

ZOFIA KOWALIK-KALETA
HISTORIA NAZWISK POLSKICH
na tle społecznym i obyczajowym
(XII–XV wiek)

INSTYTUT SLAWISTYKI POLSKIEJ AKADEMII NAUK
FUNDACJA SLAWISTYCZNA

ZOFIA KOWALIK-KALETA

HISTORIA NAZWISK POLSKICH

na tle społecznym i obyczajowym
(XII–XV wiek)

TOM I

Warszawa 2007

<http://rcin.org.pl>

Publikację opiniowali do druku
Karol Zierhoffer
Władysław Lubaś

Skład i łamanie
Adam Bania

Projekt okładki
Jadwiga Mączka

Ilustracje na okładce:
Król polski w otoczeniu doradców – miniatura w *Kodeksie Świętosławów*, ok. 1450 r.,
Biblioteka Czartoryskich, Kraków (w środku);
Legenda śląska, Rękopis z XV w. Mielenie na żarnach (z lewej). Wieśniacy (z prawej) –
za: H. Samsonowicz, *Historia Polski do roku 1795*. PZWS. Warszawa 1973.

Wydanie publikacji dofinansowane przez
Ministerstwo Nauki i Informatyzacji
oraz
Uniwersytet w Białymstoku

© Copyright by Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy
& Fundacja Sławistyczna
Printed in Poland

ISBN 83-89191-52-0
83-7269-252-1

Druk
Drukarnia Polskiej Prowincji zakonu Pijarów
ul. Pijarska 2, 31-015 Kraków

Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy (SOW)
Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk
Pałac Staszica, ul. Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa
tel./fax (0-22) 826 76 88, tel. (0-22) 827 17 41 lub (0-22) 657 28 49
sow-ispan@wp.pl, www.ispan.waw.pl

<http://rcin.org.pl>

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	11
POTRZEBA NOWEJ HISTORII NAZWISK POLSKICH – PROBLEMATYKA POWOJENNYCH BADAŃ NAD NAZWISKAMI.	11
CEL, METODA I ZAKRES OPRACOWANIA. TYPY JĘZYKOWE NAZWISK I ZJAWISK NAZWISKOTWÓRCZYCH.	13
RÓLE ANALIZOWANYCH NAZWISK I ZJAWISK NAZWISKOTWÓRCZYCH.	15
POJĘCIE I TERMIN ‘NAZWISKO ZWYCZAJOWE’ – ASPEKT PRAWNY .	16
I. NAZWISKA ZWYCZAJOWE NA TLE STOSUNKÓW SPOŁECZNO-USTROJOWYCH (XII–XV W.)	19
CHRONOLOGIA POJAWIENIA SIĘ POSZCZEGÓLNYCH TYPÓW NAZWISK ZWYCZAJOWYCH A ROZWÓJ PAŃSTWA I SPOŁECZEŃSTWA	19
CHARAKTERYSTYKA SPOŁECZEŃSTWA POLSKIEGO	31
Szlachta i początek antagonizmu szlachecko-mieszczańskiego	32
Ludność wiejska	33
Mieszczanie i powstawanie więzi wewnątrzstanowej	35
Duchowieństwo.	37
GRUPY SPOŁECZNE WYODRĘBNIONE W BADANIACH NAD NAZWISKAMI	38
II. CHARAKTERYSTYKA JĘZYKOWA NAZWISK ZWYCZAJOWYCH ORAZ PRZYNALEŻNOŚĆ SPOŁECZNA I GEOGRAFICZNA ICH NOSICIELI (XII–XV W.)	40
NAZWISKA ODMIEJSCOWE	40
Nazwiska odmiejscowe zakończone sufiksem <i>-ski</i> i jego odmianami	40
Budowa językowa nazwisk odmiejscowych zakończonych sufiksami <i>-ski</i> , <i>-owski/-ewski</i> , <i>-ec(s)ki</i> , <i>-ic(s)ki</i> , <i>-eński</i> , <i>-iński/-yński</i> , wyjątkowo <i>-ański</i> . .	40
Mechanizm powstania nazwisk odmiejscowych zakończonych sufiksem <i>-ski</i> (i jego odmianami) oraz sposób ich funkcjonowania	42
Zasięgi geograficzne nazwisk odmiejscowych zakończonych sufiksem <i>-ski</i> (i jego odmianami)	43

Szlacheccy nosiciele nazwisk odmiejscowych zakończonych sufiksem <i>-ski</i> (i jego odmianami) – nazwisko na <i>-ski</i> typowym nazwiskiem szlacheckim	44
Mieszczkańscy nosiciele nazwisk zakończonych sufiksem <i>-ski</i> (i jego odmianami)	45
Nazwiska analityczne w formie wyrażenia przyimkowego z udziałem nazwy miejscowej typu <i>Nicolaus de Gnojno</i> – mechanizm powstania i funkcjonowania	50
Nazwiska równe nazwom miejscowym	52
Nazwiska równe nazwom miejscowym w formie mianownika liczby pojedynczej lub mnogiej	53
Nazwiska równe nazwom miejscowym w postaci obcej (niemieckiej)	54
Nazwiska równe nazwom miejscowym w formie dopełniacza liczby pojedynczej lub mnogiej	55
Zasięgi geograficzne nazwisk równych nazwom miejscowym	57
Nazwiska równe nazwom mieszkańców	58
NAZWISKA PATRONIMICZNE (zakończone sufiksami <i>-owic(z)</i>/<i>-ewic(z)</i>, <i>-ic(z)</i>)	59
Wiek XII. Charakterystyka podstaw i sufiksów. Patronimikum – jedyne lub drugie określenie człowieka	61
Przynależność społeczna i geograficzna nosicieli patronimików	64
Wiek XIII. Charakterystyka podstaw i sufiksów. Patronimikum – jedyne lub drugie określenie człowieka	65
Przynależność społeczna i geograficzna nosicieli patronimików	68
Wiek XIV. Charakterystyka podstaw i sufiksów. Patronimikum – jedyne lub drugie określenie człowieka	71
Przynależność społeczna i geograficzna nosicieli patronimików	73
Wiek XV. Charakterystyka podstaw i sufiksów. Patronimikum – jedyne lub drugie określenie człowieka	76
Przynależność społeczna i geograficzna nosicieli patronimików	84
NAZWISKA ODAPELATYWNE, T.J. RÓWNE WYRAZOM POSPOLITYM LUB OD NICH UTWORZONE – PIERWOTNE PRZEZWISKA I PRZYDOMKI	95
Środki językowej charakterystyki człowieka	96
Mechanizmy powstawania nazwisk odapelatywnych, sposób ich funkcjonowania i znaczenie genetyczne	97
Nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki – omówienie w klasach znaczeniowych według cech człowieka i różnych aspektów jego życia	101
Wiek XII	102
Wiek XIII	111
Wiek XIV	129
Wiek XV	158
Struktura językowa nazwisk odapelatywnych w porównaniu z wyrazami pospolitymi	239
Nazwiska odapelatywne zakończone sufiksami prostymi	240

Sufiksy proste tworzące wyłącznie nazwiska odapelatywne – nie występujące w rzeczownikach pospolitych	241
Sufiksy proste występujące częściej w nazwiskach odapelatywnych, rzadziej w rzeczownikach pospolitych.	242
Sufiksy proste wspólne dla nazwisk odapelatywnych i rzeczowników pospolitych	243
Różnice w strukturze językowej nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków zakończonych sufiksami prostymi w porównaniu z rzeczownikami pospolitymi.	244
Nazwiska odapelatywne zakończone sufiksami złożonymi	253
Derywacja paradygmatyczna w nazwiskach odapelatywnych	253
Derywacja paradygmatyczna w nazwiskach odapelatywnych utworzonych od rzeczowników	253
Derywacja paradygmatyczna w nazwiskach odapelatywnych utworzonych od przymiotników.	255
Derywacja paradygmatyczna w nazwiskach odapelatywnych utworzonych od czasowników	255
Nazwiska odapelatywne złożone z dwóch wyrazów lub rdzeni	256
Przynależność społeczna i geograficzna nosicieli nazwisk odapelatywnych.	258
NAZWISKA ODIMIENNE, T.J. RÓWNE IMIONOM	262
Dominujące zestawienia dwóch imion, z których drugie stało się nazwiskiem	263
Zestawienia dwóch imion o niższej frekwencji	266
Rzadkie typy zestawień dwóch imion	273
Przynależność społeczna nosicieli nazwisk odimiennych	277
NAZWISKA ODETNICZNE	281
Charakterystyka nazw odetnicznych, późniejszych nazwisk, występujących w źródłach staropolskich	283
Budowa językowa nazwisk odetnicznych	296
Nazwiska odetniczne bezsufiksalne	296
Nazwiska odetniczne sufiksalne zakończone sufiksami rodzimymi	297
Nazwiska odetniczne sufiksalne o formie łacińskiej sufiksu	297
Nazwiska odetniczne sufiksalne o formie niemieckiej sufiksu	298
Nazwy krajów i zbiorowości etnicznych użyte jako nazwiska	298
Przynależność społeczna nosicieli nazwisk odetnicznych	298
Kontakty Pierwszej Rzeczypospolitej z krajami europejskimi i pozaeuropejskimi w świetle nazwisk odetnicznych	299
Nazwiska odetniczne utworzone od nazw zbiorowości etnicznych i krajów europejskich i pozaeuropejskich	299
Nazwiska odetniczne utworzone od nazw zbiorowości etnicznych i regionów Rzeczypospolitej.	302
NAZWISKA OBCE POCHODZENIA NIEMIECKIEGO	304
Nazwiska równe lub utworzone od wyrazów pospolitych niemieckiego pochodzenia bez cech przyswojenia do języka polskiego	304

Nazwiska równe nazwie miejscowej o postaci językowej niemieckiej	306
Nazwiska utworzone od nazw miejscowości niemieckich przez dodanie sufiksu <i>-er</i>	307
Językowe przejawy adaptacji do kultury polskiej zachowane w nazwiskach o podstawach niemieckich i polskich sufiksach – nazwiska hybrydalne.	308
Patronimika utworzone za pomocą polskiego sufiksu <i>-owic</i> od niemieckich nazwisk ojców	309
Nazwiska utworzone przez dodanie polskich sufiksów <i>-ek, -k, -ko, -ak, -ik</i> do nazwisk niemieckich.	309
III. KSZTAŁTOWANIE SIĘ NAZWISK POLSKICH – NABYWANIE FUNKCJI NAZWISKOWEJ PRZEZ POSZCZEGÓLNE TYPY NAZEWNICZE WŚRÓD SZLACHTY, MIESZCZAN I CHŁOPÓW (XII–XV W.).	312
NAZWISKA SZLACHTY – ODMIEJSCOWE, ODAPELATYWNE, ODIMIENNE.	313
Dziedziczenie nazwisk wśród szlachty	313
Obejmowanie wspólnym nazwiskiem generacji, tj. braci i sióstr oraz rodziny (rodu) wśród szlachty – nazwiska występujące w liczbie mnogiej.	323
Przejmowanie nazwiska męża przez żonę wśród szlachty	340
Odstępstwa od zwyczaju przejmowania nazwiska męża przez żonę wśród szlachty	346
Zmiana nazwiska w wypadku powtórnego małżeństwa	347
Obejmowanie wspólnym nazwiskiem dalszych krewnych wśród szlachty	347
NAZWISKA MIESZCZAN – ODAPELATYWNE, ODIMIENNE, ODETNICZNE, OBCEGO POCHODZENIA	348
Dziedziczenie nazwisk wśród mieszczan.	348
Obejmowanie wspólnym nazwiskiem generacji, tj. braci i sióstr oraz rodziny (rodu) wśród mieszczan – nazwiska występujące w liczbie mnogiej	353
Przejmowanie nazwiska męża przez żonę wśród mieszczan – formy odmęzowskie nazwisk zakończonych na <i>-owa, -ina</i>	355
Obejmowanie wspólnym nazwiskiem dalszych krewnych wśród mieszczan	365
NAZWISKA CHŁOPÓW – ODAPELATYWNE, ODIMIENNE.	366
Dziedziczenie nazwisk wśród chłopów.	366
Obejmowanie wspólnym nazwiskiem generacji, tj. braci i sióstr oraz rodziny (rodu) wśród chłopów – nazwiska występujące w liczbie mnogiej	366
Przejmowanie nazwiska męża przez żonę wśród chłopów – formy odmęzowskie nazwisk zakończone na <i>-owa, -ina</i>	368
KSZTAŁTOWANIE SIĘ FUNKCJI NAZWISKOWEJ PATRONIMIKUM – ZANIK GENETYCZNEGO ZNACZENIA PATRONIMIKÓW NA -OWIC(Z)/-EWIC(Z), -IC(Z) ORAZ JEGO UTRZYMYWANIE SIĘ (XII–XV W.).	368
Patronimikum o żywym genetycznym znaczeniu	370

Zanik genetycznego znaczenia patronimikum jako przejaw nabywania funkcji nazwiskowej	376
Wnioski	389
IV. POLSKIE NAZWISKO ZWYCZAJOWE W ŚWIETLE POŚWIADCZEŃ RÓDŁOWYCH, CHRONOLOGII ORAZ MOTYWACJI OBYCZAJOWYCH I AKSJOLOGICZNYCH (ZWIĄZANYCH Z WARTOŚCIAMI)	391
PODSUMOWANIE.	401
ROZWIĄZANIE SKRÓTÓW STOSOWANYCH W <i>SŁOWNIKU STAROPOLSKICH NAZW OSOBOWYCH</i> ORAZ W ZAPISACH RÓDŁOWYCH W NINIEJSZEJ KSIĄŻCE	411
WYKAZ LITERATURY I SKRÓTÓW	435

WPROWADZENIE

POTRZEBA NOWEJ HISTORII NAZWISK POLSKICH – PROBLEMATYKA POWOJENNYCH BADAŃ NAD NAZWISKAMI

Książka ta jest pierwszą historią nazwisk polskich, która ukazuje się po 2. wojnie światowej. Tom pierwszy obejmuje średniowiecze, czyli okres od XII do końca XV w. zwany też staropolskim, tom drugi – okres od wieku XVI do końca Polski niepodległej, tj. do roku 1794.

Potrzeba nowego opracowania historii nazwisk polskich istniała od dawna. Jedyna pozycja, która stara się objąć całościowo problematykę nazwisk występujących na ziemiach polskich to wydana w r. 1927 we Lwowie, a więc przed wybuchem 2. wojny światowej, książka etnografa i socjologa Jana Stanisława Bystronia *Nazwiska polskie*. Drugie wydanie ukazało się w 1936 r. Chociaż zawiera ona wiele cennych, niekiedy intuicyjnych, lecz słusznych spostrzeżeń, dzisiaj już nie wystarcza. Pisana przez nie-lingwistę, nie ogarnia wszystkich typów nazwisk w ich bogactwie form, nie zawiera analizy językowej nazwisk, nie przytacza zapisów nazwisk ze źródeł historycznych, nie ukazuje też rozwoju nazwisk systematycznie poprzez stulecia, zwłaszcza kluczowych dla ich powstania procesów takich, jak dziedziczenie nazwiska ojca przez dzieci, czy przejmowania nazwiska męża przez żonę. Dawał się odczuć brak nowej i nowoczesnej historii nazwisk polskich, opartej na nowych badaniach materiałowych, przedstawiającej kształtowanie się nazwisk w powiązaniu z przemianami zachodzącymi w społeczeństwie i państwie oraz wydarzeniami politycznymi tamtej epoki.

Opracowania powojenne to książki i artykuły zajmujące się w większości nazwiskami określonego regionu, określonej grupy społecznej, albo nazwiskami określonego typu językowego. Mówią one zazwyczaj o budowie językowej nazwisk, niekiedy przytaczają przykłady dziedziczenia nazwisk lub odwrotnie, przykłady na zmienność nazwisk. Należą tu prace S. Rosponda (1960 – książka) o nazwiskach Ślązaków, S. Reczka (1966) o nazwiskach mieszczan rzeszowskich, J. Mączyńskiego (1970 – książka) o nazwiskach łódzian, M. Kamińskiej (1971) o nazwiskach chłopskich w wieluńskim, H. Borka i U. Szumskiej (1976 – książka) o nazwiskach mieszkańców Bytomia, Z. Kowalik-Kalety (1981 – książka) o nazwiskach zakończonych sufiksem *-ski* utworzonych od nazw miejscowości do końca XV w., S. Gali o nazwach osobowych zakończonych sufiksami z podstawowym *-l/-ł* (1985 – książka), E. Klisiewicz (1985) o nazwiskach w parafii Rudawa k. Krakowa, J. Buba (1986 – książka) o nazwiskach mieszczan i chłopów z miasta Sącza w połud-

niowej Polsce, T. Skuliny (1989) o nazwiskach mieszczańskich i chłopskich w Wielkopolsce i artykuł T. Skuliny (1988) o formacjach marytonimicznych, A. Cieślikowej (1990 – książka) o staropolskich odapelatywnych nazwach osobowych równych wyrazom pospolitym (1990 – książka), K. Rymuta o nazwiskach Polaków (1991 – książka), E. Wolnicz-Pawłowskiej i W. Szulowskiej o antroponimii polskiej na kresach południowo-wschodnich (1998 – książka), Z. Kalety o wartościach i antywartościach odzwierciedlonych w staropolskich odapelatywnych nazwach osób (2003), by wymienić niektóre ważniejsze pozycje.

Wśród nowszych opracowań znalazło się studium porównawcze, które przedstawia ewolucję nazwisk słowiańskich, w tym polskich, od ich początków do czasów nowożytnych (dla Polski do końca XVIII w.). Jest to książka Z. Kalety pt. *Ewolucja nazwisk słowiańskich* (1991) obejmująca Czechy, Polskę, Chorwację, Serbię wraz z Bośnią, Macedonię i Bułgarię oraz Ruś, później Rosję. Została w niej zastosowana nowa metodologia badań nad nazwiskami, która pozwoliła wydzielić pięć etapów ich ewolucji oraz ukazać związki dominacji typów językowych nazwisk w poszczególnych krajach słowiańskich ze zjawiskami społeczno-politycznymi, przede wszystkim z organizacją życia społecznego, statusem społecznym człowieka i uznawanymi wartościami.

Szeroki aspekt kulturowy rozwoju i funkcjonowania nazwisk polskich zaprezentowany został w książce Z. Kalety pt. *Nazwisko w kulturze polskiej* (1998). Oprócz językowej charakterystyki kilku typów nazwisk przedstawiła w niej autorka trzy podstawowe zjawiska nazwiskotwórcze, które wykreowały nazwisko zwyczajowe, tj. funkcjonujące jak nazwisko, chociaż nie objęte przepisami prawnymi, gdyż te w czasach historycznych jeszcze nie istniały. Były to: 1) dziedziczenie nazwiska ojca przez dzieci, 2) obejmowanie wspólnym nazwiskiem generacji, tj. braci i sióstr oraz rodziny (rodu) – nazwisko występujące w liczbie mnogiej, 3) przejmowanie nazwiska męża przez żonę. W omawianej książce przeprowadzona została analiza selektywnie wybranego materiału nazewniczego z XII–XV w. w obrębie wszystkich typów nazwisk dla wykazania, kiedy w Polsce rozpoczął się proces powstawania nazwiska zwyczajowego. Innymi słowy, od kiedy zaznaczyła się tendencja do dziedziczenia nazwiska ojca przez dzieci oraz obejmowania nim całej generacji i żony, w obrębie trzech warstw społecznych: szlachty, mieszczaństwa i chłopów.

Autorka przyjęła, że o istnieniu nazwiska zwyczajowego świadczyło to, czy sposób używania nazwiska posiadającego wymienione cechy, uznawany był za powszechnie obowiązujący i zgodny z tradycją, która odgrywała rolę niepisanego prawa. Dowodów na uznawanie takiego używania nazwiska za powszechnie obowiązujące szukała autorka w historii obyczajów polskich i w sferze aksjologicznej, tj. związanej z ludzkimi wartościami (Kaleta 1995, 1998 – do tych pozycji odwołuje się autorka w niniejszej książce).

Od pewnego czasu trwały prace nad dwoma monografiami podjętymi z myślą o pierwszym tomie *Historii nazwisk polskich*, które miały dostarczyć wiedzy na temat typów nazwisk nieopracowanych lub opracowanych niekompletnie. Mowa tu o monografii na temat staropolskich nazwisk odimiennych autorstwa B. Raszewskiej-Żurek (w druku) oraz monografii o staropolskich przezwiskach i przydomkach utworzonych od wyrazów pospolitych autorstwa Z. Kowalik-Kalety (w druku).

W *Historii nazwisk polskich*, tom I zarówno badania nad językową strukturą nazwisk, jak i nad procesami nazwiskotwórczymi zostały poszerzone i pogłębione. Przeprowadzono je bowiem na całym materiale nazewniczym zawartym w dokumentach drukowanych z XII–XV w., znajdującym się w *Słowniku staropolskich nazw osobowych* pod red. W. Taszyckiego (SSNO), ograniczając jego zasób tylko w kilku przypadkach. Nowej analizie wymagała struktura językowa wielu typów nazwisk, o czym niżej.

Przeprowadzone badania pozwoliły na szczegółowe przedstawienie budowy językowej wszystkich typów nazwisk i prześledzenie przynależności społecznej ich nosicieli, na przedstawienie chronologii pojawienia się poszczególnych typów nazwisk w Polsce oraz językowego rozwoju nazwisk polskich od momentu pojawienia się pierwszego dokumentu zawierającego osobowe nazwy własne, tj. od 1. połowy XII w. do końca XV w., wreszcie na wskazanie i zbadanie innych jeszcze oznak kształtowania się funkcji nazwiskowej, niż wymienione wyżej, jak obejmowanie wspólnym nazwiskiem członków najbliższej rodziny (ojca, matki i dziecka) i członków dalszej rodziny (wujów, bratanków i in.), dziedziczenie nazwiska przez trzy pokolenia i pojawienie się wspólnego nazwiska małżonków w liczbie mnogiej.

Jak widać, aby mogła powstać nowa i nowoczesna historia nazwisk polskich potrzebne było wypracowanie nowej, kompleksowej metody badawczej, która wiązała analizę lingwistyczną z kulturą w szerokim rozumieniu tego słowa. Pozwoliło to na nowe przedstawienie nazwisk polskich.

W tym miejscu pragnę podziękować recenzentom książki, panom profesorom Karolowi Zierhofferowi i Władysławowi Lubasiowi za dobrą jej ocenę i ważne uwagi szczegółowe.

CEL, METODA I ZAKRES OPRACOWANIA.

TYPY JĘZYKOWE NAZWISK I ZJAWISK NAZWISKOTWÓRCZYCH

Celem pierwszego tomu *Historii nazwisk polskich* jest ukazanie ewolucji nazwisk polskich jako odzwierciedlenia rozwoju społeczeństwa i państwa, z uwzględnieniem szerokiego tła historyczno-społecznego w okresie od XII do końca XV w. Innymi słowy: ukazanie, jak powstawały i jak były używane nazwiska polskie, a zwłaszcza, w jaki sposób na ich formę językową, źródła leksykalne i zakres zastosowania różnych typów nazwisk do identyfikacji przedstawicieli różnych klas społecznych, wpływały zjawiska z życia i ewolucji społeczeństwa polskiego, rozwój państwa, zwyczaje i tradycja rodzinna oraz kształtujący się system wartości i wzory obyczajowe.

W książce wydzielono sześć wymienionych niżej typów nazwisk i przeprowadzono ich charakterystykę pod kątem budowy językowej oraz mechanizmów ich powstania. Wyodrębnione typy nazwisk to:

1. Nazwiska odmiejscowe (utworzone od nazw miejscowości, równe nazwom miejscowym, odmiejscowym wyrażeniom przyimkowym i nazwom mieszkańców).
2. Nazwiska patronimiczne (utworzone od nazwiska lub imienia ojca na oznaczenie syna).

3. Nazwiska odapelatywne (równe wyrazom pospolitym lub od nich utworzone).
4. Nazwiska odimienne (równe imionom chrzestnym pełnym lub formom od nich utworzonym).
5. Nazwiska odetniczne (utworzone od nazw etnicznych).
6. Nazwiska obcego pochodzenia (głównie niemieckie).

Przeprowadzona została charakterystyka budowy językowej wszystkich typów nazwisk z podaniem ich znaczenia genetycznego, tj. takiego, jakie miały one w chwili powstania. Niektóre z wymienionych typów nazwisk nie były dotąd opracowane lub były opracowane w niewielkim zakresie i wymagały przeprowadzenia całościowej analizy językowej i socjolingwistycznej. Były to: nazwiska odapelatywne utworzone od wyrazów pospolitych, patronimiczne, odetniczne i obcego pochodzenia. Charakterystyka językowa nazwisk odmiejscowych i odimiennych oraz odapelatywnych równych wyrazom pospolitym oparta została na wcześniejszych, a także nowych, monografiach i książkach, których wnioski zostały tu przedstawione w obszernym wyborze (por. Kaleta 1981, 1998, Kowalik-Kaleta w druku, Cieślukowa 1990, Raszevska-Żurek w druku). Zakres nowych badań, przykładowo nad nazwiskami odapelatywnymi, utworzonymi od wyrazów pospolitych, obejmuje ich nowy podział ze względu na pierwotne, tj. genetyczne znaczenie. Analizie poddano różnorodność form nazwisk odapelatywnych utworzonych przez dodanie różnych sufiksów (przyrostków) do rzeczowników pospolitych, przymiotników i czasowników. Przez porównanie staropolskich nazwisk odapelatywnych z całym zasobem staropolskich rzeczowników pospolitych przedstawionych w pracy pt. *Słowotwórstwo doby staropolskiej. Przegląd formacji rzeczownikowych*, pod red. K. Kleszczowej (Kl) udało się wyodrębnić te formy nazwisk, które nie zostały poświadczane jako wyrazy pospolite w staropolszczyźnie. Analiza słownikowa pokazała, że nie występowały one także w w. XVI, ani w późniejszym okresie. Oznacza to, że w dobie staropolskiej stworzono z istniejących rdzeni i sufiksów, specjalne wyrazy, które służyły wyłącznie do charakteryzowania i oceny indywidualnych jednostek i jednocześnie do ich nazwania w celu identyfikacji (Kowalik-Kaleta w druku). Wiadomości te stanowią nowy wkład w dotychczasową wiedzę na temat staropolskich nazwisk utworzonych od wyrazów pospolitych, które funkcjonują w większości do dziś.

Wszystkie typy nazwisk są bogato udokumentowane oryginalnymi zapisami źródłowymi z dokumentów historycznych wraz z kontekstem, który pozwolił w wielu wypadkach wskazać na przynależność osoby do warstwy społecznej. Objasniony został źródłosłów nazwisk na podstawie słowników i opracowań naukowych, w których odnaleziono podstawy leksykalne omawianych nazwisk. Dla nazwisk odmiejscowych były to historyczne słowniki geograficzne i monograficzne opracowania dotyczące nazw miejscowych z poszczególnych regionów, także opracowania naukowe dotyczące tego typu nazwisk, dla nazwisk utworzonych od nazw etnicznych – bogaty wachlarz źródeł i opracowania naukowe dotyczące dawnych nazw grup etnicznych i ludzi do nich należących, dla nazwisk patronimicznych – opracowania monograficzne dotyczące imion staropolskich i chrześcijańskich, które stanowiły podstawy znacznej części patronimików, dla nazwisk odapelatywnych – słowniki historyczne języka polskiego, słow-

nik prasłowiański, niekiedy słowniki etymologiczne i gwarowe oraz opracowania, dla nazwisk odimiennych – opracowania monograficzne dotyczące imion staropolskich i chrześcijańskich, dla nazwisk obcych, głównie pochodzenia niemieckiego – słowniki i opracowania monograficzne dotyczące nazw niemieckich. Szczegółowe dane zawiera bibliografia.

Wyniki tych badań zebrane zostały w części drugiej pierwszego tomu *Historii nazwisk polskich*, pt. *Słownik najstarszych nazwisk polskich – pochodzenie językowe nazwisk omówionych w Historii nazwisk polskich, tom I*.

W Polsce średniowiecznej wystąpiło społeczne zróżnicowanie nazwisk, tj. przewaga pewnych typów nazwisk wśród szlachty, a innych wśród mieszczan i chłopów. Ukazały to badania socjolingwistyczne, które starały się określić, jeśli to było możliwe, przynależność społeczną nosicieli poszczególnych nazwisk należących do określonego typu językowego. W książce przedstawione zostało powstawanie społecznego zróżnicowania nazwisk, jego chronologia, statystyka i geografia, na tle stosunków społecznych.

Ukazano następnie kształtowanie się nazwiska zwyczajowego. Prześladowane i udokumentowane zostały zapisami źródłowymi w obrębie wszystkich typów nazwisk następujące zjawiska nawiskotwórcze:

- 1) dziedziczenie nazwiska ojca przez dzieci (poświadczane niekiedy za pośrednictwem nazwiska matki przejętego od męża), obejmowanie wspólnym nazwiskiem członków najbliższej rodziny (ojciec, matka, dzieci), wspólne nazwisko małżonków występujące w liczbie mnogiej;
- 2) obejmowanie wspólnym nazwiskiem całej generacji, tj. braci i ewentualnie sióstr – nazwisko występowało w liczbie mnogiej;
- 3) przejmowanie nazwiska męża przez żonę;
- 4) obejmowanie wspólnym nazwiskiem dalszych krewnych;
- 5) utrata genetycznego znaczenia filiacyjnego ('ojciec < syn') patronimików jako przejaw nabywania funkcji nazwiska (w konfrontacji z poświadczeniem zachowania tego znaczenia) – chronologia i dane statystyczne.

W książce ukazany też został kulturowo-prawny i aksjologiczny aspekt nazwiska. Nazwisko będąc nazwą jednostki stanowiącej człon rodziny, stało się wartością kulturową. Zaczęło bowiem funkcjonować w XV w. jako instytucja prawa zwyczajowego, przynajmniej wśród szlachty. Prawo zaś jest zdobyczą kultury. Jego powstanie miało nie tylko motywacje społeczno-demograficzne, ale także obyczajowe i aksjologiczne, tj. związane z wartościami.

RÓDŁA ANALIZOWANYCH NAZWISK I ZJAWISK NAZWISKOTWÓRCZYCH

ródłem analizowanych w niniejszej książce nazwisk i zjawisk nazwiskotwórczych jest, jak podano wyżej, *Słownik staropolskich nazw osobowych* (dalej SSNO), t. I–VI (1965–83) pod redakcją W. Taszyckiego oraz *Suplement* stanowiący t. VII,

pod redakcją M. Malec (1984–1987). W *Słowniku* zebrano wszystkie nazwy osób, w tym także obcego pochodzenia, występujące w polskich i Polski dotyczących dokumentach historycznych z XII–XV w. wydanych drukiem. Każda nazwa osobowa stanowi hasło, niekiedy z kilkoma odmianami fonetycznymi, po którym umieszczone zostały konteksty źródłowe, pisane najczęściej w ówczesnym języku urzędowym, tj. w języku łacińskim, lub rzadziej w języku staropolskim. Zawierają one daną nazwę oraz informacje na temat zawodu lub godności jej nosiciela, jego miejsca zamieszkania i przynależności społecznej, związków rodzinnych i różnych wydarzeń, w których on uczestniczył. Dalej następuje data zapisu oraz skrót źródła historycznego, z którego on pochodzi. W niniejszej książce znalazło się wiele zapisów źródłowych zaczerpniętych ze *Słownika staropolskich nazw osobowych* (SSNO). Rozwiązanie skrótów źródeł stosowanych w tym słowniku znajduje się na s. 411–434.

Słownik staropolskich nazw osobowych nie podaje objaśnień dotyczących pochodzenia językowego poszczególnych nazw. Należy ich szukać w wydawnictwie zatytułowanym *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, część 1–6, red. A. Cieślakowa, M. Malec, K. Rymut (1995–2000). Wykorzystanie informacji z poszczególnych tomów tego *Słownika* oraz innych opracowań źródłowych zaznaczone jest w odpowiednich rozdziałach *Historii nazwisk polskich*.

Zaprezentowano też wcześniej przeprowadzone badania typologiczno-statystyczne bezpośrednio w selektywnie wybranych polskich dokumentach historycznych. Ich celem było ukazanie proporcji, tj. procentowego udziału poszczególnych typów nazwisk w identyfikacji osób w obrębie reprezentatywnych dokumentów w okresie od XII–XV w. oraz udziału nazwisk i przednazwiskowych określeń opisowych w identyfikacji osób. Pozwoliło to na ukazanie ewolucji od identyfikacji przez imię i nazwy rozrzucone w tekście (jak nazwy miast, rzek, innych ludzi, zawód, stanowisko lub godność), do form syntetycznych, czyli nazw jednowyrazowych zakończonych sufiksem (przyrostkiem), występujących w pozycji po imieniu chrzestnym (Kaleta 1998).

POJĘCIE I TERMIN ‘NAZWISKO ZWYCZAJOWE’ – ASPEKT PRAWNY

Jak powiedziano wcześniej, nazwiska powstały w czasie wielowiekowej ewolucji, w okresie od XII do XVIII wieku. Przepisy prawne objęły nazwiska dopiero pod koniec wieku XVIII, wtedy, gdy Polska utraciła niepodległość na skutek rozbiorów. Były to przepisy obce, pruskie, austriackie i rosyjskie. Polskie przepisy prawne dotyczące nazwisk zebrane przez Andrzeja Zamojskiego w projekcie jego *Kodeksu* pod koniec XVIII w. (1874) nie zdążyły wejść w życie z powodu upadku państwa. Pierwsze obce przepisy prawne sankcjonowały zwyczajowo ustalone nazwiska pewnych grup społecznych, tzn. przede wszystkim szlachty, a także w znacznej mierze, mieszczaństwa. Nakazywały natomiast przyjęcie nazwisk tym wszystkim, którzy ich nie mieli, przede wszystkim chłopom i mniejszościom narodowym żyjącym na ziemiach polskich, które znalazły się w obrębie Austrii, Rosji i Prus. Ograniczały one, a w końcowym etapie likwidowały, słabą już w tym

czasie tendencję do zmiany nazwisk i używania różnych ich wariantów graficznych, fonetycznych czy morfologicznych.

Do momentu pojawienia się przepisów prawnych występujące po imieniu nazwy osób, funkcjonowały na podstawie zwyczaju. Pojedyncze imię nie wystarczało do identyfikacji w szerszych wspólnotach społeczno-komunikacyjnych, które powstały jako rezultat wzrostu narodu, rozwoju państwa i administracji. Dla identyfikacji osób zaczęto więc używać obok imienia, drugiego określenia. Określenie takie zostało nazwane przez prawników nazwiskiem zwyczajowym (Grzybowski 1957, 485).

W ujęciu specjalistów, prawo zwyczajowe opiera się na dwóch współwystępujących elementach: na długotrwałym postępowaniu w pewien sposób oraz na powszechnie panującym przekonaniu, że ten właśnie sposób postępowania obowiązuje, że stanowi pewną normę (Grzybowski 1957, 485–6). Prawo zwyczajowe kształtuje się zawsze w toku procesu rozciągniętego w czasie, ulega zmianom stopniowo. Bada się je analizując spisy prawa zwyczajowego, jeśli takie istnieją, i praktykę sądową.

Nazwisko jest, jak wiadomo, zagadnieniem prawa cywilnego. Przepisy prawa cywilnego (prywatnego) nie istniały w Polsce przedrozbiorowej. Podjęto jednak wówczas prace nad powstaniem przepisów prawa cywilnego. Sam król Stanisław August Poniatowski opracowywał tego rodzaju *Kodeks*, jednak zatrzymał się na etapie wstępnym, a XVIII-wieczny projekt *Kodeksu* Andrzeja Zamojskiego (1874) nie stał się nigdy obowiązujący. Tym niemniej właśnie ten projekt jest świadectwem istnienia pod koniec Polski niepodległej nazwiska już nie tylko jako instytucji prawa zwyczajowego, lecz prawa stanowionego. Określał on bowiem sposób i zakres posługiwania się nazwiskiem w społeczeństwie, czyniąc najwidoczniej prawem dawniejsze zwyczaje. Gdyby takich nie było, nie mógłby powstać. Nie ma tu znaczenia to, że kodeks ten nie wszedł w życie.

Według *Kodeksu* Zamojskiego dzieci pochodzące ze związków małżeńskich noszą nazwisko ojca, kobieta zmienia nazwisko w wypadku zamążpójścia, a przysposobiony (adoptowany) w razie przysposobienia (adopcji). Dopuszczalne były: zmiana nazwiska przez nowo ochrzczonego, co stwierdzała metryka chrztu, oraz w wypadku nobilitacji, co stwierdzał dokument nobilitacyjny. Nazwiska takie nie były proponowane i ustalane przez zainteresowanych, lecz przez odpowiednie władze.

Wiele miejsca poświęcono w tym *Kodeksie* nazwiskom dzieci pozamałżeńskich (Zamojski 1874). Warto dodać, że żona poślubiona potajemnie nosiła swe nazwisko pannieńskie lub z poprzedniego małżeństwa, na mocy rezolucji Rady Nieustającej z 1782 r. Jak widać, sprawami nazwisk zajmowały się pod koniec XVIII wieku najwyższe instancje państwowe. Zanim jednak doszło do sformułowania powyższych przepisów, nazwiska były używane zwyczajowo.

O tym, że istniało nazwisko zwyczajowe, jako instytucja prawa zwyczajowego, możemy mówić wtedy, gdy wykazemy, że przez dłuższy okres miało ono podstawowe cechy nazwiska, tzn. było dziedziczone po ojcu przez dzieci, obejmowało cały ród, rodzinę lub generację i przechodziło z męża na żonę. Trzeba następnie wykazać, że ten sposób używania nazwisk uznawany był powszechnie za obowiązujący, zgodny z panującą tradycją, która odgrywała rolę niepisanego prawa.

Termin końcowy powstania wśród szlachty nazwiska, jako instytucji prawa, przypada, według S. Grzybowskiemu (1957, 498), na lata siedemdziesiąte XVIII wieku. Okres, w którym ustaliła się prawna koncepcja nazwiska to, według tegoż autora, ostatnia ćwierć XVI wieku.

Powstaje pytanie, kiedy w Polsce rozpoczął się proces kształtowania się nazwiska zwyczajowego, tzn. od kiedy zaznaczyła się tendencja do dziedziczenia nazwiska ojca przez dzieci, przejmowania nazwiska męża przez żonę i noszenia wspólnego nazwiska przez całą rodzinę (ród). Uchwycenie początku procesu jest ważne dla stwierdzenia, jak rozwijało się i kiedy powstało nazwisko zwyczajowe, tj. takie, które było używane zgodnie z prawem zwyczajowym przez dłuższy czas, dając podstawę do powstania prawnej koncepcji nazwiska pod koniec XVI wieku. Jej efektem stały się przepisy prawne dotyczące nazwiska zawarte w *Kodeksie Zamojskiego*, czyniące zeń instytucję prawa pod koniec XVIII w., zanim zaborcy objęli nazwiska polskie własnymi przepisami.

Przedstawimy w tej książce analizę zapisów źródłowych z XIII–XV wieku, aby wykazać, że proces kształtowania się nazwiska zwyczajowego rozpoczął się właśnie w tych stuleciach. Wykazanie tego, że istniało powszechne przekonanie, iż zwyczaj dziedziczenia nazwiska ojca przez dzieci i przejmowania nazwiska męża przez żonę był obowiązujący, wymaga uwzględnienia historii obyczajów polskich, zwłaszcza w zakresie stosunków rodzinnych panujących w Polsce w okresie od XIII do XV wieku i później.

Dowodów należy też szukać w sferze aksjologicznej, tj. w pojmowaniu nazwiska jako wartości duchowej i dobra rodzinnego, jako nośnika wartości moralnych jego nosiciela i całej rodziny. Traktowanie nazwiska jako wartości duchowej, a więc kulturowej, kształtowało się bowiem równocześnie z powstawaniem nazwiska jako instytucji prawa zwyczajowego, co postaramy się wykazać w tej książce.

Tak więc terminu *nazwisko* używamy w niniejszej książce w znaczeniu nazwiska zwyczajowego, tj. nie objętego przepisami prawnymi, ale posiadającego takie cechy nazwiska, jak dziedziczność, obejmowanie dzieci i żony, a niekiedy też dalszych krewnych. Wiele z omawianych tu nazw tak właśnie funkcjonowało w XIV i XV wieku. Inne nazwy występujące w dokumentach z tego okresu stanowiły chwilowe nazwania poszczególnych osób, które nie przeszły na potomstwo. Należy do nich przede wszystkim część nazw utworzonych od wyrazów pospolitych, zawierających ocenę negatywną, pierwotnych przezwisk lub nazw, które oceny negatywnej nie zawierały, neutralnych pod względem wartościowania lub wartościujących dodatnio, zwanych tu przydomkami. Wiele spośród przezwisk i przydomków zaginęło, inne stały się odapelatywnymi nazwiskami.

Zanim przejdziemy do analizy poszczególnych typów nazwisk, socjologicznej przynależności ich nosicieli i problematyki kształtowania się funkcji nazwiskowej, tj. dziedziczenia nazwiska i obejmowania wspólnym nazwiskiem żony i całej rodziny, prześledźmy proces powstawania poszczególnych typów nazwisk i jego chronologię w powiązaniu z życiem społeczeństwa polskiego w dobie staropolskiej, stosunkami społecznymi, organizacją państwa oraz wydarzeniami historycznymi. Proces ten obejmował także językowe formowanie się nazwisk jako jednowyrazowych (czyli syntetycznych) określeń występujących po imieniu chrzestnym.

I. NAZWISKA ZWYCZAJOWE NA TLE STOSUNKÓW SPOŁECZNO-USTROJOWYCH (XII–XV W.)

CHRONOLOGIA POJAWIENIA SIĘ POSZCZEGÓLNYCH TYPÓW NAZWISK ZWYCZAJOWYCH A ROZWÓJ PAŃSTWA I SPOŁECZEŃSTWA

Wiek XII i XIII

Nazwiska polskie kształtowały się wraz z rozwojem państwa i jego organizacji społeczno-ustrojowej (por. szerzej Kaleta 1998). Początki państwa polskiego sięgają, jak się utrzymuje, X wieku. Z tego okresu nie mamy jednak źródeł pisanych, które dawałyby świadectwo używanemu wówczas nazewnictwu.

Pierwszy polski dokument urzędowy, w którym występują zarówno nazwy geograficzne, jak i nazwy osób, to znana powszechnie *Bulla Gnieźnieńska* z 1 p XII wieku (1136) określająca stan posiadania arcybiskupstwa gnieźnieńskiego. Rozwój nazwisk polskich można zatem śledzić począwszy od tego czasu.

Jako tło powstania nazwisk będą nas interesować wydarzenia polityczne oraz stosunki społeczne i ekonomiczne panujące w Polsce w kolejnych okresach jej historii.

Do końca wieku XIII system funkcjonowania państwa oparty był na powszechnych powinnościach i daninach ludności na rzecz państwa i aparatu władzy, którą stanowił książę wraz ze swoimi urzędnikami i funkcjonariuszami. Był to tzw. system prawa książęcego, który nie objął jednak całego obszaru Polski (szczegóły por. Modzelewski 1975). Na czele państwa stał dziedziczny władca. Rządził on przy pomocy urzędników tworzących najwyższą warstwę społeczną, tzw. możnowładztwo. Grupa ta otrzymywała wysokie uposażenia z dochodów państwowych i korzystała z niektórych świadczeń, wynikających z systemu prawa książęcego, na równi z księciem. O jej wyniesieniu ponad inne warstwy społeczne świadczą tytuły, którymi ją określano: *comes* ‘panowie’, *barones* ‘baronowie’, a nawet ‘książęta ziemi’ – *principes terrae* (Gieysztor 1989, 47 i n.). Członkowie tej grupy społecznej cieszyli się znacznym prestiżem, co przejawiało się w tym, że nie podlegali karze śmierci, lecz oślepienia. Polską grupę rządzącą łączyła z władcą zasada wierności, a nie wasalstwo. Na czele urzędników książęcych stał wojewoda (*palatinus comes*) skupiający w swoim ręku naczelne dowództwo wojskowe i nadzór nad dworem. Zastępował on też księcia jako sędzia. Inni wysocy urzędnicy w XII i XIII wieku to: komornik, skarbnik, stolnik, cześnik, łowczy, koniuszy. Ważną pozycję na dworze królewskim zajmował kanclerz, tj. duchowny, który stał na czele kaplicy książęcej i kapelanów. Był on pomocny także w kancelarii królewskiej i w służbie

dypłomatycznej. Spośród możnowładców książę powoływał komesów grodowych, zwanych kasztelanami (*castellanus*), którzy zajmowali się zarządem terytorialnym. Obronę kraju i porządek wewnętrzny zapewniały regularne siły zbrojne, tj. pułk książęcy oraz świadczenia militarne ludności, tzw. *pospolite ruszenie* zwoływane w wypadku wojny. Do warstwy uprzywilejowanej należało też wyższe duchowieństwo: arcybiskup, biskupi, kanonicy, którzy stanowili elitę intelektualną kraju wraz ze świeckimi ludźmi wykształconymi.

Chłopi stanowili warstwę bardzo zróżnicowaną: od wolnych chłopów uprawiających dziedzicznie ziemię (*possessores*), poprzez chłopów półwolnych do plejady ludności służebnej, poddanych księcia, podzielonych na około 40 grup zawodowych. Byli to kowale, piekarze, kucharze, zduny i inni. Wytwarzali oni wszelkiego rodzaju produkty na użytek księcia, jego urzędników i wojska. Ich nazwy w liczbie mnogiej przechodziły w nazwy zamieszkiwanych przez nich osad, np. *Piekary*, *Kuchary*. Chłopi stawali się niekiedy poddanymi możnych świeckich lub duchownych. Nie istniały w tym czasie miasta, lecz osady miejskie złożone z grodu, podgrodzia oraz okalających je kilku osad targowych, rolniczych lub rzemieślniczych.

Powstaje pytanie, jakich nazw lub określeń używali przedstawiciele ówczesnych grup społecznych? W Polsce historycznej, podobnie jak i w innych krajach Europy, największą rolę w państwie odgrywały wyższe warstwy społeczne. To nazwy ich przedstawicieli występują najczęściej w dokumentach źródłowych. Pojawiają się w nich jednak także nazwy osób należących do niższych stanów, by wymienić wspomniany wyżej pierwszy polski zabytek piśmiennictwa, *Bullę Gnieźnieńską*.

Przedmiotem naszego zainteresowania będą wszystkie określenia, których używano, obok imienia, do identyfikacji osób należących do wszystkich stanów społecznych. Jak zobaczymy, były to nie tylko nazwy własne, ale również określenia opisowe, z których później wykształciły się nazwy własne drogą przeobrażeń językowych. Jednych jak i drugich używano, obok imion, w różnego rodzaju dokumentach pisanych po łacinie, która stanowiła, jak wiadomo, język kancelaryjny w średniowiecznej Polsce. Pierwszymi dokumentami pisanymi po polsku, niejednoznaczną i trudną do interpretacji pisownią średniowieczną, są dokumenty sądowe z 2 p XIV wieku.

W dokumentach urzędowych, listach, zapiskach, księgach sądowych, inwentarzach, opisach posiadłości klasztornych i kościelnych, katalogach biskupów i opatów, księgach zmarłych, księgach przyjęcia do prawa miejskiego, rachunkach miejskich i królewskich oraz w dokumentach historiograficznych, jak kroniki, roczniki, żywoty świętych, zachowane są nazwy własne osób (niekiedy w łacińskiej postaci językowej), a także system nazewniczy stosowany w Polsce w sytuacjach oficjalnych.

Liczba zachowanych dokumentów dla poszczególnych stuleci i regionów Polski nie jest jednakowa. Dla okresu od X do końca XII wieku zachowało się tylko 30 dokumentów oryginalnych (Budkowa 1937). Pozostałych 123 to późniejsze kopie, które tu nie zostały wzięte pod uwagę. Dla XIII wieku istnieje około 1000 dokumentów, najwięcej dla Śląska z 1 p XIII wieku. Dla Wielkopolski zachowała się znaczna liczba dokumentów z 2 p XIII wieku, Małopolska ma sporo źródeł dla całego stulecia, natomiast ilość źródeł dla Mazowsza ogranicza się do kilkunastu dokumentów (Du-

naj 1975, 12). Od 2 p XIV wieku liczba dokumentów wzrasta we wszystkich regionach kraju. Z tego okresu pochodzą też pierwsze dokumenty z włączonej do Polski Rusi Czerwonej (tzw. Kresy południowe). Dane o liczbie zachowanych dokumentów są ważne dla zagadnienia powstania nazwisk, gdyż pozwalają właściwie ocenić reprezentatywność zaświadczeń typów morfologicznych i zjawisk nazwiskotwórczych. Cytowane niżej dane statystyczne dotyczą częstotliwości występowania różnego rodzaju określeń i nazw osób reprezentujących najczęściej możnowładztwo, szlachtę i duchowieństwo, ale także inne warstwy społeczne. Oparte są one na badaniach selektywnych przeprowadzonych w najstarszych reprezentatywnych polskich dokumentach historycznych dla każdego półwiecza (Kaleta 1991a). Przykłady ilustrujące poszczególne typy nazw osobowych i proces powstawania nazwisk pochodzą w większości ze SSNO.

W 1 p XII wieku najwięcej nazw osobowych znajdujemy we wspomnianej już *Bulli Gnieźnieńskiej* z 1136 r. (Taszycki 1975). Występują w niej 583 nazwy przedstawicieli niższych warstw społecznych, tzw. wolnych chłopów dziedzicznie władających ziemią (possessores) oraz ludzi służebnych i tzw. gości, czyli pracujących na roli obcych przybyszów. Określają ich pojedyncze nazwy własne, tzn. najczęściej imiona, rzadziej przezwiska (nazwy charakteryzujące ujemnie) lub przydomki (nazwy charakteryzujące dodatnio lub neutralnie) oraz rozproszone w tekście dokumentu informacje określające ich status społeczny, miejscowość lub region zamieszkania, niekiedy inne cechy istotne dla identyfikacji obszaru, jak np. nazwy rzek. Używane w tym czasie pojedyncze określenia ludzi to imiona: staropolskie imiona złożone, np. *Mysłimir*, *Stanisław* i formy od nich utworzone, np. *Mysłim*, *Stanosz*, wywodzące się z różnych języków imiona chrześcijańskie, np. *Bartłomiej* (w dokumencie z r. 1155 w formie łacińskiej *Bartholomeus*), przydomki lub przezwiska równe wyrazom pospolitym, np. *Goły* 1136, *Wilk* 1163. Tylko jeden raz w wybranych selektywnie tekstach, mianowicie w dokumencie z r. 1146, występuje bezpośrednio po imieniu określenie opisowe: Alexander videlicet *Plocensis episcopus* ('biskup płocki') 1146 MPP III. Użyto w nim przymiotnika utworzonego od miejscowości Płock, w której Aleksander był biskupem. Tego rodzaju określenia będziemy nazywać deskrypcjami odmiejscowymi.

W 2 p XII wieku, podobnie jak i w 1. połowie stulecia, zdecydowaną większość osób, przedstawicieli wyższych warstw społecznych, identyfikowały pojedyncze nazwy, imiona pełne i formy od nich utworzone, a także pojedyncze przydomki i przezwiska oraz dodatkowe, rozrzucone w tekście informacje mówiące o miejscu lub regionie zamieszkania danego człowieka, jego statusie społecznym, relacjach rodzinnych lub związkach z innymi, nieraz znacznymi w kraju, osobami.

Drugim sposobem identyfikowania osób były w tym czasie zgrupowane bezpośrednio po imieniu wyrażenia opisowe, zwane deskrypcjami określonymi lub indywidualnymi. Występowały najczęściej dwa rodzaje takich deskrypcji: odmiejscowe, np. *Dominum Iohannem, sancte Gneznensis ecclesie archipresulem* 1153 MPP IV i patronimiczne, np.: *Vars filij (syn) Mantinę* 1189 MPP XV. W tym czasie deskrypcje odmiejscowe mówiły o tym, kto w jakiej miejscowości i przy jakim dostojniku pełnił określoną funkcję lub zajmował dane stanowisko. Występowały

w nich nazwy miejscowości lub przymiotniki odmiejscowe. Deskrypcje patronimiczne informowały, że ktoś jest czymś synem. Występowały w nich imiona ojca i syna. Obydwa typy deskrypcji oparte były na semantycznej relacji przynależności danego człowieka albo do miejscowości, albo do innego człowieka.

W 2 p XII wieku pojawił się inny jeszcze sposób identyfikowania osób, mianowicie odmiejscowe wyrażenie przyimkowe typu: *de/z + nazwa miejscowości*. W badanych dokumentach z tego półwiecza wystąpiło ono tylko jeden raz: *Otto de Verbie* 1198 MPP XX. W późniejszym okresie stanie się ono bardzo częstym typem nazewniczym wśród szlachty.

W 2 p XII wieku poświadczona została po raz pierwszy syntetyczna forma patronimikum dodana do imienia. Patronimikum, czyli nazwa utworzona od imienia ojca lub rzadziej od jego przydomka lub przezwiska, zakończone było na *-owic/-ewic* lub *-ic*, np. *Petrconis Uilkouic* (Wilkowic < n. os. Wilk) ... *Gaulj Zlaunicouiz* (Sławnikowic < im. Sławnik) ... *Vencezłaj Zulizlauiz* (Sulisławic < im. Sulisław) 1189 MPP XV. W tym czasie patronimika miały niewielki udział w identyfikacji osób. Badania selektywne pokazały, że identyfikowały one tylko 9 osób na 133 (6,7%) występujących w wybranych dokumentach.

Powyższe sposoby identyfikacji osób w dokumentach urzędowych obejmowały głównie możnowładztwo i wojów, czyli rycerstwo, z których to grup wyłoniła się później szlachta. Podobnie określano przedstawicieli duchowieństwa. Jeśli w dokumentach urzędowych, np. uposażających biskupstwa, byli w tym czasie wymieniani chłopci, to identyfikowało ich imię i informacje zawarte w tekście dokumentu, a nie określenie opisowe występujące bezpośrednio po imieniu czy patronimikum. Na co dzień, w wąskim kręgu społecznym, wystarczały zapewne same imiona. Inne dane pozostawały w tle osoby i były przytaczane w razie potrzeby.

W ciągu wieku XIII nastąpiła stopniowa przebudowa społeczno-ekonomicznego systemu prawa książęcego, co pociągnęło za sobą wytworzenie się większych grup społecznych typu stanowego. Stało się tak na skutek znacznego napływu obcych kolonistów, rzemieślników, chłopów, przede wszystkim niemieckich, ale także holenderskich, flamandzkich i walońskich, głównie na Śląsk i Pomorze. Byli oni werbowani przez książąt polskich do zasiedlania pustych obszarów kraju. Przynosili ze sobą nowe metody i techniki pracy w rolnictwie i rzemiośle, ale także własne prawo, odmienne obyczaje i język, a często także i inną religię. Zajmowali tereny na odmiennych zasadach niż prawo książęce. Wytworzyły się tu prawa wolnych osadników, na wzór praw holenderskich, flamandzkich, frankońskich czy niemieckich, obejmowane, pomimo pewnych różnic, wspólnym terminem: prawo niemieckie.

Podstawowe zasady tego prawa to: wolność osobista osadników, dziedziczne i zbywalne prawo do otrzymywanej w użytkowanie ziemi, ściśle określony czynsz w naturze i pieniądzu, samorząd oparty na własnych zwyczajach prawnych. Chociaż obcy koloniści nie dotarli do wszystkich dzielnic Polski, to tzw. prawo niemieckie szybko rozpowszechniło się na całym etnicznym obszarze polskim. Trzeba tu przypomnieć, że wiek XIII to okres tzw. rozbicia dzielnicowego Polski, w którym nie istniała Polska jako jedno państwo, lecz poszczególne dzielnice historyczne tworzące księstwa.

W latach dwudziestych XIII wieku zaczęto osadzać na prawie niemieckim również chłopów polskich, a następnie zmieniać prawo książęce obowiązujące w istniejących już osadach i wsiach na prawo niemieckie. Odbywało się to w ten sposób, że książę udzielał immunitetu, czyli zwalniał od obowiązku wypełniania prawa książęcego. Jednocześnie dawał wszystkim chłopom wolność osobistą, co likwidowało różnice między istniejącymi wcześniej kategoriami chłopów. Od tego okresu formuje się stan chłopski (Zientara 1989, 57–78).

Miasta organizowane były również według nowego prawa niemieckiego. Władza miejska przekazywana była grupie kupców niemieckich z sołtysem lub wójtem na czele, który organizował następnie radę miejską. Wytyczano teren miasta podlegający odtąd autonomicznemu sądownictwu miejskiemu, a nie kasztelańskiemu, jak dawniej. Niekiedy był to obszar całkowicie pusty, częściej jednak nowe miasta powstawały na obszarze już istniejących. Miasta były silnie powiązane ze wsią, co wciągało ją w stosunki handlowe, tj. obrót towarowo-pieniężny, gdyż chłopom mogli sprzedawać w mieście swoje produkty. Początkowo książę pobierał czynsz od gruntu i podatki targowe. Później tylko stały roczny podatek. W miastach dominowali Niemcy. Dawni ich polscy mieszkańcy, poddani księcia, możnych lub duchownych pozostali najczęściej poza ich nowymi granicami. Przywileje lokacyjne w wielu wypadkach zabraniały przyjmowania do nowego miasta okolicznej polskiej ludności wieśniaczej. Z tego powodu utrzymywał się długo niemiecki charakter większych miast, zwłaszcza na Śląsku i w Małopolsce. Natomiast w małych miastach, szczególnie w Wielkopolsce, na Mazowszu i w Polsce środkowej, przeważał element polski. Powoli zaczęło się kształtować w Polsce mieszczaństwo jako stan społeczny.

Wiek XIII to przede wszystkim początek kształtowania się jednego stanu szlacheckiego z możnowładztwa i wojów, czyli rycerstwa. Miało to związek z napływem do Polski, oprócz mieszczan, rzemieślników i chłopów, także obcych rycerzy faworyzowanych przez władców. Panoszący się na dworze książęcym przedstawiciele możnych rodów poczuli się zagrożeni, gdyż książę pozbywał się ich teraz oferując stanowiska obcym przybyszom. Budziło to sprzeciw możnowładców, którzy stali się początkiem opozycji politycznej.

Powstawanie jednego stanu szlacheckiego miało oparcie w podobnej sytuacji ekonomiczno-społecznej rycerstwa (wojowników) i możnowładztwa. Rycerze byli zwolnieni od powinności wobec księcia w zamian za służbę wojskową, zaś możni korzystali obecnie z immunitetu, czyli zwolnienia od powinności w zamian za akcję kolonizacyjną. W ciągu wieku XIII możni otrzymywali od księcia, w zamian za poparcie, różnego rodzaju uprawnienia, będące zapowiedzią przyszłych przywilejów stanowych szlachty. Należały do nich: gwarancja wyłącznego prawa do zajmowania wysokich urzędów w państwie (co dotyczyło tylko Małopolski), żołd za służbę wojskową, wysoka kara za zabicie lub zranienie przedstawiciela możnych lub rycerstwa.

Wiek XIII był także świadkiem konfliktu etnicznego między 'swoimi' i 'obcymi', który uwidocznił istnienie u Polaków świadomości narodowej. 'Obcymi' byli ekspansywni, nie szanujący polskich zwyczajów kościelnych, Niemcy. Nie chcieli oni zaakceptować tradycyjnie długiego w Polsce wielkiego postu, nie chcieli oddawać dziesięć-

ciny, ani płacić świętopietrza. Polacy poczuli się zagrożeni przez rozrastający się żywioł niemiecki i szerzący się w administracji i kościele język niemiecki. W latach siedemdziesiątych nominację na arcybiskupstwo gnieźnieńskie dwukrotnie otrzymali Niemcy, chociaż żaden z nich nie objął stanowiska. Ówczesny arcybiskup gnieźnieński, Jakub Świnka, wystosował po synodzie Kościoła polskiego w Łęczycy (1285) list protestacyjny do kurii rzymskiej przejawiający troskę o zachowanie polskości kościoła i społeczności. Wymowne są uchwały tegoż synodu występujące w obronie języka polskiego w kościele. Nakazywał on nauczanie modlitw i ich komentowanie w języku polskim, a od kierowników szkół kościelnych wymagał, by byli urodzeni w Polsce i biegle znali język polski.

Wydarzenia te dowodzą istnienia pod koniec XIII wieku, w świadomości przynajmniej wyższych warstw społeczeństwa, poczucia odrębności etnicznej Polaków, czyli świadomości narodowej, której podstawowym składnikiem był język.

Obcych przybyszów można było rozpoznać po imionach, przezwiskach i przydomkach pochodzenia germańskiego. Wskazywały one w XIII wieku na germańską przynależność etniczną ich nosicieli. Natomiast dane w kontekście dokumentów urzędowych wskazywały na ich polskie osiedlenie, np.: *Ekard* – Present(e) ... *Ecardo* ... canonic(o) Wratislaviens(i) 1248 Bre 7; *Gerlib* – Consul(is) civitatis Posnaniensis ... *Gerlibi* 1280 KW 494. Występują tu pojedyncze określenia ludzi.

Wielkie przemiany w organizacji państwa i społeczeństwa w XIII wieku nie znalazły odbicia w nazewnictwie osobowym w 1. połowie stulecia. W tym półwieczu ludzi identyfikowano wciąż jeszcze najczęściej za pomocą pojedynczej nazwy, tj. imienia (47% występujących w badanych dokumentach osób) i informacji zawartych w kontekście dokumentu oraz przez dodanie do imienia deskrypcji indywidualnej (39,4% osób), najczęściej odmiejscowej (25,8%), np. *Ymmizlaus* (Imislaw), *castellanus* (kasztelan) *de Srem* 1212 KW 77. Mogło to mieć związek z faktem, że Polska była wtedy w okresie rozbitcia dzielnicowego i nie występowała jeszcze konieczność dokładniejszej identyfikacji osób w dużej grupie społecznej, jak w późniejszych stuleciach.

Nie jest pewne, czy wykształciła się już w tym czasie odmiejscowa forma syntetyczna zakończona na *-ski*. Jedyne zachowany zapis z tego okresu, odnoszący się do przedstawiciela możnowładztwa, pochodzi bowiem z XVII-wiecznej kopii: *Olbrac(s)ki* XVII (1239) KMłp 24 < Olbrachcice, pow. Jędrzejów (Młp). Wartość zapisów nazw osobowych pochodzących z kopii starych dokumentów jest oczywiście mniejsza niż oryginalnych, gdyż pisarz sporządzający kopię w późniejszym okresie, mógł zastąpić określenie opisowe formą syntetyczną (jednowyrazową), popularną w jego czasach, w tym wypadku zakończoną na *-ski*. Jednak nie można ich całkowicie nie brać pod uwagę.

W 1 p XIII wieku wystąpił po imieniu nowy typ określeń, mianowicie nazwy równe wyrazom pospolitym i formy od nich utworzone, które w dalszym ciągu będziemy nazywać nazwami odapelatywnymi. Wcześniej pojawiały się one jako jedyne określenie człowieka. W 1 p XIII wieku jako drugie określenie występowały rzadko. Na 302 osoby wymienione w wybranych, reprezentatywnych dokumentach, identyfikowały one za-

ledwie 6 osób (1,9%). Odnosiły się przede wszystkim do ówczesnych możnych, wyższych urzędników książęcych i kościelnych, chociaż tekst dokumentu nie zawsze pozwala ustalić niewątpliwie przynależność społeczną nosicieli tych nazw. Przynależność do możnowładztwa poświadczona jest najczęściej przez podanie zajmowanego stanowiska, np. *Drozd* – Present(e) Johanne *Drozd*, Warschouiensi suppincern(a) ('podczaszy') 1239 KkM 13, *Gęba* – Heinricus *Gamba*, dapifer 1240 Pom 283. Tytuły określające w dokumentach możnowładztwo to *baro*, *comes*, *miles*, *nobilis*, np. *Łopata* – Baro(-) (Boleslai, ducis Mazoviae) ... Petrus *Lopata* 1244 KMaz 453; *Żaba* – Present(e) ...nobil(i) ... Petro *Zaba* 1224 KMłp 389. Przynależność do mieszczan stwierdzają łacińskie wyrazy *civis* lub *oppidanus*, tytuły *providus*, *honestus*, albo nazwa zawodu, np. *Czoło* – Opife(x) ... Ostas dictus *Cholo* 1202 KŚI 104.

Inny nowy typ nazewniczy to dwa występujące obok siebie imiona, np. *Nikuł Anzelm* (Mikoł< Mikołaj) – Nicul Anselmus 1228 PrUr I/1 64. Typ ten był w omawianym tu okresie bardzo rzadki.

Niewielka liczba osób (4,3% w badanych dokumentach) identyfikowana była też w tym czasie przez patronimika, np. *Raciborowic* i *Rapałowic* (*Rafałowic*) – Iacobus *Ratiborouic* (Raciborowic < od im. Racibor) ... Pribislaw *Rapaluic* (Rapałowic < od im. Rafał) 1224 Kkk13.

Dopiero w 2 p XIII wieku przeobrażenia ustrojowo – społeczne zaznaczyły się w sposobie nazywania osób w dokumentach urzędowych. Nie doszło jednak wówczas do upowszechnienia syntetycznych (jednowyrazowych) form nazewniczych. Zdecydowaną przewagę zdobyły jednak deskrypcje indywidualne, czyli identyfikujące określenia opisowe występujące bezpośrednio po imieniu. Identyfikowały one 83,9% przedstawicieli szlachty w badanych dokumentach. Na plan pierwszy wysunęła się deskrypcja odmiejscowe użyta w odniesieniu do 66,7% osób: np. Sulislaus *castellanus de Zauichost* 1254 AP 14 (Sulisław, kasztelan z Zawichostu). W jej skład wchodził wyraz pospolity określający stanowisko lub posiadanie miejscowości oraz odmiejscowe wyrażenie przyimkowe lub przymiotnik utworzony od nazwy miejscowości. Natomiast dominująca do tej pory identyfikacja osób przez samo imię i informacje rozproszone w tekście dokumentu wyraźnie w tym czasie zanikała (27,4% osób). Widać ewolucję oficjalnego systemu nazewniczego w kierunku wyraźnego wiązania imienia z określeniem opisowym zajmującym miejsce bezpośrednio po nim. Przeważały deskrypcje odmiejscowe bardziej rozbudowane, jak cytowana wyżej, zaś odmiejscowe wyrażenie przyimkowe typu Milesa *de Gorka* 1258 AP XVI (Milesza z Gorki) miało na razie mały udział w identyfikacji osób. Wyrażna jest jednak dominacja deskrypcji z nazwą miejscowości w kontekście.

W 2 p XIII wieku pojawiła się syntetyczna forma odmiejscowa na *-ski*, chociaż jest ona słabo udokumentowana. Jedyne zapis oryginalny z tego okresu odnoszący się do osoby o niewiadomym statusie społecznym, ma postać łacińską: *Poznański* (Posnaniensis): (Nos ... Wladislaus, dux Syradiae et Cuyauiae) domum in ciuitate Cracouiensi Iacobi quondam dicti Poznaniensis ... damus 1289 KMłp 514 < Poznań miasto (Włkp, zapis w dokumencie z Młp). Jest on ważnym wskaźnikiem początku powstania syntetycznych nazwisk odmiejscowych na *-ski*.

Cztery dalsze zapisy pochodzą z późniejszych kopii i mają polską postać językową: *Chojeński* 1526 (1257) CdP II/2 < Chojno, pow. Rypin (Wlkp) – szlachcic, *Myszkowski* (1260) CdP III 37 < Myszkowo, d. Szamotuły (Wlkp) – szlachcic, *Prusinowski* XIV (1298) < Prusinowo, pow. Pleszew (Wlkp) – szlachcic, *Szaszowski* 1520 (1258) CdSil II 2 < Sasow, Szaszow, pow. Rybnik (Śl, SG) – przynależność społeczna trudna do ustalenia.

Szczególnie ważny jest przekaz nazwiska *Prusinowski* z XIV-wiecznej kopii, tj. pochodzącej z okresu, kiedy nazwiska na *-ski* nie były częste, określały średnio zaledwie 1,6% osób w selektywnie badanych dokumentach.

Można więc uznać 2 p XIII wieku za początek nazwisk na *-ski*, których liczba będzie wzrastać w następnych stuleciach systematycznie, chociaż w tempie umiarkowanym, aby uzyskać przewagę w 2 p XV wieku, a dominację w wieku XVI.

Liczba nazw odapelatywnych i patronimików występujących po imieniu zwiększyła się nieco w 2 p XIII wieku, ale nadal była mała w porównaniu, np. z deskrypcjami, zwłaszcza odmiejscowymi. Za pomocą nazw odapelatywnych, które towarzyszyły imionom, wskazano tożsamość 10,3% osób w badanych dokumentach reprezentatywnych dla tego okresu, np. *Gaska* – Present(e) ... comit(e) Alberto dicto *Gaska* de Ustwolna (!) 1298 KW 769, *Ciu(i)* ... Wratizlouiens(i) ... Nycholao ... dicto *Ganzka* 1269 Korn 36; *Kwas* – Per manus Henrici *Quaz*, per Cracoviam et Sandomiriam ... protonotarii 1291 Mog 4, *Licho* – Present(e) ... venerabili(i) uir(o) Iohanne *Licho*, subiudic(e) Cracouiens(i) 1274 KMłp 626, *Żyła/Siła* – Ratoldum militem, filium nobilis viri Iohannis dictj *Zila* 1296 KMłp 126.

Patronimikum wystąpiło w tychże dokumentach dwa razy. Typ *imię* + *imię* występował również bardzo rzadko, por. np. *Paweł Barut* – Comite *Paulo* dicto *Baruth* 1296 KW 749.

Nazwy odapelatywne oznaczały zarówno przedstawicieli możnowładztwa i rycerstwa (np. *Kwas*, *Licho*, *Siła/Żyła*), jak i nielicznie występujących w źródłach mieszczan (np. *Gaska* Korn 36). Ważne są jednak proporcje pomiędzy szlacheckimi i nieszlacheckimi nosicielami tego typu nazwisk, zwłaszcza dla późniejszego okresu, kiedy liczba poświadczonych nazwisk była większa. Zagadnieniem tym zajmujemy się w kolejnym rozdziale.

Wiek XIV i XV

Wiek XIV i XV to okres kontynuacji przemian społeczno-ustrojowych zapoczątkowanych w wieku XIII. Rozwijają się miasta i wsie, ustala się społeczeństwo stanowe. Kształtuje się zwolna jednolity stan szlachecki. Nie stanowił on zhierarchizowanego układu seniorów i wasali, jak wszędzie na zachodzie, lecz z założenia braterską wspólnotę ludzi równych wobec siebie i prawa. Idea równych praw dla całej szlachty spowodowała, że należeli do niej ludzie zróżnicowani majątkowo. W ciągu tych dwóch wieków szlachta wywalczyła sobie pierwszeństwo przed innymi stanami i wyższe stanowiska świeckie i kościelne. Nie dopuściła mieszczan do współudziału w rządzeniu krajem, pozbawiając ich praw politycznych. Praw politycznych nie mieli też chłopi.

Zaczęła się tworzyć rzeczpospolita szlachecka z dominującą kulturą szlachecko-ziemiańską. Powstawała tożsamość stanowa szlachty widoczna w stroju, obyczajach i wzorcach postępowania (Kłoczowski 1989, 81–108).

W wieku XIV i XV mało jest miast dużych, jak Gdańsk, stołeczny Kraków czy Wrocław, znacznie więcej małych miasteczek posiadających prawa miejskie. W 2 p XV wieku ich liczba sięgała 400. W małych miastach dominowała, jak już wspomniano, ludność polska różnicująca się coraz bardziej pod względem majątkowym.

Najliczniejszą warstwą społeczną byli w ówczesnie chłopci. Możliwość wyjścia ze wsi lub z miasta była w omawianym okresie dużo większa niż później. Granice stanowe nie były bowiem jeszcze w tym czasie sztywne, co ułatwiało pewną ruchliwość społeczną, mianowicie przechodzenie ze stanu do stanu, czyli awans społeczny, zwłaszcza wybitniejszych jednostek (Kłoczowski 1989, 97). Znalazło to odbicie w nazwiskach, o czym będzie jeszcze mowa.

Wiek XIV przyniósł nie tylko stabilizację i rozwój kraju pod rządami ostatniego króla z dynastii piastowskiej, Kazimierza Wielkiego (1333–1370), lecz i znaczne powiększenie terytorialne Polski. Włączono do niej starą dzielnicę polską Mazowsze oraz ziemie południowo-zachodniej Rusi, tzw. Ruś Czerwoną (halicko-włodzimierską) z miastem Lwów. Przyłączenie Rusi z ludnością prawosławną czyniło z Polski kraj o ludności katolicko-prawosławnej, jednak z przewagą katolików i z zachowaniem statusu królestwa katolickiego. W latach 1385–1386 zawarta została unia z Wielkim Księstwem Litewskim, ostatnim w Europie państwem pogańskim. Władca Litwy Jagiełło przyjął, jak wiadomo, chrzest przybierając imię Władysław, poślubił Jadwigę, królową polską i został królem Polski. Litwa otrzymała autonomię pod rządami własnych książąt lub królów polskich, ostateczny zaś kształt prawny uzyskał związek dwóch państw w 1569 r. w Lublinie.

Unia Polsko-Litewska zmieniła układ sił w Europie środkowowschodniej. Państwo polsko-litewskie stało się w XV w. czołową siłą w Europie słowiańskiej. Było ono wspólnotą trzech narodów: polskiego, ruskiego i litewskiego, obejmującą obszar około miliona kilometrów kwadratowych, od Bałtyku do Morza Czarnego. Ludność liczyła prawdopodobnie około 7 milionów i była rozmieszczona nierównomiernie. Około 2 milionów Polaków mieszkało zwarcie w czysto polskich etnicznie dzielnicach, tj. w Wielkopolsce, Małopolsce i na Mazowszu. W tym czasie Śląsk i Pomorze znajdowały się poza granicami Polski, ale na Śląsku mieszkała znaczna liczba Polaków. Polacy zamieszkiwali też obszary tzw. Kresów wschodnich południowych, tj. Ruś Czerwoną, i północnych, tj. pogranicze litewsko-białoruskie, a ich liczba, zwłaszcza na Kresach południowych, stale wzrastała.

Proces asymilacji przebiegał na obszarze kresowym różnie, w zależności od klasy społecznej. Szlachta ruska przejmowała język i obyczaje polskie oraz otrzymała przywileje szlachty polskiej (Tazbir 1983). Przybierała też często nazwiska na *-ski* utworzone do nazw miejscowości zlokalizowanych na Kresach południowych. Polonizacji ulegała również szlachta litewska mówiąca głównie po polsku. Jej nazwiska są jednak słabo zaświadczone w dokumentach historycznych. Z kolei polska szlachta przemieszczała się często na wschód, czego dowodem są liczne zapisy nazwisk polskich na *-ski*

w dokumentach z Kresów południowych. Chłopi ruscy i litewscy pozostawali natomiast przy swoim języku, zaś polscy chłopi-koloniści na obszarach Rusi Czerwonej ulegali rutenizacji. Pierwsze imiona wschodniosłowiańskie odnotowane w źródłach polskich pochodzą z XIV wieku.

Jeśli idzie o sposób identyfikowania osób w dokumentach urzędowych, to w I p. XIV wieku dominowały stale jeszcze określenia opisowe występujące wraz z imieniem. Były to najczęściej deskrypcje odmiejscowe, które identyfikowały 58,4% osób występujących w przebadanych dokumentach, np. *Nauogius comes de Morauica et castellanus Cracoviensis* 1320 KMłp CLXV (Nawoj, żupan z Morawicy i kasztelan krakowski). W tym półwieczu zwiększył się udział odmiejscowych wyrażen przyimkowych *de (z) + nazwa miejscowa*, identyfikujących 16,4 % osób, np. *Mathias de Scala* 1346 KMłp CCXXXIII (Maciej ze Skały). Przewagę uzyskują one już w następnym półwieczu.

Odnotować należy obecność nazwisk na *-ski* w dokumentach oryginalnych, chociaż stale jeszcze nie był to typ częsty. Użyto ich tylko osiem razy we wszystkich oryginalnych opublikowanych dokumentach historycznych z I p. XIV wieku (bez rękopisów). Są to nazwiska: *Czarnoc(s)ki* 1332 RmK I 1115 < Czarnocin, pow. Radom (Młp, KS) – przypuszczalnie mieszczanin, *Cziborski* 1315 Cd P II/1, 215 < Cziborze, dziś Ściborze, par. Płonkowo (Włkp, KoZ I) – przypuszczalnie szlachcic, *Konarski* 1336 Kkk 159, 1348 Mog 66 (Młp, jeden zapis odnosi się z pewnością do szlachcica, drugi przypuszczalnie do szlachcica), *Piotrowski* 1339 Cruc I, 75 < Piotrowice, par. Słupca, par. Chruślin (Włkp, KoW II) lub Pietrowo, dziś Piotrowo, pow. Kościan (KoP II, N) – mieszczanin, *Słupski* 1339 Cruc I, 1111 < Słupia, Słup, par. Środa (Włkp, KoP II) lub Słupca, pow. Koło (KoW II) – mieszczanin, *Wrocławski* 1338 Cruc I, 81 < Wrocław, miasto na Śląsku (Śl, SG) – duchowny prawdopodobnie pochodzenia mieszczanńskiego, *Zawichosc(s)ki* (w formie łacińskiej) 1324 KMłp 169 < Zawichost, Zawikost, miasto (Młp, KS) – szlachcic.

Na osiągnięcie dominacji przez nazwiska tego typu trzeba będzie zaczekać półtora stulecia, do 2 p. XV wieku.

Zwraca uwagę znaczna liczba mieszczan wśród nosicieli nazwisk na *-ski* w tym okresie: na osiem nazwisk trzy noszą niewątpliwie osoby pochodzenia mieszczanńskiego, a dwie – niewątpliwie szlacheckiego. Zbyt skąpe konteksty nie pozwalają w sposób pewny określić przynależności społecznej nosicieli pozostałych trzech nazwisk.

Dalszych osiem zapisów nazwisk na *-ski* pochodzi z późniejszych kopii: *Chroberski* 1511–1513 (1323) CdP II, 491 < Chroberz, pow. Pińczów (Młp, KS) – szlachcic, *Czadliński* XV (133–1384) Czarn, s. 741 – brak nazwy miejscowej (Pom), przypuszczalnie szlachcic, *Czarnkowski* 1538–1539 (1339) CdP II/2, 487 < Czarnków, Czarkowo, pow. Kościan (Włkp, KoP I, N) – szlachcic, *Matczyński* 1420 (1348) MHer II, s. 33–34 < Matczyn, pow. Bełżce (Młp, KL) – przypuszczalnie szlachcic, *Nosaczowski* XVII (1346) KMłp 678 < Naszczowice, Nosaczowice, d. Nowy Sącz (Młp, LK) – przypuszczalnie szlachcic, *Płoc(s)ki* (zapisany w formie łacińskiej) XV (1343) PrUr III 542 < Płocko, dziś Płock miasto (Maz, AMaz) – mieszczanin, *Sęczkowski* 1493 (1315) KW

913 < Sęczkowo, dziś Sączkowo, pow. Kościan (Wlkp, KoP II, N) – przypuszczalnie szlachcic, *Strożewski* XVIII (1328) KW 1091 – Stróżowo, Stróżew, d. Nieszawa (Wlkp, KoZ II) – mieszczanin.

Również wśród tych nosicieli nazwisk na *-ski* występują osoby należące niewątpliwie do szlachty, reprezentujące bez wątpienia mieszczan i takie, których przynależności społecznej nie możemy w sposób pewny określić.

Nazwy odapelatywne identyfikowały w tym czasie 5,6% (11) osób, szlachtę i mieszczaństwo, podobnie jak i w poprzednich okresach. Status społeczny ich nosicieli nie zawsze jest podany w kontekście. Na przynależność do mieszczan wskazuje niekiedy miejski charakter dokumentu i treść szerszego kontekstu, np. *Mądrostka* (wymieniony w zbiorze rachunków miasta Krakowa) – Dirsko *Mandrostka* 1336 RmK I 1188. A oto przykłady odapelatywnych nazwisk szlachty: *Kołęda* – Present(e) ... Paulo dicto *Colenda*, subjudice curie (Wladisłai, dicis Bytomienisis) 1316 CdSil II 19, *Lis* – Present(e) ... mili(e) ... Wenceslao dicto *Lys*, capitaneo Syradiensi 1314 KW 973, *Łata* – Present(e) ... Janussio dicto *Lata*, subagazone 1325 Sng II 8, *Nosal* – Present(e) ... Petro *Nosal*, vexillifero Cracoviensi 1327 CdP III 81, *Ogon* – Present(e) ... Paulo dicto (zwany) *Ogon*, castellano ... Lanciensi 1318 KW 999, *Pekawka* – Stephanus dictus *Pankawca*, capitaneus Polonie et Cuyavie 1319 Mog 50, *Poraj* – Present(e) ... Alberto dicto *Poray*, dapifero nomine regine (Poloniae) 1325 Kkk 135, *Strzała* – Present(e) ... Stephano dicto *Strala*, milit(e) 1311 CdSil II 30.

W tym okresie typ nazewniczy *imię + imię* identyfikowało 1,5% osób występujących w selektywnie wybranych dokumentach, np.: *Radek* (< im. Radosław) – Prezent(e) domino Andrea *Radek* ... milit(e) 1336 CdSil IV, 2 (rycerz); *Siedlik* (< im. Siedlewit) – Provido viro Petro (dat.) dicto *Sedlik* 1340 Hae 126 (mieszczanin).

Znacząca zmiana w systemie nazewniczym nastąpiła w 2 p XIV wieku, kiedy przewagę zdobyło odmiejscowe wyrażenie przyimkowe typu *del/z + nazwa miejscowa* występujące bezpośrednio po imieniu. Identyfikowało ono 68% osób w badanych dokumentach, np. Petrus *de Gorziczian* ... Woythcone *de Sedlecz*, domino Bernhardo *de Wlostow* 1362 KMłp 264. Wskazywało na pochodzenie jego nosiciela z danej miejscowości, a w wypadku szlachty także na posiadanie danej miejscowości. Ten sposób identyfikacji dominował wśród szlachty do 2 p XV wieku, kiedy to na czoło wysunęły się nazwiska odmiejscowe na *-ski*.

W omawianym tu okresie te ostatnie identyfikowały średnio tylko 1,6% osób w selektywnie wybranych dokumentach, a nazwy odapelatywne 3,6%. Ogółem wystąpiło 901 nazwisk odmiejscowych na *-ski*. Były one używane głównie przez szlachtę i rycerstwo, np. *Borowski* – Present(e) ... milit(e) Jescone *Borowski* 1373 KMłp 313, *Bytyński* – Dominus Mirosco *Bitinsky* 1399 Lek I 3117, *Ostrowski* – Naram *Ostrowsky* de Jurzicowo 1389 Lek I 525, *Rogozieński* – Domin(i) Johannis *Rogozenski* 1388 Łęcz I 640. Rzadziej oznaczały mieszczan i rzemieślników, jednak ich udział w identyfikacji osób należących do tych grup społecznych był widoczny, np. *Kołoski* – Paulus *Kolosky*, sartor ('krawiec') in Lancicia 1390 Łęcz I 1671, *Margoniński* – Civis ('mieszczanin') Poznaniensis dictus Nicolaus *Margoninski* 1397 Lek I 2354.

Wśród mieszczan krakowskich w 2 p XIV wieku przeważają nazwy niemieckie lub zniemczone, określające często przybyszów ze Śląska. Na 121 osób przyjętych do prawa miejskiego w latach 1392–1393, 42,9% osób nosiło takie nazwy, często równe nazwom miejscowości, np. Petrus *Heinczindorf* 1392 Kacz, 1.

Druga liczna grupa nazwisk identyfikujących mieszczan, to nazwiska odapelatywne (19% osób), np. *Noga, Wrobl, Baran* – Gregors *Noga ... Maczec Vrobl de Ratibor ... Mieczac Baran* 1392 Kacz, 1–2. Odmiejscowe wyrażenie przyimkowe użyte zostało 20 razy, dla zidentyfikowania 16,5% osób, np. Petrus *de Scala* sutor 1392 *ibid.*, 3 razy użyto nazwy odmiejscowej na *-ski*.

W tym czasie zarysowała się różnica pomiędzy nazwiskami możnych i mieszczan manifestująca się tendencją do przewagi, a nie wyłączności, typów nazewniczych używanych przez przedstawicieli tych dwóch grup społecznych. Wśród tych pierwszych tendencję taką wykazywały określenia odmiejscowe o formie *delz + nazwa miejscowa*, odmiejscowe nazwiska na *-ski* oraz deskrypcje z nazwą miejscowości lub przymiotnikiem od niej utworzonym. Wśród tych drugich – nazwy odapelatywne, jeśli wyłączyć nazwy niemieckie. Szczegółowe badania na ten temat przedstawiono w rozdz. II.

W 2 p XIV wieku odnotować też należy występowanie typu *imię + imię*, który nie był popularny. W badanych dokumentach wystąpił tylko cztery razy, identyfikując niecały jeden procent wymienionych osób, np. *Jura* (< im. Georgius) – Iohanne *Jura*, castellano Cracoviensi 1357 KW 1354 – szlachic, *Malik* (< im. Małomir, Małostryj) – Test(is) ... Maczko *Malik* 1390 Łęcz I 1689 – prawdopodobnie szlachcic.

W 1 p XV wieku proporcje poszczególnych typów nazewniczych przedstawiały się podobnie, jak w 2 p XIV wieku. Nazwiska odmiejscowe na *-ski* wystąpiły w liczbie 2 354 w tym czasie i określały 18,9% szlachty.

W 2 p XV wieku przewagę uzyskiwały nazwiska odmiejscowe na *-ski* identyfikując 41,1% reprezentantów szlachty występujących w wybranych dokumentach, np. *Łuczanowski* – Nobili Petro *Luczanowsky*, nuncio domini regis 1457 AC I 476, *Maciejowski* – Honorabili Stiborio *Maczeiowski* 1452 Krzyż, 484, *Stadnic(s)ki* – Magnificus dominus Nicolaus *Stadnyczsky*, de Smygrod et Nyedzwyedz haeres, castellanus Premisliensis 1485 CdUC III 274, *Starczynowski* – Dominus Thomas *Starczinowsky*, heres ... in Starczynowo 1482 AC II 1428. Ich ilość w tym okresie wynosiła 4 171.

Drugie miejsce zajmowało odmiejscowe wyrażenie przyimkowe (28,7% osób), np. Paulus *de Zathor ... Nicolaus de Kalisz* 1462–1463 AKH VI, 59–60, Bartosz *sz ('z') Wrocławya* 1497 Gp, 206.

Bardziej rozbudowane deskrypcje odmiejscowe stale jeszcze pojawiały się w dokumentach identyfikując 10,5% osób, najczęściej wysokich urzędników królewskich. Ogółem różnego rodzaju określenia odmiejscowe identyfikowały 80,3% reprezentantów szlachty. Nazwy odapelatywne identyfikowały jedynie 5,9% jej przedstawicieli, pozostałe typy nazewnicze, jak formy o cechach patronimikum, czy typ *imię + imię* lub etnonimy, występowały rzadko, uzupełniając system nazewniczy.

Formy odmiejscowe na *-ski* nosili też w 2 p XV wieku mieszczanie oraz wyjątkowo chłopci. Proporcje między szlacheckimi i nieszlacheckimi nosicielami tego typu nazwisk przedstawiono na s. 44–50.

W miastach przeważały jeszcze w 2 p XV wieku nazwy niemieckie identyfikujące 21,2% osób (31 na 146) w badanych dokumentach miejskich (Kacz, 203–206), zaś nazwy odapelatywne identyfikowały 13,6% osób (20). 17 razy określono osoby przez podanie ich zawodu. Ogółem wyrazy pospolite użyte zostały w odniesieniu do 25,3% osób.

Stosunkowo licznie wystąpił typ *de/z + nazwa miejscowa* (11%) określający pochodzenie z miejscowości. Odnotować należy typ: *imię + imię* (8 razy), np. *Mikisz* (< im. Mikołaj) – Andrzej *Mikisch*, pileator 1454 Kacz, 204. Nazwisk na *-ski* – użyto 7 razy, ponadto rzadko deskrypcji odmiejscowych.

Poświęcimy teraz nieco uwagi rozwarstwieniu społeczeństwa polskiego w XIV i XV wieku

CHARAKTERYSTYKA SPOŁECZEŃSTWA POLSKIEGO

Jak wynika z nowszych badań historyków, w wieku XIV rozpoczął się w Polsce proces konsolidacji stanów społecznych w sensie organizacyjno-prawnym i kulturowym. Nikną pewne grupy społeczne, a pojawiają się nowe. Efektem tych procesów jest, między innymi, zróżnicowanie struktury szlachty w poszczególnych dzielnicach historycznych Polski. I tak, na początku wieku XIV, oprócz szlachty i chłopów, istniał w Małopolsce pośredni stan włodyków stanowiących pierwotnie rycerstwo niższe. Jego przedstawiciele przechodzili stopniowo w toku stulecia albo do szlachty, albo do chłopów, albo do mieszczaństwa (Ihnatowicz i in. 1979, 156–159). W rezultacie takiego rozwoju stanu rycerskiego w Małopolsce występowała przewaga wielkiej własności ziemskiej nad średnią i drobną, tu skupiły się najpotężniejsze rody magnackie. Inaczej było w Wielkopolsce, gdzie przeważała szlachta średnia, jednowioskowa, a na krańcach wschodnich drobna. Natomiast na Mazowszu przeważała szlachta drobna na całym obszarze, gdyż w skład tego stanu weszli tu wszyscy dawni woje, nawet piesi. Warstwa ta utrzymała na tym obszarze swe znaczenie w późniejszym okresie i wzrastała liczebnie w rezultacie planowego osadnictwa drobnego rycerstwa na ziemiach pogranicznych, a później dzielenia posiadłości.

W XIV i XV wieku istniały grupy społeczne i zawodowe nie mieszczące się w tradycyjnie wyodrębnianych dla późniejszego okresu czterech stanach, którymi były: szlachta, mieszczenie, chłop i duchowieństwo. Zaliczyć do nich należy sołtysów wyodrębnionych w statutach przez Kazimierza Wielkiego w oddzielną grupę ‘rycerzy uczynionych z sołtysów lub kmieci’, zwanych później panoszami. Popierani przez króla jako przeciwwaga dla zbyt potężnej szlachty, ulegli pod koniec XV wieku zanikowi, do czego jeszcze wrócimy, omawiając strukturę społeczną chłopów.

Wiek XIV stwarzał ogromne możliwości awansu zawodowego i społecznego ludziom, którzy nie należeli do wyższych warstw społecznych. Pojawiła się w tym czasie liczna grupa urzędników i ludzi wykształconych wywodzących się z niższych warstw społecznych. Zawdzięczali oni swoją pozycję służbie państwowej i związkom z dworem królewskim. Świadczy o tym np. proveniencja społeczna urzędników wielko-

polskich (Gašiorowski 1968). Społeczeństwo charakteryzowało się w tym okresie znaczną mobilnością, na co zwrócił uwagę już Tymieniecki (1921, 1975). W wieku XIV i XV przechodzenie z jednej grupy społecznej do drugiej miało charakter wielokierunkowy i stały. Dzieci chłopów stawały się mieszczanami, duchownymi i medykami, duchowni i ludzie wykształceni rekrutowali się też z mieszczaństwa. Miały miejsce małżeństwa szlachecko-mieszczańskie i przechodzenie dzieci szlacheckich z tych małżeństw pochodzących, do stanu mieszczańskiego (Samsonowicz 1978, 56–65). Przewodzone przez historyków analizy dokumentów źródłowych, zwłaszcza miejskich, wykazały, że w płaszczyźnie gospodarczej, np. w transakcjach handlowych, osoby o różnym pochodzeniu społecznym były traktowane jak równi partnerzy (Samsonowicz 1978, 55–65).

Zjawiska te nie dowodzą bynajmniej istnienia w Polsce w omawianym tu okresie społeczeństwa klasowo jednolitego, z którego później dopiero wyłoniła się dominująca szlachta. Przeciwnie, jest oczywiste, że istniały wówczas w Polsce grupy społeczne zróżnicowane pod względem prawnym-majątkowym i rozwarstwione wewnętrznie, z których zaczęły wyłaniać się stany. Wydaje się jednak, że w XIV i XV wieku pomiędzy grupami społecznymi nie wyrosły jeszcze bariery klasowe i kulturowe, które pojawiły się później, tj. w XVI i głównie w XVII wieku. Zadaniem naszym jest śledzenie, w jaki sposób stosunki społeczne ujawniły się w ówczesnym sposobie nazywania przedstawicieli różnych warstw społecznych.

Należy więc zbadać, czy przedstawiona tu hipoteza o braku barier klasowych i silnie zhierarchizowanych grup społecznych w XIV i XV wieku znajduje potwierdzenie w nazewnictwie osób.

Szlachta i początek antagonizmu szlachecko-mieszczańskiego

W ciągu 2 p XIII i na początku XIV wieku zacierają się granice pomiędzy możnowładztwem a wyższym rycerstwem. Stało się to możliwe nie tylko na skutek stopniowego zrównania przywilejów, ale także rozpowszechnienia obyczajów i ideałów rycerskich: pasowania na rycerza, turniejów i rycerskiego kodeksu honorowego (Ihnatowicz i in. 1979, 153–156). Plejada rycerzy grunwaldzkich szerzyła model i styl życia zbliżony do życia rycerzy europejskich (Samsonowicz 1978). W 2 p XIV wieku ujedynolicił się stan szlachecki zarówno w sensie prawnym, jak i kulturowym.

Nie był on jednak jednolity pod względem majątkowym. Można wyróżnić cztery warstwy. Najwyższą stanowiło nadal możnowładztwo – posiadacze kilkudziesięciu wsi, a niekiedy i miast. Stanowiło ono społeczno-kulturalną i ekonomiczną elitę zwolnioną z czasem od wszelkich świadczeń pieniężnych. Niższą warstwę stanowiła szlachta bogata – właściciele kilku wsi. Średnia i zarazem najliczniejsza warstwa szlachty to posiadacze jednej wsi, najbiedniejsza szlachta, tzw. zagrodowa, posiadała jedynie łany we wsiach, które uprawiała własnoręcznie płacąc podatki, od których zwolnione były pozostałe warstwy szlachty.

Cechą charakterystyczną szlachty polskiej było to, że wszyscy do niej należący mieli jednakowe prawa polityczne, bez względu na zróżnicowanie majątkowe. Tworzyła ona

z założenia braterską wspólnotę ludzi równych wobec siebie i prawa, wspólnotę ‘panów braci’, a nie zhierarchizowany układ seniorów i wasali, jak wszędzie na zachodzie. Zgodnie ze statutami Kazimierza Wielkiego, przynależność do stanu szlacheckiego określano na podstawie urodzenia w rodzinie szlacheckiej. Od tego też czasu obserwować można stopniowe zamykanie się stanu szlacheckiego. Świadczy o tym notowana od XIV wieku tendencja do eliminowania ludzi usiłujących bezprawnie uchodzić za szlachtę za pomocą tzw. nagany szlachectwa, czyli sądowego zakwestionowania szlacheckiego pochodzenia. Pozwany mógł oczyścić się z zarzutu, jeśli jego przynależność do rodu szlacheckiego poświadczyło sześciu współrodowców (w Małopolsce) lub dwóch współrodowców oraz czterej przedstawiciele innych rodów (w Wielkopolsce). Żądano udowodnienia szlacheckiego pochodzenia w trzecim pokoleniu. Nagana szlachectwa, której efektem był pisemny wyrok sądowy, mogła jednak służyć, paradoksalnie, przenikaniu nieszlacheckich elementów do stanu szlacheckiego. Bogatemu mieszczaninowi nie trudno było znaleźć biednych szlachciców, którzy za opłatą poświadczyli jego przynależność do swojego rodu i herbu. W. Semkowicz znalazł w Małopolskich zapiskach sądowych grupę tego rodzaju świadków, którzy świadczą w różnych naganach w 1 p XV wieku, sami podając się niekiedy za przynależących do coraz to innych rodów (podają za Ihnatowiczem i in. 1979, 160).

Wiek XIV i XV to, jak widać, z jednej strony, częste małżeństwa synów szlacheckich z bogatymi mieszczkami i przenoszenie się szlachty do miast, czy chociażby nabywanie domów w miastach oraz koligacje biednej szlachty z bogatymi chłopami (Ihnatowicz i in. 1979, 168), a z drugiej próba sądowego oczyszczania szeregów szlacheckich z elementów nieszlacheckiego pochodzenia. Jednak w 1 p XV wieku mnożą się wystąpienia szlachty przeciw zbytowski mieszczan przewyższającemu niekiedy szlachecki, przeciw znowie cechów w sprawie cen godzących w interesy wsi. W końcu zwyciężyły tendencje antimieszczkańskie podsycane antagonizmem ekonomicznym, na tle korzystnej koniunktury dla bogacących się mieszczan (niskie ceny artykułów rolnych i wysokie ceny wyrobów rzemieślniczych).

Jednocześnie kształtowało się poczucie odrębności stanowej szlachty biorącej coraz liczniejszy udział w życiu publicznym kraju na sejmach i zwłaszcza sejmikach. Fakt, że podejmowała ona decyzje w sprawach ogólnopństwowych, rozwijał jej świadomość narodową. W ciągu tych dwóch wieków szlachta wywalczyła sobie pierwszeństwo przed innymi stanami i wyższe stanowiska świeckie i kościelne. Nie dopuściła mieszczan do współudziału w rządzeniu krajem, pozbawiając ich, jak powiedziano wyżej, prawa do zakupu ziemi i praw politycznych. Praw politycznych pozbawieni też byli chłopci, jednak stosunek szlachty do chłopów był w tym czasie znacznie łagodniejszy niż do mieszczan.

Ludność wiejska

Podstawową warstwę ludności wiejskiej (ok. 85%) stanowili kmiecie (łac. cmeto) – samodzielni gospodarze posiadający zagrodę i udział w łąkach wiejskich w ilości od jednego do dwóch i więcej. Jedynie kmiecie byli pełnoprawnymi uczestnikami wspól-

noty wiejskiej, oni ustalali zasady gospodarowania, spośród nich rekrutowali się ławnicy, oni też mieli prawo do wypasania dużej ilości bydła na wspólnym pastwisku. Niektórzy kmiecie osiągnęli pokaźny majątek, bądź w postaci gotówki, bądź bydła. Bogaci kmiecie zatrudniali u siebie pracowników najemnych lub osadzali na części własnego gospodarstwa własnych zagrodników i chałupników. Znaczna część kmieci osadzona była na prawie niemieckim, o czym była już mowa wcześniej.

Druga warstwa ludności to zagrodnicy (zwani w tekstach łacińskich hortulanus). Posiadali oni chaty i małe działki ziemi w ich pobliżu (ok. 1/2 łana i mniej) i pracowali na rzecz właścicieli ziemi, na której mieszkali, za niską opłatą otrzymywaną w naturze. Aby wyżywić rodzinę, podejmowali oni dodatkowo pracę najemną u pana, sołtysa lub bogatego kmiecia. Istnieli więc zagrodnicy właściciele wsi, sołtysów i bogatych kmieci. Zagrodnicy nie mieli głosu w sprawach wspólnoty wiejskiej.

Kolejne warstwy ludności nie posiadały ziemi. Byli to nieliczni chałupnicy, mający tylko własną chatę oraz komornicy mieszkający w cudzych domach. Obydwie te grupy żyły z pracy najemnej. Liczni byli wolni najemni pracownicy przebywający na wsi sezonowo w czasie żniw i pracujący też w mieście.

Na czele wspólnoty wiejskiej stał sołtys. Pozycja sołtysa była przedmiotem badań historyków, którzy doszli do wniosku, że miała ona charakter feudalny (Ihnatowicz i in. 1979, 118–119). Sołtys był posiadaczem ogromnego gospodarstwa (na podstawie przywileju lokacyjnego lub umowy z panem) stanowiącego zazwyczaj 1/6 całego obszaru wsi. Nie płacił on czynszu, a często i dziesięciny. Miał ponadto z reguły prawo do zakładania dochodowych urządzeń produkcyjnych i handlowych, jak młyn, wiatrak, karczma, kram, jatka. Sołtys był przewodniczącym ławy sędziowskiej i pobierał 1/3 opłat i kar sądowych, ponadto 1/6 czynszu chłopskiego za jego ściąganie dla właściciela wsi. Był w stanie narzucać niskie płace za pracę najemną i niskie ceny za zboże skupowane przymusowo od chłopów. Miał obowiązek konnej służby wojskowej i rozwożenia korespondencji w razie potrzeby. Sytuacja materialna sołtysa, który niekiedy wywodził się ze stanu rycerskiego, zbliżona była do pozycji zamożnego szlachcica. W 2 p XV wieku rozpoczęła się ofensywa szlachty na sołtysów, których gospodarstwa zaczęła ona wcielać do swych folwarków lub wykupywać na podstawie odpowiednich uchwał sejmowych, które dotyczyły właściwie sołtysów nieudolnych lub 'krnąbrnych'. Nastąpił rozdział między funkcją sołtysa a jego majątkiem. Majątek zniknął, zaś funkcję sołtysa przejmowali wyznaczeni do tego chłopci, których znaczenie nie było już tak wielkie (Ihnatowicz i in. 1979, 118–120).

Odmianą pozycję na wsi mieli też młynarze, karczmarze i rzemieślnicy wiejscy zależni od sołtysa lub wprost od pana-właściciela wsi. Pozostawali oni w bliskich kontaktach z miastem, a niekiedy byli z pochodzenia mieszczanami.

Kmieć dysponował swobodnie swoimi ruchomościami, ale właściciel wsi, szlachcic decydował, który z synów kmiecia obejmie gospodarstwo lub o ewentualnym podziale gospodarstwa między synów. Synowie, którzy nie mogli otrzymać ziemi, odchodzili do miasta, by uczyć się rzemiosła lub przygotować do stanu duchownego. Jednak od 2 p XV wieku pan ograniczał odchodzenie synów chłopskich do miasta, by utrzymać siłę roboczą na wsi.

Wieś stanowiła dla chłopów grupę społeczną, z którą związany był uczuciowo i obszar, którego gotów był bronić. Tworzące się wokół rynków miejskich regiony gospodarcze i pobyt w mieście w związku ze sprzedażą produktów rolnych umożliwiały kontakty chłopów z chłopami innych regionów oraz z mieszczanami. Umożliwiało to wymianę wiadomości i zaznajamianie się z nowymi poglądami, co prowadziło do rozszerzania horyzontów kulturalnych i politycznych chłopów. Szczególną rolę odgrywali chłopami zamieszkujący wsi należące do miast. Byli oni pośrednikami w przenoszeniu miejskich zwyczajów na wieś i ułatwiali wzajemne przenikanie stanów. Istniał jednak konflikt pomiędzy mieszczaństwem a chłopami na tle wysokich cen za wyroby rzemieślnicze i zaniżania cen za produkty rolne.

Nowsze badania historii chłopów pokazały, że sytuacja chłopów w XIV i XV wieku była na ogół korzystna, a ucisk pańszczyźniany wzmógł się dopiero w XVII i XVIII wieku (Ihnatowicz i in. 1979, 125–127 i tam cytowana literatura).

Mieszczanie i powstawanie więzi wewnątrzstanowej

Była już mowa o tym, że w powstających w XIII wieku miastach polskich, zwłaszcza większych, dominowali przybysze z Niemiec, którzy zakładali miasta na życzenie księcia. Z nich wywodził się w tym okresie wójt (advocatus) i rada miejska, tzw. ława, zwłaszcza w większych miastach. Poza granicami nowozakładanych miast znaleźli się w znacznej części nie tylko ich dawniejsi mieszkańcy, ale i możnowładcy zajmujący swe miejskie posiadłości. Tylko niewielu spośród tych ostatnich przyjęło prawo miejskie, większość za miejsce pobytu wybrała dobra wiejskie. Miasta lokacyjne otrzymywały zwykle, poza swoim obrębem, znaczne tereny uprawne i pastwiska, a niekiedy całe wsie.

W XIII wieku napływ ludności rodzimej z pobliskich wsi do miasta był ograniczony przepisami (niejako w obawie przed wyludnieniem wsi), a miasta utrzymywały długo niemiecki charakter. Przepisy te nie były, jak się wydaje, ściśle przestrzegane, a w następnych stuleciach sytuacja uległa zmianie. Skład ludności miejskiej był, zarówno pod względem jej pochodzenia społecznego i etnicznego, jak i stanu majątkowego, bardzo zróżnicowany.

Na szczycie hierarchii miejskiej znajdowali się bogaci kupcy dążący do zdobycia gruntów i nieruchomości miejskich, by później wycofać się z handlu i spekulować na dzierżawach, rentach, itp. Z tej grupy wywodzili się bankierzy-lichwiarze, jej członkowie przechodzili też często do szlachty. Była ona jednocześnie stale zasilana przez przybyszów z Niemiec.

Rzemieślnicy stanowili kolejną, zróżnicowaną majątkowo, grupę. Najbogatsi z nich, złotnicy, młynarze, piwowarzy zasiadali czasem, zwłaszcza w mniejszych miastach, w jego władzach. Do górnej warstwy rzemieślniczej należeli też niekiedy malarze, snycerze i budowniczcy. Właściciele warsztatów rzemieślniczych, gospód, zajazdów, szynków oraz drobni kupcy tworzyli pospólstwo, czyli ogół pełnoprawnych mieszczan. W małych miastach do grupy tej należeli rolnicy posiadający gospodarstwa na terytorium miejskim. Warunkiem uzyskania praw obywatelskich

w mieście było posiadanie tu nieruchomości lub stałego źródła dochodu opodatkowanego na rzecz miasta.

Uboższe grupy ludności to czeladnicy, uczniowie, strażnicy, robotnicy pracujący przy transporcie i przeładunku towarów oraz w budownictwie, wreszcie służba domowa. Ta grupa ludności pojawiła się w miastach i w pobliżu większych miast, w dużych gospodarstwach, wraz z rozwojem gospodarki towarowo-pieniężnej i powodowała zmianę składu społecznego ludności. Mieszkańcami miast byli również duchowni, zarówno ci z parafii miejskich, często z pochodzenia mieszczańskie, jak i mieszkańcy katedr biskupich, kolegiat i fundacji kościelnych. W stołecznym Krakowie przebywali też różni dygnitarze kościelni, którzy musieli mieć rezydencje w pobliżu dworu królewskiego. To samo dotyczyło dygnitarzy świeckich. Otaczała ich gromada służby, żołnierzy i pachołków przebywających w mieście. W mieście rezydowali też funkcjonariusze dworu królewskiego, np. tzw. serwitorzy, czyli kupcy i rzemieślnicy pracujący dla dworu. Pod osłoną swych dworskich funkcji, uprawiali oni jednak na własną rękę handel i rzemiosło w mieście.

Na czele miasta stał wójt (łac. *advocatus*) z ławnikami, pospólstwo reprezentowała rada miejska, która w ciągu XIV i XV wieku stała się zamkniętą grupą monopolizującą władzę i rządzącą miastem w myśl interesów bogatego patrycjatu, nie bez finansowych nadużyć. Było to przyczyną konfliktów w mieście prowadzących często do rozruchów.

W XIV i XV wieku stan mieszczański konsoliduje się tworząc cechy i bractwa oraz kupieckie gildie – nowe zgromadzenia oparte na interesach zawodowych. Miasta, chociaż, nie były w Polsce ani tak liczne, ani tak dobrze rozwinięte, jak w innych krajach Europy, odgrywały jednak ważną rolę polityczną, która słabnie pod koniec XV wieku. Np. po śmierci Ludwika Węgierskiego Kraków, Kalisz i Brześć występowały przeciw kandydaturze Ziemowita IV (Samsonowicz 1978, 58, Ichnatowicz i in. 1979, 150–151). W w. XIV i XV mało jest miast dużych, jak Gdańsk, stołeczny Kraków czy Wrocław, znacznie więcej małych miasteczek posiadających prawa miejskie. W 2 p. XV w. ich liczba sięgała 400. W małych miastach dominowała, jak już wspomniano, ludność polska różnicująca się coraz bardziej pod względem majątkowym. Możliwość wyjścia z miasta była w omawianym okresie dużo większa, niż później. Granice stanowe nie były bowiem jeszcze w tym czasie sztywne, co ułatwiało pewną ruchliwość społeczną, mianowicie przechodzenie ze stanu do stanu, czyli awans społeczny, zwłaszcza wybitniejszych jednostek (Kłoczowski 1989, 97). Znalazło to odbicie w nazwiskach, o czym będzie jeszcze mowa.

Pomimo zróżnicowanego charakteru i rozmiarów miast polskich niewolnych od konfliktów, środowisko miejskie było dla jego mieszkańców przedmiotem przywiązania. Mieszkańców miasta łączyła wolność osobista i podległość prawu miejskiemu, które przyczyniały się do konsolidacji stanu mieszczańskiego. Obrona ‘wolności miejskiej’ przed ingerencją czynników feudalnych stanowiła wspólny interes zróżnicowanych majątkowo jego mieszkańców. Herb miasta, mury miejskie, ratusz i fara były obiektem szacunku, dumy i uczuć patriotycznych: w obronie miasta warto było walczyć i umierać. Na rozbudowę miasta pospólstwo nigdy nie szczędziło pieniędzy.

Specyfika życia miejskiego powodowała, że mieszkańcy miast mieli bliskie kontakty z szerokim światem, do nich najpierw docierały nowości z innych krajów, obca moda i nowe zwyczaje. Mieszczanie wcześniej niż szlachta odkryli użyteczność pisma i uczyli się go choćby dla celów praktycznych, aby przekazywać informacje, notować transakcje, zamówienia, wydatki. Zachowały się w dokumentach miejskich prywatne zapiski pisane po polsku nie tylko kupców, ale i rzemieślników (Ihnatowicz i in. 1979, 130–152).

Jak już wspomniano wcześniej, mieszczenie nie mieli w Polsce prawa do zakupu ziemi, nie mogli zatem na podstawie jej posiadania przechodzić do warstwy szlacheckiej. Nie uzyskali też praw politycznych, czego konsekwencją było to, że nie zasiadali w sejmie. Istniały jednak dwie legalne drogi do uzyskania szlachectwa. Pierwsza to adopcja, czyli dobrowolne przyjęcie do rodu i herbu szlacheckiego człowieka niższego stanu. Drugą drogą była nobilitacja dokonywana przez króla za zasługi wobec kraju lub jego osoby, którą zapoczątkował w XV wieku Władysław Jagiełło. Obejmowała ona niekiedy także chłopów, ale nie była stosowana często.

Duchowieństwo

Stan duchowny wyodrębnił się w Polsce jako pierwszy ze względu na panujące przekonanie, że pośredniczy on między ludźmi a światem nadprzyrodzonym, jest zatem niezbędny. Ponadto duchowieństwo skupiało w swych rękach działalność kulturalno-oświatową. Jednocześnie stan ten był odmienny od innych, formujących się w XIV i XV wieku, stanów. Opierał się on wyłącznie na funkcji, jaką pełnił, a nie na pochodzeniu lub posiadaniu środków produkcji. Duchowieństwo wywodziło się spośród wszystkich innych stanów i głosiło zasadę równości w swoich szeregach. Jednak już od XIV wieku wzrastało rozwarstwienie duchowieństwa ze względu na pochodzenie społeczne. Wyższe stanowiska kościelne przeznaczone były coraz częściej dla duchownych pochodzenia szlacheckiego i jedynie dyplom uniwersytecki umożliwiał plebejom ich zajmowanie. Na początku XV wieku ustaliła się tradycja, zagwarantowana później prawnie w odniesieniu do Krakowa, Gniezna i Poznania, obejmowania przez szlachtę stanowisk kościelnych począwszy od kanoników.

Na przeciwległym biegunie znajdowali się biedni księża plebejskiego pochodzenia pełniący posługę duszpasterską jako kapelani na dworach magnatów duchownych i świeckich oraz na dworze królewskim. Byli też często zatrudniani jako pisarze.

Najbiedniejsi byli wikariusze, którzy zastępowali często proboszczów w wykonywaniu ich funkcji oraz altaryści wynajmowani przez prywatnych fundatorów, możnych, szlachtę, bogatych mieszczan lub cechy do odprawiania okolicznościowych mszy i nabożeństw i in. Do stanu duchownego zaliczano też klechów, tj. niższych funkcjonariuszy posiadających najczęściej niższe święcenia kapłańskie.

Kler zakonny tworzył własne środowisko. Wielu zakonników zakonów żebrzących dominikanów i franciszkanów było z pochodzenia mieszczanami.

GRUPY SPOŁECZNE WYODRĘBNIONE W BADANIACH NAD NAZWISKAMI

Tak zarysowany skład społeczeństwa polskiego i stadium jego rozwoju w XIV i XV wieku skłoniły autorkę do wydzielenia nie tylko grup społecznych, ale i grup zawodowych dla analizy społecznej proveniencji nosicieli nazwisk odapelatywnych i odmiejscowych na *-ski*. Zdecydowała się ona także ujawnić w tejsze taksonomii uwarunkowaną obiektywnie niemożność dokładnego określenia pochodzenia społecznego pewnej ilości osób wymienianych w źródłach, przy czym prawdopodobniejsze jest, że osoby te nie należały do szlachty. W każdym razie nie określają ich w kontekstach wyrazy łacińskie odnoszące się zwykle do szlachty, zaś charakter kontekstu i dokumentu źródłowego wskazują raczej na nieszlacheckiego nosiciela, niż na szlachcica. Tym niemniej nie da się wykluczyć, że do grupy osób określonych 'nie szlachta' zaliczono pojedynczych przedstawicieli tej warstwy społecznej.

Przyjęto, że na proveniencję społeczną wymienionych w dokumentach osób wskazują łacińskie określenia poprzedzające imiona i nazwiska oraz charakter dokumentu źródłowego. Oba te kryteria stosowane są z pewną dozą ostrożności. Ogólnie uważa się, że szlachcę określają wyrazy *magnificus*, *nobilis*, *generosus*, *strenuus*, a także, chociaż nie zawsze wyrazy *heres* i *dominus* oraz stanowiska i funkcje; mieszczan – wyrazy *providus*, *honestus*, *discretus*, *famosus* oraz określenia wykonywanych zawodów i funkcji; chłopów wskazują określenia *laboriosus* lub *kmetho* (*kmethonus*), duchownych – wyrazy *religiosus*, *honorabilis*, *venerabilis* i/lub pełnione funkcje kościelne; ludzi wykształconych określają nazwy profesji, jak bakałarz, medyk, pisarz.

Zgodnie z tym, co powiedziano wyżej o fluktuacyjnym charakterze stanów w XIV i XV wieku, przyjmuje się, że wymienione terminy łacińskie informują o pochodzeniu społecznym, a nie o przynależności do stanów, które w XIV i XV wieku nie funkcjonowały jeszcze w praktyce dnia codziennego na takich zasadach, jakie znane są w późniejszym okresie.

Zresztą łacińska nomenklatura określająca osoby miała zapewne, w wielu wypadkach, charakter zwyczajowy i kurtuazyjny, jak piszą historycy. Przemawia za tym występowanie określeń takich, jak *nobilis opidanus*, *nobilis ac providus*, *nobilis kmetho*, czy używanie określenia *nobilis* 'szlachetny' w odniesieniu do wójtów, sołtysów lub urzędników miejskich (Samsonowicz 1978, 55–65).

Toteż wskazanie na pochodzenie społeczne nosicieli jednego z dwóch branych tu pod uwagę typów nazwisk nie zawsze było możliwe, gdyż w dokumentach historycznych status społeczny wymienianych osób nie zawsze jest jasno określony. Niekiedy można o nim wnioskować na podstawie charakteru samego dokumentu, np. osoba o nieokreślonym kontekstowo statusie społecznym występująca w dokumentach miejskich może być uważana za mieszczanina, lub co najmniej za mieszkańca miasta. Trudniej jest, przy braku wskazówek kontekstowych, określić przynależność osób występujących w dokumentach ziemskich. Mogli to być bowiem pracownicy najemni w gospodarstwach szlachty, sołtysów lub bogatych chłopów lub biedota

wiejska. Małe jest prawdopodobieństwo, że nosicielami nazwisk występujących bez żadnych określeń była szlachta, zwłaszcza, jeśli nazwiska powtarzały się w kilku zapiskach zbliżonych w czasie bez żadnych określeń łacińskich. Dlatego dane dotyczące pochodzenia społecznego osób występujących w dokumentach z XIV i XV wieku zawsze trzeba traktować z pewną ostrożnością, jako przybliżone.

Wypadkową wymienionych wyżej wskaźników jest wyodrębnienie przez autorkę następujących grup społecznych i zawodowych:

- szlachta (sz), w odniesieniu do wszystkich warstw, przy czym wątpliwości co do szlacheckiej proweniencji nosiciela nazwiska sygnalizowane są znakiem zapytania;
- mieszczenie (m), a w ich obrębie rzemieślnicy (rz), dla odróżnienia tej grupy ludności od patrycjuszy, kupców i innych, przy czym te dwie grupy są ujmowane łącznie;
- chłopci (ch) w odniesieniu do wszystkich warstw;

Osoby występujące w dokumentach uniwersyteckich oraz określone przez kontekst jako wykształcone, bez terminów wskazujących na szlacheckie pochodzenie, a więc wywodzący się prawdopodobnie spośród mieszczan i chłopów oraz duchowni zostali ujęci jako oddzielne warstwy społeczne. Jeśli przy ich nazwiskach brak informacji o statusie społecznym, zaliczeni zostali do grupy osób o nieustalonej proweniencji społecznej.

Tu też znaleźli się prawdopodobnie nieszlacheccy nosiciele nazwisk, których przynależność społeczna nie jest określona w dokumencie, a jego rodzaj i kontekst sugerują proweniencję nieszlachecką człowieka, nie można jednak określić szczegółowo, czy należy on do chłopów, mieszkańców wsi miejskich, czy mieszczan. Tu też mogli się znaleźć przedstawiciele biednej szlachty, których status społeczny nie jest określony w dokumencie.

Po wstępnych badaniach sondażowych, zrezygnowano z wydzielenia oddzielnej grupy nazwisk sołtysów, gdyż nie różniły się one od nazwisk mieszczan i chłopów.

Obecnie przedstawiona zostanie charakterystyka językowa poszczególnych typów nazwisk polskich.

II. CHARAKTERYSTYKA JĘZYKOWA NAZWISK ZWYCZAJOWYCH ORAZ PRZYNALEŻNOŚĆ SPOŁECZNA I GEOGRAFICZNA ICH NOSICIELI (XII–XV W.)

NAZWISKA ODMIEJSCOWE

Nazwiska odmiejscowe tworzone były od nazw miejscowości: wsi i miast. Wskazywały one na pochodzenie i/lub na posiadanie danej miejscowości przez danego człowieka. Zaliczamy do nich:

- 1) nazwiska zakończone sufiksami *-ski, -owski/-ewski, -ec(s)ki, -ic(s)ki, -eński, -iński/-yński*, wyjątkowo *-ański*,
- 2) nazwiska o formie wyrażenia przyimkowego z udziałem nazwy miejscowej (analityczne) typu *Nicolaus de Gnojno*,
- 3) nazwiska równe nazwom miejscowości typu *Dobek Gromadzice*,
- 4) nazwy mieszkańców utworzone od nazw miejscowych typu *Lubelczyk, Prażak*.

Nazwiska odmiejscowe zakończone sufiksem *-ski* i jego odmianami

Budowa językowa nazwisk odmiejscowych zakończonych sufiksami *-ski, -owski/-ewski, -ec(s)ki, -ic(s)ki, -eński, -iński/-yński*, wyjątkowo *-ański*

Do końca XV wieku wystąpiło 5040 nazwisk odmiejscowych zakończonych na *-ski*, przy połączeniu różnych wariantów językowych tego samego nazwiska, a 5246 przy potraktowaniu tych wariantów jako oddzielnych nazwisk (Kowalik-Kaleta 1981, Kaleta 1997a).

Nazwiska odmiejscowe tworzone według kilku wzorów słowotwórczych. Najczęściej dodawano sufiks *-ski* do pełnej nazwy miejscowości zakończonej tzw. sufiksem prostym (jednoelementowym), np.: *Aleksandrow-ski* < *Aleksandr-ów*, *Babszyń-ski* < *Babsz-yn*, *Kucień-ski* < *Kut-no* (2368 nazwisk, por. Kowalik-Kaleta 1981, 14, stąd pochodzą dane liczbowe dotyczące poszczególnych typów słowotwórczych).

Sufiksy proste nazwy miejscowej, jak np. *Bogusław-ice*, *Bodzęc-ino*, *Wąwel-no*, ulegały czasem zanikowi. Od tak skróconej podstawy – nazwy miejscowej tworzone nazwiska przez dodanie sufiksu *-ski*, np. *Bogusław-ski*, *Bodzęc-(s)ki*, *Wąwel-ski* (518 nazwisk). Nie dotyczyło to z reguły sufiksu *-ow/-ew*, chociaż zdarzały się wyjątki.

Przy tworzeniu nazwisk odmiejscowych zanikowi ulegał najczęściej ostatni morfem sufiksów rozszerzonych nazw miejscowych, takich jak *-ow-ice/-ew-ice*, *-owi-ec*, *-ow-ka*, itp. np.: *Abramow-ski* < *Abram-ow-ice*, *Iłow-ski* < *Ił-owi-ec*, *Olszow-ski* < *Olsz-ow-ka* (529 nazwisk). Nazwiska utworzone w ten sposób niczym nie różniły się od nazwisk typu *Aleksandrow-ski* < *Aleksandr-ów*.

Sufiks rozszerzony nazwy miejscowej mógł pozostawać niekiedy bez zmian i łączyć się z sufiksem *-ski*, np. *Wirzowiec(s)ki* < *Wirzowiec* (39 nazwisk).

Od nazw miejscowych bezsufiksalnych, np. *Baby*, *Lubomirz*, tworzone najczęściej nazwiska również przez dodanie sufiksu *-ski*: *Bab-ski*, *Lubomir-ski* (768 nazwisk).

Znacznie rzadziej dodawano do podstaw bezsufiksalnych sufiksy rozszerzone, jak *-ow-ski*, *-ew-ski*, *-eń-ski*, *-ec-(s)ki*, *-iń-ski* (112 nazwisk). Sufiks *-ow-ski* stosowano najczęściej (75 nazwisk), np.: *Bykowski* < *Byki*, rzadziej używano innych sufiksów rozszerzonych, np. *-eń-ski*: *Grzędziński* < *Grzęda*.

Wymienione wyżej nazwiskowe sufiksy rozszerzone tworzyły ponadto niewielką ilość nazwisk wtedy, gdy nazwa miejscowa traciła sufiks prosty, np.: *Byl-iński* < *Byl-ice*, *Stan-ic(s)ki* < *Stanin* (44 nazwiska).

Sufiksy rozszerzone były sporadycznie dodawane do pełnej nazwy miejscowej zakończonej prostym sufiksem, np.: *Mieln-iński* < *Miel-no* (28 nazwisk).

Sufiks *-ski* tworzył także nazwiska od dwuwyrazowych nazw miejscowych, np.: *Białowodz(s)ki* < *Biała Woda* (33 nazwiska).

Występował też w nazwiskach utworzonych od nazw miejscowości zakończonych na *-sko*, np. *Buski* < *Busko* (88 nazwisk). Zmianę funkcji nazwy z miejscowej na osobową sygnalizuje tu zmiana paradygmatu fleksyjnego (typu odmiany).

Jak widać, sufiks *-ski* odznaczał się nieograniczoną produktywnością. Łączył się ze wszystkimi typami nazw miejscowych, zarówno zakończonymi sufiksami, jak i bezsufiksalnymi. Natomiast sufiksy rozszerzone, jak *-ew-ski*, *-eń-ski*, *-ec-(s)ki* > *ecki*, *-iń-ski* występowały rzadko.

W XIV i XV wieku sufiks *-ski* w połączeniu z twardą spółgłoską wygłosową nazwy miejscowej nie zachowywał się jednakowo. Nie zmiękczał on twardych spółgłosek wygłosowych nazwy miejscowej: b, p, w, m, r, powodował natomiast zmiękczenie spółgłosek t, d, k, g, z, s, ch, ł n, zgodnie z systemem fonologicznym języka polskiego w XIV i XV wieku. W wyniku zmiękczenia powstały grupy spółgłoskowe *-ssk(i)*, *-śsk(i)*, *-csk(i)*, *ćsk(i)*, *-dźsk(i)*, które następnie ulegały stopniowemu uproszczeniu i asymilacji. Staropolska wieloznaczna pisownia uniemożliwia jednoznaczną ocenę stopnia zaawansowania tych procesów w nazwiskach z tego okresu. Nie ma też zgodnej opinii dotychczasowych badaczy, czy grupy te zachowały w omawianym okresie miękkość (Łoś 1922, 155, Stieber 1966, 67, 78). Przeprowadzona przez autorkę analiza pisowni powyższych grup spółgłoskowych w średniowiecznych nazwiskach na *-ski* prowadzi do wniosku, że mogły one występować:

- 1) w postaci całkowicie zmiękczonej i nieuproszczonej, jak np. grupa *-ssk(i)*, np. *Otusski* < *Otusz* (*Othuschsky* 1500), *-csk(i)*, np. *Graniczski* < *Granica* (*Graniczsky* 1417) lub *-dźsk(i)*, np. *Miedzwiedzki* < *Miedźwiedź* (*Medzwedzsky* 1391);

- 2) w postaci częściowo uproszczonej i odmiekczonej, np. *-(s)sk(i)*, np. *Su(s)ski* < *Sucha* (*Sussky* 1470–1480), *-ćsk(i)*, np. *Łasicski* < *Łasica* (*Lasyczki* 1486) lub *-cšk(i)* < *džsk(i)*, np. *Podgrocki* < *Podgrodzie*;
- 3) w postaci uproszczonej, zbliżonej do współczesnej: *-sk(i)*, np. *Plaski* < *Plazy* (*Plasky* 1428); prawdopodobnie *-ck(i)*, np. *Solecki* < *Solec* (*Soleczky* 1423); *-ck(i)* < *-džsk(i)*, np. *Grącki* < *Grądy* (*Grączky* 1463) (Kowalik-Kaleta 1981, 64–71).

W hasłach SSNO wahania w stopniu zaawansowania procesów asymilacji i uproszczenia powyższych grup spółgłoskowych sygnalizowane są przez ujmoowanie spółgłoski (s) w nawias. Taką pisownię przyjęto też w tej książce dla nazwisk XIV i XV-wiecznych.

Mechanizm powstawania nazwisk odmiejscowych zakończonych sufiksem *-ski* (i jego odmianami) oraz sposób ich funkcjonowania

Nazwiska odmiejscowe zakończone sufiksem *-ski* (i jego odmianami) były oparte na relacji przynależności obiektu (danego człowieka) do innego obiektu (miejsowości). Inaczej mówiąc: wskazywały one na pochodzenie danego człowieka z określonej miejscowości lub/i na posiadanie tej miejscowości. Genetycznie były to przymiotniki utworzone od nazw miast lub wsi. Występując obok imienia, które jest rzeczownikiem własnym, tworzą szczególnego rodzaju grupę wyrazów (grupę nominalną). Z syntaktycznego punktu widzenia były one w tego rodzaju grupie rzeczownikami. Pytamy bowiem kto? Kowalski, czyli tak, jak o rzeczownik, a nie: jaki?, czyli nie tak, jak o przymiotnik. Miały one jednak i zachowały do dziś odmianę przymiotnikową. Analogiczne formy zakończone na *-ski*, tworzone od nazw miejscowości, występowały też w zestawieniu z wyrazami pospolitymi, ale właśnie jako przymiotniki, czyli wyrazy określające rzeczownik pospolity, np. kupiec *krakowski*. Odmierna funkcja syntaktyczna przymiotników odmiejscowych w tych dwóch typach grup nominalnych wskazuje na ich odmienny status w systemie języka. W wypadku grupy wyrazów *Jan Grabowski* przymiotnik odmiejscowy pełni funkcję rzeczownika własnego (nazwy własnej, tj. funkcję przynależności), w wypadku grupy wyrazów *kupiec krakowski* – funkcję wyrazu pospolitego, jednak z ograniczonym zakresem, co do pewnego stopnia zbliżało sposób jego funkcjonowania do nazw własnych, ale nie czyniło zeń nazwy własnej (por. Heinz 1956, 1963, także Kowalik-Kaleta 1981).

Nazwiska odmiejscowe wykształciły się z odmiejscowych wyrazów opisowych (deskrypcji odmiejscowych): 1) poprzez opuszczenie wyrazów pospolitych w nich występujących, np. Jaszek *heres* (właściciel) *Solaczski* (Sołac(s)ki) 1394 Lek I 1898 > Jasko *Solaczski* 1390 Lek I 851, 2) przez zastąpienie deskrypcji odmiejscowych formami syntetycznymi (jednowyrazowymi), zgodnymi z systemem języka polskiego. Ich podstawę stanowiły nazwy miejscowości występujące w deskrypcjach, np. Petrus *de Noszilino* 1381 Lek I 924 > Petrus *Noszilinski* (Nosiliński) Lek I 924.

W początkowym okresie swojego funkcjonowania tego typu formy syntetyczne zawierały element znaczący, tzn. informowały o tym, kto z jakiej pochodził miejscowości lub jaką miejscowość posiadał. Świadczy o tym wymienne używanie anali-

tycznych form opisowych i form syntetycznych zakończonym sufiksem *-ski* i jego odmianami w odniesieniu do tej samej osoby w średniowiecznych dokumentach historycznych, np. *Contra Philippum de Misliuicze* (Mysłowice)... Philippowi *Mislowskemu* (Mysłowskiemu) 1400, *Erga nobilem Johannem de Boruczino* (Borucino) ... Yana *Boruczkego* (Boruc(s)ki) 1428, *Johannem de Nyeswoyouicze* (Nieswojowice)... *Johannis Nyeswoyowsky* (Nieswojowski) 1440. W miarę stabilizacji ich funkcji nazwiskowej poprzez dziedzicność, przechodzenie na żonę i obejmowanie całego rodu (rodziny) formy te traciły swe pierwotne znaczenie. Sygnałem osłabienia pierwotnego znaczenia nazwisk odmiejscowych było pojawienie się przed nimi łacińskich wyrazów *dictus, cognominatus, alias* ‘zwany, nazywany’, np. Zegota *alias Rogowsky* (Rogowski) 1398 Inscr 56, *Petrum dictum Janikowsky* (Janikowski) 1408 PNZK 2182. Konteksty tego typu były ważnym syntaktycznym wskaźnikiem funkcji rzeczownikowej nazwisk na *-ski*, które posiadały morfologiczne i fleksyjne cechy przymiotnika. Tym samym dokumentowały one kształtowanie się statusu tych nazw jako rzeczownikowych nazw własnych (inaczej: ich funkcji *proprialnej*). Innym wskaźnikiem syntaktycznym rzeczownikowej funkcji nazwisk na *-ski*, a tym samym funkcji *proprialnej*, jest ich samodzielne występowanie w kontekstach źródłowych, tj. bez imion, np. Yaco *przi tem bili, ysz Paszek ranczil Pyglowskego* (Pigłowskiego) list *vyprawicz* 1406, *Woczeh ... ne smowyl s Baworowskim* (Baworowski) *tey smovy* 1412 RWlkp I 880. Jak widać, rozwój nazwisk odmiejscowych zakończonych na *-ski*, przebiegał od form opisowych do syntetycznych nazw własnych (inaczej: od *predykcacji* do *nominacji*, tj. *proprializacji*, por. Kowalik-Kaleta 1987b, Kaleta 1991a,b).

Zasięgi geograficzne nazwisk odmiejscowych zakończonych sufiksem *-ski* (i jego odmianami)

Rozmieszczenie geograficzno-ilościowe nazwisk odmiejscowych przedstawia się następująco. Jak już wiadomo, wiek XIII reprezentowany jest przez sześć zapisów pochodzących z XV–XVII-wiecznych kopii: cztery zlokalizowane są w Wielkopolsce (*Chojeński, Luba(s)ski, Myszkowski, Prusinowski*), jeden w Małopolsce (*Obrac(s)ski*), jeden na Śląsku (*Szaszowski*). Jedyne zapis z oryginalnego XIII-wiecznego dokumentu występuje w łacińskiej postaci językowej (*Iacobi quondam dicti Poznaniensis* 1289 KMłp 514). Nazwy pochodzące z dokumentów nieoryginalnych nie są całkowicie pewne, gdyż mogły być użyte później przez kopistę w miejsce np. innej formy językowej.

W 1 p XIV w. występuje pięć zapisów nazwisk odmiejscowych w dokumentach oryginalnych. Trzy zlokalizowane są w Wielkopolsce (*Czciborski, Piotrowski, Słupski*), jeden w Małopolsce (*Czarno(c)ski*), jeden na Śląsku (*Wroc(s)ławski*). Dziewięć zapisów z tego okresu pochodzi z XV–XVIII-wiecznych kopii: siedem z Wielkopolski (np. *Czarnkowski, Strożewski*), dwa z Małopolski (*Chroborski, Nosaczowski*).

Dalszych obliczeń dokonano w rozbiciu na 2 p XIV w. i wiek XV. Dane cyfrowe przedstawiają się następująco:

Tabela

Zasięgi geograficzno-ilościowe nazwisk odmiejscowych zakończonych sufiksem *-ski*
(i jego odmianami)

	2 p XIV w.	XV w.
Wielkopolska	1094	1830
Małopolska	294	1311
Mazowsze	13	733
Śląsk	6	98
Pomorze	5	68
Ziemie pd.-wsch.	5	1054
Ziemie pn.-wsch.	–	16

Należy zauważyć, że ta sama jednostka nazewnicza występowała często zarówno w 2 p XIV w., jak i w XV w. W takim wypadku jest ona liczona dwa razy. Dlatego, aby odpowiedzieć na pytanie, ile nazwisk odmiejscowych występowało łącznie w 2 p XIV w. i w XV w. na obszarze poszczególnych dzielnic, należało przeprowadzić osobne obliczenia. Zsumowanie cyfr obliczonych dla 2 p XIV w. i dla XV w. dawałoby zawyżoną liczbę jednostek nazewniczych przy traktowaniu tego okresu łącznie. Wyniki tych obliczeń są następujące: Wielkopolska – 2195, Małopolska – 1318, Mazowsze – 733, Śląsk – 98, Pomorze – 68, ziemie pd.-wsch. – 1054, ziemie pn.-wsch. – 16.

Nie stwierdza się zróżnicowania geograficznego poszczególnych typów językowych nazwisk odmiejscowych o charakterystyce przymiotnikowej.

**Szlacheccy nosiciele nazwisk odmiejscowych zakończonych sufiksem *-ski*
(i jego odmianami) – nazwisko na *-ski* typowym nazwiskiem szlacheckim**

W XIV i XV wieku szlachta używała 89,3% całego zasobu nazwisk odmiejscowych zakończonych sufiksem *-ski* i odmianami tego sufiksu. Jej przedstawiciele występowali w źródłach historycznych jako wyłączni nosiciele tej liczby nazwisk na *-ski*. Za pomocą nazwisk tego typu byli też w omawianym okresie identyfikowani mieszczenie, którzy posługiwali się nimi nieporównywalnie rzadziej, korzystając jedynie z 10,7% zasobu nazwisk zakończonych sufiksem *-ski* występujących w źródłach historycznych, a i to nie wyłącznie, gdyż nosicielami wielu poszczególnych nazwisk używanych przez mieszczan była również szlachta (Kaleta 1998). Nazwiska odmiejscowe zakończone sufiksem *-ski* (i jego odmianami) były typowymi nazwiskami szlacheckimi. Ponieważ zaś szlachta stanowiła stan społeczny o najwyższym statusie i jedyny posiadający prawa polityczne, również nazwiska, którymi się posługiwała, zaczęły być uważane za lepsze, stały się symbolem szlacheckiego pochodzenia i władzy. Jednak do końca XV w. bariery społeczne nie odgraniczały jeszcze ściśle poszczególnych warstw społecznych, co znalazło też odbicie w fakcie, że nazwiskami zakończonymi na *-ski* posługiwali się w tym okresie także mieszczanie.

Mieszczaniecy nosiciele nazwisk zakończonych sufiksem *-ski* (i jego odmianami)

Ważne było wyodrębnienie okresu, w którym mieszczenie posługiwali się nazwiskami odmiejscowymi zakończonymi sufiksem *-ski*, gdyż w późniejszych czasach nazwiska te zarezerwowane były dla szlachty. Niżej przedstawione zostały badania materiałowe przeprowadzone nad odmiejscowymi nazwiskami mieszczańskimi zakończonymi sufiksem *-ski* dla XIV i XV w. w obrębie półwieczy.

1 p XIV w.

W 1 p XIV wieku wystąpiły 4 nazwiska mieszczan zakończone na *-ski* na 16 odnotowanych w tym półwieczu we wszystkich oryginalnych i nieoryginalnych dokumentach wydanych drukiem. 3 nazwiska mieszczańskie zanotowano w Wielkopolsce, w tym jedno z późniejszej kopii, jedno na Mazowszu, również z kopii. Lokalizację tego ostatniego nazwiska ustalamy na podstawie lokalizacji miasta, od którego nazwy zostało ono utworzone. Mazowszanin przeniósł się następnie do Prus. Jedno z zanotowanych w tym półwieczu nazwisk należy do duchownego najprawdopodobniej nieszlacheckiego pochodzenia. Łącznie wystąpiło pięciu nieszlacheckich nosicieli nazwisk na *-ski* w tym okresie, pozostałych 11 to szlachta. A oto dane materiałowe.

Wielkopolska: *Piotrowski* – Nicolao dicto Potrowski ... civ(e) Lanciensi 1339 Cruc I 111; *Ślupski* – Petrum dictum Ślupski, civem de Kleczk 1339 Cruc I 111; *Strożewski* – Present(e) – test(e) ... Iohanne dicto Stroszewski ... civ(e) Brestens(i) XVIII (1328) KW 1091. Mazowsze: *Płoc(s)ki* (w formie łac.) – Civ(is) (civitatis Strosburgensis) ... Nicolaus Plocensis XV (1343) PrUr III 542.

Śląsk (duchowny, prawdopodobnie nieszlacheckiego pochodzenia): *Wrocławski*: Discret(o) vir(o) Iohanne dicto Wraczlawski, capellan(o) ecclesiae Wladislaviensi 1338 Cruc I, 81.

Dwa nazwiska, spośród pięciu wymienionych, zostały utworzone od nazw miast: *Płoc(s)ki* – Maz: Płocko, dz. Płock mto pow. (AMaz) oraz *Wrocławski* – Śl: Wrocław mto pow. (SG).

5 mieszczańskich nazwisk odmiejscowych na *-ski* na 16 wszystkich występujących w 1 p XIV wieku, czyli prawie 31%, sugeruje, że w tym czasie mieszczenie prawdopodobnie częściej używali tego typu nazwisk, niż w późniejszym okresie.

2 p XIV w.

W 2 p XIV wieku liczba mieszczańskich i chłopskich nosicieli nazwisk na *-ski*, zwiększyła się do 79, w tym było 71 mieszczan i 8 chłopów. Znaczniejsza liczba mieszczan i chłopów noszących nazwiska na *-ski*, tj. 55 (łącznie), wystąpiła tylko w Małopolsce. W Wielkopolsce zapisano jedynie 18 mieszczan z tego typu nazwiskami, na Kresach południowych łącznie 2 osoby, a na Pomorzu jedną. Brak poświadczeń z Mazowsza.

13 nazwisk pochodziło od nazw miast. Należą do nich: *Bocheński*, *Kaliski*, *Kostrzyński*, *Kruszwic(s)ki*, *Margoniński*, *Miechowski*, *Opolski*, *Płoński*, *Poniec(s)ki*, *Proszowski*, *Raciborski*, *Szadkowski*, *Toruński*. Dwa nazwiska utworzono od nazw części dzisiejszego Krakowa: *Łagiewnic(s)ki* m: Łagiewniki (LK) i *Stradomski* m (3): Stradom (RK).

Tabela

2 p XIV w. – mieszczańscy i chłopscy nosiciele nazwisk odmiejscowych na *-ski* (liczba osób)

Dzielnica	mieszczanie	chłopi	nie szlachta	duch.	l. wyksz.	mieszcz. + chłopi
Wielkopolska	18	3	1	–	–	21
Małopolska	51	4	–	–	–	55
Mazowsze	–	–	–	–	–	–
Kresy południowe	1	1	–	–	–	2
Śląsk	–	–	–	–	–	–
Pomorze	1	–	–	–	–	1
Razem	71	8	1	–	–	79

Podstawę dwóch XIV-wiecznych nazwisk: *Raciborski* i *Siradz(s)ki* mogą stanowić zarówno nazwy wsi małopolskich: Raciborowice pow. Kraków (LK), czy Sieradza pow. Dąbrowa (OP) lub Sieradzice pow. Kazimierza (RK), jak i nazwy miast położonych odpowiednio na Śląsku : Racibórz, mto pow. lub w Wielkopolsce: Sieradz, Siradz mto pow. (KoW II).

Więcej nazwisk mieszczańskich i chłopskich na *-ski* zanotowano w XV wieku.

1 p XV w.

W 1 p XV wystąpiło 178 mieszczan noszących nazwiska na *-ski* oraz 20 chłopów, co daje łącznie liczbę 198 nosicieli. Szczegóły przedstawia tabela.

28 nazwisk utworzono od nazw miast, a dwa od nazw miejscowości, które dzisiaj stanowią części miast: *Cieszynski*, *Gdański*, *Halic(s)ki*, *Hrubieszowski*, *Jarosławski*, *Kcyński*, *Kleparski*, *Kobierski*, *Kołomyjski*, *Krakowski*, *Krzywiński*, *Kucieński*, *Lelowski*,

Tabela

1 p XV w. – mieszczańscy i chłopscy nosiciele nazwisk odmiejscowych na *-ski*
(liczba osób)

Dzielnica	mieszczanie	chłopi	nie szlachta	duch.	l. wyksz.	mieszcz. + chłopi
Wielkopolska	51	12	2	–	–	63
Małopolska	94	1	3	1	3	95
Mazowsze	12	2	4			14
Kresy południowe	19	5	2			24
Śląsk	–	–	–			–
Pomorze	2	–	–	–	–	2
Razem	178	20	10	1	3	198

Miechowski, Myślenic(s)ki, Nyski, Poniec(s)ki, Poznański, Proszowski, Przemęc(s)ki, Pyszdrski, Raciborski, Rozpierski, Sandomierski, Śrzemski, Toruński, Wrocławski, Wyszegrodz(s)ki, Zatorski.

Dla 26 nazwisk brak poświadczonych w źródłach geograficznych nazw miejscowości, które mogłyby stanowić ich podstawę. Nie oznacza to jednak, że takie nazwy miejscowe nie istniały, lecz jedynie to, że się one nie zachowały. Prawdopodobnie zniknęły wraz ze zniknięciem miejscowości.

2 p XV w.

W dokumentach z 2 p XV wieku wystąpiło 443 mieszczan i chłopów o nazwiskach zakończonych na *-ski*, w tym 394 mieszczan i 49 chłopów.

Tabela

2 p XV w. – mieszczańscy i chłopscy nosiciele nazwisk odmiejscowych na *-ski* (liczba osób)

Dzielnica	mieszczanie	chłopi	nie szlachta	duch.	l. wyksz.	mieszcz. + chłopci
Wielkopolska	73	10	3			83
Małopolska	241	15	8	2	20	256
Mazowsze	26	10	–	1	–	36
Kresy południowe	45	12	–	–	–	57
Śląsk	4	2	–	–	–	6
Pomorze	5	–	–	–	–	5
Razem	394	49	11	3	20	443

48 nazwisk pochodzi od nazw miast, cztery od nazw dzisiejszych dzielnic Krakowa, jedno od obecnej dzielnicy Oświęcimia. Do tych pierwszych zaliczamy nazwiska: *Biec(s)ki, Boleмовski, Brzeski, Brzozowski, Ciechonowski, Cieszyński, Częstochowski, Gostyński, Istbic(s)ki, Kcyński, Kościeński, Krakowski, Lubelski, Łęczyc(s)ki, Miechowski, Mszczonowski, Myślenic(s)ki, Nowomiesc(s)ki, Pilżeński (= Pilźnieński), Płoc(s)ki, Poniec(s)ki, Poznański, Proszowski, Raciborski, Radomski, Radzanowski, Rozpierski, Rybnic(s)ki, Rypiński, Samborski, Sądec(s)ki, Sandomirski, Sokalski, Stawiski, Szadkowski, Szamotulski, Śmigielski, Śrzeniawski, Tarczyński, Tarnowski, Toruński, Wrocławski, Wyszegrodz(s)ki, Zaszyroc(s)ki, Zatorski, Zwoleński, Żniński, Żywiec(s)ki.*

Od nazw dzielnic Krakowa utworzono nazwiska: *Kawierski, Kazimirski, Kleparski, Kostrzec(s)ki*, a od nazwy dzielnicy Oświęcimia nazwisko *Monowski*.

Jak pokazują powyższe badania, mieszczenie i chłopci używali nazwisk odmiejscowych na *-ski* w niewielkim zakresie. Jedynie 539 nazw, tj. 10,7% całego zasobu tych nazwisk oznaczało osoby należące do tych dwóch grup społecznych, a i to nie

wyłącznie. Wielu spośród tych nazwisk używała też bowiem szlachta, z wyjątkiem kilku utworzonych od nazw miast. Jeśli uwzględnimy fakt, że te same nazwiska powtarzały się w poszczególnych półwieczach, ich liczba zwiększa się do 594. Nazwiskami odmiejscowymi zakończonymi na *-ski* posługiwało się w tym czasie 648 mieszczan i 80 chłopów, łącznie 728 osób należących do niższych warstw społecznych. Odnotowano 22 osoby o pochodzeniu najprawdopodobniej nieszlacheckim, reprezentujące różne grupy społeczno-zawodowe, jak sołtysi lub – ogólnie mówiąc – mieszkańców miast (np. trębacz *Łuczyc(s)ki*), 4 osoby pochodzenia nieszlacheckiego należące do stanu duchownego oraz 23 osoby prawdopodobnie takiegoż pochodzenia, związane z Akademią Krakowską lub posiadające wykształcenie. Pewną liczbę nazwisk mieszczańskich na *-ski* (62) utworzono od nazw miast, zarówno większych, jak i mniejszych, co będziemy omawiać szczegółowo półwieczami.

Na przykładzie analizy kilkunastu nazwisk zakończonych na *-ski* pokażemy teraz, jak kształtowały się proporcje między nieszlacheckimi i szlacheckimi użytkownikami tych nazwisk w XV wieku.

Nazwiska *Borkowski* używało w 2 p XV wieku 6 szlachciców i jeden mieszczanin przybyły do Krakowa z Kalisza, proporcje kształtują się tutaj 1:6 na korzyść szlachty (w ten sposób podajemy dalej wszystkie proporcje).

Nazwiska *Domaradz(s)ki* używało w 1 p XV wieku 6 szlachciców i jeden mieszczanin (1:6).

Nazwiskiem *Jankowski* posługiwało się w 2 p XV wieku 4 szlachciców i 3 mieszczan (3:4), a w 1 p stulecia 5 szlachciców (0:5).

Nosicielami nazwiska *Krosiński* była w 1 i 2 p XV wieku szlachta, w 2 p stulecia pojawia się jeden rzemieślnik w Krakowie (1:4).

Oprócz 4 szlachciców *Michałowskich* w 1 p XV wieku jest dwóch chłopów o tym nazwisku (jeden zapis z kopii) (2:4), a w 2 p XV wieku występuje licznie tylko szlachta (0:11).

Nosicielami nazwiska *Ostrowski* w 1 p XV wieku jest czterech szlachciców i jeden rzemieślnik (1:4), a w 2 p wieku 12 szlachciców, 4 rzemieślników i jeden chłop (5:12).

Nazwiska *Pleszowski* w ciągu całego XV wieku używała wyłącznie szlachta (0:4).

Nazwiskiem *Radzanowski* posługiwali się w 2 p XV wieku trzej szlachcice i jeden rzemieślnik (1:3).

Jako nosiciele nazwiska *Skalski* w 1 p XV wieku dokumenty wymieniają wyjątkowo dwóch rzemieślników i jednego szlachcica (kopia) (2:1), a w 2 p wieku – 5 szlachciców i dwóch mieszczan (2:5).

Inaczej układają się proporcje w wypadku nosicieli nazwiska *Szydłowski*, którymi w 2 p XV wieku byli dwaj mieszczanie i dwaj szlachcice (2:2).

Wśród *Urmańskich* znajdujemy w 2 p XV wieku jednego mieszczanina i jednego szlachcica (1:1).

Nazwisko *Zabłoc(s)ki* nosiło w 2 p XV wieku 5 szlachciców i dwóch mieszczan (2:5).

Wśród *Żyrnic(s)kich* występuje w 2 p XV wieku 9 szlachciców i jeden mieszczanin (1:9).

Proporcje między mieszczańskimi i chłopskimi oraz szlacheckimi nosicielami nazwisk odmiejscowych na *-ski* kształtują się w granicach od 0:11 i 1:6 do 2:1 i 1:1 na korzyść szlachty (dwie ostatnio wymienione proporcje występują rzadko, przy małej liczbie zapisów danego nazwiska). Wskazują one zatem na przewagę szlacheckich nosicieli nazwisk odmiejscowych na *-ski* w XIV i XV wieku.

Inaczej kształtowały się proporcje nieszlacheckich i szlacheckich nosicieli niektórych nazwisk utworzonych od nazw miast lub miejscowości stanowiących współcześnie ich części. Przeważają wśród nich mieszczanie, a szlachta albo jest reprezentowana pojedynczo, albo nie pojawia się wcale. W XV wieku występuje 10 takich nazwisk, a to:

Kleparski : Kleparz, dziś część Krakowa (RK) – występują wyłącznie mieszczanie, którzy uzyskali krakowskie prawa miejskie (Kacz): w 1 i 2 p XV wieku po dwóch, w 2 p XV wieku występuje też jeden chłop (Młp).

Krakowski : Kraków, mto stołeczne (SG) – występują wyłącznie mieszczanie: krakowscy w liczbie 3 (2 p XV) oraz student Akademii Krakowskiej, prawdopodobnie nieszlacheckiego pochodzenia (1 p XV), nazwiska dwóch mieszczan z XV wieku zanotowane są w dokumentach z Kresów południowych (łącznie 6 osób należących do plebsu); nazwisko jedyne szlachcica zapisane jest w formie łacińskiej – Cracoviensis (1470–1480) i posiada zrównanie z nazwą polską *Krakowczyk*, a nie *Krakowski*.

Miechowski : Miechów mto (RK) – od 2 p XIV do końca XV wieku występuje 6 mieszczan krakowskich i jeden ze Śląska (łącznie 7 mieszczan), a tylko dwóch szlachciców (Młp).

Proszowski : Proszowice mto (RK) – występują wyłącznie mieszczanie krakowscy w liczbie 6 w okresie od 2 p XIV do końca XV wieku.

Raciborski : ? Raciborowice pow. Kraków (LK), lub Racibórz mto pow. na Śląsku – występują wyłącznie mieszczanie krakowscy począwszy od 2 p XIV wieku w liczbie 10 oraz jeden mieszczanin i jeden chłop na Kresach południowych (łącznie 12 przedstawicieli plebsu).

Sędmirski : Sandomierz, Sędmirz mto (KS) – w XV wieku występuje 4 mieszczan małopolskich, jeden szlachcic i dwie osoby prawdopodobnie należące do niższych warstw społecznych

Stradomski : Stradom, dziś część Krakowa (RK) – w okresie od 2 p XIV wieku do końca 1 p XV wieku występuje 5 mieszczan i jeden szlachcic

Śrzemski : Śrem mto (KoP II) – w XV wieku występuje 5 przedstawicieli niższych warstw społecznych i jeden szlachcic

Toruński : Toruń mto (SG) – czterech przedstawicieli warstw niższych występuje w okresie od 2 p XIV do końca XV wieku, a jeden tylko człowiek o nieokreślonej przynależności społecznej.

Wyszegrodz(s)ki : Wyszegród, Wyszogród mto (AMaz) – w XV wieku przeważają mieszczanie warszawscy (4) i krakowscy (3), łącznie 7, występuje też jeden

szlachcic w dokumentach z Kresów południowych. Odnotować należy w Małopolsce nazwę wsi Wyszogród, Wyszegród pow. Pińczów (KS), która mogła być podstawą nazwisk mieszczan krakowskich.

Jak widać, nie można uznać nazwisk odmiejscowych na *-ski* za wyłącznie szlacheckie, gdyż w omawianym okresie nosili je również, chociaż rzadko, mieszczanie i chłopi. I odwrotnie, szlachta posługiwała się też nazwiskami odapelatywnymi. W dalszym rozdziale przedstawiono zestawienie obrazujące proporcje zachodzące pomiędzy mieszczzańskimi i chłopskimi a szlacheckimi nosicielami nazwisk odapelatywnych.

Nazwiska analityczne w formie wyrażenia przyimkowego z udziałem nazwy miejscowej typu *Nicolaus de Gnojno* – mechanizm powstania i funkcjonowania

Określenia o formie wyrażenia przyimkowego z udziałem nazwy miejscowej (tj. analityczne) pojawiły się bezpośrednio po imieniu chrzestnym, jako formy rzadko występujące, w 2 p XII w., por. *Otto de Verbic* 1198 MPP XX, *Pribizlaus de Kyzin* (!) 1194 Pom 32. Występował w nich przyimek łaciński *de 'z'*, gdyż dokumenty w tamtych czasach pisane były po łacinie, która była oficjalnym językiem urzędowym w Polsce, zwłaszcza językiem kancelaryjnym. Odmiejscowe wyrażenie przyimkowe wyrażało genetycznie pochodzenie z danej miejscowości lub/i jej posiadanie. Z gramatycznego punktu widzenia była to relacja przynależności.

Użycie odmiejscowego wyrażenia przyimkowego w postaci łacińskiej wzrastało stopniowo w XIII w., chociaż przez całe to stulecie oraz w 1 p XIV w. utrzymywała się, przewaga bardziej rozbudowanych form opisowych, w których przed odmiejscowym wyrażeniem przyimkowym występowały wyrazy pospolite określające status społeczny lub pełnioną funkcję, np. *Pretslaus, comes de Cechow* 1228 KMłp 395 (Przedślaw, możny z Czechowa), *Fulco, Gneznensis archiepiscopus, Michael, castellanus Cracouiensis ... Adam, castellanus Visliciensis...* *Signeus, castellanus de Lublin, Sulislaus, castellanus de Zauichost* 1254 AP XIV (Fulko arcybiskup gnieźnieński, Michał, kasztelan krakowski, Adam, kasztelan wiślicki, Zbigniew, kasztelan z Lublina), *Adam, plebano de Lelovia* 1339 Cruc I s. 119 (Adam, pleban z Lelowa), *Habraham, heres de Kozmirzow* 1367 Łk 169 (Abraham, dziedzic czyli pan posiadłości ziemskiej z Kocmyrzowa).

Typ *Nicolaus de Gnojno* 1354–1355 MVat II 272 (Mikołaj z Gnojna < Gnojno pow. Stopnica KS) występujący bezpośrednio po imieniu chrzestnym, uzyskał przewagę w 2 p XIV w. Określał w tym półwieczu 68% osób wymienionych w badanych dokumentach, głównie szlachtę i możnowładztwo. Inne typy nazewnicze identyfikowały niewielkie procenty osób w obrębie dokumentu: nazwiska odmiejscowe na *-ski* – 1,6%, nazwy odaapelatywne – 3,6%, patronimika – 0,4%, typ imię + imię – 0,9%. Pozostałe określenia to bardziej rozbudowane deskrypcje i nazwy obce, głównie niemieckiego pochodzenia, które występowały często wśród mieszczan. Oznacza to, że dokumenty z tego półwiecza roily się od odmiejscowych wyrażań przyimkowych występujących bezpośrednio po imieniu chrzestnym. Podobnie przedstawiały się stosunki ilościowe w 1 p XV w.: odmiejscowe wyrażenie przyimkowe identyfikowało 58,7% osób wy-

mienionych w selektywnie wybranych dokumentach, nazwiska odmiejscowe na *-ski* – 18,95%, nazwy odapelatywne – 10,6%, patronimika i typ imię + imię razem wzięte – mniej niż jeden procent. Pozostałe określenia to bardziej rozbudowane deskrypcje i nazwy obce, tj. niemieckie częste wśród mieszczan.

W chwili pojawienia się dokumentów urzędowych pisanych po polsku w XV w., tzw. rot przysiąg sądowych, pojawiły się też odmiejscowe wyrażenia przyimkowe z polskim przyimkiem *z*, które występowały wymiennie z łacińskimi wyrażeniami odmiejscowymi, gdyż tekst rot sądowych pisany był częściowo po łacinie, a częściowo po polsku. Po polsku pisane były mianowicie zeznania świadków z podaniem ich nazwisk. Mamy zatem konteksty, jak np.: *Bartosium de Gorzice ... Bartosz s Gorzicz* 1421 RWłkp I 1009, *Vincencius de Meczewo ... Vanczincza s Meczewa* 1419 RWłkp I 1042, *Thomislaum de Maiori Zekirky ... do Thomisława z Welky<ch> Zekirek* 1423 RWłkp I 1156, *Stanislaum de Rokythnicza ... Staschkowy s Rokithnycze* 1425 RWłkp I 1201, *Mathie de Wargowo ... Maczek s Wargowo* 1443 RWłkp I 1615.

Wskazują one na formę polską będącą w powszechnym użyciu wśród współczesnej szlachty i na formę łacińską jako jej urzędowy, kancelaryjny odpowiednik. Chociaż poświadczenia tego faktu są późne, bo dopiero z XV w., możemy przypuszczać, że taki stan występował też wcześniej.

Określenia o formie wyrażenia przyimkowego z udziałem nazwy miejscowej typu *Boguslaus de Brezno* 1222–1224 AP V 1421 (Bogusław z Brzeźna), *Nicolaus de Gnojno* 1354–1355 MVat II 272 (Mikołaj z Gnojna) powstały drogą eliminowania wyrazów pospolitych określających status społeczny lub pełnioną funkcję. W późniejszym okresie określenia tego rodzaju podawano po wyrażeniu przyimkowym, np. *Pro magnifico Iacobo de Conyeczpole, castellano et capitaneo Premislensi* 1479 (Dla szlachetnie urodzonego Jakuba z Koniecpora, kasztelana i namiestnika przemyskiego). Odmiejscowe wyrażenia przyimkowe zachowały przewagę do 2 p XV w., kiedy to najczęściej występującym nazwiskiem stało się nazwisko odmiejscowe na *-ski* i odmiany tego sufiksu.

W XIII w. pojawiły się jednak w kontekstach historycznych sygnały osłabienia genetycznego znaczenia relacyjnego tego typu nazewniczego w postaci wyrazów łacińskich o znaczeniu ‘zwany’ jak *dictus, cognominatus, alias* wbudowanych pomiędzy imię chrzestne i wyrażenie odmiejscowe, np. *Bogus dictus (zwany) de Pogrel* 1276 (Bogusz zwany z Pogorzeli). Występowanie tych wyrazów w formule nazewniczej oznaczającej pochodzenie z miejscowości osłabiało jej pierwotne znaczenie, na plan pierwszy wysuwając samą identyfikację. Nie ma bowiem pewności, czy wymienione osoby istotnie pochodziły z wymienionych miejscowości w czasie, kiedy je wymieniano w dokumencie, czy tylko je tak nazywano. Sama identyfikacja stała się zatem ważniejsza, niż informacja o pochodzeniu. W XIV w. konteksty z łacińskimi wyrazami, jak *dictus, alias, cognominatus* nie stanowiły rzadkości, np. *Nicolaus alias Lowina* 1425 (Łowinia), *Kanimir dictus Makowo de Zirkowicze* 1400 (< Makow RK), *Contra Andream dictum Stobniczam* 1385 (< Stobnica KS), *Pakossium dictum Oczkovic* 1386 Lek I 47 – Dobesława et Swanthosława filie Pacosi de Oczkovicze 1398 Lek I 2679 (< Oczkowice KoP I).

Dalsza ewolucja tego typu nazewniczego poświadczona jest począwszy od 1 p XIV w. Była ona konsekwencją zaniku relacyjnego znaczenia genetycznego form typu *Nicolaus de Gnojno*. Polegała ona na zaniku przyimka *de/z* i powstaniu nazw osobowych równych nazwom miejscowym, które zostaną poddane analizie w następnym rozdziale.

Trzeba tu zaznaczyć, że przyimkowe wyrażenie odmiejscowe pojawiało się, obok różnego typu nazwisk, jako dodatkowe określenie identyfikujące, nie tylko w XV w., ale jeszcze w w. XVI i XVII.

Nazwiska równe nazwom miejscowym

Wystąpiło ogółem 630 nazwisk równych nazwom miejscowym. Za takie uznaje się:

- 1) nazwiska, które w innym kontekście wchodzą w skład odmiejscowego wyrażenia przyimkowego stojącego po imieniu (*Derszco Beganovo* 1395 Lek II 447 – *Derszco de Beganovo* 1392 Lek II 239, *Cum Floriano dicto Bockouicz de Bockouicz* 1384 Krak 2276),
- 2) nazwiska, których współfunkcyjnym dubletem nazewniczym jest nazwisko zakończone sufiksem *-ski* lub nazwisko równe nazwie mieszkańca utworzone od tej właśnie nazwy miejscowej (*Jura Choynicza* 1401 KZPozn 544 – *Juram Choyniczski* 1404 KZPozn 1722);
- 3) nazwiska, których struktura przemawia za tym, że są to pierwotne nazwy miejscowe (np. *Iohannem Bochnya*, notari(um) public(um) et scrib(am) consistorii Gneznensis 1449 AC I 1771 – Bochnia, mto pow. (LK); *Jacobus Gassawa*, vicarius et altarista ecclesie Cracoviensis XIV (sub a. 1382) MPH VI s. 932 – Gąsawa pow. Radom (KS); *Stanislao Gambicze* 1499 AC II 729 – Gębice pf. Czarnków (KoP I)).

Nie uwzględniono natomiast nazw osobowych, które mają identyczną postać z nazwą miejscową, ale brak kontekstu poświadczającego ich odmiejscowe pochodzenie. Oznacza to, że mogły również powstać w płaszczyźnie antropimicznej jako derywaty od nazw osobowych lub apelatywów (np. *Gawłow* : *Gaweł*, *Gaszowiec* : *Gasz* itp). Nazwy te nie posiadają współfunkcyjnych dubletów nazewniczych, takich jak odmiejscowe wyrażenie przyimkowe lub przymiotnikowa odmiejscowa nazwa osobowa, które mogłyby świadczyć, że dana nazwa osobowa równa jest nazwie miejscowej.

Nazwiska równe nazwom miejscowym zostaną omówione w dwóch grupach:

1. Nazwiska równe nazwom miejscowym w formie mianownika liczby pojedynczej lub mnogiej (*Bochnia*, *Gębice*), 2) nazwiska równe nazwom miejscowym w formie dopełniacza liczby pojedynczej lub mnogiej (*Boczkowic* : n. miejsc. *Boczkowice*, *Skarbimirza* : n. miejsc. *Skarbimirz*).

Nazwiska równe nazwie miejscowej w formie mianownika liczby pojedynczej lub mnogiej omówione zostaną w kilku podgrupach wyodrębnionych ze względu na ich rodzimą lub obcą postać językową. Występują tu nazwiska równe nazwie miejscowej (1) w postaci rodzimej, (2) w postaci obcej, niemieckiej: a) substytucyjnej, b) stanowiącej przekład nazwy rodzimej na język niemiecki, c) pochodzenia niemieckiego, położone na obszarze ówczesnej Polski, poza jej obszarem lub nie dające się zlokalizować geograficznie.

**Nazwiska równe nazwom miejscowym w formie mianownika liczby pojedynczej
lub mnogiej**

Nazwiska równe nazwom miejscowym w postaci rodzimej – 469 nazw (w nawiasie podano źródło geograficzne, na podstawie którego dana nazwa została zlokalizowana). W funkcji nazwisk mogły występować wszystkie typy słowotwórcze nazw miejscowych.

Przykłady: *Bydgoszcza* (Bydgoszcz) mto pow. (KoZ I) – (Consul civitatis Belz) *Stanislaus Bydgoszcza* 1465 AGZ XIX 2500; *Chrobrza* (Chroberz) pow. Pińczów (KS) – *Nicolao Chrobrza*, canonic(o) Wladislaiuensi 1372 CdP II/1 315; *Nicolao de Chrobrza*, canonic(o) Wladislaiuensi 1380 CdP II/1 323; *Dłużnowo* (Dłużniewo) pow. Płońsk (AMaz) – *Bartholomeum Dlusznowo* 1412 Płoń 1919; *Garbow* pow. Kutno (N) – *Swanthopelk Garbow* 1399 Lek I 3011; *Gnojno* pow. Stopnica (KS) – *Nicoalus Gnoyno* de Garlicza 1354–1355 MVat II 272 s. 403; *Nicoalus de Gnoyno* 1354–1355 MVat II 272; *Grabownica* z. przemyska, z. sanocka (Jabł) – *Paulus*, here(s) *de Grabownycza* ... *Paulo Grabownycza* 1438 AGZ XVI 1624; *Gromadzice* pow. Wieluń (KoW I) – *Dobec Gromadzicze* 1406 Łęcz II 2720; *Karlin* pow. Zawiercie (RK) – *Cum Woythcone Karlin de Karlin* 1400 Krak CCCXXIV; *Kobyła Głowa* pow. Żąbkowice (RS) – *Miles Stephanus nomine, cognomine vero Cobyła Glova* ... prefatus *Stephanus de Cobyła Glova* XIII p. post. GHenr s. 278; *Lastowka* z. przemyska (Jabł) – *Iwan Lastowka* de Zamyechow 1443 AGZ XIII 2047; *Łęka* pow. Brzesko (LK) – *Nicolaus Lanka* 1461 UAC 47, *Nicolaus de Lanka* 1461 UAC 89; *Nowosielce* z. przemyska (Jabł) – *Nobilis* ... *Nicolaus Nowosyelcze* ... in terra Premisliensi ... in districtu Samboriensis 1498 Ku 318; *Siekirki* (Kop II) – *Potr[k]jek Szekirky* 1400 Lek II 2698, *Petrus de Sekyrki* 1399 RWlkp II 86; *Słuńsko* pf. Raciąż (KoZ II) – *Petrum dictum Slunisco*, scoltetum ... in Lubotina 1351 CdP II/1 296; *Splawie* (KoP II) – *Prsedpelk Splawe* 1302 KW 848: *Comite Prestpelco*, *comite de Wspliwe* 1305 KW 890; (*Sucha Raba*) *Sucharaba* pow. Kraków (LK) – *Stanislai Zucharaba* ... *Martini de Suchoraba* 1478 ARec 624; *Śrzeniawa* pow. Miechów (RK) – *Nobilis Stanislaus dictus Srenawa*, heres de Imramowycze 1436 Imbr 19; *Świnary* pow. Kutno (KoW II) – *Pacosz Swinari* 1395 Łęcz I 3602, *Pakosz de Swinary* 1400 Łęcz I 4936.

W funkcji nazwisk występowały najczęściej nazwy miejscowe zakończone sufiksem -'ow- || -'ew-, co ma uzasadnienie w największej liczebności tego typu toponimów. Zwraca uwagę fakt, że inny, również częsty typ nazw miejscowych, tzw. nazwy patronimiczne, występuje w funkcji nazw osobowych rzadko. Wiąże się to prawdopodobnie z faktem, że tzw. nazwy miejscowe patronimiczne występowały zawsze w liczbie mnogiej (-owice, -owce), podczas gdy osobowe nazwiska wskazują każdorazowo pojedynczego nosiciela. Ogółem w funkcji nazwisk wystąpiło zaledwie 59 nazw miejscowych w gramatycznej liczbie mnogiej, w tym 27 nazwisk równych jest tzw. nazwom patronimicznym, 20 nazwisk – nazwom rodowym, pozostałych 12 nazwisk równych jest różnym typom nazw miejscowych występujących w l. mnogiej (np. *Świnary* (1), *Dublany* (2), *Węgry* (1), *Byszewy* (2), *Szczekociny* (4), *Kęty* (1)). Pozostałe nazwy miejscowe pełniące funkcję nazwisk występują w l. pojedynczej wszystkich trzech

rodzajów gramatycznych. Nazwiska te, podobnie jak inne osobowe nazwy własne, wskazują każdorazowo konkretnego, pojedynczego człowieka, z reguły płci męskiej. W dwóch wypadkach nazwa miejscowa rodzaju żeńskiego wystąpiła w funkcji żeńskiej nazwy osobowej: *Pras(z)ka* ż.: Bona nobilis *Annae Prasska* ... in oppido *Prasska* ... in districtu Vieluniensi 1497 Matr II 1012 (*Praszka*, pow. Wieluń – KoW II), *Torchowica* ż.: *Elisabeth Thorchovicza* 1476 AGZ XIX 1514 (Torchowica z. Iwowska, z. halicka – Jabł.)

Nazwiska równe nazwom miejscowym w postaci obcej (niemieckiej)

Nazwiska tego typu (108) można ująć w następujące grupy:

- a) nazwiska w postaci substytucyjnej, gdy nazwa polska zawiera niemieckie elementy językowe – 52 nazwiska. Niemieckie substytucje graficzno-fonetyczno-morfologiczne w nazwach miejscowych to zagadnienie toponomastyczne posiadające liczne opracowania (Rospond 1957 a, b, RZP I, II). W tym miejscu nie przeprowadzono analizy substytucji niemieckich występujących w nazwach miejscowych pełniących funkcję nazwisk, lecz ograniczono się do wymienienia tych nazw, opierając się na dotychczasowej literaturze w tym zakresie.

Przykłady: *Brzeźnic* (Brzeźnica pow. Prudnik, Raciąż, Żąbkowice, Żagań RZP I) – *Nicolaum Bresnicz* (civem Glogouiensem) 1332 CdSil V s. 285; *Nicolaus de Rancow dictus de Bresnicz* ... consul(-) in Frankensteyn 1352 CdSil X 228; *Canok* (Sanok mto pow. SG) – *Johannes Czanok*, consul(-) 1419 UI Lub 6; *Cans(z)* (Sącz mto pow. LK) – *Hanconem Cansz* 1368 Łk 276; *Danck* (Gdańsk mto pow. SG) – Ex parte *Wynkonis Danczk*, concuius Cracouiensis 1384 PdLw I 159; *Gorlic* (Zgorzelec mto pow. RZP I, II) – *Jensconi Gorlitz* 1307 CdSil III s. 18; *Kuchedorf* (Köchendorf – Kucharzowice pow. strzeleński RZP I, II) – *Johannes Kuchedorff* ... scabin(us) Kazimiriens(is) 1410 PNZK 2667; *Lobszyc* (Głubczyce, mto pow. RZP I, II) – *Rotifex(-) Petir Lobschicz* 1460 PtCr 520; *Marwic* (Marwitz pow. Hołęd Pruski SG) – *Albrecht Marwitez von Schipplin* 1448 Woel 591; *Olesznic* (Oleśnica) mto pow. RZP I, II) – *Gunter Olesnicz* 1312 CdSil III s. 32; *Gunthero de Olesnicz* 1311 CdSil III s. 32; *Olsen* (Olszówka pow. Syców RZP II s. 744) – Dominus *Johannis Olsen*, decanus de Othmuchow XIII NHein s. 284; *Pangaw, Pangau* (Pagów pow. Oleszno RZP I, II) – *Hanus Pangaw von Bawmgarte* 1460 (1451) GrMark II 38 s. 337; *Panpaw, Panpau* (Pępowo pow. Kartuzy SG) – *Claus Panpaw, Mathis Panpaw* ... *Hans Panpaw* 1434 Wrm IV 517 s. 543; *Polsnic, Polsnitz* (Pełcznica pow. Wałbrzych RZP I, II) – *Nicolaus Polsnicz* 1349–1360 CdSil III s. 100; *Rassilwic(z)* (Raclawice pow. Prudnik RZP I, II) – *Andris Rasillwicz*, corrigator 1425 Kacz 3758; *Pramsin* (Prężyna pow. Prudnik RZP I, II) – *Franczka (!) Pramsin* 1395 Kacz 459; *Reysewic* (Rysiówice pow. Grodków RZP I, II) – *Jankonem Reysevicz ibidem in Reysevicz* 1444 GrMark II 56 s. 253; *Trebnic* (Trzebnica mto pow. RZP I, II) – *Tichco Trebnicz*, consul et civis Wratislaviensis (1340) Korn 166; *Wojczdorf, Wojciechdorf* (Wojciechów pow. Oleśnica, pow. Złotoryja) – *Francisci Woyczdorff*, scolastici ... Wratislaviensis ecclesie 1444 GrMark II s. 253, *Heynconi Woycheczdorf (!)* 1309 CdSil III s. 29, *Johanni Woyzechsdorf* 1370 Łk 471.

- b) Nazwiska w postaci stanowiącej przekład miejscowej nazwy rodzimej na język niemiecki – 8 nazwisk.

Przykłady: *Erembarg* (Kamieniec pow. krośnieński SG) – Present(e) ... *Nicolao Errembarg*, rectore capelle sancte Crucis in Crossna 1408 AGZ VIII 38; *Frybark*, *Fryberg*, *Frejberg*, *Frejburg* (Świebodzice pow. Świdnica RZP I, II) – *Nicolao Fri-barc* ... consul(i) ... civitatis Cracouiensis 1403 (1401) KmK 94; *S(z)warcyndorf* (Czarna Wieś, część dzielnicy Zwierzyniec w Krakowie RK) – *Nicolaus Swarczindorf* 1368 Łk 290.

- c) Nazwiska równe nazwie miejscowej pochodzenia niemieckiego, położonej na obszarze ówczesnej Polski, poza jej obszarem lub nie dające się zlokalizować geograficznie – 48 nazwisk. Te nazwy miejscowe to niemieckie formacje językowe utworzone na oznaczenie polskich (głównie śląskich) miejscowości, które często posiadają, niezależnie od nazw niemieckich, polskie nazwy. Między nazwą rodzimą a niemiecką brak związków językowych.

Przykłady: *Felsztyn* (Felsztyn, z. przemyska Jabł) – Contra *Felstin Iohannem de Felstin* 1439 AGZ XIII 1082; *Falkenberg* (Niemodlin mto pow. RZP I, II) – Present(e) ... domin(o) *Petro Falkenberg* ... cleric(o) et notari(o) public(o) 1406 AGZ IV 11; *Frangebarg*, *Frambark* (? Przyłek pow. Ząbkowice RZP I, II) – Dominum *Theodricum Fra<n>gebarg* de Comorzno 1417 Łag 42; *Lanckrone*, *Landiskrone*, *Landiskron* (Lanckorona pow. Wadowice LK) – *Maczke de Landiskrone* ... *Martinus Landiscrone* 1393 Kacz 89; *Winkeldorf*, *Wynkeldorf* (Gronowo pow. Toruń, pow. Złotowo SG) – *Viro Niklos Wynkeldorfis*, ciue de Danczko 1440 Łw 577.

6 nazwisk równych jest nazwom miejscowym położonym prawdopodobnie poza obszarem XV-wiecznej Polski. Figurują one jako nazwy miejscowe w niemieckich źródłach językowych: *Bruncwik*, *Brauncwik*, *Braunswik* (Brunschwig Gott s. 206); *Rachembarg*, *Rachinbarg* (Reichenberg Brech 388); *Rokenberg*, *Rokemberg*, *Rokemberk* (Rockenbarg Brech 420); *Szaldorf*, *Schaldorf* (*Schaldorf* Brech s. 432); *Treplin* (*Treplin* k/Frankfurtu n. Odrą indeks KW); *S(z)trozberg*, *S(z)trozberk* (*Strausberg* mto Marchia Brandenburska, indeks KW).

Dla 20 nazwisk równych nazwom miejscowym w postaci niemieckiej nie udało się znaleźć w dostępnych źródłach geograficzno-historycznych ani też językowych żadnych danych. Są to np.: *Fallenber*; *Gancbis*, *Gancebis*, *Gancbic*; *Gerardsdorf*; *Hamelburg*; *Handzelbork*, *Hanzelbork*, *Handzylbork* (*Hanzylburk*), *Henzelburg*; *Hejlesborg*; *Herendorp*, *Herendorf*; *Legendorf*; *Milsdorf*; *Nojmarkt*; *Piskendorf*; *Rosznic*; *Rydburg*; *Szarfenberk*, *Szarfembark*; *S(z)pelberg*; *S(z)tamberg*, *S(z)tambark*, *S(z)tymbarg*, *S(z)tymberg*.

Nazwiska równe nazwom miejscowym w formie dopełniacza liczby pojedynczej lub mnogiej

Przeważają tu tzw. nazwy patronimiczne występujące w dopełniaczu l. mnogiej (36 nazwisk).

Przykłady: *Bądkowic||Będkowic* (: Bądkowice pow. Kraków RK) – *Nicolaum Banthcouicz* (de Banth[o]couice) 1400 Hel II 589; *Bibic* (: Bibice pow. Kraków RK) – *Nicolaus de Bybycz* ... iam dictus *Bibicz* 1333 RmK I 1140; *Boczkwic* (: Bocz-

kowice pow. Miechów RK) – Cum *Floriano dicto Bockouicz de Bockouicz* 1384 Krak 2276; *Gromadzie* (: Gromadzice pow. Wieluń KoZ I) – *Iohannes dictus Gromadzyez* ... partem *Iohannis in Gromadzyez* XV (1294) KW 722; *Jac(z)kowic* (: *Jac(z)kowice* pow. Nowy Radom KoW I) – *Pasconem Jaczcouicz* 1390 Łęcz I 1786, *Passek* ... heres *de Jaczkowice* 1398 Łęcz I 5611; *Łukaszowic* (: *Łukaszowice* pow. Wrocław RZPI, II) – *Nicolaus Luckaschowicz* 1388 CdSil IV 49 s. 34, *Nicolaus de Luckaschowicz* 1388 CdSil IV 48 s. 34; *Maszkowic* (: *Maszkowice* pow. Nowy Sącz RK) – *Strenuum militem Zindram Maschcouicz*, gladiferem Cracouiensem 1412 AGZ VIII 41, *Nobilis Sindramus de Maschkowicze* 1408 AGZ VIII 38; *Nagrodowic* (: *Nagrodowice* pow. średzki SG) – *Petrum Nagrodouicz* 1393 RWlkp I 142, *Petrus Nagrodowski* ... *Petrus de Nagrodouice* 1400 KZPozn465; *Oblaźnic* (: *Oblaźnice* z. Iwowska Jabł) – *Nobil(is) Ignatius Oblaznyez* ... *Ignacy de Oblaznyez* 1435 AGZ III 107; *Oczkowic* (: *Oczkowice* pf. Niepart KoP I) – *Pakossium dictum Oczkovicz* 1386 Lek I 47, *Pacosi de Oczkovicze* 1398 Lek I 2679; *Smolic* (: *Smolice* pow. Oświęcim RPM) – *Petro Smolicz*, castellano Sanocensi 1437 AGZ XI 971, *Petrus de Smolicze*, castellanus Sanocensis 1450 AGZ XI 2838.

Inne typy nazw miejscowych w formie dopełniacza l. pojedynczej lub mnogiej występowały w funkcji nazwisk rzadko (17 nazw). Są to zarówno bezsufiksalne, jak i sufiksalne nazwy miejscowe.

Przykłady: *Bieliny* (: *Bielina* pow. Brzeziny KoW I) – *Iacobo Belini* 1391 Łęcz II 3881, – *Iacobus de Belina* 1391 Łęcz II 3882; *Kic(s)ka* (: *Kic(s)ko* pow. radziejowski) – *Nicolao Kyczka* (1427) CEp V 1295, *Nicolao de Kyeka* (1427) CEp V 1297; *Krośnia* (: *Krośnie* pow. Ciechanów ZM) – *Present(e) domin(o)* ... *Nicolao Crosny* de Dobrzillcouo (!), *judice Plocens(i)* 1483 KkM 250, *Present(e) Nicolao de Crosny*, *Plocensi* ... *castellan(o)* 1496 KkM 261; *Liszek* (: *Liszki* pow. Kraków RK) i *Present(e)* ... *Nicolao Lissek* ... *Nicolao de Lissek* 1371–1374 MVat II 278 s. 467; *Łagownik* (*Łagowniki*, *Łagiewniki* – dawna wieś, obecnie dzielnica Krakowa LK) – *Iacusch Lagownig* 1401 Chm s. 531, *Iacobo Lagoffinschky* (! pro *Lagoffnichsky*) 1399 Chm s. 481, *Łubiany* (: *Łubiana* pow. Szczuczyn ZM) – *Petrus Lubyany*, *Paulus Lubyany Pomyanowye* 1488 ZHer 678, *Petrus de Lubyane* 1425 MkM I 236; *Pilzna* (: *Pilzno* pow. Dębica OP) – *Nicolao Pilzna* ... *canonic(o) Premisliensi* 1393 AGZ VIII 23, *Per Nicolaum Petri de Pilsna* 1398 AGZ VIII 28; *Skarbimirza* (: *Skarbimirz* (*Skalbmierz*) pow. Kazimierza RK) – *Andree Scarbimirsa* 1427 Kacz 4009, *Andrzej de Scarbimiria* 1402 Kacz 1345; *Tyrawy* (: *Tyrawa* z. sanocka Jabł) – *Present(e) nobil(i) domin(o) Tyrawy videlicet Onyssko* 1472 AGZ XV, CDII, *Onyssko Thyrawa*, heredem de Czerkassy 1498 AGZ XV 2748; *Wargawy* (: *Wargawa* pow. Łęczyca KoW II) – *Przibignew Wargawi* 1393 Łęcz I 2964, *Przibigneus de Wargawa* 1399 Łęcz I 5923; *Wituni* (: *Witunia* pf. Więcbork KoZ II) – *Nobilis Helena*, consors olim *nobilis Slawobor Vythuny* 1497 Bob 486, *Helena*, relicta olim *nobilis Slawobor Vythunyski* 1497 Bob 418; *Zieleniowa* (: *Zieleniewo* pow. Łęczyca KoW II) – *Jan Szelenowa* 1396 Łęcz I 3858, *Johannes de Zelenewo* 1386 Łęcz I 117.

Dla dwóch nazwisk brak poświadczonych w źródłach geograficznych nazw miejscowych, którym są prawdopodobnie równe: *Grodko* – *Martinus de Grodko* ... *Marti-*

nus Grodsko 1437–1444 KHist 41 s. 534–535; *Labienik – Henrico quondam Labenyk ... Henrico de Labenyk* 1424 (1326) Wrm I 233.

Zasięgi geograficzne nazwisk równych nazwom miejscowym

Rozmieszczenie geograficzno-ilościowe nazwisk równych nazwom miejscowym przedstawia się następująco:

Tabela

Zasięgi geograficzne nazwisk równych nazwom miejscowym. XIII–XV w.

	XIII w.	1 p XIVw.	2 p XIVw.	XVw.
Wielkopolska	3	9	83	108
Małopolska	–	4	64	119
Mazowsze	–	–	–	55
Śląsk	9	17	32	39
Pomorze	–	6	16	32
Ziemie pd.-wsch.	–	–	3	106
Ziemie pn.-wsch.	–	–	1	2

Charakterystyczne jest to, że proporcje ilościowe, w jakich nazwiska tego typu występowały w poszczególnych dzielnicach, kształtują się podobnie jak proporcje nazwisk odmiejscowych zakończonych sufiksem *-ski*. Najwięcej nazwisk równych nazwom miejscowym zanotowano w Wielkopolsce i w Małopolsce, trzecie miejsce przypadło ziemiom południowo-wschodnim, kolejność następnych dzielnic, gdzie zanotowano poniżej 100 nazwisk tego typu, jest następująca: Śląsk, Mazowsze, Pomorze, ziemie północno-wschodnie. Z obliczeń wyłączono te nazwy osobowe równe nazwom miejscowym, których lokalizacji nie można było ustalić.

Najwięcej substytucyjnych postaci niemieckich nazwisk równych nazwom miejscowym zanotowano na Śląsku i Pomorzu, co ma uzasadnienie w silnych wpływach niemieckich obejmujących szczególnie teren Śląska. Spodziewalibyśmy się, że na tym obszarze nazwiska równe nazwom miejscowym będą występować częściej, zważywszy możliwość oddziaływania popularnej w Niemczech struktury *imię + von + nazwa miejscowa* oraz mającej z nią ścisły związek struktury tu omawianej. Tak jednak nie jest. Zwraca jedynie uwagę fakt, że we wczesnym okresie, tzn. w XIII i w 1 p XIV w., najwięcej tego typu nazwisk występowało właśnie na Śląsku. Sytuacja zmieniła się całkowicie w 2 p XIV w. i w w. XV, kiedy to nazwy omawianego typu przeważały w Wielkopolsce i Małopolsce.

Nazwiska równe nazwom mieszkańców

W dokumentacji zawartej w SSNO występuje 75 nazw mieszkańców w funkcji nazwisk. Zostały one utworzone od nazw miejscowych.

Nazwiska będące z pochodzenia nazwami mieszkańców tworzą w obrębie nazwisk odmiejscowych oddzielną grupę językową. Są one zakończone sufiksami rodzimymi: *-ak, -an, -anin, -anka* m, *-czyk, -ic* oraz sufiksami obcymi, łacińskimi: *-ius, -eus, -anus, -ita* oraz niemieckim sufiksem *-er* || *-ar* (rzadko *-ir*). Sufiksy rodzime łączą się z nazwami miejscowymi o postaci rodzimej, zaś sufiksy obce z występującymi w postaci rodzimej lub obcej, odpowiednio łacińskiej lub niemieckiej. Te ostatnie tworzą hybrydalne postaci nazwisk, w połowie obce, w połowie rodzime. Nazwy mieszkańców występujące jako nazwiska zostaną omówione w dwóch grupach wydzielonych ze względu na rodzimą lub obcą formę podstawy, czyli nazwy miejscowej oraz sufiksu.

1) Nazwiska równe nazwom mieszkańców zakończonym sufiksami rodzimymi: *-ak, -an, -anin, -anka* masc., *-czyk, -ic* – utworzone od nazwy miejscowej w postaci rodzimej, 21 nazwisk.

Zostały one utworzone przez dodanie sufiksu do nazwy miejscowej. Zaliczamy tu 18 nazwisk: *Prażak* : *Praga* (1); *Łęczyczan* : *Łęczycza*, *Zagorzan* : *Zagorze* (2); *Hrodnianin* : *Grodno (Hrodno)*, *Smolnienin* (?) : *Smolna* (2); *Krakowianka* masc. : *Krakow* (1); *Gorajczyk* : *Goraj*, *Krakowczyk* : *Krakow*, *Lwowczyk* : *Lwow*, *Poznańczyk* : *Poznań*, *Tarnowczyk* : *Tarnow*, *Szamotołczyk* : *Szamotoły* (9); *Krakowic* : *Krakow*, *Łowczyk* : *Łowcze*, *Sanoczcyc* : *Sanok* (3).

Przy tworzeniu trzech nazwisk omawianego typu sufiks nazwy miejscowej zastąpiony zostaje przez sufiks nazwiska (derywacja wymienna): *Lubelczyk* : *Lublin*, *Rdzak* : *Rdzawa*, *Rdzan* : *Rdzawa*.

Najliczniej reprezentowane są nazwiska zakończone sufiksem *-czyk* (10).

2) Nazwiska równe nazwom mieszkańców zakończonym sufiksami obcymi: a) łac. *-ius, -eus, -anus* (na temat genezy tych sufiksów por. Heinz 1963) *-ita* (na temat genezy tego sufiksu por. Z. Kowalik-Kaleta 1976), b) niem. *-er* || *-ar* (|| *-ir*) (na temat genezy sufiksów por. Bach 1952–53), utworzone od nazw miejscowych występujących w postaci rodzimej, zlatynizowanej lub zniemczonej – 54 nazwiska.

Nazwiska zakończone sufiksami łacińskimi *-ius, -eus, -anus, -ita* utworzone od nazw miejscowych występujących w postaci rodzimej to: *Bylicius* : *Bylice*, *Pilcius* (?) : *Pilcza* (Pilica), (2); *Kurozwęceus* : *Kurozwęki*, *Ostorozeugus* : *Ostrorog* (2); *Gorcanus* : *Gorka*, *Odrowążanus* : *Odrowąż* (3); *Moskwita* : *Moskwa*, *Pleszowita* : *Pleszow*, *Proszewita* : *Proszowa*, *Warszowita* : *Warszowa* (4) – 12 nazwisk (por. Heinz 1963, Kowalik-Kaleta 1976).

Nazwiska zakończone powyższymi sufiksami utworzone od nazw miejscowych występujących w postaci zlatynizowanej to: *Sanoceus* : *Sanocum* (Sanok) (1), *Pilsanus* : **Pilsa* (Pilcza, Pilica) (1), *Glogouita* : *Glogouia*, *Leopolita* : *Leopolis*, *Sandomirita* : *Sandomiria* (3) – 5 nazwisk.

Dalszą grupę stanowią nazwiska równe nazwom mieszkańców zakończone sufiksem niemieckim *-er* || *-ar* (|| *-ir*). Zostały one utworzone od:

- a) nazw miejscowych występujących w postaci rodzimej: *Bochnar* : *Bochnia*, *Dobszycer* : *Dobczyce*, *Dobszycze*, *Gorar* : *Gora*, *Krakower* : *Krakow*, *Leśnar* : *Leśna*, *Łańcuter* : *Łańcut*, *Nysar*, *Nyser* : *Nysa*, *Pleśnar*, *Pleśner* : *Pleśna*, *Pragar*, *Prager*, *Pragir* : *Praga*, *Tyc(z)nar*, *Tyc(z)ner* : *Tyczyn*, *Samborar* : *Sambor*, *Sokolnikier* : *Sokolniki* i odbiegająca od regułu postać n. miejsc. *Krzyweczker* : *Krzywca* – 13 nazw.
- b) nazw miejscowych występujących w postaci ziemczonej: *Canoker* : **Canok* (Sannok), *Canser* : *Cans* (Sącz), *Glogar* : *Gloge* (Głogów), *Goldberger* : *Goldberg* (Złotoryja), *Ilkusar* : *Ilkus* (Ilkusz), *Jegirdorfer* : *Jegirdorf*, *Kraker* : **Krake* (Kraków), *Krokar*, *Krok(i)er*, *Krokir* : **Kroke*, *Lambargar* : *Lamberg* (Lwów), *Leipniker*, *Leipneker*, *Lipneker* : **Leipnik* (Lipniki), *Lubszycer*, *Lobszycer* : *Lubschich*, *Lobschicz* (Leobschütz – Głubczyce), *Moglicer* : *Moglic* (Mogilnica), *Neiser* : *Neisse* (Nysa), *Olawer*, *Olawir* : *Olaw* (Oława), *Opuler*, *Op(e)ler* : *Opul* (Opole), *Paczkar* : *Paczke* (Paczków), *Pariser* : *Paris* (Paryż), *Pozner* : *Pozne* (Poznań), *Świdnicar*, *Świdnicer*, *Szwejdnicar*, *Swejdnicer* : *Sweidnic* (Świdnica), *Szwarcyndorfer* : *Schwarcdorf* (Czarna Wieś), *Tarnar* : **Tarne* (Tarnów), *Tesznar*, *Teszner* : *Tessin* (Cieszyn i Troszyn) – 24 nazwy.

Dla nazwisk *Goldnar*, *Goldner* oraz *Rosznicar*, *Rosz(e)nicer* nie udało się ustalić podstaw.

Jak widać, powyższe nazwiska zostały utworzone głównie od nazw miast rzadko od nazw wsi.

NAZWISKA PATRONIMICZNE

(zakończone sufiksami *-owicz(z)*/*-ewicz(z)*, *-ic(z)*)

Patronimika są najwcześniej poświadczonym typem nazw osób wykształconych jako formy syntetyczne, tj. jako nazwy jednowyrazowe, zakończone sufiksami. Jako pojedyncze określenie człowieka wystąpiły w 1 p XII w. w najstarszym polskim dokumencie z 1136 r. zwanym *Bullą gnieźnieńską*, a jako drugie określenie, tj. po imieniu – w 2 p XII w. Genetycznie opierały się one na związkach pokrewieństwa, co w płaszczyźnie języka przekładało się na relację przynależności (tu: człowieka do człowieka). Formy patronimiczne były tworzone od imienia chrzestnego ojca lub od jego przezwiska albo przydomka dla oznaczenia syna. Wskazywały pierwotnie na relację przynależności: ojciec < syn. Miały zatem genetycznie znaczenie filiacyjne, relacyjne. Wykładnikiem językowym tej relacji były w omawianym tu okresie sufiksy *-owicz(z)*/*-ewicz(z)*, *-ic(z)*.

Mówiąc o nazwiskach patronimicznych w dobie staropolskiej należy pamiętać, że miały one odmienny status, niż pozostałe nazwiska zwyczajowe. Obejmowały one mianowicie tylko jedną generację. Brak w całym materiale źródłowym poświadczenia, że patronimika były w okresie od XII do końca XV w. dziedziczone lub że obejmowały

żonę. Jedno patronimikum mogło natomiast obejmować kilku braci. Ponadto nie wszystkie patronimika zachowały pierwotne znaczenie filiacyjne (syn danego ojca), co stało się przedmiotem badań i pozwoliło wysnuć pewne wnioski przedstawione w rozdz. III. Tak więc patronimika to w staropolszczyźnie nazwiska zwyczajowe jednopokoleniowe, które były na tyle odmienne w sposobie funkcjonowania w średniowieczu, że można je nazywać po prostu patronimikami.

Od XII do końca XV wieku wystąpiły 3 232 patronimika zakończone sufiksami *-owic(z)*/*-ewic(z)* lub *-ic(z)* w dokumentach drukowanych (w tym 2 918 zapisów w dokumentach oryginalnych i 314 w kopiach). Identyfikowały one w przybliżeniu 4 703 osoby.

Zapisy z kopii mają mniejszą wartość filologiczną niż zapisy oryginalne, gdyż kopiści sporządzający kopie, mogli użyć formy im współczesnej, a nie takiej, jaka figurowała w dokumencie oryginalnym. Zapisy z kopii uwzględniono tylko dla XII w., gdyż liczba zachowanych dokumentów oryginalnych, a tym samym nazw osobowych w nich zawartych, jest dla tego okresu niewielka. Niżej przedstawiono zestawienie liczbowe zapisów patronimików w półwieczach od 1 p XII w. do końca 2 p XV w.

Patronimika – liczba jednostek nazewniczych w kolejnych półwieczach

1 p XII w. – 12 (10 z dokumentów oryginalnych i 2 z kopii)

2 p XII w. – 23 (16 z dokumentów oryginalnych i 7 z kopii)

1 p XIII w. – 112 (84 z dokumentów oryginalnych i 28 z kopii)

2 p XIII w. – 107 (61 z dokumentów oryginalnych i 46 z kopii)

1 p XIV w. – 143 (103 z dokumentów oryginalnych i 40 z kopii)

2 p XIV w. – 597 (551 z dokumentów oryginalnych i 46 z kopii)

1 p XV w. – 1181 (1119 z dokumentów oryginalnych i 62 z kopii)

2 p XV w. – 1057 (974 z dokumentów oryginalnych i 83 z kopii)

W niniejszym opracowaniu przeprowadzono badania w obrębie całego zbioru patronimików w XII i XIII w. Dla dalszego okresu zmniejszono nieco zachowane zbiory eliminując m. in. nazwy niejasnego pochodzenia i zapisy zepsute. Szczegółowe dane znajdują się w krótkich objaśnieniach dotyczących materiału dla każdego półwiecza.

Pochodzenie językowe cytowanych w tekście niniejszego rozdziału patronimików opracowano na podstawie monografii dotyczących imion używanych w Polsce od XII do końca XV w. autorstwa Marii Malec, a to: dwuczłonowych imion staropolskich, imion pochodnych od staropolskich imion dwuczłonowych i imion chrześcijańskich. W zakresie patronimików utworzonych od odapelatywnych nazw ojców podstawę stanowiła część 1. *Słownika etymologiczno-motywacyjnego staropolskich nazw osobowych*, pt.: *Odapelatywne nazwy osobowe*, oprac. A. Cieślíkowa przy współudziale J. Szymowej i K. Rymuta. Ze względu jednak na brak znaczeń wielu podawanych tam nazw odapelatywnych zaszła konieczność ich uzupełnienia, co wykonane zostało przez autorkę niniejszego tomu oraz przez współautorkę cz. 2., tj. *Słownika najstarszych naz-*

wisk polskich – pochodzenie językowe..., który zawiera nazwiska omówione w tomie 1. *Historii nazwisk polskich*, Beate Raszewską-Żurek. Badania uzupełniające przeprowadzono w następujących słownikach: staropolskim pod redakcją S. Urbańczyka (Sstp), w słowniku języka XVI w. pod red. R. Mayenowej (SXVI), w słowniku dawnej polszczyzny S. Reczka (R), w słowniku języka polskiego B. Lindego (L), w tzw. słowniku warszawskim (SW), w słownikach etymologicznych autorstwa A. Brücknera (SEB) i S. Sławskiego (SES). Przy objaśnianiu nazw odapelatywnych, w wypadku braku wyrazów w jęz. polskim, powoływano się na dane ze słownika prasłowiańskiego PAN i z kartoteki zawarte w *Słowniku etymologiczno-motywacyjnym staropolskich nazw osobowych*, cz. 1 (SpC). Dla nazw pochodzenia niemieckiego podstawą było opracowanie ich etymologii przez Z. Klimka (Klim). Objasniając źródłosłów patronimików nie przywołujemy wyżej wymienionych pozycji przy każdym z nich, gdyż zaciemniałoby to prezentację samych patronimików i tekst. Czytelnik znajdzie odniesienie do nich w *Słowniku najstarszych nazwisk polskich – pochodzenie językowe ...* Wyjątkowo tylko potwierdza się występowanie wyrazu pospolitego w którymś z wyżej podanych słowników języka polskiego lub w słowniku etymologicznym oraz niemiecką proveniencję. Przy cytowanych przykładach podaje się datę, dla 1 p XII w. jeden raz, gdyż jest ona ta sama dla wszystkich zapisów.

Jeśli patronimikum wystąpiło na Kresach południowych lub północnych, sufiks miał postać *-owic(z)/-ewic(z), -ic(z)*.

Wiek XII. Charakterystyka podstaw i sufiksów. Patronimikum – jedyne lub drugie określenie człowieka

Z XII w. pochodzi 26 patronimików zapisanych w dokumentach oryginalnych i 9 z kopii, łącznie 35 zapisów, w tym 10 zapisów oryginalnych i 2 z kopii z 1 p XII w. (łącznie 12 zapisów) oraz 16 zapisów oryginalnych i 7 z kopii z 2 p XII w. (łącznie 23 zapisy).

Najstarsze patronimika pochodzą z najstarszego polskiego dokumentu, tj. z tzw. *Bulli gnieźnieńskiej* z r. 1136. Są to głównie nazwy indywidualne osób występujące w l. pojedynczej jako jedyne określenie człowieka. Oznacza to, że nie są one poprzedzone imieniem chrzestnym. Poświadczony w tym dokumencie patronimika w l. mnogiej również nie są poprzedzone imionami. W 1 p XII w. odnotowano cztery takie patronimika. Nie wszystkie nazwy ojców, od których utworzono najwcześniejsze patronimika, przetrwały w postaci zapisów w dokumentach źródłowych. Czasem pozostawiły ślad właśnie tylko jako podstawy nazw synów, czyli patronimików. Te podstawy opatrzone gwiazdką.

W 2 p XII w. patronimika odnoszą się do indywidualnych osób, występują w l. pojedynczej.

Ważną zmianą w zakresie funkcjonowania patronimików w 2 p XII w. w stosunku do poprzedniego półwiecza jest to, że większość z nich, tj. 14, pojawiło się po imieniu chrzestnym. Stanowiły one zatem drugie określenie człowieka w zestawieniu dwóch nazw, o czym szczegółowo niżej.

1 p XII w.

- Najwcześniejsze patronimika utworzone zostały od nazw ojców, którymi były:
- przezwiska i przydomki równe wyrazom pospolitym lub od nich utworzone (wszystkie zapisy pochodzą z 1136 r.): *Dziurewic* (< odap. Dura : ap. dura ‘dziura’ Sstp), *Radlic* (odap. Radło : ap. radło ‘narzędzie używane przy obróbce ziemi’ Sstp), *Tykarzewic* (< *odap. Tykarz : ap. tykarz ‘tkacz’),
 - formy imion pochodzące od staropolskich, dwuczłonowych imion pełnych: *Goszczonowic* (< i. pch. Goszczon < i. stpdw. Gościmir, Gościwuj, Dobrogost), *Trzeblewic* (* i. pch. Trzebel < i. stpdw. Trzebiemysł),
 - formy imion pochodzące od imion pełnych chrześcijańskich: *Jurzewic* < i. pch. Jurzec, Jurzek, Jurzyk, Jurzęta : i. chrz. Jerzy,
 - nazwy etniczne: *Rusowic* (< etn. Rus), *Sarbinowic* (< etn. Sarbin),
 - dwuczłonowe przezwisko: *Małozimic*, którego podstawę stanowią dwa wyrazy pospolite: mały ‘nieduży co do rozmiarów, niewiele znaczący, przeciętny’ Sstp oraz zima ‘ts’ Sstp.

Nie udało się ustalić podstawy dla patronimikum *Dziewiętlic* ?.

Dla patronimików poświadczonych w kopiach dokumentów podstawę stanowiły: nazwa przymiotnikowa ojca – *Golic* (< odap. Goły : ap. goły ‘niczym nie obrośnięty’, ‘sam, zwykły, prosty’ Sstp), staropolskie imię dwuczłonowe ojca w formie skróconej, które nie zostało poświadczone jako imię, a jedynie jako podstawa nazw miejscowych: *Włoszczowic* < * i. pch. Włoszcz : i. stpdw. Włościbor.

Jak widać, patronimika były tworzone od imion ojców i od ich przezwisk-przydomków, tj. od nazw osobowych równych wyrazom pospolitym, od początku ich pojawienia się w systemie nazewniczym, przy czym w 1 p XII w. utrzymywała się równowaga ilościowa: 3 patronimika utworzone od imion w formie skróconej i trzy od nazw pochodzenia apelatywnego. Te ostatnie to: nazwa narzędzia rolniczego, nazwa zawodu i pojęcie przestrzenne. Zwracają uwagę dwa patronimika utworzone od nazw etnicznych (*Rusowic*, *Sarbinowic*) i jedno od dwuczłonowego przezwiska (*Małozimic*).

Spośród 10 patronimików występujących jako jedyne określenie człowieka, 6 odnosiło się do pojedynczych osób, 4 wystąpiły w l. mn.: *Goszczonowicy*, *Jurzewicy*, *Radlicy* i *Trzeblewicy*. Te ostatnie nazywały pierwotnie całą rodzinę pojmowaną jako jedność lub cały ród, miały zapewne znaczenie kolektywne. Często taka właśnie forma nazwy osobowej stawała się później nazwą miejscowości. Z czasem końcówka mianownika l. mn. uległa zmianie na końcówkę biernika l. mn. charakterystyczną w tamtych czasach dla nazw miejscowości.

Jedynie zapisane w *Historii Polski* przez J. Długosza pod rokiem 1134 patronimikum *Włoszczowic* wystąpiło jako drugie określenie człowieka, po imieniu chrzestnym. Zapis pochodzi jednak ze źródła historiograficznego, a nie z dokumentu źródłowego i z tego powodu nie jest miarodajny.

Sufiks *-ic* wystąpił dwa razy (*Małozim-ic*, *Radl-ic*), cztery razy użyty został sufix *-ewic* (*Tykarz-ewic*, *Dziurz-ewic*, *Jurz-ewic*, *Trzebl-ewic*), trzy razy użyto sufiksu *-owic* (*Goszczon-owic*, *Rus-owic*, *Sarbin-owic*).

W zapisach z kopii pojawił się jeden raz sufiks *-ic* (*Gol-ic*) i jeden raz sufiks *-owic* (*Włoszcz-owic*).

2 p XII w.

W 2 p XII w. podstawy słowotwórcze patronimików stanowiły najczęściej dwuczłonowe imiona staropolskie w formie pełnej lub skróconej: *Sieciechowic* 1189 < i. stpdw. Sieciech, *Sulisławic* 1189 < i. stpdw. Sulisław, *Świętoborzyc* 1187 < i. stpdw. *Świetobor*, *dzieborzyc* 1189 < i. stpdw. dziebor; *Bożnowic* 1166 < i. pch. Bożen/Bożeń : i. stpdw. Bogodar, Boguchwał, Bogdan, Chwalibog, *Dzirżkowic* 1194 < i. pch. Dzirżek : i. stpdw. Dzirżysław, Dzirżykraj, *Sławnikowic* 1189 < i. pch. Sławnik : i. stpdw. Sławomir, Świętosław. Jeden raz utworzono patronimikum od staropolskiego imienia imiesłowowego: *Poznanowic* 1189 < Poznan. Podstawę patronimików stanowiły też imiona pełne chrześcijańskie: *Biernatowic* 1189 < Biernat (staropolska adaptacja językowa imienia Bernard), *Dziwizowic* XII p.post. < Dziwiz (staropolska adaptacja językowa imienia Dyjonizy), *Jerantowic* 1189 < Jerant (staropolska adaptacja językowa imienia Arnołt). Formy skrócone od imion chrześcijańskich nie pojawiły się jako podstawy patronimików w tym półwieczu. Ogółem od imion utworzono 11 (spośród 16-stu) patronimików zapisanych w dokumentach oryginalnych.

Dla nielicznych patronimików podstawę stanowiły przezwiska i przydomki ojców, czyli nazwy utworzone od wyrazów pospolitych. Należą do nich: *Kozłowic* 1198 < odp. Kozieł : ap. kozieł ‘kozieł’ Sstp, *Nankowic* 1194 < odp. Nanek : ap. nan ‘ojciec’ SXVI, *Wilkowic* 1189 < odp. Wilk : ap. wilk Sstp. Dla dwóch patronimików nie udało się ustalić podstawy (*Kowenic* ? 1174, *Plochomierzyc* ? 1174). Jak widać, podstawy patronimików odapelatywnych stanowiły nazwy zwierząt i nazwa pokrewieństwa.

8 patronimików pochodzi z późniejszych kopii dokumentów oryginalnych z 2 p XII w. Utworzono je od skróconych imion staropolskich: *Radoszewic* < i. pch. Radosz : i. stpdw. Radosław, Radomir, Radociech, Radogost, *Sułkowic* < i. pch. Sułek : i. stpdw. Sulisław, Sulimir, Sulistryj, Sulistrach, od skróconego imienia chrześcijańskiego: *Mikulowic* < i. pch. Mikuł : i. chrz. Mikołaj, od nazw odapelatywnych: *Goworzyc* < odp. Goworek : ap. gowor ‘mowa’ Sstp, *Turzyc* < odp. Tur : ap. tur ‘ts’ Sstp, a także od nazwy pochodzenia niemieckiego: *Kietlic*. Pochodzenia jednego patronimikum nie udało się ustalić (*Stodorkowic* ?). Wśród zapisów pochodzących z kopii dwa występują w l. mnogiej i odnoszą się zapewne do całej rodziny. Są to chłopci *Mikulowicy* i *Radoszewice*. Pozostałych 5 odnosi się do pojedynczych osób i występuje w l. pojedynczej. Dwa spośród nich nie są poprzedzone imionami: *Turzyc* i *Goworzyc*.

Do utworzenia 11 patronimików z dokumentów oryginalnych użyto sufiksu *-owic* (np. *Biernat-owic* 1189, *Jerant-owic* 1189, *Sieciech-owic* 1189, *Wilk-owic* 1189). Sufiks *-ic* zastosowano 3 razy, jeden raz dodano go do imienia z zakończeniem *-sław* (*Sulisław-ic* 1189), 2 razy z wygłosowym *-r* (*Świętoborz-yc* 1180k : *Świętobor*, *Zdzieborz-yc* 1189 : *Zdziebor*).

Jak powiedziano wyżej, patronimika są najwcześniej poświadczonym typem nazw wykształconych jako formy syntetyczne z form analitycznych (wielowyrazo-

wych o charakterze opisowym, inaczej deskrypcyjnym). Ich zastosowanie w funkcji drugiego określenia, używanego wraz z imieniem chrzestnym do identyfikacji osób, pojawiło się najwcześniej. Dowodzi to jednocześnie potrzeby użycia dwóch nazw do identyfikacji pojedynczego człowieka już w 2 p XII w.

Jedynie dwa patronimika wystąpiły jako jedyne określenie człowieka (*Dziwiszowic* i niejasny *Kowenic?*), pozostałych 14 występowało po imieniu chrzestnym, jako drugie określenie. Widać tu ewolucję systemu nazewniczego na przestrzeni jednego stulecia.

Przynależność społeczna i geograficzna nosicieli patronimików

1 p XII w.

Przytoczone wyżej patronimika z r. 1136 odnoszą się do przedstawicieli różnych warstw chłopów z Wielkopolski. Obejmują chłopów od tzw. *possesores*, tj. wolnych chłopów, którzy posiadali dziedzicznie ziemię, po zwykłych chłopów służebnych (*rustici*). Dwa patronimika z kopii odnoszą się do przedstawicieli szlachty, jednego z Małopolski (*Włoszczowic*) i jednego z Pomorza (*Golic*).

W 1 p XII w. patronimika poświadczone zostały w dokumencie oryginalnym z Wielkopolski, gdyż właśnie z tej jednej dzielnicy historycznej Polski zachował się duży dokument z tego półwiecza, wspomniana wyżej *Bulla gnieźnieńska*. Nie znaczy to, że w innych dzielnicach Polski patronimika nie występowały, brak jednak zachowanych źródeł.

2 p XII w.

W 2 p XII w. 14-tu patronimików używali ludzie, których przynależności społecznej nie udało się ustalić w sposób niewątpliwy, gdyż brak przy ich nazwach określeń na nią wskazujących. Występowali oni w dokumentach jako świadkowie (*testis*). Wyjątek stanowią nosiciele dwóch patronimików zapisanych w dokumentach z Pomorza: *Kozłowic* i *Nankowic*, którzy byli szlachcicami. Przy określeniu przynależności trzeciego zapisanego nosiciela patronimikum z dokumentu wielkopolskiego pojawia się wątpliwość. Podobnie nie jest określona przynależność społeczna nosiciela niejasnego patronimu *Kowenic* ? (Pomorze). Zapisy pochodzą z Małopolski (8), Pomorza (6) i Wielkopolski (2).

Nosicielami patronimików pochodzących z kopii są dwaj szlachcice: z Wielkopolski i Mazowsza (*Kietlic*, *Sułkowic*), trzech chłopów, jeden z Małopolski (niepewny) i dwóch ze Śląska (*Mikulowic*, *Turzyc*) oraz dwaj nieokreśleni socjologicznie ludzie z Pomorza i Mazowsza (*Stodorkowic?*, *Goworzyc*).

Zapisy źródłowe – 1 p XII w.

DUREWIC: Grochouista (!) cum his possessoribus: *Dureviz*, Radenta, Mislac 1136 Ta s. 66 w. 8. DZIEWIĘTLIC (?): Dochunov cum his ... Lucha, Miley, *Deuentliz* 1136 Ta s. 68 w. 13. GOLIC: *Golic* (homo de Lusou) XII/XIII (sub a. 1146) MPH V s. 962. GOSZCZONOWIC l. mn.: Circa Calis ... *Gostonowici* cum uilla eorum 1136 Ta s. 72 w. 23. JURZEWIC l. mn.: Ville archiepiscopi circa Cracoviam hee sunt: *Iureuici* cum uilla eorum 1136 Ta s. 76 w. 34. MAŁOZIMIC : Chomantovo cum his ... Su-

chora, *Malozimiz*, Sidlo 1136 Ta s. 70 w. 17. RADLIC, REDLIC l. mn.: Item plenaris decimationes super eos, qui *Trebleuici* et *Radlici* dicuntur 1136 Ta s. 74 w. 28. RUSOWIC//RUSZOWIC: Sodouo cum his ... *Rados*, *Ruzouicz* 1136 Ta s. 70. SARBINOWIC: Balouezici cum his ... *Sdzevy*, *Zarbinouiz* 1136 Ta s. 69 w. 16. TRZEBLEWIC l. mn.: Plenarias decimationes super eos, qui *Trebleuici* et *Radlici* dicuntur 1136 Ta s. 74 w. 28. TYKARZEWIC (SSNO Cikarzewic//Tykarczewic): Rustici (scilicet ecclesie beati Adalberti) uero sunt hii ... *Domauy*, *Tycareuiz*, *Smogor* 1136 Ta s. 79 w. 46. WŁOSZCZOWIC: *Petrus Wloszczowicz*, de Xansch comes ... *Petrus Wloszczowicz*, comes de Xansch (1455 – 1480; sub a. 1134) DłOp X s. 549.

Zapisy źródłowe – 2 p XII w.

BIERNATOWIC: *Zulizlaj Bernatouiz* 1189 MPP XV w. 14. BOŻNOWIC: *Petrus Bozenouiz* (!) 1166 MPP VII w. 20. DZIRŻKOWIC: *Johannes Dirskviz* 1194 Pom 72. DZIWISZOWIC: *Diuisouic* XII p. post. LfLub s. 576. GOWORZYC: *Gouorich* XVII (1163) KMaz 89. JERANTOWIC: Sub testimonio ... *Predzlaj Erantouiz* (!) 1189 MPP XV w. 13. KIETLIC: Venerabili patre *Heynrico Ketlic*, Gnezdzensi dictus archiepiscopo 1422 (1180) PŪr I 86. KOWENIC (?): Malach et *Coueniz* 1174 Pom 36. KOZŁOWIC: *Symon Cozloviz*, palatinus de Gdanz 1198 PŪr I 133. NANKOWIC: *Iohannes Nantkviz* (! pro *Nanckviz*) 1194 Pom 72. MIKUŁOWIC: Homines in Wiri ... *Mikulouici* 1512 (ante 1193) KŚl 68 s. 161. PŁOCHOMIERZYC (?): Test(is) ... *Henricus Plochimeris* 1174 Pom 36. POZNAWIC: Sub testimonio ... *Martyni Poznanouiz* 1189 MPP XV w. 15. RADOSZEWIC: Ego, Boleslaus ... dux Polonie ... ecclesie Sancte Dei Genitricis Marie in Czirwensk hec possidenda dedi scilicet ... *Parlin* cum *Radossewicz* et *Nedan* cum suis filiis 1417 (1161) KMłp 373. SIECIECHOWIC: Sub testimonio ... *Martyni Cetechouiz* (1) 1189 MPP XV w. 14. SŁAWNIKOWIC: Sub testimonio ... *Gaulj Zlaunicouiz* 1189 MPP XV w. 11–13 (= Kkk 4). SULISŁAWIC: Sub testimonio *Vencezlaj Zulizlauiz* 1189 MPP XV w. 14. STODORKOWIC (?): Test(is) ... *Subemir* (!) *Stodorchowitz* XVI (1170) Pom 29. SUŁKOWIC, SULKOWIC: Present(e) ... nobil(i) *Martino Sulkowicz* 1417 (1161) KMaz 87. ŚWIĘTOBORZYC: *Wartizlauus Szvantiboriz* 1187 PŪr I 106. TURZYC: *Turryti*, *Vilcost*, *Godec*, *Suantec* ... devenerunt in servitutum ecclesie tempore avi ducis Boleslai 1512 (ante 1193) KŚl 68 s. 161. WILKOWIC: Sub testimonio *Petrconis Uilkouiz* 1189 MPP XV w. 13. ZDZIEBORZYC: Sub testimonio ... *Gualis Zdeboriz* 1189 MPP XV w. 14–15 (=Kkk4).

Wiek XIII. Charakterystyka podstaw i sufiksów. Patronimikum – jedyne lub drugie określenie człowieka

W XIII w. liczba patronimików w dokumentach historycznych gwałtownie wzrosła, co ma niewątpliwe uzasadnienie we wzroście ogólnej liczby zachowanych dokumentów z tego stulecia. Zapisano 145 patronimików w dokumentach oryginalnych, a w kopiach 74, łącznie 219.

Z 1 p XIII w. pochodzi 112 patronimików, w tym 84 z dokumentów oryginalnych i 28 z kopii. Dokumenty z kopii nie zostały wzięte pod uwagę.

W 2 p XIII w. wystąpiło nieomal tyle samo patronimików, co w poprzednim półwieczu, tj. 107, w tym 61 pochodzi z dokumentów oryginalnych, a 46 z kopii. Zapisy z kopii nie zostały wzięte pod uwagę.

1 p XIII w.

W 1 p XIII w. patronimika tworzone najczęściej od dwuczłonowych imion staropolskich. Stanowiły one podstawę 45 patronimików na 84 zapisy oryginalne. Podstawę 30 patronimików stanowiły formy pochodne utworzone od staropolskich

imion dwuczłonowych, np. *Bogdankowic* 1239 < i. pch. Bogdanek : i. stpdw. Bogdan, *Dobieszewic* 1231 < i. pch. Dobiesz : i. stpdw. Dobiegniew, *Mojkowic* 1203 < i. pch. Mojek : i. stpdw. Mojmir, Niemoj, *Sędziszowic* 1239 < i. pch. Sędzisz : i. stpdw. Sędzimir, Sędziwoj, *Sirakowic/Żyrakowic* 1224 < i. pch. Sirak/Żyrak : i. stpdw. Sirosław/Żyrosław, *Wojkowic* 1224 < i. pch. Wojek < i. stpdw. Wojsław.

15 patronimików utworzono od pełnych staropolskich imion dwuczłonowych, np. *Bogumiłowic* 1237 < i. stpdw. Bogumił, Bogusławic 1224 < i. stpdw. Bogusław, *Falibożyc* 1231 < i. stpdw. Chwalibog, Falibog, *Niezmirowic* 1224 < i. stpdw. Niezmir, *Skarbimirzyc* 1224 < i. stpdw. Skarbimir, *Więcesławic* 1233 < i. stpdw. Więcesław.

Od imion chrześcijańskich utworzono 26 patronimików.

Najwięcej, bo 20 utworzono od form pełnych imion, np. *Abramowic* 1231 < i. chrz. Abram, *Albertowic* 1239 < i. chrz. Albert, *Andr(z)ejowic* 1208 < i. chrz. Andrzej, *Biedrzychowic* 1203 < i. chrz. Biedrzych (staropolska forma imienia Frydrych), *Gawłowic* 1203 < i. chrz. Gaweł, *Henrychowic* 1231 < i. chrz. Henryk, Henrych, *Jakubowic* 1239 < i. chrz. Jakub, *Janowic* 1224 < i. chrz. Jan, *Albierzowic* 1224 < i. chrz. Albierz, *Pawłowic* 1231 : i. chrz. Paweł, *Rapałowic* 1224 < i. chrz. Rapał, Rafał, *Iwanowic* 1208 < i. chrz. Iwan.

Tylko dla 6 patronimików podstawę stanowiły formy pochodne utworzone od imion chrześcijańskich, np. *Jankowic* 1208 < i. pch. Janek : i. chrz. Jan, *Klimięcic* 1224 < i. pch. Klimąt : i. chrz. Klemens, *Mikulaszewic* 1224 < i. pch. Mikulasz : i. chrz. Mikołaj, *Pietrzykowic* 1223 < i. pch. Pietrzyk : i. chrz. Piotr, *Piotrkowic* 1224 < i. pch. Piotrek : i. chrz. Piotr.

Łącznie od imion utworzono 69 patronimików.

Od odapelatywnych nazw ojców utworzono 11 patronimików, np. *Bielejewic* 1232 < odap. Bielej : ap. biały 'siwy' Sstp, *Kotwic* 1207 < odap. Kotwa : ap. kotwa 'kotwica' Sstp, *Kurowic* 1204 < odap. Kur : ap. kur 'kogut' Sstp, *Łopacic* 1250 < odap. Łopata : ap. łopata 'ts' Sstp, *Mrokocic* 1238 < odap. Mrokota : ap. mrokota 'mrok' Sstp.

Po jednym patronimikum utworzono: od nazwy niemieckiej (*Wilantowic* 1224 < i. niemieckie Wilant, Wiglant Klim), od nazwy rzecznej (*Dnieprowic* 1224 < Dniepr) i etnicznej (*Polaninowic* 1224 < etn. Polanin).

Do utworzenia patronimików w 1 p XIII w. sufiksu *-owic* użyto 62 razy (np. *Cieszyszrad-owic* 1235, *Henrych-owic* 1231, *Łukasz-owic* 1220, *Pawł-owic* 1231) wraz z oboczną postacią *-ewic* (np. *Dobiesz-owic/Dobiesz-ewic* 1231, 1233). Sam sufiks *-ewic* pojawił się 3 razy (np. *Golej-ewic* 1218, *Wolisz-ewic* 1237).

Sufiksu *-ic/-yc* użyto tylko 22 razy, głównie w wypadku podstaw zakończonych na *-sław* oraz spółgłoski wygłosowe *-r*, *-sz*, *-g*, *-b*, *-l* (np. *Bogusław-ic* 1224, *Pakosław-ic* 1237, *Samborz-yc* 1230, *Borzysz-yc* 1203, *Faliboż-yc* 1231). To, czy podstawowa nazwa składała się z większej lub mniejszej liczby sylab nie miało wpływu na wybór powyższego sufiksu.

W 1 p XIII w. patronimika występowały najczęściej w l. pojedynczej, jako drugie określenie, po imieniu chrzestnym. 8 razy wystąpiło ono jako jedyne określenie w l. po-

jedynczej i 5 razy w l. mnogiej. Jako jedyne określenie pojedynczego człowieka patronimikum w l. pojedynczej zapisane zostało: na Pomorzu (w odniesieniu do chłopów) – *Kalikowic* 1229, *Kralowic* 1223; na Śląsku (w odniesieniu do chłopów) – *Chocieszowic* 1204, *Ustalic* 1204, *Witostowic* 1204; w Małopolsce w (odniesieniu do szlachcica) – *Sirakowic* 1224; w Wielkopolsce (prawdopodobnie również w odniesieniu do chłopów) – *Gotartowic* 1224, *Kotwic* 1207. Znamienny jest zapis *Odowic* XIII (sub.a.1239), który oznaczał księcia Bolesława, syna Ody.

Patronimika w l. mn. odnotowano w Wielkopolsce (w odniesieniu do chłopów): *Bielejewicy* 1232, *Sławoszowicy* 1210; na Mazowszu w odniesieniu do dwóch adoptowanych synów szlachcica Pakosława, właściciela Żyromina, których nazwano *Pakosławicy* 1237, na Śląsku (w odniesieniu do chłopów): *Piroszowicy* 1229 oraz na Pomorzu (w odniesieniu do chłopów): *Sieciśławicy* 1228.

Jak pokazują powyższe dane, forma l. mnogiej patronimikum, występująca bez imienia, mogła oznaczać w 1 p XIII w. wśród szlachty dwóch braci i to adoptowanych oraz prawdopodobnie całą rodzinę (lub wielu jej członków) wśród chłopów.

2 p XIII w.

Jako podstawy patronimików w 2 p XIII w. występowały najczęściej imiona, nieco rzadziej nazwy odapelatywne. Imiona stanowiły łącznie 38 podstaw patronimików. Na pierwszy plan wysunęły się formy pochodne od imion staropolskich dwuczłonowych stanowiących 14 podstaw, np. *Radonic* ca 1265 < i. pch. Radoń : i. stpdw. Radosław, Radomir, Radogost, Radociech, *Sędowic* 1278 < i. pch. Sęda, Sędo : i. stpdw. Sędziwoj, Sedzimir, Krzywosąd, *Stoszowic* 1254 < i. pch. Stosz : i. stpdw. Stojigniew, Domastoj, *Strzeżkowic* 1278 < i. pch. Strzeżek : i. stpdw. Strzeżywoj, Strzeżysław.

Dalej sytuują się pełne formy imion chrześcijańskich w liczbie 12 podstaw, np. *Abramowic* 1285 < i. chrz. Abram, *Bartłomiejowic* 1257 < i. chrz. Bartłomiej, *Jenowic* 1284 < i. chrz. Jan, *Pielgrzymowic* 1293 < i. chrz. Pielgrzym.

Pełne formy staropolskich imion dwuczłonowych stanowiły podstawę 8 patronimików, np. *Ciesławic/Czesławic* 1269–73 < i. stpdw. Ciesław/Czesław, *Grzymisławic* 1268 < i. stpdw. Grzymisław, *Jarosławic* 1263 < i. stpdw. Jarosław.

Formy pochodne imion chrześcijańskich pojawiły się jako podstawy 4 patronimików, np. *Piotrkowic* 1258 < i. pch. Piotrek : i. chrz. Piotr.

Podstaw apelatywnych wystąpiło 20, tj. o 9 więcej niż w poprzednim półwieczu, np. *Babic* 1260 < odap. Bab : ap. baba ‘babka, kobieta’ Sstp, *Brukalic* 1269–73 < odap. Brukał : ap. *brukati ‘wydawać dźwięki, brzęczeć’ SP, *Jeżewic* ca 1265 : odap. Jeż : ap. jeż ‘ts’, ‘o człowieku ostro reagującym’ Spsł., *Kotowic* 1265 < odap. Kot : ap. kot Sstp, *Krzywic* 1299 < odap. Krzywy : ap. krzywy ‘nieprosty, ułomny’ SXVI, *Wąsikowic/Wężykowic* 1276 < odap. Wąsik/Wężyk : ap. wąs ‘ts’ Sstp, wąż ‘ts’ Sstp, *rzebkwic* 1295 < odap. rzebek : ap. źr(z)ebiec ‘ts’ Sstp.

Sporadycznie (2) wystąpiły jako podstawy nazwy pochodzenia niemieckiego, np. *Hynzyrowic* 1270 < i. niemieckie Hynzyr : Heinrich (Henryk) – Klim. Nazwa etniczna wystąpiła jako podstawa patronimikum jeden raz: *Sarbinowic* 1288 < etn. Sarbin : Sarb, Serb.

W 2 p XIII w. patronimika występowały najczęściej jako drugie określenie człowieka, po imieniu chrzestnym. Odnosiły się one do pojedynczych osób i występowały w l. pojedynczej, z jednym wyjątkiem, kiedy patronimikum wystąpiło w l. mnogiej, bez poprzedzających je imion (*Ciestlawicy/Czesławicy* 1269–73). Identyfikowało ono śląską rodzinę szlachecką.

8 patronimików wystąpiło jako jedyne określenie człowieka, nie poprzedzone imieniem (*Brukalic* 1269–73, *Cholewic* ca 1265, *Gościc* ca 1265, *Jeżewic* ca 1265, *Karczowic* 1280, *Krzywic* 1299, *Mężyc* 1253, *Radonic* ca 1265).

Przynależność społeczna i geograficzna nosicieli patronimików

1 p XIII w.

W 1 p XIII w. zanotowano 30 patronimików identyfikujących szlachtę, a raczej występujące jeszcze w tym czasie możnowładztwo, a tylko 7 – chłopów. Skłonni bylibyśmy zatem przypuszczać, że skład społeczny nosicieli patronimików zmienił się zasadniczo w 1 p XIII w.: wśród nosicieli patronimików przewagę uzyskali wówczas przedstawiciele szlachty. Jednak duża liczba nosicieli patronimików, których przynależności społecznej nie da się w sposób pewny ustalić – 51 osób – wydaje się stawiać pod znakiem zapytania powyższą hipotezę. Wśród tych ostatnich może się bowiem kryć pewna liczba chłopów. Szlachta była bowiem najczęściej określana specjalnymi tytułami w dokumentach źródłowych, chociaż miały miejsce w tym czasie liczne wyjątki, gdyż zamiłowanie szlachty do tytułów rozwinęło się później. Z kolei chłopci, jako mniej uprawniona i aktywna część społeczeństwa, w dokumentach nie pojawiali się tak często, jak szlachta. Dlatego jest wielce prawdopodobne, że wśród 51 osób niepewnych pod względem przynależności kryje się więcej szlachciców, niż chłopów. Mając te wszystkie okoliczności na uwadze wypada dopuścić prawdopodobieństwo dominacji szlacheckich nosicieli patronimików w 1 p XIII w.

Zapisy szlacheckich nosicieli patronimików pochodzą z całej Polski: z Wlkp – 2, z Młp – 15, Maz – 3, ze Śl – 7, z P – 3. Chłopsy nosiciele patronimików odnotowani zostali również w całej Polsce (z wyjątkiem Maz): w Wlkp – 1, w Młp – 1, na Śl – 5, na P – 3. Chłopi zdają się przeważać wśród nosicieli patronimików zapisanych w l. mnogiej w Wielkopolsce, na Śląsku i na Pomorzu. Brak z tego okresu poświadczeń dotyczących mieszczan.

2 p XIII w.

Wśród nosicieli patronimików znalazło się 34 przedstawiciele szlachty (włączając dwóch duchownych pochodzenia szlacheckiego), najwięcej na Śląsku (14), na Pomorzu (8), a w Wielkopolsce i Małopolsce po 6 osób. W 2 p XIII w. zaledwie 3 chłopów było nazwanych patronimikum, na Mazowszu i Śląsku. Chłopi mogli znajdować się pośród 28 osób, których przynależność społeczna nie została określona w tekście dokumentów. Jednak fakt, że szlachta stanowiła większość osób identyfikowanych przez patronimika w 2 p XIII, podobnie jak i w 1 p XIII w. sugeruje możli-

wość występowania wśród tych 28 osób także wielu szlachciców. Na Pomorzu pojawiło patronimikum w kopii dokumentu identyfikujące mieszkańca miasta, jednak zapis jako nieoryginalny jest niepewny.

Zmniejszyła się liczba osób, których przynależność społeczna nie została w dokumencie określona. W Wielkopolsce i na Pomorzu było ich po 6, w Małopolsce – 5, na Śląsku 3, z Mazowsza brak poświadczeń.

Spośród 9 patronimików – jedynych określeń człowieka – jeden zapis odnosił się do rycerza (*Krzywic* 1299), dwa do braci zakonnych (*Cholewic* ca 1265, *Radonic* ca 1265), jeden do chłopą (*Brukalic* 1269–73). Przynależność społeczna pozostałych nosicieli patronimików jest trudna do ustalenia.

W omawianym okresie patronimika występowały we wszystkich dzielnicach geograficznych Polski, najslabiej poświadczone były na Mazowszu z powodu niskiej liczby zachowanych dokumentów dla tej dzielnicy w 2 p XIII w.

Zapisy źródłowe (wybór) – 1 p XIII w.

ABRAMOWIC: *Iohannes Abramowicz* 1231 KMaz 308. ALBERTOWIC: Test(is) ... *Petrus Alberto- uic* 1239 Mog 17. ALBIERZEWIC: Test(is) ... *Sulislaus Albereuic* 1224 Kkk 13. ANDR(Z)EJOWIC: Test(is) ... *Stephanus Andreyouich* 1208 MPP XLIII w. 11. BIEDRZYCHOWIC: *Nicolay Bedrichouich* 1203 MPP XXIV w. 37. BIELEJEWIC: *Homines Belejeuici*, beate Marie Wladizlauenensis ecclesie in Vogbor pertinentes 1232 FG 513 w. 3 (=KMłp). BOGDANKOWIC: *Voyzlau Bogdanoncouizc* 1239 Sob XII 5. BOGUMIŁOWIC: *Pawel Bogemilouic* (!) 1237 Mog 17. BOGUSŁAWIC: *Vayslau* (!) *Boguslauic*, mile(s) Iacobi 1224 Kkk 13. BORZYSZYC: *Ville, que dicitur Clissouo, a Martino Borisich* XII marcis argenti partem comparavi 1203 KŚI 103 s. 247. CHOCIESZOWIC: *Rasseuichi* (villa) hospite(s) ... *Hrobak, filius Hocessouic* 1204 KŚI 104 s. 264. CIESZYRADOWIC: Test(is) ... *Sulizlaus Tesseradouitz* (!) 1235 Pom 223. DNIEPROWIC: *Capellan(us) curie episcopi (Cracoviensis) Godicus Dnieprouic* ... mile(s) Pacoslai (palatini Sandomieriensis) ... *Ivan Dneprouic* 1224 AP V w. 10–13. DOBIESZEWIC, DOBIESZOWIC: *Petrus Dobesewicz* 1231 KMaz 308. *Petrus Dobesouic* 1233 KMłp 407. FALIBOŻYC: *Uirzesir Falibosizch* 1231 FG 67 w. 20–21 (=Mog 12). GAWŁOWIC: Test(is) ... *Dobrogost Gaulouich* 1203 KŚI 103 s. 258. GOLEJEWIC: *Coram* ... *Petro, filio Gostjzlauj Golegeuic* 1218 FG 625 w. 8 (=KMaz 200). GOTARTOWIC: Test(is) ... *Idzik de Seraz, Gotartouic* 1224 AP V w. 32. HENRYCHOWIC, HEJNRYCHOWIC: *Pachozlaws Heinrichowicz de Zlesia* 1231 Mog 12. IWANOWIC: *Boguzlau Iuanouich* 1208 MPP XLII w. 12. JAKUBOWIC: *Petrus Iacobouic* 1239 Mog 17. JANKOWIC: *Ian Iancouich* 1208 MPP XLII w. 10–11. JANOWIC: *Mile(s) Negoslav Janouic* 1224 AP V w. 11. KALIKOWIC: Test(is) ... *Calicowiz* 1229 Pom 180. KLIMIECIC: *Mile(s) ... Janec Climecic* 1224 AP V w. 12. KOTWIC, KOTBIC: *Domnac et Cotebic* 1207 KW 52. KRALOWIC: *Testes* ... *Wsemir Petrouic, Cralovic, Radeac, Stefanus* 1223 Perl 23. KUROWIC: *Rasseuichi hospites* ... *Nesda et Mirech, fili Curouic* 1204 KŚI 104 s. 264. ŁOPACIC: *Petrus clericus cognominatus Lopacic* 1250 Kuj s. 157. MIKULASZEWIC: Test(is) ... *Miscigneu Miculauseuic* 1224 FG 7 w. 10 (=KkK 13). MOJKOWIC: Test(is) ... *Moyek Moycouich* 1203 MPP XXIV w. 13. MROKOCIC: *Sub presentia* ... test(is) *Nicolai Morokociz* (!) 1238 KW 212. NIEZMIROWIC: *Mile(s) ... Borislav Nesmirouic* 1224 AP V w. 12. ODOVIC: *Odouiz* obiit XIII (sub a. 1239) MPH II s. 803; *Dux Boleslaus, filius quondam Wladislai, qui nominabatur Odonicz* (! pro ? *Odouicz*) XV (sub a. 1247) MPH III s. 13. PAKOSŁAWIC//PEKOSŁAWIC: *Pacozlous, heres de Siromino* ... *nepotes dictus suos* ... *Petrum et Birbizlaum* (!) in filios adoptando ... *omnis possessionis sue successores constituit* ... *predicti Pacozlaci* 1237 KkM 10. PAWŁOWIC: *Dhadvs Paulowjzc* 1231 FG 67 w. 22 (male: *Saulowizc* Mog 12). PIETRZYKOWIC: *Lisco, castellanus tunc et fili(us) su(us)* ... *Wsemir Petricouic* 1223 Perl 23. PIOTRKOWIC: *Thomas Potrkouic* de Wratislaui 1224 Kkk 13. PIROSZOWIC: *Accesserunt ad nos (Heynricum ducem Slesiae) rustici nostri Pyrozowici* de Cencowiz 1229 FG 997 w. 2 (=Hein 3 s.150). POLANINOWIC: *Benek Po-*

laninouic 1224 FG 7 w. 14 (= Kkk 13). RAPAŁOWIC: Test(is) ... *Pribislaw Rapalouic* 1224 FG 7 w. 14 (= Kkk 13). SAMBORZYC: Test(is) ... *Bogufalus Zamborich* 1230 FG 703 w. 11 (= KMhp 401). SAMSUNOWIC: Mile(s) ... *Slauomir Samsonouic* 1224 AP V w. 11. SĘDZISZOWIC: Test(is) ... *Wili Sandissouic* 1239 FG 72 w. 10 (= Mog 17). SIECIESŁAWIC: De uoluntate et concessione ... heredum, qui uocantur *Zelizlauici* (!) 1228 PUr I 253 s. 206. SIRAKOWIC//ZYRAKOWIC: Milites, circumadiacentes circa Pelchisch: Bartholomeus, Voycech, *Siracouich*, Milozlav, Pobrolouic 1224 AP V w. 9. SKARBIMIRZYC: Test(is) ... *Skarbimirus Skarbimiric* 1224 FG 7 w. 12 (=Kkk 13). SŁAWOSZOWIC: Hec vero sunt nomina rusticorum quos eis (fratribus Cisterciensis) dedimus ... in *Zlawosowici*, Hrapis, Pancis, Gozis, mellifices 1210 MPP XLVI w. 18 (=KW 66). USTALIC: De Wangrinouo omnes narchonici: Cozor, filius *Ustalic* 1204 MPP XXV w. 15 (= KŚI 104 s. 264). WIĘCESŁAWIC: *Nicolaus Veneslauic* 1233 KMhp 407. WILANTOWIC: Mile(s) ... *Jan Vilantovic* 1224 AP V w. 12 (= Kkk I 14). WITOSTOWIC: Rasseuichi hospites ... Vitek, filius *Vitostouic* 1204 KŚI 104 s. 264. WOJKOWIC: Mile(s) ... *Oeresa Voycouic* 1224 AP V w. 14. WOLISZEWIC: Test(is) ... *Mucimjr Volisevic* 1237 FG 478 w. 12 (= KMaz 365).

Zapisy źródłowe (wybór) – 2 p XIII w.

ABRAMOWIC: Present(e) comite *Johanne Abramowicz*, castellano de Lublyn 1285 CdP II/1 125. BABIC: Test(is) ... *Petrus Babiz* 1260 PUr II 686. BARTOŁOMIEJOWIC: *Nicolaus Bartholomeyowicz*, subpincerna Lanchicie 1257 Kuj 18 s. 192. BRUKALIC (?): Bogwali Boemi uxor stabat sepissime ad molam molendo ... Bogwalus compassus dixit ... Day ut ia pobrusa ati poziwai. Sic iste Boemus vicissim molebat cum uxore ... Quod videntes vici ... appellebant eum Bogwal Brucał, inde est, quod sua posteritas tota vocatur *Brukaliz* 1269–1273 GHer s. 299¹. CHOLEWIC: Obi(it) ... *Cholviz* (!) ca 1265 LMP s. 685. CHROŚLIC, KROŚLIC: Present(e) ... comite, *Domeslao* (!) dicto *Crosliz* 1294 Perl 520. CIESŁAWIC//CZESŁAWIC: (Militellus) Henricus erat attavus istorum, qui nunc vocantur *Cze<s>lawizi*, scilicet heredes prescripti Henrici, nunc sedent inter claustrum et Muscuwiz 1269–1273 GHer s. 252–253. GOŚCIC: *Gostic* (frater) ca 1265 LMP s. 700. GRZYMISŁAWIC, GRZYMSŁAWIC: Test(e) ... *Nycholao Grimislawicz*, iudice generali 1268 GUS 62. HYNZYROWIC: Per Hensirum et Petrum fratres vterinos, filios *Mathei dicti Hinsirouich*, heredes de Dupe sito in castelania Cracouiensi 1270 KMhp 79. JAWOROWIC: Present(e) ... comite *Boguzlao Iaworowicz* 1267 CdSil X 27. JENOWIC: *Stephanus Jenowitz* 1284 Perl 370. JAROSŁAWIC: Present(e) fideel(i) (Henrici, ducis Slesiae) ... comite *Janushio* (!) *Jarozlawicz* 1263 Korn 25. JEŻEWIC (?): *Gezewiis* (!) ca 1265 LMP s. 693. KARCZOWIC: Test(is) ... *Karzeuiz* 1280 PUr II/2 1154. KARTELEWIC (?): Test(is) ... *Johannes Kartelviz* (!) 1289 PUr III 1514. KOTOWIC: *Iohannes Kotouic* ca 1265 LMP s. 692. KRZYWIC: Mile(s) *Kriwiz* ... ciu(is) in Griphenberg 1299 PUr III 1877. ŁOWCZOWIC: Per militem ... *Woycech* (!) *Lovchovicz* 1284 Perl 370. MEŻYC: Present(e) ... *Menschiz* 1253 Korn 17. PIELGRZYMOWIC: Present(e) ... comite *Ianus Pilgrimovic*, dapifero Ka[n]lisiensi 1293 KW 701. PIOTRKOWIC: Present(e) ... *Bogufalo Potrkouic* 1258 AP XVI w. 12–13. PRZYBYSŁAWIC: *Mylozlaum Pribislawiz* ... milit(em) et hered(em) de Cotesiz 1271 Kuj 41 s. 216. RADONIC: *Radonic* conversus, frater ca 1265 LMP s. 710. SAMBOROWIC: Present(e) ... *Henrico Schamborowicz* 1283 CdSil X 38. SARBINOWIC: *Petrus cognomine Zarbinowiz* cum filiis 1288 KW 617. SĘDOWIC: Praesent(e) ... baron(e) ... *Dobezlao Sandowicz* 1278 Mog 34. SIEDLIMOWIC: Present(e) ... *Martino Sedlimouic* 1258 AP XVI w. 13. STOSZOWIC, STOSZEWIC: Comes *Petrus Stossouiz* 1254 Heinr 12 s. 159; Present(e) ... comite *Petro dicto Stosevicz* 1296 KW 749. STRZESZKOWIC//STRZEŻKOWIC: Comes *Laurencius Strezcouicz*, camerarius (ducisse Cracouiensis) 1278 Kkk 79. WĄSIKOWIC//WĘŻYKOWIC//WIĘSZYKOWIC: Nobil(is) ... *Boguslaus Wansicowich* Cracouiensis 1276 FG 117 w. 17 (= Mog 33). RZEBKOWIC: Present(e) ... domino *Petro Zrebcowicz*, domino Andrea, fratre suo 1295 CdSil IV 1 s. 198.

¹ Por. dyskusja na temat wyrazów *pobruczę*, *pobruszę*, Rospond, 1948 i in.

Wiek XIV. Charakterystyka podstaw i sufiksów. Patronimikum – jedyne lub drugie określenie człowieka

W XIV w. odnotowano 740 patronimików, w tym 654 w dokumentach oryginalnych i 86 w kopiach. Te ostatnie nie zostały wzięte pod uwagę.

Z 1 p XIV w. pochodzą 103 zapisy z dokumentów oryginalnych i 40 zapisów z późniejszych kopii. Badania nad patronimikami w 1 p XIV w. przeprowadzono w obrębie 83 reprezentatywnych jednostek z dokumentów oryginalnych. 2 p XIV w. wystąpiło łącznie 597 patronimików, 551 w dokumentach oryginalnych i 46 w kopiach. Te ostatnie nie zostały wzięte pod uwagę. Tak znaczna liczba patronimików jest zapewne wynikiem większej liczby zachowanych dokumentów z tego półwiecza. Badania przeprowadzono w obrębie 483 reprezentatywnych nazw.

1 p XIV w.

W 1 p XIV w. podstawy imienne przeważały nad apelatywnymi w stosunku 57 : 26. Oznacza to, że podstaw imiennych było ponad dwa razy więcej niż podstaw apelatywnych.

Wśród podstaw imiennych dominowały skrócone imiona staropolskie w liczbie 21, np. *Bogocic* 1315 < i. pch. Bogota : i. stpdw. Bogodar, Boguchwał, Bogdan, Chwalibog, *Boguszowic* 1313 < i. pch. Bogusz : i. stpdw. Bogodar, Boguchwał, Bogdan, Chwalibog, *Mękoszyc* 1305 < i. pch. Mękosz : i. stpdw. Męcimir, Przemą, *Rackowic* 1349 < i. pch. Racko : i. stpdw. Raśław, *Straszewic*, *Straszowic* 1301: i. pch. Strasz : i. stpdw. Strachomir, Sulistrach, Bolestrach, *Sułkowic* 1335 < i. pch. Sułek : i. stpdw. Sulibor, Sulisław, Domasul.

Imiona chrześcijańskie pełne wystąpiły jako podstawy 15 razy, np. *Abramowic* 1311 < i. chrz. Abram, *Brunowic* 1330 < i. chrz. Brun, Bruno, *Jakubowic* 1338 < i. chrz. Jakub, *Klementowic* 1316 < i. chrz. Klement (= Klemens), *Szymonowic*, *Szymanowic* 1325 < i. chrz. Szymon, Szyman.

Formy pochodne od imion chrześcijańskich stanowiły 12 podstaw, np. *Błażkowic* 1323 < i. pch. Błażko : i. chrz. Błażej, *G(i)edczyc* 1335 < i. pch. G(i)edcz : i. chrz. Geleon, *Jakszyc* 1330 < i. pch. Jaksz : i. chrz. Jakub.

Nieliczne podstawy mogły pochodzić od imion chrześcijańskich i staropolskich, np. *Taszyc* 1315 < i. pch. Tasz : i. chrz. Tadej lub i. stpdw. Tatomir (3).

Staropolskie dwuczłonowe imiona pełne wystąpiły jako podstawy 6 razy, np. *Ciechosławic* 1343 < i. stpdw. Ciechosław, *Drogosławic* 1320 < i. stpdw. Drogosław.

Dla 26 patronimików podstawę stanowiły wyrazy pospolite, np. *Ćwiekowic* 1316 < odap. Ćwiek : ap. ćwiek 'rodzaj gwoźdźcia' Sstp, *Jeleniowic* 1328 < odap. Jeleń : ap. jeleń 'ts' Sstp, *Kozłowic* 1317 < odap. Kozieł : ap. kozieł 'ts' Sstp, *Leśnic* 1309 < odap. Leśny : ap. leśny, las 'ts' Sstp, *Mleczkowic* 1323 < odap. Mleczko : ap. mleczko 'człowiek lubiący mleko' SXVI, *Ogonowic* 1302 < odap. Ogon : ap. ogon 'ts' Sstp.

Do tworzenia patronimików najczęściej używano sufiksu *-owic* – 46 razy (*Abram-owic* 1311, *Sulk-owic* 1335, *Szyman-owic* 1340, *rzebk-owic* 1345). Rzadko, bo 6 razy, sufiks *-owic* został użyty wymiennie z sufiksem *-ewic* (*Bo-*

gusz-owic/Bogusz-ewic 1317, 1320, *Jeleni-owic/Jeleni-ewic* 1328, *Stach-owicz/Stach-ewicz* 1346). Sufiksu *-ewic* jako jedyne użyto 3 razy (*Jar(z)ysz-ewic* 1303, *Łaszcz-ewic* 1318). Łącznie sufiksu *-owic(z)* i *-ewic(z)* użyto 55 razy.

Sufiks *-ic* wystąpił 26 razy, czyli był używany dwa razy rzadziej (*Bogoc-ic* 1315, *Ciechosław-ic* 1343, *Koziel-ic* 1321, *Rykal-ic* 1318, *Tasz-yc* 1315, *Wron-ic* 1344). Łączył się on z podstawami zakończonymi sufiksami *-sław*, *-ała*, *-ota* oraz spółgłoskami, z którymi łączył się też sufiks *-owic/-ewic*.

W przeważającej liczbie zapisów patronimikum poprzedzone było imieniem chrześcijańskim, występowało często po łacińskim wyrazie *dictus* (*Petrus dictus Drogo-sławic* 1320, *Henricus dictus Cristanowiz* 1301). Sporadycznie, bo 3 razy, wystąpiło ono w badanym materiale jako pojedyncze określenie (*Golic* 1309, *Mścic* 1329, *Przemilowic* 1306–08). Patronimikum w l. pojedynczej mogło odnosić się do kilku braci (por. *Czciłowic* 1334, *Poleszkowic* 1314), podobnie patronimikum w l. mnogiej występowało jako określenie braci (por. *Dulewicy* 1316, *Maszkowicy* 1338).

2 p XIV w.

W 2 p XIV w. podstawy imienne miały nieznaczną przewagę nad apelatywnymi, proporcje wyrażały się cyframi 258 podstaw imiennych : 221 apelatywnych.

Wśród podstaw imiennych przeważały skrócone staropolskie imiona dwuczłonowe w liczbie 112, np. *Bodzęcic* 1400 < i. pch. Bodzęta : i. stpdw. Bodzopor, Boguszowic, *Boguszewic* 1395 < i. pch. Bogusz : i. stpdw. Bogodar, Boguchwał, Bogdan, Chwalibog, *Borkowic* 1393 < i. pch. Borek : i. stpdw. Borzygniew, Borzymir, Borzywuj, *Fałęcic* 1394 < i. pch. Fałęta : i. stpdw. Chwalibog, Falibog, Chwalimir, Falimir, Chwalisław, Falisław, *Radkowic* 1391 < i. pch. Radek : i. stpdw. Radosław, Radociech, Radogost, *Sędkowic* 1376 < i. pch. Sędek : i. stpdw. Sędziwoj, Sędzimir, Krzywosąd, *Staszkowic* 1388 < i. pch. Staszek : i. stpdw. Stanisław.

Formy pochodne od pełnych imion chrześcijańskich były drugie pod względem liczebności stanowiąc 83 podstawy, np. *Adamkowic* 1400 < i. pch. Adamek : i. chrz. Adam, *Adnr(z)ejaszewic* 1365 < i. pch. Andr(z)ejasz : i. chrz. Andrzej, *Jankowic* 1394 < i. pch. Janek : i. chrz. Jan, *Kuczyc* 1389 < i. pch. Kuc(z) : i. chrz. Konrad, *Mikoszowic* 1399 < i. pch. Mikosz : i. chrz. Mikołaj, *Olechnowic* 1359 < i. pch. Olechno : i. chrz. Aleksander, *Paszkowic* 1391 < i. pch. Paszek : i. chrz. Paweł.

Dwuczłonowe imiona staropolskie pełne stanowiły podstawę 36 patronimików, np. *Bogdalewic* 1395 < i. stpdw. Bogdał, *Gniewomirowic* 1382 < i. stpdw. Gniewomir, *Mścisławic(z)* 1389 < i. stpdw. Mścisław, *Ocięsławowic* 1393 < i. stpdw. Ocięsław, *Rasławic* 1377 < i. stpdw. Rasław.

Pełne formy imion chrześcijańskich stanowiły podstawy 27 patronimików, np. *Jakubowic* 1393 < i. chrz. Jakub, *Michałowic* 1386 < i. chrz. Michał, *Pabijanowic* 1398 < i. chrz. Pabijan.

Wystąpiło 221 podstaw apelatywnych, np. *Gniadowic* 1399 < odp. Gniady : ap. gniady 'o maści konia' Sstp, *Rakowic(z)* 1393 < odp. Rak : ap. rak Sstp, *Rozumowic(z)* 1398 < odp. Rozum : ap. rozum 'ts' Sstp, *Rzeźnikowic(z)* 1390, odp. Rzeźnik : ap. rzeźnik 'ts' Sstp, *Starzyc* 1376 < odp. Stary : ap. stary Sstp. Jako podstawy dla

patronimików wystąpiły nazwy ojców – przezwiska o formie wyrażenia przyimkowego: > *Poziemiec* 1400 < *Po ziemi : ap. ziemia ‘ts’ Sstp, *Połprycic(z)* 1359 < *Poł przyka : ap. przyk ‘stary człowiek’ SGP).

Podstawy czterech patronimików to nazwy odapelatywne pochodzenia niemieckiego, np. *Gutowiec* 1398 < niem Gut, *Szelingowic* 1375 < niem Szyling oraz etnonim w formie zdrobniałej: *Węgierczyc* 1399 < Węgierek : Węgier.

Spośród sufiksów tworzących patronimika w średniowieczu najczęściej występował sufiks *-owic(z)*. Użyto go do tworzenia patronimików 314 razy (*Pabijan-owic* 1398, *Gąsior-owic* 1368, *Miecznik-owic* 1393, *Więck-owic* 1389), a sufiksu *-ewic(z)* jako jego formy obocznej 27 razy (*Hosz-owic/Hosz-ewic* 1395, *Łosi-owic(z)/Łosi-ewic(z)* 1393, *Mikosz-owic/Mikosz-ewic* 1399). Sufiks *-ewic(z)* samodzielnie wystąpił 10 razy (*Guncerz-ewic* 1394, *Jaracz-ewic* 1352, *Węż-ewic* 1399). Ogółem sufiksy *-owic(z)* i *-ewic(z)* wystąpiły 351 razy. Sufiksu *-ic(z)/-yc(z)* użyto 165 razy do utworzenia patronimików, a więc nieomal dwa razy rzadziej niż sufiksu *-owic(z)/-ewic(z)* (*Jurzy-yc* 1369, *Kawcz-yc* 1396, *Lasoc-ic* 1398 < Lasota, *Łac-ic* 1391 < Łata, *Wirzbięc-ic* 1394 < Wirzbięta, *Strachoc-ic* 1392 < Strachota). Łączył się on z podstawami zakończonymi sufiksami *-ota*, *-ęta* oraz samogłoskami, które łączyły się również z sufiksem *-owic(z)*.

Co interesujące, pojawiły się w tym półwieczu pary patronimików zakończonych sufiksami *-owic(z)* i *-ic(z)* utworzone od tej samej podstawy: *Borzysławowic* 1400 i *Borzysławic* 1372 < Borzysław, *Ciechosławowic* 1367 i *Ciechosławic* 1398 < Ciechosław, *Piotraszowic* 1395 i *Piotraszyc* 1399 < Piotrasz (: Piotr), *Więcesławowic* 1386 i *Więcesławic* 1386 < Więcesław. Dowodzą one braku reguł morfologicznych dla tworzenia form na *-owic(z)* lub *-ic(z)*.

Za pomocą sufiksu *-ic(z)* utworzone zostały dwa patronimika od nazw żeńskich: *Fiemkowic* 1400 < Fiemka – imię tylko żeńskie, *Jadwiźyc* 1387 < Jadwiga – imię tylko żeńskie.

Przynależność społeczna i geograficzna nosicieli patronimików

1 p XIV w.

W 1 p XIV w. wśród nosicieli patronimików przeważała szlachta w liczbie 67 osób. Mieszczanie używali patronimików dwa razy rzadziej – 33 osoby, chłopci bardzo rzadko – 9 osób. Nie udało się sprecyzować przynależności społecznej 87 osób. Brak bowiem przy ich patronimicznych nazwiskach określeń, które umożliwiałyby przyszerogowanie ich do którejś z klas społecznych w sposób niewątpliwy. Jednak fakt, że nie występują przy nich określenia wskazujące na przynależność do szlachty sugeruje, że mamy tu do czynienia z niższymi warstwami społecznymi.

Najwięcej zapisów patronimików pochodzi z Małopolski, zarówno dla szlachty (23), jak i dla mieszczan (14). Na drugim miejscu znajduje się Wielkopolska – 19 szlachciców, 3 mieszczan i 4 chłopów, a na trzecim Śląsk – 11 szlachciców, 5 mieszczan i 5 chłopów. Na Mazowszu 4 mieszczan i 2 szlachciców posługiwało się patronimikami, na Pomorzu – 4 szlachciców i 5 mieszczan. Tylko 4 zapisy odnoszące się do

osób o nieustalonej przynależności społecznej pochodzą z kresów południowych. Na kresach północnych odnotowano dwóch szlachciców.

2 p XIV w.

W 2 p XIV w. po raz pierwszy wśród nosicieli patronimików przewagę uzyskali mieszczenie, którzy wystąpili w liczbie 303, a chłopci w liczbie 84. Łącznie 387 przedstawicieli niższych klas społecznych posługiwało się patronimikami.

Szlacheckich nosicieli patronimików odnotowano 224. Najwięcej szlacheckich nosicieli patronimików wystąpiło w Małopolsce – 103, mniej w Wielkopolsce – 73, niewielu na Mazowszu – 14, a jeszcze mniej na Śląsku – 2 i Pomorzu – 1. Na kresach południowych odnotowano ich 10. Podobnie mieszczańskich nosicieli patronimików odnotowano najwięcej, tj. 223 w Małopolsce, 42 w Wielkopolsce, 6 na Mazowszu, nieco więcej, bo 14 na Śląsku, 6 na Pomorzu i 12 na kresach południowych. Nieomal jednakowa liczba chłopów wystąpiła w Małopolsce i Wielkopolsce, odpowiednio 37 i 34, na Mazowszu tylko 3, a na kresach południowych – 7. Reprezentowani byli też duchowni: 21 w Małopolsce, 6 w Wielkopolsce, 4 na Mazowszu i 5 na Śląsku. Nie udało się określić przynależności społecznej aż 604 osób. Przy ich patronimicznych nazwiskach brak bowiem określeń umożliwiających społeczną kwalifikację. Zapewne wiele z tych osób to przedstawiciele niższych warstw społecznych.

Zapisy źródłowe (wybór) – 1 p XIV w.

ABRAMOWIC(Z), AWRAMOWIC(Z), HABRAHAMOWIC(Z): Present(e) ... *Clemente dicto Abramouicz* 1311 CdSil II 30 s.27. BŁAŻKOWIC(Z): *Iasco Blascouicz*, pistor 1323 RmK I 669. BOGOCIC: Present(e) ... *Vincencio Bogotitz* 1315 CdP II/1 219. BOGUSZOWIC, BOGUSZEWIC: Test(is) ... *Paulus Bugsewicz* (!) ... mile(s) 1313 PUr V/1 2856: *Dominus Paulus Bugusowicz* (!) ... consul(-) civitatis Cussalyn 1317 PUr V/2 3060. BRUNOWIC: *Iasco Brunowycz dictus*, heres de Sobolow 1330 KMłp 183. CIECHOSŁAWIC: *Resignavit Magdalena, relicta Iacobi Cechoslawicz* ... *mediam domum Nycolao Cechoslawicz* 1343 RmK 694. CZCIKOWIC(Z), CIKOWIC(Z), ŚCIKOWIC: *Wenczeslaus, Ianik et Woyczeh, fratres uterini dicti Szczicowicz* 1334 KW 1136. ĆWIEKOWIC: *Herman Tzwechovitz* 1316 PUr V/1 2986. DROGOSŁAWIC: *Comes Petrus dictus Drogoslawicz*, iudex Poznaniensis 1320 PrUr II 310 s.212. DULOWIC, DULEWIC: *Heusthachius et Johannes, fratres Duleuicy* 1316 CdP II/1 220. G(I)EDCZYC: *Johannes Gedcicz* 1335 KMłp 201. GOLIC(Z): *Golicz* 1309 CdSil III s. 23. JAKSZYC//JAKSIC: Present(e) ... *Nicolao dicto Jaxicz* 1330 Kuj 69 s. 244. JAKUBOWIC(Z), JAKOBOWIC: Present(e) *nobil(i) vir(o)* ... *Pakoslawo Iacubowicz* 1338 KW 1175. JAR(Z)YSZEWIC: Present(e) ... *Peregrino Iarissewicz* 1303 KW 864. JELENIOWIC, JALENIOWIC, JELENIEWIC, JALENIEWIC: *Martino, pistori dicto Ielenouicz* 1328 RmK I 916. KLEMENTOWIC: *Razlaf Clementevitz* (!) 1316 PUrV/1 2989. KOZIELIC: Test(e) ... *Hermanno Koschelicz* 1321 GUS 124. KOZŁOWIC(Z), KOZIOŁOWIC: *Wislawo, Budiugio, With<koni> et Iozeph fratribus uterinis, filiis Woyslay dicti Cozlowicz* 1317 KMłp 154. KRZYS(Z)TANOWIC(Z), KRZYSTANOWIC(Z): *Dominus Henricus dictus Cristanowicz*, Poznaniensis ecclesie canonicus 1301 KW 837. LEŚNIC: Circa *Johannem Leznicz* 1309 CdSil III s. 24. ŁASZCZEWIC (?): *Comitis Andree Laszczewicz*, subagazonis Cuyauie 1318 CdP II/1 225. MASZKOWIC: *Resignauerunt Maschkowici: Nycolaus, Gregorius presbiter, Andreas et Iesco fratres mediam aream in platea sancti Floriani* 1338 RmK I 1289. MĘKOSZYC: Present(e) *domin(o) baron(e)* (Premisli, ducis Vladislaviensis) ... *Petro Mancosyz* 1305 CdP II/1 188. MLECZKOWIC: *Bozanta, dictus Mleczcovicz* 1323 KW 1036. MŚCIC (?): Inter *Miscitz* et *Missanta* ... *predicti Miscitz* et *Missanta* 1329 KW 1096. OGONOWIC: Present(e) ... *vir(o) honorabil(i)* ... *Paulo dicto Ogonovich*, milite Lanchiciensis 1302 KW 859. POLESZKOWIC: *A Michaele ac Wenczeslawo, fratribus dictis Poles-*

cowiz 1314 PrUr II 122. PRZEMIŁOWIC: Circa *Przemilowicz* 1306–1308 MVat III 121 s. 85. RACKOWIC(Z)/RACZKOWIC(Z): *Nicolaus dictus Raczkowicz*, procurator in Chwalniow 1349 KMhp 692. RYKALIC: *Johanni dicto Rykaliz ... ciui ... Brestensi* 1318 CdP II/1 228. STACHOWIC(Z), STACHIEWIC(Z): *Honesto viro (dat.) Nicolao Stathowicz (! pro Stachowicz) (de Thaczow in Trebni-censi districtu)* 1346 Hae 128. STRASZEWIC, STRASZOWIC: *Comes Sbylud Straszewicz (!)* 1301 KW 838. SUŁKOWIC, SULKOWIC: *Nicolaus dictus Sulcovicz* 1335 KW 1142. SZYMANOWIC, SZYMONOWIC(Z), SZYMUNOWIC(Z): Present(e) *Petro dicto Symanowicz*, castellano Poznaniensi 1325 KW 1049, *Dominus Vincencius miles dictus Shimunowicz ... Actum et datum in Culmze* 1340 PrUr III 324. TASZYC: *Jacobus dictus Tasiz* 1315 PrUr II 131. WRONIC: *Coram ... consul(e) ... Pascone dicto Vronic ... tocius communitatis Poznanie civitatis* 1344 KW 1233. RZEBKOWIC: Present(e) ... *Niczhone Zrebkowicz* 1345 CdSil IX 31 s. 245

Zapisy źródłowe (wybór) – 2 p XIV w.

ADAMKOWIC(Z): *Nicolaus Adamowicz de Bandcouicz* 1400 Krak 9982. ANDR(Z)EJASZEWIC: *Scabin(us) (Bochnensis) ... Andreasyewicz* 1365 Mog 80. BODZĘCIC: Test(is) ... *Nicolaus Bodzanczicz* 1400 Łęcz I 4934. BOGDALEWIC: *Petrus Bogdalewicz* 1395 Kacz 421. BOGUSZOWIC, BOGUSZEWIC: *Ian Boguschowicz* 1395 Kacz 452. BORKOWIC(Z): *Mathiam dictum Borcouicz*, kmethonem de Sobothka 1393 Łęcz II 4799. BORZYŚLAWIC: *Jacobum Borczlauicz (!)* de Leuin in Swidnicz 1372 Dom 97. BORZYŚLAWOWIC: *Voyczech Borzislauowicz de Puchali* 1400 Płoń 19. CIECHOSŁAWIC: *Staschko Czechoslawicz* 1398 PNZK 694. CIECHOSŁAWOWIC: *Hereditatem in platea Castrensi circa Janussium Czechoslaowiczem (!) situatam* 1367 Łk 115. FAŁĘCIC: Test(is) *Albertus Falancicz* 1394 Łęcz I 3527. FIEMKOWIC, FEMKOWIC: *Martinus Femcouicz de Chechli* 1400 Krak CCCXXV. GAŚSIOROWIC: *Katherina, relicta olim Heinconis sartoris ... aream suam in platea Castrensi ... Petro dictus Kansorowicz (leg. Gąsiorowic) de Koberzina libere resignavit* 1368 Łk 313. GNIADOWIC: *Petri Gnadoowicz*, kmethonis ibidem in Paruo Xansch 1399 Krak 8937. GNIEWOMIROWIC: *Jan Gneumirowicz de Luczslauicz* 1382 Krak 1788. GUNCERZEWIC: *Super Cumanum Gunczerewicz* 1394 Lek II 1690. GUTOWIC: *Jacussius Gutowicz de Dobecosz (!)* 1398 Krak 6357. HOSZOWIC, HOSZEWIC: *Petrus Hoschowicz* 1395 RmK II s. 133. JADWIŻYC: *Johannes Jadwiszicz de Hotusze* 1387 Lek I 264. JAKUBOWIC(Z), JAKOBOWIC: Test(is) ... *Stasek Jacobowicz de Wisoka* 1393 Łęcz I 2779. JANKOWIC, JENKOWIC: Test(is) ... *Jancowicz* 1394 Łęcz I 3108. JARACZEWIC, JERECZEWIC: *Ianko Iaraczewicz* 1352 KW 1313. JURZYC: *Prouidis viris Paulo Jurzicz et Mathie de Lubcza ... damus ... sculteciam in ... villa Lubcza* 1369 Sng II 40. KAWCZYC: *Contra Stanislaum Kawczicz de Strzalkow* 1396 Sand 17. LASOCIC: *Super Nicolaum dictum Lasoczicz* 1398 Łęcz II 6019. ŁACIC: *Nicolaus Laczicz* 1391 Łęcz II 3908. ŁOSIOWIC(Z), ŁOSIEWIC: *Szymon Lossowicz* 1393 CdSil X 284. MICHAŁOWIC(Z): *Martinus dictus Michalouicz de Desno* 1386 Krak 4038. MIECZNIKOWIC: *Dobek Mecznikuowicz ... recognouit dampnum Pelkoni de Odanchowo decem marcas* 1393 Łęcz I 2809. MIKOSZOWIC, MIKOSZEWIC, NIKOSZEWIC(Z): *Johannes Micosowicz* 1399 Krak 8573. MŚCISŁAWIC(Z): *Mathias Mczislawicz (!) advocatus subrogatus ... feodalis iudicii curie regis Polonie in Noua Sandecz scoltet(us)* 1389 AGZ IX 4. OCIEŚLAWIC: *Pechno Oceslauicz* 1393 Łęcz II 4755. OLECHNOWIC(Z): *Коръczmit Olechnowiczъ Semenъ* 1359 AGZ VIII 3. PABIJANOWIC, FABIJANOWIC: *Pro Petro, kmethone dicto Pabyanowicz* 1398 Krak 6454. PASZKOWIC(Z): *Iakom bil prvi tem, iako Boguslaw ma cona od Swandzena a od Januszka Paszkowicza, od Meczka nyczsz* 1391 Hb 40 s. 63. PIOTRASZOWIC, PIOTRASZEWIC, PIETRASZOWIC(Z): *In braseatorio Petraschowicz* 1395 Chm s. 336. PIOTRASZYC: *Poytrassicz (!) Gorzeczsky ... Petrassius Gorzeczsky* 1399 Lek II 2446. POŁPRYCIC(Z): *Ivanoko Polopriczicz* 1359 AGZ VIII 3. POZIEMIC: *Contra Albertum, cmethonem Stephani Pozemicz de B.* 1400 Hu s. 46. RADKOWIC(Z): *Nicolaus Radcovicz* 1391 Lek I 1005. RAKOWIC, REKOWIC: *Ioannes Rakewicz* 1393 RmK II s. 101. RASŁAWIC: *Nicol. Rasloawicz* 1377 CdSil III s. 110. ROZUMOWIC: *Nicolaus, civis Lanciencis dictus Rosumowicz* 1398 Łęcz II 5664. RZE NIKOWIC: *Per ... Mikonem dictum Rzesnicowicz (consulem de Bodzanczin)* 1390 Kkk 373. SĘDKOWIC(Z): *Jasco Sandcouicz de Grabouich, Dersco de Grabouich,*

Sandco de Grabouich 1376 Krak 71. STARZYC: *Contra Pasconem dictum Starzicz* 1376 Krak 401. STASZKOWIC: *Wecz Potrek wranczil Paula do Staszkowicza*, s tego gy wszego viprav<il> 1388 RWlkp I 47. STRACHOCIC: *Vith Strachotschicz* de Masouia, sutor 1392 Kacz 65. SZELINGOWIC: *Martino* (dat.) *Schelinckowicz* 1375 Chm s. 62. WĘGIERCZYC: *Jacusch Wangerczicz* de ... Weliczka 1399 Kacz 1003. WĘŻEWIC//WIĘSZEWIC: *Sand Wanszewicz* recognovit publice quod ... partem hereditatis in Boczki ... obligavit 1399 Łęcz I 5925. WIĘCESŁAWIC, WIĘC(S)ŁAWIC, WAC(S)ŁAWIC: *Stanislaus* de Rapocicz *dictus Vanczslaue ... Jasco* de Rapocicz *Vanczslaouicz* 1386 Krak 4094. WIĘCESŁAWOWIC, WIĘC(S)ŁAWOWIC: *Stanislaus* de Rapocicz *dictus Vanczslaue ... Jasco* de Rapocicz *Vanczslaouicz* 1386 Krak 4094. WIĘCKOWIC, WACKOWIC(Z): *Thoma Venczkowicz* 1389 Lek I 551. WIRZBIĘCIC: *Nicolaus dictus Virbancicz* de Vilcow 1394 Krak 5554.

Wiek XV. Charakterystyka podstaw i sufiksów. Patronimikum – jedyne lub drugie określenie człowieka

W XV w. wystąpiło 2238 patronimików, w tym 2093 zapisów z dokumentów oryginalnych i 145 z kopii. Z 1 p XV w. zachowało się 1181 patronimików, w tym 1119 zapisów z dokumentów oryginalnych i 62 z kopii, zaś z 2 p XV w. zachowało się ich 1057: 974 z dokumentów oryginalnych i 83 z kopii. W 1 p XV w. odnotowano 1181 patronimików, 1119 zapisów pochodzi z dokumentów oryginalnych, 62 z kopii, które nie zostały wzięte pod uwagę. Analizie poddano 990 patronimików. W 2 p XV w. odnotowano 974 patronimika w dokumentach oryginalnych i 83 w kopiach (nie wzięte pod uwagę) – łącznie 1057 patronimików. Analizie poddano 891 reprezentatywnych jednostek.

1 p XV w.

W 1 p XV w. wystąpiło 491 podstaw imiennych i niewiele mniej, bo 459 apelatywnych. Wśród podstaw imiennych dominowały pochodne imiona chrześcijańskie w liczbie 194, np. *Androszowicz(z)* 1405 < i. pch. Androsz : i. chrz. Andrzej, *Bartkowicz* 1410 < i. pch. Bartek : i. chrz. Bartłomiej, *Damięcic* 1411 < i. pch. Damięta : i. chrz. Damijan, *Grzegorzowicz(z)* 1438 < i. pch. Grzegorzek : i. chrz. Grzegorz, *Jakowicz* 1405 < i. pch. Jak : i. chrz. Jakub, *Jędrkowicz* 1424 < i. pch. (Jędre) : i. chrz. Andrzej, *Klimkowicz* 1419 < i. pch. Klim : i. chrz. Klemens, *Leksikowicz* 1416 < i. pch. Leksik : i. chrz. Aleksander, *Maćkowicz* 1435 < i. pch. Maciek : i. chrz. Maciej, *Mikłowicz* 1438 < i. pch. Mikiel : i. chrz. Mikołaj, *Olenkowicz(z)* 1443 < i. pch. Olenko : i. chrz. Aleksander, *Pawlikowicz* 1412 < i. pch. Pawlik : i. chrz. Paweł, *Piechnowicz(z)* 1425 < i. pch. Piechno : i. chrz. Piotr, *Romkowicz(z)* 1446 < i. pch. Romka : i. chrz. Roman, *Szczepkowicz(z)* 1444 < i. pch. Szczepok : i. chrz. Szczepan, *Tomkowicz* 1438 < i. pch. Tomek : i. chrz. Tomasz, *Wawrzkowicz* 1405 < i. pch. Wawrzek : i. chrz. Wawrzyniec.

Pochodne imiona staropolskie znalazły się na drugim miejscu stanowiąc 188 podstaw patronimików, np. *Bogdalkowicz(z)* 1444 < i. pch. Bogdałek : i. stpdw. Bogdał, *Boguszyc* 1411 < i. pch. Bogusz : i. stpdw. Bogusław, *Cieszkowicz* 1425 < i. pch. Cieszek : i. stpdw. Ciechosław, Cieszymir, Cieszymysł, *Dalewicz* 1419 < i. pch. Dal : Dalebor, Dalemir, Dalestryj, *Małkowicz(z)* 1445 < i. pch. Małek : i. stpdw. Małomir, Małostryj, *Pakoszowicz(z)* 1425 < i. pch. Pakosz : i. stpdw. Pakosław, Pękosław, *Stachnic* 1423 <

i. pch. Stachno : i. stpdw. Stanisław, *Tworkowicz* 1436 < i. pch. Tworek : i. stpdw. Tworzimir, *Więchowicz* 1426 < i. pch. Więch : i. stpdw. Więcesław.

Pełne formy imiona chrześcijańskich wystąpiły jako podstawy w 69 patronimikach, np. *Adamowicz* 1405 < i. chrz. Adam, *Ambrożyc* 1440 < i. chrz. Ambroż, *C(z)adrowicz* 1410 < i. chrz. Czader (staropolska forma imienia Teodor), *Dawidowicz* 1425 < i. chrz. Dawid, *Filipowicz* 1408 < i. chrz. Filip, *Gawłowicz* 1434 < i. chrz. Gawęł, *Janiowicz* 1438 < i. chrz. Jan, *Maciejowicz* 1417 < i. chrz. Maciej, *Mikitowicz* 1439 < i. chrz. wschł. Mikita, *Pabijanowicz* 1424 < i. chrz. Pabijan, *Pietrowicz* 1412 < i. chrz. Piotr, Piotr, *Szymanowicz* 1429 < i. chrz. Szyman, Szymon, *Urbanowicz* 1416 < i. chrz. Urban.

Niektóre patronimika utworzone zostały od nazw ojców równych imionom chrześcijańskim o postaci językowej wschodniosłowiańskiej, np. *Fiedorowicz* 1443 < i. chrz. wschł. Fiedor (= Teodor), *Josypowicz* 1437 < i. chrz. wschł. Josyp (= Józef), *Wasyłowicz* 1445 < i. chrz. wschł. Wasyl (tj. Bazyli).

Pełne dwuczłonowe imiona staropolskie wystąpiły jako podstawy 40 razy, np. *Bogdanowicz* 1427 < i. stpdw. Bogdan, *Borzysławowicz* 1440 < i. stpdw. Borzysław, *Gniewomiowicz* 1426 < i. stpdw. Gniewomir, *Łękomirowicz* 1401 < i. stpdw. Łękomir, *Mścisławowicz* 1410 < i. stpdw. Mścisław, *Przedborowicz* 1423 < i. stpdw. Przedbor, *Stanisławowicz* 1440 < i. stpdw. Stanisław, *Świętomirowicz* 1412 < i. stpdw. Świętomir, *Włodzimirowicz* 1419 < i. stpdw. Włodzimir.

459 podstaw patronimików w 1 p XV w. to odapelatywne nazwy ojców, np. *Bachmatowicz* 1424 < odap. Bachmat : ap. bachmat 'koń tatarski' Sstp, *Barankowicz* 1442 < odap. Baranek : ap. baran 'ts' Sstp, *Cietrzewicz* 1409 < odap. Cietrzew : ap. cietrzew 'gatunek ptaka' Sstp, *Ciołkowicz* 1415 < odap. Ciołek : ap. ciołek 'byczek' Sstp, *Drozdowicz* 1421, *Drozdowicz* 1412 < odap. Drozdek, Drozd : ap. drozd 'gatunek ptaka' Sstp, *Gołębiewicz* 1409 < *odap. Gołąb : ap. gołąb 'ts' Sstp, *Hnidzyc* 1420 < *odap. Hnida : gnida 'ts' Sstp; *Gorczykowicz* 1409 < odap. Gorczyca : ap. gorczyca 'rodzaj ziola' Sstp, *Grabowicz* 1424 < odap. Grab : ap. grab 'gatunek drzewa' Sstp, *Gruszczyc* 1441 < *odap. Gruczka: ap. gruszka 'ts' Sstp, *Jesienic* 1405 < *odap. Jesień : ap. jesień 'jesion' Sstp, *Kąkolowicz* 1448 < odap. Kąkol : ap. kąkol 'chwast zbożowy' Sstp; *Bednarzowicz* 1436 < odap. Bednarz : ap. bednarz 'rzemieślnik' Sstp, *Kołodziejczyc* 1432 < *odap. Kołodziejek : ap. kołodziej 'rzemieślnik wyrabiający koła' Sstp, *Sędzic* 1436 < odap. Sędzia : ap. sędzia Sstp; *Bełchowicz* 1434 < odap. Bełch : ap. bełch 'brzuch' SG, *Białocic* 1411 < odap. Białota : biały 'siwy' Sstp, *Czarnyszewicz* 1412 < odap. Czarnysz : ap. czarny Sstp, *Flakowicz* 1442 < odap. Flak : ap. flak 'kiszka, jelito' Sstp, *Kędziorzyc* 1442 < odap. Kędziuro : ap. Kędziur 'lok włosów' SXVI, *Łomaździc* 1401 < odap. Łomazga : ap. łomazga 'człowiek ułomny, połamany' SW, *Rękowicz* 1416 < odap. Ręka : ap. ręka 'ts' Sstp, *Starzyc* 1447 < odap. Stary : ap. stary 'ts' Sstp, *Thustowicz* 1448 < odap. Thusto : ap. tłusty 'ts' Sstp; *Kielbasic* 1423 < odap. Kielbasa : ap. kielbasa 'ts' Sstp, *Mleczkowicz* 1407 < odap. Mleczko : ap. mleczko 'ts' także 'człowiek lubiący mleko' Sstp; *Czczotowicz* 1428 < odap. Czeczot : ap. czeczot 'osoba gadatliwa', *Mądrowicz* 1427 < odap. Mądry : ap. mądry 'ts' Sstp, *Mrukowicz* 1408 < odap. Mruk : ap. mruk 'ts' Sstp, *Ry-*

chlic(z) 1426 < odap. Rychły : ap. rychły ‘ruchliwy, szybki, porywczy, popędliwy’ Sstp; nazwy wykonawców czynności, np. *Klepaczewic* 1418 < odap. Klepacz : ap. klepać ‘kuć, bic metal’ Sstp, *Kręcic* 1401 < *odap. Kręt : ap. kręcić ‘obracać’ Sstp, *Oszczerczowic* 1407 < odap. Oszczerz : ap. oszczerzać ‘pokazywać zęby’ SXVI, *Rębocic* 1414 < *odap. Ręбота : ap. rąbać ‘ścinać drzewa’ Sstp; wyrazy określające status społeczno-majątkowy, np. *Golanczyc* 1439 < odap. Gołanka : ap. goły Sstp, *Golic(z)* 1442 < odap. Goły : ap. goły ‘ts’, ‘zwykły, prosty’ Sstp, *Kmicic(z)* 1448 < odap. Kmita : ap. kmieć ‘włościanin, rolnik’, *Lichocic* 1447 < odap. Lichota : ap. lichota ‘bieda, utrapienie, udreka’ Sstp, *Robotnikowic* 1444 < *odap. Robotnik : ap. robotnik Sstp; *Gliczyc* 1435 < odap. *Glicza : ap. glicza ‘spinka do włosów’ SXVI, *Gontowic* 1432 < odap. Gont : ap. gont ‘deska do pokrycia dachu’ Sstp, *Karczewic* 1435 < odap. Karcz : ap. karcz ‘pniak’ Sstp, *Kopytowic* 1408 < odap. Kopyto : ap. kopyto ‘zwierzęce lub szewskie’ Sstp, *Kosiorowic* 1432 < odap. Kosior : ap. kosior ‘pogrzebacz’ Sstp, *Radłowic* 1450 < odap. Radło : ap. radło ‘narzędzie rolnicze’ Sstp, *Żelazowic(z)* 1440 < odap. Żelazo : ap. żelazo ‘ts’ Sstp; *Bajorowic(z)* 1416 < odap. Bajor : ap. bajoro L, *Kępowic* 1448 < odap. Kępa : ap. kępa ‘rodzaj wyspy, wyniosłość na bagnach’ Sstp; *Grozic* 1408 < odap. Groza : ap. groza ‘przerażenie, trwoga’ Sstp i inne.

Podstawami patronimików były też nazwy złożone, np. *Białobokowic(z)* 1443 < odap. Białobok : ap. biały i bok Sstp, *Białogrodzic* 1435 < * odap. Białogrod : ap. biały i grod Sstp, *Krzywogłowic* 1434k < odap. Krzywogłowy : ap. krzywy i głowa Sstp, *Krzywoszyjczyc(z)* 1448 < *odap. Krzywoszyja : ap. krzywy i szyja Sstp, *Pieczygrochowic* 1408 < odap. Pieczygroch : ap. piec i groch Sstp, z udziałem wschl. podstaw *Hołobutowic(z)* 1450 < odap. Hołobut : ap. holi ‘goły’ i but.

Wśród podstaw patronimików wystąpiły też pochodzenia niemieckiego, nazwy ojców utworzone od wyrazów pospolitych, głównie rzeczowników, np. *Gamletowic* 1436 < Gamlet : ap. niem. gaman ‘gra, zabawa, rozrywka’ Klim, *Girminowic(z)* 1439 < G(i)ermin : ap. niem. german, germin ‘wybitny, wielki’ Klim, *Kietlic(z)* 1432 < Kietla : ap. niem. ketel ‘kocioł’ Klim, *Kitlewic* 1423 < Kitla : ap. niem. kitel ‘lekka, wierzchnia odzież’ Klim, *Klenarowic(z)* 1441 < Kleiner : ap. niem. klein ‘mały człowiek, niepozorny, słaby’ Klim, *Niderlinowic(z)* 1435 < Niderlino : niem. ap. przezwisko Niderlin Klim, *Szramowic(z)* 1437 < Szram : ap. niem. szram ‘głęboka rana na ciele’ Klim, *S(z)tog(i)erzowic* 1430 < S(z)tog(i)er(z) : ap. niem. steger ‘mostek, ścieżka’ Klim, *Szyndlarowic(z)* 1450 < Szyndlar : ap. niem. schindler ‘gont’ Klim, *Waldowic* 1445 < Wald : ap. niem. waldan ‘panować, rządzić’ (> wald-) Klim.

8 razy wystąpiły jako podstawy nazwy etniczne, np. *Kujawczyc* 1421 < Kujawka : Kujawiec ‘mieszkaniec Kujaw’, *Niemcowic* 1407 < Niemiec, *Węgrzynowic* 1434 < Węgrzyn, *Rusinkowic* 1427 < Rusinek, *Rusowic(z)* 1443 < Rus, *Sasinowic* 1446 < Sasin ‘plemię pruskie’ (Supr).

Sufiks *-owic(z)* użyty został do utworzenia patronimików w 1 p XV w. 668 razy (*Adam-owic* 1405, *Adamk-owic(z)* 1414, *Bartosz-owic* 1405, *Borzysław-owic* 1440, *Gawronk-owic* 1417, *Zdziech-owic* 1446). Wraz z oboczną formą *-ewic(z)* wystąpił 23 razy (*Gorajowic/Gorajewic* 1426, *Grzegorzowic/Grzegorzewic* 1448, 1432, *Jelenio-*

wic/Jeleniewicz 1419, Mikołajowic/Mikołajewic 1425, 1437, Prymus(z)owicz/Prymus(z)ewicz 1437, 1444). Sufiks *-ewic(z)* samodzielnie utworzył 51 patronimików (*Czarnosz-ewic(z)* 1411, *Dal-ewic* 1419, *Greni-ewic* 1414, *Przyboj-ewic* 1436). Ogółem sufiksy *-owic(z)* i *-ewic(z)* wystąpiły 742 razy. Sufiks *-ic* utworzył 249 patronimika (*Bogusz-yc* 1411 < Bogusz, *Mikulcz-yc* 1434 < Mikulczę, *Cieszęc-ic* 1410 < Cieszęta, *Dobrosław-ic* 1423 < Dobrosław, *Fałęc-ic* 1424 : Fałęta, *Frycz-yc* 1442 < Frycz, *Luboc-ic* 1410 < Lubota, *Wardęż-yc* 1426 < * Wardęga (: ap. wardega). Wystąpił zatem trzykrotnie rzadziej niż sufiksy *-owic(z)* i *-ewic(z)*.

Podobnie jak w poprzednich półwieczach sufiks *-ic(z)/-yc(z)* łączył się obowiązkowo z podstawami zakończonymi sufiksami z podstawowym *-t- : -ęta, -ota*, ale także zakończonymi spółgłoskami, z którymi łączył się również sufiks *-owic(z)/-ewic(z)*.

Wystąpiły patronimika zakończone na *-owic(z)* i *-ic(z)/-yc(z)* utworzone od tej samej podstawy, np. *Chmiel-owic* 1450 i *Chmiel-ic* 1425 < Chmiel, *Dobrosław-owic* 1444 i *Dobrosław-ic* 1423 < Dobrosław, *Jac(z)-owic(z)* 1437 i *Jac(z)-yc* 1417 < Jac(z), *Jakusz-owic(z)* 1447 i *Jakusz-yc* 1420 < Jakusz, *Kasz-owic(z)* 1437 i *Kasz-yc* 1450 < Kasz, *Kęp-owic* 1448 i *Kęp-ic* 1427 < Kępa, *Krzysz-owic* 1418 i *Krzysz-yc* 1425 < Krzysz, *Witk-owic* 1411 i *Witcz-yc* 1434 < Witek). Świadczą one o braku reguł morfonologicznych w doborze obydwóch sufiksów (z wyjątkiem sufiksów z podstawowym *-t-*).

Dwa zapisy zdają się zaświadczać, że patronimikum używały też kobiety, chociaż zapewne sporadycznie: *Katarzyna Cisakowic* 1440 w Wielkopolsce i *Anna niegdyś Filipowic* 1446 na Mazowszu.

Patronimikum występowało najczęściej po imieniu chrzestnym, tj. jako drugie określenie człowieka.

Jako jedyne określenie patronimikum używane było jednak dość często w odniesieniu do chłopów i mieszczan na kresach południowych, rzadko w Małopolsce, Wielkopolsce, na Mazowszu i na kresach północnych, np. (kresy pd) *Dymidowic(z)* 1438 – chłop, *Fryczowic(z)* 1437 – chłop, *Hłowaczowic(z)* 1437 bs, *Hnidczyc* 1420 – chłop, pop *Koczanowic(z)* 1421, *Kościec(z)* 1424 – chłop, *Kuniczowic(z)* 1439 – watan, *Piechowic(z)* 1450 – chłop, *Proszowic(z)* 1405 – mieszczanin, *Sińkowic(z)* 1450 bs, *Ratajowic(z)* 1450 – chłop, *Reszowic(z)* 1436 bs, *Rochlic(z)* 1414 – mieszczanin, *Rychlic(z)* 1426 – chłop, *Siedelnikowic(z)* 1437 – chłop, *Sienic(z)* 1448 – chłop, *Tereszkowic(z)* 1421 bs, *Tyszkowic(z)* 1435 chłop lub mieszczanin, *Wronowic(z)* 1422 – chłop lub mieszczanin; (kresy pn) *Rachołowic(z)* 1443 – chłop. Wyjątkowo odnotowano pojedyncze patronimikum identyfikujące szlachcica na kresach pd: *Juszkowic(z)* 1443.

W innych dzielnicach ówczesnej Polski pojedyncze patronimikum występowało rzadko, najczęściej w odniesieniu do chłopów, rzadziej do mieszczan, np. (Małopolska) *Kocurowic* 1431 bs, *Krzenowic* 1421 – mieszczanin, *Pieszkowic* 1407 – młynarz, *Poczpulic* 1447 – mieszczanin; (Wielkopolska) *Pachlerzewic* 1406 bs, *Patoczyc* 1440 – mieszczanin, *Rakwic* 1437 – duchowny, *Samborowic(z)* 1422 bs; (Mazowsze) *Dulic* 1425 bs, *Kraczynowic* 1436 bs, *Pustolic* 1432 – mieszczanin, *Tworkowic(z)* 1436 bs.

W 1 p XV w. odnotowano patronimika w liczbie mnogiej odnoszące się do braci, których imiona wymienione były zwykle w dokumencie. Przeważają zapisy z kresów południowych, ale zdarzają się też z Mazowsza i rzadko z Małopolski. Patronimika te odnoszą się głównie do chłopów, na Mazowszu jeden raz do szlachcica, np. (kresy pd) Jerzy, Wilam *Cieszukowic(z)y* 1439, Marcin i Stanisław *Janulowic(z)y* 1445, Andrzej, Fiedko *Dzieciatkowic(z)e* 1437, Piotr, Wasyl *Jurkowic(z)e* 1437, Iwan, Hryćko *Kaplic(z)e* 1415, Piotr, Hodor *Kozarzowic(z)y* 1440, Jerzy, Piotr *Mamajowic(z)y* 1448, Jakiel, Lech, Misz, Staszek, Brudny *Rojowic(z)y* 1450, Andrzej, Jan, Toma, Mikołaj, Mateusz *Wyszkowic(z)e* 1436; (Małopolska) Stanek, Michał *Bykowicy* 1413, Hupek i Jan *Ciechowice* 1420, Piotr, Jan *Miedźwiedziowicy* 1446, Albert, Stefan, Paweł *Ziębicy* (kopia); (Mazowsze) Jan, Mik, Wawrzyniec, Paweł, Andrzej *Cieszkowicy* 1429, Paweł, Mikołaj *Gostaszewicy* 1432 (szlachta), Scibor, Włodek, Mikołaj, Maciej, Stanisław *Zaścieniewicy* 1433. Z kresów północnych zachowały się nieliczne zapisy patronimikum w l. mnogiej bez imion, odnoszące się do całych rodzin chłopskich (zapisy z kopii), np. *Chlebkowic(z)y*, *Siemionowic(z)y*, *Smolniewic(z)y*.

Również patronimika w l. pojedynczej odnosiły się do braci, np. (kresy pd) Misz, Zan Olechno *Iwanowic(z)* 1435, Iwan, Chodor *Brzechowic(z)* 1415.

Patronimikum występowało też jako człon zestawienia trzejelementowego, w którego skład wchodziły nazwiska zakończone sufiksem *-ski* lub określenia apelatywne, jednostkowo etniczne. Zapisy pochodzą głównie z kresów południowych, także z Wielkopolski i z Mazowsza, odnoszą się głównie do szlachty, niekiedy do mieszczan, np. (kresy pd.) *Mamajowicz inaczej (alias) Karaś* 1439, Iwanek *Maniowicz Leszczyński* 1447, Piotr *Zagaja Maślinowicz* 1429, Jan *Rzeszowski inaczej (alias) Stogniewowicz* 1447, Hryńko *Moszcenczyc(z) Kukizowski* 1441; (Wielkopolska) Tomasz *Domaszewicz Drachowski* 1425, Jan *Żelkowicz Chwałkowski* 1418; (Małopolska) Jan *Stankowicz Gniłka* (szewc) 1428; (Mazowsze) *Sędziuwujewicz Marcin Płoski* 1450, Mikołaj *Prusin inaczej (alias) Sławoszowicz* 1427.

Zapisy te pokazują, że obok patronimków, używano do identyfikacji człowieka określeń odapelatywnych lub nazwisk odmiejscowych zakończonych na *-ski*. Nie wiadomo, czy zjawiska powyższe miały aspekt społeczny, tj. czy używanie patronimików miało poprawić status nosicieli określeń odapelatywnych i czy używanie nazwisk na *-ski* miało poprawić status nosicieli patronimików. Czy też zbieżności są tu przypadkowe, na co wskazywałaby mała liczba zaświadczeń tego typu.

Zdarzały się sporadycznie użycia podwójnych patronimików na *-ic(z)*, *-owic(z)* dla określenia jednego człowieka na kresach północnych (*Hawryłowicz Germiłowicz* z Wilna 1445) i na Mazowszu (Maciej *Sikorzyc Włostowicz* 1449). Jedna z form była prawdopodobnie awonimikum, co jest szczególnie prawdopodobne na kresach północnych.

2 p XV w.

Wśród podstaw patronimików w 2 p XV w. przeważały formy pochodne utworzone od imion chrześcijańskich w liczbie 219, np. *Abramkowicz* 1470–80 < i. pch.

Abramek : i. chrz. Abram, *Andraszkwic* 1485 < i. pch. Andraszek : i. chrz. Andrzej, *Bartoszwic(z)* 1484 < i. pch. Bartosz : i. chrz. Bartłomiej, *Hannuszowic(z)* 1462 < i. pch. Hannusz, Hanusz : i. chrz. Jan, *Jakowic(z)* 1461 < i. pch. Jak : i. chrz. Jakub, *Klimkowic(z)* 1487 < i. pch. Klimek : i. chrz. Klemens, Kubic 1500 < i. pch. Kuba : i. chrz. Jakub, *Marzyszewic* 1497 < i. pch. Marzysz : i. chrz. Marcin, Marek, Marzyszan, *Michalikowic* 1487 < i. pch. Michalik : i. chrz. Michał, *Mikołajkowic(z)* 1477 < i. pch. Mikołajek : i. chrz. Mikołaj, *Olechnowic(z)* 1470 < i. pch. Olechno : i. chrz. Aleksander, *Piotrachowic* 1493 < i. pch. Piotrach : i. chrz. Piotr, *Szymkowic(z)* 1479 < i. pch. Szymek : i. chrz. Szymon, *Tomkowic(z)* 1454 < i. pch. Tomek : i. chrz. Tomasz, *Tyszkowic* 1496 < i. pch. Tyszek : i. chrz. Tymoteusz.

Formy pochodne imion staropolskich wystąpiły jako podstawy 152 patronimików, np. *Dobkowic(z)* 1466 < i. pch. Dobek : i. stpdw. Dobiegniew, Dobiesław, *Jarkuszewic* 1497 : i. pch. Jarkusz : i. stpdw. Jarogniew, Jaromir, Jarosław, *Milkwic(z)* 1460 < i. pch. Miłek : i. stpdw. Miłosław, Miłostryj, Miłogost, *Przybkowic* 1476 < i. pch. Przybek : i. stpdw. Przybysław, Przybywoj, Przybor, *Stachewic(z)* 1466 < i. pch. Stach : i. stpdw. Stanisław, *Świętoszwic* 1455 < i. pch. Świętosz : i. stpdw. Świętopelk, Świętosław, *Wojtoszwic(z)* 1456 < i. pch. Wojtosz : i. stpdw. Wojciech, Wojsław.

O wiele rzadziej występowały jako podstawy patronimików imiona pełne. Chrześcijańskie imiona pełne wystąpiły jako podstawy patronimików 85 razy, np. *Adamowic* 1474 < i. chrz. Adam, *Dominikowic* 1497 < i. chrz. Dominik, *Iwanowic* 1499 < i. chrz. wschśl. Iwan, *Janowic(z)* 1497 < i. chrz. Jan, *Lenartowic(z)* 1478 < i. chrz. Lenart, *Piotrowic(z)* 1456 < Piotr, *Rafałowic(z)* 1470 < i. chrz. Rafał, *Romanowic(z)* (k) < i. chrz. Roman, *Sydorowic(z)* 1464 < i. chrz. Sydor, *Szymanowic* 1498 < i. chrz. Szyman, Szymon, *Wasyłowic(z)* 1482 < i. chrz. wschśl. Wasyl.

Staropolskie dwuczłonowe imiona pełne pojawiły się jako podstawy patronimików 25 razy, np. *Mirowsławowic* 1463 < i. stpdw. Mirowsław, *Reciborowic* 1486 < i. stpdw. Racibor, *Sędziwujewic(z)* 1474 < i. stpdw. Sędziwuj, *Wojciechowic* 1482 < i. stpdw. Wojciech, *Zbylutowic* 1485 < i. stpdw. Zbylut.

Ogółem imiona stanowiły podstawy 481 patronimików. Podstawy apelatywne wystąpiły nieco mniej licznie – w liczbie 403. Tak więc przez cały okres średniowiecza imiona w różnej formie utrzymały pierwszą pozycję jako podstawy patronimików, jednak różnica pomiędzy nimi i podstawami apelatywnymi była w 2 p XV w. niewielka.

Do patronimików o podstawach apelatywnych w 2 p XV w. należały, np. *Bączkowic* 1497 < odpad. Bączek : ap. bąk ‘rodzaj owada’ Sstp, *Bobrzykowic(z)* 1467 < *odpad. Bobrzyk : bóbr ‘gatunek zwierzęcia’ Sstp, *Byczewic(z)* 1469, *Bykowic(z)* 1470 < odpad. Bycz, Byk : ap. byk, byczek ‘ts’ Sstp, *Chrościewic* 1498 < odpad. Chrościewic : ap. chrościewic ‘gatunek ptaka’ Sstp, *Cielątkowic* 1481 < odpad. Cielątko : ap. cielątko ‘ts’ SXVI, *Czyżowic(z)* (k) < odpad. Czyż : ap. czyż ‘gatunek ptaka’ Sstp, *Orłowic* 1458 < * odpad. Orzeł : ap. orzeł ‘ts’ Sstp, *Piskorzowic(z)* 1467 < odpad. Piskorz : ap. piskorz ‘gatunek ryby’ Sstp, *Sokołowic* 1452 < odpad. Sokoł : ap. sokoł ‘gatunek ptaka’ Sstp; *Byliczyc* 1478 < *odpad. Bylik : ap. byle ‘ziele, trawa’ Sstp, *Kąkolowic(z)* 1485 < odpad. Kąkol : ap. kąkol ‘chwast zbożowy’ Sstp, *Kwiatkowic(z)* 1487 < odpad. Kwiatek : ap. kwiatek ‘ts’

Sstp, *Owocowic* 1458 < *odap. Owoc : ap. owoc ‘ts’ Sstp; *Bakalarzowic* 1493 < odap. Bakalarz : ap. bakalarz ‘nauczyciel’ Sstp, *Cieślic(z)* 1497 < odap. Cieśla : ap. cieśla ‘ts’ Sstp, *Kocielnikowic* 1492 < odap. Kocielnik : ap. kocielnik ‘ten kto wyrabia kotły’ Sstp, *Krawcowic(z)* 1458 < odap. Krawiec : ap. krawiec ‘ts’ Sstp, *Rymarzowic* 1498 < odap. Rymarz : ap. rymarz ‘ts’ Sstp; *Balabanowic(z)* 1469 < odap. Bałaban : ap. bałaban ‘junak’ L, *Bielic* 1497 < odap. Biel : ap. biały ‘ts’ Sstp, *Bieloszewic(z)* 1464 < *odap. Biełosz : ap. biały ‘ts, siwy’ Sstp, *Brewczyc* 1457 < *odap. Brewka : ap. brew ‘ts’ Sstp, *Czudnikowic(z)* 1480 < odap. Czudny : ap. czudny ‘piękny, doskonały’ Sstp, *Długoszwowic(z)* 1458 < odap. Długosz : ap. długosz ‘człowiek wysoki’ Sstp, *Gębic* 1497 < odap. Gęba : gęba ‘twarz, usta’ Sstp, *Krzywic(z)* 1487 < odap. Krzywy : ap. krzywy ‘nieprosty, ułomny’ SXVI; *Kielbasic* 1488 < odap. Kielbas : ap. kielbasa ‘ts’ Sstp, *Twarogowic* 1451 < odap. Twarog : ap. twarog ‘twaróg’ Sstp; *Burdzic(z)* 1473 < odap. *Burda : ap. burda ‘awanturnik, zawadiaka, zamieszanie’ SXVI, *Prędocic(z)* 1453 < odap. Prędota : ap. prędko ‘szybko, gwałtownie’ Sstp, *Pychowic* 1498 < odap. Pych : ap. psych, pycha ‘próżność, wyniosłość, zarozumiałość’ Sstp, *Wlazłowic* 1459 < odap. Wlazło : ap. właza, wlazło ‘intruz’ Sstp. L, *Zamętowic* 1482 < odap. Zamęt : ap. zamęt ‘strapienie, udrczenie, ucisk’ Sstp, *Zwartowic* 1483 < odap. Zwart : ap. zwarty ‘ts’ SXVI; *Belczyc* 1483 < odap. Belcz : ap. bełkotać, bełczeć ‘płonać’ SG, *Fukowic(z)* 1482 < *odap. Fuk : ap. fukać ‘burczeć, pokrzykiwać na kogoś’ Sstp, *Patrzewic* 1483 < odap. Patrz : ap. patrzeć ‘spoglądać, widzieć’ Sstp, *Ryczkowic* 1489 < odap. Ryczek : ap. ryk ‘donośny głos’ Sstp; *Bogatkowic* 1459 < odap. Bogatek : ap. bogaty ‘ts’ Sstp; *Cioskowic* 1498 < odap. Ciosek : ap. ciosek ‘kostur’ SW, *Czopkowic(z)* 1486 < odap. Czopek : ap. czop ‘ts’ Sstp, *Goździowic* 1497 < odap. Goźdź : ap. goźdź ‘gwóźdź’ Sstp, *Korczakowic* 1488 < odap. Korczak : ap. korczak ‘kubek, kielich, czara’ Sstp, *Kozubowic* 1451 < odap. Kozub : kozub ‘koszyk, kobiałka’ Sstp, *Mydlowic* 1484 < odap. Mydło : ap. mydło ‘ts’ Sstp, *Szubic* 1455 < odap. Szuba : ap. szuba ‘okrycie wierzchnie’ Sstp; nazwy obiektów topograficznych, np. *Gąszczyc(c)/Gęścic(z)* 1485 < odap. Gąszcz : ap. gąszcz ‘gęstwina, gęste zarośla’ Sstp, *Kępnic* 1464 < odap. Kępny : ap. kępa ‘rodzaj wyspy na rzece, jeziorze, bagnach’ Sstp.

Podstawami patronimików były też nazwy złożone, np. *Bialoptakowic* 1470 < odap. *Biały Ptak : biały ‘ts’ i ptak ‘ts’ Sstp, *Chleburadowic* 1470 < odap. *Chleburad : ap. chleb ‘ts’, rad ‘ts’ Sstp; wyrażenia przyimkowe, np. *Nabokowic(z)* (k) : odap. *Na boku/bok : ap. na boku/bok Sstp, *Nabrzuchowic* 1477 < odap. Nabrzuch : ap. na brzuchu/brzuch Sstp; formy czasownikowe, np. *Nagwazdanowic(z)* 1472 < odap. Nagwazdan : ap. nagwazdrać ‘nabazgrać, nagryzmolić’ SW, *Namacalowic(z)* 1495 < odap. Namacał : ap. namacać, macać ‘dotykać’ Sstp.

Wśród podstaw wystąpiły też odapelatywne nazwy niemieckie ojców, np. *Bukłowic* 1481 < niem. (Bukiel) : śrwniem. ap. Buckel ‘metalowe okucie w środku tarczy’ Klim, *Horszowic* 1465 < niem. odap. Horsz : niem. ap. Horsch ‘krzewy, zarośla’ Klim, *Szropowic(z)* < niem. odap. Szrop : niem. ap. Szropp : śrwniem schrape ‘zgrzebło’ Klim.

Spośród sufiksów najczęściej występował sufiks *-owic(z)* – 583 razy (*Abramk-owic* 1470–80, *Adam-owic* 1474, *Chwał-owic* 1451, *Piech-owic(z)* 1469). Wraz z wariantem *-ewic(z)* wystąpił 34 razy (*Janiszowic/Janiszewic* 1459, *Kramarz-owic(z)/Kra-*

marz-ewic 1472, 1453, *Mistrz-owic/Mistrz-ewic* 1485, 1484, *Nocni-owic/Nocni-ewic* 1459, 1489, *Pac(z)-ewic(z)/Pac(z)-owic(z)* 1492, 1499, *Zbygni-ewic/Zbygni-owic* 1480, 1479), zaś sam sufiks *-ewic(z)* – 44 razy (*Mal-ewic(z)* 1491, *Michal-ewic(z)* 1500, *Piekarz-ewic(z)* 1471). Ogółem sufiksy *-owic(z)* i *-ewic(z)* wystąpiły 661 razy. Sufiks *-ic(z)/-yc(z)* odnotowano 184 razy, występował on zatem ponad trzy razy rzadziej (*Ambroż-yc* 1468, *Czarnoc-ic* 1497, *Gębal-ic* 1498, *Kielbas-ic* 1488, *Wron-ic* 1471). Sufiks *-ic(z)/-yc(z)* łączył się z podstawami zakończonymi sufiksami z podstawową spółgłoską *-t-*, często też z podstawowym *-l-*, ale także z podstawami zakończonymi na te same spółgłoski, z którymi łączył się sufiks *-owic(z)/-ewic(z)*.

Tworzono patronimika przez dodanie sufiksów *-ic(z)* i *-owic(z)/-ewic(z)* od tych samych podstaw, co wskazuje na brak wyraźnych reguł morfonologicznych w zastosowaniu obydwóch sufiksów, z wyjątkiem podstaw z wygłosowym *-t-* zarezerwowanych dla sufiksu *-ic(z)*, np.: *Chmielowic* 1452 i *Chmielic* 1494 < Chmiel, *Dobkowic(z)* 1466 i *Dobczyc* 1471 < Dobek, *Jac(z)owic* 1466 i *Jac(z)yc* 1461 < Jac(z), *Kokoszowic(z)* 1466 i *Kokoszczyzyc* 1457 < Kokoszka, *Łazar(z)owic(z)* 1451 i *Łazarzyc* 1496 < Łazar(z), *Malczewic* 1459 i *Malczyc(z)* 1469 < Malec, *Piechnowic* 1466 i *Piechnic* 1464 < Piechno, *Sidłowic* 1485 i *Sidlic* 1495 < Sidło, *Tomowic* 1476 i *Tomic* 1495 < Toma, *Wilkowic* 1476 i *Wilczyc* 1467 < Wilk, *Wyszowic(z)* 1496 i *Wyszyc(z)* 1457 < Wysz.

Cztery patronimika utworzone zostały od imion wyłącznie żeńskich, zapewne od imion matek: *Agniszowic* 1497 < Agnieszka, *Jadwiżyc* 1463 < Jadwiga, *Małanczyc(z)* 1500 < Małanka (łac. Melanija), *Margorzecic* 1496 < Margorzeta (= Małgorzata).

W przeważającej większości zapisów patronimikum występowało jako drugie określenie człowieka. Innymi słowy: imię chrzestne poprzedzało patronimikum (np. *Marcin Błażykowic* 1477, *Wojtek Cielątkowic* 1481, *Mikołaj Piotrachowic* 1493, *Stanisław Rac(s)ławowic* 1473, *Jerzy Tatumirowic(z)* 1453). Patronimikum poprzedzał niekiedy wyraz łaciński *dictus, alias* o znaczeniu ‘zwany’, ‘inaczej’ (*Albert dictus ‘zwany’ Thukowic* 1483, *Jan alias ‘inaczej’ Wojśławowic* 1471), co zostanie omówione oddzielnie.

Odnotowano jednakże wiele patronimików, które nie były poprzedzone imieniem, ale występowały samodzielnie. Identyfikowały one głównie chłopów na kresach południowych i północnych (np. *Dunajowic(z)* 1479, *Hrynic(z)* 1454, *Krajowic(z)* 1464, *Krolowic(z)* 1477, *Kunowic(z)* 1459, *Laskowic(z)* 1470, *Makarowic(z)* 1475, *Makowic(z)* 1489, *Watowic(z)* 1498, *Żyłowic(z)* 1498). Samodzielnie występujące patronimikum odnosiło się rzadko na kresach południowych do szlachty (*Stachowic(z)* 1462). Samodzielnie występujące patronimikum pojawiło się też na Mazowszu, również przeważnie w odniesieniu do chłopów (*Staniątkowic* 1496, *Szymanowic* 1498, *Wdowic(z)* 1498, *Witowic* 1461), rzadko identyfikowało także przedstawicieli szlachty (*Sławic(z)* kasztelan sochaczewski 1495). Całkiem wyjątkowo pojawiała się samodzielnie występujące patronimikum w odniesieniu do mieszczan krakowskich (*Hannuszyc(z)* 1472, *Jakubkowic* 1474) i jeden raz w odniesieniu do szlachcica w Wielkopolsce (*Dominikowic* 1497).

Zdarzał się bardzo rzadko odwrotny szyk: najpierw patronimikum, potem imię chrzestne (*Lenatrowic(z)* *Jaczo* 1478 – mieszczanin na kresach południowych).

Patronimikum występowało też jako jeden z trzech (lub dwóch) członów zestawienia nazwenniczego, w kombinacji z nazwiskami odmiejscowymi zakończonymi na *-ski* (Jan *F<r>edrowicz(z) Kulczycki* 1471 szlachcic z kresów pd., Stanisław *Jaryczowski Włodkowicz(z)* 1488, Jan *Sidlnicki Kotwic* 1500 Wielkopolska); bez imienia chrzestnego (*Daniłowicz(z) Zorawiński* 1492, kresy pd; *Juryjowicz(z) Zabrzeziński* 1490 kresy pn) albo z nazwą apelatywną lub obcego pochodzenia, niekiedy po wyrazie *alias* ‘inaczej’ (Jan *Nagwazdowicz(z) alias Juchno* 1472, Stanisław *Wojtkowicz(z) Biały* 1484, kresy pd; Jan *Andr(z)yszewicz(z) alias Pudelko*, kresy pn; Stanisław *Turag alias Korczakowicz* 1488, W; Mikołaj *Inochowicz Tabor* 1497, bez imienia chrzestnego *Kobylkowicz alias Drzewica* 1451, Maz, Piotr *Hers alias Głowicz XVI* (1461). Na Mazowszu pojawił się zapis z dwoma patronimikami występującymi po imieniu (*Jan Klus(z)yc alias Rzepczyc* 1498), a w Wielkopolsce z etnonimem (*Jan Niemiec alias Pipnowicz* 1466). Jeden zapis zdaje się poświadczać zestawienie patronimikum i awonimikum występujące na kresach północnych wśród magnaterii (*Stefan Andruszkowicz Jatolgowicz alias Radziwiłł* (1491).

Patronimikum odnosiło się do kilku braci wymienionych z imienia i występowało w liczbie mnogiej, zwłaszcza na kresach południowych, rzadko na kresach północnych, na Mazowszu i jeszcze rzadziej w Małopolsce (kresy pd: Iwaszko, Olechno *Balabanowicz(z)y* 1469, Iwan, Michno *Beltowicz(z)owie* 1452, Konon, Piotr *Hawryłowicz(z)y* 1500, Jan, Kasper, Andrzej *Matwiejowicz(z)y* 1473; kresy pn: Andrzej, Niekrasz *Michajłowicz(z)y* 1483, Maz: Gotard, Andrzej, Dzierżław, Wawrzyniec, Mikołaj *Bienieszewicy* 1497, Albert, Stanisław *Janowicy* 1497 - chłopci, Maciej, Jan *Niemierzycy* 1497, Imram, Piotr *Salomonowice* 1474 - mieszczenie, Paweł, Jakub *Sędkowicy* 1497 - szlachta, Mikołaj, Michał *Siestrzankowicy* 1497-szlachta, Mikołaj, Stanisław, Andrzej *Staszkowicy* 1497 - szlachta, M: Stanisław, Paweł *Andrzychowicy* 1468 - chłopci, Toma, Stanisław *Kłaczkowicy* 1486, Maciej, Mikołaj *Kozubowicy* 1451, Stanisław, Jan *Marszałkowicy (Marszałkowice)* 1470–80, Piotr, Jakub *Zbylutowice* (1476) - szlachta, Jan, Mikołaj *Zdanowicy* 1460 - chłopci). Na kresach pn występowało patronimikum w l. mn. w odniesieniu całych rodzin chłopskich (*Czepowicz(z)y* (1494), *Jurkowicz(z)y* 1471, *Listowicz(z)y* (1493), *Moszyzyc(z)y* (1476), *Ignatowicz(z)y* (1488)). Tego rodzaju formy pojawiały się sporadycznie w Małopolsce w odniesieniu do szlachty (nobiles *Tomczycy* 1468).

Przynależność społeczna i geograficzna nosicieli patronimików

I p XV w.

W I p XV w., podobnie jak i w 2 p XIV w., wśród nosicieli patronimików przeważali przedstawiciele niższych klas społecznych w liczbie 1114 osób, w tym mieszczenie w liczbie 816, chłopci w liczbie 285 osób, a osoby nieszlacheckiego pochodzenia 13 osób. Identyfikowały też 683 przedstawiciele szlachty, czyli prawie o połowę mniej w stosunku do reprezentantów niższych klas społecznych. Nie udało się ustalić w sposób pewny przynależności społecznej dość znacznej liczby 844 osób.

Wynika z tego, że od 2 p XIV w. patronimika stały się typowymi nazwiskami mieszczan, zdobywając sobie również popularność wśród chłopów.

Najwięcej nazwisk patronimicznych wystąpiło wśród mieszczan w Małopolsce (358), mniej na kresach południowych (186) i na Mazowszu (156), najmniej w Wielkopolsce (92), a jeszcze mniej na Śląsku (12) i Pomorzu (8). Natomiast wśród chłopów najpopularniejsze były patronimika na kresach południowych (83) i w Wielkopolsce (78) oraz Małopolsce (75), niewielka ich liczba poświadczona jest na Mazowszu (34).

Wśród szlachty patronimika były również najczęstsze w Małopolsce (202), dalsze miejsca zajmują: Mazowsze (141), kresy południowe (138) i Wielkopolska (131). Na Śląsku odnotowano 20 zapisów, na Pomorzu 8, a na kresach północnych 4.

2 p XV w.

Wśród nosicieli patronimików przeważały w dalszym ciągu niższe klasy społeczne, tj. mieszczanie w liczbie 911 i chłopci w liczbie 482, łącznie 1393 osób. Szlachta była reprezentowana liczbą 789 nosicieli patronimików. Szlachcice posługiwali się patronimikami prawie dwa razy rzadziej niż mieszczanie i chłopci razem wzięci. Nie udało się określić w sposób pewny przynależności społecznej 550 osób.

Najwięcej mieszczan noszących patronimika wystąpiło w Małopolsce – 398. W Wielkopolsce było ich 169, na Mazowszu 157, na kresach południowych – 132, a na Śląsku 26. Na Pomorzu i kresach północnych odnotowano odpowiednio 4 i 2 mieszczan. Chłopci określane patronimikami występowali najliczniej na kresach południowych – 202 osób, a następnie w Małopolsce – 104 osoby. Prawie jednakowo licznie występowali oni w Wielkopolsce – 58 i na Mazowszu – 54 osoby, a w niewielkiej ilości na kresach północnych – 10 osób i na Śląsku – 6 osób. Brak zapisów z Pomorza.

Szlachta nazywana patronimikami wystąpiła najliczniej na kresach południowych w liczbie 239 osób. Na Mazowszu było jej 148 osób, w Małopolsce – 134, w Wielkopolsce tylko 74 osoby, na Pomorzu – 50 osób, a na Śląsku i kresach północnych odpowiednio 16 i 11 osób. Ogółem na rdzennych ziemiach polskich odnotowano 422 szlacheckich zlokalizowanych nosicieli patronimików, a na kresach 250 nosicieli.

Dane z 2 p XV w potwierdzają zarysowującą się od 2 p XIV w tendencję do używania nazwisk patronimicznych przez mieszczan jako typowego nazwiska dla tej grupy społecznej na rdzennych ziemiach polskich.

W tym samym czasie obserwujemy wzrost zastosowania tego typu nazwisk wśród chłopów, zwłaszcza na kresach pd. Na tym obszarze liczba patronimicznych nazwisk wśród chłopów osiągnęła liczbę 212, czyli nieomal taką samą, jaką reprezentowani byli chłopci w rdzennych dzielnicach Polski, gdzie odnotowano łącznie 222 chłopskich nosicieli patronimików. Dla porównania należy przypomnieć, że w 1 p XV w. chłopci nazywani patronimikami stanowili mniej niż 1/3 wszystkich zlokalizowanych chłopskich nosicieli patronimików (83 osoby spośród 270).

Jednocześnie zmniejszyła się liczba szlacheckich nosicieli nazwisk patronimicznych na rdzennych ziemiach polskich. W 2 p XV w. odnotowano ich 422, podczas gdy na

kresach południowych i północnych łącznie 250. Zatem spośród 672 zlokalizowanych szlacheckich nosicieli patronimików w 2 p XV w. ponad 1/3 stanowiła szlachta zamieszkująca kresy, zwłaszcza południowe. Dla porównania warto przypomnieć, że w 1 p XV w. stanowiła ona mniej niż 1/4 nosicieli nazwisk patronimicznych (142 osoby na kresach, 502 na rdzennych ziemiach polskich, łącznie 644 nosicieli).

Zapisy źródłowe (wybór) – 1 p XV w.

ADAMKOWIC: *Andreas dictus Adamkowicz* de Siromino 1414 Płoń 2233. ADAMOWIC: *Johannes Adamowicz* 1405 Łęcz II 1514. AMBROŻYC: *Petrus Ambrosicz* de Clepars 1440 Kacz 5095. ANDROSZOWIC(Z): *Petrum Androschowicz* 1439 AGZ XII 605. BACHMATOWIC(Z): *Ian Bachmatowicz* 1424 Łp I 1558. BAJOROWIC: *Primus testis Troyanus* de Chlewo, *secundus Iohannes* de Chlewo *Bayorouiczi* sororini, *tercius Nicolaus* de Chlewo, *Stanislaus* de Chlewo, *Augustinus* de Valiszeuice (!) *Baiorouicze* (!) de Falanczicze 1416 Kal 745. BARANKOWIC(Z): *Cum Nicolao Barankowycz ... eodem Barankoni* 1442 Łp I 3132. BARTKOWIC: *Andreas dictus Bartkowicz* 1410 PNZK 2658. BARTOSZOWIC: *Test(is) ... Gregorius* de Bandkowicz *dictus Barthossowicz* 1405 KSKr II 19. BEDNARZOWIC: *Kmetho(-) ville Myrzewo ... Iohannes Bednarzowicz* 1436 KW V 578. BEŁCHOVIC: *Jacobum Belchovicz* 1434 Hu s. 61. BIAŁOBOKOWIC(Z): *Iacobus Byalobokowycz*, *familiaris Nicolai Barthoschowsky* 1443 AGZ XIV 747. BIAŁOCIC: *Micolai Byaloczicz* 1411 Kacz 2256. BIAŁOGRODZIC: *Andreas Byalogrodzicz ... V1/2 marcas ... rite et racionabiliter persolvit* 1435 ARP I 44. BOGDAŁKOWIC(Z): *Petrus Bogdalcowycz* 1444 Łp I 3323. BOGDANOWIC(Z): *Waschco Bogdanowicz* de Woituce 1427 AGZ III 102. BOGUSZYC: *Nicolaus Nicolai Bogusicz* de Olsna 1411 AS I s. 31. BORZYSŁAWOWIC: *Nicolaus Philipowicz* de Grzybowo, *Borzislawowicz* 1440 AC II 374. BRZECZOWIC(Z): *Iwanum et Chodor Brechowicz* de Czaikowicze 1415 Wiśl 41. BYKOWIC(Z): *Stanek et Michael Bicowiczy*, *kmetones de Lanthcouice* 1413 Hel II 1311. CHLEBKOWIC(Z): *Dono ... duodecim homines cognomine Smolnyeicvici et Chlepkoviczy ... ecclesie (in Ostrosszicze)* (1448) Wln 191 s. 215. CHMIELIC, KMIELIC: *Cunrado alias Kmelicz (dat.) de Uliashouicze ... Kmelicz* 1425 Hel II 2041. CHMIELOWIC: *Martinus Chmelowicz*, *ciuis de Lublin ... contra Chmelowicz* 1450 Łw 1318. CIECHOWIC//CZECZOWIC: *Contra Hupek et Johannem Czechouice*, *kmethones de Lankawy* 1420 Hel II 1740. CIESZĘCIC: *Nicolaus Czeszanczicz* de Galanski 1410 Kal 30. CIESZKOWIC: *Super Cieskowicz* 1425 Hel II 2013; *Iohanni, Nicolao, Laurencio, Paulo et Andree dictis Czeschkowyczy* de Poganuschewyczy 1429 Mkm II 42. CIESZYKOWIC(Z): *Georgius et Vilam Czeschikowyczi, fratres* 1439 AGZ XI 1166. CIETRZEWIC: *Jacussius Czethrewicz* 1409 Czer 2016. CIOŁKOWIC: *Stanislaus Czolcowicz* de Jaszencz 1415 Czer 756. CISAKOWIC//CISZAKOWIC//CZYŻAKOWIC: *Katherina Cischakowicz* 1440 AC II 374. C(Z)ADROWIC: *Jacobus Czadrowicz* 1410 Czer 209. CZARNOSZEWIC(Z): *Presentibus dominis ... Iohanne Mazouita de Iaryczow, Iwan Czarnoszewicz* 1411 AGZ IV 27. CZARNYSZEWIC(Z): *Presentibus dominis ... Iohanne de Iaryczow, Iwano Czarnisseuicz ... Dymitro dicto Weczersza* 1412 AGZ IV 29. CZECZOTOWIC(Z): *Nicolaus ... persolvit agrum suum ... Iohanni Czeczowycz* 1428 Trz 19. DALEWIC: *Jacush Dalewicz de Vagancze* 1419 Koch 1302. DAMIĘCIC: *Nicolaus Damocicz* 1411 Płoń 1596. DAWIDOWIC(Z): *Petrus Daidowicz ... scabin(us) et jurat(us) civitatis Bydgostiensis* 1425 CdP II/2 567. DOBROŚLAWIC: *Nicolaus Dobrosławycz de Bandcowycze* 1423 Inscr 1443. DOBROŚLAWOWIC: *Nicolaum Dobrosławowicz de Bądcouicze* 1444 Hel II 3183. DOMASZEWIC: *Thomas Domaszewicz Drachowsky* 1425 RWlkp II 789. DROZDKOWIC: *Dominicus Drosdkowicz* 1421 Kacz 3486. DROZDOWIC: *Marczin Drosdowicz* 1412 Kacz 2366. DULIC: *Present(e) ... Dulicz* 1425 Mkm I 128. DYMIWOWIC(Z): *Nicolaus ministerialis ... homin(em) strenui Demetr Chodorowsky de Luka ... Kaleynyk (! pro Kalyenyk) Dymydowicz* *cittaverat* 1438 AGZ XII 4206. DZIECIAŃKOWIC(Z): *Nobilis Andreas et Phedco, fratres duo germani Dzezyanthocowicze* 1437 AGZ XIII 473. FALĘCIC: *Ian Falanczicz* de Zarambi 1424 Zakr I 150. FIEDOROWIC(Z): *Test(is) ... Syemon Fiedorowicz (de Thurzi (!) Polie)* 1443 AGZ XI 1736. FILIPOWIC(Z): *Consul(-) ... Petrus Philippowicz* 1408 ULub 3; *Causa Anne olim Philippowicz ... Stanislaus*

Philippowicz 1446 Łw 934. FLAKOWIC: *Petrus Flakowicz* ... et *Gregorsz Flacowicz* 1442 Łw 702. FRYC(Z)OWIC(Z): *Kmethon(em)* in *Strelcze* ... *Friczovicz* 1437 AGZ XIII 325. FRYC(Z)YC: In *causa Iohannis Friczicz* de *Cahulino* 1442 AC II 395. GAMLETOWIC: *Micolai Gamlethouicz* de *Pilchtovo* 1436 Zakr II 2415. GAWŁOWIC: *Jan Gawlouicz* de *Rosthki* 1434 Zakr II 147. GAWRONKOWIC: *Woytek Gawroncovicz* 1417 Kacz 2998. G(I)ERMINOWIC(Z): *Andreas Girminouicz* 1439 Łw 527. GLICZYC: *Daczboyus Gliczyz* 1435 Zakr II 1173. GNIEWOMIROWIC: *Staszek Gnewomirowicz* de *Zaluszky* 1426 Zakr I 2308. GOLANCZYC: *Andreas Golanczicz* 1439 ŁNW 176. GOLIC(Z): *Mit ... irer swester Katherinan, Merten Golicz* hausfrau von *Buske* 1442 PdLw IV 753. GOŁĘBIEWIC: *Stanislaus Golanbyewicz* de *Miszreyewo* 1409 Łęcz II 1631. GONTOWIC: *Cum kmethon(e)* (de *Glowaczowa*) ... *Gonthouicz* 1432 KMłp 1291. GORAJOWIC, GORAJEWIC: *Johannes Gorayowicz* de *Rzepyky* 1426 PHist XXXVII s. 395; *Ioannes Olcovicz* de *Rzepyky* nobilem *Iohannem* de *ibidem Goragewicz* ... idem *Iohannes Goragewicz* 1426 Pot 63. GORCZYCOWIC: *Jacobus Gorcziczowicz* 1409 Kacz 1996. GOSTASZEWIC: *Paulo et Nicolao Gostaschewiczom* ... hereditibus de *Czachouicze* 1432 Mkm II 417. GRABOWIC: *Mathias Grabowycz*, familiaris domini *Milosz Lusowsky* ... *Casslaw Grabowycz* 1424 RWłkp II 981. GRENIEWIC: *Hannus Greniewicz* 1414 Kacz 2684. GROZIC: *Andreas Grozicz* (de *Grochowarsko*) 1408 Płoń 1130. GRUSZCZYC(Z): *Homines dominorum Iohannis et Pauli Gruszcicz* de *lassenow* 1441 AGZ XI 1380. GRZEGORZKOWIC(Z): *Martinus Grzegorzkwicz* 1438 AGZ XI 1106. GRZEGORZOWIC, GRZEGORZEWIC: *Iohannes Gregorij, wlgariter Grzegorzowicz* 1448 Łw 1092; *Ortum ... penes Tryr et Nicolay Grzegorzewicz* ortos 1432 KsMP 345 s. 270–271. HAWRYŁOWIC(Z): *Hawrylowicz* (gen.) *Germynowicz* de *Wilno* 1445 Łw 861. HNIDCZYC: *Hnydczicz* 1420 Łp I 1156. HOŁOBUTOWIC(Z): *Provid(us) Pasko*, knyaz *Holobuthowidz* (!) 1450 AGZ XI 2865. IWANOWIC(Z): *Miss, Zan et Olechno Iwanouicz*, fratres de *Dwyepolitycze* (!) 1435 MHer II s. 85. JAC(Z)OWIC(Z): *Her Mertin Iaczowicz* 1437 Łp I 2665. JAC(Z)YC: *Stephanus Yaczicz* de *Gosznawicze* 1417 Czer 951. JAKOWIC: *Nicolaus Jacowicz* de *Woyszicze* 1405 Łęcz II 1026. JAKUSZOWIC(Z): *Petro Iacussowicz* (dat.) 1447 Łw 1004. JAKUSZYC: *Iacussius* de *Ianouice* ... *Iaco vemi y szwadczimi, yze Iacussic*, gdzie *cupil*, tu *rambyel*, a to *nikdy ne bilo dzelne* 1420 Sand 882. JANIOWIC(Z): *Ipsi Onaczko Ianyowicz* (dat.) 1438 AGZ XII 345. JANULOWIC(Z): *Fratres duo videlicet Martinus cum Stanislaw dicti Janulowyczy* 1445 Trz 79. JELENIOWIC, JELENIOWIC: *Cum Nicolao Gelenouicz* 1419 Koch 919; *Cum Nicolao Geleneuicz* 1419 Koch 751. JESIENIC: *Tibi, Iacusii dicte Yeszenicz* de *Mlodinino* 1405 (?) Płoń s. 37. JEŃDRKOWIC: *Nicolaus dictus Yadrkowicz* 1424 U 1180. JOSYPOWIC(Z): *Petrus Iossypowicz* (de *villa Monastiri*) 1437 AGZ XIII 415. JURKOWIC(Z): *Nobilis Allexander de Prochnik* ... *posuit pecunias pro hereditate Chawlowicze* ... *Iurkowiczom* videlicet *Petro, Wassyl* 1437 AGZ XIII 777. JUSZKOWIC(Z): *Iuschko* ... *contra nobilem Iuschkowycz* de *Vyrzblany* ... *Iuschkonis Bukowycz* 1443 AGZ XIV 671. KAPLIC(Z): *Iwanum et Hriczkonem Kaplicze* de *Pohorcze* 1415 Wiśł 41. KARCZEWIC: *Petrus Karczeuicz* in *Golamino* 1435 Zakr II 1063. KASZOWIC(Z): *Test(is)* ... *Kassowicz* 1437 Łp I 2674. KASZYC: *Nicolaus Kazycz* et *Katherina*, mater *ipsus* 1450 Łp II 788. KAŃKOŁOWIC: *Causa Petri Cawcol* ... *Petrus Flekowicz* ... *recognouit, quia tenetur Petro Cawcolowicz septuaginta et III 1/2 grossum* 1448 Łw 1098. KĘDZIORCZYC: *Pro ... Alberto Candzorcicz* 1442 AC II 393. KĘPIC: *Nicolaus Keppicz* ... *frater(-)* ... *monasterii in Kamencz* 1427 CdSil X 333. KĘPOWIC: *Nicolaum Campowicz*, *kmeton(em)* 1448 Inscr 882. KIEŁBASIC: *Petrus Kelbassycz* ... *kmetho(-)* de *Wrzaszowo* (!) 1423 RWłkp I 1135. KIETLIC(Z): *Vincencius Kethlicz* 1432 KsMP 342 s. 270. KITLEWIC: *Albertus Kitlevicz* (de *Brankowo*) 1423 Czer 1513. KLENAROWIC(Z): *Clemans Niclos, filius Klenarowycz* 1441 Łp I 3080. KLEPACZEWIC: *Paulus Clepaczewicza* de *Goliani* 1418 Czer 1040. KLIMKOWIC: *Nicolaus Climkowicz* 1419 Czer 1212. KMICIC(Z): *Nobilem Iohannem Kmiczicz* de *Sobyen* 1448 AGZ XI 2524. KOCUROWIC: *Koczurowicz* 1431 Krzyż s. 445. KOCZANOWIC(Z): *Pop Coczanowicz* 1421 Łp I 1307. KOŁODZIEJCZYC(Z): *Ruthenici presbiteri, scilicet Iwonis Colodzeyczicz* 1432 Łp I 2370. KOPYTOWIC: *Mathias Kopithovicz* (de *Stanislawicze*) 1408 Łęcz II 1522. KOSIORKOWIC: *Stanislaus Cossorkowicz* ... *ciu(is)* de *Czechonow* 1432 Mkm II 518. KOŚCIC(Z): *Coscicz* de *Iablonicze* ... *prenominatus Coscz* 1424 AGZ XI 18. KOZARZOWIC(Z)//KOSARZOWIC(Z)//KOSZARZOWIC(Z): *Honestis Petro et Chodor Kossarowyczi* 1440 AGZ XI 1273. KRACZYNOWIC: *Pueri Cracinouicz* de *Sarbyewo* 1436 Zakr II 2456. KRĘCIC:

Paschko Kranschitz ... von Crampicz 1401 CdSil IV 23 s. 222. KRZENOWIC (?): *Krenowicz* 1421 Kacz 3400. KRZYSZOWIC//KRZYŻOWIC: *Ffranciscus Crzysowicz*, professor sancte theologie et decanus ... Craciuiu 1418 RUJ 1895. KRZYSZYC//KRZYŻYC: *Johannes Krischicz* 1425 PodWr s. 240. KRZYWOGŁOWIC: *Super orto Gregorij alias Grzegors Krziwoglowicz* 1434 (1433) KmK 416. KRZYWOSZYJCZYC(Z): *Paschko Krzywosschygczicz* de Mychonczicze (!) 1448 AGZ XIV 2043. KUJAWCZYC: *Andreas Kuyawczicz* de Doctorowa Wola 1421 Czer 1296. KUNIC(Z)OWIC(Z): *Kvnyczowicz wathaman, homo alicuius alias opczi* 1439 AGZ XII 548. LEKSIKOWIC//LEKSZYKOWIC: *Andreas antiquus Lexicouicz* de Druskow 1416 Inscr 275. LICHOCIC: *Inter Stanislaum Lychocicz* de Zambrowe et Swyathoslaum de Glambozczec 1447 Tym s. 168. LUBOCIC: *Michael Lubocicz* 1410 Kal 16. ŁOMA DZIC: *Contra Albertum Lomaszdzic* de Przanowicze 1401 Łęcz II 2269. MACIEJOWIC(Z): *Stanislaus Maczeyowicz* de Gosznowicze 1417 Czer 951. MAĆKOWIC: *Andreas Maczkouicz* 1435 Zakr II 1660. MAŁKOWIC(Z)//MALKOWIC(Z): *Nobilis Anna, filia Malcouicz* 1445 AGZ XIII 2457. MAMAJOWIC(Z): *Nobilis Georgius et Petrus Mamayowczy* de Dunkowycze 1448 AGZ XIII 3852, Present(e) ... *Petro Mamayowicz alias Karasch* de Ruschowicze 1439 AGZ VIII 63. MANIOWIC(Z)//MANOWIC(Z): *Iwanek Manyouicz Lesczinski* 1447 AGZ XI 2449. MAŚLINOWIC(Z): *Petrus Zagaya Maslynowicz* de Cobilany 1429 AGZ XI 337. MĄDROWIC: *Petrus kmetho dictus Mandrowicz* de Chelm 1427 Hel II 2145. MIED WIEDZIOWIC: *Petro et Iohanni dictis Myedwyedzowicz* 1446 CdUC II 132 s. 67. MIKITOWIC(Z): *Chomicza Mikitouicz ... kmetho(-)* de Olchowcze 1439 AGZ XI 1206. MIKŁOWIC: *Petro (dat.) dicto Miklouicz* ibidem de Bądcouicze ... *ipsum Petrum Miklouicz* 1438 Hel II 2752. MIKOŁAJOWIC, MIKOŁAJEWIC: *Johannes Micolayowicz* (de Wilkowye) 1425 Zakr I 1413, *Ian Micolaieucz* de Vilcowge 1437 Zakr II 2643. MIKULCZYC(Z): *Circa ortum Miculczicz* 1434 Łp I 2478. MLECZKOWIC: *Contra Jacussium Mlezcouicz*, heredem de Zarnowicza ... *idem Jaszczo Mleczko, pater ipus Jacusii ... Jacussium Mlezcouicz* 1407 PNZK 1893. MOSZENCZYC(Z): *Hriczko Moschenczycz Kukyzowsky* 1441 AGZ XIV 157. MRUKOWIC: *Meczek dictus Mrukowicz* de Swydry 1408 Czer 98. MŚCISŁAWOWIC: *Martinus Msczislawowicz* de Gosnowicze 1410 Czer 208. NIDERLINOWIC(Z): *Terminus Iacobi Nyderlynowicz, actoris et nobilis domine N. Roschnyowska* 1435 AGZ XII 10. NIEMCOWIC: *Iurat(us) ... de Suloschowa ... Andreas Nemczowicz* 1407 PNZK 2018. OLENKOWIC(Z): *Nobilis Paulus dictus Ollencowicz* 1443 AGZ XIII 1957. OSZCZERZOWIC: *Iurat(us) ... de Suloschowa ... Albertus Oszczerzowicz* 1407 PNZK 2018. PABIJANOWIC: *Michael Pabianowicz* de Gosznyewicze 1424 Czer 1752. PACHLERZEWIC: *Janussius Gorski, Pachlerzewicz* 1406 RWlkp I 603. PAKOSZOWIC(Z)//PEKOSZOWIC(Z): *Nicolaus Pacoszowicz* 1425 AGZ XI 159. PATOCZYC: *Patoczicz* de civitate (Brzeziny) 1440 AC II 377. PAWLIKOWIC: *Jacub Pawlikowicz* 1412 Kacz 2344. PIECHNOWIC(Z): *Johannes Pechnowicz dictus civis Czirnensis* 1425 Czer 1955. PIECHOWIC(Z): *Cum kmethon(e) ... Pechowicz* 1450 AGZ XIII 4231. PIECZYGROCHOWIC: *Petrassium Peczigrochowicz ... iurat(um)* (de Chancin) 1408 PNZK 2153. PIESZKOWIC: *Peszcowicz, molendinator, scabin(us)* de Olszenica 1407 PNZK 1944. PIETROWIC: *Nicolaus* de Chlewo *Petrovicz* 1412 Kal 303. POCZPULIC: *Mathias Lathanouicz ... vendidit ortum, iacentem iuxta Bogathkonis braseum et ortum Podspulicz* 1447 Łw 999. PRYMUS(Z)OWIC(Z), PRYMUSZEWIC(Z): *Iohannes Primusowicz* de Iaskm<a>nicze 1437 AGZ XIII 156, *Nobilis Iohannes Primusevicz* 1444 AGZ XIII 1341. PRZEDBOROWIC: *Johannes Przedborowicz* 1423 Koch 3471. PRZYBOJEWIC: *Iacusch Prziboieucz* de Lampice 1436 Zakr II 1827. PUSTOLIC: *Stanislaus Malocha tenetur dare sexagenam grossos ... domino Derslao, filio Pustolicz* 1432 ŁNW 146. RADŁOWIC: *Adalbertus Radlowicz* 1450 Łw 1308. RACHOŁOWIC(Z): *In Hruzdowo ... duos homines tributarios, quorum nomina sunt: primus Bresteny (!), secundus Racholowicz* 1443 Wln 175 s. 200. RAKWIC: *Rakwicz ... canonic(us)* (Poznaniensis) 1437 AC I 212. RESZOWIC(Z): *Senioris Reschowicz* 1436 Sejm 177. RĘBOCIC: *Nicolaus Raboczycz ... kmetho(-)* in Comorowo Gneznensis diocesis 1414 KW V 229. RĘKOWIC: *Bartholomeus Renkowicz* de Falkinberg 1416 AS I s. 38. ROBOTNIKOWIC: *Andreas Robotnikowicz* 1444 MPH V s. 998. ROCHLIC(Z): *Platea in postico plebani et retro macella ... Rochlicz mewrer* 1414 PdLw II s. 5. ROJOWIC(Z): *Cum kmethonibus Yakel, Lech, Mysz, Stasek, Brudni, Royowiczi* 1450 AGZ XIII 4231. ROMKOWIC(Z): *Stepan Romkowycz* 1446 AGZ XIV 1843. RUSINKOWIC: *Nicolaus Rusincouicz* 1427 Zakr I 2822. RUSOWIC(Z)//RU-

SZOWIC(Z): *Dominum Iacobum Ruszowicz* 1443 Łp I 3211. RYCHLIC(Z): *Richlicz ... racione homicidii vocat(us) ad iudicium* 1426 Łp I 1741. SAMBOROWIC(Z): (Testis) *Samborowicz* 1422 RWłkp III post 940. SASINOWIC: Provid(us) *Baltazar Saszynowicz* 1446 ARP I 307. SĘDZIC(Z): *Nobili Nicolao (dat.) Sendzycz, filop iudicis de Pobiedna* 1436 AGZ XI 793. SĘDZIWIJEWIC: *Inter Bvyny et inter Lysa, Chansa, Kansa, Szyroka pro capite Sandzywyewicz Martino Plosky, quia iam annus expiravit* 1450 ZHer 71. SIEDELNIKOWIC(Z): *Schedelnicowicz* resignavit agrum alias obschar vxori Poschonis de Peculicz 1437 Łp I 2672. SIEMIONOWIC(Z): *Apud homines dictos Szyemyonowyczy* XVI in. (1437) Wln 152 s. 170. SIENIC(Z): *Procurator kmethonis Zenycz de Belszow* 1448 AGZ XII 1959. SIKORZYC: *Mathiam Szykorzyca Wlostowicza* qui sedet circa Branysko 1449 ZHer 65. SIŃKOWIC(Z): *Pasko, knyaz Holobud de Odrzechowa, debet statuere duos kmethones Zinkowicz de Odrzechow* 1450 AGZ XI 2864. SŁAWOSZOWIC: *Nicolao Pruszin alias Sławoschowicz, heredi de Gezewi²cze* 1427 Mkm I 558. SMOLNIEWIC(Z): *Ego, Olyechno Svdymonthowicz ... dono ... duodecim homines cognomine Smolnyewiczi et Chlepkowicz, quorum decem qui morantur in districtu Osthrosszicze* (1448) Wln 191 s. 215. STACHNIC: *Honest(us) ... Iohannes Stachnicz ... ciu(is) de Kazimiria* 1423 Kkk 613. STANISŁAWOWIC: *Mathias Stanislawowicz ... de Grzybowo Vythowo* 1440 AC II 374. STANKOWIC(Z): *Jan Stankowicz Gnilka, sartor* 1428 Kacz 4089. STARZYC: *Petrus Starszicz, ciuis Cracouiensis* 1447 Inscr 869. STOGNIEWOWIC: *Nobilis Iohannes Rzeszowski alias Stognyewowidz (!)* 1447 AGZ XIII 3504. SZCZEPKOWIC(Z): *Maschko Szczepkowicz ... kmetho(-)* 1444 AGZ XIII 2235. SZRAMOWIC(Z): *Kmethon(em) in Strelcze videlicet Sramowicz* 1437 AGZ XIII 325. S(Z)TOG(I)ERZOWIC: *Johannes Stogerzowicz, sartor de Paczanow* 1430 Kacz 4314. SZYMANOWIC: *Cum Mathia Symanowicz, opidano de Lomza* 1429 Łw 109. SZYNDLAROWIC(Z): *Contra Closch Schindlarowicz* 1450 Łp II 737. ŚWIĘTOMIROWIC: *Jacobus Szwothomirowicz* 1412 PHist XXXVII 44 s. 387. TERESZKOWIC(Z): *Pro parte Tereschcowicz ... Tereschco* 1421 Łp I 1307. TŁUSTOWIC: *Causa Mathie Tlusto ... prouido Mathie Tlustowicz* 1448 Łw 1070. TOMKOWIC: *Nobilis Iohannes dictus Sandek Thomkowicz de Gozdzelin heres* 1438 ZbMłp II 526. TWORKOWIC(Z): *Tworcowicz de Chmyelewo* 1436 Zakr II 2294. TYSZKOWIC(Z): *Tischkowicz* 1435 Łp I 2539. URBANOWIC: *Petrus de Szdzary Vrbanowicz* 1416 Płoń 2597. WALDOWIC: *Causa Nicolai Lubcowszky cum Wald ... cum ... Gregorio Waldowicz* 1445 Łw 897. WARDEŻYC: *Andreas Wardoszycz de Vneow* 1426 Kacz 3845. WASYŁOWIC(Z): *Iwanum Wassillowicz de Brziestie* 1445 Łw 876. WAWRZKOWIC : *Jan Warvzkowicz (!)* 1405 Kacz 1738. WĘGRZYNOWIC: *Albertum Wangrzynowicz (de Ruthky)* 1434 ZHer 10. WIĘCHOWIC(Z): *Stanislaus Wanchowicz, kmetho(-) de Szirnicze* 1426 AC II 208. WITCZYC: *Stanislaus Vitezicz, advocatus de Ostroląka* 1434 Zakr II 269. WITKOWIC: *Andreas Vithkowicz* 1411 RWłkp II 325. WŁODZIMIROWIC: *Nicolaus Wlodzymirowycz de Chwalicowice* 1419 RWłkp II 612. WRONOWIC(Z): *Wronowicz* resignavit 1422 Łp I 1422. WYSZKOWIC(Z)//WISZKOWIC(Z): *Andree, Iohanni, Thoma (!), Nicolaus (!) et Mathie, fratribus germanis dictorum Wyszkowicze, heredibus in Panthileowicze* 1436 AGZ XIII 39; *Iohannes, Andreas ... Thomas et Mathias, fratres germani Wiskowiczy* 1436 AGZ XIII 148. ZAŚCIENIEWIC: *Stiborius, Wlodek, Nicolaus, Maczey et Stanislaus Zasczenyewiczi de Socolowo* 1433 Mkm II 472. ZDZIECHOWIC: *Cum Iohanne Zdyech ... Iohannes Zdyechowicz* 1446 Łw 946. ZIĘBIC//ZĘBIC: *Apud fratres germanos videlicet Zambiczy Albertum, Stephanum, Paulum (de villa Chmelow) ... predicti fratres Zambiczy* (1437) ZbMłp II 509. ŻELAZOWIC(Z): *Coram nobis ... Stanislaw Żelazowycz* 1440 Trz 48. ŻELKOWIC: (Testis) *Johannes Szelkowicz Chwalkowski* 1418 RWłkp III 655a.

Zapisy źródłowe (wybór) – 2 p XV w.

ABRAMKOWIC: *Zdzyslawycze ... cuius haere(s) ... Nicolaus Abramkowicz, nobil(is)* 1470–1480 DiBen II s. 168. ADAMOWIC: *Pyotr Adamowicz, pangraczer* 1474 Kacz 7504. AGNISZOWIC: *Bona ... Pauli et Nicolai Agnyschowicz de Obramp* 1497 Matr II 785. AMBROŻYC: *Laboriosus Stanislaus de Naszwthow dictus Ambroszycz ... secundus testis Iohannes Ambroszycz de Naszwthow* 1468 UPrak 153. AND-

RASZKOWIC: *Martinum Andraskowycz* 1485 U 525. ANDRUSZKOWIC(Z): *Nobilis Stefanus Andraskowicz Jatolgowicz alias Radziwill (!)* in Uszakowo (1491) Wln 370. ANDRZYCHOWIC: *Contra laboriosos Stanislaum, Paulum, fratres dictos Andrzychowiczi ... kmethones et sanctuarios ... ecclesie Cracoviensis* 1468 UAC 147. ANDR(Z)YSZEWIC(Z): *Johannes Andryschewycz alias Pudelko* de Vilna ... (prelatus aut canonicus) ecclesie cathedralis Vilmensis (1486) Wln 348. BAKAŁARZOWIC: *Andreae Baccalarzowycz ... civ(i) oppidi Szroda* 1493 Matr II 144. BAŁABANOWIC(Z): *Iwaschko et Olechno Balaabanowiczy* de Strathyn 1469 Jabł s. 5. BARTOSZOWIC(Z): *Nobilem Steczko Barthoschowicz* de Strzeczi-cze 1484 ACL I 951. BĄCZKOWIC: *Petrus Baczkowycz* de Szuky 1497 Bar 110. BEŁCZYC: *Petrus, filius Bełczye* (de Szkorosche) ... de armis Junosye 1483 ZHer 607. BEŁTOWIC(Z): *Iwan et Michno Belthowiczowye* de Lubynye 1452 AGZ XIV 2617. BIAŁOPTAKOWIC: *Providum Gregorium Byalapthowiczowycz (!)* ... *providus Gregorius Byaloptokowycz (!)* 1470 UPrak 159. BIELIC: *Bona ... Bernardi Bielicz ...* de Boyanovo in districtu Plocensi 1497 Matr II 909. BIEŁOSZEWIC(Z): *Super nobiles heredes de Czyanowicze ... Choythko Byelosschevycz ... Syemyon Byelosschevycz* 1464 AGZ XV 3281. BIENIESZOWIC, BIENIESZEWIC: *Gothardi, Andreae, Derslai, Laurentii, Nicolai Byenyeschewiczy* 1497 Matr II 816. BŁAŻYKOWIC: *Legacio Martini Blaszczyowycz* 1477 ŁNW 841. BOBRZYKOWIC(Z): *Chodor Bobrzykoyycz, viceadvocatus* de Oslava 1467 AGZ XVI 403. BOGATKOWIC: *Concessit dominus Paulus quinque sexagenas Bogathkoyycz* 1459 ŁNW 485. BREWCZYC: *Alberto Brewczicz* (dat.) de Suchina 1457 UPrak 131. BUKŁOWIC: *Laboriosus Kaszper Bukloyycz ... Casproni Bukloni* 1481 U 2608. BURDZIC(Z): *Iwan Burdzycz* de Brancze 1473 AGZ XV 1262. BYCZEWIC(Z): *Szydor Byczewicz* (kmetho nobilis Maskonis de Tustanowicze) 1469 AGZ XVII 32. BYKOWIC(Z): *In domum nobilis Michaelis Bykoiicz* de Drosdowo 1470 ZHer 323. BYLICZYC: *Petrus Bylyczycz* de Zathori 1478 AC III 125. CHLEBURADOWIC: *Contra consul(em) ciutatis Skarbimiriensis ... Johannem Chleburadowicz* 1470 Hel II 4025. CHMIELIC: *Stanislaus Vodynski preposuit super Pogorzelskye Nicolaum, Stanislaum Chmyelycz* et filium sigismundi 1494 Semk 320. CHMIELOWIC, CHMIELEWIC: *Ex parte Joannis Chmyelowicz* de Szdzylouicze 1452 UPrak 53. CHRÓŚCIELOWIC: *Nicolaus Chroszczelowicz* 1498 Kacz 8915. CHWAŁOWIC, FALOWIC: *Stanislaus Chwalowicz* de Clepars 1451 Kacz 5973. CIELĄTKOWIC: *Woytek Czelontkowicz* de Michalow 1481 Kacz 7958. CIEŚLIC(Z): *Ad instanciam providi Iohannis dicti Czeslycz sartoris, civis Wladyslaviensis* 1497 AC III 600. CIOSKOWIC: *Nicolaus Czoskowicz, piscator* 1498 Kacz 8925. CZARNOCIC: *Czarnoczycz* (kmetho in villa Chyzne) 1497 AGZ XVI 2388. CZEPOWIC(Z): *Homines (acc.) ... Czepowiczy ...* in Horodziszce morantes (1494) Wln 418. CZOPKOWIC(Z): *Radek Czopkowycz* 1486 Trz 361. CZUDNIKOWIC(Z): *Cum ... iurat(o) ... Klymek Czwdnykoyyc* 1480 Trz 330. CZYŻOWIC(Z): *Present(e) ... generos(o) ... domino Iwasko Czyszowicz* (1461) Wln 240. DANIŁOWIC(Z): *Present(e) ... Danilowycz Zoravynsky* 1492 ACL II 782. DŁUGOSZOWIC(Z): *Cum ... scabin(o) videlicet ... Paulus alias Dłwgozowycz* 1458 Trz 153. DOBCZYC: *Fideiussi(t) ... Dobeicz* 1471 Kacz 7302. DOBKOWIC(Z): *Famosus Petrus Dobkoiicz, ciuis Cracouiensis ... Petrus Dobek, ciuis Cracouiensis* 1466 Hel II 3858. DOMINIKOWIC: *Bona ... Dominikowicz nobil(is)* 1497 Matr II 834. DUNAJO-WIC(Z): *Kmethones in villa Długa ... Petrum Schymkoiicz ... Dvnayowycz ... Stachan* 1479 AGZ XVI 3193. FREDROWIC(Z): *Nobilis Iohannes F<r>edrowicz Kulcziski* 1471 AGZ XVII 521. FUKOWIC(Z): *Ad instanciam laboriosi Marci Fukowicz* 1482 ACL I 169. GAŚSZCZYC//GEŚCIC: *Laborios(us) ... Schymek Ganszczicz ... kmetho(-)* de Zyrawycza 1485 AGZ XVII 1998. GEĄBALIC: *Bona ... Katherinae et filiarum olim Stephani Gabalicz* in Camienie 1498 Matr II 1195. GEĄBIC: *Iohannis Gambicz* 1497 Matr II 902. GŁOWIC: *Petrum Hers alias Glowicz* XVI (1461) MPH III s. 797. GO DZIWIC: *Bona Petri Goszdowicz ...* de Boianovo 1497 Matr II 909. HANNUSZYC(Z): *Hannvsschycz ... famoso Hannvsschycz, civi Cracowyensi ... mercatori* 1472 AGZ XV 1092. HANNUSZOWIC(Z): *Stanislaus Hannusowicz* 1462 Kacz 6688. HAWRYŁOWIC(Z): *Kmethones: Konon, Pyetr, duo fratres dicti Hawrilowiczy* 1500 AGZ XVIII 2855. HORSZOWIC(Z): *Nobilis Petrum Horschowicz* de Chlopeczicze 1465 AGZ XIII 5813. HRYNIC(Z): *Pro homin(e) Hrynycz ...* de Dobrze 1454 AGZ XIV 3129. IGNATOWIC(Z): *Nos Aleksander ... dux Litwanie in ... villa Croszyno ... ascribimus ... plebano ... terras cum hominibus sive kmetonibus ... cognomine ... Pucharczowiczi et Ignathowiczi* (1498) Wln 451 s. 528. INOCHOWIC: *Andree Radzanowsky* de Nischczicze bona ... *Nicolai Inochowicz Thabor ...* in discriptu Bielsceni ... data sunt 1497 Matr II 1025. IWANOWIC(Z): *Hominem profugum Fedor Ivanowycza ...* de villa Makownyow 1499 AGZ XVIII 2759.

JAC(Z)OWIC(Z): *Andreas Iaczowicz*, kmetho de Valeva 1466 AGZ XIII 6367. JAC(Z)YC: *Nicolaus Iaczicz* (de Ostrow) 1461 War 77. JADWIŻYC: Na tem pravye szedal ... *Maczey Iaduiszycz* 1463 RWF XXII s. 382. JAKOWIC(Z): Present(e) *Floriano Nicolao Iakouicz* 1461 AGZ XI, MCCXXI. JAKUBKOWIC: Matis Reczowicz ... fideiussit *Jacobkowicz* 1474 Kacz 4495. JANISZOWIC, JANISZEWIC: *Ianyschewicz* tutor ... *Martinus Ianisch Bonkowicz*, tanquam tutor legitimus et patruus Ianek et Cristine, puerorum olim *Nicolai Ianyschowicz*, fratris sui germani 1459 ARP I 803. JANOWIC(Z): *Paulo Brzeczsky bona* ... *Alberti, Stanislai Janowicy* in districtu Plocensi data sunt 1497 Matr II 980. JARKUSZEWIC: *Gregorius Iar-kuschewycz*, ministerialis de Camyenyecz 1497 Bob 245. JURKOWIC(Z): Hereditatem dictam Male-schewo cum districtibus seu hominibus ... *Jurkowiczi dictis* 1471 Wln 271 s. 315. JURYJOWIC(Z): Present(e) ... *Jurgiovicz Zabrzezinsky* 1490 CEp I/2 252 s. 298. KAŁOŁOWIC(Z): Laboriosus ... *Augustinus Cancelowycz*, kmetho(-) de Zyrawycza 1485 AGZ XVII 1998. KĘPNIC: Domini *Johannis Kempnitcz* 1464 Szr s. 278. KIEŁBASIC: Honestam Agnetham de Kowalye, consortem laboriosi *Nicolai Kyelba-szycz* de ibidem sutoris 1488 UPrak 214. KLIMKOWIC(Z): Provido *Iohanni Climkowycz*, opidano de Ru-byeschow 1487 ACL I 2009. KLUS(Z)YC//KŁUS(Z)YC: Bona ... *Iohannis Cluzicz alias Rzepczicz* de Puczkowicze 1498 Matr II 1143. KŁACZKOWIC: Fratribus ... *Thome et Stanislao dictis Klaczkowyczy* de Mykolayowycze 1486 U 528. KOBYŁKOWIC: *Cobylkowicz* alias Drzeuicza (acc.) de Czayki 1451 ZHer 73. KOCIELNIKOWIC: Laboriosus *Andreas Coczelnykowicz* de Nadarzyno 1492 AC II 1886. KOKOSZ-CZYC: Petrus de Mychalowo testes produxit contra *Petrum* de ibidem *Cokoszycz* ... *Petrus Kokosch-czyz* 1457 Inscr 1623. KOKOSZKOWIC(Z): Vir *Iohannes dictus filius Cokoszka* ... ipse dictus *Johannes Cokoszcowycz* 1466 Trz 218. KORCZAKOWIC: *Stanislaus Turag alias Korczakowicz* de Szrem 1488 Kacz 8410. KOTWIC: *Johannem Sydlnyczsky Cothwycz* ... nobiles dominos *Cothwycze* 1500 KoZap 61. KOZUBOWIC: *Mathias et Nicolaus dicti Kozwbowicy* de Nowa Gora, fratres germani 1451 CdUC II 166 s. 130. KRAJOWIC(Z): Cum kmethon(e) ... *Krayowycz* 1464 AGZ XIII 5385. KRAMARZOWIC(Z), KRAMARZEWIC: *Michael Hanus Kramarowycz*, antiqu(us) consul(-) civitatis Premisliensis 1471 AGZ VI 99, Cum *Stanislao Cramarzyeuz* 1453 UPrak 70. KRAWCOWIC(Z): Una cum ... scabin(o) videlicet ... *Stanislaus alias Crawlcowycz* 1458 Trz 153. KROŁOWIC(Z): Kmethon(em) in Nowothanyecz ... *Cro-łowicz* 1477 AGZ XVI 1222. KRZYWIC(Z): Kmetho(-) in villa Nowosch<e>dleze ... *Krzywycz* 1487 AGZ XVI 1835. KUBIC: Dem vorsichtigen manne *Merten Cubitez* czu Tschechnitz 1500 CdSil IV 36 s. 164. KUNOWIC(Z): Present(e) ... *Kunowicz* 1459 Sng I 53. KWIATKOWIC(Z): Cum ... scabinis videlicet istis ... *Andreas Kvyatkowycz*, *Stanislaus Szczyrbak* 1487 U 539. LASKOWIC(Z)//LASZKOWIC(Z): *Laskowicz* (kmetho in villa Dlugye) 1470 AGZ XVI 729. LENARTOWIC(Z): Civ(i) Drohobiciens(i) ... *Lyenar-thowycz Iaczko* 1478 AGZ XVII 1503. LISTOWIC(Z)//ŁYSTOWIC(Z): Nos Aleksander ... dux Lituaniae ... ecclesiae in Slonim (!) rectorique ... damus ... homines ... *Listowicy* (1493) Wln 401 s. 462. ŁAZA-R(Z)OWIC(Z): Causa *Petri Lazarowicz* ... providus dominus *Petrus Lazarij* 1451 Łw 1342. ŁAZA-RZYC//ŁAZARZYK: Present(e) ... discret(o) domin(o) ... *Stanislao Lazardic* de Cracouia 1496 ARec 1791. MAKAROWIC(Z): Kmetho ... *Makarowycz* 1475 AGZ XV 1414. MAKOWIC(Z): Cum ... homin(e) ... *Makowycz* ... terras Gedroythy incol(it) 1489 Wln 363. MALCZEWIC: Cum laborios(o) ... *Martino Mal-czewicz* ... oppidan(o) de Staw 1459 AC II 1896. MALCZYC(Z): Kmethon(em) ... *Fyedor Malczycz* ... in villa Antiqua Mrochow 1469 AGZ XVI 603. MALEWIC(Z): Present(e) ... *Johanne Malewycz* 1491 Wln 369 s. 433. MAŁANCZYC(Z): Kmetho(-) ... *Iakov Malanczycz* 1500 AGZ XVIII 2863. MARGO-RZĘCIC: *Andreas Margorzanczycz* 1496 U 89. MARSZAŁKOWIC: Brzezye ... cuius proprietates pertinet ad *Stanislaum et Johannem* germanos *Marsalkowicze* vocatos de domo *Zadora* ... *Dambrowa*, villa ... cuius proprietates ad *Stanislaum et Johannem Marsalkowiczi* pertinet 1470–1480 DiBen II s. 180. MARZY-SZEWIC: Bona ... *Alberti Marzischevich* ... de Kanthky in districtu Silirziensi 1497 Matr II 995. MAT-WIEJOWIC(Z): Nobiles *Iohannes, Casper et Andreas Mathweyowicze* de Syedlyska 1473 AGZ XVIII 445. MICHAJŁOWIC(Z): Coram *Andrea* et fratre *Nyekrasz Michaylowyczy*, fratribus germanis (1483) Wln 337. MICHALEWIC(Z): Ecclesie parrochiali in Merecz ... homin(em) seu kmeton(em) ... *Juschko Micha-lewycz* 1500 Wln 470 s. 555. MICHALIKOWIC: *Petrus Michaljkowicz* ... pater suus *Michaljk* 1487 Gol 970. MIKOŁAJKOWIC: *Paulus Mikolajkowycz* de Swanowa 1477 U 6055. MIŁKOWIC(Z): Present(e) ... domino *Jaczko Mylcowycz* et *Johanne*, fratre eius 1460 Wln 233. MIROŚLAWOWIC: Awdanum f<ilium> *Nicolai Myrosławowycz* de Kurzantky 1463 ZHer 228. MISTRZOWIC(Z), MISTRZEWIC(Z): *Mathias*

Myszrowicz, opidan(us) de Zudaczow 1485 ACL I 1048, Present(e) ... *Mathia Mistrzewicz* 1484 ACL I 814. MOSZYC(Z): Damus ... (ecclesiae et rectori in Lebedziow) duos famulos ... *Moszycy* cum uxore et pueris et alium dictum Czartek (1476) Wln 298. MYDŁOWIC: *Jan Mydłowicz* de Branecz, braxator cerevisie 1484 Kacz 8161. NABOKOWIC(Z): In ... Wośpa (!) ... tributarius *Lanyecz Nabokowicz* (1478) Wln 307 s. 362. NABRZUCHOWIC: *Stanislaus Nabrzuchowicz* de Wyeliczka, sartor 1477 Kacz 7731. NAGWAZDANOWIC(Z): *Iohannes Nagwazdanowycz alias Luchno* contra Katherina Gologorska. Terminos inter nobilem Iohannem, filium Nagwasdan actorem et generosam Katherinam Gologorska 1472 AGZ XV 961. NAMACAŁOWIC(Z): *Andreas Namaczalowyecz* de Bobrka 1495 ACL II 1456. NIEMIERZYC: Bona ... *Mathiae, Iohannis Nyemyeryczy* ... de Lepky 1497 Matr II 886. NOCNIOWIC, NOC-NIEWIC: *Petrus, Stanislai filius, Nocznyewycz* 1459 ŁNW 499, Aput *Stanislaum Nocznowycz* 1489 U 548. OLECHNOWIC(Z): Pan *Martin Olechnowicz* 1470 Wln 265 s. 307. ORŁOWIC: *Stanislaus Orłowicz*, figulus 1458 Kacz 6404. OWOCOWIC: Contra *Stanislaum Owoczowicz* (de Stroza) ... contestacione *Stanislai Owoczowicz* (de Stroza) 1458 UPrak 132. PAC(Z)EWIC(Z), PAC(Z)OWIC(Z): Datum Vilne ... Present(e) ... *Georgio Paczewicz*, Nowogrodensi ... capitane(o) 1492 Wln 388a s. 762, Praesent(e) ... *Georgio Paczowycz*, capitaneo Poloczensi 1499 UPL 71 s. 120. PATRZEWIC: Yako Mycolay alias Myczek de Nossy zabil my *Stanislaum Patrzewicza*, kmyeczca mego gwaltem 1483 Warsz 1549. PIECHNIC: *Gregorius Pyechnicz* ... recognovit se vendidisse suam domum una cum arca provido Mathie Szczybałą (!) 1464 ŁNW 643. PIECHNOWIC: *Bartosch Pyechnowicz* 1466 Kacz 6965. PIECHOWIC(Z): Laboriosus *Petrus Pyechowicz* de Pracowcze 1469 AGZ XVII 16. PIEKARZEWIC(Z): Sagitari(us) ... *Martinus Pyekarzewycz* 1471 Gp s. 214. PIOTRACHOWIC: Nobilem *Nicolaum Pyotrachowycz* de Byalobrzeg 1493 ZHer 723. PIOTROWIC(Z): *Nicolaus Pyotrowicz*, scabin(us) Novae Villae ante Cracoviam 1457 CdUC II 188 s. 184. PIPNOWIC: De *Johanne Nyemyecz alias Pipnowicz* 1466 ARP I 322. PISKORZOWIC(Z): *Laurencio Pisskorzwyecz* (dat.) de Pella 1467 AGZ XVI 3221. PRĘDOCIC(Z): Present(e) magnific(o), generos(o) et nobil(i) domin(o) ... *Johanne Prodoczyecz* 1453 AGZ XII 2566. PRZYBKOWIC: *Stanislaus Przibkovicz* 1476 Kacz 7678. PYCHOWIC: *Jan Pichowicz* de Skornowa (!) 1498 Kacz 8664. RECIBOROWIC: *Nicolaus Reczyborowycz* 1486 ZHer 657. RAC(S)ŁAWOWIC: Kmetho(-) ... in Dambowa Gora ... *Stanislaus Raczlawowycz* 1473 AC II 902. RAFAŁOWIC(Z): Pan *Wenslaw Rafalowicz* 1470 Wln 265. ROMANOWIC(Z): Ego, illustris *Syenko Romanowicz* cum Bogdana, coniuge sua ... fundare ordinavimus altare in ecclesia nostra Swyr (1472) Wln 278. RYCZKOWIC: Iacobus Ryczek de Byadoliny ... predictus *Iacobus Ryczkowycz* 1489 U 549. RYMARZOWIC(Z): *Nicolaus Rymarzowycz* ... providi Nicolai, civis de Thyszmyenyeczca, filii Mathie Rymarz (gen.) de ... Thyszmyenyeczca 1498 AGZ XV 2601. SALOMONOWIC: *Imbramo et Petro Salomonowiczom*, civibus Cracoviensibus et heredibus de Ogrodzennyecz, fratribus germanis 1474 Matr I 1132. SĘDKOWIC(Z): Bona terrestria nobilium ... *Pauli, Iacobi Sandkoviczy* ... de Lepky ... in Sulirziensi district(u) 1497 Matr II 886. SĘDZIWIJOWIC(Z): *Stanko Sedywugiwicz*, koniglicher gnadin oberste marschalk und hewptmann czu Garthin 1474 CEp III 188. SIDLIC//SZYDLIC: Present(e) ... *Bernhardino Schidlicz*, ecclesie majoris Wratislaviae vicario 1495 GUS 204. SIDŁOWIC//SZYDŁOWIC: *Stanislaus Sztulowicz* de Lobzow, cultellifaber 1485 Kacz 8217. SIESTRZANKOWIC: Bona *Nicolai et Michaelis* germanorum *Szyestrzankoviczy* ... in Brzostowo ... in districtu Visnensi 1497 Matr II 1016. SOKOŁOWIC: Cum oppidan(o) de Oppathow ... *Mathia Sokolowicz* 1452 Semk 132. STACHOWIC(Z), STACHIEWIC(Z): *Stachowicz*, familiaris (nobilis Demetrii de Bolanowicze) 1462 AGZ XIII 4830, *Antonius Stachewicz* de Camencz 1466 AS I s. 185. STANIĄTKOWIC: *Stanyątkowycz* (kmetho de Czerwonka) 1496 On I s. 69. STASZKOWIC: Bona ... *Nicolai, Stanislai, Andreae*, germanorum *Staschkoviczy* ... de Covalye 1497 Matr II 1008. SZROPOWIC(Z): Famoso *Stano Szropowycz* de Leopoli 1453 AGZ XII 2551. SZUBIC: Coram nobis ... *Stanislao Szwbycz*, Iohanne Borysz 1455 Trz 141. SZYMANOWIC: Kmetho(-) ville (Czekanow) ... *Szymanowycz* 1498 IPłoc s. 157. SZYMKOWIC(Z): Kmethon(em) in villa Długa ... *Petrum Szymkovicz* 1479 AGZ XVI 1393. ŚWIĘTOSZOWIC: Cum ... *Petro Swyantoszowicz* ... de Stroza 1455 UPrak 115. TATUMIROWIC(Z): Nobili (dat.) *Georgio Thatumirovicz* de Balicze 1453 AGZ XII 2564. TŁUKOWIC: Materia *Alberti Tlukowycz* ... Relicta Elizabeth ... resignavit edificium ... laborioso *Alberto dicto Tlukowycz* 1483 ŁNW 968. TOMCZYC: Apud nobiles *Tomcziczi* 1468 Hel II 3940. TOMIC: Super castrum Gnyeff ... domini *Thomitcz* 1495 KdTor 155. TOMKOWIC(Z): Apud *Mathiam Tomkowicz* 1454 UPrak 82. TOMOWIC: *Iacobus Thomovicz* de Banthcunie 1476 Hel II 4175. TWA-

ROGOWICZ: Causa honeste domine Dorothee olim relicte domini Mathie Twarog cum filio, priuigno suo Albertho ... prouidus dominus *Albertus Twarogowicz* 1451 Łw 1356. TYSZKOWIC: Stanislaus Thysssek, carnifex, cuius ... *Stanislaus*, figulus *Thyskowycz* et Nicolaus, frater suus germanus 1496 BSąd s. 685. WASYŁOWIC(Z): Cum kmethone ... *Hrycz Waszylowycz* 1482 AGZ XVIII 1600. WATOWIC(Z): Kmetho(-) de Bathathyce ... *Wathowycz* 1498 AGZ XV 2593. WADOWIC(Z): Kmetho(-) ville (Czekanow) ... *Wdowycz* 1489 IPłoc s. 157. WILCZYC: Presentibus ibi generosis nobilibusque ... Petro Golabek ... *Johanne Vilczyc* 1467 AGZ XV, CLXIX. WILKOWIC(Z): Kmethon(em) ... *Johannem Vylkowicz* 1476 AGZ XVI 1172. WLAŻŁOWIC: *Stanislaus Wlaslowycz* inscripsit sibi medium octawm grossos ... apud Nicolaum Mostowsky 1459 ŁNW 497. WŁODKOWIC(Z): Cum generoso *Stanislaio Iaryczowsky Wlodkowicz* 1488 AGZ XIX 1138. WOJCIECHOWIC: Scabin(o) (in Marszkynycze) ... *Stanislaio Woyczyehowycz* 1482 U 523. WOJŚLAWOWIC: Nobili *Johanni alias Woyslawowicz* de Maiori Goliiani 1471 Pw 59. WOJTKOWIC(Z): *Stanislaus Woythkowycz Byaly* de suburbio 1484 ACL I 815. WOJTOSZOWIC(Z): *Ivan Voytoschowicz* 1456 AGZ XIX 2733. WRONIC: Contra nobilem *Martinum Wronicz* de Gosznyevice 1471 War 96. WYSZOWIC(Z)//WISZOWIC(Z): Praesent(e) nobil(i) vir(o) ... *Michaele Wyschowycz* 1496 Wln 441 s. 515. WYSZYC(Z)//WISZYC(Z): (Testis) *Fyethko Wizicz* de Byelin 1457 AGZ XV 112. ZAMĘTOWIC: In villis Danyschewo, duos laneos possessionatos cum *Petro et Alberto Zamenthovicz* et *Andrea* kmethonibus, tercium vero laneum in Policze 1482 AC II 653. ZBYGNIOWIC, ZBYGNIOWIC: Cum iurat(o) ... *Stanislaio Sbygniewycz* 1480 Trz 331, Cum ... iurat(o) uidelicet ... *Stanislaus Sbignyowicz* 1479 Trz 319. ZBYLUTOWIC: Coram homine fidedign(o) ... de Psary ... *Alberto alias Zbilutowicz* 1485 Wozn 10. ZDANOWIC//ŻDANOWIC: Dominus Paulus, plebanus in Garbow ... citauit ... laboriosos ... *Johannem et Nicolaum Sdanowicz* ... ipse *Nicolaus Sdanowicz* ... *Nicolaus Sdanowicz* ... Contra laboriosos *Nicolaum et Johannem*, fratres germanos dictos *Szdanowicz* ... *Johannem Sdanowicz* 1460 UPrak 142. ZWARTOWIC: *Jan Swarthowicz* de Wyeliczka 1483 Kacz 8070. ŻYŁOWIC(Z)//SIŁOWIC(Z): Kmetho(-) de Bathaticze ... *Szylowycz* 1498 AGZ XV 2593.

Przynależność społeczną i geograficzną nosicieli patronimików w poszczególnych półwieczach przedstawiają poniższe tabelki.

Tabela 1

Przynależność społeczna i geograficzna nosicieli patronimików na *-owic(z)/-ewic(z)*, *-ic(z)* w 1 p XII w. i 2 p XII w. Dla dzielnic i grup społecznych nie ujętych w tabeli brak poświadczeń z XII w.

1pXIIw./2pXIIw.	Włkp	M	P	Razem
Szlachta	0/0	1/0	1/2	2/2
Chłopi	10/0	0/0	0/0	10/0
Nieokreśl. poch. społ.	0/2	0/8	0/4	0/14
Razem	10/2	1/8	1/6	12/16

Tabela 2

Przynależność społeczna i geograficzna nosicieli patronimików na *-owic(z)/-ewic(z)*, *-ic(z)* w 1 p XIII w. i 2 p XIII w. Dla dzielnic i grup społecznych nie ujętych w tabeli brak poświadczeń z XIII w.

1 p XIIIw./ 2 p XIIIw.	Włkp	Maz	M	Ś	P	bez lokal.	Razem
Szlachta	2/6	3/0	15/6	7/14	3/8	0/0	30/34

Mieszcz	0/0	0/0	0/0	0/0	0/(1)	0/0	0/(1)
Chłopi	1/0	0/1	1/0	5/2	0/0	0/0	7/3
Nieokreśl. poch. społ.	8/6	5/0	24/5	9/3	5/6	0/8	51/28
Razem	11/12	8/1	40/11	21/19	8/14(15)	0/8	88/65(66)

Tabela 3

Przynależność społeczna i geograficzna nosicieli patronimików na-owic(z)/-ewic(z), -ic(z)
w 1 p XIV w. i 2 p XIV w.

1 p XIVw./ 2 p XIVw.	Włkp	Maz	M	Ś	P	Kpd	Kpn	Bez lokal.	razem
Szlachta	19/73	2/14	23/ 103	11/2	4/1	0/10	2/0	6/21	67/ 224
Mieszcz	3/42	4/6	14/ 223	5/14	5/6	0/12	0/0	2/0	33/ 303
Chłopi	4/34	0/3	0/37	5/0	0/0	0/7	0/0	0/3	9/84
Nieokreśl. poch. społ. (w tym duchowni)	24/ 232	4/13	27/ 295	20/18	8/4	4/11	0/0	0/31	87/ 604
Razem	50/ 381	10/36	64/ 658	41/34	17/11	4/40	2/0	8/55	196/ 1215

Tabela 4

Przynależność społeczna i geograficzna nosicieli patronimików na -owic(z)/-ewic(z), -ic(z)
w 1 p XV w. i 2 p XV w.

1 p XVw./ 2 p XVw.	Włkp	Maz	M	Ś	P	Kpd	Kpn	bez lokal.	razem
Szlachta	131/ 74	141/ 148	202/ 134	20/16	8/50	138/ 239	4/11	39 / 117	683/ 789
Mieszcz	92/ 169	156/ 157	358/ 398	12/26	8/4	186/ 132	0/2	4/23	816/ 911
Chłopi	78/58	34/54	75/ 104	0/6	0/0	83/ 202	0/10	15/48	285/ 482
Nieokreśl. poch. społ. (w tym nieszlach.)	197/ 58	171/ 52	196/ 171	27/41	18/4	157/ 114	3/6	88/ 104	857/ 550
Razem	498/ 359	502/ 411	831/ 807	59/89	34/58	564/ 687	7/29	146/ 292	2641/ 2732

NAZWISKA ODAPELATYWNE, TJ. RÓWNE WYRAZOM POSPOLITYM LUB OD NICH UTWORZONE – PIERWOTNE PRZEZWISKA I PRZYDOMKI

Akt nazwania człowieka przebiega w sferze pragmatyczno-językowej, jest związany z sytuacją i intencją nazywającego. Nazwanie człowieka przy użyciu wyrazu pospolitego, czy to w wiekach średnich, czy współcześnie, wiązało się z emotywną zazwyczaj i subiektywną oceną człowieka. Nazywający albo używał wyrazu już istniejącego w apelatywnej płaszczyźnie języka dla określenia cech nazywanego i ocenianego człowieka (np. *Chudy, Leń*), albo też tworzył od wyrazu pospolitego nową nazwę dla określenia i oceny indywidualnych cech człowieka (np. *Garbatka < garbaty, Dzikosz < dziki, Tępica < tępy*). Te ostatnie nazwy albo upowszechniły się w języku i stały się określeniem każdego człowieka posiadającego daną cechę, albo pozostały nazwą indywidualną, wskazującą i wyróżniającą pojedynczego człowieka. Taka nazwa indywidualna zyskiwała akceptację środowiska, była używana i stawała się znana jako przezwisko konkretnego człowieka, jeśli zawierała ocenę negatywną, np. *Łakomy, Brudek < brudny* lub jako przydomek, jeśli ocena nie była negatywna, np. *Brodaty, Chędogi < chędogi* ‘czysty, piękny’.

Następny etap w powstaniu nazwisk odapelatywnych to objęcie daną nazwą odapelatywną, pierwotnym przewiskiem lub przydomkiem, dzieci poprzez dziedziczenie tej samej nazwy, a także żony, czyli jego stabilizacja w funkcji nazwiska, co będzie szczegółowo omawiane w oddzielnym rozdziale książki. W niniejszej książce stosujemy termin *nazwisko odapelatywne* z zaznaczeniem, że były to pierwotne przezwiska i przydomki. Termin *nazwisko* rozumiany jest jako *nazwisko zwyczajowe*, por. wyżej. W dalszej części książki pokazano, że niektóre z omawianych tu nazw funkcjonowały jako dziedziczne nazwiska. Inne stanowiły przezwiska lub przydomki, które nigdy nie stały się dziedziczne i z czasem zniknęły. W bardzo licznej grupie nazw odapelatywnych jednych nie sposób oddzielić od drugich i trzeba to mieć na uwadze przy omawianiu odapelatywnych nazw osobowych nazywanych tu nazwiskami odapelatywnymi. Cech nazwiskowych nie posiadały z pewnością nazwy odapelatywne z XII i XIII w., dlatego określa się je w poniższym tekście jako nazwy, nazwy osobowe lub odapelatywne. Dla dalszego okresu (XIV i XV w.) używany jest wymiennie termin *nazwiska odapelatywne* oraz *przezwiska* i *przydomki*, gdyż funkcja wielu z nich wahała się zapewne pomiędzy przezwiskową i funkcją nazwiska zwyczajowego.

Od XII do końca XV w. wystąpiło 8094 odapelatywnych jednostek nazewniczych, w tym równych wyrazom pospolitym 3450, np. *Bogaty* 1404, *Kopyto* 1243, *Piwo* 1400, *Ucho* 1394 (Cieślíkowa 1990), a utworzonych od wyrazów pospolitych – 4644, np. *Grubina* (< gruby) 1222, *Rybot*a (< ryba) 1383 (Kowalik-Kaleta w druku).

W funkcji nazw osób (nazwisk) wystąpiły, jak podaje A. Cieślíkowa (1990), rzeczowniki pospolite żywotne, osobowe dotyczące człowieka (np. nazwy zawodów, stopni pokrewieństwa), rzeczowniki żywotne dotyczące zwierząt, nieżywotne konkretne, jak nazwy roślin, narzędzi, części ciała człowieka i zwierząt (niektóre nazwy miały na cechowanie pejoratywne), rzeczowniki nieżywotne abstrakcyjne, przymiotniki oraz

rzadko imiesłowy i liczebniki. Niektóre nazwy osób mają charakter metaforyczny lub metonimiczny.

Późniejsze opracowanie pokazało, że nazwiska odapelatywne (głównie równe wyrazom pospolitym, ale także od nich utworzone) odzwierciedlają ludzkie wartości uznawane w dobie staropolskiej, także przez wskazanie na antywartości. Były to, np. wartości: odważny (np. Mężny – Mazgaj), pomocny (Pomagała, Szczodrak – Ścisłała), uczciwy (Prosty – Oszust, Zakretny ‘podstępny’), odpowiedzialny (Prawidłny ‘godny zaufania – Płochy), wesoły (Wiesioły – Kwaśny), opanowany (Cichy – Wścikiły), myślący (Mądry – Głupiec) i inne (Kaleta 2003).

Pochodzenie językowe nazwisk odapelatywnych omówionych w tej książce objaśniono głównie na podstawie własnych badań autorki w źródłach słownikowych i monograficznych. Proponowane bowiem objaśnienia w wydawnictwie pt. *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz.1. A. Cieślíkowa, *Odapelatywne nazwy osobowe* 2000, są, z punktu widzenia autorki *Historii nazwisk polskich*, często niepełne (np. brak znaczenia wielu wyrazów pospolitych, od których utworzono nazwiska, zwłaszcza metaforycznych, brak niektórych możliwych podstaw, np. czasownikowych, brak często danych ze słownika dawnej polszczyzny S. Reczka – R). Na wymienioną pozycję powołano się natomiast w zakresie skrupulatnie zebranych danych ze *Słownika prasłowiańskiego* (i kartoteki, por. SpC) oraz sporadycznie z innych słowników, co jest zaznaczone w tekście.

Środki językowej charakterystyki człowieka

Językowa charakterystyka człowieka mogła przebiegać w dwojaki sposób:

- bezpośrednio, tj. poprzez krótki, najczęściej jednowyrazowy opis cech fizycznych lub cech charakteru, usposobienia i cech moralnych, z odwołaniem się do leksykalnego znaczenia użytego wyrazu pospolitego, jakie posiadał on w płaszczyźnie apelatywnej, bez użycia metafory czy metonimii,
- poprzez metaforyczne lub metonimiczne użycie wyrazu pospolitego. Niżej obydwa te sposoby zostaną poparte przykładami przy omawianiu klas znaczeniowych nazwisk odapelatywnych.

Budowa językowa nazwisk odapelatywnych, tj. pierwotnych przezwisk i przydomków była zróżnicowana. Można wyróżnić cztery typy językowe nazwisk:

- Równe wyrazom pospolitym, które zostały przeniesione do płaszczyzny nazw własnych osób jako gotowe jednostki językowe, np. rzeczowniki – bąk > przezwisko *Bąk*, kopyto > przezwisko *Kopyto*, południe > przezwisko/przydomek *Południe*, staw > przezwisko/przydomek *Staw*, żal > przezwisko/przydomek *Żal*; przymiotniki o funkcji składniowej rzeczowników (tzw. substantywizowane) – bogaty > przezwisko/przydomek *Bogaty*, dostatni > przezwisko/przydomek *Dostatni*, zły > przezwisko *Zły* i in.
- Utworzone od wyrazów pospolitych w płaszczyźnie antroponimicznej, czyli jako przezwiska i przydomki. Występowały one w dobie staropolskiej (XII–XVw.)

i w w. XVI wyłącznie jako przezwiska i przydomki. Inaczej mówiąc, brak było tego rodzaju leksemów wśród wyrazów pospolitych w omawianym okresie. Tego rodzaju nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki, były tworzone przez dodanie różnych sufiksów do rzeczowników pospolitych, przymiotników i czasowników, a wyjątkowo do innych części mowy (np. *Sośni-ak* < sosna, *Krzywi-ec* < krzywy, *Sap-ala* < sapać, *Pozd-ek* < poździe ‘późno’). Do ich tworzenia wykorzystywana też była zmiana typu odmiany fleksyjnej, czyli tzw. derywacja paradygmaticzna (np. *Grota* < grot, *Baryło* < baryła, *Jezior* < jezioro, *Kielbas* < kielbasa; *Przesusz* < przesuszyć).

- Złożone, powstałe z połączenia dwóch rdzeni lub zestawiania dwóch wyrazów (np. *Miodowarzec*, *Mokronos*, *Trzęsigłowa*; *Biały Wąs*, *Ślepy Biskup*).
- O strukturze wypowiedzenia lub zdania, niekiedy zapisane łącznie, rzadkie (np. *Jutro Precz*, *Nie Tu Był*, *Pomału Bogat*, *Wszystkim Swak*, *Wszędzie Marcin*, *Tu Mi Grała*, *Za Grosz Słomy*, *Z Bogiem*, *Z Krzywą Żoną*, *le Wlazł*).

Inaczej przedstawia się treściowy podział nazwisk odapelatywnych, czyli pierwotnych przezwisk i przydomków, który jest przedstawiony w dalszej części rozdziału.

Mechanizmy powstawania nazwisk odapelatywnych, sposób ich funkcjonowania i znaczenie genetyczne

Jak powiedziano wyżej, nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki, występujące w tekście obok imienia, jako drugie określenie, mogły indywidualizować człowieka przez bezpośrednią charakterystykę połączoną z oceną, najczęściej z elementem emotywnym, np. *Blady*, *Brodacz*, *Grzesznik*, *Jednooki*. Używając terminów z zakresu teorii języka możemy powiedzieć, że w nominatywnym akcie mowy, wyraz taki zajmował pozycję predykatu, tj. orzekał coś o kimś: on jest (był) jakiś, on charakteryzuje się (charakteryzował się) pewną cechą, np. On jest (był) *chudy* > stąd przezwisko *Chudy*. Podobnie funkcjonowały nowe formy przydomków tworzone od wyrazów pospolitych, jak to miało miejsce w dobie staropolskiej. Nowe twory językowe nazywające ludzi nie były znane jako apelatywa, występowały wyłącznie w płaszczyźnie antroponimicznej, np. on ma (miał) *białą* (‘siwą’) *brodę* > On jest (był) *białobrody* > stąd przezwisko *Białobrody*; ten człowiek charakteryzuje się (charakteryzował się) tym, że wozi (woził) mąkę > on jest (był) *wozimąka* > stąd przezwisko *Wozimąka*.

W procesie tworzenia nazwiska odapelatywnego, pierwotnego przezwiska i przydomka, nastąpiła zmiana funkcji predykatywnej (opisującej, charakteryzująco-wartościującej, niekiedy z elementem emocjonalnym) na referencjalną (wskazującą konkretnego człowieka). W płaszczyźnie syntagmatycznej, tj. w zdaniu, nastąpiło przesunięcie wyrazu do pozycji argumentu (najczęściej podmiotu). Jest to normalna droga powstawania wyrażen referencjalnych w języku (tj. wskazujących konkretny obiekt), a takimi wyrażeniami, czy ściślej mówiąc, wyrazami, są nazwy własne, w tym różnego typu nazwiska (por. Karolak 1984, 11–136, Kowalik-Kaleta 1987b, Kaleta 1991 a, b). W ten sposób można wyjaśnić, z punktu

widzenia teorii języka, mechanizm powstawania nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków. Wyraz pospolity, stając się przydomkiem lub przezwiskiem, zmieniał zakres swojego zastosowania, ale nie formę, która pozostawała ta sama. W swej podstawowej funkcji wyraz pospolity odnosił się do całej klasy obiektów uważanych za jednakowe, np. *łopata*. Jako przezwisko wyraz *Łopata* odnosił się, zawsze i w sposób stały w obrębie określonej grupy społecznej, do jednego, niepowtarzalnego człowieka. Zakres i charakter referencji wyrazu pospolitego uległ zatem zmianie.

Powyższe rozważania na temat mechanizmów powstawania nazwisk odapelatywnych pozwalają przypisać im znaczenie genetyczne, tj. takie, które miały one w momencie powstania. Znaczenie genetyczne mogło odnosić się do całej kategorii nazw. Rozpatrzmy kilka przykładów.

Utworzone od czasownika przezwisko *Dybala* < dybać ‘skradać się, czyhać’ miało znaczenie genetyczne ‘ten, kto się skrada, czyha’, przezwisko *Wrzeszczek* < wrzeszczeć miało znaczenie genetyczne ‘ten kto wrzeszczy’. Ponieważ identyczne znaczenia miały inne odczasownikowe przezwiska, zakończone innymi sufiksami, można mówić o genetycznym znaczeniu kategorialnym ‘wykonawca czynności’ reprezentowanym przez odczasownikowe nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska-przydomki, przy czym mogło się wśród odczasownikowych przezwisk pojawić także znaczenie ‘nosiciel stanu’.

Utworzone od przymiotnika przezwisko *Malik* < mały ‘nieduży co do rozmiarów, niewiele znaczący, przeciętny’ miało znaczenie genetyczne ‘ten, kto jest mało znaczący, przeciętny’, inaczej ‘ten kto posiada cechę przeciętności’ lub ‘ten, kto jest małego wzrostu’. Podobnie utworzone od rzeczownika przezwisko *Wilkosz* < wilk miało znaczenie genetyczne, metaforyczne ‘ten kto jest jak wilk’, innymi słowy ‘ten kto ma takie cechy, jak wilk, jest podobny do wilka’ zaś utworzone od rzeczownika przezwisko *Nosak* < nos ‘ten kto ma (prawdopodobnie) wielki nos’, który niejako zastępuje całego człowieka, miało znaczenie genetyczne, metonimiczne ‘ten, kto jest (cały jakby) nos(em)’. Ponieważ identyczne znaczenia miały inne odprzymiotnikowe przezwiska, zakończone innymi sufiksami, można mówić o genetycznym znaczeniu kategorialnym ‘nosiciel cechy’ reprezentowanym przez odprzymiotnikowe nazwiska odapelatywne. Genetyczne znaczenie kategorialne ‘nosiciel cechy’, zwykle metaforyczne i/lub metonimiczne, miały też nazwiska odrzeczownikowe typu *Wilkosz*. W tekście używany jest skrótowy termin *znaczenie genetyczne* najczęściej w rozumieniu znaczenia genetycznego, kategorialnego.

Znaczenie genetyczne przewisk-przydomków utrzymywało się tak długo, jak długo zachowywał się żywy związek motywacyjno-emotywny i oceniający z cechami jego nosiciela. W późniejszym okresie funkcja charakterystycznie-oceniająca i emotywna schodziła na drugi plan, aż do zaniku, a funkcja referencjalna, wskazująca i wyróżniająca indywidualnego człowieka spośród wielu innych ludzi, wysuwała się na plan pierwszy. Odapelatywne przezwiska i przydomki stawały się dziedzicznymi nazwiskami, obejmowały w omawianym tu okresie żonę i braci, czyli całą rodzinę, coraz częściej nie jedno lecz dwa pokolenia oraz dalszych krewnych, tj. ludzi, którzy z cechami

ich kiedysiejszego przodka nie mieli nic wspólnego (por. np. bracia *Balabanowie*, *Chrapkowie*, *Długosze* i in.; żony *Nogajowa* < *Nogaj* ‘człowiek o długich nogach’ i in.). Przejawy kształtowania się funkcji nazwiskowej, także przezwisk i przydomków omówione zostały szczegółowo w oddzielnym rozdziale.

Podczas gdy w patronimikach i nazwiskach odmiejscowych stawanie się nazwiskiem polegało na zatarciu znaczenia relacyjnego (tj. mówiącego o tym, kto czym był synem albo z jakiej miejscowości pochodził lub był właścicielem), to w nazwach odapelatywnych stawanie się nazwiskiem polegało na zatarciu związku cech człowieka z leksykalnym znaczeniem wyrazu pospolitego, który stał się przezwiskiem-przydomkiem, a później nazwiskiem. Długo jednak zachowało się znaczenie skojarzeniowe nazwisk odapelatywnych, niekiedy do dzisiaj, a polegało ono i polega na skojarzeniach, jakie mamy ze znaczeniem leksykalnym podstawy nazwiska, nie zaś z cechami jego nosiciela.

W tekstach średniowiecznych zanik tego związku wydają się sygnalizować łacińskie wyrazy *dictus*, *cognominatus*, *alias* pojawiające się przed nazwami tego typu, np. *Iohannes alias Balaban* ‘niezdara’, *aduocatus de Słomyno* 1431 MkM II 306. Te same wyrazy łacińskie sygnalizowały, jak wiemy, osłabienie relacji przynależności (syna do ojca lub człowieka do miejscowości) w nazwiskach patronimicznych i odmiejscowych.

Należy zauważyć, że niektóre przydomki bezpośrednio charakteryzujące człowieka mogły być użyte ironicznie, zyskując odwrotne znaczenie, np. chociażby przytoczona wyżej nazwa *Prosty*, czego jednak nie da się dzisiaj stwierdzić.

Nazwiska o zdecydowanie pejoratywnym charakterze, wynikającym z pejoratywnego znaczenia motywującego wyrazu pospolitego, są w polskim kręgu kulturowym odczuwane jako takie przez ich nosicieli do dziś i nie są przez nich akceptowane. Świadczą o tym liczne dzisiejsze zmiany nazwisk odapelatywnych typu *Baran*, *Noga*, *Gbur*.

Więcej uwagi należy obecnie poświęcić odapelatywnym nazwiskom, pierwotnym przezwiskom-przydomkom metaforycznym i metonimicznym.

Odapelatywne nazwiska metaforyczne, pierwotne przezwiska i przydomki, powstają wtedy, gdy charakteryzujemy i emotywnie najczęściej oceniamy (wartościujemy) konkretną osobę w oparciu o podobieństwo jej cech do cech innego bytu (obiektu). Np. nazwa osobowa *Błyskawica* określała człowieka na podstawie jego podobieństwa do błyskawicy, a w każdym razie do niektórych cech tego zjawiska, np. on jest/był szybki, groźny i budzący strach jak błyskawica; nazwa osobowa *Bocian* nazywała człowieka, który był podobny do bociana (zapewne pod pewnymi względami).

Cechy człowieka mogły być oceniane jako pozytywne lub negatywne, co dyktuje dobór metaforycznie użytego wyrazu pospolitego i istniejące ówczesznie stereotypy kulturowe z nimi związane. Powstaje tu problem spowodowany złożoną strukturą znaczeniową wyrazów, która zawiera nie tylko obligatoryjnie składniki znaczeniowe, ale także semantyczne konotacje. Mogą one również stanowić podstawę metaforycznej oceny człowieka (Puzynina 1992, Tokarski 2004). Widać to chociażby w przytoczonej przykładowo nazwie *Błyskawica*. Jeśli podstawą metafory była ko-

notacja: szybki – ocena była prawdopodobnie pozytywna, jeśli podstawą była konotacja: budzący strach – ocena była prawdopodobnie negatywna. Prawdopodobnie, gdyż nie zawsze jasno będą się przedstawiać standardy kulturowe dla XIV i XV wieku, od których uzależnione są konotacje.

Metaforycznymi przezwiskami były zapewne niektóre z nazw stanowisk, godności, urzędników, zawodów i wykonawców różnych czynności. Część z nich mogła określać rzeczywistych dostojników czy rzemieślników, inne, drogą dziedzinienia po pierwotnych rzeczywistych wykonawcach tych czynności, mogły ustalić się w funkcji nazwisk, co nie zawsze można stwierdzić w odniesieniu do wziętego tu pod uwagę okresu. Inne miały charakter metaforyczny lub metaforyczno-ironiczny. Widać to przy zestawieniu społecznego lub zawodowego statusu ich nosicieli ze znaczeniem nazwy, np. nosicielami nazwy *Pleban* są osoby nie należące do duchowieństwa, mieszczanin i szlachcic, a nazw *Biskup* i *Markrabia* – mieszczanie i chłopci, zaś nosiciele nazwy *Marszałek* to oprócz mieszczan i chłopów także szlachcice, jednak nie przedstawiciele możnowładztwa.

Zwraca uwagę znaczna liczba nazw zoologicznych i botanicznych w funkcji przezwisk i przydomków. Wyrazy te mogły stanowić przezwiska metaforyczne, na zasadzie odnajdywanych podobieństw ludzi do zwierząt i ich zachowania oraz do roślin. Nazwy te mogły też mieć w niektórych przypadkach charakter metonimiczny, o czym szczegółowo niżej.

Nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki mogły indywidualizować człowieka przy pomocy metonimii. Miało to miejsce wtedy, gdy człowiek nazwany był wyrazem pospolitym oznaczającym obiekt pozostający z nim w realnym związku na zasadzie styczności. Metonimia pozwalała na używanie pewnego pojęcia tak, aby zastąpiło ono inne, pozwalała wyróżnić część, która reprezentowała całość, a wybór tej części uzależniony był od tego, na czym nazywający skupiał szczególną uwagę. Często stosowana w przezwiskach i przydomkach była metonimia *część ciała za całość*, czyli za człowieka (np. *Noga*, *Nos*, *Paluch*, *Pepek*, *Ucho*) oraz metonimie, które można określić jako *przedmiot za wydarzenie* i *miejsce za wydarzenie* (np. *Łata*, *Miotła*, *Młynek*, *Motyka*; *Chlewik*, *Łażnia*, *Łąka*, *Most*), niektóre z nich mogły stanowić metonimie typu *przedmiot za użytkownika* (np. *Klucz*, *Knebel* ‘kołek’, *Piszczalka*, *Pirścionek*, *Siekira*; *Kołacz*, *Piwo*). Taki sam charakter miały przezwiska i przydomki utworzone od wyrazów pospolitych przez dodanie sufiksów lub przez derywację paradygmatyczną (np. *Krobiak* < krobia ‘rodzaj koszyka’, *Piwko* < piwo, *Skorak* < skora, skóra, *Smolik* < smoła). Metonimiczne przezwiska i przydomki pozwalały identyfikować i charakteryzować człowieka przez odniesienie do obiektu z nim związanego lub związanego z jednostkowymi lub powtarzającymi się wydarzeniami, w których dany człowiek uczestniczył. Innymi słowy, wskazywały one tegoż człowieka, czyli pewną ‘całość’ przez charakterystyczny związany z nim szczegół, czyli ‘część’.

Niektóre wyrazy pospolite mogły być użyte w funkcji przezwisk lub przydomków zarówno metaforycznie, jak i metonimicznie. Weźmy wyraz pospolity *oksza* ‘siekiera’. Nazwa osobowa *Oksza* mogła nazywać człowieka na zasadzie metafory –

jest/jesteś tak ostry jak siekiera, czyli *oksza*. Ten sam wyraz pospolity *oksza* mógł wystąpić w funkcji nazwy własnej przez użycie metonimiczne, gdy przedmiot ten był związany z danym człowiekiem jako jego narzędzie pracy lub walki.

Trudno niekiedy rozstrzygnąć, czy nazwa osobowa ma charakter metaforyczny czy metonimiczny, bez znajomości pragmatyki aktu nazwania, a ta w odniesieniu do czasów historycznych jest nie do zrekonstruowania.

Niżej przedstawiono najstarsze nazwiska odapelatywne, czyli pierwotne przezwiska i przydomki, według podziału treściowego.

Nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki – omówienie w klasach znaczeniowych według cech człowieka i różnych aspektów jego życia

Poddamy obecnie analizie nazwiska odapelatywne, tj. pierwotne przezwiska i przydomki równe wyrazom pospolitym i od nich utworzone.

Zostały one podzielone na klasy ze względu na cechy człowieka i różne aspekty jego egzystencji, które znalazły w nich odzwierciedlenie. Wskazane zostały w ten sposób źródła leksykalno-semantyczne najstarszych nazwisk odapelatywnych, pierwotnie przezwisk i przydomków. W obrębie tego podziału określony został status nazwisk jako charakteryzujących bezpośrednio, tj. poprzez leksykalne znaczenie wyrazów pospolitych, poprzez metaforyczne użycie wyrazu pospolitego (nazwa metaforyczna) albo poprzez metonimiczne użycie wyrazu pospolitego (nazwa metonimiczna).

Ze względu na budowę językową wyodrębniono nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki, równe wyrazom pospolitym oraz utworzone od wyrazów pospolitych w płaszczyźnie antroponimicznej. Te ostatnie oznaczone zostały znakiem graficznym, tj. pionową kreską przed nazwiskiem dla unaocznienia ich liczebności w zestawieniu z nazwiskami równymi wyrazom pospolitym. W opisie używa się często terminu przezwiska-przydomki dla jego uproszczenia.

Nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki, określały:

1. Cechy zewnętrzne – są to przezwiska i przydomki charakteryzujące bezpośrednio lub przez metaforyczne lub metonimiczne użycie wyrazu pospolitego. Były one równe wyrazom pospolitym lub od nich utworzone w płaszczyźnie antroponimicznej.
2. Cechy wewnętrzne, tj. cechy charakteru, usposobienia i zachowania oraz cechy moralne – są to przezwiska i przydomki charakteryzujące bezpośrednio lub przez metaforyczne lub metonimiczne użycie wyrazu pospolitego. Występowały nazwy równe wyrazom pospolitym i od nich utworzone w płaszczyźnie antroponimicznej.
3. Interakcje ze światem zewnętrznym, których podstawą były:
 - a) Wykonana lub stale wykonywana czynność lub wydarzenie, w którym człowiek brał udział, co wyrażały:
 - pospolite nazwy przedmiotów charakterystycznych dla tej czynności lub ważnych dla danego wydarzenia – są to przezwiska-przydomki metonimiczne,

- pospolite nazwy wykonawców czynności – są to przezwiska-przydomki charakteryzujące bezpośrednio lub metaforyczne,
 - b) Stan lub proces, który stał się udziałem człowieka, co wyrażały nazwy nosicieli stanów i procesów – są to przezwiska-przydomki charakteryzujące bezpośrednio.
4. Miejsce człowieka w społeczeństwie wyrażane:
- poprzez wskazanie na kondycję majątkowo-społeczną – są to przezwiska i przydomki charakteryzujące bezpośrednio, poprzez wskazanie na wykonywany zawód, zajmowany urząd lub stanowisko – przezwiska i przydomki charakteryzujące bezpośrednio lub niekiedy metaforyczno-ironiczne, na co wskazywał kontrast pomiędzy daną nazwą i statusem społecznym jej nosiciela (tego rodzaju wypadki umieszczane są w grupie nazw ukazujących cechy charakteru i usposobienia),
 - poprzez wskazanie na relacje rodzinne – są to przezwiska i przydomki charakteryzujące bezpośrednio.

Wiek XII

W XII w. wystąpiło 172 nazw odapelatywnych, przezwisk i przydomków, w dokumentach oryginalnych, 125 w 1 p XII w. i 47 w 2 p XII w. 13 przezwisk-przydomków z 2 p XII w. pochodzi z kopii.

Nazwy te stanowią jedyne określenie człowieka. Nie jest całkowicie pewne, czy ludzie identyfikowani przez te nazwy mieli imiona chrzestne, ale nie zostały one wymienione w tekście dokumentu czy też nazwy te stanowiły ich jedyne określenie. Jakkolwiek nie byłoby, nie ma podstaw do przypuszczenia, że nazwy odapelatywne występowały w Polsce w funkcji imion w 1 p XII w. Gdyby tak było, ślady takich imion odnajdywalibyśmy w późniejszym okresie, tj. w w. XIII i późniejszych stuleciach, kiedy wykształcił się już system dwuimienny składający się z imienia i drugiego określenia. Tymczasem śladów takich imion w nazewnictwie polskim nie ma. Są natomiast licznie poświadczone przezwiska i przydomki o podobnym charakterze językowym, co jedyne określenia z 1 p XII w. Dlatego traktujemy je tutaj jako pierwsze przezwiska i przydomki, które albo zastępowały w tekście imiona chrzestne, albo były jedynymi określeniami, ale nie imionami.

Są wśród nich nazwy równe wyrazom pospolitym, jak *Broda* ‘ts’ Sstp, *Chelst* ‘szum, zgiełk’ Sstp oraz nazwy utworzone od rzeczowników pospolitych w płaszczyźnie antropimicznej, nie poświadczone jako rzeczowniki pospolite, a jedynie jako nazwy osobowe, np. *Biał-osza* < biały ‘siwy’ Sstp, *Marł-ek* < marły ‘nieżywy’ SXVI. Przeważają rzeczowniki, w tym utworzone od przymiotników, rzadziej od czasowników. Występują też nazwy złożone, np. *Dołupłoz* i z negacją jako pierwszym elementem, np. *Niegłoz(z)*.

Wymienimy teraz przezwiska-przydomki charakteryzujące poszczególne właściwości człowieka według wyżej podanego schematu. Znak | przed nazwą osobową oznacza, że została ona utworzona w płaszczyźnie antropimicznej i nie jest notowana przez słowniki języka polskiego. Nazwy: *Dygoma*, *Mozuta*, *Pizla*, *Rpisz*, o niepewnym odczytaniu, w niniejszym opracowaniu nie zostały uwzględnione.

I p XII w.

1. Cechy zewnętrzne człowieka

Wydzielono tu:

- Przewiska-przydomki określające wzrost i budowę ciała (charakteryzujące bezpośrednio): *Długota* (< gw długota Sgw, ps *дългота ‘długość’ SES), *|Krotosza* (< krotki, krótki ‘niedługi’, ‘zwięzły’, ‘łagodny, spokojny, ułaskany’ Sstp, ‘niski’ SXVI), *Krzepk* (< krzepki ‘silny, dziarski, solidny’ SXVI), *Małyszka* (< mały, mała ‘nieduży co do rozmiarów, niewielki co do wagi’, ‘niewiele znaczący, przeciętny, błahy’ Sstp, ps *малышка SET – za Słow. etym.-mot., cz. 1). Prawdopodobnie tuszę określała metaforycznie nazwa *Suchorza* (< gw. suchora ‘chuda krowa’ Sgw, por. suchy ‘pozbawiony wilgoci, obumarły, o człowieku – rozgorączkowany’ Sstp, ‘szczupły, chudy, wychudły’ SW).
- Przewiska-przydomki określające cechy charakterystyczne twarzy (charakteryzujące bezpośrednio): *|Sinoch* (< siny ‘niebiesko-fioletowy’ Sstp) – dotyczyło zapewne cery).
- Nazwy określające kolor i rodzaj włosów (charakteryzujące bezpośrednio): *Białosza* (< ps *běloša ‘człowiek lub zwierzę wyróżniające się białością’ SpC), *|Bielina* (< biały ‘siwy’ Sstp), *|Czyr(z)niech*, *|Czyr(z)niela* (< czarny ‘niger’ Sstp), *Golec* (< golec ‘człowiek łysy’ SXVI), *|Rus(z)* (< rusy ‘rudawożółty’ Sstp), *|Rdzek* (< rdzawy ‘mający kolor rdzy’ Sstp), *|Kędzierza* (< kędzierzawy ‘o włosach, pokręcone, pofalowane’ Sstp, kędzior ‘kędzior, lok włosów’ Sstp).
- Przewiska-przydomki określające części ciała (metonimiczne): *|Bachorza* (< bachórz ‘brzuch’ SW, ps *bachorъ ‘coś napęczniałego, obrzmiałego, brzuch’ SpC), *Broda* (< broda ‘zarost na brodzie, podbródek’ Sstp), *Gęba* (< gęba ‘twarz, usta, paszcza’ Sstp), *Główka* (< główka, główka ‘mała głowa’ Sstp), *|Parchynia* (< parch ‘choroba skóry’ Sstp), *|Pepik* (< pępek, papek ‘ts’ Sstp), *|Smarsk* (< marsk ‘zmarszczka’ Sstp), *Żyłka* (‘dem. od żyła’ L).
- Przewiska-przydomki określające kondycję fizyczną, wiek, urodę lub ułomności fizyczne, choroby, zmarłych (charakteryzujące bezpośrednio): *|Karsz* (< ps *кѣrchъ ‘lewy’ SpC) – prawdopodobnie nazwa ta dotyczyła przechylenia ciała w lewo, *|Młodosz* (< młody, młód ‘ts’ Sstp). Nazwy *|Marlek* (< marły ‘nieżywy, zabity’ SXVI) i *Trup* (< trup ‘zwłoki zmarłego człowieka’ Sstp) określały metaforycznie ludzi wyglądających jak zmarli.

2. Cechy wewnętrzne człowieka, tj. cechy charakteru, usposobienia i zachowania
oraz cechy moralne i umysłowe

Do nazw odapelatywnych, przewisk-przydomków określających cechy wewnętrzne człowieka należą:

- a) Przewiska-przydomki charakteryzujące człowieka ze względu na cechy charakteru, usposobienia i zachowania. Cechy negatywne w sposób bezpośredni określały nazwy: *|Łokana* (< łokany ‘pity łąpczywie, żłopany’ SXVI, łokać ‘chleptać, pić łąpczywie’ Sstp) ‘ten, kto pije zachłannie/jest zachłanny’, *|Wrzeszcz*

(< wrzeszczeć ‘wydawać głos właściwy owcy, kozie’ Sstp). Do nazw metaforycznych określających negatywnie usposobienie należy nazwa *Kwasek* (< kwas ‘dem. od kwas’ SXVI, kwas ‘ts’ Sstp, kwaśny ‘cierpki smak’, ‘niezadowolony, niechętny’ SXVI) ‘człowiek niezadowolony, niechętny’.

Wiele przezwisk określało metaforycznie osoby agresywne, wszczynające awantury: *Chelst* (< chelst ‘szum, zgiełk’ Sstp), *Chrap* (< chrap ‘gniew, nienawiść’ SXVI), *Krzyk* (< krzyk ‘wołanie’, ‘głośne niezadowolenie, rozruch, bunt’ Sstp), *Swar* (< swar ‘sprzeczka, kłótnia’ Sstp). Nazwa *Męcina* (< męciny ‘zanieczyszczenia’ SXVI) mogła odnosić się do kogoś, kto nie ma czystych intencji, a nazwa *Mękosza* (< męka ‘ból fizyczny zadawany celowo w ramach kary, tortury’, ‘naturalne cierpienie fizyczne (choroba) lub moralne’ Sstp) mogła określać człowieka powodującego mękę.

Do przydomków charakteryzujących bezpośrednio i oceniających pozytywnie zaliczyć należy nazwy *Cieplesz* (< ciepło ‘ts’ Sstp) ‘człowiek o przyjaznym, ciepłym usposobieniu’ i *Żarnota* (< żarny ‘gorący’ Sstp) ‘człowiek z temperamentem, zaangażowany’, do przezwisk-przydomków metaforycznych należały nazwy: *Miodzik* (< miodzik, miodek ‘dem. od miód’ SXVI, miód ‘ts’ Sstp) ‘człowiek dobry’ i *Radost* (< radość ‘ts’ Sstp, radostny ‘cieszący się, zadowolony’, ‘będący wyrazem zadowolenia’ Sstp) ‘człowiek pogodny, optymista’.

Cechy charakteru, usposobienia i zachowanie człowieka określały w 1 p XII w. metaforycznie użyte nazwy zwierząt, w tym ssaków, ptaków, ryb i owadów. Jak powiedziano wcześniej, niektóre z nich mogły mieć związek z jakimś wydarzeniem i mogły powstać jako nazwy osób przez metonimię. Jednak istniejące do dziś skojarzenia i stereotypy związane z wieloma wymienionymi niżej zwierzętami, które wskazują na metaforyczne znaczenie nazw zwierząt, jak również bogata frazeologia (np. chytry jak lis, łagodny jak baranek, wije się jak piskorz) upoważniają do potraktowania tych nazw jako metaforycznych. Podobnie nazwy botaniczne, np. nazwy drzew, kwiatów i innych roślin mogły mieć znaczenie metaforyczne (por. frazeologizmy oparte na metaforze: jak groch(em) o ścianę, chłop jak dąb, dziewczyna jak malina, nazwy lebioda, mimoza i inne). Wymienić tu należy:

- Przezwiska-przydomki utworzone od nazw ssaków: *Byczek* (< byczek ‘ts’ Sstp), *Jeż* (< jeż ‘ts’ Sstp), *Lis* (< lis ‘ts’ Sstp), *Wilkosz*, *Wilczęta* (< wilk ‘ts’ Sstp).
- Przezwiska-przydomki utworzone od nazw ptaków: *Czyż* (< czyż ‘gatunek ptaka’ Sstp), *Gogoła* (< gogoł ‘nazwa ptaka’ StrP, gogolica ‘gatunek dzikiej kaczki’ Sstp), *Kuraszek* (< kuraszek ‘młody kogut’ SW, kur ‘kogut’ Sstp), *Strzesz/Strzeż* (< strzeż ‘gatunek ptaka’ Sstp); nazwa ogólna *Piskla* (< pisklę ‘ts’ Sstp).
- Przezwiska-przydomki utworzone od nazw ryb: *Piskorz* (< piskorz ‘gatunek ryby’ Sstp), *Raczek*, *Reczk* (< raczek ‘dem. od rak’ L).
- Przezwiska-przydomki utworzone od nazw owadów: *Kobyłka* metaf.? (< kobyłka ‘szarańcza’ Sstp), *Komor*, *Komar* (< komar ‘nazwa owada’ Sstp), *Żuk* (< żuk ‘chrząszcz’, ‘o wole czarnej maści’ SEB).
- Przezwiska-przydomki utworzone od nazw roślin: *Chrost* (< chrost ‘gatunek roślinny’ Sstp lub chrust, chróst ‘suche gałęzie’ Sstp), *Grochot* (< groch ‘ts’ Sstp), *Krostawiec*, *Krostawc* (< krostawiec ‘gatunek rośliny’ Sstp), *Kwiatek* (< kwiatek ‘ts’

Sstp), *Okrzos* (< okrzos ‘obcięte suche gałęzie’ SXVI), *Smarż* (< smarż, smardz ‘gatunek grzyba’ Sstp), *Żerzucha* (< żerzucha, rzerzucha ‘gatunek rośliny’ Sstp).

b) Tylko dwa przezwiska określały moralne cechy człowieka, i to negatywne (charakterystyka bezpośrednia): *Taisz* (< taić ‘ukrywać, udawać obłąkanego’ Sstp) ‘człowiek obłudny’ oraz nazwa złożona z dwóch rdzeni *Złymysł* (< zły ‘nie-dobry, niegodziwy’ Sstp, myśl ‘ts’ Sstp) ‘ten, kto ma złe myśli, zły człowiek’.

Wśród nazw zapisanych w 1 p XII w. brak reprezentujących cechy umysłowe człowieka.

3. Interakcje człowieka ze światem zewnętrznym

Wśród przezwisk i przydomków tu należących wyróżniamy kilka grup.

- a) Przewiska-przydomki charakteryzujące bezpośrednio o znaczeniu genetycznym wykonawcy czynności, oparte na jednym rdzeniu. Motywację dla nazw osobowych tu zaliczonych dawały różne czynności wykonywane przez człowieka stale lub okazjonalnie. Tworzono je od czasowników określających te czynności: *Dźwiżeń* (< dźwignąć ‘podnosić’ Sstp, dźwigać ‘nieść, prznosić ciężar’ SXVI dźwigać ‘(o opłatach) ściągać, pobierać’ Sstp) ‘ten, kto nosi ciężary’, *Łazina* (< łązić ‘czołgać się, pełzać’, ‘niezgrabnie się poruszać’ Sstp) ‘ten kto łązi’, *Parzech* (< parzyć ‘oblewać wrzątkiem’ Sstp) ‘ten kto się oparzył’, *Pęcien* (< pętać ‘nakładać pęta’ Sstp) ‘ten, kto nakłada pęta’, *Puka* (< pukać się ‘pękać (o pączkach roślin)’ Sstp) ‘ten kto pęka’, może obsceniczne, *Smarczek* (< smarkać ‘kichać, mieć katar’ SW) ‘ten kto smarka’, *Smił* (< smiłować się ‘zlitować się’ R) ‘ten, kto się zlitował’.
- b) Przewiska-przydomki charakteryzujące bezpośrednio o znaczeniu genetycznym wykonawców czynności oparte na dwóch rdzeniach lub wyrazach, w tym na przyimkach: *Dolupłoz* (< ps *dolu ‘na dół, w dół’ SpC, płoz : płozic ‘(o płazach i gadach) pełzać, czołgać się’ Sstp, płóz ‘zwierzę pełzające, płaz, gad’ Sstp) ‘ten kto pełza na dół/na dole jak gad’, nazwa charakteryzująca bezpośrednio *Przekart* (< karcic (się) ‘kłócić się, sprzeciwiać się’ Sstp, lub prze kartę, karta ‘kartka papieru’ Sstp) ‘ten, kto się sprzeciwia, kłóci’.

Występują trzy nazwy złożone z negacją w pierwszym członie. Ich objaśnienie nie jest pewne: *Niegłos* (< negacja nie, głosić ‘ujawnić, wydać, wyjawić’ Sstp lub głos ‘dźwięk, brzmienie’ Sstp) ? ‘ktoś, kto czegoś nie ujawnił’, ‘ktoś, kto nie miał głosu’, *Nieudasz* (< negacja nie, udać (się) ‘dać, udzielić’, ‘skierować się, popaść w coś, zająć się czymś gorliwie’ Sstp) ? ‘ten, kto nie dał, nie udzielił’, *Niewstrop* (< negacja nie, tropić ‘nękać, męczyć, dręczyć’ Sstp) ‘ten kto nie nękał’.

c) Metonimicznie użyte nazwy przedmiotów i zjawisk związanych z danym człowiekiem. Wskazywały one tegoż człowieka, czyli pewną ‘całość’ przez charakterystyczny związany z nim szczegół, czyli ‘część’. Wyróżniamy wśród nich:

- Przewiska-przydomki utworzone od nazw różnych przedmiotów: *Cyg* (SSNO *Cyg/Cyk*) (< cyga ‘zabawka dziecinna, bąk’ SXVI), *Dłotla* (< dłoto, dłuto ‘ts’, ‘toporek o wąskim ostrzu’ Sstp), *Krzyż*, *Krzyżan* (< krzyż ‘ts’ Sstp), *Kus* (< kus ‘kawałek, kromka’ Sstp), *Kusza* (< kusza ‘rodzaj łuku’ Sstp), *Ożar*

(< ożarek ‘ogarek, niedopałek świecy’ SXVI), *Pella//Piella* (< pełła, piełła ‘okrycie na ołtarz’ Sstp), *|Plastk* (< płast ‘płat wosku pszczelego z miodem’ Sstp), *|Strzałek* (< strzała ‘pocisk wypuszczany z łuku’ Sstp), *Sypień* (< sypień ‘naczyńce do przesypywania’ Sstp), *|Wieścina* (< wieść ‘informacja o czymś, wiadomość’ Sstp, wieszczyc ‘wróżyć, przepowiadać’ R); *Powoz* (< powóz ‘powinność dostarczenia środków transportu panującemu, przewiezienie czegoś wozem’ Sstp).

- Przewiska-przydomki utworzone od nazw obiektów fizjograficznych, budowli: *|Gan* (< ganek ‘płaski dach, kryte wejście’ Sstp), *Kościół* (< kościół ‘ts’ Sstp), *|Mogilek* (< mogiła ‘kopiec graniczny albo nagrobny, kurhan’ Sstp), *|Targosza* (< targ ‘miejsce wyznaczone do targowania’, ‘akt kupna-sprzedaży, umawianie się o cenę’, ‘dzień targowy’ Sstp).
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw dni tygodnia, miesięcy, pór roku i in.: *Godzina* (< godzina ‘ts’ Sstp).
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw części garderoby: *Kłobuczek* (< kłobuczek ‘hełm bez zasłony’ Sstp), *Kożuszek* (< kożuszek ‘mały kożuch, futerko’ Sstp), *Mieszek* (< mieszek ‘woreczek na pieniądze’ Sstp).

W 1 p XII w. brak przewisk i przydomków utworzonych od rzeczowników pospolitych o innym znaczeniu, wydzielonych w dalszych półwieczach.

- d) Przewiska i przydomki o genetycznym znaczeniu nosiciela stanu lub procesu. Tworzone były od wyrazów określających doświadczony przez człowieka proces lub stan, zwykle form gramatycznych czasowników. W funkcji przewisk i przydomków występowały często imiesłowy bierne zakończone na *-n*, *-t* lub formy utworzone od czasowników w płaszczyźnie antroponimicznej. Są to nazwy charakteryzujące bezpośrednio: *Miłowan* (< part. praet. pass. miłowan od czas. miłować ‘kochać, lubić, wysoko cenić, mieć w czymś upodobanie’ Sstp), ‘człowiek miłowany, kochany’, *Odolan* (< part. praet. pass. od czas. ps *odolati ‘zwyciężyć’ SpC) ‘człowiek zwyciężony’, *|Osłab* (< osłabić ‘ts’ Sstp) ‘człowiek osłabiony’, *|Pokaj* (< pokajać się ‘żałować złych czynów’ Sstp) ‘człowiek pokajany’, *Poniat* (part. praet. pass. paniat od czas. *poniecić (podniecić) ‘podpalić, rozpalić’, ‘wzmóc się’ Sstp) ‘człowiek rozpalony, wzmożony’, *|Uston* (SSNO *Ustoń*) (< ps *ustiti ‘pobudzać’ SpC, por. poduścić ‘podstępnie namówić, doradzić, podpowiedzieć, podniecić’ Sstp), ‘człowiek pobudzony, namówiony’, *Żdan* (SSNO *Zdan//Żdan*) (< part. praet. pass. żdan od czas. żdać ‘oczekiwać’ Sstp) ‘człowiek oczekiwany’.

4. Miejsce człowieka w społeczeństwie

Miejsce człowieka w społeczeństwie wyrażane było przez:

- Przewiska-przydomki wskazujące na wykonywany zawód, zajmowany urząd lub stanowisko (charakterystyka bezpośrednia): *Koniusz* (< koniusz ‘urzędnik zarządzający stajniami’ Sstp), *|Łowęta* (< łowczy ‘urzędnik dworski nadzorujący polowania’ Sstp).
- Przewiska-przydomki wskazujące na relacje rodzinne (charakterystyka pośrednia): *Dziadek* (< dziadek ‘dem. od dziad, ojciec ojca lub matki’ SXVI).

– Przewiska-przydomki wskazujące na kondycję społeczno-majątkową (charakterystyka bezpośrednia): |*Chudz* (< chudy ‘szczupły, suchy, ubogi’ Sstp), *Goły* (< goły, goł ‘niczym nie obrośnięty’ Sstp, ‘pozbawiony naturalnego okrycia, nagi, sam, zwykły, prosty’ SXVI).

Jak widać, występują tu nazwy osobowe, których apelatywne podstawy miały niekiedy znaczenie metaforyczne już jako wyrazy pospolite.

Zapisy źródłowe – 1 p XII w.

BACHORZA: Lestniz<a> cum his ... Crusc, *Bachora*, Cyg 1136 Ta s. 69 w. 17. BIAŁOSZA: Lestniz<a> cum his ... Cyg, *Balossa*, Vssezdol 1136 Ta s. 69 w. 17. BIELINA: Gorice cum hostis: Pouoz, *Belina*, Reck 1136 Ta s. 68 w. 13. BRODA: Bescorist cum possessoribus ... Neudasz, Radost, *Broda* 1136 Ta s. 68 w. 14. BYCZEK: Chomantouo cum his Jezor, *Bichek*, Redonc 1136 s. 70 w. 17. CHEŁST: Belouezici cum his ... Crisan, *Chelzt*, Ies 1136 Ta s. 69 w. 16. CHRAP: Scaple cum his ... Milochat, *Chrap*, Dlotla 1136 Ta s. 67 w. 10. CHROST, KROST: Opole cum his ... Goli, *Crost*, Cussa 1136 Ta s. 68 w. 12. CHUDZ: Bescorist cum possessoribus ... Brodec, *Chuz*, Bliz 1136 Ta s. 68 w. 13. CIEPLESZ: Opole cum his ... Nessul, *Te- ples*, Miley 1136 Ta s. 68 w. 12. CYG (SSNO Cyg//Cyk ?): Lestniz<a> cum his ... Bachora, Cyg, Balossa 1136 Ta s. 69 w. 17. CZYRZNIECH: Hospes (ecclesiae Gnesnensis) ... *Cyrnech* 1136 Ta s. 80 w. 47. CZYRZNIELA: Scaple cum his ... Smars, *Cyrnela*, Zdeuy 1136 Ta s. 67 w. 10. CZYŻ: Keblouo, cuius possessores hii sunt: ... Ciz, Sostros 1136 Ta s. 71 w. 21. DŁOTLA: Scaple cum his ... Chrap, *Dlotla*, Tais 1136 Ta s. 67 w. 10. DOŁUPŁOZ: Iuxta Ilme: *Doluploz* cum filiis et cum villa, Prozina, Dobrenta, Golec 1136 Ta s. 79 w. 46. DULGOTA: Hii uero sunt carpentarii (ecclesiae beati Adalberti): Tys, *Dulgota*, Do- man, Golian 1136 s. 79 w. 46. DYGOMA (SSNO Dzigoma): Stari Biscupici ... cum his ... Domc, *Digoma*, Gobilca (!) 1136 Ta s. 67 w. 9. DZIADEK: Ad officium agazonum (ecclesie beati Adalberti) hii sunt ... Go- stan, *Datk*, Radost 1136 Ta s. 79 w. 44. D WIZĘŃ: Opole cum his ... Volis, *Duisen*, Crostauz 1136 Ta s. 68 w. 12. GAN: Lestniz<a> cum his ... Domay, *Gan*, Nemoy 1136 Ta s. 69 w. 17. GĘBA: Silche cum his ... Vnemizl, *Gamba*, Bogumil 1136 Ta s. 70 w. 18. GŁOWKA: Villa Piscatorum cum his ... Ziroch, *Glou- ca*, Siroszlau 1136 Ta s. 69 w. 15. GODZINA: Hospites (ecclesiae beati Adalberti) uero sunt hii ... Mantis, *Godina*, Panten 1136 Ta s. 79 w. 47. GOGOŁA: Villa Piscatorum cum his ... Piscor, *Gogola*, Blizuta 1136 Ta s. 68 w. 14. GOLEC: Iuxta Ilme: Doluploz cum filiis et cum villa, Prozina, Dobrenta, *Golec* 1136 Ta s. 79 w. 46. GOŁY: Scaple cum his ... Tais, *Goli*, Sedlon 1136 Ta s. 10 w. 67. JEŻ: Balouezici cum his ... Chelzt, *Ies*, Neustrop 1136 Ta s. 69 w. 16. KARSZ (SSNO Kars(z)): Villa Piscatorum cum his ... Bogdan, *Carz*, Prussota 1136 Ta s. 69 w. 14. KĘDZIERZA: Stari Biscupici ... cum his ... Pampik, *Candera*, Comor 1136 Ta s. 67 w. 9. KŁOBUCZEK: Stari Biscupici ... cum his ... Parech, *Clobuchec*, Pampic 1136 Ta s. 67 w. 9. KOBYŁKA: Stari Biscupici ... cum his ... Digoma, *Gobilca* (!), Parech 1136 Ta s. 67 w. 9. KOMOR, KOMAR: Stari Biscupici ... cum his ... Comor, Sdomir 1136 Ta s. 67 w. 9. KONIUSZ: Stari Biscupici ... cum his ... Negloz, *Comus*, Dal 1136 Ta s. 67 w. 9. KOŚCIOŁ: Scaple cum his ... Sedlon, *Costol*, Milich 1136 Ta s. 10 w. 67. KOŻUSZEK: Opole cum his ... Radotech, *Cosussec*, Suc 1136 Ta s. 68 w. 11. KRO- STAWIEC: Opole cum his ... Duisen, *Crostauz*, Goli 1136 Ta s. 68 w. 11–12. KROTOSZA: Zueprauci cum his: Cuz, *Crotossa*, Oslab 1136 Ta s. 70 w. 19. KRZEPK: Silche cum his ... Zippen, *Crepc*, Zmil 1136 Ta s. 70 w. 18. KRZYK: Villa Piscatorum cum his ... Nemir, *Crik*, Pella 1136 Ta s. 69 w. 14. KRZYŻAN//KRZYŻ: Stari Biscupici ... cum his ... Marlec, *Criz*, Posdech 1136 Ta s. 67 w. 9. KRZYŻAN: Villa Piscatorum cum his ... Pella, *Crisan*, Bogdan 1136 Ta s. 69 w. 14. KURAS(Z)EK: Potulino cum his: ... Boranta, *Curassec*, Selistriy 1136 Ta s. 67 w. 11. KUSZ, KUS (SSNO Kusz//Kus): Zueprauci cum his: Cuz, *Crotossa*, Oslab 1136 Ta s. 70 w. 19. KUSZA: Opole cum his ... Crost, *Cussa*, Domasca 1136 Ta s. 68 w. 12. KWASEK: Hospites (ecclesiae beati Adalberti) uero sunt hii ... Milos, *Cuassec* 1136 Ta s. 80 w. 48. KWIATEK: Lissininio cum his: ... Ponat, *Quatec*, Targossa 1136 Ta s. 70 w. 20. ŁAZINA: Hospites (ec- clesiae beati Adalberti) uero sunt hii ... Tessanta, *Lazina*, Smars 1136 Ta s. 79 w. 47. ŁOKANA: Dambni- cia ... cum his eius possessores (!) ... Sedleuit, *Locana*, Vestina 1136 Ta s. 71 w. 21. ŁOWĘTA: Sirdnici cum his possessoribus ... Meseć, Mantina, *Louanta* 1136 Ta s. 67 w. 11. MAŁYSZKA//MALISZKA:

Lestniz<a> cum his ... Vilchanta, *Malisca*, Crusc 1136 Ta s. 69 w. 17. MARLEK: Stari Biscopici ... cum his ... Dal, *Marlec*, Criz 1136 Ta s. 67 w. 9. MEĆCINA: Sirdnici cum his possessoribus ... Mesec, *Mantina*, Louanta 1136 Ta s. 67 w. 11. MEĶOSZA: Ad officium agazonum (ecclesiae baeti Adalberti) hii sunt ... Radost, *Mancossa*, Nadey 1136 Ta s. 79 w. 44. MIESZEK: Sirdnici cum his possessoribus: Tyrpis, *Mesec*, *Mantina* 1136 Ta s. 67 w. 10/11. MIŁOWAN: Balouezici cum his ... Zarbinouiz, *Milouan*, Sodlc 1136 Ta s. 69 w. 16. MIODZIK: Hospites (ecclesiae beati Adalberti) uero sunt hii ... Cyrnech, *Modic*, Goston 1136 Ta s. 80 w. 47. MŁODOSZ: Scarbnichi cum his: Budizlau, *Mlodos*, Vcad 1136 Ta s. 71 w. 20. MOGILEK: Opole cum his ... Miley, *Milachec*, etiam *Mogilec*, Sobanta 1136 Ta s. 68 w. 12. NIEGŁOS (SSNO Niegłos(z)): Stari Biscopici ... cum his ... Craic, *Negloz*, Conus 1136 Ta s. 67 w. 9. NIEUDASZ: Bescorist cum possessoribus ... Blis, *Neudasz*, Radost 1136 Ta s. 68 w. 14. NIEWSTROP: Balouezici cum his ... Ies, *Neustrop*, Razc 1136 Ta s. 69 w. 16. ODOLAN: *Odolanus* comes 1144 MPP III w. 10. OKRZOS: Scaple cum his ... *Oeros*, Smars, Cymela 1136 Ta 9s. 67 w. 10. OSŁAB: Zueprauci cum his: Cuz, *Crotossa*, *Oslab*, Suliuy 1136 Ta s. 70 w. 19. OŹAR: Dochunov cum his ... Zach, *Osar*, Dalost 1136 Ta s. 68 w. 13. PARCHYNIA: Uilchecov cum his possessoribus ... Gostina, *Parchina*, Sinoch 1136 Ta s. 69 w. 16. PARZECZ: Stari Biscopici ... cum his ... *Parech*, *Clobuchec*, Pampic 1136 Ta s. 67 w. 9. PELLA (SSNO Pełła/Piełła): Villa Piscatorum cum his ... Crik, *Pella*, Crisan 1136 Ta s. 68 w. 14. PEĆCIEN: Hospites (ecclesiae beati Adalberti) uero sunt hii ... *Panten*, Cyrnech 1136 Ta s. 80 w. 48. PEPIK: Stari Biscopici ... cum his ... *Clobuchec*, *Pampic*, Candra 1136 Ta s. 67 w. 9. PISKLA: Rustici (ecclesiae beati Adalberti) sunt hii ... *Piscla*, Maruzc, Zandey 1136 Ta s. 79 w. 45. PISKORZ: Villa Piscatorum cum his ... Sdanto, *Piscor*, Gogola 1136 Ta s. 68 w. 14. PLASTK, PŁASTK: Villa Piscatorum cum his ... Vsemir, *Miranta*, *Plastc* 1136 Ta s. 68 w. 14. POKAJ: Hospites (ecclesiae beati Adalberti) uero sunt hii ... Polc, *Pocay*, Tessanta 1136 Ta s. 79 w. 47. PONIAT: Lissinino cum his: ... *Ponat*, Quatec, Targossa 1136 Ta s. 70 w. 20. POWOZ: Gorice cum histis: Carnes, *Pouoz*, Belina 1136 Ta s. 68 w. 13. POZDZIECH: Stari Biscopici ... cum his ... Criz, *Posdech*, Redanta 1136 Ta s. 67 w. 9. PRZEKART: Vruti cum his: ... Milouit, *Precart*, Trebna 1136 Ta s. 69 w. 15. PUKA: Scaple cum his ... Lederg, *Sulirad*, *Puca* 1136 Ta s. 67 w. 10. RACZEK, RECZK (SSNO Racek, Racko/Raczek, Raczko): Gorice cum histis: Belina, *Reck*, Milic 1136 Ta s. 68 w. 13. RADOST: Bescorist cum possessoribus ... *Neudasz*, *Radost*, Broda 1136 Ta s. 68 w. 14. RDZEK: Dobrileuo cum his possessoribus: Sulistry, *Crostaucz*, *Rzek* 1136 Ta s. 70 w. 19. RUSZ (SSNO Rus/Rusz): Stari Biscopici ... cum his ... Zlauos, *Ruz*, Sul 1136 Ta s. 67 w. 9. SINOCH//SYNOCH: Uilchecov cum his possessoribus ... *Parchina*, *Sinoch*, Vneuit 1136 Ta s. 69 w. 16. SMARCZEK: Dambnicia ... cum his eius possessores (!): *Smarcek*, Doman, Sedleut 1136 Ta s. 71 w. 21. SMARSK//ZMARSK: Stari Biscopici cum his ... *Pantis*, *Zmarsc*, Miloch 1136 Ta s. 67 w. 8. SMARŹ (SSNO Smarz): Hospites (ecclesiae beati Adalberti) uero sunt hii ... Lazina, *Smars*, Slimisl 1136 Ta s. 79 w. 47. SMIL: Silche cum his ... Crepc, *Zmil*, Redosz 1136 Ta s. 70 w. 18. STRZALEK: Lissinino cum his: ... Quatec, Targossa, *Stralec* 1136 Ta s. 70 w. 20. STRZESZ//STRZEŹ: Uilchecov cum his possessoribus ... Vnemisl, *Stres*, Chropec 1136 Ta s. 69 w. 16. SUCHORZA, SUCHORA: Chomantovo cum his ... Mislím, *Suchora*, Malozimiz 1136 s. 70 w. 17. SWAR: Scarbinichi cum his ... Mlodos, Vcad, *Zuar*, Zlauic 1136 Ta s. 71 w. 20. SYPIEN//SYPIEŃ: Silche cum his ... Techuta, *Zippen*, Crepc, 1136 Ta s. 70 w. 18. TAISZ: Scaple cum his ... Dlotla, *Tais*, Goli 1136 Ta s. 67 w. 10. TARGOSZA: Lissinino cum his: ... Quatec, *Targossa*, *Stralec* 1136 ta s. 70 w. 20. TRUP: Dochunov cum his: *Trup*, Gores, Dobrina 1136 Ta s. 68 w. 13. USTON (SSNO Ustoń): Koblouo cuius possessores hii sunt ... *Vston*, Radost 1136 Ta s. 71 w. 21. WIEŚCINA: Dambnicia ... cum his eius possessores ... Locana, *Vestina* cum filis eorum 1136 Ta s. 71 w. 21. WILCZĘTA: Lestniz<a> cum his ... Pribissa, *Vilchanta*, *Malisca* 1136 Ta s. 69 w. 17. WILKOSZ: Sodouo (!) cum his: Nesda, *Vilcos*, Serucha 1136 Ta s. 70 w. 19. WRZESZCZ: Hii uero sunt carpentarii (ecclesiae beati Adalberti): *Vrest*, Tys, Dulgota, Doman 1136 s. 79 w. 46. ZDAN//ŹDAN: Scarbinichi cum his ... Grochot, *Sdan* 1136 Ta s. 71 w. 20. ZŁYMYŚL (SSNO Żelimysł//Złymysł): Hospites (ecclesiae beati Adalberti) uero sunt hii ... Smars, *Slimisl* (!), Vstech 1136 Ta s. 79 w. 47. ŹARNOTA: Scaple cum his ... Zdeuy, *Sarnota*, Sulec 1136 ta s. 67 w. 10. ŹERZUCHA: Sodouo cum his: ... Vilcos, *Serucha*, Blizohc (!) 1136 Ta s. 70 w. 19. ŽUK: Opole cum his ... Cosussec, *Suc*, Nadey 1136 Ta s. 68 w. 11. ŽYŁKA//SIŁKA: Silche cum his: *Silca*, Milouan 1136 Ta s. 70 w. 18.

2 p XII w.

1. Cechy zewnętrzne człowieka

Wydzielono tu:

- Przewiska-przydomki określające wzrost i budowę ciała, w tym tuszę (charakteryzujące bezpośrednio): |*Malusza//Malusza* 1166 (< mały, mał ‘nieduży co do rozmiarów, niewielki co do wagi’, ‘niewiele znaczący, przeciętny, błahy’ Sstp). Ta ostatnia nazwa mogła mieć też pierwotnie znaczenie ‘przeciętny’.
- Przewiska-przydomki określające kolor i rodzaj włosów (charakteryzujące bezpośrednio): |*Bielec* XII p. post. (< biały ‘siwy’ Sstp), |*Czernoch* 1166 (< czarny ‘niger, o zwierzętach, tkaninie, zbroi’ Sstp), |*Golec* (SSNO *Golec//Golek*) XII p. post. (< golec ‘człowiek łysy’ SXVI), |*Golisza//Gołysza* 1193 (< goły ‘niczym nie obrosnięty’ Sstp, ‘pozbawiony naturalnego okrycia, nagi, sam, prosty, zwykły’ SXVI).
- Przewiska-przydomki określające części ciała (metonimiczne): |*Goleń* 1166 (< goleń ‘podudzie’ Sstp).
- Przewiska-przydomki określające kondycję fizyczną, w tym urodę lub ułomności fizyczne, choroby, wiek (charakteryzujące bezpośrednio): |*Czystawa* XII p. post. (< czysty ‘czysty fizycznie, nie brudny, bez skaży Sstp), |*Młodziej* XII ex. (< młody, młód ‘ts’ Sstp).

2. Cechy wewnętrzne człowieka, tj. cechy charakteru, usposobienia i zachowania oraz cechy moralne i umysłowe

Do przezwisk i przydomków określających cechy wewnętrzne człowieka należą:

- a) Przewiska-przydomki charakteryzujące człowieka ze względu na cechy charakteru, usposobienia i zachowania. Ocenę negatywną zawierają przezwiska (charakteryzujące bezpośrednio): |*Ośpiela* XII p. post. (< ospalec ‘leń, śpioch’ SXVI), |*Swarzysz* 1193 (< swar ‘sprzeczka, kłótnia’, swarzyć ‘karcić, upominać, kłócić się’ Sstp) ‘człowiek swarliwy, kłótniwy’, |*Zabor* 1166 (< zabrać, zabierać ‘wziąć coś cudzego, zagrabić’, ‘wziąć z powrotem, odebrać’ Sstp) ‘człowiek zaborczy’, |*Zawid* 1153 (< zawidzić, zawidzieć ‘zazdrościć, nienawidzieć’ Sstp) ‘człowiek zazdrosny, zazdrośnik’. Dwie ostatnie nazwy to, z gramatycznego punktu widzenia, nazwy wykonawców czynności, jednak znaczenie charakteryzujące (charakter człowieka) w nich przeważa, dlatego znalazły się w tej grupie.

Inne przezwiska i przydomki charakteryzujące bezpośrednio określały cechy postrzegane jako negatywne lub niekiedy może pozytywne: |*Barz* 1175 (< barzy ‘szybki’ Sstp) ‘człowiek szybko reagujący’, |*Prędot* 1153 (< prędko ‘szybko, gwałtownie’ Sstp) ‘człowiek reagujący szybko lub gwałtownie’.

Do przezwisk metaforycznych zaliczyć należy nazwę |*Burzyk* 1182 (< burza ‘ts’ Sstp, ‘nawałnica, wichura’, ‘rozruchy, zamieszki, waśń’, ‘niebezpieczeństwo, zła przygoda’, ‘gwałtowne uczucie, afekt, namiętność’ SXVI) ‘człowiek podobny do burzy’, która oceniała negatywnie.

Cechy charakteru, usposobienia i zachowania człowieka określano często na podstawie podobieństwa ludzi do fauny i flory, a nazwy zwierząt i roślin odnoszono do

osób na zasadzie metafory. Wydzielono kilka grup tego rodzaju przymisk i przydomków metaforycznych:

- Przewiska-przydomki utworzone od nazw ssaków: *Mierzynek* (< mierzynek ‘koń roboczy’ SW, por. miara ‘ts’ Sstp, mierzyć ‘ts’ Sstp), *Świnka* 1166 (< świnią, świnka ‘ts’ Sstp).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw ptaków: *Bąk* 1166 (< bąk ‘ptak z rodziny czaplowych, puchacz’ Sstp).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw roślin: *Chebda* 1152–53 (< chebda ‘dziki bez’ Sstp), *Jawor* 1177 (< jawor ‘gatunek platanu’ Sstp).
- b) Cechy moralne określał metaforycznie przydomek wartościujący pozytywnie *Opoka* 1166 (< opoka ‘kamień, skała’ Sstp).
Brak przewisk i przydomków określających cechy umysłowe.

3. Interakcje człowieka ze światem zewnętrznym

Wśród tych przewisk i przydomków wyróżniamy kilka grup:

- a) Przewiska-przydomki charakteryzujące bezpośrednio o znaczeniu genetycznym wykonawców czynności oparte na jednym rdzeniu. Motywację dla tych nazw dawały różne czynności wykonywane przez człowieka stale lub okazjonalnie. Tworzono je od czasowników określających te czynności: |*Goworzysz* XII p. post. (< goworzyć ‘rozmawiać, rozprawiać’, gowor ‘rozmowa’ Sstp) ‘ten kto rozprawia’, |*Pęcien* 1153 (< pętać ‘nakładać pęta’ Sstp), |*Rozwad* 1155 (< rozwadzić ‘pogodzić’ SXVI, por. rozwadzacz ‘ten, kto doprowadza do pojednania, rozjemca’ Sstp) ‘ten, kto (po)godził’, |*Więcisz* 1155 (< wieść ‘informacja o czymś, wiadomość’ Sstp, wieszczyć ‘wróżyć, przepowiadać’ R) ‘ten kto przynosi wieści, obwieszcza’.
- b) Brak zapisów przewisk i przydomków złożonych, tj. opartych na dwóch rdzeniach w 2 p XII w.
- c) Metonimicznie użyte nazwy przedmiotów i zjawisk związanych z danym człowiekiem. Wskazywały one tegoż człowieka, czyli pewną ‘całość’ przez charakterystyczny, związany z nim szczegół, czyli ‘część’. Wyróżniamy wśród nich:
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw różnych przedmiotów (rzeczowników pospolitych): |*Gromadza* 1155 (< gromada ‘kupa, stos’, ‘zebranie, tłum’ Sstp), |*Krzekocha* 1198 (< krzek ‘skrzek, jaja płazów bezogonowych’ SXVI lub krzekać ‘pokwikać’ SXVI), |*Krzyżan* 1194 (< krzyż ‘ts’ Sstp), *Kuczek* 1166 (< kuczek ‘kupka, gromadka’ L), |*Łanice* XII p. post. (< łan ‘miara powierzchni pola’ Sstp), |*Widl* 1155 (< widły ‘narzędzie o kilku zębach’ Sstp).
- d) Przewiska-przydomki o znaczeniu genetycznym nosiciela stanu lub procesu. Tworzone były od wyrazów określających doświadczony przez człowieka proces lub stan, zwykle form gramatycznych czasowników. W funkcji przewisk-przydomków występowały często imiesłowy bierne zakończone na *-n*, *-t* lub formy utworzone od czasowników w płaszczyźnie antroponimicznej (charakteryzujące bezpośrednio): *Miłowan* 1189 (< part. praet.pass. miłowan od czas. miłować ‘kochać, lubić, wysoko cenić, mieć w czymś upodobanie’ Sstp) ‘człowiek miłowany,

kochany’, *Odolan, Hodolan* XII p. post. (< part. praet. pass. od czas. ps *odolati, odoleti ‘zwyńczyć’ SpC) ‘człowiek zwychny’, *Radowan* 1187 (< part. praet. pass. radowan od czas. radować się ‘ts’ Sstp) ‘człowiek uradowany’.

4. Miejsce człowieka w społeczeństwie

W 2 p XII w. zapisano jeden przydomek określający kondycję społeczno-majątkową: *|Podsad* XII p. post. (< podsadek ‘chłop bezrolny’ Sstp).

Zapisy źródłowe – 2 p XII w.

BARZ: *Bars*, castellanus de Choleberch 1175 PŪr I 66 s. 44. BĄK: Cum pastoribus, quorum hec sunt nomina *Gostec, Banc*, Opoka ca 1166 MPP VII w. 7. BIELEC: *Bilech* XII p. post. LfLub s. 576. BURZYK: Presente *Buric* 1182 Pom 50. CHEBDA: Predzlavs, pater *Chebde* 1152–1153 MPP V w. 23. CZERNOCH: Cum pastoribus, quorum hec sunt nomina *Malussa, Cernoch*, Panten 1166 MPP VII w. 6. CZYSTAWA: *Cistana* (! pro *Cistaua*) XII p. post. LfLub s. 575. GOLEC//GOŁEK: *Golec* cum uxore XII p. post. LfLub s. 573. GOLEŃ: Cum pastoribus ... *Domaiz, Golen*, *Gostec* 1166 MPP VII w. 6–7. GOLISZA//GOŁYSZA: *Vladizlaus* dux dedit sanctuarios ... eorum villas: *Marinec, Golisa*, *Suaris* 1193 KŚI 70 s. 169. GOWORZYSZ: *Gouoris* uxor cum filiis XII p. post. LfLub s. 574. GROMADZA: *Rendiszeuici* (villa eccliasie beati iohannis in Wrotizlauia) *Gozstech* cum hominibus *Gremeza* (! pro *Gromaza*) cum filiis *Bogdas* et *Sulon* 1155 Mi s. 433 w. 20. JAWOR: *Jawor* 1177 MPP XII w. 14. KRZEKOCHA: Frater *Crecocha* dedit villam, que est iuxta *Meschou* (!) (ecclesie sancti Sepulcri in *Mechov*) 1198 MPP XIX w. 14. KRZYŻAN: Test(is) ... *Crisanus* ... canonic(us) *Caminens(is)* 1194 Pom 72. KUCZEK: Rustic(um) ... *Cucek* cum fratre nomine *Zauid* 1166 MPP VII w. 12. ŁANICE: *Lanice* prezbiter(-) XII p. post. LfLub s. 576. MAŁUSZA//MALUSZA: Cum pastoribus, quorum hec sunt nomina *Malussa, Cernoch, Panten* 1166 MPP VII w. 6. MIERZYNEK: *Vladizlaus* dux dedit sanctuarios cum omni progenie sua et eorum villas: *Merinec, Golisa* 1193 KŚI 70 s. 169. MŁOWAN: Sub testimonio *Miluanji*, abbatis (de Calvo) *Monte* 1189 MPP XV w. 11–12. MŁODZIEJ: *Mlodey* laicus XII ex. LfLub s. 578. ODOLAN, HODOLAN: *Hodolanus* XII p. post. LfLub s. 572. OPOKA: Cum pastoribus, quorum hec sunt nomina *Malussa* ... *Opoka, Siz, Cechan* 1166 MPP VII w. 6/7. OŚPIELA: *Ospela*, *Stronca, Bogusca* XII p. post. LfLub s. 583. PEĆCIEN: Nobilis ... laic(us) *Pantyen* 1153 Pom 21. PODSAD: *Podsad*, frater noster XII p. post. LfLub s. 578. PRĘDOTA: *Pradota* 1153 MPP V w. 23. RADOST: *Vill(am)* ... que vocatur *Grogeseuici* cum hominibus, quorum hec sunt nomina ... *Rozvad, Radost* cum duobus filiis *Rados* et *Milozlau* 1155 KŚI 35 s. 92. RADOWAN: Dominus *Radouanus*, *Poznanensis* episcopus ... predicti *Radouani* 1187 MPP XVII w. 10–11. ROZWAD: *Vill(am)* ... que vocatur *Grogeseuici* cum hominibus, quorum haec sunt nomina ... *Paulus, Dobrenta, Suc, Rozvad, Radost* cum duobus filiis *Rados* et *Milozlau* 1155 KŚI 35. SWARZYSZ: *Vladizlaus* dux dedit sanctuarios ... *Golisa, Suaris* 1192 KŚI 70 s. 169. ŚWINKA: Rusticus *Svinca* 1166 MPP VII w. 12. WIDŁ: Ex dono ducis *Bolezloui*, quinque rusticos, quorum nomina sunt hec: *Wetzi, Milees, Vidl* 1155 KŚI 35. WIEŚCISZ: Ex dono ducis *Bolezloui*, quinque rusticos, quorum nomina sunt hec: *Oiros, Syma, Wetzi, Milees, Vidl* 1155 KŚI 35. ZABOR: Cum uinearibus, quorum hec sunt nomina: *Domavi* et *Zabor* 1166 MPP VII w. 7. ZAWID: *Cucek* cum fratre nomine *Zauid* 1153 Cdp III 4.

Wiek XIII

W XIII w. wystąpiło 494 przezwisk i przydomków w dokumentach oryginalnych i 106 w kopiach. 255 nazw wystąpiło w dokumentach oryginalnych w 1 p XIII w. (39 w kopiach), a 239 w dokumentach oryginalnych w 2 p XIII w. (67 w kopiach), przy uwzględnieniu jednostek odnotowanych pierwszy raz w XII w. Pojawiały się one zarówno jako pojedyncze określenie człowieka, jak i, chociaż znacznie rzadziej, w dru-

giej pozycji, czyli jako drugie określenie po imieniu, np. *Baran*: Cum ... *Blisborio Baran* 1249 Kuj 5 s. 353.

1 p XIII w.

1. Cechy zewnętrzne człowieka

Wydzielono tu:

- Przewiska-przydomki określające wzrost i budowę ciała, w tym tuszę: *|Drobak* 1223 (< drób ‘drobne zwierzęta domowe’ Sstp, por. ps *drobь ‘coś drobnego, małego’ SpC), *|Grubina* 1222 (< gruby ‘ts’, ‘prostacki, nieokrzesany’ Sstp), *|Krępisza* 1204 (< krępy ‘otyły, gruby’ SXVI), *|Krotosza* 1204 (< krótki ‘niedługi’, ‘zwięzły’, ‘łagodny, spokojny, ugłaskany’ Sstp, ‘niski’ SXVI), *|Malik* 1223, *|Małysz//Malisz* 1244, *|Małysza//Malisza* 1221 (< mały, mał ‘nieduży co do rozmiarów, niewiele znaczący, przeciętny’ Sstp, ps *malyšь, malyša SET – za Słow. etym.-mot., cz. 1), metaforyczna nazwa *Suchorza*, *Suchora* 1204 (< suchy ‘pozabawiony wilgoci, obumarły, o człowieku – rozgorączkowany’ Sstp, ‘szczupły, chudy, wychudły’ SW, gw suchora ‘chuda krowa’ Sgw), *Tusza* 1210, *|Tuszech* 1204 (< tusza ‘objętość ciała, korpulencja’, ‘otucha’ SW, por. tusz ‘12 sztuk’ Sstp, także tuszyć ‘przeczuwać’ L). Tu zaliczamy też nazwę *|Nagosz* 1204 (< nagi ‘ts’ Sstp), określającą prawdopodobnie wygląd zewnętrzny człowieka.
- Przewiska-przydomki określające cechy charakterystyczne twarzy (charakteryzujące bezpośrednio): *|Ogorzała* 1204 (< ogorzały ‘rumiany, przypieczony’ Sstp).
- Przewiska-przydomki określające kolor i rodzaj włosów (charakteryzujące bezpośrednio): *|Bielec* 1204, *|Bielka* 1232 (< biały ‘siwy’ Sstp), *|Czarnosz* 1203, *|Czyr(z)niech* 1227 (< czarny ‘niger’ Sstp), *Czarnota* 1204 (< gw czarnota, ps *čьrnota ‘czerń’ SpC), *|Kędzierza* 1204 (< kędzierz ‘kędzior, lok włosów’ Sstp, kędzierzawy ‘o włosach, pokręcone, pofalowane’ Sstp); (nazwy metaforyczne): *|Mechnaty* 1203 (< mech ‘wspólna nazwa dla porostów i mchów’ Sstp) ‘człowiek o włosach jak mech’, *|Miedzica* 1243 (< miedź ‘ts’ Sstp) ‘człowiek o włosach jak miedź’.
- Przewiska-przydomki określające sposób patrzenia i mówienia (nazwy metonimiczne): *|Bek* 1224 (< bekać, beczeć ‘ryczeć (o bydle)’ SXVI), *|Piska* 1208, *|Piskosz* 1204 (< pisk ‘o głosie ludzkim’ SXVI), *|Głosek* 1223 (< głos ‘dźwięk, brzmienie’ Sstp).
- Przewiska-przydomki określające części ciała (nazwy metonimiczne): *|Bachorza* 1246 (< bachórz ‘brzuch’ SW, ps *bachorь ‘coś napęczniałego, obrzmiałego, brzuch’ SpC), *Czoło* 1204 (< czoło ‘ts’ Sstp), *Gęba* 1224 (< gęba ‘twarz, usta, paszcza’ Sstp), *Goleń* 1204 (< goleń ‘podudzie’ Sstp), *Nosek* 1231 (< nosek ‘dem. od nos’ SXVI, ‘gatunek rośliny, geranium’ Sstp), *Oczko* 1224 (< oczko ‘dem. od oko’ SXVI, ‘gatunek rośliny i nazwa owada’ Sstp), *Wąs* 1213 (< wąs ‘włosy pod nosem u mężczyzn’ L, wąs ‘puch na nasionach niektórych roślin’ Sstp), *Wąsik* 1224 (< wąsik ‘dem. od wąs’ L).
- Przewiska-przydomki określające kondycję fizyczną, urodę, ułomności fizyczne, choroby, wiek i inne (charakteryzujące bezpośrednio): *Dziecko* 1250 (< dziecko

‘małoletni’ Sstp), |*Krzepisza* 1204 (< krzepki ‘twardy’ Sstp, ‘silny, dziarski, solidny’ SXVI); (nazwy metaforyczne): |*Brud* 1218 (< brud ‘ts’ Sstp), |*Parkosz* 1210 (< park ‘smród’ SXVI), |*Skok* 1206 (< skok ‘krok’ Sstp); |*Lalek* 1204 (< lala ‘łątka, zabawka’ L).

2. Cechy wewnętrzne człowieka, tj. cechy charakteru, usposobienia i zachowania oraz cechy moralne i umysłowe

Do przydomków i przydomków określających cechy wewnętrzne człowieka należą:

- a) Przewiska-przydomki charakteryzujące człowieka ze względu na cechy charakteru, usposobienia i zachowania. Zaliczamy tu nazwy oceniające bezpośrednio negatywnie: |*Pozdek* 1204 (< późnie ‘późno’ Sstp) ‘ten kto się spóźnia’, |*Rzewniesz* 1204 (< rzewnić się ‘rozpaczać, narzekać’ Sstp, rzewnie ‘żałośnie’ Sstp) ‘ten, kto narzeka, rozpacza’, |*Smętek*, |*Smętko* 1222 (< smętek ‘smutek, strapienie, przygnębienie’ Sstp), |*Skowiela* 1204 (< skowyczeć ‘(o psie) skomleć’ Sstp) ‘ten, kto skomli jak pies’, |*Syc* 1204 (SSNO *Syc/Syk*) (< syc ‘skąpiec’ SXVI), |*Wzguł* 1204 (< niezguła, niezgoła ‘niedołęga, niedorajda’ SW, por. zgołemy ‘doszczętny, zupełny’ L), |*Zbąd* 1204 (< zbyć, zbyć się ‘uwolnić się od czegoś, ominąć coś, przetrwać’ Sstp) ‘ten, kto zbywał’; (metaforyczne nazwy): |*Męka* 1250, |*Mękosz* 1218 (< męka ‘ból fizyczny zadawany celowo w ramach kary, tortury’, ‘naturalne cierpienie fizyczne (choroba) lub moralne’ Sstp).

Należą tu także przewiska i przydomki złożone z negacją w pierwszym członie: |*Nieustęp* 1232 (< negacja nie, ustąpić (ustąpić) ‘odejść, opuścić, oddać coś’ Sstp, nieustępny ‘nieustępliwy’ SXVI, nieustępnie ‘nieustępliwie’ SXVI) ‘człowiek nieustępliwy’, |*Nieudał* 1204 (< negacja nie, udały ‘silny, mocny’ Sstp) ‘człowiek słaby’ oraz nazwa |*Sobiesąd* 1228 (< sobie ‘ts’ Sstp, sąd ‘ts’ Sstp) ‘sam sobie sądem, tj. człowiek samowolny’.

Skłonność do pijaństwa i awanturnictwa określały przewiska metaforyczne: |*Chrap* 1224, |*Chrapek* 1204, |*Chrapisz* 1210 (< chrap ‘gniew, nienawiść’ SXVI), |*Moczek* 1235 (< moczyć ‘trzymać w wodzie’ Sstp, por. współczesne moczygęba), |*Piwień* 1210 (< piwo ‘ts’ Sstp) i nazwa charakteryzująca bezpośrednio: |*Walisz* 1229 (< walić ‘wywrócić’, ‘rozbić’ Sstp) ‘ten kto wali, tj. bije’.

Przydomki oceniające pozytywnie bezpośrednio to: |*Karna* 1204 (< karny ‘posłuszny, zdyscyplinowany’ SXVI), |*Ożrzan* 1204, |*Ożrzych* 1207 (< ożrzany ‘przewidujący, ostrożny’ Sstp), |*Wolisz* 1204 (< wola ‘samodzielna, niezależna decyzja, możliwość swobodnego wyboru, życzenie’ Sstp) oraz oceniająca pozytywnie metaforyczna nazwa |*Troska* 1204 (< troska ‘kłopot, zmartwienie’, ‘opieka, ochrona’ Sstp).

Ze względu na możliwość charakteryzowania człowieka przez metafory oparte na podobieństwie ludzi do fauny i flory zalicza się tu:

- Przewiska-przydomki utworzone od nazw ssaków: |*Baran* 1249 (< baran ‘ts’ Sstp), |*Nietopyrz*, |*Nietoperz* 1204 (< nietoperz ‘ts’ Sstp), |*Wieprzek* 1220 (< wieprzek ‘dem. od wieprz’ L), |*Wilk* 1208, |*Wilkosz* 1230, |*Wilkost* 1204 (< wilk ‘ts’ Sstp), |*Wilczek* 1234–40 (< wilczek ‘koń maści wilczastej’ Sstp).

- Przewiska-przydomki utworzone od nazw ptaków: *Drozd* 1239 (< drozd ‘gatunek ptaka’ Sstp), *Golub* 1206 (< gołąb ‘ts’ Sstp), *Kur* 1239 (< kur ‘kogut’ Sstp), *Kuraszek* 1216 (< kuraszek ‘młody kogut’ SW), *Skowroniec* 1204 (< skowronek ‘gatunek ptaka’ Sstp), *Strzesz/Strzeż* 1204 (< strzeż ‘gatunek ptaka’ Sstp); nazwa ogólna *Ptaszek* 1224 (< ptaszek ‘ts’ Sstp).
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw ryb i płazów: *Żaba* 1239 (< żaba ‘ts’ Sstp).
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw owadów: *Komor, Komar* 1204 (< komar ‘nazwa owada’ Sstp); *Robak/Chrobak* 1204 (< robak, chrobak ‘owad’, ‘zwierzę pełzające, np. wąż’ Sstp), *Czyrma* 1222 (< por. ps *čьрмь ‘robak, czerw’ też ‘kolor czerwony’ SpC).
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw roślin: *Jawor* 1224, *Jaworysz* 1204 (< jawor ‘gatunek platanu’ Sstp), *Kąkol* 1204 (< kąkol ‘chwast zbożowy’ Sstp), *Łobota* 1216 (< łoboda, lebioda ‘gatunek rośliny’ Sstp), *Łuba* 1239 (< łub ‘kora z drzewa’ ‘rodzaj podsieni, tarasu’ Sstp, łuba ‘kora z drzewa’ SW), *Orzeszek* 1224 (< orzeszek ‘orzeczek włoski lub laskowy’ Sstp), *Oziemo* 1203 (< ozimy ‘(o zbożu) siany w jesieni’ Sstp), *Siemieniec* 1223 (< siemieniec ‘nazwa rośliny, konopie’ Sstp), *Skoczek* 1243 (< skoczek ‘gatunek rośliny’ Sstp); *Kwiatek* 1208 (< kwiatek ‘ts’ Sstp), *Zieleto* (SSNO *Żełeto//Zieleto*) 1212 (< zioło ‘ts’ Sstp).

Skojarzenia z cechami postaci biblijnych lub istot nadprzyrodzonych pozwalały używać ich nazw do charakterystyki osób poprzez metaforę, por. imię biblijne *Łazarz* 1212 (< łazarz ‘chory, mizerek’, ‘biedak, żebrak, nędzarz’ SW), nazwy aniołów *Cherubin* 1228 (< cherubin ‘anioł należący do najwyższego chóru anielskiego’ SXVI), *Serafin* 1228 (< serafin ‘anioł z trzema parami skrzydeł’ Sstp).

- b) Niewiele przezwisk i przydomków wskazywało na cechy moralne człowieka. Za takie uznać wypada charakteryzujące bezpośrednio przydomki: *Godzien* 1204 (< godzien, godny ‘odpowiedni, zdalny do czegoś’, ‘należny, zasłużony’ Sstp), *Powira* 1218 (< powierzyć ‘polecieć opiece, oddać z zaufaniem’ SXVI) ‘człowiek zaufany’, nazwy metaforyczne *Prawota* 1235 (< prawota ‘postępowanie zgodne z zasadami, sprawiedliwość’ Sstp), *Sąd* (SSNO *Sąd, Sędo*) 1235 (< sąd ‘ts’ Sstp), *Zbor* 1204 (< zbor ‘gromada, tłum, rzesza, społeczność, ród, pokolenie’ Sstp).
- c) W 1 p XIII w. pojawiły się trzy przewiska i przydomki, które wydają się określać cechy umysłowe człowieka: bezpośrednio charakteryzujący przydomek oceniający pozytywnie *Mędrzych* 1218 (< mądry ‘ts’ Sstp), bezpośrednio charakteryzujące przewisko *Matoł, Matul* 1204 (< matołka ‘zjawa, urojeńnię, widziadło’ SXVI, matać ‘oszukiwać’ SXVI); metaforyczne przewisko *Ćma* 1236 (< ćma ‘ciemność’ Sstp).

3. Interakcje ze światem zewnętrznym

Wśród tych przezwisk i przydomków wyróżniamy kilka grup.

- a) Przewiska-przydomki charakteryzujące bezpośrednio o znaczeniu genetycznym nazw wykonawców czynności oparte na jednym rdzeniu. Motywację dla tych nazw dawały różne czynności wykonywane przez człowieka stale lub okazjonal-

nie. Tworzono je od czasowników określających te czynności: |*Chwacień* 1204 (< chwacić ‘chwycić (się), objąć’ Sstp) ‘ten kto chwytą’, |*Dzielisz* 1218 (< dzielić ‘przeprowadzać podział’ Sstp, działać ‘pracować, być czynnym, postępować, czynić’ Sstp) ‘ten kto dzieli lub działa’, |*Gan* 1222 (< ganić ‘czynić wyrzuty, karcić, strofować’ rzucać obelgi’ Sstp) ‘ten kto gani’, |*Gowarzysz* 1210, |*Goworek* 1231 (< goworzyć ‘rozmawiać, rozprawiać’, gowor ‘rozmowa’ Sstp) ‘ten kto rozprawia’, |*Kido* 1229 (< kidać ‘rzucać’ SXVI) ‘ten kto rzuca’, |*Mazień* (SSNO *Mazien*) 1218 (< mazać ‘namaszczać, smarować maścią’, ‘kalać, plamić, bezcześcić’ Sstp) ‘ten kto maże, plami’, |*Pobych* 1204 (< pobyć ‘pomieszkać kędy’ SCn, por. pobyt ‘przebywanie’ Sstp) ‘ten kto gdzieś mieszkał (jakiś czas)’, |*Rąbiel, Rębiel* 1244 (< rąbać ‘ścinać, wycinać (drzewa)’ Sstp) ‘ten kto rąbie’, |*Rozdał* 1220 (< rozdać ‘dać dzielać coś między innych’ Sstp) ‘ten kto coś rozdał’, |*Rozwar* 1222 (< warzyć ‘gotować, piec, wypiekać’ Sstp, rozwarzać ‘rozgotować’ SW) ‘ten, kto coś rozgotował’, |*Wiecisz* 1223 (< wiecać, wiecić ‘ogłaszać’ Sstp) ‘ten kto ogłasza’, |*Wydzga, Wyżga* 1239, |*Wyżgo* 1222 (< wyżec, wyżegać ‘niszczyć ogniem’ Sstp) ‘ten kto niszczy ogniem’, |*Zbąd* 1204 (< zbyć, zbyć się ‘uwolnić się od czegoś, ominąć coś, przetrwać’ Sstp) ‘ten kto przetrwał’.

- b) Przewiska-przydomeki charakteryzujące bezpośrednio o znaczeniu genetycznym nazw wykonawców czynności oparte na dwóch rdzeniach lub wyrazach (composita): |*Brzezopasz* 1233 (< brzez ‘bez’ Sstp, opasać ‘obwiązać pasem, przypiąć miecz’ Sstp) ‘bez opasania – ten kto nie obwiązał się pasem/nie przypiął miecza’, |*Niedzielisz* XVIII (1207) (< negacja nie, dzielić ‘przeprowadzać podział’ Sstp) ‘ten, kto nie dzielił’, |*Odrzygroch* (1244) (< odrzeć ‘ściągnąć skórę’, ‘podrzeć, zniszczyć’ Sstp, groch ‘ts’ Sstp) ‘ten kto odzierał (obierał) groch’.
- c) Metonimicznie użyte nazwy przedmiotów i zjawisk związanych z danym człowiekiem. Nazywały one tegoż człowieka, czyli ‘całość’, przez charakterystyczny związany z nim szczegół, czyli ‘część’. Wyróżniamy wśród nich:
- Przewiska-przydomeki utworzone od nazw różnych przedmiotów: *Brus* 1224 (< brus ‘kamień do ostrzenia’ Sstp), *Głownia* 1204 (< głownia ‘smolna szcypa’ Sstp), *Grań* 1218 (< grań ‘krawędź, granica’ Sstp), *Gromadza* 1220 (< gromada ‘kupa, stos’, ‘zebranie, tłum’ Sstp), *Grot* 1224 (< grot ‘ostrze strzały lub broni kłującej’ SXVI), |*Gwoździan* 1204 (< goźdz, gwoźdz, gwóźdz ‘ts’ Sstp), *Korytko* 1246 (< korytko ‘dem. od koryto’ SXVI), |*Kosal* (SSNO *Kozal*//*Kosal*) 1249 (< kosa ‘ts’ Sstp lub koza ‘ts’ Sstp), *Kosior* 1204 (< kosior ‘pogrzebacz’ Sstp), |*Koszęt* 1236 (< kosz ‘ts’ Sstp), *Kottek* 1224 (< kottek ‘dem. od kocioł, naczynie do gotowania’ SXVI), *Kraj* 1204 (< kraj ‘terytorium objęte granicami’, ‘brzeg, skraj’ Sstp), *Krzyż* 1230, |*Krzyżan* (SSNO *Krzyżan*//*Krzyżan*) 1204, |*Krzyżon* 1226 (< krzyż ‘ts’ Sstp), |*Łatek* (SSNO *Latek*//*Łatek*) 1204 (< łąta ‘belka w dachu’, ‘naczynie, kocioł’ Sstp, ‘kawałek materiału do osłonięcia dziury’ SXVI), *Łopata* 1244 (< łopata ‘ts’ Sstp), |*Pałek* 1204 (< pałka ‘przedmiot wydłużony, drażek, kij’ SXVI, ‘łodyga roślin jednoliściennych’ Sstp), *Patoka* 1230 (< patoka ‘miód płynny’ SXVI, patoki pl. tantum ‘liche, cienkie piwo’ Sstp), |*Pągel* 1204 (< paga, pęga ‘bicz z rzemienia’ Sstp), *Pika*

- (SSNO *Pika//Pyka*) 1246 (< pika ‘broń z długim drzewcem’ SXVI), *Pirścieniec* 1224 (< pierścieniec ‘pierzścień’ Sstp), *Pirścionek* 1224 (< pierścionek ‘ts’ SXVI), |*Powirsza* (< powirsze ‘powierzchnia’ Sstp), |*Pusza* 1244 (< puszka ‘skrzynka, pudełko’, ‘działo, ręczna broń palna’ Sstp), *Rożek*, *Rożko* 1231 (< rożek ‘owoc drzewa o nazwie chleb świętojański’ Sstp), *Siekirka* 1239 (< siekierka ‘mniejsza siekiera’ Sstp), |*Szczytek* 1204 (< szczyt ‘tarcza, puklerz’, ‘górna część budowli, wierzchołek’ Sstp), |*Trojan* 1220 (< trojak ‘liczba z trzech złożona, troje czego’ L), *Żoraw* 1204 (< żoraw, żuraw ‘urządzenie do wyciągania wody ze studni, most zwodzony’, ‘gatunek ptaka’ Sstp).
- Przewиска-przydomki utworzone od nazw dni tygodnia, miesiący, pór roku: |*Latek*, *Latko* (SSNO *Latek//Łatek*) 1204 (< lato ‘ts’ Sstp).
 - Przewиска-przydomki utworzone od nazw zjawisk atmosferycznych: *Santor*, *Sątor* 1241 (< por. łuz. sutor ‘zawierucha, zamieć’ (Słownik etym.-motyw., cz. 1)), *Mroz* 1224 (< mroz, mróz ‘ts’ Sstp), *Woda* 1250 (< woda ‘ts’ Sstp).
 - Przewиска-przydomki utworzone od nazw obiektów fizjograficznych, budowli: |*Dworzysz* 1204 (< dwor, dwór ‘miejsce pobytu panującego’ Sstp), *Plewnia* 1210 (< plewnia ‘pomieszczenie na plewy’ Sstp), *Gorka* 1224 (< gor-ka, górka ‘mała góra’, ‘wypukłość na ciele’ Sstp), *Susza* 1204 (< susza ‘suchy teren, obumarłe drzewa’ Sstp), |*Targosza* 1207 (< targ ‘miejsce wyznaczone do targowania’, ‘akt kupna-sprzedaży, umawianie się o cenę’, ‘dzień targowy’ Sstp).
 - Przewиска-przydomki utworzone od nazw pożywienia: |*Kromoła* 1237 (< krom-ka ‘odcięty kawałek chleba’ Sstp), *Krupa* 1204 (< krupa ‘kasza’ SXVI, krupy ‘otłuczone ziarno’ Sstp).
- d) Przewиска-przydomki o znaczeniu genetycznym nosiciela stanu lub procesu. Tworzone były od wyrazów określających doświadczony przez człowieka proces lub stan, form gramatycznych czasowników. W funkcji nazw osób występowały często imiesłowy biernie zakończone na *-n*, *-t* lub formy utworzone od czasowników w płaszczyźnie antroponimicznej. Są to nazwy charakteryzujące bezpośrednio: *Miłowan* 1206 (< part. praet.pass. miłowan od czas. miłować ‘kochać, lubić, wysoko cenić, mieć w czymś upodobanie’ Sstp) ‘człowiek miłowany, kochany’, |*Nienadziej* XV (1224) (< nienadziały ‘niespodziewany, nieoczekiwany’ SXVI) ‘człowiek nieoczekiwany’, *Pomnian* 1219 (< part. praet. pass. pomnian od czas. pomnieć ‘pamiętać, zachowywać w pamięci’ Sstp) ‘człowiek zapamiętany’, *Poujrzon* 1224 (< part. preat. pass od czas. *poujrzeć : ujrzyć ‘zobaczyć, stwierdzić’ Sstp) ‘? człowiek ujrzany’, *Poznan* 1224 (< part. praet. pass. poznan od czas. poznać ‘ts’ Sstp) ‘człowiek poznany’, *Radowan* 1204, *Radwan* 1224 (< part. praet. pass. radowan od czas. radować się ‘ts’ Sstp) ‘człowiek (u)radowany’, *Rozdran* (SSNO *Rozdran* ?) 1244 (< part. praet. pass. rozdran od czas. rozdrać ‘rozerwać, roztargać’ Sstp) ‘człowiek rozerwany, roztargany’, *Rozniat* 1207 (< part. praet. pass. rozniat od czas. rozniecić ‘rozpalić’ Sstp) ‘człowiek rozpalony’, |*Rozpęch* 1248 (< rozpęknąć się, rozpukać się ‘pęknąć, rozpaść się na kawałki, rozrywać się’ Sstp) ‘ten kto pękał, rozerwany’, *Siedzian* 1204 (< part. praet. pass. siedzian

od czas. siedzieć ‘ts’ Sstp) ‘? człowiek zasiedziany’, |*Stradla* 1204 (< stradać ‘zostać pozbawionym czegoś’ Sstp) ‘ten kto stracił, stratny’, |*Uston* (SSNO Ustoń) 1222 (< ps *ustiti ‘pobudzać’ SpC, por. poduścić ‘podstępnie namówić, doradzić, podpowiedzieć, podniecić’ Sstp) ‘człowiek namówiony’, |*Ždan* (SSNO *Zdan//Ždan*) 1204 (< part. praet. pass. ždan od czas. ždać ‘oczekiwać’ Sstp) ‘człowiek oczekiwany’.

4. Miejsce człowieka w społeczeństwie

Miejsce człowieka w społeczeństwie wyrażane było przez:

- Przewiska-przydomki wskazujące na wykonywany zawód lub zajmowany urząd lub stanowisko. Są to nazwy charakteryzujące bezpośrednio: |*Psarz*, |*Psar* 1210 (< psarz ‘ten, kto opiekuje się psami myśliwskimi’ Sstp), |*Panik* 1202, |*Panoch* 1210 (< pan ‘kasztelan, dostojnik’, ‘szlachcic’, ‘mężczyzna’, ‘małżonek’ Sstp), |*Pucica* 1219 (< pucek ‘chłopczyna’ SXVI), |*Rynierz* 1233 (< rynierz ‘pachołek ryccerza, giermek’ Sstp), |*Skarbnik* 1237 (< skarbnik ‘urzędnik zarządzający skarbcem panującego’ Sstp).
- Przewiska-przydomki wskazujące na kondycję majątkowo-społeczną, charakteryzujące bezpośrednio: |*Goły* 1204 i szereg derywatów: |*Gołuch* 1224, |*Golik* 1204, |*Golisza/Gołysza* 1204, |*Gołuj* 1241, |*Gołost* 1204 (< goły ‘niczym nie obrośnięty’ Sstp, ‘pozbawiony naturalnego okrycia, nagi, sam, zwykły, prosty’ SXVI) – nazwy te wskazywały na prostego, zwykłego człowieka, zapewne niebogatego.

Zapisy źródłowe – 1 p XIII w.

BACHORZA: Test(is) ... *Bachora* ... armiger(-) (ducis) Kviauie 1246 FG 335 w. 10. BARAN: Cum ... *Blisborio Baran* 1249 Kuj 5 s. 353. BEK: (Testis) *Bec* ... test(is) *Bec* ... capellanus Pacoslay 1224 AP V w. 8. BIELEC: In ... *Trebnica* ... hospites ... *Boguchual et Belec*, filii *Cuchek* 1204 MPP XXV w. 4. BIELKA: Test(e) ... *Belca* 1232 KMłp 403. BRUD: *Malostric et Dalis*, filij *Brudonjs* (rustici) 1218 KMaz 200. BRUS (SSNO *Brus(z)*): *Mile(s)* (episcopi *Cracoviensis*) ... *Bruz*, subdapifer ... test(is) ... *Bruz*, subdapifer 1224 AP V w. 12, 31. BRZEZOPASZ: *Bresopas*, subdapifer (ducis *Zyrrazie*) 1233 CdP I 23. CHERUBIN: *Ianek*, filius *Cherubin* 1228 KMłp 395. CHRAP: Sislaus, filius *Chraponis* 1224 AP V w. 7. CHRAPEK: De *Cothouic piscator(-)* ... *Hrapek* 1204 KŚI 104 s. 266. CHRAPISZ: *Zlausoujcz Hrapis*, *Pancis*, *Gozis mellifjces* 1210 MPP XLVI w. 18. CHWACIEŃ: *Huacen* subdapifer 1204 KŚI 104 s. 262. CICHŃ: De *Cothouic piscator(-)* ... *Ciho* 1204 KŚI 104 s. 267. CZARNOSZ//KARNOSZ: De *Cothouic piscator(-)* *Carnos*, filius *Pozdek* 1203 KŚI 102 s. 267. CZARNOTA//KARNOTA: De *Sitcouich hospites Carnota* cum fratre 1204 KŚI 104 s. 226. CZOŁO: *Opife(x)* *vasarum Ostas dictus Cholo* 1204 KŚI 104 s. 263. CZYRMA: *Radowg* (ascriptus in *Lomna*) cum fratribus *Ciber*, *Cirma* et filiis eorum 1222 FG 1247 w. 13 (= CdP I 16). CZYRZNIECH: *Tsirnech*, castellanus de *Cholberg* 1227 Pom 162. ĆMA: Test(is) ... *Czima* (! pro *Tezima*) 1236 CdP I 26. DROBAK: *Hec est autem familia, de qua mentionem agimus* ... *Vecis, Drobac*, *Swenza* cum fratre *Myron* 1223 FG 1110 w. 7 (= DkL 33). DROZD: Present(e) *Johanne Drosd*, *Warschouiensi subpincern(a)* 1239 KkM 13. DWORZYSZ: De *Brochocino* ... solus *Duoris*, sutor, filius *Zulim* 1204 MPP XXV w. 14. DZIECKO (SSNO *Dziec(z)ko*): *Deteco* subdapifer 1250 Korn 15. DZIELISZ: *Nomina autem horum rusticorum hec sunt, quos de ecclesia predicta M. edixit. Malostric et Delis*, filij *Brudonjs* 1218 FG 625 w. 15 (= KMaz 200). GAN: President(e) in ecclesia *Cracoviensi* ... canonic(o) diacon(o) ... *Ganone* 1222 FG 81 w. 31 (= Mog 2). GĘBA: Test(is) ... *Sulislav Gamba* 1224 AP V s. 32/33. GŁOSEK (SSNO *Głos(z)ek*): *Gloshek* cum fratre *Malos* 1223 FG 1110 w. 7 (DkL 33). GŁOWNIA: De *Radisseu hospes*(s)

... *Glouna*, filius Mizliborij 1204 KŚI 104 s. 262. GODZIEN: In ... Trebnica hospes(s) Golen, filius *Goden* 1204 KŚI 104 s. 261. GOLEŃ: In ... Trebnica hospes(s) *Golen*, filius *Goden* 1204 KŚI 104 s. 261. GOLIK: De Martinouo ... kamerari(us) ... *Golich* 1204 KŚI 104 s. 265. GOLISZA//GOŁYSZA: De Martinouo ... lagenari(us) ... Bogdan, filius *Golisse* 1204 KŚI 104 s. 265. GOLUB: Cum ascripticiis in eadem uilla (Campino) manentibus ... Bogumil, *Golub*, Boz 1206 MPP XXXIII w. 4–5. GOŁOST: De Stitcouich ... tornator(-) ... Paruh, filius *Golost* 1204 KŚI 104 s. 266. GOŁUCH: Testes ... *Goluch* et Andreas, filii Sulconis 1224 AP V w. 23–24. GOŁUJ: Test(is) ... *Golug* ... mile(s) 1241 KW 228. GOŁY: De Cothouic piscator(-) ... *Goli* 1204 KŚI 104 s. 266. GORKA: Testes ... Otto, camerarius episcopi (Cracoviensis), *Paul Gorca*, pincerna ejusdem 1224 AP V w. 30. GOWARZYSZ: Test(is) *Gowarish* 1210 MPP XLVI w. 25. GOWOREK: Comitisse Milozcelaue (!) ... relicte comitis *Gouoricij* ... ductus *Gouoritius* 1231 KMłp 13. GRAŃ (SSNO Gran): Preduchno, apud *Gran* habet 1218 KŚI 198 s. 206. GROMADZA: *Gromaza*, filius Poneti (!) 1220 KMaz 206. GROT: *Groto*, *Grothonis* filius 1224 PrUr I.I 50. GRUBINA: In Lomna ... ascripti ... *Grubina* cum filiis 1222 FG 1247 w. 10. GWO - DZIAN: De Wangrinouo ... narochni<ci> Preuodek, filius *Guozdan* 1204 KŚI 104 s. 264. JAWOR: *Jaworius*, judex meus (Henrici, ducis Slesiae) 1224 Hae 36. JAWORZYSZ: *Jaworis*, filius Hocemiri 1204 KŚI 104 s. 264. KARNA: De Malussino ... Maluy, filius *Charne* 1204 KŚI 104 s. 266. KAŃKOL, KAŃKUL: Rasseuichi hospites ... Sdimir, *Cucol* 1204 KŚI 104 s. 264. KĘDZIERZA: De Malechowo subdapifer(-) ... *Kandera*, filius Trambce 1204 KŚI 104 s. 264. KIDO: Test(is) ... *Kiddo* 1229 Pom 179. KOMOR: De Zantirouo ... *Comor*, filius Reunis ... *Comor* 1204 KŚI 104 s. 265–267. KORYTKO: *Jacobus Coritko* 1246 KMaz 463. KOSIOR: De Wangrinowo omnes narochnici: *Cozor*, filius Ustalic, Pansa, *Paul* 1204 KŚI 104 s. 264. KOSZĘT: Praesent(e) ... Iasdone, filius *Cosanth* 1236 Mog 14. KOTŁEK: Test(is) ... *Jan Cotlech* 1224 AP V w. 13. KOZAL//KOSAL: Present(e) ... *Vbislao dicto Kozal*, milit(e) 1249 Kuj 12 s. 126. KRAJ: De Clissouo ... wlpicari(us) ... *Kray* 1204 KŚI 104 s. 266. KRĘPISZA: De Brochocino hospes(s) ... *Crampissa*, filius Preduouoic 1204 KŚI 104 s. 264. KROMOŁA: Coram ... Johanne, filio *Cromole* 1237 KMłp 21. KROPIDŁO: Nomina (sanctuariorum, quos Gnesnensis archiepiscopus ecclesie Lanciensi concessit) *Cropidlo*, Rosnat, Chotemir 1207 KW 52. KROTOSZA: Rasseuichi hospites ... Janis, filius Pobit, Godel filius *Crotosse* 1204 KŚI 104 s. 264. KRUPA: In ... Trebnica ... hospes(s) ... *Crupa* 1204 KŚI 104 s. 261. KRZEPISZA: In ipsa Trebnica ... hospes(s) ... Zuantos, filius *Crepisse* 1204 MPP XXV w. 5. KRZYSZ//KRZYŻ: *Criz*, filius Gosloui 1230 KMłp 401. KRZYŻAN: De Clissouo wlpicari(us) ... *Crizan*, filius Netopir 1204 KŚI 104 s. 266. KRZYŻON: *Criszononis* milit(is) 1226 FG 989 w. 14. KUR: *Cur* et Jozeph emerunt hereditatem, que wlgo Doiasdouo dicitur 1239 FG 633 w. 2 (= Kuj 4 s. 289). KURAS(Z)EK, KURAS(Z)K: *Curask* 1216 MPP LXVIII w. 8. KWIATEK: Cum uobus filiis Pische, Sestremil, *Quatek* 1208 KŚI 132. LALEK: De Martinouo ... lagenari(us) ... *Lalek* 1204 KŚI 104 s. 265. LATEK//ŁATEK (SSNO Latek//Łatek, Latko//Łatko): In ... Trebnica ... hospes(s) ... Gostirad, filius *Latek* 1204 KŚI 104 s. 261. ŁAZARZ: *Lazarus*, canonicus (Vratizlaviensis) 1212 KŚI 152. ŁOBOTA: *Lobota* cum filiis 1216 MPP LXVIII w. 8. ŁOPATA: Baro(-) (Boleslai, ducis Mazouiae) ... *Petrus Lopata* 1244 KMaz 453. ŁUBA (SSNO Luba//Łuba): Cum ... *Petro Luba* de Radzimino, curie episcopalis cancelario 1239 KkM 13. MALIK: Mankar cum fratre *Malik* 1223 DkL 33. MAŁYSZ//MALISZ: Villam ... Powelino. cum incolis ... quarum nomina sunt hec ... Pusa cum filio *Mals* (!) 1244 KMaz 447. MAŁYSZA // MALISZA: A filiis Rodoani (! pro Raduani), Conrado uidelicet et *Malissa* 1221 CdP I 12. MATOŁ, MATUŁ: In ... Trebnica ... hospes(s) ... *Matul*, filius Zuluy 1204 KŚI 104 s. 261. MAZIEN: Villa Quatkonis ... villa *Mazen* 1218 KŚI 198. MECHNATY: De Cothouic piscator(-) *Mechnati* 1203 KŚI 102 s. 267. MEĆCINA: *Mutina*, canonicus de Gnizene 1232–1233 PŪr I 281 s. 221. MEĐDRZYCH: Sub test(e) ... *Mendricho* 1218 FG 625 w. 13 (= KMaz 200). MEŃKA: Comite Ianussone, filio *Bogumili cognomine Menca* 1250 Heinr 9 s. 157. MEŃKOSZ: Nomina ... rusticorum hec sunt ... Pouira et Unoss, filii *Mecosonis* 1218 FG 625 w. 15 (= KMaz 200). MIEDZICA: Present(e) ... *Thoma Mezdiza* (!) 1243 FG 73 w. 13 (= Mog 18). MIŁOWAN, MIŁWAN: Vserad, Bogumil, Golub, Boz, *Milouan*, Nerad (ascriptici in Campino) 1206 MPP XXXIII w. 4–5. MOCZEK, MOCZKO (SSNO Moc(z)ek): Present(e) ... *Moczcone* 1235 Mog 13. MROZ: Stephanus, filius *Mrozonis* 1224 AP V w. 7. NAGOSZ: Kamerari(us) ... Milobrat, filius *Nagos* 1204 KŚI 104 s. 262. NIEDZIELISZ: *Nedelis* cum Vencec et Pet, filiis suis XVIII (1207) KW 52. NIE-

NADZIEJ: Testes ... Warbl. et *Nenadei*, frater eius XV (1224) Pom 145. NIETOPYRZ, NIETOPERZ: De Clissouo wlpicari(us) ... Crizan, filius *Netopir* 1204 KŚI 104 s. 266. NIEUDAŁ: De Brochocino hosp(es) ... *Neudal*, filius Zduy 1204 KŚI 104 s. 264. NIEUSTĘP: *Nystamp* (!) castellanus de Stari Grod 1232 FG 763 w. 10. NOSEK: *Wenzla* (!) *Nozhec* 1231 FG 67 w. 22 (= Mog 12). OCZKO: Pantinus *Ochco* 1224 AP V w. 7. ODRZYGROCH: Present(e) ... *Odzygroch* (!), milite (Boleslai, ducis Cracouiae et Sandomiriae) (1244) KMłp 424. OGORZAŁA: De Stitcouch ... lagenari(us) ... *Ogorala*, filius Johannis 1204 KŚI 104 s. 266. ORZESZEK, ORZESZK, ORZESZKO: De Osada hii fuerunt presentes ... Sulenta, *Oresek*, Domamir 1224 AP V w. 15. OZIEMO: *Otezlaus Ozemo* 1203 MPP XXIV w. 36 (= KŚI 103 s. 257). O RZAN: De Knegnich ... pisto(-) ... *Ozran*, fili(us) Radouan 1204 KŚI 104 s. 266. O RZYSZ: *Ozris* cum filio 1207 KW 52. PAŁEK: De Brochocino hosp(es) ... Crston, filius *Palek* 1204 KŚI 104 s. 264. PANIK: Hee sunt igitur decime (ad ecclesiam lubensam pertinentes) ... v *Panica* 1202 KŚI 90 s. 215. PANOCH: *Panoh*, Milozlaus agazo 1210 MPP XLVI w. 19. PARKOSZ: Test(is) ... *Parcos* ca 1210 MPP XLV w. 7. PATOKA: Test(e) ... *Pathoca* 1230 FG 66 w. 15 (= Mog 11). PAĞEL: Piscatores ... Nesul cum filio *Pugel* 1204 MPP XXV w. 33. PIKA (SSNO Pika//Pyka): *Arnoldus Pica*, ascerdo(s) 1246 Woel 13. PIRŚCIENIEC: Test(is) ... *Martinus Pirscenech* 1224 AP V w. 32. PIRŚCIONEK: *Marcin Pirsconek* 1224 FG V w. 18. PISKA (SSNO Piska//Pyska//Pyszka): Villas Pyschino et Bratostouo cum ... heredibus ... duobus filiis *Pische*: Sestremil, Quatek 1208 KŚI 132. PISKOSZ (SSNO Piskosz//Pyskosz): In ... Trebnica hosp(es) Modlibog, filius *Piscos* 1204 KŚI 104 s. 261. PIWIEŃ: Bonik et Mirek, frater eius, *Piwen*, Zelis, Nidomislz (!) camerarij 1210 MPP XLVI w. 19. PLEWNIA: (Rusticus in Dominiz) ... *Plefna* 1210 MPP XLVI w. 16. POBYCH: Rasseuichi hospites ... Janis, filius *Pobih* (!) 1204 MPP XXV w. 13. POMNIAN, POMNIEN: Comes Cristianus, filius *Pomnanj* 1219 FG 462 w. 3 (= Kuj 3). POUJRZON: *Poujrzon*, camerarius Ostasii (castellani Cracouiensis) 1224 AP 5 w. 8. POWIRA: *Pouira* et Vnoss, filii Mecosoni 1218 FG 625 w. 15 (KMaz 200). POWIRSZA: Nomina (incolarum de villa Pouelino) sunt hec ... Nedabil, Nered cum duobus Nedabil et *Pouirsa* 1244 FG 636 w. 5. POZDEK: De Cothouic piscator(-) Carnos, filius *Pozdek* 1204 MPP XXV w. 27. POZNAN: Test(is) ... *Poznan* subdapifer 1224 AP V s. 24. PRAWOTA: Test(is) ... *Prauota* 1235 FG 1334 w. 47. PSARZ, PSAR: Hec ... sunt nomina rusticorum in Zirsinik ... *Psar*, Thusha, Miloztri 1210 MPP XLVI w. 16. PTASZEK: Test(is) ... *Ptasek Lauricheuc* 1224 FG 7 w. 18 (= Kkk 13). PUCICA: Present(e) ... solar(e) (in capitulo Vratizlaviensi) ... *Petro Pucica* 1219 KŚI 223. PUSZA: Villam, que vulgo Pouelino dicitur, cum incolis eius ... quarum (!) ... nomina sunt hec ... *Pusa* cum filio Mals 1244 FG 636 w. 6 (= KMaz 447). RADOWAN: De Knegnich pistores: Stradla, Dalny, Ozran, fili(us) *Radouan* 1204 KŚI 104 s. 266. RADWAN, REDWAN: *Raduanus*, capellanus de Xenic 1224 AP V s. 34. RAŁBIEL, RĘBIEL: Test(is) ... *Rambel* 1244 KMaz 453. ROBAK, CHROBAK: Rasseuichi hospites ... *Hrobak*, filius Hocessouic 1204 KŚI 104 s. 264. ROZDAŁ (SSNO Rozdał//Rozdział): Albricus et *Rozdal*, filii Preczslai 1220 KMaz 206. ROZDRAN (SSNO Rozdrzan (?)): Donationes ... de villis infrascriptis ... Lancaua Jacobi, Lancaua *Rosdrana*, Martini Lancaua 1244 FG 75 w. 13. ROZNIAT (SSNO Rozniat, Roźniat): Nomina (sanctuariorum, quos Gnesnensis archiepiscopus ecclesie Lanciensi concessit) Cropidlo, *Rosnat*, Chotemir 1207 KW 52. ROZPEŁCH, ROZPUCH: Per Obechan *Rospanche* (!), Boguphalum et eorum fratres 1248 KW 272. ROZWAR: Test(is) ... laic(us) *Rozwar* 1222 PŪr I 199. ROŻEK//ROSZEK, ROŻKO//ROSZKO: Comes *Rosech*, filius Dirsikray 1231 FG 1320 w. 6. RYNIERZ (SSNO Rynerz, Renner, Rajner, Rajnir): *Rinerus* sacerdos 1233 KMłp 407. RZEWNISZ: De Zantirouo ... Comor, filius *Reunis* ... subdapifer(i) 1204 MPP XXV w. 19. SAĐ (SSNO Sađ, Sędo): Hered(is) ... villae Prudocin) ... *Sudonis* 1235 Mog 13. SAĐTOR (SSNO Santor): Cimes *Santor* 1241 FG 414 w. 10 (= KW 230). SERAFIN, SERAFIM: (Nobilis) Ramolt et Evstacius, filii *Seraphin* 1228 KMłp 395. SIEDZIAN: Hospes *Sedan* cum filio 1204 KŚI 104 s. 267. SIEKIRKA, SIEKIERKA: Test(is) *Otezlaus Zekirka* 1239 FG 1099 w. 10. SIEMIENIEC: Domini *Martini Semenez* 1223 CdSil II 1 s. 1. SKARBNIK: Coram ... test(e) ... *Tuoriano Skarbnik* 1237 KMłp 21. SKOCZEK: Camerarij (Boleslai ducis Sleziae et Poloniae) *Scocek* et frater eius radey 1243 FG 2350 w. 4. SKOK: Cum ... ascriptiis in eadem villa (Laurenciac) manentibus ... Milouan, Nered, *Zcok*, Nousodl 1206 KŚI 123. SKOWIELA: Sedan cum filio, *Skouela* cum filio, Milozlau cum filio, quilibet istorum debet tria paria de magnis rota 1204 KŚI 104 s. 268. SKOWRONIEC: De Rozerouo (!) *Zkouronech* et Budis, filiis Ratis 1204

KŚI 104 s. 265. SMĘTEK, SMĘTKO: Radosta (ascriptus in Lomna) cum filiis selistyo, Milosca et *Smatco* 1222 FG 1247 w. 9. SOBIESAÐ: Velislau, filius *Sibesandonis* 1228 FG 630b w. 7 (= KMłp 395). STRADLA: De Knegnich pistores: *Stradla*, Dalny, Ozran, fili(us) Radouan 1204 MPP XXV w. 26 (= KŚI 104 s. 266). STRZESZ//STRZEŻ: Rasseuichi hospites ... *Stres*, filius Thussech ... De Cothouic piscator(-) ... *Stres* 1204 KŚI 104 s. 264. SUCHORZA, SUCHORA: De Brochocino hosp(es) ... *Zuchora* ... De Clissouom ... wlpicari(us) ... *Zucora*, filius Pamete (!) 1204 MPP XXV w. 14, 24 (= KŚI 104 s. 264, 266). SUSZA: De Stitcouich hosp(es) ... *Zussa*, filius *Scitek* 1204 MPP XXV w. 23 (= KŚI 104 s. 266). SYC//SYK: De Cothouic piscatores ... *Zic*, Voyen, Pribis 1204 MPP XXV w. 27 (= KŚI 104 s. 267). SZCZYTEK: De Stitcouich hosp(es) ... *Zussa*, filius *Scitek* 1204 MPP XXV w. 23 (= KŚI 104 s. 266). TARGOSZA: Sanctuarios ... quorum hes sunt nomina ... Chotemir, Golei, *Targosa* 1207 KW 52. TROJAN: (Testes) in capitulo ... *Troian*, Gaudencius 1220 KŚI 225. TROSKA (SSNO Troska//Troszka): De Malechou ... *Troscha*, filius Radim 1204 KŚI 104 s. 265. TUSZA: (Rusticus) ... in Zirsnik ... *Thusha* 1210 MPP XLVI w. 16. TUSZECH: Rasseuichi hospites ... *Cucol*, *Stres*, filius *Thussech* 1204 KŚI 104 s. 264. USTOŃ: *Uston* (ascriptus castro in Lomna) cum filiis 1222 FG 1247 w. 10 (= KMaz 212). WALISZ: Wincho et filius eius *Waliz* 1229 Pom 180. WAŚ//WAŻ//WIĘSZ: Present(e) ... *Won-schone*, castellano inde Domantz 1213 DkL 15. WAŚIK//WEŻYK//WIĘSZYK: Test(is) ... *Stephan Vusik* 1224 AP V w. 24. WIECISZ: Hec sunt autem familia, de qua mentionem agimus ... *Vecish*, Drobac, Swenza et fratre Myron 1223 DkL 33. WIEPRZEK: *Nicolaus Veprek* 1220 Kuj 7. WILCZEK: *Wil-ccc* 1234–1240 FG 1098 w. 6,7. WILK: (Ego, henricus, Slesiae dux) cum *Wilk* et Henrico fratre ... filius Michaelis cambivi Panglou 1208 MPP XXVI w. 28. WILKOST: De Zantirouo ... *Vilcost*, filius Bracene, hospes 1204 KŚI 104 s. 265. WILKOSZ: Coram ... test(e) ... *Vilcosone* 1230 FG 66 w. 15 (Mog 11). WODA: *Joannes Voda*, qui . sigillum apposuit 1250 Korn 15. WOLISZ: De Cothouic piscatores ... *Volis*, frater Braces, Radzlau, filius Bratos 1204 KŚI 104 s. 267. WYDŻGA, WYŻGA: Uir(-) nobil(is) ... *Vicga*, iudex curie B<oleslai> (ducis Mazouiae) 1239 FG 479 w. 9 (= KMaz 389). WYDŻGO, WYŻGO: *Widgo*, subagaso (Conradi, ducis Mazouiae) 1222 FG 627 w. 14 (= KMaz 211). WZGUŁ: De Cothouic piscator(-) ... *Wzgul* 1204 KŚI 104 s. 267. ZBAÐ: Boris et *Zband*, quos dux emisit de decimis de Banouic 1204 KŚI 104 s. 263. ZBOR: De Razerouo ... *Zbor* hospes 1204 KŚI 104 s. 265. ZDAN//ŻDAN: De Malechou subdapifer(-) *Sdan* ... De Zantirouo ... *Sdan*, filius Milek ... subdapifer ... De Martinouo ... legendari(us) *Sdan* 1204 KŚI 104 s. 264–265. ZIEŁĘTO (SSNO Żeleto//Zieleto): *Zelanto*, capellan(us) curje (Cracoviensis) 1212 MPP LV w. 12. ŻABA: *Andreas Saba* 1239 FG 1103 w. 15. ŻORAW: De Zantirouo: *Sorau*, filius Tessate ... subdapifer(-) 1204 KŚI 104 s. 265.

2 p XIII w.

1. Cechy zewnętrzne człowieka

Wydzielone tu zostały:

- Przydomek określający budowę ciała (charakteryzujący bezpośrednio): *|Krzepiszka* 1265 (< krzepki ‘twardy’ Sstp, ‘silny, dziarski, solidny’ SXVI).
- Przewisko określające cechy charakterystyczne twarzy (charakteryzujące bezpośrednio): *|Nosala* 1279 (< nos ‘ts’ Sstp, por. nosal ‘wielkonosy’ SW).
- Przewisko określające kolor i rodzaj włosów (metaforyczne): *Myszka* ca 1265 (< mysz ‘ts’ Sstp, myszka ‘o maści końskiej – popielaty’ Sstp).
- Przewiska-przydomki określające sposób patrzenia i mówienia (metonimiczne): *|Belcz* 1256 (< ps *blǫcati ‘o odgłosie płonącego ognia i wrzącej wody’, ‘belkotać, gadać’ SpC), *Gład* XV (1298) (< gład ‘spojrzenie’ Sstp), *Krzekot* 1256 (< krzekotać ‘rechotać, skrzeczeć (o żabie)’ Sstp, krzekot, krzekotanie ‘wydawanie głosu właściwego żabie, sroce’ SW), *Pisk* 1265, *|Pis(z)ta* 1252 (< pisk ‘o głosie ludzkim’ SXVI), *|Rzechota* 1265, *|Rzechon* 1265 (< rzegotać ‘dużo mówić, paplać’ Sstp),

- |*Sykuła* 1266 (< syk ‘dźwięk syczący’ L, sykać, syczeć ‘wydawać dźwięk jak wąż’, ‘narzekać, sarkać’ L).
- Przewiska-przydomki określające części ciała (metonimiczne): *Broda* 1256 (< broda ‘zarost na brodzie, podbródek’ Sstp), *Czoło* 1254 (< czoło ‘ts’ Sstp), *Nosek* 1272 (< nosek ‘dem. od nos’ SXVI), |*Pepusz* XII ex. (< peppek ‘ts’ Sstp), *Sys* 1284 (< sys ‘cycek’ SW, ssać ‘wyciągać z czegoś płyn ustami, zwłaszcza mleko z piersi matki’ Sstp), *Tylek, Tyłko* 1279 (< tylek ‘ts’ SXVI), |*Zadzik* (SSNO *Sadzik//Zadzik*) 1270 (< zad ‘tylna część czegoś’ Sstp, zadek ‘tylek, pośladki’ Sstp), *Ząb* 1285 (< ząb ‘ts’ Sstp); *Z Krzywą Żoną* 1269–73 (< krzywy ‘nieprosty, skośny, zgięty; fałszywy, oszukańczy; niesprawiedliwy, niesłuszny’ Sstp; ‘ułomny’ SXVI, żona ‘ts’ Sstp).
 - Przewiska-przydomki określające kondycję fizyczną, urodę, ułomności fizyczne, choroby, wiek (charakteryzujące bezpośrednio): |*Chorusz* 1300 (< chory ‘ts’ Sstp), *Nietęg* 1253 (< nietęgi ‘słaby, miękki, wiotki’ SXVI) ‘człowiek słaby’ (nazwy metonimiczne): |*Garbota* 1299 (< garb ‘wypukłość na żywym organizmie’ Sstp), *Kika* 1269–73 (< kika ‘reszta po odciętej ręce lub człowiek z odciętą ręką’ Sstp), |*Krościej* XV p. post. (1271) (< krosta ‘chorobliwy wyprysk na skórze’ Sstp); pozytywnie oceniające nazwy charakteryzujące bezpośrednio: *Krasa* 1265 (< krasa ‘barwa, kolor’, ‘piękność, uroda’, ‘światłość’ Sstp), *Krasek* 1265 (< krasek ‘wspaniały mąż, piękny młodzieniec’ SXVI); |*Krzepisz* 1269–73 (< krzepki ‘twardy’ Sstp, ‘silny, dziarski, solidny’ SXVI) ‘człowiek silny’, |*Młoch* 1265, |*Młodota* 1265 (< młody ‘ts’ Sstp) ‘człowiek młody’.

2. Cechy wewnętrzne człowieka, tj. cechy charakteru, usposobienia i zachowania oraz cechy moralne i umysłowe

- a) Przewiska-przydomki bezpośrednio charakteryzujące człowieka ze względu na cechy charakteru, usposobienia i zachowania. Zaliczamy tu przewiska oceniające negatywnie (bezpośrednio): *Brzęczek* 1284 (< brzęczek ‘człowiek stale niezadowolony, zrzęda’ Sgw, brzęk ‘dźwięk, krzyk, zgiełk’ Sstp, brzęczeć Sstp), nazwy oceniające pozytywnie: |*Czulisz* 1282 (< czuły ‘czujący, uważny, pilny, dbały, staranny, czujny, wrażliwy, bystry’ SXVI), |*Karnisz* 1265 (< karny ‘posłuszny, zdyscyplinowany’ SXVI), |*Twardawa* 1265 (< twardy ‘niemiękki’, ‘nieugięty, niepodatny na wpływy’ Sstp); metaforyczne nazwy oceniające negatywnie to: |*Drako* 1287 (< drakowy ‘smoczy’ Sstp), *Dyjabeł* 1275 (< dyjabeł ‘ts’ Sstp), *Licho* 1274 (< lichy ‘niesprawiedliwy, niegodziwy, zły’, nędzny, marny, ubogi’ Sstp, adv. lichy ‘niesprawiedliwie, źle’ Sstp, lichy ‘liczba nieparzysta’ SXVI), *Męka* 1295, |*Mękosza* 1270 (< męka ‘ból fizyczny zadawany celowo w ramach kary, tortury’, ‘naturalne cierpienie fizyczne (choroba) lub moralne’ Sstp), *Strach* ca 1265 (< strach ‘ts’ Sstp); metaforyczna nazwa oceniająca pozytywnie to: *Sława* 1255 (< sława ‘dobra opinia, uznanie, rozgłos’, ‘chluba’ Sstp).
- Należy tu także przewisko złożone |*Brzeczdob* 1265 (< brzez ‘bez’ Sstp, ps *dob‘b, *dob‘e ‘stosowny, zdatny’, ‘waleczny, dzielny’ SpC) ‘niezdatny, ten kto nie jest dzielny’.

Występują metaforyczne przezwiska i przydomki utworzone od nazw ze świata fauny i flory:

- Przezwiska-przydomki utworzone od nazw ssaków: *Baran* 1266 (< baran ‘ts’ Sstp), *Baranek* 1288 (< baranek ‘jagnię’ Sstp), *Chart* 1253 (< chart ‘rasa psa’ Sstp), *Jeź* ca 1265 (< jeź ‘ts’ Sstp), *Kobyła* (< kobyła ‘samica konia’ Sstp), *Kozka* 1291 (< kozka ‘dem. od koza’ SXVI), *Lis* 1253 (< lis ‘ts’ Sstp), *Lisek* 1295 (< lisek ‘dem. od lis’, przen. ‘człowiek przebiegły, chytry’ SXVI – metafora ta powstała w płaszczyźnie apelatywnej), *Nietoperz*, *Nietopyrz* 1265 (< nietoperz ‘ts’ Sstp), *Osieł* 1257 (< osieł, osioł ‘ts’ Sstp), *Pardusz* 1254 (< pard ‘lampart’ Sstp, łac. pardus ‘lampart’).
 - Przezwiska-przydomki utworzone od nazw ptaków: *Czyżyk* 1266 (< czyżyk ‘dem. od czyż, gatunek ptaka’ SXVI), *Drzemlik* 1276 (< drzemlik ‘gatunek sokoła’ Sstp), *Kaczka* (1272) (< kaczka ‘gatunek ptaka’ Sstp), *Gąsię* 1252 (< gąsię ‘pisklę gęsie lub dem. od gęś’ SXVI), *Gąska* 1269 (< gąska ‘gęś’ Sstp), *Kos* 1277 (< kos ‘gatunek ptaka’ Sstp).
 - Przezwiska-przydomki utworzone od nazw ryb i płazów: *Jaszczorka*, *Jeszczorka* 1299 (< jaszczorka, jaszczurka ‘ts’ Sstp), *Łosoś* 1258 (< łosoś ‘gatunek ryby’ Sstp), *Rakoń* 1252 (< rak ‘ts’ Sstp).
 - Przezwiska-przydomki utworzone od nazw owadów: *Gież* ca 1265 (< gież ‘ts’ Sstp).
 - Przezwiska-przydomki utworzone od nazw części ciała zwierząt, które zostały użyte metonimicznie lub metaforycznie w odniesieniu do człowieka. Miały one zapewne deprecjonujący charakter: *Giżka* 1274 (< giża ‘noga świńska lub wołowa’ Sstp), *Pysk* (< pysk ‘usta zwierzęcia’ Sstp). Do tej grupy należą także nazwy dwuwyrzowe, metaforyczne: *Kobyła Głowa* XIII p. post. (< kobyła ‘samica konia’ Sstp, głowa ‘ts’ Sstp) ‘ktoś, kto ma głowę jak kobyła’.
 - Przezwiska-przydomki utworzone od nazw roślin: *Bielik* 1289 (< bielik ‘gatunek rośliny’ Sstp), *Brzezis* 1288 (< brzoza ‘ts’ Sstp), *Chebda* 1293 (< chebda ‘dziki bez’ Sstp), *Chrostla* 1265 (< chrost ‘gatunek rośliny’, chrust, chróst ‘suche gałęzie’ Sstp), *Dąbek* XIII ex. (< dąb ‘ts’ Sstp), *Jawor* 1251 (< jawor ‘gatunek platanu’ Sstp), *Koprzywa*, *Pokrzywa* 1265 (< koprzywa, pokrzywa ‘ts’ Sstp), *Krokosza* 1265 (< krokosz, krokusz ‘krokus’ Sstp), *Łobota* 1288 (< łoboda, lebioda ‘nazwa rośliny’ Sstp, ‘człowiek wątpy, słaby’ Sgw), *Łubno* 1300 (< łub ‘kora z drzewa’, ‘rodzaj podsieni, tarasu’ Sstp), *Szys* (SSNO *Sys*//*Szys*//*Żysz*) 1284 (< szyszka ‘zdrewniały owocostan drzew iglastych’ Sstp); nazwy ogólne: *Głęb* 1269–73 (< głąb ‘zgrubiała łądyga’ Sstp), *Kwiec* 1269–73, *Kwiecisz* 1265 (< kwiat ‘ts’ Sstp).
- b) Cechy moralne człowieka określały przydomki metaforyczne wartościujące pozytywnie: *Dobrota* 1265, *Dobrotka* 1290 (< dobrota ‘dobroć (jako usposobienie), rzecz dobra, dobry uczynek’ Sstp), *Opora* ca 1265 (< opora ‘pożytek, korzyść’ Sstp), *Sąd*, *Sędo* ca 1265 (< sąd ‘ts’ Sstp).

- c) Cechy umysłowe człowieka określały przydomki metaforyczne wartościujące pozytywnie: *Mysł* ca 1265 (< myśl ‘ts’ Sstp), *Postęp* 1276 (< postęp ‘działanie, postępowanie’ SXVI).

3. Interakcje ze światem zewnętrznym

Wśród tych przezwisk i przydomków wyróżniamy kilka grup.

- a) Przewiska-przydomki charakteryzujące bezpośrednio o znaczeniu nazw wykonawców czynności oparte na jednym rdzeniu. Motywację dla tych nazw dawały różne czynności wykonywane przez człowieka stale lub okazjonalnie. Tworzono je od czasowników określających te czynności: |*Brukał* 1269–73 (< ps *brukati, *bručati ‘wydawać dźwięki, brzęczeć’ SpC) ‘ten, kto brukał, tj. powodował powstawanie dźwięku brzęczącego’, |*Chadala* 1265 (< chadzać ‘iść, stapać’, ‘być, przebywać, znajdować się’ SXVI) ‘ten, kto chadzał, tj. stapał (może w szczególny sposób)’, |*Dzielnisz* 1265 (< dzielić ‘przeprowadzać podział’ Sstp) ‘ten kto dzielił’, |*Grabisz* (SSNO *Grabisz*//*Grawisz*) 1290, |*Grabisza* 1263 (< grabić ‘zgarbiać grabiami’, ‘zabierać coś przemocą, łupić’ Sstp) ‘ten kto grabił, łupił’, |*Mach, Macho* 1275 (< machać ‘poruszać szybko, np. ręką’ Sstp) ‘ten kto machał’, |*Okasaniec* 1290 (< okasać się ‘podciągnąć, zawinąć szatę’ Sstp) ‘ten kto podwinął szatę’, |*Prusz* 1283 (< prosić ‘sypać, posypywać, zwłaszcza prochem’ SXVI, por. proch ‘pył, kurz, okruszyny’ Sstp) ‘ten kto prószył’, |*Smił*, |*Smila*, |*Smieł* 1252 (< smiłować się ‘zlitować się’ R) ‘ten, kto się zmiłował’, |*Uciech, Huciech* 1265 (< ucieszyć ‘sprawić radość’, ‘usunąć smutek’ Sstp, por. uciecha ‘miłe przeżycie, uczucie zadowolenia, szczęścia’, ‘radość’ Sstp) ‘człowiek sprawiający radość’, |*Uględa* 1259 (< ględać ‘patrzeć na coś, wypatrywać czegoś’ SXVI, ps *uględati, *vyględati ‘wypatrywać’ SpC, uględać ‘upatrywać, uważać, spostrzegać, doglądać, wypatrywać’ SW) ‘ten, kto wypatrywał’, |*Wydzga, Wyżga* 1255 (< wyżec, wyżęgać ‘wypalić, zniszczyć ogniem’ Sstp) ‘ten kto (z)niszczył ogniem’, |*Zdzielisz* 1265 (< dzielać się ‘dzielić się z kimś’ Sstp) ‘ten kto się dzielił’.

Tu zaliczyć należy nazwy określające różnorakie relacje zachodzące między ludźmi, występujące jako przezwiska lub przydomki, jak nazwa *Gaszek* 1262 (< gaszek ‘dem. od gach, kochanek’ SXVI).

- b) Przewisko charakteryzujące bezpośrednio o znaczeniu genetycznym wykonawcy czynności oparte na dwóch rdzeniach: |*Kleszczybok* 1553 (1287) (< kleszczyć, ps *klestiti ‘ściskać, zwierać, zgniatać’ SES, bok ‘część ciała, strona różnych przedmiotów’ Sstp) ‘ten kto ścisnął, zgniatał (czyjś) bok’.
- c) Metonimicznie użyte nazwy przedmiotów i zjawisk związanych z danym człowiekiem. Nazywały one tegoż człowieka, czyli pewną „całość” przez charakterystyczny związany z nim szczegół, czyli „część”. Wyróżniamy wśród nich:
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw różnych przedmiotów: *Bełz* 1264 (< por. ps *bълъ, *bълъza ‘coś błyszczącego, białego’ SpC), *Brus* 1275 (< brus ‘kamień do ostrzenia’ Sstp), |*Brytek* 1283 (< bryt, bret ‘szerokość płótna’ SXVI), |*Drabota* XIII (< drab ‘drabina’ Sstp), |*Gron* 1291 (< grono ‘winne grono’ Sstp), *Grot* 1283, |*Grotek* 1297 (< grot ‘ostrze strzały lub broni kłującej’

SXVI), *Hak* 1277 (< hak ‘ts’ Sstp), *Kalek, Kałko* 1298 (< kał ‘błoto, muł’ Sstp), *Kielec, Kielco* 1296 (< kielec ‘kieł zwierzęcy’ SXVI), *Kobielica* 1286 (< kobieli, kobiela ‘kobiółka, kosz z pokrywą’ Sstp), *Kosek* 1284 (< kosek ‘narzędzie w kształcie haka’ Sstp), *Łęk* 1265 (< łęk ‘wygięta do góry część siodła’ Sstp), *|Krażela* 1267 (< krąžel, krężel, krużel ‘część przęśliicy do zawieszania kądzieli’ SXVI), *Mirzwa* 1265 (< mierzwa ‘pomięta, połamana słoma’ Sstp), *Ołtarzyk* 1257 (< ołtarzyk ‘mały ołtarz’ Sstp), *Palik* 1265 (< palik ‘dem. od pał, słupek’ SXVI), *Pęczek/Pączek* 1299 (< pączek ‘pączek rośliny’, ‘rodzaj smażonego ciasta’ Sstp), *Pękawka* 1291 (< pękać się ‘rozpadać się’ Sstp, pękawka ‘strzelba’ Sgw), *Poduszka* 1285 (< poduszka ‘część pościeli używana pod głowę’, ‘rodzaj worka wypchanego czymś miękkim’ Sstp), *Popiel, Popil* 1265 (< popioł, popiół ‘ts’ Sstp), *|Razik* 1265 (< raz, raza ‘uderzenie, cios, cięcie’ Sstp), *Siewka* 1265 (< siewka ‘gra w kostki’ SXVI), *Słup* 1277 (< słupek ‘ts’ Sstp), *Snopek, Snopko* 1252 (< snopek ‘wiązka zżętego zboża’ Sstp), *|Strzałek, Strzałko* 1268 (< strzelać ‘ts’ Sstp, strzała ‘pocisk wypuszczany z łuku’ Sstp), *|Trojan* 1263 (< trojak ‘liczba z trzech złożona, troje czego’ L), *Uchacz* 1265 (< ucho ‘narząd słuchu’, ‘uchwyt’ Sstp, uchacz ‘dzban lub garnek z uchem’ SW), *Wirzch* 1273 (< wierzch ‘ts’ Sstp).

- Przewiska-przydomki utworzone od nazw dni tygodnia, miesiący, pór roku, dnia i in.: *Mrokota, Markota* 1266 (< mrokota ‘mrok, ciemność’ Sstp).
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw zjawisk atmosferycznych: *Mokrota* 1265 (< mokry ‘ts’ Sstp, mokrota ‘mokrość, wilgoć’ R).
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw obiektów fizjograficznych, budowli i in.: *Brod* 1256 (< brod, bród ‘mielizna’, ‘miejsce w rzece sztucznie przysposobione do łapania ryb’ Sstp), *|Dworzysz* 1293 (< dwor, dwór ‘miejsce pobytu panującego’ Sstp), *|Gajek* 1275 (< gaj ‘mały las’, ‘gałęzie, chrust’ Sstp), *Gozd, Gwozd* 1275 (< gozd ‘las’ Sstp), *Jeziro* 1264 (< jezioro ‘ts’ Sstp), *Komora, Komera* 1265 (< komora ‘izba, dom’, ‘spizarnia, skarbiec’ Sstp), *Kuczka* 1258 (< kuczka ‘chata, szałas, szopa’ SXVI), *Nowinka* 1265 (< nowinka ‘nowina, tj. rola uprawiana po raz pierwszy, np. po wykarczowaniu’ Sstp), *Szopa* 1251 (< szopa ‘prowizoryczny budynek’, ‘gospoda, zajazd’ Sstp), *Wygon* 1265 (< wygon ‘pastwisko’ Sstp), *|Zaroga* 1253 (< wyrażenie za rogiem, rog, róg ‘narożnik’ Sstp).
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw pożywienia: *|Bobin* 1271 (< bob, bób ‘ts’ Sstp), *Jucha* 1290 (< jucha ‘wywar z mięsa, zupa z krwi’ Sstp), *Kluska* 1295 (< klocek ‘mączna potrawa’ SXVI, kluska, klósek ‘gałka z mąki zrobiona do jedzenia’ L), *Kołac* 1269–73 (< kołac ‘placek okrągły’, ‘bochenek’ Sstp), *|Kromola* XIII p.post. (< kromka ‘odcięty kawałek chleba’ Sstp), *Papa* 1300 (< papa ‘pokarm dla małych dzieci’ Sstp); *Woda* 1290 (< woda ‘ts’ Sstp).
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw zjawisk życia społecznego (metaforyczne lub metonimiczne): *Drogota* 1271 (1250) (< gw drogota ‘drożyzna’ Sgw, ps *dorgota ‘drożyzna’ SpC, por. drogi ‘kosztowny’, ‘drogo sprzedający’ Sstp), *Kołęda* 1292 (< kołęda ‘danina pobierana przez duchowieństwo na Boże

Narodzenie’, ‘podarunek noworoczny’ Sstp), |*Przewodka* 1265 (< przewód ‘rodzaj powinności ciążyącej na ludności wiejskiej’, ‘przeprowadzenie’, ‘pogrzeb’, przewodzić ‘prowadzić, wieść’ Sstp).

- d) Przewiska-przydomki o znaczeniu genetycznym nosiciela stanu lub procesu. Tworzone były od wyrazów określających doświadczony przez człowieka proces lub stan, zwykle form gramatycznych czasowników. W funkcji nazw osobowych występowały często imiesłowy biernie zakończone na *-n*, *-t* lub formy utworzone od czasowników w płaszczyźnie antroponimicznej (charakteryzujące bezpośrednio): *Pomnian* 1254 (< part. praet. pass. pomnian od czas. pomnieć ‘pamiętać, zachowywać w pamięci’ Sstp) ‘człowiek zapamiętany’, *Poniat* 1265 (< part. praet. pass. poniat od czas. ponieć (podnieć Sstp) ‘podpalić, rozpalić’, ‘wzmocnić’ Sstp) ‘człowiek rozpalony, wzmożony’, *Poznan* 1268 (< part. praet. pass. poznan od czas. poznać ‘ts’ Sstp) ‘człowiek poznany’, *Radowan* 1265, *Radwan* 1259 (< part. praet. pass. radowan od czas. radować się ‘ts’ Sstp) ‘człowiek (u)radowany’, *Szyban* 1290 (< part. praet. pass. szyban od czas. szybać ‘bić, razić, uderzyć’ SW) ‘człowiek (z)bity’, *Zwan*, *Zwano* 1274 (< part. praet. pass. zwan od czas. zwać ‘nadawać nazwę, nazywać’, ‘nazywać się’, ‘wzywać kogoś, by przybył, powoływać do czegoś’ Sstp) ‘człowiek nazwany, wzywany’, *Żędan* ante 1282 (< part. praet. pass. żądany od czas. żądać ‘bardzo chcieć, pragnąć czegoś, prosić, domagać się’ Sstp) ‘człowiek (po)żądany’.

4. Miejsce człowieka w społeczeństwie

Zaliczyć tu należy:

- Przewiska-przydomki wskazujące na wykonywany zawód, zajmowany urząd lub stanowisko (charakteryzujące bezpośrednio): *Grabia* 1288 (< grabia, hrabia ‘tytuł feudalny’ Sstp), *Kat* 1283 (< kat ‘wykonawca kary śmierci’ Sstp), *Kleryk* 1294 (< kleryk ‘duchowny niższych święceń’ SXVI), *Knap*, *Knop* XVII ex. (1293) (< knap ‘tkacz’ Sstp), *Kopacz* 1293 (< kopacz ‘robotnik zatrudniony przy pracach ziemnych’ Sstp), *Legat* 1292 (< legat ‘wysłannik, poseł’ Sstp), *Marszałek* 1295 (< marszałek ‘zarządca dworu królewskiego’ Sstp), *Radźca* ca 1265 (< radźca ‘ten kto udziela rad, doradca’ Sstp), *Wojt*, *Wojto* 1252 (< wojt ‘urzędnik zarządzający miastem z ramienia pana’ Sstp).
- Przewiska-przydomki wskazujące na relacje rodzinne (charakteryzujące bezpośrednio): *Babka* 1254 (< babka ‘ts’ Sstp), *Swak* 1269 (< swak ‘mąż siostry, krewny, powinowaty’ Sstp).
- Przewiska-przydomki wskazujące na kondycję społeczno-majątkową: |*Chudza* 1265 (< chudy ‘szczupły, suchy, ubogi’ Sstp), |*Golech* 1265, |*Golisz/Gołysz* 1253, |*Gołuch* 1266 (< goły ‘niczym nie obrośnięty’ Sstp, ‘pozbawiony naturalnego okrycia, nagi, sam, zwykły, prosty’ SXVI), *Pucek* 1256 (< pucek ‘chłopczyna’ SXVI), *Rynierz* 1252 (< rynierz ‘pachołek rycerza, giermek’ Sstp), *Przybysz* 1265 (< przybywać ‘powiększać sobą rozmiary, ilość czegoś’, ‘pozostawać, znajdować się, mieszkać’, ‘istnieć, trwać’ Sstp, przybysz ‘przybyły, przychodzić, przybyszący skąd’ L).

Zapisy źródłowe – 2 p XIII w.

BABKA: (Testis) *Martinus Bapka* 1254 KkM 22. BARAN: Relicta bone memorie *Barani* de pelchist vendidit ... Salomee ... hereditatem, que Baranow nuncupatur 1266 KMłp 71. BARANEK: A comite Martino filio *Baranchonis* 1288 KW 623. BELCZ: Present(e) ... fratre *Belczone* 1256 Hae 63. BELZ: Present(e) ... *Belzone*, iudice curie nostre (Boleslai ducis Silesiae) 1264 Lieg 9. BIELIK: *Andree dicti Belyk* ... nobil(is) 1289 GrMark II s. 416. BOBIN: *Johannes Bobyn*, thesaurarius 1271 CdP III 44. BROD: Miles ... Svantek, filius quondam Milvii, tempore vitae sue propria ac bona voluntate sua de consilio ac beneplacito filii sui nomine *Brod* ... contulit ... ecclesie in Gostichov ... silvam, quam possederat 1256 KW 337. BRODA: Item sortem in Cargov seruj glebe, qui uocatus est *Uencezlaus* (!) *cognomine Broda* 1254 CdP III 28. BRUKAL: Quod videntes vicini ... appellabant eum *Bogwal Brucal*, inde est, quod sua posteritas tota vocatur *Brukaliz* 1269–1273 GHenr s. 299. BRUS (SSNO Brus(z)): Test(is) ... mile(s) ... *Brus* 1275 PŪr II 1008. BRYTEK: Present(e) ... comite *Jescone Brytek* 1283 MŚI 96. BRZEZDOB: *Bresdob* ca 1265 LMP s. 693. BRZEZISZ: Homines ecclesiae Lucknensis ... *Brezis* (gen.) filii duo 1288 KW 617. BRZĘCZEK: Datum Rathybor ... test(e) ... *Brenzcone*, castellano 1284 Mog 36. CHADAŁA?: *Hadala* ca 1265 LMP s. 678. CHART: *Dobeslaus Chart*, capelan(us) curie ... episcopi (Cracoviensis) 1253 Kkk 36. CHEBDA: Present(e) ... test(e) ... *Hebda*, subcamerario 1293 KW 708. CHORUSZ: Test(e) ... domino *Iaschone dicto Choruschus*, canonico Opoliensi 1300 KMłp 539. CHROSTLA, CHROSLA: *Chrosla* ca 1265 LMP s. 687. CHUDZA: *Huda* ca 1265 LMP s. 706. CZOŁO: Sdzislaus, frater *Damiani Czolo*, procurator ducis (Mazouie) 1254 KkM 22. CZULISZ: Test(e) ... *Tzulis*, tunc marscalco 1282 GUS 75. CZYŻYK: *Zisik* et *Scezimarus*, frater suus 1266 PŪr II 794. DĄBEK, DĘBEK: *Dampko*, pater Joannis *Dampkonis* XIII ex. NHein s. 297. DOBROTA: *Dobrotha* ca 1265 LMP s. 715. DOBROTKA: Ex patre ... consulum in *Johannem Dobrotze* (!) 1290 PŪr III 1543. DRABOTA: Per ... *Drabotam*, ciuem Cracouiensem XIII Stmir s. 301. DRANKO (SSNO Draco lac.): Test(is) ... *Nicolaus Draco* ... curie nostre (Bogguuszlai, ducis Stetiniensis) marsalcus 1287 PŪr III 1413. DROGOTA: Dalo ... emit erga *Drogotam* villicationem in villa *Drogocina* vocatam 1271 (1250) CdSil X 11. DRZEMLIK: Present(...). *Razlao dicto Dremlik* 1276 Hae 84. DWORZYSZ: *Martinum* et *Duorisium*, filios Pisonis 1293 Kuj 17 s. 129. DYJABEL: Present(e) ... *Hermanno* milite *dicto Diabel* 1275 CdP II/2 448. DZIELNISZ: *Johannes* et *Katerina Delnisch* ca 1265 LMP s. 672. GAJEK: *Gayek* (de Lagevnici) 1275 KMłp 88. GARBOTA: De Wargin ... *Garbote* 1299 PŪr I/2 718. GASZEK: Present(e) ... *Gasko* sacerdote 1262 PŪr I/2 164. GAŚIĘ: Present(e) ... *Ganscha* 1252 GUS 39. GAŚKA: Ciu(i) ... *Wraticzlaiuens(i)* ... *Nycholao* ... *dicto Ganzka* 1269 Korn 36. GIEŻ//JEŻ: *Ges* ca 1265 LMP s. 70. GIŻKA: Present(e) ... *Gothardo Gisca* 1274 CdSil II 15 s. 13. GŁĄD: Cum *Glande*, filio Sambil ... predicto *Glande* XV (1298) PŪr I/2 687. GŁĄB: *Bolezlaus*, fundator ... *Lubensis* ecclesie ... dedit hanc silvam cuidam rustico suo proprio *Glambo* nomine ... rusticus *Glambo* 1269–1273 GHenr s. 276. GOLECH: *Golech*, frter(-) noster(-) (monasterii sancti Vincentii) ca 1265 LMP s. 714. GOLISZ//GOŁYSZ: Villam decimorum ... *Golisonis* et *Crisani* ... in castellatura *Kalissiensi* 1253 KW 310. GOŁUCH: Present(e) test(e) ... *Goluchone*, subcamerario ducisse (Salomee) 1266 KMłp 71. GOZD, GWOZD: *Florianus dictus Guozd*, filius *Stanislay* 1275 KMłp 88. GRABIA: Present(e) ... comit(e) ... *Grabia*, subthezaurario curie nostre (Premisli, dicis Poloniae) 1288 KW 625. GRABISZ, GRAWISZ: *Grabis* de Banow ... predictus *Grabis* 1290 CdSil X 46. GRABISZA: *Grabisa* marschalcus 1263 Heinr 18 s. 166. GRON: *Grononem* et *Bogussonem*, fratrem eius, domino<s> seu heredes ville *Dobrassow* ... idem *Gron* 1291 Hae 98. GROT: *Groth*, subcamerarius *Sandomiriens(is)* 1283 FG 588 w. 14. GROTEK: Present(e) ... baron(e) ... *Grotcone*, iudice *Cymensi* 1297 KW 765. HAK: Present(e) ... domin(e) ... *Conrado Hac*, plebano *Aurei Montis* 1277 Korn 49. JASZCZORKA, JESZCZORKA: *Comite Nicolao*, iudice nostre curie (*Griphine*, relictę principis *Lesconis*) *dicto Iascorka* 1299 KMłp 1322. JAWOR: *Iawor* et *Dirislaus*, filii quondam *Moychonis* 1251 CdSil X 13 s. 12. JEZIORO: *Camerarius ducis* (*Zlesie*, *Heinrici*) *Voyceh Jezoro* 1264 Korn 26. JUCHA: Presente ... *Irsk* (! pro *Idzik*) *Iucha*, subiudice *Wraticzlaiuensi* 1290 Heinr 34 s. 181. KACZKA: *Coram* ... *Johanne Cachca* (1272) Bre 50. KAŁEK, KAŁKO: *Dominam Smizlauam*, relictam quondam comitis *Calconis* 1298 Kuj 10 s. 123. KARNISZ: Test(is) ... *Karnis* 1256 CdP II/1 69. KAT: *Henricus Kat* ... mile(s) 1283 PŪr II/2 1266. KIELEC, KIELCO: *Kelco*, castellanus de *Cbansin* 1296 KW 745. KIKA: *Hic idem rusticus Quetick*, quia ceruit, ut dictum est una manu alteram sine sua itilitate habuit, vocabatur tunc

temporis apud Polonos *Kicka* 1269–1273 GHenr s. 278. KLERYK: *Andree dicti Clerici*, civis de Noue 1294 Perl 506. KLESZCZYBOK: Graf *Steph. genannt Clescibok* 1553 (1287) CdSil VII/3 2014 s. 95. KLUSKA: Coram ... *Falone dicto Clusca*, camerario 1295 FG 594 w. 14. KNAP, KNOP: *Albertus dictus Cnop* XVII ex. (1293) KW 709. KOBIELICA: Present(e) ... *Mirozlae Kobeliza*, iudice curie (Semomislii, ducis Cujaviae) 1286 CdP I 66. KOBYLA GŁOWA: Miles *Stephanus* nomine, cognomine vero *Cobyła Glova* XIII p. post GHenr s. 278–279. KOLEDA, KALEDA: Present(e) ... *Paulo cognominato Colenda* 1292 CdSil II 22 s. 19. KOŁACZ: Sedebat in castello, quod est ultra Olauiam inter curiam Guriow et claustrum, quidam antiquus rusticus ducis, qui vocabatur *Colacs* (...) prefatus rusticus *Colacs* 1269–1273 GHenr s. 278. KOMORA, KOMERA: Obi(it) ... *Comora* ca 1265 LMP s. 688. KOPACZ: Coram ... domin(o) ... *Wolfhardo Kopacz* ... milit(e) nostr(o) (Bolkonis, ducis Slezie) 1293 CdSil X 52 s. 42. KOPRZYWA, KOPRZYWA: *Copriua* ca 1265 LMP s. 690. KOS//KOSZ: *Johannes Coz* et *Hermannus Coz* 1277 PUr II 1062. KOSEK//KOSZEK: Present(e) domin(o) *Nicolao dicto Cosico* ... vicari(o) ecclesie katedralis (Wratislaviensis) 1284 CdSil I 16. KOZKA//KOSKA: Glebouo (! pro Gleuo) ubi *Cosca* commoratur 1291 CdP II/1 140. KRASA (SSNO: Kras(z)a): Obi(it) ... *Crassa* ca 1265 LMP s. 717. KRASEK, KRASKO (SSNO Kras(z)ek): *Crazco*, frater noster ca 1265 LMP s. 689. KRAŻELA, KRĘŻELA: Present(e) ... test(e) ... *Petro Cramsela*, subdapifero (Gdanensi) 1267 Perl 222. KROKOSZA: *Crocossa* ca 1265 LMP s. 690. KROMOŁA: Pribizlau, filius *Cromola* cum uxore Bozana XIII p. post LfLub s. 576. KROŚCIEJ: In ... villa ... Bandlouiich ... Stogneus et Rosco ... acceperunt *Crosceyoni* duos boves XV p. post. (1271) Bre 36 s. 42. KRZEKOT: *Crecot* ca 1265 LMP s. 668. KRZEPISZ: Rustic(us) ... *Crepis* ... rixa inter *Crepis* et Such 1269–1273 GHenr s. 252. KRZEPISZKA: *Crepisca* ca 1265 LMP s. 687. KRZYŻAN: *Crizanus* ca 1265 LMP s. 687. KUCZA: Nos Bogussa, filius Mecsly ... Stpichino, seruianti nostro *Cuce* contulimus 1258 Kuj 20 s. 194. KURAS(Z)EK, KURAS(Z)K: Saloba cum filiis, cuius avus nomine *Curask* 1288 KW 617. KWIECIK: Inter heredes prefati rustici Glambonis erat ... quidam rusticus ceteris potentia eminentior, vocabulo *Quetico* ... idem Quetick ... locavit villam ... Quetikowitz ... idem rusticus *Quetick* 1269–1273 GHenr s. 277–278. KWIECISZ: *Quecis*, confrater(-) noster(-) ca 1265 LMP s. 710. LATEK//ŁATEK, LATKO//ŁATKO: Seruos ... *Latkonem* et filium suum Bogdassium CdP III 28 s. 56. LEGAT: Present(e) ... domin(o) *Petro dicto Legato* 1292 CdSil X 49. LICHKO: Present(e) ... venerabil(i) uir(o) *Iohanne Licho*, subiuide Cracouiensi 1274 KMłp 626 s. XLIV. LIS: Present(e) ... vir(o) provid(o) et discret(o) ... *Martino Liz* 1253 KW 322. LISEK//ŁYSEK: Comes *Urbanus Lisco*, scultetus de Lisschina 1295 KMłp 531. ŁAZARZ: Nos Kazymirus ... Lanchicie ac Cuyauie dux ... fratribus tribus videlicet *Lazaro*, Bartholomeo, Vincencio hereditatem, que Lansyno dicitur, contulimus 1252 CdP II/1 52. ŁĘK: *Lancus* canonicus ca 1265 LMP s. 685. ŁOBOTA: Boncdani (!) filius Petrus cognomine Zarbinowiz cum filiis cuius avus nomine *Lobota* ... Stephanus cum filiis, quorum avas eciam nomine *Lobota* 1288 KW 617. ŁOSÓŚ: Datum in Zauichost ... present(e) ... *Suantopolco Losos* 1258 FG 539 w. 17 (= KMłp 454). ŁUBNO: Present(e) ... *Lubnone*, castellano de Swirchow 1300 Bre 258. MACH, MACHO: Present(e) ... fratre *Macho*, priore 1275 Imbr 8. MARSZAŁEK: *Marsalcus Andree* de Opol 1291 KW 664. MEKA: *Petrus Menka* 1295 CdSil II 6 s. 110. MEKOSZA: Comiti Benoni et eius uxori domine Luthmile, filie *Mancose* 1270 KMłp 80. MIRZWA, MIERZWA: Obi(it) *Mirua* ca 1265 LMP s. 687. MŁOCH: *Mloh* et Iohanna ca 1265 LMP s. 676. MŁODOTA: *Mlodota* sacerdos, frater noster ca 1265 LMP s. 702. MOKROTA: *Mocrotha* miles ca 1265 LMP s. 703. MROKOTA, MARKOTA: Present(e) ... test(e) ... Bozetha, filio *Mrocote* 1266 KMłp 71. MYSZKA (SSNO Miszka//Myszka): *Misca*, filius Viti ca 1265 KW 362. MYŚL (SSNO Mysl//Myśl): *Misl*, confrater noster ca 1265 LMP s. 707. NIETĘG: Test(is) ... *Netanc*, tribunus (de Dersowe) 1253 Perl 145. NIETOPYRZ, NIETOPERZ: Obi(it) ... *Nitopers* conuersus, frater noster (monasterii sancti Vincentii ordinis Praemonstratensis) ca 1265 LMP s. 682. NOSALA: *Johannes Nossala* ... cubiculari(us) ducis (Pomeraniae Mistuini) 1279 Perl 302. NOSEK: Per camerarium vosnej (! pro vosny), qui dicitur *Nossec* 1272 Kkk 69. NOWINKA: Obi(it) ... *Nouinca* ca 1265 LMP s. 684. OKASANIEC: Sortem *Woycechonis dicti Ocasanech* ... iungimus hereditati domini episcopi eiusdem, que Zimnovo dicitur 1290 FG 244 w. 5 (KW 643). OŁTARZYK: *Wovcech* (! pro *Woycech*) *Oltarik* ca 1257 KW 362. OPOR: *Opor* conuersus ca 1265 LMP s. 703. OSIEŁ: Ecclesiam in Sarnouech ... cum ... camerariis, quorum hec sunt nomina: Domaug ... *Osel* 1257 KMłp 44. O RZYSZ: *Osrís* ca 1265 LMP s. 687. PALIK: *Palicus* ca 1265 LMP s. 704. PAPA: Present(e) ... *Henkyno Pape* 1300 KW 833. PARDUSZ: Pedonem et filium suum *Pardussonem* cum Go-

lassio ... originarios in uilla, que dicitur Mochociej 1254 CdP III 28. PĘCZEK, PĄCZEK (SSNO Pęc-
czek/Pączek, Pęczko/Pączko): Present(e) ... comite *Nicolao*, nostro ministro (Griphinae, relictæ ducis
Lestconis) *dicto Panczek* 1299 KMłp 132. PEKAWKA, PUKAWKA: In villa militis *Stephano dicto Pu-*
kauce districtus de Prandocino 1291 Mog 39. PĘPUSZ (SSNO Pępusz//Pampusz): Obi(it) ... *Con-*
radus Pampusch, pater fratri Nicolai XIII ex. NHein s. 291. PISK (SSNO Pisk//Pysk): *Pisk*, frater no-
ster ca 1265 LMP s. 689. PIS(Z)TA ?: Kmethones (in villa Lang) ... venatores castorum, quorum
unus vocabatur *Pista* et alter Lutuin 1252 KW 308. PODUSZKA: *Paulus*, miles *dictus Poduscha*
1285 CdSil IX 7 s. 224. POMNIAN, POMNIEN: A *Pomnano*, preposito claustris de Stanetek (!) 1254
CdP III 28. PONIAT: Obierunt ... Stanis, *Ponath*, conuersi, fretres nostri ca 1265 LMP s. 709. PO-
PIEL, POPIL: *Popel* ca 1265 LMP s. 702. POSTĘP: Present(e) ... *Filone dicto Pozstamp* ca 1276
KW 461. POZNAN: Present(e) ... nobil(i) ... *Poznan*, subpincerna Sandomiriensi 1268 Mog 31.
PRUSZ (SSNO Prus//Prusz)?: Present(e) ... *Thammone Pruss* 1283 Hae 87. PRZEWODKA: Obi(it)
... *Prewodca* ca 1265 LMP s. 676. PRZYBYSZ: Obi(it) ... *Pribis* ca 1265 LMP s. 701. PUCEK,
PUCKO (SSNO Puc(z)ek): *Johannes Pvcico*, canonicus Camienensis 1256 PUr II 631. RADOWAN:
Radovanus familiaris ca 1265 LMP s. 687. RADWAN, REDWAN: Present(e) ... *Radwano* de Les-
niconicz (!) 1259 Lieg 8.. RAD CA: Obi(it) ... *Racca* ca 1265 LMP s. 677. RAKOŃ: Nos, Boleslaus
... eidem predicto comiti, filii et posteris eius hereditatem, que a nomine *Raczon* (!) memorati vide-
licet *Raczonoviczi* (!) ... contulimus 1252 KW 305. RAZIK: Obi(it) ... *Razik* conuersus ca 1265
LMP s. 681. RZECHOŃ (SSNO Rechoń//Rzechoń): Obierunt ... Woyco familiaris, *Rechon*, Stro-
nizlaua ca 1265 LMP s. 681. RZECHOTA (SSNO Rechota//Rzechota): Obierunt ... *Pribizlaua, Re-*
chota, Petraua ca 1265 LMP s. 675. RYNIERZ (SSNO Rynerz, Renner, Rajner, Rajnir): Margaretha
filia Emlete honeste matris, uxori *Rineri*, cuius Cracoviensis 1252 Stmir s. 301. SADZIK (SSNO Sa-
dzik//Zadzik): Test(is) ... *Zadic*, subcamerarius ... de Svez 1270 Perl 245. SAĐ (SSNO Sađ, Sędo):
Sud ca 1265 LMP s. 700. SIEWKA: Obi(it) ... *Seuca* ca 1265 LMP s. 716. SIKUŁA//SYKUŁA: *Jo-*
hannes Sycula 1266 CdP II/1 89. SŁAWA: Test(is) ... *Slawa*, pincerna 1255 KW 2027. SŁUP: *Jaco-*
bus dictus Słup, canonicus Wladislaiensis 1277 CdP II/1 108. SMIL, SMIŁO, SMIEL: Per *Smil* ...
clericum archipresbiteri 1252 Stmir s. 300. SNOPEK, SNOPKO: Per *Snopek* 1252 Stmir s. 314.
STRACH: Obi(it) ... *Strach* ca 1265 LMP s. 712. STRZĄLEK, STRZĄŁKO: Present(e) ... *Stral-*
ccone, subagazone 1268 FG 173 w. 21 (= KW 436). SWAK: *Martinus dictus Swake* 1269 PUr II 891.
SYS//SZYSZ//ŻYSZ: Hereditatem ... lagenariorum, videlicet *Sysonis* et filiorum eius 1284 KW
534. SZOPA: *Paulus Szopa* 1251 Korn 16. SZYBAN: Presentibus ... *Sibano* de Der, domino Sul-
kone 1290 KW 663. TROJAN: In presenciam ... *Troyanj*, cantoris ... Cracouiensis(is) 1263 Kkk 64.
TWARDAWA: Present(e) canonico Wratislaviensi ... *Alberto Twardawa* 1265 Hae 75. TYŁEK,
TYŁKO (SSNO Tylek//Tyłek, Tylko//Tyłko): De villa ... *Tylconis* 1279 KMłp 486. UCHACZ: Present(e)
... *Andrea Vchach* 1265 FG 342 w. 10. UCIECH, HUCIECH: Obi(it) ... *Vtech* confrater ca
1265 LMP s. 695. UGLEDA: (Comes) *Paulus dictus Uglanda* 1259 Hae 69. WALISZ: *Valisius* ca
1265 LMP s. 699. WILCZEK: *Wilchek*, servitor (Wladislai, ducis Cuiaviae) ... ipsi *Vilchoni* ... pre-
dictus *Wilczeh* 1295 CdP II/1 157. WILKOST: Obi(it) *Vilcost*, confrater noster ca 1265 LMP s. 716.
WIRZCH: Frater (de conventu in Olboch) *Wirzech* 1273 KW 454. WODA: Wencezlaus et Nicolaus,
filii *Wodonis* ... hereditatem suam in uilla, que Ratiz wlgariter nuncupatur ... optinuerunt 1290
Heinr 34 s. 181. WOJT (SSNO Wojt, Wojto): *Woito* tribunus 1252 Perl 135. WOLISZ: *Wolis* ca 1265
LMP s. 673. WYDŹGA, WYŻGA: *Wichga*, frater Gethconis 1255 FG 729 w. 13 (= KMłp 447). WY-
GON: Obierunt ... *Martinus, Vigon*, conuersi, fratres nostri ca 1265 LMP s. 696. ZAROGA: Pro Ve-
renicia, Calissani et et sortes scilicet Cypriani et *Zarose*, que Dovesino nuncupatur 1253 KW 315.
ZĄB: Comes *Nycolaus*, noster venator, *dictus Zamb*. heres de Strezewo 1285 KW 555. ZDZIELISZ
?: Obi(it) *Sdelis* ca 1265 LMP s. 706. Z KRZYWĄ ŻONĄ: A parte comitis Petri de Petrowiz et suo
fratre, qui dicebatur cognomento *S Criva Zona* 1269–1273 GHenr s. 286. ZWAN, ZWANO: *Swano*,
camerarius noster (Barnimi, Slavorum ducis) 1274 PUr II 989. ŻĘDAN: Servu(us) ... *Zandan* XIII
(ante 1282) FG 362 w. 20 (= KMaz 22).

Wiek XIV

W XIV w. wystąpiło 2348 przezwisk i przydomków w dokumentach oryginalnych i 153 w kopiach (nie zostały wzięte pod uwagę ze względu na znaczną liczbę zapisów z dokumentów oryginalnych). W 1 p XIV w. wystąpiło 311 zapisów oryginalnych, a w 2 p XIV w. nastąpił ogromny wzrost przezwisk-przydomków do 2037 zapisów oryginalnych, przy uwzględnieniu jednostek odnotowanych pierwszy raz w XII i XIII w.

Nazwy te określały następujące cechy i aspekty życia ludzi.

1 p XIV w.

1. Cechy zewnętrzne człowieka

Wydzielono tu:

- Przewiska-przydomki określające wzrost i budowę ciała (charakteryzujące bezpośrednio): *Cieniek*, *Cienko* 1339 (cienki ‘niegruby, delikatny’ Sstp, ‘wysmukły’ SXVI), *Długosz* 1317 (< długosz ‘człowiek wysoki’ Sstp).
- Przewiska-przydomki określające cechy charakterystyczne twarzy (charakteryzujące bezpośrednio): *Gębaty* 1418 (mający wielkie usta lub twarz, głośno mówiący’ SXVI), nazwa złożona *Kostonos* 1328 (< kość ‘ts’ Sstp, nos ‘ts’ Sstp) ‘ten kto ma kościsty nos’, *Nosal* 1327 (< nos por. wyżej, nosal ‘wielkonosy’ SW), *Nosek* 1374 (< nosek ‘dem. od nos’ SXVI), *Nozdr(z)ak* (SSNO *Nozdrak*) 1314 (< nozdrza ‘otwór nosowy’ Sstp), *Ogorzelec* 1325–1327 (< ogorzały ‘rumiany, przypieczony’ Sstp).
- Przewiska-przydomki określające kolor i rodzaj włosów (charakteryzujące bezpośrednio): *Biała* ż 1340, *Bielin* 1349 (< biały ‘siwy’ Sstp), *Czarnek* XV (1306) (< czarny ‘niger, o zwierzętach, tkaninie, zbroi), *Kędziorka* 1337 (< kędzior, kędziorek ‘lok włosów’ SXVI), *Siwisz* (SSNO *Siwisz*//*Żywisz*) 1336 (< siwy ‘ts’ Sstp).
- Przewiska-przydomki określające sposób patrzenia i mówienia: charakteryzująca bezpośrednio nazwa *Szepiolak* 1341 (< szepiotać ‘wadliwie wymawiać’ Sstp).
- Przewiska-przydomki określające części ciała (metonimiczne): *Brodka* 1325–1327 (< brodka ‘dem. od broda, zarost na twarzy’ SXVI), *Jelito* 1317, *Jelitko* 1331 (< jelito ‘część przewodu pokarmowego’ Sstp, jelitko ‘dem. od jelito’ SXVI), *Tylek*, *Tylko* (SSNO *Tylek*//*Tylko*) 1347 (< tylek ‘zadek’ L), *Żyła* (SSNO *Żyła*//*Sila*) 1335–1342 (< żyła ‘naczynie krwionośne’ Sstp).
- Przewiska-przydomki określające kondycję fizyczną, urodę lub ułomności fizyczne, choroby, wiek i inne (charakteryzujące bezpośrednio): *Flek* 1330 (< flek ‘wszelka skaza na ciele’ SXVI), *Sila* (SSNO *Sila*//*Żyła*) 1335–1342 (< siła ‘energia fizyczna, zdolność do wysiłku, do działania’ Sstp), *Starza* 1347 (< stary ‘ts’ Sstp), *Warda* 1350 (< warda ‘mańkut’ SW); (nazwy metonimiczne): *Czuch* 1309 (< czuch ‘smród’ SXVI), *Garb* 1346 (< garb ‘wypukłość na żywym organizmie’ Sstp), *Pęchyrz*, *Pęcherz* 1324 (< pęcherz ‘nabrzmiałość, bąbel’ Sstp).

2. Cechy wewnętrzne człowieka, tj. cechy charakteru, usposobienia i zachowania oraz cechy moralne i umysłowe

Należą tu:

- Przewiska i przydomki bezpośrednio charakteryzujące człowieka ze względu na cechy charakteru, usposobienia i zachowania – przewiska oceniające negatywnie: *Mięsarz* 1342 (< mięsiarz ‘pogardliwie o człowieku jedzącym mięso w czasie postu’ SXVI), *Mistrz*, *Mistrzko* 1313 (< mistrzek ‘człowiek przemądrzały, chytrus i obłudnik’ Sstp), *Wścieklica*, *Ścieklica* 1306 (< wściekać się ‘tracić panowanie nad sobą’, ‘zachowywać się jak szaleniec’ Sstp, wścieklica ‘kobieta wściekła, jędrza, piekielnica’ SW); przydomki oceniająca pozytywnie nazwa |*Czulek* 1307 (< czuły ‘czujący’, ‘uważny, pilny, dbały, staranny, czujny, wrażliwy, bystry’ SXVI); przewiska wskazujące na złoczyńców i zabójców: *Paduch* 1341 (< paduch ‘rozbójnik, morderca’ Sstp, ‘nędzny, zły, godny pogardy człowiek’ SXVI), |*Szybek*, *Szybko* 1337 (1336) (< szybać ‘bić, razić, uderzyć’ SW, por. szybała ‘oszust’ SXVI) ‘ten kto bije’.

Przydomek metaforyczny o formie zestawienia |*Szyrokie Słowo* 1316 (< szeroki, szeroki ‘mający wielkie rozmiary’, ‘oznajmiony, podany do wiadomości’ Sstp, słowo ‘ts’ Sstp) ‘ten kto dużo mówi, objaśnia?’ oceniał prawdopodobnie pozytywnie.

Wystąpiły metaforyczne przewiska i przydomki utworzone od nazw ze świata fauny i flory, a określające cechy człowieka na zasadzie podobieństwa:

- Przewiska-przydomki utworzone od nazw ssaków: *Baran* 1330 (< baran ‘ts’ Sstp), |*Capek* 1325 (< cap ‘koziół’ Sstp), *Cielę* 1328 (< cielę ‘ts’ Sstp), *Ciołek* 1325 (< ciołek ‘byczek’ Sstp), *Koń* 1335–1342 (< koń ‘ts’ Sstp), *Kozka* 1310 (< kozka ‘dem. od koza’ SXVI), |*Kozło* 1341 (< kozieł, kozioł ‘ts’ Sstp), *Pilch* 1319 (< pilch ‘zwierzę zaliczane do gryzoni’ Sstp), *Rogala* 1328 (< rogala ‘zwierzę rogate, rogacz’ Sstp), *Skop*, *Szkop*, *Szop*, 1339, *Skopek*, *Skopko* 1339 (< skop ‘baran’ Sstp, skopek ‘baranek’ R), *Świnka* 1319 (< świnka, świnią ‘ts’ Sstp), |*Turzec*, *Turc* 1334 (< tur ‘gatunek zwierzęcia’ Sstp); nazwy złożone: |*Konopłat* 1348 (< koń ‘ts’ Sstp, płat : płatek ‘o koniu mającym białą łatkę’ Sstp) ‘ten który jest podobny do konia z białą łatką’, metaforyczna nazwa konia użyta w odniesieniu do człowieka *Wilczek* 1337 (< wilczek ‘koń maści wilczastej’ Sstp); *Smok* 1310 (< smok ‘mityczny groźny wąż skrzydlaty’ Sstp).
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw ptaków: *Bąk* 1339 (< bąk ‘ptak z rodziny czaplowlatych’, ‘puchacz’ Sstp), *Gęś* 1309, |*Gąsek* 1329 (< gęś ‘ts’ Sstp), *Gąsię* 1335 (< gąsię ‘ts’ SXVI), |*Orlko* 1339 (< orzeł ‘ts’ Sstp), *Piegża* 1317 (piegża ‘gatunek ptaka’ Sstp), *Zięba* 1317 (< zięba ‘gatunek ptaka’ Sstp); części ptaka: *Krzydło*, *Krzygło* 1345 (< skrzydło, krzydło ‘ts’ Sstp), *Piorko* 1347 (< piorko ‘dem. od pióro, pióro ptasie’, ‘narzędzie pisarskie’ SXVI).
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw ryb i płazów: |*Skielbia ?* 1338 (< kiełb ‘gatunek ryby’ Sstp).
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw owadów: *Mol* 1305 (< mol, mól ‘gatunek owada’ Sstp).
- Przewiska-przydomki określające części ciała zwierząt użyte metaforycznie lub metonimicznie w odniesieniu do człowieka: *Kaldun* 1345 (< kałdun ‘wnętrzości zwierzęce’ Sstp, ‘brzuch’ SXVI).

- Przewiska-przydomki utworzone od nazw roślin: *Buczek*, *Buczko* 1349 (< buk ‘gatunek drzewa’ Sstp), *Cebulka* 1349 (< cebulka ‘dem. od cebula’ SXVI), *Chocholec* 1319 (< chochoł ‘wierzch czub’ Sstp), *Cisek* (SSNO *Cisek//Ciszek*) 1301 (< cis ‘gatunek drzewa’ Sstp), *Głog* 1347 (< głóg, głoóg ‘rośliny cierniste i kolczaste’ Sstp), *Grabowiec* 1303 (< grab ‘gatunek drzewa’ Sstp), *Jarzyna*, *Jerzyna* 1316 (< jarzyna ‘jare zboże’ Sstp), *Łoza* (SSNO *Łosza//Łoza*) 1320 (< łoża ‘wierzba’ Sstp), *Słodyczka* 1338 (< słodyczka ‘gatunek rośliny’ Sstp), *Zboże* 1311 (< zboże ‘rośliny uprawiane ze względu na ich ziarno’ Sstp);
- b) Cechy moralne człowieka określały przydomki wartościujące pozytywnie (charakteryzujące bezpośrednio): *Prawidłny* 1342 (< prawidłny ‘godny zaufania’ Sstp), *Szczodrak* 1339, *Święty* 1331 (< święty ‘ts’, ‘o ludziach: cnotliwy’ Sstp), *Wolny* 1346 (< wolny ‘swobodny, niezależny’ Sstp).
- Do przezwisk oceniających negatywnie należą nazwy (charakteryzujące bezpośrednio): *Czartek* 1302, *Żartek*, *Żartko* 1325–1327 (< czart ‘demon, diabeł’ Sstp), *Gospodarzyk* 1338 (< gospodarzyk ‘rajfur’ SXVI); nazwa złożona *Biezpraw* 1315 (< b(i)ez ‘bez’, prawy ‘prawdziwy, sprawiedliwy’ Sstp) ‘człowiek niesprawiedliwy’; metaforyczne zestawienie *Mała Dusza* 1309 (< mały ‘nieduży co do rozmiarów, niewielki co do wagi’, ‘niewiele znaczący, przeciętny, błahy’ Sstp, dusza ‘ts’ Sstp) ‘negatywnie o człowieku o małych wartościach moralnych’. Przewiska oceniająca negatywnie to nazwa własna *Kajfasz/Kajfa* 1302, która już w płaszczyźnie apelatywnej zyskała znaczenie metaforyczne ‘człowiek nieludzki’ (SW).
- c) Cechy umysłowe człowieka określały przydomki oceniające pozytywnie (charakteryzujące bezpośrednio): *Mądry* 1340 (< mądry ‘ts’ Sstp), *Model* 1326, *Modelik* 1348 (< model ‘wzór do naśladowania’ SXVI) ‘człowiek stanowiący wzór dla innych’.

3. Interakcje ze światem zewnętrznym

Wśród tych przezwisk i przydomków wyróżniamy kilka grup.

- a) Przewiska-przydomki charakteryzujące bezpośrednio o znaczeniu genetycznym wykonawców czynności oparte na jednym rdzeniu. Motywację dla tych nazw dawały różne czynności wykonywane przez człowieka stale lub okazjonalnie. Tworzono je od czasowników określających te czynności: *Baczek* 1332 (< baczyć ‘widzieć, patrzeć’, ‘uświadamiać sobie, rozważać’ Sstp) ‘ten kto patrzy, rozważa’, *Drygała* 1339 (< drygać ‘poruszać, potrząsać (całym ciałem lub nogami)’ Sstp) ‘ten kto podryguje’, *Męcz* 1318 (< męczyć ‘ts’ Sstp) ‘ten kto męczy (kogoś)’, *Opalisz* 1316 (< opalać ‘poddawać działaniu płomieni’ SXVI) ‘ten kto opala’, *Przewod* 1318–1320 (< przewodzić ‘prowadzić, wieść’ Sstp, przewód ‘rodzaj powinności ciężącej na ludności wiejskiej’ Sstp) ‘ten kto prowadzi’, *Sapek*, *Sapko* 1310 (< sapać ‘ciężko oddychać’ Sstp) ‘ten kto sapie’, *Smaga* 1338 (< smagać ‘uderzać biczem, chłostać’ Sstp) ‘ten kto uderza biczem’, *Tyrkoła* 1309 (< tarkotać ‘furkotać, furczyć’ R), *Wytrzesk* 1349 (< wytrzeszczyć ‘oczy szeroko otworzywszy wlepić w coś’ L) ‘ten kto wytrzeszcza oczy’, *Zwola* 1319, *Zwol*, *Zwolo* 1314 (< zwolić ‘wybrać, przeznaczyć na coś’, ‘wyratować, ocalić’,

- ‘wyrazić zgodę’ Sstp, por. gw zwola ‘swoboda, rozpuszczenie’ Sgw) ‘ten kto dał na coś zgodę/ocalił’; nazwa metaforyczna |*Ryczek, Ryczko* 1341 (< ryczeć ‘(o zwierzętach) wydawać donośny głos’ Sstp) ‘ten kto ryczy jak zwierzę’.
- b) Przewiska-przydomki charakteryzujące bezpośrednio o znaczeniu genetycznym wykonawców czynności oparte na dwóch rdzeniach lub wyrazach (composita): |*Jutroprecz* 1335 (< jutro ‘ranek’, ‘nazajutrz’ Sstp, precz ‘w związku z oddalaniem się na inne miejsce’ Sstp) ‘ten kto miał/musiał odejść jutro’, |*Kołyszybaba* 1338 (< kołysać ‘huścić, kiwać’ Sstp, baba ‘kobieta, położna’ Sstp) ‘ten kto kołysał, huścił kobietę’, |*Niechodza* 1322 (< negacja nie, chodzić ‘ts’ Sstp) ‘ten kto (gdzieś) nie chodził/nie poszedł’, |*Nieorza* 1345 (< negacja nie, orać ‘spulchniać ziemię pod zasiew’ Sstp) ‘ten kto nie (za)orał’, |*Wędzikobyła* 1302 (< wędzić ‘suszyć, konserwować w dymie mięso’ Sstp, kobyła ‘samica konia, klacz’ Sstp) ‘ten, kto wędził kobyłę (mięso)’.
- c) Metonimicznie użyte nazwy przedmiotów i zjawisk związanych z danym człowiekiem. Nazywały one tegoż człowieka, czyli pewną ‘całość’ przez charakterystyczny, związany z nim szczegół, czyli ‘część’:
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw różnych przedmiotów: *Bębnek, Bębenek* 1342 (< bębenek ‘dem. od bęben, instrument muzyczny’ SXVI, bębenek ‘rodzaj sieci’ Sstp), *Czarka* 1339 (< czarka ‘małe naczynie do płynów’ SXVI), *Głaz* 1306 (< głaz ‘kamień’ Sstp), *Gniazdo* 1334 (< gniazdo ‘gniazdo ptaka’, ‘gałąź rodu szlacheckiego’ Sstp), *Grabie* 1319 (< grabie ‘narzędzie służące do grabienia’ Sstp), *Jugo* 1339 (< jugo ‘jarzmo’ Sgw), |*Łuczywko* 1340 (< łuczywo ‘kawałek smolnego drzewa używany do oświetlania’ Sstp), *Pieniążek, Pieniążko* 1336 (< pieniążek ‘moneta małych rozmiarów i wartości’ Sstp), *Rozwora* 1322 (< rozwora ‘drażek łączący część przednią wozu z tylną’ Sstp), *Sopuch* 1325–1327 (< sopuch ‘otwór w piecu prowadzący do komina’ Sstp), *Strzała* 1311 (< strzała ‘pocisk wypuszczany z łuku’ Sstp), *Śłup* 1346 (< śłup ‘ts’ Sstp), *Toboła* 1332 (< toboła ‘torba podróżna’ Sstp), *Trzaska* 1325–1327 (< trzaska ‘drobny ułamek drewna, drzazga’ Sstp), |*Tykiel, Tykło* (SSNO *Tykiel*) 1307 (< tyka ‘palik, żerdź służąca za podpórkę’ Sstp), *Wata* 1329 (< wata ‘sieć na ryby, rodzaj sieci myśliwskiej’ Sstp).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw obiektów fizjograficznych, budowli i in.: *Grąd* 1348 (< grąd ‘wyższe i suche miejsce wśród bagien’ Sstp), nazwa złożona |*Kozibor* 1348 (kozi bór) (< koza ‘ts’ Sstp, bor, bór ‘las szpilkowy’, ‘las z barciami’ Sstp) ‘ten kto był związany z borem, gdzie były kozy), *Lasek* 1309 (< lasek ‘mały las’ Sstp), |*Zarębka* 1335 (< zaręba ‘miejsce po wyciętych zaroślach’ Sstp).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw części garderoby: *Cholewa* 1347 (< cholewa ‘prymitywne okrycie nogi’ Sstp), *Kabat* 1337 (< kabat ‘rodzaj krótkiego płaszcza’ Sstp), *Kitel* 1339 (< kitel ‘szata płócienna’ Sstp), *S(z)łapa* 1339 (< szłapa ‘ochronne nakrycie głowy, hełm’ Sstp).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw pożywienia: *Jaja* 1325–1327 (< jaje ‘ts’ Sstp), *Kapusta* 1318 (< kapusta ‘ts’ Sstp).

- Przewiska-przydomki utworzone od nazw metali: |*Rudel, Rudyl* 1345 (< ruda 'surowiec mineralny' Sstp).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw zjawisk życia społecznego i pojęć abstrakcyjnych (metaforyczne): *Kłopot* 1337 (< kłopot 'przykrość, zmartwienie' Sstp), *Obr(z)az* 1318 (< obraz, obrzaz 'danina pieniężna' Sstp), |*Zadar* 1325–1327 (< zadarek 'część należności wypłacana przed wywiązaniem się z umowy, zaliczka' Sstp), *Zboże* 1311 (< zboże 'to co się posiada, mienie, pieniądze' Sstp).
- d) Przewiska-przydomki o znaczeniu genetycznym nosiciela stanu lub procesu. Tworzone były od wyrazów określających doświadczony przez człowieka proces lub stan, zwykle form gramatycznych czasowników. W funkcji przewisk i przydomków występowały często imiesłowy bierne zakończone na *-n*, *-t* lub formy utworzone od czasowników w płaszczyźnie antroponimicznej (charakteryzujące bezpośrednio): *Polubion, Polubien* 1316 (< part. preat. pass. polubion od czas. polubić 'upodobać sobie, zaślubić sobie' Sstp) 'człowiek upodobany, poślubiony', *Pomnian, Pomnien* 1349 (< part. preat. pass. pomnian od czas. pomnieć 'pamiętać, zachowywać, mieć w pamięci' Sstp) 'człowiek zapamiętany, zachowany w pamięci', *Poznan* 1338 (< part. praet. pass. poznan od czas. poznać 'ts' Sstp) 'człowiek poznany', *Szyban* 1305 (< part. praet. pass. szyban od czas. szybać 'bić, razić, uderzyć' SW), *Żdan* (SSNO *Zdan/Żdan*) 1304 (< part. praet. pass. od czas. żdać 'oczekiwać' Sstp) 'człowiek oczekiwany'.

4. Miejsce człowieka w społeczeństwie

Zaliczyć tu należy:

- Przewiska-przydomki wskazujące na wykonywany zawód, zajmowany urząd lub stanowisko (charakteryzujące bezpośrednio): *Komornik, Komurnik* 1348 (< komornik 'urzędnik wykonujący pomocnicze czynności sądowe' Sstp), |*Koniusza* 1339 (< koniusz 'urzędnik zarządzający stajniami' Sstp), *Łaszkarz* 1316 (< łaszkarz 'kuglarz, wędrowny aktor' SXVI), *Łazęka* 1339 (< łazęka 'chłop prowadzący wędrowne gospodarstwo na łąkach', 'szpieg, wywiadowca' Sstp), *Podkomorze* 1329 (< podkomorze, podkomorzy 'urzędnik dworski zarządzający majątkiem i dochodami' Sstp), *Rycerz* 1333 (< rycerz 'ts' Sstp), *Rzeźnik* 1310 (< rzeźnik 'ts' Sstp), *Szot* 1317 (< szot 'handlarz, kramarz' SXVI), *Wojski* 1337 (< wojski 'urzędnik ziemski sprawujący w czasie pospolitego ruszenia pieczę nad rodzinami i mieniem szlacheckim' Sstp), |*Zaklika* 1345 (< klikun 'woźny wywołujący sprawy w sądzie' SXVI), *Żupnik* 1323 (< żupnik 'zarządca lub dzierżawca żupy solnej' Sstp, żupa 'kopalnia' Sstp).
- Przewiska-przydomki wskazujące na relacje rodzinne (charakteryzujące bezpośrednio): *Dziecię* 1310 (< dziecię 'ts' Sstp), *Synek* 1343 (< synek 'ts' Sstp), *Wujek, Ujek, Wujko* 1305 (< wujek, ujek 'ts' Sstp).
- Przewiska-przydomki wskazujące na kondycję społeczno-majątkową (charakteryzujące bezpośrednio): |*Chudz* 1317 (< chudy 'szczipły, suchy, ubogi' Sstp, 'biedny, ubogi, niezamożny, nędzny' R), *Nowak* 1335 (< nowak 'nowy człowiek

w danym środowisku' Sstp), |*Pogorzala XV* (1333–1384) (< pogorzały 'ten co stracił mienie wskutek pożaru' Sstp), *Rab* 1348 (< rab 'sługa' SEB); nazwy metaforyczne: *Bosy* (1347), |*Bosak* 1337 (< bosy 'ts' Sstp) 'prawdopodobnie dla wskazania człowieka biednego', *Gola* z 1347 (< goły 'pozbawiony naturalnego okrycia, nagi, sam, zwykły, prosty' SXVI), *Łacina, Łacienna* 1323 (< łacina 'ts' Sstp) 'określenie człowieka wykształconego'.

Zapisy źródłowe – 1 p XIV w.

BACZEK: Domum lapideam. que olym domus *Baczkonis* nominabatur 1332 Rmk I 1089. BARAN: Penes *Conradum Baran*, civ(em) ... civitatis (Wratislaviensis) 1330 Korn 139. BĄK: *Nicolaum dictum Bank* 1339 CdP II/1 268. BĘBNEK, BĘBENEK: Domum quondam *Gregorij Bambnek* 1342 RmK I 1438. BIAŁA ż.: Present(e) domina *Alba*, celleraria (Trebnicensi) 1340 Hae 126. BIELIN: (Civis Brunsbergensis) ... *Nicolaus Belyn* 1349 Wrm II 305. BIEZPRAW: Test(is) ... *Byessepraw*, filius tessonis de Strachemyn 1315 PUr V 2952. BOSAK: Nos Boleslaus ... famulo seu assecle nostro *Bossaconi* de Rowor ... ejusdem *Bossaconis* 1337 CdSil IV s. 138. BOSY: *Michael Boss* XVI (1347) CdSil VI s. 4. BRODKA: *Iohanes Brotk*a, canonicus gratalis (Cracoviensis) 1325–1327 MVat I 139 s. 181. BUCZEK, BUCZKO: *Buczko dictus Buczkowicz*, procurator in Udorz 1349 KMłp 692. CAPEK: Present(e) domin(o) *Wenceslao Czabcone dicto* 1325 CdSil II 10 s. 87. CEBULKA: Present(e) ... *Nicolao Cebulka* ... canonic(o) Poznaniens(i) 1349 KW 1283. CHOCHOLEC: Coram ... *Pribislao dicto Chocholecz*, capitaneo Regni Polonie 1319 KW 1005. CHOLEWA: Present(e) ... test(e) ... *Nicolao Choleua* 1347 KMłp 684. CHUDZ: *Chus* nomine et loco Rudolphi carpentarij 1317 Rmk I 393. CIELE: Present(e) ... test(e) ... *Mscyneo*, milite de Fwra (!), *dicto Czelen* 1328 Kkk 147. CIENIEK, CIENKO: Present(e) ... *Czencone* de Coprsiwnicz 1339 CdSil II 33 s. 139. CIOŁEK: Comes *Thomas dictus Czolek*, heres ville do (! pro de) Bogucicz 1325 Kkk 134. CISEK//CISZEK: Item magistro *Cizkoni*, molendinario 1301 CdSil III s. 6. CZARKA: Present(e) ... *Nicolao dicto Czarka* 1339 Cruc I s. 75. CZARNEK: Present(e) ... *Cirnecho*, herede de Scorewo XV (1306) KW 902. CZARTEK: Her *Wenzla (!) Tschartek* 1302 Rmk I 13. CZUCH: Stanislaus, filius quondam *Czuchonis* 1309 KW 923. CZULEK: Present(e) ... *Czulcone* de Lessoticz 1307 KW 907. DŁUGOSZ: Present(e) nobil(i) ... *Nicolao dicto Długoss* 1317 KW 993. DRYGAŁA: Present(e) ... discret(o) vir(o) ... *Nicolao dicto Drigala* 1339 Cruc I s. 80. DZIECIE: *Detzche* (nom.) 1310 Rmk I 109. FLEK: Frater *Heynricus dictus Vleck* 1330 PrUr II 695. GARB: Present(e) ... *Petro dicto Garb*, herede de Chrancicz 1346 KMłp 680. GAŚEK: *Ganzko* ... mile(s) 1329 Cruc I dod s. 430. GAŚIĘ: *Nicolaus dictus Gascha*, prepositus domus Mechouiensis 1335 KMłp 643. GĘBATY: *Nicolao Gambati* (dat.) 1418 Łp I 1083. GEŚ: Item *Apezco Ganz* 1309 CdSil III s. 22. GŁOG: Present(e) ... *Nicolao Glogo* ... pensator(e) Cracoviensis diocesis 1347 MVat II 47. GŁAZ: *Hermannus Glaz* ... civ(is) ... civitatis Wladislavie 1306 KW 898. GNIAZDO: Per nobilem virum ... *Gnyzadonem*, officialem 1334 KW 1131. GOŁA ż: *Gola*, filia Luczmanni 1347 Rmk I 1576. GOSPODARZYK: Present(e) ... discret(o) vir(o) *Iascone dicto Gospodarzik* 1338 Cruc I s. 80. GRABIE: *Michael dictus Grabe* 1319 SP(C)XII c w. 17–18. GRABOWIEC: *Nicolaus Grabouec*, civ(is) de Rathibor 1303 CdSil II 27 s. 27. GRAĐ: Present(e) ... *Nicolao dicto Grand* 1348 KW 1278. JAJA: *Wenceslaus Iaya*, scolasticus (ecclesie Kiltiensis) 1325–1327 MVat I 139 s. 167. JARZYNA, JERZYNA: *Garsine* (dat.), famulo domini Reynboldi 1316 Rmk I 363. JELITKO: *Jankoni dicto Gelitko*, civ(i) in Weliczka 1331 KW 1125. JELITO: *Adam Jelito*, Polonus 1317 Rmk I 448. JUGO: Present(e) ... *Alberto dicto Iugo* 1339 Cruc I s. 75. JUTROPRECZ: Present(e) honorabil(i) vir(o) ... *Iutroprecz* 1335 KMłp 643. KABAT: *Nycolao Kabath*, sutori ... iam dicti *Nycolai Kabath* 1337 Rmk I 1221. KAJFASZ, KAJFA: Consul(-) civitatis Poznaniensis *Heymannus dictus Cayfas* 1302 KW 855. KAŁDUN: Cum tutore ... *Iohanne Kaldun*, prolocutore 1345 Rmk I 1556. KAPUSTA: *Valterus Capusta* 1318 Rmk I 515. KE-DZIORKA: Pasconi, genero *Kanzorcze* Poloni 1337 Rmk I 1234. KITEL, KITYL: A ... *Cunecz dicto Kitel* de Szadek 1339 Cruc I s. 110. KŁOPOT: *Petrus dictus Clopot*, scultetus de Velmoza 1337 KMłp 650. KOŁYSZYBABA: ... resignauit *Nycolaus Kolyschibaba* ... quartale in platea Sancte Crucis Petro Polono 1338 Rmk I 1283. KOMORNIK, KOMURNIK: Present(e) *Theoderico dicto Komornick* 1348 KW 1268.

KONIUSZA: Present(e) ... *fratre Nicolao dicto Conussa* 1339 KMłp 658. KONOPLAT: Present(e) ... *Iohanne Conoplath, advocat(o)* 1348 CdSil X 206. KOŃ: *Iesconi Coyn* 1335–1342 MVat I 205 s. 407. KOSTONOS: *Petro pistori dicto Costonos* 1328 RmK I 962. KOZIBOR: *Fratr(i)* ... *Nicolao Cosbor* provincie Polonie ordinis Predicatorum 1348 Dom 159. KOZKA//KOSKA: *Michaeli Koska cognomine, qui in sorte Eberhardi habuit unius mansi tres partes (in Ratschitz)* post 1310 GHenr s. 347. KOZŁO: *Koslo Iudeus* 1341 RmK I 1418. KRZYDŁO, KRZYGŁO: *Johannes dictus Torneator et Kridlo, sororius suus, cives Cracovienses* 1345 MVat II 27. LASEK (SSNO Lasek//Laszek//Łaszek): *Lasco* 1309 CdSil III s. 25. ŁACINA, ŁACIENA: *Post Iasconem Lacinam* 1323 RmK I 684. ŁASZKARZ (SSNO Łaskarz): Present(e) ... *milit(e)* ... *Lascario, herede de Kopnyk* 1316 CdSil II 19 s. 128. ŁAZĘKA: Present(e) ... *Iohanne dicto Lazanka, frat(e) ordinis Predicatorum* 1339 Cruc I s. 75. ŁOSZA//ŁOZA: Present(e) *honorabil(i) vir(o), domini(o)* ... *Iohanne Loza, cancellario Poznaniensis ecclesii(ae)* 1320 PrUr II 310 s. 218. ŁUCZYWKO: *Iohannes dictus Lucywko, vicarius Cracoviensis* 1340 MPH II s. 924. MAŁA DUSZA: *Mala Dussa* 1 scotum 1309 CdSil III s. 24. MAĐRY: *Lauentius, filius Iohannis dicti Mandri, filii Bogdani* 1340 KW 1201. MEĆCZ: *Nic<o>laus et Mancz* ... *heredes de Swenczecz* 1318 KW 1000. MIEŚSARZ: *Petrus dictus Mensars* 1342 RmK I 1438. MISTRZEK, MISTRZKO: *Stephanus Mystrsek* 1313 CdSil II 15 s. 124. MODEL, MODYL, MODŁO: *Iohannes dictus Model* 1326 RmK I 798. MODELIK: Present(e) *Iohanne Modelici* ... *notari(o) public(o)* 1348 CdSil X 206. MOL (SSNO Mol, Mul): *Test(is)* ... *Mol, castellanus de Crozzena* 1305 KW 893. NIECHODZA: *Nos, Venceslaus* ... *prepositus in Czarnowans Jeschoni dicto Nichoza* ... *damus* ... *plenariam libertatem* 1322 CdSil I 28. NIEORZA: Present(e) ... *nobil(i)* ... *Petro Neorza, tribuno Cracouiens(i)* 1345 KMłp 219. NOSAL: Present(e) ... *Petro Nosal, vexillifero Cracoviensi* 1327 CdP III 81. NOSEK: *Officialis Nosek* 1374 KMłp 684. NOWAK: Present(e) ... *Nicolao Nouak* 1335 KMłp 643. NOZDRAK: *Per* ... *Albertum dictum Nosdrach (!), dapiferum Cracouiensem* 1314 Kkk 118. OBR(Z)AZ: Present(e) ... *Cunrado Obraso* 1318 CdSil IX 18 s. 233. OGORZELEC: *Laurentius Ogorzolec (! pro Ogorzelec)*, *canonicus (Cracoviensis diocesis)* 1325–1327 MVat I 139 s. 119. OPALISZ: Present(e) ... *Stephano dicto Opalis de Sirosławe* 1316 KW 982. ORŁKO: *Ianussius Ianconis et alter Orlko, filii advocati de Radzew* 1339 Cruc I s. 359. PADUCH: Present(e) ... *Nycolao Paduch, consule civitatis (Trebnicensis)* 1341 Hae 127. PEŃCHYRZ, PEŃCHERZ: Present(e) ... *Nycolao dicto Pachyrs* 1324 Mog 53. PIEGŹA: *Stephanus dictus Pexa* 1317 RmK I 422. PIENIAŹEK, PIENIAŹKO: *Sando dictus Penøszek, heres de Ywanowicze* 1336 MHer XV s. 117. PILCH: Present(e) ... *domino Pilchone* 1319 CdSil I 27. PIORKO: Present(e) ... *test(e)* ... *Mathia dicto Porko, pincerna Czimen(s(i))* 1347 Chl 5. PODKOMORZE: *Test(is)* ... *honorabil(is) vir(-)* ... *Petrus Potkomorze* ... *mile(s)* 1329 PUr VII 4492. POGORZAŁA: *Dominus Przczslaus, episcopus Wratslaviensis, dictus Pogorzala* XV (1333–1384 sub a. 1374) Czarn s. 666. POLUBION, POLUBIEN: Present(e) ... *Polubon, Brescensi* ... *iudic(e)* 1316 CdP II/1 238. POMNIAN, POMNIEN: *Nos Kazimirus* ... *villam Ticzino discreto viro Pomniano* *damus* 1349 Kuj 72. POZNAN: *Dominus Posnan* 1338 RmK I 1264. PRAWIDLNY: Present(e) ... *Woyslao Prawdlny* 1342 CdSil II 14 s. 88. PRZEWOD: *A* ... *Prewodio, collector(e) dictorum fractuum in civitate et diocesi Plozensi* 1318–1320 MVat I 73 s. 66. RAB: *Vigilibus, circulariis Raboni, famulis eius* ... 1348 CdSil III s. 75. ROGALA: Present(e) ... *Boguschone Rogalae* 1328 Mog 56. ROZWORA: *Coram* ... *comite Stephano Rozwora* 1322 Kkk 125. RUDEL, RUDYL: *Rudloni* ... *civ(i) Cracoviens(i)* 1345 MVat II 268. RYCERZ: *Martinus Rycerz* 1333 CdP III 84. RYCZEK, RYCZKO: *Consul (ducis Pomeraniensis) Iohannes Ryczke* de Tanglym 1341 VPr III 23. RZE NIK: *De Rathschitz* ... *olim fuerunt uterini fratres* ... *quorum unus vocabatur Supzi* ... *tercius Iohannes Rsesinik* post 1310 GHenr s. 341–2. SAPEK, SAPKO: Present(e) ... *Iohanne cognomento Sapek* post 1310 (1305) GHenr s. 347. SIWISZ//ZYWISZ: *Heredes de Modar* ... *scilicet Cristianus, Sywisch et leonardus* 1336 RmK I 1199. SKIEŁBIA (SSNO Skiełba): Present(e) ... *Jacobo dicto Skelba, milite* 1338 CdSil II 31 s. 138. SKOP, SZKOP, SZOP: *Albertus dictus Skop, opidanus seu civis de Kleczk* 1339 Cruc I s. 361. SKOPEK, SKOPKO: *A Nicolao dicto Scopek, ab Alberto dicto Scop, opidani de Kleczk* 1339 Cruc I s. 117. SŁODYCZKA: *Slodiczka* 1338 KoRodz s. 57. SŁUP: *Slwp (dat.)* pro *reemptione census* 1346 CdSil III s. 72. SMAGA: *In Okol circa Ian dictum Smaga* 1338 RmK I 1284. SMOK: Presentibus ... *Iohanne cognomento Sapek et Iacobo Smog co[n]gnato euis* post 1310 (1305) GHenr s. 347. SOPUCH, SOPACH: *Henricus Zopuchonis, canonicus (ecclesiae Scarbimiriensis)* 1325–1327 MVat I 139 s. 187. STARZA: *In presencia* ... *scabin(i) Wythcon(is) Starze* 1347 KsOl s. 56. STRZAŁA: Present(e) ... *Step-*

hano dicto Strala ... milit(e) 1311 CdSil II 30 s. 27. SYNEK: Resignauit Mysczignef de Zablocza domum suam *Wencaslao dicto Synkoni* 1343 RmK I 1469. SZCZODRAK: *Szczodrak* 1339 Cruc I s. 370. SZEPIOŁAK: *Iesconis Schepolak* 1341 RmK I 1417. S(Z)ŁAPA: *Paulum dictum Slappa* ... hered(em) de Pouloulicz 1339 CdP II/1 269. SZOT: *Mediam partem eiusdem ville ... Schottoni Magno ... servitori ... apud ipsem Schottonem retionabiliter emit* 1317 Mog 49. SZYBAN: *Schibanus* de Dyr 1305 KW 893. SZYBEK, SZYBKO: Present(e) domin(o) *Schypcone Grelen* ... milit(e) 1337 (1336) KW 1162. SZYROKIE SŁOWO: Comes *Michael Siroke Slouo* 1316 CdSil II 26 s. 23. ŚWIĘTY: Test(is) ... *Hinricus Zwanti* 1331 PUr VIII 4880. ŚWINKA: Ac domini *Petri comitis dictus* (! pro *dicti*) *Swyneke* 1319 Kuj 68 s. 244. TOBOŁA: *Iacobo* (dat.) *Tobola* 1332 RmK I 1126. TRZASKA, TRZESKA: Dominus dictus *Traska*... plebanus ecclesie de Secechow 1325–1327 MVat I 139 s. 246. TURZEC, TURC: Honorabilis vir, dominus Petrus ... suorum filiastrorum uidelicet *Benconis Nicolai dicti Tursecz* 1334 CdSil II 27 s. 133. TYKIEŁ, TYKŁO: Present(e) ... test(e) ... *Tyklone* pistore ... *Pisdrens(i) conburgens(e)* 1307 KW 909. TYŁEK, TYŁKO (SSNO Tylek//Tyłek, Tylko//Tyłko): Discreto viro *Tilconi* ... ciui de Brest ... predictum *Tilconem* 1347 CdP II/1 279. TYRKOŁA: Present(e). domin(o) ... *Stanimiro Tyrcola* 1309 CdSil I 22. WARDA: *Pauli dicti Warda* 1350 KkM 71. WATA: *Wilislaus, Samborius Watta dicti* de Nanden 1329 KW 1101. WĘDZIKOBYŁA: Present(e) domin(o) ... *Michaele dicto Wensicobyła*, milit(e) 1302 CdP II/1 179. WILCZEK: *Wilczko*, quondam *Iohannis de Wroczimovicz* ... notarius 1337 Cruc I dod. 28 s. 457–458. WOJSKI: Present(e) ... *Michaele dicto Voyski* 1337 KMłp 651. WOLNY: Present(e) ... *Iascone Volni* 1346 KMłp 220. WŚCIEKLICA, ŚCIEKLICA: *Sigillum Nicolai Fsecklicza* 1306 Kkk post 114 s. 149. WUJEK, UJEK, WUJKO: (Hereditas) *Starchow Wuykonis* ... prebenda predicti *Wuykonis* 1305 KW 893. WYTRZESK: *Jacobus dictus Witrzesk*, heres de Gluszina 1349 CdP II/1 288. ZADAR: *Zadar*, plebanus medietatis ecclesie de Predzlawe 1325–1327 MVat I 139 s. 158. ZAKLIKA: *Zaklicz* de Poramba ... IV marcarum auri 1345 MVat II 268. ZARĘBKA: *Zarambca*, heres de Crolikow ... predictus *Zarambca* 1335 KW 1146. ZBOŻE: Ekel de Wleshouer gab uf *Zboze* dem Polen eyn wirtel erbis 1311 RmK I 199. ZDAN//ŻDAN: Rusticus *Shdan* nomine 1304 Perl 630. ZIĘBA: *Jacobo*, sutori *dicto Zambie* 1317 RmK I 458. ZWOL, ZWOŁO: Test(is) ... *Swolo Buzewoy* 1314 Lieg 37. ZWOŁA: Present(e) ... *Swola* ... *Budzywoy* 1319 Lieg 67. ŻARTEK, ŻARTKO: *Iohannes dictus Zartko*, canonicus (ecclesie Wisliciensis) 1325–1327 MVat I 139 s. 150. ŻUPNIK: *Nycolaus dictus Zupnik*, consul civitatis Sandecz 1323 KmK 13. ŻYŁA//SIŁA: Magister *Petrus Zila* 1335–1342 MVat I 202 s. 357.

2 p XIV w

1. Cechy zewnętrzne człowieka

Wydzielono tu:

- Przewiska-przydomki określające wzrost i budowę ciała, w tym tuszę (charakteryzujące bezpośrednio): *Chudy* 1390, |*Chudz* 1383, |*Chudza* 1389 (< chudy ‘szczupły’ Sstp), nazwa złożona *Cienka Katka* ż 1392 (< cienki ‘niegruby, delikatny, wysmukły’ SXVI), *Długi* 1384 (< długi ‘być długiego wzrostu’ SXVI), *Drobny* 1397 (< drobny ‘małych rozmiarów’ Sstp), *Kęsy*, *Kusy* 1381 (< kęsy ‘krótki’, ‘niski, mały’, ‘skrócony, okrojony’ SXVI, ‘krótki, krótko obcięty’ Sstp), *Krotki* 1399, |*Krotek*, *Krotko* 1397 (< krótki ‘niedługi, zwięzły’, ‘łagodny, spokojny, ugłaskany’ Sstp, ‘niski’ SXVI), *Mały*, *Mał* 1398 (< mały ‘nieduży co do rozmiarów’, ‘niewiele znaczący, przeciętny, błahy’ Sstp) oraz formy rzeczownikowe utworzone od tegoż przymiotnika *Malec*, *Malc* 1398 (< malec ‘mały człeczek’ L), |*Malocha* 1382; nazwy wskazujące na postawę człowieka *Kosek* 1375, |*Kosota* 1397 (< kosy ‘krzywy’ L, ps *koś ‘ukośny, krzywy’ SES, kosek ‘narzędzie w kształcie haka’ Sstp), |*Nedorost* 1396 (< niedorosły ‘małoletni’ Sstp), *Nogaj* 1370 (< nogaj ‘człowiek o długich nogach’

- SXVI); nazwy określające tuszę: *Dunda* 1385 (< ps **dunda* ‘grubas’ SpC), |*Krepięć* 1400, |*Krepiel* 1400, |*Krepięć* 1385 (< krepy, kręp ‘otyły, gruby’ SXVI), |*Pękała*//*Pękała*, |*Pękał* 1371 (< pękaty ‘gruby, napęczniały, brzuchaty’ SXVI, pękał ‘człowiek pękaty, gruby’ SW), |*Tłusto* 1386 (< tłusty ‘dobrze wykarmiony, utuczony’ Sstp), |*Wielgo* 1399 (< wielki ‘duży pod względem rozmiarów i wagi’ Sstp); metaforyczne nazwy określające prawdopodobnie człowieka chudego: *Suchy* 1387, |*Suchasz* 1384, |*Suchorz* 1391, |*Suszek*, *Suszko* 1388 (< suchy ‘pozbawiony wilgoci, obumarły, uschnięty’, ‘o człowieku – rozgorączkowany’ Sstp, ‘szczupły, chudy, wychudły’ SW).
- Przewiska-przydomki określające cechy charakterystyczne twarzy (charakteryzujące bezpośrednio): *Brodacz* 1392 (< brodac ‘człowiek brodaty, mający zarost na twarzy’ SXVI), *Nosal* 1377 (< nos ‘ts’ Sstp, nosal ‘wielkonosy’ SW) ‘ten kto ma duży nos’, *Szczyrbaty* 1384 (< szczyrbaty ‘przednich zębów nie mający’ L); nazwy określające cerę: |*Bledziej* 1400 (< bład ‘ts’ Sstp), |*Ogorzałka* 1397 (< ogorzały ‘rumiany, przypieczony’ Sstp), *Siny* 1400 (< siny ‘niebiesko-fioletowy’ Sstp), |*Zielonka* 1387 (< zielony ‘ts’ Sstp); nazwy złożone: |*Bieznos* 1369, |*Przeznos* 1377 (< b(i)ez, przez ‘bez’ Sstp, nos por. wyżej) ‘ten kto jest bez nosa’, |*Przezuch* 1400 (< przez ‘bez’ Sstp, ucho ‘ts’ Sstp) ‘ten kto jest bez ucha’, *Krzywonos* 1396 (< krzywonos ‘mający krzywy nos’, także ‘gatunek ptaka, krzyżodziób’ Sstp).
 - Przewiska-przydomki określające kolor i rodzaj włosów (charakteryzujące bezpośrednio): *Biały* 1389 (< biały ‘ts’, ‘siwy’ Sstp) i utworzone od przymiotnika *biał*, *biały* nazwy: |*Białek* 1369, *Biel* 1373 (< biel, bil ‘mąka pszenna’, bil ‘tłuszcz niesolony’, ‘bielidło’ Sstp), *Biela* 1366 (< biela ‘gatunek rośliny, lulek’ Sstp), |*Bielak* 1366, |*Bielczek* 1389, |*Bielej* 1398, *Bielik* 1372 (< bielik ‘gatunek rośliny’ Sstp), |*Bielina* 1391, |*Bieluszek* 1388 – niektóre nazwy utworzone od przymiotnika *biał*, *biały* zyskały odrębne znaczenia w płaszczyźnie apelatywnej, głównie jako nazwy roślin; *Czarny* 1388, |*Czarnek* 1400, |*Czarnysza* 1398 (< czarny ‘niger – o zwierzętach, tkaninie, zbroi Sstp), *Gładysz* 1367, *Gładysz* 1396, |*Gładysza* 1395, (< gładysz ‘człowiek z małą ilością włosów’ SXVI), *Gniady* 1376, |*Gniadek* 1397 (< gniady ‘o maści konia – ciemnokasztanowy’ Sstp) – tu w odniesieniu do człowieka, *Golec* 1399 (< golec ‘człowiek łysy’ SXVI), |*Kędzierza* 1398, |*Kędziorka* 1392 (< kędzierzawy ‘o włosach, kręte, pofalowane’ Sstp, kędzior, kędziorek ‘lok włosów’ SXVI), |*Kosmak* 1400, |*Kosmal* 1395 (< kosm ‘włos’ SXVI, kosmaty ‘włochaty, kudłaty, owłosiony’ Sstp), *Kudła* 1399, |*Kudłacz* 1398, |*Kudłata* m. 1376, *Kudłaty* 1397 (< kudła ‘kudłaty człowiek’, ‘kosmyk włosów, kłak’ SXVI, kudłaty ‘mający gęste włosy, kosmaty’ SXVI), *Siwy*, *Siw* 1396 (< siwy ‘biało-szary’ Sstp), *Szady* 1365 (< szady ‘siwy’ Sstp) oraz nazwy rzeczownikowe od tego przymiotnika utworzone: |*Szado* 1388 i |*Szadurka* 1400, *Szafraniec* 1376 (< szafraniec ‘człowiek o rudych włosach’ SW).
 - Przewiska-przydomki określające sposób patrzenia lub mówienia (charakteryzujące bezpośrednio): nazwa złożona |*Koseok* 1396, |*Kose Oka* 1392, |*Kose Oko* 1393 (< kosa ‘krzywy’ L, ps **kosъ* ‘ukośny, krzywy’ SES, oko ‘ts’ Sstp) ‘ten kto

- ma kose oczy, tj. krzywo patrzące oczy’ (por. wyrażenie krzywo na kogoś patrzeć); nazwa |*Belcz* 1392 (< ps *blъčati ‘o odgłosie płonącego ognia i wrzącej wody’, ‘bełkotać, gadać’ SpC), |*Momot* 1400 (< momot ‘jąkała’ Sstp), |*Plapla* 1397 (< plaplać ‘kłapać, szczerkać’ SW, plapać ‘dużo mówić, gadać, pleść’ SXVI), |*Szepietliwy* 1390, |*Szepielak* 1386, |*Szeplak* 1385, |*Szepluch* 1399 (< szepietliwy ‘sepleniący’ Sstp, szepiotać ‘wadliwie wymawiać’ Sstp, szepielak ‘sepleniący’ Sstp).
- Przewiska-przydomki określające części ciała (w tym intymne, nazwane niekiedy wyrazami rubasznymi) – nazwy metonimiczne: |*Bachorz* 1393 (< bachórz ‘brzuch’ SW, ps *bachorъ ‘coś napęczniałego, obrzmiałego, brzuch’ SpC), |*Biodra* 1385 (< biodra ‘ts’ Sstp), |*Broda* 1385 (< broda ‘zarost na brodzie, podbródek’ Sstp), |*Brodka* 1390 (< brodka ‘dem. od broda’, ‘zarost na twarzy’ SXVI), |*Cyc* 1386 (< cyc ‘brodawka piersiowa’ Sstp), |*Gardło* 1391 (< gardło ‘ts’ Sstp), |*Głowa* 1382 (< głowa ‘ts’ Sstp) i utworzone od rzeczownika *głowa* rzeczowniki, które miały jako wyrazy pospolite odrębne znaczenia: |*Głowacz* 1388 (< głowacz ‘rodzaj miecza z wielką rękojeścią’ Sstp), |*Głowienka* 1400 (< głowienka ‘rodzaj świeczek dymnych używanych do kadzenia’ Sstp), |*Głownia* 1400 (< głownia ‘smolna szczapa’ Sstp); |*Gnat* 1383 (< gnat ‘kość’ Sstp), |*Kiszek* 1399 (< kiszka ‘jelito’ SXVI), |*Oko* 1398 (< oko ‘ts’ Sstp), |*Oczko* 1393 (< oczko ‘dem. od oko’ SXVI), |*Gęba* 1366, |*Gębala* 1393 (< gęba ‘twarz’, ‘usta, paszcza’ Sstp), |*Gębka* 1400 (< gębka ‘dem. od gęba’, ‘dolna część twarzy człowieka’ SXVI), |*Kolano* 1400 (< kolano ‘ts’ Sstp), |*Pizda* 1387, |*Pizdowała* 1393 (< pizda ‘vulva, cunnus’ L), |*Tylek*, |*Tylko* (SSNO |*Tylek*//|*Tylko*) 1369 (< tylek ‘ zadek’ L), |*Ucho* 1394 (< ucho ‘narząd słuchu’, ‘uchwyć’ Sstp), |*Żołądek* 1398 (< żołądek ‘ts’ Sstp).
- Przewiska-przydomki określające kondycję fizyczną, urodę, ułomności fizyczne, choroby, wiek i inne (charakteryzujące bezpośrednio): |*Chorek* 1390, |*Chorzela* 1395, |*Chorzesza* 1396 (< chory ‘ts’, chorzeć ‘chorować’ Sstp), |*Głuch* 1383 (< głuchy, głuch ‘niesłyszący, niewłaściwy’ Sstp), |*Jaława* 1392 (< jałowy ‘niepłodny’ Sstp), |*Lekki* 1390 (< lekki ‘nie ciężki, zwinny, ruchliwy’ Sstp), |*Łomazga* 1390 (< łamaga ‘ułomny, połamaniec’ SW, łomny ‘kruchy, łamliwy’ R), |*Oduch* 1400 (< oducha ‘dychawiczność, duszność’ SW), |*Sapa* 1381, |*Sapała* 1391, |*Saput*, |*Saputo* 1398, |*Saputa* 1400 (< sapać ‘ciężko oddychać’ Sstp, sapa ‘sapanie, katar’ SW) ‘ten kto sapie’; nazwy złożone |*Kapinos* 1399 (< kapać ‘ts’ Sstp, nos ‘ts’ Sstp) ‘ten, któremu kapie z nosa’, |*Krzywołyk* 1396 (< krzywy ‘nieprosty, ułomny’ SXVI, łykać ‘ts’). Urodę człowieka określały nazwy: |*C(z)udny* 1388 (< cudny, czudny ‘piękny, doskonały, wyborny’ Sstp), |*Gładki* 1386, |*Gładek* 1391 (< gładki ‘ładny, o cerze: skóra nie szorstka’ SXVI), |*Kras* 1384, |*Kraska* 1398 (< kras ‘barwa, kolor’ Sstp, krasa ‘barwa, kolor’, ‘piękność, uroda’, ‘świetność’ Sstp), |*Krasny* 1376 (< krasny ‘czerwony’, ‘ładny, piękny, urodziwy’ Sstp); |*Cherubin* 1396 (< cherubin ‘anioł należący do najwyższego chóru anielskiego’ SXVI), |*Łazarz* 1392 (Łazarz, imię biblijne > ap. łazarz ‘chory, biedak’ SW); nazwa określająca stan higieny, może też brak moralności: |*Brudny* 1399 (< brudny ‘nieczysty’ Sstp, ‘śniady, o ciemnej skórze’, ‘nieczysty’, ‘niemoralny, nikczemny’ SXVI); nazwa określająca wiek: |*Stary* 1396 (< stary ‘ts’ Sstp). Przewiska metonimiczne

utworzone od nazw fizycznych oznak kalectwa: *Bul* 1359 (< ps *bula : bul' a 'ob-
rzmienie, guz, narośl' SpC, bul, bula 'pryszcz, krosta, narośl, guz' SW), *Garb*
1367, *Garbowiec* 1366, *Garbek* 1394 (< garb 'wypukłość na żywym organizmie'
Sstp, garbek 'dem. od garb' SW), *Garbacz* 1384 (< garbacz 'garbus' SXVI), *Pęchy-*
rz, *Pęcherz* 1399 (< pęcherz 'nabrzmiałość, bąbel' Sstp).

Rzeczownik pospolity *człowiek* także stał się przezwiskiem lub przydomkiem:
Człowiek 1398 (< człowiek 'ts' Sstp).

Zapisy źródłowe – 2 p XIV w.

BACHORZ: *Bachorzoni* ruthenoregis pro caligis IV grossos 1393 RJJ s. 169. BELCZ: Sicut isti boues non sunt Woycezechonis, sed *Belczonis* 1392 Łęcz II 4105. BIAŁEK: *Petrus dictus* Balec, aduocatus Mechuiensis 1369 KMłp 819. BIAŁY: *Petrassius Bały* de Przibislaucze 1399 Krak 8986. BIEL: Elizabeth, *Stanislai* relicta *dicti Beel* de Kazimiria 1396 PNZK 476. BIELA: *Michael Bela* 1366 RmK II s. 10. BIELAK: Ex parte *Nicolai Belak* 1366 RmK II s. 10. BIELCZEK: *Belczek Bernar*<tr>*sky* 1389 Lek I 2173. BIELEJ: *Petrus Beley* ... heres de Przanouicze 1398 Łęcz II 2000. BIELIK: Present(e) ... *Iaschcone Belik* 1372 Kkk 283. BIELINA: Cum *Belina* de Zazica ... ipsius *Belinis* (!) uxoris (!) nomine Helenam 1391 Łęcz II 3850. BIELUSZEK: *Stasco Belushek* de Woyenanouicz 1388 Krak 4606. BIELY: *Maczco Bely* 1382 PdLw I 31. BIEZDOS: Aream ... in platea sancti Floriani circa *Jacobum Beznos* 1369 Łk 404. BIODRA: *Stascho Bodra* 1385 Chm s. 168. BLEDZIEJ: *Nicolaus Bledzey* de Przanouicze 1400 Łęcz II 2214. BRODA: *Stasco dictus Broda* de Posilow 1385 Krak 3451. BRODACZ: *Paulus Brodaczsch* 1392 CdSil II 47. BRODKA: Testes *Pauli Brodca* 1390 Łęcz I 1683. BRUDNY: *Dominic Brudny* de Sandecz 1399 Kacz 1000. BUL: *Heyne Bule*, de Luppov scultetus 1359 KW 1411. CHERUBIN: *Stephanus Cherubin* 1396 RWłkp I 194. CHOREK: *Janus Chorek* 1390 Łęcz II 3496. CHORZELA: *Mathias Chorzela* (de Crampcowo) 1395 Lek II 467 CHORZESZA: *Iacussius Choluch* ... debuit statuere administratorem dominum *Choresze* (!) contra Mathiam de Osedouice 1396 Łęcz I 3810. CHUDY: Cum rustici *Chudy* 1390 Łęcz II 3495. CHUDZ: *Chus*, kmetho(-) de Czapa 1383 Krak 2152. CHUDZA: Contra *Staszc*>*onem Chudza* 1389 Lek I 529. CYC: *Czycz* de Wazirow 1386 Krak X. CZARNEK: *Czarnconi*, tabernatori de Slachcino 1400 Lek II 937. CZARNY: Von *Niclos Czerny* 1388 Tor 244. CZARNYSZA: *Albertus dictus Czarnisza* 1398 Łęcz I 4288. CZŁOWIEK: Per fratrem suum (Stanislai subvenatoris) *Czlowek* 1398 Łęcz I 5639. C(Z)UDNY: Test(is) ... *Johannis Czudni* 1388 Łęcz I 668. DŁUGI: *Miczak Dlugi*, camerarius 1384 RmK II s. 59. DROBNY: Contra *Drobni* Iudeum 1397 Krak 6140. DUNDA: Present(e) ... *Francone dicto Dunda* 1385 KMłp 942. GARB: *Jacobus Garb* 1367 Łk 202. GARBACZ: Contra *Laurencium Garbacz* 1384 Krak 2897. GARBEBEK: Pro pluteis ad organa *Garbkoni* I fertonem 1394 Chm s. 312. GARBOWIEC: *Margaretha Martino Garbowecz* ... quartale aree in platea Figulorum ... resignavit 1366 Łk 74. GARDŁO: *Stasko Garddlo* (!) 1391 Łęcz II 4027. GĘBA: *Symon Gamba* 1366 CdSil IV 16 s. 209. GĘBALA: *Gambala* 1393 RmK II s. 101. GĘBKA: *Petrassius Gambca* de Borczkow 1400 Krak 9735. GŁADEK: Cum *Nicolao Gladek*, seruitore domini *Johannis* de Birzwienna 1386 Łęcz I 31. GŁADKI: *Gladky* 1391 Chm s. 268. GŁADYSZ: *Johanni Gladichsz* 1367 Łk 130. GŁADYSZA: Present(e) ... *Petro dicto Gladischa*, notario publico, clerico Cracouiensis diocesis 1395 AGZ III 61. GŁADZISZ: *Woythco Gladzis* de Halsinicz (!) 1396 PNZK 521. GŁOWA: *Nicolaus Glowa* 1382 Krak 1465. GŁOWACZ: *Jacobus Glowacz* de Prossouicz 1388 Krak CXXIX. GŁOWIENKA: *Petrus Glowenka* ... kmetho(-) (de Luboszina) 1400 RWłkp I 464. GŁOWNIA: *Glouna* 1400 Płoń 9. GŁUCH: *Gluch* Polono 1383 RmK II s. 51. GNAT: *Micosius dictus Gnat* de Makocicz 1383 Krak 1955. GNET: *Petro Gneth* civitas dedit ... I marcem 1372 Chm s. 41. GNIADEK: *Nicolao Gnadek* (abl.) 1397 Krak 6064. GNIADY: Cum *Stascone dicto Gnady* 1376 Krak 173. GOLEC//GOLEK: *Stasszek Golecz* de Radwanouicz 1399 Krak 9042. JAŁAWA: Super *Jaroslaum Jalava* de Siracovo 1392 Lek I 1192. KAPINOS, KAPONOS: *Kapinos*, advocatus de Oporowo 1399 Łęcz II 572. KĘDZIERZA: *Kanzerza Nicolaus* de Ruchoczicza 1398 Lek II 2091. KĘDZIORKA: *Nicolay Kanczorka*, braxator 1392 Kacz 67. KĘSY, KUSY: *Kussy* de Nezcow 1381 Krak 871. KISZEK: Cum *Nicolao dicto Kyszek*, kmethone de Crzyzanow 1399 Hu s. 339. KOLANO: *Mathiam Kolano* de Vnlyessye 1400 Krak 10870. KO-

SEOK//KOZIEOK: *Jacobus Kydeg, litteram Stanislai fideiussor Kozeok* 1396 Kacz 615. KOSE OKA//KOZIE OKA: *Mieczek Bitomski fideiusserunt Koze Oka, et pforca ... pro littera* 1393 Kacz 165. KOSE OKO//KOZIE OKO: *Paulus Kosze Oka edificia sive tabulata domus in platea sancti Stephani ... resignavit* 1392 Łk 1584. KOSMAK: *Coszmak ... pro Stanislao Cosmak ... Cosmag* 1400 Chm. s. 493. KO-SMAL: *Present(e) ... Nicolao Cosmal, procuratori (!) dominij palatinj de Potrcowicze* 1395 Kkk 402. KOSEK//KOSZEK: *Fratri Nicolao dicto Coshek, bone memorie priori quondam Warcensi* 1375 Kkm 91. KOSOTA: *Nicolaus Cossotha de Pribcouicz* 1397 Krak 5821. KRAS (SSNO Kras(z)): *Scabin(us) (Chanczinensis) ... Crasse Maczek* 1384 KMłp 938. KRASKA: *Potrasius dictus Craska (de Woynouicz)* 1389 Krak 5291. KRASNY: *Iesko de Comyrow ... cum fratribus nostris Nicolao de Lypa et Boguslao Crasny, de Obedov heredibus* 1376 KW 1731. KRĘPIEC : *Paulus, kmetho de Lazi, dictus Crampez* 1400 Krak 11120. KRĘPIEL: *Cum Paulo dictus (!) Kropel* 1400 Krak 11168. KRĘPIEN: *Petrus Crampen* II grossos dedit 1385 Chm s. 166. KROTEK, KROTKO: *Discordia ... inter discretos viros, ciues Lancienienses scilicet ... Petrassio, Crotkone Enrichoues (!) 1397 Łęcz II 5496. KROTKI: Coram nobis proconsule et iurat(o) civitatis Osseczne ... Paulo Crotki* 1399 KW 2019. KRZYWOŁYK: *Jacusch Krziuolig* 1396 Kacz 484. KRZYWONOS: *Jacusz Krziunos* 1396 Kacz 527. KUDŁA: *Miczek Chudla, lutifigulus* 1399 Kacz 936. KUDŁACZ: *Martinus Kudlacz* 1398 Krak 7177. KUDŁATY: *Jan, filius Chudlati (!) 1397 Kacz 785. LEK-KI: Andr. Lekki de Icmnouicz* 1390 Krak CCVII. ŁAZARZ: *Lazarum, filium Musconis de Pisdri* 1392 Lek I 1277. ŁOMAZGA: *Mathiam Lomasga* 1390 Łęcz II 3491. MALEC, MALC: *Stanislaum Malecz* 1398 Lek I 2642. MAŁOCHA: *Present(e) ... domin(o) Petro Malocha, capitaneo Cuiaviensi* 1382 KW 1798. MAŁY, MAŁ: *Contra Janconem Mali, civem Lancieniensem* 1398 Łęcz I 5469. MOMOT: *Cum Derslao Momoth de Kromolow* 1400 Krak CCCXLIII. NOGAJ: *Present(e) ... Michaele Nogay* 1370 KW 1636. NOSAL: *Stasco dictus Nosal* 1377 Krak 453. OCZKO: *Andreas Oczko, braxator* 1393 RmK II s. 100. ODUCH: *Nicolaus Oduch de Pilsno* 1400 Krak 10128. OGORZAŁKA: (Area), in qua nunc sedet *Ogorzalka* 1397 Krak CCXXXVII. OKO: *Per ministeriale dictum Oka* 1398 Lek II 1108. PEŃCHYRZ, PEŃCHERZ: *Nobilis domina Margareta, relicta Stephani dicti Panchyrz alias de Rzesotary* 1399 Hel II 549. PEŃKALA//PEŃKAŁA, PEŃKAL: *Andree Pankala (dat.)* 1371 Łk 542. PIZDA: *Borzco Pizda* 1387 Łęcz I 320. PIZDOWAŁA (SSNO Pizdowala): *Contra Jan Pizdowala* 1393 Lek I 1548. PLAPLA: *In Petro Plapla, braxatore* 1397 RmK II s. 175. PRZEZNOS: *Nicolaus, filius Woyczechi Przesnos de Lobzow* 1377 RmK II s. 44. PRZEZUCH: *Cum Andrea dicto Przezuch, procuratore domine Katherine de Gluchow* 1400 Krak 10265. SAPA: *Creslaum Zapam* 1381 Krak 988. SAPAŁA (SSNO Sapała//Zapała): *Woythco Zapala* 1391 Chm s. 257. SAPUT, SAPUTO: *Contra Stanislaum dictum Szaputh* 1398 Łęcz I 5556. SAPUTA: *Stanislaum dictum Szaputha ... hereditatem ipsius Szaputhae dictam in Sangrow (!) 1400 Łęcz I 5046. SINY: Maczek de Rostowo, Jan de Comaricze declarauerunt, quod frater ipsorum est Jaczek Sini* 1400 Łęcz I 4809. SIWY, SIW: *Janek Siwy de Kozubi* 1396 Łęcz I 3876a. STARY: *Msciszek Ciszewski ... Staszek Stari* ibidem 1396 RWłkp II 25. SZADO: *Andreas Szado* 1388 Krak 4689. SZADURKA: *Woythco Szadurka, kmetho de Schipouicz* 1400 Krak 9690a. SZADY: *Ex parte Simconis Schadi, plaustrarii* 1365 RmK II s. 8. SZAFRANIEC: *Present(e) ... domin(o) ... Potrassio Szaffranecz, subdapifero Cracoviens(i)* 1376 Mog 90. SZCZYRBATY: *Jacussium dictum Sczirbati ... kmethon(em) ... in Przeseki* 1384 Sng II 55. Szepielak: *Iacobus Schepelak* 1386 PdLw I 399a. SZEPIETLIWY: *Nicolaus Strala Schepetlivi* 1390 Hel I 410. SZEPLAK, CZEPLAK: *Iacuschoni Schepelak* 1385 PdLw I 326. SZEPLUCH: *Nicolaus Szepluch* 1399 Łęcz I 4493. TŁUSTO: *Tlusto* 1386 Chm s. 187. TYŁEK, TYŁKO (SSNO Tylek//Tyłek, Tylko//Tyłko): *Domino Tilkoni* 1369 Chm s. 4. UCHO: *Erga kmethonem dictum Uchchonem (!) 1394 Łęcz II 243. WIELGO: Welgo, kmetho de Sczithniki* 1399 Krak CCCV. ZIELONKA: *Scultetus Zelonce (!) 1387 Krak 4416. ŻOŁĄDEK: Nicolaus Zolandek de Lapanow, canonicus Cracouiensis* 1398 Krak 7503.

2. Cechy wewnętrzne człowieka, tj. cechy charakteru, usposobienia i zachowania oraz cechy moralne i umysłowe

Należą tu:

- a) Przewiska-przydomki charakteryzujące człowieka ze względu na cechy charakteru, usposobienia i zachowanie. Do nazw oceniających bezpośrednio pozytyw-

nie należą: *Barz*, *Barzy* 1388 (< barzy ‘szybki’ Sstp), *Cichno* 1393 (< cichy ‘spokojny, skromny, łagodny, dobrotliwy’ Sstp), *Czulka* 1384 (< czuły ‘czujący’, ‘uważny, dbały, czujny, wrażliwy, bystry’ SXVI), *Karny* 1393 (< kar-ny ‘posłuszny’ SXVI), *Szczyry* 1365 (< szczyry, szczery ‘ts’ Sstp), *Ucieszny* 1369 (< ucieszny ‘sprawiający radość, przyjemny, miły’ Sstp), *Wolny* 1365 (< wolny ‘swobodny, niezależny’ Sstp). Nazwy metaforyczne to: *Ciepło* 1386 (< ciepło ‘ts’ Sstp) ‘określenie stosunku do ludzi?’, nazwa złożona *Domaciepło* 1369 (< doma ‘w domu’ Sstp, ciepło por. wyżej) ‘ciepło w domu w sensie dosłownym i może metaforycznym’, *Radost* 1382 (< radość ‘ts’ Sstp). Przezwiseka oceniające bezpośrednio negatywnie to: *Chamiec* 1390, *Chamała* 1384 (< cham ‘chan tatarski’ SXVI), *Ligęza* 1367 (< ligęza ‘człowiek lubiący się przymilać’ SWil, ps *lęgati, legać ‘kłaść się, padać, pokładać się’ SES), *Ligusza* 1385 (< ligać ‘wierzgać, kopać (o koniu)’ Sstp), *Mruk* 1391 (< mruk ‘człowiek ponury’ SXVI), *Milczący* 1396 (< milczeć ‘nic nie mówić’, ‘biernie, spokojnie się zachowywać’ Sstp), *Modłek* 1398 (< modłek ‘proszący o coś’ SXVI), *Omrzysłod* 1388 (< mrzysłod ‘skąpiec’ SXVI), *Oziębło* 1379 (< oziębły ‘wystygły, zimny’ SXVI) ‘w odniesieniu do temperamentu’, *Płaczek* 1387 (< płaczek ‘człowiek płaczliwy SXVI), *Skąpek* 1388 (< skąpy ‘ts’ Sstp, skąpek ‘skąpiec’ R), *Strawca* 1383 (< strawca ‘marnotrawca’ Sstp), *Świekotka* 1387 (< świekotka ‘gadula’ SXVI), *Wałkuń* 1394 (< wałkuń ‘włóczyć się, wałęsać się’ R, wałkuń ‘nierób’ SW), *Zapart* 1398, *Zaparto* 1394 (< part. praet. pass. pl. zaparte od czas. zaprzeć (się) ‘nie uznać racji, odrzucić oskarżenie, nie przyznać się do czegoś, wyprzec się kogoś’ Sstp) ‘ten kto nie przyznaje się do winy’, *Zimny* 1395 (< zimny ‘chłodny, flegmatyczny’ Sstp); nazwa złożona *Sobiegląd* 1388 (< gląd ‘spojrzenia’ Sstp) ‘kierujący spojrzenia ku sobie’. Wyróżnić można grupę przezwisk określających gwałtowne, awanturnicze usposobienie oraz ludzi nadużywających pożywienia i alkoholu: *Bystron* 1390 (< bystry ‘gwałtowny, szybko płynący’, bystrość ‘gwałtowność usposobienia’ Sstp), *Gulaj* XIV ex (1386) (< gula, guła ‘obżarstwo’ SXVI), *Opilec* 1394 (< opilec ‘pijak’ SXVI, opity ‘pijany’ Sstp), *Pirzchała*, *Pierzchała* 1399 (< pierzchać, pierzchać ‘gniewać się, burzyć się’ Sstp) ‘ten kto się gniewa, burzy’, *Piwoś* 1546-47 (1380) (< piwo ‘ts’ Sstp) ‘ten kto lubi piwo’, *Spornik* 1363 (< spornik ‘kłótnik’ SXVI), *Zadora* 1387 (< gw. zadora ‘zadziora’ Sgw, por. zadra ‘drzazga’ Sstp, zadrać się ‘zedrzyć się, zniszczyć się’ Sstp).

Do przezwisk metaforycznych zaliczyć należy: *Gałusz* 1385 (< gałusz ‘gwar, hałas’ Sgw, ps *galuchъ ‘hałas, gwar, krzyk’, ‘śmiech, chichot’ SpC, gałuszyć ‘hałasować, huczeć’ R), szereg nazw utworzonych od przymiotnika *kwaśny*, który w XVI w., oprócz znaczenia fizycznego ‘o cierpkim smaku’, miał znaczenie dotyczące sfery abstrakcyjnej, tj. usposobienia człowieka ‘niezadowolony, niechętny’ – stąd przezwisko utworzona w płaszczyźnie antroponimicznej: *Kwasak* 1374 oraz przezwiska *Kwas* 1358 (< kwas ‘ts’ Sstp), *Kwasek* 1378 (< kwasek ‘dem. od kwas’ SXVI); przezwiska określające gwałtowne usposobienie: *Gniew* 1377 (< gniew ‘złość, wściekłość, niechęć’, ‘bunt, rozruch’ Sstp), *Ogień* 1400 (< ogień ‘płomień, żar’, ‘stan zapalny jakiejś części ciała’ Sstp), *Pożar* 1381 (< pożar ‘ts’ Sstp), *Spora*

1388 (< spora, spór ‘zatarg, sprawa sporna’ Sstp), *Strach* 1399 (< strach ‘ts’ Sstp) ‘ten kto jest jak strach, tj. szerzy strach’, *Strzęs*, *Strzęs* 1385 (< strzęsać SXVI, strzęs ‘wstrząs’ SW) ‘ten kto powoduje wstrząs’, *Żal* 1391, *Żalik* 1352 (< żal ‘zło, przykrość, krzywda’, ‘odczucie żalu’ Sstp). Niektóre przezwiska metaforyczne mogły odnosić się do gadatliwości, inne stanowiły krytykę nieprzyjemnego sposobu mówienia, np. (być może ironiczne) *Szczebiot*, *Szczebiet* 1389 (< szczebiot ‘głos wydawany przez ptaki’ Sstp), *Szczebiotka* 1399 (< szczebiotka ‘świegotka, gaduła’ L, szczebietliwy, szczebietny ‘gadatliwy’ R), *Szczekot* 1388 (< szczekać ‘ts’ Sstp, szczekotliwy ‘krzykliwy, wrzaskliwy’ R, szczekot ‘osoba pyskata, krzykliwa’ SW).

Przezwisko metaforyczne *Kłopot* z 1398 (< kłopot ‘zmartwienie’ Sstp) mogło odnosić się do osoby sprawiającej problemy lub mającej problemy, a nazwa *Przygoda* 1399 (< przygoda ‘ts’ Sstp) do osoby skłonnej do prowadzenia urozmaiconego życia.

Charakterystyka wewnętrzna człowieka oparta była często na podobieństwie ludzi do fauny i flory. Wydzielono tu kilka grup przezwisk i przydomków metaforycznych:

- Przezwiska-przydomki utworzone od nazw ssaków: *Baran* 1391 (< baran ‘ts’ Sstp), *Baranek* 1386 (< baranek ‘jagnię’ Sstp), *Byczek* 1398, *Byk* 1354 (< byczek, byk ‘ts’ Sstp), *Cielątko* 1398 (< cielątko ‘ts’ SXVI), *Ciołek* 1386, *Ciołysz* 1381 (< ciołek ‘byczek’ Sstp), *Jagniątko* 1391 (< jagniątko ‘ts’ Sstp), *Jaźwiec*, *Jeźwiec* 1396 (< jaźwiec ‘borsuk’ Sstp), *Koń* 1387 (< koń ‘ts’ Sstp), *Kot* 1381 (< kot ‘ts’ Sstp), *Koza* (SSNO *Kosa//Koza*) 1390, *Kozka* 1398 (< koza ‘ts’ Sstp, kozka ‘dem. od koza’ SXVI), *Kozielec*, *Kozioł* 1385 (< kozielec, kozioł ‘ts’ Sstp), *Kozielek*, *Kozłek*, *Kozielek*, *Koziołek* 1393 (< koziołek ‘młody kozioł’ Sstp), *Koźlę* 1398 (< koźlę ‘kózka, koziołek’ Sstp), *Lis* 1389 (< lis ‘ts’ Sstp), *Ośllica* 1399 (< ośllica ‘samica osła’ Sstp), *Sarna* 1399 (< sarna ‘ts’ Sstp), *Szczenię* 1390 (< szczenię ‘młode psa’ Sstp), *Świnka* 1369 (< świnka ‘świnia’ Sstp), nazwy złożone *Świnka Głowa* 1369, *Świnka Szczecina* 1387 (< świnka ‘ts’ Sstp, szczecina ‘twardy włos, sierść’ Sstp, głowa ‘ts’ Sstp), *Wieprzek* 1399 (< wieprz ‘samiec świni’ Sstp, wieprzek ‘dem. od wieprz’ L), *Wilk* 1382, *Wilczek* 1400 (< wilk ‘ts’ Sstp, wilczek ‘koń maści wilczastej’ Sstp).
- Przezwiska-przydomki utworzone od nazw ptaków: *Bargiel* 1376 (< bargiel ‘gatunek ptaka, kowalik’ Sstp), *Bąk* 1397 (< bąk ‘ptak z rodziny czaplowlatych’, ‘pułchacz’ Sstp), *Bocian* 1393 (< bocian ‘ts’ Sstp), *Cietrzew* 1383 (< cietrzew ‘gatunek ptaka’ Sstp), *Czajka* 1369, *Czajka* 1369 (< czajka ‘gatunek ptaka’ Sstp), *Ćwik* 1397 (< ćwik ‘krogulec ułożony do polowania’ Sstp, ‘człowiek doświadczony, mądry, przebiegły’ SXVI), *Drozd* 1390 (< drozd ‘gatunek ptaka’ Sstp), *Gąsior* 1392 (< gąsior ‘ts’ Sstp), *Gąska* 1387 (< gąska ‘ts’ Sstp), *Gęś* 1385 (< gęś ‘ts’ Sstp), *Gil* 1394 (< gil ‘gatunek ptaka’ Sstp), *Kaczka* 1376 (< kaczka ‘ts’ Sstp), *Kaczorek*, *Kaczorko* 1384 (< kaczor ‘samiec kaczki’ Sstp), *Kokot* 1398 (< kokot ‘kogut’ SXVI), *Przepiórka* 1390 (< przepiórka, przepiórka ‘gatunek ptaka’ Sstp), *Sokoł*, *Sokoł* 1391 (< sokoł ‘gatunek ptaka drapieżnego’ Sstp), *Sroka* 1395, *Srocza* 1397 (< sroka ‘ptak z rodziny krukowatych’ Sstp, srocza ‘dem. od sroka’ SW); nazwy ogólne *Ptak* 1352 (< ptak ‘ts’ Sstp), *Ptaszek* 1400 (< ptaszek ‘ts’ Sstp).

- Przewiska-przydomki utworzone od nazw ryb i płazów: *Karp* 1397 (< karp ‘gatunek ryby’ Sstp), *Rak* 1395, *Rakiel* 1385 (< rak ‘ts’ Sstp), *Rybka* 1393 (< rybka ‘ts’ Sstp), *Rybota* 1383 (< ryba ‘ts’ Sstp); nazwa ogólna *Płaz* 1387 (< płaz ‘ts’ SXVI).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw owadów: *Gież* (SSNO *Gież//Jeż*) 1383 (< gież ‘rodzaj owada’ Sstp), *Komor*, *Komar* 1400 (< komar ‘gatunek owada’ Sstp), *Pczołka*, *Bczołka* 1394 (< pczola, pszczoła ‘ts’ Sstp, pczołka, pszczołka ‘dem. od pszczoła’ SXVI).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw części ciała zwierząt: *Giza* (SSNO *Gi-za//Giza*) 1400 (< giza ‘noga świńska lub wołowa’ Sstp), *Kaldun* 1387 (< kałdun ‘wnętrznosci zwierzęce’ Sstp, ‘brzuch’ SXVI), *Kopyto* 1387 (< kopyto ‘racica zwierzęca’, ‘kopyto szewskie’ Sstp), *Szczecina* 1397 (< szczecina ‘twardy włos, sierść’ Sstp).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw roślin: *Brzoza* 1391 (< brzoza ‘ts’ Sstp), *Brzyk* 1398 (< brzyk ‘gatunek prosa’ Sstp), *Buk* 1396 (< buk ‘ts’ Sstp), *Chwast* 1388 (< chwast ‘ts’ Sstp), *Dąb* 1397, *Dąbek* 1390 (< dąb ‘ts’ Sstp, dąbek ‘dem. od dąb’ SW), *Gorzycza* 1396 (< gorzycza ‘rodzaj ziola’ Sstp), *Jarzyna* 1384 (< jarzyna ‘jare zboże’ Sstp), *Kąkol* 1393 (< kąkol ‘chwast zbożowy’ Sstp), *Korzeń* 1393 (< korzeń ‘ts’ Sstp), *Piwonia* 1397 (< piwonia ‘rodzaj kwiatu’ Sstp), *Poraj* 1354/55 (< poraj ‘gatunek bagiennej rośliny’ SXVI), *Rosocha* 1400 (< rosocha ‘pień drzewa’ Sstp), *Trzciel* 1378 (< trzciel ‘trzcina’ Sstp), *Wirzba*, *Wierzba* 1390 (< wierzba ‘ts’ Sstp); nazwa ogólna *Kwiatek* 1374 (< kwiatek ‘ts’ Sstp).
- b) Przewiska i przydomki charakteryzujące ze względu na cechy moralne człowieka.

Do przydomków określających pozytywne cechy moralne człowieka należą charakteryzujące bezpośrednio nazwy: *Dobry* 1395 (< dobry ‘dobrze czyniący, prosty, cnotliwy, dodatnio oceniany w hierarchii społecznej, poważany’ Sstp) i utworzone od przymiotnika *dobry* nazwy: *Dobrak* 1394 i *Dobrotka* 1393. Ta ostatnia nazwa mogła być też utworzona bezpośrednio od abstrakcyjnego rzeczownika pospolitego *dobrota* ‘dobroć’ (Sstp). Inne nazwy tu zaliczone to: *Gardzina* 1399 (< gardzina ‘bohater, mocarz’ Sstp), *Szczodrek* 1399, *Szczodro* 1389 (< szczodry ‘użyczający obficie darów’ Sstp), *Stateczny* 1371 (< stateczny ‘roztropny, właściwy, dobry, stały w uczuciach’ Sstp), *Śmiały* 1399 (< śmiały ‘ts’ Sstp), *Święty* 1399 (< święty ‘o ludziach: cnotliwy’ Sstp), *Zbożnik* 1396 (< zbożny ‘nabożny, poczciwy, zacny’ Sstp). Inne nazwy oceniające pozytywnie to metaforyczne przydomki *Raj* 1378 (< raj ‘niebo, miejsce wiecznej szczęśliwości’ Sstp) i utworzone od niego nazwy *Rajek*, *Rajko* 1388, nazwa *Pacierz* 1391 (< pacierz ‘ts’ Sstp) i *Sąd* 1383 (< sąd ‘ts’ Sstp).

Wśród przewisk określających bezpośrednio negatywne cechy moralne wiele odnosi się do braku dobra oraz uczciwości, do kłamstwa, przestępstwa, rozboju: *Brygant* 1397 (< brygant ‘rozbójnik’ SW), *Małodobry* 1391 (< małodobry ‘kat’ SXVI) lub ‘ten kto ma mało dobroci’, *Paduch* 1398, *Padzina* 1397 (< paduch ‘rozbójnik, morderca’ Sstp), nazwa złożona *Przezpraw* (< przez ‘bez’, prawy ‘prawdziwy, sprawiedliwy’ Sstp) ‘niesprawiedliwy’, *Szybalka* 1394 (< szybalka ‘oszust’ SXVI), *Warchoł* 1395 (< warchoł ‘bezwstydnik, wichrzyciel, oszczerca’ Sstp), *Złodziej* 1372

(< złodziej ‘ts’ Sstp). li ludzie określani byli nazwami metaforycznymi takimi, jak *Czart* 1394 (< czart ‘demon, diabeł’ Sstp), *Dyjabeł* 1374 (< dyjabeł ‘diabeł’ Sstp), *Szatan* 1390 (< szatan ‘czart, diabeł, zły duch’ Sstp); *Pkiel*, *Piekiel*, *Piekło* 1369, *|Piekła* 1372 (< piekiel, pkiel, piekło ‘miejsce pobytu skazanych na wieczne potępienie’ Sstp).

W funkcji przezwisk wskazujących na negatywne cechy moralne występowały imiona biblijne *Kaim*, *Kain* 1364 (< kaim ‘bratobójca’ SW, por. imię biblijne Kaim, Kain), *Kajfasz*, *Kajfa* 1398 (< kajfasz ‘człowiek nieludzki SW, por. imię biblijne Kajfasz). Niektóre przezwiska odnosiły się do sfery życia intymnego, większość z nich wartościowała bezpośrednio: *Gamrat* 1399 (< gamrat ‘nierządnik, gach’ Sstp), *Rufijan* 1370 (< rufijan ‘nierządnik’ SXVI), *|Skomroch* 1393, *|Skomroszek* 1387 (< skomroszyc ‘żyć rozpustnie’ Sstp, skomroszny ‘swawolny, rozpustny’ Sstp), *Pieszczoch* 1400, *|Pieścicha* 1397 (< pieszczoch ‘ulubieniec’ SXVI, pieścić ‘otaczać nadmierną opieką, tulić, głaskać’ Sstp), człowieka próżnego określała metaforyczna nazwa *Pustota* 1399 (< pustota ‘próżność, swawola’ R); inne przezwiska to: *Miłośćka* 1400 (< miłośćka ‘dem. od miłość’, ‘miłość zmysłowa, przelotna’ SXVI), *Plotka* (SSNO *Plotka/Plotka*) 1397 (< plotka ‘głupstwa, brednie’, ‘kobieta mówiąca brednie’ SXVI).

Niektóre przezwiska metaforyczne mogły wskazywać na zachowania człowieka, np. stale głodnego, spragnionego. Stąd nazwy metonimiczne w rodzaju *Głód* 1366 (< głód ‘ts’ Sstp), *Praga* 1374 (< praga ‘pragnienie, upał’ SW, ps *praga ‘pragnienie’ SpC).

c) Przezwiska i przydomki charakteryzujące ze względu na cechy umysłowe człowieka.

Pozytywne cechy umysłowe znajdują odbicie w przydomkach charakteryzujących osobę bezpośrednio jako mądrą, myślącą, pełną blasku i posiadającą wiedzę poprzez następujące nazwy: *|Mądroz*, *Mędroz* 1379, *|Mędrzysz* 1388, *Mądry* 1391 (< mądry ‘ts’ Sstp), *Mędrek* 1390 (< mędrek ‘człowiek uważający się za mądrego’ SXVI), *Omyśl* 1400 (< omyśl ‘zamiar, zamierzenie’ Sstp). Do przydomków metaforycznych zaliczamy: *Blask* 1374 (< blask ‘jasność’ Sstp), *Błyszcz* 1391 (< błyszcz ‘blask, połysk’ SW, ps *blyskati ‘błyskać’ SpC, błyszczyć się ‘błyszczyć złotawo’ Sstp), nawiązujące do archaicznego pojmowania światła i blasku jako symbolu wiedzy i najwyższych wartości, *Rozumek* 1392 (< rozumek ‘człowiek mądry’ Sstp), *Myśl* 1391 (< myśl ‘ts’ Sstp).

Tu, być może, należy przydomek metaforyczny *Kronika* 1390 (< kronika ‘ts’ Sstp).

Jako głupią i ciemną ukazują osobę przezwiska oceniające negatywnie (bepośrednio): *Głupczyzna* 1608 (1384) (< głupi ‘ts’ Sstp), *Tępy* 1395 (< tępy ‘człowiek ociążały w myśleniu i działaniu’ Sstp) oraz prawdopodobnie metaforyczna nazwa *Ćma* 1385 (< ćma ‘ciemność’, ‘cień’ Sstp). Wieloznaczne wydają się metaforyczne przezwiska lub przydomki *Żelazny* 1388, *Żelazna Głowa* 1378, *Żelazny Głowa* 1377 (< żelazny ‘związany z żelazem’ Sstp), które mogą wskazywać na człowieka o przytomnej, rozsądnej, zatem mocnej i myślącej głowie lub na kogoś, kto był uwikłany w jakąś historię z przyłbicą. Wówczas nazwa miałaby metonimiczny charakter.

Zapisy źródłowe – 2 p XIV w.

BARAN: Erga *Nicolaum Baran*, rusticum de Sobotka 1391 Łęcz II 3856. BARANEK: *Micko dictus Baranek* de Ilcouicz 1386 Krak 4209. BARGIEŁ: *Bargel* de Bocdcouicz (! pro Boczcouicz) 1376 Krak 380. BARZ, BARZY: iuxta recognitionem officialis *Barzi* 1388 Łęcz I 770. BAŃK *Jasconem* de Lisice dictum *Bøk* 1397 Łęcz I 4150. BLASK: *Ieroslaus Blask* 1374 RmK II s. 39. BŁYSZCZ: Dominum Hinczkonem *Blizszczonis* 1391 Łęcz II 3962. BOCIAN: Erga *Tomconem Boczan* 1393 Łęcz I 2805. BRYGAND (SSNO Brygand//Brygant): Ad manus *Nicolai Brigant* 1397 Krak 5920. BYCZEK: *Byczco* de Jascouicz 1398 Krak CCXLI. BYK: Present(e) domin(o) ... *Nicolao Byk*, canonic(o) Plocens(i) 1354 KkM 75. BYSTROŃ: *Bestron* (!) de Potok 1390 Krak CCXV. CHAMAŁA, CHAMOŁA: *Nicolaus Chamala* 1384 Krak 2667. CHAMIEC: Cum fideiussoribus *Abrahe Chamecz* 1390 Hel I 391. CICHNO: Contra *Czichnonem* 1393 Łęcz II 4624. CIELĄTKO: *Boguslaus Czelantko* 1398 Łęcz I 5398. CIEPŁO: *Stasco Czeplu* 1386 Chm. s. 186. CIETRZEW: *Ianusch Czetrzew*, carpentarius 1383 RmK II s. 52. CIOŁEK: Present(e) ... *Clemente*, cancellario dicto *Czolek* (canonici plocensi) 1386 KkM 113. CIOŁYSZ: *Clemens dictus Czolis* 1381 Inscr 1533. CZAJA: Anna *Stascone Czaya* marito suo tutore assumpto ... domum ... resignavit 1369 Łk 387. CZAJKA: *Stasco Czayca* ... coniugi sue Anne omnia bona sua ... resignavit 1369 Łk 440. CZART: Idem *Przibislaus* debet statuere suum socrum *Czart* 1394 Lek I 1807. CZUŁKA: *Jasco Czulka* 1384 Krak 2625. ČMA: Present(e) ... *Johanne Czime* 1385 Lieg 328. ČWIK: Present(e) ... *Alberto dicto Cwic* 1397 Mog post 116 s. 98. DOBRAK: *Peszco Stoczkegil* domum in platea Speculatorum ... *Dobrakoni* ... resignavit 1394 Łk 1959. DOBROTKA: (Pistor) *Iacusch Dobrotsze* (!) 1393 RmK II s. 86. DOBRY: *Maczko* carpentarius dictus *Dobri* 1395 Kacz 404. DOMACIEPŁO: Cum ... iurat(o) (Mechoviensi) *Stanislaio dicto Domaczeplo* 1369 KMłp 819. DROZD: *Miczek Drost* de Klobuczsko 1390 Chm s. 236. DYJABEL: *Schrob Dyabol* domum suam ... advocato in Crosna ... obligavit 1374 Łk 976. GAŁUSZ: Contra *Galusonem* de Malsicz 1385 Krak 3236. GAMRAT: *Stanislaus Gamrath* de Tczencze 1399 Krak 8400. GARDZINA: Contra *Gardzinam* de Kiki ... Iacom przy tem bil, kegdi *Gardzina* røczil Chebdze trzidzesczi grziwen za døbrowø 1399 Hb 156 s. 75. GAŚSIOR: *Micolay Czichawski* domum suum in platea Sławcouiensi *Petro Ganszor* ... resignavit 1392 Łk 1585. GAŚKA: *Gansska* de Nalko 1387 Lek I 184. GEŚ: *Mathis Ganz* 1385 Chm s. 162. GIEZ: Present(e) nobil(i) vir(o) ... *Gezone* subvenatore 1383 KIJ 17. GIL: *Venceslaus Gyl* de Lubochow 1394 Krak 5609. GIŻA (SSNO Giża//Giza): *Petrassius dictus Gyza* 1400 KZPozn 477. GŁOD: *Ien Glod* 1366 Łk 20. GŁUPCZYNA: *Petri Glupczyzna*, altaris capelle beati Martini 1608 (1384) KW 1820. GNIEW: *Stepha<n> Gnew* 1377 Wierz s. 173. GULAJ: Present(e) nobil(i) et famos(o) vir(o), domin(o) ... *Iaszkonu Gulay* XIV ex (1386) AGZ VI 1. JAGNIĄTKO: Test(is) *Jacussius Jagnanthco* 1391 Łęcz I 1962. JA WIEC, JE WIEC: *Miczek dictus Iaswecz* (de Kykow) 1396 Sand 79. KACZKA: *Jacussius dictus Kacka* de Geboltow 1376 Krak 97. KACZOREK, KACZORKO: Dominum *Nicolaum dictum Kaczorek* 1384 Krak 2702. KAIM, KAIN: Scabin(um) ... *Andream Cayn* ... consul(em) in Bochna 1364 Mog 79. KAJFASZ, KAJFA: Cum *Stancone Cayfas* (de Dupye) 1398 Krak 7246. KAŁDUN: *Arnoldus Caldum* 1387 Łęcz I 465. KARNY: *Andree Karni* 1393 Łk 1717. KARP: *Niclos Karpe* 1397 Kacz 672. KŁOPOT: *Clopot Petrus* 1398 PNZK 683. KOKOT: *Nicolaus Kokoth* de Golbicze 1398 Łęcz I 5430. KOMOR, KOMAR: *Nicolaus Komor* 1400 Łęcz I 5042. KOŃ: *Andreas dictus Kon* ... de Dzegovo (!) 1387 RWłkp I 31. KOT: Present(e) ... *Jancone Coth* de Prandnow ... hered(e) 1381 Hu s. 31. KOZA//KOSA: *Cosa*, ianitori regine 1390 RmK II s. 293. KOZIEŁ, KOZIOŁ: *Swasco dictus Koszel* ... de Liscouicz 1385 Krak 3552. KOZIEŁEK, KOZŁEK, KOZIEŁK, KOZIOŁEK: *Jan Koslek* 1393 RmK II s. 96. KOZKA//KOSKA: *Jaszko Coszka* de Magna Lanka 1398 Lek II 2106. KO LE: *Swanthoslaus* ... solve debet *Nicolaso Cosla* de Chorzenicze 1398 Hu s. 221. KRONIKA: *Gregorius dictus Cronica*, ipsius (sancti johannis Baptiste in Zagoszecz) ecclesie rector 1390 MVat VIII/1 110. KWAS: Present(e) ... *Nicolao*, aduocato de Mechouia dicto *Quass* 1358 KMłp 253. KWASAK: *Staszco Qwaszak*, advocatus de Woynicz 1374 Łk 958. KWASEK: Present(e) ... *Quaskone*, advocato Tharnoviensi 1378 CdP III 160. LIGĘZA, LIGĘDZA: Domini *Iesconis Lyganza dicti* (de villa Reczica in terra Sandomiriensi) 1367 AGZ V 6. LIGUSZA: *Iaroslauum dictum Ligusa* ... hered(em) de Oglandow 1385 KMłp 948. LIS: *Jacobus Lis* de Tharnovo 1389 Łęcz II 1. MAŁODOBRY: *Crez*, scultetus de Sobotka ... cum venit in villam Coczawe, ibi Zatanam et *Malodobrego* invenit 1391 Łęcz II 3623. MĄDROSZ, MĘDROSZ: Present(e) ... scabin(o) (in Antiqua Yslza) ... *Man-*

drossio 1379 Kkk 304. MĄDRY, MĄDER: Test(is) ... *Mandri* 1391 RWlkp I 246. MĘDREK: *Martinus Mødre*k, conciuus Sgerensis 1390 Łęcz II 3552. MĘDRZYSZ: *Johannes clericus, filius Mathei* pye memorie dicti *Mandri*ss 1388 KIJ 29. MILCZĄCY: *Fideiussor Nicolaus Milczanczi* 1396 Kacz 595. MODŁEK: *Stanislaus et Modlek* 1398 Hel II 204. MRUK: Test(is) ... *Mathias Mruc* 1391 Łęcz I 1996. MYŚL (SSNO Mysl//Myśl): *Misl* vicesubjudek 1391 Lek II ante 143. NIEDOROST: *Petrus Nedorostio* racione homicidii in *Nicolao rasorii* commisso (satisfecit) 1396 RmK II s. 156. OGIEŃ: *Mathias, filius Nicolai Ogen* de *Bandcouicz* 1400 Krak 9982. OMRZYĞŁOD: *Miczko Omsrygłod* (!) 1388 PdLw I 562. OMYŚL: *Omisl* de *Morawkow* 1400 Łęcz I 5042. OPILEC: *Adam Opylecz* 1394 Chm s. 317. OŚLICA: Present(e) ... *Johanne Oslicza* 1399 Hu s. 316. OZIĘBŁO: Contra *Stanislaum Ozamblo* 1379 Krak 552. PACIERZ: *Nicolaum Paczerz*, ciuem *Lanciensem* 1391 Łęcz I 2059. PADUCH: *Paduch Janusz* 1398 Lek I 598. PADZINA: *Grabowski Padzina* 1387 Łęcz I 471. PCZOŁKA, BCZOŁKA: *Nicolai Pczolcze* (gen.) 1394 Hb 119 s. 70. PIEKŁA: Civ(i) *Zandomirie* ... *Jenkonii Pekla* 1372 Łk 712. PIESZCZOCH: *Martinus Peszcoch* de *Goszczino* 1400 Łęcz I 5055. PIEŚCICHA: *Marcissius Pesczicha*, de *Brzesina* heres 1397 Krak 6193. PIRZCHAŁA, PIERZCHAŁA: *Magister(-) sutorum Polonorum* ... *Janusch Pirzchala* 1399 PtCr 127. PIWOSZ: Present(e) prefat(o) domin(o) ... *Stanislaw Piwosz*, canonic(o) 1546–47 (1380) KW 1782. PKIEŁ, PIEKIEŁ, PIEKŁO: *Aream contiguam domui Petri Peklo* 1369 Łk 393. PLOTKA (SSNO Plotka//Płotka): *Erga kmethonem dictum Plothca* 1397 Łęcz II 356. PŁACZEK: *Stasco Placzko* de *Brancicz* 1387 Krak LXV. PŁAZ: *Relicta Johannis Plas*z 1387 Krak 4290. POŻAR: *Stanislaus Pozar* de *Potok* 1381 Krak 839. PRAGA: *Francczo Praga* ... *consul(-)* 1374 Łk 951. PRZEPIORKA: *Petrum Przeporka* 1390 Łęcz II 3525. PRZEZPRAW: *Przespraw* de *Stralcowo* ... *Jaco czso Przespraw* vczinil *Maczegewi*, to vczinil za *gego poczøtkem* 1396 Lek II 474. PRZYGODA: *Magister(-) sutorum Polonorum* ... *Iacus*ch *Przigoda* 1399 RmK II s. 193. PTAK: *Nicolaus Ptak* 1400 Krak 9895. PTASZEK: *Ptasek* de :...?>wecz 1352 KW 1308. PUSTOTA: *Petrus Pustota* 1399 Kacz 943. RADOST: *Climconem dictum Radost* ... *kmethon(em)* de *Targowicze* 1382 KMłp 924. RAJ: *Staschak Raj* (in *Zablocz*) 1378 Chm s. 94. RAJEK, RAJKO: *Thomas Rayconis* et *Hancel*, *consules civitatis Gneznensis* 1388 KW 1885. RAK, REK: *Andreas Rak* de *crampcowo* 1395 RWlkp II 13. RAKIEL, REKIEL, REKIL: *Platea Maior sancti Jacobi* ... *Jan Rekel* 1385 Chm s. 164. ROZUMEK: *Erga Nicolaum Rozumkonis* 1392 Łęcz II 4212. RUFIJAN: *Maczco Ruffian*, *proscriptus pro homicido* 1370 RmK II s. 19. RYBKA: *Jachnam*, *reliktam quondam Ribcze* 1393 PNZK 230. RYBOTA: Present(e) ... *Ribtha* (*proconsule Plocensi*) 1383 KkM 109. SARNA: *Joannes Sarna* 1399 Łęcz I 6202. SĄD (SSNO Sąd, Sędo): *Sad* de *Miculouicz* 1383 Krak 2069. SKAPEK: *Cum Johanne dicto Scamppek*, *cive Poznaniensi* 1388 Lek I 358. SKOMROCH: *Mathias Skomroth* (! *pro Skomroch*), de *Sadi kmetho* 1393 RWlkp I 168. SKOMROSZEK: *Jaschco Skomroschek* 1387 Chm s. 199. SOBIEGLĄD, SOBOGLĄD: Test(is) ... *Johannes Sobegland* 1388 Łęcz I 1052. SOKOŁ, SOKUŁ: *Erga custodem dictum Sokol* 1391 Łęcz II 3922. SPORA: *Wenceslaus Spora* 1388 Krak XCV. SPORNIK: *Infrascript(us)* *comparavit* *jus civitatis (Braunsbergensis)* ... *Mertyn Spornig* 1363 Wrm IV 1. SROCZKA (Testis) *Szrocka* de *Pechiny*no 1397 Lek II 2029. SROKA, STROKA, SYROKA: *Jacobus Sroka*, *qmeto* (!) de *Pechinino* 1395 Lek II 1782. STATECZNY: *Sagittari(us)* ... *Stanislaus Sthatheczny* 1371 Gp s. 213. STRACH: *Strach Boguslaus* de *Bucovecz* 1399 Lek II 2250. STRAWCA: *Discret(i) vir(i)* ... *domin(i) Iohannis dicti Straveza* in *Hostroveczno*, *ecclesi(ae) rector(is)* 1383 KW 1811. STRZĘS, STRZĄS: *Cum* ... *Stascone dicto Strans* de *Laczawa* 1385 Krak 3326. SZATAN: *Pro parte Martini Schathan* 1390 Krak 5439. SZCZEBIOT, SZCZEBIET: (Testis) *Nicolaus Sczeboth* 1389 Lek I 534. SZCZEBIOTKA: *Micosz Sczebotka* 1399 Lek I 2941. SZCZECINA: *Szczecina* *fideiussor* 1397 Kacz 679. SZCZEKOT: *Nicolaus Sczekoth* 1388 Lek I 402. SZCZENIE: *Stanislaus Szczeno* 1390 Łęcz I 1842. SZCZODREK: *Szczodrek*, *Dobrocha venientes ad iudicium regale* in *Orlow* 1399 Łęcz II 565. SZCZODRO: Contra *Jacobum Szczodro* 1389 Łęcz I 1181. SZCZYRY: *Petrus Scziri*, *sartor* 1365 RmK II s. 9. SZYBAŁKA: *Pro calceis Szybalcze*, *pistori domini regis* IV *grossos* 1394 RJJ s. 209. ŚMIAŁEK: *Petrus* de *Wislaucze Smalek* 1399 RWlkp II 98. ŚWIEKOTKA: *Nicolaus Swekotka* ... *contra dominam Katherinam* de *Pleuiska* 1387 RWlkp I 18. ŚWIĘTY: *Stanislaus dictus Swenti* 1399 Łęcz I 6202. ŚWINIA GŁOWA: *Circa Pechonem Swina Glowa* 1369 Łk 447. ŚWINIA SZCZECINA: *Stasco Swina Szczecina* de *Chechel* 1387 Krak LXII. ŚWINKA: *Domine Wichne*, *uxori olim Alberti Swinka* 1369 Łk 370. TĘPY: *Stanislaus Tampi* 1395 Chm s. 332. UCIESZNY: *Schymconis Uceszni* 1369 RmK II s. 28. WAŁKUŃ: *Johannis* (!) *dictus Walkun* 1394 RJJ s. 253. WARCHOŁ: *Warchol*

1395 Kacz 380. WIEPRZEK: *Weprzconem*, kmethon(em) de Grabowo 1399 Łęcz I 6207. WILCZEK, WIELCZEK, WILCZK, WILCZKO, WLCZEK: *Jaco to swatczimi, iaco Wilczek ne wyal z Gardoczina domu tedi, kedi yøl Potrassa 1400 RWlkp I 484*. WILK: *Nicolaus dictus Vilk 1382 Krak 1501*. WOLNY: *Laurencio et Bernatho ... filijs quondam Stanislav dicti Wolny 1365 KMlp 279*. ZADORA: *Dobesz Szadora 1387 Lek I 254*. ZAPART: *Contra Johannem, ciuem dictum Zaparath 1398 Łęcz I 4389*. ZAPARTO: *Terminus Johannis Zapartho, civis 1394 Łęcz II 5000*. ZBOŻNIK: *Circa domum Sbosznig 1396 Łk 2308*. ZIMNY: *Present(e) ... nobil(i) ... Nicolao dicto Zimni, civ(e) Stawissiens(i) 1395 KW 1964*. ŻŁODZIEJ: *Present(e) ... milit(e), domin(o) ... Paschcone Slotzey de Pilchowicz 1372 AGZ III 21*. ŻAL (SSNO Szal//Żal): *Andreas Schal 1391 Łęcz II 3998*. ŻALIK: *Per Maczconem Zalig ... consul(em) et civ(em) Poznaniens(em) 1352 KW 1311*. ŻELAZNA GŁOWA: *Zelasna Glowa 1378 AGZ VIII 13*. ŻELAZNY: *Nicolaus Zelazni 1388 Krak 4931*. ŻELAZNY GŁOWA: *Hhonesto viro Nicolao Zelasni Glowa (dat.) villam ... Radimna ... Nicolao Zalasni Glowa (dat.) 1377 AGZ VIII 11*.

3. Interakcje ze światem zewnętrznym

Wśród tych przezwisk i przydomków wyróżniamy kilka grup.

- a) Przewiska-przydomki charakteryzujące bezpośrednio o znaczeniu genetycznym wykonawców czynności oparte na jednym rdzeniu. Motywację dla tych nazw dawały różne czynności wykonywane przez człowieka stale lub okazjonalnie. Tworzono je od czasowników określających te czynności lub procesy: |*Bacza* 1399, |*Baczek* 1361, |*Baczka* 1381 (< baczyć ‘widzieć, patrzeć’, w znaczeniu umysłowym ‘rozważać, zastanawiać się’ Sstp) ‘ten, kto baczy, rozważa’, |*Barkala* 1385 (< ps *bъrkati ‘burczeć’ SpC, barkać (się) ‘parzyć się, gzić się’ SW) ‘ten, kto się parzy, gzi’, |*Bzdzący* 1393 (< bździć ‘oddawać gazy’ SXVI) ‘ten kto bździ’, |*Dąbała* 1396 (< dębić przen. ‘gnębić, dręczyć’ SXVI) ‘ten kto dręczy’, |*Jebka* 1354, |*Jebolczek* 1370 (< wyjechać ‘w ordynarnym określeniu: odbyć stosunek płciowy z kobietą’ Sstp, jebak obsc. ‘człowiek gnuśny, leniwy, gnojek’ SXVI, jebać ‘spółkować’ SW) ‘ten, kto spółkuje’, |*Kiwała* 1358, |*Kiwin* 1398, |*Kiwo* 1376 (< kiwać ‘poruszać’ Sstp) ‘ten kto kiwa’, |*Koisz* 1398, |*Kojan* 1393 (< koić ‘uspokajać, łagodzić, uśmierzać’ Sstp) ‘ten, kto koi, łagodzi’, |*Kopacz* 1388, |*Kopaczek*, |*Kopaczko* 1388 (< kopacz ‘robotnik zatrudniony przy pracach ziemnych’ Sstp, kopać ‘ts’ Sstp), |*Kostyra* 1399/1400 (< kostyra ‘gracz w kości, szuler’ Sstp), |*Kusioł* 1381 (< kusić (się) ‘poddawać próbie, doświadczać’, ‘namawiać do złego’ Sstp) ‘ten kto namawia do złego’, |*Kustrza* 1376 (< kustrzać się ‘leniwie się zbierać’ SXVI) ‘ten kto się guzdra, człowiek powolny’, |*Latała* 1369 (< latać ‘unosić się w powietrzu przy pomocy skrzydeł’ Sstp, ‘przenosić się szybko z miejsca na miejsce, biegać, prędko chodzić’, ‘być w ciągłym ruchu w obie strony’ SXVI) ‘ten, kto biega’, |*Migacz* 1398 (< migacz ‘mrugacz’ L, migać ‘szybko poruszać oczami’ Sstp) ‘ten, kto szybko porusza oczami’, |*Nabielej* 1387 (< nabielić ‘wybielić wiele’ SXVI) ‘ten, kto wybielał’, |*Nadarza* 1395 (< nadarzyć ‘obdarzyć kogoś, obdarować’ Sstp) ‘ten, kto obdarował kogoś’, |*Nakapało* 1382 (< nakapać, nakapanie ‘wlanie kroplami, wsączenie’ SXVI) ‘ten kto nakapał na coś’, |*Napłoch* 1400 (< napłoszyć ‘spłoszyć dużo’ SXVI) ‘ten kto płoszył’, |*Narajko* 1382 (< naraić ‘polecić, nastęrczyć’ Sstp) ‘ten, kto stręczył’, |*Nawara* 1375 (< nawarzyć ‘nagotować, ugotować, upiec’ Sstp) ‘ten kto (na)gotował’, |*Nędzca* 1392 (< nędzić ‘nękać, męczyć, gnębić’ Sstp) ‘ten, kto nękał’, |*Nieczuja* 1394

(< negacja nie, czuć ‘czuwać, nie spać’, ‘strzec, pilnować, być czujnym’, ‘wiedzieć, myśleć, mniemać’ Sstp) ‘ten kto nie był czujny’, |*Niedzialek* 1381, |*Niedziałka* 1386 (< negacja nie, dzielić ‘ts’ Sstp, działać ‘ts’ Sstp) ‘ten kto nie dzielił lub nie działał’, |*Niegibala* 1398 (< negacja nie, gibać ‘kręcić, zginać’ Sstp) ‘ten, kto nie zginał’, |*Nielepa* 1398 (< negacja nie, lepić ‘obrzucać, pokrywać gliną, wapnem’ Sstp), ‘ten kto nie lepił czegoś’, |*Nielapiec* 1398 (< negacja nie, łapać ‘chwycić, zatrzymywać siłą, porywać’ Sstp) ‘ten kto nie zatrzymywał’, |*Nieorz* 1367 (< negacja nie, orać ‘spulchniać ziemię pod zasiew’ Sstp) ‘ten kto nie (za)orał’, |*Niepwa* 1387 (< negacja nie, pwać ‘ufać, wierzyć’ Sstp) ‘ten, kto nie pwał, tj. nie ufał’, |*Nieśpiech* 1393 (< negacja nie, śpieszyć ‘prędko iść, podążać, szybko coś robić’ Sstp, nieśpieszny ‘zbyt powolny’ SXVI) ‘ten kto się nie śpieszył’, |*Nieustęp* 1383 (< negacja nie, ustąpić (ustąpić) ‘odejść, opuścić, oddać coś’ Sstp) ‘ten, kto nie ustępował’, |*Obalaniec* 1398 (< obalić się ‘wywrócić się, upaść’ Sstp) ‘ten, kto się wywracał/wywrócił’, |*Ochał* 1391 (< ochać ‘wydawać radosne okrzyki’ Sstp) ‘ten kto wydawał radosne okrzyki’, |*Oćmik* (< oćmić ‘zakryć, zasłonić ciemnością, zamroczyć’ Sstp) ‘ten kto coś ukrywał’, |*Pacula* 1398 (< pacać, pacnąć ‘uderzyć, klapnąć’ SW) ‘ten kto uderzał’, |*Pałatek* 1393 (< pałatać ‘hałasować, głośno stukać’ Sgw) ‘ten kto hałasował’, |*Parasz* 1394 (< parać się ‘zajmować się czymś’ SXVI) ‘ten, kto się czymś parał/zajmował’, |*Płaska* 1382 (< plesać, plesać ‘klaskać, podskakiwać’ Sstp) ‘ten, kto plesał, tj. klaskał, podskakiwał’, |*Połaj* 1396 (< połajać ‘skarcić, skrytykować’ SXVI) ‘ten, kto krytykował, łajał’, |*Poszepta* 1398 (< poszeptać ‘powiedzieć szeptem, cicho’ SXVI, szeptać ‘mówić głosem przyciszonym’, ‘szemrać, niezbyt głośno wyrażać niezadowolony’ Sstp) ‘ten kto poszeptywał’, |*Przekula* 1399 (< gw. przekulać : kulać ‘toczyć się’ Sgw) ‘ten, kto się przetoczył’, |*Ruszek, Ruszko* 1392 (< ruchać ‘wykonywać ruchy, poruszać’, ruszać ‘ts’, ‘napastować kogoś’ Sstp) ‘ten, kto (coś) (po)ruszał’, |*Ryczek, Ryczko* 1399, |*Rykała* 1388 (< ryczeć ‘(o zwierzętach) wydawać donośny głos’ Sstp) ‘ten, kto ryczał’, |*Rzygała* 1397 (< rzygać ‘czkać, bekać, zwracać z żołądka pokarm’ Sstp) ‘ten, kto rzygał’, |*Sieja* 1399, |*Siejek, Siejko* 1391 (< siać ‘rzucić nasiona w ziemię’ Sstp) ‘ten, kto siał’, |*Składziej* 1399 (< składać ‘ts’ Sstp) ‘ten, kto składał’, |*Skubiejek, Skubiejko* 1399 (< skubać, oskubać ‘ogolocić z pierza’ Sstp) ‘ten kto skubał’, |*Smił, Smiło* 1379, |*Smilek, Smiłko* 1385, |*Smilsz* 1400 (< smiłować się ‘zlitować się’ R) ‘ten, kto się zlitował’, |*Sorba* 1395 (< sarbać ‘siorbać’ R, ‘siorbać’ L, sorbać, siorbać ‘pić, jeść coś rzadkiego, chlipać’ SW) ‘ten, kto chlipał jedząc’, |*Strugała* 1395 (< strugać ‘ciosać’ Sstp) ‘ten kto strugał’, |*Szczepak* 1385 (< szczepić ‘sadzić i uszlachetniać drzewa’ Sstp, szczepać ‘rozrąbywać, łupać’ Sstp) ‘ten kto sadził lub rozrąbywał drzewa’, |*Szczerzych* 1393 (< szczerzyć ‘pokazywać zęby’ L) ‘ten kto szczerzył zęby’, |*Szczuba* 1395 (< szczubać SXVI), |*Szybek, Szybko* (< szybać się ‘bić, razić, uderzać’ SW) ‘ten kto bił’, |*Ślączeck/Ślęczeck, Ślączo/Ślęczo* 1399 (< ślęczeć ‘oddać się nużącemu zajęciu’ SW), |*Tarchała, Tarkała* 1367 (< tarchać, tarkotać ‘gadać, przebąkiwać’ SEB), |*Trącek* 1397 (< trącić ‘dotknąć kogoś’ Sstp) ‘ten, kto trącał’, |*Trzeszczek, Trzeszczko* 1394, |*Trzeszczoń* 1393 (< trzeszczeć ‘wydawać

dźwięki charakterystyczne dla pękania, łamania się' Sstp) 'ten kto wydawał dźwięki charakterystyczne dla pękania', |*Tyrło* 1387 (< tyrać 'używaniem nadwątlić, nadwereżyć' L) 'ten, kto nadwereżył (coś)', |*Uciech, Huciech* 1398 (< ucieszyć 'sprawić radość', 'usunąć smutek' Sstp, por. uciecha 'miłe przeżycie, uczucie zadowolenia, szczęścia', 'radość' Sstp) 'ten, kto cieszył', |*Wiszczałka//Wyszczalka* 1398 (< wyskać 'głośno krzyzczeć' SW, wysk 'wołanie, krzyk, wycie, pisk' Sstp) 'ten, kto krzyczał', |*Wrzeszczak* 1390, |*Wrzeszczek, Wrzeszczko* 1391 (< wrzeszczeć 'wydawać głos właściwy owcy, kozie' Sstp) 'ten, kto wrzeszczał', |*Wydźga, Wyźga* 1388 (< wyżec, wyżegać 'wypalić, zniszczyć ogniem' Sstp) 'ten, kto niszczył ogniem', |*Zieja* (SSNO *Sieja/Zieja*) 1399 (< ziajać, ziarac 'gapić się, wpatrywać się uporczywie' Sstp) 'ten kto gapił się uporczywie'.

- b) Przewiska-przydomki charakteryzujące bezpośrednio o znaczeniu genetycznym wykonawców czynności oparte na dwóch rdzeniach lub wyrazach (złożone): |*Kazirod* 1395 (< kazić 'psuć, niszczyć, niweczyć, odrzucać' Sstp, rod, ród 'ts' Sstp) 'ten, kto niszczył (karał) ród', |*Kazirola* 1395 (< kazić por. wyżej, rola 'ziemia' Sstp) 'ten, kto niszczył rolę, ziemię', |*Kręciłyko* 1393 (< kręcić 'obracać, toczyć' Sstp, łyko 'wewnętrzna włóknista warstwa kory drzewnej' Sstp) 'ten kto kręcił (wił) łyko', |*Moczygroch* 1398 (< moczyć 'trzymać w wodzie' Sstp, groch 'ts' Sstp) 'ten kto moczył groch', |*Morzykoń* 1367, |*Morzyskot* 1383 (< morzyć 'uśmiercać, zabijać' Sstp, koń 'ts' Sstp, skot 'bydło' Sstp) 'ten kto zabijał konie lub zabił konia, bydło', |*Odrzygość* 1369 (< odrzeć 'ściągnąć skórę', 'podrzeć, zniszczyć' Sstp, gość 'ts' Sstp) 'ten kto odarł lub ograbił gościa', |*Pięćbrzuch* 1398 (< pięć 'ts', brzuch 'ts' Sstp) 'ten kto miał pięć brzuchów, czyli dużo jadł (jadł za pięciu)', |*Pnikoża* 1369 (< pnieć 'napinać się' SXVI, koża 'skóra zwierzęca' Sstp) 'ten kto napinał skórę zwierzęcia/zwierząt', |*Pninoga* 1400 (< pnać się 'wspinać się' SXVI, noga 'ts' Sstp) 'ten kto wspinał się nogami', |*Poziemichod* 1393 (< ziemia 'świat ziemski, wszystko co znajduje się pod niebem', 'grunt, gleba' Sstp, chodzić 'ts' Sstp) 'ten, kto chodził po ziemi', |*Przezsak* 1391 (< przez 'bez' Sstp, sak 'rodzaj sieci na ryby' Sstp) 'ktoś bez sieci', |*Przyśnikról* 1382 (< śnić się 'ts' Sstp, król 'ts' Sstp) 'ten, któremu się przyśnił król', |*Ssibaba* 1388 (< ssać 'wyciągać z czegoś płyn ustami, zwłaszcza mleko matki' Sstp, baba 'kobieta, położna' Sstp) 'może metaforyczne 'ten kto ssał babę, jak dziecko mleko matki'', |*Stracichleb* 1392 (< stracić 'zostać pozbawionym czegoś, zmarnować, zgubić' Sstp, chleb 'ts' Sstp) 'ten kto stracił, zmarnował chleb', |*Śliwotrząś* 1394 (< trząść 'potrzasać', 'drzeć (zwłaszcza z zimna)' Sstp) 'ten kto otrząsa śliwy', |*Thuczymost* 1399, |*Thuczymosty* 1397 (< tłuc 'bić, chłostać, uderzać raz po raz', 'otłukiwać, miażdżyć' Sstp, most 'ts' Sstp) 'ten kto tłukł (?otłukiwał) mosty', |*Trzebiśledź* 1398 (< trzebić 'oczyszczać' Sstp, śledź 'gatunek ryby morskiej' Sstp) 'ten kto trzebił, tj. oczyszczał śledzie' (*tu należy też nazwa podawana w SSNO jako niejasna *Rzebiśledź*), |*Trzęsiwor, Strzęsiwor* 1379 (< trząść por. wyżej, strzęsać, strząsać 'trzasnąwszy rzucić', 'wzruszyć, potrząsnąć' SW, wor, wór 'ts' Sstp) 'ten kto trząśł worem(ami), człowiek biedny ?'.

- Niektóre nazwy złożone nie są całkiem jasne, np. |*Pękaćlaźnia* 1397 (< pękać się ‘rozpadać się’ Sstp, łaźnia ‘pomieszczenie do kąpania się’, ‘kąpiel’ Sstp).
- c) Metonimicznie użyte nazwy przedmiotów i zjawisk związanych z danym człowiekiem. Nazywały one tegoż człowieka, czyli pewną „całość”, przez charakterystyczny, związany z nim szczegół, czyli „część”. Wyróżniamy wśród nich:
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw różnych przedmiotów: *Ampuła* 1382 (< ampuła ‘naczynie na płyn’ SXVI), *Beczka* 1376 (< beczka ‘ts’ Sstp), *Cegła* 1369 (< cegła ‘ts’ Sstp), *Dłoto* 1393 (< dło, duto ‘ts’, ‘toperek o wąskim ostrzu’ Sstp), *Garnek* 1398 (< garnek ‘naczynie do gotowania’ Sstp), *Grot* 1386 (< grot ‘ostrze strzały’ SXVI), *Karcz* 1383 (< karcz ‘pniak po ścięciu drzewa’ Sstp), *Kij* 1399 (< kij ‘laska, pałka, maczuga Sstp), *Kijek*, *Kijk* 1386 (< kijek ‘dem. od kij’, ‘kawałek drewna’, ‘przedmiot w kształcie pręta’ SXVI), *Kijan* 1397 (< kijan ‘narzędzie drewniane lub żelazne’ SXVI, kijań, kijania ‘klin do rozszczepiania drzewa’ Sstp), *Kołaczek*, *Kołaczko* 1398 (< kołaczek ‘okrągły plaster gojący przykładany na ranę’ Sstp), *Kolek* 1386 (< kolek ‘palik’ Sstp), *Konwa* 1391 (< konew ‘duże naczynie do noszenia płynów’ Sstp), *Kopeć* 1386 (< kopeć ‘osad z dymu’ Sstp), |*Koryt* 1388, *Korytko* 1369 (< korytko ‘dem. od koryto’ SXVI, koryto ‘podłużne naczynie np. do karmienia świń’ Sstp), *Korzekwa*, *Korzkwa* 1398 (< korzkiew ‘czerpak’ Sstp), *Kobiałka* 1381 (< kobiałka ‘dem. od kobiela, rodzaj kosza’ SXVI, kobiel, kobiela ‘kobiałka, kosz z pokrywą’ Sstp), *Młynek*, *Młynko* 1370 (< młynek ‘niewielki młyn’ Sstp), *Płachta* 1377 (< płachta ‘duża chusta płócienna’, ‘rodzaj sieci rybackiej’ Sstp), *Pociask* 1380 (< pociask ‘pogrzebac’ Sstp), *Przędzica* 1376 (< przędzica ‘drewniany kołek, na który nakłada się przędziwo’ Sstp), *Pudło* 1400 (< pudło ‘skrzynia z lekkiego materiału służąca do przechowywania drobnych rzeczy’, ‘naczynie na miód’ Sstp), *Radło* 1377 (< radło ‘narzędzie rolnicze do orania’ Sstp), *Radlica* 1381 (< radlica ‘żelazna nasadka na radle’ Sstp), *Sidło/Szydło* 1371 (< sidło ‘pętla do chwytania zwierzyny’ Sstp, szydło ‘gruba igła z trzonkiem do przekuwania skóry’ Sstp), *Siekirka*, *Siekierka* 1396 (< siekierka ‘mniejsza siekiera’ Sstp), *Siennik* 1368 (< siennik ‘wór wypchany sianem’ SEB, sienny ‘związany z sianem’ Sstp, por. siennik ‘żeńca siana’ R), *Uchacz* 1397 (< ucho ‘narząd słuchu’, ‘uchwyt’ Sstp, uchacz ‘garnek z uchem’ SW), *Ul* 1375 (< ul ‘pomieszczenie dla roju pszczół’ Sstp), *Wata* 1398 (< wata ‘sieć na ryby’ Sstp), *Żelazko* 1398 (żelazko ‘rzecz z żelaza zrobiona’ L), *Żeleźnik* 1397 (< żeleźnik ‘żelazny garnek’ Sstp).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw obiektów fizjograficznych, budowli, budynków i in.: *Dąbrowa* 1392 (< dąbrowa ‘las liściasty lub zarośla z przewagą dębów’ Sstp), *Grod* 1398 (< grod, gród ‘zamek, twierdza, miejsce warowne’ Sstp), *Karczma* 1394 (< karczma ‘gospoda, dom zajezdny’ Sstp), *Osiek* 1354 (< osiek ‘łąka na urodzajnej glebie’, ‘przysieka, zasiek’ Sstp), *Plac* 1392 (< plac ‘miejsce pod zabudowę’, ‘miejsce pojedynku’ Sstp), *Rzyka* 1396/97 (< rzeka ‘ts’ Sstp), *Węgielnica* 1395 (< węgielnica ‘kopiec graniczny’ Sstp), *Zaręba* 1352 (< zaręba ‘miejsce po wyciętych zaroślach’ Sstp); |*Kalek*,

- Kalko* 1385 (< kał ‘błoto, muł’ Sstp); *Zakątny* 1398 (< wyr. za kątem, ką, por. zakątny ‘na ustroniu, uboczny’ SW) ‘mieszkający na uboczu’, *Zarzęczny* 1400 (< wyr. za rzeką, rzeka ‘ts’ Sstp, ‘znajdujący się z tamtej strony rzeki’ SW).
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw dni tygodnia, miesiący, pór roku i in.: *Piątek, Piątko* 1399 (< piątek ‘dzień tygodnia’ Sstp), *Marzec* 1381 (< marzec ‘nazwa miesiąca’ Sstp).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw części garderoby: *Cholewa* 1385 (< cholewa ‘prymitywne okrycie nogi’ Sstp), *Kapica* 1386 (< kapica ‘odzienie wierzchnie mnichów’ Sstp), *Kapturek, Kapturek* 1384 (< kapturek ‘nakrycie głowy’ SXVI), *Trepka, Trypka* 1400 (< treпка ‘rodzaj obuwia’ SXVI).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw potraw, posiłków: *Bochnek* 1384 (< bochnek, bochenek ‘chleb’ Sstp), *Chlebek* 1400 (< chleb ‘ts’, ‘utrzymanie, wikt’ Sstp, chlebek ‘dem. od chleb’ SW), *Jajko* 1394 (< jajko ‘ts’ Sstp), *Kielbasa* 1397 (< kielbasa ‘ts’ Sstp), *Kisiel* 1362 (< kisiel ‘rodzaj gęstego żuru’ Sstp), *Kwaszenina* 1367 (< kwaszenina ‘galareta z mięsa albo owoców’ Sstp), *Mięso* 1376 (< mięso ‘ts’ Sstp), *Piwo* 1400 (< piwo ‘ts’ Sstp), *Polewka* 1387 (< polewka ‘zupa jarzynowa lub owocowa’ Sstp); *Wieczera* 1396 (< wieczerza ‘posiłek wieczorny’ Sstp).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw minerałów i metali: *Granat* 1397 (< granat ‘kamień półszlachetny’, ‘rodzaj broni’ SXVI), *Złoto* 1397 (< złoto ‘metal szlachetny’ Sstp), *Żelazo* 1400 (< żelazo ‘rodzaj metalu i wyroby z niego’ Sstp).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw zjawisk życia społecznego: *Płaca* 1394 (< płaca ‘opłata sądowa, kara pieniężna, danina’ Sstp), *Rozdział* (< rozdział ‘podział’, ‘niezgoda, skłócenie’ Sstp).
- d) Przewiska i przydomki o znaczeniu genetycznym nosiciela stanu lub procesu. Tworzone były od wyrazów określających doświadczony przez człowieka proces lub stan, głównie form gramatycznych czasowników. W funkcji przewisk i przydomków występowały często imiesłowy bierne zakończone na *-n*, *-t* lub formy utworzone od czasowników w płaszczyźnie antroponimicznej (charakteryzujące bezpośrednio): *Kochan* 1385 (< kochan ‘kochanek’ SXVI, por. part. preat. pass. kochan od czas. kochać ‘znajdować w kimś (czymś) przyjemność, mieć upodobanie’ Sstp) ‘człowiek (u)kochany’, *Miłowan* 1395 (< part. preat. pass. miłowan od czas. miłować ‘kochać, lubić, wysoko cenić’, ‘mieć w czymś upodobanie’ Sstp) ‘człowiek (u)miłowany’, *Naleziony* 1394 (< part. preat. pass. naleziony od czas. należeć ‘odszukać’, ‘przyłapać w sytuacji’ Sstp) ‘człowiek odszukany’, *Odraniec* 1379 (< part. preat. pass. odrany od czas. odrać ‘obedrzeć, obnażyć’, ‘okraść, złupić’ Sstp, odrany ‘obdarty, obszarpany’ SW) ‘człowiek okradziony, obnażony’, *Poznan* 1397 (< part. preat. pass. poznan od czas. poznać ‘ts’ Sstp) ‘człowiek poznany’, *Radwan, Redwan* 1398 (< part. preat. pass. radowan od czas. radować się ‘ts’ Sstp) ‘człowiek uradowany’, *Szyban* 1396 (< part. preat. pass. szyban od czas. szybać ‘bić, razić, uderzyć’ SW) ‘człowiek bity’, *Zatłuczon* 1385 (< part. preat. pass. zatłuczon od czas. zatłuc ‘tłuczkiem zabić’ SW) ‘zabity/zbity

tluczkiem', *Żdan* (SSNO *Zdan/Żdan*) 1388 (< part. praet. pass. *żdan* od czas. *żdać* 'oczekiwać' Sstp) 'człowiek oczekiwany'.

Zapisy źródłowe – 2 p XIV w.

AMPULA: Present(e) *Pascone dicto Ampula*, venatore Sandomiriens(i) 1382 Kkk 316. BACZA: (Testis) *Boguslaus Bacza* 1399 Lek II 1262. BACZEK: Present(e) Jacobo quondam *Baczkonis*, civ(e) Cracouiens(i) 1361 KMhp 261. BACZKA: *Backa*, famulus domini procuratoris 1381 RmK II s. 49. BARKAŁA: Cum ... *Lascone Barkala* 1385 Krak 3910. BECZKA: *Albertus dictus Beczka*, ministerialis 1376 Krak 57. BOCHNEK: *Johannes dictus Bochnek*, procurator de Xannicz (!) 1384 Krak 2517. BRZOZA: *Brzoza* (testis Iohannis kmethonis) 1391 Lek I 977. BRZYK: Testes ... *Petrassius* de Potrowicze *Brick* 1398 Lek II 676. BUK: Recognitionem ministerialis Barsi et *Buk* 1396 Łęcz I 3837. BŹDŹĄCY: Present(e) valid(o) ac nobil(i) milit(e), domin(o) ... *Nicolao dicto Bsdaczi* 1393 AGZ II 56. CEGŁA: Consul(-) Koninens(is) ... *Iasco dictus Czegla* 1369 KW 1608. CHLEBEK: *Jacobi Chlebecz* (!), kmethonis de Belsko 1400 Krak CCCX. CHOLEWA: *Woyczzech Cholewa* 1385 Chm. s. 160. CHWAST, FAST: *Jasco Chwast* 1388 Krak LXXXVII. DĄB: *Miczeć Damb* 1397 Kacz 723. DĄBAŁA: Czoś Domenik na *Dobala* (! pro *Døbala*) kmethonem vcasal pro vulnere filij, hoc iudicium nostrum attestatur 1396 Łęcz I 3854. DĄBEK, DĘBEK: Test(is) ... *Petrco Dombec* 1390 Łęcz I 1660. DĄBROWA: *Nicolai Dambrowe* 1392 RmK II s. 237. DŁOTO: *Dlothoni*, cubiculario domini regis 1393 RJJ s. 161. GARNEK: Cum *Chocimir Garnek* de Polayouicz 1398 Krak CCLV. GORCZYCA: Adam *Gorczyce* 1396 Kacz 655. GRANAT: *Granat*, heres de Sch<n>athoua 1397 Łęcz I 4152. GROD: Contra honest(um) vir(um) ... *Nicolaum Grod* ... magistr(um) Cracoviens(em) 1398 Chm. s. 451. GROT: Testes *Groth* de Pothstole ... Jaco wemi y swathezimi, eze czoś Pauel glowø zabil, tø policzil na *Grotha* 1386 Hb 20 s. 61. JAJKO, JEJKO: Present(e) ... *Pesccone dicto Yayco* 1394 CdSil II 52 s. 161. JARZYNA, JERZYNA: *Jarzina* de Zagoric 1384 Krak 2732. JEBKA: Per *Adam Yebkam* 1354 RmK I 1666. JEBOŁCZEK: Date (!) sunt pro novo advocato *Jebołczkoni* scoti XV 1370 Chm. s. 23. KAŁEK, KAŁKO: Present(e) ... *Nicolao dicto Kalek* 1385 KMhp 942. KAPICA: Ex parte *Gregorii* sartoris *Capicza* 1386 RmK II s. 66. KAPTUREK, KAPTURKO: *Capturko* lusor 1384 RmK II s. 58. KARCZ: Present(e) ... *Johanne Karcz* de Medzina 1383 KIJ 17. KARCZMA: *Garczma* (!) civis in Pysdri 1394 Lek II 332. KAZIROD: *Hanonem Kazirod* 1395 Lek II 418a. KAZIROŁA: *Johannes Caszirola* 1395 Lek I 1967. KAŁOL, KAŁUL: Contra *Køkol* de Osieczno 1393 Lek II 1562. KIEŁBASA: Test(is) ... *Symon Kelbassa*, civis in Kezina 1397 Lek II 1060. KIJ: *Hannus Ky* terminum ... astitit super Mathiam Pawlo<w>sky 1399 Lek II 2383. KIJAN, KIJEN: Cum *Kyano* de Janouicz 1397 Krak CCXXXV. KIJEK, KIJK: *Kyko*, here(s) de Grabno 1386 KoW I s. 129. KISIEL, KISIL: *Stanislaus Kissel* 1362 RmK II s. 5. KIWAŁA: Present(e) ... nobil(i) vir(o) ... *Stanislaw Kywala*, iudice Cuyaviensi 1358 KW 1370. KIWIN: *Iohannes Kywin* 1398 Biecz 86. KIWO: Jencz, filius *Kywo* 1376 Chm. s. 69. KOCHAN: Present(e) ... *Petro dicto Cochan* ... villano de Przeczslawicze ... iurat(o) curie Mechouiensis 1385 KMhp 941. KOISZ: *Coyysz* de W. 1398 KoW II s. 230. KOJAN: *Paulus dictus Coian*, kmetho de Oporowo 1393 Łęcz II 155. KOŁACZEK, KOŁACZKO: *Stanislaw* (dat.) *Kolaczek* de Knyschina 1398 Krak 6794. KOLEK: Nos Iohannes ... episcopus Cracoviensis ... villam ... dictam ... Czirzvoni Potok ... in qua villa *Iohannem dictum Colek*, scultetum duxeramus instituendum 1386 Kkk 336. KONWA: *Martinus Konwa* 1391 RmK II s. 74. KOPACZ: Super *Niczkonem Kopacz* 1388 Lek I 388. KOPACZEK, KOPACZKO: Domina de Dmosino, relicta subcamerarii olim Mazovie *Kopaczconis* 1388 Łęcz I 880. KOPEĆ: Filio (dat.) ipsius *Hannus dicto Copecz* 1386 Chm. s. 180. KOPYTO: *Albertus Copyto* 1387 Lek I 264. KORYT: *Symon Korit* 1388 Tor 242. KORYTKO: A ... *Boguslaw dicto Koritko* 1369 CdP III 155. KORZEKWA, KORZKWA: *Corzekwa* de Mnykow 1398 Krak 6510. KORZEŃ: *Cusz Korzen* 1393 Chm. s. 294. KOSTYRA: *Chalissl<aw> Costyra* 1399/1400 Boch s. 152. KRĘCŁYKO: *Nicolaum Cranczilico* 1393 Łęcz I 2908. KUSIOL: *Michael Kussol*, kmetho de Dalouicz 1381 Krak 812. KUSTRA: Present(e) ... domin(o) *Iesccone Custra* ... Russie milit(e) 1376 AGZ V 11. KWASZENINA: Domino *Mathie Quasszenina*, doctori decretorum 1367 Łk 192. KWIATEK: Famul(o) ... domini Arnaldi ... *Qwatek* 1371–1374 MVat II 278 s. 469. LATAŁA: Present(e) ... *Andrea dicto Lathala* de Miculowicze 1369 KMhp 820. MARZEC: Test(is) ... *Przeczlaus Marzecz* de Wanchadlow 1381 Krak 863. MIĘSO: Contra *Nicolaum dictum Maso* de Bolescic

1376 Krak 140. MIGACZ: Dominus *Martinus Mygacz* 1398 Lek II 686. MIŁOSTKA: *Nicolaus dictus Miłostka* 1400 Łęcz I 4979. MIŁOWAN, MIŁWAN: *Climko Mylowan* tenetur solvere duas marcas grossorum iacobo thauberich 1395 Biecz 415 MŁYNEK, MŁYNKO: Nos, Dobrogostius ... heres de Mylesyna Gorka, *Iacussio dicto Mlynek*, nostro genero nostrum allodium ... obligavimus 1370 KW 1640. MOCZY-GROCH: In domo *Nicolai* muratoris *Moczgroch* 1398 Lek II 2173. MORZYKOŃ: *Paulus Morzikon* 1367 Łk 145. MORZYKOT: *Neko Morzykoth*, consul(-) ... civitatis Radzymensis 1383 KkM 106. NABIELEJ: Micko de Potrkouicz cum *Nicol. Nabeley* (de Potrkouicz) 1387 Krak LI. NADARZA, NADERZA: *Staszek Nadarza* ... aquisivit 50 marcas puscini pro Adame super *Jankone Nadarsza* 1395 Lek I 2062. NAKAPALO: cum ... kmethon(e) de Czrzazol (!) ... *Stasco dictus Nakapalo* 1382 Krak 1799. NALEZIONY: *Nalezoni*, rectori (dat.) equorum ... in Wislicia 1394 RJJ s. 251. NAPŁOCH: Causa *Andree Naploch*, civis de Buk ... *Andreas dictus Naploch* 1400 RWlkp I 434. NARAJKO: *Narayko* ... kmetho(-) de Koszelecz 1382 Krak 1437. NAWARA: *Yezschonis Nawara* 1375 Łk 1099. NĘD CA: *Johannes Nadzcha* et kmethones de Pirzknno habet terminum cum Szimano de Coszuthi 1392 Lek II 173. NIECZUJA: *Necuja* ruit cum filio ter nestane 1394 Łęcz II 4979. NIEDZIAŁEK, NIEDZIAŁKO, NIEDZIAŁK, JEDZIAŁEK: *Nedzalek* de Woczechow 1381 Krak 919. NIEDZIAŁKA: Cum ... *Nedzalka* 1386 Krak 3927. NIEGIBAŁA: *Nicolaus Neghibala* 1394 Łęcz I 3203. NIELEPA: *Nicolaus Nelepa*, heres de Radwanouicze 1398 Krak 7022. NIEŁAPIEC: *Paulo* (dat.) *dicto Nelapecz* ... *dicto Nelapecz* 1398 Lek I 2723b. NIEORZ: Inter *Petrum Neorz* et *Johannem aurifabrum* 1367 Łk 164. NIEPWA: Test(is) ... *Boguslaus* de Jancouice *Nepwa* 1387 Łęcz I 502. NIEŚPIECH: *Fistultoribus domini regis Auloni* et *Nespechoni* 1393 RJJ s. 169. NIEUSTĘP: *Newstap* de słupow 1383 Krak 1950. OBALANIEC: Dorotea, filia *Peschconis Obalanecz* de Zarnouecz 1398 Krak 7352. OCHAŁ: *Andreas Ochal* de Pruscouicze 1391 Łęcz I 2120. OĆMIK: Testificant(e) ... *Oczmikone*, de Osłonino scultet(o) 1379 KW 1762. ODRANIEC: *Albertus Odranecz*, kmeto de Wolicza 1398 Hel II 69. ODRZYGOŚĆ: *Maczcone Odrzigost* 1369 Łk 431. OSIEK: Pro testamento *Nicolao Ossek* ... de crenewicz 1354 CdSil III s. 82. PACUŁA (SSNO Pakuła/Pacuła): *Albertus* de Grzibowo astitit terminos erga *Johannem Pacula* 1398 Łęcz I 5587. PAŁATEK: *Mathias Palatek* 1393 Ziel II s. 133. PARASZ: Contra *Parasonem* 1394 Łęcz II 4824. PEKAĆŁA NIA: Balneator(-) ... *Gregor Pankaczlaszna* 1397 RmK II s. 163. PIĄTEK, PIĄTKO: Cum *Margaretha*, relicta *Jaschonis Pantek* de Woyslauiciz 1399 Krak CCXCIII. PIĘĆBRZUCH: *Nicolaus Poczbrzuch* 1398 RWlkp II 55. PIWO: *Pywo*, civ(is) de Zarnowecz 1400 PNZK 931. PIWONIA: *Pywona* (de Podola) kmetho(-) 1397 Sand 138. PLAC: *Venerabilis Mathie Platz*, demortui prebendarii sancti *Laurencii* 1392 Hu s. 174. PŁASKA: *Plaska* de Virbicza 1382 Krak 1851. PŁACA: Circa dominum *Martinum Placza* 1394 Łk 1952. PŁACHTA: Present(e) provid(o) vir(o) ... *Stachkone* (!) *Plachta* 1377 KIJ 8. PNIKOŻA: Circa *Paulum Pnikoza* 1369 Łk 433; odap, s. PNI-NOGA: Senior(-) sutorum Polonorum ... *Jacusch Prynoga* 1400 PtCr 130. POCIASK: Uxor *Poczask Miczkonis* 1380 Chm s. 133. POLEWKA: *Adam Polewka* de Cracovia 1387 Chm. s. 190. POŁAJ: *Polay* (de Wangrzinouicze) 1396 Inscr 1341. PORAJ, POREJ: *Nicolaus Poray* de Lossoscovicze 1354–1355 MVat II 271 s. 377. POSZEPTA: *Granath Poszepthe* ... *Poszeptha* 1398 Łęcz I 4347. POZIEMICHOD: In *Radzanowo Stephani dicti Pozemichot* 1393 Kuj s. 270. POZNAN: *Posznan* cum *Katherina*, uxore sua de Lagewniki 1397 Krak 6112 PRZEDNIK: *Stanislao* (dat.) cum fratre, filiis quondam *Prednykonis* 1383 PdLw I 120. PRZEKULA (SSNO Przekuła): *Msczignew dictus Przecula* de Sandzino 1399 RWlkp I 401. PRZEZSAK: Erga *Johannem Prezsak* de Cosubi 1391 Łęcz II 3916. PRZEŚLICA: Ex parte *Maczkonis serwi Woytkonis Przanslicza* 1376 RmK II s. 43. PRZYŚNIKRÓL: Per ... scabin(um) ... *Nicolaum Prisnicrol* 1382 KmK 388. PUDŁO: Contra *Nicolaum dictum Pudlo* de Withow 1400 Krak 10366. RADLICA, REDLICA: Per manus *venerabilis viri Johannis Radlicye*, cancellarij supremi regni ... Polonie 1381 Kkk 313. RADŁO, REDŁO: Praesent(e) *Jescone Radlo*, capitaneo *Russie* 1377 AGZ III 23. RADWAN, REDWAN: *Martinus Radwan* de Cracovia 1398 Krak 7977. ROSOCHA: Contra *Nicolaum Rossocam* (!) 1400 Płoń 27. ROZDZIAŁ (SSNO Rozdział//Rożdżał): Adversus *Jasconem Rosdzal* 1386 Hb 16 s. 61. RUSZEK, RUSZKO (SSNO Rusek//Ruszek, Rusko//Ruszko): Pro *Milkone Ruskonis* ... de *Wiczkouicze* 1392 Łęcz II 4163. RYCZEK, RYCZKO: *Przechslaus Riczek* ... uxor dicti *Riczkonis* 1399 Lek II 1219. RYKAŁA: *Jan Rikala*, sartor 1388 Chm s. 209. RZYGAŁA: Testes *Stasconis*, heredis de *Kalinice dicti Rigiale*, contra *Nicolaum* 1397 Hb I s. 115. RZYKA: Per *Jacusium dictum Rzykka*, capitaneo *Lublensis* 1396/1397 Boch s. 143. SIDŁO//SZYDŁO: *Zydlo* est proscriptus 1371 Chm s. 26. SIEJA//ZIEJA: Pro omnibus bonis here-

ditariis *Petri Zeya* 1399 Krak 8754. SIEJEK, SIEJKO: *Seykoni* VIII grossos 1391 II s. 235. SIEKIRKA, SIEKIERKA: Testes ... *Nicolaus Szekirka, Sedslaf Szekirka, Miroslaus Szekirka* 1396 RWlkp I 196. SIENNIK: Anna, filia olim Nicolai pavementatoris *Martino Ssennik*, tutore electo 1368 Łk 308. SKŁADZIEJ: *Pabiani Skladzey* de Damyanice 1399 Krak 9444. SKUBIEJEK, SKUBIEJKO: Testis *Jacussij Scubeyco* 1389 Łęcz I 1176. SŁODOWNIK: *Jaschconi Słodownik* 1399 Krak 8863. SMIŁ, SMIŁO, SMIEL: *Smil* de Gorka 1379 Krak 531. SMILEK, SMILKO: Pro parte *Smilkonis* de Dunos ... idem *Smil* 1385 Krak 3304. SMILSZ: *Veniens Janussius Smilszonis* 1400 Łęcz II 604. SORBA: Contra qmetonem domini *Szorba* de Oporowo ... Czo *Szorbe* crowi vcragzoni (!), tich *Wafzrinecz* vszitka ne ma 1395 Lek II 1760. SSIBABA: *Climco ducit stephanum rotificem contra ... Nicolaum Ssibaba* 1388 Łęcz I 937. STRACICHLEB: *Jacob Stracichleb* domum suam ... *Johanni Hesse* ... resignavit 1392 Łk 1573. STRUGAŁA: *Kmetho Strugala* de Kaszevo 1395 Łęcz II 281. SUCHASZ: *Swchas* de Sborczicz 1384 Krak 2250 SUCHORZ: Ich *George Zuchorz* von Tharnow, canceler des irluchten fursten herczogen Ladislas, herren zu Opol 1391 VPr IV 95 s. 133. SUCHY: Per ... *Miczkonem dictum Suchi* 1387 PdLw I 492. SUSZEK, SUSZKO: Present(e) ... *Sus-kone*, viceadvocato de Czanstochow 1388 KIJ 29. SZCZEPAK: *Scepak* de Vola Lubsca 1385 Krak 3893. SZCZERZYCH: *Petrus Schzerzich* 1393 Lek II 1558. SZCZUBA: *Marczin Szuba* 1395 Kacz 443. SZYBAN: Erga Margaretham, conthoralem *Szyban Thadra* 1396 RWlkp I 308. SZYBEK, SZYBKO: Present(e) ... *Schibchino* de Czczeczow ... milit(e) 1356 CdSil IV 16 s. 13. ŚLĄCZEK//ŚLĘCZEK, ŚLĄCZKO//ŚLĘCZKO: *Laurencius Slanczko* de Cirzini 1399 Krak CCCVI. ŚLIWOTRZAŚ: *Johanne Slouotrzas* 1394 Łk 1872. TARCHAŁA, TARKAŁA: *Steffano* (dat.) *Tarchala dicto* 1367 Łk 147. TŁUCZYMOST: Erga *Mathiam dictum Tluczimost* 1399 Lek II 790. TŁUCZYMOSTY: *Mathias* de Clichovo *alias dictus Tluczimosti* 1397 Lek II 595. TRĄCEK: *Trøcek* pro vulnere cruentata integra ... satisfacere debe(t) 1397 Łęcz I 4125. TREPKA: *Stanislaus Trepka* ... prothoconsul 1400 Łw 587. TRZCIEL: *Acquisiv(it) ius civie* (Casimiriense) ... *Petrus Trsel* 1378 Chm s. 94. TRZEBIŚLED : *Nicolaus Trzeby-slec*, de Bochna zupparius 1398 Krak 7594. TRZESZCZEK, TRZESZCZKO: Testes *Jaszconis Trzeszczec* contra *Stanislaum Rostowski* 1394 Łęcz I 3123. TRZESZCZOŃ: Test(em) ... *Trzeszczon* 1393 Łęcz II 96. TRZĘSIWOR, STRZĘSIWOR: *Hanconi Trzenziwor* in Dobschicz 1379 Chm s. 115. TYRŁO: *Tirlo* de Drozeyouicz 1387 Krak 4272. UCHACZ: Contra *Nicoll. Uchacz* 1397 Krak CCXXXIII. UCIECH, HUCIECH: *Stanislaum, Uczechonis uxor* (!) de Staw 1398 Lek II 736. UL: Ex parte ... *Vlo corrigiatoris* 1375 RmK II s. 40. WATA: *Mathie*, heredi de Neydno *dicti Watha* 1398 Ua 17. WĘGIELNICA: *Potrassius Szuc* habet testes producere feria secunda proxima et a qua *Waghelnicza* voluerit, ab ista iurabunt 1395 Łęcz I 3626. WIECZERZA: *Famosum Demetrium dictum Weczerza* de Lesnouicze ... pretactus *Demetrius Weczerza* 1396 AGZ II 23. WIRZBA, WIERZBA: Test(es) ... *Mathias Virszba* 1390 RWlkp I 78. WISZCZAŁKA//WYSZCZAŁKA: Sic, ut *Goluch nullam pecuniam habet Wiszczalce* sic dicti 1398 Łęcz II 5760. WRZESZCZAK: *Miczko Wrzeszczag* 1391 RmK II s. 74. WRZESZCZEK, WRZESZCZKO: Pro edificiis ligneis *Wrzeszczek* ... XI grossos 1391 Chm s. 256. WYDŹGA, WYŻGA: *Vidzga* de Vidzczicz 1388 Krak 5007. ZAKĄTNY: Pro *Nicolao Zacanthny* (de Maczeczouicze) 1398 Krak 7486. ZARĘBA, ZARUBA: *Zaramba*, Lendensis (castellanus) 1352 KW 1313. ZARZECZNY: *Stanislaus Zarzeczny* (!) 1400 RmK II s. 208. ZATŁUCZON: *Nicolaus dictus Zatluczon* 1385 Krak 5347. ZDAN//ŻDAN: Contra *Zdan* de Gossic 1388 Krak 4607. ZŁOTO: Test(is) ... *Mathias Słoto* in Kczina 1397 Lek II 1060. ŻELAZKO, ŻELEZKO: Contra *Stephanum Zelasco* de Lowyna 1398 Krak 7294. ŻELAZO, ŻELEZO: Consules ciuitatis Kalissiensis, videlicet *Nicolaus Clos*, burgmagister *Zelaszo dictus* 1400 Hel II 656. ŻELE NIK: Present(e) ... *Nicolao Zelesnic* 1397 Łęcz I 4081.

4. Miejsce człowieka w społeczeństwie

Miejsce człowieka w społeczeństwie wyrażane było przez:

- Przewiska-przydomki wskazujące na wykonywany zawód, zajmowany urząd lub stanowisko (charakteryzujące bezpośrednio): *Bierca* 1381 (< bierca ‘poborca’ Sstp), *Biskup* 1371 (< biskup ‘ts’ Sstp), *Burgrabia* 1382 (< burgrabia ‘sędzia w sądzie prawa niemieckiego, zastępca kasztelana’ Sstp), *Choraże*, *Choraży* 1369

- (< chorążę ‘niosący sztandar’ Sstp), *Doktor* 1354 (< doktor ‘uczony, szczególnie znawca Biblii’ Sstp), *Drwal* 1398 (< drwal ‘ts’ Sstp), *Dyjak* 1378 (< dyjak ‘pisarz kancelaryjny na Rusi’ Sstp), *Dziekan* 1398 (< dziekan ‘tytuł w hierarchii kościelnej’ Sstp), *Gądek/Gędek* 1385 (< gądek, gędek ‘grający na instrumencie’ SXVI), *Grabia* 1388 (< grabia, hrabia ‘tytuł feudalny’ Sstp), *Kapłan* 1366 (< kapłan ‘ksiądz’ Sstp), *Karczmarz* 1361 (< karczmarz ‘ts’ Sstp), *Kardynał* 1393 (< kardynał ‘w kościele najwyższy dostojnik po papieżu’ Sstp), *Kocielnik* 1395 (< kocielnik ‘rzemieślnik wyrabiający kotły’ Sstp), *Kołodziej* 1387 (< kołodziej ‘rzemieślnik wyrabiający koła’ Sstp), *Komornik* 1371 (< komornik ‘urzędnik wykonujący pomocnicze czynności sądowe’ Sstp), *Kowal* 1388 (< kowal ‘ts’ Sstp), *Kramarz* 1376 (< kramarz ‘kupiec, handlarz’ Sstp), *Krawiec* 1398 (< krawiec ‘ts’ Sstp), *Kucharz* 1393 (< kucharz ‘ts’ Sstp), *Kuglarz* 1392 (< kuglarz ‘wędrowny aktor, wróżbita’ Sstp), *Legat* 1396 (< legat ‘wysłannik, poseł’ Sstp), *Lekarz* 1399 (< lekarz ‘ts’ Sstp), *Łazęka* 1393 (< łazęka ‘chłop prowadzący wędrowne gospodarstwo na łąkach’, ‘szpieg, wywiadowca’ Sstp), *Mnich* 1390 (< mnich ‘ts’ Sstp), *Organista* 1375 (< organista ‘grający w kościele na organach lub wykonujący organy’ Sstp), *Owczarz* 1398 (< owczarz ‘pasterz owiec’ Sstp), *Papież* 1394 (< papież ‘ts’ Sstp), *Radźca* 1390 (< radźca, radca ‘ten, kto udziela rad, doradca’ Sstp), *Razor* 1369 (< razor ‘postrzygacz’ SŁŚ), *Rej* 1377 (< rej ‘przywódca, przewodnik’ SXVI), *Rębacz* 1389 (< rębacz ‘drwal’ Sstp), *Rudnik* 1370 (< rudnik ‘ten, kto wydobywa rudę i wytopia żelazo’ Sstp), *Rynierz* 1398 (< rynierz ‘pachołek rycerza, giermek’ Sstp), *Rządca* 1400 (< rządca ‘zarządzający majątkiem’, ‘przedstawiciel władzy, urzędnik’ Sstp), *Sędzia* 1386 (< sędzia ‘ts’ Sstp), *Skarbnik* 1386 (< skarbnik ‘urzędnik zarządzający skarbcem panującego’ Sstp), *Słodownik* 1399 (< słodownik ‘ten, kto przygotowuje sól’ Sstp), *Smyk* 1386 (< smyk ‘grajek’ SXVI), *Studziennik* 1392 (< studziennik ‘człowiek kopiący studnie’ Sstp), *Szołtys* 1374 (< szołtys, sołtys ‘ts’ Sstp), *Sztelmach* 1390 (< stelmach ‘rzemieślnik wyrabiający drewniane części wozu’ Sstp), *Szwiec*, *Szewc* 1387 (< szwec, szewc ‘ts’ Sstp), *Tragarz* 1394 (< tragarz ‘ten, kto się trudni noszeniem ciężarów’ Sstp), *Włodarz*, *Władarz* 1398 (< włodarz ‘osoba zarządzająca majątkiem’ Sstp), *Włodyka*, *Władyka* 1393 (< włodyka ‘członek stanu pośredniego między stanem chłopskim i szlacheckim’ Sstp, władyka ‘tytuł honorowy biskupów w słowiańskim kościele prawosławnym’ Sstp), *Wojewoda* 1384 (< wojewoda ‘urzędnik nadworny, dowódca wojsk’, ‘wysoki urzędnik ziemski’ Sstp), *Wojt* 1382 (< wojt ‘urzędnik zarządzający miastem z ramienia pana’ Sstp).
- Przewiska-przydomki wskazujące na relacje rodzinne (charakteryzujące bezpośrednio): *Bliźniec* 1390 (< bliźniec ‘bliźniak’ Sstp), *Dzieciątka* 1396 (< dzieciątka ‘małoletni, syn lub córka względem rodziców’ Sstp), *Dziecię* 1399 (< dziecię ‘małoletni, potomstwo względem rodziców’ Sstp), *Dziecko* 1393 (< dziecko ‘małoletni’ Sstp), *Rodziec* 1383 (< rodzic ‘krewny’ Sstp), *Siestrzeniec* 1393 (< siestrzeniec ‘syn siostry’, ‘brat cioteczny, stryjeczny’ Sstp), *Starek* 1398 (< starek ‘dziadek’ SXVI), *Stryczek* 1398 (< stryczek ‘brat ojca’ Sstp), *Stryj* 1393 (< stryj ‘brat ojca’ Sstp), *Stryjec* 1386 (< stryjec ‘brat ojca’, ‘człowiek należący do tego sa-

- mego rodu, krewny ze strony ojca' Sstp), *Stryjek* 1391 (< stryjek 'brat ojca', 'człowiek należący do tego samego rodu, krewny ze strony ojca' Sstp), *Swak* 1388 (< swak 'mąż siostry, krewny, powinowaty' Sstp), *Swat* 1379 (< swat 'pośrednik przy zawieraniu małżeństwa', 'zięć' Sstp), |*Syniec* 1386 (< syn 'ts' Sstp), *Synowiec* 1398 (< synowiec 'syn brata, wnuk, potomek, bliski krewny' Sstp), *Wujec*, *Ujec* 1399 (< wujec, ujec 'brat matki, wuj' Sstp), *Zelwa*, *Żelwa* 1400 (< zełw, zlew 'synowa, szwagierka' Sstp, zołwa, zołwica 'siostra męża' SEB).
- Przewiska-przydomki wskazujące na kondycję majątkowo-społeczną (charakteryzujące bezpośrednio): *Biegan* 1386 (< biegan, biegun 'tułacz, obieżyświat, bezdomny' SXVI), |*Bogatka* 1386 (< bogaty 'ts' Sstp), *Chudy* 1390, |*Chudz* 1383, |*Chudza* 1389 (< chudy 'szczipły, suchy, ubogi' Sstp), *Gbur* 1387 (< gbur 'wieśniak, chłop' SXVI), *Gola* 1395, |*Golik* 1400, |*Gołuch* 1391, *Goły*, *Goł* 1396 (< goły 'niczym nie obrośnięty' Sstp, 'pozbawiony naturalnego okrycia, nagi, sam, zwykły, prosty' SXVI, por. gola 'miejsce gołe, kraj bezleśny, równina' Sstp), *Kmiotek* 1388 (< kmiotek 'dem. od kmieć', 'chłop, wieśniak' SXVI), *Lichy*, *Lich* 1392 (< lichy 'niesprawiedliwy, niegodziwy, zły', 'nędzny, marny, ubogi' Sstp), *Mały*, *Mał* 1398 (< mały, mał 'nieduży co do rozmiarów, niewiele znaczący, przeciętny' Sstp), *Malec*, *Malc* 1371 (< malec 'mały człeczek' L), ? *Małocha* 1382 (< małocha 'człowiek niewielki' SW), *Nalezionek* 1395 (< nalezionek 'podrzutek' SXVI), *Nowak* 1356 (< nowak 'nowy człowiek w danym środowisku' Sstp), *Pan* 1393, |*Panocha* 1399 (< pan 'kasztelan', 'dostojnik', 'szlachcic', 'mężczyzna', 'małżonek' Sstp), *Panek* 1393 (< panek 'dem. od pan, zawsze ironiczne lub żartobliwe' SXVI), *Panoszka* 1394 (< panoszka 'sługa, pachołek, minister' Sstp), *Przybysz* 1398 (< przybysz 'przybyły, przychodzić, przybywający skąd' L, por. przybywać 'powiększać sobą ilość, rozmiary czegoś', 'pozostawać, znajdować się, mieszkać', 'istnieć, trwać' Sstp), |*Rabosz* 1393 (< rab 'sługa' SEB), *Sługa* 1395 (< służa 'ts' Sstp), *Szary* 1394, |*Szarka*, *Szerka* 1397, |*Szarzejko* 1393 (< szary 'ciemnopopielaty' Sstp, 'zwykły, banalny' SW) 'przeciętny, zwykły człowiek', *Szlachta*, *Ślachta* 1374 (< szlachta 'ts' Sstp), *Tułacz* 1372 (< tułacz 'włóczęga, bezdomny' Sstp), |*Wałęga* 1398 (< wałęga 'włóczęga' SW), *Wędrownik* 1397 (< wędrownik 'ts' SXVI), *Wlazło* 1374 (< właza 'intruz' Sstp, wlazło 'intruz' L); *Mężczyzna* 1400 (< mężczyzna 'ts' Sstp); dwie nazwy złożone: |*Pomałubogat* 1398 (< pomału 'mało, nieznacznie, trochę' R, bogaty 'ts' Sstp) 'ten, kto się wolno bogacił', |*Rychłobogat* 1394 (< rychło 'szybko, wkrótce, niebawem' Sstp, bogaty por. wyżej) 'ten, kto szybko się (wz) bogacił'. Metaforyczną nazwą jest *Łacina* 1389 (< łacina 'ts' Sstp), być może określała człowieka wykształconego.

Zapisy źródłowe – 2 p XIV w.

BIEGAN: *Miczek Began* 1386 Chm s. 183. BIERCA: *Bercza officialis* 1381 Krak 1064. BISKUP: *Per Paulum Biskup*, advocatum 1371 Łk ante 580. BLI NIEC: *Cristinus Blisnecz*, capitaneus Lanciensis 1390 Łęcz II ante 3482. BOGATKA: *Erga dominum vexilliferum dictum Bogatka* 1386 Łęcz I 80. BURGRABIA: *Martinus dictus Burgraba* de Prossouicz 1382 Krak 1572. CHORAŻE, CHORAŻY: *Jacusz sartor ex opposito Choranze* 1369 Łk 423. DOKTOR: *Johannes Doktor* (de Thane, villa capituli Cracoviensis) 1354–1355 MVat II 273 s. 423. DRWAL: *Laurencius Drwal* 1398 Krak 7205. DYJAK, DEJAK: *Constan-*

tini dicti Deyac 1378 AGZ V 13. DZIECIAŃKO: *Iakusz Dзецzantka* 1396 RmK II s. 137. DZIECIE: *Nicolao dicto Dзецø* (dat.) 1399 Łęcz I 4540. DZIECKO: *Dзецzko* de Lankomir 1393 Lek I 1646. DZIEKAN: *Petrus et Laurencius dictus Dзецan*, kmethones de Solecz 1398 Krak 7249. GADEK//GĘDEK: *Stasco de Cech cum Gandkone* de ibidem 1385 Krak 3413. GBUR: *Contra Gbur* 1387 Łęcz I 442. GOLA: *Niclos, currifex de Scavina ... domum suam ... Petrassio Gole ... resignavit* 1395 Łk 2084. GOLIK: *Nicolaus Golik* (de Woysicze) 1400 Łęcz I 4801. GOŁUCH: *Goluch* de Panthnouo 1391 Łęcz I 2078. GOŁY: *Michael de Ocice sbil Golego Petra* 1396 Łęcz I 3844. GRABIA: *Ad ... petitiones ... vicari(i) Plocens(is) Johannis Grabe*, de Lang vicedecanis (!) 1388 KkM 114. KAPŁAN: *Nicze Kaplan* 1366 RmK II s. 10. KARCZMARZ: *Laurencius dictus Craczmar*, scolletus de villa ... Nove Dobro vulgariter nominata 1361 KW 1451. KARDYNAŁ: *Czsko Cardinal* poslal 5 marcas mey zene, tich yey ne dano 1393 Lek II 1551. KMIOTEK, KMIOTKO, KMIETKO: *Uxor Stasconis Cmotek*, capellani 1388 Krak LXXXVI. KOCIELNIK: *Jankoni* de Cracovia dicto *Koczelnik* 1395 PNZK 429. KOŁODZIEJ: *Cum Stephano Kolodzei* 1387 Łęcz I 438. KOMORNIK, KOMURNIK: *Ieschco Komurnyk* 1371 Mog 86. KOWAL: *Stasco dictus Koual* 1388 Krak 4513. KRAMARZ, KRAMER, KREMER, KROMER: *Peter Cromer ... Peter Cremer* 1376 Chm. s. 76. KRAWIEC: *Cum Nicolao Krawecz* de Klosky 1398 Łęcz I 4274. KUCHARZ: *Ianusch Kuchars*, piscator 1393 RmK II s. 98. KUGLARZ, KUGLERZ: *Visconi dicto Kuglarz* 1392 Hu s. 361. LEGAT: *Legat* de Czussow 1396 Krak 5718. LEKARZ: *Lecarz*, kmetho de Losnyce 1399 Krak 8608. LICHY, LICH: *Lichi*, servitor consulum 1392 RmK II s. 78. ŁACINA, ŁACIENA: *Laczina* de Woyenauouicz (!) 1389 Krak CLXXXV. ŁAZĘKA: *Test(is) ... Lazanka ... de Gambicze* 1393 Łęcz I 2848. MALEC, MALC: *Swenthoslaus Malecz* 1371 Łk 522. MAŁOCHA: *Present(e) ... domin(o) Petro Malocha*, capitaneo Cuyaviensi 1382 KW 1798. MAŁY, MAŁ: *Contra Janconem Mali*, civem Lancienssem 1398 Łęcz I 5469. MEŻCZYŻNA: *Domina Margretha* de Brest civis, relicta *Mascizne* 1400 Hu s. 54. MNICH: *Stephanum Mnich* 1390 Łęcz I 20. NALEZIONEK: *Pro Nicolao Nalezonek* 1395 Lek II 428. NOWAK: *Iacobo* (dat.) *dicto Nowak* 1356 RmK I 1682. ORGANISTA: *Frenczel, Martini Organiste filius* 1375 RmK II s. 40. OWCZARZ, OWCZERZ: *Pro famulo dicto Owczarz* 1398 Lek I 2626. PAN: *Johannes Pan* recepit ius civile 1393 Chm. s. 281. PANEK, PANKO: *Testis Derslai Panec* 1393 Łęcz I 2776. PANOCHA: *Panocha officialis* recognouit 1399 Łęcz I 4723. PANOSZKA: *Relicta Wenceslai Panosszca* de Gonnou 1394 PNZK 365. PAPIEŻ: *Adversus Derslaum dictum Papesz* 1394 Hb s. 70. POMAŁUBOGAT: *Petrus Pomalubogad* 1398 Kacz 831. PRZYBYSZ: (Testis) *Pribisz* (de Dupewo) 1398 RWlkp I 392. RABOSZ: *Pro empcione caldaris luminum per Raboszonem sweczny II grossos* 1393 RJJ s. 169. RAD CA: *Test(is) ... Johannes Radzcza* 1390 Łęcz I 1900. RAZOR: *Razor* pro termino Michaelis fertones III 1369 Chm s. 7. REJ: *Rey marcam* dedit 1377 Chm s. 84. RĘBACZ: *Pueris* (dat.) *Rambaczonis* 1389 Krak 5110. RODZIC: *Nicolaus Rodzicz* de Leslaw 1383 RmK II s. 53. RUDNIK: *Jeszke Rudnik* 1370 Chm s. 16. RYCHŁOBOGAT: *Maczko Richlobogat* 1394 RmK II s. 113. RYNIERZ (SSNO Rynerz, Renner, Rajner, Rajnir): *Martinus* de Deschno *Rynerz* 1398 Krak 7207. RZAŁ CA, RZAÇA: *Petro dicto Ranczcza* de Crocossouice 1400 Krak 10266. SĘDZIA: *Platea Salis ... Maczey Zandza* 1386 Chm s. 183. SIESTRZENIEC, SIESTRZANIEC, SIESTRZYNIEC: *Sestrzenecz* de Grodzisko 1393 RWlkp I 179. SINIEC//SYNIEC: *Albertus et Sinecz*, kmethones de Potrkouicz 1386 Krak 4098. SKARBNIK: (Testis) *Nicolaus Skarbnik* 1386 Semk 2. SŁUGA: *Miczek Sluga* 1395 Kacz 406. SMYK: *Honesto viro Stanislao dicto Smyk*, ciui de Kesskouicze 1386 Kkk 336. STAREK, STARKO: *Stachna* de S. vendidit totam suam partem hereditatis in *M. Starconi*, fratri suo germano patrueli 1398 Hu s. 117. STRYCZEK: *Maczek Striczko* de Czirla 1398 Kacz 834. STRYJ: *Test(is) ... Nicolaus dictus Stry* de Samowo 1393 Łęcz II 4467. STRYJEC: *Dominus Petrassius* de Naglossow ... ustal rokii super *Stryecz* ... frat(em) german(um) 1386 Łęcz I 124. STRYJEK: *Test(is) ... Nicolaus Striyek* 1391 Łęcz II 4027. STUDZIENNIK: *Micolai Studzennyk* 1392 Kacz 8. SWAK: *Schwak*, tabernator de Dalouicz 1388 Krak 4720. SWAT//ŚWIĘT: *Test(is) ... Svath* de Ddadussicz 1379 Krak 545. SYNOWIEC: *Swntoslaø* (dat.) *Synowecz* (de Modlnicza) 1398 Krak 7967. SZARKA, SZERKA: *Stanislaus Sarca* de Srzancicz 1397 Krak 5961. SZARY: *Des ... hern Peters Schari* ... hauptmann czu Bevern 1394 Ziel 12 s. 134. SZARZEJKO: *Nicolaus Szareyco* 1393 Łęcz I 3025. SZLACHTA, ŚLACHTA: *Present(e) discret(o) vir(o) ... Stanislao dicto Slachta*, vicario ecclesie maioris Gneznensis 1374 KW 1706. SZOŁTYŚ: *Per Hanconem Szoltyś* 1374 Łk 942. S(Z)TELMACH, STALMACH, STARMACH: *Stasco Stalmach* ... erga Petrum de Vitkovicze 1390 Łęcz II 3548. SZWIEC, SZE-

WIEC: *Cum Stanislao Seuecz ...hered(e) de Caszeu 1387 Łęcz I 578. TRAGARZ: Dobeslaus Quileczszky evasit Staszkonem Tragarza pro una sexagena grossorum 1394 Lek I 1873. TUŁACZ: Hannus Minsner, pistor ded Jegirdorf ... presentans iuramenta Petro Tulacz tria mettericius pro III-bus saccis similaginis 1372 Łk 771. WAŁĘGA: *Miczko Walanga* (de Szranczicz) 1398 Krak 7177. WĘDROWNIK: *Stanek Wandrownyk* 1397 RmK II s. 163. WLAZŁO: *Vlaslo*, servus condam Jeschonis de Zulicz 1374 RmK II s. 38. WŁODARZ, WŁADARZ: *Dirslaum Wlodars* 1398 PNZK 637. WŁODYKA, WŁADYKA: *Stanislaus Vlodica* de Swerincia 1393 RmK II s. 100. WOJEWODA: *Florianus dictus Woyewoda* de Mirowa 1384 Krak 2224. WOJT (SSNO Wojt, Wojto): Clemens, *Woyth*, Thomas ... kmethones de Koscelec 1382 Krak 1437. WUJEC, UJEC: Boguchna, uxor *Laurencii Vyecz* de Banthcouice 1399 Krak 9092. ŻELWA, ŻELWA, ZOŁWA: *Petri Szelwa* de Cracouia 1400 Krak CCCXLV.*

Wiek XV

W XV w. wystąpiło 6899 przezwisk i przydomków w dokumentach oryginalnych, przy uwzględnieniu jednostek odnotowanych w XII, XIII i XIV w. W 1 p XV w. wystąpiło ich 3347, a w 2 p XV w. 3552. Ponadto wystąpiły 172 przezwiska i przydomki w kopiach, w tym 105 w 1 p XV w., a 67 w 2 p XV w. (zapisów z kopii nie wzięto pod uwagę).

1 p XV w.

1. Cechy zewnętrzne człowieka

Wydzielono tu:

- Przewiska-przydomki określające wzrost i budowę ciała, w tym tuszę (charakteryzujące bezpośrednio): nazwy określające ludzi wysokiego wzrostu |*Dłużek* 1402 (< długi ‘być długiego wzrostu’ SXVI), |*Dużal* 1449 (< duży ‘ts’ Sstp), |*Golemo* 1412 (< golemi ‘duży, wielki’ SXVI), |*Wielguch* 1420, |*Wielgusz* 1437, *Wielki*, *Wieliki*, *Wielgi* 1428 (< wielki, wielgi ‘duży pod względem rozmiaru i wagi’ Sstp), |*Wysoczek* 1424, |*Wysoczka* 1441 (< wysoki ‘długi w pionie, dużego wzrostu’ Sstp). Do nazw metaforycznych określających ludzi wysokich należą: *Drabinka* 1415 (< drabinka ‘ts’ Sstp), *Drąg* 1428, |*Drągiel* 1422 (< drąg ‘żerdź’, ‘narzędzie do drażenia’ Sstp). Wiele nazw wskazywało bezpośrednio ludzi niskiego wzrostu: *Malesz* 1407, *Malesza* 1421, |*Małoch* 1439, *Małusza/Malusza* 1416, *Małysz/Malisza* 1401, *Małyszka/Maliszka* 1434 (< mały ‘nieduży co do rozmiarów, niewiele znaczący, przeciętny’ Sstp, por. ps *malyś, *malyša, *maluś, maluša, *malyška SET – za Słownik etym.-mot., cz. 1), *Malutki* 1410 (< malutki ‘nie-wielki pod względem rozmiarów, niedorosły’ Sstp), |*Kęsza* 1426 (< kęsy, kusy ‘krótki, niski, mały’ Sstp), |*Krotak* 1426, |*Krotosz* 1413 (< krotki ‘niski’ SXVI). Ludzi drobnej postaci określały nazwy *Drob* 1426, |*Drobek* 1446, |*Drobot* 1416 i |*Drobotka* 1440 (< drób ‘drobne zwierzęta domowe’ Sstp, drobny ‘małej postaci’ Sstp). Ludzi grubych określały nazwy metaforyczne: *Bania* 1429 i zapewne *Bańka* 1425 (< bania, bańka ‘naczynie baniaste’ Sstp), |*Baryło* 1442 (< baryła ‘beczka pękata’ Sstp), nazwa metonimiczna *Brzuszek*, *Brzuszek* 1427 (< brzusek ‘część tułowia człowieka’ SXVI) i charakteryzujące bezpośrednio nazwy *Ciężki* 1438 (< ciężki ‘ts’ Sstp), |*Krępach* 1414, *Krępy* 1431 (< krępy ‘otyły, gruby, tłusty’ SXVI), *Krubiela* 1433 (= *Grubiela* < gruby ‘ts’, ‘prostacki, nieokrzesany’ Sstp), *Okrągły* 1425 (< okrągły ‘mający kształt koła’ Sstp), *Thusty* 1434 (< tłusty ‘dobrze wy-

- karmiony’ Sstp). Ludzi szczupłych określały bezpośrednio nazwy |*Cieniawa* 1436, |*Cieniek*, |*Cieńko* 1440 (< cienki ‘niegruby, delikatny, wysmukły’ SXVI), |*Chudasz* 1407, |*Chudek* 1414, |*Chudziec* 1444 (< chudy ‘szczupły, ubogi’ Sstp, chudziec ‘nieborak, biedak’ SXVI), prawdopodobnie też nazwy utworzone od przymiotnika suchy (‘pozbawiony wilgoci, obumarły, uschnięty’, ‘o człowieku – rozgorączkowany’ Sstp, ‘szczupły, chudy, wychudły’ SW): |*Suszczczyk* 1420, |*Suszka* 1428, |*Suszek*, |*Suszko* 1421, |*Suszyk* 1412 oraz metaforycznie |*Deszczka* 1435 (< deszczka ‘deska’ Sstp).
- Przewiska-przydomki określające cechy charakterystyczne twarzy (metonimi-
czne): nazwa złożona |*Białobard* 1416, |*Białobrody* 1405, |*Białobroda* 1420 (< biały ‘siwy’ Sstp, bard-, brod- : broda ‘zarost na brodzie, podbródek’ Sstp) ‘człowiek z białą brodą’, |*Czelo* 1440 (< czoło ‘ts’ Sstp), |*Gęba* 1420, |*Gębala* 1420, (< gęba ‘twarz, usta’ Sstp), |*Gębka* 1438 (< gębka ‘dem. od gęba, dolna część twa-
rzy człowieka’ SXVI), |*Kieł* 1406 (< kieł ‘ostrzy ząb’ Sstp), |*Nos* 1420, |*Nosel*, |*Nosyl* 1440 (< nos ‘ts’ Sstp), |*Nosek*, |*Nosko* 1408 (< nosek ‘dem. od nos’ SXVI); charak-
teryzujące bezpośrednio nazwy |*Blady* 1448 (< blady ‘ts’ Sstp), |*Zielony* 1414 (< zielony ‘ts’ Sstp, por. ‘świeży, młody’ SW).
 - Przewiska-przydomki określające kolor i rodzaj włosów (charakteryzujące bez-
pośrednio): wskazujące ludzi o siwych włosach |*Białaj* 1408, |*Białki* 1425, |*Białoch* 1434, |*Białocha* 1408, |*Białoń* 1401, |*Białota* 1409, |*Białuch* 1443, |*Białucha* 1405, |*Bielej* 1406, |*Bielny* 1436, |*Bielonka* 1420, nazwa złożona |*Biały Włos* 1428 (< biały ‘siwy’ Sstp), |*Siwczak* (SSNO *Siwczak*//*Żywczak*) 1445, |*Siwek* (SSNO *Siwek*//*Żywek*) 1415, |*Siwiec* (SSNO *Siwiec*//*Żywiec*) 1421, |*Siwocha* (SSNO *Siwocha*//*Żywocha*) 1431, |*Siwosz* (SSNO *Siwosz*//*Żywosz*) 1432, |*Siwutka* (SSNO *Siwutka*//*Żywutka*) 1450 (< siwy ‘ts’ Sstp, siwiec ‘człowiek siwy’ L), |*Szadaj* 1418, |*Szadurka* 1437, |*Szadyrka* 1442, |*Szedul* 1417, |*Szedula* 1414 (< szady ‘siwy’ Sstp), nazwy wskazujące ludzi o jasnych włosach |*Czystopłowy* 1418 (< płowy ‘żółto-szary’ Sstp), |*Złota ż.* 1442, |*Złoty* 1416, nazwy złożone |*Złotowłos* 1415, |*Złoty Włos* 1425 (< złoty ‘ts’ Sstp); nazwy wskazujące ludzi o czarnych włosach |*Czarnoch* (1450), |*Czarnocha* 1450, |*Czarnosz* 1442, |*Czarnoszka* 1412, |*Czarnota* 1403, |*Czarnula ż.* 1423, |*Czarnusz* 1424, |*Czarnysz* 1436 (< czarny ‘ni-
ger, o zwierzętach, tkaninie, zbroi’ Sstp) i nazwa złożona |*Czarnous* 1433 (< czar-
ny wąs), nazwy wskazujące ludzi rudych |*Czyrzwionka*, |*Czyrwonka*, |*Czerwonka* 1420 (< czerwony, czerwiony ‘ts’, ‘rudy’ Sstp), |*Rdzak* 1412, |*Rdzawy* 1412 (< rdzawy ‘mający kolor rdzy’ Sstp), |*Rudek* 1415 (< rudek ‘człowiek o rudych włosach’ Sstp), |*Rydz* 1425, |*Rydzy* 1448 (< rydzy ‘rdzawy, czerwono-żółty’ Sstp, rydz ‘gatunek grzyba’ Sstp), |*Szafraniec* 1443 (< szafraniec ‘człowiek o rudych włosach’ SW), |*Gniedza* 1445 (< gniady ‘o maści konia – ciemnokasztanowy’ Sstp). Osobę o włosach szpakowatych określała prawdopodobnie nazwa |*Gradobity* 1428 (< gradobity ‘pstry, łaciaty’ SXVI), do ludzi o gęstych lub długich włosach odnosiły się nazwy |*Kędzierzawy* 1402 (< kędzierzawy ‘o włosach, pokręcone, pofalowane’ Sstp), |*Kosmaty* 1403 (< kosmaty ‘pokryty włosami’ SXVI), |*Kudłek* 1426 (< kudłek ‘człowiek kudłaty’ SXVI), |*Włosak* 1428 (< włos ‘cienki,

nitkowaty wyrostek na skórze ludzi i zwierząt' Sstp, włosaty, włosisty 'pełny włosów, długie a kręte włosy mający' L), nazwa złożona |*Długowłos* 1437, ludzi pozbawionych włosów określały nazwy *Łysy* 1414, *Łysa* ż. 1436 (< łysy 'ts' Sstp). Tu zaliczyć należy metaforyczną nazwę złożoną *Łysy Goźdź* 1437 (< łysy por. wyżej, goźdź 'las' Sstp) – człowiek został porównany do rzadkiego lasu ze względu zapewne na stan uwłosienia.

- Przewiska-przydomki określające sposób mówienia i patrzenia (charakteryzujące bezpośrednio): *Brlók* 1415 (< brłok 'zezowaty' Sstp), |*Gamlík* 1419, |*Gamleszek* 1422 (< gamlać 'mówić niewyraźnie' Sgw), |*Gargoł, Gałgoł, Garguł* 1419 (< gargolić 'mówić niewyraźnie' SXVI), |*Gęgotka* 1425 (< gęgnąć 'mówić przez nos' SXVI), |*Szpielec* 1432, |*Szpiota* 1426, *Szpiotka* 1445, |*Szepota* 1405, |*Szepoto* 1406 (< szpiotać 'wadliwie wymawiać' Sstp, szpiotka 'sepleniący' SW), |*Zajakała* 1419, |*Zajakiel* 1427 (< zająkać się 'jąkać się' Sstp, jąkać 'mruczeć, bełkotać', 'zacinać się' Sstp); nazwy metaforyczne *Gdak* 1446, |*Gdał* 1409 (< gdać 'wydawać krzyk właściwy kurze', przenośnie 'pokrzykiwać na kogoś, wymyślać komuś' Sstp, por. gw gdak 'kogut' Sgw), być może też nazwa |*Kwaczola* 1424 (< kwaczeć 'o głosie kaczek' SES). Nazwa metonimiczna *Głos* 1448 (< głos 'dźwięk' Sstp) mogła odnosić się do kogoś, kto miał donośny głos. Sposób patrzenia określała nazwa charakteryzująca bezpośrednio *Rozok* 1447 (< rozoki 'zezowaty', 'jednooki' Sstp). Należą tu nazwy złożone o charakterze metaforycznym: |*Bełczywoda* 1428 (< bełczeć : ps *bľčati : *bľčati 'o odgłosie płonącego ognia i wrzącej wody', 'bełkotać, gadać' SpC, woda 'ts' Sstp) 'ktoś kto mówi tak, jakby wrzała woda', |*Bełczyłas* 1404 (< bełczeć por. wyżej, las 'ts' Sstp) 'ktoś mówiący/zachowujący się jak bełczący (z powodu wiatru, ognia) las'.
- Przewiska-przydomki określające części ciała (w tym intymne, nazwane niekiedy wyrazami rubasznymi) – (nazwy metonimiczne): *Głowa* 1435 (< głowa 'ts' Sstp), *Cycek* 1449 (< cycek 'brodawka piersiowa' Sstp), *Dupa* 1425, |*Dupik* 1404, |*Dupny* 1438 (< dupa 'ts' Sstp), *Mądo, Mędo* 1434, |*Mądawa, Mędawa* 1434, |*Mędzik* 1432, |*Mędała* 1445, *Mądro, Mędro* 1404 (< mądo, mędo, mądro, mędro 'jądro' Sstp), *Noga* 1404 (< noga 'ts' Sstp), *Nożka* 1441 (< nożka, nóżka 'pieszczotliwie o nodze' Sstp), *Nyrka, Nerka, Nierka* 1436 (< nerka 'ts' Sstp), *Pazucha* 1411 (< pazucha 'pacha', 'miejsce pod ubraniem na piersi, zanadrze' SXVI), |*Pepa* 1424, |*Pepisz* 1404 (< pępek 'ts' Sstp), *Stopa* 1427, |*Stopacz* 1403 (< stopa 'ts' Sstp), nazwa złożona |*Plaskomąd* 1430 (< płaski, płaski 'ts' Sstp, mądo, mędo por. wyżej) 'ten kto ma płaskie jądra', *Sys* 1411 (< ssać 'wyciągać z czegoś płyn ustami, zwłaszcza mleko matki' Sstp, sys 'cycek' SW), *Śladek* 1414 (< śladek 'tylna część ciała człowieka' Sstp), *Trybuch* 1416 (< trybuch 'brzuch' SW), *Tylek* 1402 (< tylek ' zadek' L), *Wątroba* 1417 (< wątroba 'ts' Sstp), *Wątróbka* 1444 (< wątróbka 'dem. od wątroba' SW), *Żołądek* 1449 (< żołądek 'część przewodu pokarmowego' Sstp), *Żoch, Żok* 1428 (< żoch 'żołądek' SWil); nazwa złożona |*Białobok* 1445 (< bok 'część ciała' Sstp, biały 'ts' Sstp)
- Przewiska-przydomki określające kondycję fizyczną, urodę lub ułomności fizyczne, choroby, wiek i inne (charakteryzujące bezpośrednio): |*Chorek* 1436

(< chory ‘ts’ Sstp), *Chromy* 1416 (< chromy ‘ułomny, kulawy’ Sstp), *Głuchy* 1408, |*Głusz* 1407, *Gluszek* 1449 (< głuchy ‘niesłyszący’, ‘niewłaściwy’ Sstp, głuszek ‘człowiek źle słyszający’ SXVI), *Garbaty* 1418, |*Garbatka* 1419 (< garbaty ‘ts’ Sstp, garb ‘wypukłość na żywym organizmie’ Sstp), *Jednooki*, *Jenooki* 1429 (< jednooki ‘ts’ Sstp), |*Kieltyka* 1407 (< kieltać ‘chwiać się, kołysać’ – za Słow. etym.-mot., cz. 1), *Krzywy* 1446, |*Krzywak* 1448, |*Krzywania* 1406, |*Krzywasz* 1439, |*Krzywek*, *Krzywko* 1437, *Krzywosz* 1439 (< krzywy ‘nieprosty, ułomny’ SXVI), |*Kuštora* 1425 (< kuštykać ‘kuleć, upadać na nogę, chromać’ SW), *Opuchły* 1425 (< opuchły ‘spuchnięty’ Sstp); nazwy |*Brudak* 1418, |*Brudno* 1418, |*Brudza* 1439, *Brudnia* 1436 (< brudny ‘ts’ Sstp, brud ‘ts’ Sstp, brudnia ‘łach’ R), *Piecuch* 1430 (< piecuch ‘sługa pałacy w piecach’, ‘brudas’ SXVI), *Łacheta* 1401 (< łacheta ‘obdartus, oberwaniec’ SW, łachy ‘łachmany’ R). Wiele nazw ma charakter metonimiczny: |*Bulątka* 1438–1450, |*Bulik* 1425 (< ps *bula : bul’a ‘obrzemie, guz, narośl’ SpC, bul, bula ‘pryszcz, krosta, narośl, guz’ SW), *Guz* 1416 (< guz ‘wypukłość’ Sstp), *Guzik* 1404 (< guzik ‘dem. od. guz’, ‘wypukłe stwardnienie na ciele’ SXVI), *Flek* 1445 (< flek ‘wszelka skaza na ciele’ SXVI), *Garbek* 1429 (< garbek ‘dem. od. garb’ SW), |*Garbotka* 1438–1450 (< garb ‘wypukłość na żywym organizmie’ Sstp), *Kika* 1403 (< kika ‘reszta po odciętej ręce lub człowiek z odciętą ręką’ Sstp).

Do nazw określających siłę, urodę i wiek człowieka należą przydomki: *Balaban* 1423 (< bałaban ‘junak’ L), *Krzepki* 1409, |*Krzep* 1420, |*Krzepisza* 1437 (< krzepki ‘silny, dziarski, solidny’ SXVI), *Jary* 1444 (< jary ‘krzepki’ Sstp), *Jędrny*, *Jędrzny* 1506 (1401) (< jędrny ‘silny’ Sstp), *Junoch* 1421–1423 (< junoch ‘młodzieniec’ Sstp), |*Silniz* 1424 (< siła ‘energia fizyczna, zdolność do wysiłku, do działania’ Sstp); |*Czudnik* 1422, |*Czudno* 1423 (< czudny, cudny ‘piękny, doskonały’ Sstp), *Dziwny* 1437, |*Gładyrka* 1433 (< gładki ‘ładny, o cerze: skóra nie szorstka’ SXVI), *Malowany* 1430 (< malowany ‘będący wytworem artysty-malarza’, ‘piękny’ ‘sztuczny, nieprawdziwy, pozorny’ SXVI), *Nadobny* 1428 (< nadobny ‘piękny, zgrabny’ Sstp), |*Piękostka* 1415 (< piękny ‘ts’ Sstp); |*Młodka* 1421, |*Młodo* 1414, *Młody* 1411, |*Mołoz* 1444 (< młody ‘ts’ Sstp), *Młodzieniec* 1414 (< młodzieniec ‘ts’ Sstp), *Niedorostły*, *Niedorosły* 1413 (< niedorostły ‘małoletni’ Sstp); *Stary* 1405, |*Starocha* 1404/1405, |*Starza* 1419 (< stary ‘ts’ Sstp), |*Starost* 1414 (< starosta ‘starzec, namiestnik królewski’ Sstp), *Starszy* 1417 (< starszy ‘ts’ Sstp), *Starek* 1409 (< starek ‘dziadek’ SXVI); nazwa ogólna *Żywo* 1448 (< żywo ‘życie, istnienie’, ‘sposób życia, zachowanie się, obyczaje, postępowanie’, ‘życiorys’, ‘ciało, jego części’, ‘wyżywienie, pokarm’ Sstp).

Przezwiśko charakteryzujące bezpośrednio *Przekobiały* 1408 (< przekobiały ‘mający w poprzek białą smugę’ Sstp) dotyczyło zapewne jakiejś cechy zewnętrznej człowieka.

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

BANIA: Providi *Gregorii dicti Banya*, advocati (de Sbignew) 1429 ZbMłp V 1380. BANKA: Per parentes *Martini Banka* 1425 AGZ XI 174. BARYŁO: *Barilo*, knyasz (alias scultetus) de Odrzechowa 1442 AGZ

XI 1541. BELCZYŁAS: *Nicolaus Belczilas* de Bernatki 1404 Piek 715. BELCZYWODA: Test(is) ... *Andreas Belcziwoda* (de Laskowo) 1428 RWlkp IV 719. BIAŁAJ: *Petrus Balay*, civis Orloviensis 1408 Łęcz II 1628. BIAŁKI: *Jan Byalky* de Chelm 1425 Kacz 3768. BIAŁOBARD: *Hansz Balebardt* 1416 Wierz s. 170. BIAŁOBOK: *Bialobog* 1445 PdLw IV 1452. BIAŁOBRODA: *Jasko* de Galansky *Balobrotha* 1420 RWlkp IV 754. BIAŁOBRODY, BIAŁOBROD: Platea Balnei ... *Byalobrody* ... gravatur 1405 PdLw II s. 12. BIAŁOCH: *Johannes Byaloch* de Stralin 1434 AS I s. 85. BIAŁOCHA: Contra *Martinum dictum Balocha* (de Sczlari) 1408 PNZK 2195. BIAŁOŃ: Present(e) ... nobil(i) ... *Msczyngio* (! pro *Msczyugio*) dicto *Balon* ... burgrabi(o) castri Cracouiensis 1401 KmK 99. BIAŁOTA: *Nicolaum Balotha* 1409 Czer 134. BIAŁUCH: *Mathias Byaluch* de Bochna 1443 Kacz 5386. BIAŁUCHA: Dedimus *Johanni Balusche* unam marcam 1405 UIlub 1. BIAŁY WŁOS: Test(is) ... *Johannes Byali Wlas* (!) de Labcowo 1428 RWlkp IV 1027. BIELEJ: *Petrus Beley* de Przanouicze 1406 Łęcz II 2000. BIELNY: Contra *Iohannem Byelnemv* 1436 Zakr II 1866. BIELONKA: III equos versus Bochnya familiari *Swidrigal Belonca* (dedimus) 1420 Krzyż s. 412. BLADY: *Nicolaus Blady* 1448 LKP s. 37. BRŁOK: *Sandiuogio Brlok* (dat.) de Manczicze 1415 Ua 124. BRUDAK: *Johannes Brudak* 1418 Łęcz II 3188. BRUDNIA: (Kmetho) ville (Myrzewo) ... *Michael Brudnya* 1436 KW V 578. BRUDNO: Braseator *Domenyk Brudno* 1418 PtCr 206. BRUDZA: Stanislaus Zawalowsky circa hominem suum *Brudza* 1439 AGZ XII 710. BRZUSZEK, BRZUSZKO: *Iohannes dictus Brzuszek*, piscator de suburbio Cracouiensi 1427 AS I s. V. BUL: *Mathias Bul*, advocatus (in Antiqua Sandecz) 1430 AGZ IV 78. BULAŃKA: *Jandrzy Buluntka* 1438–1450 TTok s. 122. BULIK: Vincencius (...) dum iure diffinito Abraham et *Bulik*, vincere debuit 1425 Łp I 1649. CHOREK: *Micolaus Chorec* 1436 Hel II 2636. CHROMY: *Pasco Chromi* 1416 Łp I 804. CHUDASZ: *Wbislaus Chudas* de Galansky 1407 RWlkp IV 246. CHUDEK: *Iohannes Chudek* de Borzewo 1414 Płon 2158. CHUDZIEC: Kmetho *Chudzec* 1444 KoP I s. 90. CIENIAWA, CIENIEWA: ... honesti *Petri Czenyewa* de Ponte Regali alias Stradomia 1436 CdUC 197. CIENIEK, CIENKO: *Philippus Czenkonis* de Elgoth, canonicus Wratislaviensis 1440 AS I s. 97. CIEŻKI: *Ian Czonsky* 1438 U 1582. CYCEK: *Nicolaus Czyce* 1449 AGZ XIII 4117. CZARNOCH: Cum ... *Luca Czarnoch* ... senior(e) salis zuppe Wyelicensis 1523 (1450) Zbkk II 552. CZARNOCHA: Cum kmethonibus ... *Stasek* ... *Czarnocha* (de Swanczicza aut de Wola Swancziska) 1450 AGZ XIII 4231. CZARNOSZ: Her *Czarnossen* (acc.) vnd frawe Katherinenseyn efrawe 1442 PdLw IV 708. CZARNOSZKA: Erga *Johannem Czarnosca* 1412 Kal 331. CZARNOTA: *Vincencius Czarnotha* 1403 RWlkp I 823. CZARNOUS: *Iwo Czarnows* in Byelka here(s) 1433 AGZ V 56. CZARNULA ż.: *Czarnula*, filia Abrahe Lewkonis, Iudea de Cracouia 1423 Hel II 1888. CZARNUSZ: Present(e) ... *Iohanne Czarnuss* 1424 AGZ IV 65. CZARNYSZ: *Nicolaus Czarnis*, consul (Szedensis) 1436 AC II 1067. CZUDNIK: *Johannes Sanoczski* ... resignavit domum *Martino dicto Czudenik* (!) 1422 Łp I 1390. CZUDNO: Kmetho(-) ... *Czudno* 1423 Czer 1642. CZYRZWIONKA, CZYRWONKA, CZERWONKA: Contra *Nicolaum Cirzvonka* ... laic(um) (de Cleczsko) 1420 AC II 173. CZYSTOPLÓWY: *Petr. Czistopłowi* de P. 1418 KoW II s. 9. DESZCZKA: *Andreas*, faber dictus *Desczka* 1435 Łp I 2491. DŁUGOWŁOS: *Stanislaus Długowłosz*, pistor de Weliczka 1437 Kacz 4852. DŁUŻEK: Adversus *Dusconem*, burgrabium de Brzesnica 1402 Hu s. 338. DRABINKA: *Jaszco dictus Drabynka* ... civ(is) de Zarnowecz 1415 PNZK 3675. DRĄG: Contra ... *Albertum Drang* 1428 AC II 217. DRĄGIEL: ... nuncio regis nomine *Drangel* cum litteris regis equitanti ... X grossos 1422 Krzyż s. 419. DROB: *Marcissio alias Drob* (dat.) ... de Nossowo 1426 Mkm I 299. DROBEK: *Iwan Drobki*, scultetus de Tirawa 1446 AGZ XI 2199. DROBOT: *Nicolaus Droboth*, de Iodłownyk 1416 Inscr 262. DROBOTKA: *Drobotka*, ministerialis (terre Sandomiriensis) 1440 ZbMłp II 561. DUPA: *Johani Dupa* 1425 ŁNW 60. DUPNY: *Petrus Dupni* 1438 AGZ XIII 789. DUŻAL: (*Mikolaj*) *Duszyal* 1449 Tym s. 103. DUPIK: Cum *Nicolao Dupyk* ... kmethon(e) de Crotossyno 1404 AC II 5. DZIWNY: ... super facultatem circumspecti viri, domini *Stanislai Dziwni*, cui (!) Ceacouiensi (!) 1437 Łw 382. FLEK: *Mathias Flek* 1445 Łw 877. GAMLESZEK: *Iohanne Gamleschek*, procuratore caesarum consistorii Wladislaviensis 1422 AC III 459. GAMLIK: *Gamlik* (kmetho Floriani de Kriri) 1419 Koch 1071. GARBATKA: *Nicolaus* de Zalesse dictus *Garbatka* 1419 Czer 1173. GARBATY: (Testis) *Martinus Boguslawsky*, *Garbatego* filius 1418 RWlkp IV 635. GARBEB: *Lutifigul(us)* ... *Jan Garbek* 1429 PtCr 263. GARBOTKA: *Cristek Garbotka* 1438–1450 TTor s. 129. GARGOŁ, GAŁGOŁ, GARGUŁ: *Nicolaus Gargol* 1419 ŁNW 14. GDAK: *Johannes*, kmetho de Wola propositus contra *Nicolaum Gdak* 1446 Ty s. 29. GDAŁ: *Stanislaus Gdal* 1409 Łęcz II 1722. GĘBA: Contra ... *Iacobum Gamba*,

laic(um) (de Cleczsko) 1420 AC II 173. GĘBALA: *Johannes Gambala* 1420 Koch 1758. GĘBKA: *Martinus, filius Gampka* 1438 Trz 46. GĘGOTKA: *Nicolaus Gagotka ... scabin(us) et iurat(us) ... civitatis Lelow* 1425 ZbMłp II 374. GŁADYRKA: *Sthanislaus Alberti alias Gladirka* de Cracouia 1433 AS I s. 82. GŁOS: *Gloz carnifex* 1448 Łw 1086. GŁOWA: *Staschek alias Glowa* de Kurzathkowo 1435 Zakr II 1208. GŁUCHY: *Stanislaw Gluchy* 1408 Kacz 1960. GŁUSZ: *Per kmethon(em) ... Nicolaum Glus* 1407 KZPozn 2866. GŁUSZEK: *Nobilis Iohannes ... obligavit octo curias in Milczicze ... ubi sedet ... in quarta Glusko* 1449 AGZ XIII 3890. GNIEDZA: *Jacobus Gnedza* de Cyepicz 1445 Kacz 5596. GOLEMO: *Dominus Johannes Golemo, vicarius in ecclesia cathedrali* 1412 KsMP 179 s. 80. GRADOBITY: *Mathias Gradobiti* 1428 Łw 54. GUZ: *Per ... Andream Gusz* 1416 Ua ante 129. GUZIK: *Pro parte ... Petri dicti Guzik ... consul(is)* 1404 Sand 338. JARY: *Nobilis Phythko (!) Iary* de Młodowo 1444 AGZ II 69. JEDNOOKI, JENOOKI: *Jacobo Jenooky* 1429 Mkm II s. 202. JĘDRNY, JĘDRZNY: *Mathias Yandrny ... consul(-)* de Lwow 1506 (1401) KW V 9. JUNOCH: *Super Junoch* 1421–1423 Lu IV s. 17. KĘDZIERZAWY: *Kandzersawy Maczek* 1402 Kacz 1286. KĘSZA: *Laurencius Cansza* 1426 Zakr I 2355. KIEŁ: *Testes domine Mirochne ... Kel, Mroczek* de Tarnow 1406 Łęcz II 1125. KIEŁTYKA: *Petrus Kelthyka* 1407 RHer VII s. 229. KIKA: *Yako Swema dzirzy v Kyky potha część dziedzini* 1403 Kln 64. KOSMATY: *Vitus Kosmati* de Szdzari 1403 Płoń 418. KRĘPACH: *Meyster Heynrich Cromptach (!), kelner* czu Trebnicz 1414 Hae 134. KRĘPY, KRĘP: *Pyotr Crampi* resignavit domum suam in platea Wroncensi 1431 KsMP 191 s. 248. KROTAK: *Thomag Krotag* de Scala 1426 Kacz 3927. KROTOSZ: *Stanislaus dictus Crothosz ... scultet(us) iurat(us)* de Krolowa Wola 1413 PNZK 3172. KRUBIELA: *Stanislaus ... prolapsus est quatuor sexagenas pro violencia uxoria Iacobi, kmethonis dicti Crubela* 1433 Ty s. 20. KRZEP: *Apud Crzeph* de Crzczow 1420 Boch s. 204. KRZEPISZA: *Marczin Crzepischa* de Noszitlsko 1437 Zakr II 2826. KRZEPKI: *Johanni Crzepyki* 1409 PNZK 2442. KRZYWAK: *Martini dicti Krzywak* 1448 Trz 96. KRZYWANIA: *Paulus Crziwana* 1406 Płoń 734. KRZYWASZ: *Comemoratio Criuasonis monachii ... de Opatouicz* ca 1439 LML die 2/III. KRZYWEK, KRZYWKO: *Iwan Krziwko* 1437 Łp I 2626. KRZYWOSZ: *Comemoratio Criuossi conversi* ca 1439 LML die 16/VIII. KRZYWY: *Johannes Krziwi, consul(-)* civitatis Pyotrcoviensis 1446 CdUC II 132 s. 67. KUDŁEK: *Procurator* de Włodzisław ... *Petrus alias Cudlek* 1426 Hel II 2084. KUŚTORA: *Falislaus Kuszthora* de Koprziwnicze 1425 Zakr I 1714. KWACZOŁA: *Jacobus Kwaczola* 1424 KmK s. 536. ŁACHETA: *Pro Lachetha* 1401 Chm s. 532. ŁYSA ż: *Hethwigi alias Lissa* 1436 Łp I 2569. ŁYSY: *Martinum dictum Lissy* 1414 Cruc III s. 159. MALESZ: *Contra Malesz, kmethonem* de Starzini 1407 RWłkp I 625. MALESZA: *Mathias Malesza* de Grotkowa Wola 1421 Czer 1296. MALOWANY: *Johanni Malowany* 1430 Krzyż s. 441. MALUTKI: *Ad castrum Solecz ... de isto Sale suprascripto Malutky* in Weliczca est expeditus 1410/1411 Boch s. 174. MAŁOCHO: *Stanislaus Malocho* 1439 ŁNW 180. MAŁUSZA/MALUSZA: *Johannis Malusza* (de Dobszicze) civis 1416 PNZK 3822. MAŁYSZA/MALISZA: *Paulum dictum Malischa* (de Raciborowice) 1401 KSKr II 8. MAŁYSZKA/MALISZKA: *Maliszka* de Czolczicze 1434 Semk 291. MAĐAWA, MEĐAWA: *Contra Martinum Mađawa* de Nova Civitete 1434 Zakr II 817. MAĐO: *Iohannes Mado* 1434 AC II 301. MAĐRO, MEĐRO: *Contra Petrum Mađro* 1404 KoZ s. 17. MEĐAŁA: ... *domus Nicolai Mađala fabri* 1445 Łp I 3439. MEĐZIK: ...*cum kmethonibus ... Marczissowa, Mađik* 1432 KMłp 1291. MŁODKA: *Johannes Młothka* de Gosnewicze 1421 Czer 1306. MŁODO: *Nicolaus Młodo* 1414 Kal 495. MŁODY, MŁOD: *Nicolaus* de Pawlowo *Młod* 1411 Kal 83. MŁODZIENIEC: *Johannis ducis (Masoviae) ... vasall(um) ... Młodzenecz* (de opido Rozan) 1414 Cruc III s. 159. MOŁOSZ: *Molosch* contra Volczko 1444 AGZ XIV 965. NADOBNY: *Jacobus alias Nadobny, heres* de Rogow 1428 eH Hel II 2245. NIEDOROSTŁY, NIEDOROSŁY: *Woytek Nyedorostly* 1413 Kacz 2437. NOGA: *Stanislaum dictum Noga* 1404 PNZK 1424. NOS: *Johannes Nos* de Gorka 1420 RWłkp II 654. NOSEK, NOSKO: *Nicolaus dictus Nossek, heres* de lanouice 1408 Kkk 505. NOSEL, NOSYL: *Niclas Nossil, doleator* de Illkus 1440 Kacz 5024. NOŻKA: *Jan Noska, oleator* 1441 Kacz 5261. NYRKA, NERKA, NIERKA: *Provid(o) vir(o) Nicolao Nirka* (dat.) 1436 Łw 332. OKRAĞLY: *Albertus Okrangli ... scabin(us) ... ciuitatis Bydgostiensis* 1425 CdP II/2 567. OPUCHŁY: *Martinus Opuchly ... consul(-) ... civitatis Coninensis* 1425 PKon 30 s. 142. PAZUCHA: *Johannes dictus Pazucha* de Pnarzicze (!) 1411 Sand 507. PEPA: *Scabin(um) Thomam Pampam* 1424 Koch 3987. PEPIŠZ: *Niclos Pampisch ... mit synem kindern* 1404 LNT 300. PIECUCH: *A Stanislaio Pezuch* 1430 Łp I 2150. PIEKOSTKA: *Woytko Pynkostka* 1415 Kacz 2786. RDZAK: *Jacussius Rczak, scultetus* de

Coriczani 1412 PNZK 3064. PRZEKOBIAŁY: Contra *Iohannem dictum Przecobyali*, generum Bohemisse, conciuisse in Pisdri 1408 Piek 1299. RDZAWY: *Jacussio* (dat.) *Rezani* (! pro *Rezaui*) de Coriczani 1412 PNZK 2970. ROZOK: Cum ... *Johanne Roszok* de Czerzow 1447 Hel II 3307. RUDEK: *Nicolaus Rudek* ... scabin(us) (de Bochna) 1415 PNZK 3729. RYDZ: Contra *Laurencium Ricz* 1425 Zakr I 1289. RYDZY: *Wassil Rydzy* de Sanoczek 1448 AGZ XI 2589. SILNISZ: Inter agros Czszonis ... et *Silnisch* ... parte ex alia 1424 CdUC I 73 s. 146. SIWCZAK//ŻYWCZAK: *Stanislaum Żywczak*, in stradomia proconsul(em) 1445 KIJ 126. SIWEK (SSNO *Siwek//Żywek*): *Merten Schiwek*, schultis 1415 CdSil I 90. SIWIEC (SSNO *Siwiec//Żywiec*): *Stanislaw Szywecz* 1421 Kacz 3460. SIWOCHA//ŻYWOCHA: ... ad saccum pro equis *Sywocha* 1431 PrF VIV s. 633. SIWOSZ (SSNO *Siwosz//Żywosz*): Present(e) ... nobili ... *Sywoszone*, de Lubcza sculteto 1432 KMłp 1291. SIWUTKA//ŻYWUTKA: Cum *kmethon(e)* ... *Sywthka* 1450 AGZ XIII 4231. STAREK, STARKO: *Franczko Starke* 1409 MTor s. 93. STAROCHA: Ad castrum Solecz ... *Andrze* (!) *Starocha* 1404/1405 Boch s. 160–161. STAROST: Ante portam Haliciensem ... *Michel Starost*, sutor 1414 PdLw III s. 12–13. STARSZY: *Stanislaum dictum Starszzy*, laic(um) de Morakowo 1417 AC II 76. STARY: *Maczko Stary* 1405 Kacz 1699. STARZA: *Kmetho Ian Starza* 1419 KoP II s. 249. STOPA: *Johannes Stopa* Petri de Cowalewo 1427 AS I s. 66. STOPACZ: *Johannes Stopacz* de Morkowo 1403 Piek 586. SYS//SZYSZ// ŻYSZ: *Andreas Schysz* ... de Pylzen acceptus est in conciuem (Leopoliensem) 1411 PdLw I s. 102. SZADAJ: *Jochannes* (!) *Schaday* de Jaschkulki 1418 RHist IX s. 233. SZADURKA: *Johanni Schadurka* 1437 AGZ XIII 698. SZADYRKA: Coram ... *Iohanne* de Vrbanowycze *alias Schadirka* 1442 AGZ XIV, CXVII. SZAFRANIEC: Erga dominum *Petrum Zaffranecz*, succamerarium Cracouiensem 1443 Hel II 3177. SZEDUL: *Stanislao* (dat.) *Schedul* (de Bochna) 1417 Mog post 117. SZEDULA: *Honesto viro Stanislao dicto Sedula* 1414 Mog 117. SZEPIELEC: (Testis) *Nicolaum Schepelec* de Splawie 1432 RWłkp I 1545. SZEPIOTA: Induccio testium nobilis *Andree Sepyothe* de Bratussino 1426 RWłkp V 460 s. 517. SZEPIOTKA: Test(is) ... *Micolai Schepyothka* (de Bukowsko) 1445 AGZ XI 2059. SZEPOTA: *Johannes Szepota*, advocatus de Pavlovicze 1405 Łęcz II 1016. SZEPOTO: *Johannes Szepotho* 1406 Łęcz II 1016. ŚLADEK: *Nicolaus Sladek*, iurat(us) de Zarzecz 1414 PNZK 3393. TŁUSTY: *Woytek Thusti* 1434 Łp I 2462. TRYBUCH: *Strenuo Nicolao alias Tribuch* de Turka 1416 LKP s. 145. TYŁEK, TYŁKO: *Paulus Tylconis* de Cruczburg 1402 AS I s. 17. WĄTROBA: *Ambrosius Wantroba* de Strelicz 1417 AS I s. 40. WĄTRÓBKA: *Johanni Wąthroba* de Strzelcze 1444 Hel II 3184. WIELGUCH: *Johanne Wyelguch* 1420 Koch 2005. WIELGUSZ: Nobilis *Stanislaus alias Wielgusch* de Byenyewo 1437 Ty s. 163. WIELKI, WIELIKI, WIELGI, WIELGI: *Johannes dictus Velky* 1428 AC II 234. WŁOSAK: A *Nicolao dicto Wlossak* de Glogouia 1428 AS I s. VI. WYSOCZEK: *Martinus incola dictus Viszoczek* de Nosidlszko 1424 Zakr I 396. WYSOCZKA: *Stanislaus sutor, filius Mathie Wisszoczka* 1441 Kacz 5231. ZAJĄKAŁA: *Thomas Zayankala*, nepos uterinus ... *Mathie Campa* 1419 AC II 141. ZAJĄKIEL: *Staszek Zayankel* 1427 Zakr I 2831. ZIELONY: Contra *Iohannem dictum Zeloni*, civem de Plonsko 1414 Płoń 2214. ŻŁOTA ż: *Zlota*, uxorem Lewy cum Scerluba (!), filia sua 1442 Hel II 3117. ŻŁOTOWŁOS: *Johannes Zlothowlos*, civis Cracoviensis 1415 PNZK 3728. ŻŁOTY, ŻŁATY: *Nicolaum Slothi* 1416 Czer 830. ŻŁOTY WŁOS: Lutifiguli: *Jan Slotti Flos*, Szczepan 1425 PtCr 247. ŻOCH, ŻOK: Ad partem *Petri dicti Szoch* de Proszenyce 1428 MkM I 684. ŻOŁĄDEK: *Johannes Zolanek* 1449 AGZ XI 2775. ŻYWOT: *Tharassy pop debet ponere ministerialem Zywoth* ad proximos terminos 1448 AGZ XIII 3774.

2. Cechy wewnętrzne człowieka, tj. cechy charakteru, usposobienia i zachowania oraz cechy moralne i umysłowe

Do przezwisk i przydomków określających cechy wewnętrzne człowieka należą:

- a) Przezwiseka-przydomki charakteryzujące człowieka ze względu na cechy charakteru, usposobienia i zachowania. Przydomki ukazujące cechy pozytywne, charakteryzujące bezpośrednio to: |*Cichosz* 1446, |*Cisz* 1420, |*Cichutka* masc. 1414 (< cichy ‘spokojny, skromny, łagodny, dobrotliwy’ Sstp), *Chetnik* 1421 (1404) (< chętny ‘miły, przyjemny’ SXVI), *Czuła* masc. 1427 (< czuły ‘czujący’, ‘ważny, staranny, czujny, wrażliwy, bystry’ SXVI), *Łacny* 1438 (< łacny ‘łatwy, nie spr-

wiający trudności' Sstp), *Miłośnik* 1432, *Miłośny* 1431 (< miłośnik 'człowiek kochany' Sstp, miłośny 'drogi, kochany', 'kochający, szczerze oddany' Sstp), *Miły* 1414–1417 (< miły 'drogi, kochany, ujmujący' Sstp), *Nagotowy* 1410 (< nagotowy 'gotowy' SW, nagotowany 'przyrządzony', 'przygotowany' SXVI), *Niegardy* 1444 (< negacja nie, gardy 'pyszny, dumny, wyniosły', 'wspaniały, wzniosły' SXVI), *Porządnia* 1441, *Porządno* 1434 (< porządny 'właściwy, taki, jak należy' Sstp), *Prosty* 1447 (< prosty 'nie skrzywiony', 'zwykły, skromny', 'prawy, szlachetny' Sstp), *Rad* 1430 (< rad 'chętnie, z ochotą, gotów do czegoś', być komuś (czemuś) rad 'być zadowolonym z czegoś, cieszyć się czymś' Sstp), *Słodek* 1415, *Słodki* 1402 (< słodki 'mający słodki smak', 'dobry, łagodny' Sstp), *Szczesny*, *Szczesny* 1422 (< szczęśny 'doznający, przynoszący szczęście' Sstp), *Szczwany* 1428 (< szczwany 'doświadczony człowiek' SXVI), *Śmieszek* 1444 (< śmieszek 'dem od śmiech' L, śmieszny 'rozśmieszający' Sstp), *Wiesiołek* 1423, *Wiesioło* 1436, *Wiesioły* 1424 (< wiesioły, wesioły 'odczuwający, sprawiający lub wyrażający radość' Sstp), *Zawarty* 1430 (< zawarty 'skryty' SXVI); nazwa złożona *Domalacno* 1404 (< doma 'w domu' Sstp, łączny por. wyżej) 'ten kto z łatwością, tj. chętnie przebywa w domu'. Nazwy metaforyczne to: *Gora* 1402 (< gora, góra 'przewaga, wyższość' Sstp), *Łagoda* 1436, *Łagodka* 1441 (< łagoda 'ujmujący sposób bycia' SXVI), *Śmiara*, *Śmiera* 1427 (< śmiara 'uległość, pokora', 'cierpliwość' Sstp), *Łada* 1425 (< ps *łada 'porządek, rządność' SES), *Radost* 1423 (< radość 'ts', radosny, radostny 'cieszący się, zadowolony', 'będący wyrazem zadowolenia' Sstp), *Radostka* 1419 (< radość por. wyżej, radostka 'radość, uciecha, zadowolenie' SW), *Shuneczko* 1405 (< słońce 'gwiazda będąca źródłem światła i ciepła na ziemi', 'miejsce nasłonecznione', 'promienie, blask słońca' Sstp, słoneczko 'dem. od słońce' L), *Wola* 1419, *Wolej* 1409 (< wola 'samodzielna, niezależna decyzja, postanowienie, możliwość swobodnego wyboru' Sstp) 'człowiek samodzielny'.

Przezwiśka ukazujące cechy negatywne, charakteryzujące bezpośrednio to: *Darmopych* 1427 (< darmopych 'zarozumialec, pyszałek' SXVI), *Gardy*, *Hardy* 1418 (< gardy, hardy 'pyszny, dumny, wyniosły', 'wspaniały, wzniosły' SXVI), też *Gordy Jan* 1443 'hardy Jan', *Kwaśnik* 1406, *Kwaśno* 1420 (< kwaśny 'o cierpkim smaku', 'niezadowolony, niechętny' SXVI), *Leń* 1435 (< leń 'ts' SXVI), *Ligęza*, *Ligędza* 1402, *Ligęz* 1412 (< ligęza 'człowiek lubiący się przymilać' SWil), *Małoduszek* 1401 (< małoduszny 'łękliwy, bojaźliwy' SW, mały 'nieduży co do rozmiarów, niewielki co do wagi', 'przeciętny, błahy' Sstp, dusza 'ts' Sstp), *Mrzygłód* 1425 (< mrzygłód 'sknera' SXVI), *Napora* 1435 (< naporny 'uparty, natrętny', 'bezczelny, obraźliwy' Sstp), *Okopciał* 1447 (< okopciały 'czarny od dymu', 'nieokrzesany' Sstp), *Pędziwiatr*, *Pędziwiater* 1442 (< pędziwiatr 'człowiek zmienny, niepoważny' SXVI), *Ponuro* 1416 (< ponury 'posępny, smutny, przygaszony' SXVI), *Słabosz* 1431, *Słaby* 1430 (< słaby 'nieskory do wysiłku, opieszały' Sstp), *Zaparty* 1445 (< part. praet. pass. pl. zaparte od czas. zaprzeć (się) 'nie uznać racji, odrzucić oskarżenie, nie przyznać się do czegoś', 'wyprzeć się kogoś' Sstp) 'człowiek nie przyznający się do winy', *Zawiło* 1449 (< zawiły 'krzywy, kręty' Sstp), *Zufały* 1441 (<

zufały ‘hardy’ Sstp); nazwy złożone |*Domarządko* 1410 (< doma por. wyżej, rzadki ‘niegęsty, nieliczny’ Sstp) ‘ten kto rzadko przebywa w domu’, |*Sobiegorz* 1425 (< gorze ‘nieszczęście, biada’ Sstp) ‘ten kto sam sobie przygotowuje nieszczęście’, |*Sobiejucha* 1427 (< jucha ‘wywar z mięsa, zupa z krwi’ Sstp), |*Sobiełys* 1431 (< łysy ‘ts’ Sstp) ‘ekspresywne’, |*Sobiemądr* 1436 (< mądry ‘ts’ Sstp) ‘ten kto jest mądry sam dla siebie’, |*Sobiemęda* 1434 (< mądo, mędo ‘jądro’, sobie Sstp) ‘obsceniczne’, |*Sobiepan* 1418, |*Sobiepanek* 1418 (< sobiepan ‘samolub, egoista’ L, pan ‘kasztelan’, ‘dostojnik’, ‘szlachcic’, ‘mężczyzna’ Sstp) ‘ten kto jest sam sobie panem’, |*Sobiewarza* 1401 (< warzyć ‘gotować’, ‘piec, wypiekać’ Sstp) ‘ten kto sam sobie gotuje’ (nazwy te dotyczą prawdopodobnie ludzi samolubnych), nazwiska metaforyczne to: |*Gorczyca* 1405 (< gorczyca ‘rodzaj ziola’ Sstp, gorzki ‘o piekącym smaku’, ‘bolesny, dojmujący, sprawiający przykrość’ Sstp), |*Smętek* 1417 (< smętek ‘smutek, strapienie, przygnębienie’ Sstp), |*Zmuda* 1414 (< zmuda, żmuda ‘brak troski, niedbalstwo, opieszałość’ Sstp).

Szczególną grupę stanowiły przezwiska określające ludzi głośno krzyczących, popędliwych i wybuchowych, wszczynających bijatyki i awantury, znieważających innych, zabójców. Należą tu nazwy charakteryzujące bezpośrednio: |*Bij* 1450 (< bić ‘ts’ Sstp) ‘ten kto bije’, |*Burdno* 1432, |*Burdyn* 1407 (< burda ‘zamieszanie’, ‘awanturnik, zawiadała’ Sstp), |*Burdynek* 1412 (< burdynek ‘pojedynek’ Sstp), |*Bystram* 1417, |*Bystrek* 1404 (< bystry ‘gwałtowny, szybko płynący’ Sstp, bystrość ‘gwałtowność usposobienia’ Sstp), |*Czupurna* masc. 1401 (< czupurny ‘jeżący się, junakowaty, nadstawiający miną’, ‘sierzysty, szorstki’ L), |*Dziki* 1428, |*Dzik* 1413 (< dziki ‘na swobodzie żyjący, nieoswojony’ Sstp, dzik ‘dzikus, dziki człowiek’, ‘dzika świnia’ SW), |*Furyjasz* 1450 (< furyjat ‘człowiek skłonny do gwałtownego gniewu’ SXVI), |*Gadzala* 1440 (< godzić ‘nastawać na kogoś, zasadzać się’ (Sstp), |*Łapa* 1434, |*Łapka* 1419, |*Łapko* 1443 (< łapa ‘zbój, rabuś’, ‘potrzask, pułapka’ Sstp, łapka ‘zbój, rabuś’, ‘noga zwierzęcia lub ręka ludzka’ Sstp, łapać ‘chwytać, zatrzymywać siłą, porywać’ Sstp), |*Paduch* 1443, |*Padwica* 1403 (< paduch ‘rozbójnik, morderca’ Sstp), |*Pieniak* 1410 (< pienieć się ‘toczyć pianę’ Sstp), |*Pirzchała* 1411, |*Pirzchałka* 1414–1417, |*Pirzcho* 1403 (< pirzchać ‘gniewać się, burzyć’ Sstp), |*Rychły* 1428, |*Rychlich* 1442, |*Rychlik* 1436, |*Rychłowiec* 1430 (< rychły ‘ruchliwy, szybki’, ‘porywczy, popędliwy’ Sstp), |*Rykała* 1407 (< ryczeć ‘(o zwierzętach) wydawać donośny głos’ Sstp, rykała ‘ten, co ryczy, krzyczy’ SW), |*Skoraj* 1408, |*Skorosz* 1416 (< skory ‘szybki’ Sstp), |*Szyban* 1401, |*Szybel* 1435 (< szybać ‘bić, razić, uderzyć’ SW), |*Usilnik* 1401 (< usilnik ‘ten kto dokonuje aktów przemocy’ Sstp), |*Wściekło* 1426 (< wściekły ‘nieopanowany, gwałtowny’ Sstp, wściekać się ‘tracić panowanie nad sobą’, ‘zachowywać się jak szalenciec’ Sstp).

Przezwiiska lub przydomki |*Barza* 1434, |*Barzan* 1422, |*Barzysz* 1404 (< barzy ‘szybki’ Sstp), |*Pielak* 1449 (< pielać ‘spieszyć’ SXVI) oraz |*Gracz* 1429, |*Gracza* 1402, |*Graczko* 1419 (< gracz ‘ts’, ‘aktor wędrowny’ Sstp, gra, igra ‘zabawa’ Sstp) mogły określać cechy oceniane jako pozytywne lub negatywne, w zależności od okoliczności.

Do przezwisk lub przydomków metaforycznych zaliczamy: |*Bak* 1449 (< bak ‘krzyk’ Sstp, bakać ‘upominać, łajać’ Sstp), |*Burza* 1434, |*Burzanek* 1405 (< burza ‘ts’ Sstp,

‘nawałnica, wichura’, ‘rozruchoy, zamieszki, waśń’, ‘niebezpieczeństwo, zła przygoda’, ‘gwałtowne uczucie, afekt, namiętność’ SXVI), *Buta* 1425, |*But* 1443 (< buta ‘arogancja’ Sstp), *Groza* 1413, |*Grozim* 1429 (< groza ‘przerażenie, trwoga’ Sstp), *Krzyk* 1431, |*Krzyczko* 1438 (< krzyk ‘wołanie’, ‘głośne niezadowolenie, rozruch, bunt’ Sstp), *Krzywda* 1439 (< krzywda ‘szkoda materialna, którą ktoś niesprawiedliwie wyrządza lub ponosi’, ‘kłamstwo, zniewaga’ Sstp), |*Protesta* 1445 (< protest ‘sprzeciw, opór’ SW, protestować ‘protestację czynić przeciw czemuś, oświadczać się przeciw czemuś’ L, protestacja ‘oświadczenie sądowe, skarga, żałoba’ L), *Przekora* 1431 (< przekora ‘zniewaga, przedmiot zniewagi’ Sstp), *Ryk* 1425, |*Ryka* 1423 (< ryk ‘donośny krzyk’ Sstp, ryczeć ‘(o zwierzętach) wydawać donośny głos’ Sstp), *Siek* 1437 (< siek ‘cios, raz, cięcie, plaga’ Sstp), *Trwoga* 1436 (< trwoga ‘spór, zatarg’, ‘niebezpieczeństwo’ Sstp), *Zamęt* 1427 (< zamęt ‘strapienie, udręczenie, ucisk’ Sstp), *Zamięszka* 1448 (< zamięszka ‘ucisk, udreka, popłoch’ Sstp), *Zawada* 1410 (< zawada ‘przeszkoda’, ‘kara’, ‘wtrącanie się’ Sstp).

Nałogi pijaństwa i obżarstwa określały przezwiska takie, jak charakteryzujące bezpośrednio przezwiska *Chlan* 1406 (< chlany ‘mający duży apetyt, dużo jedzący, żarłoczny’ Sgw, chlać ‘błuźnić’ Sstp), *Laj* 1414 (< lej ‘opój’, ‘naczynie w kształcie stożka’ SXVI), *Łakomy* 1409 (< łakomy ‘chciwy, chciwy jedzenia’ Sstp), *Łasuń* 1439 (< łasuń ‘człowiek łakomy’ SW, ps *lasъ ‘łakomy, chciwy’ SES), nazwa złożona |*Częstopijan* 1412 (< ‘często pijany’) i nazwa metaforyczna *Gula/Guła* 1433 (< gula, guła ‘obżarstwo’ SXVI).

Występowały też przezwiska określające takie negatywne cechy człowieka, jak bojaźliwość, próżność, uszczypliwość, przewrotność (nazwy metaforyczne): *Cham* 1438, |*Chamek* 1403, |*Chamka* masc. 1423 (< cham ‘chan tatarski’ SXVI), *Chamiec* 1428, (< chamiec ‘prawdopodobnie wyraz utworzony od rzecz. cham’, por. wyżej); *Kolec*, *Kolc* 1445 (< kolec ‘to lub ten, co kłuje, np. rycerz walczący na ostre’, nomen agentis od ps *kolti, koljā, por. kolcza ‘turniej rycerski’ SES), *Pych* 1446 (< psych, pycha ‘próżność, wyniosłość, zarozumiałość’ Sstp); (charakteryzujące bezpośrednio): *Opak* 1428 (< opak ‘na odwrót’ Sstp), *Pychota* 1403 (< psychota ‘pyszałek’ Sstp), |*Pysza* 1430, |*Pyszek*, *Pyszko* 1424, |*Pyszno* 1419, *Pyszny* 1428 (< pyszny ‘dumny, zarozumiały’ Sstp, pysznici się ‘być pysznym, wynosić się’ Sstp).

Niektóre przezwiska odnosiły się do gadatliwości i nadmiernej ciekawości (charakteryzujące bezpośrednio): *Breda* 1449 (< breda ‘gadula, papla’ Sgw, ps bresti, brdъo ‘pleśń głupstwa’ SpC, bredzić ‘mówić rzeczy zmyślane, urojone’ SXVI), *Czczot* 1430, *Czczotka* 1418 (< czczotka ‘gatunek ptaka’ Sstp, czczot ‘osoba gadatliwa’ Sgw), *Gowor* 1439, |*Goworak* 1440, |*Goworek* 1408, |*Goworzyk* 1449 (< gowor ‘rozmowa’ Sstp, goworzyć ‘rozmawiać, rozprawiać’ Sstp), *Klekot* 1424 (< klekot ‘gadula’ SXVI, por. klekotać ‘wydawać charakterystyczny dźwięk’ Sstp), |*Rzegota* 1419/1420 (< rzegotać ‘dużo mówić, paplać’ Sstp), |*Rzekt*, *Rzechta* 1410 (< rzektać ‘rzeć, skrzeczeć’ Sstp, rzegotać por. wyżej), *Pytek* 1427 (< gw pytek ‘człowiek ciekawy, pytający się’ Sgw, pytać (się) ‘ts’ Sstp).

Inne przezwiska określały osoby jako nieskuteczne w działaniu lub określały skłonności do hazardu: |*Darmosz* 1420 (< darmy ‘bezskuteczny, daremny’ Sstp), *Kostyra* 1413 (< kostyra ‘gracz w kości, szuler’ Sstp).

Duża grupa przydomków i przydomków oznaczających ludzi to nazwy zwierząt i roślin. Są to nazwy metaforyczne, które określają charakter, usposobienie i zachowania człowieka na podstawie podobieństwa do fauny i flory. Zaliczamy tu:

- Przewiska-przydomki utworzone od nazw ssaków: *Bawolek* 1436 (< bawół, bawół ‘ts’ Sstp), *Byk* 1414 (< byk ‘ts’ Sstp), *Byczek* 1432 (< byczek ‘ts’ Sstp), *Cap* 1402, |*Cappek* 1436 (< cap ‘koziół’ Sstp), *Cielek* 1427 (< cielek ‘ts’ Sstp), *Cielątko* 1415 (< cielątko ‘dem. od cielek’ SXVI), nazwa złożona *Cieleca Noga* 1434, *Ciołak* 1448 (< ciołak ‘podrosłe cielek’ SXVI), *Ciołek* 1401 (< ciołek ‘byczek’ Sstp), *Giemza* 1419 (< giemza, giemza ‘dzika koza’ SXVI), *Gronostaj* 1445 (< gronostaj ‘gatunek zwierzęcia’ Sstp), *Jagniątko* 1426 (< jagniątko ‘ts’ Sstp), *Knur* 1417 (< knur ‘samiec świni’ SES), *Kobyła* 1404 (< kobyła ‘samica konia’ Sstp), *Koza* 1436 (< koza ‘gatunek zwierzęcia’ Sstp) i szereg form utworzonych od tej nazwy: |*Kozanka* 1405, *Kozia Noga* 1431, |*Kozibor* 1421, |*Koziej* 1449, *Kozica* 1434, |*Kozina* (SSNO *Kozina*//*Kosina*) 1407, *Kozień* 1433, *Kozi Rod* 1404 (< koza ‘gatunek zwierzęcia’ Sstp), |*Kozipas* 1444 (< paść ‘umożliwiać bydłu nakarmienie się’ Sstp, por. *kozopas* ‘pasterz kóz’ Sstp), *Kozka* (SSNO *Kozka*//*Koska*) 1402 (< kozka ‘dem. od koza’ SXVI), *Kozielek*, *Kozioł* 1427 (< kozioł ‘samiec kozy’ Sstp), *Kozielek*, *Kozłek*, *Kozielek*, *Koziołek* 1415 (< koziołek ‘młody kozioł’ Sstp), *Koźle* 1405 (< koźle ‘kózka, koziołek’ Sstp), *Koźlec* 1444 (< koźlec ‘koziół’ Sstp), *Koźlak* 1411 (< kozioł por. wyżej, koźlak ‘młody kozioł’ SW), *Łabaj* 1444 (< łabaj ‘wielki pies’ SXVI), *Łasica* 1409 (< łasica ‘gatunek zwierzęcia’ Sstp), *Mysz* 1442, |*Mysza* 1439, |*Myszaj* 1447, |*Myszopad* 1434 (< mysz ‘ts’ Sstp), *Myszka* 1434 (< mysz por. wyżej, myszka ‘o maści końskiej – popielaty’, ‘muskul, mięsień’ Sstp), *Osiel* 1426 (< osioł ‘ts’ Sstp), *Pies* 1408 (< pies ‘ts’ Sstp), *Prosiątko* 1408 (< prosiątko ‘małe prosię’ Sstp), |*Sarnek* 1405 (< sarna ‘ssak z rodziny jeleniowatych’ Sstp), *Sarnka* 1414 (< sarnka, sarenka ‘dem. od sarna’ L), *Suka* 1417 (< suka ‘samica psia’ SXVI), *Suczka* 1404, |*Suczel* 1417, |*Sucz* 1417 (< suczka ‘dem. od suka’ SXVI), *Świnia* 1406, *Świnka* 1401, |*Świniątko* 1444, |*Świnioch* 1404, |*Świnko* 1431 (< świnia ‘zwierzę domowe’ Sstp, świnka ‘ts’ Sstp); nazwy ogólne: |*Gadzinka* 1449 (< gadzina ‘wszelkie stworzenie budzące wstręt’ SXVI), *Rogala* 1420 (< rogala ‘zwierzę rogate, rogacz’ Sstp).
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw ptaków: *Bąk* 1423, *Bączek* 1409, |*Bączka* 1444 (< bąk ‘ptak z rodziny czaplówatych’, ‘puchacz’ Sstp), *Cietrzew* 1448 (< cietrzew ‘gatunek ptaka’ Sstp), *Czajka* 1439, |*Czajko* 1437 (< czajka ‘gatunek ptaka’ Sstp), *Drozd* 1408, |*Drodek* 1425 (< drozd ‘gatunek ptaka’ Sstp), *Dzięcioł* 1426, *Dzięciołek* 1436 (< dzięcioł ‘gatunek ptaka’ Sstp, dzięciołek ‘dem. od dzięcioł’ SXVI), *Gęś* 1428, |*Gęśnik* 1438 (< gęś ‘ts’ Sstp), *Gil* 1416 (< gil ‘gatunek ptaka’ Sstp), *Grzywacz* 1434 (< grzywacz ‘gołąb dziki’ Sstp), *Grzywak* 1438 (< grzywak ‘dziki gołąb’ SXVI), *Jastrząb* 1408 (< jastrząb ‘gatunek ptaka’ Sstp), *Kawka* 1425, |*Kawczyzna* masc. 1405, |*Kawaszka* 1422 (< kawka ‘gatunek ptaka’ Sstp), *Klęsk* 1410 (< klęsk ‘ptak wróblowaty’ SW), *Krogulec* 1411 (< krogulec ‘gatunek ptaka’ Sstp), *Lelek* 1409 (< lelek ‘nocny ptak, sowa’ Sstp), *Orzeł* 1412, *Orzełek*, *Orzelek* 1435 (< orzełek ‘dem. od orzeł, ptak drapieżny’ SXVI), *Pelikan* 1445 (< pelikan ‘ptak miły’ Sstp), *Rudzik* 1427 (< rudzik ‘gatunek ptaka’ StrP), *Skowronek* 1411 (< sko-

wronek ‘gatunek ptaka’ Sstp), *Sowa* 1404, |*Sowianka* masc 1409, |*Sowił*, |*Sowiło* 1440, |*Sowino* 1445, *Sowina* masc 1412 (< sowa ‘gatunek ptaka drapieżnego’ Sstp, sowina ‘licha, nędzna sowa’ SW), *Sowka* 1449 (< sowka, sówka ‘ptak z rzędu sów’ Sstp), *Ślepowron* 1441 (< ślepowron ‘gatunek ptaka’ Str); nazwa ogólna |*Ptaczek*, *Ptaczo* 1436 (< ptak ‘ts’ Sstp).

- Przewiska-przydomki utworzone od nazw ryb, płazów, gadów i in.: *Brzanka* 1435 (< brzanka ‘gatunek ryby’ SXVI), *Dorsz* 1446 (< dorsz ‘ryba drapieżna z rodziny dorszowatych’ SXVI), *Jaszcz* 1420 (< jaszcz, jażdż ‘gatunek ryby’ Sstp), *Karaś* 1401/1402 (< karaś ‘gatunek ryby’ Sstp), *Karasek* 1450 (< karasek ‘dem. od karaś’ SW), *Karp* 1402–1407 (< karp ‘ts’ Sstp), *Okuń*, *Okoń* 1439 (< okoń, okuń ‘gatunek ryby’ Sstp), *Piskorz* 1439 (< piskorz ‘gatunek ryby’ Sstp), *Som* 1414 (< som, sum ‘gatunek ryby’ Sstp), *Wieloryb* 1427 (< wieloryb ‘wielka ryba morska’ Sstp); *Rak*, *Rek* 1401, |*Rakiel*, *Rekiel*, *Rekil* 1415, |*Rakowiec* 1402 (< rak ‘ts’ Sstp), *Ślimak* 1408 (< ślimak ‘ts’ Sstp).
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw owadów: *Giez* 1409, *Giezek* 1413 (< giez, giezek ‘ts’ Sstp), *Kleszcz* 1412, |*Kleszczyca* 1407 (< kleszcz ‘gatunek pająka’ Sstp), *Kobyłka* 1448 (< kobyłka ‘szarańcza’ Sstp), *Komor*, *Komar* 1415 (< komor ‘nazwa owada’ Sstp), *Motyl* 1414 (< motyl ‘ts’ Sstp), |*Mrowa* 1433, *Mrowka* 1445 (< mrowka, mrówka ‘ts’ Sstp), *Mucha* 1424 (< mucha ‘ts’ Sstp), *Osa* 1407/1408 (< osa ‘ts’ Sstp).

Deprecjonujący charakter miało zapewne używanie nazw części ciała zwierząt jako nazw ludzi oraz nazw związanych ze zwierzętami. Wskazywało to zapewne na negatywną ocenę danego człowieka ze względu na jego cechy fizyczne, psychiczne lub pozycję w grupie społecznej. Do nazw tego rodzaju należą:

- Przewiska utworzone od nazw części ciała zwierząt i obiektów związanych ze zwierzętami: *Boch* 1435 (< boch ‘tułów obłupionego ze skóry bydłęcia’ SXVI), |*Chościsko* 1410 (< chwość ‘ogon’ SXVI), *Flak* 1415 (< flak ‘kiszki, jelito’ Sstp), *Grzywa* 1421 (< grzywa ‘ts Sstp), *Rog* 1423 (< rog, róg ‘u zwierząt charakterystyczna narośl na kości czołowej’ Sstp), *Rogacz* 1419 (< rogacz ‘w opisie herbu: róg’ Sstp), |*Rogietko* 1402, |*Rogalec* 1402 (< rog por. wyżej), *Ryj* 1440 (< ryj ‘spiczasty pysk’ L), *Ryło* 1427 (< ryło ‘pysk, ryj’ SW, ryć ‘kopać, grzebać’ Sstp), *Gnoj* 1403 (< gnoj, gnój ‘nawóz, odchody’ Sstp), *Gnojek* 1412 (< gnojek ‘dem. od gnoj’, ‘człowiek leniwy, człowiek brudny’ SXVI), |*Howiej* 1434, |*Howniejko* 1431 (Krpđ) (< gówno ‘ts’ Sstp, gówienko ‘dem. od gówno’ SW, ukr. howno), *Inochoda*, *Jinochoda* 1407 (< inochoda, jinochoda ‘specjalny chód konia’ Sstp).

Tu zaliczyć należy liczne przewiska złożone, w których skład wchodzi nazwy części ciała zwierząt. Są to nazwy metaforyczne, złożone z dwóch rdzeni lub z dwóch wyrazów. Ukazywały one człowieka jako nosiciela cech przypisywanych zwierzętom drogą wskazywania na podobieństwo. Celem tego zabiegu było wyrażenie ujemnej, deprecjonującej oceny nazywanego człowieka. Są to przewiska: |*Gęsiogon* 1420 ‘ktoś o szczegółach podobnych do gęsiego ogona’, *Kęsy Koń* 1450 (< kęsy ‘krótki, niski, mały’, ‘skrócony, okrojony’ SXVI, ‘krótki, krótko obcięty’ Sstp), ‘ktoś wyglądający jak mały koń’, |*Koniskora* 1448 (< koń por. wyżej, skora ‘zewewnętrzna tkanka ciała’

Sstp) ‘ktoś porównany do skóry z konia’, *Kozia Noga* 1431 ‘ktoś porównany do koziej nogi’, *Kozie Mięso* 1434 ‘ktoś porównany do koziego mięsa’, *Kozi Ogonek* 1446 ‘ktoś porównany do koziego ogona’, *Kozi Piekarz* 1423 ‘być może zły piekarz, nazwany obraźliwie kozim’, |*Kurzynoga* 1442 ‘ktoś porównany do kurzej nogi’, *Łysy Koń* 1434, *Łysa Świnia* 1425 ‘ktoś porównany do łysego, pozbawionego owłosienia konia lub takiej świni’, |*Pirdziwilk* 1409, |*Pirdziwoł*, *Pierdziwoł* 1441 ‘osoba porównana do pierdzącego wilka i woła zapewne dla spotęgowania negatywnej oceny’, |*Piszczykoza* 1418 ‘ktoś kto mówi jakby piszczała koza’, |*Sępolaz* 1414 (< sęp ‘ptak drapieżny’ Sstp) ‘ktoś porównany do sępa’, |*Śmirdzigroch* 1424 ‘ktoś śmierzący jak groch’, |*Śpigież* 1428, |*Śpiryba* 1407 ‘ktoś porównany do śpiącego gza i ryby’, *Świnia Głowa* 1444, |*Świnigłowa* 1434, |*Świnioucho* 1447 ‘ktoś porównany do świńskiej głowy lub ucha’, *Wilcza Dupa* 1441, *Wilcza Skora* 1424 ‘ktoś porównany do skóry lub dupy wilka’, *Wołowa Dusza* 1425 ‘ktoś porównany, zapewne żartobliwie, do duszy woła’.

– Przezwiseka-przydomki utworzone od nazw roślin: *Brzezina* 1431 (< brzezina ‘brzozy w lesie’ Sstp), *Brzezinka* 1435 (< brzezinka ‘brzezina, laszek brzozowy’ SW), *Brzoza* 1414–1415, *Brzozka* 1430 (< brzoza ‘ts’ Sstp, brzozka ‘dem. od brzoza’ SXVI), *Cebula* 1408, *Cebulka* 1410 (< cebula ‘ts’ Sstp, cebulka ‘dem. od cebula’ SXVI), *Chmiel* 1418 (< chmiel ‘gatunek rośliny’ Sstp), *Chmielnik* 1415 (< chmielnik ‘gatunek rośliny’ Sstp), *Cieciorka* 1412 (< cieciorka ‘groch’ Sstp), *Figa* 1435 (< figa, fig, fik ‘drzewo lub owoc figowy’ Sstp), *Fijolek* 1443 (< fijołek ‘ts’ Sstp), *Gaj* 1414, |*Gajek*, *Gajko* 1415 (< gaj ‘mały las’ Sstp), *Gałązka* 1435 (< gałązka ‘ts’ Sstp), *Gorczyzka* 1449 (< gorczyzka ‘gatunek rośliny’ Sstp), *Groch* 1440, |*Grochal* 1423, |*Grochala* 1422, |*Grochola* 1415, |*Grochot* 1443, |*Grochota* 1424 |*Grochownik* 1449 (< groch ‘gatunek rośliny’ Sstp), *Gryka* 1411 (< gryka ‘rodzaj rośliny’ Sstp), *Grzyb* 1405, |*Grzybian* 1411 (< grzyb ‘ts’ Sstp), *Kłoda* 1433, |*Kłodawa* 1426 (< kłoda ‘pień, kłoc, słupek’ Sstp), *Kostrzewa* 1440, *Kostrzew* 1409, |*Kostrzewo* 1412 (< kostrzewa ‘chwast zbożowy’ Sstp, kostrzew ‘gatunek rośliny, kostrzewa, rodzaj trawy’ SXVI), |*Kostrzybiał* 1426, |*Kostruszek*, *Kostruszek* 1422 (< ps *kostr ‘coś ostrego, paździerzystego’ SpC, biały ‘ts’ Sstp), *Koźlik* 1421 (< koźlik ‘gatunek rośliny, koźlek lekarski’ Sstp), *Lipa* 1406, |*Lipiej* 1410, *Lipka* 1402, *Lipowy* 1445 (< lipa ‘ts’ Sstp, lipka ‘gatunek rośliny’ Sstp, lipowy ‘związany z lipą’ SXVI), *Ogurek* 1440, |*Ogurzec* 1414 (< ogurek ‘ts’ Sstp), *Ostroża* 1413 (< ostroża ‘kłująca roślina’ Sstp), *Pszenica* 1446 (< pszenica ‘ts’ Sstp), |*Rzeczanka* m 1438, |*Rzepiech* 1448, *Rzepka* 1420 ż (< rzepa, rzepka ‘gatunek rośliny’ Sstp), *Słodyczka* 1428 (< słodyczka ‘gatunek rośliny’ Sstp), *Słodziennik* 1404 (< słodziennik ‘gatunek rośliny’ SW), *Strąk* 1426, *Strączek*, *Strączko* 1402, |*Strączka* 1425, |*Strąkła* 1434 (< strączek ‘dem. od strąk’ SXVI, strąk ‘ts’ Sstp), *Szalej* 1408 (< szalej ‘nazwa rośliny’ Sstp).

b) Przezwiseka i przydomki charakteryzujące człowieka ze względu na cechy moralne

Do przydomków określających pozytywne cechy moralne człowieka należą nazwy *Dobry* 1434 (< dobry ‘dobrze czyniący, prosty, cnotliwy, dodatnio oceniany w hierarchii społecznej, poważany’ Sstp) i dwie nazwy pochodzące od rze-

czowników pospolitych nie poświadczonych w słownikach języka polskiego, ale mających odniesienie do wyrazów istniejących w prasłowiańszczyźnie: *Dobran* 1443 (< ps *dobranъ ‘człowiek dobry, poczciwy’ SpC), *Dobrzej* 1419 (< ps *dobrějъ ‘dobry człowiek’ SpC), nazwy *Chrobry*, *Chabry* 1425 (< chrobry ‘dzielny’ Sstp), *Szczodrosz* 1445 (< szczodry ‘użyczający obficie darów’ Sstp), *Śmiała* ż. 1438 (< śmiały ‘ts’ Sstp), *Twardy* 1403 (< twardy ‘niemiękki’, ‘nieugięty, niepodatny na wpływy’ Sstp).

Zaliczyć tu należy przydomki metaforyczne dotyczące: szacunku i prawdy *Pocza* 1414 (< pocza ‘cześć, szacunek’, ‘dar celem pozyskania kogoś’ Sstp), *Prawda* 1430 (< prawda ‘ts’ Sstp); wiary: *Modła* 1405 (< modła ‘cześć oddawana Bogu’ Sstp), *Pacierz* 1414 (< pacierz ‘ts’ Sstp); działania na rzecz innych ludzi: *Zbawiciel* 1426 (< zbawiciel ‘ratujący w niebezpieczeństwie, wybawca, przeważnie o Bogu’ Sstp); dążenia do realizacji celu i uzyskania nagrody za jego realizację: *Cel* 1410 (< cel ‘porządany rezultat dążeń’ SXVI, cel ‘punkt, do którego się strzela’ Sstp), *Fortuna* 1411 (< fortuna ‘los, przeznaczenie, przypadek’, ‘bogactwo, dostatek’ SXVI), *Chwała*, *Chala* 1417 (< chwała ‘uznanie, rozgłos’ Sstp).

Wśród przerwisk określających negatywne cechy moralne wiele odnosi się do braku dobra oraz uczciwości i kłamstwa. Nieuczciwi ludzie określani byli nazwami takimi, jak charakteryzujące bezpośrednio nazwy *Chytrzan* 1438 (< chytry, chytry ‘podstępny, wykrętny, przemyślny’ Sstp), *Oszust* 1430 (< oszust ‘ten kto wprowadza kogoś w błąd’ SXVI), *Szybala* 1438 (< szybala ‘oszust’ SXVI), *Zakrętny* 1420 (< zakrętny ‘pełen zakrętów, pokrętny, wykrętny’ SW, krętny ‘wijący się’, ‘wykrętny’ SXVI); metaforyczne nazwy *Chyba* 1426 (< chyba ‘błąd, niedostatek’ SXVI), *Fortyl* 1439 (< fortyl, fortel ‘wybieg, wykręt prawny’, ‘zysk’ Sstp), nazwy etniczne *Cygan* 1401, *Cyganko* 1448 (< cygan ‘człowiek nieuczciwy, krętacz, oszust’ SXVI), z którymi wiązał się negatywny stereotyp, jak się wydaje, już w I p XV w.; nazwa charakteryzująca bezpośrednio *Przechrzest* 1441 (< przechrzta ‘ten kto przyjął chrzest przeciwny swej religii’ Sstp). Negatywne cechy moralne człowieka określały metaforycznie i metonimicznie nazwy diabłów i ich siedziby: *Czartek* 1401, *Czartak* 1413 (< czart ‘demon, diabeł’ Sstp), *Dyjabeł* 1442 (< dyjabeł ‘ts’ Sstp), *Pkieł*, *Piekieł*, *Piekło* 1427 (< piekieł, pkieł, piekło ‘miejsce pobytu skazanych na wieczne potępienie’ Sstp). Cechę uchylania się od odpowiedzialności określała biblijna nazwa własna *Pilat* 1442 (< pilat ‘człowiek uchylający się od odpowiedzialności’ SW) i formy pochodne od tej nazwy: *Pilatek*, *Pilatko* 1449.

Niektóre przerwiska odnosiły się do sfery życia intymnego w jego negatywnych przejawach. Należą tu przerwiska charakteryzujące bezpośrednio: *Duchna* 1432 (< duchna ‘kobieta lekkich obyczajów’ Sstp), *Duchnik* 1424 (< duchnik ‘rozpustnik’ Sstp), *Dziewczur* 1447 (ps *děvčurъ ‘kobieciarz’ SpC), *Frej*, *Fryj* 1450 (< fryj ‘zaloty’, fryjować ‘oddawać się rozpuście’ Sstp), *Gach* 1428 (< gach ‘rozwiązły mężczyzna, kobieciarz’ SXVI), *Gaszek* 1407 (< gaszek ‘dem. od gach, kochanek’ SXVI), *Pieścich* 1444 (< pieścich ‘ulubieniec’ SXVI, pieścić ‘otaczać nadmierną opieką, tulić,

głaskać' Sstp), *Świerzepec* 1402 (< świerzepec 'ogier', 'rozpustnik' Sstp). Do nazw metaforycznych zaliczamy: *Chuć* 1438 (krpd) (< ukr. chuć 'chęć').

c) Przewiska i przydomki charakteryzujące człowieka ze względu na cechy umysłowe

Cechy umysłowe znalazły odbicie w przydomkach oceniających pozytywnie, charakteryzujących osobę bezpośrednio: *Mądry*, *Mąder* 1431, *|Mędrzyń* 1438 (< mądry, mąder 'ts' Sstp), *Mędrzyk* 1416 (< ps *mōdrъсь 'rozumny człowiek' SET – za Słow. etym.-mot., cz 1), *Łowny* 1434 (< łowny 'umiejący łowić, dobry, zręczny do łowów' SXVI), *Rozumnik* 1439 (< rozumnik 'człowiek przebiegły, rozum 'ts' Sstp). Tu należą także nazwy metaforyczne *Glosa* 1434 (< glosa 'tłumaczenie, komentarz' Sstp), *Gramatyka* 1438–1450 (< gramatyka 'nauka o właściwościach języka' SXVI), *Gramota* 1440 (< gramota 'pismo, dokument' SXVI), *Pewnik* 1436 (< pewnik 'pewność' SXVI), *Filozof* 1445 (< filozof 'mędrzec, uczonek' Sstp), *Litera* 1436 (< litera 'ts' SXVI), *Literat* 1409 (< literat 'ten, co zna litery, co umie czytać i pisać' Sstp), *|Kronik* 1434 (< kronika 'ts' Sstp), *Rozum* 1440 (< rozum por. wyżej), *Rozmysł* 1447 (< rozmysł 'namysł, rozważa', 'mądra myśl, sentencja' Sstp), *Reguła* 1450 (< reguła 'zbiór przepisów, prawidło' Sstp), *Sąd* 1431 (< sąd 'ts' Sstp).

Jako głupią i ciemną ukazywały daną osobę przewiska charakteryzujące bezpośrednio, oceniające negatywnie: *Dubiel* 1424 (< dubiel 'tępy, nieokrzesany człowiek' SXVI), *Fijoł* 1432 (< fijoł 'głupiec' SW), *Głupiec* 1449 (< głupiec 'człowiek głupi' SXVI), *Mały Mądry* 1403 (< mały 'nieduży co do rozmiarów, niewielki co do wagi', 'przeciętny, błahy' Sstp, mądry por. wyżej) 'mający niewiele mądrości', *Mozgowiec* 1447 (< mozgowiec 'człowiek uparcie trzymający się tego co sam wymyślił, szaleniec' SXVI), *|Niedośpiatek* 1438 (< niedośpiały 'niewystarczająco rozwinięty' Sstp), *Pleskot* 1402 (< pleskot 'człowiek mówiący od rzeczy' SW); nazwy metaforyczne *Błąd* 1417 (< błąd 'błądzenie, uchybienie' Sstp), *Omyła* 1443 (< omyła 'błąd' SXVI, omył 'nieuwaga, wątpliwość, głupstwo' Sstp), *Tarkot*, *Tarchot* 1415, *|Tarkosza* 1443 (< roztarchały 'rozproszony' Sstp).

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

BAK: *Nicolaus Bacc* ca 1449 AGZ XIX 1804. BARZA: *Przeczslaus Barza* 1434 Zakr II 82. BARZAN: *Kmethonis Stanislai Barzan* 1422 Hel II 1846. BARZYSZ: *Nicolaus Barzisz* (testis) 1404 RWlkp I 561. BAWOLEK: *Iacobus Bawolek* 1436 AGZ XIII 98, sim. ibid. 99. BĄCZEK: *Johanni Banczek*, civi Orloviensi 1409 Łęcz II 1817. BĄCZKA: *Mathias Banczka* 1444 AC II 1189. BĄK: *Stanislao de Woyczeszyno dicto Bók* (dat.) 1423 ŁNW 40. BĄKAŁA: *Petrus Bancala* ... kmetho de Olszenyecz 1421 Hel II 1797. BIJ: *Stanislaum Bij* de Ielouicze (de clenodio Iasztrabczy) 1450 Inscr 952. BŁAD: *Andreas Bland* de Dobeszcow 1417 Łęcz II 2891. BOCH: *Contra Iohannem Boch* 1435 AGZ XI 710. BREDA: *Iohannes Breda* ... scabin(us) civitatis Polanyecz 1449 CdUC II 155. BRZANKA: *Andreas Brzanka* ... cleric(us) 1435 Zbkk II 343. BRZEZINA: *Nicolaus*, canonicus Warscheuiensis, *dictus Brzesina* 1431 Łw 136. BRZEZINKA: *Senden vir* (Sigmund romischer keyser) ... *Niclasen Brzezinka* (acc.) 1435 CEp III 33 s. 544. BRZOZA: *Henricus Petri Brzozza* de Strelicz 1414–1415 AS I s. 38. BRZOZKA, BRZEZKA: *Swyach Brzozka* de Chraplewo 1430 RWlkp I 1349. BURDNO: *Honest(us) vir(-) ... Stephanus Burdno*, civ(is) Szremens(is) 1432 KsMP 586 s. 210. BURDYN: *Burdin*, iudex (Plonensis) 1407 Płoń 964. BURDYNEK: *Ipsi uero Clemens et Burdinek* 1412 Płoń 1858. BURZA: *Ortulan(um) de Ogrodi* ... *Mathiam Burza* 1434 Pw 43. BURZANEK: *Stanislaus Bursanochonis* de Opathowia 1405 AS

I s. 22. BUT: *Iacobo Butht* (dat.), marito Woythkowegen 1443 Łp I 3294. BUTA: *Petrus Butha* de Ko-prziwnicza 1425 Zakr I 1714. BYCZEK: *Petrus Byczek* 1432 Trz 29. BYK: *Andreas Byk* de Drosdowo 1414 Płoń 2267. BYSTRAM: Present(e)... *Bistram* de Malczow 1417 Sand 758. BYSTREK: *Petro Bistrek* (dat.) 1404 RKor s. 447. CAP: Schoeff(e) ... *Joannes Czap* 1402 KsMP s. 7. CAPEK: *Nicolaus Czapek* 1436 Hel II 2636. CEBULA: Hat man gegeben *Czebula* von Ploczke V marken 1408 Tor 765. CEBULKA: Per manus *Nicolai Czebulka*, aule nostre (Wythowdi) notarii 1410 Wln 51 s. 78. CEL: *Mathias alias Czel* (de Swoyczani) 1410 PNZK 2658. CHAM: Quartus (testis) *Cham* de Dlugye 1438 AGZ XI 1107. CHAMEK: *Chamek* 1403 Płoń 362. CHAMIEC: Nobilem *Jahannem Chamyecz* de Dobranouicze 1428 Hel II 2217. CHAMKA: *Chameze*, cubiculario (dat.) regis 1423 Krzyż s. 421. CHEŃNIK: *Jacussio Chethnik* (dat.) 1421 (1404) Hel II 1807. CHLAN: (Testis) *Jasko Chlan* 1406 RWlkp II 284. CHMIEL: *Andrzej Chmel* de Brunowicze 1418 Kacz 3136. CHMIELNIK: *Andreas Chmelnyk* 1415 Kacz 2764. CHOŚCISKO: *Laurencius Choschisko* de Tarnowo 1410 Łęcz II 1991. CHROBRY, CHABRY: (Testis) *Chabry Oziash Nicolaus* 1425 Czer 1799. CHUĆ: *Chucz* (de Ryterowecz ?) 1438 AGZ XI 1131. CHWAŁA, CHAŁA: *Nicolaus Chala*, ministerialis 1417 KW V 271. CHYBA: *Andreas Chiba* de Borucowo 1426 Zakr I 2329. CHYTRZAN: *Jan Chitran*, braseator de Glogouia Minori 1438 Kacz 4869. CICHOSZ: Cum ... *Wenceslao Tychos* 1446 Łw 982. CICHUTKA: *Stanislao Czichutka* de Cussino 1414 Kal 607. CIECIORKA: *Albertus dictus Czczorka*, civis Plonensis 1412 Płoń 1712. CIELAŃKO: *Petrusch Czelantko* 1415 Kacz 2772. CIEŁĘ: Cum *Iohanne Czelan*, opidano de Lyuo 1427 Łw 26. CIEŁĘCA NOGA: *Johannes Czelęcza Noga* 1434 Łw 259. CIETRZEW: Laboriosus *Mathias Czczrzew*, kmetho de Zawadi 1448 AC II 1849. CIOŁAK: Per strenuum dominum *Andream Czolak* 1435 ARP I 47. CIOŁEK: Pechna, filia *Petrassij dicti Czolek* de Boguslauice 1401 Hel II 771. CISZ//CZYŻ: *Nicolaus Czysch* 1420 U 1129. CYGAN: *Micolay Czigan* 1401 Chm s. 556. CYGANKO: *Johannem Cziganko*, ciuem Sandomiriensem ... *Johannem Czigan* 1448 PdLw IV 2477. CZAJKA: *Nicolaus Czayka* de Oleschnyce 1439 CEp II 255. CZAJKO: Pro *Iwan Czaiiko dicto* de Tarnawa 1437 AGZ XI 1040. CZARTAK: *Augustinus Czarthac* de Magna Glogouia 1413 AS I s. 33. CZARTEK: *Derschco Czartek* (de Magnussewo) 1401 RWlkp II 141. CZECZOT: *Mathias* ... misit agrum *Stanislai Czczoth* in Trzesnow 1430 Trz 21. CZECZOTKA: Contra *Stanislaum Czczotka dictum* 1418 Koch 50. CZELO: A przy tom g(est) bil(-) pan *Mikolas Czelo*, starosta Tiessinski 1440 Fon V s. 28. CZĘSTOPIJAN: Dla ... *Czenstopyana* (sokolnika) 1412 RJJ s. 569. CZUŁA: *Alberto Czula* (dat.) 1427 Krzyż s. 432. CZUPURNA m.: Praesent(e) ... *Stanislao Czhwpurna*, marschalco 1401 UPL 38 s. 36. DARMOPYCH: Cum *Paulo Darmopich* 1427 Łw 1. DARMOSZ: Apud *Darmos* 1420 Boch s. 205. DOBRAN: *Dobran* actor cum Oldrichone 1443 AGZ XIII 1915. DOBRY: *Andreas Dobry*, ciuis Warscheuensis 1434 Łw 280. DOBRZEJ: Per *Dobrzy* de Ianicowicze 1419 Pot 49. DOMARZADKO: Present(e) ... *Martino Domarzadko*, cive Opoliense (!) 1410 CdSil I 86. DORSZ: Present(-) ... *Dorsch* 1446 AGZ XI, DCXXIV. DROZD: *Andreas dictus Drosd*, scultetus de Beszadky 1408 PNZK 2230. DROZDEK: *Drosdek* 1425 Zakr I 1801. DUBIEL: Test(is) ... *Stanislaus Dubyel* 1424 RWlkp V 281 s. 229. DUCHNA: *Johannes Duchna* 1432 Tym s. 328. DUCHNIK: *Stanislaus Duchnik* de Pilcza 1424 Czer 1700. DYJABEL: *Nykel faber dictus Diabel* 1442 Łp I 3093. DZIEWCZUR: *Nicolaum Dzewczur*, kmethonem de Rogow 1447 Hel II 3310. DZIEĆCIOŁ, DZIEĆCIEL: *Nicolaus Dzaczol* ... kmetho(-) de Szirznicze 1426 AC II 208. DZIEĆCIOŁEK: *Petr[s]asius Dzandzolek* 1436 KW V 578. DZIK: Present(e) ... *Przybislaw Dzyk* de Guszow 1413 Sand 601. DZIKI: Dominus dux dedit *Mathie alias dicto Dzyky* ... decem mansos super fluuio Omolew ... prope Ostralanka 1428 MkM I 646. FIGA: Cum ... sigill(o) ... *Mathie Figa* de Olesznica, Juniwladislaviensis ... iudic(us) 1435 SDO 181 s. 211. FIJOŁ: *Nicolaus Fiol* 1423 ŁNW 44. FIJOŁEK: Per ... iuratum ... *Nicolaum Fiolek* 1443 KWiel s. 27. FILOZOF: Present(e) ... honorabil(i) vir(o) ... *Mathia Philosopho* de Byczyna, psalmita ... Cracouiensis ecclesi(e) 1445 KMłp 1470. FLAK: *Jacussius dictus Flac* ... scabin(us) (de Bochna) 1415 PNZK 3729. FORTUNA: Nobil(is) domin(us) ... *Iassek Fortuna* 1411 AGZ IV 27. FORTYL: Commemoratio *Micosy dicti Fortil* ca 1439 LML die 19/IV. FREJ, FRYJ: Sutor(-) ... *Gregorius Frey* 1450 ARP I 458. FURYJASZ: Per nobilem *Mathiam Furiasch*, officialem ... de Clodno 1450 AGZ XIV 2321. GACH: Praesent(e) ... *Mikula Gah* ... kmethon(e) de Czaple 1428 CdUC I 83 s. 163. GADZALA: *Nicolaus Gadzala*, procurator de Wodnyky 1440 AGZ XIV 40. GADZINKA: *Nicolaus Gadzynka*, civis de Sambor

1449 AGZ XIV 2212. GAJ: *Nicolaus Gay* de Stewischin (!) 1414 Kacz 2696. GAJEK, GAJKO, GAJK: *Jan Gayek* 1415 Kacz 2784. GAŁAŻKA: *Maczei Gałaska* 1435 Zakr II 1660. GARDY, HARDY: *Gardi* de Chwalicowycz 1418 RWlkp II 520. GASZEK: *Contra Stanislaum dictum Gassek*, de Florencia alias de Cleparz 1407 PNZK 1959. GEŚ: *Nobili Petro ganz* (dat.) de Magnuszewo 1428 MkM I 650. GEŚNIK: *Maczek Gansznik* 1438 Kacz 4876. G(I)EMZA: *Nicolaus alias Gemza*, subcamerarius Czirniens(is) 1419 KW V 302. GIEZ: *Gez*, podłowczy de Sirchow 1409 Semk 16. GIEZEK: *Nicolaus Gezek* (de Falikowo) 1413 RWlkp II 376. GIL: *Erga nobilem Nicolaum Gil* 1416 Ua 130. GLOSA: *In causa Elisabeth mulieris quondam Nicolai dicti glosa* de Poznania 1434 AC II 1053. GŁUPIEC: *Swanscheg Clupiecz* (! pro *Glupiecz*) 1449 Kacz 5869. GNOJ: *Gregorius Gnoy* de Opatowecz 1403 Kacz 1421. GNOJEK: *Stanislaus Gnoyek* ... kmetho(-) de Bambel 1412 PNZK 3090. GORA: *Ian Gora* 1402 Płoń 128. GORCZYCA: *Petrus Gorzcicza*, hefters 1405 Kacz 1698. GORCZYCZKA: *Iwan Gorzciczka* 1449 Łp II 531. GORDY JAN: *Pyotr nye ranczil Swanthoslaowi za Gordyana* 1443 Warsz 726. GOWOR: *Cum procuratore Gowor* 1439 AGZ XII 544. GOWORAK: *Super kmethonem dictum Goworak* 1440 Ty s. 41. GOWOREK: *Goworek* de Cliszow 1408 Hel II 1146. GOWORZYK: *Nobilis dominus Goworik* de Rzeplin 1449 AGZ XIII 4071. GRACZ: *Anna Graczymne* mit erem sone *Niclos Gracz* 1429 KsMP 500 s. 177. GRACZA: *Petrus Gracza* 1402 PNZK 1188. GRACZKO: *Petrus Graczko* 1419 Łęcz II 3406. GRAMATYKA, GRAMATKA: *Gramatka* 1438–1450 TTor s. 111. GRAMOTA: *Nicolaus Gramotha* 1440 Zbkk II 406. GROCH: *Cuidam N. Groch*, kmethoni in Wyssakowo 1440 AC II 1096. GROCHAL: *Kmetho(-)* ... *Grochal* 1423 Czer 1642. GROCHAŁA: *Jacobus Grochala* 1422 Czer 1425. GROCHOLA: *Micolai Grocholya* 1415 Kacz 2823. GROCHOT: *Inter dominum Theodricum de Buczacz et Stanislaum Grohot* 1443 AGZ XII 1138. GROCHOTA: *Present(e) Nicolao Grochota* de Glinka 1424 AGZ IV 65. GROCHOWNIK: *Grzegors Grochownig* 1449 Kacz 5830. GRONOSTAJ: *Stanislaus Gronostay* de Stradom 1445 Kacz 5591. GROSZ: *Iohanni Grosch*, conciu Premisliensi 1435 Łp I 2541. GROZA: *Andreas dictus Grosza* (de Grochowarsko) 1413 Płoń 2114. GROZIM: *Iohannes cum Groszym*, gemani de Swanthochowo 1429 MkM II 71. GRYKA: *test(is)* ... *Mathias Grika* ... *vinari(us) Szedens(is)* 1411 KW V 185. GRZYB: *Iakosm przy tem bil, k[e]dze Grzib* dal Ianowi VI marcas 1405 RWlkp II 245. GRZYBIAN: *Franzko Greybian* 1411 Kacz 2162. GRZYWA: *Marczin Grzywa* 1421 Kacz 3465. GRZYWACZ: *Honestus Michael Grziwacz* de Pobyedziska 1434 ARP I 5. GRZYWAK: *Martinus dictus Grzivak* 1438 Trz 43. GULA//GUŁA: *Reslaff Gvle* 1433 Wierz s. 170. HOWIEJ: *De clenodio Orla: Howyegy* (gen.) de Plonczino 1434 CdP II/2 578 s. 860. HOWNIEJKO: *Howneyko* ... de Antiqua Depolthicze 1431 MHer II s. 84. INOCHODA, JINOCHODA: (Testis) *Johannes Gynochoda* 1407 RWlkp IV 279. JAGNIĄTKO: *Per Paulum dictum Iagnqthko* 1426 KW V 457. JASTRZĄB: *Gregorium dictum Jastrzamb* ... magistrum mechanicorum 1408 PNZK 2153. JASZCZ, JESZCZ: *Jacobus Jaszcz* de Grabowecz 1420 RWlkp I 1075. KARASEK: *Nicolaum Karassek* 1450 AGZ XIV 2248. KARASZ: *Adam Karasz* 1401/1402 Boch s. 157. KARP: *Iacusch Carp* 1402–1407 Łp I 36. KAWASZKA: *Johannes Cawaska* 1422 Czer 1425. KAWCZYNA m.: *Contra Martinum*, kmetonem de Oporowo *dictum Cavcina* 1405 Łęcz II 980. KAWKA: *Jacussius Kawka* et Bartholomeus ... jurati te scabini opidi Lipno 1425 CdP II/1 368. KLEKOT: *Ian de Sobole Clekoth* 1424 Zakr I 473. KLESZCZ: *Nicolaus Cleszcz* 1412 RWlkp II 401. KLESZCZYCA: *Maczek Kleszczicza* 1407 Kacz 1831. KLĘSK: *Andreas Kløskonis* de Krzōczyeski 1410 Łęcz II 1986. KŁODA: *Nicolaum Cloda* de Badowo ... de cleynodio Poraje 1433 Pot 73. KŁODAWA: *Dominum Paulum Clodawa*, canonicum Poznaniensem 1426 AC II 992. KNUR: *Petrus Knur, Paulus Knur* ... ciues de Cracouia 1417 Hel II 1508. KOBYŁA: *Strenuus miles dominus Dobco dictus Cobila*, capitaneus in Pobyedzyska 1404 AC II 6. KOBYŁKA, KOBEŁKA: *Petrus Cobilka*, plebanus in Plone 1448 AC III 2. KOLEC, KOLC: *Chodor Colcz*, barthnyh (!) de Slonka 1445 AGZ XIV 1295. KOMOR, KOMAR: *Petrus Comor* de Pobednik 1415 Kacz 2801. KOSTRUSZEK, KOSTRUSZKO: *Puerorum Costrusskonis* 1422 Hel II 1854. KOSTRZEW: *Andreas* ... docet uno teste videlicet *Costrzew* 1409 Płoń 1290. KOSTRZEWA: *Petrus Costrzeva*, procurator 1440 AC II 366. KOSTRZEWO: *Petrus Kostrewo* cum fratre suo Gosz 1412 KsMP 190 s. 82. KOSTRZYBIAŁ: *Nicolaus*, incola *dictus Kostribal* 1426 Zakr I 1860. KOZA//KOSA: *Olechno Koza* de Czyrniowo 1435 MHer II s. 89. KOZANKA: *Martinus Kozanka* 1405 Hu s. 216. KOZICA NOGA: *Koza Noga* 1431 Łw 162. KOZIBOR: *Petir Koschibor* 1421 GrMark II 43 s. 47. KOZICA//KOSICA: *Andreas Koszicza*

1434 Zakr II 780. KOZIEJ: Kmeto *Kozey* 1449 KoP I s. 343. KOZIEŁ, KOZIOŁ: *Jacobus alias Kosel* 1427 AGZ XI 207. KOZIELEK, KOZŁEK, KOZIEŁK, KOZIOŁEK: *Iohannis Cosslek* de Scudla 1415 Kal 667. KOZIEN//KOSIEN: *Iohannes Kosen* 1433 U 1484. KOZINA//KOSINA: *Stanislaus Koszina* de Kupino 1407 RHer VI s. 24. KOZIPAS: *Ywanis Kozipas* 1444 PdLw IV 1117. KOZIROD: *Johannes Kosy Rod* de Pyser (!) 1404 AS I s. 20. KOZKA//KOSKA: *Jaszek Koska* 1402 RWlkp I 537. KO LAK: *Johannem Koslak* 1411 Hu s. 97. KO LEC: *Andreas Iohannis Koslec* de Olesna 1444 AS I s. 108. KO LĘ: *Contra Coszla* 1405 Hb 95 s. 105. KO LIK: *Niclos Koslig* 1421 GrMark II 43 s. 47. KROGULEC: *Domini ... Petrassy Krogulec* 1411 Kal 135. KRONIK: *Thomas alias Cronik*, opidanus Zacroczimiensis 1434 Zakr II 66. KRZYCZKO: *Michno Kritzko* 1438 CdSil IV 100 s. 56. KRZYK: *Provido Jacobo Crik* (dat.) 1431 KsMP 252 s. 259. KRZYWDA: *Jan Crziwda* de Weliczka 1439 Kacz 4969. KWAŚNIK: *Testis Paulus Kwasznik ...* de Zandowicze 1406 PNZK 1807. KWAŚNO: *Ad Paulum* de Gorzensko *dicto Kwasno* 1420 Czer 1266. LAJ: *Welislaum dictum Lay*, terrigenam Czechonoviensem 1414 Cruc III s. 158. LELEK: *Johanni Lelek* de Casszewo 1409 Łęcz II 1636. LEŃ: *Leyn* de Thirawa 1435 AGZ XI 735. LIGĘZ: *Relicta olim Iacussi Ligansz* de Yestculky 1412 Kal 228. LIGĘZA, LIGĘDZA: *Ieszconi Liganza* 1402 RmK II s. 269. LIPA: *Contra Nicolaum Lippam* de Tarnow 1406 Łęcz II 1131a. LIPIEJ: *Inhabitoribus de Nowi Grod ... videlicet ... Martino ... Lippey* receperunt (Cruciferi) mella 1410 Cruc II s. 191. LIPKA: *Paulus Lipka* 1402 RmK II s. 270. LIPOWY: *Mathias Lypowy* et *Albertus ...* opidani Nove Civitatis Warschoviensis 1445 ŁNW 208. LITERA: *Nobilis Clemens ...* recognovit, quia *Literze*, civi de Siroczech vendidit duodecem centa roborum 1436 Zakr II 2144. LITERAT: *Contra Albertum Lyttherath* de Orlow 1409 Łęcz II 1779. ŁABAJ: *Nicolaus Jacobi Labay* de Ploczosko (!) 1444 AS I s. 107. ŁACNY: *Cristinus dictus Laczni* de Obrithe, subiudex Nurensis 1438 RHer VIII s. 150. ŁADA: *Lada ...* de Brodowo 1425 Zakr I 925. ŁAGODA: *Marczin Lagoda* (de Clukouo) 1436 Zakr II 1829. ŁAGODKA: *Nicolaus Lagodka* de Golyani 1441 ZHer 29. ŁAKOMY: *Jan Lacomi* de Zeger 1409 KsMP s. 67. ŁAPA: *Per ... Johannem Lappa* de Luczianouicze 1434 Hel II 2551. ŁAPKA: *Sbigneus Lapka* 1419 KHist XXV s. 88. ŁAPKO: *Pro homine Lapko* (de Martinow) 1443 AGZ XII 1118. ŁASICA: *Petro* de Brzunyno *dicto Laszyce* (dat.) 1409 Czer 144. ŁASUŃ: *Ianussius Choczimyrsky cum Laszvn*, homine suo 1439 AGZ XII 549. ŁOWNY: *Nicolaus Nicolai Lowny* 1434 AS I s. 85. MAŁODUSZEK: *Iacub Maledushec* (!) 1401 Chm s. 556. MAŁY MAĐRY: *Per scabin(um)* (Florentinensem) ... *Nicolaum Mali Mandri*, curificem 1403 CdUC I 27. MAĐRY, MAĐER: *Lorencz Mondri*, melczar 1431 KsMP 249 s. 259. MĘDRZYK: *Armen(us) ... Mandrik* 1416 PdLw III s. 27. MĘDRZYŃ: ... in Zvkoczyno ... homines ... *Mandrinyo*, Iwana 1438 AGZ XII 454. MIŁOSTNIK: *Domino Andree Milostnik* (dat.) 1432 Krzyż s. 449. MIŁOSTNY: *Cubiculario dicto Milostni* 1431 Krzyż s. 445. MIŁY: *Pawel Myły* 1414–1417 TTor s. 46. MODŁA: (Testis) *Johannis Modla* 1405 RWlkp IV 133. MOTYL: (Testis) *Mothil Swanch* 1414 Kal 461. MOZGOWIEC: *Nic. Mozgouec* de Psari 1447 KoP I s. 487. MROWA: *Cum Petro dicto Mrowa* de Rakowecz 1433 Łw 213. MROWKA: *Causa Mathie Mrowka* 1445 Łw 874. MRZYGLÓD: *Prouidus Jacobus Mrzygloth*, protunc scultetus in Clokoczyno 1427 CdP II/2 570. MUCHA: *Mathias Mucha* de Sobesk<y> 1424 Zakr I 225. MYSZ: *Per laborios(um) ... Nicolaum Mys* de Dzbwnchi 1442 KW V 684. MYSZA: *Andreas Myscha*, scholasticus 1439 AC II 351. MYSZAJ: *Present(e) ... Myssay*, Iude(o) de Belsza 1447 AGZ XIV 1862. MYSZKA: *Johannes Myschca* Cristini de Nyepreszna 1434 AS I s. 83. MYSZOPAD: *Mathias Baran Misschopad*, magister equine (! pro coquine) 1434 Hel II 2575. NAGOTOWY: *Martinus Nagothowi*, civis de Orlow 1410 Łęcz II 1933. NAPORA: *Napora ... kmetho(-)* de Velga Volya 1435 Tym s. 213. NIEDOŚPIAŁEK: *Nicolaus Nyedospatek* 1438 Łw 433. NIEGARDY: *Petrus Nyegardi* 1444 Kacz 5484. OGUREK: *Andreas Ogurek* 1430 KsMP 59 s. 233. OGURZEC: *Nicolaus Ogurzec* de Chlewo 1414 Kal 541. OKUŃ, OKOŃ: *Mathias Pusdro domum suam ... Gregorio piscatori Okwn* vocitato resiganavit 1439 KmK post 421. OMYŁA: *Kmethonem Omylam* 1443 Tmk s. 18. OPAK: *Andree Opak*, opidano de Blone 1428 Łw 54. ORZEL: *Nicolaus dictus Orzel* (de Neradza) 1412 Kal 302. ORZELEK, ORZELK: *Stanislaus Orzelk* 1435 Zakr II 1453. OSA: *Andreas Osza*, viceprocurator de Oszek 1407/1408 Boch s. 166. OSIEL: *Iohannes Ossyel ...* opidan(us) in Zarnowecz 1426 KMlp 1241. OSTROŻA: *A Stana* et *Helizabeth*, filiabus *Ostroshe* de Scarbislaucze 1413 Sand 603. OSZUST: *Petrum Oschusth* 1430 Łp I 2148. PACIERZ: *Johannem Paczer* de Zdanya 1414 PHist XXXVII s. 389. PADUCH: *Domino Nicolao Pa-*

duch ... altariste in ecclesia sancte Marie Magdalene 1443 ARP I 250. PADWICA: *Paulus Padwicza* 1403 Kacz 1435. PELIKAN: Pro *Nicolao Pelikan* 1445 AGZ XI 2058. PEWNIK: (Kmetho de villa Myrzewo) *Petrus Pewnik* 1436 KW V 578. PĘDZIWIATR, PĘDZIWIATER: Pan *Pandziwyatr* kmethonem 1442 AC II 397. PIELAK: ... inter pueros olim *Pielak* et *Iohannem sartorem* 1449 Łw 1206. PIENIAK: *Urbanus Petri Penak* de Bochna 1410 PNZK 2589. PIES: Una cum scabin(o) de Crowodrza ... *Jakel Pes* 1408 PNZK 2266. PIEŚCICH: *Math.* de Carnowo *dictus Pyesczich* 1444 KoP II s. 31. PIŁAT: Present(e) ... nobil(i) ... *Marcissio Pilath* 1442 AGZ XI, CDL. PIŁATEK, PIŁATKO: *Petrus Pylathek* de Wilczkoucize 1449 Inscr 930. PIRZCHAŁA: *Stanislaus dictus Pырzchala* de Plonsko 1411 Płoń 1629. PIRZCHAŁKA: *Andris Pirchalka* 1414–1417 TTor s. 75. PIRZCHO: Pro lignis ad fornacem *Nicolao Pirchonis* VII scotos 1403 RKor s. 439. PISKORZ: Contra *Stanislaum dictum Piskorz* (!) 1439 Tym s. 291. PKIEŁ, PIEKIEŁ, PIEKŁO: *Petrus dictus Pkel* 1427 AS I s. V. PLESKOT: Present(e) ... *Ade dicto Pleskoth* (de Lanczcorona) 1402 Proch 17. POCZTA: Present(e) ... nobil(i) ... *Jacobo Poczta*, Czechonoviensi (iudice) 1414 Cruc III s. 24. PONURO: *Petrus* de Boncza *dictus Ponuro* 1416 Czer 869. PORZĄDNIA: *Nobilis Porzadnya*, diak domini ducis *Michaelis Olschansky* 1441 AGZ XIV 291. PORZĄDNO: *Petrus Stanislai Porzondno* de Lasek 1434 AS I s. 84. PRAWDA: *Prawda*, subiudex terre *Gostinensis* 1430 KkM 165 s. 174. PROSIĄTKO: *Petrum dictum Proszantko* (de Chancin) ... magistr(um) *mechanicorum* 1408 PNZK 2135. PROSTY: *Prosti Jacub* 1447 Kacz 5744. PROTESTA: Cum *Protesta* ... *Iohanni Proteste* 1445 Łw 905. PRZECHRZEST: *Bartosch Przechrist* (!) 1441 PdLw IV 275. PRZEKORA: *Iacobus Przekora*, marszałcus curie domini regis 1431 Proch 73. PSZENICA: Contra *Pszeniczam*, procuratorem *Nowogrodiensem* 1446 Tym s. 142. PTACZEK, PTACZKO: Present(e) ... *Petro Ptaczek* de lancowicze 1436 AGZ XIII 4. PSYCH: *Pych* 1446 Łp II 35. PSYCHOTA: *Nicolaum Pichota* 1403 KZPozn 1241. PYSZA: A *Stanislaw Pysza* de Sokolowo[uo] 1430 Mkm II 201. PYSZEK, PYSZKO: Present(e) ... *Pysszko* 1424 U 1174. PYSZNO: *Jacub Piszno* 1419 Kacz 3174. PYSZNY: Present(e) consul(e) iurat(o): *Iohanne Piszni* 1428 Łp I 1928. PYTEK: Czo ... *raczyl Jacus* ... za *Pythka* 1427 RWlkp I 1246. RAD: *Stanislaus Radonis* de Schamotuli 1430 AS I s. 76. RADOST: *Radost*, saluator de Cracovia 1423 Hel II 1928. RADOSTKA: *Mathias Radostka* de Ylcus 1419 AS I s. 45. RAK, REK: *Petrus* de Raduyewo *dictus Rak* 1401 KZPozn 583. RAKIEL, REKIEL, REKIL: *Nicel Rakel* cum *Henrico Rakel* pro tertia parte *Dambrowka* 1415 KoP I s. 123. RAKOWIEC: Contra *Petrum Rakowecz* de Bochna 1402 PNZK 1095. REGUŁA: ... nobilis *Nicolaus Regula* 1450 Łw 1268. ROG: *Paulus Rog* 1423 Sand 968. ROGACZ: Cum *Nicolao Rogacz* 1419 Koch 903. ROGALA: *Albertus Rogala*, vice domini subiudicis 1420 Ua ante 154. ROGALEC: Contra *Nicolaum Rogalecz* 1402 Inscr 134. ROGIETKO, ROGIETK: *Marcus Rogetko* 1402 Płoń 257. ROZMYŚL: *Stanislai dicti Roszmiszl* de Colochoucize 1447 Hel II 3304. ROZUM: *Waffrzig Rosum* 1440 Kacz 5138. ROZUMNIK: *Petrus alias Rozumnik* de Czirnyeow 1439 AGZ XII 572. RUDZIK: *Frater Nicolaus Rudzik* ordinis *Premonstratensis* 1427 AS I s. 65. RYCHLICH: *Rychlich* 1442 AGZ XIII 1609. RYCHLIK: Gerthr<u>da, consors *Nicolai Rychlik* 1436 AGZ XIII 23. RYCHŁOWIEC: Cum ... *Johanne Rychlowecz* ... rustic(o) de Nowa Ceraez 1430 AC I 32. RYCHŁY: *Vyszco Rychly* de Corzqui 1428 RWlkp IV 1029. RYJ: Apud *Stanislaum Rig* 1440 Trz 54. RYK: *Stanislaw Rik* (dat.) (de Plasky, villa in districtu *Warschouiensi* 1425 Mkm I 217. RYKA: *Martinus Ryka* de Stinauia 1423 Kacz 3611. RYKAŁA: *Stanislai dicti Rikal*, heredis de *Wissoka* 1407 Czer 642. RYŁO: *Nicolaus Rilo* de Crzywcowo 1427 RHer VI 17 s. 26. RZEGOTA: *Rzegotha* 1419/1420 Boch s. 163. RZEKTA, RZECHTA: Test(is). *Stanislaus Rzechtha* 1410 Kal 29. RZEP-CZANKA m.: *Hrin Repczanka* 1438 Łp I 3106. RZEPIECH: *Hominem Iwan Repiech* 1448 AGZ XII 1912. RZEPKA: *Ian Rzepka* 1420 Łp I 1159. SARNEK: *Stanislai Sarnek* 1405 Łęcz II 2398. SARNKA: *Martinus Sarnka* 1414 Kal 487. SĄD: Present(e) ... *Sand*, scolastico in *Konskye* 1431 CdP II/1 383. SIEK: *Dominus Stromilo fideiussit per suum familiarem dictum Szek* 1437 Zakr II 2934. SKORAJ: In hospicio circa *Petrum Skoray* 1408 KW V 140. SKOROSZ: *Skoros* de Ponatoucize 1416 Płoń 2533. SKOWRONEK: *Micolaus Skowronek* 1411 Kacz 2183. SŁABOSZ: *Nobilis Nicolaus dictus Slabosch* de *Kawyeczy<n>*, cubicularius 1431 Proch 78. SŁABY: Cum nobil(i) ... *Nicolao Slaby*, hered(e) de *Rzepyk* 1430 AC II 241. SŁODEK: Cum *Petro dicto Slodek*, civ(e) de *Wislicia* 1415 PNZK 3597. SŁODKI: *Mathias Slotki*, civis *Poznaniensis* 1402 KZPozn 850. SŁODYCZKA: ... per mortem et obitum patruj sui olim *Mathie Slodiczka*, de *Czaple* (kmetho) 1428 CdUC I 83 s. 162–163. SŁODZIEN-

NIK: *Slodienik* (dat.) 1404 RKor s. 447. ŚLUNECZKO: *Jacobus Sluneczko* 1405 Łęcz II 2504. SMĘTEK, SMĘTKO: Per *Smathconem* ministerialem 1417 Hel II 1528. SOBIEGORZ: *Iohannem*, civem Zacrociemiensem *dictum Sobegorz* 1425 Zakr I 1605. SOBIEJUCHA: Nobil(is) domin(us) ... *Iohannes Sobyeyiucha* vicevexillifer(-) 1427 KW V 459. SOBIEŁYS (SSNO: Sobielys//Sobieliz): *Nicolaus Sobyelis* de Przibislawicze 1431 RHist IX s. 232. SOBIEMĄDR: *Andreas dictus Szobyemandr* 1436 U 4443. SOBIEMĘDA: *Michael Sobiemande*, braxator (scabinus ciuitatis Calisiensis) (XIX) 1434 KW V 549. SOBIEPAN: *Dominum Nicolaum Sobyepan dictum*, vicarium de Crasyno (! pro Crosyno) 1418 Koch 601. SOBIEPANEK: *Dominus Cristinus Cruschuiciensis* ... contra *Sobyepankonem* 1418 Koch 316. SOBIEWARZA: *Sobewarza* 1401 KoRodz s. 123. SOM: Hanca, uxor *Janussij Som* de Cracouia 1414 Hel II 1356. SOWA: Present(e) vir(o) nobil(o) ... *Nicolao dicto Sowa* de Misew 1404 KkM 147. SOWIANKA m.: Test(is) ... *Sowanka* (de Bogwedzwicze !) 1409 Kal I. SOWIŁ, SOWIŁO: *Nicolaus Sowil*, procurator Fridrici 1440 AGZ XI 1261. SOWINA m.: *Petrus Sowina* et Derslaus, fratres de Scuri 1412 Kal 239. SOWINO: In hereditatibus nobilium Cziskonis et *Sowyno* et Czechoslai in Długa 1445 Rfcz s. 13. SOWKA: Honorabilis dominus *Iohannes Zowka*, plebanus in Sunecz 1449 AC III 13. STRĄCZEK, STRĄCZKO: Cum *Stranczek* de Iestwaschowice 1402 Piek 379. STRĄCZKA: *Wenczla Stranczka*, de Stradomi[r]a salsator 1425 Kacz 3810. STRĄK: *Margaretha Sulimiri alias Strank* de Bro-lino 1426 MkM I 261. STRĄKLA: *Strakla*, kmetho de Strząmbowo 1434 Zakr II 251. SUCZ: *Rynconi Sucz* ... Ruthen(o) 1417 RJJ s. 513. SUCZEL: Testis *Suczal* 1417 Czer 917. SUCZKA: *Juducus suczka* de Woynouice 1404 KZPozn 1999. SUKA: *Szuka* Ruthenus resignavit ortum 1417 Łp I 866. SZALEJ, SZELEJ, SZALEN: (Testis) *Szaley* 1408 Czer 113. SZCZEGUŁA: *Stanecz dictus Szczegula* 1411 Sand 502. SZCZĘSNY, SZCZESNY: Civem *dictum Hermanum Zelik alias Szczesni* 1422 Krzyż s. 417. SZCZODROSZ: Coram se discreto *Szczodroschone*, presbitero graciali in Buk ... *dictus Szczodrosch* 1445 AC II 1194. SZCZWANY: *Iohanni Sczquany* (!) 1428 MkM I 712. SZYBAŁA: Inter ... reverendissimum ... patrem (archiepiscopum Leopoliensem) et *Szibala*, suum hominem 1438 AGZ XII 420. SZYBAN: *Sziban* ducit testes contra Stachnam 1401 RWlkp I 510. SZYBEL: *Ianussius dictus Szybel*, pater dicte Dorothee 1435 AC II 1063. ŚLEPOWRON: Super *Michaelem dictum Slepovron* ... ab isto colono 1441 Tmk s. 67. ŚLIMAK: Tercium quartale Circuli ... *Slymak* 1408 PdLw II s. 74. ŚMIAŁA ż.: Yze pany *Smala*, czo dała strzebro 1438 RWlkp IV 1076. ŚMIARA, ŚMIERA: *Smiara* de Godacze 1427 Zakr I 2908. ŚMIESZEK: *Maczek Smyeschek* de Ritwani 1444 Kacz 5483. ŚWIERZEPIEC: Martinus ... Elizabethhe, relicte *Alberti Swerzepez dicti*, kmethonis, solvit tres marcas 1402 KZPozn 847. ŚWINIA: *Nicolaus Swyna de Lunczicz* ... acceptus est in concieum (Leopoliensem) 1406 PdLw II s. 22. ŚWINIĄTKO: *Swynathco dictus Iwan* 1444 Łp I 3327. ŚWIN(I)OCH: *Swinoch* (dat.) 1404 RKor s. 447. ŚWINKA: *Petrus Swinka*, subdapifer Syradiensis 1401 Hu s. 224. ŚWINKO: *Swynko* 1431 Łp I 2274. TARKOSZA: *Tarkoscha* 1443 PdLw IV 1060. TARKOT, TARCHOT: Salicid(a) ... *Micolai Tarkoth* 1415 PtCr 197. TRWOGA: Kmetho(-) ... ville (Myrzewo) ... *Iohannes Truoga* 1436 KW V 578. TWARDY: *Nicolaus Twardy* ... consul ... de Lelouia 1403 Hel II 967. USILNIK: *Olbrecht Vssilnig* 1401 CdSil II 21 s. 93. WIELORYB: *Petrus Welorip* de Borze 1427 Zakr I 2752. WIESIOŁEK: Test(is) ... *Andreas dictus Wessolek* ... kmetho(-) de Wrzaszewo 1423 RWlkp I 1135. WIESIOŁO: *Ieschek Vyeszszolo*, kmetho(-) de Cossowo 1436 Zakr II 1819. WIESIOŁY, WESOŁY: *Jan Wyescholi* 1424 Kacz 6904. WOLA: *Petrus Wola* 1419 Łęcz II 3373. WOLEJ: *Wolhey*, procurator domini Iohannis, palatini Lanciensiensis 1409 Sand 469. WŚCIEKŁO: *Mathie dicto Wszczeklo* de Keskovo 1426 MkM I 356. ZAKRĘTNY: Dominus *Nicolaus Zakrattni* 1420 RJJ s. 552. ZAMĘT: II equos *Nicolao Zamath*, fammiliari capitanei Cracoviensis 1427 Krzyż s. 433. ZAMIĘSZKA: Contra *Gregorium Zamyaska*, clericum de Szrodka 1448 AC II 1230. ZAPARTY: *Stanislaus sutor alias Zaparthy* 1445 ŁNW 203. ZAWADA: *Steffan Zawada* habet ius 1410 Kacz 2126. ZAWARTY: Cum *Petro Zawarthy* (de Poznania) 1430 AC II 1016. ZAWIŁO: *Nicolaus Zawylo* ... consul(-) ... civitatis Polanecz 1449 CdUC II 155. ZBAWICIEL: *Nicolao Sbauiczal*, piscatori (dat.) de Zacroczim 1426 Zakr I 2637. ZUFALY: *Providus Groschel*, civis Leopoliensis statuit ... nobilem *Zufali* pro equo 1441 AGZ XIV 247. ŻMUDA: *Opidan(um)* de Czchonow, layc(um) Plocensis diocesis ... *Iohannem cognominatum Zmuda* 1414 Cruc III s. 158.

3. Interakcje ze światem zewnętrznym

Wśród tych przezwisk i przydomków wyróżniamy kilka grup. Należą do nich:

- a) Przewiska-przydomki charakteryzujące bezpośrednio o znaczeniu genetycznym wykonawców czynności oparte na jednym rdzeniu. Motywację dla tych nazw dawały różne czynności wykonywane przez człowieka stale lub okazjonalnie. Tworzono je od czasowników określających te czynności. Są to nazwy: |*Bajak* 1404 (< bając ‘pleść, łąać’ Sstp) ‘ten kto łąe’, |*Bąkała* 1421 (< bęczeć ‘wydawać głos właściwy owadom, brzęczeć’, ‘wydawać głos muzyczny, brzmieć’ SXVI, bąkać, bękać ‘ryczeć (o bydło)’ SXVI) ‘ten kto bąkał, brzęczał, może dużo mówił w sposób szczególny’, |*Beczyło* 1446 (< bekać, beczeć ‘ryczeć, o bydło’ SXVI), ‘ten kto ryczał’, |*Checheł* 1447 (< chechłać ‘rznąć tęnym nożem’ SEB) ‘ten kto rznął tęnym nożem’ (obsceniczne?), |*Chlast* 1413 (< chlastać ‘bić, uderzać’ SXVI) ‘ten kto bił’, |*Chodziej* 1406 (< chodzić ‘ts’ Sstp) ‘ten kto chodził, może szczególnie’, |*Chucha* 1431 (< chuchać ‘wydychać ciepłe powietrze’ SXVI, ‘wydawać tchnienie’ SES) ‘ten kto chuchał, tj. wydawał tchnienie’, |*Chwirala, Chwierala* 1421 (< chwierutać (się), chwierutnąć ‘poruszyć, zachwiać, wstrząsnąć, obruszać’ SW) ‘ten kto chwierutał’, |*Cykała* 1403 (< cykać ‘świstać’ Sstp) ‘ten kto cykał’, |*Czekacz* 1427 (< czekać ‘ts’ Sstp) ‘ten kto czekał’, |*Częp* 1431, |*Czepa* 1424, |*Czepicha* 1415, |*Czepiszka* 1415, |*Czępka* 1436 (< ps *čepěti : *čepěti ‘siedzieć w kucki’ SpC) ‘ten kto kuczał’, |*Czoch* 1447 (< ps *čechati ‘drapać, czochrać’ SpC, czochać ‘drzeć, podrzeć’ SW) ‘ten kto się drapał, czochrał’, |*Czochra* 1448 (< czochrać ‘czesać len, wełnę’ Sstp) ‘ten kto czesał wełnę’, |*Depczyk* 1441, |*Depta* 1426 (< deptać ‘ts’ Sstp) ‘ten kto coś deptał’, |*Drygul-ec* 1450 (< drygać ‘poruszać, potrząsać (całym ciałem lub nogami)’ (Sstp) ‘ten kto dryga’, |*Dybacz* 1440, |*Dybała* 1407, |*Dybiec* 1417, |*Dybuła* 1436 (< dybać ‘skradać się, czyhać’ SXVI) ‘ten kto dybie’, |*Duczadło* 1413 (< duczeć ‘płakać, beczeć’ Sgw, por. ps *dučati ‘płakać’ SpC) ‘ten kto płakał’, |*Drzemula* 1428 (< drzemać ‘być sennym’ Sstp) ‘ten kto był senny’, |*Dukała* 1404 (< ps *dukati ‘wydawać dudniący odgłos’ SpC) ‘ten kto wydawał dudniący głos’, |*Dudzik* 1405 (< duda ‘instrument muzyczny’ SXVI, ps *dudati ‘wydawać niski głos, grać na dudach’ SpC) ‘ten kto grał na dudach’, |*Działosz* 1450, |*Działosza* 1427, |*Działusz* 1421 (< dzielić ‘przeprowadzać podział’ Sstp lub działać ‘pracować, być czynnym, postępować, czynić’ Sstp) ‘ten kto dzielił/działał’, |*Frykacz* 1449, |*Frykot* 1404 (< frykać ‘fruć’ Sgw, por. też frykacyja ‘nacieranie’ SXVI, łac. frico ‘nacierać’ SŁŚ) ‘ten kto nacierał’, |*Guzdrałka* 1448 (< kustrać się ‘guzdrać się, leniwie się zbierać’ SXVI) ‘ten kto się guzdra’, |*Kapała* 1448 (< kapać ‘spływać kroplami’ Sstp) ‘ten kto powodował kapanie’, |*Kartosz* 1422 (< karcić się ‘kłócić się, sprzeciwiać się’ Sstp) ‘ten kto się kłócił’, |*Klaskalo* 1440 (< klaskać ‘uderzać czymś o coś’ Sstp) ‘ten kto klaskał’, |*Krop* 1445 (< kropić ‘obrzucać kroplami wody’ Sstp) ‘ten kto kropił’, |*Łapaj* 1412 (< łapać ‘chwycić, zatrzymać siłą, porywać’ Sstp) ‘ten kto łapał’, |*Łapaczka* 1449 (< łapaczka ‘pułapka’, przen. ‘podstęp, oszustwo’ SXVI) ‘to co służyło do łapania’, |*Łomek, Łomko* 1411, |*Łomik* 1445 (< łomić ‘łamać, rozbijać’ Sstp) ‘ten kto coś rozbija’, |*Mach, Macho* 1437, |*Macha* 1429, |*Machań* 1425 (< machać ‘poruszać szyb-

ko, np. ręką' Sstp) 'ten kto machał', |*Mardo* 1418 (< mardać 'machać ogonem (wyrzad zadowolenia u zwierząt)' SXVI) 'ten kto machał', |*Niewier* 1444 (< negacja nie, wierzyć 'ts' Sstp, por. wierny 'prawdziwy, niefałszywy, wierzący, wyznawca' Sstp) 'ten kto nie wierzył', |*Obalec* 1425, |*Obulec, Obolec* 1421 (< obalić się 'wywrócić się, upaść' Sstp) 'ten kto się wywrócił', |*Obiel* 1427 (< obielać, obielić 'nadawać biały kolor' SXVI) 'ten kto obielał', |*Objadło* 1439 (< objadać (się) 'jeść zbyt obficie' SXVI) 'ten kto się zbytnio objadał', |*Ociącha* 1449, |*Ociąchała* 1434 (< ociądząć 'przeprowadzać egzekucję na mieniu dłużnika' Sstp) 'ten kto egzekwował mienie dłużnika', |*Opalacz* 1423 (< opalać 'poddawać działaniu płomieni' SXVI, opalacz 'ten, kto opala, palacz' SW) 'ten kto opalał', |*Otulka* 1449 (< tolić, tulić 'obejmować rękami, przygarniać ku sobie' Sstp) 'ten kto otulał', |*Otyra* 1416 (< tyrać 'używaniem nadwątlić, nadwerekzyć' L, 'gubić, niszczyć, marnować' SW) 'tan kto coś marnował', |*Parek, Parko* 1430 (< parać się 'zajmować się czymś' SXVI) 'ten kto się czymś zajmował', |*Pierdak* 1414, |*Pierdziątka* 1440, |*Pirdziączka, Pierdziączka* 1420, |*Pirdziel, Pierdziel* 1439 (< pierdzieć 'głośno wydawać gazy' Sstp), |*Piszczadło* 1450 (< piskać 'wydawać cienki, piskliwy głos', 'grać na piszczałce' SXVI, piszczeć 'wydawać wysoki, przenikliwy dźwięk', 'grać na piszczałce' SXVI) 'ten kto piszczał', |*Pociskata* 1448 (< pociskać 'ściskać' Sstp) 'ten kto ścisnął', |*Podmiatacz* 1416 (< podmiatać 'dawać ukradkiem, podsuwać' SXVI), |*Połaj* 1409 (< połajać 'skrytykować, skarcić' SXVI) 'ten kto krytykował, łajał', |*Pomykadło* 1408 (< pomykać 'poruszać, przesuwać' Sstp) 'ten kto coś poruszał', |*Proboło* 1443 (< próba, proba 'ts' SXVI) 'ten kto próbował', |*Przelazło, Przeleżło* 1441 (< przeleźć 'przedostać się przez coś' Sstp) 'ten kto się przedostał przez przeszkodę', |*Przykuta* 1433 (< przykuczać 'przynaglać' R), |*Przytuła* 1423 (< przytulić 'przycisnąć, przygarnąć do siebie' Sstp) 'ten kto przytulał kogoś/coś', |*Psut* 1440 (< psuć 'niszczyć, szkodę wyrządzać' Sstp) 'ten kto psuł', |*Puka* 1445 (< pukać się 'pękać (o pączkach roślin)' Sstp) 'ten kto pękał', |*Rębisz* 1407 (< rąbać 'ścinać, wycinać (drzewa)' Sstp lub rębic 'wycinać las, rąbać drzewo' Sstp) 'ten kto rąbał', |*Rozniat* 1407 (< rozniecić 'rozpalić' Sstp) 'ten kto coś rozniecał', |*Rozpąd* 1433 (< rozpędzić 'zmusić do rozejścia się', 'zniszczyć, wygubić' Sstp) 'ten kto zmuszał do rozejścia się', |*Roztrząs* 1442 (< roztrząsnąć 'uderzeniem rozbić na kawałki' Sstp, roztrząsać 'rozprawiać' SXVI) 'ten kto rozbijał/rozprawiał', |*Ruchała* 1410, |*Ruszek, Ruszko* 1420, |*Ruszyło* 1428, |*Ruszka* 1449 (< ruchać 'wykonywać ruchy, poruszać' Sstp, ruszać 'ts', 'napastować kogoś' Sstp) 'ten kto ruszał (kogoś), napastował', |*Rugała* 1426 (< rugać, por. podrugać '(o niektórych zwierzętach) krzyczeć, wrzeszczeć' Sstp) 'ten kto rugał', |*Ryczek, Ryczko* 1442, |*Ryczycza* 1429 (< ryczeć '(o zwierzętach) wydawać donośny głos' Sstp) 'ten kto ryczał', |*Sapała* (SSNO *Sapała/Zapała*) 1411 (< sapała 'człowiek zwykle zasapany' SW), |*Sapek, Sapko* 1420, |*Sapka* 1436, |*Saput, Saputo* 1419 (< sapać 'ciężko oddychać' Sstp, sapka 'katar' R) 'ten kto sapał', |*Siejka/Ziejka* 1432 (< siać 'rzucić nasiona w ziemię' Sstp, ziajać, ziarac 'gapić się, wpatrywać się uporczywie' Sstp) 'ten kto siał/gapił się uporczywie', |*Siekała* 1425, |*Siekto* 1431 (< siekać 'ciąć na części' Sstp) 'ten kto siekał', |*Skolim, Skolem* 1419 (< skolić '(o psie) ujadać, skomlić' Sstp) 'ten kto ujadał, skomlił, tj. żalił się', |*Skubich* 1420, |*Skubik*

1416 (< skubać, oskubać ‘ogolocić z pierza’ Sstp) ‘ten kto skubał’, |*Skusza* 1413 (< skuszać ‘ćwiczyć’, skusić ‘doświadczyć, poddać próbie’ Sstp) ‘ten kto ćwiczył, doświadczał, poddawał próbie’, |*Skwirsza* 1402 (< skwirczeć, skwierczeć ‘o głosie – dźwięczeć, rozlegać się’, ‘o ptakach – kwilić, krzyczeć żałośnie’ Sstp) ‘ten kto’, |*Smil, Smiło, Smiel* 1416, |*Smilek, Smilko* 1401/1402, |*Smilsz* 1418 (< smiłować się ‘zlitować się’ R) ‘ten kto się zlitował’, |*Strugał* 1447 (< strugać ‘ciosać’ Sstp) ‘ten kto strugał’, |*Szczeguła* 1411 (< szczegotać ‘kłapać, szczękać’ R) ‘ten kto szczękał’, |*Szuda* 1431 (< szudzić, szydzić ‘drwić, kpić z kogoś’ L, szyd ‘szyderstwo’ R) ‘ten kto szydził’, |*Ścinała* 1433 (< ścinać ‘uderzeniem miecza oddzielać od całości’, ‘pozbawiać życia przez ścięcie’ Sstp) ‘ten kto ścinał’, |*Tulaj* 1438 (< tulać się ‘chodzić bez celu, błąkać się’ Sstp) ‘ten kto się tulał’, |*Warkala* 1437 (< warkotać przeciw czemu ‘odwarkać, szemrać’ L, warkotać, warczeć ‘wydać głos wyrażający złość, burknąć, zamruczeć groźnie’ SW), |*Wylazło* 1403 (< wyleźć ‘wydostać się skądś’ Sstp) ‘ten kto wylazł’, |*Zaczekacz* 1406 (< zaczekać ‘czekając zatrzymać’ SW, czekać ‘ts’ Sstp) ‘ten kto zaczekał’, |*Zapadło* 1416 (< zapadły ‘taki, na którego coś spadło’, ‘zasypany’ Sstp, zapaść ‘spaść ku dołowi’ SW) ‘człowiek zasypany’, |*Żuj* 1431 (< żuć ‘rozdrabniać pokarm zębami’ Sstp) ‘ten kto żuł’.

- b) Przewiska-przydomki charakteryzujące bezpośrednio o znaczeniu genetycznym wykonawców czynności oparte na dwóch rdzeniach lub wyrazach (złożone): |*Domamilcz* 1404 (< doma ‘w domu’ Sstp, milczeć ‘nic nie mówić’, ‘biernie, spokojnie się zachowywać’ Sstp) ‘ten kto milczał w domu, tj. posłuszny?’, |*Depczyglina* 1405 (< deptać ‘ts’ Sstp, glina ‘ts’ Sstp) ‘ten kto depcze glinę’, |*Dębonos* 1408 (< dąb ‘ts’ Sstp, < nosić ‘ten kto nosił dęby’, |*Gęboliz* (SSNO *Gęboliz//Gębołys*) 1418 (< gęba ‘twarz, usta’ Sstp, liz : lizać ‘ts’ Sstp) ‘ten kto oblizywał usta’, |*Grochowar* 1403 (< groch ‘ts’ Sstp, warzyć ‘gotować, piec, wypiekać’ Sstp) ‘ten kto gotował groch’, |*Jutrowoj* 1431 (< jutro ‘ranek’, ‘nazajutrz’ Sstp, ps *woj ‘wojownik’ SES) ‘ktoś kto wkrótce (jutro) będzie wojownikiem’, |*Kalimąt* 1429 (< kał ‘błoto, muł’ Sstp, mącić, męcić ‘wzburzać, trząść’ Sstp) ‘ten kto mącił/wzburzał błoto’, |*Kazidąb* 1426, |*Kazimąka* 1405 (< kazić ‘psuć, niszczyć’ Sstp, dąb ‘gatunek drzewa’ Sstp, mąka ‘ts’ Sstp) ‘ten kto niszczył dęby/mąkę’, |*Kręcibroda* 1438 (< kręcić ‘obracać, toczyć’ Sstp, broda ‘ts’ Sstp) ‘ten kto kręcił brodą’, |*Kręcirej* 1415 (< kręcić por. wyżej, rej ‘przywódca, przewodnik’ SXVI) ‘ten kto przewodził’, |*Krzyżanosz* 1412 (< krzyż ‘ts’ Sstp, nosić ‘dźwigać coś na rękach’, ‘mieć przy sobie’ Sstp) ‘ten kto nosił krzyż’, |*Lepiglina* 1444 (< lepić ‘obrzucać, pokrywać gliną, wapnem’ Sstp, glina ‘ts’ Sstp) ‘ten kto lepił (coś) z gliny’, |*Łomikoń* 1430 (< łomić ‘łamać, rozbijać’ Sstp, ‘niszczyć’ SXVI, koń ‘ts’ Sstp) ‘ten kto niszczył konie’, |*Łomilas* 1429 (< łomić por. wyżej, las ‘ts’ Sstp) ‘ktoś kto niszczył las’, |*Mażypień* 1434 (< mazać ‘kalać, plamić, bezcześcić’, ‘także smarować maścią’ Sstp, pień ‘część drzewa’, ‘ród’ Sstp) ‘ten kto hańbił ród’, |*Nabździtuł* 1429 (< bździć ‘oddawać gazy’ SXVI, tuł ‘pochwa na strzały’ Sstp) ‘ten kto bezcześcił symbol walki’, |*Nabździwoda* 1446 (< bździć por. wyżej, woda ‘ts’ Sstp) ‘ten kto bezcześcił wodę’, |*Przebździbłoto* 1415 (< bździć por. wyżej, błoto ‘ziemia rozmokła’ Sstp) ‘ten kto bezcześcił ziemię’, |*Nagnibok* 1446 (< nagiąć ‘wygiąć, zgnać, zakrzywić’ Sstp, bok ‘część ciała, strona różnych przed-

miotów Sstp) ‘ten kto wyginał bok’, |*Obieszębrak* 1408 (< obiesić ‘powiesić, odebrać życie przez powieszenie’ Sstp, żebrak ‘ten co prosi o jałmużnę, nędzarz, biedak’ Sstp) ‘ten kto powiesił żebraka’, nazwy złożone z członem *odrzy-* < *odrzeć* ‘ściągnąć skórę’, ‘podrzeć, zniszczyć’ Sstp, *odrać* ‘obedrzeć, ograbić’ Sstp: |*Odrzygość* 1415 ‘ten kto ograbił gościa’, |*Odrzypłaszcz* 1426 ‘ten kto obdarł płaszcz (z kogoś)’, |*Odrzywąs* 1437 ‘ten kto obdarł (komuś) wąsy’, |*Odrzywilk* 1448 ‘ten kto obdarł wilka (ze skóry?)’, obsceniczne |*Odrzymądo* 1438 (< mądo, mędo ‘jądro’ Sstp) ‘ten kto obdarł komuś jądro’, nazwy utworzone od czasownika *parzyć* ‘oblewać wrzątkiem’ Sstp: |*Parznos* 1414 ‘ten kto sparzył komuś nos’, |*Parzyglen* 1446 (< glen ‘twarda wierzchnia warstwa’ SXVI) ‘ktoś kto sparzył komuś skórę?’; nazwy utworzone od czasownika *palić* ‘sprawiać, że coś płonie’ Sstp: |*Palibart* 1444 (< bart ‘topór’ Sstp) ‘ten, kto spalił topór’, |*Palibroda* 1440 ‘ten kto spalił (komuś) brodę’, |*Pasikoń* 1438 (< paść ‘umożliwiać bydłu nakarmienie się’ Sstp, koń ‘ts’ Sstp) ‘ten kto pasł konie’; nazwy utworzone od czasownika *piec* ‘poddawać pokarm działaniu ognia’ Sstp: |*Pieczykabat* 1418 (< kabat ‘rodzaj krótkiego płaszcza’ Sstp) ‘ten kto piekł, czyli zapewne spalił kabat’, |*Pieczykurek* 1431 (< kurek : kur ‘kogut’ Sstp) ‘ktoś kto piekł koguta’, |*Płacimięso* 1448 (< płacić ‘ts’ Sstp, mięso ‘ts’ Sstp) ‘ten kto zapłacił za mięso’ |*Pobichwast*, |*Pobifast* 1414 (< pobić ‘pozabijać, zniszczyć’ Sstp, chwast ‘ts’, ‘zielsko’ Sstp) ‘ten kto zniszczył chwasty’, |*Pojdziwlas* 1432 (< wyrażenie *pójdź w las* ‘ten kto poszedł w las’, nazwy utworzone od czasownika *porzucić* ‘ts’ Sstp: |*Porzuciradło* 1438 ‘ten kto porzucił radło, czyli pracę w polu’, |*Porzuciszędło* 1444 ‘ten kto porzucił szędło, czyli zapewne rzemiosło’, |*Porzuciwół* 1448 ‘ten kto porzucił woły, czyli pasienie/prowadzenie wołów’; |*Pozżysłód* 1437 (< pożęć ‘spalić’ SXVI, słód, słód ‘ziarna zboża skielkowane i wysuszone używane do produkcji piwa’ Sstp) ‘ten kto spalił słód’, |*Prażygroch* 1427 (< prażyć ‘przypiekać, przypalać’ Sstp) ‘ten kto prażył groch’, |*Przeżrykamień* 1412 (< przeżrzeć, przejrzeć ‘zacząć widzieć’, ‘zobaczyć, dokładnie poznać’, ‘przewidzieć (przyszłość)’ Sstp, kamień ‘ts’ Sstp) ‘ten kto zobaczył kamień?’, |*Skaziczest* 1404 (< skazać ‘zniszczyć’, ‘zabić, uszkodzić, ‘okaleczyć moralnie’ Sstp, cześć ‘dobre imię, honor’, ‘chwała’, ‘cnota’, ‘szacunek’ Sstp) ‘ten kto zbeczczył honor’, |*Skoczybłoto* 1428 (< skoczyć ‘skokiem dostać się gdzieś’ Sstp, błoto por. wyżej) ‘ten kto skoczył w błoto’, |*Skoczylas* 1435 (< skoczyć por. wyżej, las por. wyżej) ‘ten kto skoczył w las’, |*Skubipies* 1414 (< skubać, oskubać ‘ogolocić z pierza’ Sstp, pies ‘ts’ Sstp) ‘ten kto oskubał psa’, |*Stawirej* 1420 (< stawiać ‘umieszczać, przedstawiać, budować’, stawać ‘bywać gdzieś’, ‘być obecnym, być do dyspozycji’ Sstp, rej ‘przywódca, przewodnik’ SXVI); |*Straszyryba* 1431 (< straszyć ‘ts’ Sstp, ryba ‘ts’ Sstp) ‘ten kto straszył rybę/ryby?’, nazwy utworzone od czasownika *trząść* ‘potrzasać’, ‘drzeć (zwłaszcza z zimna)’ Sstp: |*Trzęsigość* 1425 (< gość por. wyżej) ‘ten kto trzął gościem’, |*Trzęsitobela*, |*Trzęsitobola*, |*Trzęsitobuła* 1425, |*Trzęsitobolka* 1450 (< toboła ‘torba podróżna’ Sstp, tobołka ‘torba, worek’ Sstp), |*Trzęsiwor*, |*Strzęsiwor* 1440 (< wor, wór ‘rodzaj torby, worek’ Sstp) ‘ktoś kto trzął tobołkiem, workiem’; |*Tumigrała* 1443 (< wyrażenie *tu mi grał(a)*) ‘ten/ta, która grała komuś w określonym miejscu’ (może obsceniczne), |*Warzygorze* 1434 (< warzyć por. wyżej, gorze ‘nie-

szczęście, biada' Sstp) 'ten kto gotował nieszczęście', |*Ważyjaje* 1434 (< ważyć 'odmierzać ciężar wagą' Sstp, jaje 'jajo' Sstp) 'ten kto ważył jaja' (może obsceniczne), |*Woziwoda* 1450 (< wozic 'transportować coś wozem' Sstp) 'ten kto woził wodę', |*Wircikij, Wiercikij* 1420 (< wiercić, wircić 'drażąc robić otwór, świdrować' Sstp, kij 'laska, pałka, maczuga' Sstp) 'ten kto wiercił kijem', |*Wyszybaba* 1414 (< wyszyć, wyższyć 'wychwalać, cenić nade wszystko' Sstp, baba 'babka', 'staruszka, kobieta w ogóle' Sstp) 'ten kto wychwalał kobietę', |*Wyszyok* 1424, |*Wyszyoko* 1424 (< wyszyć por. wyżej, oko 'ts' Sstp) 'ten kto wychwalał oko (jako symbol mądrości?)', |*Zabi(j)dyjabeł* 1439 (< zabić 'zadać śmierć, odebrać życie' Sstp, dyjabeł, diabeł 'ts' Sstp) 'ten kto zabił diabła', |*Zabijkot* 1443 (< zabić por. wyżej, kot 'gatunek zwierzęcia' Sstp) 'ten kto zabił kota'.

- c) Metonimicznie użyte nazwy przedmiotów i zjawisk związanych z danym człowiekiem. Nazywały one tegoż człowieka, czyli pewną 'całość' przez charakterystyczny, związany z nim szczegół, czyli 'część'. Wyróżniamy wśród nich:

– Przewiska-przydomki utworzone od nazw różnych przedmiotów: *Bawelna* 1448 (< bawelna 'ts' Sstp), *Belt* 1440 (< belt 'strzała, pocisk' Sstp), *Berlo* 1438 (< berło 'ts' Sstp), *Bęben* 1433 (< bęben 'instrument muzyczny' Sstp), *Bębenek, Bębenek* 1402 (< bębenek 'rodzaj sieci' Sstp, bębenek 'dem. od bęben, instrument muzyczny' SXVI), *Brona, Barna* 1413 (< brona 'narzędzie do rozdrabniania ziemi', 'brama' Sstp), *Brzytwa* 1442, *Brzytewka* 1448 (< brzytwa 'narzędzie do golenia' Sstp, brzytewka 'dem. od brzytwa' SW), *Chochla, Kochla* 1407 (< chochla 'duża łyżka drewniana' SW), *Chomąto* 1436, |*Chomątka* 1425 (< chomąto 'jarzmo konia' Sstp), *Ciasto* 1419 (< ciasto 'ts' Sstp), *Ciastko* 1437 (< ciastko 'dem. od ciasto' SXVI), *Czecheł* 1430 (< czecheł 'koszula lub suknia', 'ręcznik' Sstp), *Ćwiek* 1408 (< ćwiek 'rodzaj gwoźdźcia' Sstp), *Dłoto* 1446 (< dłoto, dłuto 'ts', 'toporek o wąskim ostrzu' Sstp), *Drewno* 1448, |*Drewnianka* 1438 (< drewno 'materiał drzewny', 'drzewo rosnące' Sstp, drewniany 'ts' Sstp), *Drumla* 1415 (< drumla 'ustny instrument muzyczny' SXVI), *Grosz* 1435 (< grosz 'drobna moneta srebrna' Sstp), *Grot* 1428, |*Grota* 1443, |*Grotek* 1432 (< grot 'ostrze strzały lub broni kłującej' SXVI), *Gurgol* 1415/1416 (< gurgol, gurgiel 'rodzaj ozdobnego kołnierza' SXVI), *Kachel* 1418 (< kachel 'kafel' Sstp), *Kaganek* 1409–1410 (< kaganek 'lampa olejowa' SXVI), *Klika* 1416 (< klika 'hak, część kuszy' Sstp), *Kloc* 1418 (< kloc 'ścięty, obrobiony pień' Sstp), *Kluka* 1435 (< kluka 'coś zagiętego na końcu, hak' SXVI), *Kobierzec* 1438 (< kobierzec 'tkanina do przykrycia podłogi, ściany' Sstp), *Kocioł* 1419, |*Kocieta* 1418, |*Kociło* 1450 (< kocioł 'metalowe naczynie do gotowania' Sstp), *Kocielek, Kociolek* 1406 (< kociołek 'mały kocioł' Sstp), *Koga* 1409 (< koga 'okręt' Sstp), *Kolasa* 1414 (< kolasa 'rodzaj wozu' Sstp), *Kolek* 1425 (< kolek 'palik' Sstp), *Koło* 1422 (< koło 'okrąg' Sstp), *Komin* 1441, *Kominek* 1433 (< komin 'palenisko, kominek, piec' Sstp, kominek 'dem. od komin' SXVI), *Koryto* 1404, |*Korytaj* 1444, |*Korytasz* 1402, *Korytko* 1421 (< koryto 'podłużne naczynie np. do karmienia świń' Sstp, korytko 'dem. od koryto' SXVI), *Kostka* 1406/1407 (< kostka 'kostka w nodze', 'kostka do gry' Sstp), *Kość* 1405, |*Kościąg* 1414, |*Kościątek* 1450, |*Kościanka* 1420,

Kościę 1403, *Kościel* 1442, |*Kościelec* 1411, |*Kościenka* 1424 (< kość ‘ts’ Sstp, kościan, kościenek ‘kostur, laska’ R), *Kozik/Koszyk* 1406 (< kozik ‘rodzaj noża’ Sstp, koszyk ‘mały kosz’ Sstp), *Kroj* 1444 (< krój ‘żelazny nóż w pługu’, ‘kształt, forma odzienia’ Sstp), *Kropidło* 1430, |*Kropidel* 1419 (< kropidło ‘narzędzie służące do kropienia wodą święconą’ SXVI, kropidło ‘gatunek rośliny’ Sstp), |*Krzyżan* 1401 (< krzyż ‘ts’ Sstp), *Łuczywo* 1405, *Łuczywko* 1410 (< łuczywo ‘kawałek smolnego drzewa używany do oświetlania’ Sstp, łuczywko ‘łuczywo, drzazgi smolne, podpałka’ SW), *Mantyka* 1409 (< mantyka ‘torba podróżna’ Sstp), *Matras* 1441 (< matras ‘materac, poduszka do podścielania’ Sstp), *Miech* 1415 (< miech ‘wór, torba’, ‘przyrząd tłoczący powietrze w piecach kowalskich’ Sstp), *Miotła*, *Mietła* 1450 (< miotła ‘ts’ Sstp), *Oksza* 1410, |*Okszyzna* 1415 (< oksza ‘siekiera, topór’ Sstp), *Ostrożka* 1432 (< ostrożka ‘dem. od ostroga’ SXVI, ostroga ‘kolec do pobudzania konia do biegu’ Sstp), *Piasta* 1447 (< piasta ‘część koła u wozu’ Sstp), *Pochwa* 1421 (< pochwa ‘tylna część rzędu u konia’ Sstp, ‘pokrowiec, futerał na broń’ SXVI), *Pociask* 1413 (< pociask ‘pogrzebacz’ Sstp), *Potraw* 1406 (< potraw ‘trawa porosła na skoszonej łące’ Sstp), *Radło*, *Redło* 1430 (< radło ‘narzędzie rolnicze do orania’ Sstp), |*Rogosz* 1441 (< rogoża ‘mała poduszka do siedzenia’ Sstp), *Rozwora* 1414 (< rozwora ‘drażek łączący przednią część wozu z tylną’ Sstp), *Rydel* 1439 (< rydel ‘narzędzie do kopania ziemi’ Sstp), *Sidło/Szydło* 1412 (< sidło ‘pętla do chwytania zwierzyny’ Sstp, szydło ‘gruba igła z trzonkiem do przekłuwania skóry’ Sstp), *Siekira*, *Siekiera* 1415, |*Siekirek*, *Siekirko* 1448 (< siekiera, siekiera ‘ts’ Sstp), *Siekirka*, *Siekierka* 1402 (< siekierka ‘mniejsza siekiera’ Sstp), *Siodło* 1408 (< siodło ‘rodzaj siedzenia zakładanego na zwierzę’ Sstp), *Smyczek*, |*Smyczko* 1412 (< smyczek ‘czołno’ Sstp), *Szarłat* 1424 (< szarłat ‘kosztowna tkanina’ Sstp), *Szczotka* 1446 (< szczotka ‘narzędzie do czyszczenia (włókien lnu)’ Sstp), *Szczudło* 1407 (< szczudło ‘drewniana noga kaleki’ L), *Śmieć* 1416 (< śmieci ‘ts’ Sstp), *Tarło*, *Terło* 1443 (< tarło ‘przyrząd służący do ucierania’ Sstp), *Thumok*, *Tłomok* 1416 (< tłumok ‘toból, zawiniątko’ Sstp), *Warzecha*, *Warzęcha* 1414 (< warząchew ‘duża łyżka’ Sstp), *Wircioch* 1426 (< wircioch, wircioch ‘tłuczek służący do ucierania czegoś na mialko’ Sstp), *Zajda* 1435 (< zajda ‘kosa’ Sstp), *Zawora* 1430 (< zawora ‘zasuwa, rygiel, zamknięte miejsce’ Sstp).

- Przewiska-przydomki utworzone od nazw obiektów fizjograficznych, budowli i in.: *Barycz* 1413, |*Baryczek* 1415–1427, |*Baryczka* 1415–1427 (< barycz ‘targowisko, na którym odbywał się handel wymienny’ SXVI, por. też ps *baryць ‘moczar, bagnisko, woda stojąca’ SpC), *Blecha* 1440 (< blecha, blich ‘miejsce, gdzie się bieli płótno’ Sstp), *Buda* 1443, *Budka* 1414 (< buda ‘chata, szałas’, ‘budka targowa, kram’ Sstp, budka ‘szopa z desek’, ‘kram, stragan’ SXVI), *Chałupa* 1448 (< chałupa ‘nędzny dom’ Sstp), *Chlewik* 1410 (< chlewik ‘dem. od chlew’ SXVI, chlew ‘pomieszczenie dla zwierząt domowych’, ‘lichy dom, buda’ Sstp), *Gora* 1402 (< gora, góra ‘znaczną wyniosłość ziemi’ Sstp), *Grawda* 1414 (< grawda ‘sad, gaj’ Sstp), *Grzędą* 1439 (< grzędą ‘zagon w ogrodzie’, ‘drażek do wieszania odzieży’ Sstp), *Karczma* 1425 (< karczma

- ‘gospoda, dom zajezdny’ Sstp), *Kiermasz, Kirmesz* 1430 (< kiermasz ‘odpust, jarmark’ Sstp), *Przesieka* 1424 (< przesieka ‘miejsce po wyrąbanych drzewach w lesie’ Sstp), *Rogatka* 1410 (rogatka ‘zagroda, zastawa, szlaban L), *Stodoła* 1435 (< stodoła ‘budynek w gospodarstwie wiejskim’ Sstp), *Stpica* 1437 (< szpica, stpica ‘czoło, front wojska’, ‘szczyt budynku’ Sstp), *Zagroda* 1450 (< zagroda ‘gospodarstwo, miejsce ogrodzone’ Sstp); nazwy złożone: *Nowa Karczma, Nowy Karczma* 1427 (< karczma por. wyżej), *Suchy Las* 1429 (< suchy ‘pozbawiony wilgoci, obumarły, uschnięty’ Sstp, las ‘ts’ Sstp); nazwa ogólna *Głęboki, Głębok* 1430 (< głęboki ‘ts’, ‘niepowierzchnowy, gruntowny, wielki’ Sstp); nazwy mieszkańca: *Borowiec* 1406 (< borowiec ‘mieszkaniec borów’ SXVI), *Konieczny* 1408 (< konieczny ‘będący na końcu’ Sstp), *Nadolny* 1448 (< dół ‘ts’, ‘jama, rów, dolina’ Sstp) ‘ten kto mieszka na dole’, *Podgrodny* 1424 (< podgrodny ‘znajdujący się w pobliżu grodu’ SXVI).
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw dni tygodnia, miesiący, pór roku i in.: *Piątek, Piątko* 1425, *Piątkosz* 1434 (< piątek ‘dzień tygodnia’ Sstp), *Sobota* 1418 (< sobota ‘dzień tygodnia’ Sstp), *Sobotka* 1416 (< sobotka ‘uroczystość ludowa’ SW), *Maj* 1446, *Majek* 1438, *Maik* 1448 (< maj ‘nazwa miesiąca’ Sstp), *Grudzień* 1437 (< grudzień ‘nazwa miesiąca’ Sstp), *Lato, Leto* 1412, *Latoń* 1440, *Latosza* 1413, *Leciech* 1450 (< lato ‘pora roku’, ‘rok’ Sstp), *Wiosna, Wiesna* 1429 (< wiosna ‘ts’ Sstp).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw zjawisk atmosferycznych: *Chmura* 1438 (< chmura ‘mgła’ Sstp), *Grad* 1406 (< grad ‘opad w postaci krup lodowych’ Sstp), *Mroz* 1418, *Mrozoń* 1436 (< mroz, mróz ‘ts’ Sstp), *Pluta, Plita* 1445 (< pluta ‘deszcz, ślota’ Sstp), *Skwara* 1434, *Skwarło* 1419 (< skwara ‘upał, spiekota’ Sstp), *Ślota* 1407, *Ślotyło* 1443, *Ślociło* 1438 (< ślota ‘deszcz kilkudniowy z wiatrem, chłodem, pluta, pluskota’ SW), *Spiek* 1411 (< spieka ‘upał, spiekota’ R, spiec ‘upiec’ Sstp, spiek ‘upał’ SW), *Wiatr* 1426 (< wiatr ‘ts’ Sstp), *Wicher* 1427, *Wicherek, Wicherko* 1401 (< wicher ‘silny, gwałtowny wiatr’ Sstp).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw części garderoby: *Czapka* 1402 (< czapka ‘ts’ Sstp), *Czobot* 1447 (< czobot ‘rodzaj buta’ Sstp), *Kabat* 1425 (< kabat ‘rodzaj krótkiego płaszcza’ Sstp), *Kapturek* 1436 (< kapturek ‘nakrycie głowy’ SXVI), *Kitel, Kityl* 1416 (< kitel ‘szata płócienna’ Sstp), *Patenka* 1443 (< patynka ‘rodzaj obuwia, pantofel, sandał’ Sstp), *Portala* 1442 (< portala ‘portki’ albo ‘chłopiec w obszernych portkach’ Sgw, portki ‘dolna część stroju mężczyzny (raczej niższego stanu)’ SXVI).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw potraw, posiłków: *Barszcz* 1429 (< barszcz ‘ciecz sfermentowana’, ‘gatunek rośliny’ Sstp), *Ćwikła* 1439 (< ćwikła ‘gatunek buraka’ Sstp), *Gruca/Gruc(z)a* 1414 (< gruca ‘krupy jęczmienne lub owsiane’ SXVI), *Kielbasa* 1418, *Kielbas* 1450, *Kielbaska* 1443 SXVI (< kielbasa ‘ts’ Sstp, kielbaska ‘dem. od kielbasa’ SXVI), *Kisiel, Kisil* 1425 (< kisiel ‘gęsty żur’ Sstp), *Masło* 1450, *Masłek, Masłko* 1401 (< masło ‘ts’ Sstp, masłko ‘dem. od masło’ SXVI), *Migdał* 1443 (< migdał ‘ts’ Sstp), *Olej* 1450 (< olej ‘ts’ Sstp),

Omasta 1417 (< omasta, okrasa ‘dodatki do potraw’ SXVI, ‘okrasa, tłustość do kraszenia’ SW), *Patoka* 1406 (< patoka ‘miód płynny’ SXVI), *Pirog* 1422 (< pieróg, piróg ‘rodzaj nadziewanego ciasta’ Sstp), *Piwo* 1421, *Piwko* 1406 (< piwo ‘ts’ Sstp, piwko ‘dem. od piwo’ SXVI), *Polewka* 1445 (< polewka ‘zupa jarzynowa lub owocowa’ Sstp), *Prażmo* 1440 (< prażmo ‘ziarno przypiekane’ Sstp), *Rogal* 1409 (< rogal ‘rodzaj pieczywa w kształcie rogu’ Sstp,), *Rżany* 1447 (< rżany ‘żytni’ Sstp), *Słodowy* 1414–1417 (< słodowy ‘związany ze słodem’ Sstp), *Słodzina* masc. 1439 (< słodzina ‘odpady ze słodu’ Sstp), *Syrek*, *Serek*, *Syrko* 1408, |*Syrniak*, |*Syrnak* 1431, *Syrnik* 1408 (< syr, ser ‘ts’ Sstp, syrek, serek ‘dem. od ser’ SXVI, syrnik, sernik ‘ten, kto robi, sprzedaje sery’, ‘pączek nadziewany twarogiem’ L), *Syrny* 1408 (< serny ‘związany z serem’ Sstp), *Syrwatka*, *Serwatka* 1416 (< serwatka, syrwatka ‘płyn odcisnięty przy wyrobieniu sera’ Sstp), *Szafranek* 1440 (< szafran ‘przyprawa, proszek z wysuszonego kwiatu szafranu’ Sstp); nazwy złożone: *Suchy Polewka* 1428 (< suchy ‘pozbawiony wilgoci, obumarły, uschnięty’ Sstp, polewka por. wyżej), *Sucha Szczuka* 1431 (< suchy por. wyżej, szczuka ‘szczupak’ Sstp).

- Przewiska-przydomki utworzone od nazw minerałów, metali i in.: *Gagat* 1432 (< gagat ‘bursztyn’ SW), *Rubin* 1429 (< rubin ‘kamień szlachetny’ Sstp), *Ruda* 1410, |*Rudel*, *Rudył* 1424, |*Rudna* 1422, |*Rudno* 1449, |*Rudysz* 1407 (< ruda ‘surowiec mineralny’ Sstp).

- d) Przewiska i przydomki o znaczeniu genetycznym nosiciela stanu lub procesu. Tworzone były od wyrazów określających doświadczony przez człowieka proces lub stan, głównie od form czasowników. W funkcji nazw osobowych występowały często imiesłowy biernie zakończone na *-n*, *-t* lub formy utworzone od czasowników w płaszczyźnie antroponimicznej (charakteryzujące bezpośrednio): *Kupiony* 1428 (< kupiony ‘nabyty, otrzymany, odkupiony’ SXVI, part. praet. pass. kupiony od czas. kupić ‘ts’ Sstp), *Łatan* 1446 (< part. praet. pass. łątan od czas. łątać ‘naprawiać zniszczoną rzecz przez wstawienie kawałka materiału w miejsce dziury (o odzieży, obuwiu, dachu)’ SXVI) ‘człowiek ?połatany’, *Miłowan* 1425 (< part. praet. pass. miłowan od czas. miłować ‘kochać, lubić, wysoko cenić, mieć w czymś upodobanie’ Sstp) ‘człowiek (u)kochany’, *Mrzon* 1434 (< part. praet. pass. mrzon od czas. mrzeć ‘umierać’ Sstp) ‘człowiek zmarły’, *Nagwazdan* 1446 (< part. praet. pass. nagwazdan od czas. nagwazdać ‘nabazgrać, nagryzmolić’ SW, gwazdać, ps *gwazdati ‘bazgrać, gryzmolić, partaczyć, robić byle jak’ SES) ‘nabazgrany, może zabazgrany’, *Otluczony* 1439 (< otluczony ‘uszkodzony przez uderzenie’ SXVI, part. praet. pass. otluczony od czas. otluc ‘oddzielić zewnętrzną warstwę przez tłuczenie’, ‘omłócić’ SXVI) ‘człowiek potłuczony’, *Pojman* 1442 (< part. praet. pass. pojman od czas. pojmać ‘schwytać’ Sstp) ‘człowiek pojmany, schwytany’, *Poznan* 1403 (< part. praet. pass. poznan od czas. poznać ‘ts’ Sstp) ‘człowiek poznany’, *Proszony* 1441 (< part. praet. pass. proszony od czas. prosić ‘ts’ Sstp) ‘człowiek proszony’, *Radwan*, *Redwan* 1404 (< part. praet. pass. radowan od czas. radować się ‘ts’ Sstp) ‘człowiek uradowany’, *Siekany* 1444 (< part. praet. pass. siekany od czas. siekać ‘ciąć na części’ Sstp) ‘człowiek (po)siekany’, *Stłuczony* 1443 (< part. praet. pass.

stłuczony od czas. stłuc ‘rozbić, zniszczyć’, ‘uderzyć kogoś’ Sstp) ‘człowiek uderzony’, *Żdan* (SSNO *Zdan/Żdan*) 1425 (<part. praet. pass. *żdan* od czas. *żdać* ‘oczekiwać’ Sstp) ‘oczekiwany’.

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

BAJAK: Erga kmethonem *Bayak* ... czso *Bayacowi* woli vcradzoni ... 1404 Piek 747. BARSZCZ: *Barszcz* de Sanoczeg 1429 AGZ XI 304. BARYCZ: *Petir Barycz* 1413 PdLw II s. 120. BARYCZEK: *Bariczka* ducit testes ... *Bariczek* 1415–1427 Lu IV s. 39. BAWELNA: Pro generoso *Stanislao Bawelna* de Moiaczouicze, tribuno voysky Siradiensi 1448 Hel II 3352. BECZYŁO: *Beczyllo* (acc.) 1446 Tym s. 222. BEIT: *Andreas Belth* de Grzybowo 1440 AC II 374. BERŁO: ... pro *Berlo*, homine ... *Mykossius Berlo* 1438 AGZ XII 401. BĘBEN: *Gregorium alias Banben* et Philippum (...) heredes de armis Pirzchali 1433 Mkm II 464. BĘBNEK, BĘBENEK: Contra *Petrassium Bambnek*, advocatum de Wislicia 1402 PNZK 1123. BLECHA: *Johannes Blecha* 1440 Hel II 2843. BOROWIEC: *Andreas Borowcza* (gen. sg.) 1406 Kacz 1731. BRONA, BARNA: *Johannes Barna* de Grotka 1413 AS I s. 34. BRZYTEWKA: <sup>er nobilem *Stanislaum Brzythewka*, <tenuta>rium in Volkow 1448 AGZ XIV 2159. BRZYTWA: Per ... *Stanislaum Brzythwa* 1442 AGZ XIV, XCII. BUDA: *Johannes Buda*, domprobst der kirche des Heiligen Grabes zu Liegnitz 1443 Lieg 690. BUDKA: Contra dominum *Budkam* ... Jan Szram nye wszøl *Butcze* bydlem y gotowimy penandzmy za dwadzescza grziwen 1414 RWlkp I 857. CHAŁUPA: *Nicolaus dictus Chalupa* 1448 Trz 97. CHECHEŁ: *Nicolaus Chechel* 1447 Kacz 5741. CHLAST: Subcamerarius *Chlast* Masoviensis 1413 Pw 39. CHLEWIK: *Mathias Chlevik* ... consul(-) ... civitatis Bochnensis 1410 Mog 114. CHMURA: *Ian Chmura* (de Schusslarowa) 1438 AGZ XI 1144. CHOCHLA, KOCHLA: *Chochla* de Sobicowa 1407 Czer 31. CHODZIEJ: (Testis) *Chodzey* 1406 RWlkp IV 169. CHOMAŃTKO: *Mathias dictus Chomatko* 1425 Zakr I 904. CHOMAŃTO: *Mathias Chomantho*, opidanus de Noue Myasto 1436 Mkm II 11. CHUCHA: (*Stanisław*) *Chucha* 1431 Tym s. 108. CHWIRAŁA: Prouido *Nicolao Chwirala* (concivi Kalisiensi) 1421 KW V 327. CIASTKO: Pro *Johanne Czyastho* 1437 Tym s. 296. CIASTO: *Matheo dicto Czassto* de Warka 1419 Czer 1095. CYKAŁA: *Andris Czikala* 1403 Tor 592. CZAPKA: *Gregors Czapka* 1402 Kacz 1376. CZECHEL: Per magistrum *Sandiwogium Czechel* 1430 RUJ 1929. CZEKACZ: *Michal Czekacz* 1427 Kacz 4023. CZĘP: *Michael Czamp* 1431 KsMP 225 s. 256. CZĘPA: Yako tø (!) swacza, yako *Pøtr* (!) *Czampa* sz Øbornyk (!) ne zepchnał any zabył Mscyyska Ludomskiego 1424 RWlkp I 1182. CZĘPICHA: *Nicolaus dictus Czampycha* ... consul(-) civitatis Polanyecz 1415 CdUC II 155. CZĘPISZKA: Marcus, viceadvocatus Polanecensis una cum consule ... *Czampiska Nicolao* 1415 CdP III 192. CZĘPKA: Cum ... *Mathia Czøpka* de Lyw 1436 Łw 336. CZOBOT: Cum *Ihnatho Czoboth* 1447 AGZ XIV 1857. CZOCH: *Czoch*, ciuis Premisliensis 1447 Łp II 177. CZOCHRA: Ad *Czuchram* 1448 Łp II 463. ĆWIEK: Testis *Jacussius Cuek* de Czrzesino 1408 Łęcz II 1393. ĆWIKŁA: Strenui domini *Stanislai* de Conin *alias Czwicla*, vicecapitanei Cracouiensis 1439 Hel II 2773. DEPCZYGLINA: Ante portam Tartaryensem ... *Nicolaus Depczyglyna* 1405 PdLw II s. 11. DEPCZYK: *Maczke Depczyg* 1441 PdLw IV 61. DEPTA: Nobilis et praecone (! pro praeconi) *Depta* de Korzeniewo 1426 Mac s. 4. DĘBONOS: *Woyteg Dambonos* 1408 Kacz 1991. DŁOTO: *Dlotho* ... nobili *Iohanni Dlotho*, sculteto (dat.) de Porzeczce 1446 AGZ XIV 1796. DOMAŁACNO: *Domalacno* (dat.) 1404 RKor s. 447. DOMAMILCZ: *Domamilcz* (dat.) 1404 RKor s. 447. DREWNIANKA: *Masz Dreffnanka* 1438 Łp I 2740. DREWNO: *Andreas DREWNO*, kmetho de Comorowo 1448 AC II 1849. DRUMLA: *Drumla Jac.* 1415 KoG s. 62. DRYGULEC: *Drigulecz Iacub* (kmetho de Wola Swancziska) 1450 AGZ XIII 4231. DRZEMUŁA: *Stanislaw Drzemula*, propincerna 1428 Kacz 4087. DUCZADŁO: *Duczadlo* (dat.) de Dlugye Canti 1413 Cruc II s. 197. DUDZIK: *Dudiconem Ponecz*, civem Poznaniensem 1405 KZPozn 2402. DUKAŁA: Test(is) ... *Dukala* plebanus in Malonowa 1404 RWlkp V 179 s. 368. DYBACZ: Per *Petrum Dibacz* 1440 Hel II 2860. DYBAŁA: *Alberto Dybala* (dat.) 1407 RKor s. 455. DYBIEC: *Johannes Dybecz*, kmetho de Wansow 1417 Hel II 1501. DYBUŁA: Kmetho(-) (ville Myrzevo) ... *Nicolaus Dibula* 1436 KW V 578. DZIAŁOSZ: *Heynrich Dyalosch* von Kobelicz 1450 CdSil II 60 s. 61. DZIAŁOSZA: *Ianusius Dzalosa* de Darowice 1427 AGZ III 102. DZIAŁUSZ: *Niclas Dzalusch* 1421 GrMark II 48 s. 247. FRYKACZ: *Martinum dictum Frikacz* de Myedzyrzeczce 1449 Semk 123. FRYKOT: Ad respondendum *Mar-*

tino *Frikot* de Weliczka 1404 PNZK 1436. GAGAT: *Petrus Gagath* de Knissyn, contumax 1432 Hel II 2416. GĘBOLIZ, GĘBOLYS: *Nicolaus, familiaris Nicolai Gambolis*, heredis de Medzylesze 1418 RWlkp I 935. GĘSIOGON: ... inter areas *Petri Ganszyogon* et Przedabogowa, in platea Wenediensi sitam (in Kalisz) 1420 KW V 327. GŁĘBOKI, GŁĘBOK: *Nicolaus, pistor dictus Głęboky* 1430 Łw 118. GORA: *Ian Gora* 1402 Płoń 128. GRAD: *Stanislaus Grad* de Galemino 1406 ASI s. 24. GRAWDA: *Clemens Grawda* (de Wangri) 1414 Ua 118. GROCHOWAR: *Cum Agnethe, vxore Grochowar* 1403 Piek 626. GROT: *Petrus Groth* de Constantin, altaris ad sanctam Mariam in Cracovia 1428 KmK s. 539. GROTA: Test(is) ... *Grotha* de Wrbnowo (!) 1443 RWlkp I 1630. GROTEK: *Grothek* de Jankowice 1432 Hel II 2450. GRUCA: Consul(-) ... *Johannes Gruzca* 1414 KsMP 223 s. 90. GRUDZIEN: Test(is) ... *Micolai Grudzeny* de Smolska 1437 Zakr II 2766. GRZEŃDA: *Super domum Mathie Gręda* 1439 Łw 544. GURGOL: Ad castrum *Schidloviense* ... *Woyslaw dictus Gurgol* 1415/1416 Boch s. 188. GUZDRAŁKA: Present(e) ... domin(o) *Johanne Guszdralka*, vicario perpetuo in ecclesia Gneznensi 1448 KWlp I 221. JUTROWOJ: *Jutrowoy* de Dzarnowo 1431 Mkm II 319. KABAT: *Szczepan Kabath* ... consul(-) ... ciuitatis Radzeuensis 1425 CdP II/1 366. KACHEL: Test(is) ... *Andreas Cachel* de Crziwin 1418 RWlkp III 691. KAGANEK: *Johannes Caganeg* de Getczicze 1409–1410 Boch s. 171. KALIMĄT: Present(e) arbit(r) ... *Georgio, filio Calymanth* 1429 ZbMłp V 1377. KAPAŁA: SUPER ... *Iwanum Capala* 1448 AGZ XI 2594. KAPTUREK, KAPTURKO: *Iohannes alias Kapturek* de Sobnyow 1436 AGZ XIII 88. KARCZMA: *Petrus Karczma* ... consul(-) ciuitatis Radzeuensis 1425 CdP II/1 366. KARTOSZ: *Iacuss. alias Carthosz* de P. subtribunus 1422 KoW II s. 55. KAZIDĄB: *Marczin Pauli Kasidamp* 1426 Kacz 3873. KAZIMĄKA: Platea eundo ad Iudeos ... *Kazymonka* 1405 PdLw II s. 14. KĘSY KOŃ: Apud *Matchiam Kąsy Con* 1450 ŁNW 259. KIELBAS: Senior(-) ... pistorum ... *Jan Kelbas* 1450 PtCr 419. KIELBASA: *Strenuus dominus Nicolaus Kelbassa* 1418 Koch 260. KIELBASKA: *Cum laborioso viro Bartholomeo alias Kelbaska* de Vola 1443 Łw 752. KIERMASZ, KIRMESZ: *Petrus Kermas* sue legitime uxori ... resignavit 1430 KsMP 57 s. 233. KISIEL, KISIL: *Iohanni dicto Kiszel*, heredi de Skarzyno 1425 Zakr I 1105. KITEL, KITYL: *Barthos Kythel* 1416 Łp I 774. KLASKAŁO: *Clementi Claskalo* 1440 Łw 551. KLIKA: *Nobilis Stanislao Clica dicto* 1416 LKP s. 150. KLOC: *Albertus Cloz* de Brzesth 1418 Koch 179. KLUKA: *Petrus Cluka* 1435 AC I 1131. KOBIERZEC: *Honorabili domino Johanni Kobierzecz*, altaris ecclesiarum Wieliczensis 1438 ZbMłp II 519. KOCIEŁ, KOCIOŁ: *Michael Koczel* de Zalese 1419 Łęcz II 3406. KOCIEŁA: *Koczeli canes curcze fouenti* 1418 RJJ s. 556. KOCIEŁEK, KOCIOŁEK: *Stanislaus Coczelk* de Corzip 1406 Płoń 703. KOCIOŁO: *Nobilis Nicolaus Coczilo* de Voyakowa 1450 Inscr 936. KOGA: *Iaco Bartlomeyewi Koga* cona ne ucratł 1409 Płoń 1279. KOLASA: Test(is) ... *Nicolaus Kolassa* 1414 RWlkp V 352 s. 462. KOŁEK: *Kolk* servitor 1425 Zakr I 1359. KOŁO: *Domino Johanni Kolo* 1422 Krzyż s. 418. KOMIN, KUMIN: *Nobilis Cumyn* de Lybyenice 1441 AGZ XIV 3734. KOMINEK: *Jacob Komyneke* 1433 Wierz s. 171. KONIECZNY: *Petro* (dat.) *dicto Koneczni* 1408 Gol 83. KONISKORA: *Petrum Conyskoram*, kmethonem de Kozebrody 1448 Tym s. 167. KORYTAJ: *Nobilis Corithay*, voywoda et advocatus in Glynani 1444 AGZ XIV 1040. KORYTASZ: Test(is) ... *Jan Coritasz* de Pechonino 1402 RWlkp III 186. KORYTKO: *Johanni Corithko*, cubiculario regis 1421 Krzyż s. 416. KORYTO: *Nicolai dicti Coritho*, consul(is) ... de Huscze 1404 Sand 338. KOSTKA: *Petrus Coszthca*, scultetus de Olesznicza 1406/1407 Boch s. 163. KOSTYRA: *Iohannes Costira* 1413 Inscr 1371. KOSZNIK//KOŚNIK: *Stanislaum Cosznik* 1408 Hu s. 371. KOŚCIAJ: *Petrassius Coszczay* (de Mancowo) 1414 Kal 602. KOŚCIAŁEK: *Petrum Coszczalek* de Colek 1450 Inscr 948. KOŚCIANKA: *Nicolaus Coszczanka* 1420 RWlkp II 644. KOŚCIEJ: *Cosczey* de Colati 1403 KZPozn 1520. KOŚCIEL: ... quod tenetur *Kosczel* 3-es marcas 1442 U 1777. KOŚCIELEC: *Dominus Mathias Coszcelec*, palatinus Gławcouiensis 1411 Kal 176. KOŚCIENKA: *Nicolaus Koscenka* 1424 Zakr I 583. KOŚĆ: *Andream dictum Coscz* de Oczieze 1405 Semk 5. KOZIA NOGA: *Koza Noga* 1431 Łw 162. KOZIE MIĘSO: *Stanislaus Kosze Mõszo* 1434 Łw 270. KOZIK//KOSIK//KOSZYK: *Paulus Coszik* de Socolniki 1406 Płoń 813. KOZI OGONEK: *Iacob dictus Coszy Ogonek* 1446 Łp II 75. KOZI PIEKARZ: *Maczek Koszy Pekars* 1423 Kacz 3536. KRĘCIBRODA: Pro ... olim *Petri Cranczibroda* 1438 ZbMłp II 524. KRĘCIREJ: *Iohanni alias Kręczirey* de Rostkowo 1415 Płoń 2354. KROJ: *Promot(k) est* (ad gradum magisterii) ... *Stanislays Croy* de Cobilany 1444 LProm s. 35. KROP: *Im Mertin Krop* von Lublin 1445 PdLw IV 1642. KROPIDEL: *Niclus Kropydel* hot ... 1 marcam czins beczalit 1419 ŁNW 764. KROPIDŁO: *Nicolaus Croidlo* Nicolai de Poznania 1430 AS I s. 76. KRZYŻAN: *Maczko Crzischan* von

der Brese 1401 CdSil IV 16 s. 212. KRZYŻANOSZ: Nobil(i) vir(o) ... *Petro Crzysanoszo* (abl.) 1412 KMłp 1131. KUPIONY: *Kuponi* sutor 1428 Łw 49. KURZYNOGA: (Scabinus) civitatis (Lublinensis) ... *Matis Curzynoga* 1442 ZbMłp III 606. LATO, LETO: Present(e) ... *Petro dicto Latho* 1412 Sand 1694. LATOŃ: *Mathias Lathon* 1440 KsWar 10. LATOSZA: *Jan Latosa* 1413 Kacz 2535. LECIECH: Vassyytham, *Leczcz* ... homines de Miloschevice 1450 AGZ XIV 2333. LEPIGLINA: *Iohanni alias Lepiglina* 1444 Łp I 3331. LIŻYGO D //ŁYSY GO D : *Liszygosz* 1437 KoRodz s. 120. ŁAPACZKA: *Nicoalum Lapaczka* 1449 CdUC II 155. ŁAPAJ: Vna cum *Lapai* 1412 RJJ s. 398. ŁATAN: Causa *Mathie Lathan* 1446 Łw 928. ŁOMEK, ŁOMKO: Thomko ... recognovit vendidisse medium laneum ... pro decem marcis situm penes eundem Thomconem et *Lomconem* ex illa parte provido viro Jacussio 1411 ZbMłp I 288. ŁOMIK: Honestā mulier, conthoralis *Lomik* de Crzywyn, molendinatoris 1445 U 4449. ŁOMIKOŃ: *Nicolaus Lomikon*, heres de Dlusnowo 1430 Tym s. 325. ŁOMILAS: Stanislaus ... totam suam porcionem aduocacie in Czirnycze *Nicolaus Lomylyasz* ... vendidit perpetue 1429 Mkm II 92. ŁUCZYWKO: *Laurenium Lucziwko*, predicatorem de Chroberzs 1410 Inscr 1400. ŁUCZYWO: *Jan Lucziwo* 1405 Kacz 1662. ŁYSA ŚWINIA: *Albertus dictus Lysza Swyna* 1425 Mkm I 115. ŁYSYKOŃ: Cum Dorotea, vxore *Lisy Con* 1434 Łw 253. MACH, MACHO: Kmetho(-) ... ville Mirzewo ... *Iohannes Mach* 1437 AC I 1664. MACHA: *Swantoslaus dictus Macha* domum suam vendidit Petro textori 1429 ŁNW 90. MACHAŃ: Contra *Ywan Machayn* de Nowosdlicz (! pro Nowosedlec) 1425 AGZ XI 145. MAIK: *Marci Mayk*, civ(is) de Cracovia 1448 Górn 12. MAJ: *Maczyek May* ... kmethon(is) de Strachoczina 1446 AGZ XI 2302. MAJEK, MAJKO: *Maykonem* ... *Maykonis* et vxoris sue 1438 Łw 481. MANTYKA: *Laurencio alias Manticze* (dat.) (de Oppatowecz) 1409 PNZK 2532. MARDO: (Testis) *Mardo* de Brodnicza 1418 RWłkp III 690. MASŁEK, MASŁKO: *Petrus Maslko* de Weliczka 1401 Kacz 1175. MASŁO: Thomas cum *Maslo*, vectore de Sądecz 1450 Łp II 783. MATRAS: *Matrasch*, thabernator de Olschina 1441 AGZ V 88. MAŻYPIEŃ: *Nicolaum Mazipien* de Ogrodi 1434 Pw 43. MIECH//MECH: Apud protoconsulem nomine *Nicolaum dictum Mech* 1415 Płoń 2534. MIELCZK: Teodricus de Ostrorog *Nicolay Myelczk* 1447 AS I s. 115. MIELESTA: *Nicolaum Meleysta* 1420 Hel II 1713. MIGDAŁ: *Nicolaus Migdal*, presbiter Gneznensis diocesis 1443 AC II 1167. MIŁOWAN, MIŁWAN: Super *Mylowan*, scultetum de Lypnicza 1425 Gol 384. MIOTŁA, MIETŁA: *Jacobus Myotla* ... de Zakrzow kmetho(-) 1450 Hel II 3431. MROZ: *Iohannem alias Mrosz*, kmethonem de Vsczenyecz 1418 Mkm II 529. MROZOŃ: *Nicolaus Mrozon* 1436 Hel II 2636. MRZON: (Testis) ... *Mrzon* de Welzino 1434 RWłkp I 1429. NAB DZITUŁ: *Laurencius Nabszdzitul* 1429 Łw 84. NAB DZIWODA: *Stanislaum Nabszdiwoda* ... consul(em) civitatis Plocensis 1446 Ploc 143. NADOLNY: *Symeon* molendinator *Nadolny* ante Poznaniam 1448 ARP I 371. NAGNI-BOK: Proud(o) ... *Clementi Nagnibogk*, carnific(i) in Opol 1446 Szr s. 274. NAGWAZDAN: *Iuchno Nagwazdan* de nanyow, Stankow 1446 AGZ XIII 2791. NIEWIER: *Nyewyer*, Ruthenus de suburbio castrī Leopoliensis 1444 AGZ XIV 978. NOWA KARCZMA, NOWY KARCZMA: *Paulus dictus Nowa Karczma*, ciuis de Warschouia 1427 Łw 5. OBALEC: *Obalecz* lutifigulus 1425 Pdłw III s. 118. OBIEL: *Iohanni dicto Obyel* de Fallanczino 1427 Mkm I 493. OBIESIŻEBRAK: Pro parte providi *Gregorij Obesizszebrazk*, civis Cracoviensis 1408 PNZK 2182. OBJADŁO: Per ... *Obyadło*, procuratorem ... in Radzonowo 1439 UAC 318. OBULEC, OBOLEC: *Bartholomeo Obulecz* (dat.) 1421 Krzyż s. 415. OCIAĆCHA: Nic. filius *Iohannis Oczancha* de Wronczino 1449 KoP I s. 532. OCIAĆCHAŁA: *Ioh. Oczanchala* 1434 KoP I s. 532. ODRZYGOŚĆ: *Stanislaus Odrzigosz*, civ(is) de Zamowecz 1415 PNZK 3675. ODRZYMAĐO: Den garten gelegen ... czwischen *Odrzymondon* (!) vnd czwischen Clischen 1438 Łp 2777. ODRZYPLASZCZ: *Paulus Odrzypłaszcz* 1426 Łp I 1781. ODRZYWAŚ, ODRZYWAŻ: Ad instanciam *Nicolai alias Odrzwansch*, piscatoris 1437 ŁNW 167. ODRZYWILK: *Jan Odrzywilk* (de Mszczonow) 1448 Tym s. 106. OKOPCIAŁ: *Iohanni Okopczyal*, familiari domini Ostrorog 1447 ARP I 360. OKSZA: *Mikolay Okscha* 1410 Kacz 2068. OKSZYNA: Scheppin ... *Matis Ochšina, Hannos Ochšina* 1415 CdSil X 312. OLEJ: *Mathias Oley* 1450 U 2056. OLEJARZ: *Petrus Oleyarz* 1449 Łp II 578. OLEWNIK: *Florianus Olewnik* ... vendidit domum suam *Mathie Konusczek* 1438 Łw 470. OMASTA: *Stanislaus Omassta*, de Cauczyn (!) scultetus 1417 Gol 159. OPALACZ: Cum *Opalacz Paulo* de Woyslaucize 1423 Sand 982. OSTROŻKA: *Paulus Ostroska*, ciu(is) Cracouiens(is) 1432 Hel II 2460. OTŁUCZONY: *Nicolaus* de Wloschynow *Otluczony* 1439 CEp II 255 s. 390. OTUŁKA: *Otulka* de Vlicz 1449 AGZ XI 2776. OTYRA: *Albertus Othira*, quondam Martini de Luthome, clericus Poznaniensis diocesis 1416 KW V 256. PALIBART: Ste-

phanus *Palibarti* de Warda 1444 AS I s. 108. PALIBRODA: Nobilis dominus *Stephanus Palibroda*, heres de Grabowo 1440 AC II 1088. PAREK, PARKO: *Iwan Parek* de Iasenow 1430 AGZ XI 408. PARZNOŚ: *Michaelem dictum Parznos* (civem Gnewcoviensem) 1414 Cruc III s. 139. PARZYGLEŃ: *Kmethonem Petrum Parzigen* 1446 AGZ XIII 3067. PASIKOŃ: Nobilis *Paszykon* 1438 Ua 192. PATENKA: Cum prouido viro *Stanislav alias dictus Patenka* 1443 Łw 759. PATOKA: *Pathoka* 1406 Łęcz II 2671. PIASTA: *Johannes Pyasta* ... consul(-) Brestens(is) 1447 CdP II/2 400. PIĄTEK, PIĄTKO: *Nicolaus dictus Pyontek* ... in Długi Stok 1425 MkM I 32. PIĄTKOSZ: Nobilem dominam *Catherinam* ... filiam olim *Pelcze dicti Piathkos* ... de Szczithniki 1434 Hel II 2514. PIECZYKABAT: *Ratsherr(-)* ... *Barthossius Pieczikabat* 1418 KsMP s. 11. PIECZYKUREK: In domo *Stanislai Pyeczicurek*, laici in Spital 1431 AC III 514. PIERDAK: *Cristine, uxori Stanislai dicti Perdak* de Bochna 1414 PNZK 3556. PIERDZIAŃKA: *Sartor(-)* ... *Lorenz Pyerdzanka* 1440 ARP I 194. PIRDZIAŃCZKA, PIERDZIAŃCZKA: *Pirdzanczka* 1420 Koch 1822. PIRDZIEL, PIERDZIEL: *Iacobus Pyrdzel* 1439 CEp II 255 s. 388. PIRDZIWIŁK: Ex parte pre<c>onis ... dicti *Pirziwilk* 1409 Płoń 1368. PIRDZIWOŁ, PIERDZIWOŁ: *Iohannes Pyrdziwol* reposuit primum terminum 1441 AGZ XII 942. PIROG: ... predictus *Adam cognominatus Pyrok* 1422 KkM 158. PISZCZADŁO: Cum *Kmethon(e)* ... *Piszczadlo* 1450 AGZ XIII 4231. PISZCZYKOZA: *Micolai Pischezykosa* 1418 Kacz 3120. PIWKO: *Pywko* (de Biszewi) 1406 Łęcz II 2665. PIWO: *Petro alias Pywo*, heredi de Modzele 1421 CdP I 168. PLASKOMĄD, PŁASKOMĄD: *Plaskomąd* 1430 KoRodz s. 122. PLUTA, PLITA: *Iacobus Plutha*, balneator Leopoliensis 1445 AGZ XIV 1363. PŁACIMIĘSO: *Iohannes Placzmyesso* 1448 Łw 1073. POBICHWAST, POBIFAST: *Andreas Pobichwast* de Westrza 1414 Kal 474. POCHWA: Contra *Iacussium Pochwa* 1421 Sand 899. POCIASK: *Michael Poczask* 1413 Kacz 2506. POCISKAŁA: Nobilis *Iohannes* de Tworow, filius *Pocziskala* 1448 Inscr 898. PODGRODNY: ... medietatem molendini sui ... resignavit prouido *Laurencio*, fratri germano *Pothgrodni* 1424 ZbMłp V 1343. PODMIATACZ: Test(is) ... *Petrus Podmatacz* (de Pudliskowicze) 1416 RWłkp III 613. PO(J)DZIWLAS, PO(J)DZIEWLAS: Circa domum *Podzewlas* 1432 KsMP 314 s. 267. POJMAN: *Andreas et Poyman de Sziczewo* 1442 RWłkp V 393 s. 483. POLEWKA: *Nicolaus Polewka* ... *kmetho(-)* de Noua Wesz 1445 Hel II 3449. POŁAJ: *Miczko alias Polay* de Czeszowicze (!) 1409 PNZK 2433. POMYKADŁO: *Petro Pomicadlo* (dat.) 1408 RJJ s. 374. PORTALA: Cum *Prouido viri Nicolao alias Portala Micola* 1442 Łw 669. PORZUCIRADŁO: *Iohannes Porzucziradlo* 1438 Łw 494. PORZUCISZYDŁO: Cum *Paulo Porzucyschidlo* 1444 Łw 792. PORZUCIWOL: *Paulus Porzutiwol* 1448 Łw 1119. POTRAW: *Petrus kmetho dictus Potraw* de Zandirman 1406 PNZK 1697. POZNAN: *Posnan* ... de Zamboczin 1403 Hel II 1028. POŻŻYSŁOD: *Vir Petrus Posszyslod* 1437 Łw 387. PRAŻMO: *Woitek Prazmo* ded Strzetky (!) 1440 Kacz 5036s. PRAŻYGRUCH: *Iohanni Praszigroch dicto*. opidano Zacrocziemiensi 1427 Zakr I 2760. PROBOŁO: *Martinus* de Maiori Modlnyca *dictus Probolo* 1443 Semk 116. PROSZONY, PROSZENY, PROSZANY: Cum *Stanislao alias Prosoni*, opidanus (!) de Noua Ciuitate Warscheuie 1441 Łw 592. PRZEB DZIBŁOTO: *Chroddnanom venatoribus* ... *Waschoni* ... *Przebsdzybloto* (dat.) 1415 RJJ s. 486. PRZELAZŁO, PRZELEZŁO: *Nicolaus pellifex dictus Przelaslo* 1441 Łw 637. PRZESIEKA: *Przeszeka salicida* 1424 Kacz 3649. PRZE RZYKAMIEŃ, PRZEJRZYKAMIEŃ, PRZEJRZYKAMION: Contra *Niclossonem Przeszikamen* 1412 Hel II 1283. PRZYKUTA: *Iohannes Przykutha* de Wynari 1433 KoZ II s. 212. PRZYTUŁA: *Mathie Przitula*, nostro concivi (civitas Nowae Sandecz) 1423 AGZ XI 25. PSUT: *Iohannes Pschuth* ... vicari(us) perpetu(us) in eclessia Gneznensi 1440 KW V 670. PUKA: *Kykynic vnd Puka* 1445 PdLw IV 1551. RADŁO, REDŁO: *Gregorius Johannis dicti Radlo* de Skoky 1430 AS I s. 76. RADWAN, REDWAN: *Martinus sutor dictus Radwan* de Kazimiria 1404 PNZK 1443. RĘBISZ: *Rambisz*, pater *Alberti* (de Rambiszewo) 1407 Płoń 965. RĘKACZ: *Ptasscouicze super Rancacz* de Marszin 1417 KoW I s. 260. ROGAŁ: O chtoze woli *czoszebne Rogal* zalowal, tichem ya <n>e wignal 1409 Płoń 1333. ROGATKA: *Scabin(us)* de Scala ... *Paulus Rogatka* 1410 PNZK 2646. ROGOSZ: *Peter Rogos* ... rotman czu Florencz vor Cracow 1441 PtCr 367. ROZNIAT: *Famosus vir preco Rosnat* 1407 Płoń 1060. ROZPAĐ: *Liberos Iohannem Rospond* et *Petrum doleatorem* 1433 Łp I 2412. ROZTRZASZ: *Rostrzansz* ... laboriosum *Iohannem Rostrasz* de Hrybowycze 1442 AGZ XIV 366. ROZWOLA: *Micolai Roswora* 1414 Kacz 2744. RUBIN: *Rubin*, sutor, incola *Sanocensis* 1429 AGZ XI 311. RUCHAŁA: ... jako *kedgi Climek Marcina Ruchalq* ranil 1410 Kln 74. RUDA: *Petrus Ruda* 1410 Czer 201. RUDEL, RUDYL: *Petir Rudel* 1424 Tor 1761. RUDNA: Present(e) discret(o) vir(o) *Matthia Rudna* 1422 CdSil X 322. RUDNO:

Wawrzeg Rudno 1449 Kacz 5852. RUDYSZ: *Johannes Rudisch*, civis Cracoviensis 1407 PNZK 1968. RUGAŁA: *Jacussius Rugala*, kmetho de Biskupicze 1426 Hel II 2081. RUSZEK, RUSZKO: *Margaretha*, relicta *Stanislai Russek* 1420 Kacz 3307. RUSZYŁO: *Nobilis Ruszilo* de Buzowno 1428 MHer II s. 81. RUSZKA: *Venczeslaus Ruska* de Lowicz 1449 AS I s. 124. RYCZEK, RYCZKO: *Johannes Nicolai Riczek* de Warschowia 1442 AS I s. 103. RYCZYCA: *Stanislaus Riczicza* 1429 Łw 75. RYDEL: *Martinus Ridel* de Nowa Ciuitate 1439 Łp I 2883. RZEMIĘSŁO: *Paulus Rzemyslo* de Leopoli 1445 AGZ XIV 1515. RŻANY: *Rszani*, Drobisch ... vathaman de Iamnicza 1447 AGZ XII 1734. SAPAŁA: *Mathias Sapala* de Cuchari 1411 Kal 66. SAPEK, SAPKO: *Nicolaus Sapek* 1420 Koch 1742. SAPKA: *Petrus Szapka* (de Stanislauicze) 1436 Hel II 2629. SAPUT, SAPUTO: *Stanislao* (dat.) *Szaput* de Sangroc 1419 Łęcz II 3343. SĘPOŁAZ: *Opidan*(um) de Cz<e>chonow ... *Michaelum dictum Sepolas* 1414 Cruc III s. 158. SIDŁO//SZYDŁO: *Johannes dictus Szidlo*, filius olim Wislai de Golbicz 1412 MHer XIV s. 115. SIEJKA//ZIEJKA: *Per domin*(um) ... *Nicolaum Szeica* ... (loco) subcamerarii (Poznaniensis) 1432 Ua ante 189. SIEKAŁA: *Johannes Secala* ... consul(-) opidi Lipno 1425 CdP II/I 368. SIEKANY: *Nobilis Johannes Syekani* de Gedlarowa, voywode protunc castri Leopoliensis 1444 AGZ XIV 978. SIEKIRA: *Gregorius dictus Szekyra*, kmetho de Mansko 1415 Czer 288. SIEKIREK, SIEKIRKO: *Sekirko* von Galczik 1448 PdLw IV 2465. SIEKIRKA, SIEKIERKA: *Domina Agnes*, relicta *Pauli dicti Szekyrka*, civis Haliciensis 1402 AGZ II 28. SIEKŁO: *Coram* ... iurat(o) ... *Iohanne Szeklo* 1431 Trz 23. SIODŁO: *Super Nicolaum dictum Szodlo* 1408 Czer 114. SKAZICZEST: *Micolay Skaszyczest* 1404 Kacz 1529. SKOCZYBŁOTO: *Stanislaus Scoziblotto* 1428 Łw 49. SKOCZYŁAS: *Albertus Scozilasch* 1435 Hel II 2617. SKOLIM, SKOLEM: *Venerabil*(is) *vir*(-), *domin*(us) ... *Johannes Skolim* ... *canonic*(us) ... *Wratislaviens*(is) *ecclesie* 1419 GrMark II 41 s. 41. SKUBICH: *Martinus Scubich* resignavit domum Nicolao Hedwis 1420 Łp I 1248. SKUBIK: *Cerdo*(-) ... *Micolay Skubik* 1416 PdLw III s. 28. SKUBIPIES: *Plathea Thartariensis* ... *Ianko Skubipes* 1414 PdLw III s. 6. SKUSZA: *Strenuo militi Nicolao dicto Kusza*, subcamerario Czecho-nowiensi 1413 Płoń 2096. SKWARA: *Honorabilis dominus Skwara*, *canonicus Varschoviensis* 1434 Zakr II 698. SKWARŁO: *Jan Squarlo*, iurat(us) ville Crzesnowce 1419 Trz 89. SKWIRSZA, SKWIERSZA, SKIRSZA, SKIERSZA: *Szkirza Nicolaus* 1402 RWlkp I 545. SŁOCIŁO: *Ipsi Nicolao Sloczilo* (dat.) de Zvkow 1438 AGZ XII 428. SŁODOWY: *Lorencz Slodowi* 1414–1417 TTor s. 57. SŁODZINA m.: *Nobilem Petrum alias Slodzyna* de Modryn 1439 AGZ XIX 1775. SŁOTA: *Przeczslaus dictus Slotha*, de Gosslawicze ... here(s) 1407 KW V 107. SŁOTYŁO: *Chocz Slothilo* (acc.) 1443 AGZ XIV 787. SMIĘ, SMIŁO, SMIEŁ: *Smył* de Pyssari 1416 Hel II 1442. SMILEK, SMILKO: *Poetr* (!) *Smylek* 1401/1402 Boch s. 158. SMILSZ: *Strenuus Smilsch* et Nic. de Czolczino 1418 KoW I s. 74. SMYCZEK, SMYCZKO: *Jacussius smiczek*, *familiaris Wilhelni*, *advocati* de Bochna 1412 PNZK 2913. SOBOTA: *Nicolaus Sobota* 1418 Hel II 1552. SOBOTKA: *Vezeszrad* (!) *contumax contra Sobotkam* de Szagoszy (!) 1416 Gol 133. SPIEK: *Jacobus Spiek* 1411 Kacz 2230. STAWIREJ: *Test*(is) ... *Stawyrey* (de Czeluszcyno) 1420 RWlkp II 644. STĘLUCZONY: *Nobilis Stlwczoni* luit fertonem Kole 1443 AGZ XII 1071. STODOŁA: *Stodola* kmetho 1435 Zakr II 1625. STPICA, SPICA: *Stpicza Ian*, preco 1437 Zakr II 2824. STRASZYRYBA: *Petrus St<r>aschiriba* 1431 KsMP 182 s. 250. STRUGAŁ: *Provid*(us) et *discret*(us) *vir*(-), *Martinus Struga*<l> ... *domini Martini Strugal* 1447 RSW 2. SUCHA POLEWKA: *Mertin Sucha Polewka* ... resignavit domum 1428 Łp I 2004. SUCHA SZCZUKA: *Iacobus dictus Sucha Scuka* 1431 Łw 154. SUCHY LAS: *Super domo* ... *Paszconis Suchi Lyas* (civis Kalisiensis) 1429 KW V 497. SUSZCZYK: *Suszczik* (dat.) *datus vnus equus ad Grodek* 1420 PdLw III s. 66, 67. SUSZEK, SUSZKO: *Jan Suschek* 1421 Kacz 3420. SUSZKA: *Mathias suszka*, *opidanus Warschouiensis* 1428 Łw 60. SUSZYK: ... *kegd*i *Woyczzech swych koni szastawacz do Szuzika* przisedl tegdi *Suzik* ... 1412 Kln 125. SYREK, SEREK, SYRKO: *Nicolaus dictus Syrek*, *civis* de Cracovia 1408 PNZK 2145. SYRNIAK, SYRNAK: *Cum nobili Nicolao Syrnak* 1431 AC II 1023. SYRNIK: *Nicolaus dictus Syrnik* de Cracovia 1408 PNZK 2259. SYRNY: *Nicolaus dictus Syrni* de Cracovia 1408 PNZK 2217. SYRWATKA, SERWATKA: *Cerdo*(-) ... *Micolay Sirwatka* 1416 PdLw III s. 28. SZAFRANEK, SZAFRANKO, SZEFRANEK: *Provid*(o) *vir*(o) ... *Georgio Schaffranek* ... *consule opidi* ... *Dzbanszim* 1440 AC II 1097. SZARŁAT: *Maczy Gorsky* ne wyprawyl *Grzegorza oth Zarlata* 1424 RWlkp I 1188. SZCZOTKA: *Mathias Scziothka* 1446 Łw 990. SZCZUDŁO: *Iurat*(us) (de Lelouia) ... *Iacobus Szudlo* 1407 PNZK 2079. SZOST, SZOSTO: *Ian* de Woyni *Szosth* 1424 Zakr I 475. SZOSTA: *Ian Szosztha* de Nyepiekli 1424 Zakr I 218. SZOSTEK, SZOSTKO: *Pro Stanislao dicto Szostek*

1419 Trz 3. SZOSTY: (Senior braseatorum) *Maczek Schosty* 1430 PtCr 270. SZUDA: ... in Trzesnow *Petro dicto Szuda* 1431 Trz 24. ŚCINAŁA: *Pro gumphis Schinalye duos grossos* 1433 Mkm II 454. ŚMIEĆ: *Smecz* de Wylkow 1416 LKP s. 148. ŚMIRDZIGROCH: *Nobilis Andreas Smirdzigroch* 1424 Zakr I 688. ŚPIGIEZ: *Nicolaus Spygez ... persolvit agrum suum ... Iohanni Czeczothovycz* 1428 Trz 19. ŚPIRYBA: ... in quo medio manso residet laboriosus *Martinus dictus Spiryba* 1407 Bob 203. ŚWINIA GŁOWA: *Swyna Głowa* 1444 KoP I s. 184. ŚWINIĞŁOWA: *Clemens Swinigłowa* 1434 Łp I 2461. ŚWINIOUCHO: *Present(e) ... Martino, genero Swynyovcho, ciu(e) Brestens(i)* 1447 CdP II/2 400. TARŁO, TERŁO: *Contra Začlicam Tharlo de Podhaycze* 1443 AGZ XIII 7258. TŁUMOK, TŁOMOK: *Pro Mathia Tlumok ... kmethone* 1416 KHist XLV s. 20. TRZĘSIGOŚĆ: *Jacobus Trzanssigosc* ... scabin(us) ciuitatis Juenis *Wladislaue* 1425 CdP II/1 369. TRZĘSITOBĘŁA, TRZĘSITOBOLA, TRZĘSITOBULA: *J. wssel in Po-tra Trzanszytoboly trzy grzywny* 1425 Ł 2. TRZĘSITOBOLKA: *Johannes Thrzassytobolca ... consul(-) ciuitatis Lublinensis* 1450 Hel II 3420. TRZĘSIWOR, STRZĘSIWOR: *Discretio viro Nicolao (dat.) Trzanszwor, capellano* 1440 CdUC I 103. TUŁAJ: *Richlik lucratus est Thvlaya in Sestrzenyecz de Komarow vero iure* 1438 AGZ XII 445. TUMIGRAŁA: *Martino (dat.) Thumigrala de Cracouia et de Clepardia* 1443 AGZ XI 1725. WARKAŁA: *Laurencius Varkala, civis Varschouiensis* 1437 Łw 391. WARZECHA, W-RZĘCHA: *Contra ... Clementem Warzecha ... scabin(um) de Proszouicze* 1414 PNZK 3527. WARZYGORZE: *Mathias Warzigorze* 1434 Łw 254. WAŻYJEJE (WAŻYJAJE): *Contra Vasigege de Plonysko* 1434 Zakr II 727. WIATR: *Nicolaus dictus Wyatr (!) ... opidan(us) de Zarnowecz* 1426 KMłp 1241. WICHER: *Domnik Wicher, sutor* 1427 Kacz 4038. WICHEREK, WICHERKO: *Vicherconi de Scarzino* 1401 Płoń 91. WILCZA DUPA: *Super bona ipsius Michaelis alias Wilcza Dupa* 1441 Łw 631. WILCZA SKORA: *Iacobo (dat.), opidano Zacroczimiensi, dicto Vileza Skora* 1424 Zakr I 152. WIOSNA, WIESNA: *Jan Wyosna de Wislimica (!)* 1429 Kacz 4170. WIRCIKIJ, WIERCIKIJ: *Nicoalus Wyrzeczykyg* 1420 Koch 1955. WIRCIOCH: *Super domum Johannis Virzoch* 1426 ŁNW 74. WOŁOWA DUSZA: *Andrey Wolowa Dusza* 1425 Zakr I 1801. WOZIWODA: (*Maciej*) *Wozowoda (de Zakroczym)* 1450 Tym s. 110. WYLAZŁO: *Stanislaus de Satcowo testes ducit ... Paulus Wilaslo, Paulus alter de ibidem* 1403 Płoń 267. WYSZYBABA: *Pawel Wiszybaba* 1414 Kacz 2561. WYSZYOK: *Contra Wissiok* 1424 Zakr I 364. WYSZYOKO: *Stanislaus de Koriciszka dictus Wissioko* 1424 Zakr I 497. ZABI(J)DYJABEL: *Domus erat Laurencij Zabidyabel* 1439 Łw 520. ZABIJKOT: *Jacobus Zabikot, mercator* 1443 Łw 758. ZACZEKACZ: *Jan Zaczekacz* 1406 Kacz 1764. ZAGRODA: *Kmetho(-) ... Coscz Zagroda* 1450 AGZ XIII 4231. ZAJDA: *Lorencz Zayda, pellifex de Stregonia* 1435 Kacz 4671. ZAPADŁO: *Nicolaus Zapadlo actor* 1416 LKP s. 148. ZAWORA: *Unum equum ... Zawora versus Tynecz* 1430 Krzyż s. 439. ZDAN//ZDAN: *Szczepan Zdan de Rathibor* 1425 Kacz 3718.

4. Miejsce człowieka w społeczeństwie

Miejsce człowieka w społeczeństwie wyrażane było przez:

– Przewiska-przydomki wskazujące na wykonywany zawód, zajmowany urząd lub stanowisko (charakteryzujące bezpośrednio): *Bartnik* 1418 (< bartnik ‘pasiecznik, dozorca barci’ Sstp), *Barwierz* 1443 (< barwierz ‘farbiarz, wałkarz’ Sstp), *Bednarz* 1416 (< bednarz ‘rzemieślnik wyrabiający beczki’ Sstp), *Biskup* 1440 (< biskup ‘ts’ Sstp), *Bombardysta* 1442 (< łac. bombardista ‘puszkarz, rusznikarz’ SŁŚ), *Brukarz* 1448 (< brukarz ‘układający bruki’ Sstp), *Chmielarz* 1414 (< chmielarz ‘zbieracz chmielu’ SXVI), *Chomątarz* 1404 (< chomątarz ‘rzemieślnik robiący chomąta’ Sstp), *Drwal* 1418 (< drwal ‘ts’ Sstp), *Fornal* 1423 (< fornal ‘robotnik folwarczny do koni’ Sstp), *Furman* 1414–1415, |*Furmanik* 1440 (< furman ‘woźnica’ Sstp), *Furmanek* 1434 (< furmanek ‘dem. od forman, furman, woźnica’ SXVI), *Igielnik, Jigielnik* 1431 (< igielnik ‘rzemieślnik wyrabiający igły’ Sstp), *Kaletnik* 1444 (< kaletnik ‘rzemieślnik wyrabiający kalety, torebki’ Sstp), *Kantor* 1447, |*Kantorek* 1443 (< kantor ‘śpiewak utworów liturgicznych’ SXVI), *Kapłan* 1407 (< kapłan ‘ksiądz’

Sstp), *Karczmarz* 1413 (< karczmarz ‘ts’ Sstp), *Kołodziej* 1436 (< kołodziej ‘rzemieślnik wyrabiający koła’ Sstp), *Konwisarz* 1446 (< konwisarz ‘rzemieślnik, odlewacz’ Sstp), *Koz(i)arz* 1436 (< koziarz ‘pasterz kóz’ SXVI), *Krupnik* 1423 (< krupnik ‘ten kto robi lub sprzedaje krupy’ Sstp), *Kucharz* 1404 (< kucharz ‘ts’ Sstp), *Kuchta* 1402 (< kuchta ‘kucharz’ Sstp), *Kuśnierz* 1403 (< kuśnierz ‘ts’ Sstp), *Lgostaj*, *Ligostaj* 1425 (< lgostaj ‘sprzedawca towarów korzennych’ Sstp), *Lepiarz* 1443 (< lepiarz ‘garncarz’ SXVI), *Lisznik* 1415 (< lisznik ‘lichwiarz’ Sstp), *Magistrat* 1449 (< magistrat ‘przełożony, radny’ SŁŚ), *Mieczarz* 1414 (< mieczarz ‘wyrabiający miecze’ SXVI), *Młynarz* 1449 (< młynarz ‘ts’ Sstp), *Młynarek* 1447 (< młynarek ‘młynarz’ SW), *Mnich* 1425 (< mnich ‘zakonnik’ Sstp), *Mniszek* 1404 (< mniszek ‘dem. od mnich’ SXVI), *Mniszka* m. 1403 (< mniszka ‘zakonnica’ Sstp), *Mytnik* 1439 (< mytnik ‘najemca’ Sstp), *Ogrodnik* 1435 (< ogrodnik ‘zagrodnik, chłop z niedużym kawałkiem roli’, ‘człowiek zajmujący się ogrodem’ Sstp), *Opat* 1403 (< opat ‘przełożony klasztoru’ Sstp), *Oprawca* 1418 (< opravca ‘urzędnik ścigający przestępców’, ‘kat lub pomocnik kata’ Sstp), *Oracz* 1410, |*Oraczek*, *Oraczko* 1445, |*Orala* 1416 (< oracz ‘ten, kto orze, uprawia ziemię, rolnik’ Sstp), *Organista* 1417, |*Organist* 1449 (< organista ‘grający w kościele na organach lub wykonujący organy’ Sstp), *Owczarz*, *Owczerez* 1431 (< owczarz ‘pasterz owiec’ Sstp), *Pachoł* 1426 (< pachoł ‘woźny, sługa, minister’ Sstp), *Pacholek*, *Pacholko* 1445 (< pacholek ‘chłopiec’, ‘sługa, minister’ Sstp), *Plebanek* 1411 (< plebanik ‘proboszcz ubogiej, wiejskiej parafii’ SXVI, pleban ‘ksiądz zarządzający parafią wiejską’ Sstp), *Powroźnik* 1414 (< powroźnik ‘ten kto wyrabia powrozy’ Sstp), *Prasoł* 1401 (< prasoł ‘sprzedawca soli’ Sstp), *Proboszcz* 1424 (< proboszcz ‘ts’ Sstp), *Ptasznik* 1414 (< ptasznik ‘polujący na ptaki’ Sstp), *Razor* 1412 (< razor ‘postrzygacz’ SŁŚ), *Rymarz* 1447, |*Rymarek* 1448 (< rymarz ‘rzemieślnik wyrabiający ze skóry części uprzęży końskiej’, ‘garbarz’ Sstp), *Rzecznik* 1427 (< rzecznik ‘pełnomocnik’ Sstp), *Skrzynarz* 1417 (< skrzynarz ‘ten co robi skrzynie’ Sstp), *Skrzypiec* 1432 (< skrzypiec ‘grajek, muzyk’ Sstp), *Słodownik* 1419 (< słodownik ‘ten, kto przygotowuje sód’ Sstp), *Smolarz* 1445 (< smolarz ‘ten, co wypala smołę, handluje lub smaruje smołą’ SW, smoła ‘ts’ Sstp), *Sokolnik* 1429 (< sokolnik ‘służący zajmujący się sokolami do polowań’ Sstp), *Szaszek*, *Szaszko* 1405 (< szaszek ‘błazen, kuglarz’ SW), *Szurnik* 1425 (< szurnik ‘rzemieślnik wyrabiający sznury’ Sstp), *Szynkarka* ż. 1448 (< szynkarka ‘żona szynkarza’, ‘szafarka, rozdawczyni’ Sstp), *Ślosarz* 1444 (< ślosarz, ślusarz ‘ts’ Sstp), *Tesarz* 1449 (< tesarz ‘stolarz’ Sstp), *Tkacz* 1443 (< tkacz ‘rzemieślnik trudniący się tkactwem’ Sstp), *Kośnik* (SSNO *Kosznik*/*Kośnik*) 1408 (< kośnik ‘kosiarcz’ Sstp), *Olejarz* 1449 (< olejarz ‘ten, kto wyrabia lub sprzedaje olej’ Sstp), *Olewnik* 1438 (< oliwnik ‘ten, kto trudni się wyrobem oleju’ SXVI); nazwa ogólna *Rzemiosło* 1445 (< rzemiosło, rzemieśło ‘ts’ Sstp).

– Przewiska-przydomki wskazujące na relacje rodzinne (charakteryzujące bezpośrednio): |*Bastraj* 1435 (< baster ‘dziecko nieprawego łoża, bękart’ Sstp), *Bracieniec* 1439 (< bracieniec ‘brat’ Sstp), *Coreczka* 1430 (< coreczka ‘dem. od coraka’ SXVI, cora, corka ‘ts’ Sstp), *Ciotczany* 1404 (< ciotczany ‘cioteczny’ Sstp, ciotka ‘siostra matki, siostra ojca’ Sstp), *Dziadek* 1435 (< dziadek ‘dem. od dziad,

- ojciec ojca lub matki' SXVI, dziad 'dziadek, przodek' Sstp), *Dzieciątko* 1445 (< dzieciątko 'małoletni, syn lub córka względem rodziców' Sstp), *Dziecię* 1447 (< dziecię 'małoletni, potomstwo względem rodziców' Sstp), *Dziecina* 1422 (< dziecina 'dem. od dziecię, nieletni, niemowlę, czasem z odcieniem politowania' SXVI, dziecię por. wyżej), *Dziecinka* 1439 (< dziecinka 'dem. od dziecina, niemowlę' SXVI), *Dziecko* 1403 (< dziecko 'małoletni' Sstp), *Junosza* 1421 (< junosza 'nowożeńiec' Sstp), *Kmotr* 1449 (< kmotr 'ojciec chrzestny, kum' Sstp), *Nan* 1430, |*Nanko*, *Nank* 1427, |*Naniec* 1450 (< nan 'ojciec' SXVI), *Patryjarcha* 1436 (< patryjarcha 'głowa rodu', 'świętobliwy starzec' Sstp), *Pośladek* 1414 (< pośladek 'potomek, następca' Sstp), *Rod* 1440 (< rod, ród 'osoby pochodzące od wspólnego przodka', 'naród, plemię' Sstp), *Rodak* 1403 (< rodak 'obywatel rodem z danego kraju, krajowiec' L), *Rodzina* 1449 (< rodzina 'ts' Sstp), *Siostrzeniec* 1419 (< siostrzeniec 'syn siostry', 'brat cioteczny, stryjeczny' Sstp), *Siostrzanek* 1434 (< siostrzanek, siostrzanek 'syn siostry' Sstp), |*Synieć* 1408 (SSNO *Synieć*//*Sinieć*), *Syn* 1401 (< syn 'ts' Sstp), *Synek* 1448 (< synek 'ts' Sstp), *Synowiec* 1403 (< synowiec 'syn brata', 'wnuk, potomek, bliski krewny' Sstp), *Sirota* 1403 (< sirota, sierota 'dziecko nie mające rodziców', 'osoba osamotniona po stracie kogoś bliskiego' Sstp), *Starzyk* 1436 (< starzyk 'dziadek' SW), *Wuj*, *Uj* 1427 (< wuj 'brat matki' Sstp), *Wujec*, *Ujec* 1441 (< wujec 'brat matki, wuj' Sstp), *Żenich* 1402 (< żenich 'oblubieniec, pan młody' SXVI); dzieci urodzone w kolejności: *Szosty* 1430, *Szost* 1424, |*Szostek*, *Szostko* 1419, |*Szosta* 1424 (< szosty, szósty – liczebnik porządkowy Sstp); nazwa wskazująca na okoliczności narodzin *Wyprotek* 1440 (< wyprotek 'dziecko wyjęte z łona matki' Sstp)
- Przewiska-przydomki wskazujące na kondycję majątkowo-społeczną (charakteryzujące bezpośrednio): *Bogaty* 1404, *Bogacz* 1424, |*Bogatek* 1407, |*Bogatka* 1425 (< bogaty 'zamożny' Sstp, bogacz 'człowiek bogaty' Sstp), *Bywalec* 1442 (< bywalec 'człowiek często bywający w jakimś miejscu', 'człowiek doświadczony' SXVI), *Dostatni* 1442 (< dostatni 'wystarczający, wyczerpujący, właściwy', 'zasobny, zamożny' SXVI), *Dziad* 1410 (< dziad 'dziadek, przodek' Sstp, 'żeb rak, człowiek stary i ubogi,' SXVI), *Goły* 1413, |*Golan* 1421, |*Golania* 1443, |*Golej* 1440, |*Golesz* 1406, |*Golesza* 1445, |*Goleta* 1444, |*Golik* 1417, |*Golisz*/*Gołysz* 1411, |*Golisza*/*Gołysza* 1412, |*Gołaczek* 1412, nazwa złożona |*Gołobuta* 1427, |*Gołuch* 1413 (< goły 'niczym nie obrośnięty' Sstp, 'pozbawiony naturalnego okrycia, nagi, sam, zwykły, prosty' SXVI), *Kacierz* 1415 (< kacierz 'heretyk' Sstp), *Kmieć* 1413 (< kmieć 'chłop, poddany we włościach szlacheckich, posiadacz gospodarstwa rolnego' Sstp), *Kmiotek*, *Kmiotko*, *Kmietko* 1439 (< kmiotek 'dem. od kmieć, chłop, wieśniak' SXVI), *Kniaź* 1448 (< kniaź 'sołtys na prawie wołoskim' Sstp), *Lichy* 1423 (< lichy 'nędzny, marny, ubogi', 'niesprawiedliwy, niegodziwy, zły' Sstp), *Niski* 1439 (< niski 'niewysoko położony', 'mało znaczący, mało ważny, należący do mało cenionej klasy' Sstp), *Nowotny* 1426 (< nowotny 'nowy człowiek w danym środowisku' Sstp), *Otrok* 1446 (< otrok 'młody mężczyzna, parobek' Sstp), *Pan* 1404 i liczne nazwy pochodzące od wyrazu *pan* ('kasztelan', 'dostojnik', 'szlachcic', 'mężczyzna' Sstp): |*Paniek*, *Pańko* 1414, |*Paniel* 1426,

|*Panięga* 1449, |*Panocha* 1405, |*Panosz* 1410/1411, |*Panięta* 1426 (< panię ‘członek znakomitego rodu’ Sstp, tu l mn panięta), *Panek*, *Panko* 1414 (< panek ‘dem. od pan, zawsze ironiczne lub żartobliwe’ SXVI), *Panoszka* 1415 (< panoszka ‘sługa, pacholek, minister’ Sstp); *Papież* 1402 (< papież ‘ts’ Sstp), |*Pogorzalek* 1448 (< pogorzały ‘ten co stracił mienie wskutek pożaru’ Sstp), *Rynierz* 1412 (< rynierz ‘pacholek rycerza, giermek’ Sstp), *Sąsiad* 1439 (< sąsiad ‘ts’ Sstp), *Sąsiedzki* 1415 (< sąsiedzki ‘związany z sąsiadem’ Sstp), |*Sług* 1432, *Sługa* 1424, |*Sługinia* 1414–1415 (< służa ‘ts’ Sstp,) *Służka* 1441–1444 (< służka ‘dem. od służa’ SW, służa por. wyżej), *Szlachta*, *Ślachta* 1428 (< szlachta, ślachta ‘ts’ Sstp), *Widz* 1421 (< widz ‘sługa, posłaniec’ Sstp), *Zaganiacz* 1449 (< zaganiacz ‘pastuszek’ SW), *Zagrodnik* 1435 (< zagrodnik ‘chłop bezrolny’ Sstp), *Ważny* 1444 (< ważny ‘mający duże znaczenie, pełen powagi, dostojny’ Sstp), *Wielebny* 1430 (< wielebny ‘o Bogu i ludziach: godny czci’ Sstp), *Wielki*, *Wieliki*, *Wielgi* 1418 (< wielki, wielgi ‘duży pod względem rozmiaru i wagi, mający duże znaczenie, wybitny, głośny’ Sstp); nazwa ogólna *Siemia* 1420 (< siemia ‘rodzina’ Sstp); nazwa metaforyczna *Lichota* 1444 (< lichota ‘bieda, utrapienie’, ‘złość, występek’ Sstp).

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

BAŁABAN: *Johannes alias Balaban* ... eiusdem *Johannis Balaban* 1423 KkM 160. BARTNIK: (Testis) *Barthnik* de Goszczyewicze 1418 RWlkp III 716. BARWIERZ: Coram ... *Nicolao Barwyerz* 1443 AGZ XIV, CLXXV. BASTRAJ: *Lukian Bastray* 1435 AGZ XI 756. BEDNARZ: *Thomas Bednars* ... kmetho(-) de Szirznicze 1416 AC II 208. BISKUP: Nobili *Nicolao Biskup* (dat.) wlgariter *dicti* (!) 1440 AC I 1149. BOGACZ: *Stanislao Bogacz* (dat.) de Wrona 1424 Zakr I 208. BOGATEK: *Nicolaus Bogathko* 1407 Czer 639. BOGATKA: *Provid(us)* vir(-) *Woycech Bogatka* 1425 KsMP 444 s. 153. BOGATY: *Curiam, que alias Bogatego Iacuscha* dworziszczce dicitur 1404 KMhp 1079. BOMBARDYSTA: *Michael Bombardista* de Wyelicza 1442 Hel II 3106. BRACIENIEC: A ffamoso *Petro*, balistatore de Cracouia, *dicto Braczenyecz* 1439 Hel II 2779. BRUKARZ: *Simon Brukars* 1448 Łw 1069. BYWALEC: *Ian Bywalecz* (dat.) vnd seyner hausfrawen *Claran* ... des selbin *Bywalecz* 1442 PdLw IV 577. CHMIELARZ: *Cum Johanne dicto Chmelarz* ... de Proszouicze 1414 PNZK 3562. CHOMAŃTARZ: Pro parte ... *Nicolai dicti Chomantharz* (Iurati de Huscze) 1404 Sand 338. CIOTCZANY: *Nicolaus Czotczani* de Pleschwo (!) 1404 AS I. 20. CORECZKA: (Testis) *Nicolaus Coreczka* 1430 RWlkp V 337 s. 261. DOSTATNI: *Martinus Dostathny* 1442 Kacz 5341. DRWAL: *Jassko Drwal* de Racowice 1418 RHer VIII s. 146. DZIAD: *Dobey sind gewest dy irbirleute* ... *Michalecz, Dzad* 1410 CdSil I 84. DZIADEK: *Dzadek*, kmetho de Szukowo 1435 Zakr II 1187. DZIECIAŃTKO: *Andreas Dzechanthko* 1445 AGZ XIII 2712. DZIECIE: *Szczepan Dzyeczen* (dat.) von Szirecz 1447 PdLw IV 2129. DZIECINA: *Cum Jacobo dicto Dzechzyni* 1422 ŁNW 34. DZIECINKA: *Bartholomeus Dzechinka* 1439 ŁNW 178. DZIECKO: *Dzechko* de Starcowecz 1403 RWlkp II 211. FORMAL: *Scabin(us)* civitatis Nowe Sandecz ... *Johannes Fornayl* 1423 AGZ IX 25. FURMAN: *Johannes Furman*, canonicus Poznaniensis 1414–1415 AS I s. 36. FURMANEK: *Jan Furmanek*, hokinbecke 1434 Kacz 4623. FURMANIK: *Cum* ... civ(e) de Andrzeow ... *Petro Furmanik* 1440 ZbMhp II 568. GOLAN: *Unserm meteburger, der do genent ist Golan* 1421 KsMP 349 s. 121. GOLANIA: *Golyanya* 1443 KoP I s. 192. GOLEJ: *Goley* 1440 Łw 560. GOLESZ: *Smychna, uxor Johannis dicti Golesch* de Slumpniki 1406 PNZK 1641. GOLESZA: *Mathias Golescha* 1445 Ty s. 167. GOŁĘTA: In presencia *Petri Golathe*, vicarii 1444 AGZ XIV, CCCXLIII. GOLIK: *Andreas Golik* 1417 Kacz 3007. GOLISZ//GOŁYSZ: *Paulus Golsiz*, civis Kalisiensis 1411 Hu s.55. GOLISZA//GOŁYSZA: *Paulus Golsza*, ciuis Kalisiensis 1412 Kal 337. GOŁACZEK: *Golaczek* de Pyglowicze 1412 RWlkp II 339. GOŁOBUTA: *Nicolaus dictus Golobutha* 1427 Trz 16. GOŁUCH: *Nastasia, relicta olim Laurencij Goluch* de Uszcze 1413 PNZK 3314. GOŁY: Qu-

idam civis Plocensis *Iohannes dictus Goli* 1413 Cruc II s. 199. IGIELNIK, JIGIELNIK: *Provido Martino Slang alias Gygelnyk* 1431 KsMP 197 s. 252. JUNOSZA: *Jaco mne Junossza* ne poszczil szesczi kop 1421 Warsz 19. KACERZ, KACARZ, KACYRZ: *Hanussoni Caczar* de Cracouia 1415 Hel II 1387. KALETNIK: *Halkam, uxorem Calethnyk* 1444 AGZ XIV 1115. KANTOR: *Michael Kantor* (advocatus Stradomiensis) 1447 Strad s. 124. KANTOREK: ...dominus *Nicolaus Canthorek* 1443 AGZ IV 83. KAPŁAN: *Mit Hannos Caplan* 1407 Tor 714. KAR CZMARZ: *Jan Carczmarz* 1413 RWlkp I 689. KMIĘĆ: *Nicolaus Kmyecz* ... de Byecz 1413 PdLw II s. 122. KMIOTEK, KMIOTKO, KMIETKO: *Test(is) ... Hrin Kmyethko* ... de Mrochowa kmetho(-) 1439 AGZ XI 1174. KMOTR, KMOTYR, KMITR: *Nobilis Stanislaus Cmothr* de Staw 1449 AC II 458. KNIA , KNIE : *Contra Petrum de Macowa, filium Knasz* 1448 Łp II 370. KOŁODZIEJ: *Kmetho(-) ... ville (Myrzewo) ... Iohannes Colodzey* 1436 KW V 578. KONWISARZ: In presencia ... *Niclos Kongissar, civ(e) Leopoliens(i)* 1446 AGZ XIV, DCXLVII. KOZARZ (SSNO Kozarz//Kosarz, Kozerz//Koserz): *Nobilis Petrus Cosserz, tenutarius ville regalis Myrzewo* 1436 KW V 578. KRUPNIK: *Nicolaus Krupnig* 1423 KsMP 366 s. 274. KUCHARZ: *Micolay Kuchars* 1404 Kacz 1597. KUCHTA: *Jacusch Cuchta, molendinator de molendino Bochnensi* 1402 Hel II 915. KUŚNIERZ//KUSZNIERZ: *Jacussius Cral, Andre<a>s Cusznerz, Rossman camerarii* 1403 RWlkp I 720. LEPIARZ: *Nicolaus Leparz* ... civ(is) Sanocens(is) 1443 AGZ XI 1730. LGOSTAJ, LIGOSTAJ: *Domino Nicolao Lgoszthay* (dat.) 1425 Zakr I 1318. LICHOTA: *Lichota* 1444 Tym s. 104. LICHY, LICH: *Pyotrek Lichi* ... ad regem ...equitanti 1423 Krzyż s. 422. LISZNIK: *Providus vir Janusz dictus Lysnik, concivis de Lublin* 1415 Czer 311. MAGISTRAT: *Iohannes Magistrath, Iohannes Kurek, familiares domini Aleksandri* 1449 AC II 470. MIECZARZ: *Nicolaum Meczarz* ... scabin(um) de Proszouicze 1414 PNZK 3527. MŁYNAREK: *Prouido Nicolao Mlynarek, ciui de Lethowicze* 1447 Łw 1012. MŁYNARZ: *Petrus Mlynarz* ... scabin(us) civitatis Polanyecz 1449 CdUC II 155. MNICH: *Stanislaus Mnych* ... consul(-) ... civitatis Bydgosciensis 1425 CdP II/2 567. MNISZEK, MNISZKO: *Kmethoni Nicolao dicto Mnysez* ... in loco Tuczyna 1404 Kkk 484. MNISZKA: *Dominus Andreas Mnisca, miles* 1403 CdUC I 27. MYTNIK: *Petrus Midnik* ... *Petrus Mydnyk* 1439 Łp I 2902. NAN: *Ywanko, filius Nan de Mormorzisch (!)* 1430 AGZ XI 418. NANIEC: *Super Naniecz, vathamano de Chochvniow* 1450 AGZ XII 2363. NANKO, NANK: *Andr. Nanko, vicarius de Opalenica* 1427 KoZ II s. 62. NISKI: *Present(e) ... vir(o) domin(o) Johanne Nisky* ... consul(e) de Kazimiria 1439 ZbMłp II 534. NOWOTNY: *Mathias Nowothni* ... kmetho(-) de Szirznicze 1426 AC II 208. OGRODNIK: *Eyn garten ... gelegen uff eyner seyte malarka, uff der ander seyte Symon Ogrodnig* 1435 PtCr 314. OPAT: *Opat ministerialis* 1403 Piek 612. OPRAWCA: *Stanislaum de Tuchow, dictum Oprawcza* 1418 Hel II 1595. ORACZ: *Ianusium Oracz* 1410 Kal 35. ORACZEK, ORACZKO: *Syemon Oraczko* ... terrigen(a) de Dobra 1445 AGZ XI 2059. ORAŁA: *Chebda noluit aprobare ministerialem Oralam* dicens 1416 Inscr 277. ORGANIST: *Iohannes Organist, kmetho Vigandi* 1449 Tmk s. 85. ORGANISTA: *Tercia pars circuli ... Organista* 1417 PdLw III s. 43. OTROK: *Pro Iacobo Otrok* 1446 AGZ XI 2121. OWCZARZ, OWCZERZ: *Janusch Owczars* 1431 KsMP 225 s. 256. PACHOŁ: *Nicolaum Pachol* ... kmethonem de Olesznicza 1426 Hel II 2082. PACHOLEK, PACHOŁKO: *Pacholko cum aliis senioribus pistorum* 1445 Kacz 5651. PAN: *Scabin(um) (in Kazimiriensis civitate) ... Mathiam Pan* 1404 Kkk 480. PANEK, PANKO: *Stanislaus Panek* de Karnyowicz 1414 Kacz 2621. PANIEK, PAŃKO: *Mercator(em) de Przasinisch opido ... Paulum dictum Panyek* 1414 Cruc III s. 159. PANIEL: *Pro Sigismungo Paniel* 1426 U 1278. PANIĘGA: *Kmetho Panyaga* 1449 KoP II s. 7. PANIĘTA: *Pano/tha* de Postrusche 1426 Zakr I 2366. PANOCHA: *Kmetho(-) Panocha* de Syrniki 1405 KZPozn 2338. PANOSZ: *Panosch* 1410/1411 Boch s. 174. PANOSZKA: *Martinus, filius Stanislai dicti Panoszka* de Metnow (!) 1415 PNZK 3741. PAPIEŻ: *Paulus Papesz* 1402 Płoń 254. PATRYJARCHA: *Stanislaum Patriarcham, montanum sulfuris* de Swopschowicze 1436 Hel II 2686. PLEBANEK: *Super Nicolaum Plebanek* 1411 Hel II 1821. POGORZALEK: *Maczyek Pogorzalek, civis de Canczuga* 1448 AGZ XI 2670. POŚLADEK: *Hanconem dictum Posladek* ... scabin(um) de Dobschicze 1414 PNZK 3418. POWRO NIK: *Cum Andrea Powrosznik* 1414 PNZK 3536. PRASOŁ: *Mathias dictus Prassol* ... de Brunowicze 1401 PNZK 1006. PROBOSZCZ: *Wanch Proboscz* (de Słubowo) 1424 Zakr I 311. PTASZNIK: *Ante portam thartariensem ... Andrey Ptaszchnik* 1414 PdLw III s. 11. RAZOR: *Nicolaus Raszor, civis* ... de Thorun 1412 CEpV 508. ROD: *Iohannes Rod* ... vicari(us) perpetu(us) in eclesia Gneznens 1440 KW V 670. RODAK: *Stanislao dicto Rodak, aduocato* de Beye(c) 1403 Hel II 958. RODZINA: *Stanislaum Rodzina, kmethonem* 1449 Tym s.

268. RYMAREK: Super domo *Rymarkonis* 1448 ARP I 384. RYMARZ: Vna cum Gerlina, olim *Andree Rymarz* 1447 Łp II 134. RYNIERZ: *Wernconi Rinerz* de Chechel 1412 Hel II 1290. RZECZNIK: *Rzecznik* (incola de Radzicowo) 1427 Zakr I 2870. SAŚIAD: Test(is) ... *Cristinus Sanszad* videlicet generis Nowina 1439 Inscr 1617. SAŚIEDZKI: *Mathias Saszeczski* 1415 RWlkp II 390. SIEMIA, ZIEMIA, SIMIA, ZI-MIA: Apud *Szemia* 1420 Boch s. 203. SIESTRZANEK: *Szestrzanek* de Stpice 1434 Zakr II 418. SIESTRZENIEC, SIESTRZANIEC, SIESTRZYNIC: *Nicolaus Szestrzenecz*, burgrabius de Bandzen 1419 Hel II 1642. SINIEC//SYNIEC: *Albertus dictus Synecz* de Cracovia 1408 PNZK 2156. SIROTA: *Wincencius dictus Syrota* quondam de Gowarzewo 1403 KZPozn 1584. SKRZYNNARZ: Venditor(-) ... *Gregors Skrynnarsz* 1417 PtCr 202. SKRZYPIEC: *Andreas Szcrzypiecz* de Vyeliczka ciu(is) 1432 Hel II 2431. SŁODOWNIK: Super ... *Petrum Slodownik* de Cracovia 1419 Hel II 1684. SŁUG: *Slug* (dat.) 1432 Krzyż s. 449. SŁUGA: *Micolay Szluga* 1424 Zakr I 365. SŁUGINIA: *Johannes Slugina* de Golambe 1414–1415 AS I s. 35. SŁUŻKA//SŁUSZKA: *Johannes Sluszka* 1441–1444 Fed s. 136. SMOLARZ: Laborios(us) kmetho(-) de villa Sokolniki ... *Iacobus Smolarz* 1445 AC II 415. SOKOLNIK: *Ambrosius Sockolnik*, in-stitor 1429 Kacz 4217. STARZYK: *Mathias Starzik* 1436 U 4443. SYN: *Mathis Syn* de Zarnowecz 1401 Kacz 1245. SYNEK: Sutor(-) ... *Synek* 1448 ARP I 383. SYNOWIEC: Testes ducit *Iaszco Szinowecz* de Scudla 1403 Piek 644. SZASZEK, SZASZKO: *Stanislaus Szasschko* 1405 Kacz 1695. SZLACHTA, ŚLACHTA: *Martino* (dat.) *alias Slachta* de Moszny 1428 MkMI 711. SZNURNIK: *Iacobus Snurnyk* et Sigismundus ... scabini ciuitatis (Kazymiriensis) 1425 KmK 410. SZYNKARKA ż: Pro domo *Ianowey Schinkarce* vendito 1448 Łp II 356. ŚLOSARZ: Famosus *Slosarz*, civis in Halicz 1444 AGZ XII 1355. TESARZ: *Andris Thassar* de Cracouia 1449 Hel II 3403. TKACZ: *Hannos Tkacz* 1443 PdLw IV 923a. WAŻNY: *Albetrus Waszny* (de Koscian) 1444 GPozn s. 24. WIDZ: Yako Dzerszek nye wyōsal *Stanislawa Vyza*, any go bil 1421 RWlkp II 699. WIELEBNY: Aream, in qua *Jacobus dictus Wyielebny* ibidem in Godszelyn residet 1430 ZbMłp II 422. WIELKI, WIELIKI, WIELGI, WIELIGI: *Petrus Velki* 1418 Koch 661. WUJ, UJ: Incola de Radzicouo ... *Wg* cum *Iacobo* 1427 Zakr I 2870. WUJEC, UJEC: *Laurencius dictus Ugecz* ... terrigena(a) ducatus Oswanczimiensis 1441 GrMark II 15 s. 586. WYPROTEK, (WY-PROTKO): *Kmitha Wyprotek cognomine*, servus ... Bogdani (Scarbcionis de Cozowa) 1440 AGZ XIV 106. ZAGANIACZ: *Paulus Zaganyacz* 1449 Łp II 548. ZAGRODNIK: ... jsze czlowek *Maczey Szagrodnik* ... v mpne (!) w Raduyewe ne byl 1435 RWlkp I 1449. ŻENICH: *Pauel Zenich* (sutor de Woynicz) 1402 PNZK 1098.

2 p XV w

1. Cechy zewnętrzne człowieka

Wydzielono tu:

- Przewiska-przydomki określające wzrost i budowę ciała, w tym tuszę (charakteryzujące bezpośrednio): *Chudzisz* 1462 (< chudy ‘szczypty’ Sstp, chudzisz ‘nieborak’ SW), *Cieniec* 1454 (< cienki ‘ts’, ‘delikatny’ Sstp, ‘niegruby, delikatny, wysmukły’ SXVI); *Długaj* 1460 (< gw. długaj ‘dragal’ Sgw, ps *dolgaj ‘dragal’ SpC), *Długoszek* 1471 (< długosz ‘człowiek wysoki’ Sstp), *Długnia* 1452, nazwa złożona *Długosiąż* 1458 (< długi ‘o przestrzeni i czasie’ Sstp, ‘być długiego wzrostu’ SXVI, sięgać ‘wyciągać rękę, aby dostać do czegoś’, ‘chwycić’ Sstp) ‘kto długo, tj. daleko sięga’, *Dyląg* 1477 (< dyląg ‘dryblas’ SW, dyl, del ‘gruba deska’ Sstp); *Drobek* 1487, *Drobich* 1482, *Drobosz* 1494, *Drobot* 1470–1480 (< drob, drób ‘drobne zwierzęta domowe’ Sstp, drobny ‘małych rozmiarów’ Sstp); *Dundy* 1495 (< ps *dunda ‘grubas’ SpC), *Krotka* m 1471 (< krotki ‘niedługi’, ‘zwięzły’ Sstp, ‘mały, niski’ SXVI), *Krępiek* 1482, *Krępusz* 1475 (< krępy ‘otyły, gruby, tłusty’ SXVI), *Krubacz* 1485 (< gruby ‘ts’, ‘prostacki, nieokrzesany’ Sstp), *Miąwszy* 1456 i nazwa złożona *Miąwsza Noga* 1485 (< miąwszy

- ‘gruby’ Sstp, noga ‘ts’ Sstp) ‘ten kto miał grube nogi’, *Pękaty* 1494 (< pękaty ‘gruby, napęczniały, brzuchaty’ SXVI), |*Szyroczek* 1472, |*Szyroki* 1471 (< szYROKI, szeroki ‘mający wielkie rozmiary’ Sstp), |*Thustak* 1485, |*Thustko* 1489, |*Thustosz* 1499 (< tłusty ‘dobrze wykarmiony’ Sstp, tłustosz ‘człowiek tłusty’ SXVI), |*Plaskanka* 1474, |*Plaski*, |*Plaski* 1476, |*Plaskota* 1461 (< płaski, płaski ‘nie pękaty’ Sstp), |*Pochylek* 1496 (< pochyły ‘odgięty od pionu’ Sstp), |*Sucharda* 1483, |*Suchorka* 1497, |*Suchorz* 1461, |*Suchta* 1478, |*Suchto* 1453, |*Suszek*, |*Suszko* 1478, |*Suszyk* 1465 (< suchy ‘pozbawiony wilgoci, obumarły, uschnięty’, ‘o człowieku – rozgorączkowany’ Sstp, ‘nie mokry’, ‘szczupły, chudy, wychudły’, ‘oschły, nudny, czczy’ SW), |*Wielgosz* 1491 (< wielki, wielgi ‘duży pod względem rozmiaru i wagi’ Sstp), |*Wieloch* 1497 (< wieloch ‘człowiek wysoki’ SW); nazwy ogólne określające budowę ciała: |*Figura* (< figura ‘kształt, forma’ Sstp), |*Podobny* 1488 (< podobny ‘właściwy, kształtny’ Sstp), |*Postawa* (< postawa ‘postać, wygląd zewnętrzny’ Sstp); nazwa metaforyczna |*Dyl* 1471 (< dyl, del ‘gruba deska, bal’ Sstp).
- Przewiska-przydomki określające cechy charakterystyczne twarzy (charakteryzujące bezpośrednio): nazwy złożone: |*Białogąb* 1452 (< biały ‘ts’ Sstp, gęba ‘twarz, usta, paszcza’ Sstp) ‘ten kto ma białą gębę’, |*Białous* 1470 (< białous ‘białowąs’ SW, biały, por. wyżej, wąs ‘włosy pod nosem u mężczyzn’ L) ‘ten kto ma siwe wąsy’, |*Brodaty* 1499 (< brodaty ‘ts’ Sstp), |*Gołowąs* 1478 (< gołowęsy ‘bez zarostu, niedorosły’ SXVI, gołowąs ‘młody, bez zarostu, niedoświadczony mężczyzna’ SXVI), |*Ostrobrodka* 1476 (< ostry ‘mający cienkie, kłujące zakończenie’, ‘szorstki, drapiący’ Sstp, brodka ‘dem. od broda’, ‘zarost na twarzy’ SXVI) ‘ten kto ma ostrą brodę’, |*Rumiany* 1494 (< rumiany ‘mający rumieńce’ Sstp), |*Szczyrbak* 1486 (< szczyrbaty, szczyrbaty ‘pełen szczyrbin’, ‘przednich zębów nie mający’ L), |*Wąs* 1470–1480 (< wąs por. wyżej), |*Zębaj* 1467, |*Zębała/Zębała* 1490, |*Zęborka* 1469 (< ząb ‘ts’ Sstp), |*Zębal* 1462 (< zębal ‘człowiek mający wielkie zęby’, ‘kłócący się ząb za ząb, swarliwy, uszczypliwy’ SW); obraźliwe nazwanie twarzy |*Chachula* 1465 (< chachula ‘pysk, morda’ SW, por. ps *xaxuliti ‘słabnąć, zacząć chorować, omdlewać, ustawać’ SET – za Słow. etym.-mot., cz. 1, gw chachulić ‘oszukiwać, szachrować’ Sgw).
- Przewiska-przydomki określające kolor i rodzaj włosów (charakteryzujące bezpośrednio): |*Białasz* 1497, |*Białęga* 1451, |*Białynia* 1460, |*Bielawa* 1478 (< biały ‘siwy’ Sstp), |*Bur* 1494, |*Buran* 1494, |*Burek* 1451, |*Burka* 1491, |*Burosz* 1494, |*Burkan* 1467, |*Bury* 1457 (< bury ‘ciemno-szaro-brunatny’ Sstp), |*Czarnię* 1491, |*Czarnocha* 1477 (< czarny ‘niger, o zwierzętach, tkaninie, zbroi’ Sstp), |*Czarnek*, |*Czarnko* 1470–1480 (< czarek : ps *čьрнѣкъ ‘intensywnie czarny’ SpC), |*Płowy* 1452 (< płowy ‘żółtoszary’ Sstp), |*Ryżyk* 1473 (< rydzy ‘rdzawy, czerwono-żółty’ Sstp), |*Siwoch* (SSNO *Siwoch/Zywoch*) 1494, |*Siwucina* z (SSNO *Siwucina//Żywucina*) 1452 (< siwy ‘biało-szary’ Sstp); metonimiczne nazwy |*Czuba* 1470 i |*Czuban* 1465 (< czub ‘czub z włosów’ Sstp, por. czuban, czaban z tureckiego ‘pasterz’ SXVI); nazwy metaforyczne |*Czubatka* 1497, |*Czubaty* 1497 (< czubaty ‘mający czub’, ‘wystający’ SXVI); nazwy charakteryzujące bezpośrednio |*Czupryk* 1456 (< czuper ‘pogardliwie czupryna’ Sgw, ps *čupръ, *cupra ‘czub

- włosów' SpC), |*Kędzierzo* 1471 (< kędzierz 'kędzior, lok włosów' Sstp), |*Kędzierzawek* 1453, |*Kędzierzawiec* 1470 (< kędzierzawy 'o włosach, pokręcone, pofalowane' Sstp), metonimiczna nazwa |*Kłaka* 1462 (< kłak 'włókno lnu zostające na szczotce po wyczesaniu' SXVI); charakteryzujące bezpośrednio nazwy |*Kosmatka* 1497, |*Kosmala* 1457, |*Kosmek* 1494 (< kosmaty 'włoszaty, kudłaty, owłosiony' Sstp, kosmek 'kosmyk, pasmo włosów' SXVI); metonimiczne nazwy |*Warkocz* 1469 (< warkocz 'spiecione długie włosy' Sstp), |*Warkoczek* 1467 (< warkoczyk 'dem. od warkocz' L); charakteryzujące bezpośrednio nazwy |*Łysak* 1489 (< łysak 'człowiek bez włosów' SXVI), |*Łysek*, |*Łysk* 1481 (< łysek 'człowiek wyłysiały' Sstp); nazwy złożone: |*Żółtowłos* 1452 (< żółty 'ts' L, < włos 'cienki, nitkowaty wyrostek na skórze ludzi i zwierząt' Sstp, żółtowłos 'gatunek rośliny' Sstp), |*Biały Jan* 1453, |*Biały Książdz* 1452 (< biały 'siwy' Sstp, książdz 'książe', 'kapłan, duchowny' Sstp).
- Przewiska-przydomki określające sposób mówienia, patrzenia, jedzenia (charakteryzujące bezpośrednio): |*Ćwiekała* 1487 (< dźwiękać, żwiekać 'dźwięczyć' Sstp), |*Jąkacz* 1455 (< jąkać 'wydawać niewyraźne dźwięki', 'mrużyć, bełkotać' Sstp), |*Klekura* 1481 (< klekot 'gadula' SXVI), |*Kłapiec* 1489 (< kłapać 'otwierać i zamykać szybko szczęki w celu chwytania pokarmu' SXVI), |*Momotek* 1489 (< momot 'jąkała' Sstp); nazwa złożona |*Krzywopatr* 1453 (< krzywy 'nieprosty, skośny' Sstp, patrzeć 'ts' Sstp); |*Chłystała* 1497 (< chłystać 'głośno jeść i pić' SXVI), |*Gołda* 1465, |*Gołdac* 1454, |*Gołdanik* 1490, |*Gołdecz* 1477, |*Goldysz* 1498 (< gołdać 'pić łapczywie, łykać' sgw(c), ukr. gołda 'niezgrabna, leniwa kobyła', 'głupia kobieta' SEU – za Słow. etym.-mot., cz. 1).
 - Przewiska-przydomki określające części ciała (w tym intymne, nazwane często wyrazami rubasznymi – nazwy metonimiczne): |*Brewka* 1468, |*Brewko* 1471 (< brew 'ts' Sstp), |*Brzuch* 1478, |*Brzuchnik* 1460–1475, |*Brzuszek* 1494 (< brzuch 'ts' Sstp, brzuszek 'część tułowia człowieka lub zwierzęcia' SXVI), obsceniczna nazwa |*Chuj* 1497 (< chuj 'członek męski' L), |*Kościej* 1460, |*Kościna* m. 1480 (< kość 'ts' Sstp), |*Kościec* 1471 (< kościec 'szkielet, wszystkie kości organizmu wzięte jako całość' SW, kość por. wyżej), |*Kulsza* 1489 (< kulsza 'kość biodrowa' SW), |*Łokieć* 1469 (< łokieć 'staw u ręki', 'miara długości' Sstp), |*Noga* 1459 (< noga 'ts' Sstp), |*Nogieć* 1465 (< nogieć 'paznokieć', 'hultaj, ladaco, nicpoń' SXVI, 'choroba koni i bydła' Sstp), |*Nos* 1486 (< nos 'ts' Sstp), |*Paluch* 1471 (< paluch 'palec', 'duży palec u rękawiczki' SW, pl. tantum paluchy 'gatunek rośliny' Sstp), |*Peppek* 1484, |*Pepuch* 1489, |*Pepyra* 1488 (< peppek 'ts' Sstp), |*Picak* 1490, |*Picyk* 1453 (< pica 'pasza, pokarm', 'vulva, cunnus' Sstp), |*Sadlej* 1464 (< sadło 'tłuszcz zwierzęcy' Sstp), |*Sutek*, |*Sutko* 1456 (< sutek 'cycek, piersi' SXVI), |*Wap* 1490 (< wap, wapie 'żołądek' SXVI).
 - Przewiska-przydomki określające kondycję fizyczną, urodę lub ułomności fizyczne, choroby, wiek (charakteryzujące bezpośrednio): |*Chargul* 1471 (< ? kargol 'człowiek połamany, powykręcany' SW), |*Chramy* 1473 (< chromy 'ułomny, kulawy, bezwładny' Sstp), |*Kulawy* 1486 (< kulawy 'ts' Sstp), |*Kulhan* 1478, |*Kulhanek* 1492 (< kulhać, kułać 'kuleć, chromać' SXVI), nazwa złożona |*Kosonog* 1478

(< kosi ‘krzywy’ L, ps *kosz ‘ukośny, krzywy’ SES, noga ‘ts’ Sstp) ‘ten kto miał krzywe nogi’, |*Krzywiec* 1487, |*Krzywula* 1469 (< krzywy ‘nieprosty, skośny’ Sstp, ‘ułomny’ SXVI), nazwy złożone |*Krzywigłow* 1486, |*Krzywogłowy* 1458 (< krzywogłowy ‘mający głowę pochyloną’ Sstp), |*Przekoszt* 1497 (< przekoszt ‘kaleka’ Sstp); |*Głuchowiec* 1473 (< głuchy ‘ts’ Sstp), |*Niemek*, |*Niemko* 1453, |*Niemoń* 1460 (< niemy ‘nie mający zdolności mówienia’, ‘taki, którego nie godzi się wymieniać, nazywać’ Sstp), |*Niemotka* 1471 (< niemotka ‘małe dziecko nie umiejące jeszcze mówić’ SXVI), |*Niewidzący* 1494 (< negacja nie, widzieć ‘mieć zdolność widzenia’ Sstp); |*Jałowy* 1473 (< jałowy ‘niepłodny’ Sstp), |*Oparznych* 1495 (< oparzony ‘ten kto ma znamię na ciele’ SXVI, oparzyć ‘oblać ukropem’ SXVI), |*Oziębły* 1494 (< oziębły ‘ostygły, zimny, o ludzkim ciele’ SXVI), |*Wypukły* 1494 (< wypukły ‘cierpiący na przepuklinę’ Sstp); |*Szmajek* 1457 (< szmaja, szmajda ‘człowiek leworęczny’ SW), |*Wardziczka* 1490 (< warda ‘mańkut’ SW, wardawy ‘używający lewej ręki zamiast prawej’ SW); |*Drzystek* 1467 (< drzystka ‘rzadki kał’, przen. ‘rzecz nic nie warta’ SXVI).

Do nazw metonimicznych zaliczamy: |*Bąbol* 1498 (< bąbol, bębel ‘pęcherz na skórze, nabrzmienie, guz’, ‘bańka, pęcherzyk na wodzie’ SXVI, bąbel, pepel ‘pęcherz na skórze’ Sstp), |*Brodawka* 1489 (< brodawka ‘narośl’ Sstp), |*Flaczek* 1475 (< flaczek ‘dem. od flak, flek’, ‘plama na twarzy’ SXVI, flek, flak ‘wszelka skaza na ciele’ SXVI), |*Garbała* 1498, |*Garbisz* 1460, |*Garbiszka* 1485 (< garb ‘wypukłość na żywym organizmie’ Sstp), |*Guga* 1474 (< ps *guga ‘guz, narośl’ SpC, ‘guz, narośl’ SW), |*Krostek* 1494 (< krosta ‘chorobliwy wyprysk na skórze’ Sstp), |*Krostka* 1493 (< krostka ‘mała krosta’ Sstp), |*Liszyl* 1499 (< liszaj ‘choroba skóry’ Sstp), |*Parchol* 1492, |*Parchomy* 1483, |*Parchul* 1489, |*Parchula* 1489 (< parch ‘choroba skóry’ Sstp), |*Piegawka* 1492 (< piegawy ‘obsypany piegami’ SXVI), |*Świrzb* 1463 (< świrzb ‘choroba skóry’ Sstp).

Siłę, urodę, młodość, a z drugiej strony brzydotę i starość określały przezwiska i przydomki (charakteryzujące bezpośrednio): |*Chędogi* 1484 (< chędogi ‘czysty, piękny’ Sstp), |*Czudo* 1489, |*Czuder* 1478, |*Czudnoch* 1463, |*Czudzich* 1494 (< cudo, czudo ‘cud’ Sstp), |*Dziwnak* 1497 (< dziwny ‘cudowny, niezwykły, godny widzenia’ Sstp), |*Gład* 1480, (KrpD) |*Hładko* 1451 (< gładki ‘równy, niechropowaty’ Sstp, ‘gładki przez brak włosów, ładny (o cerze), skóra nie szorstka’ SXVI), |*Piekny*, |*Piękny* 1494 (< piękny, piękny ‘bardzo ładny’ Sstp), |*Junak* 1485, |*Junko* 1467, |*Junota* 1463 (< junak ‘młodzieniec, zuch, śmiałek’ SXVI, junek ‘młody byczek’ SXVI), |*Młodko* 1451, |*Młodzienka* 1473, |*Młosz* 1480 (< młody ‘ts’ Sstp), |*Silec* (SSNO *Żylec/Silec*) 1484, |*Silak* (SSNO *Żyłak/Silak*) 1482 (< siła ‘energia fizyczna, zdolność do wysiłku, do działania’ Sstp); |*Hadki* 1498 (< hadki ‘brzydki, obrzydliwy’ SW), |*Obroslec* 1461 (< obrosły ‘zarośnięty, porośnięty czymś’ Sstp) ‘ktoś czymś obrośnięty, może nieogolony’, |*Oślizło* 1496 (< oślizły ‘okryty śluzem’ SW, oślizac ‘czynić śliskim’ SXVI), |*Pryk* 1492 (< przyk ‘stary dziad’ Sgw(c)), |*Szkaradek* 1634 (1465), |*Szkarady* 1471, |*Szkaradzek* 1471 (< szkarady ‘brzydki, wstrętny, budzący odrazę’, ‘obraźliwy, uwłaczający czci’ Sstp); |*Stareńka* 1498, |*Starosz* 1451, |*Staruch* 1494, |*Starzak* 1469 (< staruch ‘przykry stary’, ‘staruszek, starzec’ L), nazwy złożone – (zestawienia) |*Stary Brat*, |*Stary Kot* (< stary ‘ts’ Sstp); |*Wiotchy* 1493 (< wiotchy ‘stary, dawny’ Sstp).

Stan higieny określały przezwiska i przydomki charakteryzujące bezpośrednio: *Czysty* 1490 (< czysty 'czysty fizycznie i moralnie' Sstp), *Kalny* 1488 (< kalny 'mętny, nieczysty' SXVI, kalić 'walać błotem' Sstp) i metaforyczna: *Brudek* 1466 (< brud 'ts' Sstp, brudny 'ts' Sstp, brudny 'nieczysty', 'niemoralny, nikczemny', 'śniady, o ciemnej skórze' SXVI).

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

BĄBOL: Bona ... *Andreae Bambol* in Camienie 1498 Matr II 1195. BIAŁASZ: *Nobilis Iohannis Byalasz Golski* ... in Golya 1497 Bob 572. BIAŁĘGA: *Brexator(-) Andreas Byalanga* 1451 ARP I 488. BIAŁOGĄB: *Martinus Balogamb* 1452 Ty s. 80. BIAŁOUS: *Nicolaus Byalousz*, homo 1470 AGZ XV 3462. BIAŁY JAN: *Margareta Byala Janova* ... debet habere pacem a Stanislao, fratre *Byali Jan* 1453 ŁNW 335. BIAŁY KSIĄDZ: *Prouidus Nicolaus Byaly Kszusz* 1452 Łw 1415. BIAŁYNIA: *Nicolaum Balina* ... provisor(em) (Collegii Artistarum) 1460 CdUC II 194 s. 199. BIELAWA: *Dominus dux Johannes* dedit 1 florenum tubucinatori *Belyawa* 1478 Skarb 101. BLESZCZ: *Kmethon(em)* in villa Cypyathicze ... *Staynko Bleszcz* 1496 AGZ XVII 2862. BREWKA: *Nobil(is) Andreas Brewka* de Przeluszy 1468 AC II 1320. BREWKO: Pro equo, qui datus est *Brewko* 1471 RachKról s. 138. BRODATY: *Brodaty* (kmetho) 1499 AGZ XVIII 2670. BRODAWKA: *Discreti Nicolai Brodawka* 1489 ACL I 2658. BRUDEK: *Mathias Bala* recognovit, quia vendidit agrum et predium adiacens Civitati Nove Varschouensi *Mathia Brudek* de Czynyrow 1466 ŁNW 681. BRUDNAK: *Jacobus Brudnak* pauper 1497 Bar 294. BRUDZYNA: *Suburban(us)* (Brestensis) *Brudzyna* penes Baranek 1494 IBzres s. 368. BRUJ: Coram test(e) ... de Zakobile: *Mathias Brwy* 1455 Trz 138. BRZUCH: *Iohannem Brzuch* (kmethonem in Trezyenyecz) 1478 AGZ XVIII 1114. BRZUCHNIK (SSNO Bruchnik): *Inflata mente Bruchnik* cum concavo dente 1460–1475 Inw II 7759 s. 210. BRZUSZEK, BRZUSZKO: Present(e) ... *Martino Bruszek*, iurato (in Dunayow) 1494 ACL II 1371. BUR: Apus *Nicolaum*, pileatorem *cognomine Bur* 1494 ARec 1652. BURAN: Hoc adiuncto, quod *Buran* debet sibi, Iarosch solvere censum per viginti grossiculos 1494 AGZ XV 2431. BUREK: Una cum ... *Stanislao Burek* (de Collaczycze) 1451 Gol 494. BURKA: *Stanislaus Burka*, iuratus ... consul(-) de Cropyecz 1491 ACL II 555. BURKAN: *Burcan* (homo generisae dominae Katherinae Gologorska de Hrvsschiaticze) 1467 AGZ XV 3423. BUROSZ: *Radzylowo* ... *Burosch* mansum soluit 1494 Vozn s. 10. BURY: *Iwan Buri* 1457 AGZ XIX 2788. BURZEN (SSNO Buren*): *Buren Kobylka* z Kobyleho 1480 CdSil II 93 s. 202. CHACHUŁA: *Chachwla* (kmetho in Byalka) 1465 AGZ XVI 197. CHARGUL (SSNO Chargul(?)): *Sagittari(us)* ... *Johannes Chargul* 1471 Gp s. 213. CHĘDOGI: *Paulus* de Skwirnyowicz *Chandogy* 1484 Kacz 8138. CHŁYSTAŁA: Bona ... *Stanislai Chlystala Szykurna* de Bonikowo 1497 Matr II 954. CHRAMY: *Jhan Chrami*, pyekarz 1473 Kacz 7455. CHUDZISZ: *Mathie Hudisch* (!) 1462 Kacz 6672. CHUJ: Cum *Iohannes* de Thuliskow dicto *Chuy*, ciriens(i) domini Chodeczky 1497 AC III 600. CIENIEC: *Nobilis Petrus Czenyecz* 1454 AGZ XIV 3817. CZARNEK, CZARNKO: *Gruschow*, villa ... cuius haere(s) *Johannes Czarnek* 1470–1480 DĪBen I s. 265. CZARNIE: *Jan Czarnye* de Nissonkowicz Russe 1491 Kacz 8547. CZARNKA: *Circumspectus Johannes dictus Czarnka*, filius Regula 1489 CNV 223. CZARNOCHA: *Nicolaus Czarnocha* de Lublin, grupnik (!) 1477 Kacz 7740. CZUBA: Vor *Tschwba* 1470 KdTor 148 s. 231. CZUBAN: *Joszypp Czuban* (kmetho de Mrochow) 1465 AGZ XVI 262. CZUBATKA: Bona ... *nobil(is) Petri Czubathka* ... de Comonyo in districtu Raczyazensi 1497 Matr II 920. CZUBATY: *Nobili Georgio Czubathy*, heredi de Czymyno et Boruczyno 1497 Bob 146. CZUDER: *Iacobus Czuder* (civis Drohobicensis) 1478 AGZ XVII 1503. CZUDNOCH: ... ipse *Stanislaus Czudnoch* 1463 Hel II 3728. CZUDO: Cum ... *Cudone* de Phalandzyno ... canonic(o) Polthoviens(i) 1489 AC III 160. CZUDZICH: Lawsk ... *Stanislaus Czudzzych* mansum soluit 1494 Vizns. 15. CZUPRYK: Present(e) ... *Petro Czuprik* de Opendowicze, iudico castrensi 1456 Chełm 2 s. 2. CZYSTY: Provid(o) *Bartosz Czysthy* ... civ(i) de Leopoli 1490 ACL II 2140. CŹWIĘKAŁA: *Mathias Czwykała* 1487 RHist II s. 126. DŁUGAJ: Cum *Iohanne Długay* de Welun 1460 AC II 820. DŁUGNIA: *Piotr Długnya* 1452 Kacz 6068. DŁUGOSIAŻ: ... provido *Nicolao Długoszysz* 1458 ŁNW 444. DŁUGOSZEK: *Stanislao Długoschek* ... dedi quatuor florenos 1471 RachKról s. 83. DROBEK: *Laurencius Drobek*, kmetho(-) 1487 ACL I 2048. DROBICH: Coram terrigena *Iohanne*

Drobych, herede in Nouosyelcze 1482 AGZ XIX 1982. DROBOSZ: ... cum kmethonibus ... in villa Wysoczyskye, qui vocantur Ilias ... et *Drobosch* 1494 AGZ XVIII 3774. DROBOT: Barthodzeze, villa ... cuius haeredes *Nicolaus et Iohannes*, fratres de armis Dolywa, *dicti Droboth* 1470–1480 DiBen I s. 333. DRZYSTEK: A *Paulo dicto Drzystek* ... *dictus Paulus Drzystek* 1467 Trz 222. DUNDY: Ab *Alberto Dundi* 1495 Trz 440. DYŁ: A domino *Olechno Dyl* 1471 Wln 271. DYŁAŁG: *Jan Dylang*, pictor 1477 PtCr 695. DZIWNIAK: Iecobo et Nicolao germanis de Cossow bona ... cuiusdam *Mathiae Dziwnak* de Mosczenicza medius mansus, quem ibidem habet, in terra Siradiensi, data sunt 1497 Matr II 798. FIGURA: Nobil(is) ... *Mathias Figura* ... de Pancicze 1478 Pw 24. FLACZEK: Ad instantiam Marthe Gerlachowa ... et *N. Flaczek* 1475 Inscr 1444. GARBAŁA: *Gregorius Garbala* de Magna Lathka, pistor 1498 Kacz 8909. GARBISZ: *Hannos Garbisch* de Maiori Glogowia 1460 Kacz 6565. GARBISZKA: *Johanni Jasyensky Garbyska* (dat.) 1485 Paw s. 20. GŁAD: *Johannes Glad* 1480 AGZ XVI 1422. GŁUCHOWIEC: Test(is) ... *Jacobus Gluchowecz* de Piothrowicze 1473 Inscr 1628. GOŁDA: In medium laneum (in Rudnyky), quam tenet *Golda Stanislaus* 1465 AGZ XIII 5890. GOŁDACZ: Nobilis *Mathias alias Goldacz* de Wolkow 1454 AGZ XIV 3256. GOŁDANIK: Dicto *Goldanik* 1490 BSąd s. 190. GOŁDECZ: Present(e) generos(o) et nobil(i) domin(o) *Mathia Goldecz* 1477 AGZ XIX, CCXXIV. GOŁDYSZ: Famosus *Petrus Goldis*, civis Leopoliensis 1498 AGZ XV 2657. GOŁOWĄSY: *Stanislaus Golowaschy* (de Korythky) de armis Mory 1478 ZHer 529. GUGA: Kmethon(em) ... in Dlugye ... *Guga* 1474 AGZ XVI 985. HADKI (SSNO Hatki): *Iaczko Hathky* ... kmetho(-) 1498 AGZ XV 2697. HŁADKO: Kmetho (de Wara) *Chladko* (!) 1451 KsWar 14. JAŁOWY: *Stanislaum Jalowy* de Ploczsko 1473 Tym s. 127. JĄKACZ: *Michael Jonkacz* de Sweynfordia 1455 AS I s. 143. JEŁY: Providus *Jacobus Gyely* 1463 AC II 1298. JUNAK: C. rex monasterium ... in Stradomia a censu terrestri 24 grossorum de area, in postico cuiusdam civis *Junak* dicti iacente ... absolvit 1485 Matr I 1788. JUNKO: Nobilis ... *Yunko* ... de Czaykowycze 1467 AGZ XV 501. JUNOTA: *Junota*, Radomiensi ... castellan(o) 1463 Hel II 3722. KALNY: *Ivan Kalny* (kmetho de Kuszenyecz) 1488 AGZ XVI 2198. KAŚICH//KĘSICH: Contra *Stanislaum Kąszych* 1487 PtCr 976. KAŚK: Platea Brestensis (in Radzieiow) ... *Jacobus Kanssk* de domo 1494 IBzres s. 390. KAŚKA//KĘSKA: Contra laboriosum *Petrum Kąska* de Zamborzyz 1455 UPrak 104. KĘDZIERZAWEK: Kmethon(em) ... in Blasow ... *Mathiam Kandzerzawek* 1453 AGZ XI 3106. KĘDZIERZAWIEC: *Andrey Kanderzawecz* ... de Vyszoczany 1470 AGZ XVI 770. KĘDZIERZO: Margaretha, relicta olim *Kendzerzo*, pistoris 1471 RSW 128. KLEKURA: *Maczek Klekura* de Dobschitz 1481 Kacz 7954. KŁAKA: Nobil(i) *Stanislai* (dat.) Claka ... de Wythoslawice 1462 Ploc 178. KŁAPIEC: Consul(-) civitatis Wozniky nominat(us) ... *Jacobus Kłapecz* 1489 Wozn 18. KOSMAŁA: Present(e) ... *Nicolao Cosmala* de Woynicz 1457 CdUC II 189 s. 189. KOSMATKA: Nobilis *Albertus Myedzwyczeski dictus Koszmathka* 1497 Bob 272. KOSMEK: Candzyorowo ... *Stanislaus Kosmek* dimidium mansum liber 1494 Vizn s. 5. KOSONOG: *Mathiam Cossonog* 1478 AC I 2183. KOŚCIEC: A ... homin(e) de Berezowcze ... *Costyecz* 1471 AGZ XV 817. KOŚCIEJ: Nobili *Procopio alias Cosczey* (dat.) 1460 AGZ XIII 4456. KOŚCINA: Kmetho(-) ... *Cosczyna* 1480 AGZ XVIII 1567. KRĘPIEK (SSNO Krepiek): *Stanislaus* persoluit nobis scientibus marcum (...) *Deschowyczoui Crepyek* et Pauloni Rohatyn, civibus 1482 AGZ XIX 1637. KRĘPUSZ: Contra nobiles ... Helenam, Annam ... filias pye memorie nobilis *Iohannis Crampus* 1475 AGZ XII 3711. KROSTEK: Domum inter Bartholomeum Iglarz ex una et *Crosteg* partibus ex altera 1494 RSW 251. KROSTKA: Famosus *Petrus Crosthka*, vitricus ecclesie claustralis ... (in Halycz) 1493 ACL II 985. KROTKA: *Crothka* 1471 KoP I s. 355. KROTYL: *Herasmus Martini Krotyl* de Nissa 1468 AS I s. 190. KRUBACZ: Providis (dat.) *Crubacz* et Brzoza de Chmyelow 1485 Paw s. 43. KRZYWIEC: Nobili *Krzywiecz*, Lithwano (dat.) 1487 Paw s. 164. KRZYWIGŁOW: *Stenczil Krzywigłow*, eyn caethner 1486 Kacz 8281. KRZYWOGŁOWY: *Johannes Crzywogłowi* de Volya 1458 Tmk s. 29. KRZYWOPATRZ: Present(e) ... *Stanislaio Crziwopatrzcz* (!) (de Zabawa) 1453 Hel II 3505. KRZYWUŁA: Kmethon(em) ... *Andream Krzywula* ... in villa Antiqua Mrochow 1469 AGZ XVI 603. KULAWY: *Paulus Culawy* de Cracovia ... murator 1486 PtCr 930. KULHAN: Pellifex(-) *Jacob Kulhan* 1478 PtCr 968. KULHANEK: *Culhanek*, Friczek ... magistri sutores 1492 ACL II 846. KULSZA: Kmeto *Culsza* 1489 KoW I s. 218. LISZYL: *Lyschyl* (kmetho in Kuschenyecz) 1499 AGZ XVIII 2676. LOKIEĆ: Nobilis *Nicolaus alias Lokyecz* de Myslacow 1469 AGZ XIX 1874. ŁYSAK: Fideiussit *Mathias Lissag* 1489 Kacz 8423. ŁYSEK, ŁYSK: Fideiuss(it) ... *Matis Lissek* 1481 Kacz 7948. MIAŻSZA NOGA: (Kmetho) *Myaszanoga* 1485 KoP I s. 454. MIAŻSZY: *Johannem dictum Manschy*,

kmetonem (de Crosyno) 1456 Lu I s. 800. MŁODKO: *Jan Mlotko* 1451 Kacz 5965. MŁODZIENKA (SSNO Mlozenka): *Laboriosis, agricolis et suburbanis de Drohobicz ... Quorum nomina: Colodzey ... Mlozenka* 1473 AGZ XVII 910. MŁOSZ: *Adam Mloszy de Coszmyń* 1480 Kacz 7887. MOMOTEK: *Jacobi Momotek* 1489 BSąd s. 413. NIEMEK, NIEMKO: *Ihnathko et Nyemko* 1453 AGZ XIV 2876. NIEMOŃ: *Johannes Nyemon de Novo Foro* 1460 AS I s. 164. NIEMOTKA: *Nicolaus Nyemotka* 1471 Gp s. 211. NIEWIDZĄCY: *Obora (circa Radzieiow) ... Albertus Nyevidzaczy* 1494 IBzres s. 385. NOGA: *Iacobus, filio olim Jacobi Noga* 1459 ARP I 816. NOGIEĆ: *Contra ... Andream Nogecz ... kmetonem de Polska Wyesz* 1465 AC II 602. NOS: *Nobili Johanni Noss, de Radoschyn* 1486 Paw s. 104. OBROŚLEC: *Steffanus Obroslec* 1461 Kacz 6594. OPARZYCH: *Stanislaus iuvenis Crodin alias Oparzich* 1495 RSW 288. OSTROBRODKA: *Petrus Ostrobrodka, slodownik* 1476 Kacz 7675. OZIEBŁY: *Platea Textorum (in civitate Brestensi) ... Mathias Oszambly* 1494 IBzres s. 365. PALUCH: *Iohannes Paluch ... consul(-), iurat(us) et civ(is) de Skala* 1471 CdUC III 232. PARCHOL: *Jacobus Parchol* 1492 BSąd s. 461. PARCHOMY: *Super nobil(em) ... Parchomi alias Pawel ... hered(em) de Dublini* 1483 AGZ XV 4113. PARCHUL: *Jacobus Parchul de Golubkowicze* 1489 BSąd s. 461. PARCHULA: *Jacobus Parchula* 1489 BSąd s. 461. PEKATY: *Registrum censuum civitatis Brestensis ... Iohannes Pankathy* 1494 IBzres s. 363. PEPEK (SSNO Pępek//Papek): *Stanislaum Pampek* 1484 ACL I 657. PEPIŁ (SSNO Pępil//Papil): *Iohannes brazeator dictus Popyl (civis de Sczyrzecz)* 1500 AGZ XV 3097. PEPUCH (SSNO Pępuch//Pampuch): *Kmethon(em) in villa Malechow ... Nicolaum Pampuch* 1489 AGZ XV 2015. PEPYRA: *Martinus Pampira* 1488 BSąd s. 457. PICAK (SSNO Pic(z)ak//Pyczak): *Stanislaus Piczag de Stradomia* 1490 Kacz 8516. PICYK: *Providus vir Monytala (!)resignavit domum suam Szczepanowy Pyczkoyu* 1453 ŁNW 315. PIEGAWKA: *Johannes Pyegawka de Zalivie* 1492 ZHer 713. PIEKNY, PIĘKNY: *Vizna ... Andreas Pyankny dimidium mansum soluit* 1494 Vizn s. 1. PLASKANKA, PŁASKANKA: *Hrycz Plaskanka* 1474 AGZ XVI 1005. PLASKI, PŁASKI: *Cum quodam Mathia Plasky de castro Lovicensi* 1476 AC II 920. PLASKOTA, PŁASKOTA: *Contra nobilem Plascotam de Chroslicze* 1461 Semk 136. PŁOWY: *Test(is) Plowi Mathias (de Pakoschowka)* 1452 AGZ XI 3081. POCHYLEK: *Nicolaus Pochylek, lutifigulus* 1496 ACL II 1582. PODOBNY: *Albertus Podobny, opidan(us) Colacziciensis* 1488 Gol 999. POSTAWA: *Petrus Posthawa de Proschowycze* 1489 Waw 143. PRYK: *Nobiles de armis Trzesky, Martinum, Petrum, filios Johannis Pryk de Vyetyczya* 1492 ZHer 718. PRZEKOST: *Iohanni Dalikowski bona ... Stanislai Przeszkosth ... de Cuczino ... data sunt* 1497 Matr II 856. RUMIANY: *Platea Textorum (in civitate Brestensi) ... Martinus Rvmyany* 1494 IBzres s. 365. RYŻYK: *Andrey Rzyk (acc.)* 1473 AGZ XVII 1007. SADLEJ: *Possessionat(um) ... in Panthelouicze videlicet Mathiam Sadley* 1464 AGZ XIII 5315. SIWOCH (SSNO Siwoch//Żywoch): *Vizna ... Syvoch mansum soluit* 1494 Vizn s. 2. SIWUCINA//ŻYWUCINA ż.: *Bartosch ... tamquam tutor et provisor Grithe, uxoris Ianothe, filie Szywuczynie* 1452 Łp II 1103. STARENKA: *Kmethones Czurylo ... Starenka (de Rytharowicze)* 1498 AGZ XVIII 2777. STAROSZ: *Una cum Iohanne dicto Starosch* 1451 Hel II 3456. STARUCH: *Ministerialis Staruch de Poshąda* 1494 Hel II 4426. STARY BRAT: *Present(e) nobili et discreto Barthossio Stary Brath de Cracovia* 1483 ACL I 206. STARY KOT: *Inter nobilem Nicolaum Stary Koth Andree ... parte ex una ... et nobilem Iohannem Czesla* 1473 ZHer 428. STARZAK: *Nobilis Petrus ... de Bludnyky obligavit ... medietatem Bludnyky ... nobili Iohanni Starzak* 1469 AGZ XII 3347. SUCHARDA: *Inter nobilem Tosk ... de Sąhocino ... et Nicolaum Sucharda de ibidem* 1483 ZHer 620. SUCHORKA: *Bona ... Stanislai Suchorka ... de Trzebnicza* 1497 Matr II 933. SUCHORZ: *Present(e) honorabil(i) nobil(i) vir(o) ... Stanislao Schuchorz ... iurat(o) in Zymnawoda* 1461 AGZ IV 99. SUCHTA: *In kmethonibus bene possessionatis in Nouszeydlcze villa, videlicet ... Ioszko ... Schuchta* 1478 AGZ XVI 1299. SUCHTO: *Laborios(us) Koszma Pyotr fideiuss(it) Stankonem Suchto* 1453 AGZ XI 3178. SUSZEK, SUSZKO: *Laborios(us) ... Vassyl Schusko de Rolow* 1478 AGZ XVIII 1048. SUSZYK: *Kmetho(-) ... Stanek Schiszik* 1465 AGZ XVI 205. SUTEK, SUTKO: *Providus Johannes Sutek* 1456 ŁNW 408. SZCZYRBAK: *In taberna Stanislai Scirbak, in villa dicta Marskinicze* 1486 U 527. SZKARADEK: *Nobil(is) vir(-) ... Mathias Skaradek, de vill(a) ... Lencze here(s)* 1634 (1465) KTn 244. SZKARADY: *Comitiva ... Katholdi (! pro Ratholdi) sagitariorum ... Skarady* 1471 Gj s. 283. SZKARADZEK: *Yan Skaradzek* 1471 Gp s. 212. SZMAJEK: *Pars Iunoscha. Stanislaus Smayek, Petrus Pyenyecz* 1457 Tmk s. 54. SZYROCZEK, SZYROCZKO: *Present(e) ... nobil(i) ... Nicolao Szyroczek* 1472 AGZ XVI 860. SZYROKI: *Sagittari(us) ... Stanislaus Syrocy* 1471 Gp s. 217. ŚWIRZB: *Iohannes Szwyrzb de*

Wroczonka 1463 U 20. TŁUSTAK: *Nicolaus Thustag* (!), vector 1485 Kacz 8248. TŁUSTKO: *Nicolaus Thustko* 1489 Kacz 8472. TŁUSTOSZ: *Hominem (nobilis Nicolai Kalynszki) Thvszthosz* 1499 AGZ XVI 2536. WARDZICZKA: *Mathias Wardzyczka* de Duchnow 1490 AC II 1876. WARKOCZ: *Present(e) ... Frederico Warkocz* de Lednow 1469 CdSil II 33 s. 101. WARKOCZEK, WARKOCZKO: *Wenczeslaus Warkoczek* 1467 Kacz 7013. WĄP: *Rufficerdo(-) ... Hannus Wamp* 1490 PtCr 1034. WĄS: *Brzozowka ... cuius dominium pertinet ad Derslaum Wąnsz* de Smogorzow 1470–1480 DłBen I s. 148. WIELGOSZ: *Discretus Stanislaus Wyelgosz* de Brzozdowcze 1491 ACL II 433. WIELOCH: *Contra ... N. Wyeloch ... kmethon(em) de Ossno* 1497 AC III 599. WIOTCHY: ... *domum in oppido Rubieschow ... penes domum Wiotchy* 1493 Matr II 243. WYPUKŁY: *Villa Bodzanowo ... Vipukli* 1494 IBrzes s. 394. ZĘBAJ: *Nobilis Zambay* 1467 AC III 86. ZĘBAL: ... *contra Andream Zambal* 1462 War 81. ZĘBALA//ZĘBAŁA: *Nicolaus Szabala* de Rzeczieshevo ... de genere Cholevi 1490 ZHer 692. ZĘBORKA: *Contra prouidum Nicolaum*, ciuem Lubliniensem, *dictum Zamborka* 1469 UPrak 157. ŻÓŁTOWŁOS: *Cum oppidan(o) de Oppathow ... Nicolao Zolthowlossz* 1452 Semk 132. ŻYLEC//SILEC: *Materia fideiussorie Mathie Szylecz* 1484 ŁNW 996. ŻYŁAK//SIŁAK: *Inter ... Nicolaum Silak et Laurencium* de Kleczkowo 1482 ZHer 603.

2. Cechy wewnętrzne człowieka, tj. cechy charakteru, usposobienia i zachowania oraz cechy moralne i umysłowe

Wyróżniamy tu:

- a) Przewiska-przydomki charakteryzujące człowieka ze względu na cechy charakteru, usposobienia i zachowania. Pozytywne cechy charakteru, usposobienia i zachowania określały przydomki charakteryzujące bezpośrednio: *Chętny* 1489 (< chętny ‘miły, przyjemny’ Sstp), *|Cichoń* 1470–1480, *Cichy* 1454 (< cichy ‘spokojny, skromny, łagodny, dobrotliwy’ Sstp), *Dyg* 1497 (< dyg ‘ukłon, taniec’ SXVI), *|Gorazdo* 1471 (< gorazdy ‘zręczny, szczęśliwy’ SW), *|Jasnek* 1497 (< jasny ‘pogodny’, ‘doskonały’, ‘czysty’, ‘dostojny’, ‘łśniący’, ‘piękny’ Sstp), *|Koja* 1469, *|Kojasz* 1482 (< koić ‘uspokajać, łagodzić, uśmierzać’ Sstp), *|Łacno* 1472 (< łacny ‘łatwy, nie sprawiający trudności’ Sstp), *|Niepłonka* 1488 (< niepłony ‘istotny, ważny, niebłahy’ SXVI), *|Mężno* 1488, *Mężny* 1453 (< mężny ‘odważny, dzielny’ Sstp), *Pokorny* 1461 (< pokorny ‘ts’ Sstp), *Poświętny* 1462 (< poświętny ‘napelniony łaską bożą, oczyszczony rytualnie’ Sstp), *|Prostosz* 1499 (< prosty ‘nie skrzywiony’, ‘zwykły, skromny’, ‘prawy, szlachetny’ Sstp), *|Skoruta* 1489, *|Skorzyszka* 1455 (< skory ‘szybki’ Sstp), *|Tarapny* 1470–1480 (< tarapacić ‘kłopotać się’ R), *|Śmieszak* 1489, *Śmieszny* 1494 (< śmieszny ‘rozśmieszający’ Sstp), nazwa ogólna pozytywnie oceniająca *Doszły* 1494 (< doszły ‘doskonały’ Sstp). Pozytywnie oceniała też nazwa *Osobny* 1493 (< osobny ‘odmienny, niezwykły’ Sstp), która odnosiła się zapewne do człowieka nieprzeciętnego.

Do metaforycznych zaliczyć należy przydomki: *|Bleszcz* 1496 (< bleszczyć ‘łśnić, świecić’ SXVI), *|Błyskawa* 1465 (< błyskawy ‘błyszczący’ SXVI), *Cisza* 1462, *|Ciszka* 1480 (< cisza ‘brak głośnych dźwięków, milczenie’, ‘spokój, pogoda’ SXVI, cichy ‘spokojny, skromny, łagodny, dobrotliwy’ Sstp), *Krotochwila* 1499 (< krotochwila ‘żart, dowcip, zabawa’ Sstp), *|Opoczek, Opoczko* 1473 (< opoka ‘kamień, skała’ Sstp), *Piecza* 1454 (< piecza ‘troska, staranie, opieka’ Sstp), *|Pokładek* 1470 (< pokład ‘podpora, coś co wspiera’ Sstp), *Pokój* 1454 (< pokój ‘spokój, bezpieczeństwo’, ‘porządek publiczny’ Sstp), *Poświata* 1487 (< poświata ‘światło’ Sstp), *Potul* 1461 (< potul ‘pokora’ R, potulny ‘pokorny, posłuszny’ Sstp), *Rzadki* 1492 (< rzadki ‘niegęsty, nie-

liczny' Sstp), *Skarb* 1460 (< skarb 'rzeczy cenne, stanowiące majątek', 'skarbiec' Sstp), *Skuta* 1482, |*Skutak* 1459 (< skuta 'działanie, praca' Sstp), |*Troszcz* 1472, |*Troszczek* 1497 (< troska 'kłopot, zmartwienie', 'opieka, ochrona' Sstp), *Złotek*, *Złotko* 1485, |*Złotosza* 1487 (< złoty 'dotyczący złota', 'złotej barwy', 'moneta' Sstp).

Pozytywnej ocenie służyły także metaforycznie używane nazwy ze sfery religii: *Janjolek* 1495 (< anjolek 'dem. od anjoł, anioł' SXVI), *Modła* 1496 (< modła 'cześć oddawana Bogu, akt prośby i czci', 'figura, posąg bóstwa pogańskiego' Sstp, 'modlitwa' SXVI) oraz nazwa metonimiczna *Sierce* 1470 (< sierce 'ts', 'symbol, siedlisko życia psychicznego, uczuć' Sstp).

Do przerwisk wskazujących na negatywne cechy charakteru, usposobienia i zachowania należą nazwy określające ludzi głośno krzyczących, popędliwych i wybuchowych, bijących, wszczynających awantury, a nawet złoczyńców i zabójców. Przewiska charakteryzujące bezpośrednio to: |*Balosz* 1488, |*Balusz* 1488 (< bałuszyc 'mówić głośno, hałasować' Sgw, ps *bal(a)kati 'pleść, paplać' SpC), *Burda* 1471, |*Burdyło* 1496 (< burda 'zamieszanie', 'awanturnik, zawiadziak' SXVI), *Butny* 1481, |*But* 1471 (< butny 'pyszny, chępliwy, zarozumiały' SXVI, buta 'arogancja' Sstp), *Bystry* 1472 (< bystry 'gwałtowny, szybko płynący' Sstp, bystrość 'gwałtowność usposobienia' Sstp), *Chąsianka* ż 1456 (< chąsa 'banda, złodzieje, rozbójnicy' Sstp), |*Chłostała* 1489 (< chłostać, chwostać 'bić, biczować' SXVI), *Ciężny* 1479 (< ciężki 'ts', 'wielki a przykry', 'poważny', 'smutny', 'dokuczliwy, przykry' Sstp), *Frant* 1470 (< frant 'człowiek chytry, szalbierz' SXVI), |*Fukacz* 1469 (< fukać 'burczeć, pokrzykiwać na kogoś' Sstp), |*Furczak* 1468 (< furczeć, dźwiękonaśladowcze Sgw(c)), nazwa złożona |*Gorzesiekała* 1476 (< od okrzyku gorze dopingującego do walki i czas. siekać 'ciąć na części' Sstp) 'zabijaka', |*Grozim* 1471 (< groza 'przeżalenie, trwoga' Sstp), |*Krzyczka* 1468, |*Krzykosz* 1487 (< krzyczeń 'wydawać krzyk, wrzeszczeć, lamentować, głośno płakać' Sstp, krzyk 'wołanie', 'głośne niezadowolenie, rozruch, bunt' Sstp), |*Kurtyka* 1486 (< kurtać 'gromić, łąjać' SW), |*Liga* 1462, |*Ligasz* 1457 (< ligać 'wierzgać, kopać (o koniu)' Sstp), *Mołdarz* 1497, |*Mordak* 1471, |*Mordyń* 1478 (< mordacz lub mordarz, mołdarz 'morderca, zabójca' Sstp), *Nagły* 1498 (< nagły 'gwałtowny, niespodziewany' Sstp), |*Porok* 1498 (< porokować się 'gniewać się, łąjać, karcieć' Sstp), |*Rabiej* 1487 (< rabież 'grabież' R), |*Rębiasza* 1483 (< rąbać 'ścinać, wycinać (drzewa)' Sstp), |*Rychłosz* 1490 (< rychły 'ruchliwy, szybki', 'porywczy, popędliwy' Sstp), *Straszny* 1493 (< straszny 'budzący grozę' Sstp), *Szelma* 1471, |*Szelmek* 1499 (< szelma 'drapieżne zwierzę, bestia, też o człowieku' Sstp), |*Szemiot* 1460 (< szamocić 'psuć, niszczyć' Sstp), |*Szybak* 1458 (< szybać 'bić, razić, uderzyć' SW, szybała 'oszust' SXVI), *Wściekły* 1476 (< wściekły 'nieopanowany, gwałtowny' Sstp, wściekać się 'tracić panowanie nad sobą', 'zachowywać się jak szalenciec' Sstp), *Zbojca* 1472 (< zbojca 'ten kto dokonuje napadów', 'rozbójnik, morderca' Sstp); |*Potworek* 1498 (< potwora 'twór', 'kształt', 'istota lub zjawisko osobliwe', 'dziwoląg, monstrum' SXVI, potworka 'dem. od potwora' SXVI).

Do metaforycznych należą przewiska: |*Burzen* 1480 (SSNO *Buren**) (< ps *бурѣнь 'związany z burzą' SpC, burza 'ts' Sstp, 'nawałnica, wichura', 'rozruchy, zamieszki,

waśń', 'niebezpieczeństwo, zła przygoda', 'gwałtowne uczucie, afekt, namiętność' SXVI), |*Bieszek* 1476 (< bies 'ts' Sstp), |*Buta* 1480 (< buta 'arogancja' Sstp), |*Niepokoj* 1462 (< niepokoj, niepokój 'zakłócenie spokoju, rozruchy, niezgoda' Sstp), |*Niezgoda* 1472 (< niezgoda 'brak zgody, jedności', 'sprzeczka, zatarg' Sstp), |*Opękiel* 1456 (< opęknąć się 'rozerwać się, rozpaść się' SXVI, opękiel 'szturchaniec, kuksaniec' SW), |*Pomsta* 1497 (< pomsta 'odwet za krzywdę' Sstp), |*Porażka* 1494 (< porażka 'kłęska' Sstp), |*Rogaty* 1482 (< rogaty 'mający rogi', 'skłonny do bodzenia' Sstp), |*Rogula* 1470–1480 (< rog, róg 'u zwierząt charakterystyczna narośl na kości czołowej', 'narożnik' Sstp), |*Szatanek* 1494 (< szatan 'czart, diabeł, zły duch' Sstp, szatanek 'dem. od szatan' SW), |*Wrzask* 1483 (< wrzask 'hałas, rwetes, krzyki' L, wrzeszczyć 'wydawać głos właściwy owcy, kozie' Sstp), |*Zmora* 1455 (< zmorzyć 'uśmiercić, zabić' Sstp, zmora 'mara, upiór' SW), |*Żalosz* 1461 (< żal 'ts' Sstp), |*Żalność* 1494 (< żalność 'zmartwienie, smutek, cierpienie', 'żał za grzechy', 'narzekanie, płacz' Sstp).

Inne przezwiska określały takie wady człowieka, jak lenistwo, niedbałość, nieporadność, chytrość, tchórzostwo, próżność, nudziarstwo, prostactwo, mściwość, pyszałkowatość, lekkomyślność, pospolitość, brak obycia. Należą tu charakteryzujące bezpośrednio przezwiska: |*Chytręcina* ż. 1500 (< chytry, chytry 'podstępny, wykrętny', 'przemysłny, pomysłowy' Sstp), |*Ciasny* 1498 (< ciasny 'przykry, ciężki (życie)' Sstp), |*Ciułak* 1480 (< ciułać 'powoli, z trudem zbierać' Sstp), |*Dzikosz* 1482 (< dziki 'nieoswojony' Sstp), |*Dziwok* 1497 (< dziwok 'ptak łowczy na swobodzie, w dzikim stanie' SXVI, dziwoki 'dziki, na polach chowany' Sstp) 'człowiek nieobyty', |*Gabacz* 1497 (< gabacz 'natręt' SXVI), |*Gamunia* 1494 (< gamoń 'gamajda, gapa' L), |*Golenia* 1494, |*Golenie* 1472, |*Gołęda* 1458, |*Golut* 1460, |*Gołosz* 1494, |*Gołoszka* 1469, |*Gołusz* 1495, |*Gołyga* 1470 (< goły 'niczym nie obrośnięty' Sstp, 'nagi, sam, zwykły, prosty' SXVI), |*Grubak* 1494 (< gruby 'ts', 'prostacki, nieokrzesany' Sstp), |*Komudny* 1481 (< komudny 'pochmurny' Sstp, komudzić 'brudzić, kalać' Sstp), |*Kosztowny* 1498 (< kosztowny 'wiele kosztujący, wymagający kosztów, drogi, cenny, zbytorny' Sstp), |*Kwaśny* 1451 (< kwaśny 'o cierpkim smaku', 'niezadowolony, niechętny' SXVI), |*Legawy* 1466 (< legawy 'leniwy, gnuśny' SXVI), |*Leniwy* 1494 (< leniwy 'ts' Sstp), |*Mazgaj* 1545 (1499) (< mazgaj 'człowiek zniewieściał' SXVI), |*Milczek* 1476 (< milczek 'człowiek milczący' SW, milczec 'nie mówić', 'biernie, spokojnie się zachowywać' Sstp), |*Molesty* 1460–1475 (< molestować 'nudzić prośbami, naprzykrzać się' SXVI, molestyja 'trudność, uciążliwość' SXVI), |*Niedbała* 1488, |*Niedbały* 1459 (< niedbały 'o nic się nie troszczący, niezapobiegliwy' Sstp, dbać 'troszczyć się, starać się o coś, zwracać na coś uwagę' Sstp), |*Nielubiec* 1483 (< nieluby 'niemiły, nieprzyjemny' Sstp), |*Nietyk-sza* 1476 (od wyrażenia nie tykać, negacja nie, tykać 'przykładać coś do czegoś, dotykać, poruszać', 'dosięgać' Sstp, por. nietykany 'nie ruszany, nie zajmowany' SXVI), |*Ostrożny* 1472 (< ostrożny 'przebiegły, chytry' Sstp), |*Polegala* 1484 (< polegać 'leżeć' Sstp), |*Płochy*, |*Płoch* 1454, |*Płozek* 1498 (< płochy 'swawolny' Sstp), |*Słabnia* 1497 (< słaby 'nieskory do wysiłku, opieszaly' Sstp), |*Sromotny* 1473 (< sromotny 'ten, którego trzeba się wstydzić, obraźliwy, lichy' Sstp), |*Storzypiętka* 1487 (< storzypiętka 'pyszałek' SXVI), |*Szarak* 1497 (< szary 'ciemnopopielaty' Sstp,

‘zwykły, banalny’ SW), |*Świściel* 1491 (< świszcz ‘filut, pustak’, ‘wicher, zawieja’ R), |*Tchorz* 1494 (< tchórz ‘gatunek ssaka’, przen. ‘człowiek tchórzliwy’ SW, por. tchorz, tchórz ‘ssak z rodziny kun’ Sstp), |*Zadurka* 1452 (< zadurzyć, zadurzyć ‘odurzyć, zagłuszyć, oszołomić’ SW, durować ‘szaleć, hulać’, ‘pysznić się’ SXVI), |*Zawilek* 1500, |*Zawilka* 1494, |*Zawiły* 1470 (< zawiły ‘krzywy, kręty’ Sstp), |*Zufała* m. 1462 (< zufały ‘hardy’ Sstp), nazwa złożona |*Włoczykij* 1483 (< włoczykij ‘powsinoga’ SWil), |*Sobielga* 1460 (< lga ‘ulga’) ‘ten kto sam sobie przynosi ulgę’; nazwy metaforyczne: |*Chęcina* masc. 1495 (< chęć ‘chęć, smak’ Sstp), |*Rozkoszka* 1470–1480 (< rozkoszka ‘przyjemnostka, uciecha’ SXVI), |*Wczas* 1453 (< wczas ‘wygoda’ SXVI).

Niektóre przezwiska odnosiły się do gadatliwości: |*Gadała* 1494 (< gadać ‘opowiadać, mówić o czymś’ Sstp), |*Gwarzała* 1490 (< gwarzyć ‘mówić’, ‘zgiełk czynić’ Sstp), |*Tar* 1453 (< tarać ‘gadać głupstwa, pleść, robić plotki’ SW, tarzać się ‘przewracać się, przewalać, kulać, przen. hańbić się’ SW, tarach ‘człowiek niezrównoważony’ Sgw).

Nałogi pijaństwa i obżarstwa określały przezwiska charakteryzujące bezpośrednio i metaforycznie: |*Lej* 1477, |*Lejek* 1474 (< lej ‘opój’ SXVI), |*Moczek*, |*Moczko* 1451 (< moczyć ‘trzymać w wodzie’ Sstp), nazwy złożone |*Moczygardło* 1467, |*Moczygęba* 1471 (< moczygęba ‘pijak’ SXVI), |*Morzypivo* 1457 (< morzyć ‘uśmiercać, zabijać’ Sstp) ‘ten, kogo zabiło/zabije piwo?’, |*Pijak* 1497, |*Pijadło* 1452 (< pijak ‘pijący nałogowo alkohol, upijający się’ Sstp), |*Winniczek* 1479 (< wino ‘ts’ Sstp, winny ‘związany z winem’ Sstp); nazwa złożona |*Żółto brzuch* 1487 (< żółto brzuch ‘pasibrzuch’ SXVI).

Do przezwisk ogólnych zaliczamy nazwę metaforyczną |*Szpilak* 1470–1480 (< szpila ‘przedmiot drwin’ Sstp), a do nazw utworzonych od powiedzonek – |*Jedwo* 1459 (< jedwo, ledwo ‘z trudnością’ Sstp).

Zarówno cechy zewnętrzne jak i umysłowe mogły być określane przez wyrazy ze świata fauny i flory. Występowały one jako przezwiska i przydomki metaforyczne identyfikujące człowieka na zasadzie podobieństwa lub metonimiczne, jeśli zwierzę lub roślina były w jakiś sposób związane z życiem danego człowieka. Należą tu:

- Przewiska-przydomki utworzone od nazw ssaków: |*Buhaj* 1485 (< buhaj ‘byk’ SES), |*Cieloch* 1494 (< cielę ‘ts’ Sstp), |*Ciołak* 1486 (< ciołak ‘podrosłe cielę’ SXVI), |*Ciołkosz* 1500, |*Ciołych* 1498 (< ciołek ‘byczek’ Sstp), |*Jagnię* 1473 (< jagnię ‘ts’ Sstp), |*Jelonek* 1477 (< jelonek ‘młody jeleń’ Sstp), |*Kalęba* 1494 (< kalęba ‘chuda krowa’ SW), |*Kiernozelek*, |*Kirnozelek* 1471, |*Kiernozię* 1467 (< kierzno ‘samiec świni, knur’ Sstp), |*Kłępa* 1473 (< kłępa ‘krowa’ SXVI), |*Kocurak* 1482, |*Kocuran* 1494, |*Kocurek* 1475 (< kocur, kocurek ‘kot’ SW, ps *koturъ ‘kot’ SET – za Słow. etym.-mot., cz. 1), |*Kotan* 1482, |*Kotas* 1466, |*Kotul* 1494, |*Kotyńnia* 1496 (< kot ‘gatunek zwierzęcia’ Sstp), |*Kozielec* 1498 (< kozielec ‘koziół, koziołek’ R, koziół ‘samiec kozy’ Sstp), |*Krowka* 1487 (< krowka ‘dem. od krowa’, ‘nazwa owada’ SXVI, krowa ‘ts’ Sstp, por. krowka ‘gatunek rośliny’, ‘nazwa owada’ Sstp), |*Łońszczak* 1479 (< łośzczak ‘zrebię zeszlóroczne’ Sstp), |*Myszor* 1477, |*Myszorek* 1494, |*Myszur* 1476 (< mysz ‘ts’ Sstp, myszur ‘samiec myszy’

- SXVI), *Rosomak* 1452 (< rosomak ‘zwierzę drapieżne’ SXVI), *Sarni* 1474 (< sarni ‘z sarnami związany’ Sstp, sarna ‘ssak z rodziny jeleniowatych’ Sstp), *Skowyra* 1494 (< skowera ‘pies’ SXVI), *Sobolka* 1486 (< sobol, soból ‘gatunek zwierzęcia futerkowego’ Sstp), *Stępak* 1456 (< stępak ‘koń chodzący stępa’ SW, stąpać ‘stawiać kroki, iść’, odchodzić na bok’, przen. ‘schodzić z właściwej drogi’ Sstp), *Wieprz* 1455 (< wieprz ‘samiec świni’ Sstp), *Ząbrzec* 1493, *Ząbrzoch* 1454, *Ząbrzuch* 1466 (< ząbr ‘zubr’ Sstp); nazwy ogólne *Bydłoch* 1469 (< bydło ‘zwierzęta domowe’ Sstp), nazwa złożona *Świniwąg* 1498 (> wąg świni < świnia ‘zwierzę domowe’ Sstp, < wąg ‘włosy pod nosem u mężczyzn’ L); nazwy zwierząt mitycznych: *Dragon* 1489 (< dragon ‘smok’ SW, łac. draco ‘wąż’, ‘smok, potwór baśniowy’ SŁŚ, por. drakowy ‘smoczy’ Sstp); nazwa ogólna *Samiec* 1489 (< samiec ‘istota płci męskiej’ Sstp).
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw ptaków: *Gawrończyk* 1483 (< gawron ‘gatunek ptaka, kruk’ Sstp), *Gęsiczka* 1480 (< gęś ‘gatunek ptaka’ Sstp), *Kaczoń* 1473 (< kaczką ‘gatunek ptaka’ Sstp, kaczor ‘samiec kaczki’ Sstp), *Kogut* 1481 (< kogut ‘ts’ SXVI), *Mewisz* 1464 (< mewa ‘ptak pletwonogi’ SW), *Puszczonek* 1498 (< puszczyk ‘gatunek ptaka, sowa pójdzka’ Sstp), *Rybitw* 1479 (< rybitw ‘gatunek ptaka, rybitwa’ Sstp), *Sep* 1464, *Sęplak* 1465 (< sęp ‘ptak drapieżny’ Sstp), *Skorc*, *Skorzec* 1476 (< skorzec ‘gatunek ptaka, szpak’ Sstp), *Skowronka* 1461 (< skowronek ‘ts’ Sstp), *Sokolak* 1462 (< sokoł, sokół ‘gatunek ptaka drapieżnego’ Sstp), *Sowa* 1494, *Sowak* 1478, *Sowalka* 1474, *Sowianka* 1470–1480, *Sowianko* 1497, *Sowka* 1459 (< sowa ‘gatunek ptaka drapieżnego’ Sstp, sowka, sówka ‘ptak z rzędu sów’ Sstp), *Sraka*, *Straka* 1500 (< sroka ‘ptak z rodziny krukowatych’ Sstp), *Żołna* 1471 (< żołna ‘dzieciół’ Sstp); nazwy ptaków mitycznych *Bazyliżek* 1494 (< bazyliżek ‘mityczny ptak’ Sstp).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw ryb, płazów: *Jaszczora* 1470–1480, *Jeszczuder* ? 1473 (< jaszczorka ‘ts’ Sstp), *Jesiotr* 1465, *Jesiotrek* 1490 (< jesiotr ‘gatunek ryby’ Sstp), *Mientus* 1488 (< mientus, miętus ‘gatunek ryby’ Sstp), *Żabiak* 1465 (< żaba ‘ts’ Sstp), *Żmijka* 1490 (< żmija, żmij ‘jadowity gatunek węża, żmija’ Sstp, żmijka ‘dem. od żmija’ SW); nazwa ogólna *Ryba* 1461 (< ryba ‘ts’ Sstp).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw owadów, insektów: *Gnida* 1462 (< gnida ‘jajo wszy’ Sstp), *Giez* 1491 (< giez ‘ts’ Sstp), *Pająk* 1455, *Pajaczek* 1489 (< pająk ‘ts’ Sstp, pajaczek ‘dem. od pająk’ SXVI), *Wiedronka* 1500 (< wiodrunka, biedronka ‘ts’ Sstp).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw części ciała zwierząt i obiektów związanych ze zwierzętami. Ich użycie w odniesieniu do człowieka miało deprecjonujący charakter: *Futro* 1481, *Futerko* 1485 (< futro ‘skóra zwierzęca z włosami’ Sstp, futerko ‘dem. od futro’ SXVI), *Kiszka* 1475 (< kiszka ‘jelito’ SXVI); *Gowienko* 1483, *Gowienno* 1455 (< gówno ‘ts’ Sstp, gówienko ‘ts’ SW).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw botanicznych: *Brzeźtan* 1498 (< brzeźtan ‘bluszcz’ Sstp), *Brzożak* 1464, *Brzozy* 1451 (< brzoza ‘ts’ Sstp), *Buk* 1470, *Bukaj* 1482, *Bukan* 1467 (< buk ‘gatunek drzewa’ Sstp), *Bukszpan* 1472 (< bukszpan ‘gatunek krzewu’ SXVI), *Chojanek* 1498 (< choina, chojna ‘gałęzie szpil-

kowe' Sstp), *Chojka* 1498 (< chojka 'gatunek jałowca' Sstp), *Dębny* 1487 (< dębny 'przymiotnik od dąb' SXVI), *Głodek* 1482 (< głodek 'gatunek rośliny' Sstp), |*Grochol* 1463 SW, |*Grochola* 1470–1480, |*Grocholka* 1470, *Groszek* 1482, |*Groszel* 1456 (< groch 'gatunek rośliny' Sstp, groszek 'dem. od groch' SXVI), *Grono* 1478 (< grono 'winne grono' Sstp), *Jabłuszko* 1494 (< jabłuszko 'dem. od jabłko' SXVI), *Jaskier* 1485 (< jaskier 'gatunek rośliny' Sstp), *Jemiół* 1484, |*Jemielisty* 1463, *Jemiołka* 1496, |*Jemiołko* 1495, |*Jemioło*, *Jemioło* 1452 (< jemioł, jemioła 'krzew – pasożyt' Sstp, jemiołka 'jemioła, gatunek rośliny' SW), *Jęczmień* 1496 (< jęczmień 'gatunek zboża' Sstp), *Kamfora* 1496 (< kamfora 'gatunek rośliny' Sstp), |*Klon* 1470–1480 (< klon 'gatunek drzewa' Sstp), *Kłęcz* 1480 (< kłęcz 'suche badyle ziemniaków' SW, ps *klōkь 'przygięte, zakrzywione drzewo' SES, kłęcz 'łodyga' R), *Kostrza* 1494 (< kostrzewa 'chwast zbożowy' Sstp, kostrza, kostrzo 'stos, sterta, sążeń', 'paździerze' SW, ps *kostrza : *kostrь 'coś ostrego' SES), *Krzaczek* 1482 (< krzaczek 'dem. od krzak, roślina drzewiasta' SXVI), *Lilija* 1494 (< lilija, lilia 'rodzaj kwiatu' Sstp), |*Lopienik* 1497 (< łopian 'gatunek rośliny' Sstp), *Łopucha* 1455 (< łopucha 'gatunek rośliny' Sstp), *Mięta* 1465, |*Miętka* 1500 (< mięta 'gatunek rośliny' Sstp), *Modrak* 1485–1491 (< modrak 'bławatek' Sstp), *Modrzew* 1467 (< modrzew 'gatunek drzewa' Sstp), *Nogiet* 1470–1480 (< nogiet 'gatunek rośliny, nagietek' Sstp), *Pyrz* 1490 (< pyrz, perz 'dokuczliwe rośliny', 'proch, pył' Sstp), *Rast* 1470 (< rast 'gatunek rośliny' Sstp), |*Rokit* 1496, |*Rokitek* 1472 (< rokita 'wierzba' Sstp), *Roża* 1470–1480 (< roża, róża 'ts' Sstp), *Rożany* 1483 (< rożany, różany 'należący do róży, pochodzący od róży' Sstp), *Rzerzucha* 1491 (< rzeżucha, rzerzucha 'gatunek rośliny' Sstp), |*Rzodkiewka* 1464 (< rzodkiew 'gatunek rośliny' Sstp), *Storzysz* 1452 (< storzysz 'gatunek storczyka' Sstp), |*Szczepionka* 1470, *Szczepieniec* 1460 (< szczepić 'sadzić i uszlachetniać drzewa' Sstp), *Śliwa* 1482 (< śliwa 'drzewo owocowe' Sstp), *Śnieguła* 1469 (< śnieguła 'przebiśnieg', 'ptak zimowy' SW, ps *sněgula 'roślina', 'ptak' SpC), *Topola* 1482 (< topola 'gatunek drzewa' Sstp), *Wieprznik* 1460 (< wieprznik 'gatunek rośliny' Sstp), *Wiszowaty* 1453 (< wiszowaty 'badyłowaty, kłęczasty' R, wisz 'roślinność na mokrych łąkach' Sstp), |*Żaluda* 1462 (< żołądź 'owoc dębu' Sstp, wschl. żołądź); nazwy ogólne *Drzewo* 1490 (< drzewo 'ts' Sstp), *Głębik* 1494 (< głębik 'dem. od głąb, łodyga' SXVI), *Łodyga* 1494 (< łodyga 'ts' Sstp).

b) Przewiska i przydomki charakteryzujące człowieka ze względu na cechy moralne

Przydomki oceniające pozytywnie cechy moralne człowieka (charakteryzujące bezpośrednio) to: *Czysty* 1490 (< czysty 'czysty fizycznie i moralnie' Sstp), *Garny* 1466 (Krpđ) (< ukr. гарний 'piękny', 'dobry' SEU – za Słow. etym.-mot., cz. 1), |*Szczodruch* 1462, |*Szczedrych* 1469 (< szczodry 'użyczający obficie darów', 'obfity, bogaty' Sstp), *Świebodka* 1453 (< świeboda 'pan hojny, szczodry' Sstp), |*Twardziuk* 1481 (< twardy 'niemiękki', 'nieugięty, niepodatny na wpływy' Sstp), *Wysoka Ręka* 1484 (< wysoka ręka 'siła, moc, potęga' Sstp), *Zakon* 1497 (< zakon 'prawo, nakaz' Sstp), *Zbożny* 1491 (< zbożny 'nabożny, pocziwy, zacny' Sstp), prawdo-

podobnie też nazwa *Duch* 1497 (< duch ‘oddech, tchnienie’, ‘wiatr’, ‘dusza, psychiczna strona człowieka’, ‘istota niematerialna’ Sstp) oraz metaforyczna nazwa *Płomień* 1465 (< płomień ‘ts’ Sstp).

O wiele więcej nazw określało negatywne cechy moralne. Wiele z nich odnosiło się do braku dobra oraz uczciwości i kłamstwa. Nieuczciwi ludzie określani byli przezwiskami takimi, jak charakteryzujące bezpośrednio: *Kłamięć* 1487 (< kłamca ‘zwodziciel, oszust’ Sstp), *Lichacz* 1456 (< lichy ‘niesprawiedliwy, niegodziwy, zły’, ‘nędzny, marny, ubogi’ Sstp), *Oszustek* 1480 (< oszust ‘ten, kto wprowadza kogoś w błąd’ SXVI), *Zły* 1459 (< zły ‘nieдобry, niegodziwy’ Sstp); oceniająca negatywnie nazwa *Jedwabny* 1470–1480 (< jedwabny przen. ‘obludny, zwodniczy’ SXVI), nazwy metaforyczne *Męka* 1481 (< męka ‘ból fizyczny zadawany celowo w ramach kary, tortury’, ‘naturalne cierpienie fizyczne (choroba) lub moralne’ Sstp), *Mizera* 1478, *Mizer* 1488 (< mizera ‘nikczemność, niegodziwość’ SXVI), *Surowy* 1462 (< surowy ‘nie poddany obróbce, w pierwotnym stanie’, ‘srogi, śmiały’ Sstp).

Pozytywny stosunek do wiary odzwierciedlała nazwa *Krześcijan* 1468 (< krześcijan ‘chrześcijanin’ Sstp), a negatywne nazwy: *Niewiarek*, *Niewierek* 1498 (< negacja nie, wierzyć ‘ts’ Sstp, por. niewiara ‘niewyznawanie prawdziwej wiary, kłamstwo, zdrada’ Sstp, niewiernik ‘odszczępieniec, bezbożnik’ SXVI), *Grzesznik* 1485 (< grzesznik ‘ts’ Sstp), *Przechrzta*, *Przekrzta* 1483 (< przechrzta ‘ten kto przyjął chrzest przeciwny swej religii’ Sstp).

Niektóre nazwy odnosiły się do sfery życia intymnego w jego negatywnych przejawach: *Fryjjan* 1466, *Fryjek* 1466 (< fryj ‘zaloty’, fryjować ‘oddawać się rozpuścić’ Sstp), *Jebil* 1470–1480 (< jebać, wyjechać ‘w ordynarnym określeniu: odbyć stosunek płciowy z kobietą’ Sstp, jebać ‘spółkować’ SW), *Kiepi* 1471, *Kiepek* 1493, *Kiepić* 1494, *Kiepić* 1471, *Kiepić* 1456 (< kiepić ‘wyraz obelżywy, cunnus’ Sstp), *Kochanek* 1481, *Kochankowna* z 1487, *Kochańczę* 1498, *Kochań* 1485 (< kochanek ‘ten, kogo się kocha, ulubieniec’, ‘człowiek słaby, zniewieściały’ SXVI, kochan ‘kochanek’ SXVI), *Kurwica* 1471 (< kurwa ‘nierządnicza’ Sstp), *Latalec* 1487 (< latalec ‘diabeł, czart’ Sstp), *Mizgala* 1457 (< umizgać się ‘przymilać się’ SXVI), *Paskuda* 1451 (< paskudzić ‘cudzołożyć’ Sstp), *Świerzepec* 1465 (< świerzepec ‘ogier, rozpustnik’ Sstp).

c) Przewiska i przydomki charakteryzujące człowieka ze względu na cechy umysłowe

Cechy umysłowe znajdują odbicie w przydomkach oceniających pozytywnie, charakteryzujących osobę bezpośrednio lub metaforycznie jako: zdecydowaną *Gotowka* 1494 (< gotowy ‘zdecydowany, skłonny, chętny’ Sstp), osobę mądrą, myślącą, pełną blasku i posiadającą wiedzę (nazwa bezpośrednio charakteryzująca) *Mędrzec* 1470 (< mędrzec ‘człowiek pełen mądrości’ Sstp, (metaforyczna nazwa) *Logika* 1494 (< logika, loika ‘umiejętność poprawnego rozumowania’ SXVI); *Mozgowy* 1470–1480 (< mozgowy ‘przym. od. mózg’ SXVI, mózg ‘ts’ Sstp), *Rozuma* 1466 (< rozum ‘ts’ Sstp), nazwa złożona *Wysoka Myśl* 1451 (< wysoki ‘dużego wzrostu’, ‘wyróżniający się, wzniosły, wspaniały, stojący w jakiejś hierarchii ponad innymi, nadrzędny’ Sstp,

myśl ‘ts’ Sstp), *Światły* 1470–1480 (< światły ‘jaśniejący światłem’, ‘pogodny’, ‘czcigodny, dostojny’, ‘przeźroczysty’ Sstp).

Negatywnie oceniają cechy umysłowe charakteryzujące bezpośrednio przezwiska: *Balamut* 1480 (< bałamut ‘błazen, głupiec’ SXVI), *Błazno* 1490 (< błazen ‘trefniś’, ‘głupi’ Sstp), *Pierdolek*, *Pardolek* 1476 (< pierdolić ‘pleść głupstwa’ SXVI), *Szalony* 1491 (< szalony ‘pozbawiony rozumu, nierozsądny, głupi’ Sstp), *Tępica* 1494 (< tępy ‘człowiek ociążały w myśleniu i działaniu’ Sstp); metaforyczne: *Koczka* 1453 (< koczka ‘kot’, metafor. ‘głupota’ SXVI), *Mrok* 1499 (< mrok ‘ts’ Sstp) oraz nazwa *Filozofek* 1488 (< filozofek ‘lichy, nędzny filozof, mędrek, figlarz’ SW), której znaczenie metaforyczne powstało w płaszczyźnie apelatywnej.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

BAŁAMUT: Nobilis *Syenko Balamuth* de Laczkye 1480 AGZ XIX 1542. BAŁOSZ: Swyach et *Balosz*, boni homines 1488 AGZ XV 1944. BAŁUSZ: *Balusz* de Lozyna 1488 AGZ XV 1926. BAZYLISZEK: Platea Lesznaya (in civitate Brestensi) ... *Nicolaus Bazylyszek* 1494 IBzres s. 366. BIESZEK: Apud *Martinum Byzek* 1476 RachKról s. 171. BŁAZNO: Coram scabin(o) ... *Simone Blaszo* 1490 Trz 383. BŁYSKAWA: Institor(-) ... *Michael Bliskawa* 1465 ARP I 1050. BRZESTAN: Aput *Brzestan* 1498 ACL II 1826. BRZOZAK: Cum ... kmethon(e) profug(o) de Meczuedza ... *Brzozak* 1464 AGZ XIII 5376. BRZOZY: Per ... Mathiam Brzozogłowy ... *Mathias Brzozy* (!) 1451 (!) ARP I 466. BUHAJ: In kmethon(e) ... *Buhay* (de villa Proszyek) 1485 AGZ XVI 1718. BUK: Honorabil(em) domin(um) ... *Andream Buk*, in Orchowo pleban(um) 1470 KTn 254. BUKAJ: *Stanislaus Bukay*, kmetho de Prandnyk 1482 CdUC III 266. BUKAN: Hanc videlicet domum, aream et laneum (in Prandnyk), qui fuit olim *Iohannis Bukan* 1467 CdUC II 217. BUKSZPAN: *Stanislaus Buxpan* de Wylga, lorifex 1472 Kacz 7359. BURDA: *Stanislaus Burda* 1471 Gp s. 210. BURDYŁO: Thomas ... nacione ex Lomno Magna, filius *Burdylo* 1496 CNV 301. BUT: *Troyanus Buth* 1471 Ty s. 15. BUTA: *Martinus Butha* 1480 AGZ XVI. BUTNY: Provid(us) *Iohannes Butny* de Cucundorwff 1481 AC II 1427. BYDŁOCH: Cum nobili *Johanne Bidloch* de Janowicze 1469 Hel II 3965. BYSTRY: *Martinus* de Strobyno *alias Bystri* 1472 AC III 100. CHAŚIANKA ż.: *Margaretha Chaszynka* de Noczkowa 1456 UPrak 125. CHEĆCINA: Laborioso *Stanislaio Chęcynna*, carpentario (dat.) 1495 AGZ XVII 2967. CHEŃNY: *Iohannes Chuntny* 1489 ARP II 1511. CHŁOSTAŁA: Circumspectus *Johannes Przythwla*, filius *Chloszthala* 1489 CNV 225. CHOJANEK: Contra ... laboriosum *Wach Choyanek*, thabernatorem (de Chrzypsko) 1498 AC II 1538. CHOJKA: Kmetho(-) ville Byala ... *Choyka* 1498 IPłoc s. 151. CHYTRZĘCINA ż.: Nobilis *Anna Chytrenczynna*, tenetrix de Kypcze 1500 AGZ XIX 2579. CIASNY: Aput *Iohannem Czassny*, pellicem (in oppido Turobin Chelmensis diocesis) 1498 ACL II 894. CICHONŃ: Tertia domus est *Stanislai Czychon* (de Stradomia) 1470–1480 DłBen III s. 116. CI-CHY: *Albertus Cychy* (advocatus Stradomiensis) 1454 Strad s. 124. CIEŁOCH: Bozeyevo ... *Petrus Cze-lyoch* 1494 Vizm s. 3. CIĘŻNY: *Jan Czeczny* de Potylisz 1479 Kacz 7860. CIOŁAK: *Stanislaus Czolag* 1486 ARP I 47. CIOŁKOSZ: ... kmetho(-) in Zarschyn laborios(us) *Adam Czolkosz* 1500 AGZ XVI 2604. CIOŁYCH: Bona *Berhardi Cyolych* de Gorka 1498 Matr II 1152. CISZA: *Nicolaus Czysza*, consul 1462 ARP I 960. CISZKA: Per nobilem *Iohannem Ciszka* de Swyrczyno 1480 AC III 528. CIU-ŁAK//CZUŁAK: *Johanne Czyulak* 1480 BSąd s. 100. CZYSTY: Provid(o) *Bartosz Czysthy* ... civ(i) de Leopoli 1490 ACL II 2140. DĘBNY: Nobilis *Stan. Do/bny* de Min<oris> Rogalyno 1487 KoP I s. 121. DOSZŁY: Platea Sutorum (in civitatis Brestensi) ... *Stanislaus Doszly* 1494 IBzres s. 366. DRAGON: Hoc constat bonis hominibus fidedignis videlicet ... *Alberto Miskzkuicz, Johanni Dragon* 1489 Wozn 18. DRZEWO: Domini Zaborowsczi ... multa dampna kmethoni *Drzewo* fecerunt 1490 AC II 1872. DUCH: Bona ... *Iohannis Duch Milakowsky* 1497 Matr II 797–1497. DYG: Bona ... *Iohannis Dig* ... <ded> Scheligy 1497 Matr II 985. DZIKOSZ: *Mathias Dzykosz* 1482 ŁNW 941. DZIWOK: Ex reconventione nobilis *Iacobi Dzywok*, procuratoris 1497 Bob 34–1497. FILOZOFEK: *Johanni clientulo Philozophek* 1488 Skarb 1139. FRANT: Kmethon(em) ... in Pyątkowa ... *Mathias Franth* 1470 AGZ XVI 721. FRYJAN: Laborioso *Jacobo dicto Frigan* 1466 U 4464. FRYJEK: *Nichael Frigek* 1465 UIŁub 16. FUKACZ: *Mathie alias*

Fukacz 1469 Hel II 3947. *FURCZAK*: *A Petro Furczak* 1468 AGZ XIII 6950. *FUTERKO*: ... ad instancio-
nem dicti *Futerko Nicolai* ... dicto *N. Futerko* 1485 ACL I 1002. *FUTRO*: Wawrzyńecz sbył *Pawla Phu-*
tra 1481 Warsz 1515. *GABACZ*: *Nobili Paulo Malachowski* (de Malachowo) *dicto Gabacz* 1497 Bob 156.
GADAŁA: Brzostovo ... *Gadala* d<imidium mansum> soluit 1494 Vizn s. 10. *GAMUNIA*: *Mansi civiles*
(in Radzeiow) ... *Gamvnaya* 1494 IBzres s. 391. *GARNY*: *Kmetho(-)* (de Strzelczicze) ... *Iohannes Garni*
1466 AGZ XIII 6524. *GAWRÓNCZYK*: *Coram homin(e) fidedign(o)* (in Wozniki) ... *Tomek Gauronczik*
1483 Wozn 1. *GĘSICZKA*: *Stanislaum Ganszyczka*, *gracialis in summo Poznaniens(is) presbiter(-)* 1480
AC II 1400. *GIEZ* (SSNO *Gieź/Jeź*): *A* ... *Matheo cognomine Gyesz* 1491 U 560. *GŁĄBIK*: *Per nobilem*
Adam Glabyk de Vangrzinowo 1494 ZHer 743. *GŁODEK*: *Joannes Glodek* 1482 BSąd s. 186. *GNIDA*: *Ni-*
colaus Gnyda, *concivis noster* 1462 ARP I 930. *GOLENIA*: *Bozeyewo* ... *Mathias Golyenya*, m<ansum>
liber 1494 Vizn s. 3. *GOLENIE*: *Jacobus Golenye*, *villicus de Boguszewo* 1472 Lu I 803. *GOLEDA*: *Co-*
ram ... *Andream Golanda* ... de czarncow oppidan(um) 1458 AC II 1281–1458. *GOLUT*: *Kmetho(-)* ...
Iohannes Goluth 1460 Tym s. 318. *GOŁOSZ*: *Kownathi* ... *Golosch* m<ansum> soluit 1494 Vizn s. 9.
GOŁOSZKA: *Magistro Nicolao Goloska*, *sacre theologie professori* 1469 PtCr 579. *GOŁUST* (SSNO *Go-*
lust): *Domum inter Opalacz et Golust* in *Piscaturis iacentem* 1495 RSW 272. *GOLYGA*: *Kmetho Ioh.*
Golyga 1470 KoP I 196. *GORAZDO*: *Mart. Gorazdo* 1471 KoP I s. 199. *GORZESIEKAŁA*, *GORZYSIE-*
KAŁA: *Johannes Goreszekala* 1476 ŁNW 819. *GOTOWKA*: In *Cramkovo* ... *Martinus Gotowka* *man-*
sum soluit 1494 Vizn s. 3. *GOWIENKO*: *Johannes dictus Lada* ... *resignavit suam domum* ... *provido Ma-*
thia, *dicto Gowienko* 1483 ŁNW 979. *GOWIENNO*: *Stanislaus Gowyenno* 1455 Ty s. 167. *GRAMA-*
TYKA: *Mydlow, villa* ... *cuius haeres* ... *Petrus Gramatica* ... de armis *Ostoya* 1470–1480 DİBen I s.
383–384. *GROCHOL*: *Na tem prawya szedal* ... *Voyczzech Grochol* 1463 RWF XXII s. 382. *GROCHO-*
LA: *Przepyorow, villa* ... *cuius haeres* ... *Stanislaus Grochola*, *nobil(is)* 1470–1480 DİBen II s. 339. *GRO-*
CHOLKA: *Contra* ... *Stanislaum Grocholka* ... *ciu(em)* de *Scarbimiria* 1470 Hel II 4025. *GRONO*: *Alber-*
tum Grono, *kmethonem* de *Nyestronno* 1478 AC I 2183. *GROSZEK*: *Honestam Barbaram*, *consortem*
providi Petri Grossek, *sartoris* de *Leopoli* 1482 ACL I 132. *GROSZEL*, *GROSZYL*: *Coram generos(o) do-*
min(o) ... *Iohanne Gohanne Grosschel* 1456 AGZ XIV, MCDLII. *GROZIM*: *Nobilis Grozim* de *Michy*
1471 ZHer 358. *GRUBAK*: *Mathias Grubak* 1494 BSąd s. 202. *GRZESZNIK*: *Apud Nicolaum Grzesch-*
nyk de *Czarnovo* 1485 Skarb 1064. *GWARZAŁA* (SSNO *Gwarala*): *Alberto Krsztanowicz alias Gwara-*
ła ... *Alberti Gwarala* 1490 BSąd s. 209. *JABŁUSZKO*: *Villa Skotniki* ... de *mansis desertis* ... *Iabluss-*
ko 1494 IBzres s. 396. *JAGNIE*: *Iagnya*, *Pyesak* ... ex *locacione generosi Pelka Lyssakowsky* 1473 AGZ
XV 1157. *JANJOLEK*: *Nicolaus* de *Kawiori Jangiolek* 1495 Kacz 8779. *JASKIER*: *Laboriosi Jacobi*
Yasker 1485 UPrak 208. *JASNEK*: *Honorabilis Iasnek*, *plebanus* in *Mokrsko* 1497 AC II 873. *JASZ-*
CZORA: *Martinus Ieszczorka* 1470–1480 DİBen II s. 314. *JEBIL*: *Jebil* (*agricultor* in *Wyelgye Polye*)
1470–1480 DİBen I s. 649. *JEDWABNY*: *Hortus Iedwabny* (*suburbani Radomiensis*) 1470–1480 DİBen I
s. 304. *JELONEK*: *Causa Stanislaum dictum Gelonek*, de *Kyernosya oppidanum* 1477 AC II 925. *JEMIE-*
LISZY: *Mroczek et Petrus Gemyelyste* 1463 ZHer 229. *JEMIOŁ*: *Nicolaus Gyemyol* de *Czichawa* 1484
Kacz 8136. *JEMIOŁKA*: *Per* ... *Jacobum Gyemyolka* ... *kmethon(em)* de *Unykowo* 1496 AC I 856. *JEMIOŁKO*: *Nicolaus Proschowsky* et *Petrus Giemiolko*, *tanquam executores testamenti* 1495 PtCr 1196.
JEMIOŁO, *JEMIEŁO*: *Nobilem Martinum Jemyolo* de *Moszny* 1452 ZHer 82. *JESIOTR*: *Gyessotr Jo-*
hannes (*kmetho*) 1465 AGZ XVI 205. *JESIOTREK*: *Laboriosi Mathie Iessotrek* de *Lompny* 1490 AC II
1871. *JESZCZUDER*: *Sutor(-)* ... *Stanislaw Jesczuder* 1473 PtCr 613. *JĘCZMIEN*: *Post mortem* ... *Io-*
hannis Jeczmyen Rosszynyowsky 1496 Matr II 567. *KACZON*: *Kmethonem* ... *Nicolaum Kaczon* 1473
CdUC III 242 s. 35. *KALEBA*: *Radzeiow proventus opidi* ... *platea Brestensis* in *suburbio: Michael Ca-*
lamba 1494 IBzres s. 383. *KAMFORA*: *Cum Mathia Kamfora* 1496 RSW 345. *KIEP*: *Sagittari(us)* ... *Ni-*
colaus Kyep 1471 Gp s. 215. *KIEPEK*: *Rex Nicolao Widzga* ... *braseatorium* ... (in oppido *Rubieschow*)
... *post mortem Gregorii Kiepek* ... *donat* 1493 Matr II 243. *KIEPIK*: *Registrum* in *Covale census* ... *Kye-*
pyk 1494 IBzres s. 374. *KIEPINA*: *Iohanni Kyepina* *dedi* X *florenos* 1471 RachKról s. 51. *KIEPTA*: *Inter*
Philippum de *Clodno* et *Kyeptha* de *Faszczicze* 1456 ZHer 127. *KIERNOZEK*, *KIRNOZEK*: *Magister Ni-*
colaus Kyernosek 1471 AC II 894. *KIERNOZIE*: *Honorabil(em) domin(um)* ... *magistrum Nicolaum*
Kyernosya, *baccalareum* 1467 KWlkp I 265. *KISZKA*: *Super nobil(em) Martinum Kiska*, de *Chraplyn* *te-*
nutarium 1475 AGZ XII 3773. *KLEPA*: *Kmetho(-)* ... in *Dambowa Gora* ... *Iohannes Klaupa* 1473 AC II

902. KLON, KLUN: Gertrudi, consorti *Klon* 1470–1480 DiBen III s. 312. KŁAMIEC: *Sebastiani Clamiecz*, tenentario in Gnyew 1487 Paw s. 126. KŁĄCZ: Present(e) honorabil(i) domin(o) *Iacobo Kloncz* ... presbiter(i) Wladislaviensis diocesis 1480 AC III 895. KOCHANEK: Arvinator(-) *Mathis Kochanek* 1481 PtCr 785. KOCHANKOWNA ż.: *Dorothea Cochancowna* 1487 Mącz s. 100. KOCHAN: Mathias Byalek ... vendidit quartale agri ... *Ivan Kochanyowy* ... *Kochan* 1485 KsWar 119. KOCHAŃCZE: Laborioso *Hrycz Cochancze*, heredi ... in Wara 1498 KsWar 139. KOCURAK: *Jan Koczurak* 1482 Kacz 8010. KOCURAN: Jakub ... myal dacz shestnascze kop grossy po dzewcze swey Katharzine *Jacobovj Koczvrnowy* 1494 Warsz 1762. KOCUREK: De agris ... quos condam *Petrus Kolthuch alias Koczurek* colebat 1475 Inscr 1448. KOCZKA: *Marcissium Koczka* de Cudzinouicze 1453 Inscr 980. KOGUT: *Albertus Cogut* 1481 Trz 338. KOJA: (*Piotr*) *Koya* 1469 Tmk s. 55. KOJASZ: Anna, consors *Iohannis Koyasch*, molendinatoris quondam de Dukla 1482 AGZ XVI 3331. KOMUDNY: Providus *Mathias Komvdny* resignavit domum suam ... *Johanni dicto Buyak* 1481 ŁNW 898. KOSTRA: Cowale ... sepini (!): *Costra*, Nyszwo 1494 IBzres s. 379. KOSZTOWNY: Kmetho(-) ville Byala ... *Petrus Costhowny* 1498 IPłoc s. 151. KOTAN: *Nicolaus alias Kothan* 1482 BSąd s. 299. KOTASZ: *Kotassowi* IV grossos a vectura domini Blasii in Cracoviam 1466 Mus s. 338. KOTUL: Vizna ... *Cothul* dimidium mansum soluit 1494 Vizn s. 2. KOTYNIA: Kmetho *Cothynya* 1496 KoP I s. 82. KOZIELEC: (Kmetho ville Chelpow) *Cozelec* 1498 IPłoc s. 153. KROTOCHWILA: *Gregorius Krothochwila*, rimer de Cleparsch 1499 Kacz 8964. KROWKA: Contra *Bartholomeum Crowka* 1487 AC II 1947. KRZACZEK (SSNO Krzaczek/Krzęcdek): *Nicolao Krzaczek* 1482 BSąd s. 321. KRZEŚCIAN: *Stanislaum Krzesczyyan*, conciuem de Kolaczyce 1468 Gol 678. KRZYCZKA: Honestum virum *Nicolaum kryczka*, rectorem ... (fraternitatis ordinis minoris sancti Francisci) 1468 KmK 465. KRZYCZYGAŃCZ: Present(e) test(e) ... nobil(i) *Mathias (!) Krzyczygacz* 1459 AGZ II 90. KRZYKOSZ: *Nic. Crzykosch* de Kwyathkowo 1487 KoP I s. 363. KURTYKA: *Laurencius Kurthika* 1486 U 533. KURWICA: Present(e) ... *Johanne Curuycza* de Mischeuo, pincerna ... Plocensi 1471 KkM 225. KWAŚNY: Michael Czuchra misit liberum suum discipulum *Blasium Quassny* de Zyrzawicza 1451 Łp II 946. LATALEC: *Ioh. Lathalecz* de Nowe Myszczysko 1487 KoZ I s. 446. LEGAWY: Present(e) ... nobil(i) domin(o) ... *Iohanne Legawy* de Wanyow 1466 AGZ XIX, DXLV. LEJ: *Jurg Ley*, venator(i) dedi marcam 1477 RachKról s. 207. LEJEK: *Micolai Layek* 1474 Kacz 7496. LENIWY: Sye<s>trankowo ... *Marco Lyenyvi* dimidium mansum soluit 1494 Vizn s. 10. LICHACZ: *Lychacz* nuncius 1456 AGZ XIV 3593. LIGA: Honorabil(is) *Stanislai Liga* 1462 CdUC II 198 s. 209. LIGASZ: *Lygasch* in Coludzken rotte 1457 KZPr s. 30. LILIJA, LELIJA: Platea Cracoviensis (in Radzieiow) ... *Iohannes Lylia* de domo 1494 IBzres s. 388. LOGIKA: *Andreas Logica*, procurator 1494 AC II 1953. ŁACNO: *Matieg Laczno* z Janikowicz 1472 CdSil II 88 s. 196. ŁODYGA: Lassel tischer fideiussit pro *Johanne Lodiga* 1494 PtCr 1175. ŁOŃSZCZAK: *Johannem Lonszczak* 1479 AGZ XIX 1612. ŁOPIENIK: Contra discret(um) *Martinum Lopyenyk* 1497 ACL II 1597. ŁOPUCHA: Pro parte domini *Alberti Lopucha* 1455 AC II 520. MAZGAJ: Coram ... iurat(o) ... *Matthia Maszgay* ... in oppido Fredeck 1545 (1499) Woel 743. MAKA, MEKA (SSNO Mąka/Męka): Laborios(um) ... *Mathiam Manka* ... laic(um) de Radzym 1481 AC II 1408. MEWISZ: Crolikowszky ist <schuldig> *Mewysz* 12 mrc. 1464 KZPr s. 110. MEJDRZEC: Causa Jacobi Rak cum filia *Mandrecz* ... filie (gen.) *Mendrzecz* 1470 RSW 108. MEŻNO: *Johannes alias Mązno*, ministerialis de Lany 1488 Hel II 4338. MEŻNY: *Mathias Mąszni*, aduocatus de villa Volya 1453 Hel II 3542. MIENTUS: *Jacob Mentusz* 1488 Kacz 8380. MIĘTA: *Fyed Manta* 1465 AGZ XII 5674. MIĘTKA: Kmetho(-) in Zarschyn ... *Myatka* 1500 AGZ XVI 2604. MILCZEK: Legacio Simonis a *Petro Mylczek* campertario (!) 1476 ŁNW 803. MIZER: *Nicolai Missero* de Leopoli 1488 ACL II 2073. MIZERA: Civi Drohobicensi ... *Misera Andree* (dat.) 1478 AGZ XVII 1506. MIZGAŁA: *Nicolaus Misgala* ... de Ostroff 1457 ARP I 725. MOCZEK, MOCZKO (SSNO Moc(z)ek): *Micolay Moczko* 1451 Kacz 5981. MOCZY-GARDŁO: Consul(-) ... *Barthossius Moczygardlo* (de Sandecz) 1467 AGZ IX 69. MOCZYGĘBA: *Moczygamba* aurige dedi florenum 1471 RachKról s. 91. MODŁA: Johannes, filius *Nicolai Modly*, mistrz de Glywyczy 1496 CNV 310. MODRAK: *Nic. Modrak* 1485–1491 KoP I s. 477. MODRZEW: Contra ... *Clementem Modrzew*, pistorem 1467 Inscr 1439. MOLESTA: Honorabil(is) *Johannes Molesta* 1460–1475 Wew 7759 s. 184. MOŁDARZ: *Iacobi Moldarz* et iohannis, fratris eius de Kownathy Voynowe ... in terra Plocensi 1497 Matr II 826. MORDAK: Sagittari(us) ... *Jacobus Mordak* 1471 Gp s. 219. MORDYŃ: ... providus *Stanislaus Mordyn* 1478 RSW 184. MORZYPIWO: *Pascheg Morszypywo* 1457 Kacz 6391.

MOZGOWY: Młodnyce, villa ... cuius haerdes Młodnyczsky Nicolaus, *Szyestrzenyecz Moszgowy*, omnes de armis Polukoza 1470–1480 DłBen I s. 307. MROK: Cum *Stanislawo Mrogk*, pistore 1499 RSW 489. MYSZOR: Cum scabin(o) ... *Nicolas (!) Myszyor* 1477 U 4474. MYSZOREK: Slucz ... *Misyorek* mansum soluit 1494 vizn s. 16. MYSZUR: Dedi *Myssur* duas marcas 1476 RachKról s. 114. NAGŁY: Kmetho(-) ville Byala ... *Stany Nagly* 1498 IPloc s. 151. NIEDBAŁA: Circumspectus *Johannes dictus Nyethbala* 1488 CNV 204. NIEDBAŁY: ... ortum ... in Novis Ortis olim Brode inter *Nyedbaly* et Andree Pustalka situm 1459 ARP I 844. NIELUBIEC: Termini inter nobilem Iohann(em), hered(em) de Belzecz ... et kmethonem ... *Onaczko alias Nyelubycz* 1483 AGZ XV 4136. NIEPŁONKA: Circumspectus Dominicus, qui moratus apud *Nyeplonka* 1488 CNV 197. NIEPOKOJ: Per nobilem *Martinum Nyepokoy*, heredem ... de Sandcouicze 1462 AGZ XIII 4845. NIETYKSZA: Rota ... *Stanislaw Nyethykscha* 1476 ŁNW 824. NIEWIAREK, NIEWIEREK: Fideiussorem *Maysel Nyewyarek* 1498 ACL II 1999. NIEZGODA: *Nicolaus dictus Nyezgoda* de Sandomiria ... magister(-) artis sellatorum 1472 AGZ VI 104. NOGIET: Rector (ecclesie in Nova Civitate) *Paulus Nocta* (gen.), sacerdos 1470–1480 DłBen II s. 438. OPEKIEL: (Kmethones) Iagyelka ... *Opąkel* 1456 Tmk s. 20. OPOCZEK, OPOCZKO: *Mathias Opoczko*, civis 1473 PtCr 614. OSOBNY: Nobilem *Johannem Ossobny* de ... Zalusky ... de armis Trzasky 1493 ZHer 726. OSTROŻNY: Providus *Petrus Ostrozny*, civis in Lomza 1472 Tym s. 116. OSZUSTEK: Mittimus (Nicolaus de Cuthno, palatinus Lanciencis et capitaneus Gostinensis) hunc providum *Oschusthek*, civem 1480 Apr I 11. PAJĄCZEK: Stanislaus, filius olim *Nicolai Payączek* 1489 BSąd s. 455. PAJĄK: *Martinum Payąk* (de Stroza) 1455 UPrak 115. PASKUDA: Providum *Gregorium Passkuda* de Zarnowecz oppidanum 1451 CdUc II 166 s. 130. PIECZA: *Johannes dictus Pyecz* 1454 Trz 133. PIERDOŁEK, PARDOŁEK: Albertus ... recognovit, quod vendidit domum suam *Johanni Perdolek*, civi ex Warschowa 1476 ŁNW 816. PIJADŁO: Nobilis *Jacobus Pyadlo* 1452 Semk 297. PŁOCHY, PŁOCH: *Mathias alias Plochi* resignavit ... domum 1454 ŁNW 359. PŁOSZEK: Coram ... scabino in Vozniki ... *Gregorius (!) Ploszek* 1498 Wozn 25. PŁOMIEŃ: *Stanislaus Petri Plomyen* de Mstow 1465 AS I s. 181. POKŁADEK: *Nicolao* (dat.) *Pokladek* 1470 U 56. POKORNY: *Petrus Pokorny* 1461 Kacz 6587. POKÓJ: *Matis Pokuy (!)* 1454 Kacz 6197. POLEGAŁA: *Micolai Polegala* ... rotifex 1484 Kacz 8167. POMSTA: Bona ... *Lucae Pomstha* ... de ... Babalicze in dictictu Bielscensi 1497 Matr II 936. PORĄŻKA (SSNO Porążka//Porazka): Radzylowo ... *Poraschka* ... dimidium mansum liber 1494 Vizn s. 6. POROK: Kmetho(-) ville Byala ... *Porok* 1498 IPloc s. 150. POŚWIATA: Cum quondam cive *Poszwyatha* 1487 AC II 1865. POŚWIĘTNY: *Vinc. Poszwhny* de Poszwhthne 1462 KoP II s. 76. POTUŁ (SSNO Potuł//Potuł): Consul(-) de Brzesznica ... *Nicolaus Pothul* 1461 Hel II 3658. POTWOREK: *Pothworek* 1498 BSąd s. 507. PROSTOSZ: *Nicolaus Prosthos* 1499 Mysz 68. PRZECHRZTA, PRZEKRZTA: Famosi *Nicolai Przechstha* et *Dorothea* ... cives de Leopoli 1483 ACL I 513. PUSZCZONEK: Bona ... *Iohannis Pusczonek* de Dlusnowo ... in terra Plocensi 1498 Matr II 1176. PYRZ: *Mathias Pyrzs* 1490 U 2634. RABIEJ: Ministerialem terrestrem (Lublinensem) *Andream dictum Rabey* 1487 LKP s. 111. RAST: Rufficerdo(-) ... *Rast Hannus* 1470 PtCr 587. RĘBIASZA: *Nicolaus Rembyasza* de Wola 1483 Kacz 8107. ROGATY: Apud *Rogathi Jan* 1482 ACL I 23. ROGULA: *Johannes Rogula*, scholasticus Scarbimiriensis 1470–1480 DłBen I s. 434. ROKIT, ROKUT: *Martinus Rokyth*, nov(us) carnifex(-) 1496 ARP II 1686. ROKITEK, RAKUTEK: *Nic. Rokythek* de Gyelythowo 1472 KoG s. 257. ROSOMAK: Causa Byalocznye cum *Andrea Rosomack*, genere suo 1452 Łw 1412. ROZKOSZKA: *Stanislaus Roszkoszka dictus*, abbas Thincziensis 1470–1480 DłBen III s. 225. ROZDOS: Honestus *Blasius Rossznos*, laicus de Sranschewo 1493 AC I 2351. ROZUMA: Pro *Nicolao* kmethone *Rozuma dicto* 1466 Tym s. 254. ROŻA: Zorawie Blotho, villa ... cuius haeres *Nicolaus Rosza* 1470–1480 DłBen II s. 66. ROŻANY, ROŻAN: Bohdan, *Paulus Rozani*, opidani de Vysnya 1483 AGZ XV 1696. RYBA: Consul(-) de Brzesznica ... *Petrus Ryba* 1461 Hel II 3658. RYBITW: A *Mathia Rybithw*, kmethone de Hoczow 1479 Trz 316. RYCHŁOSZ: *Nicolaus Rychlosz* 1490 Mącz s. 180. RZADKI: *Iosz* de Iaworznyk, qui dicitur *Rzadky* 1492 AGZ XVI 2092. RZERZUCHA: Apud *Albertum Rzerzucha* 1491 AC II 1469. RZODKIEWKA: *Petrus Rzothkyewka* de Crosnye 1464 ZHer 232. SAMIEC: Contra ... *Laurencium Samyecz*, kmethon(em) de ... Wythowicze 1489 Inscr 1468. SARNI: Hominem *Ivan Sarni* 1474 AGZ XII 4094. SEP: *Nicolaus Semp* de Zelyechow 1464 AGZ VII 55. SĘPLAK: *Stanislaus Sunplak* de Koestrin 1465 Kacz 6858. SIERCE: Laboriosus *Iohannes Serce* ... kmetho(-) de Superiori Lubathova 1470 AGZ XVI 704. SKARB: Erga *Petrum Scarb*, kmethonem domini Sulecz 1460 Inscr 1337. SKORC, SKORZEC:

*Petro Schorc*z (dat.) tenentario in Kyschewa 1476 Matr I 1419. SKORUTA: Generos(us) *Olechno Skorutha*, heres de Mlodatycze 1489 AGZ XVIII 1875. SKORZYSZKA: Veniens honesta Margaretha ... resignavit domum suam iacentem circa Grotek et circa *Scorzischka* ... Mathie, genero suo 1455 ŁNW 385. SKOWRONKA: *Nicolaus Skowronka* de Gneszna 1461 Kacz 6626. SKOWYRA: Leonardum, Johannem ... filios *Nicolai Skowyra*, heredes de Skoroshe de armis Junoshe 1494 ZHer 737. SKUTA: *Scutha Stanislaus* non stetit ad ius 1482 Trz 350. SKUTAK: *Nicolaus Skwtak* 1459 Tym s. 235. SŁABNIA: Bona ... Iacobi, *Iohannis Słabnya* et Andreae germanorum de Patrzykozy (!) in Srlenensi (districtu) 1497 Matr II 886. SOBIELGA: *Jacobus Sobyelga* de Belzicz 1460 Kacz 6545. SOBOLKA: *Petrus Głęb Sobolka* et *Vrbanus Sobolka*, kmethones de Bukowsko 1486 AGZ XVI 3406. SOKOLAK: Scabinus dictus *Sokolak* 1462 Ty s. 142. SOWA: Rotifex(-) ... *Woytek Szowa* 1494 PtCr 1140. SOWAK: *Stanislaus Szowak* 1478 AGZ XVII 1429. SOWAŁKA: *Petrus Szowalka* 1474 AGZ XVI 1005. SOWIANKA m.: Zdbik, villa ... cuius proprietas ad nobil(em) ... *Iacobum Sowanka* de armis Baranye Rogi 1470–1480 DłBen II s. 64. SOWIANKO: *Iacobus Sowanko* de Banthkowicze 1497 Ku 509. SOWKA: *Stanislaum Sowkam* ... kmethon(em) de Lobszow 1459 Hel II 3621. SRAKA, STRAKA: Present(e) nobil(i) ... *Petro Sraka* 1500 AGZ XIX, DXCI. SROMOTNY: Andre fartri equm bonum notum *Michali* (!) *Sromothny*, qui obiit 1473 KZPr s. 73. STĘPAK: Pro homine *Nicolao Stapak* 1456 AGZ XIV 3693. STORZYPIĘTKA: *Providus Petrus Storzypytka*, braxator cervisie 1487 ACL I 2060. STORZYSZ: ... proud(us) vir(-) *Laurencius Storzysz* 1452 Łw 1388. STRASZNY: Proud(us) ... *Strassny*, sutor ... conciv(is) noster(-) ... prefat(us) *Nicolaus Strassny* 1493 ARP II 1567. SUROWY: *Pyotr Surowy* 1462 Kacz 6662. SZALONY: Concordia inter relictam olym *Alberti Schaloni* et ipsius fratrem 1491 ARP II 1532. SZARZAK: Bona ... *Iohannis Szarzak* (!) ... in Cracoviens(i) districtu 1497 Matr II 872. SZATANEK: Regestrum fumale in Cowale ... *Sathanek* 1494 IBrzes s. 382. SZCZEDRZYCH: ... eisdem *Szczedrych* 1469 AGZ XIX 1866. SZCZEPINIEC: *Stanislaw Scheppenyecz* 1460 Kacz 6533. SZCZEPIONKA: *Thomek Szczeponka* 1470 Kacz 7267. SZCZODRUCH: *Olk Szodruch* de armis Trzask 1462 ZHer 197. SZELMA: Sagittari(us) ... *Nicolaus Schelma* 1471 Gp s. 218. SZELMEK: Rex cosensit, ut *Stanislaus Schelmek*, tenutor bonorum regalium Nyedzylowycze ... inscribat 1499 Matr II 1386. SZEMIOT: Present(e) ... nobil(i) vir(o) ... *Schemyoth Nyemoykoyecz* 1460 Wln 233 s. 263. SZYBAK: In ... kmethon(em) ... *Paulum Schibak* 1458 Tym s. 318. ŚLIWA: Scabin(us) de Gyerlachowo ... *Stanislaus Sływa* 1482 U 4475. ŚMIESZAK: *Jan Smyeszag* de Pilcza 1489 Kacz 8464. ŚMIESZNY: Vizna ... *Smyesny* dimidium mansum soluit 1494 Vizn s. 2. ŚNIEGUŁA: Nobilis *Nicolaus Snyegula* de Ivanowka 1469 AGZ XII 3374. ŚWIATŁY: Villa Wolya ... cuius haeres est *Johannes Swyathli*, nobilis de armis Pilawa 1470–1480 DłBen I s. 129. ŚWIEBODKA: Present(e) ... *Michaele Swyebodka*, protoconsule ... Wyszzens(i) 1453 Ty s. 85. ŚWIERZEPIEC: *Jacobus Swyerzepyecz* 1465 AGZ XIII 5695. ŚWINIWAŚ: Apud *Iohannem Swynywassch* 1498 ACL II 1826. ŚWIRNIK: Per *Bartholomeum Swyrnyk* de Wylna 1451 PrF V s. 30. ŚWIŚCIEL: *Mathias Swyszczel* (providus de Zudaczow) 1491 ACL II 377. TAR: *Franciscus Petri Thar* de Soklo (!) 1453 AS I s. 136. TARAPNY: Gluzy, villa ... cuius haeredes *Nicolaus Tarapny*, Johannes Mikul 1470–1480 DłBen II s. 372. TCHORZ: In Brunovi ... *Tchors* mansum soluit 1494 Vizn s. 4. TEPICA: *Tampicza* (nom.) 1494 KsMP s. 386. TOPOLA: Stanislaus ... *Thopoley* (dat.) XIV grossos latos (solvit) 1482 AGZ XIX 1637. TROSZCZ: Nobilem *Nicolaum Troszcz* de Zabyele de armis Pomyany 1472 ZHer 400. TROSZCZEK: *Laurencius Troszczek* (tabernator in Parzinczewo) 1497 Matr II 883. TWARDZIUK: Laborios(um) *Nicolaum Twardzuk*, laic(um) de Radzym 1481 AC II 1408. TYRCZKA: Domino *Nicolao Thirczka* dedi ducentos florenos 1471 RachKról s. 80. WCZAS: Cauca *Mathie Wczas* cum Mathie (!) *Wanchel* 1453 Łw 1464. WIEDRONKA, WIEDRUNKA: ... *Providus Mathias Wyedronka* lenitextor, concivis noster 1500 ARP II 1766. WIEPRZ: *Nicolaus Weprs*, carnifex 1455 Kacz 6257. WIEPRZNIK: *Petrus Wypersnig* de Zathor 1460 Kacz 6514. WINNICZEK: Present(e) generos(o) et nobil(i), domin(o) ... *Petro Winiczek* (!) de Byenkow Vischnya 1479 AGZ VI 126. WISZOWATY: Inter *Swanthoslaum* ... parte ex una et inter (...) *Nicolaum Vischovathi* parte ex altera 1453 Tym s. 168. WŁOCZYKIJ: Filias olim *Mathie Wloczyky*, molendinatoris Premisliensis 1483 AGZ XVII 1815. WRZASK: In kmethones ... in parte dicta Dabovicza ... videlicet *Wyczorek* ... *Iacobum Wrzask* 1483 ACL I 365. WŚCIEKŁY: Dedi *Ivaszko Wczekly* (!), decem ulnas panni Florentini 1476 RachKról s. 129. WYSOKA MYŚL: Proud(us) *Albertus Wissoka Mysl* 1451 Łw 1346. WYSOKA RĘKA: *Providus ... Jacobus Wissoka Ranka* pellifex, conciv(is) nost(er) 1484 ARP II 1403. ZADURKA: Ad petitionem *Mat-*

thiae Zadorka de Kyerz. in terra Lubliniensi ... *Jacobo Zadorka* 1452 Matr I 147. ZAKON: *Bona ... Bartholomei Zakon* de Szczepkow ... in Mlavensi et Strzeniensi districtibus 1497 Matr II 953. ZAWILEK: *Nicolaus Zawilek* de Warschowia, brazeator 1500 Kacz 9051. ZAWILKA: In Cramkovo ... *Stanislaus Zawilka* mansum soluit 1494 Vizm s. 2. ZAWIŁY: Honorabilis domini *Nicolai Zavili* de Zagayewicze 1470 CdP II/2 420. ZĄBRZEC: Present(e) venerabil(i) vir(o), magistr(o) ... *Petro Zambrzecz* 1493 ARec 1566. ZĄBRZOCH: Coram scabin(o) ... *Nicolao Zambrzoch* 1454 ŁNW 352. ZĄBRZUCH: Coram ... *Nicolao Szambrzuch*, scabin(o) 1466 ŁNW 702. ZBOJCA: *Nicolai Sboycza*, oppidani de Ranczansz (!) 1472 AC II 896. ZBOŻNY: Present(e) ... generos(o) domin(o) *Sbosny* ... filii(o) prefati olim domini Felicis (de Panyewo, castellani Leopoliensis 1491 KmK 481. ZŁOTEK, ZŁOTKO: Super villa Proschyck in kmethon(e) ... *Zllothek* 1485 AGZ XVI 1718. ZŁOTOSZA: Domini commiserunt *Alberto Zlotosche* et *Iacobo Zagrosslowo* ... ducere sal Cracoviense 1487 AC I 787. ZŁY: ... ortum ... retro castrum situm, olim *Paschek Sly*, hospitali ad Sanctum Spiritum 1459 ARP I 796. ZMORA: Scriptus in Colonia ... per *Iohannem Zmora* de Slesia de Leznycz 1455 RUJ 2109. ZUFAŁA m: Fideiuss(it) ... *Zuffala* 1462 Kacz 6647. ŻABIĄK: Duos testes videlicet *Raszko Szabak* et *Mal Tarhowka* 1465 AGZ XIX 2500. ŻAŁOSZ: Apud *Andream Szalosz*, civem ... in Velun 1461 AC II 824. ŻAŁOŚĆ: Slucz ... *Nicolaus Zalosz* mansum soluit 1494 Vizm s. 16. ŻAŁUDA: *Schaluda* inducet testes contra *Michaelem Modzel* 1462 ZHer 199. ŻMIJKA: Contra laboriosum *Nicolaum Smyka* 1490 AC II 855. ŻOŁNA: Dedi *Solna* ... decem florenos 1471 RachKról s. 44. ŻOŁTOBRZUCH: Present(e) discret(o) ... *Zolthobruch* 1487 ACL I 2015.

3. Interakcje ze światem zewnętrznym

Wśród tych nazw osobowych wyróżniamy kilka grup. Należą do nich:

- a) Przewiska-przydomki charakteryzujące bezpośrednio lub metaforyczne o znaczeniu genetycznym wykonawców czynności oparte na jednym rdzeniu. Motywację dla tych nazw dawały różne czynności wykonywane przez człowieka stale lub okazjonalnie. Tworzono je od czasowników określających te czynności. Są to nazwy: |*Bździel* 1497 (< bździć ‘oddawać gazy’ SXVI) ‘ten kto bździ’, |*Brzęczka* 1451 (< brzęczeć ‘wydawać dźwięki metaliczne (o dźwiękach muzycznych i o dźwiękach właściwych owadom)’ SXVI, por. brzęczek ‘człowiek stale niezadowolony, zrzęda’ sgw(c)), |*Chodula* 1474 (< chodzić ‘ts’ Sstp) ‘ten kto chodził’, |*Chylec* 1485, |*Chyła* 1453, |*Chylino* 1462, |*Chylacz* 1495 (< chylić się ‘opuszczać się, opadać’ Sstp) ‘ten kto się chylił’, |*Ciągło* 1478, |*Ciągosz* 1474 (< ciągać, ciągnąć ‘ts’, ‘iść, wyruszać, zmierzać’, ‘pozywać do sądu’ Sstp) ‘ten kto ciągnął (coś), pozywał do sądu’, |*Ciepa* 1470–1480 (< ciepać, ciepnąć ‘rzucić, cisnąć, uderzyć, walnąć, trzasnąć’ SW) ‘ten kto (coś, czymś) rzucał’, |*Ciskała* 1494 (ciskać ‘rzucać’ Sstp) ‘ten kto (coś, czymś) rzucał’, |*Cisko* 1499 (< cisnąć ‘rzucić’, ‘zgniatać’ Sstp) ‘ten, kto (coś) zgniółł’, |*Czekała* 1498 (< czekać ‘ts’ Sstp) ‘ten kto (na coś) czekał’, |*Dłubacz* 1472, |*Dłubca* 1456 (< dłubać ‘rzeźbić’ Sstp) ‘ten kto rzeźbił’, |*Drapacz* 1463 (< drapacz ‘napastnik, drapiec’, ‘golarz, balwierz’ SXVI, drapać ‘ts’, ‘drzeć, szarpać, rozdzierać’, ‘świerzbic’ Sstp), |*Drzyżgala* 1497 (< drzezgać ‘łamać’ SW, ps *drżzgać ‘łamać, rozbijać, druzgotać’ SpC) ‘ten kto (coś) łamał’, |*Drzysz* 1472 (< drzeć ‘rwać, targać’ Sstp) ‘ten kto (coś) (po)darł’, |*Dudała* 1484, |*Dudka* 1469, |*Dudoń* 1498 (< ps *dudati ‘wydawać niski głos, grać na dudach’ SpC, dudać ‘grać na dudach’ SW, duda ‘instrument muzyczny’ SXVI) ‘ten kto drał na dudach’, |*Dumała* 1471 (< dumać ‘rozmyślać’ Sstp) ‘ten kto rozmyślał’, |*Dusiło* 1494 (< dusić ‘ts’ Sstp) ‘ten kto dusił (kogoś)’, |*Dybasz* 1490, |*Dybig* 1485, |*Dybiga* 1458 (< dybać ‘skradać się, przybliżać się niepostrzeżenie’ SXVI) ‘ten kto się skradał’, |*Dymel* 1494, |*Dymina* 1499, |*Dyminiec*

1472, |*Dymosz* 1489 (< dymać ‘wytwarzać ruch powietrza’ SXVI), ‘ten kto dał, dmuchał’, |*Dynda* 1491, |*Dyndó* 1454 (< dyndać ‘wisieć, kołysać się, huścić’ SW, ps *dyndati ‘chwiać się, kołysać’ SpC) ‘ten kto się chwiało, kołysał’, |*Dyngula* 1474 (< dyngować ‘polewać wodą’ Sstp) ‘ten kto polewał wodą’, |*Dyrda* 1485, |*Dyrdoł* 1455, |*Dyrdosz* 1473 (< dyrdać, dyrdnać ‘pobiec szybko drobnymi kroczkami’, ‘uciec, umknąć’ SW, ps* dırdati ‘targać, rwać, iść szybko’, ‘turkotać’ SpC), |*Dyszyk* 1474–1484 (< dyszeć ‘ciężko, z trudnością oddychać’ Sstp) ‘ten kto dyszał’, |*Dziugała* 1477 (< dziugać ‘szturchać, uderzać’ Sgw) ‘ten kto szturchał, uderzał’, |*Dźwigała* 1453 (< dźwigać ‘nieść, przenosić ciężar’ SXVI, dźwigać ‘(o opłatach) ściągać, pobierać’ Sstp) ‘ten kto nosił ciężary’, |*Frykacz* 1471 (< frykacyja ‘nacieranie’ SXVI, łac. frico ‘nacierać’ SŁŚ), |*Gdakała* 1464 (< gdakać ‘wydawać krzyk właściwy kurze’, przenośnie ‘pokrzykiwać na kogoś, wymyślać komuś’ Sstp), |*Gdziuk* 1464 (< gdziukać ‘przywoływać prosięta’ Sgw) ‘ten kto przywoływał prosięta’, |*Gibała* 1494 (< gibać ‘kręcić, zginać’ Sstp, por. gibała ‘człowiek, który się kołysze’ sgv(c)) ‘człowiek, który się zgina/kołysze’, |*Graj* 1470, |*Grała* 1476, |*Gralec* 1483 (< grać ‘bawić się, grać w jakąś grę’, ‘uprawiać grę hazardową’ Sstp) ‘ten kto grał, tj. bawił się’, |*Gruchała* 1489, |*Gruchałka* 1494 (< gruchać ‘wydawać głos (o gołębiu)’ SXVI) metafor. ‘ten kto mówił, jakby gruchał gołąb’, |*Gwizdałka* 1470 (< gwizdać ‘ts’ Sstp) ‘ten kto gwizdał’, |*Kazała* 1489, |*Kazidło* 1481 (< kazać ‘polecieć, rozkazać’, ‘nauczać zasad moralnych’ Sstp) ‘ten kto rozkazał/rozkazywał/nauczał’, |*Kicała* 1494 (< kicać ‘skakać z przypadaniem do ziemi’ SES) metafor. ‘ten kto chodził, jakby kicał’, |*Kołat* 1492, |*Kołata* 1481 (< kołatać ‘stukać, pukać, uderzać’ Sstp) ‘ten kto stukał, uderzał’, |*Korzęda* 1479, |*Korzymek* 1491, |*Korzysz* 1464, |*Korzyb* ? 1475 (< korzyć się ‘okazywać pokorę’ Sstp) ‘ten kto okazywał pokorę’, |*Krop* 1454, |*Kropa* 1494 (< kropić ‘obrzucać kroplami wody’ Sstp) ‘ten kto kropił’, |*Kwacz* 1486, |*Kwaczala* 1476, |*Kwaczola* 1481 (< kwaczeć ‘o głosie kaczek’ SES) metafor. ‘ten kto mówił, jakby kaczka kwakała’, |*Kwapisz* 1470–1480 (< kwapić się ‘być skorym do czegoś’ Sstp) ‘ten kto był do czegoś skory’, |*Łaskosz* 1496, |*Łaskosza* 1496, |*Łaskusz* 1491 (< łaskać ‘głaskać’ Sstp) ‘ten kto głaskał’, |*Łupich* 1494 (< łupić ‘brać zastaw’, ‘ograbiać, okradać’ Sstp) ‘ten kto okradał innych’, |*Machała* 1500, |*Machalek* 1451, |*Machna* 1471, |*Machnik* 1475 (< machać ‘poruszać szybko, np. ręką’ Sstp) ‘ten kto machał’, |*Malowacz* 1463 (< malować ‘ts’ Sstp) ‘ten kto malował’, |*Mazanek* 1487, |*Mazuch* 1482, |*Mażnik* 1463 (< mazać ‘namaszczać, smarować maścią’, ‘kalać, plamić, bezcześcić’ Sstp) ‘ten kto kalał, bezcześcił’, |*Miel* 1455, |*Mielich* 1473, |*Mielik* 1477, |*Mieloch* 1482 (< mlec ‘rozcierać zboże na mąkę’ Sstp) ‘ten kto mielił’, nazwa złożona |*Mieliskiba* 1459 (< mlec por. wyżej, skiba ‘pas ziemi odwalany pługiem przy oraniu’, ‘kawałek (chleba)’ Sstp) ‘ten kto odwalał skibę ziemi jakby ją mielił’, |*Mielkacz* 1485 (< miałczyć ‘tłuc na mialko’ SW, ps *měľkь ‘okruszek, drobinka, cząstka maleńkich rozmiarów’ SET – za Słow. etym.-mot., cz. 1) ‘ten kto tłukł na mialko’, |*Miguł* 1478 (< migać ‘szybko poruszać oczami’ Sstp) ‘ten kto szybko poruszał oczami’, |*Minek*, |*Minko* 1487, |*Miniec* 1452 (< minąć ‘przejść obok czegoś’, ‘uniknąć czegoś’, ‘zlekceważyć’ Sstp) ‘ten kto (coś, kogoś) minął, zlekceważył’, |*Muskala* 1460 (< muskać ‘delikatnie dotykać’ Sstp) ‘ten kto

delikatnie dotykał', |*Nagwazdaj* 1469 (< nagwazdać 'nabazgrać, nagryzmolić' SW, gwazdać, ps *gwazdati 'bazgrać, gryzmolić, partaczyć, robić byle jak' SES) 'ten kto bazgrał', |*Namacał* 1453, |*Namacalo* 1485 (< namacać 'znaleźć za pomocą dotyku' SXVI, namacać, macać 'dotykać' Sstp) 'ten kto dotykając coś znalazł', |*Nieczuja* 1477 (< od wyrażenia nie czujnie, czuć 'czuwać, nie spać', 'pilnować', 'być czujnym', 'wiedzieć, myśleć, mniemać' Sstp, nieczujny 'nieostrzegający niebezpieczeństwa, nieostrożny' SXVI) 'ten kto nie był czujny', |*Nieczuła* 1458 (< nieczuły 'nieożywiony, nieposiadający zmysłów' SXVI) 'ten kto nie był czuły', |*Niedobieżało* 1480 (< od wyrażenia nie dobieżać : dobieżeć 'dojść' SXVI) 'ten kto nie doszedł', |*Niedoleżało* 1480 (< od wyrażenia nie doleżeć : doleżeć 'przetrwac leżąc do jakiegoś czasu, wyleżeć się' SXVI) 'ten kto się nie wyleżał', |*Niedopił* 1471 (< od wyrażenia nie dopić : dopić 'dopić wszystko do dna' SXVI) 'ten kto nie wypił wszystkiego', |*Niedorastaj* 1496 (< od wyrażenia nie dorósć : dorósć 'stać się dorosłym, dojrzeć' Sstp) 'ten kto nie dorósł', |*Niewstajko* 1482 (< od wyrażenia nie wstając : wstając 'przybierać pozycję pionową, podnosić się z posłania' Sstp) 'ten kto nie lubił wstawać (prawdopodobnie rano)', |*Nuczek* 1480 (< nuczyc 'uciekać, umykać' SXVI) 'ten kto uciekał', |*Obiecała* 1470–1480 (< obiecać 'przrzec' Sstp) 'ten kto (coś) obiecał', |*Objadek* 1479 (< objadać 'jeść ogryzając' lub objadać się 'jeść zbyt obficie' SXVI) 'ten kto jadł ogryzając lub objadał się', |*Oblap* 1495 (< obłapić 'przycisnąć, przytulić' Sstp) 'ten kto obłapiał (kogoś)', |*Osiewała* 1494 (< osiewać 'obsiewać, sypać ziarno dookoła w ziemię' SXVI) 'ten kto obsiewał pole', |*Oszczierz* 1492 (< oszczerzać 'pokazywać zęby' SXVI) 'ten kto odślaniał zęby (w jakichś okolicznościach)', |*Pachacz* 1454 (< pachać 'czynić, działać' Sstp) 'ten kto działał', |*Patrz* 1471 (< patrzeć 'spoglądać, widzieć' Sstp) 'ten kto patrzył (przyglądał się)', |*Pil* 1476 (< pilić 'doglądać' SXVI) 'ten kto doglądał', |*Pik* 1472, |*Pikasz* 1463, |*Piksha* 1466 (< pikać 'oddawać mocz' Sstp, 'popiskiwać, drzeć' SXVI) 'ten kto oddawał mocz/piszczął', |*Pierdzioch* 1479 (< pierdzieć, pirdzieć 'głośno oddawać gazy', przen. pirdzieć rady 'dawać rady' Sstp) 'ten kto oddawał głośno gazy', |*Piskadło* 1485 (< piskać 'wydawać cienki, piskliwy głos', 'grać na piszczałce' SXVI, piszczeć 'wydawać wysoki, przenikliwy dźwięk', 'grać na piszczałce lub organach' SXVI) 'ten kto piszczał', |*Płacz* 1469 (< płakać 'wylewać łzy, głośno szlochać, łkać' Sstp, płacz 'ts' Sstp) 'ten kto płakał', |*Pojeżdżała* 1494 (< pojeżdżać 'odwiedzać, wizytować' Sstp) 'ten kto odwiedzał, wizytował', |*Pomagala* 1472 (< pomagać 'ts' Sstp) 'ten kto pomagał', |*Pomykala* 1485 (< pomykać 'poruszać, przesuwac' Sstp) 'ten kto (coś) przesuwał', |*Porębała* 1494 (< rąbać 'ścinać, wycinać (drzewa)' Sstp) 'ten kto ścinał drzewa', |*Porzych* 1457 (< próc, porzę 'rozcinać, rozrywać' Sstp) 'ten kto rozcinał, rozdzierał', |*Poskocz* 1453 (< poskoczyć 'prędko pobiec' Sstp) 'ten kto prędko biegał', |*Praczek, Praczo* 1471 (< prać 'ts' Sstp, por. pracz 'ten, co pierze' L) 'ten kto prał', |*Potyra* 1493 (< poterać, potyrać 'gubić, marnować, niszczyć' SEB, potyrać 'pogubić, potrącić, porzucić' R) 'ten kto marnował', |*Rozdarło* 1461 (< rozdrzeć 'rozerwać, siłą rozdzielić' Sstp, rozdrać 'rozerwać, roz-targać' Sstp) 'ten kto coś rozdzierał', |*Roznos* 1493 (< roznosić 'nosić w różne strony' Sstp) 'ten kto (coś) roznosił', |*Ruchala* 1464, |*Ruchoń* 1497, |*Ruchota* 1479,

|*Ruchta* 1462, |*Ruszaj* 1498 (< ruchać ‘wykonywać ruchy, poruszać’, ruszać ‘ts’, ‘napastować kogoś’ Sstp) ‘ten kto coś poruszał lub kogoś napastował’, |*Ryczał* 1452 (< ryczeć ‘(o zwierzętach) wydawać donośny głos’ Sstp) ‘ten kto ryczał, krzyczał głośno’, |*Rzyga* 1470–1480 (< rzygać ‘czkać, bekać, zwracać z żołądka pokarm’ Sstp) ‘ten kto wymiotował’, |*Siejdo* 1467 (< siać ‘rzucić nasiona w ziemię’ Sstp) ‘ten kto siał’, |*Skaleń* 1472 (< skalać ‘zbrudzić, zanieczyścić’ Sstp) ‘ten kto coś zabrudził’, |*Skrobadło* 1498, |*Skrobat* 1486 (< skrobać ‘zdrapywać, wycierać’ Sstp) ‘ten kto skrobał’, |*Skrzypała* 1471 (< skrzypieć ‘wydawać charakterystyczny odgłos wywoływany tarcie, trzeszczeć’ Sstp) ‘ten kto wydawał skrzypiący odgłos’, |*Skubiel* 1456, |*Skubiela* 1471, |*Skubię* 1478 (< skubać, oskubać ‘ogolocić z pierza’ Sstp, skubać ‘szczypiąc wrywać, oskubywać’ SW) ‘ten kto skubał’, |*Smolik* 1471, |*Smolisz* 1479, |*Smolaj* 1464 (< smoła ‘ts’ Sstp, smolik ‘brudas’ R, smolić ‘smarować smołą’, ‘brudzić’, ‘pić tego, chlać’ SW) ‘ten kto smarował smołą’, |*Soluch* 1477 (< solić ‘ts’ Sstp, sol, sól ‘ts’ Sstp) ‘ten kto solił’, |*Smagala* 1498 (< smagać ‘uderzać biczem, chłostać’ Sstp) ‘ten kto chłostał (kogoś)’, |*Stękać* 1471 (< stękać ‘jęczeć (pod wpływem choroby, bólu)’ Sstp) ‘ten kto stękał’, |*Stradoń* 1468 (< stradać ‘zostać pozbawionym czegoś’ Sstp) ‘ten kto (coś) stracił’, |*Strobil* 1462, |*Strobotka* 1473 (< postrobić ‘posilić się’ Sstp, starbać się, starbotać ‘chwiać się’ R) ‘ten kto się posilił’, |*Szczypiec* 1466 (< szczypać ‘lżyć, znieważać R, szczypać ‘ts’, ‘przymawiać, przycinać, obmawiać’ L) ‘ten kto szczypał, tj. znieważał’, |*Szczypka* 1476 (< szczypka ‘uszczypliwy przycinek’, ‘szczypta’ L, szczypać por. wyżej), |*Szłapak* 1470–1480 (< szłapać ‘chodzić, deptać’ Sstp) ‘ten kto deptał (coś)’, |*Szudy* 1481, |*Szudziło* 1498 (< szudzić, szydzić ‘drwić, kpić z kogoś’ L, szyd ‘szyderstwo’ R) ‘ten kto szydził’, |*Ściskala* 1494 (< ściskać ‘wywierać nacisk z obu stron’, ‘nękać, dręczyć’, ‘ścinać mrozem’ Sstp) ‘ten kto naciskał’, |*Trlikacz* 1481 (< trlikać, terlikać ‘wywodzić trele, wyspiewywać wysokim głosem’ Sstp) ‘ten kto śpiewał wysokim głosem’, |*Trubak* 1487 (< trąba ‘instrument muzyczny’ Sstp, wschl. truba) ‘ten kto grał na trąbie’, |*Trybala* 1494 (< trybować ‘oczyszczać’, ‘wykonywać, zajmować się’ Sstp) ‘ten kto (coś) oczyszczał’, |*Trząsk* 1454, |*Trząska* 1496 (< trząść ‘potrząsać’, ‘drzeć (zwłaszcza z zimna)’ Sstp) ‘ten kto czymś potrząsał’, |*Tyrczka* 1471 (< tarkać, tarkotać, terkotać ‘furkotać, zaszeleścić’ L), |*Warzych* 1471, |*Warzysz* 1497 (< warzyć ‘gotować’, ‘piec, wypiekać’ Sstp) ‘ten kto gotował’, |*Ważnik* 1454 (< ważnik ‘ten który waży’ Sstp), |*Wędziszek* 1492 (< wędzić ‘łowić ryby wędką’, ‘suszyć, konserwować w dymie mięso’ Sstp) ‘ten kto łowił lub wędził mięso’, |*Wirciesz* 1459 (< wiercić, wircić ‘drażąc robić otwór, świdrować’ Sstp) ‘ten kto wiercił otwór’, |*Wirzacz* 1465 (< wirzgać, wierzgać ‘(o zwierzęciu) kopać, uderzać tylnymi nogami’ Sstp) ‘ten kto uderzał nogami’, |*Woroszyło* 1483 (< woroszyć ‘niszczyć’ SWil) ‘ten kto niszczył’, |*Wozisz* 1497 (< wozić ‘transportować coś wozem’ Sstp) ‘ten kto (coś) wozził wozem’, |*Wspinek* 1454 (< wspinać, wspinać się ‘do góry się wyciągając podnosić’ L, wspinek ‘wspinający się’ SW), |*Wściągacz* 1500 (< wściągąć ‘wyprostowywać, wyciągać’, ‘zatrzymywać, pozbawiać wolności’, ‘zajmować na zabezpieczenie pretensji’ Sstp) ‘ten kto wyciągał coś, zatrzymywał, pozbawiał wolności’, |*Wycisło* 1459 (< wycisnąć ‘przez nacisk wytłoczyć znak’, ‘zwalczyć’, ‘wyrzucić z majątku’

Sstp) ‘ten kto zwalczał/wyrzucił’, *Wyrwał* 1497 (< wyrwać ‘wydrzeć, odebrać siłą, zniszczyć’ Sstp) ‘ten kto (coś) wyrwał’, *Występ* 1494 (< wystąpić, wystąpić ‘wyjść na zewnątrz’, ‘postąpić naprzód, przed grupę’, ‘naruszyć zasady moralne’ Sstp) ‘ten kto wyszedł na zewnątrz lub naruszył zasady moralne’, *Wystuk* 1497 (< stukać ‘dawać znak ręką’ Sstp, stuknąć ‘dawać znak ręką’, ‘uderzyć czymś o coś’ Sstp) ‘ten kto (wy)stukał’, *Wyszczela* 1478 (< wyskać ‘głośno krzyzczeć’ SW, wysk ‘wołanie, krzyk, wycie, pisk’ Sstp, ps *višć ‘wycie’ SpC) ‘ten kto głośno krzyczał’, *Zabągło* 1470–1480 (< zabażyć się ‘zachcieć się, korcić’ SXVI) ‘ten, któremu się (coś) zachciało’, *Zaorz* 1493 (< zaorać ‘orząc przygotowywać ziemię pod zasiew’ Sstp) ‘ten kto zaorał’, *Zdarzyło* 1466 (< zdarzyć ‘dać’, ‘spowodować, że coś się stanie’, ‘udać się, poszczęścić się’ Sstp) ‘ten komu się coś zdarzyło’, *Zmarzlik* 1470–1480, *Zmarzłek* 1454 (< zmarzłek ‘sopel lodu’, ‘wyschnięte odchody’ Sstp, ps *mъrznōti ‘marznąć’ SES), *Żdaniec* 1499, *Żdaniek* 1477 (< żdać ‘oczekiwać’ Sstp) ‘ten kto czegoś oczekuje’.

- b) Przewiska-przydomki o znaczeniu genetycznym wykonawców czynności oparte na dwóch rdzeniach lub wyrazach (złożone). Większość z nich charakteryzowała swych nosicieli bezpośrednio, ale występowały też przewiska i przydomki metaforyczne i metonimiczne.

Należą tu: *Błyszczywoda* 1462 metaf. ‘ten kto błyszczy jak woda’, *Błyszczyząb* 1499 ‘ten kto ma błyszczący ząb’ (< błyszczeć się ‘błyszczeć złotawo’ Sstp, woda ‘ts’ Sstp, ząb ‘ts’ Sstp), *Bronceprecz* 1470 (< brońca ‘obronca’ Sstp, precz ‘w związku z oddalaniem się na inne miejsce’ Sstp) ‘rozkaz: obrońcy idźcie precz’, *Cichożryj* 1463 (< żreć ‘pożerać, zjadać’ Sstp, cicho ‘ts’ Sstp) ‘rozkaz: jedz cicho’, *Cieczygarnek* 1494 (< ciec ‘płynąć, wypływać’ Sstp, garnek ‘naczynie do gotowania’ Sstp) ‘ten kto ma cieknący/dziurawy garnek’, może też znaczenie metaforyczne ‘ktoś niegospodarny’, *Darmotrunek* 1454 (< darmo ‘bez przyczyny, bez zapłaty’ Sstp, trunek SXVI) ‘ten kto lubił pić trunki za darmo’, *Darmowykł* 1493 (< darmo por. wyżej, wykł ‘nasienie samca’ Sstp lub wyknać ‘uczyć się’ Sstp) ‘?ten kto na próżno wydawał nasienie, człowiek bezdzietny’, *Dhubibaba* 1494 (< dhubać ‘rzeźbić’ Sstp, ps *dъlbatī ‘przez drażnienie robić otwór’, ‘kopać, ryć’, ‘niepokoić kogoś, dokuczać komuś’ SpC) ‘ten kto dokuczał kobiecie’ (możliwe też znaczenie obsceniczne), *Doidzban* 1492 (< doić ‘ts’, ‘karmić (piersią)’, ‘ssać’ Sstp, por. doja ‘udój’, ps *dojiti ‘dawać ssać, karmić mlekiem’ SpC, dzban ‘naczynie na płyny’ Sstp) ‘ten kto doi dzban, tj. jego zawartość’, *Drzyogon* 1465 (< drzeć ‘rwać, targać, szarpać’ Sstp, ogon ‘u zwierząt ts’, ‘u człowieka – penis’ Sstp) ‘ten kto szarpał ogon’ (możliwe też znaczenie obsceniczne), *Dusipiwo* 1471 (< dusić ‘ts’ Sstp, piwo ‘ts’ Sstp) ‘? ten kto pił piwo, jakby je dusił’, *Gonigroch* 1494 (< gonić ‘gonić, ścigać’ Sstp, groch ‘gatunek rośliny’ Sstp) ‘ten kto ścigał groch’ (dotyczy jakiejś żartobliwie interpretowanej scenki), *Grzebikura* 1494 (< grzebać, grześć ‘kopać’, ‘sprawiać pogrzeb’ SXVI, kura ‘ts’ Sstp) ‘ten kto (po)grzebał kurę’ lub metaforyczne ‘ten kto grzebał w ziemi jak kura’, *Grzebinoga* 1494 ‘ten kto kopał nogą’, *Gubiwoda* 1482 (< gubić ‘zabijać, pustoszyć’ Sstp, woda ‘ts’ Sstp) ‘ten kto powodował zniszczenie/zanik wody’, *Izdarzyło* 1461 (< zdarzyć ‘dać’, ‘spowodować, że coś się stanie’, ‘udać się, poszczęścić się’ Sstp) fragment wypowiedzi ‘i zdarzyło, tj. i poszczęściło się’,

|*Kazimleko* 1483, |*Skazimleko* 1468 (< (s)kazić ‘psuć, niszczyć, niweczyć, odrzucać’ Sstp, mleko ‘ts’ Sstp) ‘ten, kto niszczył mleko’, |*Kolipiętek* 1499 (< kolic ‘chodzić w koło, krążyć, błąkać się’ Sstp, piętka ‘dem. od pięta’ SXVI) ‘ten kto chodził w koło’ por. frazeologizm chodzić/gonić w piętke, |*Kozibieda* 1483 (< bieda biada ‘ubóstwo, nieszczęście’ Sstp, koza ‘gatunek zwierzęcia’ Sstp) ‘ten kto był biedny, bo miał tylko kozę’, |*Kozinoga* 1452 metaf. ‘ten kto miał nogi jak koza’, |*Koziszycja* 1460 metaf. ‘ten kto miał szyję jak koza’ (< szyja ‘ts’ Sstp), |*Krowinoga* 1473 (< krowi ‘mający związek z krową’ Sstp, krowa ‘ts’ Sstp) metaf. ‘ten kto miał nogi jak krowa’, |*Krzywo(o)pasz* 1459 (< krzywy ‘nieprosty, skośny’ Sstp, opasać ‘obwiązać pasem’, ‘przypiąć miecz’ Sstp) ‘ten kto był krzywo opasany’, |*Kulinos* 1452 (< kulić się ‘kurczyć się’ L, nos ‘ts’ Sstp) ‘ten komu kurczy się (? marszczy się) nos’, |*Kuninoga* 1460 (< kuna ‘gatunek zwierzęcia’, ‘obręcz zakładana na szyję przestępcy’ Sstp) metaf. ‘ten kto miał nogi jak kuna’ lub bezpośr. ten kto miał obręcz na nodze’, |*Kuropłoch* 1471 (< kura ‘ts’ Sstp, płoszać ‘płoszyć’ Sstp, płoszyć ‘straszyć’ SXVI, por. kuropłoch ‘lekkoduch, zawałdiaka’ R) ‘ten kto płoszył kury’, |*Kurzydym* 1495 (< kurzyć ‘dymić, parować, kopcić’ Sstp, dym ‘ts’ Sstp) ‘? ten kto wytwarzał dym’, |*Liczymieszka* 1494 (< liczyć ‘rachować’ Sstp, mieszek ‘woreczek na pieniądze’ Sstp) ‘ten kto liczył to, co jest w mieszk’, |*Liżygęba/Lisigęba* 1459 (< lizać ‘ts’ Sstp, lis ‘gatunek zwierzęcia’ Sstp, gęba ‘twarz, usta, paszcza’ Sstp) ‘ten kto lizał/oblizywał usta’ lub metaf. ‘ten kto miał twarz podobną do mordy lisa’, |*Łupikoza* 1471 (< łupić ‘brać zastaw’, ‘ograbiać, okradać’ Sstp, koza por. wyżej) ‘ten kto ukradł kozę’, |*Łupichuj* 1471, |*Łupipyje* 1471 (< łupić por. wyżej, chuj ‘członek męski’ L, ps *pyjǫ ‘penis’ SpC) ‘nazwy obsceniczne’, |*Mierzyskiba* 1452 (< mierzyć ‘określać wielkość, odmierzać’ Sstp, skiba ‘pas ziemi odwalany pługiem przy oraniu’ Sstp) ‘ten kto odmierzał ziemię’, |*Miodowarzec* 1477 (< miód ‘ts’ Sstp, warzyć ‘gotować’ Sstp) ‘ten kto warzył miód’, |*Nietubył* 1486 (< wyrażenia nie tu był, negacja nie, tu, być ‘ts’ Sstp) ‘ten kto nie był tutaj’, |*Opieczyrak* 1492–1495 (< opiec ‘przypalić, opalić’ SXVI, rak ‘gatunek zwierzęcia’ Sstp) ‘ten kto opalał raka’, |*Oszczydura* 1494 (< szcząć ‘oddawać mocz’ Sstp, dura ‘dziura, otwór’ Sstp) ‘nazwa obsceniczna’, |*Parzydąb* 1452, |*Parzygłen* 1493, |*Parzygłowka* 1499, |*Parzymieszek* 1462, |*Parzymięso* 1495 (< parzyć ‘oblewać wrzątkiem’ Sstp, gļen ‘twarda, wierzchnia warstwa’ Sstp) ‘ten kto oblał wrzątkiem wierzchnią warstwę, głowę, mieszek, mięso’ (niejasne parzyć dąb), |*Pieczygroch* 1451, |*Pieczykabat* 1464, |*Pieczykotczyzna* ż 1500, |*Pieczymucha* 1470–1480, |*Pieczyrog* 1497 (< piec ‘poddawać pokarm działaniu ognia’ Sstp, groch por. wyżej, kabat ‘rodzaj krótkiego płaszcz’a Sstp, kot por. wyżej, mucha ‘ts’ Sstp, rog, róg ‘u zwierząt charakterystyczna narośl na kości czołowej’ Sstp) ‘ten kto piekł lub przypiekał groch, płaszcz, kota, muchę, róg’, |*Pierzykoszula* 1491 (< prac ‘ts’ Sstp, koszula ‘odzież spodnia’ Sstp) ‘ten kto prał koszulę’, |*Piszczykur* 1484 (< piszczyć ‘wydawać wysoki, przenikliwy dźwięk, grać na piszczałce lub organach’ SXVI, kur ‘kogut’ Sstp) metaf. ‘ten kto wydawał dźwięki jak kogut’, |*Płoczygęba* 1494 (< płukać, płókać ‘myć, czyścić coś w wodzie’ Sstp, gęba por. wyżej) ‘ten kto płukał gębę, tj. dużo pił’, |*Płoszyryba* 1472 (< płoszać ‘płoszyć’ Sstp, płoszyć ‘straszyć’ SXVI, ryba ‘ts’ Sstp) ‘ten kto płoszył ryby’, |*Pniskora* 1453 (< pnieć ‘napinać się’ SXVI, skora ‘zewnątrzna tkanka ciała, kora drzewa, skórka chleba’ Sstp) ‘ten kto napinał skórę’, |*Polkoń*,

Pułkoń 1489, *Połswiat* 1489 (< poł, pół 'ts' Sstp, koń por. wyżej, półswiat 'połowa świata', 'świat pozorny, niby-świat' SW) metaf. 'ten kto był w połowie jak koń, jak świat?', |*Połtor* 1454, |*Połtorak* 1472, |*Połtorek* 1499 (< półtory, półtora 'jeden i pół' Sstp, półtorak 'moneta 1 i 1/2 grosza', 'gatunek miodu pitnego', 'wóz szeroki, silny' SW) 'ten kto mierzył półtora metra, tj. ktoś niskiego wzrostu', |*Porzydąb* 1457 (< próc, porzę 'rozcinać, rozrywać' Sstp, dąb por. wyżej) 'ten kto rozcinał dęby', |*Przeźrzykamień* 1498 (< przeźrzeć, przejrzyć 'zacząć widzieć', 'zobaczyć, dokładnie poznać', 'przewidzieć (przyszłość)' Sstp, kamień 'ts' Sstp) 'ten kto przejrzy, tj. rozszyfruje nawet kamień', |*Ryczywoł* 1471, |*Ryczywoda* 1460 (< ryczeć '(o zwierzętach) wydawać donośny głos' Sstp, woł, wół 'kastrowany samiec krowy' Sstp, woda por. wyżej) metaf. 'ten kto ryczał jak woda, jak wół', |*Skoczylas* 1471 (< skoczyć 'skokiem dostać się gdzieś' Sstp, las 'ts' Sstp) 'ten kto skoczył (? uciekł) w las', |*Skoturad* 1454 (< skot 'bydło' Sstp, rad 'być zadowolonym z czegoś, cieszyć się czymś' Sstp) 'ten kto był zadowolony z bydła', |*Skrobirog* 1478 (< skrobać 'zdrapywać, wycierać' Sstp, rog por. wyżej) 'ten kto skrobał róg', |*Smolibyk* 1460 (< smoła 'ts' Sstp, smolić 'smarować smołą', 'brudzić' SW, byk 'ts' Sstp) '? ten kto smarował byka smołą', |*Solipies* 1493 (< solić 'ts' Sstp, pies 'ts' Sstp) 'ten kto solił psa', |*Stojnog* 1465 (< stać, stoję 'ts' Sstp, noga por. wyżej) 'ten kto stał na nogach' (? nazwa metaforyczna), |*Staljaje* 1456 (< stać por. wyżej, jaje 'jaja' Sstp) '? nazwa obsceniczna', |*Straszydrożdże* 1464 (< straszyć 'ts' Sstp, drożdż 'gatunek ptaka' Sstp, ps *drożdż, pol. gw. drożdż SpC) 'ten kto straszył drożdzy', |*Strużymasło* 1469 (< strugać 'ociosywać, obrabiać' Sstp, masło 'ts' Sstp) 'ten kto obrabiał masło', |*Strzeżydziura* 1493 (< strzec 'pilnować, zachowywać coś' Sstp, dziura 'ts' Sstp) 'nazwa obsceniczna', |*Suchopolewka* 1484 (< suche dni 'trzy dni zobowiązujące do postu' Sstp, polewka 'zupa jarzynowa lub owocowa' Sstp) ? nazwa metonimiczna 'ten kto jadł postną zupę', |*Suchoząb* 1471 (< suchy 'pozbawiony wilgoci, obumarły, uschnięty' Sstp, ząb por. wyżej) 'ten kto miał suchy (martwy) ząb', |*Śmirdzimiech* 1458 (< śmirdzieć, śmierzdieć 'ts' Sstp, miech 'worek torba' Sstp) 'nazwa obsceniczna', |*Trzeszczynoga* 1498 (< trzeszczeć 'wydawać dźwięki charakterystyczne dla pękania, łamania się' Sstp, noga 'ts' Sstp) 'ten komu trzeszczała noga', |*Trzęsibroda* 1468–1501, |*Trzęsigłowa* 1489, |*Trzęsinoga* 1495 (< trząść 'potrząsać', 'drzeć (zwłaszcza z zimna)' Sstp, broda 'ts' Sstp, głowa 'ts' Sstp, noga por. wyżej) 'ten kto trząsał brodą/głową/nogą', |*Trzyhubka* 1455 (< trzeć 'piłować', 'ścierać na proszek', 'uciskać, gnębić, unicestwiać' Sstp, huba 'rodzaj grzyba' Sstp, ukr. huba, gęba 'usta, twarz' Sstp) 'ten kto ścierał na proszek grzyba' lub 'nazwa obsceniczna', |*Twardyczolo* 1493, |*Twardyczolka* 1494 (< twardy 'niemiękki', 'nieugięty, niepodatny na wpływy' Sstp, czoło 'ts' Sstp) 'ten kto miał twarde czoło', |*Waligora* 1479 (< walić 'wywrócić', 'rozbić' Sstp, gora, góra 'ts' Sstp) 'ten kto walił góry, tj. ktoś silny', |*Warzygarnek* 1467 (< warzyć 'gotować' Sstp, garnek 'naczynie do gotowania' Sstp) nazwa metonimiczna 'ten kto gotował garnek czegoś', |*Warzywoda* 1492 'ten kto gotował wodę', |*Wodoleja* 1454 (< lej, lij 'przyrząd ułatwiający nalewanie płynów' Sstp, lej 'naczynie w kształcie stożka', 'opój' SXVI, woda 'ts' Sstp) nazwa metaforyczna 'ten kto był opojem', |*Wozimaka* 1481 (< wozić 'transportować coś wozem' Sstp, mąka 'ts' Sstp) 'ten kto woził mąkę', |*Wydrzyoko* 1470–1480 (< wydrzeć 'wyszarpać, wyrwać' Sstp, oko 'ts' Sstp)

‘ten kto wybił oko’, |*Zabijkoń* 1497 ‘ten kto zabił konia’ lub żądanie ‘zabij konia’, |*Zawiesigęba* 1484 (< zawiesić ‘umocować, zaczepić’, porosnąć czymś wiszącym’, ‘obróć’ Sstp, gęba por. wyżej), |*Zawrzyjata* 1454 (< zawrzeć ‘zamknąć’, ‘umieścić coś/koś w pomieszczeniu zamkniętym’ Sstp, jata ‘szałas, szopa, buda’, ‘kram kupiecki’ Sstp, jatka ‘budka kupiecka, kram, stragan’ Sstp) ‘ten kto zamknął budę, kram’, |*Żaboklik* 1464 (< żaba ‘gatunek płaza’ Sstp, klik – dźwiękonaśl.) ‘ten kto klika jak żaba’.

Przezwiseka o formie zestawienia dwóch wyrazów charakteryzowały człowieka pod względem zewnętrznym lub wewnętrznym drogą metafory lub metonimii: *Biała Suknia* 1453, *Biały Kwiet* 1474, *Dwa Żelaza* 1469, *Kacza Noga* 1497, *Kęsa Piotrkowa* ż. 1455 (< kęsy ‘krótki, niski, mały’ Sstp) ‘w odniesieniu do żony: ‘mała żona Piotrka’, *Kocia Głowka* 1488, *Ludzka Szkoda* 1471, *Olszowa Szyja* 1485 (< olszowy ‘związany z olszą’ Sstp, olsza ‘gatunek drzewa’ Sstp, szyja ‘ts’ Sstp), *Ostry Byczek* 1498 (< ostry ‘mający cienkie, kłujące, tnące zakończenie’, ‘szorstki, drapiący’, ‘przenikliwy’ Sstp), *Piwny Miech* 1454, *Pułtora Mikoła* (tj. Mikołaja) 1460, *Stary Kot* 1473, *Stary Plot* 1474, *Stary Radźca* 1478, *Szłapowa Noga* 1476 (< szłapać ‘chodzić, deptać’ Sstp, szłap ‘chód koński ociążały’ SW), *Trzy Jaja*, *Trzy Jaje* 1466, *Twardy Chleb* 1454, *Wilczy Gon* 1497 (< gon ‘polowanie’ Sstp), *Wszystkim Swak* 1467 (< swak ‘mąż siostry, krewny, powinowaty’ Sstp), *Za Grosz Słoma* 1472, *Za Grosz Słomy* 1454 (< słoma ‘ts’ Sstp), *Za Grosz Słowo* 1487, *Z Bogiem Marcin* 1473 (zapewne od pożegnania Z Bogiem), *Zielone Pole* 1495 (< pole ‘ziemia uprawna, rola’, ‘łąka, równina’, ‘przestrzeń na zewnątrz budynku’, ‘tło (w opisie herbu)’ Sstp), *Zły Dzień* 1470–1480 (< dzień ‘ts, doba’, ‘termin sądowy, czas, chwila’ Sstp), *le Wlazł* 1459 (nazwa obsceniczna ?).

c) Metonimicznie użyte nazwy przedmiotów i zjawisk związanych z danym człowiekiem. Nazywały one tegoż człowieka, czyli pewną ‘całość’ przez charakterystyczny, związany z nim szczegół, czyli ‘część’.

- Przezwiseka-przydomki utworzone od nazw różnych przedmiotów: *Batog* 1453, |*Batożek* 1480 (< batog ‘ts’ Sstp), |*Biczysko* 1470–1480 (< bicz ‘ts’ Sstp), |*Bisiolek* 1462 (< bisior ‘tkanina jedwabna’ Sstp), *Blat* 1498 (< blat ‘cienka sztabka’ SXVI), *Ciosek* 1460 (< ciosek ‘kostur’ SW), *Cirliczka* 1499 (< cirliczka ‘przyrząd do otłukiwania lnu i konopi z październicy’ Sstp), *Cka* 1493 (< cka ‘deska’ Sstp), |*Cuga* 1472 (< cug ‘zaprzęg konny’ SXVI), *Czepiga* 1455 (< ps *čepiga ‘uchwyt, rękojeść pługa’ SpC, czepiga ‘część pługa’ SW), *Drażek* 1476 (< drażek ‘dem. od drag’, ‘laska do podpierania się’, ‘szczudła’ SXVI, drag ‘żerdź’ Sstp), *Dyszel* 1474 (< dyszel ‘ts’ Sstp), *Firka* 1488 (< fierka ‘drobna moneta niemiecka’ SXVI), *Fiutek* 1498 (< fiutek ‘gwizdawka’ SW), *Groszyk* 1464 (< groszyk ‘dem. od grosz, srebrna moneta’ SXVI), *Grzebak* 1468 (< grzebak ‘pogrzebacz’ SW, grzebać, grześć ‘kopać’ SXVI), *Grzebień* 1479 (< grzebień ‘ts’ SXVI), *Gunia* 1499, *Guńka* 1488 (< gunia ‘derka, koc’ Sstp, guńka ‘proste, grube odzienie’, ‘koc, derka’ SXVI), *Grzywna* 1476 (< grzywna ‘jednostka pieniężna’ Sstp), *Kalonka* 1495 (< kalonka ‘wierzch dachu’ SW, ps *kalenica ‘grzbiet dwuspadowego dachu’ SES), *Karb* 1453, |*Karbusz* 1476 (< karb ‘nacięcie na drzewie’, ‘rejestr, spis w postaci nacięć na kiju’ Sstp), *Kliniec* 1452 (< kliniec ‘klepka do pokrywania dachu’ SXVI), |*Kobik*, *Kubik* 1471

(< kob 'chlew' Sstp), *Kobza* 1485 (< kobza 'instrument muzyczny' SXVI), |*Kociubaj* 1483 (< kociuba 'drażek. pogrzebacz, miotła' SW), *Kopanka* 1483 (< kopanka 'niecka' Sstp), *Kopica* 1486 (< kopica 'stóg, kopa siana' Sstp), |*Kopieczka* 1455 (< kopa 'miara ilości', 'stóg zboża lub siana', 'jednostka pieniężna' Sstp), *Kopystka* 1477, |*Kopystko* 1454 (< kopystka 'drewniana łopatka do mieszania' Sstp), |*Kordaj* 1473, *Kordek* 1477, |*Kordetko* 1492, |*Korducz* 1471, |*Kordula* 1488, |*Kordulec* 1475 (< kord 'miecz krótki, prosty' Sstp, kordek 'dem. od kord, miecz' SXVI), *Koruna* 1470–1480 (< korona, koruna 'nakrycie głowy oznaczające władzę' Sstp), *Kostur* 1470–1480, *Kosturek* 1497 (< kostur 'kij, laska' SXVI, kosturek 'dem. od kostur' SXVI), *Kotel* 1496, |*Kotlara* 1466, |*Kotlec* 1478 (< kocieł 'metalowe naczynie do gotowania' Sstp), *Kotwa* 1477, |*Kotwiec* 1462 (< kotwa 'kotwica' Sstp), *Kownata*, *Komnata* 1471, *Kownatka* 1473 (< kownata, komnata 'osobny budynek lub izba, pokój' Sstp, kownatka, komnatka 'dem. od komnata, izdebka, pokoik' SXVI), *Kadzidło* 1490 (< kadzidło 'ts' Sstp), *Krosna*, *Chrosna* 1465 (< krosna 'warsztat tkacki' Sstp), |*Kruszel* 1498, |*Kruszyl* 1498 ?, |*Kruszka* 1494, *Kruszyna* 1492 (< kruszyna 'odrobina, okruch, cząstka' SXVI, kruszyna 'gatunek rośliny' Sstp), *Kuchnia* 1470–1480 (< kuchnia 'ts' Sstp), *Kutnia* 1493 (< kutnia 'sieć workowata do łowienia ptaków' SXVI), *Larwa* 1472 (< larwa 'maska, zasłona wyobrażająca postać', 'zjawa' SXVI), |*Łuczywionko* 1494 (< łuczywo 'kawałek smolnego drzewa używany do oświetlania' Sstp), *Łuk* 1463 (< łuk 'broń wyrzucająca strzały' Sstp), *Maczuga* 1491 (< maczuga 'kij gruby' Sstp), *Moszna* 1462 (< moszna 'worek' Sstp), *Możdżeń* 1473 (< możdżeń 'świder' SW), *Multanka* 1493 (< multanki 'instr. muzyczny, piszczałka' SXVI), *Mydło* 1488, |*Mydłek*, *Mydłko* 1482 (< mydło 'ts' Sstp), *Obroż* 1494 (< obroż, obróż 'obroża, pasek zakładany psu na szyję' Sstp), *Ogarek* 1453 (< ogarek 'niedopałek świecy' SXVI), *Ogniwo* 1496 (< ogniwo 'krzesiwo' Sstp), *Olejniki* 1454 (< olejniki 'naczynie na olej' Sstp), *Paczyna* 1495 (< paczyna 'wiosło sterowe, ster' Sstp), *Pałasz* 1454 (< pałasz 'rodzaj szabli' SXVI), |*Pancerna* 1471 (< pancernik 'część uzbrojenia ochronnego rycerza' Sstp), *Pielucha* 1479, *Pieluszka* 1485 (< pielucha, pieluszka 'kawałek płótna do spowijania niemowlęcia' Sstp), *Pierzyna* 1458, *Pierzynka* 1474 (< pierzyna 'rodzaj kołdry wypełnionej pierzem' Sstp, pierzynka 'mała pierzyna' Sstp), |*Pika* 1497 (< pika 'broń składająca się z długiego drzewca i grotu' SXVI), *Rogalka* 1482 (< rogalka 'narzędzie do mieszania mąki' SW), *Rozga* 1484 (< rozga, różga 'gałąź', 'gałązka włączana jako symbol czynności prawnej' Sstp), *Runo* 1470–1480 (< runo 'ostrzyżona wełna owcza' Sstp), *Sieć* 1489 (< sieć 'plecionka do łapania ryb lub zwierząt' Sstp), *Smyczka* 1498 (< smyczka 'rzemyk' SW), |*Soczewka* 1498 (< soczewka 'różne przedmioty w kształcie ziarna soczewicy' SW, por. soczewica 'rodzaj grochu' Sstp), *Staciwa* 1469 (< staciwa 'nawój tkacki, wał w warsztacie tkackim' Sstp), *Stragan* 1452 (< stragan 'stół, ława, na której przekupień rozkłada towary' SW), *Strużyna* 1492 (< strużyna 'wiór' Sstp), *Szabla* 1472 (< szabla 'broń ręczna' Sstp), *Szczyt* 1479 (< szczyt 'tarcza', 'wierzchołek' Sstp), *Szczyrk*

1476 (< szczerk ‘piasek, ziarno’ SXVI), *Szkuta* 1482 (< szkuta ‘mały statek rzeczny’ Sstp), *Śćklanka* 1466 (< śćklanka, szklanka ‘szklane naczynie bez rączki’ SW, śćkło, szkło ‘ts’ Sstp, szklanica ‘naczynie szklane bez ucha’ Sstp, szklany ‘zrobiony ze szkła’ Sstp), *Świeca* 1484, *Świeczka* 1464 (< świeca ‘naturalne lub sztuczne źródło światła’, ‘światło, blask’ Sstp, świeczka ‘mała świeca’ Sstp), *Świcznik* 1472 (< świecznik ‘lichtarz, kandelabr’, ‘rzemieślnik wyrabiający świece’ Sstp), *Tarcz* 1453 (< tarcz ‘tarcza’ SXVI, tarcza ‘uzbrojenie ochronne’ Sstp), *Tarabun* 1486 (< taraban ‘wielki bęben’ SW, taraban ‘wielki bęben’, czes. taraba ‘o niezgrabnym’ SEB), *|Tobolca* 1480 (< toboła ‘torba podróżna’ Sstp), *Tobułka* 1468 (< tobołka ‘torba, worek’ Sstp), *Tygil* 1483 (< tygiel ‘naczynie, miseczka z długą rączką’ Sstp), *Waga* 1497 (< waga ‘przyrząd do ważenia’, ‘ciężar’, ‘wartość’ Sstp), *Warzecha, Warzycha* 1478 (< warzecha, warząchew ‘łyżka kuchenna’ L, warząchew ‘duża łyżka’ Sstp), *|Więciorak* 1483, *Więciorak* 1471 (< więcierz ‘sieć na ryby w kształcie worka lub kosza’ Sstp, więciorak ‘dem. od więcierz, kosz do połowu ryb’ SW), *Wrzecionko* 1497 (< wrzeciono ‘oś kamienia młyńskiego’, ‘oś w prasie’ Sstp, wrzecionko ‘dem. od wrzeciono, urządzenie do przedzenia’ SW), *Zegarek* 1498 (< zegarek ‘dem. od zegar’ L, zegar ‘urządzenie odmierzające czas, zwykle umieszczone na wieży’ Sstp).

- Przewiska-przydomki utworzone od nazw obiektów fizjograficznych, budowli i in.: *Baszta* 1482 (< baszta ‘wieża obronna’ Sstp), *Bruk* 1497 (< bruk ‘kamienna nawierzchnia’ Sstp), *Dura* 1497, *Durka* 1469, *|Durzyna* 1458 (< dura ‘dziura, otwór’ Sstp, durka ‘krata w oknie’ Sstp), *Granica* 1498, *Graniczny* 1497 (< granica ‘ts’ Sstp, graniczny ‘stanowiący granicę’ Sstp), *|Granisz* 1477, *|Granosz* 1484, *|Granusz* 1482 (< grań ‘krawędź, granica’ Sstp), *Jama* 1453, *Jamka* 1459 (< jama ‘dół, jaskinia’ Sstp, jamka ‘dem. od jama, zagłębienie w ziemi’, ‘schronienie, kryjówka człowieka’ SXVI), *Kawior* 1467, *|Kawiorak* 1496 (< kawior ‘kałuża, dół z wodą’ SW), *Kołban* 1465 (< kołbań ‘grzańskie jezioro, staw, bajoro’ SES), *Miedza* 1472 (< miedza ‘granica, pas nie zoraonej ziemi oddzielający dwa obszary’ Sstp), *Most* 1472 (< most ‘ts’ Sstp), *Naroga* 1500 (< narog ‘kopiec graniczny’ SXVI), *Stawidło* 1497 (< stawidło ‘zastawa, śluza’ Sstp), *Staw* 1469 (< staw ‘ts’ Sstp), *|Stodolnik* 1496 (< stodoła ‘budynek w gospodarstwie wiejskim’ Sstp), *|Strumił* 1497, *|Strumiłko* 1477 (< strumień ‘mała rzeczka’ Sstp, strum ‘potok’ SW), *Szyrzyna/Żyrzyna* 1485 (< szyrzyna ‘szeroka płaszczyna’ Sstp), *Świniec* 1494 (< świniec ‘chlew’ Sstp), *Węgielnik* 1464 (< węgielnik ‘kopiec graniczny’ Sstp), *Załęga* 1500 (od wyrażenia za łęgiem, por. gw. załęga ‘pole za łąkami’ Sgw, załęzny ‘położony za łązem czy za łęgiem’ Sstp, łąg, łęg ‘bag-nista łąka, las, zagajnik na mokradle’ SXVI); nazwy związane z miejscem zamieszkania *Podgajny* 1478 (< podgajny ‘umieszczony pod „gajkiem”, rodzajem pułapki na ptaki’ SXVI), *Podgorny* 1487 (< podgorny ‘mieszkający na podgórzu’ SXVI), *Podleśny* 1470–1480 (< podleśny ‘znajdujący się w pobliżu lasu’ Sstp), *Uliczny* 1494 (< uliczny ‘związany z ulicą’ Sstp), *|Zasmużny* 1492 (< wyr. za smugiem, smug ‘dolina, obniżenie tereny, łąka, staw’ Sstp).

- Przewиска-przydomki utworzone od nazw dni tygodnia, miesięcy, pór roku i in.: *Grudzień* 1486 (< grudzień ‘nazwa miesiąca’ Sstp), *Lato, Leto* 1452, *|Latosz* 1493, *|Latoszek* 1460 (< lato ‘pora roku’, ‘rok’ Sstp), *Niedziela* 1483 (< niedziela ‘ostatni dzień tygodnia’, ‘tydzień’ Sstp), *|Ranist* 1464, *|Ranisz* 1456, *|Ranko* 1492, *|Ranoch* 1460 (< rano ‘na początku dnia, rankiem’, ‘wcześnie’ Sstp), *Śrzoza, Środa* 1453 (< środa ‘dzień tygodnia’ Sstp), *Wigilija* 1497 (< wigilija ‘ostatni dzień przed świętem’ Sstp).
- Przewиска-przydomki utworzone od nazw zjawisk atmosferycznych, ciał niebieskich: *Chłodek* 1479 (< chłód ‘miejsce chłodne, cieniste’ Sstp, ‘umiarkowanie niska temperatura’, ‘miejsce cieniste’, przen. ‘obojętność, oziębłość’ SXVI), *Dym* 1471 (< dym ‘ts’ Sstp), *Gwiazda* 1461 (< gwiazda ‘ts’ Sstp), *Lija* 1459, *|Lijawka* 1489 (< lija ‘ulewa’ SXVI), *Mgła* 1497 (< mgła ‘ts’ Sstp), *Mroźny* 1479 (< mroźny ‘przejmujący mrozem, lodowaty’ SXVI, mroz, mróz ‘ts’ Sstp), *Znoj* 1464, *|Znojek* 1480 (< znoj, znój ‘upał, spiekota, skwar’ Sstp).
- Przewиска-przydomki utworzone od nazw części garderoby, materiałów: *Aksamit* 1471 (< aksamit ‘ts’ Sstp), *Bal* 1480, *|Bala* 1457, *|Balesz* 1497 (< bal ‘zwój płótna’ Sstp), *|Cholewczyk* 1475 (< cholewa ‘prymitywne okrycie nogi’ Sstp), *Chustka* 1470–1480 (< chustka ‘płat płótna, część odzienia’ Sstp), *File* 1493 (< file ‘materiał ze sprasowanej wełny’ SW), *Jedwab* 1498 (< jedwab ‘tkanina lub nici jedwabne’ Sstp), *Kiecka* 1496 (< kiecka ‘długa, płócienna szata’ Sstp), *Kożuszek* 1491 (< kożuszek ‘mały kozuch, futerko’ Sstp), *Podolek* 1478 (< podolek ‘kraj, brzeg szaty’ Sstp), *Trzewik* 1466 (< trzewik ‘lekkie obuwie’ Sstp), *Trzos* 1476 (< trzos ‘mieszek na pieniądze’ Sstp), *Wantuch, Wańtuch* 1470 (< wantuch ‘grube płótno’ Sstp), *Wyszywany* 1484 (< wyszywany : wyszywać ‘haftować’ Sstp), *Zastona* 1456 (< zastona ‘to, co zasłania, tkanina zasłaniająca’, ‘niejasność, tajemność’, ‘cień, zaciemnienie’ Sstp).
- Przewиска-przydomki utworzone od nazw potraw, posiłków: *Bałuk* 1492 (< bałuk ‘solona i suszona część ryby’ SXVI), *Gramatyka* 1470–1480 (< gramatyka ‘gęsta polewka z wody, piwa i tartego chleba’ Sstp, por. gramatyka ‘nauka o właściwościach języka’ SXVI), *|Jagielka* 1457, *|Jagielko* 1476 (< jagły ‘ziarna prosa’ Sstp), *Jużyna* 1485 (< jużyna ‘podwieczorek’ Sstp), *Kaszka* 1455 (< kaszka ‘dem. od kasza’ SXVI), *|Kaszuk* 1456, *|Kaszarz* 1465 (< kasza ‘grubo zmielone ziarno zbożowe’, ‘potrawa o papkowatej konsystencji’ SXVI), *Knysz* 1470–1480, *|Knysza* 1493, *|Knyszek* 1497, *|Knyszka* 1479 (< knysz ‘pieróg ruski’ SW, ukr. knys SES), *Kromka* 1482 (< kromka ‘odcięty kawałek chleba’ Sstp), *|Krupak* 1490, *|Krupek* 1463, *|Krupiec* 1471, *Krupka* 1460 (< krupa ‘kasza’ SXVI, krupka ‘dem. od krupa, kasza’ SXVI), *Małmazyja* 1480 (< małmazyja ‘gatunek wina greckiego’ Sstp), *Maślanka* 1490 (< maślanka ‘ciecz powstała ze śmietany po ubiciu masła’ Sstp), *Masny* 1481 (< masny, mastny ‘tłusty, mięsisty’ SXVI), *Mazaniec* 1493 (< mazaniec ‘rodzaj pieczywa’ Sstp), *Olejek* 1492 (< olejek ‘specyfik sporządzony przez dodanie różnych substancji do oleju’ SXVI), *Oliwka* 1453 (< oliwka ‘dem. od oliwa, owoc drzewa oliwnego’ SXVI), *Podpłomyk* 1494 (< podpłomyk ‘płaski pla-

- cek' Sstp), *Rozynek, Rozynko* 1497 (< rozynek 'rodzynek' R, rozynek SXVI, rodzynka, rozynka 'suszony owoc winej latorośli' Sstp), *Słonina* 1482 (< słonina 'tłustość wieprzowa' L, słoniny pl. tantum 'tłuszcz i mięso wieprzowe solone' Sstp), *Szperka* 1491 (< szperka 'słonina' Sstp), *Ukrop* 1479 (< ukrop 'wrzątek' Sstp), *Twarożek* 1454 (< twarog, twaróg 'świeży ser' Sstp, twarożek 'dem. od twaróg, serek' L), *Wołoga* 1455 krpđ (< rus. wołoga 'przyprawa tłusta' SEB), *Żemlko* 1492 (< żemła 'bułka pszenna, placek' Sstp), *Żarło* 1479 (< żreć 'pożerać, zjadać' Sstp), *Żytny* 1482 (< żytny 'dotyczący zboża, zbożowy' Sstp, żyto 'zboże', 'owoc, plon, płody ziemi' Sstp); nazwa ogólna *wierzyna* 1465 (< zwierzyna, zwierzyna 'mięso zwierząt łownych, dziczyna' Sstp).
- Przewiska-przydomki utworzone od nazw minerałów: *Bursztyn* 1485 (< bursztyn 'ts' Sstp).
 - Przewiska-przydomki utworzone od nazw zjawisk społecznych i psychicznych: *Durasz* 1478, *Duraszek* 1467 (< dur 'odurzenie, nieprzytomność, szal, obłąd' SW, ps *durъ 'wzburzenie, zamroczenie umys³u' SpC), *Kabała* 1496 (< kabała 'u Żydów ustna tradycja' SXVI), *Obrządek* 1497 (< obrządek 'uroczysty akt religijny', 'rytuał', 'porządek, sposób, tryb postępowania' SXVI), *Siódmy* 1497 (< siódmy, siódmy 'ts' Sstp), *Statek* 1486 (< statek 'mienie ruchome', 'narzędzie', 'uczynek, skutek uczynku', 'porządek', 'sposób życia, obyczaj' Sstp), *Sychta/Szychta* 1484 (< sychta 'dniówka rozliczeniowa w kopalni' Sstp), *Tysiąc* 1468 (< tysiąc 'ts' Sstp).
- d) Przewiska i przydomki o znaczeniu genetycznym nosiciela stanu lub procesu. Tworzone były od wyrazów określających doświadczony przez człowieka proces lub stan, głównie form czasowników. W funkcji nazw osobowych występowały często imiesłowy biernie zakończone na *-n*, *-t* lub formy utworzone od czasowników w płaszczyźnie antroponimicznej (charakteryzujące bezpośrednio): *Dybany* 1465 (< part. praet. pass. dybany od czas. dybać 'skradać się, przybliżać się ostrożnie, niepostrzeżenie' SXVI) 'człowiek przyłapany?', *Kieldan* 1484 (< part. praet. pass. kieldany od czas. kieldać, kieldać 'chwiać się, kołysać' Kucala 1958) 'człowiek rozkołysany?', *Kowany* 1480 (< part. praet. pass. kowany 'wykuty młotem' SXVI od czas. kować 'kuć, bić młotem metal', 'zakuwać w kajdany' Sstp) 'człowiek zakuty w kajdany?', *Lanny* 1470 (< part. praet. pass. lany, lanny 'polewany, oblewany, wylewany, odlewany' SXVI od czas. lać 'rozlewać, wylewać', 'wykonywać przy pomocy form różne przedmioty z wosku, metalu, odlewać' Sstp), *Mazan* 1495 (< part. praet. pass. mazan od czas. mazać 'namaszczać, smarować maścią', 'kalać, plamić, bezcześcić' Sstp) 'człowiek namaszczony lub zbeszczeszczony', *Nagwazdan* 1491 (< part. preat. pass. nagwazdan od czas. nagwazdać 'nabazgrać, nagryzmolić' SW, gwazdać, ps *gwazdati 'bazgrać, gryzmolić, partaczyć, robić byle jak' SES) 'nabazgrany, może zabazgrany', *Napisany* 1494 (< part. preat. pass. napisany od czas. napisać 'ts' Sstp), *Nasiekany* 1464 (< part. preat. pass. nasiekany 'ponacinany, karbowany' SXVI od czas. nasiekać 'niezbyt głęboko nacinać', 'poranić wielu bronią sieczną' SXVI), *Nasut, Nasuto* 1464, *Nasuta* 1484, *Nasutek, Nasutko* 1481, (< part. preat. pass. nasuty 'napęczniony przez sypanie' SXVI od czas. nasuć 'nasypać na coś,

czymś obsypać Sstp) ‘nazwa metaforyczna’, *Omylony* 1494 (< omylony ‘oszukany’ SXVI, part. praet. pass. omylony od czas. omylić), *Stawiany*, *Stawieny*, *Stawiony* 1464 (< part. preat. pass. stawiany od czas. stawiać ‘umieszczać, przedstawiać, budować’, stawać ‘bywać gdzieś’, ‘być obecnym, być do dyspozycji’ Sstp) ‘człowiek gdzieś umieszczony lub gdzieś obecny’, *Żdan* 1489 (SSNO *Zdan/Żdan*) (< part. praet. pass. żdan od czas. żdać ‘oczekiwać’ Sstp) ‘człowiek oczekiwany’.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

AKSAMIT: *Johannes Axamyth* de Buczyno 1471 ZHer 372. BAL: Religiosus vir, frater *Michael* alias *Bal*, orginis Minorum observancie regularis 1480 AC III 518. BALA: Provido *Mathie Bala*, opidano (Varsoviensi) 1457 ŁNW 433. BALESZ: Bona ... *Balesch* de Grochowarsko ... in terra Plocensi 1497 Matr II 789. BAŁUK: Nobilis *Hrynk*o *Baluk* ... in villa Knyehynyn 1492 AGZ XV 2611. BASZTA: Super bona hereditaria ... *Martini dicti Basztha* 1482 ŁNW 949. BATOG: *Petro* ... dicto *Bathok* (dat.) de Masstkowo 1453 Ty s. 80. BATOŹEK: Yako ya nye szbyl yemv *Mikolaya Bathoszka*, kmecca s Paczycz 1480 Warsz 1501. BIAŁA SUKNIA: *Troyanum Byala Suknya* 1453 ZHer 90. BIAŁY KWIET: *Jhan Byali Quet*, doleator 1474 Kacz 7480. BICZYSKO: Wyszokye ... villa ... cuius haeres *Stanislaus Biczysko* de armis Nyczuya 1470–1480 DłBen I s. 319. BISIUREK: Nicolaus Vczyzech cum *Petro Byszorek* 1462 ŁNW 567. BLAT: Per ... *Iohannem* baccalareum *Blath* 1498 Gol 1247. BŁYSZCZYWODA: Laboriosus *Andreas Bliszczywoda*, kmetho de Luka 1462 AGZ XII 3909. BŁYSZCZYŻĄB: *Martinus Blyszczyzamb* 1499 BSąd s. 51. BRONCEPRECZ (SSNO Brońcieprecz (?)): *Jacobus Bronczeprecz*, mensator 1470 Kacz 7231. BRUK: Bona ... *Michaelis Bruk* ... de Dramyno ... in Racziizensi districtu 1497 Matr II 987. BRZĘCZKA: Iudicium contra *Brzanczka* 1451 Łp II 844. BURSZTYN: Provid(us) vir(-), opidan(us) de Lyvbaczow *Nicolaus Burstyn* 1485 ACL I 1162. B DZIEL: *Iahannis Bdzziel* de Covalye 1497 Matr II 1008. CHŁODEK: Cubiculari(us) ... *Chlodek* 1479 Skarb 262. CHODUŁA: Testis *Mathias* nacione de arenis ante Obornyki ... filius *Mathie Chodula* 1474 AC II 1377. CHOLEWCZYK: Cum *Petro Cholewa* de Schawlowo 1475 RHer VI s. 29. CHUSTKA: Krzeczkwicze, villa cuius haere(s) *Nicoalus Chustka* de Jasszyona 1470–1480 DłBen II s. 335. CHYLEC: Quinta (area in villa Sathin, in terra Chelmensi) in qua sedet *Chilecz* ... hom(o) 1485 Proch 203. CHYLINO: Test(is) ... *Nicolay Chylino* 1462 Tym s. 327. CHYŁA: *Kmethon*(em) ... in Hartha Nova, videlicet *Maczkonom Chila* 1453 AGZ XI 3108. CHYŁACZ: ... famosus *Stanislaus Chilacz* 1495 RSW 290. CIAĞŁO: Nobilis *Johannes Czaglo* de Brathkowska 1478 AGZ XVI 1340. CIAĞOSZ: Propter absentiam *Petri Czagosch* (de Thlumokowa Wolya) 1474 Matr I 1233. CICHOŻRYJ: Providus *Petrus Czychosryg* 1463 ŁNW 607. CIECZYGARNEK: Causa dominorum consulum ... resignationis aree *Czechigarneg* 1494 RSW 176. CIEPAJ: *Czepay* (hortulanus in Byskupycze) 1470–1480 DłBen I s. 639. CIOSEK: Per *Johannem* de Dambycza dictum *Czoschek* 1460 RUJ 2213. CIRLICZKA: Coram ... consulibus opidi Wozniki ... Martino Pyskorsz, *Johanne Cirliczka* venit 1499 Wozn 26. CISKAŁA: Quarta pars circuli (in Radzeyow) *Andreas Czyskala* de domo 1494 IBzres s. 390. CISŁO: *Petrus Cislo* von Ticzen, kannengisser 1499 Kacz 8994. CKA: Per ... scabin(um) ... *Andrea* (!) *Czka* (!) 1493 Trz 412. CUGA: *Kmethon*(em) ... in Dlugye ... *Czuga* 1472 AGZ XVI 869. CZAPKA: *Iohannem Capka* ... *kmethon*(em) de Ruda 1459 AC II 813. CZEKAŁA: *Stanislaus Czekala*, pellifex 1498 RSW 402. CZEPIGA: *Margaretha*, uxor *Stanislai Czepiga* de Prokoczino ... *Mathias Czepiga* prefatus ... 1455 UPrak 103. DARMOTRUNEK: Apud *Nikel Darmotrunek* 1454 ŁNW 344. DARMOWYKŁ: *Michael* de Zirnicze *Darmowykl* 1493 Kacz 8661. DŁUBACZ: *Mathias Dlubacz* ... consul(-) iurat(us) et civ(is) de Skala 1472 CdUC III 232 s. 5. DŁUBCA: *Mathias* debet *Dlubcy* ... pro agro dimidiam sextam marcam 1456 KsWar 28. DŁUBIBABA: Loca Salis (in oppido Radzieiow) ... *Dlubibaba* 1494 IBzres s. 393. DOIDZBAN: Adam et Andreas, filii olim domini *Nicolai Doydzban* 1492 AGZ XVI 2055. DRAPACZ: *Johannes Drapacz* 1463 KWiel s. 26. DRAŹEK: *Stanislaus Drunsek* 1476 Kacz 7693. DRZYOGON: *Stasek Drzyogon* (kmetho de Zagorze) 1465 AGZ XVI 205. DRZYSZ: ... villico in Iadowo de genere plebeyo progenito ... dicto *Drzysz* villico 1472 AC III 102. DRZYZGAŁA: *Paulus Drysgala* 1497 BSąd s. 131. DUDAŁA: Post mortem olim *Mlchaelis Dudala* 1484 ARP II 1405. DUDKA: (Testem) *Stepan Dudka* (kmethonem in Mro-

chowska Vola) 1469 AGZ XVI 603. DUDON': Bona *Iohannis Dudon dicti* de Bantkovicze 1498 Ku 440. DUMAŁA: *Providus Martinus Dymalq (!)* 1471 ŁNW 749. DURA: Bona ... *Stanislai Dura* ... de Petrakozy 1497 Matr II 844. DURASZ: *Jan Dwrasz* de Kazimiria, mensator 1478 Kacz 7806. DURASZEK: Contra ... *Laurencium Duraszek* 1467 Inscr 1439. DURKA: *Kmethon(em)* ... *Jacobum Durca* 1469 Tym s. 317. DURZYNA: *Martinus Durina* de Zamborzicze 1458 UPrak 133. DUSIŁO: *Glinky* ... *Michael Dusylo* dominium mansum liber 1494 Vzn s. 15. DUSIPIWO: *Sagittari(us)* ... *Albertus Dwschypywo* 1471 Gp s. 220. DWA ŻELAZA (SSNO Dwazelaza): Item nobilis *Petrus Thome* de Grodzone Lanky proclamat *Stanislaum alias Dwaselyaso (!)* de clenodio Rogalye 1469 MHer XI s. 2. DYBANY: *Steczko Dybany* 1465 AGZ XIII 5873. DYBASZ: *Nov(us) carnifex(-); Nicolaus Dybasz* 1490 ARP II 1523. DYBIG: *Kmethon(em)* ... in ... villa Jaszonow ... *Albertum alias Dybyg* 1485 AGZ XVI 1680. DYBIGA: *Honestus vir Iohannes alias Dybyga* de Bwcowia 1458 Trz 160. DYM: *Mathias Dym* 1471 Gp s. 211. DYMEŁ: *Vizna* ... *Dymel dimidium* mansum soluit 1494 Vzn s. 2. DYMINA: *Kmethonibus* (in Dlothowo) ... *Nicolao Dymyna* ... *Andree Dimynycz* 1499 AC III 180. DYMINIEC: *Laboriosi Dymynycz* de Narayow *kmethonis* 1472 AGZ XV 1119. DYMOŚZ: ... *providos Armenos scabinos* ... *videlicet* ... *Lazar et Dimosch* 1489 AGZ XV 2039. DYNDĄ: *Generosum Petrum Dersnyak* ... *cum familiari suo Iohanne alias Dynda* 1491 AGZ XIX 457. DYNDO: *Pro hominibus* ... *nominantur hiis nominibus: Dindo* ... et *Johannes* 1454 Ty s. 132. DYNGUŁA: *Super homin(em)* ... *Nicolai episcopi. videlicet* ... *Dyngula* 1474 AGZ XIX 120. DYRDA: *Paulus Dirda* de Busko 1485 ACL I 1190. DYRDOŁ: A *Gregorio dicto Dyrdoł* 1455 Trz 145. DYRDOSZ: *Vir(-) laborios(us)* ... *Gregorius Dirdos* 1473 Trz 276. DYSZEL: *Andreas Dyszel* 1474 AGZ XVI 1005. DYSZYK: *Kmetho Thom. Dyssyk* 1474–1484 KoZ I s. 196. DZIUGAŁA: *Nobilis Iohannis Dzugala* 1477 AC II 924. D WIGAŁA: *Dzwigala* 1453 Tym s. 333. FILC: *Nicolaum Ffilcz*, *civem Sandomiriensem* 1493 Matr II 129. FIRKA: *Provido Iohanni Firka* de Lobznicza 1488 ARP II 1491. FIUTEK (SSNO Futek): *Kmethones ville (Czekanow)* ... *Phutek Andreas* in manso 1498 IPloc s. 157. FRYKACZ: *Nobilem Marcissium alias Frikacz* de Mnikow 1471 Hel II 4037. GDAKAŁA: *Petrus Gdakala* 1464 Kacz 6810. GDZIUK: *Kmetho Gdzuk* 1464 KoP s. 175. GIBAŁA: *Gregorius Gibala*, *pannifex* 1494 BSąd s. 181. GONIGROCH: *Platea Textorum* (in civitate Brestensi) ... *Martinus Gonygroch* 1494 IBzres s. 365. GRAJ: *Lucas Nicolai Gray* de Wratislauia 1470 ASI s. 201. GRAŁA (SSNO Grala, Greła, Grola, Gryła): *Jhan Grella* de Poznania, *caletnik* 1476 Kacz 7684. GRALEC: *Dominus Andreas Gralyecz*, *vicecustos* 1483 Waw 117. GRANICA: *Johanni sartori dicto Granicza* 1498 BSąd s. 198. GRANICZNY: A *Johanne Granycznego* 1497 BSąd s. 198. GRANISZ: *Simon Granisch* 1477 Kacz 7753. GRANOSZ: *Granosz* 1484 Kacz 8135. GRANUSZ: *Granusz* 1482 Kacz 8020. GROSZYK: *Decima campestris* in Klczowicz ... *vendita Henrico Grosschik* 1464 Szr s. 275. GRUCHAŁA: *Petrus, filius Gruchala*, *heredis* de Szczepyathin 1489 AGZ XIX 2105. GRUCHAŁKA: *Secunda pars Circuli* (in Radzieiow) ... *Gruchalka* de domo 1494 IBzres s. 389. GRUDZIEŃ: *Contra Martinum*, *oppidanum* de Wlodzyslaw, *dictum Grudzyen* 1486 Hel II 4309. GRZEBAK: *Jakom ya Piotra Grzebaka*, *kmyczia* ... *nye sbil gwalthem* 1468 Ty s. 162. GRZEBIEŃ: *Kmetonem* ... *Mathiam Grzebyen* in bonis ... *Crukyenycze* 1479 AGZ XVIII 1271. GRZEBIKURA: *Secunda pars circuli* (in Radzieiow) ... *Grzebikura* de domo 1494 IBzres s. 388. GRZEBINOĞA: *Slucz* ... *Nicolaus Grzebinoga* ... *mansum soluit* 1494 Vzn s. 16. GRZYWNA: *Johannes Grywna* de Ploczko, *pellifex* 1476 Kacz 7663. GUBIWODA: *Valentinus providus, filius Iohannis Gvbywoda alias Nyedzalek* 1482 CNV 89. GUNIA: *Cum Nicolao Gunya* de Wroblową (!) 1499 Gol 1251. GUŃKA: *Ad instanciam Mathie Gunyka* 1488 AGZ XVII 2223. GWIAZDA: *Laborios(us)* ... *Andreas Gwiazda* de Suchi Las 1461 ARP I 910. GWIZDAŁKA: *Contra consul(em) civitatis Skarbimiriensis* ... *Mathiam Gvisdalka*, *ciu(em)* de Scarbimiria 1470 Hel II 4025. IZDARZYŁO: *Martinus Isdarsylo* de Chmelnycze 1461 U 2358. JAGIEŁKA: *Stanislaus Jagyelka* ... *Nicolaus Jagyelka*, *kmethones* de Rambowo 1457 Tmn s. 146. JAGIEŁKO: *Hominem Jagielko* 1476 AGZ XV 1532. JAMA: *Sartor(-)* ... *Johannes Gyama* 1453 ARP I 557. JAMKA, JEMKA: *Stanislaum et Petrum, filios olim Michaelis Gemcze* de Slugoczin 1459 Inscr 1624. JEDWAB: *Causa Maczey Jedwab* 1498 RSW 426. JUŻYNA: *Coram* ... *Stanislaio Juzyna* 1485 U 525. KABAŁA: *Civ(em) Opoczens(em)* ... *presbiterum Petrum Kabala* 1496 Matr II 577. KACZA NOGA: *Bona Mathiae, Bartholomaei Czacza Noga*, *germanorum* de Lubrowidz (!) in Srlenensi (!) ... *district(u)* 1497 Matr II 965. KADZIDŁO: *Sellator(-)* ... *Jan Kadzydło* 1490 PtCr 1034. KALONKA: *Present(e)* ... *Andree (!) Kalonka* ... *test(e)* 1495 Ploc 261. KARB: *Michael, filius Wysyz Karb*, *kmetho* de Croszenko 1453 AGZ XI 3176.

KARBUSZ: *Andreas Karbusch* de Opol 1476 AS I s. 225. KASZARZ: *Iohannes Cascharz*, piscator 1465 ARP I 1039. KASZKA: Pro evasione *Mathiae Kaszka* ... hominem 1455 AGZ XIV 3269. KASZUK: *Kmethones Thyrsza et Caszuk* 1456 Hel II 3574. KAWIOR: *Laboriosus Math. Cawyor* de Leschnyewo 1467 KoG s. 426. KAWIOREK: *Laboriosus Jacobus Kawyorek*, kmetho de Kampa 1496 Hel II 4459. KAZAŁA: Present(e) generoso et nobili ... *Iohanne Cassala* de Hunaskow 1489 AGZ XIX, CDLXVI. KAZIDŁO: *Ian Kazidlo* de Poltusk, zellator 1481 Kacz 7998. KAZIMLEKO: *Matis Kazymleko* 1483 Kacz 8071. KĘSA PIOTRKOWA ż.: *Agnes Kassa Pyotrkowa* 1455 ARP I 631. KICAŁA: Stari Radzeiow, villa ... *Kicala* 1494 IBzres s. 393. KIECKA (SSNO Kiec(z)ka): *Kyeczka* 1496 BSąd s. 267. KIELDAN: *Jakom ya Mathiam Kyeldana* de Luthkowa Volya sbyl 1484 Warsz 1577. KLINIEC: In Volya Groczska ... *Clinyecz Voyezzech* 1452 Tym s. 332. KNYSZ: *Nocola Knyschs* 1470–1480 Dlen I s. 644. KNYSZA: *Nic. Cny-sza* 1493 KoP I s. 307. KNYSZEK: Present(e) generos(o) et nobil(i) *Stanislao Knyszek* 1497 AGZ XIX, CLI. KNYSZKA: *Jacobus Jacobi Knyske* 1479 AS I s. 241. KOBIK, KUBIK: *Wenceslao Cobyk* (dat.) 1471 RachKról s. 78. KOBZA: Data est quitancia *Johanni Cobza* 1485 Paw s. 35. KOCIA GŁÓWKA: *Mathias faber dictus Cocza Glowka*, oppidanus in Ilkusch 1488 Olk 18. KOCIUBAJ: De Manastir ... *Selywan alias Coczubay* 1483 AGZ XV 1666. KOLIPIĘTEK, KOLIPIĘTKA: ... domum ... qua iacet in vicinatu Szokolnik ex una et *Kolipentek* ex altera 1499 RSW 451. KOŁAT: Discret(um) *Paulum Colat* 1492 ACL II 728. KOŁATA: Nobili *Nicolao Colatha*, molendinatori de Grod<ek> 1481 AGZ XV 1589. KOŁBAN: Providis civibus ... *Kolbanowi*, Vlochowi ... in oppido Brzostek 1465 KtN 245. KOPANKA: Prochnovye, fratres ... resignaverunt domum ... virgini Dorothee, filie *Johannis Kopanka* 1483 ŁNW 955. KOPECZKA: *Nicolaus Kopeczk<a> <de>* Wangrzinowo 1455 ZHer 116. KOPICA: Pro nobili *Stanislao Copicza*, cubiculario 1486 Paw s. 98. KOPYSTKA: Post quattor sortem *Kopystka* 1477 AC II 924. KOPYSTKO: *Stanislau Kopystko*, oppidanus de Kxansch 1454 Prand s. 450. KORDAJ: *Nicolaus Korday* 1473 Hel II 4112. KORDEK: Per magistrum *Cordek* dictum de Szlupy 1477 MPH V s. 1008. KORDETKO: *Martinus Cordethko* 1492 Trz 406. KORDUCZ: *Iwan Corducz* 1471 AGZ XVII 610. KORDULA: Testis *Cordula*, heres de Malaczyn 1488 LKP s. 113. KORDULEC: Przewosz, de agris *Bernhardi Cordulecz*, kmethonis 1475 Inscr 1448. KORUNA: Bedlno Minor, villa ... cuius haeres *Nicolaus Koruna*, nobilis de armis Wyenyawa 1470–1480 DiBen I s. 351. KORZĘDA: Cum *Martino Corzenda* 1479 Matr I 1497. KORZYB: Present(e) ... *Stanislao Korzyb*, arcium liberalium magistr(o) 1475 ARec 398. KORZYMEK: *Nicolaus Corszimek* de suburbio 1491 BSąd s. 294. KORZYSZ: Per *Corisz*, ministerialem 1464 Hel II s. 686. KOSTUR: *Nicolai Kosthur* ... tabernator(is) (in Byenczyce) 1470–1480 DiBen I s. 479. KOSTUREK: *Stanislau Kosturek* 1497 BSąd s. 296. KOTEL: Cum provid(o) ... *Stephano Cothel*, opidan(o) de Strzelycze 1496 ACL II 1562. KOTLARA: *Joh. Cotlara Gorginski* 1466 KoG s. 430. KOTLEC: Venator(i) ... *Cothlecz* ... dedi marcam 1478 RachKról s. 240. KOTWA: Coram nobis *Iohanne Kothwa* cum ceteris iuratis 1477 ŁNW 837. KOTWIEC: *Cristoforus Cothwyecz* de Sprutauia 1462 AS I s. 168. KOWANY: Hom(o) ... *Albertus Covany*, olearz 1480 AGZ XVIII 1316. KOWNATA, KOMNATA: Inter noobilem Dominicum, filium olim *Kownatha* et suos fratres 1471 Tym s. 173. KOWNATKA, KOMNATKA: *Dominicum Kownathka* 1473 ZHer 432. KOZIBIEDA: *Stanislau Cozibyeda* ... opidan(us) de Vysnya 1483 AGZ XV 1696. KOZINOGA: Cum *Stanislao*, filio pye memorie *Clementis Khosynoga* 1452 Łw 1397. KOZISZYJA: Providus vir *Coszyszya* ... recognovit ... domum provido viro Jurga 1460 ŁNW 528. KOŻUSZAK: *Johannes Kozuschag*, currifex 1491 Kacz 8557. KROMKA: Ffigul(us) *Stanislau Kromka* 1482 PtCr 814. KROP: *Nicolaus Crop* ... here(s) de Raysko 1454 GrMark II 24 s. 601. KROPA: Cucze omnes in libertate ... *Johannes Kropa* dimidium mansum 1494 Vzn s. 11. KROPIDŁKO: *Petrus Kropidłko* 1495 Kacz 8781. KROSNA, CHROSNA: *Krosna Johannem* 1465 Hel II 3806. KROWINOGA: Honestam Heduiгим, relictam *Mathiae Krouinoga* de Lublin 1473 UILub 18. KRUPAK: ... dem genanten *Petro Crupag* 2 gulden bezzałem 1490 PtCr 2055. KRUPEK: Natiuitas domini *Erasmi Krupek* 1463 RUJ 3225. KRUPIEC: Provid(us) *Crupyecz* ... de Psarce 1471 AGZ XVII 594. KRUPKA: Ex parte prouidi *Jacobi Crupka*, cuius Leknensis 1460 RHist XIV s. 324. KRUSZEL: Fideiussor(-) ... *Cruszel* 1498 Wozn 25. KRUSZKA: Mansi civiles (in Radzieiow) ... *Paulus Cruska* 1494 IBzres s. 391. KRUSZYL: Kmetho(-) ville Byala *Cruszyl* 1498 IPloc s. 150. KRUSZYNA: Dominus *Petrus Cruschyna* 1492 AGZ XVI 2056. KRZYWO(O)PASZ: *Bartholomo (!) Crzywopasz* (nom.) 1459 Gol 569. KUCHNIA: Yarzabky, villa ... cuius haere(s) ... *Paulus Kuchnya* 1470–1480 DiBen II s. 444. KULINOS: ... prouidus *Martinus Khulinos*

1452 Łw 1382. KUNINOĞA: Consul(-) civitatis Lublyn ... *Mathias Kuninoga* 1460 Riab s. 16. KUROPŁOCH: *Martinus Curoploch* 1471 Gp s. 218. KURZYDYM: Contra ... *Mathiam Curzydym* ... iurat(um) de Bobrka 1495 ACL II 1456. KUTNIA: *Thomek Cuthnya*, suburbanus 1493 BŚąd s. 335. KWACZ: Ad instanciam *Andree Cvacza*, scut<an>arij de Sczithnyky 1486 ARec 1059. KWACZAŁA: De manibus Nicolai, Thomae et aliorum, filiorum olim *Kwaczala* de Monyaticze, iudicis Belzensis 1476 Matr I 1368. KWACZOŁA: Present(e) generos(o) et nobil(i) domin(o) ... *Thoma Kwaczola* 1481 AGZ XV, DXXIV. KWAPISZ: Hortus *Kwapisch* (suburbanus Radomiensis) 1470–1480 DİBen I s. 304. LANNY: Ad filium *Woytkonis Lanny*, piscatoris ... (in Nova Civitate Warschoviensi) 1470 RSW 118. LARWA: Famos(um) ... *Venceslaum Larwa* de Strzezimirzicz ... rothmagistr(um) pedites 1472 Hel II 4122. LATO, LETO: Discreto domino *Stanislaio Lyatho*, altariŝte et vicario ecclesie Premisliensis 1452 Łp II 1070. LATOSZ: Procuratorem *Nicolai Lathosz* de Ruska Wyesz 1493 ACL II 1083. LATOSZEK, LATOSZK, LATOSZKO: *Johannes Latoscheg* de Marschowicz 1460 Kacz 6509. LICZYMIESZKA: Mansi civiles (in oppido Radzieiow) ... *Liczymieszka* de quartali 1494 IBzres s. 392. LIJA: Furem dictum *Lya* 1459 AGZ XII 4312. LIJAWKA: Circumspectus *Albertus tator (!)*, filius *Ade dicti Lyawca* de Lyszycza 1489 CNV 215. LIŻYGĘBA/LISIGĘBA: *Mathias Liszygamba* ... civ(is) de Chanczyn 1459 ARP I 834. LUDZKA SZKODA: *Swanthoslaus Ludska Skoda* 1471 Gp s. 219. ŁASKOSZ: Nobil(em) ... *Petrum Laskoss* 1496 Inscr 1179. ŁASKOSZA: Super ... *Petrum Laskosha* de Ianouicze 1496 Inscr 1172. ŁASKUSZ: Contra laboriosum *Laurencium Laszkush* de Długa 1491 AC II 1883. ŁUCZYWIONKO: Villa Byeganowo ... *Franciscus Luczewonko (!)* 1494 IBzres s. 395. ŁUK: *Luk Jan* de Stroze 1463 AGZ XVI 25. ŁUPICH: Clobya Magna ... *Stanislaus Lupych* 1494 IBzres s. 373. ŁUPICHUJ: Sagittari(us) ... *Stanislaus Lupychuy* 1471 Gp s. 214. ŁUPIKOZA: *Paulus Lupykoza* 1471 Gp s. 217. ŁUPIPYJE: Sagittari(us) ... *Petrus Lupy-pyge* 1471 Gp s. 220. MACHAŁA: Super orto et domo *Gregorii Machale* in ... platea suburbii (Thoruniensis) 1500 Woel 747. MACHAŁEK, MACHAŁKO: *Machalkone* de Sczawne 1451 AGZ XI 3039. MACHNA: *Johann Machna* ... dedi L-ta et unum florenum 1471 RachKról s. 62. MACHNIK: In villa Marschowycze in domo *Alberti Machnyk* 1475 UPrak 181. MACZUGA: ... penes domum *Maczuga* seratorem 1491 AGZ XV 2165. MAŁOWACZ: *Albertus Malowacz* emit domum ... apud prenomiatum Blasium 1463 ŁNW 597. MAŁMAZYJA: Dedi sexagenam quidam artifice dicto *Malmasia*, qui laborat scutham pro domino duce Johanne 1480 Skarb 441. MASNY: *Jan Maszny* 1481 Kacz 7955. MAŚLANKA: Pellifices: Ffosch, *Maszlanka* 1490 ARP II 1523. MAZAN: Ex parte domus *Massani* (civis Vilnensis) 1495 Wln 433 s. 506. MAZANEK: De manibus provvidum *Mazaneck* et *Franeck*, stolnykorum (de Bochnya) 1487 Matr I 1855. MAZANIEC: Procurator laboriosi *Mathie Mazanyecz*, kmethonis de Borow 1493 Hel II 4403. MAZUCH: *Sasinum Mazuch* de Racczicze 1482 ZHer 604. MA NIK: *Mathias Masznyk* 1463 KWiel s. 26. MGŁA: *Mgla Andreas*, tutor 1497 U 6064. MIEDZA: *Woytek Myedza* 1472 Kacz 7350. MIEL: *Cristianus Georgy Myel* de Cruce 1455 AS I s. 143. MIELICH: Materia *Petri Myelych* 1473 ŁNW 786. MIELIK: Domini iurati causam *Yurge Melik* et *Hannus Opez* remiserunt ad ius eorum de Caschowiam 1477 PtCr 707. MIELISKIBA: Providus *Mathias alias Myeliskyba* 1459 ŁNW 481. MIELOCH: Materia *Stanislaï*, filii *Myeloch* de Dzekanowo 1482 ŁNW 954. MIEŁKACZ, MIŁKACZ: Pro *Myelkacz*, cubiculario (regis) 1485 Paw 34. MIERZYSKIBA: *Nicolaus* emit domum apud *Myerziskyba* 1452 ŁNW 285. MIGUŁ: *Mygulo* dedi duas marcas 1478 RachKról s.262. MINEK, MINKO, MINIEK, MIŃKO: *Minko*, Armenus de suburbio castrî Leopoliensis 1487 AGZ XV 1886. MINIEC: *Stanislaus*, vitricus uxoris *Myemyecz* 1452 Łp II 1100. MIODOWARZEC: Pro *Bogdan Myodowarzec* 1477 RachKról s. 172. MOST: Famosus *Georgius mosth*, officialis episcopi Premisliensis 1472 AGZ XVI 896. MOSZNA: *Gregorius* debet solvere *Nicolao Moszna* mediam sexagenam 1462 ŁNW 567. MOŹDŹEŃ: Cum *Iohanne Moszdyen* 1473 Gol 847. MRO NY: Dominum *Iohannem Mrozny* 1479 Gol 898. MULTANKA: *Iohannes Albertus*, rex duas areas in civitate *Siradiensi*, in quibus *Multanka* et *Zischka* sedebant, *Mathie Glowaczky* ... donat 1493 Matr IV/3 suppl. 1161. MUSKAŁA: Salicida(-). *Mathias Muszkala* 1460 PtCr 520. MYDŁEK, MYDŁKO: *Johannes Zlothy* ... donavit ... 5 florenos in auro certi debiti discreto *Blasio Mydlkonis* de Cleparz 1482 PtCr 834. MYDŁO: Providus *Iohannes Mydlo*, opidanus de Iaworow 1488 ACL I 2110. NAGWAZDAJ: *Juchno Nagwaszday* de Stankow 1469 Jabł s. 20. NAGWAZDAN: *Generosi Ivan Nagvasdan* 1491 AGZ XVIII 1966. NAMACAŁ: *Nicolaus alias Namaczal* 1453 AGZ XIV 2901. NAMACAŁO: Present(e) ... *Andrea Namaczalo*, cive de Bobrka 1485 ACL I 1195. NAPISANY: Eund in Czolowo (in oppido

Radzieiow) ... *Napisany de domo* 1494 IBzres s. 386. NAROGA: *Albertus Naroga* ... *cmeyho(-) de Lang* 1500 AC III 633. NASIEKANY: *Contra providum Stanislaum Nassyekani, oppidanum de Obornyky* 1464 AC II 1305. NASUT, NASUTO: *Nobilis Alexius alias Naszutho* 1464 AGZ XII 3174. NASUTA: *Contra Andream Nasuta* 1484 ACL I 670. NASUTEK, NASUTKO: *Providus Iohannes Nassuthko* 1481 AGZ XV 1587. NIECZUJA: *Laborios(us) ... Stephanus Nyeczuga ... suburbanus Premisliensis* 1477 AGZ XVII 1397. NIECZUŁA: *Furem dictum Nyeczula* 1458 AGZ XII 4300. NIEDOBIEŻAŁO: *Szremski hospitabatur circa Niedobeszalo (v.l. Nyedoleszalo) penes Casper* 1480 Vlad IV s. 5. NIEDOLEŻAŁO: *Szremski hospitabatur circa Nyedoleszalo (v.l. Niedobeszalo) penes Casper* 1480 AC III 515 NIEDOPIĘ: *Nicolaus Nyedopyl* 1471 Gp s. 210. NIEDORASTAJ: *Laboriosum Batrhologeum Nyedorastaj, ortulanum de Wydzyn* 1496 AC II 1516. NIEDZIELA: ... *providus Iohannes Nediela cum honesta Barbara, consorte sua* 1483 ARP II 1395. NIETUBYŁ: (*Kmetho*) *Nyethubyl* 1486 KoP II s. 686. NIEWSTAJKO: *Pro homine profugo Nyewsthayko* 1482 AGZ XIX 1996. NUCZEK: *Stanislaus Nuczek* 1480 Kacz 7880. OBIECAŁA: *Podgorze, villa ... cuius haeres ... Stanislaus Obeczyalya (!)* 1470–1480 DBen III s. 248. OBJADEK: *In villa Zwyączyna (!) in districtu Przeworcensi ... kmetho(-) Obyadek* 1479 AGZ XIX 187. OBLAP: *Iacobum Oblap de Golyńi* 1495 Matr II 547. OBROŻ: *Croszyna, villa ... Nicolaus Obrosz* 1494 IBzres s. 370. OBRZĄDEK: *Bona ... Andree Obrzanthek (!) de Rudowo in dictrictu Bielscensi* 1497 Matr II 944. OGAREK: *Nobilis Nicolaus Ogarek* 1453 AGZ XII 2610. OGNIWO: *Iohannes Ognnyvo de voyakoua* 1496 Inscr 1173. OLEJEK: *In domo Oleyek, civis (Leopliensis)* 1492 ACL II 807. OLEJNIK: *Mathiam Olejnik* 1454 ARP I 605. OLIWKA: *Ihnat alias Oliwka* 1453 AGZ XIV 2809. OLSZOWA SZYJA: *Homo Petrus alias Olschowa Schya* 1485 AGZ XV 4285. OMYŁONY: *Platea Monachorum (in civitate Brestensi) ... Iohannes Omylony* 1494 IBzres s. 364. OPIECZYRAK: *Matheus Opyeczyrak* 1492–1495 GI 49 s. 54. OSIEWAŁA: *Platea Textorum (in civitate Brestensi) ... Iohannes Oszyevala a domo* 1494 IBzres s. 365. OSTRY BYCZEK: *Stanislaus Chabri ... resignavit aream suam in Freta Bernardini ... Stanislaos Ostri Biczek* 1498 RSW 424. OSZCZERZ: *Mathias Oszczierz de Polikowo* 1492 ZHer 713. OSZCZYDURA: *Platea Laszyna (in civitate Brestensi) ... Petrus Oszczydura a domo* 1494 IBzres s. 366. OŚLIZŁO: *Cum Johanne, Casper ... nec non Mathia Oslislo* 1496 AGZ XVII 2896. PACHACZ: *Stromilo, vexillifer Leopoliensis ab homine suo Pachacz* 1454 AGZ XIV 3159. PACZYNA (SSNO Pac(z)yna): *Iohannes Paczyna* 1495 BSąd s. 455. PAŁASZ: *Apud Mathiam Palasch, sutorem* 1454 UPrak 82. PANCERNA: *Bartholomeus Panczerna, serifex(-)* 1471 AGZ VI 99. PARZYDĄB: *Cum oppidan(o) de Ooathow ... Andrea Parzidamb* 1452 Semk 132. PARZYGLEŃ: *Present(e) ... Nicolao Parzyglyen, protunc proconsule* 1493 AC II 1175. PARZYĞŁOWKA: *Stanislaus Parzygłowka* 1499 AGZ XV 2833. PARZYMIESZEK: *Present(e) Stanislaos Parzimesek, vicari(o) perpetu(o)* 1462 AC II 828. PARZYMIĘSO: *Iacobi Parzymyaszo (dat.)* 1495 Matr II 551. PATRZ: *Sagittari(us) ... Martinus Patrecz* 1471 Gp s. 213. PIECZYGROCH: *Nobilis Iohanni, filio olim Mathiae Pyeczogoch de Opyeczycze* 1451 KoZap 49. PIECZYKABAT: *Providus Petrus Pyeczycabatt* 1464 ARP I 1009. PIECZYKOTCZYNA ż.: *Honeste Dorothee (dat.) Piezicothczina de Cleczsko* 1500 AC II 740. PIECZYMUCHA: *Rzeczycza Mokra, villa ... cuius haere(s) ... Thomas Pyeczimucha de domo Szulima* 1470–1480 DBen s. 388. PIECZYROG: *Gregori<us> Pyeczurog* 1497 Mącz s. 163. PIELUCHA, PIOŁUCHA: *A laborioso viro Symone Pyelucha* 1479 Trz 319. PIELUSZKA: *Piscator(-) ... Voytack Peluszka* 1485 TTor s. 57. PIERDZIOCH: *Iohannes Pyerdzoch de Krzywca* 1479 AGZ XVII 1700. PIERZYKOSZULA: *Braseator ... Iohannes Pierzikossula* 1491 ARP II 1543. PIERZYNA: *Contra Albertum Pyerzina, kmethonem de Socolowo* 1458 AC II 1893. PIERZYŃKA: *Super ... Iohannem Pyerzynka, przechrzta ... civ(em) de Bobrka* 1474 AGZ XV 1358. PIJAK: *Laboriosus Stanislaus Pyak* 1497 Bob 211. PIK (SSNO Pik//Pyk): *Kmetho(-) ... Iwan Pyk* 1472 AGZ XVIII 285. PIKA (SSNO Pika//Pyka): *Bona nobil(is) ... Stanislai Pyka ... de Scheligy* 1497 Matr II 888. PIKASZ (SSNO Pिकास//Pykasz): *Pykasch de Marchowcze* 1463 AGZ XVI 26. PIKSZA (SSNO Piks(z)a//Pyks(z)a): *Nobilis Iacob. Pixa, heres de Drząszno* 1466 KoZ I s. 190. PIL (Pil//Pył): *Hanus Pyl* 1476 RachKról s. 107. PISKADŁO (SSNO Piskadło//Pyskadło): *Cum scabino ... Petrus Pyskadlo* 1485 U 3742. PISZCZYKUR: *Johanni Piszczikur, civi et mercatori Lublinensi* 1484 Matr I 1665. PIWNY MIECH: *Jacobum sartorem dictum Pywni Myech in Kyani* 1454 UPrak 80. PŁACZYCH: *A quondam ballarioro Michaele Placzeh* 1469 AREC 51. PŁOCZYGĘBA: *Cowale ... Ploczygaba* 1494 IBzres s. 379. PŁOSZYRYBA: *Kmetho Ploschyryba* 1472 KoP II s. 47. PNISKORA: *Pnyskora* 1453 Tym s. 333. PODGAJNY: *Providus Iohannes*

Podgayny de suburbio Moszczyska 1478 AGZ XVII 1615. *PODGORNY*: Super kmethon(e) (in villa Chiszne) ... *Mathia Podgorny* 1487 AGZ XVI 1826. *PODLEŚNY*: Podlyeszne, villa ... cuius haeres *Stanislaus Podleszni* 1470–1480 DiBen II s. 521. *PODOŁEK*: Opidan(um) de Drohobycz ... *Zankonem Podolek* 1478 AGZ XVII 1506. *PODPŁOMYK*: *Nicolaus Podplomik*, tutor vxoris sue Katherine 1494 Gol 1089. *POJEŹDŹAŁA*: Platea Textorum (in civitate Brestensi) ... *Bartholomeus Poyeszdzala* 1494 IBzres s. 365. *POŁKOŃ, PUŁKOŃ*: ... cum consensu. domin(i) ... *Petri Polkony*, consul(is) civitatis Vyelunensis 1489 AC II 853. *POŁŚWIAT*: *Michael Polszwyath*, consul de Rohotyń 1489 ACL I 2771. *POŁTOR*: *Mycolay Poltor* 1454 Kacz 6221. *POŁTORAK, PUŁTORAK*: *Laurencius Polthorak* solvit tres fertones census annuaem 1472 RSW 127. *POŁTOREK*: *Ffelix Polthorek*. eyn gortler de Slupcza 1499 kacz 8961. *POMAGAŁA*: *Honesto Petro Pomagala* (dat.) 1472 IPłoc 194. *POMYKAŁA*: <Troya>num *Carwowsky Pomykala* 1485 ZHer 649. *PORĘBAŁA*: Taraskovo ... *Porabyala* (!) mansum soluit 1494 Vizm s. 9. *PORZYCH*: *Providus Martinus Porzych*, concivis noster 1457 ŁNW 432. *PORZYDĄB*: *Providus Martinus Porzych*, opidanus noster 1457 ŁNW 432. *POSKOCZ*: *Steffan Poszkotz* 1453 ZP V s. 139. *POTYRA*: ... *provido Stanislaw Potyra* 1493 RSW 204. *PRACZEK, PRACZKO*: *Sagittari(us)* ... *Nicolaus Praczek* 1471 Gp s. 214. *PRZE RZYKAMIEŃ, PRZEJRZYKAMIEŃ, PRZEJRZYKAMION*: *Provid(us) Mathias Przerzikamyen* ... conciv(is) noster(-) (Poznaniensis) 1498 ARP II 1716. *PUŁTORA MIKOŁA*: *Nicolaus alias Pultora Mycola* de Crobna 1460 Kacz 6557. *RANIST*: *Vaclav de Grodecz* ... resignat domino *Ranist* ... suam partem hereditatis 1464 OsvZat 59. *RANISZ*: *Mikolay Raniss* z Dubyenska 1456 CdSil II 84. *RANKO, RENKO, RENEK*: *Issack, Ranko* filio (dat.) de Brzeszcze Ruthenicali 1492 ARP II 1555. *RANOCH*: *Kmetho(-)* (in Dzekanovicze) ... *Nicolaus Ranoch* 1460 AC II 566. *ROGALKA*: *Item Rogalka septem ulnas et pecunias* 1482 Skarb 831. *ROZDARŁO*: *Martinus Rosdarlo* de Chmelnycza 1461 U 2356. *ROZGA*: *Roszga* de Polthowsko 1484 On I s. 80. *ROZYNEK, ROZYNKO*: *Laboriosus Rozyńko* (in oppido dicto Myasteczko) 1497 Bob 181. *RUCHAŁA*: *Per Sventoslaum Ruchalam* de Chraplin 1464 AGZ XII 3139. *RUCHOŃ*: ... bona ... *Andreae Ruchon* de Cyvyno 1497 Matr II 1021. *RUCHOTA*: *Byenyek* recepit medium mansum, iacentem inter mansos *Ruchota* et *Petri iachnyk* 1479 AC I 2191. *RUCHTA*: *Cum* ... *Stanislaw Ruchtha* 1462 AGZ XI 3718. *RUNO*: *Johannes Runo* de Oppathow 1470–1480 DiBen I s. 310. *RUSZAJ*: *Stiborius* de Vyrzyky, *Paulus Ruschay* de ibidem de armis Lubi 1498 ZHer 777. *RYCZAŁ*: *Laurencius Nicolai Riczal* de Wratislauia 1452 AS I s. 132. *RYCZYWODA*: *Matias balneator dictus Riczywoda* 1460 ARP I 855. *RYCZYWOŁ*: *Sagittari(us)* ... *Stanislaus Ryczywol* 1471 Gp s. 215. *RZYGA*: *Per Nicolaum Rziga*, abbatem 1470–1480 DiBen III s. 402. *SIEĆ*: *De curia, que fuit nobilis mei (Annae, ducissae de Loszko) dicti Secz* 1489 Wln 361 s. 421. *SIEJDO*: *Pro Seydo Sowa* et aliis kmethonibus de Czarnocyno 1467 Ty s. 93. *SIODMY*: *Niclos Syodmy*, sutor(-) 1497 Kacz 8849. *SKALEŃ*: *De manibus Iacobi Skalen* 1472 Matr I 818. *SKAZIMLEKO*: *Stanislaus Skazimleko* 1468 Kacz 7125. *SKORZYŁAS*: *Sagittari(us)* ... *Gregorius Skorylasz* 1471Gp s. 215. *SKOTURAD*: *Contra laborios(um)* ... *Petrum Skoturad* de Belczyce 1454 UPrak 97. *SKROBADŁO*: *Kmetho(-)* ville Troszyno ... *Scrobadlo* 1498 IPłoc s. 155. *SKROBAT*: *Laurencius Szkrobat* 1486 Mącz s. 185. *SKROBIROG*: *Opidan(um)* de Drohobycz ... *Scrobirok* 1478 AGZ XVII 1605. *SKRZYPAŁA*: *Sagittari(us)* ... *Jacobus Scrzypala* 1471 Gp s. 215. *SKUBIEL*: *Contra Joannem Skubell* de Gymlyn 1456 Matr I 244. *SKUBIELA*: *Domini Johanni Skubiela* dedi decem florenos 1471 RachKról s. 40. *SKUBIE*: *Kmethon(em)* in villa *Nouoszyedlce* ... *Hryn Skubyq* 1478 AGZ XVI 1303. *SŁUNINA*: *Slunyna* cmetho 1482 AC II 653. *SMAGAŁA*: *Szmagala* ortulanus 1498 IPłoc s. 155. *SMOLAJ*: *Alb. Smolay* de Sdzynycze 1464 KoZ II s. 539. *SMOLIBYK*: *Salicid(a)* ... *Woytek Smolibig* 1460 PtCr 520. *SMOLIK*: *Ad Smolik* in Berwald 1471 RachKról s. 92. *SMOLISZ*: *Cum braseatorio Fyedoronis, in quo laborat* ... *Smolysz* 1479 AGZ XIX 189. *SMYCZKA*: 2 laneos laboriosi *Johannis Smyczka* circa Soczaviam 1498 Matr II 1277. *SOCZEWA*: *Per* ... iuratum ... *Stanislaum Soczewa* 1498 U 580. *SOLIPIES*: *Nobilis Johannes Solipyesz* de Solipsy 1493 ZHer 733. *SOLUCH*: *Nicolaus Zolvch* cum *Mathia Brudek* 1477 ŁNW 835. *STACIWA*: *Kmethon(em)* (de Lochowo) ... *Stanislaum Staczywa* 1469 Tym s. 317. *STAŁYJAJE* (SSNO Staligeye*): *Providus Paulus* alias *Colanka* resignavit domum *Mathie* alias *Staligeye* 1456 ŁNW 402. *STARY KOT*: *Inter nobilem Nicolaum Stary Koth Andree* ... parte ex una ... et nobilem *Iohannem Czesla* 1473 ZHer 428. *STARY PŁOT*: *Walentinus Johannis Starri Ploth* de Nova Civitate 1474 AS I s. 216. *STARY RAD* CA: *Andree Stary Racczcha* (civi drohobicensi 1478 AGZ XVII 1503. *STATEK*: *Present(e)* ... honorabil(i) et discret(o) *Iacobo Statek* 1486 ACL I 1682. *STAW*: *Magistrum Ni-*

colaum Staw 1469 ARec 45. STAWIANY, STAWIENY, STAWIONY: Cum scabin(o) ... *Nicolao Stawiany* 1464 ŁNW 626. STAWIDŁO: Bona ... *Stanislaw Stawidlo* ... in Raczieczino in Racziannensi districtu 1497 Matr II 1008. STĘKACZ: Super *Stanislaw Stankacz* 1471 Tym s. 289. STODOLNIK: Honorabilis *Stanislaus Stodolnyk*, actu presbiteri de Lublin 1496 ACL II 1581 STOJNOG: Una cum ... consul(e) civitatis Belzensis ... *Michael Stojnog* 1465 AGZ XIX 2500. STRADON: Nobil(is) *Stanislaw Stradoń* (!) 1468 Inscr 1338. STRAGAN: *Paulus Stragan* debet II manualia et ius debet 1452 Ty s. 80. STRASZYDROŹDŹE: *Pyotr Straschidroszde* 1464 Kacz 6834. STROBIL: Cum *Nicolao Strobil* 1462 ARP I 928. STROBOTKA: (Suburbanos de Drohobicz) *Iwanko, Strobothka* 1473 AGZ XVII 910. STRUMIŁ: Generosi *Georgii Strumyl*, castellani Leopoliensis 1497 Bob 36. STRUMIŁKO: *Strumylko* dedi duos florenos 1477 RachKról s. 197. STRUŻYMASŁO: *Struzymaslo* 1469 KoP I s. 448. STRUŻYNA: *Iohannem Lusk alias Struszyna*, tabernatorem 1492 AC II 864. STRZEŻYDZIURA: Consules tres (de Skarmyr) *Andreas Clonyca* ... *Nicolaus Strzeszydziura* 1493 Hel II 4408. SUCHOPOLEWKA: Contra laboriosum *Nicolaum carnificem Suchopolewka* 1484 ACL I 919. SUCHOZĄB: Ex parte laboriosi *Stanislaw Suchozab* de Iaszonka villa 1471 AGZ XVI 850. SYCHTA//SZYCHTA: *Simon Szychtha*, opidanus de Nyeszankowycze 1484 AGZ XVII 1928. SZABLA: Hominem dictum *Pilip alias Schabla* 1472 AGZ XII 4057. SZCZYPIEC: *Nicolaus Sczipecz* de Modlnicza 1466 Hel II 3860. SZCZYPKA: *Gregorio* (dat.) *Scipka* 1476 Gol 869. SZCZYRK: *Martinus*, filius olim *Mathie Sczyrk* de domo archiepiscopi Gnesnensis 1476 Hel II 4177. SZCZYT: Bieganowska: Jako ya szamoszodma z domu *Sczythow* nye sychala do Gosdu w dom *Jakubow* 1479 Czer s.LXXXVI. SZKUTA: *Scutha Stanislaw* 1482 Trz 350. S(Z)ŁAPK: Hort(us) suburban(i) *Radomiens(is)* ... *Nicolai Slapk* 1470–1480 DiBen I s. 304. S(Z)ŁAPOWA NOGA: *Kmetho Mart. Slapowanoga* 1476 KoP II s. 211. SZPERKA: Honesta *Doratheo*, olim *Thomae Szperka* relicta 1491 Górn 19. SZPIŁAK: *Zdzyslawycze*, villa ... cuius haeres ... *Martinus Spilak* ... nobil(is) 1470–1480 DiBen II s. 168. SZUDY: *Jacobus Szchudy* 1481 Trz 340. SZUDZIŁO: *Stanislaus penek* dedit dimidium terciam marciam ... *Iacobo Szwdilo* 1498 Trz 467. SZYRZYNA//ŻYRZYNA: Present(e) ... venerabil(i) ... *Iohanne Zyrina*, decano Premisliensi 1485 AGZ, XVII, DCCLXVI. ŚCISKAŁA: *Mansi civiles* (in Radzieiow) ... *Andreas Sczyskala* 1494 IBzres s. 391–392. ŚCŁANKA: *Katharina Lorinczewa* donavit et resignavit omnia bona sua ... providis *Iohannis* (!) *Sczklanka* 1466 ARP I 1073. ŚMIRDZIMIECH: *Providus Martinus Szmyrdzymiech* ... opidanus noster 1458 ŁNW 459. ŚRZODA, ŚRODA, STRZODA: Present(e) domin(o) *Andrea Sroda* ... vicari(o) canonical(i) (ecclesiae Gneznensis) 1453 AC I 1829. ŚWIECA//ŚWIĘCA: Contra quendam dominum *Martinum Swecza*, presbiterum (de Gdanczk) 1484 AC III 898. ŚWIECZKA: *Michael Swieczka* 1464 Kacz 6779. ŚWICZNIK: Present(e) ... famos(o) ... *Gregorio Swiecznyk* ... civ(e) de Cracovia 1472 CdUC III 237. ŚWINIEC: *Johannes Shynecz*, ministerialis de Kazimiria 1494 Hel II 4434. TARABUN: ... prefatus *Nicolaus Tarabun* 1486 U 533. TARCZ: *Michael Tarcz* et *Barbara*, uxor sua, noster concivis 1453 ARP I 544. TOBOLCA: ... *Ian Thobolczy* (gen.) nye szbyl 1480 Warsz 1501. TOBUŁKA: *Vrbanus Tobulka* 1468 Kacz 7070. TRLIKACZ: *Ioh. Trlikacz Gwyasadowsky* 1481 KoZ II s. 415. TRUBAK: Unus bancus salis *Stanislaw Trubak* 1487 Paw s. 190. TRYBAŁA: *Martino Trybal*, procuratoris *Iohannis Gemse* presente 1494 AC II 1953. TRZĄSK: *Thomas Trzansk* de Slubicze 1454 AS I s. 142. TRZĄSKA: Per ... *Ohannem Trzanska* ... *kmethon(em)* de Unykowo 1496 AC I 854. TRZESZCZYNOGA: *Stanislaus Kotlarsz* insinuavit *Iohannis Trzeszczynadze* (! pro *Trzeszczynodze*) carnifici pro eo, quia veniens ad eum convenit swcum pro faciendo caldar pro 7 florenos 1498 PtCr 1323. TRZEWIK: *Joh<ann>is Trzewyk*, km<ethonis> de Volya 1456–1466 Lu III s. 643. TRZĘSIBRODA: *Jan Trzqsibroda* 1468–1501 RHist VI s. 90. TRZĘSIGŁOWA: : *Jan Trzeszyglowa* 1489 Kacz 8439. TRZĘSINOGA: *Jan Trzeszynoga* de Ratibor 1495 Kacz 8782. TRZOS: *Matczey Trzosz*, de Sagorza pistor 1476 Kacz 7619. TRZYHUBKA: *Syenko Trzihubka* de Krzemiona 1455 AGZ XI 3247. TRZY JAJA, TRZY JAJE: *Martinum Trzy Gyaye* 1466 ŁNW 690. TWARDY CHLEB: *Provido Iohanni Twardichlep* ... concivi *Posnaniensi* 1454 ARP I 595. TWARDYCZOŁKA: President(e) ... *Petrus Twardiczolca* ... scabin(o) 1494 ARP II ante 1575. TWARDYCZOŁO: Scabin(us) ... *Petrus Twardiczolo* (!) 1493 ARP II 1573. TWAROŻEK: Per *Mathiam* de Chelnyk (!) dictum *Twaroszek* 1454 Trz 133. TYGIL: *Jan Tigil*, iunior 1483 Kacz 8131. TYSIĄC: *Laurencius Tysyacz*, cuius de Cracovia 1468 Hel II 3937. UKROP: *Andream Ukropp* 1479 U 2569. ULICZNY: Registrum in Covale census ... *Vlyczny* 1494 IBzres s. 375. WAGA: *Jacobus Vaga* de Schyky 1497 Bar 53. WALIGORA: *Ihan Waligora*, der molner 1479 PtCr 1387. WANTUCH, WAŃ-

TUCH: *Paul Wantuch* Sbelicz (leg. z Bielic) 1470 Kacz 7247. WARZYCH: *Iacobus Warzych* ... consul(-) de Skala 1471 CdUC III 232 s. 5. WARZYCHA: *Laborios(i) ... Iacobi Varicha* ... suburban(i) Premisliensis 1478 AGZ XVII 1428. WARZYGARNEK: *Petrus Warszigarnek* 1467 Kacz 7042. WARZYSZ: *Iohannes Varysch*, familiaris dominae Hedugis, heredis de Byelka 1497 AGZ XV 2567. WARZYWODA: *Cum servo Rutheno dicto Warzywoda* 1492 ACL II 744. WAŻNIK In predio *Nicolai Wasznyk* in Bochnya 1454 UPrak 78. WĘDZISZEK: *Laborioso Alberto Wandzyssek* (dat.) 1492 ACL II 901. WĘGIELNIK: *Jan Vangyelnyk*, gayewnyk w Osieczku 1464 Czer s. LXII. WIĘCIORAK: *Yan Wyenczorag* de Zywiec 1483 Kacz 8058. WIĘCIOREK: *Sagittari(us) ... Stanislaus Wyanczyorek* 1471 Gp s. 214. WIGILJA: *Bona nobilis ... Andrea Vigilia* ... in districtu Srzenensi 1497 Matr II 815. WILCZY GON: *Bona nobilis ... Stanislaw Vilczy Gon* de Luga ... in districtu Srzenensi 1497 Matr II 815. WIRCIESZ: Present(e)... test(e) honorabil(i) ac nobil(i) ... *Ianko Vyrtesz* 1459 AGZ II 90. WIRZGACZ: *Nuncius Virgacz* 1465 AGZ XIII 5924. WODOLEJA: *Cum Helisabet, virgine morante apud Vodoleya*, opidanum Lubliniensem 1454 UPrak 92. WOŁOGA: *Homines de Maczoscbyn ... Stanecz ... Wologa et alios* 1455 AGZ XIV 3452. WOROSZYŁO: *Providus Syenko Voroschilo* de Leopoli 1483 AGZ XV 1693. WOZIMAKA: *Providus Mathias Komvdny resignavit domum suam ... sitam inter domos ex una parte Michaelae (!) mercatore et ex alia parte Woszymaka Mathia*, Johanni dicto Buyak 1481 ŁNW 898. WOZISZ: *Bona ... Iohannis Vozysch* ... de Minori Zglynicze ... in district(u) Mlavensi 1497 Matr II 994. WRZECIONKO: *Tres mansos in oppido dicto Myasteczko, in quibus resident laboriosi ... Wrzeczonko et Klaszkos (!)* 1497 Bob 181. WSPINEK: *Honorabili Petro Wspiniek, canonico Gneznensi* (dat.) 1454 Ty s. 148. WSZYSTKIM SWAK: *Honesta Barbara, consors Andree institoris Wschytkym Swak* 1467 ARP I 1083. WŚCIAĞACZ: *Andreas Wszygacz* de Darszycz 1500 Kacz 9075. WYCISŁO: *Stanislaus Wicislo et Albertus Cichy de Stradomia, domini consules* (Casimirienses) 1459 KmK 169. WYDRZYOKO: *Archiepiscopus Gnesnensis Dobrogostius vocatus Widrzyoko* 1470–1480 DiBen I s. 337. WYRWAL: *Bona ... Nicolai, Stanislai et Pauli Vyrvaly* de Kyelbowo 1497 Matr II 816. WYSTĘP: *Andree de Zarwancze ... contra dictum Andream Zarwansky Wystap* 1494 ACL II 1272. WYSTUK: *Honorabilis dominus Iohannes Wystuk* 1497 AC III 561. WYSZCZELA: ... ipsi *Stanislaw Wyszczela* 1478 AC III 131. WYSZYWANY: *Provido Wischiwani, civi de Sambor* 1484 ACL I 836. ZABAGŁO: *Praebenda Scarbimiriensis habet ... vicariam. quam ooptinet Iohannes Zabaglo, presbyter* 1470–1480 DiBen I s. 526. ZABIJKOŃ: *Bona ... Pauli Zabikon* ... de Maiori Pomorzani 1497 Matr II 779. ZA GROSZ SŁOMA: *Provido Mathie Zagrosłoma* 1472 ARP II 1213. ZA GROSZ SŁOMY: *Antiqu(us) carnifex(-) Mathias Zagrosłomy* 1454 ARP I 608. ZA GROSZ SŁOWO: *Domini commiserunt Alberto Zlotosche et Iacobo Zagrossłowo ... ducere sal Cracoviense* 1487 AC I 787. ZAŁĘGA: *Jan Zalenga* de Thiczin, sutor 1500 Kacz 9090. ZAORZ: Present(e) ... *Zaorssio Bykowski* 1493 Sejm 90. ZASŁONA: *Mathias Zasłona* de Zambrovo 1456 Ty s. 81. ZASMUŻNY: *Jacobum Zasmvnsny, heredem de Choromani ... de armis Lubyceze* 1492 ZHer 715. ZAWIESIGĘBA: *Domus (quae) iacet inter domum Zavyesygabą ... et ... penes domum Prochnowsky* 1484 ŁNW 1000. ZAWRZYJATA: *Stanislaw Zawrzyjata, sartor* 1454 Kacz 6204. Z BOGIEM MARCIN: *Providus Martinus Z Bogem Marczin concivis noster* 1473 ARP II 1231. ZDAN//ŻDAN: Present(e) ... *Szdan Alberti, viceregente Vilnensi* 1489 Wln 363 s. 425. ZDARZYŁO: *Nobilis Iohannes dictus Wyrzba suo et filiastrorum suorum ... Szdarzylo, Boguslai ... nominibus ...* 1466 AGZ XVI 355. ZEGAREK: *Ad instanciam Gregorii Zegarek* 1498 ACL II 1840. ZIELONE POLE: *Hanns Zelene (!) Puole (!)* 1495 ARP II 1643. ZŁY DZIEŃ (SSNO Zły Dzień//Ślidyźień): *Phalowicze, villa ... cuius haeres Joannes Szlydzyen de armis Griffonum* 1470–1480 DiBen I s. 461. ZMARZLIK: *In villa Gaczky (prope Schidlow) ... medium laneum, in quo sedet Stanislaus Szmarszlik* 1470–1480 DiBen II s. 388. ZMARZŁEK: *Contra laborios(um) ... Albertum Zmarslek* (de Voyczechow) 1454 UPrak 97. ZNOJ: *Micolay Znoy a duobus ortis (tres Odrum) V grossos d<ebet>* 1464 Szr s. 273. ZNOJEK: *Nicolaus Snoyek ... fideiuis(it) pro Johanne Dicas* 1480 AGZ XVI 1422. LE WLAZŁ: *Andreas Slyewlasl et Toma, braseatores et concivis nostri* 1459 ARP I 820. WIERZYNA: *Frater Johannes Swyerzyna ordinis Praedicatorum* 1465 AS I s. 183. ŻABOKLIK: *Primus (testis) Paulus Zaboklyk* 1464 MHer XI s. 1. ŻARŁO: *Laboriosus Szarlo Byenyek* 1479 U 2604. ŻDANIEC (SSNO Zdaniec//Żdaniec): *Nobilis Stanislaw Szdanyecz de Gdaschycze* 1499 AGZ XVIII 2677. ŻDANIEK (SSNO Zdaniek//Żdaniek): *Zdanyek dedi sei grossos* 1477 RachKról s. 198. ŻEMEŁKO: *Micolay Zemelko de Czichawa, pistor* 1492 Kacz 8606. ŻYTNY: *Nicolaus Szythny, opidanus de Skarbieschow* 1482 ACL I 165.

4. Miejsce człowieka w społeczeństwie

Miejsce człowieka w społeczeństwie wyrażane było przez:

- Przewiska-przydomki wskazujące na wykonywany zawód, zajmowany urząd lub stanowisko (charakteryzujące bezpośrednio): *Błonarz* 1488 (< błoniarz ‘szklarz’ SW, błona ‘łożysko, plaster’ Sstp, ‘szyba z błony’ R), *Bojar* 1497, *Bojarczyk* 1494 (< bojar ‘szlachcic na Rusi i Litwie’ Sstp), *Bormistrz* 1465 (< burmistrz ‘jeden z rajców, który przewodniczy radzie miejskiej’ Sstp), *Cechmistrz* 1462 (< cechmistrz ‘starszy cechu’ Sstp), *Dworak* 1497 (< dworak ‘pozostający w służbie dworskiej’ Sstp), *Furman* 1455 (< furman ‘woźnica’ Sstp), *Gajdosznik* 1478 (< gajda ‘dudziarz, kobziarz’ R, gajdy ‘dudy, kobza’ R, gajdos ‘kobziarz, dudarz’ SW), *Gigacz* 1494 (< giga ‘dawny strunowy instrument muzyczny’ SXVI) ‘grający na gidze’, *Grabarz* 1483 (< grabarz ‘człowiek grzebiący zmarłych’ Sstp), *Gryfnik* 1476 (< gryfnik ‘rzemieślnik zajmujący się wytapianiem i sprzedażą łożu’ SXVI), *Iglarz* 1476 (< iglarz ‘rzemieślnik wyrabiający igły’ Sstp), *Kalanny* 1453 (< kalanny ‘należący do królewskiej ludności służebnej na wsiach halickich i lwowskich’ Sstp), *Kanonik* 1497 (< kanonik ‘duchowny katolicki’ Sstp), *Kastrzytło* 1494 (< łac. castrarius ‘człowiek pełniący jakieś funkcje na zamku’ SŁŚ), *Klucznik* 1489 (< klucznik ‘odźwierny’ Sstp), *Komik* 1495 (< komik ‘komediopisarz’ SXVI), *Konarzec* 1500 (< konarz ‘zajmujący się hodowlą koni’ Sstp), *Kotlarz* 1467 (< kotlarz ‘rzemieślnik wyrabiający kotły’ Sstp), *Kowacz* 1470–1480 (< kować ‘kuć, bić młotem metal’, ‘zakuwać w kajdany’ Sstp) ‘ten kto kuje’, *Kowalec* 1458, *Kowalek* 1487, *Kowalka* 1499 (< kowal ‘ts’ Sstp), *Książnik/Księżnik* 1470–1480 (< książnik ‘księgarz’ SXVI), *Kuchmistrz* 1478 (< kuchmistrz ‘urzędnik sprawujący opiekę nad kuchnią królewską’, ‘mistrz kucharski, kucharz’ Sstp), *Łożny* 1460 (< łożny ‘dworzanin opiekujący się sypialnią królewską’ Sstp), *Łucznik* 1464 (< łucznik ‘wytwórca łuków’, ‘żołnierz uzbrojony w łuk’ Sstp), *Miechownik* 1492 (< miechownik ‘rzemieślnik wyrabiający worki skórzane’ SXVI), *Młynarz* 1482 (< młynarz ‘ts’ Sstp), *Młynarczyk* 1462 (< młynarczyk ‘czeladnik w młynie’ Sstp), *Mydlarz* 1474 (< mydlarz ‘wyrabiający mydło lub handlujący mydłem’ Sstp), *Nożownik* 1471 (< nożownik, nożownik ‘rzemieślnik wyrabiający noże’ Sstp), *Olejkarz* 1459 (< olejkarz ‘ten, kto wyrabia lub sprzedaje olej’ Sstp), *Pancernik* 1470–1480 (< pancernik ‘rzemieślnik wyrabiający pancerze’ Sstp), *Panewnik* 1499 (< panewnik ‘kotlarz’ SW, panew ‘metalowe naczynie kuchenne’ Sstp), *Partacz* 1488 (< partacz ‘przerabiający stare obuwie, odzienie’ Sstp), *Pastuch* 1465, *Pastucha* 1485, *Pasturczyk* 1480, *Pasturz* 1494 (< pastuch, pastucha, pasturz ‘ten, kto pilnuje pasącego się bydła’ Sstp), *Piwowar* 1473 (< piwowar ‘człowiek zajmujący się warzeniem piwa’ Sstp), *Pleban* 1491 (< pleban ‘ksiądz zarządzający parafią wiejską’ Sstp), *Posel* 1494 (< poseł ‘człowiek wysłany z wiadomością’ Sstp), *Przeor* 1455 (< przeor ‘przełożony klasztoru’ Sstp), *Rejek* 1469 (< rej ‘przywódca, przewodnik’ SXVI), *Rybałt* 1456 (< rybałt ‘śpiewak kościelny, organista’ Sstp), *Rybitw* 1479 (< rybitw ‘ten, co łowi ryby, rybak’ Sstp), *Sepny* 1477 (< sepny ‘urzędnik pobierający daninę zwaną sep’ Sstp), *Stajenny* 1473 (< stajenny ‘zatrudniony w stajni’ Sstp), *Stawownik* 1470–1480, *Stawowy* 1468

- (< stawownik, stawowy ‘pracownik zatrudniony przy stawach’ Sstp), *Stolarczyk* 1489 (< stolarczyk ‘syn stolarza albo chłopiec zatrudniony u stolarza’ Sstp), *Strycharz* 1451 (< strycharz ‘rzemieślnik produkujący cegłę’, ‘jednostka miary ciał sypkich’ Sstp), *Szafarczyk* 1485, |*Szafarek* 1476, |*Szafarniak* 1480 (< szafarz ‘zarządca’, ‘rozdawca’ Sstp, szafarczyk ‘zastępca szafarza’ SW), *Śklarczyk* 1480 (< szklarczyk ‘syn albo uczeń szklarza’ Sstp), *Świeczny* 1483 (< świeczny ‘człowiek zapalający świece’ Sstp), |*Świrnik* 1451 (< świrenni, świerenny, świerzenny ‘urzędnik na Litwie zarządzający spiżarnią królewską’ Sstp), |*Tywuniec* 1452, |*Tywunko* 1498 (< tywun, ciwun ‘ekonom’ Sstp), *Tulnik* 1458 (< tulnik ‘rzemieślnik wyrabiający tuły (pochwy na strzały)’ Sstp), *Wągrodnny* 1453 (< wągrodnny ‘związany z ogrodzeniem wokół wsi’ Sstp), |*Zdunak* 1480, |*Zduniek* 1464 (< zdun ‘rzemieślnik, który lepi coś z gliny, garniarz’ Sstp), *Zegarnik* 1467 (< zegarnik ‘opiekun zegara umieszczonego zwykle na wieży’ Sstp), *Złotarz* 1456 (< złotarz ‘złotnik’ SXVI), *Żołnierz* 1486 (< żołnierz ‘ts’ Sstp).
- Przewiska-przydomki wskazujące na relacje rodzinne (charakteryzujące bezpośrednio): *Dziuba* 1500, |*Dziubka* 1500 (< dziuba ‘dziewczyna’, ‘kura i indyczka’ SW, dziubać ‘uderzać czymś ostro zakończonym’ SXVI), *Jedynak* 1479 (< jedynak ‘jedyne dziecko’ SXVI), *Kum* 1469, |*Kumala* 1499 |*Kumalka* 1492 (< kum ‘ojciec chrzestny’ Sstp), *Macocha* 1457 (< macocha ‘żona ojca w stosunku do jego dzieci z poprzedniego małżeństwa’ Sstp), *Mama* 1486 (< mama ‘macocha’, ‘mamka, piastunka’ Sstp), *Mamka* 1487 (< mamka ‘bliska krewna’, ‘piastunka, karmicielka’, ‘położna’ Sstp), *Miezynek* 1453 (< mizynek, mizyniec ‘ostatnie dziecko, pieszczoszek’ SW, ps *mězinъjъ, *mězinъ ‘najmłodszy, najmniejszy’ SET – za Słow. etym.-mot., cz. 1), |*Nanajek*, *Nanajko* 1471 (< nan ‘ojciec’ SXVI), *Ociec* 1471 (< ociec, ojciec ‘ts’ Sstp), *Pasirb* 1475 (< pasirb, pasierb ‘syn męża albo żony z poprzedniego małżeństwa’ Sstp), *Szurza* 1460 (< szurza ‘brat żony, szwagier, krewny, powinowaty’ Sstp), *Wdowiec* 1462 (< wdowiec ‘mężczyzna, którego żona umarła’ Sstp), *Świekiec* 1497 (< świekiec ‘ojciec męża lub żony, teść’ Sstp), *Kompan* 1458 (< kompan ‘towarzysz, przyjaciel, współnik’ SXVI), *Przyjaciół* 1480 (< przyjaciel ‘ts’ Sstp), *Szczytnik* 1488 (< szczytnik ‘członek tego samego rodu szlacheckiego’ Sstp); nazwa metaforyczna *Okoł* 1457 (< okoł, okół ‘otoczenie, sąsiedztwo’ Sstp).
- Przewiska-przydomki wskazujące na kondycję majątkowo-społeczną (charakteryzujące bezpośrednio): |*Bieganek* 1497, |*Biegot* 1487 (< biegan, biegun ‘tułacz, obieżyswiat, bezdomny’ SXVI), *Graf* 1475 (< graf ‘możny pan feudalny’ Sstp), *Jawny* 1473 (< jawny ‘publiczny, wydatny, okazały’ SXVI), *Kapłaniec* 1499 (< kapłaniec ‘kapłan pogardliwie’ SXVI), *Książętko* 1472 (< książętko ‘dem. od książę, władca’ SXVI), *Młody Mistrz* 1458 (< mistrz ‘człowiek wykształcony, nauczyciel’ Sstp), *Mocarz* 1486 (< mocarz ‘ten, kto się odznacza wielką siłą fizyczną lub psychiczną, majątkiem, władzą’ Sstp), *Mocny* 1494 (< mocny ‘odznaczający się dużą siłą fizyczną lub polityczną, bogactwem’ Sstp), *Panosza* 1488 (< panosza ‘niższy szlachcic bez herbu i dziedzictwa, zależny od możniejszej szlachty’, ‘sługa’ Sstp), *Panoszka* 1477 (< panoszka ‘sługa, pacholek, minister’ Sstp), *Po-*

czesny 1453 (< poczesny ‘czcigodny’ Sstp), |*Pogorzalka* 1459, *Pogorzały* 1494 (< pogorzały ‘ten co stracił mienie wskutek pożaru’ Sstp), *Robotnik* 1497 (< robotnik ‘człowiek wykonujący pewną pracę’ Sstp), |*Słozewiec* 1482, |*Służewo* 1489 (< sługa ‘ts’ Sstp), *Szarek* 1452, |*Szaroch* 1494 (< szarek ‘oberwaniec’ SXVI, szary ‘ciemnopopielaty’ Sstp, ‘zwykły, banalny’ SW), |*Wielgosz* 1494 (< wielki, wielgi ‘duży pod względem rozmiaru i wagi’ Sstp), *Zamożny* 1497 (< zamożny ‘znakomitej mocy, potęgę mający’ L, zamożysty ‘zamożny, zasobny’ R), *Ziemianin* 1484 (< ziemianin ‘szlachcic, właściciel majątku ziemskiego’ Sstp), |*Żebraczek* 1458 (< żebrak ‘ten co prosi o jałmużnę, nędzarz, biedak’ Sstp); nazwy metaforyczne *Mitrega* 1496 (< mitrega ‘bieda, niedostatek’, ‘partactwo’ SXVI), *Stradza* 1456 (< stradza ‘nieszczęście, ciężkie położenie, ubóstwo, szkoda’ Sstp).

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

BIEGANEK: Bona ... Margarethe, relictae *Bieganka* de Minori Zglynicze 1497 Matr II 994. BIEGOJ: Nicolaus, filius *Byegoj* 1487 CNV 180. BŁONARZ: *Jacobus Blonarz* 1488 BSąd s. 50. BOJAR: Apud nobil(em) *Nicolaum Boyar* de Clodzino 1497 Bob 10. BOJARCZYK: Stari Radzeiow, villa ... *Boyarczik* 1494 IBrzes s. 394. BORMISTRZ: Pistores: Hannus, *Bormystrs* 1465 ARP I 1050. CECHMISTRZ: *Nicolaum Czechmistrz* 1462 Hel II 3662. DWORAK: Bona ... Kielbovo *Iacobi Dworak* 1497 Matr II 804. DZIUBA: *Wenczek Dzywba*, ortulanus de Lubolya 1500 Kacz 9042. DZIUBKA: *Petrus Dzubka* 1500 AGZ XV 3031. FURMAN: Dominus *Benedictus Furman* de Marquacz 1455 AC I 1854. GAJDOSZNIK: Pro homine ... Haydosznyk ... de Dvbovycza ... hominem *Gaydosnyk* 1478 AGZ XIX 1597. GIGACZ: Nicolaus dedit ... tria stadia agri penes *Gigacz* 1494 PrF I s. 217. GRABARZ: *Mathiam Grabarz* (de Lubcza) 1483 U 6057. GRAF: *Iohanne Graff*, notari(o) 1475 Inscr 1445. GRYFNIK: *Jhan Griffnyk* de Creszlawicz 1476 Kacz 7647. IGLARZ: Ffaber(-) ... *Gregors Yglars* 1476 PtCr 643. JADWO, JEDWO: *Nicolaus Jadwo*, civis nostre civitatis 1459 ŁNW 511. JAWNY: Nobil(is) *Martinus Jawny* de Colcino 1473 Hel II 4108. JEDYNAK: Bona ... *Iohannis Jedinak* ... de Boyanovo in districtu Plocensi 1479 Matr II 909. KALANNY: Pro C<ho>dor alias *Calanny* 1453 AGZ XII 2717. KANONIK: *Mathiam Canonyk* 1497 Bob 289. KAPŁANIEC: *Gregorius Kaplaniecz* de Kotschitza (!), figulus 1499 Kacz 8979. KASTRZYŁO: Aream ... inter *Nicolaum Castrzilo* et Johannem Liss ... iacentem 1494 RSW 226. KLUCZNIK: Contra ... *Iohannem Clucznyk*, kmethon(em) de ... Vythowicze 1489 Inscr 1468. KOMIK: Nobilis *Iwanko Comyk* de Podvyssokye 1495 AGZ XV 2478. KOMPAN: *Martinus Johannis Compan* de Gdancz (!) 1458 AS I s. 154. KONARZEC: *Jan Konarzecz* de Thiniecz 1500 Kacz 9077. KOTLARZ: *Stanislaus Kotlarzs* 1467 Kacz 7037. KOWACZ: Pogonya, villa ... cuius haeres *Stephanus Kowacz* de domo Serpentum 1470–1480 DłBen II s. 190. KOWALEC: Laboriosus *Nicolaus Cowal* de Grochowiska 1458 AC II 550. KOWALEK, KOWALKO: *Kowalek* ... inter mansos kmethonum *Covalek* et Thomae 1487 Ziel 45 s. 168. KOWALKA: (Kmetho ville Powszyno) *Covalka* 1499 IPłoc s. 153. KSIAŻĄTKO: *Xanzathko* dedi florenum 1472 RachKról s. 50. KSIAŻNIK/KSIEŻNIK: Molendinatoris dicti *Xyaznik* 1470–1480 DłBen II s. 480. KUCHMISTRZ: Scabin(us) ... *Albertus Cuchmystrzs* 1478 ARP II 1297. KUM, KUMO: *Nicolaus Kwmo* cum uxore sua 1469 RSW 102. KUMALA: Kmethon (em) in Nathkoucice dict(um) ... *Kvmałya* 1499 AGZ XVIII 2724. KUMALKA: Kmetho(-) ... *Kumalka Iacob* 1492 AGZ XVIII 2273. ŁOŻNY: Inter Sokoly ab una et *Martinum Losny* de armis Dambrowy ex utraque parcium 1460 Tym s. 176. ŁUCZNIK: Nobilis *Olesko alias Lucznyk* de Sroki 1464 AGZ XV 3274. MACOCHA: *Maczosche*, patruu Allexandri 1457 AGZ XV 78. MAMA: ... thy myala dobrovolnye puszczyc kmecza ... a thegosz *Stanislaum Mama* wzyala y thegom u czyebye zasthal 1486 Warsz 1581. MAMKA: Nobilis *Stanislaus Mamka* de Kawyeczino 1487 AC II 1864. MIECHOWNIK: Ingeniosus *Stanislaus Myechownyk* cum Dorothea coniuge 1492 ACL II 800. MIEZYNEK (SSNO Mieżynek): *Michael Meszinek* 1453 Trz 120. MITRĘGA: *Stanislaus Drabek dictus Mytranga* de Polyno 1496 BSąd s. 405. MŁYNARZ: *Valentinus Mlinarz*, pistor 1482 Kacz 8011. MŁODY MISTRZ: Present(e) ... *Nicolao Mlodi Mysztrz*, cive Plocensi 1458 Płoc 169. MŁYNARCZYK: ... cum

eodem *Mlinarczik Maczek* 1469 AGZ XVIII 36. MOCARZ: *Mathias Moczarz* de Moczarze *Nyemyrowycz* 1486 ZHer 657. MOCNY: *Platea Textorum* (in civitate Brestensi) ... *Petrus Moczny* 1494 IBrzes s. 366. MYDLARZ: *Provid(u) civ(em) Premisliensem* ... *Stephanum Midlarzs* 1474 AGZ XVII 1034. NANAJEK, NANAJKO: *Generosus Nicolaus Nanayko* de Wyeloglowy 1471 Hel II 4030. NOŻEWNIK: *Mathis Noszewnyk* 1471 Gp s. 212. OCIEC: *Sagittari(us)* ... *Stanislaus Oczyecz* 1471 Gp s. 220. OKOŁ: *Ab homine* ... *Okol* de Lowczicze 1457 AGZ XV 29. OLEJKARZ: *Coram* ... *scabin(o)* ... *Iacobus (!) Oleycasz (!)* 1459 Trz 162. PANCERNIK: *Domus* (in civitate Cracoviensi) ... *quam Thomas Panczernik inhabitat* 1470–1480 DłBen I s. 88. PANEWNIK: *Famosorum Frederici Wietrich et Stanislai Panewnyk*, *Bochnensium* 1499 Hel II 4512. PANOSZA: *Andr. Panosza* 1488 KoZ II s. 131. PANOSZKA: *Stanislaus Panoska* 1477 AGZ XVIII 976. PARTACZ: *Petrus Partatez (!)* de Przegynye 1488 Kacz 8372. PASIRB: *Iohannis Pasyrb* et *Dorothee*, coniugum de Cracouia 1475 Inscr 1119. PASTUCH: *Martyn Pastuch* (kmetho) 1465 AGZ XVI 205. PASTUCHA: *Laborioso Bartosch dictus Pasthucha* de Garaschewo 1485 AC I 756. PASTURCZYK: *Apud Mathiam Pasthurczik* ... in Nowa Nyeschowa 1480 AC III 519. PASTURZ: *Grandi* ... *Pastvz* dimidium mansum soluit 1494 Vizn s. 12. PIWOWAR: *Cum* ... *Iohanne Pywowar* de Squirnyevicze 1473 AC II 900. PLEBAN: *Woyteck Pleban* insinuavit super *Martinum pictorem* 1491 PtCr 1076. POCZESNY: *Providum Johannem Poczesny*, *pellificem* 1453 ARP I 559. POGORZAŁKA: *Provid(us)* ... *Mathias Pogorzalka*, *pistator(-) (! pro piscator)* 1459 ARP I 835. POGORZAŁY: *Radzieiow* ... *platea Brestensi* in suburbio ... *Petrus Pogorzali* 1494 IBrzes s. 384. POSEŁ: *Platea Thoruniensis* (in oppido Radzieiow) ... *Nicolaus Posel* de domo 1494 IBrzes s. 389. PRZEOR: *Super Nicolaum*, *kmethonem alias Przeor* 1455 Tmk s. 5. PRZYJACIEL: *Mathie dicto Przyaczel* (sororio nobilis *Nicolai Zarogowsky*, heredis de *Belany* et *Chelm*) 1480 Hel II 4224b. REJEK: *Litere Johannis Reyek* 1469 Jabl s. 39. ROBOTNIK: *Bartholomeus dictus Bartheke Robotnyk* 1497 BSąd s. 530. RYBAŁT: *Famoso Mathiae* (dat.) *Ribalth* de Dambrowa 1456 Matr I 267. RYBITW: *A Mathia Rybithw*, *kmethone* de Hoczow 1479 Trz 316. SEPNY: *A domino Petro Sepny* 1477 RachKról s. 204. SŁUŻEWIEC: *Doctori Mathie Słuzewecz*, *qui transivit in legacione ad dominum regem Polonie a dominis ducibus dedi 2 sexagenas grossorum latorum* in Czechanow 1482 Skarb 767. SŁUŻEWO: *Mathias Słuzewo* (nuncius regis Poloniae) 1489 CEp III 337. STAJENNY: *Nicolaus Steyenny (!)* de Bochna 1473 PtCr 612. STAWOWNIK: *Nicolaus Stawownik* *mediam sexagenam solvit* 1470–1480 DłBen III s. 42. STAWOWY: *Nicolao* (dat.) *Stavovy* 1468 Hel II 3937. STOLARCZYK: *Johannes* ... *recognovit se teneri debitorie marcam Martino Stolarczik* 1489 PtCr 1027. STRADZA: *Nicolaus Stradza* ... *subditus de Arenis* 1456 ARP I 678. STRYCHARZ, STREJCHARZ: *Albertus Strycharz* 1451 ARP I 487. SZAFARCZYK: *Present(e) discret(o) Marhia Schafarczik* (cive) *Leopoliens(i)* 1485 ACL I 1298. SZAFAREK: ... *super providum Swyatoslaum Safarek*, *fabrum castris et suburbi Leopoliensis* 1476 AGZ XV 1531. SZAFERNIAK: *Kmethon(em)* in villa *Jablonka* ... *Szafernak* 1480 AGZ XVI 1406. SZAREK: *Scharek* 1452 Tym s. 332. SZAROCH: *Vizna* ... *Albertus Scharoch* *dimidium mansum soluit* 1494 Vizn s. 1. SZCZYTNIK: *Contra* ... *Iohannem Sczythnyk* 1488 ACL I 2268. SZURZA: *Johannes Szusza* ... *recognovit se mutuare seu acomodare mediam terciam sexagenam Martini Trzy Gege* 1460 ŁNW 514. ŚKLARCZYK: *Martinus pictor fideiussit Johannem Sklarczik statuere* 1480 PtCr 769. ŚWIECZNY: *Domum sitam in platea Pistorum* ... *inter Szwyeczny* et *inter Krzysek* 1483 ŁNW 970. ŚWIEKIER: *Bona* ... *Bartholomei Szwiekier* ... in *Gluchowo* 1497 Matr II 905. TULNIK: *Jan Tulnyg* ... *dedit XVIII grossos* 1458 Kacz 6410. TYWUNIEC: *Super* ... *Vassyl Thywunum* ... in *Strzelky* 1452 AGZ XIX 2708. TYWUNKO: *Thywunko* ... *kmethon(em)* de *Stanymirz* 1498 AGZ XV 2698. WĄGRODNY, WĄGRODNI: *Schimec Wangrodny* *dedit marcam* 1453 Kacz 6140. WDOWIEC: *Kmetho Nicolaus dictus Wdouecz* 1462 AGZ XIII 4921. WIELGOSZ: *Discretus Stanislaus Wyelgosz* de *Brzosdowcze* 1491 ACL II 433. ZAMOŻNY: *Jacobo Sulkovsky bona* ... *Iohannis Zamoschny* ... in *districtu Silirziensi (!)*, *data sunt* 1497 Matr II 995. ZDUNAK: *Albertus Johannis Sdunak* de *Proschowycze* 1480 AS I s. 246. ZDUNIEK: *Martinus Zdunyek* *montanus* 1464 Prand s. 499. ZEGARNIK: *Zegarnik* de *Wyeliczka* 1467 Kacz 7017. ZIEMIENIN, ZIEMIENIN: *Per ministerialem terre Premisliensis Bartholomeum dictum Zyemyanyn* 1484 AGZ XVII 1895. ZŁOTARZ: *Iwan Maxymowicz cum Zlotharz* 1456 AGZ XIX 2755. ŻEBRACZEK: *Haws of sinte Niclas gasse czwischen Szembraczken und Czarny Maczken* 1458 PtCr 512. ŻOŁNIERZ: *Nobilis Nicolaus Zolnyerz*, *heres de Horupnyk diocesis Helmensis (!)* 1486 ACL I 1460.

Zajmiemy się teraz budową językową nazwisk odapelatywnych, czyli pierwotnych przezwisk-przydomków, a zwłaszcza problemem różnic, jakie zachodziły pomiędzy nimi a wyrazami pospolitymi.

Struktura językowa nazwisk odapelatywnych w porównaniu z wyrazami pospolitymi

Jak już powiedziano wyżej, nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki, tworzone były od rzeczowników pospolitych, przymiotników i czasowników przez dodanie różnych sufiksów, przez derywację paradygmatyczną lub przez kompozycję (przewiska złożone). np *Rak-ala* < rak, *Mroz-oń* < mróz, *Dusz-ota* < dusza, *Lat-ala* < latać; *Slug* < sługa, *Płosz* < płoszyć, *Waligóra*, *Wszystkim Swak*.

Pytanie o to, czy nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki, były pod względem budowy językowej takie same, jak wyrazy pospolite, zajmuje językoznawców od dawna. Idzie tu o identyczność podstawy i sufiksu, który jest wyrazistym elementem zarówno nazwiska, jak i wyrazu pospolitego oraz o znaczenie konstrukcji, w przypadku nazwisk, genetyczne. Jedni uważają, że nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki, miały odmienną strukturę językową niż wyrazy pospolite (Kowalik-Kaleta 1983, 242–48, Kaleta 1998, 73–86), inni nie zgadzają się z tą opinią (Cieślakowa 1994). Analiza struktury nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków, zakończonych poszczególnymi sufiksami w porównaniu z rzeczownikami pospolitymi zakończonymi takimi samymi sufiksami przeprowadzona w książce pt. *Przewiska i przydomki w średniowiecznej Polsce (XII–XV w.)* (Kowalik-Kaleta, w druku) pozwoliła ostatecznie odpowiedzieć na to pytanie. Wzięto w niej bowiem pod uwagę wszystkie staropolskie przezwiska i przydomki utworzone przez sufiksację i derywację paradygmatyczną zawarte w historycznych źródłach drukowanych, a umieszczone w SSNO, i porównano je z pełnym zasobem rzeczowników pospolitych zawartych w *Słowniku staropolskim* (Sstp). Rzeczowniki te zostały omówione w niezwyklej wagi wydawnictwie pt. *Słowotwórstwo doby staropolskiej. Przegląd formacji rzeczownikowych*, pod red. K. Kleszczowej (Kl). Porównanie to ukazało w sposób niewątpliwy odmienną strukturę językową większości typów przezwisk i przydomków w stosunku do rzeczowników pospolitych. Pozwoliło też wskazać sufiksy występujące wyłącznie w przezwiskach i przydomkach, a nieobecne w rzeczownikach pospolitych doby staropolskiej, a także inne interesujące właściwości systemu nazwisk odapelatywnych, pierwotnie przezwisk i przydomków. Szczegółowe wnioski przedstawione zostały niżej.

Tu należy jeszcze poczynić uwagi co do potraktowania pewnej części materiału. Niektóre przezwiska i przydomki mogły mieć podwójną motywację językową, tzn. mogły być tworzone zarówno od wyrazów pospolitych, jak i od imion, np. nazwa *Groch-ota* mogła pochodzić od wyrazu pospolitego *groch* lub od imion *Gromi-sław*, *Grodzi-sław* (por. MSk). Wszystkie formy nazw osobowych przytoczone przez znakomitą badaczkę imion doby staropolskiej M. Malec w jej opracowaniach jako pochodzące od imion dwuczłonowych lub chrześcijańskich (MSs, MCh), a mogące ewentualnie pochodzić

także od wyrazów pospolitych, zostały z niniejszego opracowania wyłączone z uwagi na to, że i tak pozostał do analizy niezwykle obfity materiał przezwisk i przydomków o niewątpliwie odapelatywnej proveniencji.

Znaczną grupę przezwisk i przydomków stanowiły nazwy złożone, nieznanne jako wyrazy pospolite, jak podano już wcześniej. Powstały one jako przezwiska, tj. w płaszczyźnie antroponimicznej. Składają się z dwóch wyrazów połączonych w tzw. zrost, np. *Krzywogłowy*, *Wozimąka*, *Częstopijan*, *Krowinoga* lub stanowią zestawienie dwóch wyrazów, np. *Chudy Piotr*, *Gęsi Ogon*. Niekiedy stanowią wypowiedzenia, np. *Wszystkim Swak*. Nazwiska złożone charakteryzowały najczęściej ich nosiciele bezpośrednio, mówiły o ich cechach fizycznych, zachowaniach i czynnościach wykonywanych stale lub dorywczo lub o wydarzeniach, w których uczestniczyli. W niniejszej książce nazwiska te zostały przedstawione z wykorzystaniem dwóch artykułów M. Malec (1974, 1975).

Nazwiska odapelatywne zakończone sufiksami prostymi

Badania przedstawione szczegółowo w książce pt. *Przezwiska i przydomki w średniowiecznej Polsce (XII–XV w.)* (Kowalik-Kaleta, w druku) pokazały, że staropolskie nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki, tworzone były od rzeczowników pospolitych, przymiotników i czasowników przez dodanie 142 sufiksów prostych (przy czym odmiany rodzajowe sufiksów liczone jako oddzielne jednostki). Liczba jednostek przezwiskowych z poszczególnymi sufiksami była zróżnicowana i wynosiła od 1 do 375.

Sufiks *-ek* (wraz z rzadko pojawiającą się dialektyczną odmianą północnopolską *-k*) wysunął się na pierwsze miejsce, utworzył 375 przezwisk i przydomków odcinając się olbrzymią frekwencją od pozostałych sufiksów.

Następny był sufiks *-ka*, który utworzył 198 przezwisk i przydomków, tj. nieomal o połowę mniej niż sufiks *-ek*. Obydwa sufiksy o największej frekwencji mają w podstawie spółgłoskę *-k-*.

Nieco mniej jednostek przezwiskowych, tj. 144, utworzył sufiks *-ała* przybierający czasem postać rodzaju męskiego *-ał* lub nijakiego *-ało*.

W podstawie dwóch kolejnych sufiksów, które utworzyły więcej niż po 100 przezwisk i przydomków, powtórzyła się spółgłoska *-k-*. Są to sufiksy: *-ik/-yk*, który utworzył 111 przezwisk oraz *-ak*, który utworzył 104 przezwiska i przydomki.

Cztery dalsze sufiksy utworzyły więcej niż po 50 przezwisk i przydomków. Są to sufiksy: *-osz*, *-osza* – 83 przezwiska, *-ec* – 78 przezwisk, *-isz/-ysz*, *-isza/-ysza* – 76 przezwisk oraz *-ko* – 66 przezwisk. Powtarza się w nich podstawowa spółgłoska *-k-*, zaś spółgłoski *-sz-* i *-c-* pojawiły się po raz pierwszy w sufiksach często tworzących przezwiska i przydomki.

29 sufiksów utworzyło między 11 a 50 przezwisk i przydomków. Były to sufiksy (liczbę utworzonych przezwisk podano w nawiasach): *-acz* (45), *-usz*, *-usza* (45), *-ina/-yna*, *-in/-yn*, *-ino* (45), *-el*, *-ela* (42), *-an*, *-ana*, *-ano* (41), *-no*, *-na* (34), *-ło*, *-ła* (33), *-nik* (32), *-och*, *-ocha* (31), *-ich/-ych*, *-icha/-ycha* (30), *-asz*, *-asza*, *-aszo* (28), *-oń* (27), *-ota*, *-ot*, *-oto* (27), *-ej* (24), *-eń* (23), *-uch*, *-ucha* (23), *-aj* (22), *-esz*, *-esza*

(19), *-ica/-yca* (19), *-ał, -ała* (18), *-iło/-yło, -ił/-ył* (17), *-ęta, -ęt, -ęto* (17), *-oła, -oł* (15), *-ut, -uta, -uto* (15), *-awa* (15), *-ny* (14), *-ech* (13), *-la* (13), *-uła, -uł* (13).

Prawie tyle samo sufiksów, bo 28, utworzyło od 3 do 10 przezwisk i przydomków. Są to sufiksy: *-czyk* (10), *-ił/-ył* (9), *-sza, -sz* (8), *-ol, -ola* (8), *-uła, ul* (8), *-arz* (6), *-on, -ono* (6), *-owo, -ewo* (6), *-uj* (6), *-ost, -osta* (6), *-ach* (5), *-ch* (5), *-cz, -cza* (5), *-iga/-yga* (5), *-un, -una* (5), *-ca* (4), *-ęga* (4), *-oj* (4), *-uk* (4), *(-inia)/-ynia, (-iń)/-yń* (4), *-nia, -nio* (4), *-ta* (4), *-ęda* (3), *-im/-ym, -ima* (3), *-ania* (3), *-ar, -ara* (3), *-or, -ora* (3), *-isko* (3).

10 sufiksów utworzyło po dwa przezwiska-przydomki: *-am, -dło, -en, -ę, -ist, -ista* (łącznie 2), *-niak, -ok, -owy, -unia, -uń* (łącznie 2), *-ur, -ura* (łącznie 2).

28 sufiksów utworzyło po jednym przezwisku: *-any, -ań, -asa, -at, -ag, -ba, -da, -enie, -er, -erz, -eto, -ęba, -ida, -yka, -isty, -ita, -uba, -ocz, -ołt, -oma, -omy, -orza, -sa, -owie, -ucz, -wa, -yra, -yrz*.

Sufiksy proste tworzące wyłącznie nazwiska odapelatywne – nie występujące w rzeczownikach pospolitych

Wystąpiło 59 sufiksów, które tworzyły wyłącznie nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki, nie występowały natomiast w rzeczownikach pospolitych w dobie staropolskiej. Jest to ponad 1/3 wszystkich sufiksów tworzących nazwiska odapelatywne. Są wśród nich sufiksy o dużej, średniej i małej frekwencji. Sufiksy te podano poniżej w porządku według frekwencji. Przedstawia je zestawienie nr 1. Przy sufiksach posiadających dwie i więcej odmian rodzajowych, podane zostały obydwie odmiany.

Zestawienie 1. Sufiksy proste tworzące wyłącznie nazwiska odapelatywne – niewystępujące w rzeczownikach pospolitych. XII–XV w.

W nawiasie podano liczbę jednostek nazwiskowych zakończonych danym sufiksem (układ wg frekwencji) – 59 sufiksów

-ała, -ał, -ało (144)
-ich/-ych, -icha/-ycha (30)
-oń (27)
-esz, -esza (19)
-iło/-yło, -ił/-ył (17)
-ęta, -ęt, -ęto (17)
-ut, -uta, -uto (15)
-ny (14)
-osza (14)
-czyk (10)
-oła (-oł) (10)
-isza/-ysza (10)
-ela (-el) (9)
-ił/-ył (9)
-sza, -sz (8)
-ol, -ola (8)
-uła, -ul (8)
-on, -ono (6)

-owo, -ewo (6)
 -ost, -osta (6)
 -ach (5)
 -ch (5)
 -cz, -cza (5)
 -iga/-yga (5)
 -ega (4)
 -nia, -nio (4)
 -oj (4)
 -ta (4)
 -uk (4)
 -ala (-al) (3)
 -usza (3)
 -ła (-ło) (3)
 -asza, -aszo (-asz) (3)
 -ęda (3),
 -im/-ym, -ima (3),
 -ania (3),
 -ar, -ara (3),
 -am (2),
 -ino (-ina/-yna, -ino) (2)
 -niak (2),
 -ok (2),
 -ur, -ura (2)
 -ano (-an, -ana) (1), -any (1), -asa (1), -enie (1), -er (1), -eto (1), -ęba (1), -ida (1), -isty (1), -ita (1), -ołt (1),
 -oma (1), -orza (1), -owię (1), -ucz (1), -yra (1), -yrz (1)

Sufiksy proste występujące częściej w nazwiskach odapelatywnych, rzadziej w rzeczownikach pospolitych

Wystąpiły ponadto 23 sufiksy, które tworzyły znaczną liczbę nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków (od 6 do 69), a tylko nieliczne rzeczowniki pospolite (1–6). Przedstawia je zestawienie nr 2.

Zestawienie 2. Sufiksy proste występujące częściej w nazwiskach odapelatywnych, rzadziej w rzeczownikach pospolitych. XII–XV w.

W nawiasie podano liczbę rzeczowników pospolitych i nazwisk (układ wg frekwencji nazwisk) – 23 sufiksy

Nazwiska	Rzeczowniki pospolite
-osz (69)	-osz (2) > (-osza)
-isz/-ysz (66)	-isz/-ysz (4) > (-isza/-ysza)
-usz (42)	-usz (3)
-an, -ana (38)	-an, -ana (3)
-el (33)	-el (14)
-eń (23)	-eń (nieliczne)
-no (22)	-no (5)
-och, -ocha (31)	-och, -ocha (2)
-asz (24)	-asz (1)

-ej (24)	-ej (4)
-aj (22)	-aj (6)
-uch (19)	-uch (6)
-al (15)	-al (3)
-awa (15)	-awa (5)
-ech (13)	-ech (6)
-la (13)	-la (2)
-uła (12)	-uła (2)
-ot (7)	-ot (5)
-uj (6)	-uj (1)
-oł (6)	-oł (3)
-un (-una) (5)	-un (3)
-inia/-ynia (4)	-inia/-ynia (2)
-ucha (4)	-ucha (2)

W zestawieniu tym pominięto sufiksy występujące w trzech, dwóch lub jednym nazwisku.

Jak widać, na 142 sufiksy tworzące nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki, 59 występowało wyłącznie w nazwiskach, brak tych sufiksów w rzeczownikach pospolitych, zaś 23 sufiksy utworzyły znacznie więcej nazwisk niż rzeczowników pospolitych. W tych ostatnich pojawiały się one sporadycznie. Wynikałoby z tego, że 82 sufiksy na 142 występujące w nazwiskach, czyli ponad 1/2, można nazwać sufiksami nazwiskowymi.

Sufiksy proste wspólne dla nazwisk odapelatywnych i rzeczowników pospolitych

Wystąpiło 16 sufiksów wspólnych dla nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków oraz rzeczowników pospolitych w proporcjach zbliżonych do równoważnych, jeśli idzie o liczbę nazwisk z jednej strony, a rzeczowników pospolitych z drugiej. Niżej przedstawiono listę tych sufiksów.

Sufiksy proste wspólne dla nazwisk odapelatywnych i rzeczowników pospolitych

(według frekwencji utworzonych przez nie nazwisk) – 17 sufiksów

-ek
 -ka
 -ik/-yk
 -ak
 -ec
 -ko
 -acz
 -ina/-yna, -in/-yn
 -el
 -ło
 -nik
 -ota
 -ical/-yca
 -arz

-ca	4	nazwiska//	-ca	częsty	w	apelatywach
-or	2	"	//	-or	"	"
-isko	3	"	//	-isko	"	"

Różnice w strukturze językowej nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków zakończonych sufiksami prostymi w porównaniu z rzeczownikami pospolitymi

Dotychczas zajmowaliśmy się sufiksami wykazując, że istniały znaczne różnice pomiędzy sufiksami tworzącymi nazwiska odapelatywne z jednej strony, a tworzącymi rzeczowniki pospolite, z drugiej. Obecnie zajmiemy się strukturą językową tych nazwisk, pierwotnych przezwisk i przydomków z jednej strony, a rzeczowników pospolitych z drugiej. Były one zakończone 17-oma sufiksami wspólnymi dla jednej i drugiej kategorii wyrazów. Chcemy dać odpowiedź na pytanie, czy struktura językowa i znaczenie tych nazwisk oraz paralelnych rzeczowników pospolitych były jednakowe. Aby odpowiedzieć na to pytanie porównano strukturę językową nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków z jednej strony i rzeczowników pospolitych doby staropolskiej z drugiej, uwzględniając szereg parametrów (Kowalik-Kaleta, w druku).

Wyniki tej analizy pozwoliły zauważyć wiele różnic, które zostaną tu przedstawione.

Odmierna łączliwość sufiksów ze względu na fonetyczny wygłos podstawowych rzeczowników w nazwiskach odapelatywnych, pierwotnych przezwiskach i przydomkach oraz w apelatywach – obejmuje tylko sufiks *-ik/-yk*

Wystąpiło zjawisko odmiennej łączliwości sufiksów w nazwiskach odapelatywnych w stosunku do rzeczowników pospolitych w zakresie tylko jednego sufiksu, tj. sufiksu *-ik/-yk*.

W nazwiskach sufiks ten łączył się z podstawami zakończonymi na spółgłoski twarde, miękkie i funkcjonalnie miękkie, podczas gdy w rzeczownikach pospolitych tylko z podstawami zakończonymi na spółgłoski miękkie i funkcjonalnie miękkie (Łoś 1925, 67–68). Stąd nazwiska typu *Babik* < baba, *Kwiecik* < kwiat, *Krowik* < krowa, *Smolik* < smoła, *Zadzik* < zad o strukturze nieznanej rzeczownikom pospolitym.

Dodawanie w nazwiskach odapelatywnych, pierwotnych przezwiskach i przydomkach, sufiksów o męskim rodzaju gramatycznym do podstaw żeńskiego i nijakiego rodzaju gramatycznego oraz sufiksów o żeńskim rodzaju gramatycznym do podstaw męskiego i nijakiego rodzaju gramatycznego vs. zgodność rodzaju gramatycznego sufiksu i podstawy w rzeczownikach pospolitych

Zjawisko odmiennej łączliwości sufiksów ze względu na rodzaj gramatyczny podstawy w nazwiskach odapelatywnych w stosunku do rzeczowników pospolitych obejmowało najczęściej występujące sufiksy, a to *-ek*, *-k*, *-ka*, *-ik/-yk* i *-ko*. Zjawisko to nie wystąpiło we wszystkich nazwiskach zakończonych danym sufiksem, a jedynie w ich części. W pozostałych nazwiskach rodzaj gramatyczny podstawy i sufiksu były zgodne, podobnie jak w apelatywach. Szczegóły przedstawiono niżej.

Sufiks -ek, -k. Sufiks *-ek, -k* był dodawany przy tworzeniu nazwisk odapelatywnych r. męskiego do rzeczowników pospolitych rodzaju żeńskiego i nijakiego, podczas gdy w rzeczownikach pospolitych sufiks *-ek* dodawany był wyłącznie do rzeczownikowych podstaw męskiego rodzaju gramatycznego. W wyniku tego powstały nazwiska typu *Cebulek* < cebula, *Gąsek* < gęś, *Mogilek* < mogiła, *Uzdek* < uzda, *Rząsek* < rząsa, *Latek* < lato, *Runek* < runo ‘ostrzyżona wełna owcza’. Struktury tego typu nie są znane rzeczownikom pospolitym. Zjawisko to objęło 34 nazwiska odapelatywne utworzone od rzeczowników pospolitych r. żeńskiego i 5 utworzonych od rzeczowników r. nijakiego, łącznie 39 nazwisk. W trzech nazwiskach doszło do zmiany plurale tantum w rzeczowniku pospolitym na liczbę pojedynczą w przezwisku (np. *Niebiosek* < niebios). W pozostałych nazwiskach występuje zgodność rodzaju gramatycznego podstawy i sufiksu, tak jak to ma miejsce w rzeczownikach pospolitych.

Sufiks -ka. Sufiks *-ka* był dodawany w nazwiskach odapelatywnych, pierwotnych przezwiskach i przydomkach do podstaw rodzaju męskiego zakończonych na spółgłoskę oraz rzadko do podstaw rodzaju nijakiego (np. *Bobka* < bob, bób, *Ogonka* < ogon, *Roczka* < rok, *Traczka* < tracz ‘robotnik pracujący przy obróbce drzewa’, *Tretka* < tret ‘schód, krok’; *Sitka* < sito). Zjawisko to obejmowało 33 nazwiska odapelatywne utworzone od rzeczowników pospolitych rodzaju męskiego zakończonych na spółgłoskę i dwa nazwiska utworzone od rzeczowników pospolitych rodzaju nijakiego, łącznie 35 nazwisk. Ponadto występowały nazwiska regularne, w których sufiks *-ka* dodawany był do rzeczowników r. żeńskiego (np. *Brzytewka* < brzytwa, *Gadzinka* < gadzina, *Świtka* < świta ‘sukmana’). Natomiast w rzeczownikach pospolitych sufiks *-ka* dodawany był do podstaw żeńskiego rodzaju gramatycznego i do rzeczowników rodzaju męskiego zakończonych na *-a* typu *wojewoda*. W nazwiskach dwukrotnie zmianie uległa liczba: plurale tantum rzeczownika pospolitego zmieniło się na liczbę pojedynczą przezwiska (*Jagielka* < jagły ‘ziarna prosa’).

Sufiks -ik/-yk. Sufiks *-ik/-yk* dodawany był w nazwiskach odapelatywnych, pierwotnych przezwiskach i przydomkach do podstaw rodzaju żeńskiego (np. *Babik* < baba ‘babka, staruszka, położna’), podczas gdy w rzeczownikach pospolitych sufiks *-ik/-yk* dodawany był tylko do podstaw męskiego rodzaju gramatycznego. Zjawisko to objęło 20 nazwisk utworzonych od rzeczowników pospolitych o żeńskim rodzaju gramatycznym i 5 utworzonych od rzeczowników pospolitych r. nijakiego (np. *Krostek* < krosta, *Uszyk* < ucho), łącznie 25 przezwisk. Ponadto w nazwiskach zmianie uległa liczba: plurale tantum rzeczownika pospolitego zmieniło się na l. pojedynczą nazwiska (*Rupik* < rupie ‘larwy gzów’).

Sufiks -ko. Sufiks *-ko* nijakiego rodzaju gramatycznego łączył się w nazwiskach odapelatywnych, pierwotnych przezwiskach i przydomkach, z rzeczownikowymi podstawami rodzaju męskiego i żeńskiego (np. *Krzyczko* < krzyk, *Panko* < pan, *Pieńko* < pień; *Kapustko* < kapusta, *Rzeczko* < rzeka, *Żyłko* < żyła). Inaczej w rzeczownikach pospolitych, gdzie sufiks *-ko* łączył się z podstawami rzeczownikowymi gramatycznego rodzaju nijakiego.

Rozszerzenie zakresu gramatycznego podstaw nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków, w stosunku do rzeczowników pospolitych

Niekiedy brak było zgodności co do zakresu gramatycznego podstaw, od których tworzone nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki z jednej strony, a rzeczowniki pospolite z drugiej. Np. nazwiska zakończone sufiksem *-ek, -k* tworzone, między innymi, od przymiotników, które nie stanowiły podstaw rzeczowników pospolitych. Niżej ukazano tego rodzaju różnice.

Nazwiska zakończone sufiksem *-ek, -k* – rozszerzenie podstawy derywacyjnej nazwisk o przymiotniki. Powstały nazwiska typu *Bogatek* < bogaty, *Brudek* < brudny, *Dłużek* < długi, nieznane w płaszczyźnie apelatywnej doby staropolskiej.

Nazwiska zakończone sufiksem *-ik/-yk* – rozszerzenie podstawy derywacyjnej nazwisk o czasowniki. Powstały nazwiska typu *Dyszyk* < dyszeć, *Gamlík* < gamlać ‘mówić niewyraźnie’, *Wrzeszczyk* < wrzeszczeć, nieznane w płaszczyźnie apelatywnej doby staropolskiej.

Nazwiska zakończone sufiksem *-ec* – rozszerzenie podstawy derywacyjnej nazwisk o czasowniki. Powstały nazwiska typu *Kłapiec* < kłapać, *Obalec* < obalać ‘powodować upadek’, *Obieciec* < obiecać, nieznane w płaszczyźnie apelatywnej doby staropolskiej.

Nazwiska zakończone sufiksem *-ko* – rozszerzenie podstawy derywacyjnej nazwisk o przymiotniki i czasowniki, podczas gdy rzeczowniki pospolite zakończone sufiksem *-ko*, o znaczeniu zdrobniałym, były tworzone tylko od rzeczowników r. nijakiego. Powstały nazwiska typu *Czarnko* < czarny, *Młodko* < młody; *Niewstajko* < nie wstawać, *Trzymko* < trzymać, nieznane w płaszczyźnie apelatywnej doby staropolskiej.

Nazwiska zakończone sufiksem *-el* – rozszerzenie podstawy derywacyjnej nazwisk o przymiotniki i to oznaczające barwy i cechy budowy ciała, które nie stanowiły podstaw dla rzeczowników pospolitych, np. *Rudel* < rudy, *Krępiel* < krępy. Powstały nazwiska o strukturze nieznanej w płaszczyźnie apelatywnej doby staropolskiej.

Nazwiska zakończone sufiksem *-ło* – rozszerzenie podstawy derywacyjnej nazwisk o przymiotniki reprezentowane jednym tyło nazwiskiem. Powstało nazwisko typu *Burło* < bury ‘ciemno-szary’, struktura nieznana w płaszczyźnie apelatywnej doby staropolskiej.

Nazwiska zakończone sufiksem *-ota, -ot* – rozszerzenie podstawy derywacyjnej nazwisk o rzeczowniki. Powstały nazwiska typu *Głogota* < głóg, głóg, *Rybota* < ryba, *Zębota* < ząb; *Grochot* < groch, struktury nieznane w płaszczyźnie apelatywnej doby staropolskiej.

Zawężenie zakresu gramatycznego podstaw nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków, w stosunku do rzeczowników pospolitych

Wystąpiło też zjawisko zawężenia baz derywacyjnych w nazwiskach odapelatywnych, pierwotnych przezwiskach i przydomkach w stosunku do rzeczowników pospolitych, które objęło nazwiska występujące nielicznie. Zawężenie dotyczyło nazwisk zakończonych trzema sufiksami: *-arz, -ca* oraz *-isko*.

Nazwiska zakończone sufiksem *-arz* – (6) tworzą tylko od rzeczowników, zaś rzeczowniki pospolite od rzeczowników i czasowników. Nazwiska zakończone sufiksem *-ca* – (4) tworzą tylko od rzeczowników i czasowników, zaś rzeczowniki pospolite od rzeczowników, przymiotników i czasowników. Nazwiska zakończone sufiksem *-isko* – (3) tworzą od rzeczowników, zaś rzeczowniki pospolite od rzeczowników i czasowników.

Zróżnicowanie leksykalno-znaniowe podstaw nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków, w stosunku do podstaw rzeczowników pospolitych

Istotną rolę w kreowaniu zróżnicowania pomiędzy nazwiskami odapelatywnymi, pierwotnymi przezwiskami i przydomkami, a rzeczownikami pospolitymi odegrało zróżnicowanie leksykalne podstaw, od których tworzą każdą z tych dwóch grup wyrazów. Innymi słowy: od pewnych grup znaczeniowych rzeczowników, przymiotników i czasowników tworzą nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki, a nie tworzą natomiast lub tworzą sporadycznie rzeczowniki pospolite. Niżej przedstawiono szczegóły dotyczące znaczenia podstaw nazwisk odapelatywnych zakończonych określonymi sufiksami w porównaniu ze znaczeniem podstaw paralelnych rzeczowników pospolitych.

Znaczenie podstaw nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków zakończonych sufiksami *-ek, -k*, w porównaniu ze znaczeniem podstaw paralelnych rzeczowników pospolitych

Wśród podstaw odrzeczownikowych nazwisk odapelatywnych zakończonych sufiksami *-ek, -k* przeważały rzeczowniki konkretne, tak samo jak i w odrzeczownikowych rzeczownikach pospolitych. Jednak pewna liczba nazwisk utworzona została od rzeczowników abstrakcyjnych (*Znojek* < *znoj*) lub związanych z życiem religijnym albo społecznym, jak nazwy godności kościelnych, funkcji związanych z obrzędami religijnymi i obrzędów religijnych (np. *Biskupek* < biskup, *Kapłanek* < kapłan, *Mieszporek* < mieszpor, *Kumek* < kum ‘ojciec chrzestny’). Wśród rzeczowników pospolitych zakończonych na *-ek, -k* nie spotykamy derywatów tworzących od tego rodzaju podstaw, wyjątkowy derywat od rzeczownika abstrakcyjnego *rozumek* (< *rozum*) ma znaczenie ‘człowiek mądry – o Adamie’, Kl 130).

Znaczenie podstaw nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków zakończonych sufiksem *-ka*, w porównaniu ze znaczeniem podstaw paralelnych rzeczowników pospolitych

Wśród podstaw nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków odrzeczownikowych zakończonych na *-ka* występowały rzeczowniki abstrakcyjne (np. *Biedka* < *bieda*, *Kabałka* < *kabała* ‘ustna tradycja u Żydów’, *Regułka* < *reguła* ‘zbiór przepisów, prawidło’, *Śmierotka* < *śmierć*), od których nie tworzą derywatów apelatywnych (Kl).

Znaczenie podstaw nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków zakończonych sufiksami *-ik/-yk*, w porównaniu ze znaczeniem podstaw paralelnych rzeczowników pospolitych

Nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki zakończone sufiksem *-ik/-yk* tworzą od grup znaczeniowych przymiotników, które nie stanowiły podstaw rzeczowników pospolitych. Należą tu przymiotniki określające wielkość i rozmiar, barwy, cechy fizyczne i psychiczne (por. Grzegorzczkowska i in. 1998, t. 2, 418–19), (np. *Czudnik* < czudny ‘piękny, doskonały’ Sstp, *Golik* < goły Sstp).

Znaczenie podstaw nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków zakończonych sufiksami *-ak*, w porównaniu ze znaczeniem podstaw paralelnych rzeczowników pospolitych

Znaczenie podstaw czasownikowych nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk zakończonych na *-ak* miało w większości negatywne nacechowanie (np. *Pieniak* < pnieć się, *Żartak* < żreć), inaczej niż czasownikowych podstaw rzeczowników pospolitych, które było neutralne.

Nazwiska zakończone na *-ak* tworzą od grup znaczeniowych przymiotników, które nie stanowiły podstaw rzeczowników pospolitych. Należą tu przymiotniki określające wielkość i rozmiar, barwy, cechy fizyczne i psychiczne (np. *Bielak* < biały, *Rdzak* < rdzy, por. Grzegorzczkowska i in. 1998, t. 2, 418–19).

Znaczenie podstaw nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk-przydomków zakończonych sufiksami *-ec*, w porównaniu ze znaczeniem podstaw paralelnych rzeczowników pospolitych

Nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki zakończone na *-ec* tworzą od grup znaczeniowych przymiotników, które nie stanowiły podstaw rzeczowników pospolitych. Należą tu przymiotniki określające wielkość i rozmiar, barwy, cechy fizyczne i psychiczne (np. *Bielec* < biały ‘siwy’, *Krzywiec* < krzywy, por. Grzegorzczkowska i in. 1998, t. 2, 418–19).

Znaczenie podstaw nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk-przydomków zakończonych sufiksami *-ko*, w porównaniu ze znaczeniem podstaw paralelnych rzeczowników pospolitych

Nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki zakończone na *-ko* (nieliczne) tworzą od grup znaczeniowych przymiotników, które nie stanowiły podstaw rzeczowników pospolitych. Należą tu przymiotniki określające wielkość i rozmiar, barwy, cechy fizyczne i psychiczne (np. *Czarnko* < czarny, por. Grzegorzczkowska i in. 1998, t. 2, 418–19).

Znaczenie podstaw nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk-przydomków zakończonych sufiksami *-ina/-yna*, *-in/-yn*, w porównaniu ze znaczeniem podstaw paralelnych rzeczowników pospolitych

Nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki zakończone na *-ina/-yna* tworzą od grup znaczeniowych przymiotników, które nie stanowiły podstaw rzeczowników pospolitych. Należą tu przymiotniki określające wielkość i roz-

miar, barwy, cechy fizyczne i psychiczne (np. *Bielina*, *Bielin* < biały ‘siwy’, *Głupczyzna* < głupi, por. Grzegorzczkova i in. 1998, t. 2, 418–19).

Znaczenie podstaw nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk-przydomków zakończonych sufiksami *-el*, w porównaniu ze znaczeniem podstaw paralelnych rzeczowników pospolitych

Nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki zakończone na *-el* tworzą od grup znaczeniowych przymiotników, które nie stanowiły podstaw rzeczowników pospolitych, tj. od przymiotników określających wielkość i rozmiar, barwy, cechy fizyczne i psychiczne (np. *Rudel* < rudy, *Krępiel* < krępy, por. Grzegorzczkova i in. 1998, t. 2, 418–19) oraz najczęściej od grup znaczeniowych czasowników o nacechowaniu negatywnym, które nie pojawiały się jako podstawy rzeczowników pospolitych (np. *Bździel* < bździć, *Gryzel* < gryźć).

Znaczenie podstaw nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk-przydomków zakończonych sufiksami *-lo*, w porównaniu ze znaczeniem podstaw paralelnych rzeczowników pospolitych

Nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki zakończone na *-lo* tworzą od grup znaczeniowych czasowników o nacechowaniu negatywnym (np. *Cisło* < cisnąć, *Skrudło* < skrudzić ‘brudzić’, *Zaziębło* < zaziębnąć się ‘stac się zimnym’), a jedynie przezwisko odprzymiotnikowe zostało utworzone od określenia barwy (*Burło* < bury), należącego do grupy znaczeniowej przymiotników, które nie stanowiły podstaw rzeczowników pospolitych (por. Grzegorzczkova i in. 1998, t. 2, 418–19).

Znaczenie podstaw nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk-przydomków zakończonych sufiksami *-ota*, w porównaniu ze znaczeniem podstaw paralelnych rzeczowników pospolitych

Nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki zakończone na *-ota* tworzą od grup znaczeniowych przymiotników, które nie stanowiły podstaw rzeczowników pospolitych (por. Grzegorzczkova i in. 1998, t. 2, 418–19). Należą tu przymiotniki określające wielkość i rozmiar, barwy (np. *Rusota* < rusy ‘rudawo-żółty’, *Wysota* ‘długi w pionie, dużego wzrostu’). Wyjątek wśród rzeczowników pospolitych stanowił rzeczownik *ciemnota* ‘ciemność’ < ciemny, który można uznać za określenie związane z barwami. Rzeczowniki pospolite odprzymiotnikowe zakończone sufiksem *-ota* były rzeczownikami abstrakcyjnymi, nazywającymi cechy (K1). Odprzymiotnikowe nazwiska określały zaś genetycznie nosiciela cechy. Istniało zatem zróżnicowanie pierwotnego znaczenia kategoryjnego tych formacji językowych w dwóch omawianych płaszczyznach językowych.

Nazwiska odczasownikowe zakończone na *-ota* miały znaczenie genetyczne ‘wykonawca czynności’ lub ‘nosiciel stanu’ w większości negatywnie nacechowane (np. *Stępota* < stąpać ‘iść’, ‘schodzić z właściwej drogi’ – ten kto zszedł z właściwej drogi, *Szepiota* < szepiotać ‘wadliwie wymawiać’ – ten kto wymawia wadliwie). Inaczej w rzeczownikach pospolitych, gdzie odczasownikowe rzeczowniki na *-ota* miały, jak podano w K1, znaczenie ‘nazwa czynności lub stanu’ (np. *chrapota* ‘chrypka’ < chrapać, chrapieć).

Odmienne genetyczne znaczenie nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków, w stosunku do paralelnych rzeczowników pospolitych oraz udział metafory i metonimii w kreowaniu odmiennego znaczenia

Genetyczne znaczenie nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków zakończonych na *-ek, -k* to ‘nosiciel cechy’, a nie deminutiwum’, jak w rzeczownikach pospolitych. Genetyczne znaczenie kategorialne nazwisk odczasownikowych zakończonych na *-ek, -k* to ‘wykonawca czynności’, znaczenie kategorialne pospolitych rzeczowników odczasownikowych to ‘nazwy czynności i stanów’, ‘nazwy obiektów’ i ‘nazwy lokatywne’ (K1).

Genetyczne znaczenie kategorialne nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków odrzeczownikowych zakończonych sufiksem *-ka* to ‘nosiciel cechy’. Natomiast pospolite rzeczowniki odrzeczownikowe zakończone na *-ka* to formy synonimiczne znaczeniowo w stosunku do podstawy lub deminutiwa, albo nazwy żeńskie utworzone od męskich (K1).

Różnice obejmowały też znaczenie kategorialne nazwisk odczasownikowych i odprzymiotnikowych zakończonych na *-ka* w stosunku do paralelnych apelatywów. Nazwiskom odczasownikowym, które oznaczały człowieka, należy przypisać znaczenie ‘wykonawca czynności’, tj. ‘ten kto wykonuje daną czynność’ (np. *Baczka* < baczyć), podczas gdy pospolite rzeczowniki odczasownikowe to nazwy czynności i rezultatów czynności (K1). Nazwiska odprzymiotnikowe zakończone na *-ka* miały genetyczne znaczenie kategorialne ‘nosiciel cechy’, a rzeczowników pospolitych – ‘nazwy obiektów’ (K1).

Genetyczne znaczenie kategorialne nazwisk odrzeczownikowych zakończonych sufiksem *-ak* to ‘nosiciel cechy’ ze względu na relację do przedmiotu nazwanego rzeczownikiem stanowiącym podstawę językową przezwiska’ (np. *Nosak* < nos, *Stopak* < stopa, *Zębak* < ząb, *Czartak* < czart), a więc zasadniczo różne niż odrzeczownikowych rzeczowników pospolitych, które miały znaczenie kategorialne ‘wykonawca czynności’ ze względu na obiekt czynności (typ *rybak* < ryba, K1).

Nazwiska odrzeczownikowe zakończone na *-ak* miały najczęściej genetyczne znaczenie kategorialne ‘nosiciel cechy’ oparte na metaforze lub metonimii, w rzeczownikach pospolitych to znaczenie występowało rzadko i miało charakter realny. Brak w nazwiskach znaczeń kategorialnych właściwych pospolitym rzeczownikom odrzeczownikowym, tj. synonimicznego z podstawą i znaczenia ‘istota młoda’.

Nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki odrzeczownikowe na *-ik/-yk*, miały genetyczne znaczenie kategorialne ‘nosiciel cechy’, zaś paralelne rzeczowniki pospolite – znaczenie synonimiczne z podstawą, rzadko ‘wykonawca czynności’ i ‘nosiciel cechy’.

Znaczenie kategorialne nazwisk odrzeczownikowych zakończonych na *-ko* to ‘nosiciel cechy’, znaczenie kategorialne rzeczowników pospolitych na *-ko* to formy zdrobniałe (K1).

Odrzeczownikowe i odprzymiotnikowe nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki zakończone na *-ina/-yna, -in/-yn*, miały znaczenie genetyczne ‘nosiciel cechy’, najczęściej o charakterze metaforycznym lub metonimicznym, natomiast

odrzeczownikowe rzeczowniki pospolite miały znaczenie synonimiczne w stosunku do podstawy, a odprzymiotnikowe – znaczenie nazw czynności i rezultatów czynności (Kl). Sufiks *-in/-yn* tworzył liczbę pojedynczą rzeczowników pospolitych od rzeczowników kolektywnych (*czeladzin* < coll. *czeladź*), podczas gdy odrzeczownikowe nazwiska na *-in/-yn*, miały genetyczne znaczenie kategoriale ‘nosiciel cechy’, podobnie jak i nazwiska odprzymiotnikowe. Dodać należy, że sufiksy *-ina/-yna*, *-in/-yn* występowały w nazwiskach obocznie (np. *Bielina*, *Bielin* < biały), podczas gdy w apelatywach każdy z nich miał odrębny zakres występowania i niósł odrębne znaczenie (Kl).

Nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki odczasownikowe zakończone na *-ło*, miały genetyczne znaczenie kategoriale ‘wykonawca czynności’ lub ‘nosiciel stanu’, podczas gdy rzeczowniki pospolite odczasownikowe miały znaczenie kategoriale ‘nazwy narzędzi’ (Kl).

Nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki zakończone sufiksem *-nik*, miały metaforyczne lub metonimiczne genetyczne znaczenie kategoriale ‘nosiciel cechy’ (np. *Biskopnik* < biskop ‘ktoś podobny do biskupa’, *Brzuchnik* < brzuch ‘ktoś brzuchaty’), zaś rzeczowniki pospolite miały realne znaczenie ‘nosiciel cechy’ oparte na cechach denotatu rzeczownika pospolitego (*miodownik* < miód, Kl). Ponadto nazwiska zakończone na *-ło* miały prawdopodobnie znaczenie kategoriale ‘nazwa miejsca’ metonimicznie odniesione do osoby (*Stodolnik* < stodoła).

Nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki zakończone sufiksem *-ota*, miały genetyczne znaczenie kategoriale ‘nosiciel cechy’, najczęściej metaforyczne i metonimiczne, rzeczowniki pospolite miały natomiast znaczenie kategoriale ‘abstractum’ (rzeczowniki abstrakcyjne, Kl). W nazwiskach sufiksy *-ota* i *-ot* występowały obocznie (*Grochota*, *Grochot*), w rzeczownikach pospolitych nosły one odmienne znaczenia: sufiks *-ota* ‘abstractum’, rzadko występujący sufiks *-ot* tworzył rzeczowniki pospolite o różnorodnym znaczeniu (np. *grzmot* < grzmieć, Kl).

Przewiska i przydomki odczasownikowe zakończone na *-el* miały znaczenie ‘wykonawca czynności’, odrzeczownikowe – metaforyczne i metonimiczne znaczenie ‘nosiciel cechy’ (*Dragiel* < drag ‘jak drag’), podczas gdy odrzeczownikowe i odczasownikowe rzeczowniki pospolite miały znaczenia różnorodne (Kl).

Odczasownikowe nazwiska zakończone na *-ło* miały genetyczne znaczenie kategoriale ‘wykonawca czynności’ lub ‘nosiciel stanu’ (np. *Przelazło* < przeleźć’), podczas gdy odczasownikowe rzeczowniki pospolite miały znaczenie kategoriale ‘nazwy narzędzi’.

Odrzeczownikowe nazwiska zakończone na *-ica/-yca* miały znaczenie kategoriale ‘nosiciel cechy’ oparte na metaforze i metonimii, podczas gdy odrzeczownikowe rzeczowniki pospolite miały znaczenie synonimiczne z podstawą, zdrobniałe lub oznaczały istotę płci żeńskiej. Nazwiska odprzymiotnikowe to genetycznie nazwy nosicieli cech, a odprzymiotnikowe rzeczowniki pospolite to najczęściej nazwy miejsca. Nazwiska odczasownikowe to genetycznie wykonawcy czynności, a odczasownikowe rzeczowniki pospolite to nazwy narzędzi (Kl).

Nieliczne nazwiska zakończone sufiksem *-isko* tworzone były od rzeczowników i miały metaforyczne lub metonimiczne znaczenie ‘nosiciel cechy’, podczas gdy kategoriale znaczenie rzeczowników pospolitych to nazwy miejsca i narzędzi (K1).

Zgodność w znaczeniu genetycznym nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk-przydomków oraz paralelnych rzeczowników pospolitych

Występowała rzadko zgodność w znaczeniu kategoriale nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków oraz rzeczowników pospolitych zakończonych tymi samymi sufiksami, przy uwzględnieniu różnicy wynikającej z metaforycznego lub metonimicznego charakteru przezwisk. Dotyczyła ona następujących nazwisk oraz rzeczowników pospolitych:

- zakończonych sufiksem *-acz* – zgodność znaczenia kategoriale ‘wykonawca czynności’ w odczasownikowych nazwiskach zakończonych sufiksem *-acz* (np. *Jąkacz* < jąkać) i w odczasownikowych rzeczownikach pospolitych (np. *budowacz* < budować) oraz zgodność znaczenia kategoriale ‘nosiciel cechy’ w nazwiskach i w rzeczownikach pospolitych zakończonych na *-acz*, utworzonych od rzeczowników i przymiotników, jednak w nazwiskach, pierwotnych przezwiskach i przydomkach, znaczenie ‘nosiciel cechy’ oparte było na metaforze i metonimii, zaś w rzeczownikach pospolitych miało charakter realny,
- zakończonych sufiksem *-nik* – zgodność znaczenia kategoriale ‘nosiciel cechy’ w nazwiskach odrzeczownikowych i odprzymiotnikowych (*Biskopnik* < biskop, *Zbożnik* < zbożny) i w odrzeczownikowych i odprzymiotnikowych rzeczownikach pospolitych, z tym, że w przezwiskach i przydomkach oparte ono było na metaforze i metonimii, a w rzeczownikach pospolitych miało charakter realny.

Inne cechy odróżniające nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki, od rzeczowników pospolitych. Nazwiska utworzone od przysłówek

Do innych cech odróżniających nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki, od rzeczowników pospolitych należało użycie sufiksów charakterystycznych dla przymiotników oraz sufiksów typowych dla toponimów i nazw mieszkańców, do tworzenia nazwisk.

Nazwiska odapelatywne tworzone od rzeczowników pospolitych przez dodanie sufiksów przymiotnikowych *-ny* (*Stodolny* < stodoła) oraz *-isty* (*Jemielisty* < jemiała).

Inne sufiksy wykorzystywane do tworzenia przezwisk i przydomków to charakterystyczne dla toponimów sufiksy *-owo*, *-ewo*, *-awa* (np. przezwiska: *Browarowo* < browar, *Służewo* < sługa, *Gąsawa* < gęś). Jeszcze inny typ sufiksów wykorzystywany do tworzenia przezwisk i przydomków to sufiks *-(ar)czyk* (np. *Owczarczyk* < owca) charakterystyczny w dobie staropolskiej dla tzw. nazw mieszkańców.

Takich formacji językowych brak w płaszczyźnie apelatywnej staropolszczyzny.

Nieliczne nazwiska utworzone zostały od przysłówek przez dodanie sufiksów: *-ek* – *Pozd-ek* < poździe ‘późno’ Sstp, *-ech* – (1 p XII w.): *Poździe-ech* < poździe ‘późno’, *-ich* – *Poźdz-ich* < poździe ‘późno’, *-osz* – *Prędk-osz* < prędko ‘szybko,

gwałtownie' Sstp, *-ota* – *Pręd-ota* < prędko, *Przek-a* < przeko 'w poprzek'. Stano-
wiły one typ marginalny, ale poświadczony już w 1 p XII w.

Nazwiska odapelatywne zakończone sufiksami złożonymi

Wystąpiło 46 sufiksów złożonych, które utworzyły 132 przezwiska od podstaw rzeczownikowych, przymiotnikowych i czasownikowych. Tylko 7 sufiksów utworzyło od 5 – 11 przezwisk, a to: *-ałek*, *-ałka*, *-ałko* (11), *-anek*, *-anka* (9), *-onek*, *-onka* (8), *-iszek*, *-iszka*, *-iszko* (7), *-ejek*, *-ejka*, *-ejko* (5), *-otka* (5), *-owiec* (5). Pozostałych 39 sufiksów utworzyło po 1–4 przezwisk, w tym 20 sufiksów utworzyło po jednym przezwisku, 11 sufiksów po 2 przezwiska, 4 sufiksy utworzyły po 3 przezwiska, a 3 sufiksy po 4 przezwiska.

28 sufiksów spośród 46 tworzących przezwiska, czyli ponad połowa, wystąpiło tylko jako sufiksy przezwiskowe. Sufiksy te nie występowały w rzeczownikach pospolitych. Są to sufiksy: *-anik*, *-arda*, *-aszek*, *-aszko*, *-czek*, *-ejek*, *-ejko*, *-ejka*, *-elka*, *-enka*, *-eńka*, *-eszek*, *-eszko*, *-etko*, *-ewiec*, *-ęcina*, *-ilek*, *-ilko*, *-iszek*, *-iszko*, *-iszka*, *-olik*, *-ołczek*, *-orka*, *-oszka*, *-otka*, *-owski*, *-ucina*, *-uder*, *-ulec*, *-urka*, *-utka*, *-wica*, *-ynica*, *-yrka*.

18 sufiksów występowało jednocześnie w przezwiskach i w rzeczownikach pospolitych, chociaż w jednych i w drugich najczęściej jednostkowo. Jedynie sufiksy *-ączka*, *-ątko*, *-ątko*, *-ątko*, *-iczka/-yczka*, *-idło* oraz *-ownik* tworzyły znacznie większą liczbę rzeczowników pospolitych, zaś sufiks *-owski* był częstym sufiksem przymiotnikowym (Kowalik-Kaleta, w druku). Można zatem uznać, że 28 sufiksów złożonych to sufiksy wyłącznie przezwiskowe, nie występujące w płaszczyźnie apelatywnej języka.

Derywacja paradygmatyczna w nazwiskach odapelatywnych

Oprócz derywacji sufiksальной w tworzeniu nazwisk miała zastosowanie derywacja paradygmatyczna. Środki derywacji paradygmatycznej były różne w zależności od typu gramatycznego podstaw (por. Cieślíkowa 1991, tam inne ujęcie tematu).

Derywacja paradygmatyczna w nazwiskach odapelatywnych utworzonych od rzeczowników

Derywacja paradygmatyczna w przezwiskach i przydomkach utworzonych od rzeczowników pospolitych polegała na zmianie rodzaju gramatycznego przezwiska-przydomka w stosunku do podstawy rzeczownikowej. Pierwsze przykłady zanotowano w 1 p XII w. Wystąpiły tu różne kombinacje:

Zmiana r. męskiego rzeczownika pospolitego na r. żeński w nazwisku, które określało mężczyznę, np.:

1 p XII w. – *Bachorza* < bachórz, *Cyga* < cyg, *Gogoła* < gogoł, *Kędziora* < kędzior; 1 p XIV w. – *Koniusza* < koniusz; 2 p XIV w. – *Gładysza* < gładysz; 1 p XV w. – *Gracza* < gracz, *Grota* < grot, *Kocięła* < kocieł, *Ryka* < ryk; 2 p XV w. – *Bala* < bal, *Czuba* < czub, *Kłaka* < kłak, *Rozuma* < rozum.

Zmiana r. męskiego rzeczownika pospolitego na r. nijaki w nazwisku, które określało mężczyznę, np.:

1 p XV w. – *Kozło* < kozieł; – 2 p XV w. – *Błazno* < błazen, *Pączko* < pączek, *Piasko* < piasek, *Piątko* < piątek, *Pieniążko* < pieniążek.

Zmiana r. żeńskiego rzeczownika pospolitego na r. męski w nazwisku, które określało mężczyznę, np.:

1 p XIV w. – *Posad* < posada ‘obowiązek trzymania straży przez chłopów w grodach’; – 2 p XIV w. – *Bul* < bula, *Uciech* < uciecha; 1 p XV w. – *Kiełbas* < kiełbasa, *Kronik* < kronika, *Organist* < organista, *Sług* < sługa; – 2 p XV w. – *But* < buta, *Jemiół*, *Jemiolo* < jemiola, *Piast* < piasta ‘część koła u wozu’, *Puszek* < puszka.

Zmiana r. żeńskiego rzeczownika pospolitego na r. nijaki w nazwisku, które określało mężczyznę, np.:

1 p XV w. – *Baryło* < baryła, *Łapko* < łapka, *Czajko* < czajka, *Kostrzewo* < kostrzewa; 2 p XV w. – *Brewko* < brewka, *Kopystko* < kopystka.

Zmiana r. nijakiego rzeczownika pospolitego na r. męski w nazwisku, które określało mężczyznę, np.:

1 p XII w. – *Jezior* > jezioro; 2 p XIV w. – *Koryt* < koryto; 1 p XV w. – *Kropidel* < kropidło.

Zmiana r. nijakiego rzeczownika pospolitego na r. żeński w nazwisku, które określało mężczyznę, np.:

1 p XII w. – *Piskla* > piskle; 1 p XIII w. – *Powirsza*, *Powirsz* < powiersze ‘powierzchnia’.

Inne zmiany paradygmatyczne

Inne sporadycznie występujące zmiany paradygmatyczne obejmowały zmianę paradygmatu w nazwisku w obrębie rodzaju żeńskiego z zakończonego na *-a*, na spółgłoskowy, np. *Kokosza* < kokosz r.ż. oraz zmianę końcówki w obrębie rodzaju nijakiego z *-e* na *-o*, np. *Porosł-o* < porośle r.n. ‘bagny porośnięte trawą’.

W jednej nazwie wystąpiła zmiana liczby gramatycznej z mnogiej w rzeczowniku pospolitym na pojedynczą w nazwie osobowej: *Męcina* < męciny. Zmianie ulegało też collectivum rzeczownika pospolitego, które w przezwisku zmieniano się na l. pojedynczą: *Widł* < widły, *Pałuka* < pałuki ‘przykrycie wozu’, *Poziemka*, *Pozimka*, *Pozimko* < pozimki.

Innym jeszcze sposobem zmiany typu odmiany była derywacja dezintegralna, która polegała na obcięciu podstawy nazwiska, tj. rzeczownika, od którego zostało ono utworzone, w wyniku czego ulegał elizji sufiks, *-ek* i *-ka*. Ten sposób tworzenia przezwisk był marginalny, ale poświadczony został już w 1 p XII w., np. 1 p XII w.: *Gan* < ganek, *Ożar* < ożarek, 2 p XII w.: *Podsad* < podsadek, 1 p XIII w.: *Pusza* < puszka, *Szysz* < szyszka (tu derywacji dezintegracyjnej towarzyszy zmiana rodzaju gramatycznego z żeńskiego na męski), 1 p XIV w.: *Zadar* < zadarek ‘zadatek’, *Czaja* < czajka, 1 p XV w.: *Mrowa* < mrowka, *Pepa* < pępek, 2 p XV w.: *Jaszczora* < jasz-

czorka, *Soczewa* < soczewka. Obcięciu podlegały niekiedy inne morfemy, jak *-acyja* w nazwie osobowej *Protesta* < protestacyja.

Derywacja paradygmatyczna w nazwiskach odapelatywnych utworzonych od przymiotników

Derywacja paradygmatyczna w nazwiskach utworzonych od przymiotników była zjawiskiem marginalnym. W kilku nazwach osobowych nastąpiła dezintegracja podstawy przymiotnikowej i dodanie końcowego morfemu *-a*, co spowodowało alternację morfonologiczną. Przeniosło to nowoutworzone nazwiska do klasy rzeczowników i odmiany rzeczownikowej.

Zmiana paradygmatu przymiotnikowego na rzeczownikowy przez dodanie morfemu *-a* lub jednostkowo *-o*, np.

2 p XIII w. – *Chudz-a* < chudy, *Drako* < drakowy, *Kędzierz-a* < kędzierzawy; 1 p XIV w. – *Starz-a* < stary; 1 p XV w. – *Barz-a* < barzy, *Pysz-a* < pyszny.

Derywacja paradygmatyczna obejmowała też zmiany rodzaju gramatycznego przymiotników, tj. r. męski przymiotnika zmieniał się na r. żeński w nazwisku, które odnosiło się do męczyzny, zwracają uwagę wczesne poświadczenia, np. 1 p XII w.: *Lok-ana* < łokany ‘pity łąpczywie’, 1 p XIII w.: *Karna* < karny, 2 p XIII w.: *Ogorzała* < ogorzały.

Jednostkowo wystąpiło obcięcie morfemu *-y* (w imiesłowie): 1 p XIII w.: *Nieudał* < (nie)udały.

Derywacja paradygmatyczna w nazwiskach odapelatywnych utworzonych od czasowników

Nazwiska odczasownikowe tworzone drogą derywacji dezintegracyjnej, w wyniku której następowało obcięcie końcówki czasownika wraz z sufiksem tematycznym (częstki *-i-ć*), a nazwisko stawało się rzeczownikiem z zakończeniem spółgłoskowym. Procesowi temu towarzyszyły zwykle alternacje spółgłoskowe w wygłosie tematu, a niekiedy samogłoskowe. Mogło też ono zyskiwać końcówkę *-a*, rzadziej *-o* i paradygmat rzeczownikowy. Ten sposób tworzenia przezwisk odczasownikowych jest poświadczony od 2 p XII w.

Zmiana czasownikowego paradygmatu fleksyjnego na rzeczownikowy w nazwiskach, pierwotnych przezwiskach i przydomkach, w wyniku obniżenia podstawy czasownikowej (przykłady)

2 p XII w. – *Rozwad* < rozwadzić ‘pogodzić’, *Zabor* < zabierać, *Zawid* < zawidzić, zawidzieć ‘zazdrościć’; 1 p XIII w. – *Bek* < becząć, *Gan* < ganić, *Kido* < kidać, *Powira* < powierzyć, *Protest-a* < protestować i protestacyja, *Rozwar* < rozwarzać, *Smaga* < sma-gać, *Wyżga*, *Wydzga*, *Wyżgo* < wyżec, *Zbąd* < zbyć; 1 p XIV w. – *Mącz* < męczyć, *Wytrzesk* < wytrzeszczyć, *Zwola* < zwolnić, *Zwol* < zwolnić, *Zwolo* < zwolnić; 2 p XIV w. – *Bacz-a* < baczyć, *Kustr-a* < kustrać (się), *Nadarz-a* < nadarzyć, *Nieczuj-a* < nie czuć, *Plapl-a* < plapać, *Przekul-a* < przekulać, *Przędo* < prząść, *Siej-a* < siać, *Kiw-o* < kiwać; 1 p XV w. – *Szepiota* < szepiotać, *Rzekta* < rzektać, *Rzegot-a* < rzegotać, *Szepieto* < sze-

piotać; 2 p XV w. – *Chył-a* < chylić się, *Patrz* < patrzeć (patrzeć), *Pieka* < piekać iter., *Pik* < pikać ‘oddawać mocz’, *Pil* < pilić ‘doglądać’, *Pird-a* < pirdzieć, *Płosz* < płoszać, płoszyć. Podstawowy czasownik poprzedzony był niekiedy przeczeniem nie, np.: 1 p XIV w.: *Niechodza* < nie chodzić, *Nieorza* < nie orać.

Nazwiska odapelatywne złożone z dwóch wyrazów lub rdzeni

Nazwiska złożone powstały z połączenia dwóch rdzeni lub z zestawiania dwóch wyrazów (np. *Miodowarzec* 1477, *Mokronos* 1399, *Trzęsigłowa* 1489; *Biały Wąs* 1412, *Ślepy Biskup* (sub. a. 1349)). Są one obecne w staropolskim systemie nazewniczym od początku jego poświadczenia w *Bulli gnieźnieńskiej*, tj. od 1 p XII w. Pierwsze przezwiska złożone, to *Białowąs*, *Dolupłoz* i *Małozimic*, zapisane w 1136 r. Z XIII w. zachowała się niewielka liczba zapisów z dokumentów oryginalnych (*Trzeszczyoko* XIII–XIV w.) i kilka z kopii (np. *Kleszczybok* (1287), *Odrzygroch* (1244), *Szyrokie Słowo* (1286)). Natomiast w XIV w. (zwłaszcza w 2 p stulecia) i w XV w. odnotowano około 150 zapisów w Wielkopolsce, 130 na Mazowszu, około 170 zapisów w Małopolsce, 100 zapisów na Kresach południowych i kilka zapisów na Śląsku – łącznie ponad 550 przezwisk i przydomków złożonych (Malec 1974, 191–227).

Wśród przezwisk i przydomków złożonych można wyróżnić kilka grup ze względu na strukturę przezwiska i charakter gramatyczny członów składowych. Wyróżniamy zatem:

- 1) Zestawienia, tj. nazwiska zestawione z dwóch oddzielnych wyrazów. Zaliczono tu zestawienia dwóch wyrazów, z których jeden jest nazwą własną lub rzeczownikiem osobowym, a drugi przymiotnikiem, niekiedy odrzeczownikowym. W skład zestawień wchodzi:
 - a) Przymiotnik + imię oraz imię + przymiotnik, np. *Johannes Biały Janek* 1485, *Johannes dictus Biały Jurek* 1498, *Stanislaus Czarny Maciek* 1473, *Michael Mały Michalek* 1434, *Petrus Kusy Pietrzyk* 1483, *Hedwigis alias Łysa Jadwiga* ż. 1437; *Johanni Hannuszek Czarny* 1483.
 - b) Przymiotnik + rzeczownik osobowy oraz rzeczownik osobowy + przymiotnik, np. *Biały Książd* 1440, *Mądry Ociec* 1394, *Szalony Wójt* 1428, *Biała Ksieni* ż. 1440; *Książd Biały* 1441; bb) przymiotnik odrzeczownikowy + rzeczownik osobowy, np. *Kozi Mistrz* (1451), *Żebraczy Wójt* 1406.
 - c) Przymiotnik + rzeczownik nieosobowy, np. (przezwiska o charakterze metonimicznym lub metaforycznym) *Biały Wąs* 1412, *Mała Dusza* 1309, *Wysoka Myśl* 1451, *Biały Koń* 1396, *Stary Kot* 1473, *Suchy Bocian* 1441, *Rzadki Groch* 1446, *Ciepła Woda* 1393, *Złe Mięso* 1397, *Zły Dzień* 1470–1480; cc) przymiotnik odrzeczownikowy + rzeczownik, np. (przezwiska o charakterze metonimicznym lub metaforycznym) *Ciełęca Noga* 1434, *Świnia Głowa* 1444, *Wilczy Gon* 1497 (gon ‘ślad’), *Kozie Mięso* 1434, *Krwawy Diabeł* 1392.
 - d) Liczebnik + rzeczownik, np. *Trzy Jaja* 1466, *Dwa Żelaza* 1469, dd) Liczebnik ułamkowy + imię, np. *Półtora Grzegorza* 1445.
 - e) Imiesłów + rzeczownik, np. *Rosły Groch* 1424.

2) Złożenia, tj. przezwiska o dwóch rdzeniach czyli tematach leksykalnych połączonych morfemem łącznikowym (zwanym też interfiksem), najczęściej *-o-*, rzadziej *-i/-y*, który występuje między członami.

W skład złożzeń wchodzi:

- a) Przymiotnik + rzeczownik, (przezviska o charakterze metonimicznym lub metaforycznym), np. *Białowąg* 1136, *Krzywonos* 1396, *Złotoust* (1277), *Białokur* 1394, *Darmopych* 1427; aa) struktura ta może mieć paradygmat przymiotnikowy lub może kończyć się sufiksem rzeczownikowym, np. *Gołowąg* 1478, *Krzywogłowy* 1458; *Łysopalka* 1469.
- b) Przymiotnik odrzeczownikowy + rzeczownik, np. (przezviska o charakterze metaforycznym) *Kozinoga* 1452, *Świnigłowa* 1434.
- c) Liczebnik ułamkowy + rzeczownik, np. *Połpan* 1438, *Połsmachleba* 1489.
- d) Czasownik + rzeczownik, w których rzeczownik pełni funkcję dopełnienia w bierniku (bardzo liczna grupa), np. *Ciągnimięso* 1425, *Kazimleko* 1483, *Kleszczybok* 1553 (1287), *Morzypiwo* 1457, *Odrzypłaszcz* 1426, *Stawinoga* 1433, *Thuczymost* 1399, *Warzywoda* 1492; dd) W kilku przezviskach rzeczownik funkcjonuje jak dopełnienie w narzędniku, np. *Kręcibroda* 1438, *Trzęsigłowa* 1489; ddd) w niektórych przezviskach rzeczownik występuje w mianowniku, być może jako element porównania, np. *Błyszczywoda* 1462 ‘błyszczący jak woda’, z rzeczownikiem w pierwszej pozycji, np. *Lisopad* 1432.
- e) Rzeczownik + morfem czasownikowy, np. *Gęboliz* 1418, *Grochowar* 1403.
- f) Zaimek w formie celownika + morfem czasownikowy, np. *Sobiegląd* 1388.
- g) Rzeczownik w formie celownika + przymiotnik w funkcji orzecznika, np. *Babierad* 1382.
- h) Zaimek w formie celownika + przymiotnik, np. *Sobiepan* 1418, *Wszystkimswak* 1431 (lub *Wszystkim Swak*).
- i) Czasownik (temat czasownikowy) + wyrażenie przysłówkowe, np. *Skoczylas* 1435 ‘skoczy w las’.
- j) Przysłówek lub wyrażenie przysłówkowe + morfem czasownikowy, np. *Domamilcz* 1404; *Poziemichod* 1393 (określa miejsce); *Cichożryj* 1463 (określa sposób); jj) przysłówek + forma osobowa czasu przeszłego: *lewlażł* 1460 (określa sposób).
- k) Przysłówek + przysłówek. np. *Domaciepło* 1369 (określa miejsce).
- l) Przysłówek + imię, np. *Wszędziemarcin* 1484 (lub *Wszędzie Marcin*).
- ł) Przysłówek + przymiotnik, np. *Ranomądr* 1443 (określa czas), *Małodobry* 1391, *Pomałubogat* 1398 (określa natężenie cechy, procesu).
- m) Przysłówek + imiesłów, np. *Częstopijan* 1412 (określa natężenie zjawiska).
Niektóre przezviska były utworzone od porzekadeł, charakterystycznych powiedzonek, np. *Acđabog* 1412 ‘ac da Bóg’, *Tumigrała* 1443 ‘tu mi grała’, *Zagroszłowo* 1487 ‘za grosz słowo’, *Zbogiemmarcin* 1473 ‘z Bogiem Marcin’.

Występowały też przezviska i przydomki z negacją *nie*, np. *Nieustęp*, *Nielepa* lub z prepozycjami *b(i)ez*, *przez*, *przez*, np. *B(i)zgrosz*, *Przezdoma* (Malec 1975, 259–307).

Wszystkie omówione formy przydomków i przydomków złożonych, późniejszych nazwisk, powstały jako antroponimy, tj. jako indywidualne określenia człowieka, nie były i nie są znane jako wyrazy pospolite.

Przynależność społeczna i geograficzna nosicieli nazwisk odapelatywnych

Z poprzednich rozdziałów wiadomo, że w 2 p XIV wieku szlachta posługiwała się, w celu personalnej identyfikacji, głównie odmiejscowymi wyrażeniami przyimkowym, np. *Petrus de Gorziczian*, *domino Bernhardo de Wlostow* 1362 KMłp 264. Określały one w tym półwieczu 68% osób występujących w badanych dokumentach. Nazwiska odmiejscowe zakończone na *-ski* określały w tym czasie zaledwie 1.6% osób wymienionych w tychże dokumentach.

Nazwiska odmiejscowe na *-ski* występowały w ilości 2354 i w tym czasie określały 18,9% szlachty. Zyskały one przewagę w 2 p XV wieku identyfikując 47,1% jej przedstawicieli. Liczba zapisów w tym okresie wynosiła 4.171.

Zbadamy teraz, jak przedstawiał się udział nazwisk odapelatywnych w identyfikacji szlachty, a jak w identyfikacji innych warstw społecznych. Wzięliśmy pod uwagę tylko pewną grupę tych nazwisk, mianowicie te, które charakteryzowały człowieka bezpośrednio, tj. poprzez opis jego cech fizycznych czy psychicznych, bez zastosowania metafory lub metonimii.

Badaniom poddano 607 nazw odapelatywnych identyfikujących poprzez bezpośrednią charakterystykę w okresie od XIII do XV wieku. Jeśli uwzględnić powtarzanie się tej samej nazwy w sześciu półwieczach, to ilość ich wzrasta do 867. Są to nazwy o różnej strukturze morfologicznej, nie tylko równe wyrazom pospolitym (poniższy fragment został opracowany na podstawie badań autorki przedstawionych w: Kaleta 1998).

W wieku XIII odnotowano 10 nazw tego typu: 5 w 1. połowie wieku (w tym dwie z dokumentów oryginalnych, a trzy z późniejszych kopii) odnoszące się najprawdopodobniej do szlachty (Małopolska – 1, Śląsk – 3, Pomorze – 1) oraz 5 w 2. połowie wieku (w tym 4 z dokumentów oryginalnych i jedną z późniejszej kopii) odnoszące się do szlachty (Małopolska – 1, Śląsk – 1, Pomorze – 2) i do przedstawiciela chłopów (Śląsk – 1): 1 poł. XIII w. – *Brzuchaty*, *Głuchy* k, *Golijasz* (*Goły Jasz*) k, *Mądry* k, *Momot*, 2 poł. XIII w. – *Główny*, *Głuszek* k, *Krzepisz*, *Krzykała*, *Nosala*.

W 1 p XIV wieku wystąpiło 26 nazw odapelatywnych omawianego typu (w tym 18 w dokumentach oryginalnych i osiem w późniejszych kopiach): w Wielkopolsce 6 – 4 oznaczały szlachtę, 2 – mieszczan, w Małopolsce 11 – 4 oznaczały szlachtę, 5 – mieszczan, 2 – osoby nieszlacheckiego pochodzenia, na Mazowszu jedna nazwa oznaczająca prawdopodobnie nie szlachcica, na Śląsku 6 nazw – jedna oznaczała szlachcica, jedna mieszczanina i jedna duchownego, pozostałe trzy prawdopodobnie osoby należące do niższych stanów, na Pomorzu 2 nazwy – jedna oznaczała prawdopodobnie szlachcica, druga chłopą, np. *Bosy* k, *Nosal*, *Nowak*, *Pirdziel*, *Plapla*, *Polubion*, *Prawidłny*.

Znaczące ilościowo dane dotyczące pochodzenia społecznego nosicieli nazw odapelatywnych, identyfikujących przez bezpośrednią charakterystykę, pochodzą z 2 p

XIV wieku, ale tylko dla Wielkopolski i Małopolski. W tym półwieczu wystąpiły 153 nazwy odapelatywne charakteryzujące bezpośrednio, np. *Długi, Dobry, Gładki, Małocha, Płaczek, Pomalubogat, Szczodrek*.

Reprezentatywne dane dla całej Polski mamy dopiero dla XV wieku, liczba omawianych tu nazw wynosiła 678, np. 1 p XV w. – *Częstopijan, Wolny, Zająkiel, Złotowłos*, 2 p XV w. – *Czarnota, Dzikosz, Gadala, Zły*. Przedstawiają je poniższe tabelki opracowane dla półwieczy.

Uwidaczniają one znaczne różnice ilościowe dwojakiego rodzaju: a) pomiędzy szlacheckimi i nieszlacheckimi nosicielami nazwisk odapelatywnych omawianego typu na korzyść tych ostatnich; b) pomiędzy nieszlacheckimi nosicielami nazwisk w poszczególnych dzielnicach historycznych Polski.

Tabela

2 połowa XIV wieku – szlacheccy oraz mieszczańscy i chłopscy nosiciele nazwisk odapelatywnych charakteryzujących bezpośrednio

Dzielnica	Szlachta	Mieszczanie	Chłopi	Nie szlachta	Duch.	L. wyksz.	Mieszcz. + chłopi
Wielkopolska	22	6	9	32	3	–	15
Małopolska	24	64	14	36	3	1	78
Mazowsze	4	1	1	–	–	–	2
Kresy połudn.	3	3	1	3	1	–	4
Śląsk	1	1	–	1	1	–	1
Pomorze	–	–	–	–	–	–	

W 2 p XIV wieku wystąpiły 153 nazwiska odapelatywne charakteryzujące bezpośrednio. Ich przewaga widoczna jest wśród mieszczan i chłopów wziętych łącznie jedynie w Małopolsce. Proporcje w zestawieniu ze szlachtą kształtuje się 78:24. Oznacza to, że w Małopolsce wśród tych dwóch warstw społecznych odapelatywne nazwiska omawianego typu występowały 3,2 razy częściej, niż wśród szlachty.

Takie zróżnicowanie społeczne nosicieli tego typu nazwisk nie ujawniło się w tym czasie w Wielkopolsce, gdzie nazwiska odapelatywne identyfikowały 22 szlachciców i 15 mieszczan i chłopów.

W grupie nosicieli nazwisk określonej jako nie szlachta mogą znajdować się jej przedstawiciele zaliczeni tu na skutek braku w kontekście pewnej informacji o ich szlacheckim pochodzeniu, tj. na skutek braku tytułów takich jak *nobilis, generosus* i in. W większości są to jednak najprawdopodobniej nazwiska osób nieszlacheckiego pochodzenia, która znalazła się w dokumentach urzędowych z racji zajmowanych, niekiedy drogą awansu społecznego, posad i stanowisk oraz różnego rodzaju mieszkańcy miast. Jeśli przyjąć, że tylko połowa z nich należała do tej ostatniej grupy, to i tak liczba nieszlacheckich nosicieli nazwisk odapelatywnych w Małopolsce wzrasta o 18 osób, co daje liczbę 96, a w Wielkopolsce wzrasta o 16, co daje liczbę 31, czyli dwukrotnie wyższą.

W 1 p XV wieku wystąpiło 300 nazwisk odapelatywnych omawianego typu. Skład społeczny ich nosicieli przedstawia poniższa tabelka.

Tabela

1 połowa XV wieku – szlacheccy i nieszlacheccy nosiciele nazwisk odapelatywnych charakteryzujących bezpośrednio

Dzielnica	Szlachta	Mieszczanie	Chłopi	Nie szlachta	Duch.	L. wyksz.	Mieszcz. + chłopi
Wielkopolska	55	58	23	44	6	–	81
Małopolska	38	136	18	26	6	8	154
Mazowsze	28	41	9	33	1	–	50
Kresy połudn.	26	50	28	20	1	–	78
Śląsk	2	4	2	2	2	–	8
Pomorze	–	3	–	3	–	–	–

1 p XV wieku przyniósł zmianę proporcji między szlacheckimi i nieszlacheckimi nosicielami nazwisk odapelatywnych omawianej grupy w Wielkopolsce na korzyść tych ostatnich. W Małopolsce występująca już w poprzednim półwieczu przewaga nazwisk odapelatywnych wśród niższych warstw społecznych znacznie się pogłębiła, a na Mazowszu i Kresach południowych ujawniła się jako zjawisko dotąd nie poświadczone.

W Wielkopolsce nazwiska odapelatywne bezpośrednio charakteryzujące ludzi uzyskały przewagę wśród mieszczan i chłopów, w zestawieniu z nazwiskami szlachty w ilości 81:55. Oznacza to, że były one 1,47 razy częstsze wśród tych dwóch niższych warstw społecznych. Jeśli przyjąć, że wśród ludności zaliczonej do nie szlachty połowa z 44, czyli 22 osoby, wywodziła się z klas niższych, to dysproporcja zwiększa się do 1,87 razy.

W Małopolsce różnica między nieszlacheckimi i szlacheckimi nosicielami tego rodzaju nazwisk wyrażała się cyframi 154:38. Oznacza to, że nazwiska odapelatywne występowały tu 4 razy częściej wśród mieszczan i chłopów, niż wśród szlachty. Zwraca uwagę mniejsza liczba osób zaliczonych do nie szlachty – 26, wobec 36 w poprzednim półwieczu. Można sądzić, że jest to wynikiem kształtowania się stanów i precyzyjnego określania w kontekście przynależności społecznej osób, przynajmniej na obszarze Małopolski, gdyż w Wielkopolsce liczba ta była jeszcze stosunkowo duża – 44 osoby.

Dysproporcja pomiędzy nieszlacheckimi i szlacheckimi nosicielami wziętego tu pod uwagę typu nazwisk odapelatywnych ujawniła się też w 1 p XV wieku na Mazowszu w ilości 50:28, a na Kresach południowych w ilości 78:26. Oznacza to, że na Mazowszu mieszczenie i chłopi nosili nazwiska odapelatywne prawie 2 razy częściej (1,78) niż

szlachta, a na Kresach południowych – 3 razy częściej. Na Mazowszu liczba osób określonych jako nie szlachta jest znaczna – 33, zaś na Kresach nieduża – 20.

W 2 p XV wieku wystąpiło 378 nazw odapelatywnych charakteryzujących bezpośrednio. Pochodzenie społeczne i liczbę ich nosicieli przedstawia poniższa tabelka.

Tabela

2 połowa XV wieku – szlachecy i nieszlachecy nosiciele nazwisk odapelatywnych charakteryzujących bezpośrednio

Dzielnica	Szlachta	Mieszczanie	Chłopi	Nie szlachta	Duch.	L. wyksz.	Mieszcz. + chłopi
Wielkopolska	30	70	38	14	9	2	108
Małopolska	43	136	30	23	8	14	161
Mazowsze	30	54	30	10	2	–	84
Kresy połudn.	50	47	49	21	3	–	96
Śląsk	2	5	1	1	1	–	6
Pomorze	2	4	1	6	1	–	5

W 2 p XV wieku pogłębienie dysproporcji ilościowej między nieszlacheckimi i szlacheckimi nosicielami wziętego tu pod uwagę typu nazwisk odapelatywnych widoczne jest w Wielkopolsce i na Mazowszu, a jej utrzymanie w Małopolsce, zaś zmniejszenie na Kresach południowych. W Wielkopolsce obrazują zjawisko cyfry 108:30, co oznacza, że mieszczanie i chłopi nosili odapelatywne nazwiska omawianego typu 3,6 razy częściej, niż szlachta. Nastąpił tu ponad dwukrotny wzrost ich użycia przez plebs (2,2) w stosunku do poprzedniego półwiecza (1,4), co spowodowało zrównanie z Małopolską. Na Mazowszu (84:30) dwie niższe klasy społeczne używały tego typu nazwisk 2,8 razy częściej, niż szlachta. Wzrost w stosunku do poprzedniego półwiecza wynosił 1,1 razy. W Małopolsce plebs używał tego typu nazwisk w 2 p XV wieku 3,7 razy częściej niż szlachta (161:43). Natomiast na Kresach południowych odnotować należy nie tyle spadek ich użycia przez niższe klasy społeczne (96 w porównaniu z 78 w ubiegłym półwieczu), ile wzrost ich szlacheckich nosicieli z 26 do 50 w omawianym półwieczu. W wyniku tego w 2 p XV wieku na tym obszarze plebs używał nazwisk odapelatywnych prawie 2 razy częściej (1,9), niż szlachta, zamiast 3 razy częściej, jak w 1. połowie wieku.

W tym okresie zmniejsza się we wszystkich dzielnicach liczba osób o niejasno określonym statusie społecznym, co oznacza, że status ten był coraz dokładniej określany w dokumentach urzędowych ze względu na proces zamykania się stanów.

Można zatem powiedzieć, że nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki, wykształciły się jako nazwiska typowe dla niższych warstw społecznych, tj. mieszczan i chłopów w 2 p XIV w., chociaż przebieg procesu nie miał jednakowego tempa w poszczególnych dzielnicach historycznych Rzeczypospolitej.

NAZWISKA ODIMIENNE, T.J. RÓWNE IMIONOM

Nazwiska odimienne, inaczej równe imionom, rozwinęły się z zestawień dwóch imion. Pierwsze z nich było imieniem chrzestnym, drugie mogło pełnić początkowo różne funkcje, w tym funkcję drugiego określenia człowieka. Zestawienia dwóch imion pojawiły się w 1 p XIII w. (dane do tego rozdziału pochodzą z monografii B. Raszewskiej-Żurek – w druku). W tym czasie ponowione imię, które pojawiło się w drugiej pozycji po imieniu chrzestnym, mogło być również imieniem. Zwłaszcza w zestawieniu imienia tzw. chrześcijańskiego i staropolskiego pełnego (dwuczłonowego) lub pochodnego, czyli pochodzącego od imienia pełnego, obydwie imiona mogły pełnić swą podstawową funkcję imion, np. *Jan Cieszymir, Piotr Sławek* 1459. Wiąże się to z wprowadzaniem imion chrześcijańskich do zasobu imion używanych w Polsce wraz z wiarą chrześcijańską, co spowodowało zanikanie dwuczłonowych imion staropolskich. Oficjalnie używano zapewne imion chrześcijańskich, nieoficjalnie, tj. w węższych kręgach społecznych, prawdopodobnie imion staropolskich. Funkcję ponowionego imienia mogła też pełnić forma zdrobniała utworzona od imienia pełnego, które było imieniem chrzestnym i występowało jako pierwsze imię w zestawieniu, np. *Stanisław Staszek* 1380, *Jan Janik* 1438. Forma zdrobniała była prawdopodobnie używana w węższych kręgach społecznych, jak wioska czy rodzina.

Przypuszcza się również, że przez zestawienie dwóch imion wyrażano relację syn < ojciec, chociaż patronimiczna funkcja imienia występującego bez żadnych wykładników formalnych, jest poświadczona sporadycznie dopiero w 2 p XV w., np. *Johannes filius olim Helisz* 1453 ARP I 563 > *Johannes Helysch* pistor 1468 ARP I 1105 (mieszczanin) (Malec 1994, 396, tam też odmienna nieco interpretacja zestawień imion).

Bez względu jednak na pierwotną funkcję ponowionego imienia, czyli występującego w drugiej pozycji, po imieniu chrzestnym, było ono potencjalnym nazwiskiem. To, czy pełniło ono pierwotnie funkcję drugiego imienia, będącego imieniem używanym nieoficjalnie (albo słowiańskim w odróżnieniu od chrześcijańskiego, albo zdrobniałym w odróżnieniu od pełnego), czy miało funkcję określającą relację ojciec > syn, nie miało znaczenia. Funkcje te uległy najwidoczniej pomieszaniu, skoro nie ma żadnych śladów ich odróżniania w zapisach źródłowych. Z tych dwóch funkcji imion wywodzą się późniejsze nazwiska równe imionom.

Nazwiskowa funkcja ponowionych imion poświadczona jest od 1 p XV w. Z tego bowiem okresu pochodzą pierwsze zaświadczenia obejmowania przez nie całego rodu lub rodziny wśród szlachty, o czym będzie mowa szczegółowo w dalszej części rozdziału.

Obecnie zajmiemy się analizą typów zestawień dwóch imion, ich liczebnością oraz przynależnością społeczną nosicieli takich zestawień. Zanim jednak przejdziemy do tej analizy, słów kilka o samych imionach i ich formach.

Najstarszą warstwę imion w polszczyźnie stanowią staropolskie imiona dwuczłonowe typu *Gniewomir, Miłobrat, Nielub, Radosław, Sławomir, Zbylut*. Składały się one z dwóch członów, z których każdy stanowił pierwotnie rdzeń wyrazu pospolitego. Człony te powtarzały się w imionach dwuczłonowych w różnych kombina-

cjach, np. *Stawo-mir*, *Miro-sław*. Inne człony występowały tylko w pierwszej lub tylko w drugiej pozycji. Ogółem w okresie od XII do końca XV w. wystąpiło 500 imion męskich z nich utworzonych (Malec 1971). Od imion dwuczłonowych tworzono formy pochodne, zwane też skrótami, najczęściej przez dodanie sufiksów do skróconej postaci imienia dwuczłonowego.

Jak podaje M. Malec (1982), do utworzenia form skróconych od staropolskich imion dwuczłonowych użyto około 300 sufiksów (prosty, np. *-ek* i złożonych, np. *-ecz-ko*), które dodawano do pierwszej otwartej lub zamkniętej sylaby imienia. Do końca XV w. powstało w ten sposób 2800 nowych imion od 500 pełnych dwuczłonowych imion męskich, np. od imienia *Stanisław* utworzono nowe formy imion: *Stachnię*, *Stachnik*, *Stachno*, *Stachosz*, *Stachura*, *Stacher*, *Stachyr*, *Stachyra*, *Stasz*, *Staszak*, *Staszeczko*, *Staszek*, *Staszel*. Tylko niektóre z nich, jak *Staszek*, być może też *Stachno*, funkcjonują do dziś jako formy imion. Inne stanowią współcześnie nazwiska.

W tym samym okresie używano 485 imion chrześcijańskich przyswojonych do języka polskiego z języków obcych. Wkroczyły one do zasobu imion polskich wraz z religią chrześcijańską. Utworzono od nich 2 147 nowych imion, najczęściej przez dodanie sufiksu do pełnego imienia, np. *Filipek*, *Filipiec*, *Filipowiec* i inne < *Filip*, albo przez obcięcie części lub sylaby imienia, np.: *Krzysztof* < *Krzysztofor*, *Fryd* < *Frydrych*, *Kołaj* < *Mikołaj*. Nowe imiona utworzono przez dodanie około 270 sufiksów (Malec 1994). Wiele spośród form utworzonych od imion chrześcijańskich funkcjonuje dziś nie jako imiona, lecz jako nazwiska, np. *Janik*, *Klimek*, *Mikut*, *Pieczka*, *Pieszek* i inne.

W wiekach średnich takie właśnie imiona i formy od nich utworzone zestawiano ze sobą dla określenia indywidualnego człowieka.

W okresie od 1 p XIII w. do końca XV w. wystąpiły ogółem 3662 zestawienia dwóch imion. Ze względu na pochodzenie imion (chrześcijańskie lub staropolskie), ich formę (podstawowa lub pochodna) oraz pozycję w zestawieniu (pierwsza lub druga) wyodrębniono 23 typy zestawień. Frekwencja typów była znacznie zróżnicowana, tylko 2 spośród nich występowały licznie, stanowiąc typy dominujące. Inne typy były mniej liczne, jeszcze inne rzadkie. Niżej przedstawione zostaną typy zestawień dwóch imion. Ostatnio wymienione typy rzadkie omówione będą skrótowo.

Dominujące zestawienia dwóch imion, z których drugie stało się nazwiskiem

Wystąpiły dwa typy zestawień dwóch imion, które stanowiły 30% i 22% wszystkich zestawień.

Typ *Piotr Sławek*

W okresie od 1 p XIII do końca XV w. wyraźnie dominował typ *imię chrześcijańskie w formie podstawowej + imię staropolskie w formie pochodnej*, np. *Piotr*

Ślawek, który wystąpił 1169 razy, co stanowiło ok. 30% zestawień *imię + imię*. Był on najliczniejszy ze wszystkich typów.

W 1 p. XIII w. typ *Piotr Ślawek* reprezentowany był 9 zapisami.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XIII w.

Idzi Przynsz (< Przyboj, Przybor, Przybygniew, Przybygost, Przybylut, Przybyrad, Przybysław; MSs 25): Test(is) ... *Egidius Prisch* 1224 AP V w. 25. *Piotr Bliz* (< Blizbor; MSs 65): Testis magister *Petrus Blis* 1235 VPr I 45. *Jan Pękoszka* (< Pękosław; MSs 72): *Johannes Pucosca* 1247 Kuj 11 s.183. *Frydrych Miodek/Modek* (< Modlibog; MSs 71): Present(e) ... *Friderico Modek* 1249 DkL 79. *Mikołaj Godula* (< Godziszław, Zdziedog; MSs 68): Comes *Nicolaus Godula*, magnus iudex curiae Cracoviensis 1250 FG 82 w. 11 (= Mog 22).

W 2 p XIII w. wystąpiło 10 zapisów tego typu.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XIII w.

Szczepan Sieciej (< Sieciech, Siecieszaw; MSs 73): *Stephanus Sethey* ... capellan(us) curiae (Bolezlai, ducis Cracoviae et Sandomiriae) 1258 KTn 20. *Herman Wysz/Wisz* (< Wyszemir, Wyszieszaw; MSs 78): Test(is) ... *Hermannus Vyz* 1270 PUr II 921. *Teodor Stanko* (< Stanisław; MSs 74): *Theodoricus miles, dictus Stango* ... preposito et canonicis (Pomezaniensis ecclesiae) opcionem relinquimus ... quinquaginta mansos in Rodowe et Dachowe, mensurando versus Stangenberch 1285 VPr II 8. *Mikołaj Wojszek* (< Wojsław, Budziwoj; MSs 78): A *Nicolao Woyscone* 1292 Perl 484. *Henryk Borusz* (< Borzygniew, Borzymir, Borzywuj, Bolebor; MSs 65): Presente *Henrico Borusone* 1293 KMłp 123.

1 p XIV w. przyniosła wzrost liczby zestawień typu *Piotr Ślawek* do 44.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XIV w.

Piotr Święc (< Świętosław, Świetopelk; MSs 75): Dominus rex Wladislaus ... capti[ta]vit *Petrum Svencz* et opida munivit ... 1320 Cruc I s. 29. *Frydrych Stanis* (< Stanisław; MSs 74): In presencia ... *Frederico Stanis* (fidelis Bolkonis, ducis Slesiae et domini Opoliensis) 1327 GUS 132. *Konrad Ciechos* (< Cieszymir, Cieszymir, Cieszymysł, Radociecz; MSs 67): Present(e) ... vir(o) ... *Conrado Zechos* ... consul(e) civitatis (Trebnicensis) 1341 Hae 127. *Mikołaj Milacz* (< Miłosław, Miłostryj, Miłogost; MSs 71): Franczko sutor resignavit Petro et *Nycolao Milacz* I quartale in platea sancti Floriani 1342 RmK I 1460. *Jan Luban* (< Lubomir, Lubogost; MSs 70): Cum consul(e) ... *Johanne Luban* 1349 Lieg 167.

W 2 p XIV w. widać prawie czterokrotny wzrost liczby omawianych zestawień, do 172.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XIV w.

Piotr Miłosz (< Miłosław, Miłostryj, Miłogost; MSs 71): *Petrus dictus Milosz* (de altari sancti Wincencii), scolasticus Cracoviensis 1355 MPH II s.937. *Piotr Sędko* (< Sędziwoj, Sędzimir, Krzywosąd; MSs 73): Validus miles dominus *Petrus Santko nominatus* 1356 CdSil X 239. *Mikołaj Cztan* (= Czstan < Czciwor; MSs 67): Present(e) ... *Nicolao Czthan* de Baranow 1393 Proch 12. *Mikołaj Zbrostek* (< Zbroslaw; MSs 27): Testes *Nicolai Sbrosek* de Vissoka 1398 Łęcz I 5448. *Mikołaj Zawisza* (< Zawisław; MSs 78): Contra *Nicolaum Zauissam* de Grobouich 1400 Krak 10006.

W 1 p XV w. liczba zestawień tego typu wzrosła do 408, tj. ponad dwukrotnie w stosunku do poprzedniego półwiecza.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XV w.

Paweł Stasznik (< Stanisław; MSs 26): *Paulus Stasznik* 1427 Łp I 1874. *Michał Mściszko* (< Mścigniew, Mści(w)uj, Dobiemiast; MSs 24): *Michel Mszisco* von der Ostrow 1428 KsMP 476 s. 167. *Maciej Zdziech* (< Zdziebor, Zdzieszław; MSs 27): *Consul ... ciuitatis Calisiensis ... Mathias Szdzech* 1434 KW V 549. *Mikołaj Gniewosz* (< Gniewomir, Borzygniew; MSs 68): *Nicolaus Gnyewosch* 1440 AS I s. 97. *Mikołaj Zbygień* (< Zbygniew; MSs 78): *Test(is) ... Micolaus Szbigen* 1440 Trz 64.

W 2 p XV w. liczba zestawień omawianego typu również wzrosła, choć nie tak znacznie, jak w poprzednich półwieczach – do 526.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XV w.

Mikołaj Kazek (< Kazimir; MSs 70): *Anna, condam Nicolai Kazek de Ilkusch ... femina servilis* 1454 Prand s. 453. *Jan Mirek* (< Mirosław, Mironieg; MSs 71): *Johannes Myrek de Sadek* 1456 AS I s. 148. *Piotr Sławek* (< Sławomir, -sław; MSs 74): *Petrus Sławek de Rzeczkow* 1459 AS I s.157. *Walenty Stach* (< Stanisław; MSs 26): *Valentinus Valentini Stach de Holsen* 1469 AS I s. 195. *Jakub Włodek* (< Włodzimierz, Włodzisław; MSs 77): *Nobilis Iacobus Włodek, tenutarius de Istebnyk* 1471 AGZ XVII 606. *Michał Bolek* (< Bolesław, Boletut, Bolemir; MSs 65): *Michael Bolyek de Wielun, carnifex* 1499 Kacz 8993.

Typ Jan Marcinek

Drugim typem dominującym jest *imię chrześcijańskie w formie podstawowej + inne imię chrześcijańskie w formie pochodnej*, np. *Jan Marcinek*. Od 2 p XIII w. do końca XV w. pojawił się on 796 razy, jego udział procentowy wynosił ok. 22%.

Typ ten jest poświadczony po raz pierwszy w 2 p XIII w. pojedynczym przykładem:

Paweł Barut (< Bartłomiej, Bartołt, Barnaba, Barsaba; MCh 193): *Presente ... comite Paulo dicto Baruth* 1296 KW 749.

W 1 p XIV w. reprezentowany był 18 zestawieniami.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XIV w.

Jan Sandro (< Aleksander; MCh 180): *Petzoldus braseator mediam curiam ... in platea sancti Iohannis Sandro pistori ... resignauit* 1320 RmK I 587. *Jan Romaniec* (< Roman; MCh 319): *Iohannes dictus Romancz* 1324 RmK I 705. *Jan Błach* (< Błażej; MCh 200): *Per manus domini Iohannis dicti Blach, canonici Plo-censis, capellani sui (Ottonis, episcopi Culmensis)* 1336 MVat I 166. *Jan Jura* (< Jerzy; MCh 252): *Present(e) ... Iohanne dicto Iura, subdapifero Sandomiriensi* 1336 KmK 375. *Otto Leksik//Lekszyk* (< Aleksander, Aleksy; MCh 180–1): *Otto dictus Lexik, gener domini episcopi Wladislaviensis ... Ottone dicto Lexik* 1339 Cruc I s. 197.

W 2 p XIV w. nastąpił ponad pięciokrotny wzrost liczby takich zestawień – do 94.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XIV w.

Piotr Koncko (< Konrad; MCh 262): *Peter Konczko* 1376 Chm s. 77. *Maciej Klisz* (< Klemens; MCh 260): *Super Mathiam Clysch* 1386 PdLw I 430. *Maciej Basz* (< Bartłomiej; MCh 192): *Mathias dictus Bas de Karczouin* 1388 Krak 4837. *Gaspar Bartko* (< Bartłomiej; MCh 194): *Gaspar Bartko* 1391 Łęcz II 3853 (*Gaspar* = Kasper; MCh 259). *Piotr Bieniesz* (< Benedykt; MCh 197): *Petrus Benesch* 1399 Chm s. 488.

W 1 p XV w. liczba zestawień typu *Jan Marcinek* nadal rosła, choć w nieco mniejszym stopniu – do 275.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XIII w.

Jan Marcinek (< Marcin; MCh 279): *Jan Marczinek* 1419 Kacz 3252. *Mikołaj Romanek* (< Roman; MCh 319): *Dominus Nicolaus Romanek*, presbiter 1424 RWlkp I 1182. *Piotr Adamko* (< Adam; MCh 178): *Petrus Adamko ... scabin(us) et jurat(us) civitatis Bydgosciensis* 1425 Cdp II/2 567. *Maciej Frano* (< Franciszek; MCh 219): *Mathias Frano* de Nagrodowycze 1428 RWlkp I 1495. *Maciej Pieszek* (< Piotr; MCh 309): *Contra Mathiam Pesschek* 1434 Zakr II 522. *Piotr Kuba* (< Jakub; MCh 242): *Petrus Cuba* 1441 AC II 1124.

W 2 p XV w. pojawiło się 408 zestawień tego typu, widać zatem dalszy wzrost ich popularności.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XIII w.

Mikołaj Franek (< Franciszek; MCh 219): *Nicolaum Franek* de Szuchorzyno 1463 Ziel 42. *Jakub Piotraszek* (< Piotr; MCh 307): *Malusze, villa ... haeres vill(ae) praefat(ae) ... Jacobus Pyotraszek* 1470–1480 DiBen III s. 155. *Jan Jurek* (< Jerzy; MCh 252): *Present(e) ... Iohannes Gurek* de Pleszczyń 1473 AGZ VI 110. *Jan Pawłek* (< Paweł; MCh 304): *Iohannes dictus Pawłek* 1473 Trz 285. *Ambroży Michalek* (< Michał; MCh 284): *Ambrosius Michalek* 1479 Kacz 7847. *Jan Szymko* (< Szymon; MCh 327): *Per Iohannem Schymko* de Zubrza 1483 ACL I 381. *Jerzy Klimek* (< Klemens; MCh 260): *Prefatum Georgium Clymek*, pannitextorem 1499 ARP II 1743.

Zestawienia dwóch imion o niższej frekwencji

Siedem typów zestawień dwóch imion stanowiło od 8% do 2,5% wszystkich zestawień.

Typ *Jan Janik*

Do zestawień o niższej frekwencji należał typ *forma podstawowa imienia chrześcijańskiego + forma pochodna tego samego imienia*, np. *Jan Janik*, który wystąpił od XIII do końca XV w. 311 razy i stanowił ok. 8%.

Po raz pierwszy typ *Jan Janik* pojawił się w 1 p XIII w.:

Nicolaus Klusz//Klusz (MCh 291): *Test(is) ... Nicolaus Clus ... cappellan(us) episcopi* 1224 AP V w. 30.

W 2 p XIII w. zanotowano jedno takie zestawienie:

Nicolaus Koszko (MCh 292): *Present(e) domin(o) Nicholao dicto Cosico ... vicari(o) ecclesie katedralis (Wratislaviensis)* 1284 CdSil I 16.

W 1 p XIV w. pojawiły się dwa zestawienia typu *Jan Janik*:

Henricus Jander (MCh 233): *Dictus braseator mediam curiam Petro, genero Henrici Iander in platea sancti Ffloriani resignavit* 1323 RmK I 699.

W 2 p XIV w. liczba zestawień typu *Jan Janik* wzrosła do 30.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XIV w.

Jacobus Jakusz (MCh 241): *Jacobus alias Jacussius Nicolai de Lagewniki, presbyter 1386 KIJ 21. Johannes Jaszek* (MCh 248): *Johannem dictum Jasszek, heredem de Sdzeslauicze Cracouiensis dyocesis 1387 KIJ 25. Nicolaus Micz* (MCh 288): *Ad Nicolaum Micz de Camencz 1389 PdLw I 718. Petrus Piec(z)* (MCh 308): *Contra Petrum Pecz de Przelubscio 1398 Krak 7232. Andreas Andrzyczka* (MCh 184): *Andreas dictus Andriczka 1400 Krak 11166.*

W 1 p XV w. nastąpił dalszy, prawie trzykrotny, wzrost liczby zestawień tego typu – do 86.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XV w.

Clemens Klich (MCh 260): *Clementem alias Clichonem 1410 PNZK 2651. Jacobus Kuba* (MCh 242): *Iacobum Cuba et Gerlach, scoltetos ... de Cotlino 1412 Kal 313. Bartholomeus Baszak* (MCh 192): *(Kmetho villae Myrzewo) Bartholomeus Bassyak 1436 KW V 578. Bartholomeus Bartek* (MCh 194): *Bartholomeus alias Bartek, molendinator noster (monasterii sancti Andree in Cracouia) de Rokitno 1437 KMłp 1334. Jan Janik* (MCh 244): *Ianyk ... Ian alias Ianyk de Petrilow 1438 AGZ XII 4208. Petrus Pietrzyk* (MCh 308): *Petrus alias Pyetrzyk de Caldobyschcze 1441 AGZ XIV 297.*

W 2 p XV w. liczba zestawień omawianego typu wzrosła do 191, a więc ponad dwukrotnie.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XV w.

Mikołaj Miczek (MCh 288): *Jaco Mykolay alias Myczek myesczenyna mego s Tarczina Maczeyya Nazapka sbyl 1483 Warsz 1546. Simon Szymek* (MCh 327): *A Simone alias Simek 1490 ACL II 257. Ambrosius Zbrożek* (MCh 182): *Dominus Ambrosius Sbrozek 1491 ACL II 661. Andrzej Androsz* (MCh 184): *Laboriosus Andrzejey alias Andros de Przemislani, homo nobilis Nyemyerza de Borschow ... ipsius Andros 1493 AGZ XV 2334. Gregorius Grzegorzek* (MCh 229): *Gregorius alias Gregorzek de Warschowia 1495 Kacz 8750. Constantinus Kostko* (MCh 264): *Nobilis Constantinus alias Costhko, heres de Vrosch 1498 AGZ XVIII 2618.*

Typ Jakub Rafał

Typ imię chrześcijańskie w formie podstawowej + inne imię chrześcijańskie w formie podstawowej, np. *Jakub Rafał*, wystąpił od 1 p XIII do końca XV w. 307 razy, stanowił on ok. 8% zestawień dwóch imion.

W 1 p XIII w. i w 2 p XIII w. typ *Jakub Rafał* pojawił się jeden raz w każdym półwieczu, w 2 p XIII w. w późnej kopii:

Nikul Anzelm (MCh 187): (Testis) *Nicul Anselmus 1228 PrUr I/1 64 (Nikul = Mikołaj; MCh 286). Konrad Leo* (MCh 270): *Conradus Leo, frater ordinis Minorum XVIII (1254) Korn 18.*

W 1 p XIV w. zanotowano 10 zestawień tego typu.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XIV w.

Kunrad Fredrych (= Frydrych; MCh 219): *Cunrado dicti Fredrich 1464 (1305) KW 891 (Kunrad = Konrad; MCh 261). Henryk Dawid* (MCh 207): *Consul Vratislaviensis ... Henricus David 1314 CdSil III s. 35. Mikołaj Moryc* (z niem. = Maurycy; MCh 282): *Nycolaus dictus Moritz 1321 RmK I 627. Bruno Leon* (MCh 270): *Sub testimonio ... Johannis Brunonis Leonis de Sywicz 1339 CdP III 88. Jan Roman* (MCh 318): *Coram ... Iohanne, dicto Romanus, cive Cracoviensi 1337 KMłp 650.*

W 2 p XIV w. nastąpił prawie pięciokrotny wzrost liczby zestawień typu *Jakub Rafał* – do 48.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XIV w.

Jakub Szawel (MCh 325): *Jacobus Saul* 1350–1351 MVat II 270 s. 354. *Szczepan Kasper* (MCh 258): Present(e) test(e) ... *Stephano dicto Casper*, woyewoda Iazlowycensi 1379 AGZ V 15. *Niklosz Wilhelm* (MCh 343): *Niclos Wilhelm* de Oppauia 1396 Kacz 483. *Marcin Iwan* (wschł. = Jan, MCh 248): *Martinus Ywan*, pistor 1400 Chm s. 490. *Jan Roman* (MCh 318): *Iohannes Roman*, artium baccalaureus ... librum pro domo Tremesnensi donavit 1400 MPH V s. 970.

W 1 p XV w. liczba takich zestawień wzrosła dwukrotnie – do 103, np.:

Jan Jonasz (MCh 255): *Johannes alias Jonasz* de Croszino (!) 1410 RWlkp II 294. *Mikołaj Gawel* (MCh 222): Present(e) ... *Nicolao Gauel* de Watcowicze ... hered(e) 1416 AGZ VII 29. *Grzegorz Aleksy* (MCh 181): *Dominum Gregorium alias Alexium*, heredem de Kaczyce 1426 Zakr I 2019. *Jerzy Dominik* (MCh 208): *Georgius Luce Dominik* de Wratislauia 1427 AS I s. 66. *Parzysz Marcin* (MCh 279): *Nobilis Paris* de Czayanczicze *alias Martinus* 1445 Inscr 826.

W 2 p XV w. liczba zestawień znowu wzrosła, chociaż w znacznie mniejszym stopniu niż w dwóch poprzednich półwieczach. Wystąpiły 144 zestawienia, np:

Jakub Rafał (MCh 315): *Generosi domini Johannes*, Spitek et *Jacobus dictus Raphael* et Beata, fratres et soror germani, heredes de Jarosław 1451 Hel II 3456. *Piotr Grzegorz* (MCh 229): *Petrus Johannis Greger* de Wratislavia 1454 AS I s. 139. *Mikołaj Konstantyn* (MCh 264): *Nicolaus Constantin* ... altaris(a) sancte Marie Virginis in circulo Cracouiensi 1474 ARec 341. *Andrzej Zygmunt* (MCh 347): *Kmetho* ... *Andreas Sigmunth* 1492 AGZ XVI 2052. *Szymon Marek* (MCh 280): *Szimon Marek* de Sandecz ... senior Judeorum (Casimiriensum) 1494 KmK 349.

Typ *Stanisław Miroszek*

Typ imię staropolskie w formie podstawowej + inne imię staropolskie w formie pochodnej, np. *Stanisław Miroszek* wystąpił od 2 p XIII do końca XV w. 178 razy i stanowił ok. 5% wszystkich zestawień.

W 2 p XIII w. zestawienie tego typu wystąpiło jeden raz (zapis pochodzi z XV-wiecznej kopii):

Bogdan Strzeszka//Strzeżka (< Strzeżywoj, Strzeżysław; MSs 75): *Coram* ... *Bogdano Strezca* XV p.post. (1272) Bre 50.

W 1 p XIV w. pojawiły się trzy takie zestawienia:

Więcesław Budka (< Budziwoj, Zdziebud; MSs 66): *Presente Vencezlao dicto Butka* 1304 Perl 630. *Jarosław Sędka* (< Sędziwoj, Sędzimir, Krzywosąd; MSs 73): *Sub* ... *testimonio* ... *Iaroslavy dicti Zadca* 1311 CdSil II 8 s. 85.

W 2 p XIV w. liczba zestawień tego typu wzrosła do 27, czyli prawie ośmiokrotnie.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XIV w.

Przybygniew Siećko (< Sieciech, Sieciesław; MSs 73): *Contra Przibigneum Seczko* de Wargaua 1392 Łęcz I 2561. *Lutogniew Samek* (< Samosąd, Sambor; MSs 73): *Luthognew Szamek* 1397 RWlkp II 46. *Stanisław Radko* (< Radosław, Radomir, Radogost, Radociech, Radowuj; MSs 73): *Stanislaum, dictum Radko* 1398 Lek II 2179. *Świętosław Warcek* (< Warcisław, Warcsław; MSs 77): *Detrich mansit Swentoslaow Varczkovi octo decem grossos* 1398 Łęcz II 509. *Wociech Zawisza* (< Zawist; MSs 78): *Yaco swathcze, esze Jan Woczechowi Zawiszy za Yandrzeya ne zaplaczil racoyemstwa* 1398 Hu s. 211.

W 1 p XV w. widać dalszy, ponad dwukrotny wzrost liczby zestawień omawianego typu – do 64.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XV w.

Stanisław Sulek (< Sulisław, Sulimir, Sulistryj, Sulistrach; MSs 75): *Cum Stanislaow dicto Sulek ... antiquo conul(e) de Cosszicze* 1414 PNZK 3501. *Stanisław Borzysz* (< Borzysław, Borzygniew, Borzymir, Borzywuj; MSs 65): *Stanislaus Borzisch* 1419 KsMP 310 s. 111. *Stanisław Boguta* (< Bogodar, Boguchwał, Bogdan, Chwalibog; MSs 65): *Stanislaw Bogutha* de Balicze 1420 Kacz 3266. *Stanisław Pelka* (< Świętopełk; MSs 72): *Stanislaus Pelka Pauli* de Yeszow 1420 AS I s. 49. *Stanisław Chwalisz* (< Chwalibog, Chwalimir, Boguchwał; MSs 66): *Stanislaus Chwalis* 1436 Hel II 2636;

W 2 p XV w. liczba zestawień nadal rosła, choć w mniejszym stopniu. Wystąpiły 83 takie zestawienia.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XV w.

Stanisław Miroszek (< Mirosław, Mironieg; MSs 71): *Stanislaus Myroschek* 1460 Kacz 6542. *Stanisław Gniewko* (< Gniewomir, Borzygniew; MSs 68): *Stanislaus Gneffko*, thumherre zu Othmuchow, unser hoferichter zur Neisse 1464 GrMark II s. 278. *Stanisław Zdziech* (< Zdziebor, Zdzesław; MSs 27): *Anne, consorti Stanislai Sdzech* (de Banthkoucizce) 1476 Hel II 4176. *Stanisław Sławiec* (Sławomir, -sław; MSs 74): *Laboriosus Stanislaus Szlavyecz* de Laszany 1483 Hel II 4276. *Stanisław Świech* (< Świętosław, Świętopełk; MSs 75): *Scabin(us)* (Poznaniensis) ... *Stanislaus Swyanch* 1493 ARP II 1573. *Stanisław Zbygień* (< Zbygniew; MSs 78): *Stanislaus Sbygyen* 1498 Trz 468.

Typ Mikołaj Bogdan

Typ imię chrześcijańskie w formie podstawowej + imię staropolskie w formie podstawowej, np. *Mikołaj Bogdan* pojawił się w okresie od 1 p XIII do końca XV w. 150 razy, co stanowiło 4% zestawień dwóch imion.

W 1 p XIII w. typ *Mikołaj Bogdan* wystąpił jeden raz (w kopii):

Jan Sulisław (MSp 116): *Ab Ioanne, comite collatae, a filio dicti Ioannis Suleslao, cantore Plocensi et canonico Cracoviensi XVI p.pr. (1246) Matr IV/3 suppl. 11.*

W 2 p XIII w. pojawił się on dwa razy:

Piotr Łękomir (MSp 94): *Present(e) ... Petrus Lancomir* 1275 CdP I 55. *Arnolt Bogumil* (MSp 66): *Test(is) ... Arnoldus Bohgemil (!)* 1285 PUr I 1323.

W 1 p XIV w. wystąpiło 15 takich zestawień.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XIV w.

Marcin Budziwoj (MSp 71): *Martinus dictus Budziwoj* 1311 Lieg 31. *Otto Czastaw* (MSp 77): *Otto Zchaslau* 1311 RmK I 183. *Więceniec Bożydar* (MSp 69): *Vincancius*, miles de Polonia, *dictus Boschydar* 1320 Cruc I s. 26. *Jan Sambor* (MSp 108): *Present(e) ... Johanne Zambor* 1325 Lieg 77. *Mikołaj Kazimir* (MSp 90): *Nicolaus Kasmyr*, noster (Bolkonis, ducis Slezie) *fidelis per monasterium de Kamencz infeudatus existens* 1339 CdSil X 168.

W 2 p XIV w. liczba zestawień omawianego typu wzrosła dwukrotnie – do 27.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XIV w.

Abraham Bogdan (MSp 66): *Bogdan Chorowicz, Abraham Bogdan*, institor 1386 PdLw I 396. *Jan Cieszymir* (MSp 76): *Johannes Czeszimir* de Poznania 1398 Lek I 2724. *Jakub Borzymir* (MSp 69): *Contra Jacobum Borzimir* de Scoszewy 1399 Łęcz II 2036. *Piotr Spycimir* (MSp 114): *Dersko de Srzenawa ... contra Petrum Spicimir* de Cracouia 1399 Krak 8533. *Jan Bogudar* (MSp 66): *Johannes Bogudar* de Dymoczewo 1400 RWlkp I 479.

W 1 p XV w. widać niewielki wzrost liczby zestawień – do 47.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XV w.

Piotr Włodzimir (MSp 124): *Petrus alias Wladimirus Petri* de Szychlino, clericus Gneznensis diocesis, publicus imperiali auctoritate notarius 1413 Cruc II s. 309. *Mikołaj Kanimir* (MSp 90): *Present(e) nobil(i) ... Nicolao Kanimir* 1417 Sand 773. *Jan Zbylut* (MSp 73): *Johannes Sbilud* de Grzeschino 1431 AS I s. 77. *Mikołaj Czastaw* (MSp 77): *Woitek de Lagewnyk, frater Nicolai Czastaw*, salicide 1438 Kacz 4887. *Mikołaj Myślimir* (MSp 98): *Nicolaus Mislimir* (de Starzini) ...eundem Mislimir ... *Andreas et Mislimir ... Nicolaus Mislimir* 1442 Hel II 3048. *Mikołaj Chwalibog* (MSp 75): (*Consul Vyelicensis*) *Nicolaus Chwalibog* 1443 KWiel s. 27.

W 2 p XV w. wystąpiło 58 zestawień tego typu, widać dalszy wzrost ich liczby.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XV w.

Jan Sedziwoj (MSp 108): *Johannes Sandiwoy* de Woynowa 1453 AS I s. 133. *Mikołaj Bogdan* (MSp 66): *Nicolaus Bogdan*, vicarius et tunc ebdomadarius chori ecclesiae maioris Cracoviensis 1458 CdUC II 191 s. 194. *Mikołaj Zbygniew* (MSp 73): *Praesent(e) venerabil(i) et honorabil(i) domin(o) ... Nicolao Zbygniew* cantore, decretorum doctore 1470–1480 DłBen I s. 574. *Jan Gniewomir* (MSp 86): *Honorabilis dominus Johannes Gnyewomir*, presbiter 1487 ARP II 1479. *Mikołaj Mirosław* (MSp 96): *Nobilis Nicolaus Myrosław* de Pyczkowycze 1485 UPrak 211. *Jan Bolesław* (MSp 68): *Iohannem Boleslaum* de Lithwania, student(em) de pauperum bursa 1488 ARec 1168.

Typ Szymek Piotrek

Typ imię chrześcijańskie w formie pochodnej + inne imię chrześcijańskie w formie pochodnej, np. *Szymek Piotrek*, wystąpił w okresie od 1 p XIV do końca XV w. 133 razy, co daje ok. 4% wszystkich zestawień dwóch imion. Liczba zestawień rosła do 1 p XV w., natomiast w 2 p XV w. zaczęła nieznacznie spadać.

W 1 p XIV w. zanotowano 6 zestawień typu *Szymek Piotrek*, np.:

Hanek Romaniec (< Roman; MCh 319): *Coram aduocato Hancone dicto Romanecz*, tunc consule existente 1338 RmK I 1253. *Pieszek Jandro* (< Andrzej lub ap. jądro; MCh 185): *Pesconi Iandro* 1339 RmK I 1303.

W 2 p XIV w. liczba zestawień wzrosła do 27, a więc prawie pięciokrotnie.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XIV w.

Nikiel Wiernusz (< Wiernierz; MCh 341): *Nickel Wernusch* 1383 Tor 105. *Janko Wawrzek* (< Wawrzyniec; MCh 339): *Janco dictus Wav(or)zek* de Poborouicz 1385 Krak 3085. *Hanko Kunczatko* (< Konrad; MCh 263): *Hanco Cuntschatko* 1387 CdSil III s. 122. *Hano Wilusz* (< Wilhelm; MCh 344): *Hano Willusch* de Sator 1392 Łk 1492. *Bieniek Koncek* (< Konrad; MCh 262): *Byenyek Conczek* ... de Maiori Czaple 1400 CdUC I 18.

W 1 p XV w. widać dalszy wzrost liczby takich zestawień, ale w znacznie mniejszym stopniu, niż w poprzednim półwieczu. Wystąpiło ich 51.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XV w.

Hanosz Miko (< Mikołaj; MCh 287): *Hannos Myko* von der Neysse 1422 Kacz 3491. *Hanusz Bartak* (< Bartłomiej; MCh 194): *Hanus Bartak* de Krosenko 1426 U 1238. *Hanusz Piesz* (< Piotr; MCh 309): *Hanus Pesch* 1426 AGZ XI 196. *Paszko Piec(ż)ka* (< Piotr; MCh 309): *Paschko Peczka* cum Petro filio 1437 Łp I 1931. *Jurzec Andrzejko* (< Andrzej; MCh 184): *Super nobi(lem) ... Jurzecz Andreyko* ... in Vyethvycza 1446 AGZ XIX 2702.

W 2 p. XV w. liczba zestawień typu *Szymek Pietrek* spadła, choć nieznacznie – do 49.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XV w.

Pieszek Michalek (< Michał; MCh 284): *Hom(o) ... Pyesko Michalco* 1451 AGZ XII 2386. *Janek Bieniesz* (< Benedykt; MCh 197): *Janeck Benesz* 1452 Łw 1417. *Hanusz Kunisz* (< Konrad; MCh 263): *Pellifex Hanus Kwnisz* 1480 PtCr 752. *Szymek Pietrek* (< Piotr; MCh 307): *Symek Druhy, Symek Petrek*, spulu meskaycze we wssy Dziedziczach 1480 Mus s. 340. *Jakiel Hanusz* (< Jan; MCh 246): *Famat us Iakyl alias Hanusz* viceadvocatus de Czesky 1500 AGZ XIX 2590.

Typ *Hanosz Stach*

Typ *imię chrześcijańskie w formie pochodnej + imię staropolskie w formie pochodnej*, np. *Hanosz Stach* reprezentowany był od 1 p XIII do końca XV w. 130 razy, co stanowi ok. 4% wszystkich zestawień. W 2 p XIV w. nastąpił znaczny wzrost liczby takich zestawień, ale od 1 p XV w. zaczęła ona spadać.

W 1 p XIII w. wystąpiło jedno zestawienie (w kopii), a w 2 p XIII w. brak zaświadczeń tego typu:

Pietrek Wlast (< Wlast-, por. czes. Vlastibor; MSs 77): *Fundatores ... monasterii (Sanctae Mariae Virginis in Wratislauia) scilicet Petirkonem Wlast, comitem Zlezie et suos fratres* XV (1209?) KŚI 243.

W 1 p XIV w. pojawiły się trzy zestawienia:

Hanclinus Radak (< Radosław, Radomir, Radogost, Radociech, Radowuj; MSs 73) i *Franek Radak*: *Henzlinus Radak* totam suam porcionem hereditariam in bonis Nypperin, Kokerdorph, Crampovicz et Pischowicz ... *Franconi Radak*, fratri suo, vendidit 1347 CdSil IV 10 s. 202.

W 2 p XIV w. nastąpił ponad siedemnastokrotny wzrost liczby zestawień tego typu – do 53, ale i tak było ich mało.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XIV w.

Nikiel Dobrzn (< Dobrosław, Dobromir, Dobrogost; MSs 68): *Infrascript(us) comparaver(it) jus civitatis (Braunsbergensis) ... Nyckel Dobryn*, sutor 1373 Wrm IV 1 s. 10. *Hanosz Stach* (< Stanisław; MSs 26): *Hannos Stach*, de Bochna carnifex 1373 Chm s. 48. *Janko Borzyk* (< Borzygniew, Borzymir, Borzywuj, Bolebor; MSs 65): *Janko Borzic* de Criskouicz 1386 Krak XXII. *Hanek Borzyna* (< Borzygniew, Borzymir, Borzywuj, Bolebor; MSs 65): *Hanko Borzyna*, theoloneator (Co-staniensis) 1387 KW 1860. *Hanusz Wielusz* (< Wielebor, Wielemir, Wielisław; MSs 77): *Hannus Welusch* 1393 Biecz 330.

W 1 p XV w. liczba zestawień tego typu nieco spadła – do 48.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XV w.

Miczek Cztan (= Czstan < Czciwor; MSs 67): *Per... Miczkonem Cztan*, subiudicem Sandomiriensem 1406 Piek 1006. *Jakusz Kazan* (< Kazimir; MSs 70): *Iacusz Kasan* de Peskinerczem ius ciuile ... acceptauit 1416 PdLw III s. 19. *Hanusz Stan* (< Stanisław; MSs 74): *Domum ... sitam in platea Textorum*, inter domos Gosszykonis et *Hannus Stan* 1431 KsMP 231 s. 257. *Jakusz Bogunek* (< Bogodar, Boguchwał, Bogdan, Chwalibog; MSs 65): *Iacussius alias Bogunek* 1432 Łp I 2366. *Hanosz Radak* (< Radosław, Radomir, Radogost, Radociech, Radowuj; MSs 73): *Hanos Radak* 1434 CdSil IVD 91 s. 52.

W 2 p XV w. widać dalszy spadek liczby zestawień omawianego typu – do 25.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XV w.

Hynek Mszczuj (< Mścigniew, Mści(w)uj, Dobiemiast; MSs 24): *Nobilis Hynek alias Mszczy* de Vykothi 1461 AGZ XIII 4686. *Jurek Sulak* (< Sulisław, Sulimir, Sulistryj, Sulistrach; MSs 75): *Pro Jurkone Sulak* de Sanoczek 1463 AGZ XVI 24. *Hanusz Bog* (< Bogodar, Boguchwał, Bogdan, Chwalibog; MSs 65): *Hannus Bog*, eyn leyneweber 1472 Kacz 7402. *Pietrzyk Borzyło* (< Borzygniew, Borzymir, Borzywuj, Bolebor; MSs 65): *Hominem ... Pyetrik alias Borzyło* 1476 AGZ XV 1532. *Janek Lubza//Lubza* (< Lubomir, Lubogost; MSs 70): *Janek Lubza* dedi medium florenum 1478 RachKról s. 264.

Typ Stanisław Hanek

Typ *imię staropolskie w formie podstawowej + imię chrześcijańskie w formie pochodnej*, np. *Stanisław Hanek*, pojawił się w okresie od 1 p XIII do końca XV w. 93 razy i stanowił ok. 2,5% wszystkich zestawień.

W 1 p XIII w. typ ten wystąpił raz (w kopii):

Świętosław Kuba (< Jakub; MCh 242): *Boguslaus, filius Swanthoslai Cuba* XVI (1244) Kuj 4 s. 153.

W 2 p XIII w. wystąpiło jedno zestawienie (także w kopii):

Dzirżysław Koło (< Mikołaj lub ap. koło; MCh 291): *Dirislaus Kolo* (1255) PrUr I 306.

W 1 p XIV w. typ ten pojawił się także pojedynczo:

Nasiegniew Kołaczek (< Mikołaj lub ap. kołacz; MCh 290): *Present(e) discret(o) vir(o) ... Nasengneuo dicto Colaczek*, Brestensi iudic(e) 1339 Cdp II/1 269.

W 2 p XIV w. wystąpiło 9 zestawień typu *Stanisław Hanek*.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XIV w.

Stanisław Zacharz (< Zacharyjasz; MCh 346): *Stanislaus Zacharz* ... de Glowaczaw 1386 Chm s. 169. *Tomisław Bryl* (< Gabryjel = Gawrzyjał; MCh 222): *Thomislaf Bril* 1396 Lek I 2157. *Stanisław Kuc(z)ek* (< Konrad; MCh 263): *Stanislaus dictus Kuczek*, de Brzostek kmeto 1397 Krak 6172. *Więclaw Mrozek* (< Ambroży lub ap. mroz, mrozek; MCh 182): *Wenczlaw Mrozek* 1397 RmK II s. 163. *Tomisław Lech* (< Lenart; MCh 269; także od rodzimych imion z początkowym *Le-*; MSs 24): *Thomislaus dictus Lech* de Zadori 1398 Lek II 2243.

W 1 p XV w. liczba zestawień wzrosła do 30, tj. ponad trzykrotnie.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XV w.

Sędziwoj Michalec (< Michał; MCh 284): *Sandiuogius Michalecz* 1418 RWlkp II 522. *Stanisław Jurzyk* (< Jerzy; MCh 253): *Stanislaum Iurzyk* 1422 KmK s. 535. *Stanisław Krzys(z)tek* (< Krzysztofor, Krzys(z)tyn, Krzys(z)pin; MCh 266): *Kmetho* (de ville Myrzewo) ... *Stanislaus Krzistek* 1436 KW V 578. *Stanisław Kuc(z)* (< Konrad; MCh 263): *In presencia* ... *Stanislai Cucz* 1446 AGZ XIV, DCXI. *Stanisław Basz* (< Bartłomiej; MCh 192): *Stanislaus alias Bass Bartholomei* de Vnyeow 1450 AGZ VII 49.

W 2 p XV w. wystąpiło 51 tego typu zestawień, widać zatem wzrost ich liczby, ale w mniejszym stopniu, niż w poprzednim półwieczu.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XV w.

Stanisław Frasz (< Franciszek; MCh 219): *Stanislaus Frasz* 1466 Kacz 6951. *Stanisław Hanek* (< Jan; MCh 246): *Honorabilem Stanislaum Hanek* de Chelm, plebanum de Ponycz et ... *prebendarium sancti Martini in Cracouia* ... *cum ipso domino Hanek* 1477 Inscr 1452. *Stanisław Mikut* (< Mikołaj; MCh 288): *Scabin(um)* (in villa Lumpcza) ... *Stanislaus Mykuth* 1487 U 6060. *Stanisław Pasz* (< Paweł; MCh 304): *Stanislaum Pasz*, *institorem* de Leopoli 1493 ACL II 971. *Tatumir Andrzejko* (< Andrzej; MCh 184): *Super nobilem Tatumir Andreyko* 1494 AGZ XVIII 2387.

Rzadkie typy zestawień dwóch imion

11 typów zestawień dwóch imion stanowiło od 2% do 0,5% wszystkich zestawień. Do typów rzadkich zaliczono:

Typ *imię chrześcijańskie w formie pochodnej + inne imię chrześcijańskie w formie podstawowej*, np. *Hanusz Zygmunt*. W okresie od XIII do końca XV wystąpił 67 razy, stanowiąc 2% wszystkich zestawień. Liczba zestawień rosła do 1 p XV w., a w 2 p XV w. spadła. Typ *Hanusz Zygmunt* po raz pierwszy wystąpił w 2 p XIII w.:

Pietrzyk Szyman (= Szymon; MCh 326): *Petricus Symanus* de Dambno 1296 KW 745.

Typ *forma podstawowa imienia staropolskiego + forma pochodna tego samego imienia*, np. *Stanisław Stasz* pojawił się od 1 p XIV do końca XV 58 razy, co stanowiło 2% wszystkich zestawień. Pierwsze takie zestawienie pojawiło się w 1 p XIV w.:

Sędziwuj **Sęczek** (MSs 25): *A Sandiwoy dicto Sanczek*, opidan(o) de Kleczk 1339 Cruc I s. 117.

Typ *imię staropolskie w formie podstawowej + imię chrześcijańskie w formie podstawowej*, np. *Stanisław Roman* wystąpił od 2 p XIV do końca XV w. 31 razy stanowiąc 1% ogółu zestawień. W 2 p XIV w. wystąpiły 4 zestawienia typu *Stanisław Roman*, np.:

Bogusław Łazar (imię chrześcijańskie pochodzenia hebrajskiego; MCh 272): *Boguslao Johannis* de Chorzewo dicto *Lazarus*, canonico Plocensi 1389 MVat VIII/1 77. *Stanisław Baruch* (imię chrześcijańskie pochodzenia hebrajskiego; MCh 196): *Stanislaus Baruch* de Blone 1393 Łęcz II 4528.

Typ *imię staropolskie w formie pochodnej + inne imię słowiańskie w formie pochodnej*, np. *Staszek Gromek* reprezentowany był w okresie od 2 p XIII do końca XV w. 46 razy, co stanowiło 1% wszystkich zestawień. Od 1 p XV w. liczba takich zestawień zaczęła spadać. W 2 p XIII w. typ *Staszek Gromek* zanotowano jeden raz:

Milota Stawa (< Sławomir, -sław; MSs 74): *Inter abbatem ... monasterii Dargunensis ... et quendam Slauum Milotam* nomine, filium Radossu ... eidem Milote 1296 PUr III 1751.

Typ *forma pochodna imienia chrześcijańskiego + inna forma pochodna tego samego imienia*, np. *Klimek Klisz* zanotowano od 1 p XIV do końca XV w. 45 razy, co stanowiło 1% wszystkich zestawień. Pierwszy zapis pochodzi z 1 p XIV w.:

Hencze Jander (< Henryk; MCh 233): *Hence dictus Iander ... tria quartalia aree....resignauit* 1314 RmK I 293.

Typ *forma podstawowa imienia chrześcijańskiego + inna forma podstawowa tego samego imienia*, np. *Nicolaus Niklasz* wystąpił 33 razy od 2 p XIV do końca XV w. stanowiąc 1% ogółu zestawień. Pierwszy zapis pochodzi z 2 p XIV w.:

Nicolaus Niklosz (MCh 286): *Nicolai (gen) alias Niclos ... de Cracovia* 1399 KW 2010.

Typ *imię staropolskie w formie pochodnej + imię chrześcijańskie w formie pochodnej*, np. *Staszko Kołaczko* pojawił w okresie od 2 p. XIV do końca XV w. 24 razy, co stanowiło 0,5% wszystkich zestawień. W 2 p XIV w. zanotowano 10 zestawień, np.:

Staszko Ostasz (< Awstacy; MCh 191): *Stasco dictus Ostas* de Dobracow 1376 Krak 268. *Staszko Kołaczko* (< Mikołaj lub ap. kołacz; MCh 290): *Staszco Kolaczco* 1380 RmK II s. 48.

Typ *imię chrześcijańskie w formie pochodnej + imię staropolskie w formie podstawowej*, np. *Bartek Cieszymir* wystąpił od 1 p XIV w. do 2 p XV w. tylko 26 razy stanowiąc 0,5% zestawień. Liczba tego typu zestawień spadała od 1 p XV w. , w 2 p XV w. wystąpiły tylko dwa zapisy. Pierwsze zaświadczenie pochodzi z 1 p XIV w.:

Jaszko Spycimir (MSp 114): Gregorius, filius *Iasconis Spicimiri*, de sua medietate molendini ... prope sanctum Nycolaum, cessit ... fratri suo Hanconi 1318 RmK I 513.

Typ *forma pochodna imienia chrześcijańskiego + forma podstawowa tego samego imienia*, np. *Olechno Aleksander* wystąpił od 2 p XIV do końca XV w. 22 razy, co stanowiło 0,5% zestawień. Pierwszy zapis z kopii pochodzi z 2 p XIV w.:

Hanzel Jon (= Jan; MCh 243, 247): *Hanzloni dicto Ion* 1428 (1389) AGZ VIII 19.

Typ *imię staropolskie w formie podstawowej + inne imię staropolskie w formie podstawowej*, np. *Stanisław Bogdan* pojawił się od 1 p XIV w. do końca XV w. 16 razy, co daje 0,5% zestawień. Pierwszy zapis to:

Bronisław *Budziwoj* (MSp 71): *Presente ...Bromzlao (Bronislao) Budewoy* 1310 Lieg 30.

Typ *imię staropolskie w formie pochodnej + imię chrześcijańskie w formie podstawowej*, np. *Staszak Grzegorz* wystąpił od 2 p XIV do końca XV w. 17 razy, co dało 0,5% zestawień. Pierwszy zapis to:

Staszak Grzegorz (MCh 228): *Staszak Gregorius* 1369 Chm s. 11.

Pozostałe trzy typy zestawień pojawiły się sporadycznie w okresie od XIII do XV w., każde z nich stanowiło mniej niż 0,5% ogółu zestawień. Są to:

Typ *forma pochodna imienia staropolskiego + inna forma pochodna tego samego imienia*, np. *Staszko Stachura* wystąpił w okresie od 2 p XIV w. do końca XV w. śladowo – ogółem 5 razy, np.

Staszko Stachura (< Stanisław; MSs 26): *Jascho de Polaninouicz cum ... Staszcone Stachura dicto ... kmethon(e) de Marszouicz* 1399 Krak 8055.

Typ *imię staropolskie w formie pochodnej + inne imię staropolskie w formie podstawowej*, np. *Staszko Włościwoj* występował śladowo od 2 p XIV w. do 1 p XV w. – cztery zestawienia, np. *Strach Bogusław* (MSp 66): *Strach Boguslaus de Bucovecz* 1399 Lek II 2250. W 2 p XV w. uległ on zanikowi.

Typ *forma podstawowa imienia staropolskiego + inna forma podstawowa tego samego imienia*, np. *Więcesław Waclaw* wystąpił tylko raz w całym badanym okresie, w 2 p XV w.:

Venceslaus *Waclaw* (MCh 337, MSp 123): *Circumspectus Venceslaus alias Waczlaw, opidanus Wye-lyepoliensis* 1500 AGZ XVI 2662.

Frekwencję poszczególnych typów zestawień *imię + imię* od XIII do końca XV w. obrazuje tabela. W tabeli typy zestawień, które wystąpiły pojedynczo, określone są jako 0%, co oznacza, że ich udział procentowy wynosił poniżej 0,5%.

Tabela

Frekwencja poszczególnych typów zestawień imię + imię od XIII do końca XV w.

Typ zestawienia dwóch imion	XIII w. liczba/%	XIV w. liczba/ %	XV w. liczba/%	Razem: XIII–XVw. liczba/%
Typy dominujące				
<i>im. chrz. w formie podst. + im. stp. w formie poch. – Piotr Ślawek</i>	19 58%	216 31,5%	934 32%	1169 32%
<i>im. chrz. w formie podst. + inne im. chrz. w formie poch. – Jan Marcinek</i>	1 3%	112 16%	683 23%	796 22%
Typy o niższej frekwencji				
<i>forma podst. im. chrz. + forma poch. tego samego imienia – Jan Janik</i>	2 6%	32 5%	277 9%	311 8%
<i>im. chrz. w formie podst. + inne im. chrz. w formie podst. – Jakub Rafał</i>	2 6%	58 8,5%	247 8,5%	307 8%
<i>im. stp. w formie podst. + inne im. stp. w formie poch. – Stanisław Miroszek</i>	1 3%	30 4,5%	147 5%	178 5%
<i>im. chrz. w formie podst. + im. stp. w formie podst. – Mikołaj Bogdan</i>	3 9%	42 6%	105 3,5%	150 4%
<i>im. chrz. w formie poch. + inne im. chrz. w formie poch. – Szymek Pietrek</i>	–	33 5%	100 3,5%	133 4%
<i>im. chrz. w formie poch. + im. stp. w formie poch. – Hanusz Stach</i>	1 3%	56 8%	73 4%	130 4%
<i>im. stp. w formie podst. + im. chrz. w formie poch. – Stanisław Hanek</i>	2 6%	10 1,5%	81 3%	93 2,5%
Typy rzadkie				
<i>im. chrz. w formie poch. + inne im. chrz. w formie podst. – Hanusz Zygmunt</i>	1 3%	18 2,5%	48 1,5%	67 2%
<i>im. stp. w formie podst. + forma poch. tego samego im. – Stanisław Stasz</i>	–	6 1%	52 2%	58 2%
<i>im. stp. w formie podst. + im. chrz. w formie podst. – Stanisław Roman</i>	–	4 0,5%	27 1%	31 1%
<i>im. stp. w formie poch. + inne im. stp. w formie poch. – Staszek Gromek</i>	1 3%	21 3%	24 1%	46 1%
<i>im. chrz. w formie poch. + inna forma poch. tego samego im. – Klimek Klisz</i>	–	4 0,5%	41 1%	45 1%
<i>Im. chrz. w formie podst. + inna forma podst. tego samego im. – Nicolaus Niklasz</i>	–	4 0,5%	29 1%	33 1%
<i>im. stp. w formie poch. + im. chrz. w formie poch. – Staszko Kołaczko</i>	–	10 1,5%	14 0,5%	24 0,5%
<i>im. chrz. w formie poch. + im. stp. w formie podst. – Bartek Cieszymir</i>	–	17 2,5%	9 0%	26 0,5%

Typ zestawienia dwóch imion	XIII w. liczba/%	XIV w. liczba/ %	XV w. liczba/%	Razem: XIII–XVw. liczba/%
<i>im. chrz. w formie poch. + forma podst. tego samego im. – Olechno Aleksander</i>	–	1 0%	21 1%	22 0,5%
<i>im. stp. w formie podst. + inne im. stp. w formie podst. – Stanisław Bogdan</i>	–	4 0,5%	12 0,5%	16 0,5%
<i>im. stp. w formie poch. + im. chrz. w formie podst. – Staszek Grzegorz</i>	–	6 1%	11 0,5%	17 0,5%
<i>im. stp. w formie poch. + inna forma poch. tego samego im. – Staszko Stachura</i>	–	1 0%	4 0%	50%
<i>im. stp. w formie poch. + inne im. stp. w formie podst. – Staszko Włościwoj</i>	–	3 0,5%	1 0%	4 0%
<i>im. stp. w formie podst. + inna forma podst. tego samego im. – Więcesław Wacław</i>	–	–	1 0%	1 0%
Razem:	33 100%	688 100%	2941 100%	3662 100%

Przynależność społeczna nosicieli nazwisk odmiennych

Osoby identyfikowane zestawieniem dwóch imion w XIII–XV w. reprezentowały wszystkie grupy społeczne, ale od 1 p XIV w. zaznaczyła się wśród nich przewaga mieszczan i chłopów, a więc niższych warstw społecznych. W okresie od 1 p XIII w. do końca XV w. nazwiska równe imieniu identyfikowały ponad 3800 osób.

W XIII w. wystąpiły 33 zestawienia dwóch imion, ale w większości nie można ustalić przynależności społecznej ich nosicieli w sposób niewątpliwy. Można jedynie stwierdzić, że trzy zestawienia z 2 p XIII w. dotyczyły szlachty, a dwa – mieszczan.

Zapisy źródłowe

Mieszczanie

*Gerard i Henryk **Boruszowie** (Borusza < Borzygniew, Borzymir, Borzywuj, Bolebor; MSs 65): Gerardo ... et Henrico Borusom, ciuibus Cracouiensibus 1505–1508 (1290) KMłp 118.*

Szlachta

*Teodor **Stanko** (< Stanisław; MSs 74): Theodoricus miles, dictus Stango ... preposito et canonicis (Pomezaniensis ecclesiae) opcionem relinquimus ... quinquaginta mansos in Rodowe et Dachowe, mensurando versus Stangenberch 1285 VPr II 8. Paweł **Barut** (< Bartłojiej, Batołt, Barnaba, Barsaba; MCh 193): Presente ... comite Paulo dicto Baruth 1296 KW 749.*

W 1 p XIV w. zestawienie dwóch imion identyfikowało 46 mieszczan. Przedstawicieli szlachty tego rodzaju zestawienie określało dwukrotnie rzadziej – 23 razy.

W wypadku 42 osób z tego półwiecza nie można rozstrzygnąć, do jakiej grupy społecznej należeli, gdyż określenia stanowe nie występują w tekście dokumentu. Jednak brak tytułów przed nazwą osobową sugeruje raczej niższy status społeczny.

Mieszczanie identyfikowani zestawieniem dwóch imion to:

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XIV w.

Jan Rubisz (< Robert; MCh 317): *Consul antique civitatis Thorunensis ... Johannes dictus Rubis* 1308 Woel 162. *Jan Lubek/Lubek* (< Lubomir, Lubogost; MSs 70): *Johannem Lubek ... civ(em) et consul(em) civitatis* (Wratislaviensis) 1330 Korn 139; *Piotr Siedlik* (< Siedlewit, Siedlemir, Siodłogost; MSs 73): *Provido viro Petro (dat) dicto Sedlik* 1340 Hae 126. *Jan Romaniec* (< Roman; MCh 319): *Iohanni dicto Romanetz, civi Cracoviensi ... familiar(i) ... regis (Kazimiri)* 1350 MVat III 334. *Jan Lubań* (< Lubomir, Lubogost; MSs 70): *Cum consul(e) ... Johanne Luban* 1349 Lieg 167.

Do szlachty należeli, np.:

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XIV w.

Biernat Brożek (< Ambroży; MCh 181): *Present(e) ... Bernardo, vexifellero (Lancieni), dicto Brozek* 1335 Kkk 156. *Johannes Jura* (< Jerzy; MCh 252): *Present(e) ... Iohanne Jura, subcamerario Cracoviensi(i)* 1342 KMp 668. *Andrzej Radak* (< Radosław, Radomir, Radogost, Radociech, Radowuj; MSs 73): *Strenuus miles, dominus Andreas Radac ... bona predicti Andree Radac in Nypperin ... dictus dominus Andreas Radac* 1343 CdSil IV 7 s. 201.

Podobne zróżnicowanie ilościowe osób identyfikowanych nazwiskiem równym imieniu w zależności od grupy społecznej zaznacza się w 2 p XIV w. Niższe grupy społeczne były w tym półwieczu reprezentowane przez 328 osób, w tym 305 mieszczan i 23 chłopów. Do szlachty należały 53 osoby, zatem sześciokrotnie mniej niż do plebsu. W 202 zapisach nie można ustalić przynależności społecznej osób w sposób niewątpliwy. Przypuszczać jednak należy, że byli to mieszczanie i chłopci, co sugeruje brak tytułów przy nazwiskach.

Mieszczkańscy nosiciele nazwisk równych imionom to:

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XIV w.

Piotr Lubik (< Lubomir, Lubogost; Ms 70): *Infrascript(us) comparaver(it) jus civitatis (Braunsbergensis) ... anno Domini CCCLXIX ... Peter Lubik* 1369 Wrm IV s. 10–11. *Piotr Brun* (= Bruno; MCh 201): *Petrus dictus Brun, Warszeuensis ... ciu(is)* 1382 StW 4 s. 4. *Jan Sobień* (< Sobiesław, Sobieży; MSs 74): *Iohannes Soben, conciuus in Lublin* 1383 PdLw I 73. *Maciej Przebor* (MSp 103): *Pro Mathia Przebor, civ(e) de Warshovia* 1391 Łęcz II 4042. *Niklosz Pabisz* (< Pabijan; MCh 301): *Schöff(e) ... Niclos Pabisch* 1394 KsMP s. 5. *Jan Spycimir* (MSp 114): *Raphael, heres de Michow ... contra Johannem Spiczimir, ciuem de Cracouia* 1398 Krak 6570.

Chłopi identyfikowani nazwiskiem równym imieniu to:

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XIV w.

Klimko Radost (< Radosław, Radomir, Radogost, Radociech, Radowuj; MSs 73): *Climconem dictum Radost ... kmethon(em) de Targowiszcze* 1382 KMp 924. *Sobko Raj* (< Racibor, Radosław, Radomir, Radogost, Radociech, Radowuj, -rad; MSs 25): *Sobconem dictum Rag ... kmethon(em) ... in Przeseki* 1384 Sng II 55. *Jan Stok* (< Stojgniew, Stojisław, Domastoj; MSs 26): *Super kmethon(e) de Blone ...*

Johanne Stoc 1397 Łęcz I 4212. *Mikołaj Marzysz* (< Marzyjan, Marcin, Marek; MCh 278): *Pro Nicolao Marzisch, kmethone* 1400 TmK s. 18. *Jan Frydel* (< Frydrych; MCh 220): *Cum Johanne Fridlone, kmethone* de Pirzchow 1400 Krak CCCXXIX. *Piotr Włoszka* (< Włodzimierz, Włodzisław, Włóścibor; MSs 27): *Petrus Wlozka ... kmetho* (de Maiori Sokolniki) 1400 RWlkp I 463.

Szlachtę reprezentowały podane niżej zapisy.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XIV w.

Piotr Gumprecht (= Gumbert, imię pochodzenia starowysokoniemieckiego; MCh 230): *Present(e) ... Petro Gumprecht, pallatino* Premisliensi 1372 AGZ III 21. *Mikołaj Jaks(za)* (< Jakub; MCh 241): *Coram nobil(i) ... Nicolao Jaxa, procuratore* Lanciciens(i) 1386–1396 Mac s. 4. *Pietrasz Jarzon* (< Jarosław, Jaromir, Jarostryj; MSs 69): *Petrassius, Jarzon dictus ... here(s)* de Przibislauič 1399 Krak 8345. *Tomek Ostapiec* (wschł. < Awstacy; MCh 191): *Stanislaus et Thomko dictus Ostapecz, heredes* in Chvarstnicza 1391 Lek I 897. *Jacobus Jakusz* (MCh 241): *Present(e) ... Iacobo alias Iacussio* de Coneczpole, Siradiens(i) *palatin(o)* 1399 Mog post 100 s. 85.

W 1 p XV w. do niższych warstw społecznych należało 759 osób używających nazwiska równego imieniu, w tym 631 mieszczan i 128 chłopów. Szlachtę reprezentowało 216 osób. Zatem dominacja niższych grup społecznych wśród nosicieli nazwiska równego imieniu jest wyraźna. W zapisach dotyczących 354 osób nie występują określenia wskazujące na ich przynależność społeczną, jednak bardziej prawdopodobne jest, że dotyczą one niższych warstw społecznych.

Mieszczanami noszącymi nazwisko równe imieniu byli:

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XV w.

Stanislaus Stanek (MSs 74): *Magister figulorum: Stanislaus Stanek* 1406 PtCr 153. *Jan Lubik* (< Lubomir, Lubogost; MSs 70): *In opido Wormedith, in domo habitacionis honesti viri Johannis Lubbiken, opidani eiusdem opidi Warmiensis diocesis* 1407 Wrm III 432 s. 440. *Benedictus Bieniek* (MCh 197): *Providus vir Benedictus alias Byenyek, oppidanus* oppidi Wronowiensis 1437 AGZ XI 990. *Johannes Hancz* (MCh 246): *Johannes Hancz, civis Nove Civitatis Warschouiensis* 1442 ŁNW 190. *Bartłomiej Święch* (< Świętosław, Świetopełk; MSs 75): *Iohannes, Hedvigis ... pueri olim Bartholomei Swench, concivis* Poznaniensis 1448 ARP I 369.

Do chłopstwa należeli:

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XV w.

Błażej Zdżich (< Zdzisław; MSs 27): *Blaseus Sdzych ... de Cziborzicze kmeto* 1408 PNZK 2386. *Jan Falk* (< Chwalibog, Chwalimir, Boguchwał; MSs 66): *Laborios(i) vir(i) ... Johannis Falk ... rustic(i)* de villa Czechnicz 1426 CdSil IV 25 s. 156. *Jan Godzimir* (MSp 86): *Praesente ... Joanne Godzimir ... kmeton* in Chynowo 1434 Czer s. IX. *Bartholomeus Baszak* (MCh 192): *Kmetho* (villae Myrzewo) *Bartholomeus Bassyak* 1436 KW V 578. *Iwan Walenty* (= Walenty; MCh 338): *Kmethon(em)* in Thurze Pole obligavit ... *Ywan Valenti* 1442 AGZ XI 1422 (*Iwan* wschł. = Jan, MCh 244).

Szlachta o nazwisku równym imieniu to:

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XV w.

Adam Jaka//Jakka (< Jakub; MCh 241): *Adam dictus Jacca, heres* de Swider 1413 Czer 234. *Jan Franc(za)och* (< Franciszek; MCh 219): *De ... clenodio Curvature et altere medie crucis Johannem*

Franczoch de Nossaczouice 1414 Hel II 1330. *Mikołaj Tader* (= Teodor, MCh 331): Present(e) honora-bil(i) *strenu(o) vir(o) ... Nicolao Tader*, fidel(i) nostr(o) (Conradi, ducis Sleziae) 1419 GrMark II 41 s. 45. *Nicolaus Mikulec* (MCh 287): Present(e) ... *nobili Nicolao alias Miculecz* 1426 AGZ XI 2852. *Piotr Paszek* (< Paweł; MCh 304): *Nobilem Petrum dictum Pasek* 1430 RWlkp I 1348.

W 2 p XV w. wśród nosicieli nazwiska równego imieniu było 917 osób niższych warstw społecznych, w tym 651 mieszczan i 266 chłopów. Natomiast do szlachty należały 572 osoby. Pochodzenie 310 osób nie jest jasne, ale brak tytułów wskazuje raczej na przynależność do niższych grup społecznych.

Mieszczanie o nazwisku równym imieniu to:

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XV w.

Jan Sędzisz (< Sędziwoj, Sędzimir, Krzywosąd; MSs 73): *Jan Sandisch* von Olbrechtistorff zu der zeit ... *hewptman* zu Teschin ... *Jan Sandisch* von Albrechtisdorf 1452 GrMark II 7 s. 565–566. *Marcin Stan* (< Stanisław; MSs 74): Pro *Martino Stan*, sutore et concive de Poznania ... ipse *Martinus Stan* 1453 ARP I 568. *Marcin Danio* (< Danijel; MCh 206): *Providus Martinus Danio* 1464 ŁNW 612. *Marek Brac(s)ław* (czes. Braslav, pol. Brośław; bro- – forma pochodzenia wtórnego bro- < zbro- lub bro < broni-, lub bro < brodzi; MSp 70): Super *providum Marcum Braczlaw*, *carnificem* de Leopoli 1482 ACL I 104. *Benedictus Bieniasz* (MCh 197): *Benedicto alias Byenyasch*, *civi* Leopoliensi 1485 Matr I 1797.

Chłopszy nosiciele nazwisk równych imionom to:

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XV w.

Stanislaus Staniek (MSs 74): *Laborios(um) ... Stanislaum alias Stanyek ...* de Chabyorowo *kmethon(em)* 1458 AC II 1894. *Piotr Bożen* (< Bogodar, Boguchwał, Bogdan, Chwalibog; MSs 65): Pro *Petro alias Bozen*, *colono* 1464 Tmk s. 69. *Iwan Daniło* (wschł. = Danijel; MCh 206): In Schalomunicze ... *kmetho ... Ivan Danilo* 1465 AGZ XIII 5620. *Maciej Boruta* (< Borzygniew, Borzymir, Borzywuj, Bolebor; MSs 65): Pro quondam *homine Mathia dicto Borutha*, *kmethone* in Drwanya ... ipsum *Mathiam Borutham* 1487 Hel II 4325. *Stanisław Wojdyła* (< Wojśław, Budziwoj; MSs 78): *Laboriosorum ... Stanislai Voydila* et Blasii, *tabernatorum*, *seniorum fraternitatis ecclesie parochialis* in Nyegowiecz 1496 PtCr 1278.

Przedstawiciele szlachty o nazwisku równym imieniu to:

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XV w.

Jan Stachyra (< Stanisław; MSs 26): *Generosus Johannes Stachira*, *vicecapitaneus* Leopoliensis 1452 AGZ XIV 2607. *Jakub Bratek* (< Bratomił; MSs 66): *Jacobus Brathek* Pauli Choroman *de armis Lubicze* 1468 ZHer 295. *Johannes Janek* (MCh 244): Dominus *Johannes alias Janek* de Rudzicza *de armis Drya*, tunc *Cracoviensis canonicus ... dicto domino Johanne* de Rudzicza ... dicto Jankoni 1470–1480 DłBen I s. 109. *Johannes Hancel* (< Jan; MCh 246): Dominus ... *Johannes Hancel*, *here(s)* de Lagewnyky 1492 AC II 866. *Andrzej Sulek* (< Sulisław, Sulimir, Sulistryj, Sulistrach; MSs 75): *Bona Andreae Sulek ...* de Maschownicza in districtu Szremensi 1497 Matr II 842.

Przynależność społeczną nosicieli nazwisk równych imionom do końca XV w. ilustruje poniższa tabela:

Tabela

Przynależność społeczna nosicieli nazwisk równych imionom od 1 p XIV w. do 2 p XV w.

Półwiecze	Niższe warstwy społeczne			Szlachta	Poch. społ. niejasne
	Mieszczanie	Chłopi	RAZEM mieszczanie i chłopi		
1 p XIV w.	46	–	46	23	42
2 p XIV w.	305	23	328	53	202
1 p XV w.	631	128	759	216	354
2 p XV w.	651	266	917	572	310
Razem:	1633	417	2050 54%	864 22%	908 24%

Ogółem do końca XV w. nazwiskiem równym imieniu identyfikowano 1633 mieszczan i 417 chłopów, łącznie 2050 przedstawicieli niższych warstw społecznych. Stanowi to 54% nosicieli nazwisk równych imionom. Było ich ponad dwukrotnie więcej niż identyfikowanej w ten sposób szlachty, którą reprezentowały 864 osoby, co stanowi 22%.

Pochodzenie pozostałych 24% osób nie jest pewne, gdyż przy ich nazwiskach nie ma żadnych określeń stanowych. Sugeruje to ich przynależność do niższych warstw społecznych, ponieważ przed nazwiskami szlacheckimi z reguły umieszczano tytuły. Potraktowanie tej grupy osób jako przedstawicieli niższych warstw społecznych powoduje, że ich przewaga wśród nosicieli nazwisk równych imionom wzrasta do 78% (razem 2958 osób).

Pośród nosicieli nazwisk równych imionom z niższych warstw społecznych w XIV i XV w. zdecydowanie dominują mieszczanie – jest ich czterokrotnie więcej niż chłopów (1633 : 417). Wynika to zapewne z faktu, że mieszczanie, zajmujący się handlem i rzemiosłem, stanowili aktywną warstwę społeczną. Pojawiali się zatem w dokumentach urzędowych, głównie miejskich, o wiele częściej niż chłopi, którzy nie byli aktywni społecznie. Jednym z typów nazwisk, których zaczęli używać mieszczanie i w mniejszym stopniu chłopi, stały się nazwiska odimienne.

NAZWISKA ODETNICZNE

Nazwy etniczne (etnonimy), od których utworzone zostały nazwiska odetniczne, to nazwy zbiorowości ludzkich, takich jak plemiona, narody i mieszkańcy terytoriów regionalnych. Powstawały one jako wynik samookreślenia się danej zbiorowości lub były nadawane przez sąsiadów. Występowały w liczbie mnogiej, która miała znaczenie kolektywne (collectivum). Jedne z najstarszych nazw etnicznych o formie collectivum w języku polskim to *Ruś* i *Litwa*. Tworzono od nich nazwy pojedynczych członków za

pomocą sufiksu *-in*, specjalnego środka morfologicznego do tworzenia liczby pojedynczej. Powstały w ten sposób formy liczby pojedynczej *Rus-in*, *Litw-in*. Częstość sufiksem tworzącym etnonimy był sufiks kolektywny *-anie*, np. *Pol-anie*, *Słowi-anie*, *Ślęż-anie*, *Dziadosz-anie*. Również od nich tworzone były formy liczby pojedynczej za pomocą sufiksu *-in*: *Polan-in*, *Słowian-in*, *Ślęzan-in*, *Dziadoszan-in*. Z czasem nazwy etniczne, z pochodzenia kolektywne, ujednoliciły się z formami liczby mnogiej, a genetycznie wtórna liczba pojedyncza stała się formą podstawową.

Nazwy odetniczne w liczbie pojedynczej tworzone były w płaszczyźnie antropimicznej jako indywidualne określenia człowieka, czyli jako osobowe nazwy własne: przezwiska i przydomki, późniejsze nazwiska. Wskazywały one genetycznie na związek ich nosiciela z daną grupą etniczną, a drugoplanowo z krajem pochodzenia. Mógł to być związek osoby wymienionej w dokumencie lub związek wcześniejszego przodka, na co jednak brak poświadczeń w źródłach historycznych. Nazwy odetniczne mogły też mieć charakter przydomków lub przezwisk, umotywowany stereotypami narodowymi. Niektóre nazwy rzeczywiście mogły wskazywać na przynależność etniczną danego człowieka, inne nosiły w omawianym tu okresie cechy późniejszych nazwisk. Zapisy poświadczają ich występowanie po łacińskim wyrazie *dictus* (zwany), ponadto tworzone od nich nazwy żon i patronimika na określenie synów. Te ostatnie cechy szczególnie skłaniają do traktowania ich na równi z innymi osobowymi nazwami własnymi z XII–XV w. i używania w stosunku do nich terminu ‘nazwisko’, oczywiście w rozumieniu nazwiska zwyczajowego. Wymiennie używa się też terminu: osobowe nazwy odetniczne, zwłaszcza w odniesieniu do wczesnego okresu ich występowania.

Do tworzenia nazw odetnicznych, późniejszych nazwisk, używano różnych sufiksów, które były dodawane do etnonimów lub nazw geograficznych, por. rozdział o budowie językowej nazw osobowych pochodzenia etnicznego.

W dobie staropolskiej nazwiska, pierwotne przezwiska lub przydomki, utworzone od etników pojawiały się w dokumentach zarówno jako jedyne określenie człowieka, jak i po imieniu chrzestnym, jako drugie określenie. Wydaje się oczywiste, że nazwy występujące jako jedyne określenie człowieka nie mogły pełnić funkcji imienia, a wyłącznie funkcję przydomka lub przezwiska. Dlatego autorka niniejszej książki poddała analizie wszystkie nazwy odetniczne, zarówno występujące jako jedyne, jak i drugie określenie człowieka. Opracowana została przynależność społeczna nosicieli nazwisk odetnicznych, pierwotnych przezwisk i przydomków.

W średniowiecznych dokumentach drukowanych poświadczonych zostało 155 jednostek nazwisk odetnicznych. Ze względu na małą liczbę zapisów źródłowych, analizie poddano zapisy z dokumentów oryginalnych i kopii sporządzonych między XII a XV w. oraz pochodzących z XVI i XVII w. Wyeliminowane zostały natomiast kopie sporządzone później. Każdą jednostkę nazewniczą reprezentuje pierwszy zapis. Niektóre nazwy powtarzały się w późniejszych półwieczach. Odczytanie nazwy podano za SSNO, chociaż nie zawsze wydzielone tu formy stanowią w SSNO oddzielne hasła. Obecne odpowiedniki nazwisk odetnicznych, które w SSNO znajdują się w tym samym hasle, co forma rodzima, tu potraktowane zostały oddzielnie. W cy-

towanym materiale przytoczono w nawiasie uwspółcześioną formę imienia (zrekonstruowaną z formy łacińskiej występującej w zapisie źródłowym, oczywiście wtedy, gdy imię figurowało przed nazwiskiem). Następuje dalej krótkie objaśnienie nazwiska oraz informacja na temat przynależności społecznej nosiciela. Szersze objaśnienie nazwy etnicznej, wymagające często przytoczenia wielu nazw i informacji, znajduje się pod danym hasłem w *Słowniku najstarszych nazwisk polskich ... omówionych w tomie 1. Historii nazwisk polskich*. ródłostów nazwisk odetnicznych i niektóre poświadczenia źródłowe ustalono na podstawie opracowania E. Sufranowicz, *Nazwy osobowe pochodzące od etników, Słownik etymologiczno-motywyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 4 (Supr) oraz książki: K. Zierhoffer, Z. Zierhofferowa, *Nazwy zachodnioeuropejskie w języku polskim a związki Polski z kulturą Europy* (Zierh).

Charakterystyka nazw odetnicznych, późniejszych nazwisk, występujących w źródłach staropolskich

1 p XII w.

Nazwy odetniczne w liczbie pojedynczej występowały jako jedyne określenie indywidualne człowieka począwszy od 1 p XII w. Przyjmuje się tu, że nazwa *Rus* z *Bulli gnieźnieńskiej* z 1136 r. to etnonim 'Rusin' (w każdym razie jest to jedna z możliwych interpretacji tej nazwy, drugą stanowi ewentualne pochodzenie od przymiotnika *rusy* 'rudawożółty' Sstp – przezwisko *Rus* mogło określać kogoś, kto miał rudawożółte włosy). Nazwa *Rus* stanowiła określenie chłopca z Wielkopolski, podobnie jak inne nazwy osobowe w tym zabytku. Druga nazwa odetniczna z tego okresu pojawiła się w łacińskiej formie *Dacus* łac. 'Duńczyk' (< Daci, Duńszczanie Mącz), pochodzi z kopii (1133) ze Śląska. Wystąpiła ona jako drugie określenie człowieka. Wymieniony człowiek Piotr *Dacus* należał do możnych i był fundatorem klasztoru i kościoła premonstratensów w Strzelnie (par. kruszwicka). Ten sam człowiek pojawił się jako *Donin*, *Dunin* w *Kronice* J. Długosza z XV w. (por. zapisy źródłowe)

Zapisy źródłowe – 1 p XII w.

DACUS łac.: *Petrus Dacus*, comes de Skrzin (1133) KŚl 12 s. 33, por. Vicecancellarius regni, *Doninus* de Skrzinno, decanus Cracoviensis XVII in. (XV) DłOp I s. 554, *Dunin* de Skrzin, regius notarius (1455–1480; sub a. 1410) DłOp XIII s. 2. RUS (SSNO: Rus/Rusz): Stari Biscupici ... cum his ... Zlauos, *Ruz*, Sul 1136 Ta s. 67 w. 9.

2 p XII w.

W 2 p XII w. wystąpiło 5 osobowych nazw odetnicznych w dokumentach oryginalnych, cztery z nich to jedyne określenie człowieka: nazwa *Gal* 1189 (< etn. Gallus 'Francuz' Mącz) określająca duchownego, nazwa *Saks* 1173 określająca szlachcica, nazwa *Saksa* XII p. post niem. (< Saxon 'z Saksonii rodowity' L), która odnosiła się do człowieka o nieokreślonej przynależności społecznej, nazwa w postaci łacińskiej *Teutonicus* 1198 łac. (< etn. Teutonicus 'teutoński, germański, nie-

miecki', Theutonicus 'niemiecki' Mącz, Supr) – określała duchownego, zapis z Małopolski. Jedynie nazwa *Pomeranus* (w formie łacińskiej) odnosząca się do księcia piastowskiego, wystąpiła jako drugie określenie, po imieniu chrzestnym: Mieszko *Pomeranus* 1153 łac. (< łac. nazwa kraju Pomorania, Pomerania, Pomorzanie 'z Pomorania rodowity' L).

W 2 p XII w. nazwy odetniczne określały księcia piastowskiego i dwóch duchownych w dokumentach oryginalnych.

Zapisy źródłowe – 2 p XII w.

GAL: Test(e) ... assistent(e) ... *Gallo canonico et capellano ducis* 1189 MPP XIV w. 13. POMERANUS, POMORANUS łac.: *Comite ... Mysicone Pomerano*, Predzłao 1153 MPP IV w. 29. SAKS niem.: *Dominus Saxo ... nobil(is)* 1173 CdP III 6. SAKSA niem.: *Milcha, Vogen, Saxa* XII p. post LfLub s. 573, TEUTONICUS łac.: *Tuto Theutonicus (monasterio Sancti Sepulchrii in Mechow) dedit uillam* 1198 KMłp 376.

1 p XIII w.

W 1 p XIII w. wystąpiło 8 osobowych nazw odetnicznych w dokumentach oryginalnych. Trzy z nich to drugie określenie występujące po imieniu chrzestnym: nazwa (Henryk) *Bawar* 1217 (SSNO *Bawor, Bawar*) (< łac. nazwa kraju Bavaria, nazwa mieszkańca Noricus 'Bawarczik' Mącz, forma *Bawor* powstała pod wpływem czeskim lub łużyckim, w SSNO także forma *Bawar* Supr) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej ze Śląska, por. też *Bawor* poniżej, nazwa (Laszek) *Boemus* 1239 (< łac. nazwa kraju: Bohemia 'czeska ziemia' Mącz, używana w łacinie i niemieckim, dla określenia Słowian czeskich używano nazwy Bohemi (coll.) Supr) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Małopolski, nazwa (Wincenty) *Judeus* 1219 łac. (< etn. Iudeus 'Żyd' Mącz) – odnosiła się do osoby wykształconej ze Śląska.

Dalszych pięć nazw to jedyne określenie człowieka: nazwa *Prusin* 1204 (< etn. Prusowie 'plemię bałtyckie' Mącz, pruskie Prusas, nazwa geograficzna Prusy określała obszar między dolną Wisłą i Niemnem Supr) – odnosiła się do możnego (łowczego) ze Śląska, nazwa *Sarbin* 1204 (< etn. Serbowie Mącz, Serb 'mieszkaniec Serbii' L, Serbowie – nazwa plemion Słowian zachodnich (połabskich) i południowych Supr) – odnosiła się do możnego (podstołego) ze Śląska, nazwa *Polonus* 1220 łac. (< etn. Polonus 'Polak' Mącz) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej ze Śląska, nazwa *Sasin* 1233 (< etn. Sasinowie 'plemię pruskie', także 'mieszkaniec Saksonii' w staropolszczyźnie Supr) – nazwa odnosiła się do możnego, nazwa *Żydowin* 1204 (< etn. Iudeus, Żyd Mącz, Żydowin 'Żyd poważny, sławny z nauki' L) – odnosiła się do możnego (podstołego).

Cechy dziedziczenia wykazywała nazwa *Bawor*, która występowała jako jedyne określenie ojca i syna: *Bawor* syn *Bawora* 1224 (por. zap. źródłowe).

Ogółem w 1 p XIII w. w dokumentach oryginalnych nazwy odetniczne określały 4 możnych, jednego człowieka wykształconego, a 3 osoby nie są określone pod względem przynależności społecznej.

Zapisy źródłowe – 1 p XIII w.

BAWOR, BAWAR: Mile(s) ... *Bauor*, filius Bauorii 1224 AP V w. 13, *Heinrico Bauaro* tunc temporis (in Wlan) ... parrochiano 1217 KŚI 192 (por. Cum ciu(e) (Wratislaueriensi) ... *Cunrado Bawaro* 1266 Korn 28). BO(H)EMUS łac. (SSNO Bem, Beem, Behem, Bohem, Bym): *Lasec Boemus* 1239 Mog 17. JUDEUS łac.: Present(e) ... test(e) ... scolare ... *Vincentio Iudeo* 1219 KŚI 223. POLONUS łac.: *Benecc*, filius *Poloni* 1220 FG 57 w. 15 (= KŚI 225). PRUSIN: *Prusin* venator 1204 KŚI 104 s. 267. SARBIN: De Zantirouo ... *Zarbin* ... subdapifer 1204 KŚI 104 s. 265. SASIN, SASIM: Uir illustris nomine Olto uillam nomine Helmci ... filijs *Sasini* uendidit 1233 FG 633 w. 8. ŻYDOWIN: De Malechouo subdapifer(-) ... *Sidouin* 1204 MPP XXV w. 16.

2 p XIII w.

W 2 p XIII w. wystąpiło 12 nazw odetnicznych, 10 w dokumentach oryginalnych i 2 w kopiach. Tylko dwie nazwy z dokumentów oryginalnych to drugie określenie człowieka, jedna z nich występowała po łacińskim wyrazie *dictus* ‘zwany’: (Piotr) *Gallicus* 1267 (< Gallicus łac. ‘Francuz’ Mącz, Galli, Gallia, łacińska nazwa Celtów, którzy w starożytności zamieszkiwali obszar dzisiejszej Francji Supr, por. wyżej *Gal*) – określała duchownego ze Śląska. Ta sama nazwa pojawiła się w 1 mnogiej w odniesieniu do dwóch braci (Szymon) i (Eberhard) *Gallicis* 1277 (tj. Francuzi) – określała możnych ze Śląska, nazwa (Henryk) *dictus* (zwany) *Prus* 1293 (< etn. Prusowie Mącz, por. wyżej Prusin) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Wielkopolski.

Pozostałe nazwy występowały jako pojedyncze określenie człowieka: nazwa *Almanus* ca 1265 łac. (< Alemanni ‘Niemcy’ Mącz, Almanus ‘Niemiec’, plemię germańskie Alamanów zamieszkiwało obszar wsch. Szwajcarii i nad górnym Renem Supr, nazwa kraju Almanian w XIV w. Supr, Zierh 28) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej, zapis bl, nazwa *Fryzko* 1292 (< Fryzo, por. nazwa plemienia germańskiego Fryzowie, łac. Frisii, Frisones Supr; nazwa kraju Fryzja XVI w., łac. Frisia Zierh 62) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej ze Śląska, nazwa *Moravus* ca 1265 łac. (< etn. coll. Morawianie Mącz, nazwa geogr. Morawy (czes. Morawsko), kraina położona w dorzeczu rzeki Morawa, Morawczyk ‘z Morawii rodowity’, Morawka ‘z Morawii rodowita’ L) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej, zapis bl, nazwy *Pomoroc* 1275 i *Pomorca* ? 1275 (< niem.nazwa kraju Pommern, pols. Pomorze, nazwa osob. Pomoroc to forma dial. pomorska Supr) – odnosiły się do możnych z Pomorza, nazwa *Rutenus*, *Ruthenus* ca 1265 łac. (< etn. Ruthenus, tj. Rus; Rusin, Rusak ‘z Rusi rodowity’ L; etn. coll. Rusacy, Ruś Mącz) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej, zapis bl, nazwa *Sarb* ca 1265 (< etn. Serb, coll. Serbowie Mącz, w X–XII w. nazwa Serbowie oznaczała głównie mieszkańców państwa serbskiego na półwyspie bałkańskim Supr) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej, zapis bl, nazwa *Sas* 1252 (< etn. Sasowie, Saxon ‘z Saksonii rodowity’ Mącz, L, Supr, nazwa kraju Saxonia w Kronice Anonima Galla (1112–1116) Zierh 27) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej, zapis bl.

Dwie nazwy z kopii to drugie określenie człowieka: nazwa (Jan) *Prusek* (1266) (< etn. Prusowie Mącz ‘plemię bałtyckie’, por. wyżej *Prus*) – odnosiła się do du-

chownego z Pomorza, nazwa (Henryk) *Prutenus* łac. XVIII ex. (1293) (< łac. Prutheni ‘Prusowie’ Supr) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Wielkopolski.

Ogółem w 2 p XIII w. nazwy odetniczne w dokumentach oryginalnych określały 4 możliwych (sz) i jednego duchownego, dla 7 osób brak danych o przynależności społecznej.

Zapisy źródłowe – 2 p XIII w.

ALMANUS łac.: *Almannus* ca 1265 LMP s. 696. FRYZKO: Petrus et *Frisko* fratres de Landschrone 1292 GrMark II s. 642. GALLICUS łac.: Coram ... fratre (ordinis Predicatorum in Ratibor) *Petro Gallico* 1267 CdSil II 3 s. 108, Presentibus *Symone*, palatino nostro (Heimrici, ducis Sleziae), *Eberhardo*, fratre suo, *Gallicis* 1277 Korn 47. MORAVUS łac.: O bi(it) ... *Morauus* ca 1265 LMP s. 696. POMORC: Present(e) ... *Pomorzone* 1275 Perl 276. POMORCA: Present(e) ... *Pomorze* (!), dapifero (de Slupsc) 1275 Perl 273. PRUS: Present(e) ... *Henrico dicto Prusso* 1293 KW 710. PRUTENUS łac.: Test(is) ... *Henricus Prutenus* XVIII ex. (1293) KW 710. PRUSEK, PRUSKO (SSNO Prusek//Pruszek, Prusko//Pruszeko): *Johannes Prusco*, canonicus Camminensis (1266) PUr II 807. RUTHENUS, RUTINUS łac.: *Rutenus*, Sulistrig ca 1265 LMP s. 688. SARB: Tomizlaus, *Zarb*, Bogdas ca 1265 LMP s. 701. SAS (SSNO Sas(z)): Per ... *Zas* (de Iasel) 1252 Stmir s. 300.

1 p XIV w.

W 1 p XIV w. odnotowano 12 nazw odetnicznych określających indywidualne osoby. 9 pochodzi z dokumentów oryginalnych, 3 z kopii. 9 nazw odetnicznych z oryginalnych dokumentów wystąpiło jako drugie określenie człowieka, po imieniu chrzestnym, jedna nazwa z kopii jako jedyne określenie, dwie jako drugie określenie. W dokumentach oryginalnych cztery razy nazwę odetniczną poprzedza łaciński wyraz *dictus* ‘zwany’. Są to: nazwa (Heinman) *Thuringus*, (Henslin) *Thuringus* 1339 łac. (< etn. coll. Toringi uel Turingi ‘lud niemiecki, Gottowie’ Mącz, Turyngowie, nazwa plemienia germańskiego znanego od V w., od której pochodzi nazwa kraju Turyngia Supr, forma nazwy kraju Duringia ‘Turyngia’ zapisana w dokumencie polskim z XIV w. Zierh 28) – określała mieszczanina z Małopolski (od 2 p XIV w. występowała forma *Duryng*), nazwa (Jan) *Fryzon* 1350 (< Fryzo, por. nazwa plemienia germańskiego coll. Fryzowie, łac. coll. Frisii, Frisones Supr, nazwa kraju Fryzja w dokumentach polskich zapisana w XVI w.: Frisia łac. Zierh 62) – określała mieszczanina z Małopolski, nazwa (Andrzej) *Litwan* 1335 (< etn. coll. Litwa ‘ludzie litewscy, Litwini’ L, później nazwa kraju, pierwszy zapis z 1009 r. Supr) – określała duchownego z Małopolski, nazwa (Jan) *dictus* (‘zwany’) *Polska* 1345 (< nazwa kraju Polska – polska (ziemia); początkowo nazwa obszaru zamieszkiwanego przez Polan, tj. dzisiejszej Wielkopolski, później nazwa całego państwa polskiego, łac. Polonia, niem. Polnisch Supr, przym. polski ‘używany w Polsce, Polsce właściwy’, także ‘polny’ Sstp) – określała duchownego z Wielkopolski, nazwa *Szot* Magnus (Wielki) 1317 (< niem. Schott ‘Szkot’, Szot ‘ze Szkocy’ L, Supr, por. nazwa kraju Scotia łac. w Rocznikach J. Długosza Zierh 29) – określała prawdopodobnie szlachcica z Małopolski, nazwa (Świeszko/Świeszko) *dictus* (‘zwany’) *Szwab* 1381, (Jan) *Szwew* 1325 (< etn. Sueuus ‘Szwab’, Sueui ‘Szwabowie’ Mącz, Szwab ‘z Szwabii rodem’ L,

księstwa Szwabii powstało po r. 911 Supr, zapis nazwy kraju *Svevia* ‘Szwabia’ w Rocznikach J. Długosza Zierh 29) – określała mieszczanina z Małopolski, nazwa (Mikołaj) dictus (‘zwany’) *Ślęzanin* 1339 (< etn. (< etn. Ślęzanin, Szlązak, Ślęzak ‘z Szląska rodowity’ L, Ślężanie, nazwa plemienna ludzi zamieszkujących obszar wokół góry Ślęzy (dziś Sobótka) i w dorzeczu rzeki Ślęzy, nazwa geograficzna Śląsko, łac. Silesia, Slesia, niem. Schlesien pojawiły się w źródłach historycznych od XIII w., dzisiejsza nazwa Śląsk, od XVIII w., nazwa pochodzi od nazwy góry i rzeki Supr) – określała mieszczanina ze Śląska, nazwa (Oldrzych) dictus (‘zwany’) *Tatar* 1316 (< etn. coll. Tartarzy Mącz, Tatar, Tatarzyn, Tatara; Tatarka ‘kobieta tatarska’ L, Tartarzy ‘plemię tureckie’ Supr) – określała mieszczanina z Małopolski, nazwa (Piotr) *Westfal* 1334 (< Westfaliowie, niem. Westfalahi ‘zachodni Falowie’, łac. Saxones Occidentalis – plemię germańskie, nazwa geograficzna Westfalia zanotowana w źródłach polskich w XIV w. Zierh 28) – określała mieszczanina ze Śląska.

Zapisy z kopii to: nazwa (Mikołaj) *Kaszubita* ca 1341 (sub a.1283) (< Kaszubita ‘mężczyzna z Kaszub rodem’ L, w średniowieczu nazwa Kaszuby określała Pomorze Zachodnie, zaś Pomorze Gdańskie prawdopodobnie od XV w. Supr) – oznaczała szlachcica z Wielkopolski, nazwa *Węgrzysz* 1400 (1330) (< Węgrowie Mącz, Węgrzyn, Węgrzynek L, Węgrzy, łac. Hungari, niem. Ungarn, nazwa plemienna ludu ugrofińskiego, wędrownie plemiona Hunów przybyły w IX/X w. na obszar dzisiejszej Niziny Węgierskiej Supr) – oznaczała rycerza z Pomorza. W późniejszej kopii zapisano nazwę *Pomorka*: (Marek) dictus (‘zwany’) *Pomorka* 1504 (1346) (< Pomorze – nazwa regionu, wywodząca się od apelatywu pomorze ‘kraj położony wzdłuż morza’, Pomorzanie ‘lud nadmorski’ Supr), która oznaczała mieszczanina z Pomorza (nie objęta analizą).

Ogółem w 1 p XIV w. nazwy odetniczne w dokumentach oryginalnych określały 6 mieszczan, 2 duchownych i jednego szlachcica.

Zapisy źródłowe – 1 p XIV w.

DURYNG, DERYNG, DORYNG, (TORYNG), (TURYNG): *Heinmannus Thuringus* resignavit *Henslino Thuringi*, fratri suo, domum 1339 RmK I 1331. Od 2 p XIV w. poświęcone formy Duryng, Doryng, por. *Iohanni Durink, Nicolao Durink ... civibus Wratislaviensisibus* 1359–1362 MVat II 276. FRYZON: *Iohanne Frison*, civ(e) Cracoviens(i) 1350 MVat II 78. KASZUBITA: *Obiit illustrissima domina, coniunx domini ducis Primislis Maioris Poloniae, filia Nicoali Kassubite nomine Lucardis dicta* ca 1341 (sub a. 1283) MPH II s. 849. LITWAN: *De ... consensu frat(ri)s ... in ... domo Mechouiensis ... Andree Litwani* 1335 KMłp 643. POLSKA: *Present(e) ... Iohanne dicto Polska*, presbitero Poznaniensis dyocesis 1345 MVat II 25. POMORKA, POMERKA: *Provido viro Marconi dicto Pomorka* de terra Pomeranie 1504 (1346) CdP II/2 497 (por. *Mathia Pomorka* de Woczenino (!) 1418 Koch 519). SZOT: *Mediam partem eiusdem villae (Schygot) ... quam ... princeps illustris Meschca, dux Thesschinensis ... Schottoni Magno ... servitori ... rationabiliter emit* 1317 Mog 49. SZWAB, SZWEB, SZWOB, SZWEW (SSNO S(z)wab): *Contra Swachconem (Świeszko/Świeszko) dictum Svab* 1381 Krak 115, *Iohannis Sueui* (civis Cracoviensis) 1325 KmK 371. ŚLĘŻANIN: *Nicolaus dictus Zlezanin*, opidanus seu civis de Kleczk 1339 Cruc I s. 361. TATAR, TARTAR, TATER, TATYR: *Olrigo (dat.) dicto Tatari* 1316 RmK I 381. WESTFAL, WESTWAL, WASTWAL: *Ratman der stat czu der Olow Petir Westual* 1334 Korn 147.

2 p XIV w

W 2 p XIV w. wystąpiły 44 nazwy odetniczne oznaczające pojedyncze osoby, w tym 41 z dokumentów oryginalnych i 3 z kopii. Tylko 10 nazw wystąpiło jako pojedyncze określenie człowieka, pozostałych 33 – jako drugie określenie. Do tych ostatnich należą: nazwa (Marcin) *Beserawski*, *Besarabski* 1395 (< Besarabia, nazwa obszaru geograficznego z XIV w. Supr) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Małopolski, nazwa (Konrad) *Cyps* 1381 (< etn. Cyps, Zips – niem. nazwa Spisza i mieszkańca tej krainy SSS, Supr) – określała duchownego ze Śląska, nazwa (Piotr) *Fryzo* 1395 (< etn. Fryzowie, plemię germańskie, Fryzja, nazwa geograficzna Supr, zanotowana w Rocznikach J. Długosza w formie łac. Phrisia Zierh 29) – określała mieszczanina z Małopolski, nazwa (Han) *Hesse* 1398 (< etn. Hessowie Mącz, nazwa plemienia germańskiego, Hesja, nazwa geograficzna Supr, zapis Hassyja z XVI w. Zierh 49) – określała mieszczanina z Małopolski, nazwa *Kaszuba* 1386 (< etn. Kaszub ‘mężczyzna z Kaszub rodem’ L, Supr) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Małopolski, nazwa (Przeclaw) *Laszek*, *Laszko* 1397 (< etn. Lach, Lech ‘Polak’ L) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Małopolski, nazwa (Niczko) *Litwa* 1372 (< etn. Litwa coll. ‘nazwa oznaczająca Litwinów’ L, później nazwa kraju Supr) – określała mieszczanina z Młp, nazwa *Litwasz* 1397 (< etn. Litwa ^) – określała prawdopodobnie mieszczanina z Małopolski, nazwa (Piotr) *Litwin* 1364 (< etn. Litwa ^) – określała mieszczanina z Młp, nazwa *Litwosz* 1397 (< etn. Litwa ^) – określała mieszczanina z Małopolski, nazwa (Mikołaj) *Mazowszanin* 1398 (< etn. Mazowszanin ‘z Mazowsza rodem’ L) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej, prawdopodobnie z Wielkopolski, nazwa (Michał) *Morawa* 1376 (< etn. Morawianie – lud sławacki Mącz, Morawy, nazwa geograficzna: ziemia położona w dorzeczu rzeki Morawy Supr) – określała mieszczanina z Małopolski, nazwa (Jaszko) *Morawka* 1387 (< etn. Morawianie, Morawy, por. wyżej) – określała prawdopodobnie mieszczanina z Małopolski, nazwa (Mikołaj) *Moskal* 1389 (< etn. Moskwa coll., Moskale, Moskal L, Moskwicin ‘Rosjanin’ L) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Małopolski, nazwa (Mikołaj) dictus (‘zwany’) *Niemczyk* 1376 (< etn. Germanus, Niemiec Mącz, Niemiec ‘z Niemiec rodem’ L, Niemczyk L) – określała mieszczanina z Małopolski, nazwa (Jan) Niemiec 1390 (< etn. Niemiec, por. wyżej) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Wielkopolski, nazwa (Piotr) dictus (‘zwany’) *Armen*, *Ormen* 1357 (< Ormian, Ormiańczyk ‘z Armenii rodem, abo ormiańskiej religii będący’ L, Armenia, jej mieszkańcy u Herodota zwani Armenioi Supr) – określała duchownego z Małopolski, nazwa *Polaczek* 1400 (< etn. Polak, Polanin ‘w Polsce urodzony’ L, Polonus ‘Polak’ Mącz) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Łęczyckiego, nazwa Polak 1379 (< Polak por. wyżej) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Młp, nazwa *Preus*, *Praus* 1399 niem. (< etn. Prus, Prusowie Mącz – plemię bałtyckie, pruskie Prusas, łac. Prusii, Prutheni, nazwa terytorialna Prusy powstała w XIV w. Supr) – określała mieszczanina z Młp, nazwa (Miłek) *Rusek*, *Rusko* 1392 (< etn. Rus, Ruś coll. Mącz, Rusin, Ru-

sak ‘z Rusi rodowity’, Rusek ‘Roxolanus’ L) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Łęczyckiego, nazwa (Piotr) *Rusin* 1373 (< Rus, Rusin, por. wyżej) – określała mieszczanina z Małopolski, nazwa (Ota) *Spisz* 1386 (< Spisz, nazwa geograficzna, łac. Scepusia, niem. Zips Supr) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Małopolski, nazwa (Mikołaj) dictus (‘zwany’) *Turek* (brat Elżbiety z Kazimierza) (< etn. Turcy Mącz, ogólna nazwa szczepów tursko-tatarskich, w VII/VIII w. zapisana Turk Supr) – określała mieszczanina z Małopolski, nazwa (Miczek) *Turka* 1400 (< etn. Turek, por. wyżej) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Małopolski, nazwa (Albert) dictus (‘zwany’) *Wałaszek* 1394 (< etn. Wałaszy Mącz, Wołoch, Wałach, Wołoszyn ‘z Wołoszczyzny rodowity’ L, oznaczała pierwotnie ludność pochodzenia romańskiego lub zromanizowanego na terenie Półwyspu Bałkańskiego, odnoszona przez Słowian do mieszkańców Italii Supr) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Łęczyckiego, nazwa (Mikołaj) *Węgier* 1360 (< etn. Węgrowie Mącz) – określała mieszczanina ze Śląska, nazwa (Tychno) *Wielkopolski* 1370 (< wielkopolski ‘do Wielkiej Polski należący’ L, por. wielki, wielki ‘ts’ Sstp) – określała mieszczanina z kresów pd, nazwa (Piotr) *Włoszka* masc. (< Wałaszy, Wołoch, Wałaszek, por. wyżej) – określała chłopą z Wlkp, nazwa (Mikołaj) dictus (‘zwany’) *Żydek* 1385 (< etn. Hebraeus, id est Iudeus, Żyd, Iudea, Żydowka, ... żydowski Mącz, Żyd, Żydek ‘starozakonny, wyznania mojżeszowego’ L) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Małopolski, nazwa (Jeszek) *Żydowka* 1375 (< etn. Hebraeus, Żyd, Żydowka) – określała mieszczanina z Małopolski, nazwa (Mikołaj) *Żydowski* 1391 (< etn. Hebraeus, Żyd, żydowski) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Wielkopolski, nazwa (Mikołaj) dictus (‘zwany’) *Żydziec* 1385 (< etn. Hebraeus, Żyd) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Wielkopolski.

Jedynie określenie człowieka stanowiły: nazwa *Mazowita* 1397 (< Mazowsze L) określała mieszczanina z Małopolski, nazwa *Tatarski* 1369 (< etn. Tatar, Tatarzy, plemię tureckie) – określała mieszczanina z Małopolski, nazwa *Wałach, Wałoch* 1385 (< Wałaszy, Wołoch) – określała mieszczanina z Małopolski, nazwa *Węgierek* 1354 (< etn. Węgier, Węgrowie Mącz, Węgrzyn, Węgrzynek L) – określała szlachcica, zapis bl, nazwa *Węgrzyn* 1360 (< Węgier, Węgrzyn L) – określała szlachcica z Małopolski, nazwa *Włoch, Włach* 1393 (< Włoch ‘z włoskiej ziemi rodowity’ L – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej, prawdopodobnie szlachcica, zapis bl.

Jeden raz nazwa odetniczna wystąpiła jako trzecie określenie człowieka: nazwa (Szczepan) *Wołoszyn* Rybotycki 1359 (< Wałach, Wołoszyn) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z kresów pd.

W kopii z 2 p XIV w. zanotowano nazwę *Węgrzysz* 1400 (1330) (< etn. Węgrowie L) – jedyne określenie rycerza z Prus.

W kopiach pochodzących z XVI i XVII w. zanotowano następujące nazwy: (Hynko) *Ethiop* (SSNO *Ethiops*) XVI in. (1358) (< łac. Aethiops ‘Murzyn’ SŁŚ, Aetiops ‘Murzin’ Mącz – nazwa plemienna Etiopów Supr) – nazwa odnosiła się do osoby

o nieokreślonej przynależności społecznej, zapis bl, (Stanisław) *Venetus* łac. 1662 (1369) (< etn. Veneti, populi Italiae ... Wenetowie Mącz, Wenecya kraj i miasto we Włoszech, Wenet 'z kraju tego rodowity' L, w Kronice Galla Anonima Venetia, forma Wenecyja z XVI w. Zierh 27, 73) – nazwa odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Małopolski.

Ogółem w 2 p XIV w. nazwy odetniczne w dokumentach oryginalnych określały 17 mieszczan, 3 szlachciców, dwóch duchownych, jednego chłopa, dla 19 osób nie można ustalić przynależności społecznej.

Zapisy źródłowe – 2 p XIV w.

BESERABSKI, BASARABSKI, BESARABSKI, BESERAWSKI: *Martini Besseroffsky* (pro *Besser-raffsky*) 1395 Chm s. 368. CYPS: *Conrado Cyps* clerico 1381 CdSil II 72 s. 180. ETHIOPS łac.: *Hinconi Ethiopi* XVI in. (1358) Matr IIV/3 suppl. 194. FRYZO: *Petrus Fryzo* 1395 Kacz 367. HES, HESSE: *Hano Hesse* 1398 PNZK 641; *Johannes Hes*, civis Cracoviensis 1401 PNZK 1086. KASZUBA: *Erga Petrum Caschuba* de Schamotuli ... kedy *Pyotrowi Kaszuby* con wsyath w szapusze 1430 RWlkp I 1346. LASZEK, LASZKO (SSNO Lasek//Laszek, Lasko//Laszko): *Przeczlaw Lyassek* 1397 Kacz 721 LITWA: *Niczko Litwa* et Iaszura, famuli custoditoris de castro 1372 RmK II s. 35. LITWASZ: *Dominus Litwas*, procurator 1397 Krak 6230a. LITWIN: *Scabin(um)* in Bochna ... *Petrum Lythwynum* 1364 Mog 79. LITWOSZ: *Dominus Litwos* 1397 Krak 5859; *Dominus Swenthoslaus Lithwos*, procurator generalis terre Cracoviensis 1406 PNZK 1709 (= Litwasz). MAZOWITA: *Lubart* et vocatur *Mazowita* 1397 RmK II s. 172. MAZOWSZANIN, MAZOSZANIN: *Contra Nico. Maszowszanin* (de Rzepky) 1398 Hb 1 s. 107. MORAWA: *Michael Morawa* 1376 Chm s. 74. MORAWKA m.: *Jaschco Morawka* 1387 Chm s.205. MORAWKA fem: *Gener Iuteze Morawcze* 1394 Chm s. 318. MOSKAL: *Nicol. Moskal* 1389 Krak CLXXXIX. NIEMCZYK: *Inter dominum Nicolaum dictum Nimczik (!)* de Bochna et Reynezkonem 1376 Chm s. 71. NIEMIEC: *Johanni Nyemyecz* 1390 Łęcz II 3551. ORMEN, ARMEN: *Present(e) ... Petro dicto Armen*, cathedral(is) in Cracovia ... ecclesiae vicari(o) 1357 Mog post 28 s. 22. POLACZEK: *Iaco wemi y swathczimi, eze Marczin s Poloczkiem (!)* vyednali Lenartha s Ondrzejem 1400 Hb 36 s. 98. POLAK: *Polach*, familiaris domini Zebde 1379 Krak 601. PRAUS, PREUS, PREUSE: *Preussoni* 1399 RmK II s. 261. RUSEK, RUSKO (SSNO Rusek//Ruszek, Rusko//Ruszko): *Pro Milkone Ruskonis ... de Wiczkouicze* 1392 Łęcz II 4163. RUSIN: *Ex parte Petri Russin* 1373 RmK II s. 37. SPISZ: *Otha Spissius ... contra Philippum de Swadzislaw* 1386 Krak 4129. TATARSKI: *Carpentario (dat.) Thatarski* 1369 Chm s. 5. TUREK, TURKO: *Elizabeth de Kazimiria*, quod debet statuere *Nicolaum*, suum fratrem, *dictum Turek* contra advocatum de Nouo Foro 1397 PNZK 526. TURKA: *Venientes Iazsek (!)* Lganowski, *Miczek Thurka* de Iablonicza 1400 Sand 272. WAŁACH, WAŁOCH: *Walach* 1385 Chm s. 165. WAŁASZEK: *Albertus dictus Valaszek* de Jaczcouo 1394 Łęcz II 4954. WAŁASZYN, WŁASZYN, WOŁOSZYN: *Szczepan̄ Wołoszyn̄ Riboticky* 1359 AGZ VIII 3. VENETUS łac.: *Stanislai Veneti* de Brzezie filiorum ... *Iohannis, Vladislai* et *Iacobi* 1662 (1369) KMłp 966. WĘGIEREK, WĘGIERKO: *Wengerconem*, *Stephani fili(um)*, hered(em) de Pououlouicze 1354 CdP II/1 298. WĘGIER, WĘGIR (SSNO Węgier(z)): *Present(e) ... Nicolao Wanger*, civi Wratis<lauiensi> 1360 Dom 4. WĘGRZYN: *Wangrzin ... heres de Swecechow* 1360 ZbMłp I 94. WĘGRZYSZ: *Wangerisz*, richter tzu Saborn 1400 (1330) PrUr II 705. WIELIKOPOLSKI: *Bortnikъ ... Tichno Welikopolŕskii* 1370 Roz 9. WŁOCH, WŁACH: *Wlochoni* sseniori IV marcas 1393 RJJ s. 169. WŁOSZKA m.: *Petrus Wlozka ... kmetho(-)* (de Maiori Sokolniki) 1400 RWlkp I 463. ŻYDEK, ŻYDKO: *Cum Nicolao dicto Zidek* de Op[ot]atkouicz 1385 Krak 3247. ŻYDOWKA m.: *Jeszconi Schydozka* 1375 Łk 1030. ŻYDOWSKI: *Nicolaus Zidowski* 1391 Lek I 1131. ŻYDZIEC: *Nicolaus dictus Zidecz* 1385 KoP II s. 503.

1 p XV w.

W 1 p XV w. odnotowano 40 nazw osobowych, pierwotnych przezwisk i przydomków, a późniejszych nazwisk utworzonych od etników, w tym 36 nazwisk w dokumentach oryginalnych, a 3 w kopiach. 29 nazw pojawiło się jako drugie określenie po imieniu chrzestnym, 6 jako jedyne określenie, często w otoczeniu określeń opisowych lokalizujących danego człowieka, 3 nazwy wystąpiły jako trzecie określenie człowieka. Jedna nazwa odetniczna poświadczona została w formie przymiotnika dzierżawczego (*Pomorzaninowa* syna), stanowi ona określenie patronimiczne (wskazuje na relacje ojciec > syn). Łaciński wyraz *dictus* ‘zwany’ lub *alias* ‘inaczej’ pojawiły się 5 razy przed osobową nazwą odetniczną.

Jako drugie określenie człowieka wystąpiły: nazwa (Piotr) *Karvat* 1443 (*Charwat*) (< etn. Charwat, Chorwat, mężczyzna z karwackiej ziemi rodem, Kroata’, Karwaci Mącz, postać Chorwat jest pochodzenia ruskiego Supr) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Małopolski, nazwa (Mikołaj) *Cygan* 1401–mieszczanin z Małopolski, (Piotr) *dictus* (‘zwany’) *Cygan* 1420 – prawdopodobnie chłop z kresów pd (< etn. Cigani (dziś Cygani) Mącz, nazwa ludu pochodzącego z Indii Supr), nazwa (Jan) *Cyganko* ... (Jan) *Cygan* 1448 (< etn. Cigani) – określała mieszczanina z kresów pd, nazwa (Hanusz) *Cypsar* 1443 (< etn. Cyps) -określała mieszczanina z Małopolski, nazwa *Duleba* (Markwad) 1425 (< etn. Du(d)lebowie, nazwa plemienna znana wśród Słowian wsch.i pd od VI do XI w. Supr) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Mazowsza, nazwa (Jakub) *Galata* 1447 (< etn. Galatae (Galaci), lud pochodzenia celtyckiego, od III w. n.e. zamieszkiwał Galację, nazwa Galatów związana jest z nazwą Gallów, Galatia (Galacja), prowincja rzymska w Azji Mniejszej Supr) – określała duchownego z Małopolski, nazwa (Jerzy) *Italicus* 1320 łac. (< etn. Italicus ‘mieszkaniec Italii, Włoch’ SŁS, Italus, Italicus ‘włoski’ Mącz) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Małopolski, nazwa (Hanusz) *Juda* 1435 (< Juda L, Iudeus ‘Żyd’ Mącz) – określała mieszczanina z kresów pd, nazwa (Maciek) *Kujawiec* 1425 (< Kujawiak ‘mieszkaniec Kujaw’ L) – określała mieszczanina z Wielkopolski, nazwa (Stanisław) *Lach* 1428 (< Lach, Lech ‘Polak’ L, od XI w. nazywano tak na Rusi wszystkie plemiona polskie Supr) – określała mieszczanina z Mazowsza, nazwa (Stanisław) *Mazur* 1425 (< Mazur ‘Mazowszanin’ L, Mazowszanin ‘z Mazowsza rodem’ L, Mącz, Supr) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Mazowsza, nazwa (Stefan) *Moskwa* 1420 (< Moskwa coll. ‘Moskale’ Mącz, L) – określała mieszczanina z Pomorza, nazwa (Piotrasz) *Ormiańczyk* 1430 (< Ormian Supr) – określała mieszczanina z kresów pd, nazwa (Mikołaj) *Podolec* 1442 (< etn. Podolanin ‘z Podola obywatel’ L, nazwa geograficzna Podole znana od XIV w. Supr) – określała szlachcica z kresów pd, nazwa (Piotr) *Polski* 1421 (< Polska, w domyśle ‘polska ziemia’, polski ‘Polsce właściwy’, także ‘polny’ Sstp, łac. Polonia < u Thietmara Polenia Supr) – określała mieszczanina z Małopolski (ten sam człowiek: (Piotr) *Polnisch* 1406 niem.), nazwa (Mikołaj) *Pomorzaninow* syn 1443 (< Pomorzanin ‘z Pomeranii rodowity’ L, etn. Pomorzanie w źródłach od IX w., łac. Pomorania, Pomerania, niem. Pommern Supr) – określała szlachcica z Pomorza, nazwa (Jan) *Rusak* 1427 (< Rus) – określała mieszczanina z Małopolski, nazwa (Mikołaj)

Slesita 1425 łac. (< Ślęzanin) – określała mieszczanina z Pomorza, nazwa (Maciek) *dictus* ('zwany') *Slovak* 1426 (< nazwa Słowak pierwotnie oznaczała Słowianina, następnie mieszkańca Slavonii (krajiny w Chorwacji), a od XV w. mieszkańca dzisiejszej Słowacji Supr) – określała chłopca z Wielkopolski, nazwa (Bernhard) *Słowianin* 1443 kr pd (< Słowianin 'przedstawiciel jednego z ludów słowiańskich' Sstp, później 'ogół Słowian', po raz pierwszy zapisana około r. 525 w formie Sklawenoi u Prokopiosa z Cezarei, historyka bizantyńskiego Supr) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z kresów pd, nazwa (Nikołasz) *Szwicer* 1410 (< Helueci 'Szwicerowie teraz' Mącz, Szwajcar 'ze Szwajcarii rodem' L, od nazwy osiedla i kantonu Schwytz Supr, por. XVI-wieczne formy Szwajcary, Szwajcery, Szwancary i Szwancaryja Zierh 51) – określała mieszczanina z Małopolski, nazwa (Marcisz) *Schlesier* 1440 niem. (< Ślęzanin) – określała mieszczanin z Małopolski, nazwa (Marcin) *Tataraka* 1444 (< Tatar) – określała mieszczanina z kresów pd, nazwa (Jakub) *Wołochowiec* 1442 (< Wałach) – określała szlachcica z kresów pd, nazwa (Mikołaj) alias ('inaczej') *Włoski* 1446 (< Włoch) – określała duchownego, zapis bl.

W kopii z XV w. wystąpiła nazwa (Mikołaj) *Pomer* niem. XV (1397) (< Pomorzanie, por. wyżej) – określała duchownego z Wielkopolski.

W kopiach z XVI w. pojawiły się: nazwa (Mikołaj) *dictus* ('zwany') *Bałgarzyn* 1507 (1417) (< Bułgarzy, plemię turko-tatarskie, od IV w. określani jako Bułgaroi 'z Bugaryi rodowity' L, Supr) – określała mieszczanina z Małopolski, nazwa (Chodko) *Nierusin* XVI (1427) (< Rus) – określała chłopca z kresów pd.

Jako trzecie określenie wystąpiły nazwy odetniczne w zestawieniach: imię + imię ojca w dopełniaczu + nazwa odetniczna: (Mateusz Wojtka) *Deutsch* z Nowego Kościoła 1427 (< Niemiec), zestawienie to określało mieszczanina z Małopolski, zestawienie: imię + nazwa odetniczna + forma adiektywna utworzona od imienia ojca: (Michałko) *Żyd* Hanuszow 1401 (< Żyd), zestawienie określało szlachcica z kresów pd, zestawienie: imię + nazwisko odmiejscowe zakończone na *-cki* + nazwa odetniczna: (Piotr) Drzewicki *Francuz* 1447 (< Gallus), zestawienie określało szlachcica z Małopolski. Za trzecie określenie można też uznać zapis z kopii, w którym po imieniu występuje określenie odmiejscowe, a następnie nazwa odetniczna: (Maciej) z Podnieścic *Wołoszko* XVI (1427), zestawienie określało szlachcica z kresów pd.

W funkcji jedyne określenia człowieka wystąpiły: nazwa *Iflant* 1418 (< etn. Iflanci Mącz, Inflanty, Iflanty 'znaczna prowincja nad morzem Bałtyckim' L, łac. Livonia, Liwowie, lud pochodzenia fińskiego Supr) – określała chłopca z Wielkopolski, nazwa *Jatwieżyn* 1444 (< Jatwieżyn, Jatwieżyn, Jaćwież, Jaćwingowie, plemię bałtyckie Supr) – określała chłopca z kresów pd, nazwa *Rakuski* 1419 (< rakuski 'austriacki' Sstp, Rakusy, zapożyczona od Czechów w XIV w. nazwa dla Austrii Supr) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Małopolski, nazwa *Ślęzak* 1442 (< Ślęzanin) – określała szlachcica z kresów pd, nazwa *Tatarzyn* 1439 (< Tatar) – określała chłopca z kresów pd, nazwa *Taterko* 1442 (< Tatar) – określała mieszczanina z kresów pd, nazwa *Wołosz* 1442 (< Wałach) – określała chłopca z kresów pd.

Ogółem w 1 p XV w. nazwiska odetniczne określały w dokumentach oryginalnych 15 mieszczan, 5 szlachciców, dwóch duchownych, 8 chłopów, dla 6 osób nie można ustalić przynależności społecznej.

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

BAŁGARZYN: Test(em) ... *Nicolaum dictum Balgarzin*, incol(am) civitatis Paczanouiensis 1507 (1417) ZBMłp I 323. CHARWAT, CHORWAT, KARWAT: *Petrum Karvath* 1443 Hel II 3146. CYGAN: *Micolay Cygan* 1401 Chm s. 556, *Petrus dictus Cygan* 1420 Trz 10. CYGANKO: *Johannem Cziganko*, ciuem Sandomiriensem ... *Johannem Czigana* 1448 PdLw IV 2477. CYP SAR, CEPSAR, CEPSEK, CEPSEK, CYPSEK, CYPSEK, CYPSEK: *Hannus Cypsar* de Nova Sandecz 1443 Łp I 3281. DEUTSCH, DUCZ: *Matheus Woythkonis Dewcz* de Nova Ecclesia, procurator generalis consistorii Cracoviensis 1427 AS I s. 66; *Mathia Ducz* 1434 Mog s. 22. DULEBA: *Duleba Marguath* de Sdunowo 1425 Zakr I 1569. FRANCUZ: Person(am) nobil(em) ... *Petrum Drzewiczky Franczus* 1447 LKP s.9, Petrus in Glusssko in terra Lublinensi, *Franczus* apellatus est 1518 (1460) MPH III s. 271. GALATA: Present(e) ... frat(e) *Iacobo Galatha*, prore (! pro priore) monasterij predicti (ordinis Predicatorum) sancte trinitatis (Cracoviae) 1447 KMłp 1492. IFLANT: *Ifflanth* cum Martino, kmethone 1418 Koch 88. ITALICUS łac.: Apud *Georgium Italicum* 1420 Boch s. 201. JATWIEŻYN: Hominem regalem alias *Iathwyeszinem* de Slunka 1444 AGZ XIV 1080. JUDA, JUDE łac.: *Hannus Iuda* 1435 Łp I 2545. KUJAWIEC: *Maczek Cuyawiecz* ... antiqu(us) proconsul(-) 1425 AC II 984. LACH: *Stanislaus Lyach*, cuius Lompzensis (!) 1428 MkM I 715. MAZUR: A *Stanislae Mazur* de Lasnewo 1425 MkM I 78. MOSKWA: *Steffan Moskwa* 1420 Tor 1446. NIERUSIN: *Chodko Nierussin* de Byessow XVI (1427) ArchKor 3. ORMIAŃCZYK, ARMIENŃCZYK, HORMIENŃCZYK, ORMIENŃCZYK: *Petrusch Ormanczyk* 1430 Łp I 2182. PODOLEC: Per nobilem *Nicolaum Podolecz* de Podbyezech (!) 1442 AGZ XIV 391. POLSKI: *Pyotr Polski* 1421 Kacz 3418. POLNISCH ziem.: *Polnisch Petir* 1406 Kacz 1755. POMER, POMIR: Circumspecto viro, domino *Nicoalo Pomer*, vicecustodi, altaris XV (1397) KW 1973. POMORZANIN-OW adi.: Nobilis Hinek Wybersthin de Kamen statuit filium nobilis Nicolai ... *Pomorzaninowa* sine nomine Stanislaum 1443 AGZ XII 1066. RAKUSKI: Jasco asquisiuit famulum *Racuskij* 1419 Hel II 1671. RUSAK: *Jan Russag*, cuprifaber 1427 Kacz 4007. SLE-SITA zlat.: *Nicolaus Slezitha* ... scabin(us) et iurat(us) civitatis Bydgostiensis 1425 CdP II/2 567. SŁOWAK, SŁAWAK: Cum (kmethone) *Maczone dicto Slowak* 1426 KW V 435. SŁOWIANIN: Super ... *Bernhardum Slowyanyn* 1443 AGZ XI 1674. SZWICER, SCHWITZER: *Nicolas Swiczter* 1410 Kacz 2070. ŚLĘŻAK: Familiaris (nobilis Dmitr) ... *Slezak* 1442 AGZ XII 1043. SCHLESIER ziem.: *Marczisch Zlezier*, pharetrator 1440 Kacz 5131. TATARKA: *Marczin Thatarka* 1444 PdLw IV 1123. TATARZYN: Cum *Thatarin Pyescha*, servo 1439 AGZ XII 584. TATERKO: *Taterko* 1442 PdLw IV 780. WOŁOCHOWIEC: Contra nobilem *Iacobum Wolochowycz* de Malycze 1442 AGZ XIV 340. WOŁOSZ: Pro *Volos* kmethone ... *Wolosch* kmethonem 1442 AGZ XIV 348. WOŁOSZKO: Litterae ... nobilium, terrigenarum ... et incolarum districtus Sanocensis ... *Mathiae* de Pothnieszczice, *Volosko* XVI (1427) ArchKor 5. WŁOSKI: Pro fratre *Nicolao* sacerdote alias *Wlossky* 1446 RWF XXIV s. 353. ŻYD: Pan *Michalko Zidú* Hanusow 1401 Roz 36.

2 p XV w.

W 2 p XV w. wystąpiło 35 nazw odetnicznych jako określenie indywidualne człowieka. Tylko dwie z nich zapisane zostały w kopii, 33 w dokumentach oryginalnych. 26 nazw wystąpiło jako drugie określenie człowieka, 7 jako określenie pojedyncze, a dwa razy nazwa odetniczna pojawiła się jako trzecie określenie. 5 razy poprzedzały nazwę odetniczną łacińskie określenie *dictus* ‘zwany’ lub *alias* ‘inaczej’.

W funkcji drugiego określenia człowieka wystąpiły: nazwa (Szymek) *Czech* 1466 (< Czechowie Mącz, Czech ‘z Czeskiego Królestwa rodowity’ L, Supr) – określała szlachcica z kresów pd, nazwa Grek (Albert) 1459 (< Hellenes ‘Grekowie’ Mącz,

Greki ‘z Grecyli rodowity’ L, Grecy (Graeci), łacińska nazwa Hellenów Supr) – określała szlachcica, zapis bl, nazwa (Dafia) alias ‘inaczej’ *Greczka* ż 1470 (< Greczka ‘kobieta z Grecyli’ L) – określała szlachciankę z kresów pd, nazwa (Mikołaj) *Kaszubiec* (< Kaszuba ^) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Małopolski, nazwa (Iwanko) *Litwiniec* 1478 (< Litwin ^) – określała chłopca z kresów pd, nazwa (Maciej) *Macedo* 1500 (< Macedo ‘macedoński’ Mącz, u Herodota nazwa plemienia pochodzenia greckiego, iliryjskiego lub trackiego Makednon Supr) – określała mieszczanina z Wielkopolski, nazwa (Stanisław) *Mazurek* 1472 (< Mazur ^) – określała mieszczanina z Wielkopolski, nazwa (Jaczek) alias ‘inaczej’) *Moldawski* 1489 (< Mołdawia ^) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z kresów pd, nazwa (Jan) *Morawczyk* 1499 (< Morawa ^) – określała mieszczanina z kresów pd, nazwa (Wasył) *Moskwita* 1500 łac. (< Moskwa ^) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z kresów pd, nazwa (Jan) *Podolanin* 1466 (< Podolanin ‘z Podola obywatel’ L, nazwa Podole znana od XVI w. Supr) – określała szlachcica z Krpd, nazwa (Mikłasz) *Podolanka* m 1490 (< Podolanin ^) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z kresów pd, nazwa (Stanisław) *Prusak* 1497 (< Prus ^) – określała mieszczanina z Małopolski, nazwa (Jan) *Prusinek* 1489 (< Prus ^) – określała mieszczanina z Małopolski, nazwa (Jan) *Rusinek* 1489 (< Rus ^) – określała mieszczanina z Mazowsza, nazwa (Iwanik) *Sarbiak* 1452 (< Sarb ^) – określała chłopca z kresów pd, nazwa (Katarzyna) dicta ‘zwana’) *Sarbką* ż 1489 (< Sarb ^) – określała mieszczankę z kresów pd, nazwa (Andrzej) *Spizak* 1471 (< Spisz ^) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej, zapis bl, nazwa (Albert) *Tatara* 1451 (< Tatar ^) – określała mieszczanina z Wielkopolski, nazwa (Jan) *Wanat* 1483 (< Wene, Veneti) – określała mieszczanina z kresów pd, nazwa (Mikołaj) *Wenat* 1487 (< Wenet, Veneti ... populi Italiae ... Wenetowie Mącz, Wenecja, kraj i miasto we Włoszech, Wenet ‘z kraju tego rodowity’ L ^) – określała mieszczanina z Małopolski, nazwa (Barłomiej) *Węgrzynek* 1481 (< Węgier ^) – określała (prawdopodobnie) chłopca z Małopolski, nazwa (Jan) *Włozek* 1486 (< Włoch ^) – określała szlachcica z kresów pd, nazwa (Piotr) *Żydowiec* 1470–80 (< Żyd ^) – określała chłopca z Małopolski.

W kopii z XV w. wystąpiła nazwa (Mikołaj) *Pomer* XV (1397) KW 1973 niem. (< Pomorzanie ^), która określała duchownego z Wielkopolski.

Jako trzecie określenie wystąpiły: nazwa *Niemiec* po łacińskim wyrazie *dictus* ‘zwany’ oraz po imieniu i innym etnonimie: Dzierżek *Bohem dictus Niemiec* 1451 (< Boemus łac. ^, Niemiec ^), zestawienie to określało szlachcica z Małopolski, nazwa *Turczyn* (< Turek ^, Armenus ^) po łacińskim wyrazie *alias* ‘inaczej’, którą poprzedza imię i inna nazwa etniczna Iwaszko *Armenus alias Turczyn* 1476, zestawienie to określało mieszczanina z kresów pd.

W funkcji pojedynczego określenia człowieka wystąpiły: nazwa *Anglik* (< Anglik ‘rodem z Anglii’ L, nazwa kraju Anglia pochodzi od nazwy germańskiego plemienia Angłów Supr) – nazwa określała żołnierza przybyłego z Anglii, nazwa *Litawa* 1485 łac. (< Litwa) – nazwa odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej, zapis bl, nazwa *Litwinek* 1487 (< Litwin) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przy-

należności społecznej, zapis bl, nazwa *Litwoszek* 1477 (< Litwa) – określała chłopą, zapis bl, nazwa *Litwusz* 1454 (< Litwa) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Małopolski, nazwa *Polaczka* ż 1495 (< Polak) – określała szlachciankę z kresów pd, nazwa *Wołyniec* 1477 (< Wołyniec ‘z Wołynia rodowity’ L, por. Roxolani ... Biała Rus i s Wolińcami Mącz, Supr) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej, zapis bl, nazwa *Wołyński* 1478 (< Wołyniec) – odnosiła się do osoby o nieokreślonej przynależności społecznej z Mazowsza, w kopii nazwa *Żmodzin* XVI/XVII (1478) (< Żmudzin, Żmodzin ‘obywatel ze Żmudzi’ L, nazwa Żmudź pochodzi od lit. žemajtija ‘niski, dolny kraj’, czyli ‘kraj nad dolnym Niemnem, łac. Samogitia Supr) – określała chłopą z kresów pn.

Ogółem w 2 p XV w. w dokumentach oryginalnych nazwiska odetniczne określały 10 mieszczan, 6 szlachciców, 6 chłopów, jednego żołnierza, dla 10 osób nie można ustalić przynależności społecznej.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

ANGLIK: Sagittari(us) ... *Jacobus Anglik* 1471 Gp s. 218; Adveniente in partes Poloniae viro *Anglico strenuo ... miles ... de Anglia Anglicus* 1454 Lub s. 559–560. CZECH: Nobilis *Schimek Czech*, nuncius domini Choczymyrsky 1466 Łp I 2919 (por. Nobilis Bohemus, familiaris Chocimirsky 1458 AGZ XII 2864. GREK: Nobil(is) *Grek Albertus ... de Krzyszanky* 1459 RHist IX s. 110. GRECZKA ż.: Nobilis *Daphia alias Greczka ... de Rostow* 1470 AGZ XV 3461. KASZUBIEC: *Nicolaus Casubecz* de Ribna et Margaretha, uxor Andree ... filij *Cassube ... ipsum Nicolaum Cassubam* 1453 Hel II 3538. LITAWA: Eodem die pro *Lithawa* quitancia super quatordecem ulnas adamadci ad eundem (Lubranski) 1485 Paw s. 30. LITWINEK: *Lithwinek* date sunt due marce pecuniarum 1487 Paw s. 157. LITWINIEC: Laborios(us) vir(-) ... *Ivanko Lythvynyecz*, tabernathor(-) 1478 AGZ XV 1567. LITWOSZEK: *Lythwossek* cubiculario (dat.) 1477 RachKról s. 159. LITWUSZ: Her *Lythphus* czu Cracow ... *Litfus* 1454 KZPr s. 10. MACEDO: Providus *Mathias Macedo*, molendinator 1500 ARP II 1758. MAZUREK: *Stanislaum Masurek* 1472 ARP II 1215. MOŁDAWSKI: *Iaczko alias Moldawszky*, filius Rączkonis (de Odrechowa) 1489 AGZ XVI 3419. MORAWCZYK: *Johannes Morawczik*, qui hic Premislaie servivit 1499 Mysz 24. MOSKWITA: *Vasyl Moskuita* 1500 AGZ XV 3000. NIEMIEC: Nobilis Dersek Bohem dictus *Nyemecz* 1451 Hel II 3464. PODOLANIN: Nobilis *Iohannes Podolyanyn* 1466 AGZ XV 3366. PODOLANKA m.: *Myklasch Podolanka* 1490 AGZ XVI 1987. POLACZKA ż.: Nobilis *Polaczka*, consors olim nobili Procopii de Zabloczcze 1495 AGZ XVIII 2480. PRUSAK (SSNO Prusak//Pruszak): *Stanislaus Prusschak* de Stykoczim (!) 1497 Kacz 8858. PRUSINEK: De opido Opoczno ... *Johannem Prussynek* 1489 Hel II 4351. RUSINEK: Providus ... *Johannes Rusinek* 1456 ŁNW 399. SARBIK: *Iwanyk Sarbik*, homo de Crothoschyn 1452 AGZ XIV 2602. SARBKA ż.: Pro parte honeste *Katherine dicta (!) Sarpka* 1489 ACL I 2419. SPI-SZAK: Sagittari(us) ... *Andreas Spiszak* 1471 Gp. s. 216. TATARA: *Albertus Tatara* 1451 ARP I 468. TURCZYN: Provido *Ivasko Armeno* (dat.) *alias Turczyn* 1476 AGZ XV 1469. WANAT: *Iohannes Vanath* de suburbio (Leopoliensi) 1483 ACL I 217. WENAT: Sub consul(e) (de Pylzna) ... *Nocolao Venath* 1487 MPH III s. 248. WĘGRZYNEK: *Bartholomeus Vengrzynek* 1481 BSąd s. 70. WŁOSZEK, WŁASZEK: Nobilis Petrus Czebrowski de Stoki, procurator nobilis *Iohannis Wloschek*, heredis de Zabokruki 1486 AGZ XV 1823. WOŁYNIIEC (SSNO Wolinieć//Wołyniec): *Volynyecz* dedi florenum 1477 RachKról s. 193. WOŁYŃSKI: In Ploczko ... dedi 6 sexagenas *Volynski* dono ex parte domini ducis Johannis 1478 Skarb 221. ŻMODZIN: Plebano de Noua Wawerka (dat.) ... hom(o) ... *Szimodzin (!)* XVI/XVII (1478) Wln 306. ŻYDOWIEC: Ad pratum *Petri Zydowecz* 1470–1480 DiBen II s. 388.

Budowa językowa nazwisk odetnicznych

W analizie budowy językowej nazwisk odetnicznych, stanowiących indywidualną nazwę człowieka, pierwotnych przezwisk lub przydomków, za podstawę językową przyjęto formę liczby mnogiej etnonimu o znaczeniu kolektywnym (*collectivum*), tj. odnoszącą się do zbiorowości etnicznej pojmowanej jako jedność. Od takiej formy tworzono liczbę pojedynczą nazwy dla oznaczenia poszczególnych członków danej zbiorowości. Brano także pod uwagę nazwę geograficzną krainy lub kraju. W niektórych wypadkach była to jedyna podstawa dla nazwy osobowej. Przy analizie językowej wyłania się tu szereg problemów, gdyż nazwy etniczne, od których utworzone zostały nazwy osób, to często nazwy obce, zapisane pierwszy raz w języku łacińskim, przyswojone do języka polskiego niekiedy za pośrednictwem łaciny lub innych języków. Dlatego ustalenie polskiej postaci językowej nazwy etnicznej zbiorowości, od której utworzono nazwisko, w sposób niewątpliwy nie zawsze było możliwe. Tym niemniej, wśród analizowanych nazwisk można było wyodrębnić:

- Nazwiska/nazwy odetniczne bezsufiksalne, które powstały drogą derywacji paradygmatycznej polegającej na zmianie liczby mnogiej o znaczeniu zbiorowym na liczbę pojedynczą (np. Ruś coll. > nazwa osobowa *Rus*),
- Nazwiska/nazwy odetniczne sufiksalne, w których można było wydzielić sufiksy tworzące nazwę pojedynczego człowieka (np. *Prus-in*, *Niem-czyk*, *Spisz-ak*, *Wielipol-ski*). Przyjmuje się, że podstawą dla tych nazw były nazwy zbiorowości etnicznych, ale mogły też być, choćby drugoplanowo, nazwy krajów lub regionów, zwłaszcza dla późniejszych nazw osobowych, tj. pochodzących z XIV i XV w. W tym bowiem okresie kolektywne nazwy etniczne, jak Ruś czy Litwa mogły już być rozumiane jako nazwy krajów,
- Nazwiska/nazwy odetniczne w formie łacińskiej (np. *Pomeran-us*, *Teutonic-us*), tj. utworzone od podstaw o formie łacińskiej za pomocą sufiksu łacińskiego,
- Nazwiska/nazwy odetniczne o formie niemieckiej (np. *Saks*, *Preus*), tj. utworzone od podstaw o formie niemieckiej, bezsufiksalne lub z ewentualnym udziałem sufiksów niemieckich (np. *Schlesi-er*),
- Nazwy krajów użyte jako nazwy indywidualne osób (np. *Polska*), przy czym nie jest wykluczone, że niektóre z nich rozumiane były jako nazwy grup etnicznych (np. *Litwa*).

Nazwiska odetniczne bezsufiksalne

Pierwsze trzy nazwy odetniczne bezsufiksalne poświadczane są w w. 1 p XII i w 1 p XIII w. pojedynczymi zapisami: *Rus*, *Gal*, *Bawor*. W 2 p XIII pojawiły się dalsze trzy tego rodzaju nazwy: *Prus*, *Sarb* i *Sas*. W 1 p XIV w. wystąpiło pięć bezsufiksalnych nazw odetnicznych w funkcji nazw osobowych: *Turyng*, *Szot*, *Szwab*, *Tatar* i *Westfal*, a w 2 p XIV w. – 4 nazwy: *Ormen*, *Walach*, *Włoch* i *Węgier*. Najwięcej nazw, bo 10, odnotowano w 1 p XV w.: *Cygan*, *Duleba*, *Karwat*, *Francuz*, *Galata*, *Inflant*, *Judea*, *Lach*, *Mazur*, *Żyd*. W 2 p XV w. wystąpiło sześć takich nazw: *Czech*, *Greki*, *Macedo*, *Pomer*, *Wanat*, *Wenat*.

W okresie od XII do końca XV pojawiły się też nazwy bezsufiksalne w formie niemieckiej: w 2 p XII w. nazwa *Saksa*, w 2 p XIII w. nazwa *Saks*, w 2 p XIV w. nazwy *Hesse*, *Preus*, w 1 p XV nazwy *Deutsch/Ducz* i niemiecka postać przymiotnikowa *Polnisch*.

Nazwiska odetniczne sufiksalne zakończone sufiksami rodzimymi

Nazwy odetniczne utworzone za pomocą sufiksów rodzimych pojawiły się w 1 p XIII w. Jako pierwsze wystąpiły nazwy zakończone sufiksem *-in* w liczbie trzech oraz jedna nazwa zakończona rozszerzoną o morfem *-ow-* wersją tego sufiksu: *-ow-in*: *Prus-in*, *Sarb-in*, *Sas-in*; *Żyd-ow-in*. Ogółem 4 nazwy zakończone były najstarszym rodzimym sufiksem tworzącym osobowe nazwy odetniczne.

Z 2 p XIII w. pochodzą zapisy nazw odetnicznych zakończonych sufiksami rodzimymi: *-ko* (*Fryz-ko*) oraz sufiksami o podstawie *-c-* (*Pomor-c*, *Pomor-ca* ?).

Z 1 p XIV w. pochodzą cztery nazwy odetniczne zakończone sufiksami: *-an* (*Litw-an*), *-in* (*Ślęzan-in*) oraz *-on* (*Fryz-on*) oraz sufiksem grecko-łacińskim *-ita*: *Kaszub-ita*.

Dopiero w 2 p XIV w. wystąpiło 14 sufiksów rodzimych kończących nazwy odetniczne określające indywidualnego człowieka. Były to sufiksy: (paradygmatyczne) *-a* (*Kaszub-a*, *Moraw-a*), *-o* (*Fryz-o*); (słowotwórcze) *-ec* (*Niemi-ec*, *Żydzi-ec*), *-czyk* (*Niem-czyk*), *-ak* (*Pol-ak*), *-ek* (*Lasz-ek*, *Polacz-ek*, *Rus-ek*, *Tur-ek*, *Własz-ek*, *Węgr-ek*, *Żyd-ek*), *-ka m* (*Moraw-ka*, *Tur-ka*, *Włosz-ka*), *-ka ż* (*Moraw-ka*), *-in/-yn* (*Don-in* (*Dun-in*), *Litw-in*, *Mazowszan-in*, *Rus-in*, *Własz-yn*, *Węgr-yn*), *-al* (*Moska-al*), *-asz* (*Litw-asz*), *-isz/-ysz* (*Węgr-ysz*), *-osz* (*Litw-osz*), *-owka m* (*Żydo-owka*), *-ski*, *-ow-ski* (*Beseraw-ski*, *Tatar-ski*, *Wielikopol-ski*, *Żyd-ow-ski*). Wystąpił ponadto grecko-łaciński sufiks *-ita* (*Mazow-ita*).

W 1 p XV w. wystąpiło 9 sufiksów rodzimych tworzących nazwy odetniczne, większość z nich to te same, które wystąpiły w poprzednim półwieczu: sufiksy *-ec* (*Kujawi-ec*, *Podol-ec*), *-czyk* (*Ormań-czyk*), *-ak* (*Rus-ak*, *Słow-ak*, *Ślęz-ak*), *-ka m* (*Tatar-ka*), *-ko* (*Cygan-ko*, *Tater-ko*), *-osz* (*Woł-osz*), *-owiec* (*Wołoch-owiec*), *-ski* (*Pol-ski*, *Raku-ski*, *Wło-ski*). Ponadto pojawiły się też dwa sufiksy obce: grecko-łaciński *-ita* i niemiecki *-ar*, *-er*.

W 2 p XV w. wystąpiło 13 sufiksów rodzimych: (paradygmatyczny) *-a* (*Tatar-a*), (słowotwórcze) *-ec* (*Kaszub-ec*, *Wołyni-ec*), *-czyk* (*Moraw-czyk*), *-ini-ec* (*Litw- ini-ec*); *-ak* (*Prus-ak*, *Spisz-ak*), *-ek* (*Litwin-ek*, *Mazur-ek*, *Prusin-ek*, *Rusin-ek*, *Węgrzyn-ek*, *Włosz-ek*), *-osz-ek* (*Litw-oszek*), *-ik* (*Angl-ik*, *Sarb-ik*), *-ka m* (*Podolan-ka*), *-ka ż* (*Greecz-ka*, *Polacz-ka*, *Sarb-ka*), *-in/-yn* (*Podolan-in*, *Turcz-yn*), *-owi-ec* (*Żyd-owiec*), *-ski* (*Mołdaw-ski*, *Wołyń-ski*). Wystąpił ponadto, jak i w poprzednim półwieczu, grecko-łaciński sufiks *-ita* i niemiecki *-er*.

Nazwiska odetniczne sufiksalne o formie łacińskiej sufiksu

Nazwy odetniczne w formie łacińskiej, tj. utworzone od łacińskiego etnonimu i zakończone łacińskim sufiksem *-us* pojawiły się w 2 p XII w. w liczbie dwóch zapisów (*Pomeran-us*, *Teutonic-us*). W 1 p XIII w. wystąpiły 3 takie nazwy (*Bo(h)em-us*,

Jude-us, Polon-us), a w 2 p XIII w – 4 nazwy (*Alman-us, Gallic-us, Morav-us, Ruthen-us*), następny zapis pochodzi z 1 p XV w.: *Italic-us*.

W 1 p XIV pojawił się, jak już wspomniano wcześniej, nowy sufiks grecko-łaciński *-ita* (*Kaszub-ita*), poświadczony też w 2 p XIV w. (*Mazowi-ita*), w 1 p XV w. (*Sles-ita*) i w 2 p XV w. (*Moskw-ita*). Nazwy odetniczne zakończone tym sufiksem oznaczały osoby wykształcone (Kowalik-Kaleta, 1982). Jak widać, ten typ nazw odetnicznych nie był liczny.

Nazwiska odetniczne sufiksalne o formie niemieckiej sufiksu

Są to formy rzadkie. W 1 p XIII w. wystąpiły dwie formy sufiksalne zakończone sufiksami *-ar* i *-er*: *Cyps-ar, Schlesi-er*. Forma na *-er* wystąpiła także w 1 i 2 p XV w.: *Schwitz-er/Szwic-er, Pom-er*.

Nazwy krajów i zbiorowości etnicznych użyte jako nazwiska

Nazwa kraju w funkcji nazwiska odetnicznego pojawiła się w 1 p XIV w. Była nią nazwa *Polska*. Z 2 p XIV w. pochodzi zapis niemieckiej formy nazwy *Spisz*, tj. *Cyps* i nazwa kraju *Litwa*, która mogła być też rozumiana jako nazwa zbiorowości etnicznej, podobnie, jak poświadczona w 1 p XV w. nazwa *Moskwa* i poświadczona w 2 p XV w. nazwa *Litawa*.

Przynależność społeczna nosicieli nazwisk odetnicznych

Chociaż pierwsza nazwa osobowa utworzona od nazwy etnicznej *Rus* zapisana w 1136 r. określała chłopą, to do końca XIII w. wśród nosicieli odetnicznych nazw osobowych przeważali możni, pojawiali się też duchowni. Liczba osób identyfikowanych za pomocą nazw odetnicznych była wówczas znikoma: 2 p XII w. nosiło je dwóch duchownych i dwóch możnych, a w 1 p XIII w. – czterej możni i jeden człowiek wykształcony (przy 3 osobach z nieokreśloną przynależnością społeczną). Podobnie w 2 p XIII w. oznaczały one czterech możnych i jednego duchownego (przy 7 osobach z nieokreśloną przynależnością społeczną).

Przełom nastąpił w 1 p XIV w., kiedy to przewagę wśród nosicieli nazw odetnicznych uzyskali mieszczanie w liczbie 6 osób (brak osób z nieokreśloną przynależnością społeczną). Nazwy tego typu identyfikowały ponadto w badanych dokumentach dwóch duchownych i jednego możnego. W 2 p XIV w. liczba mieszczan nazywanych nazwami etnicznymi wzrosła do 16, wystąpił jeden przedstawiciel chłopstwa, dwóch duchownych i trzech szlachciców (przy 19 osobach z nieokreśloną przynależnością społeczną). Podobnie było w 1 p XV w., kiedy to odnotowano 15 mieszczan, 8 chłopów, a tylko 5 szlachciców i dwóch duchownych (przy 6 osobach z nieokreśloną przynależnością społeczną). W 2 p XV w. wystąpiło w badanych dokumentach 10 mieszczan i 6 chłopów, podobnie też 6 szlachciców i jeden rycerz (przy 10 osobach z nieokreśloną przynależnością społeczną).

Można zatem uznać odetniczne nazwy osobowe, późniejsze nazwiska, za typowe dla mieszczan od początku XIV w i nierzadkie wśród chłopów.

Kontakty Pierwszej Rzeczypospolitej z krajami europejskimi i pozaeuropejskimi w świetle nazwisk odetnicznych

W osobowych nazwach odetnicznych zawarte są informacje o kontaktach Pierwszej Rzeczypospolitej z wieloma krajami europejskimi, a nawet pozaeuropejskimi. Odbywały się one poprzez ludzi, cudzoziemców, którzy do Polski przyjeżdżali, osiedlali się i żyli, niekiedy wraz z rodzinami, pozostawiając tu swych potomków. Wiele z tych nazw nadawali przybyszom mieszkańcy kraju przyjmującego, czyli Polacy. Wskazuje na to ich postać językowa, charakterystyczne dla polszczyzny sufiksy tworzące różnorodność form omawianych nazw. Nieliczne osobowe nazwy odetniczne wystąpiły w postaci łacińskiej lub niemieckiej, zapewne jako formy powstałe w kancelarii wystawiającej dokument.

Osobowe nazwy odetniczne poświadczają odrębność mieszkańców poszczególnych regionów samej Rzeczypospolitej, zwanych dzielnicami historycznymi. Ludzie byli bowiem określani nazwami wskazującymi na region Rzeczypospolitej, z którego się wywodzili, zapewne przez mieszkańców regionu, do którego przybyli.

Wśród 155 osobowych nazw odetnicznych, w większości późniejszych nazwisk, wystąpiły:

1. Nazwy osobowe utworzone od nazw etnicznych zbiorowości zamieszkujących kraje europejskie i pozaeuropejskie oraz
2. Nazwy osobowe utworzone od nazw etnicznych zbiorowości zamieszkujących poszczególne regiony (dzielnice) Rzeczypospolitej.

Trzeba zaznaczyć, że nazwy odetniczne mogły swoją motywacją nawiązywać nie tylko do nazwy całej zbiorowości, ale też do nazwy kraju lub regionu. Dlatego wzięto tu pod uwagę, jako źródło ich pochodzenia, jedno i drugie nazwy (o ile zostały one potwierdzone w źródłach historycznych).

Nazwiska odetniczne utworzone od nazw zbiorowości etnicznych i krajów europejskich i pozaeuropejskich

Najliczniej reprezentowane były nazwy osób określające przybyszów z Niemiec, czyli od zachodniego sąsiada Rzeczypospolitej – 17 nazw. Przybysze z Niemiec byli różnie nazywani, w zależności od regionu pochodzenia w Niemczech. Te najliczniejsze nazwy są też najwcześniej poświadczone w dokumentach polskich, tj. od 2 p XII w. W tym to półwieczu zapisane zostały nazwy osobowe: *Teutonicus*, o formie łacińskiej o pierwotnym znaczeniu ‘teutoński, germański, niemiecki’ i nazwy o formie niemieckiej *Saksa* i *Saks* – Sakson (por. nazwa zbiorowa w formie łac. *Saxones*). Kolejno pojawiały się w polskim nazewnictwie inne nazwy mieszkańców Niemiec: w 1 p XIII w. nazwy *Bawar* (dziś Bawarczyk, por. nazwa regionu Bawaria) i *Sasin* ‘mieszkaniec Saksonii’; w 2 p XIII w. nazwy *Almanus* łac.(por. *Aleman* ‘Niemcy’ *Mącz*), *Sas* (por. *Saksa*, *Sasin*, nazwa zbiorowości Saś, nazwa kraju Saksonia); w 1 p XIV w. wystąpiły nazwy *Duryng*, *Turyng* (por. nazwa zbiorowości Turingi łac., nazwa regionu Turyngia), *Fryzon* (por. nazwa zbiorowości Fryzowie, nazwa kraju Fryzja), *Szwab* (por. nazwa zbiorowości Szwabowie, nazwa regionu Szwabia) i *Westfal* (por. nazwa plemienia

Westwalowie, nazwa kraju Westfalia); w 2 p XIV wystąpiły nazwy: *Fryzo* (por. wyżej *Fryzon*), *Hes*, *Hesse* niem. (por. nazwa zbiorowości Hessowie, nazwa regionu Hesja), *Niemiec* i *Niemczyk* (por. nazwa kraju Niemcy); w 1 p XV w. wystąpiła nazwa w formie niemieckiej *Deutsch*, *Ducz* (por. przym. deutsch ‘niemiecki’).

Drugą pod względem liczebności grupę nazw stanowiły określenia Żydów – 9 nazw. Pierwsze dwa zapisy pojawiły się w 1 p XIII w.: *Judeus* łac (por. Juda, jedno z plemion Izraela), *Żydowin*, polska forma sufiksalna utworzona od nazwy etnicznej *Żyd* ‘Hebraeus, Iudaeus’, przy czym forma *Żydowin* miała odrębne znaczenie ‘Żyd poważny, sławny z nauki’ (L). Ta ostatnia nazwa prawdopodobnie była przezwiskiem, gdyż nazwany tak został urzędnik królewski, podczaszy. W 2 p XIV w. wystąpiły formy *Żydek*, *Żydowka*, *Żydowski* i *Żydziec*, wszystkie utworzone od nazwy *Żyd*. W 1 p XV w. pojawiły się nazwy *Juda* oraz *Żyd*, a w 2 p XV w. wystąpiła forma *Żydowiec* (< *Żyd*).

Trzecią grupę stanowiły określenia Włochów – 7 nazw. Pierwsze nazwy pojawiły się w 2 p XIV w.: *Wloch* (także forma *Wlach*), forma sufiksalna *Włoszka* m, funkcjonująca być może jako przezwisko, gdyż nazwa ta określała chłopa z Wielkopolski. W 1 p XV w. wystąpiła przymiotnikowa nazwa w formie łacińskiej *Italicus* ‘włoski’ (por. łacińska nazwa kraju Italia) oraz przymiotnikowa z pochodzenia nazwa w postaci polskiej: *Włoski* (por. wyżej). W 2 p XV w. odnotowano dwie nazwy *Wanat* i *Wenat* określające mieszkańców regionu i miasta Wenecja (por. łacińska nazwa zbiorowości Veneti – Wenetowie) oraz nazwę sufiksálną *Włoszek* utworzoną od nazwy *Wloch*.

Kolejna grupa nazw to nazwy określające Rusinów, tj. mieszkańców Rusi (dzisiejsza Ukraina) – 6 nazw. Jak wiemy, nazwa *Rus* jest najwcześniej poświadczoną osobową nazwą odetniczną, zapis pochodzi z 1 p XII w. (por. nazwa zbiorowości Ruś). W 2 p XIII w. pojawiła się forma łacińska *Rutenus*, a w 2 p XIV w. dwie formy sufiksalne *Rusek* i *Rusin*. W 1 p XV w. wystąpiła forma sufiksalna *Rusak*, zaś w 2 p XV w. forma *Rusinek*.

Również nazwy określające Tatarów wystąpiły w liczbie sześciu. Pierwsza z nich *Tatar* została zapisana w 1 p XIV w. (por. łacińska nazwa zbiorowości Tartari, przym. tatarski Sstp, forma sufiksalna Tatarzyn L). W 2 p XIV w. wystąpiła nazwa z pochodzenia przymiotnikowa *Tatarski*, w 1 p XV w. nazwy sufiksalne *Tatarka*, *Tatarzyn* i *Taterko*, a w 2 p XV w. nazwa *Tatara*.

Pięć nazw określało mieszkańców Prus. Pierwsza poświadczona została w 1 p XIII w. – *Prusin* (por. łacińska nazwa zbiorowości Prussi, Prutheni, polska forma Prusowie); w 2 p XIII w. wystąpiła nazwa *Prus*; w 2 p XIV w. nazwa w formie niemieckiej *Praus*; w 2 p XV w. pojawiły się dwie formy sufiksalne *Prusak* (por. Prusak ‘z Prus’ L) oraz *Prusinek*, utworzona od nazwy *Prusin*.

Pięć nazw określało Wołochów, lud pochodzenia romańskiego zamieszkujący Bałkany. Pierwsze zapisy o postaci *Wałach*, *Wałaszek*, *Wałaszyn* pochodzą z 2 p XIV w. (por. nazwa zbiorowości Wałazy Mącz, nazwy Wałach, Wołoszyn L.) Nazwa *Wałaszyn* występuje jako trzecie określenie człowieka; w 1 p XV w. zanotowano dwie kolejne nazwy: *Wołochowiec* i *Wołosz*.

Mieszkańców Węgier określało także pięć nazw. Pierwsze nazwy zapisane zostały w 2 p XIV w.: *Węgier* (por. polska nazwa zbiorowości Węgrowie, 1 p Węgrzyn, Węgrzynek L), dwie nazwy sufiksalne *Węgierek* i *Węgrzyn* – utworzone od nazwy *Węgier*; w 2 p XV w. wystąpiły dwie kolejne nazwy sufiksalne: *Węgrzynek* (< Węgrzyn) i *Węgrzysz* (< Węgier).

Cztery nazwy określały mieszkańców Serbii, kraju bałkańskiego. Pierwsza zapisana została w 1 p XIII w.: *Sarbin* (por. nazwa zbiorowości Serbowie, formy 1 p Serb, Syrb Mącz), w 2 p XIII w. zapisano nazwę *Sarb*; a w 2 p XV w. pojawiła się forma sufiksalna *Sarbi* i żeńska *Sarbka*.

Cztery nazwy określały też mieszkańców Moraw. W 2 p XIII w. pojawiła się nazwa *Moravus* w formie łacińskiej; w 2 p XIV w. wystąpiła nazwa *Morawa* (por. nazwa zbiorowości Morawianie ‘lud słowacki’, nazwa kraju Morawy, forma Morawczyk ‘z Morawii’ L) oraz nazwa sufiksalna *Morawka* dla oznaczenia mężczyzny i kobiety; w 2 p XV w. odnotowano nazwę *Morawczyk*.

Cztery nazwy określały mieszkańców Spisza. Pierwsze dwie poświadczone są w 2 p XIV w., jedna w polskiej formie nazwy regionu *Spisz*, druga w formie niemieckiej *Cypsar*; w 1 p XV w. wystąpiła forma niemiecka *Cypsar*, zakończona sufiksem *-ar*.

Trzy nazwy określały Rosjan. Pierwsza zapisana w 2 p XIV to nazwa sufiksalna *Moskal*, utworzona od nazwy zbiorowości Moskwa (por. 1 p Moskal, Moskwicin ‘Rosjanin’ L), w 1 p XV w. odnotowano nazwę *Moskwa* (por. nazwa zbiorowości Moskwa L), a w 2 p XV w. – nazwę *Moskwita*.

Trzy nazwy określały też mieszkańców Francji, w tej liczbie poświadczona wcześniej, bo w 2 p XII w. nazwa *Gal* (por. łacińska nazwa zbiorowości Galli i nazwa kraju Galia, Gallus ‘Francuz’ Mącz), w 2 p XIII w. zapisano tę nazwę w formie łacińskiej *Gallicus*, a w 1 p XV w. poświadczona jest forma *Francuz* (por. nazwa kraju Francja i narodu Francuzi L).

Trzy nazwy określały tureckie pochodzenie: dwie pojawiły się w 2 p XIV w.: *Turek* i *Turka* m, trzecia *Turczyn* wystąpiła w 2 p XV w. (por. nazwa zbiorowości Turcy ‘lud in Sarmatia Asiatica’ Mącz, 1 p Turczyn, Turek ‘bisurman’ L).

Nazwy mieszkańców pozostałych krajów, którzy przywędrowali do Polski, poświadczone są dwoma lub jednym zapisem. Należą tu nazwy: *Anglik* z 2 p XV w. (por. nazwa kraju Anglia), *Besarabski*, *Beserawski* z 2 p XIV w. (por. nazwa kraju Besarabia, nazwa zbiorowości Bassarabowie), łacińska nazwa *Bo(h)emus* z 2 p XIII w. (por. łac. nazwa kraju Bohemia ‘Czechy’), nazwy *Cygan* i *Cygan*ko z 1 p XV w. (por. nazwa zbiorowości Cigani Mącz), nazwa *Chorwat*, *Karwat* z 1 p XV w. (por. karwacka ziemia, nazwa mieszkańca Kroata), nazwa *Czech* z 2 p XV w. (por. nazwa zbiorowości Czechowie, 1 p Czech Mącz), łacińska nazwa *Dacus* poświadczona w kopii z 1 p XII w. oraz formy *Donin*, *Dunin* z 2 p XIV w. (por. nazwy zbiorowości Dani, Daci, Duńszczaniw Mącz, nazwa kraju Dania Mącz), nazwa *Duleba* z 1 p XV w. (por. nazwa zbiorowości Du(d)lebowie), nazwa *Galata* z 1 p XV w. (por. Galatia ‘regio minoris Asiae alisa Gallogreaecia, Galatae lud z tamtej krainy’ Mącz), nazwy *Grek* i *Greczka* z 2 p XV w. (por. łacińska nazwa zbiorowości Hellenes ‘Grekowie’ Mącz), nazwa *Inflant* z 1 p XV w. (por. nazwa zbiorowości Liflanci

Mącz, Inflanty, Iflanty ‘provincia nad Morzem Bałtyckim’ L), nazwa *Macedo* z 2 p XV w. (por. nazwa obszaru geograficznego Macedonia, 1 p Macedo Mącz), nazwa *Mołdawski* z 2 p XV w. (por. przym mołdawski od nazwy regionu Mołdawia), nazwy *Ormen*, *Armen* z 2 p XIV w. oraz *Ormiańczyk* z 1 p XV w. (por. nazwa kraju Armenia, Ormian, Ormiańczyk L), nazwa *Rakuski* z 1 p XV w. (por. Rakusy ‘Austria’), nazwa *Szot* (Szkot) z 1 p XIV w. (por. Schot niem. ‘Szkot’), nazwa *Szwicer*, *Schwitzer* niem. (Szwajcar) z 1 p XV w).

Kiedy się śledzi liczebność osobowych nazw odetnicznych, utworzonych od nazw obcych narodowości i krajów, obecnych w staropolskim zasobie nazw osób, późniejszych nazwisk, można odnieść wrażenie, że im kraj bliższy granicom Rzeczypospolitej, a także im żywsze i istotniejsze kontakty, tym więcej osobowych nazw odetnicznych wystąpiło w okresie od XII do XV w. Stąd tak liczne nazwy odetniczne utworzone od etnonimów określających naszego zachodniego sąsiada Niemców, od etnonimów określających licznie osiedlających się w ówczesnej Polsce Żydów, od etnonimów określających sławnych z uniwersytetów Włochów i wreszcie od etnonimów określających naszego wschodniego sąsiada, tj. Ruś (dzisiejsza Ukraina). Także etnonimy tych, którzy nękali granice Rzeczypospolitej wojnami i napadami, tj. Tatarów, stały się częstą podstawą odetnicznych nazw osób, może negatywnie oceniających przezwisk. Od nazw etnicznych i geograficznych odnoszących się do Prus, Wołochów czy Węgrów, Serbów, Morawiaków i Spiszaków utworzono mniej odetnicznych nazw osobowych. Podobnie mniej tego rodzaju nazw osób utworzono od nazw określających bardziej oddalone narodowości i kraje, z którymi kontakty w tamtych czasach nie były ożywione, jak Rosja i Rosjanie, Francja i Francuzi czy Anglia i Anglicy, Dania i Duńczycy, Turcja i Turcy, Macedonia, Armenia i Ormianie, Rakusy (Austria), Szkocja i Szkoci, Szwajcaria i Szwajcarzy i inni. Dziwią nieliczne poświadczenia nazw osób utworzonych od nazw krajów Inflanty i Czechy, bliskich sąsiadów Polski.

Nazwiska odetniczne utworzone od nazw zbiorowości etnicznych i regionów Rzeczypospolitej

Najliczniej reprezentowane są osobowe nazwy odetniczne określające mieszkańców Litwy (od r. 1385 r. w unii z Polską) – 10 nazw. Pierwszy zapis pojawił się w 1 p XIV w. w postaci nazwy sufiksальной *Litwan* (por. nazwa zbiorowości Litwa ‘Litwini’ L, później Litwa nazwa kraju); w 2 p XIV w. wystąpiła nazwa *Litwa* oraz nazwy sufiksalne *Litwasz*, *Litwin* i *Litwosz*. W 2 p XV pojawiła się nazwa *Litawa* (hybryda polsko-łacińska) i nazwy sufiksalne *Litwinek*, *Litwiniec*, *Litwoszek* i *Litwusz*.

Druga grupa nazw odetnicznych określała ogólnie mieszkańców Polski (7 nazw). Nazwa *Polska* oznaczała początkowo tylko terytorium plemienne Polan (późniejszej Wielkopolski). Jako pierwsza wystąpiła nazwa *Polonus* w formie łacińskiej – w 1 p XIII w. (por. *Polonus* łac. ‘Polak’ Mącz, Polak, Polanin ‘w Polsce urodzony, obywatel Polski’ L), w 1 p XIV w. pojawiła się nazwa kraju *Polska* w funkcji nazwy osobowej, w 2 p XIV w. zapisano nazwy sufiksalne *Polak* i formę *Polaczek*, w 1 p XV w. dwie nazwy przymiotnikowe: rodzimą *Polski* i niemiecką *Polnisch*, a w 2 p XV w. wystąpiła nazwa *Polaczka* ż dla określenia kobiety.

Pięć nazw odetnicznych określało mieszkańców Pomorza. Pierwszy zapis w postaci łacińskiej pochodził z 2 p XII w.: *Pomeranus* łac.(por. łacińska nazwa kraju Pomerania, polska nazwa zbiorowości Pomorzanie). W 2 p XIII w. pojawiły się dwie nazwy sufiksalne *Pomorci* i *Pomorci* ?, w 1 p XV w. forma sufiksalna **Pomorzanin* (potwierdzona w formie adiektywnej *Pomorzaninow*), a w 2 p XV w. wystąpiła forma niemiecka *Pomer*.

Cztery nazwy odetniczne określały mieszkańców Mazowsza. Dwie pierwsze zapisane zostały w 2 p XIV w.: polska sufiksalna nazwa *Mazowszanin* i zakończona sufiksem grecko-łacińskim *Mazowita* (por. Mazowszanin ‘z Mazowsza’), w 1 p XV w. pojawiła się nazwa *Mazur* (Mazur ‘Mazowszanin’ L), a w 2 p XV w. forma sufiksalna *Mazurek*.

Czterema nazwami reprezentowane są nazwy mieszkańców Śląska. Pierwsza nazwa z 1 p XIV w. to *Ślęzanin* (por. Ślężanie, Ślęzanin, Szlązak, Ślęzak ‘z Szląska’ L), w 1 p XV w. pojawiły się dwie inne: polska forma sufiksalna *Ślęzak* i forma niemiecka zakończona sufiksem *-er*: *Schlesier*.

Nazwy mieszkańców Kaszub (Pomorze Zachodnie, od XV w. Pomorze Gdańskie) reprezentowane są trzema odetnicznymi nazwami osobowymi: zakończoną grecko-łacińskim sufiksem nazwą *Kaszubita* z 1 p XIV w. (por. Kaszub, Kaszubita ‘z Kaszub rodem’ L), nazwą *Kaszuba* z 2 p XIV w. oraz nazwą sufiksálną *Kaszubiec* z 2 p XV w.

Podobnie nazwy mieszkańców Podola reprezentowane są trzema nazwami odetnicznymi. Pierwsza nazwa *Podolec* (por. nazwa kraju Podole) pojawiła się w 1 p XV w., następne dwie sufiksalne *Podolanin* i odnosząca się do mężczyzny *Podolan-ka* m w 2 p XV w.

Nazwy mieszkańców pozostałych dzielnic Rzeczypospolitej stały się podstawą dwóch lub jednej nazwy odetnicznej. Należą do nich: nazwa *Kujawiec* z 1 p XV w. (por. Kujawiak ‘mieszkaniec Kujaw’ L), nazwa *Wielkopolski* z 2 p XIV w. (por. wielkopolski ‘do Wielkiej Polski należący’ L). Jedną nazwą reprezentowani są też członkowie plemienia bałtyckiego o nazwie *Jatwieżyn* z 1 p XV w. (por. nazwa zbiorowości Jaćwież, Jaćwingowie ‘plemię bałtyckie’, 1 p Jatwieżyn).

Do nazw odetnicznych określających ogólnie słowiańskie pochodzenie człowieka zaliczamy: zapisaną w 2 p XIV w. nazwę *Laszek* i nazwę *Lach* z 1 p XV w. (por. Lach, Lech ‘Polak’) oraz dwie nazwy z 1 p XV w.: *Słowianin* i *Słowak*, *Sławak* (por. Słowianin, Słowak, Sławak ‘przedstawiciel jednego z ludów słowiańskich’ Sstp).

Liczba występujących nazw odetnicznych związanych z danym krajem, regionem lub zbiorowością etniczną mogła wskazywać na wagę i częstotliwość kontaktów. Na podstawie danych liczbowych można zatem przypuszczać, że najważniejsze i najliczniejsze były kontakty z Litwą, dalej idąc: Pomorze, Mazowsze, Kaszuby i Podole. Inne nazwy odetniczne, jako poświadczone jednym lub dwoma zapisami (Kujawy, Wielkopolska, Jaćwież), nie są reprezentatywne, ale ich obecność w zasobie nazewniczym jest wymowna.

Warto zauważyć, że również nazwa rodzinnego kraju i narodu użyta została w funkcji nazwy osobowej, późniejszego nazwiska, i to 7 razy.

NAZWISKA OBCE POCHODZENIA NIEMIECKIEGO

Nazwiska obce, występujące jako drugie określenie człowieka w Polsce średnio-wiecznej, to głównie nazwiska pochodzenia niemieckiego. Są one poświadczone w dokumentach historycznych od 2 p XIII w. W tym półwieczu zapisane zostały na Śląsku i Pomorzu.

Osoby noszące nazwiska niemieckiego pochodzenia były przybyszami z Niemiec, osadnikami, którzy od XIII w. osiedlali się w polskich miastach i wsiach, uczestniczyli w zagospodarowywaniu ziem polskich, zakładaniu i rozbudowywaniu miast. Współuczestniczyli w powstaniu klasy społecznej zwanej mieszczanami. Niemcy przez długi czas stanowili większość w radach miejskich, pełnili w nich funkcje, jak rajca (consul) czy ławnik (scabinus) lub wykonywali różne zawody. Dane te były wymieniane w dokumentach źródłowym dotyczących miast wraz z niemieckimi nazwiskami. Niektórzy mieszcianie pochodzenia niemieckiego ze Śląska, zwłaszcza w 2 p XIV w. i w XV w., osiedlali się w stołecznym Krakowie i tam uzyskiwali prawa miejskie. Ich niemieckie nazwiska znalazły się w *Księdze przyjęć do prawa miejskiego krakowskiego* (por. zapisy ze źródła oznaczonego skrótem Kacz) i w innych dokumentach miejskich dotyczących Krakowa oraz innych miast polskich. Jak widać, nosicielami nazwisk niemieckiego pochodzenia byli głównie mieszczanie, znacznie rzadziej chłopci, zdarzali się także jednostkowo szlacheccy nosiciele nazwisk niemieckiego pochodzenia jak np. wymieniony niżej *Frangebarg*, a także duchowni.

Wśród nazwisk niemieckiego pochodzenia wyróżnić można kilka grup językowych, które omówiono niżej. ródłostów nazwisk ustalono na podstawie opracowania: Z. Klimek, *Nazwy osobowe pochodzenia niemieckiego, Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 5 (Klim). Badania zostały przeprowadzone przez autorkę tej książki na selektywnie wybranym materiale.

Nazwiska równe lub utworzone od wyrazów pospolitych niemieckiego pochodzenia bez cech przyswojenia do języka polskiego

Do nazwisk pochodzenia niemieckiego zanotowanych w historycznych źródłach polskich należą nazwiska utworzone na gruncie języka niemieckiego od niemieckich wyrazów pospolitych. Pierwsze ich poświadczenia z 2 p XIII w. to np.: (*Kapler*), *Kaplier* (< śrwn kappel ‘kaplica’) – nazwisko utworzone od określenia osoby duchownej opiekującej się kaplicą, zakończone wielofunkcyjnym sufiksem *-er* oznaczającym też wykonawców czynności, zapis ze Śląska, *Lepel* (< śrwn leffel ‘łyżka’) – nazwisko równe rzeczownikowi pospolitemu o znaczeniu ‘łyżka’, zapis z Pomorza, *S(z)tular*, *S(z)tuler* (< śrwniem. stuoler ‘rzemieślnik wyplatający krzesła’) – nazwisko równe nazwie zawodu, zapis z Wielkopolski.

Dalsze nazwiska tego typu zapisane zostały w dokumentach z 1 i 2 p XIV w., np.: *Bart* (< śrwn bart ‘broda’) – ze Śląska, *Cyndal*, *Cyndel* (< śrwn zindel ‘tafta’) – rajca miejski we Wrocławiu, *Glezył* (< glas ‘szkło’) – rajca w Legnicy, *Futor*, *Fautyr*, *Pfu-*

tyr, Pfautyr (< śrwn vuoter ‘pożywienie, pasza’) – ławnik w Legnicy; 2 p XIV w.: *Bach* (< śrwniem. bach ‘potok’) – duchowny, *Eichilman* (< eichel ‘żołędź’, sufiks *-man*, który tworzył nazwy osobowe od różnych podstaw) – z Wrocławia, przyjęty do prawa miejskiego krakowskiego, *Betnar, Betner, Botner, (Butner), Bytnar, Bytner* (< śrwniem. butenære ‘bednarz’, nazwisko posiadające wiele odmian fonetycznych powstałych na gruncie niemieckim) – mieszczanin z Krakowa, *Brennar, Brenner* (< śrwniem. brenner ‘podpalacz pustoszący kraj ogniem’) – mieszczanin z Krakowa, *Faf, Fof, Pfaf* (< śrwniem. phaffe ‘duchowny, kapłan’) – mieszczanin z Poznania, *Funk* (< śrwniem. vunke ‘iskra’, przen. w odniesieniu do człowieka ‘mały, pełen życia, ruchliwy, łatwo unoszący się gniewem’) – ławnik z Przemyśla, *Szmach* : śrwniem. smæhe ‘mały, mało warty, zły’), *Szen, Schon* (< śrwniem. schone, schon ‘piękny, wspaniały’) – kuśnier z Krakowa, *Szust* : śrwniem. schuster ‘szewc’) – z Łęczycy.

Nazwiska poświadczone w 1 i 2 p XV w.: 1 p XV w.: *Fusz* (< śrwniem. visch ‘ryba’) – mieszczanin z Przemyśla, *Szarlej, Szerlej* (< śrwniem. scharleie, scharlei ‘materiał z czystej, czerwonej wełny’) – szewc z Poznania, *Szeler, Scheler* (< śrwniem. schel, schale, schal ‘łuska, skórka’ lub śrwniem. schelch ‘zewowaty, ukośny, krzywy’) – obywatel Krakowa, *Szmezar, Szmezer* (< śrwniem. smetzer ‘gadula, oszczerca’), *Szober, Schober* (< śrwniem. schober ‘sterta, stóg’), *Szych* (< śrwniem. stich, stic ‘ukłucie sztyletem’, ‘miejsce, wzgórze spadziste’) – szewc, obywatel Krakowa, *Trach* (< śrwniem. trache, tracke ‘smok, diabeł’) – z Wielkopolski, *Winter* (< śrwniem. winter ‘zima’) – rybak, obywatel Krakowa; 2 p XV w.: *Kober* (< śrwniem. kober ‘kosz, torba’) – student Akademii Krakowskiej ze Śląska, *Kolbe* (< śrwniem. kolbe ‘pałka jako broń’) – brat karczmarza z Jaromierza, *Szmit, Szmid* (< śrwniem. smit ‘kowal’) – wojownik z Legnicy, *S(z)trucel* (< śrwniem. struzel ‘podłużny chleb z najprzedniejszej mąki’) – obywatel Lwowa.

W 2 p XIII w. i dalszych stuleciach nazwiska pochodzenia niemieckiego pojawiały się po łacińskim wyrazie *dictus* ‘zwany’, który oddzielał je od imienia chrzestnego, np. 2 p XIII w.: *Fefirkorn* (< nazwa złożona pfeffer ‘pieprz’ i korn ‘ziarno’) – Teodor zwany (*dictus*) *Fefirkorn* ze Śląska; 1 p XIV w.: Mikołaj zwany (*dictus*) *Cynar* (< śrwn ziner ‘wytapiacz cyny’ (wielofunkcyjny sufiks *-er* oznaczał tu wykonawcę czynności, ściślej zawodu), Hanko zwany (*dictus*) *Habnicht* (< śrwn haben ‘mieć, posiadać’ i nicht ‘nic’), Herman zwany (*dictus*) *Gelhor* (< nazwa złożona gel ‘żółty’ i horn ‘róg, wierzchołek’).

Zapisy źródłowe (wybór)

2 p XIII w.

FEFIRKORN: *Teodrico dicto Pfeffirkorn*, seruitori (Henrici, ducis Slezie) 1291 Korn 61. (KAPLER), KAPLIR: *Presente ... Bertoldo Caplero* 1292 CdSil X 48. LEPEL: *Test(is) ... laic(us) Gerardus Lepel*, mile(s) 1256 PUr II 621. S(Z)TULAR, S(Z)TULER: *Present(e) ... Waltero Stiulero* 1283 KW 528.

1 p XIV w.

BART: *Present(e) ... domin(o) Alberto Bart* 1303 CdSil X 78. CYNAR: *Nicolaum dictum Cynnar*, opidanum de Słupca 1339 Cruc I s. 111. CYNDAL, CYNDEL: *Consul(-) civitatis (Vratislaviensis) ...*

Nicolaus Cindal 1315 CdSil III s. 37. FUTOR, FAUTYR, PFUTYR, PFAUTYR: Cum consul(e) (Legnicensi) Cynar:... *Nicolao Pfutir* 1349 Lieg 167. GELHOR: Present(e) ... scabin(o) *Hermanno dicto Gelhor* 1311 KW 1229. GLEZYL: Present(e) consul(-) civitatis Wratislaviensis ... *Giscone Glesil* 1340 CdSil IV s. 9. HABNICHT: Hanconem, filium *Hermani dicti Habnicht*, civem Cracoviensem 1337 KMłp 650.

2 p XIV w.

BACH: *Nicolay Bach* et bigil et ceterorum fratrum ordinis Fratrum Predicatorum ... monasterii Osswentiniensis (!) 1376 Dom 154. BETNAR, BETNER, BOTNER, (BUTNER), BYTNAR, BYTNER: Hanna, relicta *Nicolai Bethnar*, olim ciuis Cracouiensis 1398 Hel II 157. BRENNAR, BRENNER: *Jacusch Brenner* 1393 Kacz 115. EICHILMAN: *Hannus Eichilmann* de Wratislavia 1394 Kacz 261. FAF, FOF, PFAF: Ratsherr(-) ... *Hannos Pfaffe* 1394 KsMP s. 5. FEFIRKORN: *Theodrico dicto Pheffircorn*, seruitori (poddany) (Henrici, ducis Slesiae) 1291 Korn 61. FUNK: Present(e) ... *Cuncze Funk* ... civ(e) et consul(e) in ... Primislia 1391 AGZ VIII 21. SZMACH: (Testis) *Smach* de Gdow 1376 Krak 64. SZUST: *Stanislaus Szust* et Johannes, filius ipsius 1393 Łęcz I 2680.

1 p XV w.

FUSZ: *Petrus Fusch* 1405 Łp I 121. SZARLEJ, SZERLEJ: *Johannes dictus Szarley*, sartor 1425 KsMP 427 s. 147. SZELER, SCHELER: *Jurge Scheler*, civi(s) Cracoviens(is) 1408 PNZK 2317. SZMECAR, SZMECER: *Smecher* et Lurencz Polonicalis proclamaverunt publice, si iliquis habet aliquod ius ad ipsorum agros 1426 U 1270. SZOBER, SCHOBER: *Martino Schobir* (dat) 1412 Łp I 334. SZTYCH: *Stanislaw Stich*, sutor 1413 Kacz 2420. TRACH: Contra *Ottonem Trach* 1409 Piek 1354. WINTER: *Niclos Winter*, pistor 1405 Kacz 1690.

2 p XV w

KOBER: *Nicolaus Johannis Kober* de Legnicz 1472 AS I s. 206. KOLBE: Per Michaelem tabernatorem in ... Iaromyrz, fratrem domino *Colbe* 1498 AC II 1536. SZEN, SCHON: *Simon Schon*, Petirs son de Nyssa, sutor 1477 Kacz 7757. SZMIT, SZMID: *Jacob Smed*, richter zu Liegnitz 1454 Lieg 783. S(Z)TRUCCEL: Famoso *Bartholomeo Struczel*, civi Leopoliensi 1467 AGZ XV 518.

Nazwiska równe nazwie miejscowej o postaci językowej niemieckiej

Miejscowości, których nazwy użyte zostały jako nazwiska, były położone w większości na ówczesnym obszarze Niemiec. Pojawiały się też nazwy niemieckie miejscowości zlokalizowanych na Śląsku. Wskazywały one na miejsce, z którego wywodził się lub bezpośrednio przybył dany człowiek.

Zapisy tego typu nazwisk pochodzą z 1 i 2 p XIV w., np. 1 p XIV w.: *Hoberk*, *Hoberg* (< n. miejscowa Hohberg, gm. Budziszyn, okr. Drezno) – bs, ze Śląska, *Irenberg* (< n. miejscowości Irrenberg w Wirtembergii) – bs, ze Śląska; 2 p XIV w.: *Bruncwik*, *Brauncwik*, *Braunswik* (< n. miejscowości w dolnej Saksonii) – mieszczanin z Krakowa, *Falkan*, *Falkehan*, *Falkenhaj*, *Falkenhajn*, *Falkenhan*, *Felkenan* (< n. miejscowości Falkenhain, Falkenheim) – bs z Wielkopolski, *Goldberg*, *Goldbarg*, *Golbarg* (< liczne n. miejscowości na terenie Niemiec, także Goldberg na Śląsku, dziś Złotoryja) – mieszczanin z Poznania.

Dalsze zapisy z 1 i 2 p XV w. to, np. 1 p XV w. : *Falkenberg* (< liczne nazwy miejscowości na terenie Niemiec) – kleryk, zapis z kresów południowych oraz ławnik

w Krakowie i sołtys w Brunowicach (Młp), *Szyl*do (< n. miejscowości Schilde pow. Perleburg, okr. Schwerin)– mieszczanin z Poznania (por. *Szyl*der), *Szmit*felt, *S(z)met*felt (< n. miejscowości Schmiedefeld na Śląsku)– kleryk, zapis z kresów południowych; 2 p XV w.: *Kotel* (< n. miejscowości Kothel, dzielnica Lipska) – mieszczanin z Wielkopolski, *Krejsz* (< n. miejscowości Kreische w Saksonii) – kupiec, obywatel Krakowa, *S(z)tamb*erg (< n. miejscowości Steinberg, liczne na obszarze Niemiec) – mieszczanin ze Lwowa, *Roken*berg, *Rok*enberg, *Rok*emberk, *Rok*embark (< n. miejscowości Rokenberg w Górnej Hesji) – kanonik katedry krakowskiej, obywatel Krakowa.

Zapisy źródłowe (wybór)

1 p XIV w.

HOBERK, HOBERG: Present(e) ... *Henrico, dicto Hobert* 1338 CdSil II 31. IRENERK: *Arnoldo de Zirnizia cognomento dicto Irrenberc* 1339 CdSil II 36 s. 31.

2 p XIV w.

BRUNCWIK, BRAUNCWIK, BRAUNSWIK: *Niclos Braunswik* 1393 Kacz 84. FALKAN, FALKEHAN, FALKENHAJ, FALKENHAJN, FALKENHAN, FELKENAN: Super *Henrichum dictum Falkehan* 1395 Lek I 2046. GOLDBERG, GOLDBARG, GOLBARG: *Nicolaus Goltbar*g, civis Poznaniensis 1391 Lek I 930.

1 p XV w.

FALKENBERG: Present(e) ... domin(o) ... *Petro Falkenberg* ... cleric(o) et notari(o) public(o) 1406 AGZ IV 11, Dominus *Johannes Ffalkenberg*, consul(-) Cracoviensis 1413 PNZK 2329, *Johannes Ffalkenberg*, sculteti (de Brunowicze) 1413 PNZK 3156. SZYLDO: *Bartossius Schildo* 1413 KsMP 202 s. 85. SZMITFELT, S(Z)METFELT: *Johannem Smithfelt*, clericum 1442 AGZ XIV 456.

2 p XV w.

KOTEL: Cum provid(o) ... *Stephano Cothel* opidano de Strzelycze 1496 ACL II 1562. KREJSZ: *Jacob Creysz* vom Gambicz, mercator 1499 Kacz 8971. ROKENBERG, ROKEMBERG, ROKEMBERK, ROKEMBARK: Present(e) ... *Caspero Rokemberg*, scolastico licenciato in decretoris ... canonic(us) ecclesie cathedralis Cracoviensis 1457 CHI 16. S(Z)TAMBERG: Coram ... *Nicolao Stambark* ... civ(e) de Leopoli 1455 AGZ XIV MCCCLXXV.

Nazwiska utworzone od nazw miejscowości niemieckich przez dodanie sufiksu *-er*

Nazwiska zakończone sufiksem *-er*, *-ar* niemieckiego pochodzenia, powstawały przez dodanie tego sufiksu do niemieckich nazw miejscowości położonych na terenie Niemiec lub na Śląsku. Tego rodzaju formy nazwisk wskazywały pierwotnie na pochodzenie lub przybycie z danej miejscowości ich nosiciela. Wielofunkcyjny sufiks niemiecki *-er*, *-ar* oznaczał tu pochodzenie z miejscowości. Tworzone one były zapewne przez Niemców, być może na terytorium Niemiec i przeniesione zostały na obszar Polski jako gotowe jednostki językowe.

Nazwiska tego typu zapisane były w 1 i 2 p XIV w, np. 1 p XIV w.: *Grudnar*, *Grudner* (< n. miejscowości Grudyn położonej na Śląsku, niem Gruden, dziś Gru-

dynia Wielka i Mała, woj. opolskie) – bs, zapis ze Śląska, *Kolner* (< n. miejscowości Koln (Nadrenia) – bs, zapis ze Śląska.

2 p XIV w.: *Goldberger* (< Goldberg, n. licznych miejscowości na terenie Niemiec, także Goldberg na Śląsku, dziś Złotoryja, woj. legnickie) – bs, zapis z kresów pd, *Plesnar*, *Plesner* (< n. miejscowości Plesse (Hesja-Nassau), Plesser (Westfalia) lub Plessow pow. i okr. Poczdam) – rajca miejski z Krakowa.

Z 1 i 2 p XV w. pochodzą dalsze zapisy, np. 1 p XV w.: *Elsner* (< n. miejscowości Elsen, Westfalia) – mieszczanin z Poznania, *Szylder* (< n. miejscowości Schilde pow. Perleburg, okr. Schwerin) – mieszczanin z Poznania (por. *Szyldo*); 2 p XV w.: *Kredlar* (< n. miejscowości Kreidel, pow. Wohlau) – pleban z Biecz, ławnik z Krakowa.

Zapisy źródłowe

1 p XIV w.

GRUDNAR, GRUDNER: Present(e) ... *Nicolao dicto Grudnar* 1337 CdSil Ii 29 s.136. KOLNER: Present(e) ... *Johanne Colner* 1327 Korn 131.

2 p XIV w.

GOLGBERGER: Praesent(e) ... fratre *Nicolao dicto Goltberger* 1395 AGZ III 58. PLESNAR, PLESNER: *Nicolaus Plesnar* (consul Cracoviensis) 1395 CdUC I 14 s. 23. PLESSER: Johannes et Nicolaus olim *Johannis Plesseri filii* ... *Petro* (dat) *Plessar* 1392 Łk 1435.

1 p XV w.

ELSNER: Hedvigam, relictam *Nicolai Elzner* 1450 ARP I 451. SZYLDER: *Barthos Schilder* 1412 KsMP 189 s. 82.

2 p XV w.

KREDLAR: *Johannem Creydlar* 1462 Hel II 3662, *Johannes Credlar*, plebanus in Byecz 1483 ARec 906, President(e) ... ciuitatis (Cracouiensis) ... consul(e) *Nicolao Creydlar* 1478 RKr XVI s. 188

Językowe przejawy adaptacji do kultury polskiej zachowane w nazwiskach o podstawach niemieckich i polskich sufiksach – nazwiska hybrydalne

Za przejaw językowej polonizacji nazwisk niemieckich można uznać formy utworzone przez dodanie polskich sufiksów do różnego typu podstaw niemieckich. Formy tego rodzaju, zwane hybrydalnymi, świadczyły jednocześnie o adaptacji przybyszów z Niemiec do kultury polskiej, gdyż nazwiska te, noszące cechy zarówno niemieckie jak i polskie, musiały być przez ich nosicieli zaakceptowane, skoro były używane do ich identyfikacji. Mogły zaś być zaakceptowane tylko wtedy, kiedy ich nosiciele mieli poczucie przynależności do językowej i przez to etnicznej wspólnoty polskiej, przynajmniej częściowe. Nazwiska typu hybrydalnego, z niemiecką podstawą i polskim sufiksem, mogły być zatem świadectwem i mimowolnym unaocznieniem procesu adaptacji kulturowej ich nosicieli. Należą do nich nazwiska żon zakończone polskim sufiksem *-owa*, nazwiska o cechach polskiego patronimi-

kum, zakończone polskim sufiksem *-owic* oraz formy nazwisk zakończone polskimi sufiksami *-ek*, *-ko*. Zaświadczenia tego typu nazwisk nie są liczne.

Patronimika utworzone za pomocą polskiego sufiksu *-owic* od niemieckich nazwisk ojców

Patronimika utworzone przez dodanie polskiego sufiksu *-owic* od niemieckich nazwisk ojców zapisane zostały w 2 p XIII w., w kontekście pojawił się łaciński wyraz *dictus* (zwany), nosiciel miał staropolskie imię Świętosław: *Szustowic* 1298 (< Szust ^) – bs, bl. Dalsze zapisy pochodzą z 1 i 2 p XIV w., np.: *Kietlic(z)* (< Kitla : niem. ap. kitel : śrwniem. kitel ‘lekka, wierzchnia koszula’ – wikary z kościoła w Krakowie, *Rychelnic* (< niem. *Rich : śrwniem. rich ‘potężny’ – mistrz tkactwa z Poznania; 2 p XIV w.: *Bachowic* (< Bach ^) – uzyskał prawa miejskie w Krakowie, *Fus(z)owic* (< Fusz ^) – mieszczanin z Przemyśla, *Oltmanowic* (< *Oltman : alt : stwniem. alt ‘stary’) – z krakowskiego, *Szelingowic* < Szyling : śrwniem. schillinc ‘moneta’) – mieszczanin z Krakowa, *Szmachowicz* (< Szmach ^), *Szenowic* (< Szen, Schon ^) – z krakowskiego, *Trachowic* (< Trach ^) – mieszczanin z Wrocławia.

Z 1 i 2 p XV w. pochodzą dalsze zapisy, np. 1 p XV w.: *Fus(z)owic* (< Fusz ^) – mieszczanin z Przemyśla, *G(i)erlaszyc* (< G(i)erlasz : ger ‘włócznia z ostrym, żelaznym grotem’) – mieszczanin z Poznania, *G(i)erminowicz*, *G(i)rminowicz* (< G(i)ermin : german, germin ‘wybitny, wielki’) – mieszczanin z Wilna, *Herbotowic(z)* (< Herbot : stsas., stwniem. heri ‘drużyna wojenna’) – bs, zapis z kresów pd, *Niderlinowic(z)* (< Niderlino : niem. ap. przezwisko Niderlin) – bs, zapis z kresów pd, *Szolewic*, *Szolowic* (< *Szol : śrwniem. scholle ‘gleba, rola’) – szewc z Krakowa, *S(z)tog(i)erzowic* (< S(z)tog(i)er(z) : steger : śrwniem. staec ‘mostek, ścieżka’) – krawiec z Pacanowa, *Waldowic* (< Wald : niem. ap. Wald : stsas. waldan ‘panować, rządzić’) – mieszczanin z Warszawy; 2 p XV w.: *Buklowic* (< *Bukiel : śrwniem. ap. buckel ‘metalowe okucie w środku tarczy’) – chłop bg, *Burkatowic*, *Burkhartowic* (< Burkat : stwniem. burg ‘zamek, gród’, hart ‘silny’) – zapis z Warszawy, *Gemelowic* (< Gemel : niem. ap. gaman ‘gra, zabawa, rozrywka’) – zapis z Krakowa, *G(i)erkowic* (< im Gieralt : stwniem. Garwart, Gelwalt) – zapis z brzesko-kujawskiego, *Hofmanowic(z)* (< Hofman : ap. niem. ze śrwniem. hove-man ‘dworzanin, sługa na dworze księżęcym’) – zapis ze Lwowa, *Horszowic(z)* (< Horsz : niem. Horsch : śrwniem. hurst ‘krzewy, zarośla’) – szlachcic, zapis z kresów pd.

Nazwiska utworzone przez dodanie polskich sufiksów *-ek*, *-k*, *-ko*, *-ak*, *-ik* do nazwisk niemieckich

Formy tego typu reprezentowane są w dokumentach historycznych nielicznymi zapisami. Tworzone one były:

- przez dodanie polskiego sufiksu *-ek* do podstawy niemieckiej, np. 2 p XIV w.: *Fors(z)tek*, *Fers(z)tek*, *Frus(z)tek* (< śrwniem. forest ‘zagospodarowany las’, nowoniemieckie Forst ‘ts’) – zapis z krakowskiego, *Pfunczek* (< śrwniem. Funk ^) – rybak z Krakowa (polska atrenacja k : cz); 1 p XV w.: *Szmittek* 1427 (< śrwniem. smit ‘kował’, por. Szmit); 2 p XV w.: *Fulnek* (< śrwniem. vulin ‘źrebię’) – ławnik, zapis ze Śląska, *Fus(z)ek*, *Fus(z)ko* (< śrwniem. visch ‘ryba’ ^) – mieszczanin z Krakowa, *Kobierek* (< śrwniem. kober ‘kosz, torba’) – chłop z kresów pd, *Szustek*

(< Szust : śrwniem. schuster ‘szewc’ ^) – zastępował w sądzie szewca z Garbowa, *Teszarek* (< utworzone od zmienionej postaci czeskiego *tesarz* ‘cesarz’, por. Tiszser, Teszer^) – mieszczanin z Warszawy.

- przez dodanie sufiksu *-ko* do podstawy niemieckiej, np. 2 p XIV w.: *Fafko, Fefko, Pfafko* (< Faf, Pfaf ^) – bs, zapis z Wielkopolski,
- przez dodanie sufiksu *-ak* do podstawy niemieckiej, np. 2 p XIV w.: *Fiszak* (< śrwniem. visch ‘ryba’) – mieszczanin z Krakowa,
- przez dodanie sufiksu *-ik* do podstawy niemieckiej, np. 2 p XV w.: *Fulnik* (< śrwniem. vulin ‘żrebię’) – mieszczanin z Krakowa.

Inny, rzadko występujący typ nazwisk hybrydalnych to złożenia typu *Kapusthaupt* (< kapusta ‘ts’, śrwniem. haupt ‘głowa’) ‘głowa kapusty’ poświadczony w 2 p XIV w.

Warto zauważyć, że nosicielami nazwisk niemieckiego pochodzenia byli w Polsce nie tylko Niemcy bardziej lub mniej zaadoptowani do kultury polskiej, ale także, zapewne rzadko, Żydzi, w każdym razie mieszkający w Polsce, por. np. zapis z 2 p XIV w. *S(z)merlin, Schmerlin* (< śrwniem. smerl, smerle, smarle ‘śliz, kielb’ lub śrdniem. ‘trznadel’) – Żyd z Krakowa.

Zapisy źródłowe

2 p XIII w.

SZUSTOWIC: *Suentoslaus dictus Susthouicz* 1298 Cdp III 70.

1 p XIV w.

KITLIC(Z): *Petro dicto Kytlicz*, vicari(o) (abl.) ecclesie Cracouiensis 1347 KMłp 223. RYCHELNIC (?): Magister(-) pannicidarum (civitas Poznaniae) ... *Hanco Rychelnic* ... magister(-) textorum (civitas Poznaniae) ... *Tyczko Rychelnic* 1344 KW 1233.

2 p XIV w.

BACHOWIC: *Barthco Bachowicz* recepti ius civile 1391 Chm s.256. FAFKO, FEFKO, PFAFKO: *Janusz Phawfko* cum Giwankone Soboczski 1400 Lek II 2468. FALKANOWA: Andreas Robaczinsky cum uxore *Katherina Falkanowa* 1398 Lek I 2595, *Kachna Falkenhan* ... *Kachna Falkenhaynowa* 1399 Lek II 2311. FISZAK: Inter Nicolaum Galdisz de Dlosze (!) et inter filium *Gregory Fisak*, olim scultetus de Magna Roppa 1397 PNZK 575. FORS(Z)TEK, FERS(Z)TEK, FRUS(Z)TEK: *Iacussius Forsztek* de Grzibowa 1399 Krak 9348. KAPUSTHAUPT: Hannus Habnicht proscriptus pro duabus wlneribus ... ex parte *Iohannis Capusthoupt* 1371 RmK II s. 32. OLTMANOWIC: *Jascho Olthmanouicz* de Bandcouicz 1399 Krak CCXCV. PFUNCZEK: *Martinus Pfunstek*, pistor 1391 CHm s. 256. SZELINGOWIC: *Martino* (dat.) *Schelinckowicz* 1375 Chm s.62. SZMACHOWIC: Nicolaus de Sbiluthouicze cum Laurencio de ibidem ... pro duobus wlneribus aperitis ... *Szmachouicz* confessus est wlnera eadem circumspexisse coram procuratore Laurencii predicti 1399 Krak 8723. S(Z)MERLIN, SCHMERLIN: Fili(us) Leukonis Andree, *Schmerlin* ... Iude(us) ... ciuitatis ... Cracouiensis 1398 KMłp 1043. SZENOWIC: Circa *Pesconem Schenowicz* (!) 1369 Łk 1222. TRACHOWIC: Inter *Nicolaum Trachowicz* (!) civem Wratislaviensem et Johannem Rudegerum 1390 Chm s.247.

1 p XV w.

FRANGEBARG, FRAMBARK: Nobil(em) test(em) de clenodio Fra<n>gbarg: dominum *Theodricum Fra<n>gebarg* de Comorzno 1417 Łag 42. FUNKOWA: *Funkowa* alegavit ortum suum Szekerczyne

1439 Łp I 2857. FUS(Z)OWIC: Ianischova ... dixit ad *Iacobum Fusowicz* 1431 Łp I 2269. G(I)ERLA-SZYC: (Pars) *Fredrici Gerlashich* (!) ... in *Minori Bucowecz* 1403 KZPozn 1530. G(I)ERMINO-WIC(Z), G(I)RMINOWIC(Z): Cum prouido viro *Andrea Germinowicz*, ciue de Vilno 1441 Łw 663. HERBOTOWIC(Z): *Fredericus Herbortowicz* de Folsteyn 1436 AGZ V 67. NIDERLINOWIC(Z): Terminus *Iacobi Nyderlynowicz*, actoris et nobilis domine N. Roschnyowska 1435 AGZ XII 10. SZMI-TEK: *Smitek* de Slepkowo 1427 RHer VI 17 s. 26. SZOLEWIC, SZOŁOWIC: Fideiusserunt *Scholewicz* et Felip (!) sartor 1425 Kacz 3738. S(Z)TOG(I)ERZOWIC: *Johannes Stogerzowicz*, sartor de Paczanow 1430 Kacz 4314. WALDOWIC: Causa Nicolai Lubcowszky cum Wald ... cum ... *Gregorio Waldouicz* 1445 Łw 897.

2 p XV w.

BUKŁOWIC: Laboriosus *Kaszper Buklovecz* ... Casproni Bukloni 1481 U 2608. BURKATOWIC, BURKHARTOWIC: Materia uxoris *Burkathowycz* cum Stwyanya ... Barbara, uxor *Byenardini* (!) *Burkathowycz* cittavit ... Dorotheam, uxorem Stawyany pro suo debito ... dicta autem Barbara, uxor *Barnardini Burkathowycz* ... dicte Barbare *Burgathowycz* uxori ... dicta Barbara, uxor *Bernardini Brukathowycz* (! pro *Burkathowycz*) 1483 ŁNW 975. FULNEK: Test(is) et scabin(us) *Ian Fulneck* 1456 CdSil II 63 s. 63. FULNIK: Ad instanciam *Lorincz Fulnyk* 1477 PtCr 701. FUS(Z)EK, FUS(Z)KO: *Hannos Fussek*, fideiussor 1455 Kacz 6285. GEMELOWIC: Iuvenem quondam dictum *Gemelowicz* de Prządow 1487 PtCr 974. G(I)ERKOWIC: Przetpek de Kanewo cum *Nicolao Gercouicz* 1419 Koch 803. HOFMANOWIC(Z): *Stanislao Hoffmanowycz* (dat.) 1497 ACL II 1624. HORSZOWIC(Z): Nobilis *Petrum Horschowicz* de Chlopczicze 1465 AGZ XIII 5813. KOBIEREK: In ... kmethon(em) ... in Strachoczyna ... *Cobyerek* 1469 AGZ XVI 615. SZUSTEK: *Nicolaus Sustek*, procurator Venceslai dicti Miron, sartori de Garbow 1454 UPrak 91. TESZAREK: *Nicolaus Trzpyola* ... przypowedydzal szya ... super domum *Teszarek* 1485 ŁNW 1031.

III. KSZTAŁTOWANIE SIĘ NAZWISK POLSKICH – NABYWANIE FUNKCJI NAZWISKOWEJ PRZEZ POSZCZEGÓLNE TYPY NAZEWNICZE WŚRÓD SZLACHTY, MIESZCZAN I CHŁOPÓW (XII–XV W.)

Za świadectwo procesu kształtowania się nazwisk zwyczajowych uznano w tej książce zapisy ze źródeł historycznych, które potwierdzały w tekście dokumentu występowanie podstawowych dla funkcji nazwiskowej następujących zjawisk nazwisko-twórczych:

- 1) Dziedziczenie nazwiska ojca przez dzieci, ewentualnie noszenie tego samego nazwiska przez dziadka, czyli dziedziczność nazwiska przez trzy pokolenia. Tu uwzględnia się też takie zjawiska, jak obejmowanie wspólnym nazwiskiem ojca, matki i dziecka oraz wspólne nazwisko małżonków występujące w liczbie mnogiej, jeśli takie jest poświadczone.
- 2) Obejmowanie wspólnym nazwiskiem całej generacji, tj. braci i ewentualnie siostr oraz rodziny (rodu). Nazwiska występowały w dokumentach w liczbie mnogiej.
- 3) Przejmowanie nazwiska męża przez żonę.
- 4) Obejmowanie wspólnym nazwiskiem dalszych krewnych.

Prześledzono wszystkie poświadczenia dziedziczności nazwisk występujące w dokumentach historycznych wydanych drukiem (zawartych w SSNO), obejmowania wspólnym nazwiskiem całej generacji i ewentualnie dalszej rodziny oraz żony w obrębie nazwisk możnowładztwa, późniejszej szlachty, mieszczan i chłopów w okresie od XII do XV w. Wyniki tej analizy, poparte zapisami źródłowymi, przedstawiono niżej w całości (z wyjątkiem nazwisk kobiet zakończonych na *-owa*, *-ina*), gdyż są to pierwsze całościowe badania nad kształtowaniem się nazwisk w Polsce przeprowadzone przez autorkę tej książki (w zakresie nazwisk odmiennych wykorzystane zostały dane z monografii). Ważnym dowodem na powstawanie nazwisk jest współwystępowanie wymienionych zjawisk, rozwój nazwisk w linii pionowej, poprzez dziedziczenie oraz w linii poziomej, poprzez ekspansję na linie boczne rodziny, tj. dalszych krewnych. Jak wiadomo z poprzednich rozdziałów, poszczególne typy językowe nazwisk były w Polsce średniowiecznej związane z poszczególnymi warstwami społecznymi, chociaż w omawianym tu okresie żaden z typów nie był używany wyłącznie przez żadną z nich. Tym niemniej odmiejscowe nazwiska zakończone sufiksem *-ski* i jego wariantami przeważały wśród możnowładztwa, późniejszej szlachty, a nazwiska tworzone od wyrazów pospolitych, tzw. odapelatywne,

odimienne, odetniczne i patronimika zakończone na *-owic(z)/-ewic(z), -ic(z)* przeważały wśród mieszczan i chłopów, czyli niższych warstw społecznych. Również nazwiska obce niemieckiego pochodzenia przeważały wśród mieszczan, przybyszów z Niemiec.

Do końca XV w. brak poświadczeń dziedziczenia patronimików. Dla patronimików zakończonych sufiksami *-owic(z)/-ewic(z), -ic(z)* istotnym zjawiskiem, z punktu widzenia ich przyszłej funkcji nazwiska, stał się zanik ich genetycznego znaczenia filiacyjnego na przestrzeni XIV i XV w., co zostało przedstawione w oddzielnym rozdziale.

Wykazanie tego, że istniało powszechne przekonanie, iż zwyczaj dziedziczenia nazwiska ojca przez dzieci, noszenia tego samego nazwiska przez braci, przejmowania nazwiska męża przez żonę był obowiązujący, wymagało uwzględnienia historii obyczajów polskich, zwłaszcza w zakresie stosunków rodzinnych panujących w Polsce w okresie od XIII do XV w. i później.

Dowodów należy też szukać w sferze aksjologicznej, tj. w pojmowaniu nazwiska jako wartości duchowej i dobra rodzinnego. Traktowanie nazwiska jako wartości duchowej, a więc kulturowej, kształtowało się bowiem równocześnie z powstawaniem nazwiska jako instytucji prawa zwyczajowego, co postaramy się wykazać w tej książce. Najpierw jednak przeprowadzona zostanie analiza zapisów historycznych nazwisk w obrębie wymienionych klas społecznych pod kątem poświadczenia wyżej wymienionych procesów nazwiskotwórczych.

NAZWISKA SZLACHTY – ODMIEJSCOWE, ODAPELATYWNE, ODIMIENNE

Omówione zostaną wymienione wyżej procesy i zjawiska nazwiskotwórcze w obrębie czterech typów nazwisk występujących wśród szlachty: odmiejscowych zakończonych sufiksem *-ski* (i jego wariantami), odapelatywnych, tj. utworzonych od wyrazów pospolitych, odimiennych, tj. równych imionom chrzestnym (staropolskim, czyli dwuczłonowym i różnym formom od nich utworzonym oraz tzw. imionom chrześcijańskim pełnym i różnym formom od nich utworzonym), a także mniej licznych nazwisk odetnicznych, czyli utworzonych od nazw etnicznych. Te ostatnie omówione zostały łącznie z nazwiskami odapelatywnymi ze względu na małą liczebność (z zaznaczeniem ich etnicznej proveniencji).

Dziedziczenie nazwisk wśród szlachty

Dziedziczenie nazwisk odmiejscowych zakończonych na *-ski* (i odmiany tego sufiksu) wśród szlachty i obejmowanie wspólnym nazwiskiem członków najbliższej rodziny

Prześledzimy obecnie najstarsze zapisy źródłowe z okresu od XII do końca XV w., aby wykazać, od kiedy zaznacza się tendencja do dziedziczenia nazwiska ojca przez dzieci wśród szlachty oraz obejmowanie wspólnym nazwiskiem członków najbliższej rodziny. Śledzenie dziedziczości nazwisk jest utrudnione ze względu na

sposób prezentacji osób w dokumentach historycznych przez pisarzy średnio-wiecznych. Imiona synów i niekiedy córek były w dokumentach wymieniane, ale nazwisko ojca przy nich nie figurowało, a jedynie przy imieniu ojca (ewentualnie matki), np. *Bielec(s)ki* – Nobilis Nicolaus, filius nobilis Iohannis anitqui *Byeleciski* 1444 AGZ XIV 3752. Wykrywanie dziedziczności nazwisk wymaga z reguły wglądu w więcej niż jeden dokument, przy użyciu indeksów opublikowanych w zbiorach dokumentów historycznych, a niekiedy różnych źródeł historiograficznych (herbarze). Trzeba też pamiętać, że ilość zachowanych historycznych dokumentów źródłowych dla poszczególnych półwieczy nie jest jednakowa. Mniej dokumentów zachowało się z XIII i XIV wieku, niż z wieku XV.

Zapisy z dokumentów źródłowych ukazują przede wszystkim dziedziczenie nazwiska ojca przez syna lub kilku synów, wyjątkowo przez córki. Pokazują też dziedziczenie nazwiska ojca przez syna lub synów za pośrednictwem nazwiska matki, która sama przejęła nazwisko od męża, a ojca jej dzieci.

2 p XIV w.

Tendencja do dziedziczenia nazwiska ojca zakończonego sufiksem *-ski* przez dzieci zaznaczyła się 2 p XIV w. Był to okres, kiedy nazwiska na *-ski* nie były jeszcze wśród szlachty częste. W tym czasie używała ona głównie jako nazwisk odmiejscowych wyrażań przyimkowych o formie: *de/z* + *nazwa miejscowości*, np. *Mathia de Scala* 1346 KMłp CCXXXIII. W 2 p XIV w. wystąpiło ogółem 1417 nazwisk na *-ski*, podczas gdy w w. XV w źródłach drukowanych odnaleziono ich 5.110 (Kaleta 1981, 115).

Z 2 p XIV w. istnieje jeden zapis dowodzący, że odmiejscowe nazwisko ojca na *-ski* było dziedziczone przez syna. *Wojśław Nagrodowski* wymieniony został wraz z synem *Piotrem*, który w innej zapisce figurował jako *Piotr Nagrodowski* (Wielkopolska). Więcej zaświadczeń przynosi dopiero 1 p XV w.

Zapis źródłowy – 2 p XIV w.

Nagrodowski ojciec > *Nagrodowski syn* – *Woyslaus Nagrodowsky* cum filio (syn) suo *Potrassio* (*Piotr*) 1387 Lek I 199, *Petrassio* (*Piotr*) *Nagrodofszky* 1394 Lek I 1745.

1 p XV w.

W 1 p XV w. więcej zapisów wskazywało na dziedziczenie nazwiska na *-ski* przez dzieci, głównie przez synów, zarówno bezpośrednio po ojcu, jak za pośrednictwem nazwiska matki, która nosiła nazwisko po mężu. Niekiedy nazwisko zakończone sufiksem *-ski*, utworzone od danej nazwy miejscowej, występowało wymiennie z odmiejscowym wyrażeniem przyimkowym, w którym była używana nazwa miejscowa, np. *Paweł*, syn *Andrzeja* z *Sędziszowa* (wymieniony wraz z innymi braćmi w 1464 r.) – *Paweł Sędziszowski* (1437).

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

Księżka matka > *Księżcy synowie* – *Nicolaus* et *Johannes filii* (synowie) *Xanskey* 1403 KZPozn 1474, *Nicolaus* et *Johannes Xansci* (*Księżcy*) 1403 RWłkp I 72; *Lubomska matka* > *Lubomski syn* – *Cum Jacusio Lubomski* et cum matre (matka) sua *Dobroszka* 1399 Lek I 2997, *Dominam Dobroszkam Luboms-*

ka 1403 KZPozn 1164; *Niewiarowska* matka > *Niewiarowski* syn – Nicolaus de Nyewarow cum Katherina matre (matka) sua ... *Nicolaum Nyewarowski* 1440 Hel II 2819, *Katherinam Nyewyarowska* 1434 Hel II 2573; *Podolska* matka > *Podolski* syn – Nicolaus filius et *Podolska* mater 1450 Łp II 696, *Nicolaus Podolsky* 1452 Łp II 1045; *Sędziszowski* ojciec > *Sędziszowski* syn – Paulum, Stanislaum et Andream, filios Andree de Sandzischow ... pueri (dzieci) *Andree Sandzischowsky* 1464 Hel II 3749, *Paulus Sandzissowsky* 1437 Hel II 2709; *Sikorski* ojciec > *Sikorski* syn – Stanislaus, filius *Simconis Sikorsky* 1444 Inscr 817, *Sicorsky Stanislaus* 1445 Inscr 818; *Szczytska* matka > *Szczytski* syn – Inter nobilem *Katherinam Szyczyska* ... ab vna ... et Johannem ... filium *Szcyczskey* partibus ab altera ... Johannes, filius *Szcyczskey* (syn *Szczytskiej*) 1446 MHer X I s. 179, *Szciczski* ... *Johannes* ... *Johannis Szciczski* 1447 MHer X 2a s. 180; *Waldowski* ojciec > *Waldowski* syn – Domini Petri dicti *Waldowski*, subditi prefati domini regis Polonorum 1414 Cruc III s. 136, *Petrus*, filius *Waldowsky* (syn *Waldowskiego*) 1414 Cruc III s. 136; *Wapowski* ojciec > *Wapowski* syn – *Petrus*, filius *Wapowski* (syn *Wapowskiego*) 1436 AGZ XIII 63, *Petrus Wapowski* 1447 AGZ XIII 3107; *Wierzenicki* ojciec > *Wierzenicki* syn – *Nicolaus Werzeniczski* ... quod Nicolai pater (ojciec) *Werzeniczski* dedit centum marcas grossorum latorum 1406 RWlkp I 590; *Winnicki* ojciec > *Winnicki* syn – Presente ... nobili domino ... *Iohanne Iuvene* (Młody) *Wynnichsky* 1437 AGZ XIII 581, *Iohannes*, filius *Winnichsky* 1437 AGZ XIII 581.

2 p XV w.

W 2 p XV w. poświadczane jest dziedziczenie nazwiska ojca przez syna i jednocześnie przejmowanie tego samego nazwiska przez żonę wśród wysoko postawionej szlachty. Innymi słowy, zapis ten poświadcza wspólne nazwisko noszone przez członków najbliższej rodziny. Byli to – ojciec Jan *Czyżowski*, kasztelan krakowski, wdowa Barbara *Czyżowska* i ich syn także Jan *Czyżowski*. Nazwisko *Czyżowski* występowało wymiennie z odmiejscowym wyrażeniem przyimkowym o postaci łańskiejskiej *de (z) + Czyżow*. W innej zapisce pojawiło się nazwisko nieżyjącego ojca *Romanowski*, wdowy po nim i córki, czyli ponownie cała rodzina nosząca wspólne nazwisko. Pozostałe zapisy z 2 p XV w. poświadczają: dziedziczenie nazwiska ojca przez syna lub córkę, rzadziej przez synów lub córki, bezpośrednio po ojcu lub za pośrednictwem matki, która przejęła nazwisko od męża. Jeśli nazwisko było dziedziczone przez kilku synów, występowało ono w liczbie mnogiej, np. *Belziec(s)cy* synowie/bracia, *Zawałowscy* synowie/bracia, *Zduńskie* córki/siostry.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Zapisy poświadczające dziedziczenie nazwisk na *-ski*

Belziec(s)ka matka > *Belziec(s)cy* synowie – *Belzyczka* ... Domina Katherina, mater (matka)... Petri et Iohannis (heredum de Belzycz) 1466 AGZ XV 399, *Belzyczszczy* ... a nobilibus *Petro* et *Iohanne*, heredibus de Belzycz 1466 AGZ XV 292; *Biernaszowska* matka > *Biernaszowski* (dwóch synów) – Nobilis *Katherina Byernaszowska* cum duobus filiis *Georgio Byernaschowski*, scolteto de Borek et *Nicolao Byernaszowsky*, herede de Nyewyaszthka 1495 AGZ XVI 2243; *Chwałęc(s)ki* ojciec > *Chwałęc(s)ka* córka – Nobilis *Margaretha Chwaładska*, virgo, filia olim nobilis Petri *Chwaładski* 1498 Bob 595; *Czarnotulski* ojciec > *Czarnotulski* syn – Pro nobili *Alberto Czarnotulski* ... patrem suum ... *Mathiam Czarnotulski* ... prefati *Alberti Czarnotulski* 1497 Bob 208; *Czemierzyński/Ciemierzyński* ojciec > *Czemierzyński/Ciemierzyński* syn – A nobili *Stanislaio Czemyerzynski* per patrem ipsius olim dominum *Iohannem Czemyerzynsky* 1489 ACL I 2505; *Czerniejowski* ojciec > *Czerniejowski* syn – *Nicolaus Czernyeowsky* ... predicto *Nicolao* de Czernyeow 1440 AGZ XII 826, Presente generoso domino *Andrea Czernyeowsky*, subdapifero *Halicensi* 1487 AGZ XIX, CCL, *Czernyeiowsky* ... nobilis *Andreas*, filius nobilis *Nicolai* de Czernyeow 1459 AGZ XII 3334; *Denowski* ojciec > *Denowski* syn – *Iohannem* et *Petrum* de Denowo, filios olim *Stanislai*

Denowsky de Strzalkow 1475 Matr I 1320, Generosi *Iohannis Denowszky*, heredis de Denow et de Lubna 1496 AGZ XVI 2297, *Dębic(s)ki* ojciec > *Dębic(s)ka* córka – A nobili Hedvigi *Dambyczska*, virgine, filia (córka) olim nobilis *Iohannis Dambyczsky* 1497 Bob 427; *Drohojowski* ojciec > *Drohojowski* syn – Nobilis *Alexander Drohojowsky*, heres de Drohojow, filius olim *Alexandri Drohojowsky* 1492 AGZ XVIII 2203; *Drzewicki* ojciec > *Drzewicki* syn – Evae, filiae *Iacobi Drzewyczsky*, castellani Zarnoviensis ... *Mathiae Drzewyczsky*, cantoris Sandomiriensis, fratris germani 1495 Matr II 536; *Iacobus* de Drzeuczca, castellanus Zarnoviensis ... cum *Mathia Drzewiczsky*, secretario regio ... filii(o) dicti *Iacobi* 1498 Matr II 1228; *Goryński* ojciec > *Goryński* syn – Nobilis *Nicolaus Gorinski* ... filius olim nobilis *Stephani Gorynski* ... in Gorynyno 1498 Bob 546; *Goślibski* ojciec > *Goślibski* syn – Nobilis *Victorinus Goslybski*, filius (syn) olim nobilis *Iohannis Goslybsky*, heredis de Sapelbork ... *Stanislaus* de Goslub 1497 Bob 430; *Granowska* matka > *Granowski* syn – *Johannes Granowsky* de Pilcza, ... filius praefate *Elizabeth Granowska* (reginae Poloniae) 1470–80 DłBen I, 252; *Janowski* ojciec > *Janowska* córka – Generosa *Anna Ianowska* virgo, filia (córka) olim generosi *Stanislai Ianowski* 1479 Bob 297; *Jarocki* ojciec > *Jarocki* syn – Dominus *Mathias Iaroczsky*, pater dicti moderni domini *Mathiae*, heredis de Iaroczino ... dicti nobilis *Mathie Iarocz[o]sky* 1459 AC II 1284; *Jaszkowski* ojciec > *Jaszkowska* córka – Nobilis *Katherina Iaskowska* virgo, filia olim (...?) *Iaskowski* XVIII (1490) KTn 284; *Kołybski* ojciec > *Kołybski* syn – Nobilis *Albertus*, filius bonae memoriae nobilis *Joannis Kolybski*, *Stanislaum* Byalobrzesczski de bonis suis paternis, que habet in medietate *Kolybky* ... ad praesens expedit bellum ... *Albertus Kolybski* 1498 Bob 485; *Koniuszec(s)ki* ojciec > *Koniuszec(s)ka* córka – Nobilis *Anne* (leg. *Anna Konyuszeczszka*) 1483 ACL I 518, Nobilis *Anna* de *Konyuszky*, filia *Konyuszeczszky* 1483 ACL I 198; *Lanckoroński* ojciec > *Lanckoroński* syn – Nobiles *Nicolaus* et *Johannes*, germani fratres, filii magnifici domini *Stanislai Lanczkoronsky*, marescalci cirae regis Poloniae 1479 AS I s. 240, Present(e) ... *Stanislao Lanczkoronszky* de Brzeszye, curie regalis marschalc(o) 1484 MHer II s. 65; *Nicolao Lanczkoronsky*, de Brzezye, curiensi (regis) 1498 Matr II 1208; *Litwinowski* ojciec > *Litwinowska* córka – *Anna Lithwinowska* ... dominam *Annam* de *Lythwynow* 1479 AGZ XV 1779, *Iohannis* de *Lithwonowo* et cum ... *Anna*, puer(o) ipsius 1457 AGZ XV 69, Dominus *Iohannes Lithwinowsky* 1452 AGZ XII 2481; *Lyczkowski* ojciec > *Lyczkowski* syn – Nobilis *Stanislaus Lyczkowszky* recognovit, quia obligavit duas partes bonorum ville *Lyczkowcze* ... quas habuit a patre suo nobili *Petro Lyczkowsky* 1485 AGZ XIX 1047; *Międzygorski* ojciec > *Międzygorski* syn – Nobilem *Johannem*, filium nobilis *Nicolai Myedzygorsky* ... nobilis *Nicolaus* de *Myedzygorze* 1476 Hel II 4163, *Myedzygorze*, villa ... cuius haeres *Johannes Myedzygorsky*, de domo *Bippenium* 1470–1480 DłBen I s. 388; *Milewscy* ojcowie z synami – Nobiles (...) *Derslaus*, *Jacobus*, filius eiusdem, *Jacobus*, filius olim *Alberti*, *Milewscy* de *Caluschyno* (1476) KkM 236 s. 272; *Mycowska/Mycewska* matka > *Mycowskie* synowie – *Katherina Miczewska*, mater *Marcii* et *Iohannis* 1495 AGZ XIX 2431, Nobiles *Marcum* et *Iohannem Myczowszkye* 1492 AGZ XIX 2281; *Naramski/Narambski* ojciec > *Naramska/Narambska* córka – Nobilis *Katherine Narambska* 1481 Hell II 4257, *Katherina*, filia olim *Johannis* de *Narama* 1481 Hel II 4256, ... Nobilis *Katherine*, filie *Johannis Narambsky* 1481 Hel II 4258; *Oleska* matka > *Oleski* syn – Generosa domina *Barbara Olesk(y)a* cum filio suo generoso *Iohanne Olesky* 1464 AGZ XV 3252; *Paruszewski* ojciec > *Paruszewska* córka – *Katherina Paruschewska* ... filia olim nobilis *Mathiae Paruschewski* 1498 Bob 123; *Pękoszowski* ojciec > *Pękoszowski* syn – Generosus *Iohannes Pakoschowsky* ... in villa *Pönkoschowka* 1477 AGZ XVI 1209; Nobilis *Nicolaus Pakoschowsky*, filius olim domini *Iohannis* ... in bonis suis paternis in *Pakoschowka* 1466 AGZ XVI 284; *Popowski* ojciec > *Popowski* syn – Nobilis *Iacobus Popowsky*, filius nobilis *Mathiae Popowski* 1497 Bob 160; *Przebrodski* ojciec > *Przebrodski* syn – Nobilis *Hedvigis*, consors olim nobilis *Stanislai Przebrodsky* ... de dote et dotalitio suis, quae in *Przebroda* habet ... penes nobilem *Benedictum Przebrodski*, filium suum 1497 Bob 346; *Radzewski* ojciec > *Radzewski* syn – Nobilis *Petri Radzewski* ... filii olim nobilis *Stanislai Radzewski* 1497 Bob 375; *Romanowski* ojciec > *Romanowska* córka – Nobili *Heduigi Romanowska*, filie nobilis *Iohannis Romanowski* 1471 AGZ XVII 521; *Ryszewski* ojciec > *Ryszewska* córka – Bona *Margarethae* et *Annae*, filiarum olim nobilis *Nicolai Niemierza Ruschewsky* (leg. *Ruschewsky*) ... in *Ryszewo* 1497 Matr II 820, Nobili *Margaretha Rysschewska* ... de *Ryszewo* 1497 Bob 133; *Sąspowska* matka > *Sąspowski* syn – De manibus dominae *Annae Schampowska*, matris legitima domini *Nicolai* advocati 1634 (1479) KTn 269; Domina *Anna Schaspowska*, advocatissa haereditaria oppidi *Brzostek* 1634 (1465) KTn 245; Bona *Nicolai Saspowski* et sors advocatiae in oppido *Brzostek* in terra *Sandomiriensis*

1497 Matr II 924; *Skubarczewski* ojciec > *Skubarczewski* syn – *Nobilis Mathias Skubarczewski*, filius prae-feti *Iohannis Skubarczewski* 1497 Bob 123; *Sławęccy* ojciec z synem – Bona ... *Nicolai*, filii *Iacobi Slavanczcy* (*Sławęcycy*) 1497 Matr II 971; *Streptowska* matka > *Streptowski* (dwóch synów) – Per nobilem *Margaretham*, heredem de *Strzeptow* et filios suos *Raphaelem* et *Nicolaum* 1456 AGZ XIV 3518a, *Margareta Streptowska* ... de *Streptowo* 1457 AGZ XV 4, *Raphael Streptowsky* 1456 AGZ VI 56, *Nicolaio Streptowsky* 1469 AGZ XV, CCLXXVIII; *Strzelec(s)ki* ojciec > *Strzelec(s)ki* syn i *Strzelec(s)ka* córka – *Nobilis Hedvigis Strzeleczska*, ammitta germana *nobilis Laurentii Strzeleczski*, filii olim *nobilis Laurentii Strzeleczski* 1497 Bob 306; *Strzeszewski/Strzeżewski* ojciec > *Strzeszewski/Strzeżewski* syn – *Nobilis Petrus Strzeszewsky* ... nobilem *Mathiam Strzeszewski*, filium suum, sagittarium 1497 Bob 324; *Szebieński* ojciec > *Szebieński* syn – *Albertus Schebyenyszky*, filius ... *Petri Schebyenyszky* 1500 Gol 1265; *Szwykowska* matka > *Szwykowski* syn – *Domina Elizabeth* ... et filio suo *Nicolao* de *Swykw* 1488 ACL II 2039, *Elizabeth Schvykovska* 1476 1476 AGZ XIX 1575, *Nicolaio Schvykovski* 1497 AGZ XV, CMXV; *Trzebawski* ojciec > *Trzebawski* syn – *Nobilis dominus Mathias Trzebawsky*, heres de *Trzebawye* ... generoso domino *Sandivogio Trzebawsky*, patri suo 1497 Bob 53; *Uliński* ojciec > *Uliński* syn – Pro nobili *Stanislao*, filio olim *nobilis Pauli* de *Ulyna* ... cuius haeres est *Paulus Vlynsky*, *nobilis* de *armis Vlyna* 1470–80 DiBen I, 148, Pro nobili *Stanislao*, filio olim *nobilis Pauli* de *Ulyna* ... *Stanislaus Ulinsky* 1482 Hel II 4274; *Zawalowska* matka > *Zawalowscy* synowie – *Nobiles Iohannes Zawalowski* et *Stanislaus* ... religiose *Dorothee Zawalowska*, matri sue ... sorori tercie regule 1497 ACL II 1690, *Nobiles Iohannes Zawalowsky* et *Stanislaus* ... fratres *Zawalowszcy* 1497 ACL II 1690; *Zdunowski* ojciec > *Zduńskie* córki – *Nobilis Dorothea* virgo, filia olim *nobilis Iohannis Sdunowski* ... in oppido *Sduny* 1497 Bob 513, *Nobilis Hedvigis et Dorothea Sdunyskye*, sorores germanae ... in *Sduny* in districtu *Calissiensis* 1497 Bob 401; *Zubrzka* matka > *Zubrzski* (dwóch synów) – Super nobilem *Dorotheam Zubrzka*, matrem *nobilis Iohannis Zubrzsky* 1454 AGZ XIV 3151, *Nobiles Iohannes* et *Nicolaus*, fratres germani, heredes de *Zubrza* 1453 AGZ XIV 2962, *Nobilis Nicolaus Zubrski*, heres de *Zubrza* 1468 AGZ XV, CXVIII; *Żabic(s)ki* ojciec > *Żabic(s)ki* syn – *Viso* (! pro viro) nobili *Stanislao Zabyczski* (abl.), filio *nobilis Spytke Zabyczski* ... eundem nobilem *Stanislaum Zabyczski* 1497 Bob 320.

Zapisy poświadczające obejmowanie wspólnym nazwiskiem na -ski członków najbliższej rodziny (ojca, matki i dziecka)

Czyżowski ojciec > *Czyżowska* matka > *Czyżowski* syn – *Barbarae antiquae Czyzowska*, relictae (wdowa) *Ioannis* de *Czizow*, castellani *Cracoviensis* 1495 Matr II 537; *Czyszowski* capitaneus ... magnifico domini *Johanni* de *Czyszow*, castellano et capitaneo *Cracoviensi* ... magnifico domino *Iohanne Czyszowszkim* 1442 AGZ XIV 360, *Barbaram* de *Sprowa*, castellanam *Cracoviensam* ... *Joannem Czyszowsky*, filium (syn) praedictae *Barbarae* (*Barbary*) 1496 Matr II 632, Super generoso domino *Johanne de Czyszow*, filio (syn) olim magnifici *Johannis de Czyszow*, castellani *Cracoviensis*, pater ipsius domini *Johannis Czyszowsky* 1469 Hel II 3944; *Romanowski* ojciec > *Romanowka* matka > *Romanowska* córka – *Nobili Beate*, virgini, heredi de *Romanow*, filie generose *Heduigis Romanowska* (*Beata*, córka *Jadwigi Romanowskiej*) 1484 AGZ XV 1712, Generosa domina *Heduigis Romanowska*, heres de *Hrodislaucze*, relicta (wdowa) olim generosi *Jacobi Romanowski*, subpincerne *Leopoliensis* 1486 AGZ XV 1857, Generose *Beate Romanowski* (! zamiast *Romanowska*), consortis generosi *Petri* de *Odnów* 1491 AGZ XV 2182.

Dziedziczenie odapelatywnego nazwiska ojca wśród szlachty

2 p XIII w.

Jak powiedziano wcześniej, używanie nazwisk odapelatywnych, głównie równych rzeczownikom pospolitym, poświadczane zostało w 1 p XIII w. Ich nosicielami było wówczas możnowładztwo (np. *Jan Drozd*, podczaszy warszawski zapisany w 1239 r., szlachetny *Piotr Żaba* zapisany w r. 1224 w dokumencie z *Małopolski*) oraz nielicznie

występujący w dokumentach z tego okresu mieszczenie (np. rzemieślnik *Ostasz* zwany *Czoło* 1202 ze Śląska). Wcześniejsza dokumentacja odapelatywnych nazwisk szlacheckich w stosunku do odmiejscowych jest zupełnie oczywista zważywszy na fakt, że te ostatnie wykształciły się, jako forma syntetyczna zakończona sufiksem *-ski* (i jego odmianami), w 1 p XIV w., a w większej liczbie wystąpiły dopiero w 2 p XIV w. Nazwiska odapelatywne, głównie równie wyrazom pospolitym, pojawiły się zatem w dokumentach historycznych jako nazwiska szlachty wcześniej, niż odmiejscowe. Nie dziwi zatem, że również pierwsze poświadczenia dziedziczenia nazwisk wśród szlachty, to poświadczenia dziedziczenia nazwisk odapelatywnych i to już z 2 p XIII w., na razie jednostkowe. W dokumencie oryginalnym z 1 p XIII w. zapisany został możnowładca (comes) Janusz syn Bogumiła *Męki*, który w pochodzącej z 2 p XIII w. kopii dokumentu wystawionego również w 2 p XIII w. zapisany został jako Janusz *Męka* (Śląsk).

Zapis źródłowy – 2 p XIII w.

Męka ojciec > *Męka* syn – Comite Ianussone, filio (syn) *Bogumili cognomine Menca* 1250 Heinr 9 s. 157, Test(is) ... *Ianussius Menka* 1269 – 1273 (1253) GHenr s. 302.

1 p XIV w.

Liczba zaświadczeń dziedziczenia odapelatywnych nazwisk ojca przez syna wśród szlachty wzrosła do trzech w 1 p XIV w., wszystkie zapisy pochodzą ze Śląska. W dokumentach wystąpili: nazwany jedną nazwą odapelatywną *Brusz*, ojciec *Brusza* we wsi Warmuntowice (1349) – jeden z nich w innym dokumencie z tego samego roku i miejscowości wymieniony został jako Mikołaj *Brusz*; Borzysław *Rdzek* i jego ojciec Sulisław (? zapis uszkodzony) *Rdzek* (1304) oraz Jan *Żerzucha*, syn *Żerzuchy* (1310).

Zapisy źródłowe – 1 p XIV w.

Brus (*Brus(z)*) ojciec > *Brus* (*Brus(z)*) syn – *Brusso*, filius (syn) quondam *Brussonis* ... in Warmunthowicz 1349 CdSil II 52 s. 160, (por. Mszczycus ... castellanus de Grensyn ... *Brussonj Nycolao*, suo sororio octo mansos in villa Warmunthowicz ... resignavit 1349 CdSil II 52 s. 160); *Rdzek* ojciec > *Rdzek* syn – *Borislaus Reze(k)* de Stachow ... per patrem meum, dominum *Zculizlaum* (!) *Reze(k)* de Stachow 1304 Heinr 54 s. 205; *Żerzucha* ojciec > *Żerzucha/Żerzuch* syn – *Iohannes Seruch* ... Iohannes, filius (syn) *Seruche* residens prope Visintal in Ionsdorf post 1310 GHenr s. 338, Comes *Johannes Serucha* 1269 Korn 36, (por. Present(e) ... barone *Stossone dicto Scherucha* (!) (1272) CdSil X 30).

2 p XIV w.

W 2 p XIV w. odnotowano 6 zaświadczeń dziedziczenia odapelatywnego nazwiska ojca przez syna wśród szlachty. Nazwisko *Lis* odziedziczone było przez kilku synów-braci, ale jest zapisane w 1 pojedynczej.

Zapisy źródłowe – 2 p XIV w.

Chrościel ojciec > *Chrościel* syn – Contra *Nicolaum*, filium *Chro(s)czel* de Zigartouicz 1397 Krak 6017, Partem hereditatis *Nicolai Chrosczele* (!) in Zidartouicze 1398 Krak 7910; *Kobialka* ojciec > *Kobialka* syn – *Johannes*, filius *Nicolai Kobyalca* de Olpicz 1398 Krak CCLXIII, *Jan Kobialca* de Olpicz 1398 Krak CCLVIII; *Lis* ojciec > (zwani) *Lis* synowie – *Andreas*, *Martinus*, *Pribco dicti Lys* ... *Iacussius* et

Martinus, filii *Pribconis Lys* 1352 KW 1313; *Ponęda* ojciec > *Ponęda/Ponuda* syn – *Cum Paulo Ponode* cum filio *Johanne* (de Szamou) 1391 Łęcz I 2068, *Contra Johannem Ponude* 1388 Łęcz I 1000; *Johannes Ponande* contra *Michalconem* de Szamou 1386 Łęcz I 156; *Siekierka* ojciec > *Siekierka* syn – *Testes ... Nicolaus Szekirka, Sedslaf Szekirka, Miroslaus Szekirka* 1396 RWlkp I 196, *Petrus Sekyrka* Seczłai, *Petrus de Sekyrki* 1399 RWlkp II 86; *Stopyrka* ojciec > *Stopyrka* syn – *Dominus Mathias Szadofski ducit testes ... Jacusz Stopirka ... Miroslaus Stopirka* 1396 RWlkp I 310, *Miroslaus, filius Stopirze* 1393 RWlkp I 146.

1 p XV w.

W 1 p XV w. wystąpiło 12 zaświadczeń dziedziczenia odapelatywnego nazwiska ojca przez syna wśród szlachty. Trzy odziedziczone po ojcu nazwiska odnosiły się do dwóch i więcej braci, wystąpiły w dokumencie w 1 mnogiej, por. *Konwy*, *Popielowie*, *Wątrobki*. Nazwiska *Odrawąż*, *Ołowny* też nosiło kilku braci wymienionych z imion, ale użyte zostało w dokumencie w 1 pojedynczej. Jeden raz poświadczono zostało w dokumencie nazwisko matki przejęte od męża, zakończone na *-owa*, *Anna Strzeczonowa* (*Strzecionowa*) i nazwisko syna: *Andrzej Strzeczon*, *Strzeczon* – ojciec w momencie sporządzania notatki już nie żył. Świadczy o tym łaciński wyraz *olim* (niegdyś) przed nazwiskiem *Strzeczonowa*. Zapisy z Małopolski, Łęczyckiego, Wielkopolski, Mazowsza, kresów południowych.

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

Konwa ojciec > *Konwy* synowie – *Petrus de Sirosłauicze, filius Marcissi dicto K[w]onwa* 1430 Inscr 574, *Nobilis Nicolaus, filius Martini Conwa de Syrosłauicze* 1431 Hel II 2372, *Super Petro et Nicolao de Syrasłauicze dictis Conwy ... dicti fratres alias Conwy* 1437 Hel II 2725; *Kopytko* ojciec > *Kopytko* syn – *Mathias, Kopitkonis filius* 1402 Łęcz II 758, *Erga Mathiam Kopitkonem* 1402 Łęcz II 794, (por. *Mathias de Stanislavicze Copito* 1408 Łęcz II 1458); *Lgostaj* ojciec > *Lgostaj* syn – *Nobilis Nicolaus de Raschewo, piie recordacionis Lgostai filius* 1436 Zakr II 1813, *Contra Nicolaum Ligostay (de Raszewo)* 1424 Zakr I 350, *Domino Nicolao Lgostay (dat)* 1469 Tym s. 240; *Odrawąż* ojciec > *Odrawąż* synowie – *Strenuus dominus Petrus Odrowansch, honorabilis Johannes Odrowansch, necnon nobiles Nicolaus, Paulus et Dobeslaus, fratres germani, filij Dobeslai Odrowansch de Zagorze* 1429 KMłp 1264, *Presente ... Nicolao Odrowansch de Rambyeszicze* 1430 Hel II ante 2319; *Pauli Odrowansch de Sprowa, Leopoliensis ... castellani* 1474 AGZ XIX 86; *Ołowny* ojciec > *Ołowny* syn (synowie) – *Stanislaus, filius Ołowny (de Grzybowa)* 1420 RWlkp II 642, *Stanislaus Ołowny et Adam de Grzybowa Ołowny* 1440 AC II 374, *Erga nobilem Stanislaum Ołowny de Grzybowa ... nobili Stanislao Ołowny (dat.)* 1450 KoZap 41; *Popiel* ojciec > *Popielowie* synowie – *Dimittir, Thisz, Michalko, filii Iacobi alias Popelowe* 1427 AGZ XI 24, *Iacub alias Popel* 1425 AGZ XI 169; *Strzeczonowa/Strzecionowa* matka > *Strzeczon/Strzecion* syn – *Nobilis Anna olim Strzeczonowa cum filiis suis (z synami swoimi) Hrincone, Andrea et Iwan de Zolczow* 1437 AGZ XII 135, *Terminus inter Andreykonem Strzeczon de Zolczow ... et dominum Iankowsky* 1435 AGZ XII 39; *Suchla* ojciec > *Suchla* syn – *Vladislaus II, rex ... Laurentium alias Suchlha, filium olim Andreae dicti Suchlha in possessione villarum Knyeszzye et Kowalczowcze districtus Cameneczensis conservat* XVI p. pr. (1405) Matr IV/3 suppl. 446; *Świedrzyk* ojciec > *Świedrzyk* syn – *Per filium Iohannem Swedrzyk ... de Pancowicze* 1441 Inscr 780, *Iohannes, filius Swedrzyk de Pancowicze* 1441 Inscr 781; *Trusk* ojciec > *Trusk* syn – *Paulus alias Trusk de Trusky ... filii olim Trusk* 1426 MkMI 347; *Wątrobka* ojciec > *Wątrobki* synowie – *Nobiles dominos Iohannem, Stanislaum et Iacobum, filios olim domini Clementis Vantropka de Strzelcze, castellani Sandomiriensis ... Iohannes, Stanislaus et Iacobus de Strzelcze alias Vantropky* 1449 KMłp 1516, *Stanislai et Iohannis dictorum Wątropy* 1500 Kniaz 139; *Żołądz/Żołędz* ojciec > *Żołądz/Żołędz* syn – *Mathias Zolahacz (! pro Zolancz) ... Mathias filius Zoladzonis de Drzyszczow* 1443 AGZ XII 1115, *Nobilis Mathias Zolandz* 1462 AGZ XII 3039.

2 p XV w.

W 2 p XV w. dziedziczenie nazwisk odapelatywnych wśród szlachty poświadczyło 27 zapisów źródłowych. Wystąpiły dwa nazwiska wspólne dla członków najbliższej rodziny: nazwisko *Gołdacz* nosili ojciec Maciej, matka Klara Miłochna *Gołdaczowa* i syn Mikołaj (zapisy z kresów południowych). Wspólne nazwisko *Łabęta* nosił ojciec Jan i wdowa po nim Katarzyna *Łabęcina* oraz Nawoj, Pakosz, Teodor i Jursza, synowie *Łabęty*.

Wiele zapisów poświadczало wspólne nazwisko ojca i kilku jego synów, nazwisko tych ostatnich zapisane zostało w 1 mnogiej (wszystkie zapisy z kresów południowych). Byli to: bracia Piotr i Paweł *Gołąbkowie*, synowie Jana *Gołąbka*; Jan i Ścibor *Kokotkowie* lub *Kokotki*, synowie Marcina *Kokotka*; Stanisław i Toma *Koryto* (zamiast *Korytko*), synowie Mikołaja *Korytko* (1475), Jan i Stanisław *Korytkowie* bracia, Mikołaj i Toma *Korytki*, prawdopodobnie ojciec Mikołaj i syn jego Toma, Jan i Stanisław, bracia rodzeni *Korytki*; Jakub i Mikołaj *Ptaczowie*, ich ojciec Zygmunt *Ptaczek*; Adam i Piotr bracia *Omeksy*, Andrzej i Jan *Pyrki*, ich ojciec Bartosz *Pyrka*; Andrzej i Piotr *Wolczkowie*, ich ojciec Piotr *Wolczek*. Nazwisko *Pryki inaczej Trzeski* (czytaj *Trzaski*) nie jest poprzedzone imionami, ale wymieniono je w dalszej części dokumentu (zapis z Mazowsza). Liczba mnoga nazwiska *Łabęcio-wie* określała ojca i syna (zapis z Małopolski).

Pozostałe zapisy są świadectwem dziedziczenia nazwiska ojca przez jednego syna.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Zapisy poświadczające dziedziczenie nazwiska odapelatywnego ojca przez syna lub córkę oraz przez kilku synów-braci

Bielik ojciec > *Bielik* syn – *Nobilibus Iwankoni et Petro filiis Byelyk ... morantibus in Maiori Lubynye* 1450 AGZ XIV 2245, *Nobilibus Sachnony et Iwankony Byelikonibus morantibus in sortibus alias w dzelnyczach in Lubynye* 1452 AGZ XIV 2730; *Gołąbek* ojciec > *Gołąbkowie* synowie – *Golambkones (!) Iohannes, Petrus et Paulus, filii domini Iohannis Golambkonis, iudicis terre Leopoliensis* 1455 AGZ XIV 3464, *Fratres Golambkovie. Nobilis Iohannes Golambek, de Zymna Woda heres, tenetus octuaginta (!) marcas nobili Iohannes Golambek de Stobno, regie maiestatis cubiculario ... Iohannes Zimnowodzski ... Iohanni Stobyensky* 1470 AGZ XV 714, *Golappkoywe (!) fratres. Nobilis Iohannes Goląbek de Zymna Woda ... generoso domino Petro Gołąbek, protunc iudici castri Leopoliensis et Georgio fratribus germanis* 1471 AGZ XV 3580; *Kędziorka* ojciec > *Kędziorka* syn – *Contra et adversus Nicolaum, filium nobilis Iohannis Candzyorka, de dicta uilla Wylkowiska ... Nicolaum Candzyorka, nobilem de Wylkowyska* 1480 Inscr 1454; *Kmita* ojciec > *Kmitowie* synowie – *Petrus Kmytha, castellanus Sandomiriensis ... generosi Andreae, dapiferi Cracoviensis, dicti Kmythowye, heredes de Wysznycze ... Petro ... et Stanislaio ... filiiis ... Andreae de Wysznycze ... Kmythom ... ceasserunt villae Przeborowye, Łąky, Wolya* 1500 Kniaz 139, *Magnifico domini Andree Kmita, capitanei Belzensis* 1490 AGZ XIX 2137, *Venerabilis Stanislaus Kmytha de Wysznycze, canonicus Sandomiriensis* 1480 AGZ XVI 1426, *A magnifico domino Petro Kmyta* 1498 PtCr 1342; *Kokotek* ojciec > *Kokotkowie/Kokotki* synowie – *Nobiles Martinus Cocothek et Stibirius filius suus, heredes de Solcza* 1472 AGZ XVIII 320; *Nobiles Iohannes et Stiborius Kokothkovye ... Iohannem et Stiborium Kokothky ... nobilem Iohannis Soleczsky* 1483 AGZ XVIII 1804; *Korytko* ojciec > *Koryto/Korytko, Korytkowie/Korytki* synowie – *Ad Stanislaum et Thomam Coritho, filios olim Nicolai Corithko* 1475 Matr I 1290; *Iohannes et Thomas Corithkones de Corythnycza* 1441 AGZ XIII 1507, *Generosi Iohannes et Stanislaus Korithkovye de Truszkauiecz* 1462 AGZ XIII 4720, *Inter nobilem Marcissium Corewa ... et inter Nicolaum et Thomam*

Corithki, indivisos de Wroblowicze 1465 AGZ XIII 5841, *Corythkowie fratres* ... cum nobilibus *Johanne et Stanislao*, fratribus germanis *Corythky* 1474 AGZ XV 3702, Nobilis Dorothea, relicta olim *Stanislai Corithko* 1488 ACL I 2165; *Kreza* ojciec > *Kreza* syn – *Andreas Cresza* de Zawada heres, scultetus de Zanderman 1404 Inscr 169, *Johannes Andree Creza* de Zawada 1455 AS I s. 145; *Kurosz* ojciec > *Kurosz* syn – Nobilis *Mathias*, filius *Petri alias Kurosz* de Kurow 1473 Hel II 4108, Proschowycze, villa ... in qua (est) ... nobil(is) haere(s) ... *Mathias Kurosz* 1470–1480 DiBen I s. 70; *Łabęciowie/Łabęcie* ojciec z synem – *Stanislaus Schidloweczky*, ... maritus ... *Zophiae*, filie ... *Andree Labancz* de Goszczikow, et *Johannes Labacz* de Pawlow, filius eiusdem *Andree Labacz* ... ipsis dominis prenotatis *Labaczowe* 1464 Hel II 3752; Pawlow, villa ... cuius haeredes ... *Labanczye* 1470–1480 DiBen II s. 518; *Łaskosz* ojciec > *Łaskosz* syn – Nobil(em) ... *Petrum Laskoss* ... *Stanislaus Lasskoss*, pater eius 1496 Inscr 1179; *Mamaj* ojciec > *Mamaj* syn – Nobilis *Petrus Mamaj* de Ruschowicze 1449 AGZ XIII 3965; *Johannes Petri Mamaj* de Russzowycze 1456 AS I s. 148; *Możdzeń* ojciec > *Możdzeń* syn – Et super hoc *Martinus*, filius *Iohannes Mozdzejn* posuit testimoniale iuratis 1495 Gol 1145, Vna cum ... scabin(o) ... *Martini Mozdzejn*, sculteto de Cawyeczyn 1491 Gol 1027; *Omeksa (Omeks(z)a)* ojciec > *Omeksy (Omeks(z)y)* synowie – Nobiles *Adam*, olim nobilis *Troyani* filius, *Petrus*, *Omex filius* et *Petrus* filius *Gruchala*, heredis de Szczepyathin 1489 AGZ XIX 2105; Nobili *Petro Omexa*, heredi de Szczepiathyn 1493 AGZ XIX 2305, Nobiles *Adam et Petrus*, fratres germani *Omexi*, heredes de Szczepyathyn 1494 AGZ XIX 2316; *Piątek* ojciec > *Piątek* syn – Nobilis *Iacobus Pyantek*, olim scultetus de Lowcze, filius olim *Iacussy Pantek* 1460 AGZ XIII 4625; *Pieczygroch* ojciec > *Pieczygroch* syn – Nobili *Iohanni*, filio olim *Mathiae Pyeczygroch* de Opyeczycze ... nobilis *Iohannes*, filius olim *Mathiae Pyeczygroch* ... *Iohannes Pyeczygroch*, filius de Opyeczycze 1451 KoZap 49; *Pryk* ojciec > *Pryki* synowie – *Vadium Lubycze* cum *Pryky* alias *Trzesky* ... Nobiles de armis *Trzesky*, *Martinum*, *Petrum*, filios *Johannis Pryk* de Vyetnycza 1492 ZHer 718; *Ptaczek* ojciec > *Ptaczkowe* synowie – Nobiles *Iacobus et Nicolaus Ptaczkowe* de Cząsthcowicze ... pater ... *Sigismundus Ptaczek* de Cząsthkovicze 1482 AGZ XVIII 1709; *Pyrka* ojciec > *Pyrki* synowie – *Pirky* ... Nobilis *Barthosch Pirka*, *Iohannes* et *Andreas*, filii eius de Dolynyany 1466 AGZ XV 3381, Presentibus ... *Andrea et Johanne Pyrky* de Dolynyany 1470 AGZ XV, CCCI; *Rola* ojciec > *Rola* syn – *Margaretha*, prima consors ... *Stephani Rolya* de Othmyanowo, succamerarii *Univladislaviensis* ... a *Nicolao Rola*, filio eiusdem *Stephani* de secunda uxore 1473 Matr I 1057; *Szreniawa* ojciec > *Szreniawa* syn – Nobilis *Vrsula*, filia olim nobilis *Petri Szyrenyawa*, vxor nobilis *Petri Pyelsch* ... frater suus, nobilis *Nicolaus Szyrenyawa* germanus 1477 Gol 873; *Świdwa* ojciec > *Świdwa* syn – Contra generosum dominum *Vincencium Swydwa* de Schamotuli ... olim dominus *Johannes Swydwa*, palatinus *Calissiensis*, pater dicti domini *Vincencii* 1499 AC II 1545; *Trzeska* ojciec > *Trzeska* syn – Nobilis *Andreas Trzeska*, filius olim nobilis *Andree Trzeska* de Bobolycze 1484 Hel II 4289; *Wolczek* ojciec > *Wolczkowie* synowie – Super nobiles *Andream* et *Petrum*, filios domini *Petri Volczkonis* de Clodno et Clodzencze ... cause ... *Andree et Petri Volczkonum* 1455 AGZ XIV 3389, *Andreas et Petrus Volczkowe* de Klodno 1472 AGZ XII 3571.

Zapisy poświadczające wspólne nazwisko odapelatywne członków najbliższej rodziny
(ojciec, matka, syn(owie))

Goldacz ojciec > *Goldaczowa* matka > *Goldacz* syn – A nobili *Nicolai Goldacz* de Zalvnyow, herede et successore in bona sui patris vita functi *Mathie Goldacz*, vexilliferi *Haliciensis* 1497 Matr II 1115, Nobilis *Clara Milochna Goldaczowa*, vexillifera *Haliciensis* 1498 ACL II 2026; *Łabęta* ojciec > *Łabęcina* matka > *Łabęta* synowie – Generosa domina *Katherina*, olim relicta nobilis *Lambanthe* de Zukow et nobiles *Nawogius* et *Pacosius*, *Theodoricus* et *Iursza* fratres germani, filii (synowie) *Lambathe* 1453 AGZ XIV 2766, Generosa domina *Katherina*, relicta (wdowa) olim *Johannis (Jan) Labanthe* de Zukow 1452 AGZ XIV 2570, Generosa *Katherina olim Labanczina* de Zukow 1453 AGZ XIV 2753, Coram ... nobil(i) *Pacossio Labantha* de Zukow 1456 AGZ XIX, DCLVIII, Present(e) ... magnificio et generos(o) ... *Navoy Labqtha* 1469 AGZ XII< CCXXVII, Cum nobili *Iursza Labantha* de Zukow 1490 ACL II 262.

Dziedziczenie odmiennego nazwiska ojca wśród szlachty

Dziedziczenie nazwisk odmiennych, tj. równych imionom staropolskim lub chrześcijańskim, poświadczane jest w 2 p XV w. Z tego okresu pochodzi poświadczenie dziedziczenia nazwiska odmiennego *Klusz* (< Mikołaj) przez trzy, a właściwie cztery pokolenia, tzn. dziadek Jan, i wnukowie Mikołaj i Paweł oraz najprawdopodobniej prawnuk Jakub (syn Pawła) nosili to samo nazwisko, które, jako nazwisko wnuków, było zapisane w liczbie mnogiej. Brak zapisu nazwiska syna Jana, czyli ojca Mikołaja i Pawła. Relacje te ustalono na podstawie *Herbarza polskiego* A. Bonieckiego (por. Raszewska-Żurek, w druku, tam nieco inna interpretacja danych).

Jedynym zapisem poświadczane zostało nazwisko odmierne obejmujące całą szlachecką rodzinę: nazwisko *Fredro* nosił ojciec i jego synowie *Fredrowie*, przejęła go w formie *Fredrowa* matka.

Pozostałe zapisy poświadczają dziedziczenie odmiennego nazwiska ojca przez jednego lub kilku synów. W tym ostatnim przypadku występowało ono w liczbie mnogiej. Jeden raz wystąpiła liczba mnoga łacińskiego mianownika *Wojszykones*, tj. *Wojszykowie*.

Dane zaczerpnięte zostały z monografii o nazwiskach odmiennych w staropolszczyźnie autorstwa B. Raszewskiej-Żurek (w druku).

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Jan Klusz dziadek Mikołaja i Pawła > *Mikołaj i Paweł Kluszowie* wnukowie Jana, bracia, *Jakub Klusz* (prawdopodobnie syn Pawła) – Present(e) ... domin(o) *Iohanne dicto Clus* de Wysnani 1402 AGZ II 26; *Nobilis Nicolaus et Paulus dicti Clussowye* de Vysznyani, *fratres germani* 1456 AGZ XIV 3574, Presentibus ... generosis nobilibus dominis ... *Nicolao et Paulo Klvssowye* 1472 AGZ VI 106; *Nobilis Iacobus Clusch* de Wyssnyany 1488 ACL I 2336; *Fredro* ojciec > *Dorota Fredrowa* matka > Andrzej (inaczej *Hindrzych*) oraz *Jan Fredrowie* synowie: *Andreas Fredro* de Pleschouicze, *filius Dorothee Fredronis* relicte ... mater ipsius *Dorothea Fredrowa* 1464 Hel II 3746, *Nobili domino Andree, filio* de Plechszowycze (!) *Fredro* 1445 AGZ XII; Presentibus *Hyndrzych* et *Iohanne Fredrowye* de Pleschovicze 1476 AGZ XVIII, LXXI, Presentibus *Andrea alias Hyndrzych* et *Iohanne Fredrowye* de Pleschovicze 1476 AGZ XVIII. *Kola* ojciec > *Kola* syn – *Generosi Paulus* et *Iohannes*, *fratres germani, filii olim generosi Iohannis Cola* de Daleyow, *succamerarii Haliciensis* 1473 AGZ XII 3610, In presencia *magnific(i)* et *generos(i) Pauli Cola* de Daleyow (!) 1500 AGZ XV 2996; *Ratołt* ojciec > *Ratołt* syn: *Nobilis Marcus Ratholth* de Skrzidlina, *filius olim Iohannis Ratholth* 1498 Hel II 4504; *Zdzieszek* ojciec > *Zdzieszkowie* synowie – *Nobiles Nicolaus, Clemens, Jacussius, Johannes* ... olim *filiu Sdeskonis* ... heredes de Trzenik ... heredum de Trzenik *dictorum Sdeshzkowye* 1451 LKP s. 46; *Wojszyk* ojciec > *lac. Wojszykones* (*Wojszykowie*) synowie – *Johannes et Crzeslaus, filij olim Wojschyk, succamerarij Cracouiensis* ... *Crzeslao* (dat.) *Wojschyk* 1466 Hel II 3824; Zmigrod Antiqua, villa ...cuius haeredes ... *Johannes atque Creslaus* de Woycza, *dicti Wojszykones*, de armis Powala 1470–1480 DłBen I s. 484; Praesent(e) ... *Creslao Wojszik*, de [s] Woycza, *succamerario (Cracoviensi)* 1456 KTn 219 (ojciec), *Johannes Wojschyk* de Woycza, *nobilis de domo Powala aliter Ogony* 1470–1480 DłBen I s. 89 (syn).

Dziedziczenie innych typów nazwisk wśród szlachty

Brak poświadczenia dziedziczności nazwisk patronimicznych, o czym była już mowa na początku rozdziału. W tej kategorii nazw występowało inne zjawisko, które mogło wskazywać na kształtowanie się ich funkcji nazwiskowej w dobie staropolskiej. Był to zanik genetycznego znaczenia filiacyjnego, tj. brak żywej relacji *ojciec*

< syn przekazywanej przez pierwotnie patronimikum. Zjawisko to zostało omówione w oddzielnym rozdziale. Skąpo poświadczony dziedziczenie nazwisk odetnicznych i obcego, niemieckiego pochodzenia omówione zostało w rozdziale o nazwiskach mieszczan, gdyż do ich nazwisk odnoszą się zachowane zapisy.

Objmowanie wspólnym nazwiskiem generacji, tj. braci i sióstr oraz rodziny (rodu) wśród szlachty – nazwiska występujące w liczbie mnogiej

Za dowody kształtowania się nazwiska uznać wypada zapisy poświadczające obejmowanie wspólnym nazwiskiem całej generacji, tj. braci i sióstr. Nazwisko takie występowało w dokumentach historycznych w liczbie mnogiej i było zwykle poprzedzone imionami braci, rzadziej sióstr. W kontekstach występowały określenia łacińskie stwierdzające, że wymienieni byli braćmi rodzonymi (*fratres germanos*). Rzadziej pojawiały się w dokumentach siostry (*soror, sorores*). W wielu kontekstach brak jednak określenia stosunku pokrewieństwa dwóch wymienionych osób. W takim wypadku należy uwzględnić możliwość, że nazwisko w l mnogiej odnosiło się do ojca i syna, ewentualnie do dalszych krewnych.

Występowały też nazwiska w formie liczby mnogiej nie poprzedzone imionami. Towarzyszyły im określenia łacińskie w rodzaju *omnes* (wszyscy) lub *nobiles* (szlachetnie urodzeni), co sugeruje, że formy te określały wszystkich należących do rodziny (rodu). Można zatem przypuszczać, że w XIII–XV w. określenia tego rodzaju odnosiły się do całej rodziny (rodu). Ten sam typ określeń mógł też stanowić, zwłaszcza w późniejszym okresie, tj. w XV w., użycie kontekstowe, na co wskazywałyby zapisy, w których to samo nazwisko poprzedzały imiona. Należy zatem dopuścić możliwość dwojakiej interpretacji niektórych zapisów.

Objmowanie wspólnym nazwiskiem zakończonym sufiksem *-ski* (i jego odmianami) całej generacji, tj. braci i sióstr oraz rodziny (rodu) wśród szlachty – nazwiska występujące w liczbie mnogiej

2 p XIV w.

Objmowanie przez nazwiska na *-ski* całego, rodu, rodziny lub generacji wśród szlachty poświadczony jest w źródłach historycznych od 2 p XIV w. (wyłącznie z Wielkopolski). Nazwiska na *-ski* występowały bez imion określając całe rody (rodziny), jak *Barzyńscy – nobiles Barsinszczi – ‘szlachetnie urodzeni Barzyńscy’, Borowskie, Goworzowscy, Kunińscy, Nakielscy, Ptaszkowscy*.

W tymże półwieczu poświadczony zostały nazwiska w liczbie mnogiej odnoszące się do kilku braci, których imiona wymieniono w dokumentach, jak *Bardskie, Błożejewscy, Gawrzyjałowscy, Szczodrowscy, Szubskie, Tworzańscy*.

Ze względu na znaczną ilość materiału, podajemy oddzielnie nazwiska odnoszące się do całego rodu, czy rodziny występujące bez imion, a oddzielnie nazwiska występujące z imionami pojawiającymi się bądź to bezpośrednio, bądź w pewnym oddaleniu od nazwiska o formie liczby mnogiej.

Zapisy źródłowe – 2 p XIV w.

Zapisy nazwisk na *-ski* w liczbie mnogiej nie poprzedzone imionami, odnoszące się do całej rodziny (rodu)

Barzyńscy – Nobiles *Barsinszczi* 1395 Łęcz I 3649; *Borowskie* – Cszo poział wozni *Borowske* (acc. pl.) 1391 Lek I 1012; *Chwalikowscy* – Iaco to swaczimi, jaco Bugusz (!) ne zastawał *Chwalicowskim* na Grabonkach 1397 Lek II 547; *Czyrniowscy* – De Czirnów ... *Czirnowsczi* ... dixerunt 1390 KHist XLVIII s. 69; *Deszczeńscy* – *Deszczenszczy* ratum tenebunt ... cum Nicolao Szubski 1394 Łęcz I 3257; *Gowarzewscy* – Venientes *Gowarewsczy* 1393 RWlkp I 13; *Grzybowski* – Domini *Grzibowsczi* iurabunt 1394 Łęcz I 3216; *Jarostawscy* – Contra *Jaroslafskym* 1394 Lek II 1678; *Komańscy* – *Komaszczi* ruerunt sex marcas contra Woydilonem de Cuchari 1388 Łęcz I 942; *Kunińscy* (*Konińscy*) – Iaco to suatczo, ysze Dobrogost ... ne przimanczil *Kuninskich* ku przedanu dziedzini 1397 RWlkp I 350; *Łobescy* – Paszek Bilinski ... testes contra heredes de Lobas (!) ... *Lobetczy* (!) dixerunt ... <Lo>*beszczi* dixerunt 1390 Lek II 15; *Nakielscy* – Jako Maczey bil *Nakel<s>kich* czloueck 1396 Lek I 2177; *Pątnowscy* – Testes Jacussij de Panth<n>ouo ... sicut *Panthnowsczi* dederunt nouem marcam grossos Micossio de Upale 1389 Łęcz I 1353; *Ptaszkowscy* – Pro domicellis de Ptaszkowo ... dicti *Ptaszkowszczy* 1391 Lek II 1468; *Wielżyńscy* – Cum heredibus de Welczino ... *Welszinszczy* noluerunt ... *Welszinsky* 1387 Lek I 244; *Zalescy/Zaleskie* – Dominus Iacussius Rosperiensis astitit terminum pro capite et diffamacione milicie *Zaleszkim* 1400 PHist XXXVII s. 380; *Zapalscy* – Nobiles viri *Zapalszczi* ... contra nobilem virum Philipum de Sobota 1393 Łęcz I 3098; *Ziemlińscy* – Quinque penes nestanich *Szemlinsczy* tenetur contra dominum Nicolaum Baran 1400 Lek II 2744.

Zapisy nazwisk na *-ski* w liczbie mnogiej poprzedzone imionami, odnoszące się do całej generacji (bracia, siostry)

Bardskie, Bardzkie – Super Andream et Michaellem dictos *Bardske* 1395 Lek II 416; *Błożejewscy* – *Nicolaus et Jan Bloszegefzky* ... dicti *Bloszege<w>sczi* 1395 Lek I 2075; *Czeszewskie* – Super *Banakone et Johanne Czeszewske* 1400 Lek II 2734; *Drzczkowscy* – Cum *Vincencio et Philippo*, heredibus de *Drzczkovicze* ... dictorum *Drzczkofszczy* ... *Drzczkofszczy* coram iudico dixerunt 1397 Lek I 2338; *Gorscy* – Inter Nossalam et *Derslaum Gorsky* ... tunc *Gorszczy* voluerunt fideiubere ... *Gorzcy* (!) ... *Gorski* opolnik ... quando venit ad Nossalam ot *Gorskich* po tem [z]osproszenu ... a *Gorschy* (!) 1399 RWlkp I 413; *Gawrzyjałowscy* – Adversus *Albertum et Iohannem* de Gawrziałowce ... Yako wemi szwaczimi, issze *Gawrziałowsczi* przeproszili poltrzczezy grziwnami Ondrzeya 1394 Hb 112; *Grunowscy* – *Simon et Jacussius Grunowsczi* 1400 RWlkp I 424; *Kąkolewskie* – Nicolaus Morzczesky ... juravit ... *Kancolewske Henlin et Petro* pro viginti et centum marcis grossorum 1400 Lek II 2507; *Niegowieccy* – *Vladislaus II, rex, Steczkoni et Iwaschkoni*, fratribus *Nyegowyeczy* (!) villas in districtu Colomiensi circa flavium Pruth ... donat XVI p. pr. (1400) Matr IV/3 suppl. 404; *Szczodrowscy* – *Janussius et Gnewomir*, fratres *Szczodrofszczi* 1395 Lek II 1799; *Szubskie* (acc. pl.) – Nicolaum et Petrum *Szubske* 1399 Łęcz I 6211; *Tworzańscy, Tworzeńscy* – *Tworzanszczi* tenetur 2 penas 1394 Lek II 1686; *Andreas et Albertus Tworzienszczi* habent terminum cum Bawor 1394 Lek II 1696; *Tworzyjańscy* – *Tworzyanszczi* luguerunt 1397 Lek I 2294, *Albertum, Mathiam, Petrum, Nicolaum*, heredes de Tworzianicze ... et illi 4 *Tworzanszczy* termino suo astiterunt 1397 Lek II 1997; *Zapolscy* – Contra *Nicolaum et Staszconem Zapolszczi* 1393 Łęcz I 2816; *Żolińscy* – *Octuaginta octo marcas* ... *Dony*, *Pacossio et Iohanni* et aliis fratribus suis, dictis *Zolinszczy* non daret 1397 Lek II 1988.

1 p XV w.

W 1 p XV w. nazwiska na *-ski* w liczbie mnogiej również określały rodzinę (ród). Zapisy tych nazwisk nie były poprzedzone imionami. Inne formy 1 mnogiej nazwisk na *-ski* odnosiły się do generacji, tj. braci i sióstr wymienionych z imion, zapisy pochodzą z całego obszaru ówczesnej Rzeczypospolitej, przy czym najwięcej zapisów pochodzi z Wielkopolski, co może być spowodowane nierówną liczbą dokumentów zachowanych dla poszczególnych regionów.

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

Zapisy nazwisk na *-ski* w liczbie mnogiej, nie poprzedzone imionami, odnoszące się do całej rodziny (rodu)

Bytyńskie – Contra *Bytinske* (acc. pl.), heredes 1402 KZPozn 874; *Chometowscy* – Yze kandy gechaly s panem Nemerza, tandy granicze mayo bycz sypani, a tham Nemerzyno w prawo ma bycz, a *Chomanthowskich* w lewo 1426 Sand 1050; *Czac(s)cy* – Iaco tho swaczo, iaco Sbor nigdy *Czaczkich* ... ne postal 1403 Piek 569; *Czarnkowscy* – Iakom sie ne zamowil prze<d> pani *Czarnkowskimi* Janoui bich (leg. być) vsm (leg. ośm) krziwen 1401 RWlkp I 522; *Gadnowscy* – A dominis *Gadnowskich* 1435 Zakr I 732; *Hnileccy* – *Hnyleczszy*, videlicet Zawissius et Zawalowsky 1436 AGZ XII 76; *Koszutskie* – Nicolaus Strzeszkowski, gener *Coschutskych* 1435 RWlkp I 1653; *Kownatskie* – Inter granicies heredum *Kownaczkiskie* et Iaskonis Romani 1426 MkM I 480; *Kozłowscy* – Iaco Nitarth ne dal trzech lat spocoyno vitrzimacz *Cosłowskich* oczczu o pol Nalku 1407 Piek 1187; *Kurowscy* – *Kurowsczy* sunt fratres et clenodarij domini Ianusky Iurkowski 1413 Ua 109; *Kwiatkowscy* – Jako wedzø y swadczø aze pany *Gwatkow<s>*czy k Lenartowe dzelnicy, ku polowicy, sø blisczi (! pro blisczi) nisz Lenarth 1402 Hu s. 120; *Laskowskie* – Terminus pendet inter nobiles *Lyaszkwoske* (acc. pl.) et Andream 1424 Czer 1692; *Leśniowscy* – *Lyesnyowczy* ... in *Lyesnyowycze* 1447 AGZ XIV 1955; *Lipnic(s)cy* – *Lipniczszy* iurabunt ... Nicolaus et Vincencius de Sady 1433 RWlkp I 1427; *Łąkorscy* – Nobiles *Lancorsczy* 1442 AGZ XIII 1649; *Mieszkowscy* – Nobiles de Myeschki ... ipsi *Myeschkowszczi* 1436 Zakr II 1869; *Miłostawscy* – Iurabit nobilis Milay de Miłostawya ... Yako moya czelacz wsala dwa konya ... w *Myłostawskych* 1438 RWlkp II 1161; *Mirzwic(s)cy* – Nicolaus de Poloszewo cum Petro, familiari dominorum *Myrwyczszkych* 1442 AGZ XIV 354; *Ostrowskie* – Cum ... *Johanne et Andrea* de Ostrow ... cum supradictis dominis *Ostrowskye* 1488 AGZ XIX 3011; *Pakowskie* – Ortis, qui unus quondam erat, *Pakowske* 1430 KsMP 63 s. 234; *Piotrkowscy/Piotrkowskie* – Pro *Paszcone Pyotrcowsky* ... Iacom przy tem bil, kedi szø Ottha zamovil Paszcowi list wrocze<i> oth *Pyotrcowskich*, a tego mu ne wroczył 1409 Piek 1354; *Rostkowscy* – Nobiles *Rostkowczy* noluerunt (!) respondere 1424 Zakr I 696; *Sadłeńscy* – Jakom przy tem bili, meli bicz rancymami za thi pyenadze, czso panowe *Sadłenszczi* meli placzicz paney Dorothyey 1418 Koch 284; *Strachoccy* – De manibus nobilium *Strachoccy* XVIII (1430) KW V 513; *Szczytnicy/Szczytnickie* – *Bogusława Sczycznicka* ... Jako przy tem bili, kedi dwa brati Hedwiszini kasali wsøndz p<e>nadze *Sczycznickim* 1406 RWlkp I 629; *Wilkowscy* – *Wilkowszczi* ... evaserunt Johannem, eorum vitricum 1402 KZPozn 947; *Zawadscy* – Quiquidem domini *Zawaczszy* ... qui fundaverunt ecclesiam in Zawadi 1448 AC II 1850; *Zdziesławscy/Zdziesławskie* – Stopcam de Szdzesłauicze ... gagium ipsorum magistrorum incipiat a fine *Szdzesławszkych* 1444 CdUC II 122 s. 41; *Żeleźnic(s)kie* – Inter nobilem Andream Kossowsky et inter nobiles *Zelesznyczskye*, inter clenodios hos videlicet Yeszora et inter Czolky 1450 Semk 294; *Żmijewskie* – Vadium inter *Smyweske* et Posszymaczske 1439 ZHer 24.

Zapisy nazwisk na *-ski* w liczbie mnogiej, poprzedzone imionami, odnoszące się do całej generacji (bracia, siostry)

Bnińscy – Nobiles de Bnin ... Iaco przy tem bili kedy *Bninszczi* chczeli prawo Tarnowskego kmezczem ossadzicz 1407 Piek 1130; Contra *Petrassium et Johannem* de Bnino ... Jako Jan Carbana bil czlatnik (!) *Bnińskich* 1413 RWlkp I 688; *Borkowscy* – *Alberto et Mathie* de Zasskrodze alias *Borkowczy* 1426 MkM I 381; *Ceperowscy* bracia – *Czeperowszczi* ... super nobilem *Suprum* (!) et *Stanislaum*, fratres de Czeperow 1445 AGZ XIV 1320; *Brzezowscy* – *Brzezowszczy*. Nobiles *Iwanko*, *Danko* et *Tymko* de Brzezow 1470 AGZ XII 3464; *Bukowic(s)cy* – Super *Iohannem* et *Nicolaum Bucowniczsky* ... *Bocowniczszy* (! pro *Bucowniczszy*) 1421 Ua 158; *Chlewic(s)cy* – Szmagow, villa ... cuius haeredes nobiles *Dobeslaus* et *Strasch Chlewiczszy* 1470–1480 DłBen II s. 518; *Chodorowscy* – *Chodorowszczi* ... Super nobiles *Stanislaum*, *Iohannem* et *Jurscham*, fratres de Zmigrow alias de Chodorow Staw 1444 AGZ XIV 1092; *Chyleckie* – A nobilibus *Nyemkone* et *Ihnathkone Chyleczskye* 1453 AGZ XIV 2880; *Czajkowscy* – *Hriczko* et *Iaczko Czajkowczy* ... nobilis Iaczko heres de parte ipsius Czajkowicze ... nobilem Hriczko de eodem Czajkowicze 1483 AGZ XV 4236; *Dąbrowscy* – *Dambrowsczy* ... nobilis

Jaschek et Dobrogostius de Dambrowa 1436 RWlkp I 1474; *Dedeńscy* – Nobiles Paulus et Nicolaus, fratres *Dedenscy* 1448 AGZ XI 2666; *Dymitrowscy* – *Joannis et Stanislai Dimitrowskich* XVI (1427) ArchKor I; *Gąsiorowscy* – Idem testes eiusdem (*Ganszorowsky*) cum fratribus ... *Gąszorowszy* 1415 RWlkp II 438; *Głęboć(s)cy* – *Glamboczscy*. Item *Johannes, Margaretha* (! pro *Margaretha*) et *Anna* heredes de *Glamboczecz* 1418 RWlkp I 960; *Godzieszewscy* – *Godzesewscy* ... *Andreas et Jacus* de *Godzesewicze* 1418 RWlkp I 942; *Jagodzińscy* – *Jagodzinscy* ... inter nobiles *Mroczonek* et *Philippum* de *Clescewo* et *Wachnik, Nicolaum* et *Laurencium* de *Jagodno* 1422 RWlkp I 1102; *Jasieńscy* – Nobiles *Iohannes* et *Paulus Iassenscy* 1440 AGZ XI 1294; *Kaczkowscy* – *Laurencius* et *Nicolaus Cacko* <w>*szy* 1449 Gol 466; *Kłodziejscy* – *Clodzeyscy*. *Rachwal* et *Nicolaus* de *Clodzeysko* ducunt testes 1420 RWlkp I 1076; *Konarzewscy* – *Conarzewscy* testes ... Nobiles *Albertus* et *Thoma*, heredes de *Conarzewo* 1423 RWlkp I 1152; *Leszczyńscy* – *Gywan, Rachwal*, et *Derслаus*, heredes *Lesczinscy* 1422 Ua 162; *Kostyrowscy* – Nobiles *Iohannes, Nicolaus, Stognew, Szawissza, Dobek*, fratres germani dicit *Costirow* <sz>*czy* 1425 Proch 56; *Kozubięcy* – *Moya* czelacz wszala dwa konya y sz wozsem *Kyemly* ... w *Koszubieczskych* 1438 RWlkp II 1161; *Ludomscy* – *Ludomszy* ... *Woytek* et *pueri Msczyszkonis* (tzn. *Msciszka*), heredes de *Ludome* 1418 RWlkp I 1013; *Lutomscy* – *Gnewomirus, Przechslay* (!) et *Bodzantha Lutomszy* 1413 RWlkp I 696; *Marzęć(s)cy* – Testes *Thomae* et *Floriani* de *Marzańczyn* ... *Yze* oczecz *Morzanczkych* (! pro *Marzanczkych*) *Dzyuich* wydzersal zemskø dawnoscz pøthnacze lath 1427 Sand 1083; *Międzigowscy* – *Mandzygowscy* ... *Hanka* et *Johannes filios* et *Katherina filia eius*, heredes in *Mandzigowo* 1420 RWlkp I 1075; *Milejowscy* – *Troiani, Iohannis* et *Iacobi Mylyeowszy* 1445 AC II 416; *Mysłiszewscy* – *Juramentum Mysleszewscy* ... *pueros Derslai* de *Missleszewo* 1424 RWlkp I 1171; *Orzechowscy* – *Nicolaus* et *Johannes*, fratres duo germani *Orzechowszy* 1437 AGZ XIII 240; *Osowscy* – *Osowszy* ... *Włodzimirus, Grzymala, Grimka* et *Helska* heredes de *Osszowo* 1418 RWlkp I 956; *Ostrowski* – *Cum* ... *Johanne* et *Andrea* de *Ostrow* ... cum supradictis dominis *Ostrowskye* 1488 AGZ XIX 3011; *Parzeńczewscy* – *Wyszech* cum fratribus suis de *Parzenczewo* heredes, videlicet *Woytek* et *Thoma* ... panowye *Parzenczewscy* 1413 RWlkp I 686; *Pasimiescy* – *Micolay* y *Pyołr Passimiesszy* 1444 Hel II 3210; *Pękoszowscy* – *Pakossius* et *Iohannes Pakoschowscy* 1447 AGZ XI, DCCCI (por. *Nobilis Nicolaus Pankoszowsky* a nobili *Pokoszowsky*, fratre suo 1473 AGZ XVI 942); *Pobiedzieńscy* – *Nicolaus* et *Leonardus Pobyedenscy* 1447 AGZ XI, DCCCI; Inter nobiles fratres *Pobyedyenscy* *Clementem* ex una et *Stanislaum* partem ex altera 1485 AGZ XVI 1724; *Prasolscy/Prasolskie* – *Yaco Ladomsky* *Woytek* ne szedł szamoosm gwałtem ... na braczke pywo y ne ranil dwu mieszczańinu oborniczsky (!) braczey *Prasolskich* 1420 RWlkp I 1072; *Próchnic(s)cy* – Nobiles *Petrus, Alexander* et *Iaczko*, fratres germani de *Prochnik* ... *Prochniczsci* 1437 AGZ XIII 459; *Rąbczyńscy* – *Contra Falislaum* et *Vlodkonem* de *Rambczino* ... *Czso* vezinyli *Rambczynscy*, to vezinyli sz *Micolayowa* vola 1414 Kal 500; *Rzeszowscy* – Fratres germani *Iohanne, Iohannes* et *Iohannes*, heredes de *Staromyescze* alias *Rzeschowszczy* 1445 AGZ XIII 2623; *Sadowscy* – *Schadowscy* iurabant ... nobiles *Vincencius* et *Nicolaus* de *Sady* ... iurabunt 1432 RWlkp I 1409; *Sepieńscy* – *Dominus* *Wiszak* *Grisinensis* ... rosyeszdził granicies inter *Bonicovo* et *Minus* *Sepno* hereditates ... *Nicolaus* et *Bodziuogius Sepenszczy* ... super *Maius* *Sepno* 1408 Piek 1262; *Skrzatuszewscy* – *Micolay* y *Wocech Skratusewscy* 1421 RWlkp I 1096; *Snowidowscy* – *Snowidowszy* ... *Iohannes* et *Petrus* de *Snowidow* 1437 AGZ XII 181; *Soboc(s)cy* – *Gywan, Derslaus, Przibislaus* et *Nicolaus Soboczsczy* 1408 RWlkp I 639; *Staromiescy* – Pro nobilibus *Iohanne, Iohanne* et *Iohanne* de *Staromyescze* predicti *Staromyesczy* 1447 AGZ XIII 3463 (por. *Ioannes senior* et *iuniores* heredes de *Starmyescze* 1443 AGZ XIII 2126); *Strzeszyńscy* – *Strzesinscy* ... *Nicolaus* et *Rachwal* de *Strzesino* heredes 1422 RWlkp I 1100; *Tuczępscy* – *Bethca* et *Wirzbantha Thuczapsy* 1419 RWlkp I 975; *Ujascy* – *Fideiussores domini Iohannis* sculteti de *Cirmna* primus *Alwigus* secundus *Brig* tertius *Iessco* quartus *Stanislaus Vyasczy* 1407 Gol 24; *Wiesielewscy* – *Pauli, Iohannis* et *Nicolai Weszelewscy*, heredum in *Glamboke* 1445 AC II 416; *Witkowscy* – *Witkowsy* ... *Nikel* et *Tworzyyan* de *Witkoucize* heredes 1420 RWlkp I 1007; *Wojnowscy* – *Woynowszy* ... nobiles domini *Nycolaus* de *Przebądowo*, *Petrassius* de *Brzesno*, *Wincencius* de *Woynowo* et *honesta Katherina* *Levi* *conthoralis* de *Długa* *Gozsliina* heredes 1418 RWlkp I 939.

2 p XV w.

W 2 p XV w. nazwiska zakończone na *-ski* funkcjonowały w dokumentach urzędowych w ten sam sposób, jak w poprzednich półwieczach. Również i w tym okresie nazwisko występujące w liczbie mnogiej bez imion odnosiło się do całej rodziny. W tekście dokumentów poprzedzają je różne określenia łacińskie: omnes ‘wszyscy’, np. *Białobrzeskie*; omnes nobiles ‘wszyscy szlachetnie urodzeni’, haeredes ‘właściciele ziemscy’: *Mirzejewskie*; haeredes, *Kikowscy*, *Maciejowscy*; dominos ‘panowie’ *Łowieckie*.

Druga grupa zapisów ilustruje identyfikację całej generacji (bracia i siostry) przez nazwisko odmiejscowe w liczbie mnogiej, któremu towarzyszą imiona członków, najczęściej kilku braci. Jako dodatkowe nazwy indywidualizujące występują niekiedy herby (łac. de armis). Jeśli w dokumencie nie figurują wyrazy stwierdzające, że wymienieni byli bracia można przypuszczać, że któreś z przytoczonych imion przed nazwiskiem w liczbie mnogiej należało do ojca.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Zapisy nazwisk na *-ski* w liczbie mnogiej nie poprzedzone imionami, odnoszące się do całej rodziny (rodu)

Bagieńscy – Inter Brodziczzy dictis (!) *Bagienszy* ... et Raviczy Vsze<boro>wskymy 1464 ZHer 234; *Białobrzeskie* – Inter nobilem Iohannem de Pranschewo ... et inter omnes *Byalobrzeskye* 1496 ZHer 756; *Bobrowscy* – Nobiles *Bobrowszy* ... domini de Bobrowo ... nobilibus *Bobrowskym* 1488 AC III 156; *Boglewskie* – Villas ... nobilium *Boglevskye* 1481 AC I 698; *Bonieckie* – Inter nobiles *Bonyeczskie* ex una et Przerowa et Jassyona de armis ex altera partibus 1472 ZHer 405; *Borzykowscy* – Borzikowa, villa ... cuius heredes *Borzikowszy* 1470–1480 DłBen II s. 445; *Braciszewscy* – Nobiles *Braczyszewszy* de armis Dolangy 1477 ZHer 496; *Branec(s)cy* – Yaco to gest nassche na lewo ... ale nye *Braneczskych* (gen. l. mn.) 1474 War 101; *Brodowskie* – Vadium inter Zauistowsskye ab una et inter *Brodowskye* (acc.pl.) 1466 ZHer 271; *Brolinicy* – Nobiles ... *Brolinszy* 1490 AC II 1873; *Brzunińscy* – Inter nobil(em) Dasch de Parule et ipsius partes de clenodio Dowaly, necnon *Brzyninskymy* et ipsorum partibus omnium de clenodio Myedzwoda (!) 1452 ZHer 75; *Buchowskie* – Iohannem *Buchowsky* ... Wyelczek procurator ab ipsis *Buchowskye* memoriale in evasione posuit, quod iudicium recepit 1476 AGZ XVIII 1381; *Buczac(s)cy* – Domini *Buczaczszy* 1457 AGZ XII 2847; *Chodorkowscy* – Iudex contra *Chodorkowszy* 1491 AGZ XV 2141; *Czeremoscy* – Sznyathyn contra *Czeremoszi* 1468 XV 631; *Dobkowskie* – De domo olim *Dobkowskye* (in Wyeliczka) 1470–1480 DłBen II s. 109; *Dobrociescy* – Milites *Prussy alias Dobroczeszszy* 1470–1480 DłBen II s. 253; *Dolhuszowskie* – Areas alias dworzyska in villa Modrzycz ... in quibus areis resident ... *Dolhuszowskye* XVI in. (1498) Matr III suppl. 260; *Drobowskie* – Areas alias dworzyska in villa Modrzycz ... in quibus areis resident *Pakowskye*, *Drobowskye*, *Jsayowske* XVI in. (1498) Matr III suppl. 260; *Dubleńscy* – *Dublenszy* ... nobilis *Mikitha Dublensky* 1482 AGZ XV 1614; *Duckie* – Inter nobiles *Swyderskye* de armis *Bolesthi* ex una et *Duczkye* de armis *Jassyona* partibus de altera 1469 ZHer 313; *Gabańscy* – *Gabanyow*, villa ... cuius haeredes *Gabanszy* de domo *Janyna* 1470–1480 DłBen II s. 302; *Gdaszyc(s)cy* – Officiali nobilium *Gdaszyczzy* 1495 AGZ XVIII 3800; *Glinińscy* – Rzycz alias *Długoyowska Wolya*, villa ... in qua sunt terrigena et nobiles vocati et appellati *Glininszy* 1470–1480 DłBen I s. 447; *Glińscy* – *Wolicza*, villa ... cuius haeredes vocati *Glynscy* 1470–1480 DłBen I s. 448; *Gniazdowscy* – *Gnyasdowo*. Nobiles *Gnyasdowszy* 1474 Ty s. 75; *Golawińscy/Golawińskie* – Dux *Johannes* ... *Golawynskym* dedit pro domino duce *Boleslao* 1482 Skarb 1310; *Gorzecy/Gorzeckie* – A nobilibus *Gorzeczszy* ... cum nobilibus *Gorzeczkye* 1496 U 7413; *Isajowskie* – Areas alias dworzyska in villa *Modrzycz* ... in quibus areis resident *Pakowskye*, *Drobowskye*, *Jsayowske* XVI in. (1498) Matr III suppl. 260; *Jarogniewskie* – Dominos *Jarogniewske* 1500 KoZap 61; *Kikowscy* – *Szucin* ... cuius haeredes *Kykowszy* 1470–80 DłBen II 429;

Komońscy/Kamońskie – Inter clenodium Boleszczycmi ... et inter *Comonskymy* 1453 ZHer 99; *Krajewskie* – Inter *Krayewskye* ab una et inter Wanodolowsky de armis Grabye partibus ab altera 1472 Tym s. 173; *Kryńscy* – Vadium inter Rybalthy et *Crynscy*: *Crynscy* Ravyczy et Rybalthy Buwnowye (! pro Buynowye) 1486 Semk 318; *Ludomscy* – *Ludomscy* ... *Woytek* et pueri *Msczyszkonis*, heredes de Ludome 1418 RWlkp I 1013; *Luteccy/Luteckie* – Dominorum *Lutheczkych* 1460 AGZ VIII 85; *Lutslawscy* – Byesznyk, villa ... cuius haeredes *Luczslawsci* de armis Pirzchala 1470–1480 DBen I s. 178; *Łowiec(s)kie* – Dominos *Lovyeczkye* 1494 AGZ XVII 2592; *Maciejowscy* – Jezowska Wolya, villa ... cuius haeredes ... *Maczeyowscy* 1470–80 DBen II, 547; *Michałowscy* – Ad molendinum prefatorum nobilium *Mychowszkych* ... Myczkova gora, qui mons stat penes piscine ... nobilium *Mychowszkych* 1496 LKP s. 115; *Mieciowskie* – Inter nobiles Jaky de armis Dambrowy ex una et *Myeczykowskye* et Mycuthy de armis Buynowye partibus ab altera 1475 ZHer 469; *Mirzejewskie* – Nomine omnium nobilium *Myrzejewskych* de armis Scheligy 1496 ZHer 763; *Morawscy* – Inter nobiles Mathiam de Obramp de armis Mori ab una et inter *Morawsskimi* de armis Buyny 1463 ZHer 216; *Oborulscy/Oborulskie* – Kedym ya schedl ... thądj moye na lewo kv Gluchow a na pravo kv Oboruly Swyathochowskych y *Oborvlskych* 1492 Warsy 1671; *Olszewscy* – Inter granicies *Olschewscy*, Dolanschiny, Myeczkwicz, Roszthkwicz y Czwaliny a graniciebus *Olschewscy* ad longitudinem Rosthkwicz 1471 On I s. 98; *Pakowskie* – Areas alias dworzyska in villa Modrzycz ... in quibus areis resident *Pakowskye*, *Drobowskye*, *Jsayowske* XVI in. (1498) Matr III suppl. 260; *Ploscy/Ploskie* – Inter Sandziwoye ex una et inter *Ploskye* partibus ab altera ... nobiles *Cragewscy alias Ploschy* ... dicti nobiles *Ploschy* 1455 Zher 117; *Prosienscy/Prosienskie* – Inter *Prossyskymy*, Lubyewy et *Ploskye* 1466 ZHer 283; *Radochońscy* – Dominis (dat.) *Radochonscy* 1492 AGZ XVIII 2321; *Rohozieńskie* – In bona et hereditatem dominorum *Rohozyenskyye* ... dominum *Rohozyensky* ... ipsi *Rohozyenskyye* 1488 AGZ XVII 2199; *Rudkowscy* – *Ruthkowscy* de armis Bvnycze 1481 ZHer 578; *Rudscy/Rudskie* – In manus *Rudzskich* 1458 CdP IV 49; *Rupieńscy* – Nobiles *Rupyenscy* certas sortes agrorum kmethonaliu adiacencium locacionis eorum ville Rupno ... nobiles de Rupy ... *Rupienski* 1500 AC III 187; *Ruszkowscy* – Kawy, villa ... cuius haeredes *Ruszkowsci* 1470–1490 DBen II s. 518; *Rzuchowscy/Rzuchowskie* – Gessek Seliha ze Rzuchowa ... bez przekazy pana Jesskowy a geho potomkow panow *Rzuchowskich* 1496 CdSil II 105 s. 215; *Skarzyńskie zwani Kisiele* – Inter nobiles *Skarzinskyye dicti* (!) *Kysyele* de Mali Brok 1477 ZHer 496; *Smolechowscy/Smolechowskie* – Cum omnibus nobilibus *Smolechowskyyemy* et Wanschowo de armis Prusschi et Brodi 1498 ZHer 778; *Smolińscy* – Dobrutho, villa ... cuius haeredes ... *Smolinscy*, fratres de domo Dolywa 1470–1480 DBen II s. 521; *Sochaczowscy/Sochaczowskie* – Dominis *Sochaczowskym* ... super XII equos dedi viginti quatuor florenos 1471 RachKról s. 78; *Suscy/Suskie* – Yako ya tho wyem, ysz to gest *Susskych* na lewo z dzada y z oczca 1474 War 101; *Szczawińscy/Szczawińskie* – Domino duci Boleslao dedi 6 florenos, quos dedit *Szczawinskym* de terra Gostinensi 1484 Skarb 985; *Szykowscy* – Kamyonka, villa ... cuius haeredes *Schykowschcy* de armis Druzyna 1470–1480 DBen II s. 237; *Śliwnicy* – *Slywnyczszcy* ... nobilem *Nicolaum Slywnyczszky* 1476 AGZ XV 3737; *Świderskie* – Inter nobiles *Swyderskye* de armis Boleshti ex una, et *Duczskye* de armis Jessyona partibus ex altera 1469 ZHer 313; *Świętochowscy/Świętochowskie* – Kedym ya schedl ... thądj moye na lewo kv Gluchow a na pravo kv Oboruly *Swyathochowskych* y *Oborvlskych* 1492 Warsy 1671; *Targowic(s)cy* – Zakrzow, villa sub parochia de Thargowyska sita, cuius haerdes *Thargowyczszcy* DBen II s. 502; *Wirzbowskie* – Inter Andream et fratres eius de Rodgoszcz de armis Ostroge ab una et *Wyrzbowskye* de armis Luby partibus ab altera 1459 ZHer 353; *Wszeborowscy* – Inter Brodzicz dictis (!) *Bagienscy* ... et Ravicz *Vsze<boro>wskymy* 1464 ZHer 234; *Żywnowskie* – Inter nobiles omnes de Radgoszcz ex una de armis Ostoye ... et nobiles *Zywnowskye* ... de armis Pruschy ex altera partibus 1498 ZHer 782.

Zapisy nazwisk zakończonych na *-ski* w liczbie mnogiej poprzedzone imionami, odnoszące się do całej generacji (bracia i siostry)

Barczkowscy – Wroczkow ... cuius haeredes *Barczkowscy* germani (rodzeni) ... Barczkow, villa ... cuius haeredes *Barczkowscy* 1470–1480 DBen II s. 168; *Bieleckie//Bieleccy* – *Byelecyszcy* 1435 AGZ XII 31, *Michaelem et Johannem*, fratres *Byeleczske* 1451 AGZ XIV 2502, Nobiles *Johannem*, *Clementem*, *Petrum* *Byeleczkyye*, de Thlustobaby heredes 1482 AGZ XIX 1638; *Bidzińscy* – Nobilis *Martino et Johanni* fratribus

Bydzinscy de Boguczicze 1475 Hel II 1449; *Borszowscy//Borszowskie* – Fratres *Borschowsky*. Nobiles *Nyemyrka* de Borschow ... nobilem *Michno* fratrem suum germanum ... citaverunt 1468 AGZ XV 636; *Presentibbus* generosis et ... nobilibus ... *Nyemyerza*, *Michnone Borschowskye* 1477 AGZ XVII, MCCXXXII, *Nyemyerza* contra *Michno Borschowsky* 1481 AGZ XV 1592, *Borschowsky* ... nobiles *Iuchno* et *Pyostr*, fratres germani, heredes de Borschow 1499 AGZ XV 4609; *Boturzyńscy* – Haeredes *Iohannes* et *Stanislaus Bothurzynsky* de armis Czewya 1470–80 DłBen II, 159; *Brzeziec(s)cy* – *Brzezeczsky* ... cum *Iohanne* et *Stanislaio* de Brzezecz, germanis fratribus 1463 AGZ XV 3173; *Brzezińscy* – *Petrus* et *Ioannes Brzeszenszky* 1500 AGZ XIX 653; *Brzewowscy* – *Brzeszowsky*. Nobiles *Iwanko*, *Danko* et *Tymko* de Brzeszow 1470 AGZ XII 3464; *Bydlowscy* – Nobilis *Hedwigis*, filia *Bydlowsky* bone memorie ... nobiles *Bidlowscy*, fratres germani predictae domine *Hedwigis*, *Georgius* et *Nicolaus Copacz* 1486 Gol 952; *Bystrzanowscy* – Nobilibus (dat.) *Stanislaio* et *Indrzych* de Bistrzanouicze ... ab ipsis *Bistrzanowscy* 1467 Hel II 3887; *Cebrowscy* – Presentibus ... magnificis, generosis et nobilibus dominis ... *Petro*, *Iohanne* et *Iurscha Czebrowszky* 1470 AGZ XV, CCXC, Fratrum germanum *Petri*, *Ioannis* et *Georgii Czebrowskich* 1475 AGZ XIX 819; *Chelmscy* – Chelm, villa ... cuius haeredes *Marcissius* et *Jacobus*, *Nicolaus* et *Hanek*, germani *Chelmscy* de armis Ostoya 1470–1480 DłBen II s. 20; *Chlewic(s)cy* – Szmagow villa ... cuius haeredes nobiles *Dobeslaus* et *Strasch Chlewiczsky* 1470–1480 DłBen II s. 518; *Chłopczyckie* – Erga nobiles *Petrum* et *Iwan* fratres *Chłopczyckzkye* ... *Mathias* terminum a nobilibus *Petro* et *Iwan Chłopczyckzkych* ... prorogavit 1473 AGZ XIX 2985; *Chłopiec(s)cy* – *C(h)łopieczsky* ... ad instantiam nobilium *Petri* et *Ivan*, fratrum germanum de Chłopczicze 1470 AGZ XV 3490; *Chotowskie* – Dominos *Cholowskye* (de Cholowicze), tenentarios de Crzeczkowa Wola 1478 AGZ XVII 1505; Nobiles *N.* et *Petrum Cholewzkye* (! pro *Cholowszkye*), tenentarios de Crzyczkowa Wola 1478 AGZ XVII 1470; *Cholujowscy* – *Cholwowszky* ... *Martinus* et *Ollexius Cholwowszky* 1499 AGZ XV 2856; *Choteccy* – Szcekarow villa ... cuius haeredes: *Iacobus Stanislaus* et *Nicolaus Choteczsky* de domo Nabra 1470–1480 DłBen II s. 554; *Chrościcy* – *Martinus*, *Michael*, *Nicolaus Chroszczzky* de Caluschyno 1476 KkM 236 s. 272; *Chyleckie* – A nobilibus *Nyemkone* et *Ihnathkone Chyleczkye* 1453 AGZ XIV 2880; *Chrościcy* – *Martinus*, *Michael*, *Nicolaus Chroszczzky* de Caluschyno 1476 KkM 236 s. 272; *Ciesielscy* – *Sdzych* et *Jacobus* germani *Czeszelszky* de Dlothowo 1479 Ty s. 146; *Czajkowscy* – *Hriczko* et *Iaczko Czajkowszky* ... nobilis *Iaczko* heres de parte ipsius *Czajkowicze* ... nobilem *Hriczko* de eodem *Czajkowicze* 1483 AGZ XV 4236; *Czarnoc(s)kie* – Nobiles *Petrum* et *Iahannem* et *Nicolaum*, fratres dictos *Czarnoczke* 1460 AGZ XI 3579; *Czemierzyńscy//Ciemieryńscy* – *Raphael*, *Georgius Czemyerzynsky*. Nobilis *Raphael* et *Georgius*, fratres germani, heredes de Czemyerzincze 1499 AGZ XV 4616; *Czeremeszeńscy* – *Czeremeszenszky* ... super nobiles *Andream* ... et *Alexandrum*, fratres germanos, heredes de Czeremoschna 1466 AGZ XV 319, *Czeremeszenszky* ... super nobiles *Bohdan* et *Fyedko*, fratres germanos et indivisos de Czeremoschna 1471 AGZ XV 3617; *Darowskie* ż. – Due virgines *Darowskye* videlicet *Katherina* et *Barbara* 1497 AGZ XVII 2959; *Dawidowscy* – Nobiles ... *Stanislaus* et *Iohannes*, fratres germani dicti *Dawidiwsky* 1464 AGZ II 100; *Dobraczyńskie* – A nobilibus *Nicolaio* et *Andrea Dobraczynsky* 1496 AGZ XIX 2464; *Dobrzyńscy* – *Dobrzynsky*. Terminus inter nobiles *Simam* ... et *Andruszko* et *Hlep*, fratres germanos, heredes de Dobrzani 1489 AGZ XV 2011; *Dolińscy* – Nobiles *Iohannes*, *Nicolaus*, *Petrus* et *Balthazar Dolinsky*, fratres germani, heredes de Bilicze 1472 AGZ XVIII 299; *Domażyrcy* – Bona nobilium *N.* et *Bartolomaei Domazirszky* XVI (1497) Matr III suppl. 257; *Drohojowscy* – Nobiles *Dzyethrzych* et *Paris Droyohowszky* (! pro *Drohoyowszky*) in villa *Droyohow* (! pro *Drohoyow*) 1494 AGZ XIX 520; *Dulebscy* – *Dulepsky* ... cum fratribus suis germanis *Fedko*, *Iohanne*, *Dmythr*, *Andreiko*, *Steczko*, *Iwan* ... filii *Offye* (consortis olim *Iwaszko* de *Duleby*) 1479 AGZ XV 3954; *Frysztaccy* – Generosi *Nicolaus* et *Iohannes Fristaczky*, fratres germani indivisi, heredes de *Fristath* et de *Jaczmyrz* 1492 AGZ XVI 2064; *Gabańscy* – Presentibus generosis et nobilibus dominis ... *Jacobo* et *Nicolaio Mirek Gabanszky* 1474 AGZ XVIII, XLIII; *Gadowskie* – Per nobiles *Zemak* et *Nicolaum Gadowzkye* de Omyecziny germanos 1473 Ty 146; *Giedec(s)kie//Giedec(s)cy* – Nobiles *Martinus* et *Iohannem Gedeczkye* ... nobiles domini *Martinus* et *Iohannes Gedetzky* 1462 CdP III 218; *Gieraszkowskie* ż. – Bona ... *Catherinae* et *Annae Gieraschowskie* in Radwanowicze 1498 Matr 1183; *Gnoińscy//Gnojniczy* – *Gnoynik* ... cuius haeredes *Nicolaus* et *Iohannes Gnoynszky* nobiles de armis *Cancrorum* 1470–1480 DłBen II 267; *Gnoynik* ... cuius haeredes *Nicolaus* et *Iohannes Gnoynszky* nobiles de domo *Cancrorum* 1470–1480 DłBen I s. 174; *Golec(s)cy* – Buk villa sub parochia de *Golcza* ... cu-

ius haerdes ... *Niemierza, Johannes et Stanislaus Goleczszcy* de armis Mandrostky 1470–1480 DłBen II s. 38; *Gologorskie ż.* – *Gologorszkye* ... generosas dominas *Katherinam et Elizabet* de Gole Gory 1467 AGZ XV 586; *Gologorscy* – *Gologorszcy* ... *Iohannem et Victorinum* (de Gologory) 1498 AGZ XV 2665; *Goluchowscy* – *Nobiles Raphael, Iacobus et Nicolaus Goluchowscy* fratres germani ... *Raphaeli et Nicolao* cesserunt ... ville Goluchow, Zydwoska Wola 1454 AGZ XIII 4382; *Grelewscy* – *Nobilibus Iohanni et Sbilutho Grelewsky*, fratribus germanibus ... generosis dominis *Iohanni et Sbilutho Grelewsczcy* ... *nobilibus Iohanni et Sbilutho Grelewsczcy* 1459 RHist IX s. 110; *Grochowscy* – A ... *Felice et Bogumyl Grochowscy* ... in Grochowcze 1499 AGZ XVIII 2773; *Grodziczcy* – *Laurencius et Mathias Grodzyczszcy*, medicine doctores 1499 AC I 902; *Gumowscy* – Inter ... *Iohannem Smygewsky de Mancz* ... et *Paulum de Volya Gumowskych* alias *Mylan* 1496 ZHer 760; *Herbortowscy* – *Nobiles Joannes et Nicolaus Herbortow<s>czy* ... debent ipsi *Herburtowscy* 1482 AGZ XIX 941; *Hermanowscy/Hermanowskie* – *Nobiles Iohannem et Petrum Czyemyerz*, fratres *Hermanowske* 1452 AGZ XIV 2719, *Hermanowschczy* ... *nobiles Iohannes Hermanowski* de Czarnussowicze et *Nicolaus*, frater eius de *Hermanow* 1455 AGZ XIV 3491; *Hownowscy* – *Hownowscy* ... *nobiles Nicolaus et Andreas* heredes de *Hownyow* 1498 AGZ XV 2667; *Hrumieńscy* – *Hrumyenszcy* ... *nobilem Petrum de Hrupno* 1454 AGZ XIV 3208; *Jaczmyrscy* – *Nobiles Fredrych, <Ioh>annes Nyemyecz et Iacobus Iaczmyrscy*, fratres germani 1479 AGZ XVIII 1181; *Jakubowscy* – *Iakubow* villa ... cuius haerdes *Andreas et Iacobus Jakubowscy* de domo Rosza 1470–1480 DłBen II s. 68; *Jastrzębskie* – Inter *nobilem Iacobum Długoborsky* ... de armis *Thopory* et *nobiles Jastrzampskye* videlicet *Petrum* et alios eiusdem adherentes de armis *Buyny* 1472 ZHer 410; *Jazłowiec(s)cy* – *Iaszłovyeczszcy* ... generosos dominos *Michaelem et Iohannem* de *J<as>łovyecz* 1467 AGZ XV 479; *Jeżowscy* – *Stanislaus, Nicolaus, Dauid, Iacobus et Iheronimus Iezowscy* 1488 Gol 1004; *Jurkowscy* – Presentibus ... *Pascchkone et Stani*, fratribus *Jurkowscy* 1461 AGZ VI 44, *Nobiles Kstan et Paulus Jurkowscy* de *Kuhayow* 1457 AGZ XV 169; *Kalińskie ż.* – *Nobilibus Katherina, Zophie et Petronelle Kalinskim*, sororibus, virginibus religiosi a sancte *Andrea* de *Cracovia* 1498 Hel II 4489; *Kamieniec(s)cy* – Inter generosos *Stanislaum Koth* ... et *Nicolaum, Andrzych* fratres germanos de *Kamyenyecz*, et *Katherinam*, sororem ipsius ... a parte ipsorum dominorum *Kamyenyekich* 1466 Hel II 3837; *Kanińscy/Kanińskie* – Presentibus ... *Petro et Johanne Kanynskich* ... *Jacobo Kanynski* de *Jacobowicze* 1477 CdP III 226; *Karwowszczy* – *Petrum et Marcum Carwo<w>szcy* 1484 ZHer 627; *Kazimirscy* – *Cudzynowicze*, villa ... cuius haerdes *Stanislaus et Sbigneus Kazimirszcy* (!) de armis *Nabra* alias *Waldorf* 1470–1480 DłBen II s. 144; *Kleczkowscy* – *Johannes et Nicolaus Kleczkowscy* de armis *Trzasky* 1467 ZHer 285; *Klukowscy* – *Nobiles Stanislaus, Clemens* et filii olim *Olkonis Clukowscy* de *Caluszyno* (1476) KkM 236 s. 272; *Kobyleńskie* – *Generosus Ieronimus Kobyleyszky* (!), de *Kobylany* heres ... *quequidem bona*, videlicet *Kobyle* nunc *Kobylany* nuncupata ... *prefatus Ieronimus Kobyleyszky* (!) ... generosos *Iacobum et Iohannem Kobyleyskye* (!), fratros suos germanos ... generosis *Ioanni et Iacobo Kobyleyszkym* (!), fratribus germanis 1496 AGZ IV 122; *Kołaczkowscy/Kołaczowscy* – *Kołaczowicze* villa sub parochia de *Janyna* sita cuius haerdes *Johannes <et Thomas> Kolaczkowscy* 1470–1480 DłBen II s. 459; *Colyaczowicze* (!) villa sub parochia de *Janyna* cuius haerdes *Johannes et Thomas Kolyaczowsci* (!) de armis *Janina* 1470–1480 DłBen II s. 382; *Kołomejscy* – *Swyqschek et Albertus Colomejszcy* de armis *Cholewy* 1462 ZHer 198; *Konińscy* – *Domini Konymszcy* videlicet *Paulus* de *Ossiny* et *Petrus* de *Withouicze* 1453 LKP s. 72; *Kopyścienscy/Kopystienscy* – *Nobiles* ... *Lewko et Cusma Kopyszczyenszcy* 1499 AGZ XVII 3106; *Nobilis Cosma et Iosko*, fratres germani, heredes de *Copisthno* ... *Copistenszcy* 1495 AGZ XVII 2786; *Korytkowskie* – *Nobiles Albertum, Nicolaum, Stanislaum, Gregorium, Iohannem, Stephanum* ... *Corithcowskye* (acc. pl.) 1469 ZHer 318; *Korzeńscy* – *Ad Clementem et Petrum* dictos *Korzyenszcy* de familia *Streparum* 1470–1480 DłBen II s. 382; *Kowalewscy* – *Nicolaus et Bernardus Kowalowszcy* de domo *Ossoria* 1470–1480 DłBen II s. 85; *Kowalscy* – *Dambrowka Pankoszławska*, villa sub parochia ecclesiae de *Cowalye* sita, cuius haerdes *Andreas et Johannes*, fratres germani *Kowalszcy*, de armis *Habdank* 1470–1480 DłBen I s. 449; *Krukienskie* – *Barthosius ministerialis nobiles Iohannem, Gothard, Nicolaum Crukyenyyskye* condempnavit in quatordecim marcas 1489 AGZ XVII 2238; *Krzeczowscy* – *Nobiles Iohannes et Michael Krzczowscy* 1485 AGZ XIX 273; *Krzywieckie* – Presentibus generosis et *nobilibus dominis* ... *Pelka Lyssakowski* ... *Petro et Iacobo Krzyweckskye* 1471 AGZ XV, CCCLIV; *Kulikowscy* – *Domini (Iohannes et Petrus) Kulykowscy* ... ipsi *domini Kulikowscy* 1469 AGZ VI 85; *Kutkorskie* – *Vadium inter Kuthkorskye* ... inter *nobilem Nicolaum* *tenutarium* de *Kuthkorsz* et *nobi-*

lem *Stanislaum* heredem de eodem Kuthkorz 1498 AGZ XV 2680; *Libieńskie* – A nobili *Andrey* et *Michnone Lybyenskye* 1475 AGZ XVII 1142; *Lipnic(s)kie* – Dominus *Myskowski* ... fideiussor cum suo socio *Lipniczski* ... cum duobus fratribus germanis *Lipniczskye* 1490 ACL II 1; *Liptowscy* – Et isti *Michael* et *Jector* sunt *Liptowscy* de *Lipstow* (!) ... cum nobilibus *Johanne Zauissa* de *Garbow* et *Michaele* et *Jector Liptowscy* 1452 Hel II 3493; *Lubianic(s)cy* – Nobiles *Michno* et *Petrus*, fratres *Lvbyanyzczy* germani 1494 AGZ XVIII 3781; *Ludomscy* – *Ludomscy* ... *Woytek* et pueri *Msczyszkonis* heredes de *Ludome* 1418 RWlkp I 1013; *Łęc(s)cy/Łęc(s)cy* – In villa *Lanky* ... cuius haeredes *Nicolaus* et *Iohannes Lanczszy* nobiles de domo *Streparum* 1470–1480 DiBen I s. 423; *Łysakowscy* – Presentibus ... nobilibus ... *Iohanne* et *Pelka Lyssakowscy* 1470 AGZ XIX IV; *Machowscy* – *Jawornik* villa ... *Stanislai* et *Martni Machowscy* de domo *Habdank* 1470–1480 DiBen II s. 258; *Marcinkowscy* – *Jakubowycze* villa ... cuius haeredes *Petrus*, *Johannes*, *Zegotha* *Marczinkowscy* nobiles de domo *Bippenium* 1470–1480 DiBen I s. 180; *Marcinowscy* alias *Żeniuchowie* – *Karczowycze*, villa cuius haeredes *Petrus*, *Johannes*, *Zegotha*, *Nicolaus Marczinowscy* alias *Zyenyuchowye* de armis *Thopor* 1470–1480 DiBen III s. 323; *Michalowscy* – Nobiles *Michalowscy* videlicet *Hryczko*, *Abram*, *Olechno*, *Iaczko* ... ipsi *Michalowscy* 1491 AGZ XVIII 2127; *Miedźwiec(s)kie* – Nobiles *Myeczwyeczskye* de *Studova Voda* de armis *Affdanycze* ... *Michaelem*, *Janusium*, et fratrum eorum 1477 ZHer 494; *Międzygorscy* – *Zwyerzinnyk* villa ... cuius haeredes *Jacobus* et *Zaklika Myedzigorzscy* (!) de domo *Bippenium* 1470–1480 DiBen II s. 266; *Milczyccy* – *Litere Petri* et *Nicolai Mylczyczkych* 1469 Jabł. s. 7; *Mikulowscy* – *Lanka* villa ... cuius haeredes *Johannes* et *Petrus Mykulowscy* 1470–1480 DiBen II s. 493; *Młynscy* – *Revocatio infamie* dominorum *Mlynskych* ... nobilium *Nicolai* et *Iohannis*, heredem in *Mlyny* 1476 AC II 1388; *Mniszowscy* – Nobiles *Michael* et *Nicolaus*, fratres germani dicti *Mnyszowscy* 1495 Hel II 4444; *Mokrzescy* – *Wolya* villa ... cuius haeredes *Joannes* et *Nicolaus Mokresszy* 1470–1480 DiBen II s. 215; *Mokrzscy* – *Pelcznyca* ... cuius haeredes *Andreas* et *Petrus Mokrszczy* de domo *Kozlarogy* 1470–1480 DiBen II s. 76; *Morawscy* – Presentibus generosis et nobilibus ... *Iohanne* et *Iacobo Morawscy* 1499 AGZ XVIII, CLXXXI; *Morscy* – Presentibus ... nobilibus *Stanislao* et *Andreas Morscy*, germanis 1486 CdUC III 278; *Moszczeńscy* – *Bona* ... *Mathiae* et *Georgii Moszczeńscy* de *Cleparz* et *Skampe* in districtu *Pizdrensi* 1498 Matr II 1155; *Mysłowscy* – *Wyrzbn* ... in qua sunt ... haeredes ... *Petrus* et *Stanislaus Myslowscy* nobiles de domo *Accipitrum* 1470–1480 DiBen I s. 57; *Myszkowscy* – *Petrus* et *Paulus Myskowscy* de *Przeticzow* XVI (1488) CdP IV 95; *Mżurowscy* – Nobiles *Iohannes* de *Bystryowycze* et *Stanislaus* de *Strzelczycze Mżurowscy* 1478 AGZ XVII 1539; *Narajowscy* – *Narayowscy* ... Nobiles *Michael* et *Venczyslaus*, fratres germani et indivisi, heredes de *Naro-yow* 1477 AGZ XV 3823; *Niesłuchowscy* – Nobiles *Olechnonem* et *Gyvan* de *Nyeszłuchow* ... eisdem nobilibus *Nyesz<c>luchowscy* 1453 AGZ XIV 2940; *Nieźwiec(s)cy* – Nobilis *Martinus* et *Clemens* heredes de *Nyeszwyesz* ... *Nyeshweszcy* 1470 AGZ XII 3489; *Oporowscy* – Super generosos *Andream*, *Iohannem*, *Sbigneum*, *Nicolaum*, *Geronimum* et *Felicem*, fratres germanos indivisos heredes de *Myrzvycza*, *Mocroczyn*, *Przedzrymyechy* et *Blyszywody* ... Qui suprascripti *Oporowscy* 1495 AGZ XVIII 3815; *Orzeszkowscy* – Presentibus nobilibus dominis ... *Iacobo* et *Stanislao Orze<s>chowscy* 1451 AGZ II 75; *Oszczowscy* – *Besky Oszowskim* (!) pro *vladica* cavet ... quia nobilibus *Johanni Nicolao*, *Martino* et *Cristino* heredibus de *Osczow* 1479 Chelm 19 s. 9; *Otwinowskie* – *Vadium* inter nobilem *Petrum* et *Andream*, fratres germanos, indivisos *Othphynowskye* ... ex una et *Nicolaum* alias *Myklas* ex altera 1498 AGZ XV 2626; *Oziębłowscy* – Nobiles *Petrus* et *Baltizar Ozyambłowscy* 1480 AGZ XVI 3300; *Paczanowscy* – *Czyrnin* villa ... cuius haeredes ... *Florianus* et *Petrus Paczanowscy* de armis *Gelitha* 1470–1480 DiBen II s. 403; *Paclawscy* – *Misko* et *Iwasko Paczlawscy* 1499 AGZ XVII 3106; *Pękoszowscy* – Generosi *Clemens*, *Nicolaus*, *Szyroczek*, *Paulus* de *Pakoszowka* heredes ... vos domini *Pakoszowscy* 1494 AGZ XVI 2218; *Piekarscy* – *Szokolowycze* villa ... cuius haeredes *A.* et *B. Pyekarscy* de armis *Nyeshzobya* 1470–1480 DiBen II s. 172; *Pileckie* – Generosos *Stanislaum* et *Nicolaum Pyleczkye* 1499 AGZ XVII 3205; *Plechowscy* – *Nicolaus* et *Iohannes Plechowscy* de domo *Bippenium* 1470–1480 DiBen II s. 426; *Pletenickie* – A nobili *Paulo Plyetenyczky* cum fratre ipsius *Vaszkon* ... per nobiles *Plyetenyczkye* 1499 AGZ XV 2881; *Podhorscy* – *Podhorscy* ... super nobiles *Steczko*, *Hryczko* et *Dorosch*, fratres germanos 1500 AGZ XVIII 3945; *Podlodowscy* – *Venerabilum* dominem *Iohannem* et fratrem eius *Nicolaum* dictos *Podlodowscy*, studentes 1490 ARec 1300; *Podwirzbic(s)cy* – *Podvirzbyeczcy*. Nobilis *Phyedko*, *Lucas* et *Iohannes* heredes de *Podvirzbye* 1470 AGZ XII 3468; *Pogorzelskie* – Super *Pogorzelskye*, *Nicolaum*, *Sta-*

nislaum Chmyełycz et filium Sigismundi ... de Pogorzelec 1494 Semk 320; Potoc(s)cy – Nobiles Stanislaus, Johannes, Simon, Thomas Pothothczy de Caluschyno ... in districtu Liwensi sita 1476 KkM 236 s. 272; Szyedlyecz villa ... cuius haeredes Johannes, Petrus, Seraphin et Felix Pothoczsky de armis Srenyawa 1470–1480 DİBen II s. 218; Pruscy – Prussczy Johannes et Nicolaus 1490 AC II 1872; Przedzielnickie – Nobilis Stanislaus Capusthka ... nuncius a ... ducibus Przedzelnyczskye Michalko et Iwan ... in Przedzylncza 1472 AGZ XVIII 347; Pukowscy – Pyasieczsky contra Pukowscy ... Iacobus et Nicolaus de Pukow 1487 AGZ XV 1881; Punińskie – Martino et Johanne, heredibus in Punyno post matrem de clenodio Czwyekow ... dominos Punynskye 1500 KoZap 61; Rachowscy – Rachow villa ... cuius haeredes ... sunt Petrus et Nicolaus Rachowscy de armis Bylyna 1470–1480 DİBen II s. 511; Radslawscy//Ratlawscy – Nobiles Johannes Stanislaus et Georgius Raczslawszczy 1497 AGZ XVI 2403; Radziłowscy/Radziłowskie – Nobile Georgium et Michaelem, fratres germanos ... heredes de Radylovycze ... domini Radyłowscy 1494 AGZ XVII 2640; Per Georgium et Stanislaum, fratres Radyłowskye 1496 Matr II 555; Rakowscy//Rekowscy/Rakowskie//Rekowskie – Inter clenodia Lady ... et clenodium Modyele et presertim inter Recowskie, fratres germanos 1458 ZHer 158; Nobiles Mathiam, Jacobum, Johannem et Petrum Rakowscy de clenodio Modzele 1458 ZHer 159; Rąbkowscy//Rębkowscy/Rąbkowskie//Rębkowskie – Bona Laurentii et Iohannis Rampkowskych de Sulirzyskh (!) 1497 Matr II 1010; Romanowscy/Romanowskie – Romanowscy ... Nobilis Nicolaus Romanowski, subpincerna Leopoliensis et Martinus Romanowski de Hlebowicze 1441 AGZ XIV 3761; Nicolaus Romanowski suppincerna Haliciensis ... Romanowscy fuerunt in possessione dictorum bonorum ... Nicolaum et Iacobum, patrem suum Romanowskie 1491 AGZ XV 2148; Rozborscy – Generosi et nobiles domini Roszborsczy, fratres germani Andreas, Iohannes, Iacobus, Petrus et Paulus (de Roszbor) ... prefatorum dominorum Roszbo<r>skych 1485 AGZ XIX 269; Rybotyc(s)cy – Nobiles Iohannes et Olyechno Ribothyczsky, germani de Hubycze 1482 AGZ XVIII 1582; Rytarowscy – Rytharowscy ... Andreas et Petrus, heredes de Rytharowycze 1490 AGZ XVI 1974, Rytherowcze ... nobilis Andreas alias Gyndrych et Petrus, fratres germani, heredes de Rytharowycze 1491 AGZ XVI 2014; Rzebrowscy//Żebrowscy – Nobiles Abraham, Stanislaus, Schembor, Iacobus, Michael, Dadzbogius, Venceslaus et Stanislaus Zebrowsczy de Caluschyno XVI (1476) KkM 236 s. 272; Rzechowskie – Inter Nyemyerzam cum parte sua de Tharnowo ab una et filiastris eius Rzechowskye, filios Nicolai cum parte eorum 1466 Tym s. 170; Saporowscy – Nobiles Schaporowscy, fratres 1475 AGZ XII 3835; Nobiles Stanislaus et Iohannes Schaporowscy, fratres germani 1489 AGZ XIX 1167; Sarbscy – Sarbye villa ... cuius haeredes ... Petrus et Stanislaus Sarbsczy ... de armis Bippenium 1470–1480 DİBen II s. 160; Saspowscy – Iohannes et Christoforus, germani Saspowscy, aduocati hereditarii de Brzostek ... domini Saspowscy ... prefati domini Saspowscy 1482 Gol 930; Sepieńscy – Circa nobiles Petrum et Nicolaum Szapyenskych 1497 AGZ XVI 2368; Sienieńscy//Siennowscy – Johannes Syenyensky, castellanus Malogostiensis, Sandomiriensis generalis ... cum fratribus suis germanis Michaele alias Hleb, Stanislao, Andrea ... heredes de Senno ... fratribus dictis Syenienszy 1500 Kniaz 139, Nobilis (!) Iacobus, Iohannes, Hleb, Andreas et Stanislaus, fratres germani Syennowscy, heredes de Sennow 1486 AGZ XIX 302; Skiedzeńscy – Przeczeschyn, villa ... cuius haeredes Michael, Iohannes et Marcus germani dicti Szkedzency 1470–1480 DİBen II s. 224; Slawieńscy – Iohannes, Nicolaus et Petrus Slawyenszy, fratres 1470–80 DİBen I 381; Slupowscy – Contra Stanislaum et Iacobum Slupowscy, fratres de Nasyachouicze 1482 Hel II 4271; Smlodowskie – Inter venerabilem dominum Petrum de Cuchari ... et heredes Smlodowskye, quibusunque nominibus et signanter Mathiam, Johannem et alios fratres eius 1465 ZHer 256; Sobieńscy – Presentibus generosis et nobilibus ... Iohanne et Petro Szobyenszy 1473 AGZ XVI 913; Solec(s)cy – Nobilis Sciborius et Michael Szolyeczsky 1498 AGZ XVIII 3202; Splawskie – Contra nobiles Johannem et Petrum Splawskye 1482 AC I 715; Stanimirscy – Stanimirscy ... nobiles Danko, Iwanko et Waszko de Stanimirz 1457 AGZ XV 183; Starzeńscy – Dominus Stanislaus et dominus Gregorius Starzenscy ... Stanislaus et Gregorius de Starzenicze ... nobilis Gregorius Starzenski antiquus burgrabius castrı Welunensis 1459 AC II 814; Strusińskie – Pro nobilibus ... Iacobo, Andrea, Stephano Strvzynskye 1481 ZHer 584; Sutkowscy//Sudkowscy – Syenko et alter Syenko dicti Suthkowscy, cives nostri Drohobiczenses ... per ipsos Syenkones Suthkowscy 1498 AGZ IX 122; Szalowsky – Nobiles Iohannes et Nicolaus Schalowscy, heredes de Podleszky, fratres germani 1473 AGZ XVIII 406; Szebieńscy – Nobiles Schebyenszy, videlicet Petrus, Iohannes et Albertus, fratres germani ... nobiles dominos de Schebnye, Iohannem, Petrum et Albertum, fratres germanos ... domini Schebyenszy, fratres ger-

mani 1486 Gol 952; *Szydłowiec(s)cy* – Dzurow villa ... cuius haeredes *Stanislaus* et *Nicolaus Schidlowieczszcy* nobiles de armis Odrowansch 1470–1480 DłBen I s. 441; *Święcieńscy* – *Paulus, Stanislaus* et *Vysscha Szwaczenszcy* cum Gregorio erant in bello 1497 Bar 141; *Świradz(s)cy* – Nobiles *Johannem Seniorem* et *Johannem Juniorem* alias *Pyelsz*, germanos de *Swiradzicze* ... predicti nobiles *Swiradzszcy* 1472 Hel II 4093; *Świrczowszcy* – *Iohanni* et *Bartholomeo Swirczowszcy* curiensibus *Alexandri magni* ducis *Lithuaniae* 1497 Matr II 1069; *Tarnawskie* – *Iohannem, Raphaelem, Nicolaum, Zebrzyd* et *Joph Tharnawskye*, fratres germanos 1476 AGZ XVI 1196; *Topolszcy Goli* – *Bona Stanislai* et *Petri Topolszcy* nominati *Goli* 1498 Matr II 1296; *Trojanowszcy* – *Troyanowycze* villa ... cuius haeredes *Petrus* et *Andreas Troyanowszcy* de armis *Szrzya* 1470–1480 DłBen I s. 326; *Trzebieńscy* – Per nobiles *Nicolaum* et *Petrum* de *Trzebyenycze* fratres ... dicti *Trzebyenszcy* prefati *Nicolaus* et *Iohannes* 1466 Hel II 3823; *Tuligłowszcy* – *Harnastus* contra *Tulyglowszcy*. Nobiles *Georgius* et *Iohannes* heredes de *Thulyglowy* 1472 AGZ XV 1031; *Tustanowszcy* – De manibus nobilium *Jurkonis* et *Iwasskonis* germanorum *Tustanowszcy* nuncupatorum XVI in. (1484) Matr III suppl. 210; *Tyniec(s)cy* – *Thincza* villa ... cuius haeredes *Petrus* et *Stanislaus Thynieczszcy* 1470–1480 DłBen II s. 527; *Tyrawszcy* – *Thyrawschzcy* ... cum nobilibus *Iohanne* et *Petro* fratribus de *Thyrawa* 1494 AGZ XVI 2181; *Uherscy* – *Vherschzcy* ... *Szyenko* et *Iwasko* de *Vhercze* 1471 AGZ XV 3674; *Uhrowieckie* – Inter *Uhrowieczkie* et *wladicam Chelmiensem* concordia ... inter venerabilem *Harassim wladicam Chelmensem* ... ex una et nobiles *Hanykam* tenutricem et *Olechno, Jaczko* et *Mychno* heredes de *Whrowsko* 1483 Chełm 42 s. 15; *Wacowszcy* – *Generosi Georgis* et *Florianus Waczowszcy* 1496 AGZ XVIII 2566; *Wapowszcy* – Nobiles *Petrus* et *Iohannes Wapowszcy*, heredes de *Wapowcze*, fratres germani 1476 AGZ XVIII 891; *Wielebnowszcy* – *Jacobum, Nicolaum* et *Petrum Wyelyebnowszcy*, fratres germanos 1485 Matr I 1791; *Wielgłowszcy Nanajkowie* – *Barbara* ... filia olim *Joannis Wyeległowsky* ... *Nicolaus, Stanislaus, Petrus, Zegotha* et *Andreas* ... dicti *Wyeległowszcy Nanajkowie*, patru i ipsius *Barbarae* 1470 Hel II 4006; *Wilamowszcy* – *Wylamowycze* *Andrae* villa ... cuius haeredes *Nicolaus* et *Johannes Wilamowszcy* nobiles de domo *Cornycz* 1470–1480 DłBen I s. 85; *Wilkanowszcy* – *Cristinum* et *Adamum Vylkanowszcy* de *Rzewnyno* XVI in. (1499) Matr III suppl. 273; *Winiarscy* – Nobiles *Iacobus, Georgius, Stanislaus, Sigismundus Winarszcy* 1482 Gol 919; *Wronińscy* – *Johannes* et *Stanislaus Wroninszcy*, fratres 1469 Hel II 3979; *Zabloc(s)cy* – Nobiles *Zanko, Cunasz* et *Procop Zabloczcy* ... de villa *Zablocze* 1492 AGZ XVIII 2181; *Zakrzowszcy* – *Zakrzow* villa ... cuius haerdes *Stanislaus* et *Gregorius Zakrzowszcy* 1470–1480 DłBen II s. 305; *Zamiechowszcy* – Presentibus nobilibus *Iohanne* et *Bernardino Zamyechowszcy* 1500 AGZ XVII MCXXIII; *Zarszyńscy* – Germani domini *Nicolaus* et *Stanislaus Zarschynszcy* 1481 AGZ XVI 1510; *Zawadscy* – *Zawada* villa ... cuius heredes *Petrus* et *Nicolaus Zawadszcy* nobiles de armis *Sary Konyowy* 1470–1480 DłBen I s. 563; *Zimnowodskie* – Presentibus generosis et nobilibus dominis ... *Iohanne* et *Gregorio Zimnowodzkie* 1486 AGZ XV DCXXXV; *Zakowskie* – Super nobiles *Petrum* et *Iohannem Zakowskye*, fratres germanos et individuos, heredes de *Belzcz* et de *Krzywe* ... nobilibus *Petro* et *Iohanni* dictis *Zakowskym*, heredibus de *Belzcz* alias de *Krzywe* 1465 AGZ XV 240.

Obejmowanie wspólnym nazwiskiem odapelatywnym całej generacji, tj. braci i sióstr oraz rodziny (rodu) wśród szlachty – nazwiska w liczbie mnogiej

1 p XIV w.

Pierwsze poświadczenia obejmowania wspólnym nazwiskiem odapelatywnym całej generacji i rodziny (rodu) pochodzą z 1 p XIV w. W tym półwieczu zwyczaj obejmowania całej rodziny przez nazwiska odapelatywne poświadczony jest pięcioma zapisami pochodzącymi w większości z kopii, z wyjątkiem jednego. Jak już powiedziano wyżej, na zjawisko to wskazuje forma liczby mnogiej nazwisk. Niewielka liczba poświadczeń zapewne spowodowana jest niewielką ogólną liczbą drukowanych dokumentów źródłowych dla tego półwiecza. Jedyne nazwisko w 1 mnogiej, które wystąpiło w dokumencie oryginalnym, to nazwisko *Pałuki* (Wielkopolska), którego nosicielami byli trzej bracia, *Zbylut*, *Świetosław* i *Sławek*. Bracia *Albert*

i Mikołaj są nosicielami nazwiska *Nagórki*. Natomiast nazwiska *Juchy* i *Puchały* zachowane w XV-wiecznych kopiach (co sygnalizuje umieszczenie dat w nawiasie) nie są poprzedzone imionami, zaś łacińskie wyrazy *domini* (panowie) i *omnes* (wszyscy) sugerują, że określały one całe rodziny (rody). W tym okresie występowała stara forma męska mianownika I mn rzeczowników męskoosobowych na *-y* (lub *-i* po spółgłosce *k*) równa formie biernika.

Zapisy źródłowe – 1 p XIV w.

Juchy – Domini *Juchi* habent V mansos (in Thaczow) XV ex. (XIV in.) CdSil XIV s. 55; *Nagórki* – Alberti et Nicolai *Nagorki* cognominati XVI p.pr. (1345) KkM 67; *Pahuki* – Nobilibus viris ... fratibus ... *Zbiluto*, *Svatoslao*, *Slavniconi* dictis *Paluky* 1327 KW 1086; *Pężychy* – A duobus fratribus *Nicolao* et *Iohanne* dictis *Pansichi* (1318) KMłp 157; *Puchały* – Omnes *Puchali* in Wyssegrad 1463 (1349) KkM 70.

2 p XIV w.

W 2 p XIV w. zwiększa się użycie nazwisk odapelatywnych w odniesieniu do kilku braci, rzadko I mnoga nazwiska odnosiła się do całej rodziny (rodu). Poświadczenia pochodzą z Wielkopolski i z Małopolski. Do całej rodziny, której członkowie nie są wymienieni z imion, odnosiły się nazwiska *Godzięby* i *Kostniowie* z dokumentów oryginalnych oraz pochodzące z XV-wiecznej kopii nazwisko *Pilcy*. Przed nazwiskiem *Kostniowie* pojawił się wyraz łac. *omnes* wskazujący na ród: „*Omnes dicti Costhnove*” – ‘wszyscy zwani Kostniowie’. Pozostałe nazwiska odnoszą się do kilku braci.

W 2 p XIV w. pojawiała się innowacyjna forma męskoosobowa mianownika I mnogiej zakończona na *-owie*.

Zapisy źródłowe – 2 p XIV w.

Zapisy nazwisk odapelatywnych w liczbie mnogiej nie poprzedzone imionami, odnoszące się do całej rodziny (rodu)

Godzięby – Super eosdem *Godzambi* 1392 Lek II 262, Primum terminum astitit ... super *Godzambi* et super complices omnes eorum 1392 Lek II 257; *Kostniowie* (l. poj. Koścień) – Omnes dicti *Costhnove* 1388 Lek I 376; *Pilcy* – Ab omnibus ... qui dicuntur *Pilczy* XV (1358) KMłp 726).

Zapisy nazwisk odapelatywnych w liczbie mnogiej, odnoszące się do całej generacji (bracia i siostry) poprzedzone imionami

Parzymięsowie – Pueri Gregorii et Bartholomei de Pirzchoucize dicti *Parzimassowe* 1398 Krak 7613; *Pięty* – *Dobeslaus*, *Borzislaus*, *Iasco* et *Desiderius*, fratres dicti *Panthy* 1352 KW 1313; *Poklatki* (l. poj. Poklatka) – Duos fratres *Pokladgy* (!), videlicet *Florianum* clericum et *Dersconem* 1394 Lek I 1822; *Smarze* – Cum duobus fratribus dictis *Smarsze* de Potok 1389 Krak 5311; *Szadowie* – *Joh.* et *Dauid Szadowye* de Bolow 1399 Krak CCC; *Zielenogi* – Progenitores dicte uxoris nostre et sororis eius videlicet *Dobesz*, *Potrko*, *Iasko* necnon *Ianussius* dicti *Szelenogy* 1370 KW 1629.

1 p XV w.

W 1 p XV w. wzrosła liczba zaświadczeń obejmowania wspólnym nazwiskiem generacji. Przeważały zapisy, w których wymieniani są bracia, czyli cała generacja, jak *Konwy*, *Bębnowie*, niekiedy wspólne nazwisko obejmowało dalszych krewnych,

jak *Radwany*. Niektóre zapisy mogły odnosić się do ojca i syna, co jednak nie jest powiedziane wyraźnie w kontekście. Jednak tam, gdzie kontekst nie określa wprost, że wymienieni są braćmi, można podejrzewać, że wśród wymienionych z imion nosi-cieli nazwiska znajduje się ojciec.

Nazwiska, które odnosiły się do całej rodziny (rodu) to, np. *Pomiany*, *Puchały*, *Sęki*, *Śmirdzigochoy*, *Żochy* (zapisy z Mazowsza).

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

Zapisy nazwisk odapelatywnych w liczbie mnogiej nie poprzedzone imionami,
odnoszące się do całej rodziny (rodu)

Pomiany – *Pomany* de Czaykowo 1434 Zakr II 429; *Sęki* – A graniciis heredum dictorum *Szanki* 1407 Czer 542; *Śmirdzigochoy* – Kolk servitor ... contra *Smirdzigochoy* 1425 Zakr I 1359; *Żochy* i *Puchały* – Inter *Zochy* et *Puchały* 1443 Tym s. 172.

Zapisy nazwisk odapelatywnych w liczbie mnogiej, odnoszące się do całej generacji (bracia i siostry)
poprzedzone imionami

Ciolkones łac. (*Ciołkowie*) – *Iohannem, Stephanum, Thomam, Mscislaum Czolcones*, de Roznischewo heredes 1446 Pot 93 (por. *Thomas Czolek* (de) Roznischewo, burgrabius Calissiensis 1434 Pw 43, Szobolow, villa ... cuius haeres *Johannes Czyolek* de Zyelyechow de domo Taurorum 1470–1480 DłBen III s. 180); *Czczotki* – *Nobilibus viris et dominis* (łac. abl.) *Petro et Nicolao Czczotki* 1416 AGZ VII 29; *Gamraty* – Per *Stanislaum et Iohannem dictos Gamrathy* de Climonthow 1428 Wiśl 36, C. rex Nicolao Stadniczsky villas Sywoclasty (!) et Pyelgrzimka districtus Beczensis de manibus *Joannis et Stanislai Gamrathow* ... eximere permittit 1473 Matr I 1079; *Gądkowie* – *Roman, Jassek Ganthkowe* 1431 ZHer 4; *Gutkowie* – *Nicolao et Iohanne* (łac. abl.) *Guthkowe* 1448 AGZ XI 2610; *Howieje* – De clenodio Orla: *Howyegy* (gen.) de Plonczino 1434 CdP II/2 578 s. 860; *Konwy* – Super *Petro et Nicolao* de Syroslaucize dictis *Conwy* ... dicti fratres alias *Conwy* 1437 Hel II 2725; *Kopacze* – *Derslao et Dadzibogio* (dat.), fratribus (bracia) *Kopacze dictis* XVI p. pr. (1430) Matr I V/3 suppl. 654; *Nekandy* – *Nobiles Zauissius et Iohannes Nekandi* de Grzegorzowicze 1431 Proch 76; *Paszczeki* – *Stanislaus et Michael Paszceky* de Ztronya, fratres germani 1449 Hel II 3374; *Radwany* – *Nobilis Philipus Radwan* de Buzeszyny (!) et confratres (członkowie tego samego rodu) sui *Radwany* dicti 1428 CdP III 55; *Rozuzdy* (*Rosusty*) – *Abraham et Nicolaum*, fratres *Rosusti* 1414 Kal 536; *Roznowie* – *Isze wemi y swathczimi*, yako Potr blissy yest crwo k tey dzelniczzi, o ktorø gy *Rosznowe* gabaly y s braczø 1408 Hb 69 s. 123, Brusznyc, villa ... cuius proprietas ad *Eleazarem et Nicolaum Roschnowye* de armis Griphonum (pertinet) 1470 – 1480 DłBen II s. 303; *Szeligi* – *Iohannem Stpicza* de Stpicze et suorum fratrum *Seligy* 1447 ZHer 52 (por. *Jacobus Scheliga* de armis Scheliga 1458 ZHer 157); *Wroblowie* – Super *Hyrin* (!) et *Ywan alias Wroblowe* 1424 AGZ XI 99, Presentibus ... *Iwan* et *H(r)in Wroblowe* 1432 AGZ XI 489.

2 p XV w.

W 2 p XV w. wzrosła liczba nazwisk odapelatywnych obejmujących braci, czyli całą generację, a może także ojca. Występowały też nazwiska identyfikujące całe rodziny (rody), bez wyszczególniania imion ich członków, jak: *Kosaki* – *nobilibus Cossaky* – ‘szlachetnie urodzeni *Kosaki*’, *Szczuki* – *nobiles Szczuki* – ‘szlachetnie urodzeni *Szczuki*’, oraz omnes (wszyscy) *Szeligi*.

Najbardziej oczywiste użycie nazwisk w odniesieniu do generacji, tj. braci i sióstr występowało wtedy, gdy w tekście dokumentu znajdowały się imiona, a obok nich nazwisko w liczbie mnogiej, z podaniem informacji, że wymienione osoby są braćmi (łac.

fratres germanos, fratres), np. *Balowie, Bałabanowie/Balabany, Długosze, Dzieciąt-kowie, Reje* i in. W kontekstach występują niekiedy nazwy herbów, jako dodatkowe określenia wyróżniające rodzinę noszącą dane nazwisko od innej, o tym samym nazwisku. Wskazują na nie łacińskie wyrażenia *de domo* ‘z domu’, *de armis* ‘z herbu’ (tj. należący do herbu), por. *Cieśle, Pielgrzymowie, Szczuki*. Wymieniani bracia posiadali niekiedy, oprócz wspólnego z innymi braćmi nazwiska występującego w liczbie mnogiej, indywidualne określenia, jak np. bracia *Dłotowie*, z których jeden nazywał się *Dziewięsił*, a drugi *Granat* (1462 LKP s. 62). Jako dodatkowe określenie identyfikujące rodzinę wymieniane są przy wielu nazwiskach nazwy posiadanych miejscowości w formie od-miejscowego wyrażenia przyimkowego: *de + nazwa miejscowa*, np. *Balowie de Hoczew et de Brzozka, Bałabany*, heredes de Strathyn, itd. Niekiedy imiona wymieniane są w tekście dokumentu, ale nazwisko jest od nich oderwane i występuje samodzielnie w obrębie tekstu, np. *Karasiowie, Tarłowie/Tarły, Uchaczowie/Uchacze*.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Zapisy nazwisk odapelatywnych w liczbie mnogiej nie poprzedzone imionami, odnoszące się do całej rodziny (rodu)

Duchny – Inter ... clenodia Lubycze videlicet Wyrzbows<kye> ... et Buyny, videlicet *Duchny*, Puchalskye 1465 ZHer 257; *Kęsze* – Inter Jesthrzapskimi et *Cansche* 1454 ZHer 103; *Kosaki* – A nobilibus ... *Cossaky* 1483 Skarb 823; *Szczuki* – Nobiles *Szczuki* de armis Grabye 1477 ZHer 494; *Parule* – Inter honorabilem dominum Nicolaum de Losch de armis Rogale ex una et *Parule* de armis Dowaly ex altera partibus 1474 ZHer 454; *Pirogowie* – Koszynyn, villa ... cuius haeredes dicti *Pirogowye* 1470 – 1480 DİBen I s. 382; *Pryki* – Vadium Lubycze cum *Pryky* alias Trzesky ... Nobiles de armis Trzesky, *Martinum, Petrum*, filios *Johannis Pryk* de Vyetnycza 1492 ZHer 718; *Skrobotowie* – Rudnyky, villa ... cuius haeredes ... *Skrobothowye* de domo Strzegomya 1470–1480 DİBen II s. 330; *Szeligi* – Cum ... *Scheligy* omnibus (wszyscy) 1460 ZHer 178; *Targonie* – Inter nobiles cum consanguineis et inter omnes *Targonye* et fratres de armis Grzimali partibus ab altera 1455 ZHer 121; *Zaluski* – Inter nobilem Grabyam et cum omnibus fratribus de armis Grabye ... et inter *omnes Zalussyky* de armis Raviczi 1462 ZHer 214.

Zapisy nazwisk odapelatywnych w liczbie mnogiej poprzedzone imionami, odnoszące się do całej generacji (bracia i siostry)

Balowie – Venerabilem et generosum *Petrum* et *Mathiam Balowye*, heredes de Hoczew et de Brzozka, fratres germanos indivisos 1485 AGZ XVI 1712, Generosus et venerabilis *Mathiasch* succamerarius terre Sanocensis, et *Petrus* custos ecclesie Premisliensis et *Nicolaus* de Nowothanyecz *Balowye*, heredes de Hoczew 1486 AGZ XVI 1739; *Bałabanowie/Balabany* – Nobiles *Ivaschko* et *Olechno*, fratres germani dicti *Balabanowye* de Strathyn 1475 AGZ II 123, Nobiles *Iwaszko* et *Olechno Balabani*, heredes de Strathyn 1491 AGZ XV 2151; *Barzy/Barze* – Nobiles *Andreas* et *Stanislaus Barszy*, fratres germani indivisi, heredes de Blozew 1483 AGZ XVIII 1830, *Stanislaus, Andrzych Barsze* 1492 AGZ XVIII 2195; *Brzechy* – *Brzechy fratres*. Terminus inter nobilem Iohannem Corithko et *Andrey* et *Pyotr* dictos *Brzechy* de Pohorcze 1476 AGZ XV 3762; *Bykowie* – Bona *Andreae, Mathiae Bykovye*, germanorum ... de Minori Drosdovo in Raczynensi districtu 1497 Matr II 1000; *Cholewy* – Bona ... *Nicolai, Stanislai Cholevy* ... in Cossowo 1497 Matr II 971; *Chrapkowie* – Domini *Joannes* et *Andreas Chrapkowye* 1494 AGZ XIX 2327, Nobilis Agnes de Corczyn, filia nobilis *Martini Chrapek* ... ac patruos (!) ipsius germanos, videlicet *Andrea* (!) et *Nicolao* (!) *Chrapkowye* 1493 AGZ XIX 2299; *Derszniaki/Dersznia-kowie* – Contra *Petrum* et *Joannem Dersnyaky* de Rokythnicze 1466 AGZ XIII 6142, Nobilibus *Petro* et *Stanislao* germanis *Dersznakom* 1471 AGZ XIX 36, Generosi *Petrus* et *Stanislaus Dersznjakowye*, fratres germani, heredes de Rokythnicza 1480 AGZ XVII 1434; *Dłotowie* – Nobilis *Petrus* de Volya, Jo-

hannes Dzawasszil, Johannes Granath de Slup, dicti *Dlothowye* 1452 LKP 62; *Długosze* – Venerabiles et magnificos dominos ... *Johannem* seniore et *Johannem* juniore *Długosche*, fratres germanos, canonicos Cracouienses 1469 Hel II 3948; *Doliwy* – *Jacobus Doliva*, *Gregorius Doliva*: *Doliui* 1488 ZHer 679; *Dzieciatkowie* – Nobiles *Iwasko* et *Petrus Dzyeczathcovye*, fratres germani 1473 AGZ XVIII 379; *Gnilki* – Coskovo (villa in terra Plocensi) *Iacobi*, *Andree* et *Stanislai Gnylky* 1497 Matr II 776; *Gołąby/Gołąbowie* – Bona ... *Iacobi Golamb* et *Iohannis* fratrum ... in Mlavensi ... *Iacobi*, *Pauli Golambow* in Sulirziensi (!) districtibus sita 1497 Matr II 886; *Jemieliste* – *Mroczek* et *Andreas Gyemyelyste* 1463 ZHer 222, *Mroczek* et *Petrus Gemyelyste* 1463 ZHer 229; *Jeziory* – Bona *Michaelis*, *Sigismundi*, *Nicolai Jeziory* ... de Quaszyborzino 1497 Matr II 1021; *Karasiowie* – Helenam, sororem germanam dominorum *Karasiow* ... prefato fratres *Karaszowe Iacobus*, *Dobek*, *Iohannes* 1492 AGZ XIX 1214; *Kierdejowie* – *Kyerdeyowye*. Nobilis *Martinus*, filius olim nobilis *Demetrii Kyerdey* de Spyklossy contulit se in tutoriam patruo suo nobili domino *Iohanni Kyerdey* de Hurmayn cum bonis 1472 AGZ XV 1111; *Kolacze* – Bona terrestria nobilium *Alberti*, *Jacobi*, *Laurentii* dictorum *Colaczy* 1497 Matr II 886; *Konopki* – *Martinum* et *Nicolaum Konopky* 1455 Ty s. 17; Cum nobilibus *Jacobo* et *Nicolao Konopky* 1471 ZHer 363, Nobiles *Adam*, *Johannes*, *Albertus* et *Jacobus Conopky* ... de armis Byelysny 1471 ZHer 364; *Koraczowie/Koraczowie* – Grzmuczyn, villa ... cuius haeredes *Stanislaus*, *Nicolaus* et *Andreas*, vocati *Koraczowye* de armis Serpentum alias *Wązikowie* 1470 – 1480 DiBen I s. 304; *Korzeniowie/Korzenie* – *Korzenyowye*. Nobiles *Andrey* et *Syenko Korzenyowye* 1462 AGZ XV 3142, Per nobiles *Andream* et *Syenko* dictos *Korzenye*, fratres germani 1464 AGZ XV 3254; *Kostyry/Kostyrowie* – Bona *Iohannis* et *Petri Kostirov* ... de Mlicze in Bielscensi ... district(u) 1497 Matr II 961; *Krasowie (Kras(z)owie)* – Bona *Iacobi* et *Martini Crassowie*, fratrum ... de Boyanowo in districtu Plocensi 1497 Matr II 909; *Kuropatwy* – Nobilibus *Francisco* et *Stanislao Kuropathwy*, fratribus germanis 1492 AGZ XIX 1223 (por. Nobilem *Jacobum Kuropathwa* de Grodzina, fratrem olim *Petri Kuropathwa* 1467 Hel II 3867, Super generosum *Franciscum Kuropathwa*, heredem de Polaycze 1490 AGZ XV 2060, Nobilis *Guntherus Curopathwa* de Polahycze 1476 AGZ XIX 827); *Ligęzowie/Ligęzy* – *Nicolaum*, *Felicem* et *Petrum Lygazyowye*, haeredes de Bobrek 1499 Matr II 1369, Nobiles *Ligęzy*, advocatos de Sol 1495 AGZ XVII 2725; *Łoje* – Inter *Albertum* et *Stanislaum* et inter *Johannem Loye* ... *Johannes Loy* 1462 Tym 327; *Łopatki* – Cum nobilibus *Fyethkone* et *Andreykone Łopathky* 1462 AGZ XV 3154; *Makosiejowie* – Nobiles *Iohannes* et *Iohannes Makosseyowye*, fratres germani de Luboradz 1492 AGZ XIX 2010, Nobilis Senior *Makossey* de Posadow, Iunior *Makossey* de Visznyow ... prefati *Makosseyowye* 1482 AGZ XIX 1994, Nobiles *Iohannes Senior* et *Iohannes Iunior Makosseyowye* de Vysznyow et de Posadow 1483 XIX 2015; *Maldrzyki* – Super nobiles *Andream* et *Iacobum Maldrzyky*, heredes de Rogosno ... *Andreas Maldrzyk* ... *Andreas* et *Iacobus Maldrzyky* 1473 AGZ XIX 2513; *Nabrzuchy/Nabrzuchowie* – Nobilis *Stanislaus Wrapski* ... peccunias super villam Dambrowka voluit dare tenutariis *Nabrzvchom* 1497 AGZ XVI 2411; *Nabrzuski* – Terminos inter dominos *Nabrussky* et omnes alios 1496 AGZ XVI 2358 (por. Nobili *Stanislao Nabrzuszek*, tenutario de Dambrowka 1496 AGZ XVI 2315); *Nasutowie* – Nobiles *Andreas* et *Iohannes Nassuthowye*, fratres germani ... fratris ipsorum nobilis *Petri Nassutho* 1494 AGZ XV 2413; *Nogawki* – Clodnycza *Nogawczynna*, villa ... cuius haeredes *Pakossius*, *Theodricus* et *Georgius Nogawky* 1470 – 1480 DiBen III s. 252; *Okuniowie* – *Michael* ... *Petrus* ... *Okunyowye*, germani de Długa (1476) KkM 236 s. 276/277; *Olszbankowie* – *Swoykow*, villa sub parochia de Wlosthow sita, cuius haeredes *Iohannes* et *Petrus Olszbankowye*, fratres de domo et familia Ianina 1470 – 1480 DiBen II s. 344; *Olszowi* (l. poj. Olszowy) – Nobiles *Nicolaus*, *Johannes*, *Jacobus Olschow* dicti de Caluschyno 1476 KkM 236; *Orzeszkowie* – Nobiles *Danko*, *Iwaschko* de Stanimirz dicti *Orzeschkowye* 1452 AGZ XIV 2666; *Owadowie* – *Yaszowicze*, villa ... cuius haeredes dicti *Owadowye* 1470 – 1480 DiBen I s. 448; *Pieniążkowie/Pieniążki* – Generosi *Petrus* et *Iacobus* germani *Pyenyąskovye* de Vytovicze ... dominos *Pyenyąsky* 1473 AGZ XVI 1218; *Pstrągi* – De armis Jasiona: *Wyelk* et *Jacobus Pstrągi* 1466 Łag 85; *Rejowie/Reje* – Contra ... *Jacobum* et *Stanislaum*, fratres idivisos *Reye* de Naglowycze 1481 Kniaz 76, *Stanislaus*, *Petrus* et *Martinus*, fratres germani dicti *Reyowye* de Naglowycze 1494 Kniaz 108; *Johannes*, *Jacobus*, *Stanislaus Reyowie* de Naglowycze 1479 Kniaz 49; *Rogoszowie/Rogozowie* – Gora, villa ... cuius haeredes ... *Nicolaus* et *Petrus* dicti *Rogozowye* de domo Streparum 1470–1480 DiBen II s. 190; *Rokoszowie* – Duo *Rokoschowye* de Koszczicze 1479 Hel II

4211; *Rokutowie alias Wolczkowie* – *Andreas et Petrus, fratres germani Rokuthowye alias Volczkowye* 1472 AGZ XV 1060; *Rzeszotkowie* – *Pauli, Ioannis, Nicolai, Stanislai germanorum dictorum Rzeszotkowie* 1468 Inscr 1338; *Rybalty* – *Vadium inter Rybalthy ... Ravyczy et Ribalthy Buwnowye (!) ... inter clenodia Ravycze et Bwny (!) 1486 Semk 318; Rykowie* – *Zymna Woda ... villa sub parochia de Kyelczina ... cuius haeredes ... Jarosch et Johannes dicti Rykowye de armis Ostoya 1470 – 1480 DłBen II s. 327; Skorki* – *Szodrkwowycze, villa ... cuius haeredes ... Matthiae (!) Masiczsky et Skorky 1470–1480 DłBen II s. 54, Nobilis olim Johannes Skorka de Szczodrkowicze 1500 el II 4518; Smokones* (łac) – *Apud Smokones in Sedliszcze: Michaelem, Paulum et Janussium germanos ... per ... Michaelem, Paulum et Janussium Smokones de Sedliszcze 1456 Chełm 2 s. 2; Strumiłowice* – *Strumilovye. Nobilis Clemens Stromilo, tenentarius de Gay ... attentavit terminum primum super generosum Georgium Stromilo, succamerarium Leopoliensem 1472 AGZ XV 1093; Stryczkowie* – *Nobilis Nicolaus Lissowsky vendidit nobili Nicolao Sawadzki tres quartas ... agri, quod ... solus tenuit ex devolutis alias spadky post sororinos suos Stryczkowye 1499 AGZ XVI 3577; Strzałowie* – *Iohannes et Nicolaus Strzałowye, germani de Sosnowycze 1470–1480 DłBen II s. 129; Synowcy* – *Rogow, villa ... cuius haeredes Nicolaus et Iohannes Szynowczy de Koczyna, nobiles de domo Antoquorum Equorum 1470–1480 DłBen II s. 83; Szafrancce/Szafrancowie* – *Contra generosus Petrum et Christophorum, fratres alias Schafrancze de Pyeskowa Skala ... procurator dominorum Szafranczow ... dominorum Szafrancze ... domoni Szafranczowe 1470 Hel II 4024, Stanislaus et Petrus dicti Schffranczovye (!) de Pyeskowa Szkała, fratres germani 1486 Hel II 4305; Szczubowie* – *Johannem, Mathiam, Stiborium et Stanislaum dicti Scupyewye de Zaramby et parte eorum armorum Bvyny 1466 ZHer 283; Szczyty/Szczytowie* – *Bieganowska: Jako ya szamoszodma z domu Sezythow nye sychala do Gosdu w dom Jakubow, Wyonczenthow (!) y Pyotrow 1479 Czer s. LXXXVI; S(z)łapy* – *Slapi ... in causa nobilium Nicolai, Iacobi et Raphaelis dicti Slapi, tenentiariorum de Barthoschow 1458 AGZ XV 4318; Śmiotanki* – *Apud nobiles Stanislaum et Iwan Smyothanki, fratres germanos 1499 AGZ XV 2932 (por. Hany Smyothanka de Łodzina 1443 AGZ XI 1720, Nobilis Syenko Smyothanka, frater Hanczonis de Łodzyna 1455 AGZ XI 3251); Tarłowie/Tarły* – *Tarlowye ... super dominos Tarli videlicet Johannem, canonicum Sandomiriensem et Andream, fratres germanos 1468 AGZ XV, VI, Nobiles Andreas et Stanislaus Tarlowye, fratres germani 1472 AGZ XV 1036; Trynkowie* – *Contra nobiles ... Johannem, Petrum, Albertum et Nicolaum dictos Trincovie ... de Banthkovicze et Radvanovicze heredes 1498 Ku 379, Bona nobilium Petri, Alberti, Nicolai dictorum Trinkovye in Banthkovicze 1498 Ku 441; Trzaski* – *(Vadium) inter Bonyczamy de Smirdzgrochi ab una et Trzaski, advocat(os) de Coszlowo ab altera partibus 1456 ZHer 143, (Vadium) inter ... Kulasche ... armorum Bvyny ab una et Trzasky eundem armorum Trzasky parte ex altera 1463 ZHer 227; Tucznowie* – *Mydlowyecz, villa ... cuius haeredes ... Stephanus, Petrus et Joannes dicti Tucznowye, omnes de armis Ostoya 1470–1480 DłBen I s. 384; Uchaczowie/Uchacze* – *Generosi domini Nicolai Vchacz de Dobyesshyn et Iohannes Vchacz, germani ... fati domini Nicolaus et Iohannis Vchaczowie 1489 Gol 1008; Nobilium Nicolai et Iohannis Wchacze de Brzostek 1482 Gol 916; Urzykowie* – *Nicolaus et Stanislaus, fratres germani iduisi dicti Vhrzykowye 1490 Gol 1023 (por. Nobili Nicolao Orzyk de Zagorze 1483 Gol 936; Iohannes Orzyk scultetus de Zagorze 1467 Gol 621); Wilczkowie* – *Nobiles Iohannes et Derslaus Wylczkovye de Boczow, heredes de Lubyenye, fratres germani indivisi 1479 AGZ XIX 191, Presentibus magnificis, generosis et nobilibus ... Iohanne et Derslao Wilczkowye de Boczow 1478 AGZ XIX 173; Wnuczkowie/Wnuczki* – *De manibus generosorum Nicolai, Petri et Stiborii, de Pyathnyczany heredum ... Wnuczkowye ... Wnuczkones 1467 AGZ XV 397, Generosus dominus Nicolaus Wnuczek de Pyanthnyczany, in Scala capitaneus, tenetur debiti quinquaginta marcas nobilibus Petro et Andrea Wnuczkom, fratribus suis germanis 1470 AGZ XV 725; Wolki* – *C. rex bona Domaradzycze, districtus Sandomiriensis ... Jacobi et Petri, Volky ditorum, Johannis et Stanislai Luthek, Paulo Sborzensky donat 1474 Matr I 1217; Wyrwały* – *Bona ... Nicolai, Stanislai et Pauli Wyrvaly de Kyelbowo 1497 Matr II 816; Zawady* – *Namoyowka Parva, villa ... cuius proprietates et dominium ad haeredes Petrum et Nicolaum Zawady, nobiles de armis Stary Konyow pertinet 1470–1480 DłBen I s. 562; Żebrowie/Rzebrowie* – *Msczyschek Zebro ducet (!) testes de tribus clenodis item de ipsius clenodio Petrus et Stanislaus, germani de terra Wysznienski Zebrowye 1459 ZHer 161, Iohannes Zebro, Clemens Zebro de clenodio Polkoze ambo 1486 ZHer 659; Żelazkowie* – *Nobilibus Martino et Iohanni Zelaskowye, fratribus germanis indivisis, heredibus de Cuthkors 1490 AGZ XV 4408.*

Objmowanie wspólnym nazwiskiem odmiennym generacji (braci) wśród szlachty

Objmowanie wspólnym nazwiskiem odmiennym generacji, tj. braci i sióstr poświadczane jest od 2 p XIV w. Nazwisko obejmujące dwóch lub więcej braci występowało w liczbie mnogiej. W wielu zapiskach to, że wymienieni z imion mężczyźni są braćmi rodzonymi (*fratres germanos*), stwierdzone jest wprost w tekście. Gdy brak takich określeń w dokumencie, istniała możliwość, że nazwisko w liczbie mnogiej obejmowało także ojca. Przy niektórych nazwiskach odmiennych występujących w liczbie mnogiej brak imion. Nazwiska te mogły odnosić się do całej rodziny (rodu).

Zapisy źródłowe – 2 p XIV w.

Zapisy nazwisk odmiennych w liczbie mnogiej poprzedzone imionami, odnoszące się do całej generacji (bracia)

Stosze – Presentibus honorabilibus viris, dominis ... *Raumvoldo, Heydenrico et Peczone*, fratribus dictis *Sthosche* 1354 CdSil II 57; *Borkowie* – Quidam nobiles Pomerani qui dicuntur *Borcowye* XV (1333–1384) Czarn s. 683, A nobilibus Pomerania vocitatis *Borkowye* (1455–1480; sub a. 1378) DłOp XII s.378.

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

Zapisy nazwisk odmiennych w liczbie mnogiej poprzedzone imionami, odnoszące się do całej generacji (bracia)

Czuryłowie//Czuryły – Generosi *Iohannes et Andreas Czurilowye*, heredes de Stoyan(i)cze 1446 AGZ XIII 2777, Cum *Iohanne et Andrea Czurily* de Stoyanicze 1446 AGZ XIII 2760; *Niemsty* – De clenodio Iastrzambczy *Andream, Stanislaum Nempsty* de Scronow 1415 Inscr 281.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Zapisy nazwisk odmiennych w liczbie mnogiej nie poprzedzone imionami, odnoszące się do całej rodziny (rodu)

Paszkwie – *Paszkowye* 1452 Tym s. 332; *C(z)edrowie* – Mala Wyesz ... cuius haeredes *Cedrowie* de armis Griffonum 1470–1480 DłBen II s. 328; *Jaki* – Inter nobiles *Jaky* de armis Dambrowy ex una et Myeczykowskye et Macuthy de armis Buynowye partibus ab altera 1475 ZHer 469 (por. *Adam dictus Jacca*, heres de Swider 1413 Czer 234, *Johannes Jacca* de Swider 1455 Tym s. 321).

Zapisy nazwisk odmiennych w liczbie mnogiej poprzedzone imionami, odnoszące się do całej generacji (bracia)

Borszowie – Drzewcza, villa ... cuius haeredes *Borszowye Stanislaus et Vincentius* de armis Accipitrum et Nalancz 1470–1480 DłBen III s. 257; *Broniszowie* – *Stanislaum et Johannem* de Czyschow dictos *Bronyschowye* 1494 Matr II 409; *Chwałowie* – Nobiles *Nicolaum et Petrum Chwalowye*, heredes de Pelnathycze et Rolow, fratres germanos ... procurator *Chwalow* (gen. pl.) 1500 AGZ XIX 655; *Fredrowie* – Presentibus *Hyndrich et Iohanne Fredrowye* de Pleschovicze 1476 AGZ XVIII, LXXI; *Gosze* – *Johannes et Albertus Gossye* armorum Bvyny 1465 ZHer 254; Inter *Gossye, Kulesche et Pansche* armorum Bvyny ab una et Trzasky ... parte ex altera 1463 ZHer 227; *Grzegorzowie* – Bona ... *Petri, Andreae Grzegorzowye* de Ostrow 1497 Matr II 863; *Halkowie* – Nobiles *Stanislaus et Petrus*, fratres germani dicti *Halkowye* 1498 AGZ XV 4465; *Kajowie* – *Cayones* ... Nobilis *Michael Kay* de Zelechow ... et *Stanislaus Kay* de Drewlani,

fratres germani (bracia rodzeni) 1455 AGZ XIV 3284, *Kayones ... ex parte nobil(i) Michaelis et Stanislai Kay de Zelechow et Hedugi sorore eorum* 1455 AGZ XIV 3465, *Per nobiles Iohannem et Paulum Cayowye de Drewlany* 1491 ACL II 395; *Kalenikowie//Kalenicy – Presentibus generosis et nobilibus dominis ... Martino et Iacobo Calennykowye* 1468 AGZ XV, CCL, *Calennyczy ... in manus nobilis Martini et Iacobi Calennykom* 1472 AGZ XV 1110; *Kluszowie – Nobilis Nicolaus et Paulus dicti Clussowye de Vysznyani, fratres germani (bracia rodzeni)* 1456 AGZ XIV 3574, *Konce – Bona ... Stanislai et Iohannis de Minori Dzektarzow germanorum dicti Concze* 1498 Matr II 1234; *Koszkowie – Apud Coszkowye Nicolaum (et) Martinum de Kochanow* 1471 PrF I s. 214; *Kościeszce – Coszyczschye: Albertus et Barthossius* 1463 ZHer 222; *Mikulcy – Bona nobilium ... Davidis et Stephani Mykulczy de Lunyew ... in districtu Plocensi* (1497) Ku 9; *Orlikowie – Presentibus ... nobilibus ... Nicolao et Derslao dictis Orlikowye de Laziska* 1485 CdUC III 274 s. 121; *Panac(z)owie – Nicolaus et Michael, fratres (bracia) Panaczowe* 1457 AGZ XI 3346; *Pielgrzymowie – Magna Kazimirza, villa ... cuius haeredes Stanislus et Sbigneus, nobiles de domo Nabra seu Pielgrzymowye* 1470–1480 DłBen II s. 143; *Pietuchowie – Dzyadussycze, villa ... cuius haeredes duo fratres germani (bracia rodzeni) Petrus et Iacobus dicti Pyethuchowye, nobiles de armis Gyelytha* 1470–1480 Dłen I s.131; *Salomonowie – Petrus et Imramus Salomonowye de Cracouia* 1470 Hel II 3999; *Spyszowie – Nobiles Iacobus et Petrus Spyszowye, fratres germani (bracia rodzeni) de Boyanycze* 1490 AGZ XIX 2171; *Stachyrki – Villam Koprzywyanka Mathias ... abbas (de Calvo Monte) cambivit cum nobilibus Stanislao et Iacobo fratribus (bracia) de Koprzywyanka, dictis Stachyrky, dando eis villam ... Wylanycze (!)* 1470–1480 DłBen III s. 235; *Wietrzychowcie – Nicolai et Joannis Wietzichowye de Pilchowicze* 1474 Matr I 1223; *Wojszykones (łac) – Zmigrod Antiqua, villa ...cuius haeredes ... Johannes atque Creslaus de Woycza, dicti Wojszykones, de armis Powala* 1470–1480 DłBen I s. 484; *Zdzieszkowie – Nobiles Nicolaus, Clemens, Jacussius, Johannes ... olim filii Sdeskonis ... heredes de Trzenik ... heredum de Trzenik dictorum Sdsszkwye* 1451 LKP s. 46.

Przejmowanie nazwiska męża przez żonę wśród szlachty

Nazwiska żon zakończone sufiksem *-ska*

Jak powiedziano wyżej, nazwiska żon zakończone sufiksem *-ska* powstawały drogą zmiany paradygmatu fleksyjnego (typu odmiany) nazwiska męskiego na *-ski* na paradygmat żeński, co sygnalizowało płęć żeńską nazywanej nim osoby. Forma żeńska na *-ska* nie zawierała dodatkowych informacji o statusie matrymonialnym jej nosicielki. Mogła oznaczać zarówno żonę, jak i córkę. O tym, czy dane nazwisko zostało przejęte od męża przez żonę, można wnioskować tylko na podstawie kontekstu stwierdzającego wprost, że nazwisko na *-ska* odnosiło się do żony (łac. *uxor, consors*) lub wdowy (łac. *vidua, relicta*). W dokumentach wymieniane było często nazwisko męża zakończone sufiksem *-ski*, które przejęła żona lub wdowa, albo odpowiednie odmiejscowe wyrażenie przyimkowe określające męża. Nazwiska na *-ska* sygnalizowały przynależność społeczną ich nosicielek do stanu szlacheckiego, podobnie, jak męskie nazwiska na *-ski*, o czym była już mowa.

2 p XIV w.

Nazwiska kobiet na *-ska* poświadczane są kilkoma zapisami w 2 p XIV, aczkolwiek jedynie w pięciu zapisach kontekst jednoznacznie określa nosicielki nazwisk na *-ska* jako żony lub wdowy. Zwracają uwagę określenia żon, w których występuje forma na *-owa* utworzona od imienia męża i wspólne z mężem nazwisko odmiejscowe w formie żeńskiej na *-ska*: *Świętopelkowa Łac(s)ka, Jaszkowa Nagrodowska, Paszkowa Tu-*

lec(s)ka. Imiona kobiet wówczas nie występują. Kobietę identyfikowało też samo nazwisko na *-ska*, bez imienia, np. *Jarochowska*, *Łekieńska* lub imię żeńskie i nazwisko na *-ska*, np. *Anna Kruchowska*, *Ochna Księska*.

Zapisy źródłowe – 2 p XIV w.

Jarochowska – Domina *Jarochowska*, relictā (wdowa) (Janussi de Jarochowo) 1398 Łęcz I 5477, Testes ... *Janusii Jarochowski* 1392 Łęcz II 4107; *Kruchowska* – Nobilis *Anna Kruchowska*, relictā nobilis *Iacobi Kruchowski* 1397 Bob 270; *Księska* – Domine *Ochne Ksanskey* (dat.) 1398 Lek II 1174, In domina *Ochna*, conthorali (żona) *Vincencii de Kssansz* 1391 Lek II 1427, *Vincencius Czrensky* (leg. *Księski*) 1394 Lek II 1603; *Łęc(s)ka* – *Swenthopelkowa Lanczka* 1398 Łęcz I 5644; *Łekieńska* – Super dominam *Lakenska* (!), olim uxorem (żona) *Nicolai* 1399 Lek I 3104, *Nicolay Lekinszky* 1397 Lek I 2447; *Nagrodowska* – Super *Jaszczowa Nagrodowska*, conthorali (!) *Petri Czeszemir* in *Oborniki* 1388 Lek I 199; *Pieńkowska* – *Agnethis Pencowska* olim *Martini* ... in *Mencowo* 1390 Lek II 18, *Martinus Barszi Penkowski* 1414 RWlkp I; *Tulec(s)ka* – *Causa Paszkowey Thuleczsky* ... in *Thulcze* 1399 Lek I 2903, Super *Paskone Tuleczski* 1389 Lek I 637.

1 p XV w.

Tradycja przechodzenia odmiejscowego nazwiska męża na *-ski* na żonę w 1 i 2 p XV w. jest udokumentowana bogato. Jak wiemy, towarzyszyła temu zjawisku zmiana końcówki fleksyjnej *-i* na *-a*, będąca sygnałem zmiany płci nosiciela nazwiska. Przejęte w ten sposób od męża nazwisko na *-ska* mogło w omawianym okresie identyfikować kobietę samodzielnie, bez imienia, np. *Bahawska*, *Biernaszowska*, *Gorzewska*, *Poniec(s)ka*, *Radwankowska*. Nazwiskom mogły też towarzyszyć imiona kobiet, np. *Katarzyna Jabłkowska*, *Anna Orzewska*, *Elżbieta Pękoszowska*, *Barbara Skorczowska*. Wreszcie określano mężatki formą na *-owa* utworzoną od imienia męża oraz nazwiskiem odmiejscowym na *-ska*, np. *Dzierżkowa Chęcińska*, *Januszewa Gorzewska*, *Baryczkowa Kukulnińska* (tu forma na *-owa* utworzona została od przydomka męża *Baryczka*, por. SSNO), *Domaratowa Mościc(s)ka* (żona mieszczanina). W tym ostatnim wypadku użyto też imienia kobiety.

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

Chycińska – Erga *Dzierszczowa Chiczinska* 1406 Piek 1095, *Derszko Chyczynsky* 1399 Lek II 2292; *Gorzewska* – *Gorzewska* ... generosa domina conthoralis nobilis *Janussi de Gorzewo* 1426 RWlkp I 1235, U paney *Janusschewey Gorzewskey* 1430 RWlkp I 1347, *Janusius Gorzewsky* 1418 RWlkp I 1013); *Kryrska* – Generosa *Margaretha de Milczycze Cr<yr>ska* 1442 AGZ XIII 1631, Nobili *Dobeslao Kr<yr>ski* et generose *Margarethe*, uxori sue 1442 AGZ XIII 1615; *Orzewska* – Contra *Annam Orzewska* 1438 AGZ XIII 913, Nobilem *Annam*, consortem *Syenkonem de Orzewicze* 1438 AGZ XIII 925, Contra *Syenkonem Orzewski* 1437 AGZ XIII 761); *Pękoszowska* – Contra nobil(em) ... *Elyzabeth Pankoschowska* 1447 AGZ XI 320, Generose *Elizabeth*, relictē ... domine *Iohannis Pankoschowski* 1452 AGZ XI 3085; *Pletenic(s)ka* – Nobilis *Fedka Pletheniczszka* 1443 AGZ XIV 622, Generosam *Fyethkam*, relictam ... *Iwaschkonis de Plethenycze* 1443 AGZ XIV 644, Nobilem *Vaszkonem Plyetenyczky*, heredem de *Plyetenycze* 1499 AGZ XV 2936); *Poniec(s)ka* – *Ponyeczka* ... honesta *Katherina*, relictā olim *Johannis Ponyeczsky* 1446 ARP I 307; *Pstroska* – Nobilis *Katherina*, relictā olim *Pstroszky* ... domina *Pstroska* 1426 AGZ XI 191; *Radwankowska* – *Radwankowska* ... nobiles *Annam*, relictam olim nobilis *Pauli Radwankowsky* 1445 RWlkp I 1618; *Skorczowska* – Domina *Barbara Skorczowska* 1443 AGZ XI 1768, *Nicolaus Skorczowski* una cum domina *Barbara*, sua consorte 1443 AGZ XI 1753.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Bahawska – Domine *Bahawska* 1455 AGZ XIV 3256, Generose Offka ... consorti generosi *Iohannis Bahawski* 1454 AGZ XIV 3822; *Biernaszowska* – Generosa Katherina, relicta olim generosi *Nicolai Byernaschowszky* ... eiusdem domine *Byernasowszkye* 1492 AGZ XVI 3499; *Czarnoc(s)ka* – Adversus nobilem *Elizabeth Czarnoczka* 1483 AGZ XVI 1612, Elizabeth, relicta olim *Nicolai Czarnoczky* 1491 AGZ XVI 3492; *Gbelska* – In causa Margarethe de Gniazdowycze, consortis *Nicolai Gbelsky* ... per ipsam *Margaretham Gbelska* 1487 Hel II 4319; *Jablkowska* – Nobilem Katherinam de Myleschyno, consortem bonae memoriae nobilis *Iohannis Iablkowski* ... Katherina *Iablkowska* 1498 Bob 241; *Kolanowska* – Nobili *Katherine Kolanowszka* 1498 AGZ XVI 2476, Generosa Katherina, uxor domini *Johannis Kolanowszky* 1492 AGZ XVI 2052; *Kukulińska* – Nobilis *Baryczkowa Kukulynska* 1497 Bob 456; *Łaszczynska* – In causa nobilis domine *Barbare Łaszczynska*, relicte olim *Johannis Łaszczynsky* 1498 AC II 1524; *Łyczkowska* – Generosa *Margaretha Liczkowska* alias filia olim nobilis *Nicolai Iabloniewski*, consors nobilis *Petri Liczkowski* 1470 AGZ XII 3496; *Mielsztyńska* – Generosa domina *Anna Myelstinska* (relicta olim *Johannis de Melstin*) 1471 Hel II 4068, *Johannes Myelstinski* 1424 Krzyz, 427; *Mościc(s)ka* – Honesta *Dorothea Domarathowa Moscizcka* 1469 ARP I 1131; *Mrowińska* – *Agnes Mrovynska*, consors olim nobilis *Dobrogosti Mrovynsky* 1497 Bob 310; *Opaleńska* – Domina *Hedvigis Opalenska* de Gossicze 1470–80 DBen II 206, Gossycze, villa ... cuius proprietatis spectat ad dominam *Hedvigim de Thanczyn*, consortem domini *Petri Opalensky* 1470–80 DBen II, 205, *Tęczyńska* – Generose domine *Barbare Thanczynska*, palatinisse Cracoviensis 1454 Prand 474, *Barbaram*, domini *Tanczynsky* coniugem 1462 Prand 495; *Żyrawska* – Magnifice *Anne Zyrawska*, castellane Premisliensi 1496 AGZ XIX 3020, Generos(o) et nobil(i) domin(o) *Dobeslao Zyrawsky*, castellano Premisliensi 1452 AGZ VII 53.

Przejmowanie przez żony odapelatywnych nazwisk mężów wśród szlachty

Nazwiska żon – szlachcianek zakończone na *-owa*, *-ina*

Od nazwisk odapelatywnych noszonych przez szlachciców, tworzono nazwiska żon za pomocą sufiksacji, czyli dodania do nich sufiksów *-owa*, *-ina*, wyjątkowo *-ka*, *-ica*, *-icha*.

Regułę dodania żeńskich sufiksu *-owa* lub *-ina* do rzeczownikowego nazwiska męża, wytycza spółgłoskowe lub samogłoskowe jego zakończenie: sufiks *-owa* dołączano do nazw o zakończeniu spółgłoskowym, np. *Słysz-owa* < *Słysz*, sufiks *-ina/-yna* do nazw o wygłosie samogłoskowym (najczęściej *-a*), np. *Białusz-yna* < *Białucha*. Odstępstwa od powyższej zasady morfologicznej do końca XV w. zdarzały się rzadko (por. Skulina 1988, 247 i n.). Sufiksy te, wywodzące się z przymiotników dzierżawczych, informowały o przynależności jednej osoby do drugiej, oznaczały one relację ‘jest/była żoną’, ‘przynależy/przynależała do męża’. W czasach historycznych mogły też mieć znaczenie ‘jest/była córką’. Występowało ono jednak rzadko.

Nazwy kobiet na *-owa*, *-ina* pojawiły się w polskim systemie antroponomicznym w 2 p XII w., reprezentowane dwoma zapisami: *Czerniechowa* – *Cernechoua* XII p. post. LfLub, 573 i łacińską formą *Vlostonissa* (odpowiednik polskiej niepoświadczonej formy *Włostowa*) 1193 KŚI 70 (Skulina 1988, 246 i n.). Pierwszy zapis pochodzi z dokumentu klasztorne, w którym wymienione są siostry zakonne. Sugeruje to, że nazwa żeńska *Czerniechowa* odnosiła się do kobiety niezamężnej, czyli do córki, a nie do żony. Drugi zapis, jako forma łacińska, nie stanowi dostatecznie wiarygodnego dowodu na istnienie w tym czasie formy polskiej na *-owa*. Podobnie trzy dalsze cytowane przez autora nazwy z 2 p XIII wieku: *Kylianowa*, *Stephanissa*, *Zu-*

lislawissa (zapisane w LMP, tj. w dokumencie klasztornym z r. 1265) nie są zapewne nazwami żon. Jedyne zniekształcony zapis *Bodzęcina* ze Śląska (SSNO – Apud dominam *Bozcacinam* 1277 CdSil IV,135) mógłby wchodzić w rachubę.

Należy uznać, że formy odmężowskie na *-owa*, *-ina* poświadczane są dopiero w 2 p XIV i to od razu 50-ciomą zapisami. Były one tworzone od imion i nazwisk w proporcjach pół na pół.

Z podanego niżej materiału źródłowego wynika, że nosicielkami tych nazwisk były często mieszcanki, których nazwiska omówiono oddzielnie. Sporo jest jednak także szlacheckich nazwisk żon na *-owa*, *-ina*, których przykłady ograniczone w zasadzie do niewątpliwych nazwisk odmężowskich (co jest poświadczane w kontekście), podajemy niżej.

Nie zawsze można ustalić status społeczny nosicielek tego typu nazwisk w sposób pewny ze względu na brak danych w tekście dokumentu. Zapisy wątpliwe pod względem przynależności nosicielki do szlachty umieszczono wśród odmężowskich nazwisk mieszczanek zakończonych na *-owa*, *-ina*.

Polskie objaśnienia określeń łacińskich w zapisach źródłowych pomagają w śledzeniu zjawisk.

2 p XIV w.

Jak powiedziano wyżej, w 2 p XIV w. nosicielkami odapelatywnych nazwisk odmężowskich zakończonych sufiksami *-owa*, *-ina* były w większości mieszcanki. Szlacheckich nosicielek nazwisk tego typu było znacznie mniej. Niżej zamieszczono te nieliczne zresztą nazwiska żon i wdów, których przejęcie od męża poświadczane jest w kontekście dokumentu, a jego imię i nazwisko figurowało w dokumencie. Zapisy pochodzą z Wielkopolski i Łęczyckiego.

Dla identyfikacji kobiet wystarczała niekiedy sama nazwa odmężowska na *-owa*, *-ina*, np. *Szewcowa*. Niekiedy zaś wymieniano wraz z formą na *-owa*, *-ina* również imiona kobiet, np. *Pachna Rozworzyna*. Ta kobieta nazwana jest też w dokumencie *Pachna Rozwory* (za pomocą formy gramatycznej genetywu).

Zwracają uwagę podwójne formy odmężowskie utworzone od imienia i nazwiska męża: *Mikołajowa Siekirczyna*, *Szczepanowa Łodzina*, użyte bez imion kobiet.

Zapisy źródłowe – 2 p XIV w.

Baranek mąż > *Barankowa* żona – Domina olim *Derzsconis Barancowa* de Gorca 1400 Lek II 987, *Dirszo Baranek* de Gorka 1392 Lek II 150; *Szczepanowa Łodzina* (< im. Szczepan i n. odap. Łodzina) – Cum domina *Szczepanowa Łodzina* 1399 Lek I 2871, Dominam *Łodzinam* Stephani de Parvo Srzoczko 1398 Lek II 2204, *Stephanus Łodza Srocwski* 1400 Piek 66; *Obrazek* mąż > *Obrazkowa* żona – Domina *Obraskowa* ... in ejus virum *Obrasek* 1392 Łęcz II 4292, Per *Nicolaum dictum Obrazek*, heredem (właściciel ziemski) ... in Visoka 1393 Łęcz I 2924; *Rozwora* mąż > *Rozworzyna* żona – *Pribislaus Rozvora*, heres (właściciel ziemski) de Vargau 1397 Łęcz I 4037, *Pachna Rozworzina* 1389 Łęcz I 1371, Domina *Pachna Rozwore* 1392 Łęcz I 2561; *Mikołajowa Siekirczyna* (< im. Mikołaj i n. odap. Siekirka) – *Micolayowa Szekirczina* 1398 RWlkp I 383, *Szeliga* mąż > *Szeliżyna* żona – Relicta (wdowa) *Johannis dicti (!) Szeliszina* 1398 Łęcz II 5701, Relicta *Johannis* condam *dicti Szeliga* 1398 Łęcz II 5734; *Szewcowa* – Domina *Sewczoua* de Kaszeuo 1394 Łęcz I 3384 (por. Cum *Stanislao Seuecz* ... hered(e) (właściciel ziemski) de Caszeuo 1387 Łęcz I 587).

1 p XV w.

Zapisy nazwisk odmeżowskich szlachcianek zakończonych na *-owa*, *-ina* nie były liczne w 1 p XV w. Na przynależność do szlachty wskazywały łacińskie tytuły charakterystyczne dla szlachty użyte w tekście w odniesieniu do nosicielki nazwiska lub jej męża (*nobilis*, *heres* 'właściciel ziemski) lub funkcja pełniona przez męża (np. Jan *Cielątko*, starosta grodzieński).

Zapisy nazwisk pochodzą z Małopolski, Mazowsza i kresów południowych.

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

Cielątko mąż > *Cielątkowa* wdowa – Contra *Annam Czelanthcoua* de Biescovicze 1446 AGZ XIII 2898, *Anna*, relict (wdowa) *Czelanthconis* 1445 AGZ XIII 2523; *Iohannem Czelanthko*, capitaneum Grodecensem 1446 AGZ XIV 1851; *Ćwikła* mąż > *Ćwiklina/Ćwikłowa* żona – *Dorothea*, consors (żona) domini *Czwicze* 1448 AGZ XIII 3686, *Nobilis Dorothea Czwiclina* de Myezinicze 1447 AGZ XIII 3353; *Nobilis Dorothea Czywkowa* (! pro *Czywkłowa*) 1450 AGZ XIII 4138; *Dolega* mąż > *Doleżyna* żona (< n. odap. *Dolega*) – Contra dominam *Dolenzina*, heredem de Galemino 1409 Płoń 1287, *Nobilis ... domina Katusa*, heres de Galemino, contoralis (żona) *Dolandze* 1409 Płoń 1225; *Goworek* mąż > *Goworkowa* żona (< n. odap. *Goworek*) – *Dorothea Goworkowa ... cum generosa domina Dorothea*, uxore (żona) strenui *Goworkonis*, subdapiferi Lubeliensis (!) 1443 AGZ XII 1137; *Powala* mąż > *Powalina* wdowa – Apud generosam *Katherinam relictam* (wdowa) *Iwonis Powala ... predictam dominam Katherinam*, relictam *Powalina* 1430 Hel II 2323; *Rozumek* mąż > *Rozumkowa* wdowa – *Anna Rosumkowa ... virtuosa Anna olim Rosumkonis* de Petrilow 1437 AGZ XII 136, *Nobilis Anna*, relict (wdowa) olim *nobilis Iohannis dicti Rosumek* de Clecchow 1437 AGZ XII 160; *Strzeczon* mąż > *Strzeczonowa* żona (n. odap. *Strzeczon*) – *Strzeczonowa ... nobili Katherine uxori Nicolao* (!) *Strzeczon* 1449 AGZ XIII 4000; *Szczenię* mąż > *Szczenięcina* żona – Pro domina *Szczenyanczina ... prefata domina Szczenyanczina* super ipsum egit dicens, quod domino *Szczenyanczu*, meo viro pro bonis tenebatur mobilibus et immobilibus 1436 Zakr II 2001; *Wirzba* mąż > *Wirzbina* żona – *Nobilis Iohannes alias Vyrzba*, heredis (właściciel ziemski) de Belchowka ... ad citationem matris ipsius olim *Anne* de Pakoschowka *dicte Vyrzbyna* 1483 AGZ XVIII 3115.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Bal mąż > *Balowa* żona – *Balyowa ... nobilem Zophiam* de Prochnik, <consortem> (żona) *nobilis Nicolai Bal* de Nowotanyecz 1483 AGZ XVIII 1772; *Białucha* mąż > *Białuszyna* wdowa – Magnifica domina *Katherina*, olim (niegdyś) castellanissa Cracouiensis *Byaluschina* 1456 Hel II 3575, *Katherina*, relict (wdowa) olim magnifici domini *Nicolai Byalucha* de Michalow, castellani Cracouiensis 1462 Hel II 3683; *Bobola* mąż > *Bobolina* żona (n. odap. *Bobola*) – Nobilem *Hel(enam) Bobolina* de Thywnya 1466 AGZ XIII 6918, Contra nobilem *Helenam*, consortem (żona) *Iohannis Bobola* de Thywnya 1466 AGZ XIII 6917; *Bylina* mąż > *Bylina* wdowa – *Nobilis Katherine Bylynyna* de Rzepnow 1495 ACL II 1459, Generose domine *Katherene* (!), vidue (wdowa), consorte olim (żona niegdyś) nobili domini *Andree Bylyne* de Rzepnow 1466 AGZ XV 275; *Czyran* mąż > *Czyranowa* żona – *Nobilis Katherine*, relicte (wdowa) olim *Joannis Czyran* 1463 AGZ XIII 5180, *Nobilis domina Katherine Cziranowa* 1485 ACL I 1258; *Gadzala* mąż > *Gadzalina* żona – Contra nobilem *Nastasiam alias Gadzalyna* 1475 AGZ XII 4155, Super nobil(em) ... *Anastasiam*, consortem (żona) *nobilis Benedicti Gadzala* 1486 AGZ XIX 1386; *Garnisz* mąż > *Garniszowa* żona – *Nobilis Dorothea Garnyszowa* de Borthathin ... terminum attemptavit primum super nobilem *Garnysch*, ibidem de Borthathin 1472 AGZ XVII 784, *Nobilis Iohannes Garnysch*, tenutarius de Bortatin 1466 AGZ XIII 6022; *Gronostaj* mąż > *Gronostajowa* żona – Generosa *Katherina Gronostajowa* 1477 AGZ XVI 1208, *Nobilis Katherine*, consors (żona) *nobilis Nicolai Gronostaj* de Rudolowycze 1481 AGZ XVI 1462; *Holubiej* mąż > *Holubiejowa* żona – Generosa *Duschka Holubyeowa*, Armena 1456 AGZ

XIX 2743; Duschka, conthoralis *Holubyey* de Laschky 1442 AGZ XIV 467; *Kielb* mąż > *Kielbowa* żona – Chodya de Dobra, relicta olim *Kyelb* ... *Kyelbowa* 1483 AGZ XVI 1603, Nobilis ... here(s) de Dobra ... *Andrey Kyelb* 1469 AGZ XVI 614; *Korytko* mąż > *Korytkowa* żona – Nobili domine *Dorothee Corythkowa* 1489 ACL II 2128, Nobilis *Dorothea*, relicta olim *Stanislai Corithko* 1488 ACL I 2165, Ipsa domina *Anna Corythkowa* tota bona Brzeszany post mortem mariti sui olim *Iohannis Corythko* ... tenet 1491 ACL II 624; *Korzeń* mąż > *Korzeniowa* żona – Primogenitus *Andreas, Mathiae dicti Korzen* et *Margarethae* ciniu[iu]m de Golkowycze Cracoviensis diocesis ... mulier *Margaretha Korzenyowa* de Golkowycze 1475 DiOp I s. 335; *Kurosz* mąż > *Kuroszowa* żona – Nobilis *Margaretha Curoschoua* de Sarnek ... a viro suo olim nobili *Nicolao Curosch* de Sarnek 1472 AGZ XII 3547; *Lakwa* (*Łakwa*) mąż > *Lakwina* (*Łakwina*) żona – Nobilis *Iohannes Laqua* de Crzywca 1449 AGZ XIII 3893, *Agnetham Lakvina* de Krywca 1460 AGZ XIII 4500, *Makosiej* mąż > *Makosiejowa* żona – Eva, consors nobilis *Iohannes Makoszey* de Posadow 1482 AGZ XIX 1999, *Ewa Makoszeyowa* 1488 AGZ XIX 2063; *Marzec* mąż > *Marcowa* żona – Generosa *Anna Marczowa*, heres de Czeszky ... pro nobili Anna, consorte nobilis *Marzecz* 1489 AGZ XVIII 1892; *Mężyk* mąż > *Mężykonissa* (łac.) żona – Nobilis matronae *Catherinae* ... *Mazykonyssze*, consortis *Joannis Manzik* de Dambrowa ... nobilis de domo et familia Flammarum ... cum prefata matrona *Mazykonissa* 1470–1480 DiBen I s. 514; *Nabrzechowa* – Nobilis *Iohannes Schach* de Nostrzecz recognovit, quia sibi nobilis *Katherina Nabrzuchowa* ... satisfecit pro bonis, que habuit in Dambrowka 1486 AGZ XVI 1735; *Odrowąż* mąż > *Odrowążowa* żona (< n. odp. *Odrowąż*) – Magnificam *Beatam Odrowazowa* de Thaczyn, palatinissam Russie 1493 AGZ XVII 2537, Per magnificum *Andream Odrowasz*, palatinum et capitaneum Russie 1482 AGZ XVIII 1719; *Rej* mąż > *Rejowa* żona – Nobilis *Barbara Reyowa*, relicta olim nobilis *Nicolai Rey* de Thopolia 1499 Kniaz 137; *Roża* mąż > *Rożyna* żona – Protestacio *Rozyney*. Nobilis *Barbara*, consors *Nicolai Roza* de Gorky 1474 AGZ XVIII 592; *Skarbek* mąż > *Skarbkowa* żona – *Skarbkowa* ... generosa ... consors generosi domini *Skarbek* 1474 AGZ XV 3692; *Słoczyło* mąż > *Słoczylowa* żona – *Anna Sloczilowa* ... Nobilis *Anna* de Sukow, olim consors *Nicolai Sloczilo* 1470 AGZ XII 3470; *Strumiło* mąż > *Strumiłowa* żona – Generose *Elisabeth* de Podosszyc (dat.), relicte olim *Georgii Strumylo*, castellani Leopoliensis ... *Elizabet Strumylowa* 1497 AGZ IX 116; *Wnuczek* mąż > *Wnuczkowa* żona – Generose *Katherina Wnuczkoua*, tenutrici de Byenkova Vysznya, relicte olim nobilis *Petri Wnuczek* 1491 AGZ XVIII 2201, Generos(am) ... *Annam Wnuczkowa*, relictam olim generosi *Nicolai Wnuczek* 1494 AGZ XV 2424.

Przejmowanie przez żonę odmiennego nazwiska męża wśród szlachty – formy na *-owa*, *-ina* utworzone od nazwiska męża równego imieniu

Przejmowanie przez żonę odmiennego nazwiska męża wśród szlachty poświadczane jest w 2 p XV w. trzema zapisami, w których przed formą na *-owa* figurowało imię: *Katarzyna Kanimirowa*, *Katarzyna Kluszowa* i *Jadwiga Wojszykowa*. Jedynie zapis *Kluszowa* nie jest podbudowany nazwiskiem męża, który nie jest wymieniony w dokumencie. Nazwiska mężów dwóch pozostałych kobiet zostały wymienione.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Szczepan *Kanimir* mąż > *Katarzyna Kanimirowa* żona – Nobilis *Katherina*, consors (żona) nobilis *Stephany Canymyr* ... sibi *Katherine Canymirowa* 1496 AGZ XIX 2469; *Katarzyna Kluszowa* (żona *Mikołaja Klusza*): *Clusszowa* ... super nobilem *Katherinam Clusszowa* 1476 AGZ XV 3733; *Jan Wojszyk* mąż > *Jadwiga Wojszykowa* żona – *Heduigi Wojsykowa* 1497 AGZ XVI 2366, Nobilis *Hedwigis, uxor* (żona) domini *Iohannes Wojszyk* 1490 AGZ XVI 1979.

Odstępstwa od zwyczaju przejmowania nazwiska męża przez żonę wśród szlachty

Inne nazwisko żony niż męża

W zakresie przejmowania nazwiska męża przez żonę istniała pewna tolerancja. Poświadczona jest bowiem używanie przez kobiety, głównie wdowy, innego nazwiska, niż nazwisko obecnego męża oraz używanie dwóch nazwisk. Używanie przez kobietę innego nazwiska niż nazwisko aktualnego męża poświadczona jest w dokumentach historycznych w 2 p XV w. Są to najczęściej nazwiska z poprzedniego małżeństwa, ale mogły to być także ich nazwiska rodowe. Objasnienia podane w materiale źródłowym pomagają w śledzeniu tego zjawiska (por. Kaleta 1998).

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Bielawska – żona Nowomieskiego (nie notowana jako Nowomieska) – Hedvigi *Byelawska*, consorti (Martini Nowomyesky, iudicis Posnaniensis) 1473 Matr I 978; *Chelmska* – żona Wysockiego (nie notowana jako Wysocka) – Generos(am) domin(am) ... Agnetem *Chelmska*, consortem nobilis Iohannis Vysoczek 1452 AGZ XIV 2683; *Cieszbyeska* – żona Kamienieckiego (nie notowana jako Kamieniecka) – Super generosam Annam *Czeszybeska*, consortem generosi Iohannis Kamyenyeczky 1497 AGZ XIX 1482; *Domaslawsk/Domostlawsk* – żona Wybranowskiego (nie notowana jako Wybranowska) – Nobilis Anna *Domaslawsk*, consors nobilis Thomae Wybranowski 1498 Bob 605; *Godurowska* – żona Małyńskiego (nie notowana jako Małyńska) – Nobilis Hegvigis *Godurowska*, consors nobilis Nicolai Malynski 1498 Bob 596; *Grochowska* – żona Swoszowskiego (nie notowana jako Swoszowska) – Nobili Victore *Grochowska*, uxori nobilis Swoschowsky 1499 AGZ XVIII 2724; *Jarostawska* – żona Ramsza z Cieszęcina (nie notowana jako Ramszowa ani Cieszęcińska) – Super generosam Heduigim *Iarostawska* de Laszky, consortem Rampsch (leg. Ramsz) de Czessaczyn Magna 1462 AGZ XIII 4979; *Jastrzębowska* – żona Rusieckiego (nie notowana jako Rusiecka) – Nobilis Dorothea *Iastrzambowska*, consors nobilis Sandivogii Russyeczski 1498 Bob 463; *Kolaczowska* – żona Saspowskiego (nie notowana jako Saspowska) – Barbaram *Colaczowska* ... Nicolaus Saspowsky, tutor et procurator vxoris sue dicte Barbare 1494 Gol 1081; *Kościelec(s)ka* – żona Oporowskiego (nie notowana jako Oporowska) – Annam *Coszczyeczka*, consortem Andreae Opporowski 1493 Matr II 254; *Listeniec(s)ka* – żona Wysockiego (nie notowana jako Wysocka) – *Lysyenyeczka* ... nobilis Katherina, heres de Curzany, consors nobilis Nicolai Vysoczek, heredis de Lyssyenyecze 1485 AGZ XV 1801 (nie notowana też jako Kurzańska); *Lubaska* – żona Wargowskiego (nie notowana jako Wargowska) – Nobilis dominus Andreas Wargowsky, heres in Wargowo, volens uxori sue Katherine *Lubasska* ... condicionem facere meliorem 1498 AC II 1534; *Ludomska* – żona Zwanowskiego (nie notowana jako Zwanowska) – Domina *Lodomska* (leg. Ludomska), consors domini Martini Zwanowski 1402 KZPozn 845; *Poborowska* – żona Morawickiego (nie notowana jako Morawicka) – Martam, consortem Stanisłai Moraviczsky alias *Poborowska* 1473 Hel II 4117; *Rzeplińska* (nazwisko panięskie) – żona Dobraczyńskiego (nie notowana jako Dobraczyńska) – Nobilis Anna *Ryplynska* (leg. Rzeplinska), uxor Nicolai Dobraczynsky 1490 AGZ XIX 2152 (por. Anna, uxor nobilis Nicolai de Dobraczyn, filiae nobilis Iohannis de Rzeplin 1488 AGZ XIX 2082); *Skoraczewska* – żona Słupskiego (nie notowana jako Słupska) – Nobilis Zophia *Skoraczewska*, consors nobilis Danielis Słupski 1497 Bob 304; *Sulimowska* – żona Zawadziły (notowana prawdopodobnie jako Zawadziłowa) – Nobilis Dorothea *Sulymowska*, uxor nobilis Zawadzylo 1494 AGZ XIX 2335; *Paruszevska* – żona Kluczewskiego (nie notowana jako Kluczevska) – Nobilis Katherina *Paruschewska*, consors nobili Iohannis Kluczewski 1498 Bob 477; *Raszowska* – żona Wybranowskiego (nie notowana jako Wybranowska) – Nobil(em) Margaretham *Raszowska*, consortem nobilis Zawischy Wybranowski 1497 Bob 21; *Śmigielka* – żona Leszczyńskiego (nie notowana jako Leszczyńska) – Nobil(em) ... Margaretham *Smygelska*, consortem magnifici domini Raphaelis de Lyeschno, castellani Gneznensis 1500 AC II 1549 (por. Domini Raphaelis Leszczinsky, marsalci curiensis regietatis 1494 Kacz 8726).

Zmiana nazwiska w wypadku powtórnego małżeństwa

W wypadku powtórnego małżeństwa następować mogła zmiana nazwiska. Zwyczaj ten, poświadczony w 2 p XV w., jest dowodem na przejmowanie nazwiska męża przez żonę. Objaśnienia podane w materiale źródłowym pomagają w śledzeniu tego zjawiska.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Dawidowska – wdowa po Orfinowskim (nie notowana jako Orfinowska) – Nobilis Swanthochna *Dawidowska*, relictæ olim Nicolai Orphynowski 1454 AGZ XIV 3826; *Knyszyńska* – wdowa po Gwiazdowskim (nie notowana jako Gwiazdowska) – Nobilis Katherina *Knyschynska*, consors olim nobilis Gwiazdowski 1497 Bob 360, Nobilis Katherina, consors nobili Knyschynsky 1463 AGZ XV 3182); *Komorowska* – wdowa po Cienińskim (nie notowana jako Cienińska) – Nobilis Zuzanna *Komorowska*, relictæ olim Bronysch Czenynski 1497 Bob 484; *Lutogniewska* – wdowa po Bużeńskim (nie notowana jako Bużeńska) – Nobilis Katherina *Lyuthognyewska*, relictæ nobilis Thomae Buzenski ... in Lyuthognyew 1498 Bob 495; *Makowska* – wdowa po Fliszowskim (nie notowana jako Fliszowska) – Elisabeth *Makowska*, relictæ olim Flischowsky 1497 Matr II 903; *Starzyńska* – wdowa po Jaranowskim (nie notowana jako Jaranowska) – Catharinae (dat.) *Starzinska*, relictæ generosi Boguphal Jarzanowski 1490 Matr I 2137; *Żmigrodz(s)ka* – wdowa po Chodorowskim (nie notowana jako Chodorowska) – Super generosam Elizabeth, de Szmygrod tenutariam, relictam olim generosi Stanislai Chodorowsky ... ipsa domina *Szmygrocaska* 1469 AGZ VI 87.

Obejmowanie wspólnym nazwiskiem dalszych krewnych wśród szlachty

Obejmowanie wspólnym nazwiskiem odmiejscowym zakończonym sufiksem *-ski* (i jego odmianami) dalszych krewnych wśród szlachty

Posługiwanie się wspólnym nazwiskiem przez dalszych krewnych jest ważnym dowodem na istnienie nazwisk i świadczy o rozwoju nazwiska nie tylko w linii pionowej, poprzez dziedziczenie, ale także w linii poziomej, poprzez jego ekspansję na linie boczne rodziny. Dlatego istotne jest, że wśród osób noszących to samo nazwisko znajdują się dalsi krewni, a pierwsze zapisy to poświadczające pochodzą z 2 p XV w. Dalsi krewni pojawiający się w dokumentach historycznych to bracia przyrodni, stryjeczni (łac. *frater patruelis*), np. *Bybelscy* (AGZ XVIII 1057) lub kuzyni (łac. *nepos*), np. *Smogorzewscy* (DłBen II, 442). Wśród *Żurowskich* (AGZ XIX 499) wymieniono synów dwóch braci, Stanisława i Adama, noszących to samo nazwisko. Jest to dowód pośredni na dziedziczenie nazwisk. Na obejmowanie przez nazwisko braci i dalszych krewnych, tj. kuzynów, wskazuje niekiedy kontekst, samo zaś nazwisko występuje w liczbie pojedynczej, por. nazwisko *Śmigielski*. Bracia Jan i Mikołaj *Śmigielscy* oraz ich kuzyn Stanisław, noszący to samo nazwisko, dziedziczyli po bracie Piotrze *Śmigielskim*, kanoniku poznańskim.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Bybelscy – bracia rodzeni i brat stryjeczny – Nobiles Hryczko et Iwan, fratres germani et Costhco, ipsorum frater patruelis, heredes de Bybel ... ipsi *Bybelscy* 1478 AGZ XVIII 1057; *Dolińscy* – wujowie i bratanek – Generosi *Iohannes, Beltizar et Vihelmus* (!) filiaster eorum *Dolynsny* 1480 AGZ XVIII 1440; *Felstyńskie* – bracia stryjeczni – Presentibus generosis ... dominis *Miclasch, Herborth et Herborth*, fratre ipsorum patrueli *Felstynsnye* 1473 AGZ XIX, DCCLIV; *Naramski/Narambski* wuj i Na-

ramska/Narambska bratanica – Nobilis Valentinus *Narambsky*, patruus nobilis Katherine, filie Johannis *Narambsky* 1481 Hel II 4258, Nobilis Katherine *Narambska* 1481 Hell II 4257; Sążspowski wuj i bratanek – Nobilis Iohannes de Sąższpow, aduocatus in Brzosszthek ... totam partem sue aduocacie ... nobili *Nicolao Sąższpowszky*, filiastru suo germano ... danauit et inscripsit 1468 Gol 636, In haereditate (Szanspow) ... est taberna vocata Chrostna, cuius haeres *Joannes Saspowzsky* 1470–1480 DłBen I s. 266; *Smogorzowscy* – wuj i bratanek – Smogorzow villa ... cuius haeres Nicolaus, Petrus patruus germanus cum nepote *Smogorzowzsky* de armis Powalya 1470–80 DłBen II 442; *Śmigielski* – trzech bracia i bratanek – Contra generosum et nobiles dominos *Iohannem Smygyelsky*, castellanum Przemantensem et *Nicolaum Smygyelsky*, germanos, ac *Stanislaum Smygyelsky*, ipsorum nepotem, succesores bonorum ... venerabilis olim domini *Petri Smygyelsky*, canonici Poznaniensis, ipsorum germani 1496 AC II 1505; *Wądołowskie* – trzy pokolenia, bracia stryjeczni – Inter nobilem Chlewyotkam ... et *Johannem* et filios eius omnes necnon *Mathiam, Joannis, Paulum* ... et filios eorum ac fratres patruos eorum omnes *Wądołowskye* 1462 ZHer 200; *Zamośćski* wuj i bratanek – *Ioskonem Zamoszsky* de districtu Premisliensi 1448 AGZ XIV 2024; Nobilis Syenko et *Iosko*, fratres germani, heredes de Zamoszczce ... nobili *Petro Zamoszsky*, filiastru ipsorum germanosum ... in Zamoszczce 1473 AGZ XVIII 382; *Żurowscy* – wujowie i bratankowie – Nobiles *Zurowszsky*, fratres ... Iacobus, Nicolaus, Andreas, filiastru eorum Stanislaus et Adam ... prefati domini *Zvrowszsky* 1493 AGZ XIX 499.

Obejmowanie wspólnym nazwiskiem odapelatywnym dalszych krewnych
wśród szlachty

Nieliczne są poświadczenia obejmowania wspólnym nazwiskiem odapelatywnym dalszej rodziny wśród szlachty. Jeden tego rodzaju zapis dotyczył Piotra *Kmity*, kasztelana sandomierskiego, którego bratankowie, synowie Andrzeja, stolnika krakowskiego zwani byli także *Kmitowie* – byli oni właścicielami Wiśnicza. Piotrowi i Stanisławowi *Kmitom* przekazane zostały wsie Przeborowie i Wola. Tak więc dwaj bracia pełniący ważne funkcje w państwie i bratankowie nosili to samo nazwisko *Kmita*.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Kmitowie ojciec, wuj (czyli bracia) i bratankowie – *Petrus Kmytha*, castellanus Sandomiriensis ... una cum filiastris, filiis ... generosi Andreae, dapiferi Cracoviensis, *dicti Kmythowye*, heredes de Wysznycze ... *Petro* ... et *Stanislaio* ... *Kmythom* ... ceasserunt villae Przeborowye, Łąky, Wolya 1500 Kniaz 139, Magnifici domini *Andree Kmita*, capitanei Belzensis 1490 AGZ XIX 2137; *Walochy* wujowie i bratanek – *Bogusius, Mathias* germani (bracia) et *Johannes* filiastru ipsorum *Valochy* de Czaple Stoky 1470 ZHer s. 72.

NAZWISKA MIESZCZAN – ODAPELATYWNE, ODIMIENNE, ODETNICZNE, OBCEGO POCHODZENIA

Dziedziczenie nazwisk wśród mieszczan

Dziedziczenie nazwiska ojca przez syna wśród mieszczan jest po raz pierwszy zasygnalizowane w 1 p XIV w. jednym zapisem. Odziedziczone zostało nazwisko odimienne *Moryc*, które nosił Hanko *Moryc* (RmK I 1337), syn Mikołaja *Moryca* (RmK I 1030). Ojciec i syn o nazwisku *Moryc* odnotowani zostali w Rachunkach miasta Krakowa.

Zapis źródłowy – 1 p XIV w.

Moryc ojciec > *Moryc* syn – *Hanco, filius* (syn) *Nicolai Morigz* 1330 RmK I 1030; *Katherina et Margeretha*, filie *Hanconis Morigz* 1339 RmK I 1337 – n. odim.

2 p XIV w.

Z 2 p XIV w. pochodzi więcej zapisów poświadczających dziedziczenie nazwisk odapelatywnych i odimiennych przez mieszczan oraz poświadczenie dziedziczenia nazwiska niemieckiego pochodzenia (*Nir*). Są one dziedziczone przez synów bezpośrednio po ojcu, który jest wymieniony w dokumencie lub niekiedy niejako za pośrednictwem odmeżowskiego nazwiska matki zakończonego na *-owa*, której nazwisko figuruje w dokumencie przy braku nazwiska ojca. Zapisy poświadczają, że wspólne nazwisko nosili też ojczym Mikołaj *Przemęt* i pasierb Konrad *Przemęt*, a także macocha Katarzyna **Wiernuszowa* (zapis o postaci niemieckiej *Wiernuszinne*) oraz jej pasierb Mikołaj (Nikel) *Wiernusz*. Poświadczono zostało dziedziczenie nazwiska ojca przez kilku synów, jednak nazwisko wystąpiło w liczbie pojedynczej (Jan, Piotr *Spycimir*, synowie Mikołaja *Spycimira*). Nazwisko niemieckiego pochodzenia dziedziczyli po ojcu Mikołaju *Nir* dwaj synowie, Mikołaj *Nir* i jego brat Franczko *Nir* zapisani w dokumentach miejskich krakowskich. Odziedziczone też zostało nazwisko odapelatywne złożone, o formie zestawienia, z udziałem przymiotnika o obscenicznym charakterze, nie notowanego w płaszczyźnie apelatywnej języka: Maciek *Dupny Czas*, syn Pawła *Dupny Czas*. Wymienione osoby, ojcowie i synowie, niekiedy matki lub przybrani rodzice, to mieszczanie, których nazwiska zostały zapisane w dokumentach miejskich z Krakowa, Łęczycy i Torunia, jeden zapis pochodzi z Wielkopolski (Kodeks Wielkopolski – kopia).

Zapisy źródłowe – 2 p XIV w.

Dupny Czas ojciec > *Dupny Czas* syn – *Maczco Dupni Czas* <h> 1370 Łk 492, *Maczco et Nicolaus*, pueri olim *Pauli Dupni Czasch* 1370 Łk 49 – n. odp.; *Gburowa* matka > *Gbur* syn – *Henricus Gbur*, ciuis Lancienciensis 1392 Łęcz II 4261, *Henriko*, ciui Lanciensi (!), filio iunioris *Gburowey* 1398 Łęcz I 4228 – n. odp.; *Gronik* ojciec > *Gronik* syn – *Petrum Gronnik* ... dictus Petrus ... ex successione *Nicolai Gronke* (!) sui patris ... recepit IV marcas denariorum 1394 Łk 1837 – n. odp.; *Kopil* ojciec > *Kopil* syn – *Heynusz Koppil* filio suo *Hensil Koppil* ... resignavit ortum 1372 Łk 673 – n. odim.; *Nir* ojciec > *Nir* jeden syn, *Nir* drugi syn – *Nicolaus Nir et Franczko Nir*, fratres, filii olim *Nicolai Nir* 1371 Łk 552 – n. niem.; *Przemęt* ojczym > *Przemęt* pasierb – A discret(o) vir(o) *Nicolao dicto Premunt* ... et *Kunrado dicto Premunt*, vitrico (ojczym) dicti *Nicolai* ... predicto vero *Kunrado Premunt*, vitrico eiusdem *Nicolai* XV (1372) KW 1678 – n. odim.; *Spycimir* ojciec > *Spycimir* synowie – *Petro et Iohanni et Nicolao*, pueris (dzieci) olym *Nicolai Spiczmeri* 1367 Łk 204, Contra *Johannem Spiczimir*, ciuem de Cracouia 1398 Krak 6570, ... contra *Petrum Spicimir* de Cracouia 1399 Krak 8533 – n. odim.; *Stopak* ojciec > *Stopak* syn – *Szczepan Stopak* von der Stawdin ... *Petir Stopak*, Szczepans zon ... *Szczepan Stopak* de Stawdin ... *Petrus Stopak*, Stephani filius 1445 (1386) Kkk 332 – n. odp.; *Wiernuszinne* macocha > *Wiernusz* pasierb – *Katherina Wernuschynne* vnd *Niclos* ir stiffson (pasierb) 1394 Tor 419, *Nickel Wernusch* 1383 Tor 105 – n. odim.

1 p XV w.

Z 1 p XV w. pochodzą poświadczenia wspólnego nazwiska odapelatywnego całej rodziny. Nazwisko *Darmopych* nosił ojciec Paweł, jego żona Małgorzata *Darmopy-*

chowa i córka *Darmopychowna*. Była to rodzina mieszczan warszawskich. Inna rodzina mieszczan warszawskich, w której ojciec był szewcem (sutor), nosiła wspólne nazwisko *Koniuszczek*: Jan *Koniuszczek* ojciec lub ojczym, *Koniuszczkowa* matka lub macocha oraz pasierb Maciej *Koniuszczek*. Wspólne nazwisko *Łatan* nosili: nieżyjący i niewymieniony z imienia ojciec *Łatan*, jego żona *Łatanowa* (imię nie zostało przytoczone) i syn Maciej *Łatan*. Inne wspólne nazwiska członków całej rodziny to: Piotr *Nieorza*, syn Franciszka *Nieorzy*, mieszczanina i rajcy krakowskiego, matka **Nieorzowa* (zapis niemiecki *Neorzinne*) – mieszczanie z Krakowa oraz Stanisław *Pieniążek* nieżyjący ojciec, Małgorzata *Pieniążkowa* wdowa, matka Anny *Pieniążek* – mieszczanie z Warszawy.

Pozostałe zapisy poświadczają dziedziczenie odapelatywnego i rzadziej odimiennego nazwiska ojca przez syna lub córkę, albo za pośrednictwem matki, która posługiwała się nazwiskiem odmeżowskim na *-owa*, wymienionym w dokumencie, przy braku nazwiska ojca.

Wśród dziedziczonych nazwisk znajdują się: odapelatywne, tj. pochodzące od rzeczowników pospolitych, jak *Czartek*, *Diabeł*, *Kropidło*, *Motyl*, *Mrówka*, *Sołtys*, od przymiotników, jak *Gorący(a)*, zestawienia, jak *Ciężka Głowa*, nazwiska równe imionom: *Halka* i *Mikulka*.

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

Zapisy poświadczające dziedziczenie nazwiska ojca przez syna lub córkę wśród mieszczan
– nazwiska odapelatywne i odimienne

Buksz ojciec > *Buksz* syn – Cum prouido viro *Andrea*, *Bux filio* ... *Andree Bux* 1443 Łw 742 – n. odap.; *Ciężka Głowa* ojciec > *Ciężka Głowa* syn – Martinus adolescens, filius *Hancinis Czyanszka Głowa*, de Nova Sandecz oppidani ca 1475 (sub a. 1410) DiOp I s. 324, ... *Martino Czoski* (! pro *Czanska*) *Głowa* ... scabin(o) 1430 AGZ IV 78 – n. odap.; *Czartek* ojciec > *Czartek* syn – Barbara et *Johannes Czartek*, pueri pye memorie *Michaelis Czartek* 1430 KsMP 102 s. 240 – n. odap.; *Diabłowa* matka > *Diabeł* syn – *Nicolaus dictus Dyabel* 1447 Łp II 161, Diuisio facta fuit inter *Katherinam Dyablowa* et *Nicolaum*, filium ipsius 1450 Łp I 705 – n. odap.; *Gorący* ojciec > *Gorąca* córka – *Gorzęcza* (!) *Dorohtka* ... predicta *Dorothea*, filia *Iohannis Goręcy* 1434 Łw 263 – n. odap.; *Graczyna* matka > *Gracz* syn – *Anna Graczynne* mit erem sone *Niclos Gracz* 1429 KsMP 500 s. 177 – n. odap.; *Grawda* ojciec > *Grawda* syn – *Clemens Grawda* (de Wangri) 1414 Ua 118, Super *Clementem* ... filium *Iohannis Grande* (! pro *Graude*) in Wangri 1406 Piek 1057 – n. odap.; *Halka* ojciec > *Halka* syn – *Nicolaus Zaparti*, sutor, mutavit cum *Nicolao Halka*, dedit domum pro domo 1449 ŁNW 236, Vir *Petrus Halka* cum suo patre videlicet *Nicolao* 1449 ŁNW 237 – n. odim.; *Karchut* ojciec > *Karchut* syn – Causa *Iohannis Karchut* ... prouidus *Iohannes Karchut*, filius olim *Petri Karchut* 1446 Łw 968 – n. odap.; *Kordysz* ojciec > *Kordysz* syn – *Nicolaus*, filius *Cordis* 1430 Łp I 2192; *Nicolaus Cordis* resignauit ortum ... circa ortum *Iohannis Zid* 1434 Łp I 2476 – n. odap.; *Kropidło* ojciec > *Kropidło* syn – *Nicolaus Croidlo Nicolai* de Poznania 1430 AS I s. 76, N. filius *Croidlo* ... discretus dominus *Theodricus*, presbiter, rationem fecit ... *Nicolaus Croidlo*, filiastro suo 1430 KsMP 519 s. 185 – n. odap.; *Kruczek* ojciec > *Kruczek* syn – Filii *Kruczkonis* ... *Joannes* et *Gregorius Kruczkonis* 1457 ARP I 714, Institor ... *Johannes Kruczek* 1443 ARP I 265 – n. odap.; *Mikulka* ojciec > *Mikulka* synowie – *Nicolaus*, filius *Nicolai*, dicti *Miculka* 1417 Łp I 911, *Nicolaus* et *Iohannes*, fratres germani, filii olim *Miculkonis* 1424 Łp I 1555, *Iohannes Miculka* persoluit quatuor marcas ... *Nicolao Miculca*, fratre suo 1437 Łp I 2701 – n. odim.; *Motyl* ojciec > *Motyl* synowie – Czwische den drey brudern *Michel*, *Mertin* vnde *Hannus*, *Motil zonen* ... *Mertin* vnde *Hannus Motil* ... dem *Micheln Motil* 1443 ARP I 247 – n. odap.; *Mrowka* ojciec > *Mrowka* syn – *Mathias* filius

Petri Mrowka de Rakowecz ... predicto Mathia, filio Mrowka 1435 Łw 286, Causa Mathie Mrowka 1445 Łw 874 – n. odap.; Stry Soltyś ojciec > Soltyś syn – Nicolaus Szoltis, filius Antiqui (Stary) Szoltis susceptus est in conciuem (Leopoliensem) 1413 PdLw II s. 124 – n. odap.

Zapisy poświadczające wspólne nazwisko ojca, matki i dziecka wśród mieszczan
– nazwiska odapelatywne i odimienne

Darmopych ojciec > Darmopychowa matka > Darmopychowna córka – Dorothea Darmopychowna 1449 Łw 1227, Margaretha alias Darmipochoua (! pro Darmopichoua) 1443 Łw 751; Margaretha, vxor (żona) Darmopich ... cum filia (córka) Darmpoch (! pro Darmopich) Dorothea 1441 Łw 622, Dorothea cum patro (ojciec) suo Paulo alias Darmopich ... Paulus Darmop(i)ch, pater Dorothee 1439 Łw 528 – n. odap.; Koniuszczek ojciec > Koniuszczkowa matka > Koniuszczek pasierb – Cum Mathia, filio (syn) Konusczkonis 1430 Łw 121, Anna, vxor pye memorie Konuesczko (!) cum filio suo Mathia 1430 Łw 132, (Anna, vxor pye memorie Konuesczko) eadem Konusczkousa 1430 Łw 133, Iohannes Konusczek, sutor et Mathias Konusczek ... predictus Konusczek (!) sutor cum privigno (pasierb) suo 1436 Łw 333, Mathias Konusczek (!) protestatus est ... super domum et ... bona ipsius Iohannis Konusczek 1444 Łw 798 – n. odap.; Łatan ojciec (nieżyjący) > Łatanowa matka > Łatan syn – Causa Mathie Lathan. Item veniens ad iudicium bannitum Welka, olim Lathan coniunx (niegdyś małżonka Łatana), resignavit ac porrexit filio suo Mathiae portionem sui orti 1446 Łw 928, Velka Lathanova ... apud Lathanoua ... filij predictae Lathanowei (gen.) 1442 Łw 752 – n. odap.; Nieorza ojciec > Nieorzyna matka > Nieorza syn – Franciscus, Petri Neorze filius (syn) 1398 RmK II s. 178, Dominam Margaretham, relictam (wdowa) Petri Neorze ... dy selbe Neorzinne 1393 Łk 1707, Ffranciscus Nyeorza ... ciu(is) et consul(-) ... ciuitatis Cracoviensis 1427 KmK 125 – n. odap.; Pieniżek ojciec > Pieniżkowa matka > Pieniżek (ż.) córka – Causa Anne Pyenyzeck cum Iohanne, fratro suo germano ... honesta Anna, filia (córka) olim Stanislai Pyenyzeck 1450 Łw 1292, Cum Margaretha olim (niegdyś) Pyenyzeckow(a) ... honesta domina Margaretha, olim relicta (wdowa) Stanislai Pyenyzoiek (!) 1451 Łw 1360 – n. odap.

2 p XV w.

Z 2 p XV w. pochodzi poświadczenie dziedziczenia nazwiska odapelatywnego przez trzy pokolenia: *Dziecina* (zamiast *Dziecinka* ?), dziadek (imię nie wymienione w dokumencie), jego syn Bartłomiej *Dziecinka*, mieszczanin warszawski i wnukowie Stanisław i Klemens *Dziecinka* noszą to samo nazwisko.

Z 2 p XV w. pochodzi zapis poświadczający wspólne nazwisko małżonków wśród mieszczan. Nazwisko to, występujące w liczbie mnogiej, jest zakończone sufiksem *-skie* (< *-ski*) – *Wiszniewskie*, a jego nosiciele, a ściślej mówiąc małżonek Jan, wywodził się ze szlachty, gdyż przed tym imieniem figuruje w dokumencie określenie *nobilis*. Należał on do tej warstwy szlachty, która przeniosła się do miast, nabyła prawa miejskie, zawarłszy, być może, małżeństwo z mieszczanką. Nie jest to zatem typowy przykład nazwiska mieszczanńskiego.

Pozostałe zapisy poświadczają dziedziczenie nazwiska ojca przez syna i rzadko córkę, której nazwisko przejęte od ojca przybierało specjalną formę zakończoną sufiksem *-anka* lub *-owna* zwaną odojcowską. I tak córka Stanisława *Gołdy*, Katarzyna, nosiła nazwisko *Goldzianka*, a pasierbica *Zebrana* (imię nie zostało wymienione), Małgorzata, nosiła nazwisko *Zebranowna*. Ten ostatni zapis poświadczają dziedziczenie nazwiska po ojczymie. Podobnie, jak w poprzednich półwieczach, synowie dziedziczyli nazwisko ojca bezpośrednio lub niejako za pośrednictwem matki, której nazwisko odmeżowskie na *-owa*, *-ina* figurowało w dokumencie przy braku nazwis-

ka męża, np. pośrednim świadectwem odziedziczenia nazwiska ojca przez Klemensa *Borzysza* jest wymienione w dokumencie nazwisko matki: Małgorzata *Borzyszewa*.

Przeważają nazwiska odapelatywne, nazwiska odimienne występowały rzadko.

Jeden raz poświadczono było w tymże półwieczu dziedziczenie nazwiska zakończonego sufiksem *-ski* wśród mieszczan. W dokumencie figuruje nazwisko matki *Sanocka* (imię nie zostało wymienione) i jej syna: Mikołaj *Sanocki*. Nazwisko utworzono od nazwy miasta Sanok.

Zapisy pochodzą z dokumentów miejskich krakowskich, sądeckich, lubelskich, poznańskich, warszawskich, lwowskich.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Zapisy poświadczające dziedziczenie nazwiska ojca przez syna lub córkę wśród mieszczan – nazwiska odapelatywne i odimienne, nazwisko na *-ski*

Nazwisko mieszczanina zakończone na *-ski*

Sanocka matka > *Sanocki* syn – Nikel pistor, filius *Sanoczsky* 1461 Łp II 817, *Nicolaus Sanoczsky* 1451 Łp II 847.

Nazwiska odapelatywne i odimienne

Bobr ojciec > *Bobr* syn – *Stanislaus*, filius (syn) *Bobr* de Skawina 1459 Kacz 6458, *Stanislaus Bobr* 1475 Kacz 7542 – n. odap.; *Borzyszewa* matka > *Borzysz* syn – *Providus Clemens Borzisch* et *Margareta Borzischewa*, mater (matka) eiusdem 1482 ARP II 1198 – n. odim.; *Bychta* ojciec > *Bychta* syn – Tutor ... honeste *Dorothee*, consortis (żona) olim *Pauli antiqui Bichte* ... ac *Jacobi Bichta*, filii (syn) sui 1459 ARP I 804 – n. odim.; *Gawron* ojciec > *Gawron* syn – *Mathias*, filius (syn) *Nicolai Gawron* de Gyeralthowicze ... dicti *Nicolai Gawron* 1447 UPrak 43, *Mathiam dictum Gawron*, opidanum de Curow ... *Mathie Gawron*, opidano de Curow 1468 UPrak 155 – n. odap.; *Golda* ojciec > *Goldzianka* córka – *Honesta Katherina*, filia (córka) *Stanislai Golda* de Moszczyska 1490 ACL II 30, *Contra honestam Katherinam Goldzanka* de Moszczyska et *Stanislaum patrum* (ojciec) eiusdem 1494 ACL II 1289 – n. odap.; *Jankula* ojciec > *Jankula* syn – *Provido Iohanni Iankula*, ciui Cracoviensi 1475 ARec 478, *Melchiar Iohannis* (Jana, genitivus łac.) *Iancula*, pelli-ficis de Cracouia 1481 AS I s. 249 – n. odim.; *Jedwab* ojciec > *Jedwab* syn – *Causa Maczey Jedwab* ... *Mathias*, filius (syn) *Yedwab* 1498 RSW 42 – n. odap.; *Jeleniowa* matka > *Jeleń* syn – *Dominum Hermannum Jelyen* 1453 Łw 1461, *Hermann* (dat.), *Jelenowei* filio (syn) 1428 Łw 62, *Hermann*, filius *Jelenowey* 1429 Łw 8 – n. odap.; *Kazala* ojciec > *Kazala* syn – *Gregorium Kazala* de Cracouia 1493 Hel II 4412, *Causa inter Sweyboldum reum* et *Gregorium Casala*, actorem 1494 PtCr 1173, *Stanislaus* *Gregorij* (Grzegorza, genitivus łac.) *Kazala* de Cracouia 1498 AS II s. 47 – n. odap.; *Koczwar*a ojciec > *Koczwar*a syn – *Present(e) provido Nicolao Koczwar*a, filio (syn) dicti olim *Stanislai Koczwar*a de Cracovia 1482 KmK 473 – n. odap.; *Kokoszka* ojciec > *Kokoszka* synowie – *Petir und Jakob* gebruder *Kokoschke* ... von irem vatir (ojciec) *Mathis Kokoschken* 1451 CdSil IV s. 22 n. odap.; *Kolata* ojciec > *Kolaty* synowie – *Famosus Martinus Colatha*, civis Grodeczensis, filius (syn) olim *Nicolai Colata*, molendinatoris Grodeczensis 1496 AGZ XV 2502, *Mathias et Martinus*, fratres germani (bracia rodzeni) de Grodek, molendinatores *Colathy* 1495 ACL II 1455 – n. odap.; *Kozieł* ojciec > *Kozieł* syn – *Jacobus Kozyel* de Volycza ... qui est natus ex *Paulo dicti Kozyel* patre (ojciec) et *Pyechna* matre (matka) 1483 UI Lub 20 – n. odap.; *Lejcy* (*Lejczy*) ojciec > *Lejcy* (*Lejczy*) syn – *Providus Johannes Layczy*, sutor natione de Opoczno ... prefatus *Johannes* ... de Opoczno ex patre (ojciec) *Paulo Lyeyczy dicto* 1489 UI Lub 22 – n. odap.; *Nasutko* ojciec > *Nasutko* synowie – *Providus Johannes Nassuthko*, filius (syn) olim *Stanislai Nassuthko*, molendinatoris 1481 AGZ XV 1587; *Famosus Stanislaus Nassuthko* ... famosi *Iohannis Nassuthko*, fratris germani (bracia rodzeni) 1493 AGZ XV 2307 – n. odap.; *Okacz* ojciec > *Okacz* syn – *Johannes Okacz* de Schedlyska, filius (syn) *Thome Okacz*, sub-

urbani 1494 BSąd s. 442 – n. odap.; *Osiel* ojciec > *Osiel* syn – Donacio Alberti Ossziel pro tribus hospitalibus ... famoso Alberto Ossziel, civi Costinensi ... provido Mathie Ossziel, filio (syn) ipsius ... post mortem prefati Mathie Ossziel 1483 ARP II 1388 – n. odap.; *Pasternak* ojciec > *Pasternak* syn – Jan Pasternak, filius (syn) Stanislai Pasternak, bursifex 1487 Kacz 8312 – n. odap.; *Popiel*, *Popil* ojciec > *Popiel* syn – Caspar Johannis Poppil de Wratislavia 1454 AS I s. 138, Johannes Popel de Wratislavia, Casperi filius (syn) 1492 AS II s. 16 – n. odap.; *Sikuta/Sykuta* ojciec > *Sikuta/Sykuta* syn – Nicolao, *Szicute* filio (dat.) 1441 ARP I 228, Providi Hannus et Nicolaus Sicuta, budnici 1462 ARP I 942 – n. odap.; *Wiertel* ojciec > *Wiertel* syn – Pro Alberto Wyertel ... ab Alberto, filio (syn) Johannis Wyertel 1478 ARP II 1300 – n. odap.; *Wilczkova* matka > *Wilczek* syn – A provido Johanne alias Hanussek Wylczek, cive Leopoliensi presente et a matre (matka) Margarethe Wylczkova absente 1490 ACL II 314 – n. odap.; *Zebran* ojczym > *Zebranowna* pasierbica – Margarethe Zabranownye et fratri suo germano ... ipse Zebran vitricus (ojczym) ipsorum puerorum ... soluta est ... sexagenam Zebranowy 1458 ARP I 688 – n. odap.

Zapis poświadczający dziedziczenie wspólnego nazwiska przez trzy pokolenia wśród mieszczan – nazwisko odapelatywne

Dzicina dziadek – *Dzicinka* Bartłomiej syn – *Dzicinka* Stanisław i Klemens wnukowie – Cum Bartholomeo, filio Dzechini 1427 Łw 19, Bartholomeus Dzechinka 1439 ŁNW 178, Providus Bartholomeus Dzechynka, opidanus (Varschoviensis) 1458 ŁNW 446, Providus vir Stanislaus Dzechynka ... resignavit, quod Dzechynka, pater suus suum agrum sibi commisit 1462 ŁNW 558, Bartholomeus Czeczynca (!) ... recognovit, quod vendidit et legavit Clemente (!), filio suo, areum suum 1477 ŁNW 833, Clementis Dzechynka 1485 ŁNW 102.

Zapis poświadczający wspólne nazwisko małżonków wśród mieszczan

Wiszniewskie – małżonkowie – C. rex in causa inter Nicolaum Bzowski de villa Sthun ex una et nobiles Joannem, civem Lubliniensem et Dorotheam, consortem ipsius, coniuges Wiszniewskie 1484 Matr I 1688.

Obejmowanie wspólnym nazwiskiem generacji, tj. braci i siostr oraz rodziny (rodu) wśród mieszczan – nazwiska występujące w liczbie mnogiej

1 p XIV w.

Pierwszy ślad obejmowania wspólnym nazwiskiem dwóch członków rodziny, prawdopodobnie braci, wśród mieszczan poświadczony jest zapisem nazwiska odmiennego **Milacze* w formie łacińskiego dativu liczby mnogiej: *Milaczonibus* z 1345 r. w Rachunkach miasta Krakowa. Prawdopodobnie braci, gdyż relacja rodzinna pomiędzy Piotrem i Janem **Milaczami* nie jest wprost określona w dokumencie. Jak zwykle w takich wypadkach należy mieć na uwadze, że mógł wystąpić ojciec i syn.

Zapis źródłowy – 1 p XIV w.

Milaczonibus (łac.) (**Milacze*) – Elizabeth relicta Merkelonis cum Katherina, filia sua ... resignauerunt Petro et Nicolao Milaczonibus curiam suam in platea Slacouiensi (!) 1345 RmK I 1558 – n. odim.

2 p XIV w.

Z 2 p XIV w. posiadamy również tylko jeden zapis poświadczający występowanie wspólnego nazwiska dla dwóch członków rodziny wśród mieszczan i ponownie w dokumencie brak informacji na temat stopnia pokrewieństwa zachodzącego między nimi.

Mogli to być bracia lub ojciec i syn. Tym razem postać nazwiska odapelatywnego *Szadowo* (*Szadowie*) jest polska i określa mieszczan z Krakowa.

Zapis źródłowy – 2 p XIV w.

Szadowie – Joh. et Daud Szadowye de Bolow 1399 Krak CCC, Inter *Johannem et Daud Szadones* 1394 PNZK 352 – n. odap.

1 p XV w.

Nieco więcej zapisów pochodzi z 1 p XV w., kiedy to w dokumencie figurują określenia ‘bracia rodzeni’ przy mieszczańskich nazwiskach odapelatywnych w liczbie mnogiej Mikołaj i Albert *Bębnowie* oraz Piotr, Mikołaj, Marcin *Kluki*. W przypadku pozostałych nazwisk nie mam pewności, czy wymienieni z imienia mężczyźni byli braćmi, czy też występował ojciec i syn(owie).

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

Bębnowie – Nicolaum et Alberti, fratrum germanorum (bracia rodzeni), molendinatorum Radomien-sium, dictorum *Babnowye* XV in. (1442) Matr III suppl. 136 – n. odap.; *Janiszowie – Andreas et Martinus ... porrexerunt domum et braseatorium in platea Lu(t)hifigulorum Ianisszowye* 1446 Łp II 80 – n. odim.; *Kluki – Petrus, Nicolaus et Martinus, fratres germani* (bracia rodzeni) *Cluki* dicti 1414 KsMP 219 s. 89; *Petrus, Martinus, Nicolaus Cluky* dicti 1412 KsMP 169 s. 77 – n. odap.; *Szmatlaki – Smathlak Janusz, civis Warszoviensis ... Rotha eiusdem Smathlak: Jaco ya tho wem, o kthore penandze Mroczek na Szczepana zalował, thich on ne ranczył za Szmathlaky od Szidow wiprawicz* 1415 Czer 358 – n. odap., *Szypowie – Florianum, Nicolaum et Petrum dicti Schipowe, de Zelkow scultetos* 1403 PNZK 1315 – n. odap.

2 p XV w.

Wśród zachowanych zapisów nazwisk mieszczan w liczbie mnogiej w 2 p XV w. również występują takie, przy których podano określenia ‘bracia rodzeni’, jak *Czemierzowie/Ciemierzowie* ze Lwowa, *Kongisarzowie* ze Lwowa i Stropki z kresów południowych. Inne wymienione niżej nazwiska w liczbie mnogiej odnosiły się do braci ewentualnie także do ojca. Określały one mieszczan z Krakowa, Sącza i Poznania.

Zapisy nazwisk w liczbie mnogiej, przy których brak imion, sugerują, że odnosiły się one do całej rodziny (rodu). Należą tu nazwiska odapelatywne: *G(i)ec(z)owie*, *Kaletki*, *Lisy/Lisowie*, *Okacze* oraz nazwiska mieszczan zakończone sufiksem *-ski*, np. *Fijałkowskie*, *Kosaccy*.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Zapisy nazwisk mieszczan w liczbie mnogiej określające całą rodzinę (ród)

Nazwiska zakończone na *-ski*

Fijałkowskie, Pilawińskie – Cives (in Zarszyn) ... *Fyalkowszkye, Przekrztha, Pylyawynszkye* 1500 AGZ XVI 2604; *Kosaccy/Kosackie – Jakom ya nye vkradla perel z domv Janowa y Andrzeyowa oczca Kosaczkych* (gen. pl.) 1473 Warsz 1359; *Sutkowscy//Sudkowscy – Syenko et alter Syenko dicti Suthkowscy cives nostri Drohobiczenses ... per ipsos Syenkones Suthkowscy* 1498 AGZ IX 122.

Nazwiska odapelatywne i odimienne

G(i)ec(z)owie – Super domo ... inter *Geczowie* et inter Iohannis pathena domos sita 1496 ARP II 1675 – n. odim.; *Goczalkowie* – *Goczalkowie* census sancti Laurencii 22 marcas 1496– 1497 KsMP s. 433, *Johannes Goczalko* ... ratmann 1428 KsMP 490 s.173, *Nicolaus Gotschalek* de Namislawia, concivis Poznaniensis 1482 ARP I 116 – n. odim.; *Kaletki* – *Kaethky* (!) ... inter *Caley(t)kas* (!) de suburbio Leopoliensis ... et nobilem Iacobum Calennyk 1471 AGZ XV 827, *Caleythky* (!) ... inter *Caleythkas* (!), actores et Iacobum Calennyk (!) 1471 AGZ XV 839 – n. odap.; *Lisy/Lisowie* – Dedi 26 sexagenam *Lyszom* pro advocacia in Ploczko 1480 Skarb 1285 – n. odap.; *Okacze* – Cognominati *Okacze* 1496 BSąd s. 443 – n. odap.

Zapisy nazwisk odapelatywnych w liczbie mnogiej poprzedzone imionami, odnoszące się do całej generacji (bracia)

Czemierzowie/Ciemierzowie – *Czemyerzowye*, fratres germani (bracia rodzeni) 1489 ACL I 254 – n. odap.; *Kongisarzowie* – *Petro et Michaeli*, fratribus germani (bracia rodzeni) *dictis Congissarowye*, civibus Leopoliensibus (dat.) 1464 AGZ VI 59 – n. odap.; *Kowalowie* – *Kowalowye* ... Motrona, olim filia providi Coval, podwoyewodzego suburbii castrensis Leopoliensis 1469 AGZ XV 708 – n. odap.; *Salomonowie* – *Petrus et Imramus Salomonowye* de Cracouia 1470 Hel II 3999 – n. odim.; *Stropki* – Duos fratres germanos (bracia rodzeni) *dictos Stropky* (de oppido Yaczymyrz) 1463 AGZ XVI 41 – n. odap.

**Przejmowanie nazwiska męża przez żonę wśród mieszczan –
formy odmeżowskie nazwisk zakończone na *-owa, -ina***

Zjawisko nazwiskotwórcze, jakim jest przejmowanie nazwiska męża przez żonę, zostanie omówione oddzielnie w obrębie nazwisk odapelatywnych i odimiennych (potraktowanych łącznie), a oddzielnie w obrębie nazwisk odetnicznych i niemieckiego pochodzenia (potraktowanych pojedynczo). Dla nazwisk odetnicznych jest to jedyne zjawisko poświadczające nabywanie funkcji nazwiskowej, dla nazwisk niemieckiego pochodzenia jest to główne poświadczenie nabywania tej funkcji, dziedziczenie jest bowiem poświadczane jednostkowo. Dlatego warto uwypuklić przejmowanie nazwiska męża przez żonę w obrębie tych dwóch typów nazwisk.

Przejmowanie odapelatywnego i odimiennego nazwiska męża przez żonę wśród mieszczan – formy na *-owa, -ina*

Przejmowanie przez żonę odapelatywnego, odimiennego nazwiska męża poświadczane jest wśród mieszczan poprzez formy nazwisk żon zakończone sufiksami *-owa, -ina* od 2 p XIV w. W dokumentach miejskich występują oczywiście w większości mieszczanie i ich żony określani najczęściej wyrazami łacińskimi *honestus* /masc./, *honesta* /fem./, *civis* /masc./, *civissa* /fem./. Niekiedy wymieniany jest zawód.

W dokumentach albo można było odnaleźć nazwisko męża, od którego utworzono formę odmeżowską na określenie żony lub wdowy, albo nie. Jednak same formy na *-owa, -ina* były dostatecznie wymowne, by je zakwalifikować jako nazwiska żon (wdów). Materiał w wyborze podajemy według dwóch rodzajów zapisów. Tu zamieszczone zostały nazwiska żon o niepewnej przynależności społecznej, które raczej jednak określały mieszczanki, a nie szlachcianki, por. skrót (sz?) przy nazwisku.

2 p XIV w.

Dla identyfikacji kobiet w 2 p XIV w. wystarczała sama nazwa odmeżowska na -owa, -ina, np. *Gburowa, Wilczkowa, Wilkowa, Żegzuleczyna*. Niekiedy zaś wymieniało się z formą na -owa, -ina również imiona kobiet, np. *Stachna Kłopotowa, Hanka Koldunowa, Hanka Nosalina, Machna Słyszowa/Ślizowa*.

Wśród zapisów znalazły się formy łacińskie zakończone na -issa (*Gawronissa*) i niemieckie na -inne (*Czartkinne, Dąbrowinne*). Są to łacińskie i niemieckie odpowiedniki polskich postaci odmeżowskich na -owa, -ina i stanowią formy kancelaryjne, nie używane w mowie potocznej.

Zapisy źródłowe – 2 p XIV w.

Zapisy odmeżowskich nazwisk żon (wdów) na -owa, -ina i nazwisk mężów, od których zostały utworzone

Gawron mąż > *Gawronisse* (łac.) żona – *Nicolaus dictus Gawron* tenetur soluere tres marcas domine *Gwronisse* (! pro *Gawronisse*) 1397 Łęcz I 4141, Cum domina *Gawronissa*, ciuissa Lanciencis 1397 Łęcz I 4123 – n. odap.; *Czartek* mąż > *Czartkinne* (niem.) żona – Domine *Anne Czartkynne* (dat) 1391 Łk 1336, Domina *Anna, Petri Czartkonis* relicta 1392 Łk 1434 –n. odap.; *Dąbrow* mąż > *Dąbr<ow>inne* (niem.) żona – *Nicolaus Dambrow* testamentum suum presentavit ... domine *Damb-rinne* data est una littera 1395 Łk 2210 – n. odap.; *Jad* mąż > *Jadowa* żona – Super *Mathyam Jad* 1386 Lek I 87, Domina *Jadowa*, uxor *Mathiae* 1392 Lek I 1229 (sz?) – n. odap.; *Kaldun* mąż > *Kaldunowa* żona – Dominam *Hankam Kaldunouam* 1394 Łęcz I 3519, Hanne ... relicte *Harnoldij dicto Kaldun* 1398 Łęcz I 4244, Hanka *Arnoldi Kaldun* de civitate Lanciencis 1399 Łęcz I 6178 – n. odap.; *Karzelk* mąż > *Karzelkowa* żona – *Stanislai Karzelk* 1398 Krak CCLX (sz?) – n. odap.; *Kłopot* mąż > *Kłopotowa* żona – Contra *Stachnam*, relictam cuiusdam dicti *Klopoth* de Cracouia 1400 Krak 10420, *Stachna Kłopotowe* (!) de Cracouia 1400 Krak CCCXLIV – n. odap.; *Kwadrat* mąż > *Kwadratowa* żona – *Katharina Quadratowa* 1385 RmK II s. 40, *Martino Quadrato* et domine *Katherine*, eius consorti legitime 1392 Łk 1416 – n. odap.; *Mężczyzna* mąż > *Mężczyźnina* żona – *Margarethe* (dat.) *Masciznina* in Brest 1400 Hu s. 54 – 55, Domine *Margarethe Masczi(z)niney*, civi *Brestensi* 1400 Hu s. 193, Domina *Margaretha* de Brest civis, relicta *Mascizne* 1400 Hu s. 54 – n. odap.; *Opasiono* mąż > *Opasionowa* żona – *Johanni*, filio *Stanislai Oppassono* et *Pechne*, matri eius de *Myssow* 1399 Krak 8838, *Pechne Oppassyonowa* et *Gregorio*, filio suo de *Miszow* 1414 Hel II 1353 (sz?) – n. odap.; *Rybka* mąż > *Rybczyna* żona – *Jachnam Ribczinam* 1397 PNZK 546, *Jachnam*, relictam condam *Ribcze* 1393 PNZK 230 – n. odap.; *Suszka* mąż > *Suszczyna* żona – Ducit testes *Szuska* de *Szakowicze* ... ad *Szuscinam* dominam *Alberti* 1399 Łęcz II 595 (sz?) – n. odap.; *Szczurek* mąż > *Szczurkowa* żona – *Jarochna Sczurkowa* 1400 KZPozn 373, *Jarochnam* de *Cłonowecz*, consortem *Sczurkonis* 1400 KZPozn 375 (sz?) – n. odap.; *Wirzba* mąż > *Wirzbina* żona – *Margaretha Wirsbanynne* 1393 Łk 1702, *Margaretha*, relicta *Wirzba* 1393 Łk 1754 – n. odap.

Zapisy nie potwierdzające nazwiska męża, od którego utworzono nazwisko odmeżowskie żony (wdowy)

Gburowa (< n. odap. *Gbur*) – *Henrico*, civi *Lanciencis*, filio iunioris *Gburowey* 1398 Łęcz I 4228; *Gliczyna* (< n. odap. *Glicza*) – A *Gliczina* percepimus 1391 Chm. s. 268 (por. *Michael* mansator *Glicza* 1394 Chm. s. 301; *Głębowa* (< n. odap. *Głęb*) – *Stachna Głanbowa* de *Charsnycza* 1400 Krak 10105 (por. Contra *Nicolaum Glamb* de *Charzstnicza* (!) 1399 Krak 8052); *Kozina* (< n. odap. *Koza*) – *Dorothea Kozyna*, concivissa *Lanciencis* 1398 Łęcz I 5454; *Krupczyna* (< n. odap. *Krupka*) – Cum *Margatha Crupczyna* 1398 Lek II 751; *Kuklina* (< n. odap. *Kukla*) – Domina *Margaretha Mathie* (gen.) *Kuklina* 1393 PNZK 171; *Nieźcina* (< n. odap. *Nieźta*) – *Hanka Neszacina* de *Vaslin* 1387

Krak XLVII (por. *Neszata* de Vaslin 1387 Krak LX); *Nosalina* (< n. odp. Nosal) – Cum domina Hanka *Nossalina*, consorte (żona) Derskonis 1400 Lek II 2633; *Słyszowa/Ślizowa* (< n. odp. Słysz/Śliż) – Machna *Slizowa* de Wszola 1399 Krak CCLXXIX; *Wilczkowa* (< n. odp. Wilczek) – Domina *Vilczkova* de Vilcovia 1391 Lek II 117a; *Wilkowa* (< n. odp. Wilk) – Platea sancti Stanislai ... *Wilkowa* III grossos dedit 1387 Chm s. 206 (m); *Żegźulczyna* (< n. odp. Żegźułka) – Cum relicta *Zegsulcina* de Stapocicz 1384 Krak 2576 (sz?).

I p XV w.

Wśród zapisów nazwisk żon (wdów) są takie, które miały niepewne kontekstowe odniesienia do nazwisk mężów. Zamieszczono je w drugiej grupie, podając zapis dotyczący zapewne męża, ze znakiem zapytania.

Zwracają uwagę podwójne formy odmeżowskie utworzone od imienia i nazwiska męża, np. *Piotrowa Dybalina*, *Pawłowa Rycerzowa* użyte bez imion kobiet. Możliwe też były inne kombinacje: imię żony oraz forma na *-owa* utworzona od imienia i nazwiska męża (*Małgorzata Grzegorzowa Kozłowa*) lub imię żony, forma na *-owa* utworzona od imienia męża i forma na *-ina* od nazwiska męża (*Stachna Janowa Lepiglinina*). Podobnie jak w poprzednim półwieczu, wystąpiły kancelaryjne postaci nazw żon zakończone sufiksem *-inne* – niemieckie odpowiedniki sufiksów *-owa*, *-ina*, utworzone od imienia i nazwiska męża (*Mikołajinne Odrzykoninne*). Pojawił się jednostkowo sufiks *-nica* tworzący nazwisko żony od nazwiska męża zakończonego sufiksem *-nik* (mąż *Medlnik/Mydlnik* – żona *Mydlnica*) oraz nazwisko żony, które utworzono od nazwiska męża stanowiącego zestawienie przymiotnika i rzeczownika, przez zmianę leksykalną: *Biała Ksieni* żona – *Biały Ksiądz* – mąż.

Zapisy źródłowe – 1 p XVw.

Zapisy odmeżowskich nazwisk żon (wdów) na *-owa*, *-ina* i współwystępujących z nimi form na *-owa*, *-ina* utworzonych od imion mężów

Piotrowa Dybalina (< n. odp. Dybała) – *Pyotrowa Dibalina* 1448 Łp II 439; *Grzegorzowa Kozłowa* (< n. odp. Kozioł) – *Margarzenta Grzegorzowa Cosłowa*, caseatrix 1441 Kacz 5163; *Janowa Lepiglinina* (< n. odp. Lepiglina) – *Stachna Janowa Lepiglinina* 1450 Łp II 668 (por. *Johanni alias Lepiglina* 1444 Łp I 3331); *Mikołaj inne Odrzykoninne* (< n. odp. Odrzykoń) – *Mikolayinne Odrzykonynne* 1443 PdLw IV 1001; *Pabianowa Potrębaczowa* (< n. odp. Potrębacz) – *Pabianowa Potrębaczowa* 1426 ŁNW 79; *Pawłowa Rycerzowa* (< n. odp. Rycerz) – *Pawłowa Riczerzowa* 1408 Czer 78, Domine relicte *Paszkonis dictus Riczerz*, quondam opidani Czirmensis 1410 Czer 183; *Mikołajowa Trzeciakowa* (< n. odp. Trzeciak) – Honesta domina Anna Micolayowa *Trzeciakowa* de Winari 1433 KsMP 605.

Zapisy odmeżowskich nazwisk żon (wdów) na *-owa*, *-ina* i nazwisk mężów, od których zostały utworzone

Bawor mąż > *Baworowa* żona – Contra Margeritham consorti Baworij ... *Bauorowa* 1407 Piek 1190 – n. odetn.; *Cipka* mąż > *Cipcyna* żona – *Albertus Czypka*, ciuius ... ciuitatis (Kazimiriensis) 1443 KMłp 1443, *Catherina Czypczyna* vocitata (1443) KMłp 1452, *Catherina, Alberti Czypha* (!) relicta (1439) KMłp 1357 – n. odp.; *Czepiel* mąż > *Czepłowa* żona – Honestam *Aagnetam*, olim *Czepłowa* ... per mortem *Johannis Czepel* 1449 ARP I 411 – n. odp.; *Czurdosz* mąż > *Czurdoszowa* żona – *Aagnetem*, consortem *Curdos*, morantem in Cracouia ... ipsi *Czurdoszowa* 1450 Hel II 3429, *Agnes*, consors *Czurdas* de Sandomiria ... manens in Cracouia 1449 Hel II 3401 – n. odp.; *Małgorzata Mačko Drobotinne* – Etwzennen frawen *Margarethen Macko Drobotynne* 1409 CdSil IV s. 222 – n.

odap.; *Głowacz* mąż > *Jana Głowaczowa* żona – *Domine Głowaczonis* 1424 Czer 1655, *Cum domina Joannis Głowaczowa* 1413 Czer 247 – n. odap.; *Gomołka* mąż > *Gomolczyzna* żona – *Dy frawe Gomolczyzna ... der Climke Gomołka* 1430 Łp I 2222; *Kitka* mąż > *Kitczyzna* żona – *Cum Kythczyzna ... Kyerstina, uxor Iohannis Kythcze* 1439 Łw 514 – n. odap.; *Laska (Leska)* mąż > *Lesczyzna* żona – *Contra dominam Phebroniam Lesczyzna* de Lang 1412 Kal 403, *Phebronia, relicta olim Petri Lasca* de Lang 1410 Kal 35 – n. odap.; *Łysy Koń* mąż > *Łysykoniowa* żona – *Cum Dorothea, vxore Lisy Con ... predicta Dorothea Lisiconoua* 1434 Łw 253 – n. odap.; *Norek* mąż > *Norkowa* żona – *Testes Dobeslai et Sigismundi, filiorum Norkonis contra Katherinam, matrem ipsorum ... Ysze pani Katharzina Norkowa* po Norkowe ziwoce zostawiła yest Nawosz wesz we czt[y]rdzesczoch grziwen 1420 Sand 866; *Odrzygość* mąż > *Odrzygościowa* żona – *Contra Machnam, relictam Odrzygosczyowa* (de Blonye) 1437 Zakr II 2735, *Machna, relicta Odrzygosczy de Blonye* 1437 Zakr II 2658; *Pachol* mąż > *Pacholowa* żona – *Anna, uxor Petri Pachol ... predicta Anna Pacholoua ... post virum suum Pachol* 1434 Łw 252 – n. odap. lub odim.; *Pożyzłod* mąż > *Pożyzłodowa* żona – *Cum Pozyzłodowa ... honesta domina Margaretha, relicta olim Posszyluod* 1449 Łw 1153, *Causa prouidi Pauli, viri Pozizłodowe* 1451 Łw 1322 – n. odap.; *Prus* mąż > *Prusowa* żona – *Katerina Prussowa* 1459 ARP I 839; *Katherina, consors olim providi Petri Prus* 1460 ARP I 867 – n. odap. lub odetn.; *Som* mąż > *Somowa* żona – *Hanca Somowa ... de Cracovia* 1415 Hel II 1362, *Hanca, uxor Janussij Som* de Cracovia 1414 Hel II 1356 – n. odap.; *Strzemień* mąż > *Strzemieninne* żona – *Ian Strzemen vnd seyner efrawen Margareten ... dy fraw Strzemenynne* 1442 PdLw IV 576 – n. odap.; *Susło* mąż > *Susłowa* żona – *Susłowa ... provida Hedwigis, uxor Stechkonis Suslo* 1437 AGZ XII 139 – n. odap.; *Szczygiełek* mąż > *Szczygielkowa* żona – *Honesti domina Pyechna Stygelcowa* 1449 Łw 1180, *Cum Pechna, Scigelkonis vxore* 1431 Łw 139 – n. odap.; *Szyban* mąż > *Szybanowa* żona – *Cum Sybanowa ... Syban ... procurator uxoris sue ... contra Sybanowa* 1411 Ua 99 – n. odap.; *Zgaga* mąż > *Zgagowa/Zgazyzna* żona – *Margaretha Sgagowa* 1438 Łw 453, *Cum Margaretha Sgagina* 1435 Łw 303, *Margaretha, uxor Sgaga* 1433 Łw 222.

Zapisy nie potwierdzające nazwiska męża, od którego utworzono nazwisko odmeżowskie żony (wdowy)

Bocianowa (< n. odap. *Bocian*) – *Cum Katherina Boczanoua* 1434 Łw 252; *Bonczyzna* (< im./n. odim. *Boncza*) – *Bonczyzna* de Skarzino 1426 Zakr I 2255 (? *Margaretha, conthoralis legitima Bonczego* de Skarzino 1426 Zakr I 2257); *Byłęcina* (< n. odim. *Byłęta*) – *Szdzychna Bilanczyzna ducit testes erga Adam Bilantha ... Iacom przy tem bil ... kedi Iacob Bilanta Adama Bilanto* przeprzał 1405 Piek 950; *Cielątkowa* (< n. odap. *Cielątko*) – *Contra Annam Czelanthcowa* (de Bochna) 1431 Hel II 2351; *Czepowa/Czapowa* (< n. odap. *Czep/Czap*) – *Honesti domina Katherina Czumpowa* 1434 ARP I 1; *Fijałowa* (< n. odap. *Fijał*) – *Contra ... Katherinam Fiałowa* de Cracouia 1439 Inscr 725, *Contra Ursulam Fiałowa* de Cracouia ... ipsam *Ursula Fiałowa* 1439 Inscr 727; *Gargolowa* (< n. odap. *Gargoł*) – *Domina Gargoloua ... predicte domine Gorgolowe!* (! pro *Gargolowe!*) (dat) 1443 Łw 722 (? *Domino Nicolao Gargol* 1437 Łw 386); *Godłowa* (< n. odap. *Godło*) – *Vychna Godloua* 1435 Łw 316, (? *Nicolaus Godlo* 1433 Łw 228); *Grotowa* (< n. odap. *Grot*) – *Domina Beata dicta Grottowa ... ad hereditatem domine Grotowey* (gen.) 1418 Czer 1061; *Gorczyczyzna* (< n. odap. *Gorczyca*) – *Cum Elizabeth Gorczyczyzna* de Cracovia ... eidem *Gorczyczyzny* 1412 PNZK 2963, *Contra Annam Corczyczyzna* (!) de Cracovia 1411 PNZK 2854, (? *Petro Gorczyczyza* de Cracovia 1412 PNZK 2981), *Grymberkowa* (< n. niem. *Grymberg*) – *In causa Nicolai Grunberg* de Dzbanszyn ... *Barbara Grimberkowa* 1447 RHist X 278; *Gryczyzna* (< n. odap. *Grycz*) – *Katherine* (nom.) *Griczyzna* 1419 KsMP 313 s. 112, (? *Grycz Woyczzech* 1413 KsMP 206 s. 86), *Latoszkowa* (< n. odap. *Latoszek*) – *Contra ... Latoszkowa* de Stbiszyn 1415 Płoń 2494 (por. *Lathosek Bogussius* de Szhbissino 1405 Płoń 516, *Aput Latosconem* heredem de Stbiszino 1407 Płoń 964), *Nyrczyzna* (< n. odap. *Nyrka*) – *Cum domina Nyrzyzna Margaretha ... honesta domina Margaretha Nyrzyzna* 1446 Łw 957.

Zapisy nazwisk odmeżowskich tworzonych inaczej, niż przez dodanie sufiksów *-owa, -ina*

Biały Książdz mąż > *Biała Ksieni* żona – *Anna Bala Kseni, uxor Bali Kszøs ...* eiusdem *Mathie Bali Kszøs* 1440 Łw 598 – n. odap.; *Medlnik/Mydlnik* mąż > *Mydlnica* żona – *Causa Agnethe ... cum fratribus viri sui ... Petri ... Petri Medlnik ... cum domina Agnetha Medlincza (! pro Medlnicza) ... Petri Midlnik* 1445 Łw 843 – n. odap.

2 p XV w.

Również w 2 p XV w. tworzone określenia kobiet na *-owa* jednocześnie od imienia i nazwiska męża, jak wymienione niżej *Jakubowa Antykrystowa* i *Hanuszowa Tymnarowa*. W tym ostatnim zapisie zostało użyte imię chrzestne żony Małgorzata (łac. *Margaretha*). Zdarzało się użycie w dokumencie łacińskich kancelaryjnych form zakończonych na *-issa*. W poniższej zapisce poświadczona jest taka forma utworzona od imienia męża, która współwystępowała razem i imieniem chrzestnym żony i nazwiskiem odmeżowskim na *-owa*. Całe zestawienie to *Małgorzata* (wdowa) *Hanuszowa Tymnarowa*. Inny typ odapelatywnych nazwisk mieszczańskich to zestawienia, w tym zestawienie przymiotnika z imieniem, jak w przypadku nazwiska *Kęsy Piotrek*. Tworzono od nich nazwiska żon przez dodanie sufiksu *-owa* do jednej tylko części zestawienia, tj. do imienia, część nazwiska stanowiąca przymiotnik uzyskiwała paradygmat żeński (*Kęsa Piotrkowa*).

Przeważały jednak regularnie tworzone nazwiska odmeżowskie zakończone najczęściej na *-owa*, rzadziej na *-ina*. Zapisy pochodzą z dokumentów miast takich, jak Kraków, Lublin, Sącz, Warszawa, Płock, Poznań, Lwów i inne miejscowości na kresach południowych.

Warto zauważyć, że nazwisko na *-owa*: *Baruchowa*, utworzone od imienia hebrajskiego *Baruch*, nosiła żona pochodzenia żydowskiego, mieszkanka Lwowa.

W 2 p XV w. pojawił się jednostkowo sufiks *-ka* tworzący odmeżowską formę nazwiska żony od odapelatywnego nazwiska męża oznaczającego zawód: *Kongisarka*, żona *Kongisarza* z Poznania. Inny zabieg tworzący nazwiska odmeżowskie dotyczył nazwisk genetycznie przymiotnikowych, w których oznaką przejścia nazwiska męża przez żonę była zmiana paradygmatu fleksyjnego z żeńskiego na męski.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Zapisy odmeżowskich nazwisk żon (wdów) na *-owa, -ina* i współwystępujące z nimi formy na *-owa, -ina* utworzone od imion mężów

Jakubowa Antykrystowa (n. odap. Antykryst) – *Jakubowa Anticristowa* 1494 BSąd s. 6; *Michaelissa Guzowa/Guszowa* (n. odap. Guz/Gusz) – *Honesta Dorothea olim Michaelissa Gusszowa* 1483 CNV 106; *Hanuszowa Tymnarowa* wdowa (< n. niem. Tymajer, Tymnar) – *Honesta Margaretha, vidua Hanuszowa Tymnarowa* 1477 U 2588.

Zapisy potwierdzające nazwisko męża, od którego utworzone nazwisko odmeżowskie żony (wdowy) na *-owa, -ina*

Baruch mąż > *Baruchowa* żona – *Malka Baruchowa ... Malka Iudea de suburbio castri Leopoliensis, consors olim Iudei Baruch* 1486 AGZ XV 1859, Pro ... *Iascone Baruch* totaque communitate Leopo-

liensi Judeorum 1466 AGZ XIX 2829 – n. odim.; *Baszta* mąż > *Baszczina* żona – Super bona hereditaria *Martini dicti Basztha* ... videlicet super domum et super ortum 1482 ŁNW 949, Providus Conradus de Antiqua Civitate erexit se alias przypovyedzał szą super cistam ... *Baszczina Martinis* (!) 1484 ŁNW 994 – n. odp.; *Bogdan* mąż > *Bogdanowa* żona – *Bogdanowa* ... honesta *Barbara*, consors legitima providi *Martini Bogdan* de Schamothuli 1459 ARP I 836 – n. odim.; *Chudy* mąż > *Chudzina* żona – Causa et resignatio domus per *Dorotheam*, relictam Laurentii *Chudzina* ... Honestam dominam *Dorothea*, relictam *Laurentii Chudi* 1493 RSW 197 – n. odp.; *Czepiel* mąż > *Czeplowa* żona – Honestam dominam *Margaretham Czeplewa*, filiam olim *Johannis* pater Noster ac *Nicolaum Czepell*, maritum ipsius ... honeste *Margarethe Czeplewa* 1472 ARP II 1205 – n. odp.; *Ciepielka/Czepielka* mąż > *Ciepielczyna/Czepielczyna* żona – *Blasio Czyepyelcze* ... *Blasio Cyepyelcze* ... *Dorothea* uxor *Blasy* 1488 BSąd s. 94, *Dorothea Cyepyelczyna* ... *Dorothea* uxor *Blasy* 1488 BSąd s. 94 – n. odp.; *Dzirda* mąż > *Dzirdzina* żona – *Catharinam Dzyrdzyna* cum *Anna* et *Brygida* filiabus suis de *Wyelyczka* opus suum montaneum in montibus *Wyeliczonsibus* una cum sepo dicto *Dzyrdzyskye* post maritum et patrem ipsarum *Dzyrda* ad eas devolutum XVI in. (1484) Matr III suppl. 214 – n. odp.; *G(i)ec(z)* mąż > *G(i)ec(z)owa* żona – *Barbara Geczowa* ... honesta dominam *Barbara*, relictam olim *Johannis Gecz* 1496 ARP II 1669 – n. odim.; *Golan* mąż > *Golanowa* żona – *Symon* et *Mathis Golan*, budniczi 1487 ARP II 1487, *Agneta Golanowa* ... honesta *Agnes Golanowa*, budniczka 1500 ARP II 1771 – n. odp.; *Hawel* mąż > *Hawłowa* żona – *Haulowa* ... argentum fuit *Bartholomei Haul*, civis *Leopoliensis* et sue consortis ... dominam *Haulowa* 1493 AGZ XV 2322 – n. odim.; *Hejda* mąż > *Hejdzina* żona – *Elyzabeth Heydzina* ... honesta *Elizabeth*, relictam olim *Alberti Heyda* 1495 ARP II 1609 – n. odim.; *Hubka* mąż > *Hubczyna* żona – Pro honesta *Anna Hubczina* ... cum viro suo, provido *Bartholomeo* 1482 ACL I 59, Pro ... *Bartholomeo Hubka* 1482 ACL I 61 – n. odp.; *Kadlubka* mąż > *Kadlubczyna* żona – *Martinus Cadlupka* ... *Anna* honesta *Cadlubczyna* ... debet dare pacem sibi scilicet *Nicolao* 1458 ŁNW 449 – n. odp.; *Kania* mąż > *Kanina* żona – *Kanyyna* ... honesta dominam *Barbara*, relictam olim *Johannis Canya* 1496 ARP II 1674, *Recognicio* *Konagiaczka Barbare Canyna* 1496 ARP II 1675 – n. odp.; *Kęsy Piotrek* mąż > *Kęsa Piotrkowa* wdowa – Cum *Kassa Piotrkowa* ... *Agnes*, relictam (wdowa) olim *Kassy Pyotrek* 1455 ARP I 633, *Agnes Kassa Pyotrkowa* 1455 ARP I 631 – n. odp.; *Klon* mąż > *Klonowa* żona – *Gertrudi*, consorti *Klon*, a quo *Clonowa* appellabatur 1470 – 1480 DiBen III s. 312 – n. odp.; *Koczwarra* mąż > *Koczwarzyna* żona – *Koczwarra cum Koczwarina* dedit I fertonem 1469 Kacz 7151 – n. odp.; *Korzeń* mąż > *Korzeniowa* żona – *Primogenitus Andreas*, *Mathiae dicti Korzen* et *Margarethae* ciniu[ui]gum de *Golkowycze Cracoviensis* diocesis ... mulier *Margaretha Korzenyowa* de *Golkowicze* 1475 DiOp I s. 335 – n. odp.; *Kraczel* mąż > *Kraczłowa* żona – *Ursula Craczloua*, relictam olim famosi domini *Pauli Craczel* 1489 BSąd s. 308 – n. odp.; *Krowinoga* mąż > *Krowinożyna* żona – Honestam *Heduigim*, relictam *Mathiae Krouinoga* de *Lublin* ... *Heduigis* prefata *Krouynosina* 1473 UIŁub 18 – n. odp.; *Kumo* mąż > *Kumowa* żona – *Nicolaus Kwmo* cum uxore sua ... coram ... consulari sessione *Stachna Kwмова* recognovit se obligari ... quinquaginta sexagenas 1469 RSW 102 – n. odp.; *Lin* mąż > *Linowa* żona – Laboriosa *Hedvigi Linowa* ... *Nicolao Lin* (abl.) 1485 ACL I 1208 – n. odp.; *Lisek/Liskowicz* mąż > *Liskowa* żona – *Mathias Liskowycz* recognovit se vendidisse duas virgas agri ... amite sue *Margaretha Lyszzkova* ... iste *Mathias Lizek* 1496 U 567 – n. odp.; *Makowka* mąż > *Makowczyna* żona – *Katherina*, *Mathie Makowka* relictam ... dicta *Makowczina* 1496 RSW 328; Cum *Katherina Makowczyna* (!) ... honesta relictam *Makowczina* (!) *Katherina* 1494 RSW 338 – n. odp.; *Materna* mąż > *Maternowa* żona – Cum *Barbara Maternowa* ... honestam dominam *Barbaram*, consortem *Claws Materna* 1494 ARP II 1576 – n. odim.; *Merlica* mąż > *Merliczyna* żona – *Margaretha Merliczina* ... cum *Margaretha* consorte *Stanislai Merlicza*, pellificis 1488 ARP II 1560 – n. odp.; *Niedziela* mąż > *Niedzielina* żona – *Iohannes Nediela* cum honesta *Barbara*, consorte sua legitima 1483 ARP II 1395, Pro *Barbara Nedielina* 1484 ARP II 1414 – n. odp.; *Odrzygość* mąż > *Odrzygościowa* żona – *Margaretha Odrzygosszyowa* de *Busko* 1498 ACL II 1979, Providus *Michael Odrzygosczy*, de *Busko* opidanus 1498 ACL II 1963 – n. odp.; *Okuń* mąż > *Okuniowa* żona – *Margaretha dicta Oknyowa*, vidua, recognovit, quos suus vir *Nicolaus dictus Okvn* vendidit domum suam 1482 ŁNW 946 – n. odp.; *Paluka* mąż > *Paluczyna* żona – *Margarethae Paluczina*, relictam *Nicolai Paluka* 1495 Matr I 512 – n. odp.; *Pieszal* mąż > *Pieszłowa* żona – Honestam *Margaretha Pyeschlyowa* ... contra *Martinum Peschel*, maritum suum 1498 ACL II 1885 – n. odim.; *Pioro* mąż >

Piorowa żona – *Honesta Barbara Pyorowa* (conciuis Posnaniensis) 1464 ARP I 1001, *Debiti honeste domine Barbare, relicte olim Petri Pyoro* 1475 ARP II 1244 – n. odap.; *Pohan* mąż > *Pohanowa* żona – *Anne Puhanowe* (!) recognicio ... *honesta Anna Puhanowa* (!) 1499 ARP II 1729; *Obligacio Pohan* ... *providus Andreas Puhan* (!) *cum honesta Anna consorte sua* 1490 ARP II 1526 – n. odap.; *Potrzeba* mąż > *Potrzebina* żona – *In causa honestarum Katherine Potrzebyna, civisse Vyelunensis* ... *provido olim Barthossio Potrzeba* (dat) 1490 AC II 856 – n. odap.; *Rabula* mąż > *Andrzychowska Rabulina* żona – *Honesta Agnetha Andryszczowa Rabulyna* ... *Andrysz Rabula ipsius legitimus vir* ... *super hoc Petrus Rabula posuit solidum* 1483 U 2620 – n. odim.; *Ryczywoda* mąż > *Ryczywodzina* żona – *Concordia inter Margaretham Ryczywodzinam* ... 1496 ARP II 1672, *Honestam Margaretham, consortem Mathiae Ryczywoda* 1485 ARP II 1437 – n. odap.; *Sikuta/Sykuta* mąż > *Sikuczyna/Sykuczyna* żona – *Super Sikuczine domo* ... *circa domum Iohannis Sikuthe et consortis sue* 1497 ARP II 1699 – n. odap.; *Siniiec/Syniec* mąż > *Sińcowa/Syńcowa* żona – *Georgius cum Laurencio, ... soror ipsiorum germana Vrsula alias Synczowa* 1483 AGZ XVI 3337, *Honesta Vrsula, coniunx circumspecti Iohannis Szyniecz, de Crozna civis* 1481 AGZ XVI 3310 – n. odap.; *Łuka* mąż > *Łukaszowa* żona – *Cum honest(a) ... Dorothea Lukaszowa* ... *consorte olim Jacobi Luce* 1490 ACL II 24 – n. odim.; *Kaszal* mąż > *Kaszłowa* żona – *In domo providi Stanisłai Caschel, civis Plocensis* ... *super domo honeste Barbare Casłowa* 1495 Płoc 261 – n. odap.; *Smarz* mąż > *Smarzowa* żona – *Smarzowa* ... *honestam Anna relictam olim Nicolai Smarsz* 1484 ARP II 1406 – n. odap.; *Sokoł* mąż > *Sokołowa* żona – *Katherina, coniu(n)x Stanisłai Szokol de Vyelyczka* ... *Katherina Szokolowa* 1467 KWiel s. 37 – n. odap.; *Syczek* mąż > *Syczkowa* żona – *Per ... scabin(um) ... Stanislaus* (!) *Syczyk* 1497 Trz 404, *Katherina Syczkową* (!) *cum Stanisłao, viro suo* 1492 Trz 404 – n. odap.; *Szamardej* mąż > *Szamardejowa* żona – *Laurencius Szamardej et Dorothea, eiusdem consors* ... *dicta Szamardeyowa* 1484 ACL I 616 – n. odap.; *Szepiotka* mąż > *Szepiotczyna* żona – *Annam Szepiothczyna* 1498 ACL II 1825, *Stanisłao Szepiothka et Anne de Camyonka, coniugibus* 1491 ACL II 389 – n. odap.; *Szyska* mąż > *Szyszczyzna* żona – *Honeste Katherina Schiszczina, relicte olim Michaelis Schiska de Rzeschow* 1485 AGZ XV 1781 – n. odap.; *Szklanka* mąż > *Szklanczyzna* żona – *Honesta Margareta Szklanczyzna* 1473 ARP II 1230, *Providis Iohannis* (!) *Szklanka et Margarethe, consorti sue* 1466 ARP I 1073 – n. odap.; *Środa* mąż > *Średzina* żona – *Providus ... Stanislaus dictus Szrodza, Katherina, uxor sua, dicta Szredzyna resignaverunt domum suam provide Johanni dicto Goworek* 1482 ŁNW 875 – n. odap.; *Święch* mąż > *Święchowa* żona – *Swyenchowa* ... *honestam Heduigim, relictam olim Iohannis Swench* ... *prefate domine Heduigis Swenchowa* 1479 ARP II 1316 – n. odim.; *Thusto* mąż > *Thustowa* żona – *Causa domine Margarethe olim Thustowe* ... *honestam domina Margaretha, olim relictam domini Mathie Thusto* 1451 Łw 1331 – n. odap.; *Zegardło* mąż > *Zegardłowa* żona – *Domini de consulatu decreverunt inter dominam Reginam, consortem Nicolai Zegardło, pellificis, concivis nostri (Posnaniensis) ... ex parte dicti mariti sui Nicolai Zegardło* ... *ipsa iam dicta domina Regina Zegardłowa* 1499 ARP II 1725 – n. odap.

Zapisy nie potwierdzające nazwiska męża, od którego utworzono nazwisko odmeżowskie żony (wdowy) na *-owa, -ina*

Bąkowa (< n. odap. Bąk) – *Honeste domine Catherine Bankowa de Cracouia* 1495 ARec 1762; *Doniczkowa* (< n. odap. Doniczka) – *Barbaram Donyczkowa* 1466 ARP I 1078, (? *Sutor(-) Johannes Donyczka* 1453 ARP I 557); *Drwalowa* (< n. odap. Drwal) – *Anna Drwalowa* 1480 PtCr 759, (? *Jan Drwal, pictor* 1476 PtCr 653); *Fryjewa* (< n. odap. Fryj) – *Barbara olim Fryewa, uxor moderna Alberti pellificis* 1455 ARP I 637, *Dorothea Ffryewa* 1459 ARP I 793; *Kruczkowa* (< n. odap. Kruczek) – *Recognicio census Cruczkowa* ... *Zophia Cruczkowa* 1456 ARP I 666; *Łabowa* (< n. odap. Łab) – *Pro Margaretha Labowa. Adam et Nikiel Lab obligaverunt se soluturos decem marcas* ... *Margaretha* 1478 ARP II 1294; *Makosiejowa* (< n. odap. Makosiej) – *Ewa Makoszeyowa* 1488 AGZ XIX 2063; *Rozwarowa* (< n. odap. Rozwara) – *Iacobus Agnethi, sorore sue Roszwarowey* ... *Iacobus vel sucesores legitimi sez marcas Agnethi Roszwarowey* ... *dare debent* 1458 ARP I 770, (? *In molendino Wirszbny Roszwar* ... *laborioso Mathiae Roszwar de Winari* 1458 ARP I 771); *Szołtyfikowa* (< n. odap. Szołtyfik) – *Honesta domina Dorothea Scholtysschykowa, concivis (Poznaniensis)* 1457 ARP I 743.

Zapisy nazwisk odměżowskich zakończonych sufiksem *-ka*

Kongisarz mąż > *Kongisarka* żona (< n. odap.) – *Honestus Johannes Congischar* de Poznania ... (uxorem eius) *Cogischarka* de Poznania 1492 AC I 2335.

Przejmowanie nazwiska męża odetnicznego i pochodzenia niemieckiego przez żonę wśród mieszczan – formy na *-owa*, *-ina* (i rzadko inne)

Nazwiska żon zakończone sufiksem *-owa*, *-ina* utworzone od nazwisk odetnicznych mężów

Obecność nazwisk żon zakończonych sufiksem *-owa*, *-ina* utworzonych od nazw odetnicznych mężów zaznaczyła się w 2 p XIV w. zapisem *Walachowa*, szewcowa z Krakowa, utworzonym od nazwiska męża *Walach*. Drugi zapis z tego półwiecza ma postać niemiecką zakończona na *-inne*, paralelną z polską na *-owa*, *-ina*: *Polaninne* < Polak, zapis ze Śląska. Brak poświadczenia nazwisk mężów, od których zostały one utworzone oraz kontekstów mówiących o stosunkach pokrewieństwa. Dlatego objaśnienia przy nazwiskach kobiet zakończonych sufiksami *-owa*, *-ina* i innymi, a także przy ich podstawach, należy traktować jako hipotetyczne, chociaż bardzo prawdopodobne.

Dalsze zapisy odetnicznych nazw żon zakończonych sufiksami *-owa*, *-ina* i innymi pochodzą z 1p XV w. w liczbie 13, w tym 10 zakończonych na *-owa*, *-ina*: *Baworowa* żona < *Bawor* mąż, zapis z Wielkopolski, *Podolcowa*, *Podolcewa* żona > *Podolanin* mąż, ? szlachcianka, zapis z kresów pd, *Polszczyna* żona < *Polska* mąż, mieszczanka z Nowego Miasta, Małopolska, *Prusowa* żona > *Prus* mąż, zapis z Małopolski, *Ruskowa* wdowa > *Rusek* mąż : Rus, szlachcianka, zapis z Wielkopolski, *Rusowa* żona > *Rus* mąż, mieszczanka z Przemyśla, *Rusinkowa* żona > *Rusinek* mąż : Rus, mieszczanka z Warszawy, *Sasinowa* żona > *Sasin* mąż, mieszczanka ?, zapis z Mazowsza, *Włochowa* żona > *Włoch* mąż, mieszczanka ? z Bochni, *Włoszynowa* żona > **Włoszyn* mąż : Włoch, mieszczanka z Krakowa.

Dwie nazwy odměżowskie utworzone zostały przez zmianę paradygmatu męskiego nazwiska męża na paradygmat żeński: *Polaczka* żona < *Polaczek* mąż : Polak, żona mieszczanina z Krakowa, być może z pochodzenia szlachcianka, o czym świadczy wymieniony tytuł nobilis, *Tartara* żona < *Tatar* mąż – mieszczanka ze Lwowa.

Jedna nazwa żony zakończona jest sufiksem niemieckim *-inne*: *Tatarkinne* niem. żona > *Tatarka* mąż : *Tatar*, mieszczanka ze Lwowa.

Spośród 13 wymienionych żon noszących nazwiska odměżowskie zakończone sufiksami *-owa*, *-ina* lub innymi, utworzone od nazwisk odetnicznych mężów, dwie należały, być może, do szlachty, a 11 to mieszczanki.

W 2 p XV w. zapisano 20 nazwisk żon zakończonych sufiksem *-owa*, *-ina* i innymi, utworzonych od odetnicznych nazwisk mężów. Są to: *Bemowa* żona < *Bem* mąż, mieszczanka z Poznania, *Czechowa* żona < *Czech* mąż, stolarka z Krakowa, *Duninowa* żona < *Donin*, *Dunin* mąż, bs, zapis bl, *Niemcowa*, *Niemcowna* żona < *Niemiec* mąż, bs, zapis z Wielkopolski, także *Stara Niemcowa* żona < *Niemiec* mąż, mieszczanka z Mazowsza, *Polakowa* wdowa < *Polak* mąż, mieszczanka ze Lwowa,

Polackowa żona < *Polaczek* mąż, mieszcanka z Krakowa, *Pruskowa* żona > *Prusek* mąż : Prus, mieszcanka z Krakowa, *Sarbinowa* żona : *Sarbin* mąż, mieszcanka z Poznania, *Ślęzakowa* żona > *Ślęzak* mąż, mieszcanka ze Lwowa, *Żydkowa* żona > *Żydek* mąż, mieszcanka z Kazimierza.

Dwukrotnie pojawił się sufiks *-ka* w nazwach żon najprawdopodobniej, chociaż kontekst nie podaje informacji o relacjach rodzinnych: *Sarbka* żona > *Sarb* mąż, mieszcanka z Kołomyi, *Tatarka* żona > *Tatar* m, bs, zapis z kresów pd.

Wymienione wyżej nazwiska odmeżowskie żon z 2 p XV w. odnosiły się do mieszczanek, nie można w sposób pewny ustalić przynależności społecznej kilku nazw, ale brak w kontekstach tytułów szlacheckich sugeruje, że były one również mieszcankami.

Dwukrotnie pojawił się sufiks *-owna*, który mógł oznaczać żony i córki (Skulina 1988). Kontekst nie rozstrzyga tu wątpliwości: *Żydkowa* > *Żydek*, mieszcanka z Sącza, *Żydowa* > *Żyd*, mieszcanka z Łodzi. Jeden raz sufiks *-owa* utworzył nazwę córki, czyli odojcowską: *Turkowa* córka > *Turek* ojciec, mieszcanka Poznania.

Jeden raz forma zakończona na *-owna*: *Niemc-owna* użyta została wymiennie z formą na *-owa*: *Niemc-owa*//*Niemc-owna* < *Niemiec*.

Zapisy źródłowe – 2 p XIV w.

Polaninne (łac) (**Polakowa*) < Polak: *Agnethi Polonynne* (!) 1387 CdSil III s. 143, *Walachowa* < Wałach: In *Dorothea Walachowa*, sutrice 1395 RmK II s. 135.

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

Baworowa < Bawor: Pribislaus Oszczeski iurabit *Baworowey*: Iaco mi *Baworowa* ręcizla ... za dwe nadzce grziwen 1404 Piek 733, *Podolcowa*, *Podolcewa* < Podolanin: *Podolczowa* ... generosam dominam *Katherinam Podolczewa* 1446 AGZ XIV 1599, *Polaczka* < Polaczek: *Nobilis Polaczka*, consors olim nobilis Procopii de Zabloczce 1409 Kacz 2030, *Polszczyna* < Polska: *Polszczyna Hedwigis* de Noua Ciuitate 1423 Sand 996, *Prusowa* (SSNO Prusowa//Prusowa) < Prus: Contra *Katherinam Prusowa* de Proschouicze 1416 Hel II 1492, *Ruskowa* (SSNO Ruskowa?, Ruszkowa?) < Rusek: Contra generosam dominam *Wanczoskam*, relictam *Ruscowo* (! pro *Ruscowø*?) 1417 AC II 86, *Rusowa* < Rus: Hancel ... resignavit domum sitam circa *Russowa* ... Iohanni 1425 Łp I 1683, *Rusinkowa* < Rusinek: Paulus ... cum *Margaretha Rusynkowa* ... idem Paulus ... tenetur predictae domine *Rusinkowey* duas sexagenas 1430 Łw 281, *Sasinowa* < Sasin: Cum domina *Szaszinowa* 1407 Czer 56, *Tatarkinne* (łac.) (**Tatarkowa*) < *Tatarka*: Czu der *Tatarkynne* 1444 PdLw IV 1171, *Tartara* < *Tatar*: Ante walwam *Halicziensem* ... *Helizabith Tartara* 1404 PdLw II s. 1–2, *Włochowa* < Włoch: *Włochowa* racione cervisie marcas duas dedimus ... *Włochowa* 1420 Boch s. 206, *Włoszynowa* < **Włoszyn*: *Katherinam dicta* (!) *Włoszinowa* (de Lelovia) 1414 PNZK 3521.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Bemowa < Bem: *Katherina Bemowa* ... recognovit veri debiti pro sepultura mariti sui 1456 ARP I 668, *Czechowa* (SSNO Ciechowa//Czechowa) < Czech: *Kachna Czechowa*, stolarka 1479 Kacz 7817, *Duninowa* < Donin, Dunin: Domina *Vincencie Dunynowa* (dat) 1485 Paw. s. 78, *Niemcowa* < Niemiec: *Anne* (dat) *Nyemczewna* ... eiusdem *Anna Nyemczowna* ... dictam *Anna Nyemczowa* 1454 AC II 1254, *Polackowa* < Polaczek: *Mescha Polackowa* 1466 Kacz 6955, *Polakowa* < Polak: *Honeste Agnete* (dat) *Polakowa*, relicte de Leopoli 1488 ACL II 2046, *Pruskowa* (SSNO Pruskowa//Pruszkowa) < Prusek: *Pruskowa* ius habet 1466 Kacz 6957, *Sarbinowa* < Sarbin: ... honesta *Barbara Sarbinowa* 1482 ARP II 1361, *Sarbka* < Sarb: Pro parte honeste *Katherine dicta* (!) *Sarpka*, mulieris de Colomya 1489

ACL I 2419, *Stara Niemcowa* < Niemiec: *Honesta Catherina Sthara Nyemczowa* ... de genere dicte *Catherina Nyemczowa* 1460 Płoc 173, *Ślęzakowa* < Ślęzak: *Margaretha Szlazakowa* de Luczsko, nunc morantis (!) in Grodek 1491 ACL II 389, *Tatarka* < Tatar: Pro ... *Dorothea alias Thatarka* 1476 AGZ IX 81, *Turkowa* < Turek: *Turkowa* ... *Honesta Katherina*, filia olim Tvrkonis de Plewyczka 1459 ARP I 825, *Żydkowa* < Żydek: *Mulier quendam de Cazimiria nomine Żydkowa* 1475 MPH VI s. 485, *Żydkowa* < Żydek: *Dorothea*, mulier cognominata *Żydkowa*, de oppido Antiquae Sandedcz 1475 (sub a. 1406) DiOp I s. 317, *Żydówna* < Żyd: *Katherina Sydowna* 1487 Mącz s. 224.

Nazwiska żon zakończone sufiksem polskim *-owa*, utworzone od nazwisk mężów o niemieckiej postaci językowej – nazwiska hybrydalne

Z 2 p XIV w. pochodzą pierwsze, nieliczne zapisy nazwisk żon utworzonych od niemieckich nazwisk mężów, ale zakończonych polskim sufiksem *-owa*. Stanowią one hybrydy niemiecko-polskie świadczące o adaptacji przybyszów z Niemiec do kultury polskiej, np. 2 p XIV w.: *Katarzyna Falkanowa* (< Falkenhajn) z Piotrowa (Wlkp) 1398 – żona Falkenhaja (której nazwisko występuje w licznych odmianach fonetycznych powstałych na gruncie niemieckim). Nosiła ona też nazwisko *Falkan*, *Falkenhajn*, tj. równe nazwisku męża.

Dalsze zapisy pochodzą z 1 i z 2 p XV w., np. 1 p XV w.: *Elsnerowa* (< Elsner) – żona *Elsnera* z Poznania, *Fafkowa*, *Pfafkowa* (< Fafek : Faf) – żona *Fafka*, zapis z Wielkopolski, *Funkowa* (< Funk) – bs, zapis z Przemyśla, *Sztruclowa* (< Sztrucel) – żona Sztrucli ze Lwowa, *Szyldowa* (< Szyldo) – żona Szyldo z Poznania, *Szmececerowa* (< Szmecar, Szmecer) – żona Szmecara z Poznania, *Szobrowa* (< Szober, Schober) – żona Szobera z Przemyśla; 2 p XV w.: *Kredlarowa* (< Kredlar) – wdowa po Kredlarze ze Lwowa, *Rokemberkowa* (< Rokenberg, Rokemberk) – żona Rokembarka, obywatela Krakowa, *Szarlejowa* (< Szarlej) – żona Szarleja z Krakowa, *Wintrowa* (< Winter) – żona Wintera z Poznania. Ich nosicielkami były mieszczańki.

Zapisy źródłowe – 2 p XIV w.

Falkanowa < Falkan: *Andreas Robaczinsky cum uxore Katherina Falkanowa* 1398 Lek I 2595, *Kachna Falkenhan* ... *Kachna Falkenhaynowa* 1399 Lek II 2311.

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

Elsnerowa < Elsner: *Inter claustrum sancti Dominici et Elznerowa* (nom.) ... *Hedvigis Elznerowa* 1450 ARP I 446, *Funkowa* < Funk: *Funkowa* alegavit ortum suum Szekerczyne 1439 Łp I 2857, *Sztruclowa* < Sztrucel: *Nyclas*, virum *Struczlowey*, civem Leopoliensem 1445 AGZ XIV 2235, *Szyldowa* < Szyldo: *Domina Batrbara Schildowa* 1430 KsMP 511 s. 182, *Szmececerowa* < Szmecer: *In causa Nicolai*, clerici de Poznania contra dominam *Margaretham Smecezerowa* 1446 AC II 1210, *Szobrowa* < Szober: *Amici olim Marcisszonis*, mariti *Sobrove* ... edicta *Sobrowa* 1416 Łp I 844.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Kredlarowa < Kredlar: *Ad instantiam Margarethe Credlarowa* 1498 ACL II 1988, *Margaretha Greglarowa*, relicte de Leopoli 1497 ACL II 1765, *Rokemberkowa* < Rokemberk: *Mulier(-) Rokemberkowa* ... de Cracovia 1470–1480 DiBen II s. 5, *Szarlejowa* < Szarlej: *Domina Scharleyowa* ... prprogavit 3 1/2 florenos 1477 PtCr 665, *Wintrowa* < Winter: *Cum Wyntrowa vidua* 1458 ARP I 777.

Obejmowanie wspólnym nazwiskiem dalszych krewnych wśród mieszczan

2 p XIV w.

Nieliczne są zapisy poświadczające obejmowanie wspólnym nazwiskiem dalszych krewnych wśród mieszczan. Pierwszy sygnał pochodzi z 2 p XIV w. W tym półwieczu zapis poświadcza, że wuj i bratanek, wymienieni w księgach ławniczych krakowskich, nosili to samo nazwisko odapelatywne *Trusk*.

Zapis źródłowy – 2 p XIV w.

Trusk wuj > Trusk bratanek – Michael Trawsk medietatem allodii sui in Prandnik ... Johanni Trawsk, patruo (wuj) suo resignavit 1395 Łk 2065 – n. odap.

1 p XV w.

W 1 p XV w. obejmowanie wspólnym nazwiskiem dalszych krewnych wśród mieszczan poświadczane jest również jednym tylko zapisem z kresów południowych, chociaż stopień pokrewieństwa między trzema nosicielami występującego w liczbie mnogiej nazwiska *Popielowie* nie jest w dokumencie określony wprost. Dymitr to synowiec, czyli bratanek, zaś Tysz i Michałko to najprawdopodobniej jego wujowie, skoro Tysz określony został jako bratanek, a w dalszym ciągu Tysz i Dymitr wymienieni są łącznie jako *Popielowie*.

Zapis źródłowy – 1 p XV w.

Popielowie, bratanek i wujowie – Dimittr synowecz (tzn. bratanek), Th<isz>, Michalko fratres ... dicti Popelowye 1428 AGZ XI 290; This et Dimitro de Rathiczno Popylowye 1439 AGZ XIII 1117.

2 p XV w.

Z 2 p XV w. pochodzą trzy zapisy poświadczające obejmowanie wspólnym nazwiskiem dalszych krewnych wśród mieszczan. Są nimi: siostra stryjeczna i brat stryjeczny – Małgorzata *Smarżowna* i Piotr *Smarż*, mieszczanie z Warszawy, Stanisław *Możdzeń*, brat Jana *Możdżenia* oraz Marcin *Możdzeń*, syn Jana, dla którego Stanisław był wujem.

Wspólne nazwisko odapelatywne *Łąki* (liczba mnoga) nosili dwaj bracia stryjeczni, Wawrzyniec i Jakub, zapisani w dokumentach z kresów południowych.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Smarżowna (Smarzowna) siostra stryjeczna, Smarż (Smarz) brat stryjeczny – Relicta Margaretha alias Smarzowna recognovit vendidisse ac resignavit suam domum propriam ... provido Petro alias Smarzowy, suo fratri patruali (!) (brat stryjeczny) 1481 ŁNW 924; Możdzeń ojciec > Możdzeń syn i Możdzeń brat ojca (tj. wuj) – Stanislaus Mozdzeyn ... recognovit, quia a Iohanne Mozdzeyn, fratre suo germano recepit satisfactionem de scultetia in Cawyeczyn. Et super hoc Martinus, filius Iohannes Mozdzeyn posuit testimoniale iuratis 1495 Gol 1145, Vna cum ... scabin(o) ... Martini Mozdzeyn, sculteto de Cawyeczyn 1491 Gol 1027; Łąki, bracia stryjeczni – Nobiles Laurentius et Iacobus, fratres germani patruels (rodzeni bracia stryjeczni) dicti Lyanki (!) 1466 AGZ XV 3321.

NAZWISKA CHŁOPÓW – ODAPELATYWNE, ODIMIENNE

Dziedziczenie nazwisk wśród chłopów

Pierwsze ślady dziedziczenia nazwisk wśród chłopów pochodzą z 2 p XIV w. i z 1 p XV w. Są to pojedyncze zapisy dla każdego półwiecza. W dokumencie krakowskim z r. 1400 dziedziczenie nazwiska ojca *Łuskwin* o imieniu Mikołaj przez syna Stanisława, który nie tylko wymieniony jest jako syn *Łuskwina*, ale jego nazwisko w formie mianownika jest ponownie powtórzone (uel idem *Luskwin*). Dziedziczenie potwierdzone jest zatem w sposób nie budzący wątpliwości.

Nieco więcej zapisów pochodzi z XV w. W 1 p XV w. wystąpili w dokumentach: Szymon *Belch* syn *Belcha*, Piotr *Byk* syn *Byka*, Stefan zwany *Czczotka*, syn *Czczotki*, którego imię brzmiało prawdopodobnie Stanisław (wymieniony we wcześniejszym dokumencie z tej samej wsi Trześniowa na kresach południowych). W 2 p XV w. dziedziczący nazwisko chłopci to: młynarz Walenty *Grabiec* syn Jakuba *Grabca* z kresów południowych, Jan *Kostka* syn *Kostki*, Jan *Ślącza/Ślęcza*, syn Jana *Ślączi/Ślęczi* oraz Jan *Jeż* syn Katarzyny *Jeżownej*, zapewne żony *Jeża*.

Zapisy źródłowe – 2 p XIV w.

Łuskwin ojciec > *Łuskwin* syn – *Nicolaus Luskwin*, kmetho de Goloczow Episcopali 1400 Krak 10762, *Stanislaus, filius (syn) Luskwini* (genetivus łac.) uel idem *Luskwin*, kmetho de Goloczow 1400 Krak CCCXL, *Stanislaw Luskwino* (dat. łac.) de Goloczow 1400 Krak 10040 – n. odap.

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

Belch ojciec > *Belch* syn – *A Symone et Mathia, filii (syn) Belch* 1463 U 14, *A Simone Belch* 1463 U 20 – n. odap.; *Byk* ojciec > *Byk* syn – *Contra laboriosum Petrum, filium (syn) Byk de Stolecz ... ipsius Petri Byk ... Petrus Byk* 1489 AC II 850 – n. odap.; *Czczotka* ojciec > *Czczotka* syn – *Coram ... Stephano dicto Czczotka* 1442 Trz 68, *Stephanus, filius (syn) Czczothcze* 1448 Trz 99; *Stanislaus dictus Czczothka* 1419 Trz 4 – n. odap.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Grabiec ojciec > *Grabiec* syn – *Valentinum, molendinatore de Slonka, filium olim Jacobi Grabyecz* 1494 AGZ XV 2435, *Valentinus Grabyecz, molendinator ... de Szokolnyky kmetho(-)* 1483 ACL I 505 – n. odap.; *Jeżowna* matka > *Jeż* syn – *Iohannes Gyesz ... puer (dziecko) Katherine Ieszowny* 1492 U 563 – n. odap.; *Kostka* ojciec > *Kostka* syn – *Johannem, filium Costka, kmethonem ... pro ipso Johanne Costka* 1462 ZHer 208 – n. odim.; *Ślącza/Ślęcza* ojciec > *Ślącza/Ślęcza* syn – *Johannes Slanczka, filius (syn) olim Johannis Slanczka, thabernatoris de Szyrosławicze* 1466 Hel II 3832 – n. odap.

Obejmowanie wspólnym nazwiskiem generacji, tj. braci i sióstr oraz rodziny (rodu) wśród chłopów – nazwiska występujące w liczbie mnogiej

1 p XV w.

Pierwsze ślady obejmowania wspólnym nazwiskiem generacji, tj. braci, wśród chłopów poświadczane są w dokumentach z 1 p XV w. W jednej zapisce oryginalnej wymieniono nazwisko w l mnogiej *Plewki* (lub *Plewkwie*), bez imion, co su-

geruje, że odnosiło się ono do całej rodziny. Wspólne nazwisko dwóch braci, Mikołaja i Alberta – *Bębnowie* zachowało się z XV-wiecznej kopii.

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

Bębnowie – Nicolaum et Alberti, fratrum germanorum, molendinatorum Radomiensium, dictorum *Babnowye* XV in. (1442) Matr III suppl. 136 – n. odap.; *Plewki/Plewkwowie* – Yaco Maczek nye cradl s *Plewcamy*, swymi przyjaciolmy ... Testes Matthie de Staw contra dominum burgrabium Kalisiensem 1427 RWlkp II 858 – n. odap.

2 p XV w.

Z 2 p XV w. pochodzą trzy poświadczenia nazwisk odapelatywnych obejmujących generację, tj. braci i cztery nazwisk zakończonych sufiksem *-ski*.

W dwóch oryginalnych dokumentach z Małopolski i Mazowsza wystąpili bracia: Wawrzyniec i Mikołaj *Mrozowie* oraz bracia (bez imion) *Prochnowie*. Trzeci zapis będący kopią z kresów północnych (wileńszczyzna) podaje nazwisko *dziebelkowie* (bez imion), jako odnoszące się do ‘chłopów’ (*homines*).

Nazwiska zakończone sufiksem *-skie* (< *-ski*), jak *Leszczawskie* i *Wasyłowskie* były poprzedzone imionami, chociaż brak w kontekście określeń wskazujących na relacje rodzinne, natomiast nazwiskom *Nieczowskie* i *Żukowskie* (lub *Żukowscy*) nie towarzyszą imiona. Te ostatnie odnosiły się prawdopodobnie do całych rodzin. Zapisy chłopskich nazwisk na *-skie* pochodzą z kresów południowych.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Nazwiska odapelatywne

Mrozowie – Kmethones *Laurentius et Nicolaus Mrozowye*, fratres (bracia) 1473 Hel II 4101; *Prochnowie* – Laboriosi *Prochnowye* fratres (bracia) et cum uxore *Prochnowa* ... resignaverunt domum ... virgini Dorothee, filie Johannis Konopka ... post mortem avi sui scilicet *Prochno* 1482 ŁNW 955; *dziebłkowie* – Emit predecessor ... Mathias plebanus (in Odolsko) ab hominibus dictis ... *Zdzyeplkownye* (1494) Wln 419.

Nazwiska zakończone sufiksem *-skie* (< *-ski*)

Leszczawskie, Nieczowskie – Kmethonibus (dat.) in Tharnawcze ... Iaczko, Deszka, *Lyesczawskie, Nyeczowskie* 1498 AGZ XVIII 2603, *Wasyłowskie* – Homines sedent ... *Iacusch Iacow Marek Waszylowskye* 1471 AGZ XIII 610; *Żukowscy/Żukowskie* – Suis hominibus *Zukowskymy* 1471 AGZ XIX 2861.

Jeden raz poświadczony jest użycie tego samego nazwiska występującego w I pojedynczej przez dwóch braci – zapis pochodzi z kopii dokumentu z 1 p XIV w.

Zapis źródłowy – 1 p XIV w.

Kąkol – Nicolai et Petri dictorum *Kankol*, filiorum Iohannis, cmethonis de Wirzbicza 1651 (1339), *Nicolao et Petri dictis Kakol*, filiis Ioannis, cmetonis de Wyrzbicza XVI p. pr. (1330) Matr IV/3 suppl. 120.

**Przejmowanie nazwiska męża przez żonę wśród chłopów – formy odmężowskie
nazwisk zakończone na *-owa*, *-ina***

Kolejnym poświadczonym procesem nazwiskotwórczym występującym w nazwiskach chłopów jest przejmowanie nazwiska męża przez żonę, chociaż zapisów jest niewiele. Pierwszy i jedyny w tym półwieczu zapis dotyczący nazwiska odimienne-go pochodzi z 1 p XV w.

1 p XV w.

W zapisie z 1445 r. wymienieni są prawdopodobnie mąż Jan *Wojnak* i żona Katarzyna *Wojnakowa*, brak jednak określeń stwierdzających relacje rodzinne zachodzące między nimi.

Zapis źródłowy – 1 p XV w.

Wojnak mąż > *Wojnakowa* żona – *Katherina Woynakowa* ... *Ian Woynak* 1445 U 1882 – n. odim.

2 p XV w.

W jednym tylko zapisie z tego półwiecza stwierdzono wprost, że nosząca nazwisko odmężowskie na *-owa* Helena *Kiwakowa* wzięła je od męża Mikołaja zwanego *Kiwak*. W innych zapisach jedynie forma nazwiska na *-owa* lub *-ina* wskazywała na przejęcie nazwiska od męża (*Pliszczyna*), a wyraz wdowa (*vidua*) przy nazwisku *Dyrdołowa* jest dodatkowym wskaźnikiem. Występowali w dokumentach mężczyźni o nazwiskach *Dyrdoł* i *Pliszka*, ale nie ma całkowitej pewności, że byli mężami wymienionych kobiet (mogli być ich synami). Dwa nazwiska (przezwiseka) zakończone na *-owa* nosiła Anna *Kwiatkowa*, zwana też *Wieprzkowa*, brak nazwiska męża w dokumencie.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

Dyrdołowa (< n. odap. *Dyrdoł*) – *Dyrdołowa vidua* (wdowa) ... a predicta *Dyrdołova* 1478 Trz 276, (?*Laboriosus vir Gregorius alias Dyrdoł*, kmetho de Trzessnow 1458 Trz 159); *Kiwak* mąż > *Kiwakowa* żona – Prefata *Helena Kiwakowa* 1491 Wozn 20, Una cum Helena, uxore (żona) dicti *Nicolai Kywak* 1491 Wozn 20, *Laboriosus Nicolaus alias Kiwak* in Psary 1485 Wozn 10 – n. odap.; *Kwiatkowa Wieprzkowa* (< n. odap. Kwiatek *Wieprzek*) – *Laurentius Kurthika*, recognovit se dedisse sex marcas ... *Anne Kwiyathkovey cognomine Wyepzkovey* de Porąbka 1496 U 574; *Pliszka* > *Pliszczyna* – Ad metham kmethonis dicti *Plyska* ... ad metam inter *Plyszczyna* et *Fyedorem* 1498 AGZ XVIII 2588 – n. odap.

**KSZTAŁTOWANIE SIĘ FUNKCJI NAZWISKOWEJ PATRONIMIKUM –
ZANIK GENETYCZNEGO ZNACZENIA PATRONIMIKÓW
NA *-OWIC(Z)*/*-EWIC(Z)*, *-IC(Z)* ORAZ JEGO UTRZYMYWANIE SIĘ
(XII–XV W.)**

Jak powiedziano wcześniej, patronimika można uznać za specyficzne nazwiska jednej generacji. Były one bowiem przejmowane przez synów od ojca, czego wyraz stanowiły wymienione wyżej sufiksy dodawane od imienia lub nazwiska ojca. Nie były natomiast przekazywane dalszemu pokoleniu. Następne pokolenie tworzyło pa-

tronimikum od imienia lub nazwiska swojego ojca. Cała formacja patronimiczna miała genetycznie znaczenie filiacyjne ‘syn ojca’. Brak poświadczeń dziedziczenia nazwisk patronimicznych zakończonych sufiksami *-owic(z)/-ewic(z)*, *-ic(z)* jako gotowych jednostek nazewniczych w okresie od XII do końca XV w. Pojawiły się one w następnym stuleciu.

Istniały jednak w dobie staropolskiej symptomy zaniku filiacyjnego znaczenia genetycznego patronimików zakończonych na *-owic(z)/-ewic(z)*, *-ic(z)*. Występowały także jednocześnie poświadczenia ich żywego, pierwotnego znaczenia. Przyjrzyjmy się bliżej, jak przedstawiał się proces zaniku genetycznego znaczenia filiacyjnego patronimików w poszczególnych półwieczach, gdyż był on ważny z punktu widzenia powstawania ich funkcji dziedzicznego nazwiska.

W początkowym okresie, tj. w XII i XIII w. patronimika informowały o tym, kto był czym synem. Potwierdzają to występujące wymiennie w dokumentach źródłowych określenia deskrypcyjne, w których relacja rodzinnej przynależności syna do ojca wyrażona była dosłownie za pomocą łacińskiego wyrazu *filius* ‘syn’ i łacińskiego dopełniacza imienia oraz za pomocą patronimikum zakończonego sufiksem *-owic(z)/-ewic(z)* lub *-ic(z)*, przy czym obydwie formy określały tego samego człowieka. Tego rodzaju konteksty występowały w I p. XIII w. i stanowiły poświadczenie żywego znaczenia patronimikum. Innymi słowy: patronimikum informowało wówczas o tym, kto był czym synem, np.: Thomas *filius Petronis* (łac. dopełniacz) de Wratislavia 1224 Kkk 14 (Tomasz syn Piotrka z Wrocławia) > Thomas *Potrkouic* de Wratislaui 1224 Kkk 13 (Tomasz Piotrkowicz z Wrocławia).

Z biegiem czasu patronimika traciły jednak swe pierwotne, genetyczne znaczenie filiacyjne, pełniąc jedynie funkcję indywidualizowania jednostki. Na proces utraty genetycznego, filiacyjnego znaczenia patronimików wskazują dwa zjawiska poświadczone w średniowiecznych dokumentach źródłowych:

- Pojawienie się wyrazów łacińskich *dictus*, *cognominatus* ‘zwany’, *alias* ‘inaczej’ i rzadko innych, które poprzedzały patronimikum, izolując je od występującego w pierwszej pozycji imienia chrzestnego, np. *Comes Petrus dictus* (zwany) *Drogoslawicz*, *iudex Poznaniensis* 1320 PrUr II 310.
- Współfunkcyjne występowanie patronimikum i nazwy stanowiącej jego podstawę na oznaczenie tego samego człowieka, np. *Chościskowic* i *Chościsko*: Laurencius de Tharnowo *dictus Chosciscouicz* 1393 Łęcz II 96 – Laurencius *Choschisko* de Tharnowo 1410 Łęcz II 1991.

Rozbicie zestawienia *imię chrzestne* + *patronimikum* wyrazami o znaczeniu ‘zwany’ świadczyło o zanikaniu jego pierwotnego znaczenia wskazującego na przynależność do ojca. Podobnie wymienne używanie patronimikum i nazwy równej podstawie tegoż patronimikum w odniesieniu do tego samego człowieka wskazywało, że identyfikacja nie opierała się na określeniu relacji ‘syn ojca’, gdyż zarówno patronimikum, jak i nazwa bez sufiksu patronimicznego, stanowiąca podstawę językową patronimikum, identyfikowały danego człowieka.

Warto przypomnieć, że przytoczone wyżej przykłady, świadczące o zanikaniu znaczenia relacyjnego (filiacyjnego) patronimików, nie występowały na obszarze wschod-

niosłowiańskim, gdzie żywe patronimikum utrzymuje się do dziś (tzw. otczestwo). Podobnie brak go na obszarze południowosłowiańskim, gdzie żywe patronimikum utrzymywało się jeszcze na początku XX w. (Kaleta 1991).

Niżej prześledzimy chronologię zachowania genetycznego znaczenia patronimików i proces jego utraty analizując zapisy źródłowe z XII–XV w.

Patronimikum o żywym genetycznym znaczeniu

Wiek XII

Powstało pytanie, czy XII-wieczne patronimika funkcjonowały jako żywe patronimika o genetycznym znaczeniu filiacyjnym, wskazując na relację ojciec < syn poprzez budowę językową, zwłaszcza charakterystyczny sufiks *-owic(z)/-ewic(z), -ic(z)*, czy też wykazywały zanik takiego znaczenia.

Dla potwierdzenia żywego znaczenia patronimikum w 1 p XII w. właściwie nie dysponujemy żadnym zapisem źródłowym. Patronimikum *Włoszczowic* zapisane zostało pod rokiem 1134 w *Historii Polski* przez Jana Długosza, a więc w źródle historiograficznym, podczas gdy w XIV-wiecznej kopii dokumentu źródłowego patronimikum to nie wystąpiło, a tylko zestawienie imienia Piotr z dopełniaczem łacińskim nazwy *Włoszcz*: *Petrus Vlosconis*, tj. *Piotr Włoszcza*. Łaciński dopełniacz wskazuje na to, że Piotr był synem Włoszcza. Forma patronimikum użyta przez Jana Długosza jest zatem późniejsza. Warto dodać, że określenia synów typu *Piotr Jaśka* znane są do dziś w polskich dialektach.

Zapis źródłowy – 1 p XII w.

WŁOSZCZOWIC: *Petrus Włoszczowicz*, de Xansch comes ... *Petrus Włoszczowicz*, comes de Xansch (1455–1480; sub a. 1134) DłOp X s. 549 – Propter excecacionem *Petri Vlosconis* (inny rkp. *Wlostonis*) XIV (XIII ex. – XIV; sub a. 1139) MPH III s. 644.

W 2 p XII w. wystąpił natomiast zapis, o którym moglibyśmy sądzić, że poświadcza początki zaniku genetycznego znaczenia filiacyjnego patronimików. Bowiem pomiędzy imieniem i patronimikum pojawił się łaciński wyraz *dictus* ‘zwany’. Zapis nie pochodzi jednak z dokumentu oryginalnego, lecz ponownie od Jana Długosza, czyli ze źródła historiograficznego, dlatego nie można go traktować, jako całkowicie pewnej wskazówki.

Zapis źródłowy – 1 p XII w.

KIETLIC(Z) – *Frater Henricus dictus Kietlicz* ordinis Minorum in monasterio sancti Iacobi apud Wratislaviam ordinem professus (1455–1480; sub a. 1199) DłOp XI s.156.

Chociaż brak poświadczeń kontekstowych na żywe genetyczne znaczenie patronimikum w XII w. możemy sądzić, że takie znaczenie patronimikum w tym czasie posiadało, gdyż wiek XII był początkowym okresem jego występowania jako formy syntetycznej, w każdym razie poświadzonej zapisem. Ponadto pojawiające się w tym czasie zestawienia imienia i patronimikum nie były rozdzielane przez żadne

określenia dodatkowe, jak nazwy miejscowości czy określenia dotyczące statusu społecznego, co miało miejsce w późniejszych półwieczach.

Wiek XIII

1 p XIII w.

W 1 p XIII w. zapisy historyczne poświadczają żywe, genetyczne znaczenie patronimików, które informowały o tym, kto był czyim synem. Wskazywało na to wymienne używanie form syntetycznych zakończonych sufiksem *-owic(z)/-ewic(z)* lub *-ic(z)* i określeń opisowych z wyrazem *filius* ‘syn’ dla identyfikacji tego samego człowieka. Określenia opisowe wyraźnie stwierdzały relację między synem a ojcem właśnie przez użycie łacińskiego wyrazu *filius* ‘syn’. Dla 1 p XIII w. zachowało się 9 zapisów oryginalnych tego rodzaju. W zapisach tych imiona ojców miały końcówki łacińskiego dopełniacza: *-onis* (np. *Petr-onis*), *-i/-y* (np. *Scarbimir-i*, *Alber-y*) lub rzadko *-e* (np. *Sezem-e*), w zależności od wzoru odmiany łacińskiej. Wynika z nich, że *Albierzewic* to syn Albierza, *Pęc(s)ławic* Pęc(s)ława, *Piotrkowic* Piotrka, *Radsułowic* Radsuła, *Rozwarowic* Rozwara, *Skarbimirzyc* Skarbimira, *Wawrzyńcowic* Wawrzyńca, *Włostowic* Włosta, a *Polaninowic* Polona. W tym ostatnim przypadku podstawa patronimikum została poszerzona o morfem *-in-* lub *-anin-* (jeśli uzna się zanik *-on-* w podstawie).

Zapisy źródłowe – 1 p XIII w.

ALBIERZEWIC: Test(is) ... *Sulislaus Albereuic* 1224 Kkk 13 – *Sulislaus, filius Albery* 1224 Kkk 14. PĘC(S)ŁAWIC: *Crisan, filius Pucslai* ... *Crisan Picslauic* (!) de Crisanouic 1228 FG 630 a w.4 (= KMhp 401). PIOTRKOWIC, PIETRKOWIC: *Thomas Potrkouic* de Wratislaui 1224 Kkk 13 – *Thomas, filius Petronis* de Wratislavia 1224 Kkk 14. POLANINOWIC: *Benek Polaninouic* 1224 FG 7 w. 14 (= Kkk 13) – *Benek, filius Poloni* 1224 AP V w. 28. RADSUŁOWIC: *Bogufalus Radsulouic* 1230 FG 703 w. 17 (= KMhp 401) – *Bogufalus, filius Ratsulonis* 1228 FG 630 b w. 12. ROZWAROWIC: Test(is) ... *Sulizlaus Rosswarowitz* 1235 PUr I 311 (male: Rosswaronitz) 1235 Pom 223 – *Stephanus, filius Roswari cum fratre Sulislao* 1262 (1299) Perl 42. SKARBIMIRZYC: Test(is) ... *Skarbimirus Skarbimiric* 1224 FG 7 w. 12 (=Kkk 13) – Test(is) ... *Scarbimirus, filius Scarbimiri* 1224 AP V w. 25. WAWRZYŃCOWIC, ŁAWRZYŃCEWIC: *Cesutha, subuenator Laurincheuic* ... *Ptasek Laurincheuic* 1224 Kkk 13 – *Pitasek* (!), *filius Laurencji* 1224 Kkk 14. WŁOSTOWIC: Test(is) ... *Sdislaus Wlostouic* 1224 AP V w. 24 – *Sdislaus, filius Wlostonis* 1228 KMhp 395.

2 p XIII w.

W 2 p XIII w. żywe patronimikum poświadczone jest czterema zapisami z dokumentów oryginalnych.

Wśród ich nosicieli wystąpili: chłop ze Śląska Boguchwał Brukał i jego syn *Brukalic*, śląski możnowładca Michał *Daleborowic* syn Dalebora, Henryk *Ilkowic* syn Ilika, człowiek służebny również ze Śląska, oraz trzej bracia z Pomorza Mirosław, Domko i Konrad, synowie Woltama, określani patronimikum w 1 pojedynczej *Woltamowic*, prawdopodobnie chłopci.

Zapisy źródłowe – 2 p XIII w.

BRUKALIC: Bogwali Boemi uxor stabat sepiissime ad molam molendo ... Bogwalus compassus dixit ... Day ut ia pobrusa ati poziwai. Sic iste Boemus vicissim molebat cum uxore ... Quod videntes vici ... appel-
lebant eum *Bogwal Bruçal*, inde est, quod sua posteritas tota vocatur *Brukaliz* 1269–1273 GHer s. 299.
DALEBOROWIC: Hereditatem, que vocatur Iaworouo, gue est sita iuxa ipsum claustrum (in Heinrichow),
a latere habens *Michaelem Daleborouic* 1269–1273 GHer s. 270 – Present(e) ... comite *Michaele, filio Da-*
leborii 1259 Hein 15 s. 163. ILKOWIC: Present(e) ... de seruiantibus *Henrico Ylkowiz*, Yngrammo, fratre
suo 1259 Hein 14 s. 162 – Present(e) ... de seurientibus uero *Henzone filio Ylici* (1257) Heinr. s. 65.
WOLTAMOWIC (?), WOLTANOWIC (?): *Fili Woltami, Miroslaus, Domko et Conradus* in ... deserta vil-
la Bresna ... predicti fratres *Woltamwitz* (!) 1292 Perl 491, Apud *Miroslaum, Conradum et Domcam*, fratres
dictos Woltameviz (v. l. *Woltamovicz*) 1313 PrUr II 97.

Wiek XIV

1 p XIV w.

W 1 p XIV w. żywe patronimikum poświadczone jest czterema zapisami, z któ-
rych tylko jeden pochodzi z dokumentu oryginalnego, a trzy z kopii, wziętymi tu pod
uwagę. Natomiast zanikanie znaczenia patronimikum poświadczone jest 43 zapisa-
mi, z których 30 pochodzi z oryginalnych dokumentów (zaś 16 z kopii, które nie zo-
stały wzięte pod uwagę). Proporcje te wskazują na postępujący zanik genetycznego
znaczenia patronimikum począwszy od 1 p XIV w.

Dokument oryginalny pochodzi z Pomorza. Wymienia on Sulisława *Jeronimo-*
wica syna Jeronima, który w innym dokumencie zapisany jest jako Sulisław *Je-*
ronimi (Jeronima).

Kopie, w których poświadczona jest relacja ojciec > syn przez użycie łacińskiego
wyrazu *filius* ‘syn’, pochodzą; z Kujaw (kopia XV-wieczna) – występuje tu Paweł
Biezdziadowic syn Biezdziada, z Małopolski (kopia XVII-wieczna) – występuje tu
Paweł *Trzebic* syn Trzeby, z Pomorza (kopia XVIII-wieczna), gdzie występuje Przy-
bysław *Miestkowic* syn Miestka. Wszystkie patronimika określają szlachtę.

Patronimika zapisane w kopiach poprzedza łaciński wyraz *dictus* (zwany) wska-
zujący na osłabienie ich genetycznego znaczenia, przy równoczesnym poświadczeniu
ich żywego pierwotnego znaczenia w dokumentach oryginalnych stanowiących para-
lele kopii. Tak więc, wyrazy typu *dictus* o znaczeniu ‘zwany’ występowały w później-
szych kopiach, a żywe genetyczne znaczenie patronimikum poświadczone było w ory-
ginałach z 1 p XIV w. (z jednym wyjątkiem: *Trzebic*).

Zapisy źródłowe – 1 p XIV w.

JERONIMOWIC: Causa ... inter *Sulizlaum Ieronimiviz* (!) at dominum abbatem de Polpelin 1320 PUr
V/2 3416 – *Zulislaus Ieronimi* 1320 PrUr II 301.

kopie:

BIEZDZIADOWIC: Present(e) ... comite *Joanne palatino dicto Besczadowicz* 1538 (1325) CdP II/2
480 – Present(e) ... *Johanne*, filio *Bezdzath*, palatino Cuyaiensi 1315 CdP II/1 217. TRZEBIC (?): Pre-
sent(e) ... *Paulo* ... iudice *dicto Trebich* XVII (1317) KMłp 630 – Comite *Paulo, filio Trebe*, iudice curie
XVII (1315) KMłp 562. MIESTKOWIC: Present(e) ... *Pribislao dicto Mestcovicz* XVIII (1334) PrUr II
849 – Ministerialem nostrum (fratris Iohannis, commendatoris Gdanensis) *Pribislaum, Mestconis vexi-*
liferi filium 1324 PrUr II 449.

2 p XIV w.

W 2 p XIV w. żywe genetyczne znaczenie patronimikum potwierdzone jest 11 zapisami z dokumentów oryginalnych. W paralelnych zapisach w stosunku do patronimików na *-owic(z)*, *-ewic(z)*, *-ic(z)* znaczenie przynależności syna do ojca przekazywane było głównie przez formy łacińskiego dopełniacza zakończone na *-onis*, *-i* oraz *-e*: Staszko *Marszkowic* – Staszko *Marszk-onis* (tj. Marszka), Dobesław *Perlikowic* – Dobko *Perlik-onis* (Perluka), Sędko *Pęczkowic* – Sędko *Pęczk-onis* (Pęczka), Jan de Zamowo *Ponędzic* – Jan *Ponęd-e* (Ponędy), Jakusz *Szelmanowic* – Jakusz *Szelman-i* (Szelmana), Maciej *Wierzkowic* – Maciej *Wierzk-onis* (Wierzka), Mikołaj de Domani-kowo *Włostowic* – Mikołaj *Włost-onis* (Włosta). Wyraz *filius* ‘syn’ figurujący w kontekście wskazywał na żywotność pierwotnego znaczenia patronimikum dwa razy, a *natus* ‘urodzony (przez)’ w połączeniu z łacińskim ablatiwem jeden raz: Jan *Nieczuic* de Dobieszkowo – Jan syn Nieczuja, Mikołaj *Rysonowic* – Mikołaj syn Rysonia (*filius Rysoni*); Jan *Kutnowic* – Jan urodzony Kutnem (*natus Kuthn-onis*).

Jeden raz patronimikum poprzedzone zostało w kontekście wyrazem *dictus* (zwany) sygnalizującym osłabienie genetycznego znaczenia, a w innym zapisie dotyczącym tego samego człowieka, potwierdzone zostało żywe znaczenie patronimikum poprzez konstrukcję z łacińskim dopełniaczem: Klimek zwany *Bartkowic* – Klimek *Bartk-onis*.

Zapisy źródłowe – 2 p XIV w.

BARTKOWIC: *Climex dictus Barthcouicz* 1399 Łęcz I 4592 – *Climconi Barthconis*, cius Lanciencis 1388 Łęcz I 705, *Clemens Bartonis* 1393 Łęcz I 2928. KUTNOWIC: *Johannes Cutnouicz* 1393 Łęcz I 2933 – *Johannes natus Kuthnonis* 1393 Łęcz 2672. MARSZKOWIC: *Pro Stasco Marscouicz* 1378 Chm s. 108 – *Staschko Marzkonis* 1376 Chm s. 73. NIECZUIC: *Johannes Nieczugicz* de Dobeszcowo ... 1400 Łęcz II 2236 – *Johannes, filius Neczuye* de Dobeszcowo 1399 Łęcz I 6185. PERLIKOWIC: *Dobeslaus Perlicouicz* (civis Lanciencis) 1395 Łęcz I 3779 – *Erga Dobconem Perliconis* 1392 Łęcz II 4390. PĘCZKOWIC//PĄCZKOWIC: *Sandco Panczconicz* (! pro *Panczcouicz*) 1392 Łęcz I 2355 – *Cum Sandcone Panczconis* 1394 Łęcz I 3361. PONĘDZIC: *Test(is) ... Test(is) ... Johannes* de Szamou *Ponandzicz* 1394 Łęcz I 3108 – *Johannes Ponande* contra *Michalconem* de Szamou 1386 Łęcz I 156. RYSONIOWIC//RYSZONIOWIC: *Nicolaus Risonouicz* 1394 Łęcz I 3440 – *Nicolaus, filius Risoni* (!) de Scotniki 1392 Łęcz II 4403. SZELMANOWIC//ZELMANOWIC: *Contra Jacusz Zelmanouicz* 1398 Łęcz I 4281 – *Jacussio Szelmani* 1399 Łęcz I 5903. WIERZKOWIC: *Mathias Werzcouicz* de Jaczcouo 1389 Łęcz I 1171 – *Mathias Werzkonis* de Jaczkow 1391 Łęcz II 3993. WŁOSTOWIC: *Nicolaum* de Domanicowo *Włostowicz* 1399 Łęcz I 5904 – *Nicolaus Wlostonis* de Domanicowo 1386 Łęcz I 93.

Wiek XV

1 p XV w.

W 1 p XV w. patronimikum z zachowanym genetycznym znaczeniem filiacyjnym poświadczane jest 32 razy w oryginalnych zapisach. 13 razy było ono stosowane wymiennie z określeniami opisowymi, w których po imieniu występowało imię ojca w dopełniaczu łacińskim zakończonym na *-onis* lub *-i*, na oznaczenie tego samego człowieka, np. Mikołaj *Bartkowic* – Mikołaj *Barthk-onis* (Bartka), Marcin *Bienieszowic* – Marcin *Beness-ij* (Bienesza), Jan *Błażejowic* – Jan *Blas-ji* (Błażeja), Stanisław *Gołębiewic* – Stanisław *Golamb-yonis* (Gołąba), Stanisław *Lorynowic* – Stanisław

Lorin-i (Loryna), *Przybysław Warkoczkowic* – *Przybysław Warcoczk-onis* (Warkoczka). Ze względu na znaczną liczbę dokumentów oryginalnych kopie nie były brane pod uwagę.

W nielicznych zapisach przed łacińskim dopełniaczem wystąpił wyraz *filius* ‘syn’: *Mikołaj Antonowic(z)* – *Mikołaj filius ‘syn’ Anthon* (mian.), *Jan Jaszkwic(z)* – *Jan filius ‘syn’ Iaszcz-onis* (Jaszka), *Paszek Łękomirowic* – *Paszek filius ‘syn’ Lan-komir-i* (Łękomira), *Dobesław Frankowic* – *Dobek de Kąsche filius ‘syn’ Franc-onis* (Franka).

W tym ostatnim zapisie imię oddzielał od łacińskiego dopełniacza imienia ojca nie tylko wyraz *filius* ‘syn’, ale także wyrażenie odmiejscowe wskazujące na miejsce pochodzenia: de ‘z’ Kąsche (por. niżej zapis *Frankowic*).

Z I p XV w. poświadczono są także patronimika tworzone od drugiego określenia ojca, zwykle odapelatywnego, które nosił on oprócz imienia chrzestnego: *Mikołaj Lisowic* – *Wichna* i *Mikołaj puerum ‘dzieci’ Benac-onis Lis* (Bieńka Lisa), *Jakusz Mleczkowic* – *Jaszko Mleczko*, ojciec tegoż *Jakusza*, *Jakusz Rogaczowic* – *Mikołaj Rogacz* i *Jakusz*, syn tegoż, *Andrzej Małoszaj* – *Jan* syn tegoż ... *Jan Małoszajewic*, prawdopodobnie też: *Piotr Ładziec* – ojciec jego to *Łada*.

Patronimikum żywe mogło odnosić się do dwóch braci i występować w liczbie mnogiej: *Jakub* i *Grzegorz Wirzbice* – synowie *Wirzby*.

Z kresów południowych pochodzą zrównania ze strukturami opisowymi, w których występowała forma przymiotnika dzierżawczego zakończona na *-ow*, świadcząca o znaczeniowej żywotności patronimikum: *Mikołaj* zwany *Mieżynowic(z)* – *Mikołaj Mieżynk-ow filius ‘syn’*, *Siemon Siniowic(z)* – *Syemon filius ‘syn’ Syny-ow*. Podobny zapis pochodzi z Mazowsza: *Piotr Pilikowic* – *Petrus Pili-kow* – *Petrus Pili-onis* (łac. gen.).

W jednym zapisie z kresów południowych człowiek nazwany został imieniem *Jan* i nazwiskiem zakończonym sufiksem *-ski*, a po wyrazie łacińskim *alias* ‘inaczej’ wystąpiło żywe patronimikum *Stogniewowic*, *Jan* był synem *Jana Stogniewa* (por. niżej zapis *Stogniewowic*).

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

ANTONOWIC(Z): *Nicolaus Anthonowicz* 1433 Łp I 2373 – *Nicolaus, filius Anthon* 1428 Łp I 1983, *Tischco Anthonowicz* 1434 Łp I 2470 – *Tischonem Anthonii* 1422 Łp I 2470. BARTKOWIC: *Causa Nicolai Barthkonis ... prouidus vir, dominus Nicolaus Barthkowicz* 1446 Łw 911. BIENIESZOWIC, BIENIESZEWIC: *Causa Martini Benessowicz ... prouido domino Martino (dat.) Benessij* 1451 Łw 1355. BŁAŻEJOWIC, BŁAŻEJEWIC: *Falislus ... habet locare Johannem Blaszegewicz* 1408 Łęcz II 1373 – *Johannes Blasij* de Gumino 1408 Łęcz II 1609. BRODZIC: *Johannes Brodzic, filius Brodi molendinatoris* 1427 KsMP 7a s. 322. CHAMKOWIC: *Iohannes Chamkouicz* de Grochowarsko 1405 Płoń 620 – *Iohannes Chamconis* de Grochowarsko 1413 Płoń 1988. DOBKOWIC(Z): *Cum Stanislao Dobconis ... Stanislao Dobcouicz* 1449 Łw 1187. FILIPOWIC(Z), PILIPOWIC(Z): *Consul(-) ... Petrus Philippowicz* 1408 ULub 3 – *In pretorio resident(e) ... Petro Philippi* 1431 ULub 9. FRANKOWIC: *Nobili Dobeslao Francouicz (dat.) (de Kansche)* 1437 Zakr II 228 – *Dobek de Kąsche, filius Franconis* 1436 Zakr II 2328. GOŁĘBIEWIC: *Stanislaus Golanbyewicz* de Misrzejewo 1409 Łęcz II 1631 – *Stanislaus Golambyonis* de Misrzejewo 1408 Łęcz II 1528. JASZKOWIC(Z), JESZKOWIC: *Iohannes, filius Iaszconis ... Iohannes Iaszcouicz* 1444 Łp I 3350. KES(Z)TOROWIC: *Stanislaum Kestorowicz* de Gro-

chowarsko 1413 Płoń 2105 – *Stanislaus Keszturnis* de Grochowarsko 1413 Płoń 2062. LAMBERTOWIC(Z), LAMBERTOWIC(Z): *Nobilis vir Stanislaus alias Lembyeerthowicz* (!), heres de Oschowicza 1411 AGZ IV 26 – *Stanislaum filiastr(um) ... Lemberti* (de villa Woschuize) (!) 1393 AGZ III 56. LISOWIC: *Nicolaus Lyssowicz* 1405 KZPozn 2142 – *Vichnam et Nicolaum, pueros Benaconis Lis* 1405 KZPozn 2366. LORYNOWIC(Z), LORENOWIC(Z): *Stanislaus Lorinowicz ... ciu(is) de Vilno ... predicus Stanislaus Lorenowicz* 1441 Łw 658 – *Pro Stanislao Lorini* 1441 Łw 657. ŁADZIC: *Petrus Ladzycz ... pater eius Lada* 1435 Zakr II 1175. ŁAWR(Z)YNOWIC(Z): *Stanislaus Laurinowicz, ciuis de Vilno ... Stanislao Laurinowicz (dat.)* 1442 Łw 679, *Stanislaus Lorinowicz ... ciu(is) de Vilno* 1441 Łw 658 – *Pro Stanislao Lorini* 1441 Łw 657. ŁĘKOMIROWIC: *Pasek Lankomirowicz* 1401 KZPozn 557 – *Paszko, filius Lankomiri* de Neglewo 1396 Lek II 1920. MAŁOS(Z)AJEWIC (?): *Coram ... Andrea Mallosay, opydano de Lagow ... Johanne consule, filio eiusdem ... Actum et datum apud Jnhemiam* (! pro *Johannem*), consulem *Malosayewicz* 1424 CdP III 197. MIEŻYŃKOWIC(Z): *Nicolai dicti Myeszynkowycz* 1442 Trz 69 – *Nicolaus, My<e>szynkow filius* et soror ipsus Anna 1462 Trz 174. MIROŚLAWOWIC: *Andreas Mirosławowycz* de Prusi 1425 RWłkp II 796 – *Andreas Mirosłai* (de Pruszi) 1411 Kal 161. MLECZKOWIC: *Contra Jacussium Mleczkowicz, heredem de Zarnowicza ... idem Jaszco Mleczko, pater ipsus Jacusii ... Jacussius Mleczkowicz* 1407 PNZK 1893. ONUS(Z)KOWIC(Z): *Kmetho(-) de villa Olchowcze ... Iwan Onuschkowicz* 1430 AGZ XI 404 – *Chodor, filius Onusko ... Iwan, filius Onusko* 1440 AGZ XI 1289. PEŁCZYC(Z): *Nobilis Nicolaus Pełczicz* de Iurgowcze cum *Fyenna, matre sua* 1451 AGZ XI 3007 – *Fyennam, relictam nobilis Pelka* de Iurgowcze 1443 AGZ XI 1675. PILIKOWIC//PYLIKOWIC: *Petrus Pilicowicz, palatinus ... Czirnens(is)* 1419 KW V 312 – *Dominus Petrus Pylikow* 1408 Czer 81, *Present(e) ... strenuo nobil(i) que vir(o), domin(o) Petro Piliconis, palatino ... Czirnens(i)* 1421 CdP I 168. ROGACZOWIC: *Jacussius Rogaczowicz, Przetpełk* de Canewo, *Nicolaus de Micolayczewicze* 1420 Koch 1959 – *Apud Nicolaum Rogacz et Jacussium, filium eius* 1423 Koch 3104. SASINOWIC: *Provid(us) Baltazar Saszynowicz* 1446 ARP I 307 – *Balthazaro, filio olim Schaschin* 1454 ARP I 590. SIENIEWIC(Z), SIENIOWIC(Z), SINIOWIC(Z): *Syemon Synowicz* de Dobra 1448 AGZ XI 2600 – *Syemon, filius Synow* de Dobra 1447 AGZ XI 2417. STOGNIEWOWIC: *Nobilis Iohannes Rzeszowski alias Stognyewowidz* (!) 1447 AGZ XIII 3504 – *Super Iohannem, Stanislaum et Stognew, fratres germanos, filios olim Iohannis Stognew* de Rzeszow 1462 AGZ XIII 4913. SZYMANOWIC, SZYMONOWIC(Z), SZYMUNOWIC(Z): *Cum Mathia Symanowicz, opidano de Lomza* 1429 Łw 109 – *Mathias, filius Symonis* de Lomsza 1429 Łw 72. WARKOCZOWIC: *Przibislaus Varcoczowicz* (! pro *Varcoczowicz*) de Tarnow 1405 Łęcz II 1026 – *Przibislaus Varcoczkonis* de Tarnowo 1409 Łęcz II 1643. WIRZBIC: *Iacobus et Gregorius Wirsbicze* 1408 Gol 84 – *Cum Gregorio, filio Virske* (! pro *Virske*) uel *fratri eius Iacussio* 1408 Gol 90.

2 p XV w.

W 2 p XV w. występowanie żywego patronimikum, które zachowało genetyczne znaczenie filiacyjne, potwierdzone jest 19 zapisami pochodzącymi z dokumentów oryginalnych. W wielu z nich figuruje łaciński wyraz *filius* ‘syn’ oraz imię i/lub drugie określenie ojca w łacińskim dopełniaczu zakończonym na *-onis* lub *-i*. W dosłownym tłumaczeniu formuły nazewnicze tu zastosowane brzmiałyby: Jan *Kokosz-kowicz(z)* – Jan zwany synem *Kokoszki*, Ścibor *Kokotkowicz(z)* – Marcin *Kokotek* i Ścibor syn jego, Mikołaj *Kucharzowicz* – Mikołaj syn *Kucharza*, Mikołaj *Omeltowicz(z)* – syn Mikołaja *Omelto*, Jan *Pakoszowicz(z)* – Jan syn *Pakosza*, Mikołaj *Rymarzowicz(z)* – Mikołaj syn *Macieja Rymarza*, Wawrzyniec *Stachnikowicz* – Wawrzyniec *Stachnika* syn, Albert *Twarogowicz* – syn *Macieja Twaroga*.

Wśród wyrazów wskazujących na pochodzenie od ojca pojawił się inny jeszcze wyraz łaciński, tj. *olim* ‘niegdyś’, po którym wystąpił łaciński dopełniacz imienia ojca: Mikołaj *Trojanowicz* – Mikołaj olim *Trojani* ‘niegdyś *Trojana*’.

W 2 p XV w. w niektórych kontekstach wystąpiło nazwisko matki przejęte od męża, które stanowiło potwierdzona w dokumencie podstawę patronimikum odnoszącego się do syna, np: Piotr *Kłodzic(z)* – *Kłodzinej syn* Piotr.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

ALEKSANDROWIC(Z): Super nobilem *Iohannem Alexandrowicz* de Hubicz Szolo 1477 AGZ XVII 1400 – Nobilis *Iohannes, filius* domini *Allexandri* de Hubicz Szolo 1475 AGZ XVII 1152. HYN(C)OWIC(Z): Per magistrum *Nicolaum Hinczonis* de Casimiria ... canonic(um) Cracoviens(em) ... *Nicolai Hinczowycz* prefati 1470–1480 DłBen I s. 185. KŁODZIC(Z): Pro herediate, que iacet inter *Petrum Clodzycz* una parte, et altera parte *Mistak*, in qua nunc *Petrus* Byczek residet 1492 Trz 406 – Pro agro qui ager iacet ex una parte *Kłodziney filio, Petro* 1500 Trz 487, Ab *Aliberto (!) dicto Kłodzycz* 1499 Trz 472 – *Albertum, filium Kłodzian* 1496 Trz 448. KOKOSZKOWIC(Z): Vir *Iohannes dictus filius Cokoszka* ... ipse *Iohannes Cokosz-cowycz* 1466 Trz 218. KOKOTKOWIC(Z): Nobilis *Stiborius Cokothcovicz*, de Solcza heres, recognovit, quia post consortem suam nobilem *Elizabeth* tulit ratione dotis quinquaginta marcas 1478 AGZ XVIII 1075 – Nobiles *Martimus Cokothek et Stiborius filius suus*, heredes de Solcza et de Nowosyelcze recognoverunt, quia post nobilem *Elizabeth*, filiam olim nobilis *Marci* de Młodowicze 1472 AGZ XVIII 320. KUCHARZOWIC: *Nicolaus Cucharzowicz* de Ochonin 1451 Hel III 1024 – *Nicolaus* de Ochonin, *filius Kucharz* 1441 Hel II 2923. LAC(Z)KOWIC(Z): *Mal Laczkowicz* 1478 AGZ XVI 1314 – *Mal, filius Laczkow* 1443 AGZ XI 1769. ŁAZAR(Z)OWIC(Z): Causa *Petri Lazarowicz* ... providus dominus *Petrus Lazarij* 1451 Łw 1342, Causa *Petri Lazarsowicz* ... idem *Lazarsz* 1453 Łw 1449. MASZOWIC(Z): Contra *Nicolaum Martini Masch* ... de Botorz ... ipse *Nicolaus Masziowycz* ... ipsum *Nicolaum Masziowycz* 1452 UPrak 53. MICHALIKOWIC: *Petrus Michaljkowicz* ... pater suus *Michalyk* 1487 Gol 970. OMEŁTO-WIC(Z): Present(e) ... *Nicolao Omelthowicz* 1451 AGZ XI, CMXCII – Nobile *Nicolao* (dat.), *filio domini Nicolai Omelto* 1446 AGZ XI 2182. PAKOSZOWIC(Z)/PĘKOSZOWIC(Z), PAKOSZEWIC//PĘKOSZEWIC: Nobili *Iohanni Pokosschovic (!)* de Czelathycze 1478 AGZ XVIII 1105 – Nobili *Iohanni*, nobilis *Pacosii filio*, heredis de Czelyatycze 1479 AGZ XVIII 1307. RYMARZOWIC(Z): *Nicolaus Rymarzowycz* ... providi *Nicolai*, civis de Thyszmyenycza, filii *Mathie Rymarz* (gen.) de ... Thyszmyenycza 1498 AGZ XV 2601. RYSIOWIC(Z)//RYSZOWIC(Z): *Laurencius Rissowicz* ... tabernator(-) de Costirowcze 1462 AGZ XI 3675 – Laboriosi *Iohannes Rysch* ... et *Laurencius Ryszow sin*, kmethones de Kostirzowcze 1449 AGZ XI 2797. STACHNIKOWIC: Present(e) ... *Llaurencio Stachnikowicz* de Szobyesczyany 1485 LKP s. 100 – *Laurencius, Stachnikonis filius* (de Sobyesczyan) 1452 LKP s. 65. ŚWIĘTONIOWIC: Ad instanciam providi *Stanislawi Szwyathanowycz* ... *Nicolai, patris Stanislawi* ... providi *Nicolai Szwyathan* (gen.) in Biyskupye 1485 UPrak 210. ŚWIĘTOPEŁKOWIC: *Myszlowycze, villa* ... cuius haeres *Stephanus Swathopelkowicz* de armis *Vulpium* 1470–1480 DłBen III s. 325 – *Goleniowy, villa* ... cuius haeredes ... *Jura, Johannes* ... *Stanislaus et Stephanus Svanthopelci*, fratres germani ... nobiles de domo *Vulpium* 1470–1480 DłBen I s. 21. TROJANOWIC: *Providus Nicolaus Troyanowicz*, opidanus *Lomzensis* 1475 Tym s. 116 – Nobilis *Nicolaus olim Troyani*, opidani *Lomzensis* 1473 Tym s. 116. TWAROGOWIC: Causa honeste domine *Dorothee* olim relicte domini *Mathie Twarog cum filio, priuigno suo Albertho* ... prouidus dominus *Albertus Twarogowicz* 1451 Łw 1356.

Zanik genetycznego znaczenia patronimikum jako przejaw nabywania funkcji nazwiskowej

Wyrazy łacińskie o znaczeniu ‘zwany’ oraz inne określenia rozbijające zestawienie imienia i patronimikum

1 p XIII

Proces odwrotny, tj. zanikanie genetycznego znaczenia patronimikum, poświadczony jest od 1 p XIII w. Z tego półwiecza zachował się jeden zapis oryginalny wska-

zujący na jego początek. Odnosił się on do Piotra, kleryka z Kujaw, który był nazywany (cognominatus) *Łopacic*. Wyrazy łacińskie *cognominatus* ‘zwany’ oraz *clericus* ‘kleryk’, określający status społeczny nosiciela patronimikum, rozbijają zestawienie imienia i patronimikum stawiając pod znakiem zapytania jego pierwotne filiacyjne znaczenie. Kontekst nie poświadcza imienia ojca, który prawdopodobnie nosił nazwisko *Łopata*.

Zapis źródłowy

ŁOPACIC: *Petrus clericus cognominatus Lopacic* 1250 Kuj s. 157.

2 p XIII w.

Proces zaniku genetycznego znaczenia patronimikum został potwierdzony w 2 p XIII w. 10 zapisami z dokumentów oryginalnych (w tym jedna nazwa nieodczytana – *Dedic**). Jak widać znacznie większa liczba zapisów potwierdzała zanik genetycznego znaczenia patronimików niż jego zachowanie (4 zapisy).

W tekstach dokumentów imię chrzestne oddzielone jest od patronimikum wyrazami łacińskim o znaczeniu ‘zwany’, jak *dictus*, *cognomentus*, *cognominus*. Wymieniono w ten sposób: Henryka *zwanego* (*dictus*) *Jucic*, szlachcica Henryka *zwanego* (*dictus*) *Sysic*, rycerza Czesława *zwanego* (*dictus*) *Wirszn(i)owic* z Pomorza, Piotra *zwanego* (*cognomentus*) *Kotkowic*, Stefana *zwanego* (*dictus*) *Zbronowic* ze Śląska, możnego Alberta *zwanego* (*dictus*) *Krczonowic*, Piotra *zwanego* (*cognominus*) *Sarbinowic*, możnego Piotra *zwanego* (*dictus*) *Stoszewic* z Wielkopolski i szlachcica Mateusza *zwanego* (*dictus*) *Hynzyrowic* z Małopolski.

Często występowały określenia godności i/lub wyrażenia odmiejscowe po zestawieniu *imię* + *patronimikum*, por. np. zapisy źródłowe dla patronimików *Krczonowic*, *Hynzyrowic*, *Sysic*.

Rozbicie zestawienia z udziałem patronimikum przez łacińskie wyrazy o znaczeniu ‘zwany’ oraz liczne określenia odmiejscowe i godności im towarzyszące sugerują, że patronimikum już od 2 p XIII w. nie było w pełni wystarczające do identyfikacji osoby, zwłaszcza w szerszej grupie społecznej. Dlatego dodawano doń inne określenia, najczęściej opisowe.

Zapisy źródłowe – 2 p XIII w.

CHRCZONOWIC, KRCZONOWIC, KRZONOWIC: Present(e) ... comit(e) *Alberto dicto Krconowicz*, castellano de Chansin 1286 KW 568. CIESŁAWIC//CZESŁAWIC: (Militellus) Henricus erat attavus istorum, qui nunc *vocantur Cze<s>lawizi*, scilicet heredes prescripti Henrici 1269–1273 GHer s.252–253. HYNZYROWIC: Per Hensirum et Petrum fratres vterinos, filios *Mathei dicti Hirsirouich*, heredes de Dupe sito in castelania Cracouiensi 1270 KMłp 79. JUCIC: *Henricus dictus Jutiz* 1276 PUr II 1028. KOTKOWIC: *Petro cognomento Kotchowiz* (dat.) 1300 GUS 100 a s.441. SARBINOWIC: *Petrus cognomine Zarbinoviz* cum filiis 1288 KW 617. STOSZOWIC, STOSZEWIC: Present(e) ... comite *Petro dicto Stosevich* 1296 KW 749. SYSIC//SZYSZYC//ŻYSZYC: *Albertum dictum Sysic* 1295 Perl 522. WIRSZN(I)OWIC: *Militi Cesslao dicto Wirsnoviz* 1288 Perl 435. ZBRONOWIC: *Stephanus dictus Zbronowicz* una cum liber(o) *Zbron* 1288 CdSil II 19 s.16.

1 p XIV w.

Zanik pierwotnego znaczenia patronimikum, manifestujący się wbudowaniem wyrazów łacińskich o znaczeniu 'zwany' między imię i patronimikum, potwierdzony został w badanych dokumentach oryginalnych 30 razy, np.: Klemens *zwany* (dictus) *Abramowic*, Piotr *zwany* (dictus) *Drogosławic*, Mikołaj *zwany* (dictus) *Jakszyc*, Henryk *zwany* (dictus) *Krzysz(tanowic*, Marcin *zwany* (dictus) *Malic*, Bodzeta *zwany* (dictus) *Mleczkowic*, Paweł *zwany* (dictus) *Ogonowic*, Henryk *zwany* (dictus) *Pieńkovic*, Jakub *zwany* (dictus) *Pipilic*, Piotrek *zwany* (dictus) *Plączkowic*, Mikołaj *zwany* (dictus) *Rackowic*, Jan *zwany* (dictus) *Rykalic*, Konrad *zwany* (dictus) *Stoszowic*, Mikołaj *zwany* (dictus) *Sulkowic*, Piotr *zwany* (dictus) *Szymanowic*, Jakub *zwany* (dictus) *Taszyc*, Mikołaj *zwany* (dictus) *Widowic*, Wojsław *zwany* (dictus) *Witszyc*, Antoni *zwany* (dictus) *Wojcieszyc*, Jan *zwany* (dictus) *Wyszczelic*.

Niekiedy wyraz *dictus* zajmował pozycję po patronimikum: Jaszko *Brunowic dictus* 'zwany'. W innych, nielicznych zapisach patronimikum oddzielały od imienia dwa wyrazy, z których jeden określał pozycję społeczną, a drugi to łaciński wyraz *dictus* 'zwany': Marcin rybak *dictus* 'zwany' *Jeleniowic*, Wincenty wojownik *dictus* 'zwany' *Szymunowic* (*Szymanowic*). Niekiedy w tego rodzaju zestawieniu pojawiała się nazwa etniczna: Mikołaj rycerz *Polak dictus* 'zwany' *Donatowic*.

Patronimikum w l. pojedynczej poprzedzone wyrazem łacińskim o znaczeniu 'zwany' mogło odnosić się do dwóch lub więcej braci: Wiencesław, Janik i Wojciech, bracia *zwani Czciowic*, Michał i Wiencesław, bracia *zwani Poleszkowic*.

Zapisy źródłowe – 1 p XIV w.

ABRAMOWIC, AWRAMOWIC, HABRAHAMOWIC: Present(e) ... *Clemente dicto Abramowicz* 1311 CdSil II 30 s. 27. BRUNOWIC: *Iasco Brunowycz dictus*, heres de Sobolow 1330 KMłp 183. CZCIKOWIC, CIKOWIC, ŚCIKOWIC: *Wenczeslaus, Ianik et Woyczzech*, fratres dictus uterini *dicti Szcicowicz* 1334 KW 1136. DONATOWIC: *Nicolao Polono dicto Donatowicz* (dat.) 1318 RmK I 517; *Nicolaus miles dictus Donatowicz* 1328 RmK I 993. DROGOSŁAWIC: *Comes Petrus dictus Drogoslawicz*, iudex Poznaniensis 1320 PrUr II 310 s. 212. JAKSZYC//JAKSIC: Present(e) ... *Nicolao dicto Jaxicz* 1330 Kuj 69 s.244. JELENIOWIC, JALENIOWIC, JELENIEWIC, JALENIEWIC: *Martino*, pistori dicto *Jelenowicz* 1328 RmK I 916. KORNIC: Praesent(e) ... test(e) ... domino *Woynone dicto Cornicz* 1328 KTn 49. KRZYS(Z)TANOWIC(Z), KRZYSTANOWIC(Z): *Dominus Henricus dictus Cristanowiz*, Poznaniensis ecclesie canonicus 1301 KW 837. MALIC: *Martini dicti Malitz* 1328 KW 1090. MLECZKOWIC: *Bozanta, dictus Mlezcovicz* 1323 KW 1036. OGONOWIC: Present(e) ... vir(o) honorabil(i) ... *Paulo dicto Ogonovich*, milite Lanchiciensi 1302 KW 859. PIENKOWIC (?): Per ... *Heynricum dictum Pincowiz* (!) 1304 Perl 628 a. PIPILIC: *Iacobus dictus Pipilic* 1323 RmK I 690. PŁACZKOWIC: Test(e) ... *Petrone dicto Plączcoviz* 1310 KW 934. POLESZKOWIC: A *Michaele ac Wenczeslao*, fratribus *dictis Polescowiz* 1314 PrUr II 122. RACKOWIC//RACZKOWIC: *Nicolaus dictus Raczkowicz*, procurator in Chwalniow 1349 KMłp 692. RYKALIC: *Johanni dicto Rykaliz* ... ciui ... Brestensi 1318 CdP II/1 228, A ... *Goczwinio dicto Rikalicz* de Szadek 1339 Cruc I s. 110. STOSZOWIC, STOSZEWIC: *Cunradus dictus Stoschowicz* 1339 CdSil II 33 s. 138. SUŁKOWIC, SULKOWIC: *Nicolaus dictus Sulcovicz* 1335 KW 1142. SZYMANOWIC, SZYMONOWIC, SZYMUNOWIC: Present(e) *Petro dicto Symanowicz*, castellano Poznaniensi 1325 KW 1049, *Dominus Vincencius miles dictus Shimunowicz* ... Actum et datum in Culmze 1340 PrUr III 324. TASZYC: *Jacobus dictus Tasiz* 1315 PrUr II 131. WIDOWIC: Nos Premislius ... dux Cuyauie ... protestamur quod ... dominus *Nicolaus dictus Widouiz*, prepositus sancti Michaelis de Plozk villas ... suas Pyrane et Smy-

chorsino ... recognouit ... Wladislaiuensi ecclesie contulisse et etiam donasse 1301 Cdp II/1 174.
 WITSZYC: Nobilis vir Ben, filius *Woyzlai dicti Witsicz* 1304 KMłp 134. WOJCIESZYC: Pro ... confratrie (in ecclesia Corporis Christi) confratr(e) ... *Antonio dicto Woyczesicz* 1347 KMłp 223.
 WYSZCZELIC: Per *Iohannem dictum Wyszczelicz* 1324 KW 1040.

2 p XIV w.

Zanik pierwotnego znaczenia patronimikum poświadczony jest w 2 p XIV w. 44 zapisami oryginalnymi. Wskazują nań takie łacińskie wyrazy wbudowane między imię i patronimikum, jak *dictus, conominatus* ‘zwany’ oraz *alias* ‘inaczej’. W porównaniu z danymi o zaświadczeniach żywotności genetycznego znaczenia patronimikum w tymże półwieczu widać, że zapisów poświadczających zanik genetycznego znaczenia było cztery razy więcej.

Przykłady: Staszko *zwany* (*dictus*) *Biernatowic*, Maciej *zwany* (*dictus*) *Borkowic*, Piotr *zwany* (*dictus*) *Cieszanowic*, Świętosz *zwany* (*dictus*) *Iwonic*, Wojtek *zwany* (*dictus*) *Katowic(z)*, Staszko *zwany* (*dictus*) *Klimaszowic*, Mikołaj *zwany* (*dictus*) *Lasocic*, Janek *zwany* (*dictus*) *Łuczkwowic*, Przecław *zwany* (*cognominatus*) *Mleczkwowic*, Wawrzyniec *zwany* (*dictus*) *Prosiątkowic*, Miko *zwany* (*dictus*) *Rzeźnikowic*, Paszek *zwany* (*dictus*) *Starzykowic*, Mikołaj *zwany* (*dictus*) *Wojciszowic*. Łaciński wyraz *alias* ‘inaczej’ zastosowano w sytuacji, kiedy człowiek nosił imię chrzestne, drugie określenie oraz patronimikum występujące po *alias*: Piotr *Wridel (Frydel) alias* ‘inaczej’ *Lubczyc* (zapis odnosi się do mieszczanina).

Imię i patronimikum były rozdzielone niekiedy odmiejscowym wyrażeniem przyimkowym wskazującym na pochodzenie lub/i wyrazami pospolitymi wskazującymi na pozycję zawodowo-społeczną, np.: Stanisław właściciel z Insuli *zwany* (*dictus*) *Kinalic*, Paszek ze Skręćic *zwany* (*dictus*) *Starzykowic*, Stanisław z Rapocic *zwany* (*dictus*) *Więcęsławic*.

Zapisy źródłowe – 2 p XIV w.

BIERNATOWIC, BIERNARTOWIC: *Stasco dictus Bernatowicz* de Radslauicz 1376 Krak 350.
 BORKOWIC: *Mathiam dictum Borcouicz*, kmethonem de Sobothka 1393 Łęcz II 4799.
 CIESZANOWIC: *Petrus dictus Ceszanzowicz*, kmetho(-) de Thopolya 1400 Łęcz I 4845. IWONIC: *Swetos dictus Iuonicz* (de Bresce) 1383 Krak 2159. KATOWIC(Z): Ex parte *Woytkonis dicti Kathowicz* de Sandomeria 1388 PdLw I 618. KINALIC: *Stanislaus*, heres de Insula *dictus Kynalicz*, iudex Cuyauie 1359 Cdp II/1 304. KLIMASZOWIC: *Stasco dictus Climazowicz* 1387 Krak 4439. LASOCIC: *Super Nicolaum dictum Lasoczicz* 1398 Łęcz II 6019. LUBCZYC: *Petir Wridel alias Lubschicz* 1399 Kacz 1013. ŁUCZKOWIC: *Janek dictus Luczkowicz* 1399 Łęcz I 4577. MLECZKOWIC: *Przeczslaus cognimine Mleczkwowicz*, molendinator 1399 Cdp II/1 340. PROSIĄTKOWIC: *Cum Laurencio dicto Proszanthcovicz ... Laurencius Proszanthcovicz predictus* 1391 KW 1909. RZE NIKOWIC: Per ... *Mikonem dictum Rzesnicowicz* (consulem de Bodzanczin) 1390 Kkk 373. STARZYKOWIC: *Pasco de Scracicz dictus Starzicowicz* 1376 Krak 232. WIĘCESŁAWIC, WIĘC(S)ŁAWIC, WAC(S)ŁAWIC: *Stanislaus de Rapocicz dictus Vanczslauic ... Jasco de Rapocicz Vanczslauicz* 1386 Krak 4094. WOJCISZOWIC: *Nicolaus dictus Voycissowicz* 1389 Łęcz I 1235.

1 p XV w.

Podobnie jak w poprzednich półwieczach, tak i w 1 p XV w. imię chrzestne oddzielane było od patronimikum wyrazami łacińskimi *dictus, alias* o znaczeniu ‘zwany’,

‘inaczej’, co było sygnałem zaniku genetycznego znaczenia patronimikum. W omawianym półwieczu zjawisko to udokumentowane zostało 88 zapisami w dokumentach oryginalnych, np. Andrzej *zwany* (dictus) *Adamkowic*, Andrzej *zwany* (dictus) *Bartkowic*, Marcin *inaczej* (alias) *Bykowic(z)*, Stanisław *zwany* (dictus) *Ciesławic/Czesławic*, Albert *zwany* (dictus) *Filczyc*, Maciej *zwany* (dictus) *Gąszczewic*, Jakub *zwany* (dictus) *Jankowic(z)*, Klemens *zwany* (dictus) *Koszkowic*, Grzegorz *zwany* (dictus) *Łanic(z)*, Mieczek *zwany* (dictus) *Mrukowic*, Paszek *inaczej* (alias) *Nosowic(z)*, Marcin *zwany* (dictus) *Stachurzyc*, Paweł *zwany* (dictus) *Staszkowic*, Janek *zwany* (dictus) *Troszczyc(z)*, Stanisław *inaczej* (alias) *Wargaczowic(z)*, Albert *inaczej* (alias) *Wroblowic*, Jakub *inaczej* (alias) *Żeglarzewic*.

Między imię i patronimikum wbudowane było niekiedy, oprócz łacińskich wyrazów *dictus* lub *alias*, określenie *de + nazwa miejscowa* lub wyraz określający status społeczny nosiciela. Niekiedy te dwie informacje łączyły się. Przykłady: Grzegorz z Będkowic *zwany* (dictus) *Bartoszwic*, Stanisław z Kazimierzy *zwany* (dictus) *Wojcieszkowic*, (chłop) Mikołaj z Żyrnik *zwany* (dictus) *Żorawiewic*, Paweł mieszczanin z Warszawy *zwany* (dictus) *Bogatkowic*, Mikołaj z Dobrska *zwany* (dictus) *Koraczewic*, Piotr chłop *zwany* (dictus) *Mądrowic*, Mikołaj z Gośniewic *zwany* (dictus) *Przybkowic*, Stanisław chłop *zwany* (dictus) *Sirzpic*.

W pojedynczych przykładach pojawiło się określenie etniczne obok patronimikum i wyrazu łacińskiego *alias* ‘inaczej’: Mikołaj Prusin *inaczej* (alias) *Sławoszwowic*. Niekiedy wyraz *dictus* ‘zwany’ występował po patronimikum: szlachetni *Czaplice zwani* (dicti, l. mn. bez imion), Mikosz *Kotowic zwany* (dictus).

Z kresów północnych pochodzi zapis, w którym wyraz łaciński *cognominus* ‘zwany’ pojawił się przed patronimikum w l mnogiej, nie poprzedzonym imionami, w odniesieniu do rodzin chłopskich: chłopci *zwani* (cognomine) *Chlebkowic(z)y* i *Smolniewic(z)y* (wyjątkowo uwzględniona kopia).

Z Mazowsza pochodzi zapis patronimikum w l mnogiej, poprzedzonego wyrazem *dicti* ‘zwani’, określającego wymienionych z imion pięciu braci: Jan, Mikołaj, Wawrzyniec, Paweł i Andrzej *zwani* (dicti) *Cieszkowicy*. Inny zapis tego rodzaju przytacza dwóch braci: Piotr i Jan *zwani* (dicti) *Miedźwiedziowicy*. Bracia z kresów południowych cytowani są w podobny sposób: dwaj bracia Marcin ze Stanisławem *zwani* (dicti) *Janulowic(z)y*.

Oprócz imienia chrzestnego i patronimikum występującego po wyrazie łacińskim *dictus* ‘zwany’ człowiek mógł nosić nazwę odapelatywną, np. Mikołaj *inaczej* (alias) *Siestrzeniec zwany* (dictus) *Kornic*.

W l p XV w. poświadczona została możliwość tworzenia patronimików od imion żeńskich: *Klarzyc < Klara*.

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

ADAMKOWIC: *Andreas dictus Adamkowicz* de Siromino 1414 Płoń 2233. BARTKOWIC: *Andreas dictus Bartkowicz* 1410 PNZK 2658. BARTOSZOWIC(Z): Test(is) ... Gregorius de Bandkowicz *dictus Barthoszwowicz* 1405 KSKr II 19. BOGATKOWIC: Cum *Paulo*, opidano de Warschouia *dicto Bogatkowicz* 1432 Łw 172. BYKOWIC(Z): *Martinus alias Bycowycz* portavit litteram Testimonialem de Blisiwe (! pro Blisine) 1447 Trz 88. CHLEBKOWIC(Z)/SMOLNIEWIC(Z): *Dono ... duodecim homines*

cognomine Smolnyeviczi et Chlepkoviczy ... ecclesie (in Ostrosszicze) (1448) Wln 191 s.215. CIESŁAWIC//CZESŁAWIC: Stanislaus dictus Czeslavicz 1404 Czer 3. CIESZKOWIC: Iohanni, Nicolao, Laurencio, Paulo et Andree dictis Czeschkowyczy de Poganuschewyczy 1429 Mkm II 42. CZAPLIC(Z): Penes graniciet nobilium Czapllicze dictorum 1436 On I s.98. FILCZYC: Opidan(um) de Czchonow, layc(um) Plocensis diocesis ... Albertum dictum Filczycz 1413 Cruc III s.158. GAŚZCZEWIC: Mathias dictus Gąszczewicz 1409 Czer 132. JANKOWIC: Iacub alias Iankowicz 1445 Łp I 3438. JANULOWIC(Z): Fratres duo videlicet Martinus cum Stanislao dicti Janulowyczy 1445 Trz 79. KLARZYC: Nicolaum dictum Clarzicz ... iuratum 1408 PNZK 2153. KORACZEWIC: Nicolaum de Dobrsk dictum Coraczevich 1412 Płoń 1822. KORNIC: Nicolaum alias Syestrenez dictum Cornicz burgrabium de Rabstin 1437 Hel II 2705. KOSZKOWIC//KOSKOWIC: Clemens dictus Koscowicz 1409 PNZK 2453. KOTOWIC: Micosium Cottowicz dictum (de villa Przewossz) 1413 Cruc II s.191. ŁANIC(Z): Gregorius dictus Lanicz 1420 Trz 14. MĄDROWIC: Petrus kmetho dictus Mandrowicz de Chelm 1427 Hel II 2145. MIED WIEDZIOWIC: Petro et Iohanni dictis Myedwyedzowyczy 1446 CdUC II 132 s. 67. MRUKOWIC: Meczek dictus Mrukowicz de Swydry 1408 Czer 98. NOSOWIC(Z): Benigna de Iaroslav tutorem constituit ... Pasconem alias Nossowicz, suum maritum 1444 Łp I 3428. PRZYBKOWIC: Nicolaus ... de Gosnewicze dictus Przypcowicz 1419 Czer 1193. SIRZPIC: Pro Stanislao kmethone dicto Sirspicz 1430 Tmk s.13. SŁAWOSZOWIC: Nicolao Pruszin alias Slauoschouicz, heredi Gezewicze 1427 Mkm I 558. STACHURZYC: Martinus dictus Stachurzicz ... consul(-) de Mislmicze 1423 Hel II 1918. STASZKOWIC: Paulus dictus Staszkowicz de Carwowo 1414 Płoń 2186. TROSZCZYC(Z): Contra Ianconem dictum Troszczycz 1446 Łp II 60. WARGACZOWIC(Z): Present(e) honorabil(i), discret(o) nobil(i) ... Stanislao alias Wargaczowicz olim vicario de Woynicz 1441 AGZ V 88. WOJCIESZKOWIC: Contra Stanoslaum de Kazimiria, dictum Woyczesz-cowicz 1407 PNZK 1952. WROBLOWIC(Z): Alberto alias Wroblowicz (dat.) de Swanczicze (villa in Wisegradiensi districtu) 1426 Mkm I 292. ŻEGLARZEWIC: Iacobi alias Szeglarzeuicz in Moxice 1435 Tym s. 279. ŻORAWIEWIC: Erga laboriosum Nicolaum de Zirmiky, dictum Zorawewicz 1432 RWlkp I 1542.

2 p XV w.

Zanik genetycznego znaczenia patronimikum w 2 p XV w. poświadczony został 58 zapisami z dokumentów oryginalnych, w których wystąpiły łacińskie wyrazy o znaczeniu ‘zwany’, ‘inaczej’ (*dictus, alias*). To o 39 zapisów więcej niż poświadczających żywe patronimikum w tym półwieczu.

Łacińskie wyrazy, jak wymienione wyżej, rozbiły zestawienie imienia chrzestnego z patronimikum, np. Iwan *zwany* (*dictus*) *Abramowicz*(z), Marcin *zwany* (*dictus*) *Błażkowicz*(z), Maciej *inaczej* (*alias*) *Brutanowicz*, Stanisław *zwany* *Chmielewicz*, Jan *zwany* (*dictus*) *Cieślic*(z), Paweł *inaczej* (*alias*) *Długoszowicz*(z), Mikołaj *zwany* (*dictus*) *Druźbic*, Stanisław *inaczej* (*alias*) *Krawcowicz*(z), Jan *zwany* (*dictus*) *Krokoszyc*(z), Albert *zwany* (*dictus*) *Ładzic*, Michał *inaczej* (*alias*) *Pielgrzymowicz*(z), Michno *inaczej* (*alias*) *Śmiotańczyc*(z), Jan *zwany* (*dictus*) *Wojśławowicz*, Albert *inaczej* (*alias*) *Zbylutowicz*.

Niekiedy wyrażenie *de*(z) + *nazwa miejscowa* lub określenie wskazujące na przynależność społeczną nosiciela rozdzielało, obok wyrazów łacińskich o znaczeniu ‘zwany’, ‘inaczej’, imię i patronimikum, np. Stanisław z Naszutów *zwany* (*dictus*) *Ambroży*, Zygmunt pełnomocnik *inaczej* (*alias*) *Fabrowicz*(z), Piotr z Będkowicz *zwany* (*dictus*) *Ogniowicz*, Stanisław chłop ze Sławczyzna *zwany* (*dictus*) *Plączkowicz*, Mikołaj właściciel z Chroście *zwany* (*dictus*) *Turkowicz*(z). Niekiedy przed wyrazem *dictus* pojawiała się określenie stopnia spokrewnienia z inną osobą występującą w dokumencie

lub nazwa etniczna: Jakub *krewny zwany Kublic*; Jan *Niemiec inaczej* (alias) *Pipnowic*, Natko *Iudeus* (Żyd) *inaczej* (alias) *S(z)molowicz*.

Łacińskie wyrazy o znaczeniu ‘zwany’, ‘inaczej’ poprzedzały też patronimikum występujące w I mnogiej, a odnoszące się do braci: Stanisław, Piotr, Mikołaj i Adam *zwani* (dicti) *Adamkowicy*, chłopci Stanisław, Paweł, bracia *zwani* (dicti) *Andrzychowicy*, Albert, Maciej, Jerzy i Szymon *zwani* (dicti) *Durlikowice*, chłopci Kon(o), Piotr *zwani* (dicti) *Hawryłowicz*(z)y, bracia Toma i Stanisław *zwani* (dicti) *Kłaczkowicy*, bracia Maciej i Mikołaj *zwani* (dicti) *Kozubowicy*.

Liczba mnoga patronimikum nie poprzedzonego imionami, ale poprzedzonego wyrazami łacińskimi o znaczeniu ‘zwani’ odnosiła się do pochodzących z kresów północnych rodzin chłopskich: chłopci *zwani* (cognomine) *Ignatowicz*(z)y i *Pucharczowicz*(z)y (z wyjątkowo uwzględnionej kopii), chłopci *Jurkowicz*(z)y *zwani* (dicti).

O żywotności procesu zanikania znaczenia patronimikum świadczy zapis, w którym poświadczony został związek ojca z synem, a jednocześnie syn ten nosił patronimikum nie utworzone od imienia ojca: *Mikołaj z synem inaczej* (alias) *Marcinkowicz*(z).

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

ABRAMOWIC(Z): Cum *Ivan alias Abramowicz* de Iathvyahy 1466 AGZ XIII 6134. ADAMKOWIC: Czyanowycze ... cuius haeredes *Stanislaus, Petrus, Nicolaus et Adam* germani, dicti *Adamkowicz* 1470–1480 DiBen II s.54. AMBROŻYC: Laboriosus *Stanislaus* de Naszwthow 1468 UPrak 153. ANDRZYCHOWIC, JĘDRZYCHOWIC: Contra laboriososi *Stanislaum, Paulum*, fratres dictos *Andrzychowiczi* ... kmethones et sanctuarios ... ecclesie Cracoviensis 1468 UAC 147. BŁAŻKOWIC(Z): *Martinus dictus Blaskowycz* 1464 Trz 197. BRUTANOWIC: Proudus *Marcissius alias Czech* ... domum suam ... extra muros Cracouienses eundo in Svierziniecz iacentem ... *Mathie alias Bruthanovic* de Crzizavczka in totum vendidit 1469 Hel II 3995. CHMIELOWIC, CHMIELEWIC: Michael *Kramarczyk* resignavit domum suam sitam in platea Zakroczymszka ... provido *Stanislaio dicto Chmyelewycz* 1483 ŁNW XVI 1714. CIEŚLIC: Ad instanciam providi *Iohannis dicti Czeslycz* sartoris, civis Władyslaviensis 1497 AC III 600. DŁUGOSZOWIC(Z): Cum ... scabin(o) videlicet ... *Paulus alias Dłwgozowycz* 1458 Trz 153. DRUŻBIC: Dominus *Nicolaus dictus Druszbycz*, capitaneus illustrissimi domini Boleslai, ducis Varzoviensis 1473 ŁNW 791. DURLIKOWIC: Bona ... *Alberti, Mathiae, Gregorii et Simonis dictorum Durlikowicze* ... de Pertakozy 1497 Matr II 844. FABROWIC(Z): *Sismondus* procurator *alias Fabrowycz* 1484 AGZ XVI 3347. HAWRYŁOWIC(Z): Kmethones: *Konon, Pyetr*, duo fratres dicti *Hawrylowycz* 1500 AGZ XVIII 2855. IGNATOWIC(Z)/PUCHARCZOWIC(Z): Nos Aleksander ... dux Litwanie in ... villa Croszyno ... ascribimus ... plebano ... terras cum hominibus sive kmetonibus ... *cognomine ... Pucharczowiczi et Ignathowiczi* (1498) Wln 451 s.528. JURKOWIC(Z): Hereditatem dictam *Maleschewo* cum districtibus seu hominibus ... *Jurkowiczi dictis* 1471 Wln 271 s.315. KŁACZKOWIC: Fratibus ... *Thome et Stanislaio dictis Kłaczkowycz* de Mykolayovycze 1486 U 528. KOZUBOWIC: *Mathias et Nicolaus dicti Kozubowicz* de Nowa Gora, fratres germani 1451 CdUC II 166 s.130. KRAWCOWIC(Z): Una cum ... scabin(o) videlicet ... *Stanislaus alias Crawczowycz* 1458 Trz 153. KROKOSZYC(Z): *Iohannes dictus Krokosszycz* 1477 Trz 302. KUBLIC: Nobilis Elisabeth, consors Egidii de Minori Pyathek ... *Iacobum*, familiarem suum *dictum Kublycz* peditem ... ad praesens bellum expeditiv 1498 Bob 650. ŁADZIC: *Iohannes dictus Goworek* recognovit vendidisse domum suam ... provido *Alberto dicto Ladzycz* 1482 ŁNW 952. MARCINKOWIC(Z): Honestus vir *Nicolaus* cum filio *alias Marcinkowycz*, molendinator 1458 Trz 153, Una cum principali *Iohanne Martini alias Marczynkowycz* de Stradomya 1491 ARec 1348. OGNIOWIC: *Petrus* de Bøthcouice *dictus Ogniowycz*, cubicularius regalis alias lozny 1456 Hel II 3568. PANTELOWIC(Z): Furem *dictum Panthelowycz* 1463 AGZ XII 4428.

PIELGRZYMOWIC(Z), PILGRZYMOWIC(Z): Nobili *Michaeli alias Pyelgrzymowycz* 1453 AGZ XII 2566. PIPNOWIC: De *Johanne Nyemyecz alias Pipnowicz* 1466 ARP I 322. PŁACZKOWIC: Laboriosus *Stanislaus*, kmetho de Slawczyn *dictus Placzkowycz* 1469 UPrak 158. S(Z)MOŁOWIC(Z): *Nathko Iudeus alias Szmolowicz* de Grodno 1453 AGZ XIV 2923. ŚMIOTANCZYC(Z), ŚMIETANCZYC(Z): Laboriosus *Mychno alias Smyethanczyz*, kmetho venerabilis Ivone, władice Premislensis de Vyelyznycze ... prefato (dat.) *Mychno Smyotaynczyz (!)* 1491 AGZ XVIII 2214, Laborioso *Mychno alias Smyotanczyz*, kmethoni venerabilis luone, władice Premislensis de Vye-lyenyce 1491 AGZ XVIII 2238. TŁUKOWIC: Materia *Alberti Tlukowycz* ... Relicta Elizabeth ... resignavit edificium ... laborioso *Alberto dicto Tlukowycz* 1483 ŁNW 968. TURKOWIC(Z): Nobilis *Nicolaus*, heres de Chroszczyce *dictus Thurkowycz* 1469 AGZ XIX 1868. WOJSŁAWOWIC: Nobili *Johanni alias Woyslawowicz* de Maiori Goliani 1471 Pw 59. ZBYLUTOWIC: Coram homine fidedign(o) ... de Psary ... *Alberto alias Zbilutouicz* 1485 Wozn 10.

Współfunkcyjne występowanie patronimikum i nazwy stanowiącej jego podstawę językową dla identyfikacji tego samego człowieka

1 p XIV w.

W 1 p XIV w. pojawił się nowy sygnał utraty znaczenia genetycznego przez patronimika. Ta sama osoba była identyfikowana przez patronimikum na *-owic(z)/-ewic(z)*, *-ic(z)* i nazwę stanowiącą podstawę tegoż patronimikum, typ Więcesław *Lisowic* i Więcesław *Lis*. Niekiedy patronimikum i nazwa stanowiąca jego podstawę łączą się za pomocą wyrazu *dictus*, np.: *Buczko* zwany (*dictus*) *Buczkowic*. Mniej typowy zapis odnosił się do człowieka zwanego Hanek *Szczepowic* i Hanek zwany (*dictus*) *Szczepko* (zamiast *Szczepa*). Dwa poświadczenia pochodzą z kopii z XV i XVI w. (uwzględnionych tu wyjątkowo): Mikołaj *Bodzęcic* i Mikołaj *Bodzęta* i Jan zwany (*dictus*) *Szalszyc* i Jan *Szalsza*.

Jeżeli ta sama osoba mogła być identyfikowana raz za pomocą patronimikum, innym razem za pomocą nazwy stanowiącej jego podstawę, to znak, że genetyczne znaczenie patronimikum zapewne uległo znacznemu osłabieniu lub było w zaniku.

Zapisy źródłowe – 1 p XIV w.

BUCZKOWIC – *Buczko: Buczko dictus Buczkowicz*, procurator in Udorz 1349 KMłp 692. LISOWIC – *Lis: Comitibus Wenceslay dicti Lyssowicz* ... Present(e) ... comite *Wenceslao dicto Lis* 1319 KW 1008. SZCZEPOWIC – *Szczepko – Hanconi Sceponicz (! pro Scepouicz)* 1326 RmK I 548 – Present(e) nobil(i) vir(o) ... *Hancone dicto Scepcone*, aduocato nostro (Spithimirii, castellani Cracouiensis) Tarnouiensi 1339 KmK 378.

kopie

BODZĘCIC – *Bodzęta: Present(e) ... Nicolao dicto Bozaticz* 1646 (1326) KW 1069, Comes *Nicolaus Bozatisch*, subcamerarius Regni Polonie ... presen(te) ... comite *Ianussio Bozatisch* 1646 (1304?) KW 886 – *Comite Nicolao dicto Boczanth(a)* 1300 KW 834. SZALSZYC – *Szalsza: Present(e) test(e) ... Iohanne dicto Salsicz*, civ(e) Poznaniens(i) XV (1303) KW 870 – Coram ... *Iohanne Salsa* ... consul(e) civitatis Poznanie XV (1310) KW 938.

2 p XIV w.

W 2 p XIV w. wystąpiło 38 zapisów dokumentujących wymienne używanie patronimikum i nazwy stanowiącej jego podstawę językową dla identyfikacji tego samego człowieka. Takie dwie nazwy pojawiały się zwykle w dwóch różnych zapiskach tego

samego zbioru dokumentów. W omawianym okresie występowały następujące pary nazw identyfikujących tego samego całowieka: Przybko *Bąkowic* – Przybko *Bąk*, Piotr *Gąsiorowic* – Piotr *Gąsior*, Mikołaj *Jagniątkowic* – Mikołaj *Jagniątko*, Mikołaj *Jaworowic* – Mikołaj *Jawor*, Mikołaj *Kaczkowic* – Mikołaj *Kaczka*, Stanisław *Kawczyc* – Stanisław *Kawka*, Bartko *Kobyłczyc* – Bartko *Kobyłka*, Staszko *Paszczeczyc* – Stanisław *Paszczeka*, Mikołaj *Plazic* – Mikołaj *Plaza*, Paweł *Ponędzic* – Paweł *Ponęda*, Stanisław *Przemkowic(z)* – Stanisław *Przemko*, Staszek *Rajowic/Rejowic* – Staszek *Raj/Rej*, Andrzej *Soczewczyc* – Andrzej *Soczewka*, Mirosław *Stopyrczyc* – Mirosław *Stopyrka*, Stanisław *Swędzienic* – Stanisław *Swędzenia*, Jakub *Szczodrowic* – Jakub *Szczodro*, Stanisław *Szustowic* – Stanisław *Szust*, Mikołaj *Wielisławowic* – *Wielisław*.

W niektórych zapisach zrównań tego rodzaju występował inny jeszcze wskaźnik zaniku genetycznego znaczenia patronimikum, tj. łaciński wyraz *dictus* ‘zwany’ poprzedzający patronimikum, któremu towarzyszyło niekiedy określenie odmiejscowe *de* + nazwa miejscowa: Mikołaj *de Brunowice dictus* (z *Brunowic* zwany) *Babic* – Mikołaj *Baba*, Jan zwany (*dictus*) *Błędowic* – Jaszko zwany *Błąd*, Michał zwany (*dictus*) *Łuniowic* – Łuń (bez imienia), Mikołaj zwany (*dictus*) *Nieprawic* – Mikołaj *Niepr*, Mikołaj mieszczanin łeczycki zwany (*dictus*) *Rozumowic* – Mikołaj *Rozum*, Staszczko zwany (*dictus*) *Wrocowic* – Staszko zwany (*dictus*) *Wroc*.

Zapisy źródłowe – 2 p XIV w.

BABIC – Baba: *Nicolaus de Brunouiche dictus Babicz* 1398 Łęcz II 1998 – *Nicolaus Baba* (de Brunouiche) 1417 Łęcz II 2920. BAŃKOWIC – Bąk: *Paulus Bokowic domum in platea sancti Floriani ... Przbiconi Becowicz (!), fratri suo, libere resignavit* 1368 Łk 332 – *Nicolaus Pazdzoro domum suam ... in platea sancti Floriani ... Pribkoni Bok resignavit* 1367 Łk 234. BŁĘDOWIC – Błąd: *Jasco de Czusow cum Johanne dicto Blandouicz de ibidem* 1385 Krak 3154 – *Jasco de Czusow cum Jascone dicto Bland de ibidem* 1385 Krak 3333. GAŚSIOROWIC – Gąsior: *Katherina, relicta olim Heinconis sartoris ... aream suam in platea Castrensi ... Petro Kansorowicz (leg. Gąsiorowic) de Koberzina libere resignavit* 1368 Łk 313 – Super domo ... in platea Castrensi, contigua domui *Petri Gansora* 1372 Łk 693. JAGNIAŃKOWIC – Jagniątko: *Nicolaus Jagnotkowicz (!)* 1395 Łęcz I 3597 – *Nicolaus Jagnotko (!)* 1392 Łęcz II 4153. JAWOROWIC – Jawor: *Cum Niclos Jaworowicz de Wolwram* 1400 Krak CCCXLV – *Nicolaus Jawr (!), advocat(us) de civitate Wlframii* 1399 PNZK 817. KACZKOWIC – Kaczka: *Nicolaus Kaczcouicz* (de Czudzinouicz) 1399 Krak 8641 – Milit(i) ... in Czudzinouice ... *Nicolao Kaczka* 1401 Hel II 739. KAWCZYC – Kawka: *Contra Stanislaum Kavezicz de Strzalkow* 1396 Sand 17 – *Stanislaus Cauka* (de Strzalkow) 1416 Sand 706. KOBYŁCZYC – Kobyłka: *Test(is) ... Bartko Kobilczicz de Chechlo* 1397 Krak 5893 – *Bartko Kobyłca* (de Chechli) 1399 Krak 8448. ŁUNIOWIC – Łuń: *Gozdz Andreas ... super Michaelem dictum Lunyouicz* 1400 Łęcz I 4956 – *Lun de Oczice ... contra Gozdz de ibidem* 1400 Łęcz I 4950. NIEPROWIC – Niepr: *Nicolaus dictus Neprouicz de Potrkouicz* 1382 Krak 1757 – *Contra Nicolaum Nepr de Potrcouice* 1400 Krak 10952. PASZCZECZYC – Paszczeka: *Stasco Paszczeczicz de Dzeuacicz* 1387 Krak LIV – *Stanislaus Paszczeka de Dzeuacicz* 1387 Krak XLVII. PŁAZIC – Plaza: *Nicolaum Plazic de Seczechouicz* 1390 Krak CCXIII – *Nicolao* (dat.) *Plasza de Seczechouicz* 1389 Krak 5234. PONĘDZIC – Ponęda: *Test(is) ... Paulus Ponandzicz* 1388 Łęcz I 1075 – *Paulus Ponanda de Szamouo* 1390 Łęcz I 1769. PRZEMKOWIC(Z) – Przemek: *Stanislaus Przemko ... Stanislaus Przemkowicz* 1384 PdLw I 163. RAJOWIC, RAJEWIC – Raj: *Census in Zablocz ... Staschco Rayowicz* 1388 Chm s. 211 – *Staschak Ray* (in Zablocz) 1378 Chm s. 94. REJOWIC – Rej: *In Zablocz ... Stasko Reyowicz* 1376 Chm s. 75 – *Staschek Rei* 1378 Chm s. 103. ROZUMOWIC – Rozum: *Nicolaus, civis Lanciensis dictus Rosumowicz* 1398 Łęcz II 5664 – *Nicolaus Rozum, ciuis Lanciensis* 1398 Łęcz I 5421. SOCZEW CZYC – Soczewka: *Super Andrea Szoczewczicz de Negolewo* 1390 Lek I

825 – *Andreas Soczewka* de Negolewo 1403 KZPozn 1207. STOPYRCZYC – Stopyrka: *Sadofszky ducit testes ... Vincencius Krzestkofszy, <Miro>slaus Stopirczicz* 1396 RWlkp I 212 – *Dominus Mathias Szadofski ducit testes ... Jacusz Stopirka ... Miroslaus Stopirka* 1396 RWlkp I 310. SWĘDZIENIC – Śwędzenia: *Contra Stanislaum Swedzenicz* 1386 Łęcz I 27 – *Stanislaus Swandzena* 1386 Łęcz I 1278, *Contra Stanislaum Swandzenecz* 1386 Łęcz I 1166. SZCZODROWIC – Szczodro: *Testes Jacobi Szodrouicz* 1389 Łęcz I 1232 – *Contra Jacobum Szczodro* 1389 Łęcz I 1181. SZUSTOWIC – Szust: *In Stanislauo Szustowicz* 1399 Łęcz I 6107 – *Stanislaus Szust* 1393 Łęcz I 2680. WIELISŁAWOWIC – Wielisław: *Cum Nicolao Velislaouicz (!) de Thurzinowo* 1394 Łęcz II 3047 – *Welislaus de Thursinuo* 1386 Łęcz I 162. WROCOWIC – Wroc: *Cum Stascone dicto Wrocouicz (de Laczawa)* 1385 Krak 3400 – *Staszconem dictum Wroc* de Lankawa 1400 Krak 10980.

1 p XV w.

W w 1 p XV w. patronimikum oraz nazwy stanowiącej jego podstawę językową użyto dla określenia tego samego człowieka 82 razy.

Wystąpiły pary nazw określające tego samego człowieka, np.: *Badurczyc* – *Badurka*, *Bogucic* – *Boguta*, *Bornbachowic* – *Bornbach*, *Burkowicz* – *Burek*, *Czarnoszewicz* – *Czarnosz*, *Golankowic* – *Golanka*, *Gramszyc* – *Gramsz*, *Grozic* – *Groza*, *Izbrachtowic* – *Izbracht*, *Jamurowicz* – *Jamhur*, *Kąkolowicz* – *Kąkol*, *Kierdejowicz* – *Kierdej*, *Kitlic* – *Kitla*, *Kmicicz* – *Kmita*, *Kopytowic* – *Kopyto*, *Korzeniwicz* – *Korzeń*, *Kościcz* – *Kość*, *Kuczykowicz* – *Kuczyk*, *Łomaździc* – *Łomazga*, *Mamajowicz* – *Mamaj*, *Mikulczyc* – *Mikulec*, *Mironiegowic* – *Mironieg*, *Miszczyc* – *Miszka*, *Nadziejczic* – *Nadziejca*, *Ogurczewic* – *Ogurek*, *Ordynowicz* – *Ordyn*, *Orzeszkowic* – *Orzeszko*, *Pabijanowic* – *Pabijan*, *Pankratowicz* – *Pankrat*, *Pietrzyczyc* – *Pietrzyca*, *Pogorzalkowicz* – *Pogorzatek*, *Przeluszczyzyc* – *Przeluska*, *Przeszuczyc* – *Przeszucha*, *Pudliszkowic* – *Pudliszek*, *Rabieżyc* – *Rabiega*, *Raciborowic* – *Racibor*, *Rukalic* – *Rukała*, *Rusowicz* – *Rus*, *Siedelnikowicz* – *Siedelnik*, *Strzecionowicz* – *Strzecion*, *Sustowicz* – *Susło*, *Szyndlarowicz* – *Szyndlar*, *Świrczowic* – *Śwircz*, *Tarkotowic* – *Tarkot*, *Tereszkowicz* – *Tereszko*, *Thustowic* – *Thusto*, *Wieczerycz* – *Wieczera*, *Wodczyc* – *Wodka*, *Wojnowic* – *Wojen*, *Zawiszyc* – *Zawisza*, *Ząbr(z)owic* – *Ząbr(z)*, *Żółwowic* – *Żółw*, *Żylic/Silic* – *Żyła/Siła*.

Dodatkowym wskaźnikiem zaniku filiacyjnego znaczenia patronimikum używanym wymiennie z nazwą stanowiącą jego podstawę dla określenia tego samego człowieka było pojawianie się wyrazów łacińskich o znaczeniu ‘zwany’, jak *dictus* lub *alias* przed patronimikum, np. *Albert zwany (dictus) Raciborowic* – *Racibor*, *Mikołaj zwany (dictus) Rukalic* – *Rukała*, *Piotr inaczej (alias) Wieczerycz(z)* – *Wieczera*, w tekście staroruskim pojawił się wyraz *inak* ‘inaczej’, poprzedzał on nazwę *Myszka* stanowiącą podstawę patronimikum: *Petru inak Myszcze* – *Miszczyc(z)/Myszczyc(z)*. Pomiedzy patronimikum a imię wbudowane było niekiedy określenie opisowe stwierdzające relację ojciec < syn: *Jan, syn Ada, Świrczowic* – *Śwircz*.

Zapisy źródłowe – 1 p XV w.

BADURCZYC – *Badurka: Passek Badurczicz* de Cuczini 1415 RWlkp II 409 – *Clemens et Pasco dicti Badurka* 1406 KoP I s. 4. BOGUCIC – *Boguta: Per Stanislaum, ministerialem dictum Boguczic* 1407 PNZK 2000 – *Stanecz Boguta officinalis, siue ministerialis de Cracouia* 1401 Hel II 793. BORNACHOWIC – *Bornbach: Georgio Bornbachouicz (dat.)* 1446 Łw 915 – *Cum proudio viro Georgio Bornbach* 1442 Łw

705. BURKOWIC(Z) – Burek: *Pechno Burkowicz* 1406–1417 Łp I 385 – *Pechno Burko* 1407 Łp I 271. CZARNOSZEWIC(Z) – Czarnosz: *Presentibus dominus ... Iohanne Mazouitha de Iaryczow, Iwan Czarnoszewycz* 1411 AGZ IV 27 – *Presentibus ... nobilibus dominis ... Iwano Czarnusz ... Dimitrone Weczarsza (!)* 1418 AGZ IV 39. GOLANKOWIC – Golanka: *Andras Golankowicz* 1433 ŁNW 149 – *Andreas dictus G[ol]olanka* 1433 ŁNW 160, *Andreas Golanczyz* 1439 ŁNW 176. GRAMSZYC – Gramsz: *Senior(-) ... in foro Piscium: Andreas Gramschiz* 1450 PtCr 419 – *Senior(-) ... in foro Piscium ... Andris Gramsch* 1460 PtCr 520. GROZIC – Groza: *Andreas Grozicz* (de Grochowarsko) 1408 Płoń 1130 – *Andreas dictus Grosza* (de Grochowarsko) 1413 Płoń 2114. IZBRACHTOWIC – Izbracht: *Stephanus Isbrachtovicz* de Dobnya (!) 1409 Łęcz II 1748 – *Iszbracht* de Dębna 1393 Łęcz II 125. JAMUROWIC(Z), JAMHUROWIC(Z) – Jamhur: *Pop de Wyelinicze* et *Iwan Iamvrovicz* 1441 AGZ XIII 1531 – *Contra Iwan Iamhur* 1448 AGZ XIII 7373. KAKOLOWIC(Z), KAKOLEWIC – Kąkol: *Causa Petri Cawcol ... Petrus Flekowicz ... recognouit, quia tenetur Petro Cawcolowicz septuaginta et III 1/2 grossum* 1448 Łw 1098. KIERDEJOWIC(Z), KIRDEJOWIC(Z), KIRDEJEWIC(Z) – Kierdej: *Magnifici domini Hriczkonis Kerdeowycz, palatini terre Podolie* 1456 AGZ XIV 3568 – *Praesent(e) ... Kiczhone (! pro Riczkone) Kyerdey, Podolie pallatin(o)* 1440 CdP III 211. KITLIC – Kitla: *Nicolai Kithlicz, canonici Scarbimiriensis* 1411 Inscr 1408 – *Nicolaus Kithla, canonicus Scarbimiriensis et altaris beatae Margarethae virginis siti in ecclesia Cracoviensi* 1425 CdUC I 74 s.148. KMICIC(Z) – Kmita: *Nobilem Iohannem Kmiczicz* de Sobyen 1448 AGZ XI 2524 – *Generosus Johannes Kmytha* de Szobyen 1463 AGZ XVI 7. KOPYTOWIC – Kopyto: *Mathias Kopithovicz* (de Stanislavicz) 1408 Łęcz II 1522 – *Mathias* de Stanislavicz *Copito* 1408 Łęcz II 1458. KORZENIOWIC(Z), KORZENIEWIC(Z) – Korzeń: *Contra Iwaschko Korzenyewicz* 1438 AGZ XII 417 – *Iwan Korzen* 1439 AGZ XII 560. KOŚCIC(Z) – Kość: *Cosczicz* de Iablonicze ... *prenominatus Coscz* 1424 AGZ XI 18. KUCZYKOWIC(Z) – Kuczyk: *Jurko Kuczykowicz* 1446 PdLw IV 1961 – *Juriasch Kutschig* 1441 PdLw IV 337. LOMA DZIC – Łomazga: *Contra Albertum Lomaszicz* de Przanouicze 1401 Łęcz II 2269 – *Albertum Lomaszde* de Przanouicze 1403 Łęcz II 2307. MAMAJOWIC(Z)//MAMAJEWIC(Z) – Mamaj: *Present(e) ... Petro Mamayowicz alias Karasch* de Ruschowicze 1439 AGZ VIII 63 – *Nobili Petro Mamay* (dat.) *alias Carasch* 1445 AGZ XIII 2465. MIKULCZYC(Z) – Mikulec: *Iohannes Miculezyc* 1437 Łp I 2693 – *Ian Miculecz* 1439 Łp I 2852. MIRONIEGOWIC – Mironieg: *Iacobus Mironyegowicz* de Skarzino 1415 Płoń 2550 – *Jacusz Mironek* de Skarzino 1408 Płoń 1115. MISZCZYC(Z)//MYSZCZYC(Z) – Miszka: *Super ... Petrum Myschczycz* de Striathyn 1450 AGZ XIV 2334 – *Mischka ... nobili Petro Mischczicz* de Strathin 1456 AGZ XIV 3522, *Pana Petra Myszczyicza, naszeho kuchymistra ... panu Petru inakly Myszcze* kuchmistru 1438 Roz 75. NADZIEDZIC(Z) – Nadziedza: *Hrin Nadedzicz ...* de Tarnawa kmetho(-) 1437 AGZ XI 1041 – *Hrin Nadedza ... kmetho(-)* de Tharnawa 1441 AGZ XI 1391. OGURCZEWIC – Ogurek: *Nicolaus Ogurczewicz* de Chlewo 1410 Kal 13 – *Nicolaus Ogurczec* de Chlewo 1414 541. ORDYNOWIC(Z), ORDENOWIC(Z) – Ordyn: *Paschkonem Ordinouicz, kmetonem domini Thomkonis* (de Pakoschowka) 1449 AGZ XI 2754 – *Kmeto(-) ... Ordyn* (de Pakoschowka) 1443 AGZ XI 1645. ORZESZKOWIC – Orzeszek: *Iohannes Orzeszkowycz* de Grzybowa 1417 RWłkp II 504 – *Iohannes Orzeszek* de Grzybowa 1419 RWłkp II 579. PABIJANOWIC – Pabijan: *Michael Pabianowicz* de Gosznyeicze 1424 Czer 1752 – *Pabian* de Gosznyeicze 1425 Czer 1924. PANKRATOWIC(Z) – Pankrat: *Coram ... Andrea Pankrathowycz* de Czaykowicze 1448 AGZ XIV, DCCLXXXV – *Andream Pancracz* de Czaykowicze 1453 AGZ XIV 2768. PIETRZYCZYC – Pietrzyca: (Testis) *Stanislaus Petrzyzycz* de Lubowicze 1418 RWłkp I 1012 – *Petrica* de Lubowicze *asistit termino* 1400 KZPozn 131. POGORZAŁKOWIC(Z) – Pogorzałek: *Maczyek Pogorzalcowicz ... super dominum Iohannem Fredrichouicz* 1444 AGZ XI 1962 – *Maczyek Pogorzałek, civis* de Caczuga, *inculpavit nobilem Iohannem Fredrichouicz* de Nyebyszczani *pro tribus marcis* 1448 AGZ XI 2670. PRZEŁUSZCZYC – Przeluska: *Thomek Przeluszcicz* 1406 Łęcz II 2590 – *Test(is) ... Tomek Przeluska* 1405 Łęcz II 2524. PRZESŁUŻYC(Z) – Przesłucha: *Present(e) ... nobil(i) vir(o) Wolzczone alias Przczsluzzicz (!), capitaneo Haliciensis* 1411 AGZ IV 24 – *Present(e) ... nobil(i) Wolczkone Przesłucha* de Rohatin 1415 Wiśl 41. PUDLISZKOWIC – Pudliszek: *Martinus Pudliszkowicz* *ducebat testes ... quintus iurare debuit nomine Nicolaus Wlostowsky* 1401 Ua 37 – *Nicolaus Wlostowsky cum Pudliszcone* 1400 Ua 35. RABIEŻYC – Rabiega: *Stanislaus Rabezicz* (de Grzybowa) 1403 RWłkp II 205 – *Vitus* de Grzybowa *cum Stanislav Rabyega* 1424 KoG s. 245, *Grzib Rabyezicz* (de Grzybowa) 1410 RWłkp II 305 – *Testes ... Przedslaus* de Grzybowa ... *Grzyb Rabyysza* 1416 RWłkp II 456.

RACIBOROWIC, RECIBOROWIC – Racibor: *Albertus dictus Recziborowicz* de Drozdowo 1413 Płoń 2114, *Nicolaus Raczyborow<i>cz* de Czyzechel 1417 RWlkp IV 563 – *Radzybor* (!) (de Czechla) 1420 RWlkp IV 780. RUKALIC – Rukała: *Nicolaus dictus Rukalicz* de Szochowo 1412 Płoń 1762 – *Nicolaus alias Rukala* de Szochowo 1415 Płoń 2411. RUSOWIC(Z)//RUSZOWIC(Z) – Rus: *Dominum Iacobum Ruszowicz* 1443 Łp I 3211 – *Iacobus Russz* 1442 Łp I 3156. SIEDELNIKOWIC(Z) – Siodelnik: *Schedelnicowicz* resignauit agrum alias obschar vxori Poschonis de Peculicz 1437 Łp I 2672 – *Iwan Schodelnyk* est liber a Nicolao Marczus 1437 Łp I 2713. STRZECIONOWIC(Z) – Strzecion: *Strzeczonowicz* ... nobilis *Andreyko Strzeczonowicz* 1437 AGZ XII 135 – Terminus inter *Andreykonem Strzeczon* de Zolczow ... et dominum Iankowsky 1435 AGZ XII 39. SUSŁOWIC(Z) – Susło: *Steczko Suslowicz* ... patri *Suslowicz* 1438 AGZ XII 366 – *Suslowa* ... provida Hedvigis, uxor *Steczkonis Suslo* 1437 AGZ XII 139. SZYNDLAROWIC(Z) – Szyndlar: *Contra Closch Schindlarowicz* 1450 Łp II 737, *Closz Szindlar* dedit VIII marcas 1445 Łp II 4. ŚWIRCZOWIC, ŚWIRCZOWIC(Z) – Śwircz: *Iohannes, filius Ade, Swyrczowicz* 1448 Łw 1089 – Cum prouido viro Nicolao Swercza cum duobus pueris ... videlicet cum Iohanne et Adam ... *Iohanni Swircz* 1441 Łw 620. TARKOTOWIC – Tarkot: *Micolay Tarkotowicz* 1410 Kacz 2131 – *Micolay Tarkot* 1441 Kacz 5208. TERESZKOWIC(Z) – Tereszko: Pro parte *Tereschcowicz* ... *Tereschco* 1421 Łp I 1307. TŁUSTOWIC – Tłusto: *Causa Mathie Tłusto* ... prouido *Mathie Tłustowicz* 1448 Łw 1070. WIECZERZYC(Z) – Wieczerza: *Nobilis Petrus alias Wyczerzycz* de Hrupno 1445 AGZ XIV 1408 – *Nobili Petro* (dat.) *Wyczerza* de Hrupno 1444 AGZ XIV 1024. WODCZYC – Wodka: *Stephanus Wodczicz* de Grzibowo 1419 RWlkp II 594 – *Wodka* de Crzibow (!) 1398 Lek II 698. WOJNOWIC – Wojen: (Testis) *Johannes Woynowycz* de Modla 1418 RWlkp IV 567 – *Woyno* (de Modla) 1407 RWlkp IV 217. ZAWISZYC – Zawisza: *Zawysshycz* ... generosus dominus *Martinus Zawischa* de Garbow 1447 Hel II 3308. ZĄBR(Z)OWIC – Ząbr(z): *Ian Sombrowicz* ... cum Anastasia 1449 U 2022 – *Jan Zambr* ... Anastasia, noverca sua 1449 U 2013. ŻOŁWOWIC – Żółw: *Causa Petri Podstawek cum Mathia Żolw* ... venientes ad iudicium ... prouidi Petrus Podstawek, Mathias Golawb (!), *Mathias Żolwowicz* 1447 Łw 994. ŻYLIC//SILIC – Żyła//Siła: *Nicolaus Zylcz* de Czechel 1427 RWlkp IV 967 – *Nicolaus Zyla* de Czyzechel 1418 RHer VI s. 26.

2 p XV w.

W 2 p XV w. patronimikum i nazwy stanowiącej jego podstawę użyto w badanych dokumentach do identyfikacji tego samego człowieka 60 razy. Wystąpiły pary nazw identyfikujące tego samego człowieka, np. *Alwatkowicz* – *Alwatek*, *Andraszowicz* – *Andraszek*, *Bałukowicz* – *Bałuk*, *Bąkowicz* – *Bąk*, *Czachowicz* – *Czach*, *C(z)adrowicz* – *C(z)ader*, *Derszniakowicz* – *Derszniak*, *Dobkowicz* – *Dobek*, *Dunajowicz* – *Dunaj*, *Dzieciatkowicz* – *Dzieciatko*, *Filowicz* – *Fil*, *Flakowicz* – *Flak*, *Helbaszowicz* – *Albasz*, *Jakuszowicz* – *Jakusz*, *Kadłubowicz* – *Kadłub*, *Kobylkowicz* – *Kobylka*, *Korawicz* – *Korawa*, *Kuczukowicz* – *Kuczuk*, *Kwiatkowicz* – *Kwiatek*, *Lewkowicz* – *Lewek*, *Liskowicz* – *Lisek*, *Momotowicz* – *Momot*, *Namacalowicz* – *Namacal*, *Salomonowicz* – *Salomon*, *Sambrowicz* – *Sambor*, *Sędziwujowicz* – *Sędziwuj*, *Skoczowicz* – *Skoczek*, *Skorucic* – *Skoruta*, *Sobiesądowicz* – *Sobiesąd*, *Supierzowicz* – *Supierz*, *Tyszkowicz* – *Tyszek*, *Warcabic* – *Warcaba*, *Wielkowicz* – *Wielek*, *Wilczyc* – *Wilk*, *Wirciochowicz* – *Wircioch*, *Włodkowicz* – *Włodek*, *Wycisłowicz* – *Wycisło*, *Zbroszkowicz* – *Zbroszek*.

Podobnie, jak w poprzednich półwieczach, również w 2 p XV w., pojawiały się pomiędzy imieniem a patronimikum wyrazy łacińskie o znaczeniu ‘zwany’, jak *dictus* lub *alias* jako dodatkowy sygnał zanikającego znaczenia genetycznego patronimikum, które zastępowane było jednocześnie przez nazwę równą swej podstawie, przy czym obie nazwy identyfikowały tego samego człowieka, np. Jan *zwany* (*dictus*) *Flakowicz*.

Zestawienie imienia i patronimikum występującego wymiennie z nazwą stanowiącą jego podstawę dla oznaczenia tego samego człowieka było rozdzielane przez odmiejscowe wyrażenie przyimkowe wskazujące na miejsce zamieszkania lub pochodzenia nosiciela patronimikum, np. Drobisz ze Srok *Samborowicz(z)* – Drobisz *inaczej* (alias) *Sambor*. Wystąpiły też pary patronimikum w l mnogiej, określające braci i nazwa stanowiąca podstawę tegoż patronimikum także w l mnogiej, określająca tychże braci, np.: Piotr i Stanisław *Derszniakowicz(z)y* oraz Piotr i Stanisław *Derszniakowie*, Imbram i Piotr *Salomonowice* oraz Imbram i Piotr *Salomonowie*, bracia *Sędziwujewice* i *Sędziwujowie*.

Wśród nosicieli patronimikum i nazwy stanowiącej jego podstawę znalazł się słynny średniowieczny kronikarz znany powszechnie pod nazwą *Wincenty Kadłubek*, którego nazwisko zapisano w dokumentach jako *Kadłubowicz* i *Kadłub*.

Zapisy źródłowe – 2 p XV w.

ALWATKOWIC(Z) – (Alwatek), Alwatek: Coram ... iurat(o) ... *Iohanne Alwatkowicz* 1452 Trz 123 – Coram ... *Iohanne Alwathko* ... scabin(o) iurat(o) 1452 Trz 125. ANDRASZKOWIC, JĘDRASZKOWIC – Andraszek: *Martimum Andraskowycz* 1485 U 525 – Scabin(us) ville in Marszkynycze... *Martinus Iqdraszek* 1488 U 543; *Martinus Andreaszek* 1489 U 551. BAŁUKOWIC(Z) – Bałuk: Nobilis *Hryn Balukowicz* de Knyehynyn 1482 AGZ XIX 954 – Nobilis *Hrynyko Baluk* ... in villa de Knyehynyn 1492 AGZ XIX 1227. BĄKOWIC – Bąk: Pol morgu circa *Gregorium Bankowycz* 1454 ŁNW 354 – *Gregorio alias Bak* (dat.) 1457 ŁNW 417. CZACHOWIC – Czach: *Petrus Czachowicz* de Dap de armis Kosciesche 1487 ZHer 670 – Nobilem *Czach* ... de armis Cosczyesche 1477 ZHer 492. C(Z)ADROWIC, C(Z)EDROWIC – C(z)ader: *Iohannes Cethdro(!)* ... idem *Iohannes Cetdro(!)* ... *Iohannes Cedrowycz* 1482 U 62. DERSZNIAKOWIC(Z) – Derszniak: *Generosi Petrus et Stanislus Dersnyakowicz*, heredes de Rokithnicza 1466 AGZ XIII 6199 – *Generosi Petrus et Stanislus Dersznakowye* de Rokythnicza AGZ XIX 15. DOBKOWIC – Dobek: *Famosus Petrus Dobkowicz*, ciuis Cracouiensis ... *Petrus Dobek*, ciuis Cracouiensis 1466 Hel II 3858. DUNAJOWIC(Z) – Dunaj: *Kmethones* in villa Długa ... *Petrum Schymkowicz* ... *Dvnyayowycz* ... Stachan 1479 AGZ XVI 3193 – *Kmethones* ... in Długye videlicet Symek ... *Dvnyay (!)* Stachan 1473 AGZ XVI 927. DZIECIĄTKOWIC(Z) – Dzieciątko: Present(e) generos(o) et nobil(i) ... *Andrea Dzechathkowicz* de Gdassycze 1466 AGZ XIII, DCII – Present(e) generos(o) et nobil(i) ... *Andrea Dzechanthko* de Gdaschycze 1472 AGZ XVIII 1177. FIŁOWIC(Z) – Fil, Chwil: Nobilis Ruthen(us), here(s) de Dobra ... *Iwan Philovicz* 1462 AGZ XVI 614 – *Iwan cum Chwil* de Dobra 1442 AGZ XI 1520. FLAKOWIC – Flak: *Dictus Andreas Flak* est provisor alias opyekun omnium parcium ... alia pars pueri *Iohannis dicti Flakowycz* 1496 U 570. HELBASZOWIC(Z) – Albasz, Halbasz?: – *Famosus dominus Benedictus Helbazowicz*, civis Leopoliensis 1470 AGZ XV 728 – *Famoso Benedicto Halbasz*, civi Leopoliensi 1483 AGZ XV 1682. JAKUSZOWIC(Z) – Jakusz: *Gregorius Iacuschowycz*, ministerialis de Camyenyecz 1497 Bob 88 – *Gregorius Iaschusch*, ministerialis de Camyenyecz 1497 Bob 198. KADŁUBOWIC – Kadłub: Ex cronica *Vincencii Cadlubowicz*, versus de Polonia XIV–XV MPH III s. 288 – *Vincencius dictus Kadlub* cronicam compilavit Polonorum XV MPH II s. 876. KOBYŁKOWIC – Kobyłka: *Cobylkowicz alias Drzeuicza* de Czayki 1451 ZHer 73 – *Derslaum Cobilka* ... de Drzewicza 1449 ZHer 58. KORAWIC(Z) – Korawa: Nobilis *Martinus Corawicz* de Ropezycze (!) 1476 AGZ XVIII 904 – *Martini Corawa* ... de Repczicze 1478 AGZ 1118. KUCZUKOWIC(Z) – Kuczuk: Present(e) ... domino *Joanne Kvczkwowycz* 1470 Sng I 70 – *Iohann Kuczuk*, marschalk 1472 CEp III 148. KWIATKOWIC(Z) – Kwiatek: Cum ... scabinis videlicet ... *Andreas Kvyatkowycz* 1487 U 539 – Cum scabin(o) (in Marszkynycze) videlicet ... *Andreas Kvyathek* 1488 U 541. LEWKOWIC(Z) – Lewek: *Michael Lewkowicz*, civis Sanocensis 1451 AGZ XI 3010 – *Michael Lewko*, civ(is) Sanocens(is) 1462 AGZ XI 3721. LISKOWIC(Z) – Lisek: *Petrus Liskowycz* ... dicto *Petro Lisek* (dat.) 1487 U 538 – *Mathias Lisskowycz* ... iste *Mathias Lisek* 1496 U 567. MOMOTOWIC – Momot: *Providus vir Andreas Momothowycz* 1460 ŁNW 517, 551 – *Andreas Momoth* pye memorie 1466 ŁNW 685. NAMACAŁOWIC(Z) – Namacal: *Andreas Namaczalowycz* de Bobrka 1495 ACL II 1456 – Present(e) ... *Andrea Namaczalo*, cive de Bobrka 1485 ACL I 1195. SALOMONOWIC – Salomon: *Imbramo et Petro*

Salomonowiczom, civibus Cracoviensibus et heredibus de Ogrodzenyecz, fratribus germanis 1474 Matr I 1132 – In causa ... *Imbram et Petri Schalomonovye* de Cracouia vel de Ogrodzeniecz 1475 Hel II 4075. SAMBOROWIC(Z) – Sambor: *Drobisch* de Sroki *Samborowicz* 1457 AGZ XV 112 – Nobilis *Drobisch alias Sambor* 1464 AGZ XV 3274. SĘDZIWIJOWIC(Z), SĘDZIWIJEWIC – Sędziwuj: *Martinus, Johannes* et *Stiborius* de Cragewo ... non solverunt *Sandzywgevyeczom* pro capite interempto 1456 ZHer 141 – Inter clenodio *Bwiny Szandzywy* ab una et *Krayewskye* ab una et inter *Wandolowsky* de armis *Grabye* partibus ab altera 1473 ZHer 415. SKOCZKOWIC – Skoczek: (Scabin(i)) ... *Andreas Kwyathkowycz, Bartholomeus Szkoczkowycz* 1490 U 555 – (Scabini) *Bartholomeus Szkoczek* ... *Andreas Kvyathkowycz* 1490 U 556. SKORUCIC – Skoruta: *Domino generoso Olechno Skoruczicz* (dat.) 1485 Paw s. 36 – Nobili *Olyechno Skorutha*, curiensi 1487 Paw s. 122. SOBIESĄDOWIC – Sobiesąd: *Johannes Sobesandowicz* de Cleczkowo ... *Jan Sobesandowicz* 1469 ZHer 315 – *Sobesanth* (dat.) de Cleczkowo 1426 MkM I 477. SUPIERZEWIC – Supierz: *Apud Martinum Szupyerzevic* 1464 ŁNW 621 – *Martinus Szpyersz* recognovit septuaginta grossos ... *Nicolao Szrotha* ... solvere 1466 ŁNW 698. TYSZKOWIC – (Tyszek): *Stanislaus Thysssek*, carnifex, ciuis ... *Stanislaus*, figulus *Thyskowycz* et *Nicolaus*, frater suus germanus 1496 BSąd s. 685. WARCABIC(Z) – Warcaba: Nobilis *Iohannes Warczabicz* ... *Iohannis Warczabicz* 1425 Łp II 1132 – *Iohanne alias Warczaba* 1451 Łp II 961. WIELKOWIC – Wielek: Nobilem *Johannem Wyelkouicz* de Wyerzuchowo 1479 ZHer 539 – *Wyelk* de Wyerzuchowo 1429 MkM II 115. WILCZYC(Z) – Wilk: Presentibus ibi generosis nobilibusque ... *Petro Golabek* ... *Johanne Vilczyc* 1467 AGZ XV, CLXIX – Presentibus ibi generosis nobilibusque ... *Petro Golambek* ... *Iohanne Vylczek* 1467 AGZ XV, CXC. WIRCIOCHOWIC – Wircioch: *Petrus Virzochowicz* 1464 ŁNW 626 – *Petrus Wyrczyoch* 1461 ŁNW 545. WŁODKOWIC – Włodek: *Thomas* de Crosnye, *Stanislaus Wlotkowycz* de ibidem de armis *Dolanga* 1464 ZHer 231 – Nobilem *Stanislaum Włodek* de Crosnye de armis *Dolangy* 1465 ZHer 261. WYCISŁOWIC – Wycisło: *Woytek Wyczyschlowicz* 1451 Kacz 6024 – *Woytek Wiczislo* 1467 Kacz 6991. ZBROSZKOWIC – Zbroszek: Nobilis *Petrus Zbroszkowicz* de Winnicza 1475 Tmk s. 68 – Nobilis ... *Sbroschek* de Winnicza de armis *Mirzini* 1469 ZHer 310.

Wnioski

Jedynie w 1 p XIII w. wystąpiło w badanych dokumentach więcej zapisów poświadczających żywe genetyczne znaczenie filiacyjne patronimikum niż jego zanik, w proporcjach 9 do 1. Były to zapisy oryginalne i tylko takie są brane pod uwagę w całej analizie (z kilkoma wyjątkami uzasadnionymi małą liczbą zapisów w półwieczu lub z danego regionu).

Już w 2 p XIII w. proporcje zapisów uległy odwróceniu: 10 zapisów z wyrazem łacińskim o znaczeniu ‘zwany’ poświadczają zanik znaczenia genetycznego, a tylko 4 zapisy wskazywały na zachowanie tego znaczenia.

W 1 p XIV w. tylko jeden zapis potwierdzał żywe znaczenie patronimikum w badanych dokumentach, a 30 zapisów z wyrazami łacińskimi o znaczeniu ‘zwany’ wskazywało na zanik tego znaczenia. Ponadto w tym półwieczu pojawił się drugi sygnał zaniku genetycznego znaczenia patronimikum. Patronimikum użyto bowiem wymiennie z nazwą stanowiącą jego podstawę dla oznaczenia tego samego człowieka. W badanych dokumentach tego rodzaju pary wystąpiły 4 razy. Jeśli człowiek był identyfikowany wymiennie, za pomocą patronimikum zakończonego sufiksem *-owicz(z)/-ewicz(z), -ic(z)* (*Andraszkwowicz*) oraz za pomocą nazwy stanowiącej jego podstawę (*Andraszek*) oznacza to, że wskazanie na relację rodzinną nie było konieczne do identyfikacji osoby. Łącznie w tym półwieczu wystąpiły 34 poświadczenia zaniku znaczenia patronimikum, a żywe znaczenie poświadczane było jednym zapisem w badanych dokumentach.

W 2 p XIV w. tego rodzaju zrównań pojawiło się 38, a kontekstów z wyrazami łacińskimi o znaczeniu ‘zwany’ poprzedzającymi patronimikum – 44. Łącznie wystąpiły 82 poświadczenia zaniku znaczenia patronimikum wobec 11 poświadczeń zachowania jego znaczenia.

W 1 p XV w. 31 zapisów poświadczało żywe znaczenie genetyczne patronimikum, a 171 jego zanik, w tym 88 zapisów z wyrazami o znaczeniu ‘zwany’ poprzedzającymi patronimikum oraz 83 zapisy z użyciem patronimikum i nazwy równej jego podstawie do identyfikacji tego samego człowieka.

W 2 p XV w. 19 zapisów poświadczało żywe znaczenie genetyczne patronimikum, a 118 jego zanik, w tym 58 zapisów z wyrazami o znaczeniu ‘zwany’ poprzedzającymi patronimikum oraz 60 zapisów z użyciem patronimikum i nazwy równej jego podstawie do identyfikacji tego samego człowieka.

Jak widać, począwszy od 2 p XIII w., znacznie więcej zapisów potwierdzało zanik genetycznego znaczenia patronimików zakończonych sufiksami *-owic(z)*/*-eiwc(z)*, *-ic(z)* (ogółem 416), niż zachowanie jego genetycznego filiacyjnego znaczenia (75). Proces zaniku genetycznego znaczenia filiacyjnego patronimików miał charakter rozwojowy, o czym świadczy stopniowy wzrost liczby zapisów wskazujących na zanik znaczenia patronimikum. W ciągu XII–XV w. wzrostowi uległa także liczba zapisów poświadczających żywe znaczenie patronimikum, co wiąże się ze wzrostem liczby samych zachowanych dokumentów źródłowych. Jednak wzrost liczby zaświadczeń żywego patronimikum jest znacznie mniejszy, niż wzrost zaświadczeń wskazujących na zanik jego genetycznego znaczenia. Możemy zatem twierdzić, że patronimikum zakończone sufiksami *-owic(z)*/*-ewic(z)*, *-ic(z)* na obszarze średniowiecznej Polski traciło pierwotne, genetyczne znaczenie filiacyjne (relacyjne) począwszy od 2 p XIII w. Szczegółowe zestawienie przedstawia tabelka.

Zestawienie

Zanik i zachowanie genetycznego znaczenia patronimikum (XIII–XV)

Wiek	żywe znaczenie	zanik znaczenia		Razem (1),(2)
		(1)	(2)	
1/XIII	9	1	–	1
2/XIII	4	10	–	10
1/XIV	1	30	4	34
2/XIV	11	44	38	82
1/XV	31	88	83	171
2/XV	19	58	60	118
Razem	75	141	185	416

(1) – występowanie przed patronimikami łacińskich wyrazów o znaczeniu *zwany*, *inaczej* (*dictus*, *alias* i in.), (2) – współfunkcyjne występowanie patronimikum i nazwy stanowiącej jego podstawę dla identyfikacji tego samego człowieka

IV. POLSKIE NAZWISKO ZWYCZAJOWE W ŚWIETLE POŚWIADCZEŃ RÓDŁOWYCH, CHRONOLOGII ORAZ MOTYWACJI OBYCZAJOWYCH I AKSJOLOGICZNYCH (ZWIĄZANYCH Z WARTOŚCIAMI)

Nazwiska zwyczajowe szlachty i mieszczan wykazywały w XIV i XV wieku podstawowe cechy współczesnego nazwiska, niektóre z nich zaznaczyły się także wśród chłopów. Oznacza to, że a) nazwisko ojca było dziedziczone przez dzieci, głównie przez synów, rzadziej przez córki, ponadto to samo nazwisko nosił niekiedy dziadek, czyli było ono, chociaż rzadko, dziedziczone przez trzy pokolenia, to samo nazwisko obejmowało ojca, matkę i dziecko, czyli całą małą rodzinę, a także niekiedy, małżonków; b) wspólne nazwisko nosiła cała generacja, tj. bracia (siostry) oraz cała rodzina (ród) – nazwiska występowały wówczas w liczbie mnogiej; c) żona przejmowała nazwisko męża; d) wspólne nazwisko obejmowało dalszych krewnych.

Te cechy nazwisk poświadczane są w dokumentach historycznych z XIV i XV w. nierówną liczbą zapisów, zwłaszcza w zakresie nazwisk niższych warstw społecznych, tj. mieszczan, szczególnie zaś chłopów. Nierówna liczba zapisów poświadczą też poszczególne, wymienione wyżej, cechy. Tym niemniej występujące poświadczenia stanowią dostateczny materiał dowodowy na istnienie nazwisk zwyczajowych wśród szlachty i mieszczan pod koniec XV w. i na początek kształtowania się nazwiska zwyczajowego wśród chłopów.

Dla powstania nazwisk podstawowym etapem było wykształcenie się dwuimiennego systemu nazywania osób, który polegał na używaniu dwóch nazw, tj. imienia chrzestnego i drugiej nazwy występującej po nim, dla identyfikacji człowieka w obrębie grupy społecznej. Jak pokazały badania przeprowadzone w obrębie dokumentów historycznych od XII w. do końca XV w., poprzez półwiecza, system dwuimienny powstawał stopniowo.

Jako pierwsze w pozycji po imieniu chrzestnym pojawiły się patronimika zakończone sufiksami *-owic* i *-ic* w 2 p XII w., np. Piotr *Wilkowic*, Gaweł *Sławnikowic*, Więcesław *Sulislawic* (1189 – pisownia wszystkich przykładów uwspółcześniona). Pojawienie się patronimikum po imieniu chrzestnym dowodzi, że już w tym okresie zaistniała potrzeba używania dwóch określeń dla identyfikacji człowieka.

Jednocześnie z patronimikami pojawiły się w 2 p XII w., jako drugie określenie człowieka, nazwy analityczne o charakterze opisowym z udziałem nazwy miejscowości, typ *Otto de Verbic* 1198. Były to tzw. odmiejscowe wyrażenia przyimkowe, które dominowały jako określenia identyfikujące szlachtę do 2 p XV w. wraz z bar-

dziej rozbudowanymi odmiejscowymi określeniami opisowymi, jak przytoczone niżej. Te ostatnie stopniowo zanikały na rzecz odmiejscowych wyrażen przyimkowych, które stanowiły podstawę nazwisk odmiejscowych tzw. syntetycznych, zakończonych sufiksem *-ski* typu *Konarski*. Wykształciły się one w 2 p XIII w., a dominację uzyskały w 2 p XV w. wśród szlachty.

Do czasu pojawienia się patronimków i odmiejscowych wyrażen przyimkowych po imieniu chrzestnym w 2 p XII w., poświadczane jest w dokumentach historycznych używanie jednej nazwy do identyfikowania człowieka, która wyznaczała jednostkę zwykle także przy pomocy różnych informacji znajdujących się w tekście dokumentu.

Dwustopniowy system nazewniczy wytworzył się w Pierwszej Rzeczypospolitej w przeciągu jednego wieku, między 2 p XII w. a końcem 1 p XIII w. Nazwy rodzimego pochodzenia, najbardziej liczne, jak patronimika, odmiejscowe wyrażenie przyimkowe i nazwy odapelatywne (*Ostas dictus Cholo – Czoło* 1204), a nawet mniej liczne nazwy odimienne, pojawiły się w drugiej pozycji po imieniu chrzestnym między 2 p XII w. a końcem 1 p XIII w., tj. w ciągu stulecia. Dwa dalsze typy, które wystąpiły jako drugie określenie człowieka od 2 p XIII w., to nazwy obce niemieckiego pochodzenia i nieliczne nazwy odetniczne, także w znacznej mierze obcego pochodzenia.

Od tego czasu można było obserwować kształtowanie się nazwisk, tj. nabywanie przez poszczególne typy nazwisk cech nazwiska zwyczajowego.

Dziedziczenie nazwisk odmiejscowych zakończonych sufiksem *-ski* wśród szlachty zostało zasygnalizowane w 2 p XIV w. jednym zapisem. Był to okres, kiedy nazwiska na *-ski* nie były jeszcze częste. W 1 p XV w. wystąpiło 11, a w 2 p XV w. 49 poświadczeń dziedziczenia nazwiska ojca przez syna (rzadziej córkę), a niekiedy przez kilku synów, w tym dwa poświadczenia obejmowania wspólnym nazwiskiem małej rodziny (ojca, matki i syna).

Wiek wcześniej, tj. w 2 p XIII w. pojawił się sygnał dziedziczenia nazwiska odapelatywnego wśród szlachty (*Bogumił Męka* i jego syn *Janusz Męka* 1269–1273). Z 1 p XIV w. pochodzą trzy dalsze zapisy dziedziczenia nazwiska odapelatywnego wśród szlachty, a z 2 p XIV w. pochodzi 6 zapisów. W 1 p XV w. odnotowano 12 poświadczeń dziedziczenia nazwiska odapelatywnego wśród szlachty, a w 2 p XV w. – 25 poświadczeń, w tym dwa zapisy dowodzące obejmowania wspólnym nazwiskiem ojca, matki i synów.

Dziedziczone też były przez szlachtę nazwiska odimienne. Z 2 p XV w. pochodzi 6 zapisów poświadczających dziedziczenie odimiennego nazwiska ojca przez syna lub synów, w tym jeden wskazujący na dziedziczenie nazwiska przez trzy pokolenia (nazwisko *Klusz*) i jeden wskazujący na obejmowanie wspólnym nazwiskiem małej rodziny, tzn. ojca, matki i synów.

Najlepiej poświadczonym zjawiskiem nazwiskotwórczym jest obejmowanie wspólnym nazwiskiem całej generacji, tj. braci oraz sióstr, a także obejmowanie wspólnym nazwiskiem całej rodziny lub rodu. Nazwiska odnoszące się do całej rodziny (rodu) występowały w liczbie mnogiej, ale nie były poprzedzone imionami, natomiast nazwiska odnoszące się do generacji, braci i sióstr, również występowały w liczbie mnogiej, ale były poprzedzone ich imionami. Pierwsze ślady nazwisk na

-ski w liczbie mnogiej, odnoszących się do całej rodziny (rodu), pochodzą z 2 p XIV w. – 18 poświadczeń, w 1 p XV w. odnotowano 30 poświadczeń, a w 2 p XV w. – 69 poświadczeń. Z 2 p XIV w. pochodzą też pierwsze poświadczenia nazwisk w liczbie mnogiej odnoszących się do braci i ewentualnie siostr poprzedzone ich imionami w liczbie 14 zapisów, w 1 p XV w. wystąpiły 52 poświadczenia, w 2 p XV w. 184 poświadczenia.

Nazwiska odapelatywne szlachty odnoszące się do całej rodziny (rodu), występujące w liczbie mnogiej, poświadczone zostały pół wieku wcześniej, tj. w 1 p XIV w. dwoma zapisami. W 2 p XIV w. wystąpiły 3 poświadczenia, w 1 p XV w. 5 poświadczeń, w 2 p XV w. – 11 poświadczeń. Nazwisko odapelatywne szlachty w liczbie mnogiej, odnoszące się do generacji, tj. braci i siostr poprzedzonych ich imionami pojawiło się też w dokumentach w 1 p XIV w. w postaci 3 zapisów, w 2 p XIV w. wystąpiło 6 poświadczeń, w 1 p XV w. – 15 poświadczeń, w 2 p XV w. – 70 poświadczeń.

Całe rodziny (rody) szlacheckie obejmowały też występujące w liczbie mnogiej znacznie rzadsze nazwiska odimienne. Pierwszy, jeden zapis pochodzi z 2 p XIV w., kolejne poświadczenia w liczbie trzech pochodzą z 2 p XV w. Nazwisko odimienne odnoszące się do generacji, tj. braci (siostr) w liczbie mnogiej, poprzedzone imionami, poświadczone jest w 2 p XIV w. jednym zapisem, w 1 p XV w. wystąpiły 2 poświadczenia, w 2 p XV w. – 24 poświadczenia.

Przejmowanie wśród szlachty nazwiska męża zakończonego sufiksem *-ski* przez żonę, czego efektem były nazwiska zakończone na *-ska*, poświadczone jest w 2 p XIV w. 8 pewnymi zapisami (ze stwierdzeniem, że szło o żonę, a nie o córkę). W 1 p XV w. wystąpiło 10, a w 2 p XV w. 14 poświadczeń. Zapewne wśród nazwisk kobiet zakończonych na *-ska*, nie wziętych tu pod uwagę ze względu na brak jasnego potwierdzenia w tekście dokumentu, że idzie o żonę, kryje się wiele ich nazwisk.

Odapelatywne nazwiska odmeżowskie żon zakończone sufiksami *-owa*, *-ina* wśród szlachty poświadczone są w 2 p XIV w. 7 pewnymi zapisami. Wystąpiły formy odmeżowskie utworzone od imienia i nazwiska męża (np. *Mikołajowa Siekirczyzna*). Z 1 p XV w. pochodzi 9 poświadczeń, a z 2 p XV w. – 25 poświadczeń.

Odmeżowskie formy na *-owa*, *-ina* tworzone też były od rzadziej występujących wśród szlachty nazwisk odimiennych. Trzy poświadczenia pochodzą z 2 p XV w.

W 2 p XV w. pojawiły się zapisy świadczące o obejmowaniu wspólnym nazwiskiem na *-ski* (10 poświadczeń) i odapelatywnym (2 poświadczenia) dalszych krewnych wśród szlachty. Wymieniani w dokumentach dalsi krewni to wujowie i stryjowie, bracia stryjeczni, bratankowie, bratanice. Jeden raz poświadczone jest obejmowanie wspólnym nazwiskiem dalszej rodziny w obrębie trzech pokoleń (*Wądołowskie*). Relacje rodzinne są określone terminami łacińskimi.

Wśród mieszczan dziedziczenie nazwisk odapelatywnych i odimiennych poświadczone jest w 1 p XIV w. pojedynczym zapisem. Z 2 p XIV w. pochodzi 9 poświadczeń, przy czym dziedziczeniu podlegały także nazwiska o formie zestawienia (np. *Dupny Czas*). W 1 p XV w. wystąpiło 21 poświadczeń dziedziczenia nazwiska ojca przez syna, synów lub córkę, w tym 5 zapisów poświadczających obejmowanie wspólnym nazwiskiem ojca, matki i syna lub córki, czyli całej małej rodziny. W 2 p XV w. wystąpiło

wśród mieszczan nazwisko dziedziczone przez trzy generacje, tzn. dziadek, jego syn i dwaj wnukowie nosili to samo nazwisko *Dziecina*, które w drugim i trzecim pokoleniu wystąpiło w zmodyfikowanej formie *Dziecinka*.

Jeden raz poświadczono zostało w 2 p XV w. dziedziczenie nazwiska zakończonego sufiksem *-ski* przez mieszczanina (*Sanocki*). Pozostałych 24 poświadczeń dokumentuje dziedziczenie nazwisk odapelatywnych i rzadziej odimiennych wśród mieszczan w tym półwieczu.

W 2 p XV w. zapisano wspólne nazwisko małżonków (mieszczanie z Lublina) zakończone sufiksem liczby mnogiej *-skie* (*Wiszniewskie*) z wyraźnym podkreśleniem w tekście dokumentu, że idzie o parę małżeńską (*coniuges* – małżonkowie).

Pojedynczymi zapisami z 1 i 2 p XIV w. poświadczono jest obejmowanie wśród mieszczan dwóch członków rodziny, prawdopodobnie braci, wspólnym nazwiskiem odimiennym i odapelatywnym w liczbie mnogiej. Dalsze poświadczenia pochodzą z 1 p XV w. w liczbie 5 i z 2 p XV w. także w liczbie 5 – nazwiska w liczbie mnogiej poprzedzone są imionami. W 2 p XV w. wystąpiły też nazwiska w liczbie mnogiej nie poprzedzone imionami, odnoszące się do całych rodzin (rodów) mieszczańskich – 4 poświadczenia nazwisk zakończonych sufiksem *-skie* i 5 poświadczeń nazwisk odapelatywnych i odimiennych.

Z 2 p XIV w. pochodzą zapisy nazwisk żon – mieszczanek zakończonych sufiksami *-owa*, *-ina* utworzonych od odapelatywnych i odimiennych nazwisk mężów w liczbie 26, w tym 11 nazwisk żon ma oparcie w wymienionych nazwiskach mężów. W 1 p XV w. wystąpiło 35 poświadczeń form odmężowskich nazwisk kobiet zakończonych na *-owa*, *-ina*, w tym jedno nazwisko zakończone na *-inne*, 11 spośród nich ma oparcie w wymienionych w dokumencie nazwiskach mężów. W 1 p XV w. zapisane zostały formy na *-owa*, *-ina* utworzone od imienia i nazwiska męża w liczbie 7 (np. *Piotrowa Dybalina*). W tym półwieczu pojawiły się też jednostkowo inne formy nazwisk odmężowskich żon – mieszczanek, tj. forma utworzona przez dodanie sufiksu *-ica* (*Mydl-nica* żona < *Mydlnik*) i utworzona za pomocą zmiany leksykalnej drugiego człony zestawienia (*Biała Ksieni* żona < *Biały Ksiądz*). Z 2 p XV w. pochodzi 60 poświadczeń nazwisk odmężowskich na *-owa*, *-ina*, spośród których 51 ma oparcie w wymienionych nazwiskach mężów. Trzy razy użyto podwójnej formy na *-owa* utworzonej od imienia i nazwiska męża (*Jakubowa Antykrystowa*).

Przejmowane też były przez żony – mieszczanki odetniczne nazwiska mężów i obce niemieckiego pochodzenia, przez dodanie sufiksów *-owa*, *-ina*. Pierwsze, jednostkowe poświadczenie przejmowania nazwisk odetnicznych mężów przez żony pochodzą z 2 p XIV w., w 1 p XV w. wystąpiło 11 zapisów, w tym 8 zakończonych sufiksami *-owa*, *-ina*, dwa nazwiska żon utworzone zostały przez zmianę paradygmatu męskiego nazwiska męża na żeński (*Polaczka* żona < *Polaczek*, *Tartara* żona < *Tatar*), jedno nazwisko żony zakończone było sufiksem *-owna* (*Żydówna*), jedno niemieckim sufiksem *-inne* w zapisie kancelaryjnym. Z 2 p XIV w. pochodzą też pierwsze, nieliczne zapisy nazwisk żon utworzone od niemieckich nazwisk mężów przez dodanie polskich sufiksów *-owa*, *-ina*. Powstały w ten sposób nazwiska hybrydalne o niemieckiej podstawie i polskim sufiksie (np. *Funkowa* < *Funk*) świadczące o asymilacji przybyszów z Niemiec do

kultury polskiej. Nazwiska tego typu występowały też w 1 i 2 p XV w. W 2 p XV w. jednostkowe nazwiska odmeżowskie utworzone od nazwiska niemieckiego męża kończyły się sufiksem *-ka* (np. *Kongisarka* < *Kongisarz*).

Jednostkowo poświadczone jest obejmowanie wspólnym nazwiskiem dalszej rodziny wśród mieszczan, począwszy od 2 p XIV w. Wspólne nazwisko nosili wuj i bratanek, jeden zapis, w 1 p XV w. pojawił się także jeden zapis prawdopodobnie w odniesieniu do bratanka i wujów, z 2 p XV w. pochodzą 3 zapisy, wspólne nazwisko nosili siostra stryjeczna i brat stryjeczny, wuj i bratanek dwaj bracia stryjeczni.

Dziedziczenie nazwisk wśród chłopów, odapelatywnych i odimiennych poświadczone jest w 2 p XIV w. jednym zapisem, w 1 p XV w. 3 zapisami, a w 2 p XV w. 4 zapisami w Małopolsce, Wielkopolsce, na Mazowszu i na kresach południowych.

Podobnie obejmowanie wspólnym nazwiskiem odapelatywnym i odimiennym generacji, tj. synów i córek oraz całej rodziny poświadczone jest pojedynczymi zapisami nazwisk w liczbie mnogiej w 1 p XV w., trzema zapisami w 2 p XV w. W 2 p XV w. wystąpiły 4 nazwiska zakończone sufiksem *-skie* odnoszące się do chłopów na kresach południowych.

Chłopki przejmowały nazwiska mężów przez dodanie sufiksów *-owa*, *-ina* do ich nazwisk. Z 1 p XV w. pochodzi jeden zapis, z 2 p XV w. 4 zapisy, w tym jeden poświadczający podwójne formy na *-owa* utworzone od dwóch przezwisk (*Kwiatkowa Wieprzkowa*).

Brak innych poświadczeń kształtowania się funkcji nazwiskowej wśród chłopów.

Reasumując można uznać, że początki dziedziczenia nazwisk wśród szlachty sięgają 2 p XIII w. i są w tym półwieczu zasygnalizowane zapisem dziedziczenia nazwiska odapelatywnego, podobnie jak i w 1 p XIV w. W 2 p XIV w. były dziedziczone dwa typy nazwisk szlacheckich, tj. odapelatywne i odmiejscowe zakończone na *-ski* (poświadczone na razie jednostkowo). W ciągu XV wieku dziedziczone były trzy typy nazwisk wśród szlachty, bo doszło do dziedziczenia rzadziej występujących nazwisk odimiennych. Najwięcej zapisów poświadcza dziedziczenie nazwisk szlacheckich zakończonych na *-ski*. Ogółem wystąpiło 114 poświadczeń dziedziczenia wszystkich typów nazwisk wśród szlachty do końca XV w.

Dziedziczenie nazwisk wśród mieszczan poświadczone jest od 2 p XIV w. w zakresie nazwisk odapelatywnych i odimiennych 56 zapisami. Dla dziedziczenia nazwisk wśród chłopów odnotowano ogółem 8 poświadczeń w okresie od 2 p XIV do końca XV w.

Ważne jest to, że obok dziedziczenia, poświadczone jest występowanie wszystkich pozostałych zjawisk nazwiskotwórczych wśród szlachty i mieszczan, a tylko trzech wśród chłopów.

I tak, obejmowanie wspólnym nazwiskiem odmiejscowym na *-ski* (od 2 p XIV w.) i wspólnym nazwiskiem odapelatywnym (od 1 p XIV w.) całej generacji (braci i siostr) poświadczone jest wśród szlachty do końca XV w. 371 zapisami. Nazwiska te występowały w liczbie mnogiej.

Wspólne odmiejscowe nazwisko rodziny (rodu) na *-ski* (od 2 p XIV w.) i innego typu (od 1 p XIV w.) poświadczone jest wśród szlachty do końca XV w. 139 zapisami.

Wśród mieszczan nazwiska odapelatywne, odimienne i zakończone na *-ski* poświadczane są jako obejmujące generację 12 zapisami od 1 p XIV do końca XV w., a obejmowanie rodziny (rodu) wspólnym nazwiskiem 9 zapisami.

Nazwiska żon – szlachcianek zakończone sufiksem *-ska* poświadczane są od 2 p XIV w. do końca XV w. 32 niewątpliwymi zapisami stwierdzającymi status matrymonialny nosicielek. Odapelatywne i odimienne nazwiska odmężowskie szlachcianek, zakończone sufiksami *-owa*, *-ina* poświadczane są od 2 p XIV do końca XV w. 44 zapisami.

Nazwiska odmężowskie żon – mieszczanek, zakończone sufiksami *-owa*, *-ina*, odapelatywne, odimienne i odetniczne od 2 p XIV w. do końca XV w. poświadczane są 136 zapisami, inne typy 3 zapisami. Liczby nazwisk odmężowskich są zapewne zaniżone, gdyż pominięto te bardzo liczne zapisy, dla których brak potwierdzenia nazwiska męża w dokumentach.

Obejmowanie wspólnym nazwiskiem dalszych krewnych wśród szlachty (wujów, stryjów, bratanków, bratanic, braci stryjecznych), zarówno zakończonym na *-ski*, jak i odapelatywnym pojawiło się w 2 p XV w., miało do końca XV w. 12 poświadczeń. Wśród mieszczan wspólne nazwisko dalszych krewnych zapisane zostało w okresie od 2 p XIV w. do końca XV w. 5 razy.

Z 2 p XV w. pochodzi zapis poświadczający dziedziczenie nazwiska wśród szlachty przez trzy pokolenia (odimiennego i zakończonego na *-ski*). W tym samym półwieczu poświadczane zostało dziedziczenie nazwiska przez trzy pokolenia wśród mieszczan oraz wspólne nazwisko małżonków mieszczan, które nie jest poświadczane wśród szlachty.

Trzy zjawiska nazwiskotówcze poświadczane wśród chłopów to: dziedziczenie nazwisk (8 zapisów), obejmowanie generacji i całej rodziny (9 zapisów), przejmowanie nazwiska męża przez żonę, tj. formy odmężowskie nazwisk zakończone na *-owa*, *-ina* (5 zapisów).

Jak widać, nazwiska szlachty i mieszczan kształtowały się w tym samym czasie, tj. pomiędzy 2 p XIV i końcem XV w., chociaż dziedziczenie nazwisk pojawiło się wśród szlachty jeden wiek wcześniej (2 p XIII w.), niż wśród mieszczan (2 p XIV w.). Natomiast obejmowanie wspólnym nazwiskiem generacji poświadczane jest po raz pierwszy wśród szlachty i mieszczan w tym samym półwieczu, tj. w 1 p XIV w., podobnie przejmowanie nazwiska męża przez żonę (2 p XIV w.) i ślady dziedziczenia nazwiska przez trzy pokolenia (2 p XV w.). Wspólne nazwisko obejmujące dalszych krewnych poświadczane zostało nawet wcześniej wśród mieszczan (2 p XIV w.), niż wśród szlachty (2 p XV w.). Ponadto jedynie wśród mieszczan poświadczane zostało w 2 p XV w. wspólne nazwisko małżonków.

Według dotychczasowych opinii, w trzeciej ćwierci XVI w. ustaliło się nazwisko szlacheckie według koncepcji prawnej, a pod koniec XVIII wieku, tuż przed utratą przez Polskę niepodległości, istniał wśród możnowładztwa i szlachty zaczątek nazwiska jako instytucji prawnej (Grzybowski 1957, 488–502).

Przedstawiony materiał źródłowy upoważnia, jak się wydaje, do twierdzenia, że na początku XV wieku istniał już wśród szlachty zakorzeniony zwyczaj dziedziczenia

czenia nazwisk wszystkich typów przez synów i córki, rzadko jeszcze przez trzy pokolenia, zwyczaj obejmowania wspólnym nazwiskiem wszystkich typów całej generacji, rodziny (rodu) oraz żony, a niekiedy dalszych krewnych. Zwyczaj ten popularny był również wśród mieszczan i szerzył się stopniowo wśród chłopów.

Nie dziwi więc, że na początku XV wieku powstało pojęcie *nazwisko* jako wspólnej nazwy rodziny (rodu), dziedzicznej i obejmującej żonę. Było ono wyrażone terminem *imię*. Istniała bowiem potrzeba nazwania występującego w tym czasie zjawiska społeczno-językowego. Istnienie takiego pojęcia w zasobie pojęciowym ówczesnych Polaków poświadcza *Słownik staropolski*, zbiór średniowiecznej leksyki polskiej, w haśle *imię* (Sstp).

Powstanie pojęcia *nazwisko* w kulturze polskiej, zaświadczone na początku XV w., było wynikiem kształtującej się w ciągu XIV stulecia tradycji stosowania wspólnej nazwy na określenie rodziny, czyli rodu oraz conajmniej półwiekowej, bo trwającej od 2 p XIV wieku, tradycji dziedziczenia szlacheckich i mieszczańskich nazwisk i przechodzenia wszystkich typów nazwisk mężów na żony (por. Kaleta 1998).

Jeśli przyjmiemy, że w trzeciej ćwierci XVI w. istniało ustabilizowane nazwisko szlacheckie, w myśl pewnej koncepcji prawnej (Grzybowski 1956, 498), to druga połowa XIV w., a zwłaszcza pierwsza i druga połowa XV wieku stanowią, jak należy sądzić, wystarczająco odległy początek tego procesu, aby uznać używanie nazwisk za praktykę długotrwałą już w wieku XV. Na wiek XVI przypadała stabilizacja nazwiska zwyczajowego i jego funkcjonowanie w urzędach i administracji, co doprowadziło do wytworzenia się jego prawnej koncepcji. Nazwisko nie było jeszcze w tym czasie niezmienne, ani obowiązkowe, tzn. nie obejmowało wszystkich klas społecznych i grup narodowościowych żyjących w Polsce, ale zwyczaj jego posiadania był wśród szlachty polskiej, a także wśród mieszczaństwa, zakorzeniony i głęboko umotywowany nie tylko potrzebą dokładniejszej identyfikacji, o czym powiemy niżej.

Na podstawie przeprowadzonej analizy wszystkich zapisów źródłowych można uznać I p XV w. za początek nazwiska zwyczajowego w Polsce.

Występowanie nazwiska zwyczajowego i pojęcia *nazwisko* na początku XV wieku zbiegają się także z istnieniem wśród Polaków świadomości narodowej i odczucia języka jako wartości narodowej, które kształtowały się w Polsce od XIII w., tj. od czasu, kiedy zaczęła się walka o język polski w kościele i w szkołach kościelnych (Kot 1938, Kłoczowski 1989, Zientara 1989). Wiek XV to także powstanie polskiego języka literackiego i dzieł takich, jak *Biblia Królowej Zofii* i *Rozmyślanie przemyskie*. W tym czasie rozwój kultury polskiej, w tym także duchowej, był zaawansowany. Na tym tle XV-wiecznego poziomu kultury i etapie rozwoju państwa nie dziwi istnienie pojęcia *nazwisko* oddawanego terminem *imię* na początku stulecia i występowanie nazwiska zwyczajowego.

Powstanie nazwiska zwyczajowego w kulturze polskiej na początku XV w. było wynikiem tradycji używania nazw osób w taki sposób, że przypominały one współczesne nazwiska w zakresie ich cech podstawowych, którymi są: dziedziczność i obejmowanie całej rodziny (rodu), generacji oraz żony. Tego rodzaju tradycja odzwierciedlała oby-

czaje polskie w zakresie życia rodzinnego, roli rodziny w społeczeństwie i pozycji ojca w rodzinie.

Jak podaje J. S. Bystron (1960 II, 121 i n.), rodzina była w średniowiecznej Polsce podstawową organizacją społeczną, a związki pokrewieństwa były silniejsze, niż inne więzi. Tworzyła ona zwartą całość, na tle której mogła silniej występować jednostka. Rodzina odgrywała rolę polityczną i ekonomiczną, była zespołem najbliższych współżyjących ludzi. Znaczenie takie miała w średniowieczu rodzina wśród rycerstwa, później szlachty i patrycjatu miejskiego. Do stosunków pokrewieństwa przywiązywano dużą wagę, o czym świadczy rozbudowana terminologia dotycząca stopni pokrewieństwa. Zanik wielu nazw pokrewieństwa w późniejszym okresie, jak np. *dziewierz* 'brat męża', czy *szurza* 'brat żony', świadczy o słabnięciu znaczenia więzi rodzinnych wśród Polaków, które są jednak do dziś stosunkowo silne, w porównaniu z wieloma krajami Europy.

Pokrewieństwo liczone po ojcu ('po mieczu') i po matce ('po kądzieli'), ale znacznie większą wagę przywiązywano do krewnych odojcowskich, którzy nosili to samo nazwisko i pieczętowali się tym samym herbem.

Krewni występowali w życiu publicznym razem, akcentując swe związki, zwłaszcza, jeśli nosili wspólne nazwisko. Ich obowiązkiem była wzajemna pomoc zarówno w sprawach gospodarczych, publicznych, jak i osobistych. Krewni występowali często jako świadkowie w sądzie, jako rzecznicy, opiekunowie, doradcy, rzeczoznawcy i mediatorzy przy podziałach majątku rodzinnego i w postępowaniu spadkowym. Na oznaczenie wszystkich krewnych, włączając najdalszych i najstarszych, związanych tradycją wspólnego pochodzenia, używano słowa *ród*. Wyraz *rodzina* odnosił się do małej rodziny składającej się z ojca, matki i ich dzieci. Ród był czymś większym od rodziny, obejmował też dalszych krewnych i ich rodziny, czyli kilkanaście rodzin. Nie znaczy to jednak, że w Polsce istniała rozrodzona rodzina wielopokoleniowa typu południowoślwiańskiej zadruży, czy wschodniosłowiańskiego wierwu, w których podstawą organizacyjną była jedność ekonomiczno-terytorialna pod przywództwem wspólnego naczelnika.

Ród był bardzo silną i znaczącą organizacją za czasów piastowskich, tj. nieomal do końca XIV w., kiedy to rycerstwo szło do boju całymi rodami. Stan ten najwidoczniej musiał ulegać stopniowej zmianie w ciągu w. XV-tego, skoro w XVI w., jak podaje J.S.Bystron (op.cit.), ród pozostał już tylko nazwą określającą ogólne poczucie przynależności do tradycji i legendy rodzinnej, w której poczesne miejsce zajmował również legendarny, starodawny założyciel.

Przedstawione wyżej dane źródłowe wydają się pokazywać, że, począwszy od w. XIV, nazwisko występujące w liczbie mnogiej odnosiło się zarówno do rodu traktowanego jako jedność, na co wskazują łac. określenia *omnes*, *omnes nobiles*, *nobiles*, *haeredes*, jak i do zwykłej rodziny reprezentowanej przez kilku braci, niekiedy prawdopodobnie przez ojca i synów.

Według J. S. Bystronia, w XVI w. pojęcie *ród* nie było już jasne. Jedni uważali, że do rodu należą wszyscy noszący to samo nazwisko. Ci, którzy dysponowali dokładniejszymi wiadomościami genealogicznymi, łączyli rodziny o różnych nazwiskach

jako należące do tego samego rodu. Jeszcze inni za jeden ród uważali nosiciele tego samego herbu. Trzeba zaznaczyć, że ten sam herb nosiło niekiedy wiele różnych rodzin nie związanych pokrewieństwem, rozrzuconych po całej Rzeczypospolitej. Ważne jest jednak to, że w ciągu XIV i XV w. wytworzyło się coś, co można nazwać tradycją rodzinną.

Tradycja rodzinna była najwidoczniej czymś bardzo cennym, skoro zmieniała się często w legendę. Do pochodzenia rodziny przywiązywano bardzo wielką wagę i otaczano pietyzmem genealogię rodzinną, która dowodziła szlachetności i wielkości rodu. Otaczano szczególną czcią tych członków rodziny, którzy zajmowali wyższe urzędy lub inne godności państwowe. Wykazanie się szeregiem pokoleń szlacheckich było przydatne w wywodach i potwierdzeniach szlachectwa, w razie, gdy ktoś je negował. Było też konieczne do uzyskania wyższych godności duchownych.

Kult dla rodu i dumę z zaszczytnego pochodzenia wpajano dzieciom od najmłodszych lat ucząc ich rodowodów rodzinnych. J.S. Bystrzeński (1960 I, s. 167) powołuje się na XVIII-wiecznego autora Moszczeńskiego, opisującego obyczaje polskie, który podaje: "Magnaci, obywatele i szlachta, równie jak i ich żony wiedziały na pamięć genealogię od prapradziadów i praprababek, bo rodzice dzieci uczyli równo z katechizmem wszystkich stopni pokrewieństwa i powinowactwa i wpajali w nie miłość ku krewnym i powinowatym". Zestawienie genealogii rodziny z katechizmem, kult, jakim otaczano genealogię i tradycję rodzinną pozwalają sądzić, że sprawy te w obyczajowości Polaków graniczą nieomal z tym, co święte.

Wizualną oznaką rodu, a później rodziny i zewnętrznym znakiem szlachectwa był herb. Panowało przekonanie, że herb jest czymś dawniejszym od nazwiska. Herb nie zastępował jednak nazwiska i służył w praktyce codziennej głównie do pieczętowania listów i pism. Istniało poczucie pokrewieństwa pomiędzy współherbowcami nazywanymi w średniowieczu 'gniezdnikami' (od wyrazu gniazdo). – podaje J. S. Bystrzeński (1960 I, 169). Zainteresowanie herbami zaowocowało herbarzami. Już w XVI w. wyszedł drukiem pierwszy wielki herbarz Bartosza Paprockiego *Herby rycerstwa polskiego* (1584), w 1695 r. ukazał się *Poczet herbów* Wacława Potockiego, w latach 1728–1743 kilkutomowa *Korona Polska, herby i familie rycerskie* ks. Kaspra Niesieckiego. Dzieło to stało się podstawą heraldyki polskiej, zasadniczym źródłem wiadomości o szlachcie polskiej. Potwierdzenia szlachectwa dokonywane w w. XIX przez władze zaborcze opierały się na tym źródle. W późniejszym okresie ukazało się wiele innych herbarzy, by wymienić *Heraldykę* Jabłonowskiego, czy *Wielbłądka*, herbarz A. Bonieckiego, *Herbarz Polski*, t. I–XVI (Warszawa 1899–1913) i Uruskiego. To zainteresowanie genealogią rodzinną świadczy najlepiej o wadze, jaką przywiązywano do tradycji rodzinnej.

Podstawą organizacji rodzinnej w Polsce była władza ojcowska. Ojca otaczała bardzo wielka cześć, dzieci nazywały go 'panem ojcem', w czym przejawiało się uznanie władzy ojcowskiej. W obecności ojca nie mówiono głośno i nie odważano się siadać. Przy powitaniu całowano ojca w rękę, obejmowano go za kolana, a w przypadku prośby lub skruchy za przewinienia, padano mu do nóg. Zwyczaj całowania w rękę ojca, a także i matki, jako wyraz szacunku, utrzymał się do dziś w środowiskach wiejskich, a szczątkowo także miejskich.

Dzieci winne były ojcu posłuszeństwo. To samo dotyczyło żony, która ślubowała posłuszeństwo mężowi w obliczu kapłana, przy zawieraniu małżeństwa jeszcze w latach 50-tych tego wieku. Od zakazu ojcowskiego nie było odwołania, nie było możliwości sprzeciwu. Obowiązywał on nawet dorosłe dzieci żyjące pod wspólnym dachem. Zakazy ojcowskie dotyczyły zarówno drobnych spraw życia codziennego, jak i spraw osobistych, tzn. wyboru małżonki lub męża oraz wyboru zawodu, wreszcie spraw majątkowych. Usamodzielnienie młodego szlachcica dawała niezależność finansowa, którą osiągnąć można było przez służbę na dworze królewskim, wstąpienie do wojska lub do zakonu lub przez zawarcie małżeństwa.

W świetle tych danych historyczno-obyczajowych, zaznaczające się już w XIV-wiecznych dokumentach historycznych obejmowanie wspólnym nazwiskiem całego rodu lub rodziny, dziedziczenie nazwiska ojca przez dzieci i przejmowanie nazwiska męża przez żonę, jawi się jako naturalny rezultat znaczenia rodu i rodziny w życiu polityczno-społecznym, pozycji ojca w rodzinie, a przede wszystkim roli, jaką w życiu społecznym i emocjonalnym Polaków odgrywały więzy rodzinne. Ich to właśnie symbolem było dziedziczone po ojcu nazwisko, wspólne z matką, braćmi i siostrami, a często i z dalszymi krewnymi. Wzrost narodu, rozwój państwa i administracji oraz wynikająca z nich konieczność stałego określania człowieka, to czynniki, które odegrały ważną, ale nie wyłączną rolę w samoistnym powstaniu i stabilizacji nazwisk. Znaczną rolę odegrały tu, jak widać, także czynniki obyczajowe, jak również aksjologiczne, czyli związane z ludzkimi wartościami. Do tych ostatnich należą: poczucie wspólnoty, przynależności, bliskość rodzinna, identyfikacja, odróżnienie od obcych (Grzegorzczak 1983).

Nie ulega wątpliwości, że nazwisko pojmowane zarówno jako indywidualne określenie osoby, jak i określenie całego rodu, czy rodziny, ściśle koresponduje z wymienionymi tu wartościami. Jest bowiem zewnętrznym wskaźnikiem bliskości i wspólnoty rodzinnej i identyfikuje człowieka z daną rodziną, odróżniając go od innych. Nie może być zatem wątpliwości co do tego, że nazwy występujące w średniowieczu obok imienia, mają cechy nazwiska zwyczajowego, poświadczone wzrastającą w każdym półwieczu liczbą zapisów. Z danych chronologicznych wynika, że istniała długotrwała tradycja obejmowania przez wspólne nazwisko całego rodu i rodziny, zwłaszcza wśród szlachty.

W świetle historii obyczajów polskich oczywisty staje się fakt, że tradycja ta oparta była na powszechnie panującym uznawaniu i odczuwaniu przynależności do rodziny jako wartości. Konsekwencją tego przekonania było zwyczajowe przejmowanie nazwiska po ojcu i mężu, co uznawano niewątpliwie za obowiązującą i oczywistą normę. Była ona wynikiem tradycji rodzinnych i manifestacją drogi każdemu szlachcicowi, a także patrycjatowi mieszczańskiemu, więzi rodzinnych i przynależność do rodu.

Jako przyczyny powstania nazwiska zwyczajowego wskazuje się zwykle względnie demograficzno-ekonomiczne i ustrojowo-prawne. Jednakże początki nazwiska zwyczajowego mają też źródło w sferze obyczajowo-aksjologicznej, duchowo-kulturowej. Funkcjonowało ono w odczuciu i świadomości Polaków jako wartość w różnych wymiarach. Nie bez przyczyny pytamy w Polsce o nazwisko: *Jak godność?*

PODSUMOWANIE

Pierwszy tom *Historii nazwisk polskich* przedstawia typy i budowę językową nazwisk, zróżnicowanie społeczne ich nosicieli, kształtowanie się funkcji nazwiskowej, z uwzględnieniem chronologii i geografii procesów i zjawisk nazwiskotwórczych, a także aspekty aksjologiczne i prawne nazwiska. Obejmuje on okres od XII do końca XV w., zwany staropolskim. *Historia* oparta jest na zapisach nazwisk ze wszystkich historycznych źródeł drukowanych, zebranych w *Słowniku staropolskich nazw osobowych*, pod red. W. Taszyckiego (SSNO). W książce wykorzystano też dotychczasowe publikacje na temat nazw osobowych z omawianego okresu.

Termin *nazwisko* używany jest w książce w znaczeniu nazwiska zwyczajowego, tj. takiego, które nie było objęte przepisami prawnymi, bo takie jeszcze w ówczesnej Polsce nie istniały, ale które miało samoistnie wykształcone cechy nazwiska, jak dziedziczność, obejmowanie wspólnym nazwiskiem generacji, tj. synów i córek, a także żony oraz niekiedy dalszych krewnych. Omówione typy językowe nazwisk to: nazwiska odmiejscowe, patronimiczne, odapelatywne, odimienne, odetniczne i obcego pochodzenia (niemieckiego).

Nazwiska odmiejscowe to przede wszystkim dominujący ich typ, czyli nazwiska zakończone sufiksem *-ski* i jego odmianami, jak *-ow-ski/-ew-ski, -ec-ski, -ic-ski, -in-ski* i inne. Wskazywały one na pochodzenie z danej miejscowości lub/i na jej posiadanie. Miały zatem genetyczne znaczenie relacyjne, oparte na relacji przynależności przestrzennej (topograficznej). Kończyły się one najczęściej sufiksem *-ski* (np. *Babski* < n.m. *Baby*), który był dodawany do wszystkich typów nazw miejscowych. Pozostałe sufiksy, tzw. odmiany rozszerzone, utworzyły tylko 191 nazwisk. Nazwy miejscowe, od których tworzone nazwiska, ulegały często skróceniu o pierwszą od końca część sufiksu toponimicznego (np. *Abramow-ski* < *Abram-ow-ice*). Forma syntetyczna zakończona sufiksem *-ski* wykształciła się w 1 p. XIII w., co zostało poświadczona kilkoma zapisami (np. *Prusinowski* XIV (1298) < Prusinowo pow. Pleszew, Wlkp). Wystąpiło ogółem 5110 jednostek nazwisk zakończonych sufiksem *-ski* i jego odmianami do końca XV w. W okresie od 2 p. XIV w. do końca XV w. najwięcej nazwisk zakończonych na *-ski* wystąpiło w Wielkopolsce – 2928, prawie o połowę mniej w Małopolsce – 1605, 746 na Mazowszu, 1075 na kresach południowych i północnych, 104 na Śląsku i 73 na Pomorzu. Dało to ogólną liczbę 6531 nazwisk z uwzględnieniem powtarzania się tych samych jednostek w poszczególnych półwielkich w wymienionych dzielnicach geograficznych Polski.

Wśród nosicieli nazwisk odmiejscowych zakończonych sufiksem *-ski* i jego odmianami przeważała szlachta, która używała 89,3% nazwisk na *-ski* zapisanych w XIV i XV w. zaś 10, 7% tych nazwisk używali mieszczanie i znacznie rzadziej chłopci. Pierwsze nazwiska mieszczan zakończone sufiksem *-ski* zapisane zostały w 1 p XIV w. Były one często tworzone od nazw miast (np. *Ślupski* 1339, *Wrocławski* 1338).

Do nazwisk odmiejscowych należą również trzy inne typy, a to: nazwiska o formie odmiejscowego wyrażenia przyimkowego, tzw. analityczne, występujące w dokumentach historycznych najczęściej z łacińskim przyimkiem *de* 'z', rzadziej z polskim przyimkiem *z* (np. *Bartosium de Gorzice* (Gorzycy) ... *Bartosz s (z) Gorzicz* 1421), z których powstały formy syntetyczne zakończone sufiksem *-ski* (np. *Johannem de Nyeswoyowicze* (Niezwojowice)... *Johannis Nyeswoyowsky* (Niezwojowski) 1440) oraz nazwiska równe nazwie miejscowej w liczbie 630, które powstały przez opuszczenie przyimka *de* 'z' (np. *Sandzimir* (Sędzimir) *Glinice* 1426 < *Sandzimir de Glinicze* 1434), a także nazwiska równe nazwom mieszkańców w liczbie 75, tworzone od nazw miejscowości przez dodanie sufiksów rodzimych, jak *-ak*, *-an*, *-anin*, *-anka* (m), *-czyk*, *-ic* (np. *Praż-ak*, *Łęczycz-an*, *Hrodni-anin*, *Krakowi-anka* m, *Lwow-czyk*, *Sanocz-yc*) oraz obcych, jak *-ius*, *-eus*, *-anus*, *-ita*, *-er*, *-ar*, np. *Bylic-ius*, *Ostrorog-eus*, *Odrowąz-anus*, *Warszow-ita*, *Krakow-er*, *Bochn-ar*).

Jak widać, istniał ścisły związek pomiędzy wieloma typami nazwisk odmiejscowych: nazwiska zakończone sufiksem *-ski* i jego odmianami powstały z odmiejscowych wyrażań przyimkowych drogą przekształcenia językowego zgodnego z systemem języka polskiego, zaś nazwiska równe nazwie miejscowej drogą elizji (pominięcia) przyimka *z* (*de*).

Za pomocą nazwisk zwyczajowych o formie odmiejscowego wyrażenia przyimkowego określana była przede wszystkim szlachta, jednak mogły się one także odnosić do mieszczan i chłopów w omawianym tu okresie. Podobnie nazwiska równe nazwie miejscowej, których proporcje ilościowe w poszczególnych dzielnicach Rzeczypospolitej, rozkładały się analogicznie, jak nazwisk odmiejscowych zakończonych na *-ski*.

Nazwiska *patronimiczne* zakończone sufiksami *-owic(z)*/*-ewic(z)*, *-ic(z)* były tworzone od imienia albo przezwiska lub przydomka ojca na określenie syna (np. *Jakubowic* < *Jakub*, *Jeleniowic* < *Jeleń*). Miały one genetycznie znaczenie filiacyjne, relacyjne, oparte na relacji rodzinnej. Jest to szczególny typ nazwisk jednopokoleniowych, obejmujących jedną generację, tj. jedno pokolenie synów, a względem siebie braci lub rzadziej występujących w dokumentach córek. Następna generacja posługiwała się patronimikami utworzonymi od nazwy własnej swojego ojca. Patronimika wykształciły się jako formy syntetyczne w 1 p XII w., po imieniu pojawiły się w 2 p XII w. W większej liczbie wystąpiły w dokumentach w 2 p XIV w. – 551 zapisów, głównie jako drugie określenie człowieka, w XV w. ich liczba wynosiła 2093 jednostek. Ogółem wystąpiło 3232 patronimików – jednostek leksykalnych

Sufiks *-owic(z)*/*-ewic(z)* był znacznie częściej używany niż sufiks *-ic(z)*. Do końca XV w. przeważały nieznacznie wśród podstaw patronimików imiona chrzestne ojców nad ich przezwiskami i przydomkami (później nazwiskami odapelatywnymi). Prze-

waga ta występowała od początku pojawienia się patronimików w systemie nazewniczym, ale stopniowo zmniejszała się dysproporcja pomiędzy jednym i drugim typem podstaw. Np. w 1 p XIII w. tylko 11 patronimików utworzono od przydomków ojców, a 69 od ich imion, zaś w 2 p XV w. 403 patronimika utworzono od przydomków ojców, a 481 od ich imion.

Od 2 p XIV w. pojawiały się pary patronimików zakończonych sufiksami *-owic(z)*/*-ewic(z)* oraz *-ic(z)*/*-yc(z)* utworzone od tej samej podstawy, np. *Ciechosław-owic* i *Ciechosław-ic* < Ciechosław, *Piotrasz-owic* i *Piotrasz-yc* < Piotrasz. Wskazują one na brak reguł morfonologicznych w zastosowaniu obydwóch sufiksów.

Patronimika określały z reguły potomków męskich i tworzone były od nazw własnych ojców. Jednak w 2 p XIV w. i w 2 p XV w. zanotowano patronimika zakończone sufiksami *-owic(z)* i *-ic(z)* utworzone od imion żeńskich, zapewne matek: *Jadwiżyc* < Jadwiga (imię tylko żeńskie), *Agniszowic* < Agnieszka, *Margorzecic* < Margorzeta (= Małgorzata). W 1 p XV w. pojawiły się ponadto pojedyncze patronimika zakończone na *-owic*, które określały kobiety – Katarzyna *Cisakowic* (Wlkp) i Anna *Filipowic* (Maz).

W 1 p XIII w. pojawiły się patronimika tworzone od nazw odetnicznych (np. *Polaninowic* < Polanin) oraz od nazw niemieckiego pochodzenia (*Wilantowic* < Wilant). Jeden i drugi typ podstaw powtórzył się w dalszych półwieczach (np. od nazw etnicznych *Niemcowic* < Niemiec, *Szyndlarowic(z)* < Szyndlar, *Szropowic(z)* < Szrop)

W 1 i 2 p XV w. odnotowano patronimika utworzone od przydomków złożonych (np. *Krzywogłowic* < Krzywogłowy, *Nabrzychowic* < Nabrzuch).

W 1 i 2 p XV w. patronimikum występowało w zestawieniu trzelementowym, tj. po imieniu chrzestnym, z nazwiskiem zakończonym na *-ski*, nazwą odapelatywną i odetniczną. Najwięcej zestawień tego rodzaju pochodzi z kresów południowych. Mógł to być ślad nakładania się systemu patronimicznego charakterystycznego dla obrzeża wschodniosłowiańskiego na system nazwisk rdzennie polskich, w którym wyróżniały się nazwiska na *-ski*.

Od 1 p XII w. patronimika występowały w liczbie mnogiej i bez imion (Wlkp), w 1 i 2 p XII w. formy te odnosiły się do chłopów na etnicznych ziemiach polskich, być może do całych ich rodzin (rodów), w 1 p XIII w. określały również głównie chłopów, jeden raz dwóch adoptowanych synów szlachcica wymienionych z imienia (wszystkie zapisy z etnicznych ziem polskich), w 2 p XIII w. odnosiły się do rodziny szlacheckiej na Śląsku (bez imion), w 1 i 2 p XIV w. liczba mnoga patronimików określała wymienionych z imienia braci, prawdopodobnie mieszczan, z rdzennych ziem polskich. W 1 i 2 p XV w. zaczęły przeważać zapisy patronimików w liczbie mnogiej z kresów południowych odnoszące się do chłopów. Były one poprzedzone imionami i odnosiły się do braci. Nieliczne poświadczenia z Małopolski również określały przeważnie chłopów, a zapisy z Mazowsza (i jednostkowy z Małopolski) odnosiły się do szlachty, rzadko do mieszczan. Z kresów północnych pochodzą zapisy patronimików bez imion w liczbie mnogiej odnoszące się prawdopodobnie do całych rodzin chłopskich. Jak się wydaje, w XV w. patronimika w liczbie mnogiej

stały się formami ograniczonymi terytorialnie do kresów wschodnich, a socjologicznie do niższych warstw społecznych, głównie chłopów.

Do końca XIII w. patronimikum używała, jako drugiego określenia, głównie szlachta (64 osoby). Mieszczanie i chłopci posługiwali się patronimikami w tym okresie rzadko. W 2 p XIV w. wśród nosicieli patronimków przewagę uzyskały niższe warstwy społeczne w liczbie 387 wobec 224 szlacheckich nosicieli patronimików. W dwóch kolejnych półwieczach XV w. patronimikum używane było około dwa razy częściej dla identyfikacji mieszczan i chłopów (2494) niż szlachty (1472), przy czym wśród niższych warstw społecznych przeważali mieszczanie (1727).

Patronimika to jeden z typów nazwisk, który zaczął przeważać od 2 p XIV w. w niższych warstwach społecznych, przede wszystkim wśród mieszczan.

Omówione dwa typy nazwisk, tj. odmiejscowe i patronimiczne to nazwiska o genetycznym znaczeniu relacyjnym, oparte na relacji przynależności człowieka do obiektu (miejsowości) lub do innego człowieka (ojca). Kolejny typ nazwisk, którym teraz się zajmujemy, to nazwiska charakteryzujące człowieka, tzw. odapelatywne.

Nazwiska odapelatywne mogły być równe wyrazom pospolitym lub od nich utworzone. Ich podstawę stanowiły rzeczowniki pospolite, przymiotniki i czasowniki, wyjątkowo inne części mowy, jak imiesłowy biernie lub przysłówki. Charakteryzowały one człowieka pod różnymi względami i miały różne znaczenia genetycznie (tj. znaczenie w czasie ich powstania). Część nazwisk odapelatywnych miała genetyczne znaczenie 'nosiciel cechy' ze względu na zawartą w nich charakterystykę człowieka biorącą pod uwagę jego cechy zewnętrzne, tj. fizyczne i wewnętrzne, jak cechy charakteru i usposobienia oraz cechy moralne. Nazwiska wskazujące na interakcje człowieka ze światem zewnętrznym miały znaczenie 'wykonawca czynności' ze względu na wykonywaną stale lub dorywczo czynność lub wydarzenie, w którym uczestniczył ich nosiciel lub znaczenie 'nosiciel stanu lub procesu' ze względu na proces lub stan, który stał się udziałem człowieka. Kolejna grupa nazwisk odapelatywnych charakteryzowała człowieka ze względu na jego miejsce w społeczeństwie i rodzinie, tj. jego kondycję majątkową, wykonywany zawód lub pełnioną funkcję oraz pozycję w hierarchii społecznej lub rodzinnej.

W doborze wyrazu o określonym znaczeniu użytym dla nazwania człowieka przejawiała się ocena tego człowieka i stosunek emocjonalny nazywającego do nazywanego. Większość spośród nich to pierwotne przezwiska, zawierające ocenę negatywną. Inne, zawierające ocenę pozytywną i nazwy neutralne, stanowiły pierwotne przydomki. Jedne i drugie mogły charakteryzować człowieka bezpośrednio (np. *Brodacz, Chudy, Walisz* < walić 'który wali'), metaforycznie, na zasadzie podobieństwa (np. *Baran, Dąbek, Miodzik*) lub metonimicznie na zasadzie 'część za całość' lub inne kombinacje (np. *Czoło, Kropidło, Pierścioneł*).

Nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki, należały do najliczniej występujących w nazewnictwie osobowym omawianego okresu. W XII w. wystąpiły 172 nazwy odapelatywne, w XIII w. – 600, w XIV w. – 2501, a w XV w. – 7071. Ogółem wystąpiło 10 344 nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przy-

domków, przy uwzględnieniu ich powtarzalności w poszczególnych wiekach, a 8094 odapelatywnych jednostek nazewniczych.

Nazwiska odapelatywne miały bardzo różnorodną budowę językową. Jak powiedziano wyżej, mogły być równe wyrazom pospolitym. Oznacza to, że rzeczownik pospolity lub przymiotnik został użyty dla określenia indywidualnego człowieka bez żadnej zmiany w strukturze językowej, a jedynie ze zmianą funkcji (np. łopata ‘narzędzie’ i *Łopata* – w odniesieniu do człowieka). Było jednak bardzo dużo nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków, które zostały utworzone od rzeczowników pospolitych, przymiotników i czasowników specjalnie dla określenia indywidualnego człowieka przez dodanie sufiksów, zmianę typu odmiany fleksyjnej albo kompozycję dwóch wyrazów (lub rdzeni). Inaczej mówiąc, powstały one jako przezwiska i przydomki w płaszczyźnie antroponimicznej. Jako wyrazy pospolite nie były znane w dobie staropolskiej.

Badania podjęte przez autorkę dla celów niniejszej *Historii nazwisk polskich* pokazały, że do utworzenia nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przezwisk i przydomków, użyto 142 sufiksów prostych (np. *-ek*, *-ala*) i 46 sufiksów złożonych (np. *-an-ek*). Wystąpiło 59 sufiksów prostych, które tworzyły wyłącznie nazwiska odapelatywne, nie tworzyły natomiast rzeczowników pospolitych, co pokazało porównanie struktury całego zasobu nazwisk odapelatywnych z całym zasobem rzeczowników pospolitych występujących w okresie od XII do końca XV w. Wśród tych 59 sufiksów, sufiksy *-ala*, *-al*, *-alo* utworzyły najwięcej, bo 144 przezwiska, inne sufiksy utworzyły od 30 do jednego nazwiska. Aż 17 sufiksów utworzyło po jednym nazwisku. 59 sufiksów wyłącznie nazwiskowych stanowiło 1/3 wszystkich sufiksów prostych tworzących nazwiska odapelatywne. Ponadto 25 sufiksów prostych tworzyło znaczną liczbę nazwisk odapelatywnych, a tylko nieliczne rzeczowniki pospolite, np. sufiks *-osz* utworzył 69 nazwisk, a tylko dwa rzeczowniki pospolite, sufiks *-isz/-ysz* – 66 nazwisk, a tylko 4 rzeczowniki pospolite.

Wystąpiły też sufiksy wspólne dla nazwisk odapelatywnych i rzeczowników pospolitych w liczbie 16. Należały do nich te, które utworzyły najwięcej nazwisk odapelatywnych, jak *-ek*, *-ka*, *-ik/-yk*, *-ak*, *-ec*, *-ko*, *-acz* i inne. Chociaż tworzyły one w dobie staropolskiej jednocześnie rzeczowniki pospolite oraz przezwiska i przydomki, późniejsze nazwiska, przynajmniej część z tych ostatnich, różniła się od rzeczowników pospolitych zakończonych tym samym sufiksem i utworzonych od tego samego gramatycznego typu podstawy (tj. od rzeczownika, przymiotnik lub czasownika).

O różnicach stanowiły:

- Odmienna łączliwość sufiksu ze względu na fonetyczny wygłos podstawy w nazwiskach odapelatywnych w stosunku do rzeczowników pospolitych, co dotyczyło tylko sufiksu *-ik/-yk*. Powstał typ nazwisk: *Krowik* < krowa, *Zadzik* < zad – brak rzeczowników pospolitych tego rodzaju w dobie staropolskiej,
- Dodawanie sufiksów *-ek*, *-k*, *-ka*, *-ik/-yk*, *-ko* przy tworzeniu odrzeczownikowych nazwisk odapelatywnych do rzeczowników pospolitych o innym rodzaju gramatycznym niż te sufiksy – wobec zgodności rodzaju gramatycznego podstawy i sufiksu w rzeczownikach pospolitych. Powstały typy nazwisk: *Cebulek* < cebula,

Latek < lato; *Ogonka* < ogon, *Sitka* < sito; *Uszyk* < ucho; *Krzyczko* < krzyk, *Kapustko* < kapusta – brak rzeczowników pospolitych tego typu w dobie staropolskiej,

- Rozszerzenie zakresu podstaw gramatycznych w nazwiskach odapelatywnych w stosunku do rzeczowników pospolitych. Powstały typy językowe nazwisk odapelatywnych, dla których brak odpowiedników wśród rzeczowników pospolitych:
 - (sufiks *-ek*) nazwiska typu *Brudek* < brudny utworzone od przymiotników,
 - (sufiks *-ik/-yk*) nazwiska typu *Wrzeszczyk* < wrzeszczeć utworzone od czasowników,
 - (sufiks *-ec*) nazwiska typu *Kłapiec* < kłapać utworzone od czasowników,
 - (sufiks *-ko*) nazwiska typu *Trzymko* < trzymać utworzone od czasowników i nazwiska typu *Czarnko* < czarny utworzone od przymiotników,
 - (sufiks *-el*) nazwiska typu *Rudel* < rudy utworzone od przymiotników,
 - (sufiks *-ło*) nazwiska typu *Burło* < bury utworzone od przymiotników,
 - (sufiks *-ota, -ot*) nazwiska typu *Rybota* < ryba, *Grochot* < groch utworzone od rzeczowników.

Brak rzeczowników pospolitych utworzonych od wymienionych typów podstaw, zakończonych powyższymi sufiksami.

- Zawężenie zakresu podstaw gramatycznych w nazwiskach odapelatywnych w stosunku do rzeczowników pospolitych – dotyczyło ono nazwisk zakończonych tylko trzema sufiksami: *-arz* (brak podstaw czasownikowych w nazwiskach), *-ca* (brak podstaw przymiotnikowych w nazwiskach), *-isko* (brak podstaw czasownikowych w nazwiskach),
- Zróżnicowanie leksykalno – znaczeniowe podstaw nazwisk odapelatywnych w stosunku do rzeczowników pospolitych. Innymi słowy: od pewnych grup znaczeniowych rzeczowników, przymiotników i czasowników tworzone nazwiska odapelatywne, a nie tworzone lub tworzone sporadyczne rzeczowniki pospolite. Nie tworzone rzeczowników pospolitych od przymiotników określających wielkość, rozmiar, barwy, cechy fizyczne i psychiczne – tworzone natomiast nazwiska, pierwotne przezwiska i przydomki. Wiele nazwisk tworzone od czasowników, które miały nacechowanie negatywne, niekiedy obsceniczne – od czasowników o takim nacechowaniu nie tworzone rzeczowników pospolitych.
- Odmienne znaczenie genetyczne poszczególnych kategorii nazwisk odapelatywnych w stosunku do paralelnych kategorii rzeczowników pospolitych. Nazwiska odapelatywne, pierwotne przezwiska i przydomki, reprezentowały trzy znaczenia genetyczne, tj. znaczenia całych kategorii nazwisk, które miały one w chwili powstania: ‘nosiciel cechy’, ‘wykonawca czynności’, rzadziej ‘nosiciel stanu lub procesu’ – w paralelnych rzeczownikach pospolitych występowało inne znaczenie kategoriajne.

Innym sposobem tworzenia nazwisk odapelatywnych od rzeczowników pospolitych, przymiotników i czasowników były zmiany typu odmiany w nazwiskach w stosunku do wyrazów pospolitych, od których zostały utworzone (tzw. derywacja paradygmatyczna).

Zmianie ulegał rodzaj gramatyczny rzeczownika pospolitego, kiedy stawał się nazwiskiem, co powodowało, że to ostatnie odmieniało się według innego typu (paradygmatu) i w ten sposób różniło się od rzeczownika pospolitego, np. *Gracza* < gracz, *Błazno* < błazen, *Kronik* < kronika. Zmianie uległa odmiana przymiotnikowa na rzeczownikową, np. *Starza* < stary. Zmieniał się typ odmiany czasownikowej na rzeczownikową, gdyż cechy morfologiczne czasownika, tj. cząstka *-i-ć* ulegały obcięciu, np. *Gan* < ganić.

Jeszcze innym sposobem tworzenia nazwisk odapelatywnych, pierwotnych przerwisk i przydomków, była kompozycja, tj. tworzenie nazwisk z dwóch wyrazów lub rdzeni, o postaci zrostów, np. *Mokronos*, *Trzęsigłowa* lub zestawień, np. *Biały Wąs*. Niektóre przerwiska lub przydomki tego typu miały formę wypowiedzenia lub zdania, np. *Nie tu był, Wszystkim Swak*. Tego rodzaju zestawienia wyrazów nie występowały w apelatywnej płaszczyźnie języka, a jedynie w płaszczyźnie przerwisk i przydomków.

Jak widać, język wykorzystał wszystkie możliwości, tj. fonetyczne, szeroki wachlarz środków morfologicznych, środki składniowe, leksykalno-semantyczne i wreszcie stylistyczne (nazwiska metaforyczne i metonimiczne), żeby odróżnić wyrazy pospolite, głównie rzeczowniki pospolite, odnoszące się do całych grup obiektów, od rzeczowników występujących jako przerwiska i przydomki, późniejsze nazwiska, tj. od takich rzeczowników, które odnosiły się każdorazowo do indywidualnego obiektu, tu człowieka. Kilka z wymienionych wyżej środków językowych używanych do odróżnienia wyrazów pospolitych od nazwisk odapelatywnych mogło kumulować się w jednym typie nazwisk, np. różnice spowodowane odmiennym rodzajem podstawy w stosunku do dodanego sufiksu oraz metaforyczny lub metonimiczny charakter przerwiska lub przydomka; wyłącznie nazwiskowy charakter sufiksu i specyficzny leksykalno-semantyczny charakter podstawy i inne.

Nazwiska odapelatywne przeważały wśród niższych warstw społecznych od 2 p XIV w., tj. wśród mieszczan i chłopów. Przewaga ta kształtowała się w nierównym tempie w poszczególnych dzielnicach historycznych Rzeczypospolitej. Najwcześniej ustabilizowała się w Małopolsce – w 2 p XIV w., w Wielkopolsce, na Mazowszu, Śląsku i kresach południowych zaznaczyła się w 1 p XV w. W 2 p XV w. nazwiska odapelatywne przeważały wśród mieszczan i chłopów zarówno w Wielkopolsce jak i w Małopolsce 3,6 i 3,7 razy w stosunku do odapelatywnych nazwisk noszonych przez szlachtę, na Śląsku przeważały one wśród mieszczan i chłopów 3 razy, na Pomorzu około 2,5 razy, a na kresach południowych przeważały 2 razy. Badania były przeprowadzone na przerwiskach i przydomkach charakteryzujących bezpośrednio (tj. bez udziału metafory i metonimii).

Jak widać nazwiska odapelatywne stanowiły drugi typ nazwisk charakterystycznych dla niższych warstw społecznych, mieszczan i chłopów, co zaznaczyło się w 2 p XIV w. (Małopolska) i w 1 p XV w. (pozostałe dzielnice).

Nazwiska odimienne, czyli równe imionom, wykształciły się z zestawień dwóch imion, które pojawiły się w systemie nazewniczym w 1 p XIII w. Składały się one z róż-

nych kombinacji dwóch typów imion: staropolskich dwuczłonowych pełnych i skróconych oraz tzw. chrześcijańskich pełnych i skróconych. Wszystkie formy imion powstały w płaszczyźnie imion i zostały użyte w funkcji drugiego określenia człowieka jako gotowe jednostki językowe. Powstały 23 kombinacje imion, z których dwa występowały licznie do końca XV w.: typ Piotr *Ślawek* – imię chrześcijańskie w formie podstawowej + imię staropolskie w formie pochodnej (tzw. skróconej – 30% wszystkich zestawień) oraz Jan *Marcinek* (22%) – imię chrześcijańskie w formie podstawowej + inne imię chrześcijańskie w formie pochodnej. 7 dalszych typów zestawień miało znacznie niższą frekwencję, od 8% do 2,5%, 14 zestawień występowało sporadycznie. Ogółem wystąpiły 3662 zestawienia dwóch imion (jednostek zestawień). Nazwiskami stały się imiona występujące w pozycji drugiej po imieniu chrzestnym.

Od 1 p XIV w. wśród osób identyfikowanych zestawieniem dwóch imion zdomowała się przewaga mieszczan, którzy wystąpili w liczbie 46 wobec 23 reprezentantów szlachty, tj. dwa razy częściej. W 2 p XIV w. przewaga niższych warstw społecznych wśród osób identyfikowanych zestawieniem typu imię + imię była o wiele znaczniejsza: 328 reprezentantów plebsu (w tym 305 mieszczan i 23 chłopów) wobec 53 osób należących do szlachty. Oznacza to, że tego typu nazewniczego szlachta używała sześć razy rzadziej niż osoby należące do niższych warstw społecznych. W XV w. utrzymywała się również przewaga mieszczan i chłopów wśród nosicieli tego typu nazewniczego w stosunku do szlachty, chociaż proporcje były nieco mniejsze: w 1 p XV w. 3,5 razy mniej szlachty było identyfikowanych przez ten typ nazewniczy w stosunku do plebsu, a w 2 p XV w. połowa mniej szlachty niż plebsu.

Wynika z tego, że nazwiska odimienne, czyli równe imieniu, także przeważały wśród niższych warstw społecznych w dobie staropolskiej, zwłaszcza wśród mieszczan, co zaznaczyło się już w 1 p XIV w.

Nazwiska odetniczne tworzone były od nazw zbiorowości etnicznych, nazw krajów i krain obcego lub polskiego pochodzenia. Również nazwa *Polska* była użyta jako nazwa osoby. Ogółem wystąpiło 155 nazwisk odetnicznych do końca XV w.

Nazwy odetniczne pojawiły się jako jedyne określenie człowieka w 1 p XII w. (nazwa *Rus* 1136), w 2 p XII w. jednostkowa nazwa w łacińskiej postaci językowej wystąpiła w pozycji po imieniu, określała ona Mieszka, księcia piastowskiego: *Mieszko Pomeranus* (1153). Liczba nazw odetnicznych w drugiej pozycji po imieniu wzrosła w 1 p XIII w., z tego okresu pochodzi też poświadczenie używania tej samej nazwy przez ojca i syna: *Bawor syn Bawora* (1224). Tworzono też od nich patronimika zakończone na *-owic(z)*/*-ewic(z)*, *-ic(z)* na określenie synów i odmeżowskie nazwiska żon zakończone sufiksami *-owa*, *-ina*.

Występowały nazwy odetniczne bezsufiksalne (np. *Rus*, *Gal*) i zakończone sufiksami, w tym rodzimymi, jak *-in*, *-an*, *-on*, *-ak*, *-ek*, *-ka*, *-asz*, *-isz/-ysz*, *-osz*, sufiksem przymiotnikowym z pochodzenia *-ski* (i innymi) oraz sufiksami obcego pochodzenia, jak łaciński *-us*, grecko-łaciński *-ita* i niemieckie *-ar*, *-er*. Ogółem użyto 26 sufiksów do utworzenia nazwisk odetnicznych. Nazwy zakończone sufiksem *-ita* określały osoby wykształcone.

Wśród osób posługujących się nazwami odetnicznym przeważało do końca XIII w. możnowładztwo. Od 1 p XIV w. przewagę uzyskali mieszczenie, liczba osób używających w tym czasie nazw odetnicznych była niewielka (6 mieszczan, 1 chłop, 1 duchowny). W 2 p XIV wystąpiło 16 mieszczan, 1 chłop, 2 duchownych i 3 szlachciców, a w 1 i 2 p XV w. – 25 mieszczan, 14 chłopów, 11 szlachciców i 1 rycerz.

Nazwiska odetniczne to kolejny typ nazwisk przeważający wśród niższych warstw społecznych, mieszczan i chłopów.

Nazwiska obcego, niemieckiego pochodzenia, jako nazwy występujące po imieniu chrzestnym, pojawiły się w dokumentach polskich w 2 p XIII w. Określały one mieszczan pochodzenia niemieckiego, którzy osiedlili się w Polsce, szczególnie w miastach. Ich nazwiska zostały utworzone na niemieckim gruncie językowym. Były one równe niemieckim rzeczownikom pospolitym lub od nich zostały utworzone (np. *Lepel* 1256, *Cynar* 1339) lub równe były nazwom miejscowym położonym na terytorium Niemiec, a niekiedy na Śląsku (rzadziej na innym obszarze Polski, np. *Bart* 1303, *Falkenberg* 1406). Mogły też być tworzone od niemieckich nazw miejscowych przez dodanie sufiksów *-ar*, *-er* (np. *Grudnar*, *Grudner* 1337).

W nazwiskach niemieckiego pochodzenia uwidoczniła się adaptacja przybyszów z Niemiec do kultury polskiej w postaci nazwisk hybrydalnych, o niemieckich podstawach i polskich sufiksach. Należały do nich patronimika zakończone sufiksami *-owic/-ewic*, *-ic*, tj. nazwy synów utworzone od nazwisk ojców (np. *Fuszowic* < *Fusz*), formy nazwisk zakończone polskimi sufiksami, jak *-ek*, *-ak* i inne, utworzone od nazwisk lub wyrazów niemieckich (np. *Ffunczek* < *Funk*, *Fiszak* < *śrwniem visch* 'ryba') oraz nazwiska żon zakończone sufiksami *-owa*, *-ina*, utworzone od niemieckich nazwisk mężów omówione oddzielnie (np. *Rokemberkowa* < *Rokemberk*).

Nazwiskami obcymi niemieckiego pochodzenia posługiwali się mieszczenie – przybysze z Niemiec. Był to jeszcze jeden typ nazewniczy charakterystyczny dla niższej warstwy społecznej. W selektywnie wybranym materiale wystąpiło jedno tylko szlacheckie nazwisko niemieckiego pochodzenia *Frangeberg* (może nobilitowany mieszczanin).

Jak widać z przedstawionego przeglądu typów nazwisk i ich budowy językowej oraz przynależności społecznej ich nosicieli, w okresie od XII do końca XV w. nie było typów nazwisk wyłącznie szlacheckich lub wyłącznie mieszczańskich i chłopskich. Widać jednak wyraźnie społeczne zróżnicowanie nazwisk tej doby. Szlachta zdecydowanie przeważała wśród nosicieli nazwisk odmiejscowych zakończonych sufiksem *-ski* i jego odmianami, a wcześniej wśród osób identyfikowanych za pomocą odmiejscowego wyrażenia przyimkowe (*de* 'z' + n. miejscowa). Nazwisko zakończone na *-ski* było w rzeczywistości typowym nazwiskiem szlacheckim już w XV w., tworzone najczęściej od nazw wsi, które szlachta posiadała. Innych typów nazwisk szlachta używała znacznie rzadziej, tj. nazwisk patronimicznych, odapelatywnych, odimiennych i odetnicznych.

Odwrotnie mieszczenie i chłopci, którzy dominowali jako nosiciele nazwisk patronimicznych, odapelatywnych, odimiennych i odetnicznych, a rzadko posługiwali się nazwiskami zakończonymi sufiksem *-ski*. Nazwiska mieszczan zakończone su-

fiksem *-ski* tworzone były często od nazw miast, w których uzyskali oni prawa miejskie i w których żyli.

Przyczyną, dla której szlachta posługiwała się głównie nazwiskami zakończonymi sufiksem *-ski* (i jego odmianami), tworzonymi od nazw posiadanych przez nią miejscowości, było to, że w Polsce pozycję społeczną, prestiż i uznanie określało posiadanie ziemi. Toteż szlachta dążyła do kumulowania posiadłości ziemskich i przyjmowała nazwiska od nazw posiadanych dóbr ziemskich, żeby zaznaczyć swoją wysoką pozycję społeczną (Kaleta 1995).

Zwiększało to przepaść pomiędzy nią i pozostałymi stanami. Mieszczanom bowiem ziemi posiadać nie było wolno, nie mówiąc o chłopach – wyrobnikach na rzecz posiadaczy ziemskich. Odzwierciedleniem tej sytuacji społecznej w Polsce było tak znaczne zróżnicowanie społeczne nazwisk, które w późniejszym okresie miało się jeszcze pogłębić.

Przeprowadzona analiza całego materiału źródłowego z okresu od XII do końca XV wieku wskazuje na początki nazwiska zwyczajowego wśród szlachty, a także wśród mieszczan w XV wieku. Poświadczono jest dziedziczenie nazwisk różnych typów wśród szlachty (od 2 p XIII w.) i wśród mieszczan (od 2 p XIV w.), obejmowanie wspólnym nazwiskiem generacji wśród szlachty i mieszczan (od 1 p XIV w.), przejmowanie nazwiska męża przez żonę wśród szlachty i mieszczan (od 2 p XIV w.), obejmowanie wspólnym nazwiskiem dalszych krewnych wśród szlachty (od 2 p XV w.) i mieszczan (od 2 p XIV w.), wspólne nazwisko małżonków wśród mieszczan (w 2 p XV w.) oraz dziedziczenie nazwiska przez trzy pokolenia wśród szlachty i mieszczan (w 2 p XV w.). Dziedziczenie nazwiska, obejmowanie generacji i przejmowanie nazwiska męża przez żonę poświadczono jest także wśród chłopów, do końca XV w. niewielką liczbą zapisów. Zapisy poświadczają współwystępowanie wymienionych nazwisk oraz rozwój nazwisk w linii pionowej, poprzez dziedziczenie i w linii poziomej, poprzez ekspansję na boczne linie rodziny, tj. dalszych krewnych.

Początki nazwiska zwyczajowego w XV wieku mają swoje źródło nie tylko w rozwoju państwa i jego kultury oraz w wykształceniu się świadomości narodowej i odczuciu języka jako wartości narodowej, ale także w sferze obyczajowej i aksjologicznej, tj. związanej z wartościami, jak tradycja rodzinna i rola ojca w rodzinie, a także w pojmowaniu przynależności do rodziny i więzi rodzinnych jako wartości, czego konsekwencją było pojmowanie jako wartości także wspólnego dla rodziny nazwiska.

**ROZWIĄZANIE SKRÓTÓW STOSOWANYCH
W SŁOWNIKU STAROPOLSKICH NAZW OSOBOWYCH
ORAZ W ZAPISACH RÓDŁOWYCH
W NINIEJSZEJ KSIĄŻCE**

RÓDŁA

- AC – Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta. I–III. Ed. B. Ulanowski.
- I. Acta capitulorum Gneznensis, Poznaniensis et Vladislaviensis. 1408–1530. MMAe XIII, 1894, ss. VI + 663.
 - II. Acta iudiciorum ecclesiasticorum dioecesium Gneznensis et Poznaniensis. 1403–1530. MMAe XVI, 1902, ss. 953.
 - III. Acta iudiciorum ecclesiasticorum dioecesium Plocensis, Vladislaviensis et Gneznensis. 1422–1533. MMAe XVIII, 1908, ss. 388.
- ACL – Acta officii consistorialis Leopoliensis antiquissima. Najstarsze akta konsystorza lwowskiego. I–II. Wyd. W. Rolny.
- I. 1482–1489. Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Zabytki Dziejowe II. Lwów 1927, ss. XI + 673.
 - II. 1490–1498. Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Zabytki Dziejowe III. Lwów 1930, ss. 706.
- AGZ – Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tzw. Bernardyńskiego we Lwowie. Lwów 1868 i nast.
- I. Dyplomatariusz. Lwów 1868, ss. XXVII + 199.
 - II. Dyplomatariusz. Lwów 1870, ss. VII + 285.
 - III. Dyplomatariusz. Lwów 1872, ss. VII + 313.
 - IV. Dyplomatariusz. Lwów 1873, ss. VI + 303.
 - V. Dyplomatariusz. Lwów 1875, ss. VI + 293.
 - VI. Dyplomatariusz. Lwów 1876, ss. VI + 302.
 - VII. Dyplomatariusz. Lwów 1878, ss. VI + 325.
 - VIII. Dyplomatariusz. Lwów 1880, ss. VI + 351.
 - IX. Dyplomatariusz. Lwów 1883, ss. VI + 339.
 - XI. Najdawniejsze zapiski sądów sanockich 1423–1462. Lwów 1886, ss. XXV + 567.
 - XII. Najdawniejsze zapiski sądów halickich 1435–1475. Lwów 1887, ss. XIV + 551.
 - XIII. Najdawniejsze zapiski sądów przemyskich i przeworskiego 1436–1468. Lwów 1888, ss. XIV + 729.
 - XIV. Najdawniejsze zapiski sądów lwowskich 1440–1456. Lwów 1889, ss. XVII + 643.
 - XV. Zapiski sądów lwowskich 1457–1500. Lwów 1891, ss. XIII + 720.

- XVI. Najdawniejsze zapiski sądów sanockich 1463–1552. Lwów 1894, ss. XVIII + 581.
- XVII. Najdawniejsze zapiski sądów grodzkich przemyskich i lwowskich 1469–1506. Lwów 1901, ss. LVIII + 660.
- XVIII. Najdawniejsze zapiski sądu ziemskiego przemyskiego 1469–1506. Lwów 1903, ss. XLIII + 697.
- XXIX. Najdawniejsze zapiski sądu ziemskiego przeworskiego 1458–1506. Lwów 1906, ss. XXXIV + 855.
- AKH – Archiwum Komisji Historycznej. *Collectanea ex Archivo Collegii Historici. I–V. Scriptores Rerum Polonicarum. Pisarze Dziejów Polskich IV, V, IX, XII, XIII.* Kraków 1878 i nast. Wydawnictwa Komisji Historycznej Akademii Umiejętności.
- AKPr – Archiwum Komisji Prawniczej. *Collectanea ex Archivo Collegii iuridici.* Kraków 1895 i nast. Wydawnictwo Komisji Prawniczej Akademii Umiejętności.
- AP – *Album Palaeographicum.* Ed. S. Krzyżanowski. *Tabularum I–XXXI textus ed. W. Semkowicz et S. Budkowa.* Cracoviae 1935, ss. IV + 60.
- APr – *Akta Stanów Prus Królewskich. I–III.* Wyd. K. Górski i M. Biskup. Towarzystwo Naukowe w Toruniu.
- I. 1479–1488. *Fontes XLI.* Toruń 1955, ss. LXII + 606.
- II. 1489–1492. *Fontes XLIII.* Toruń 1957, ss. XXXII
- III/1. 1492–1497. *Fontes L.* Toruń 1961, ss. LIII + 304
- III/2. 1498–1501. *Fontes LIV.* Toruń 1963, ss. XLI + 305
- ArchKor – *Z Jana Zamoyskiego inwentarza Archiwum Koronnego. Materiały do dziejów Rusi i Litwy w XV wieku.* Opr. O. Halecki. AKH XII, 1919, s. 146–218.
- ARec – *Acta rectoralia Almae Universitatis Studii Cracoviensis inde ab anno 1469. I. 1469–1537.* Editionem curavit W. Wislocki. Cracoviae 1893–1897, ss. 1222.
- ARP – *Akta radzieckie poznańskie. Acta consularia Posnaniensia. I–II.* Wyd. K. Kaczmarczyk.
- I. 1434–1470. *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Wydawnictwa ródłowe Komisji Historycznej. T. VII.* Poznań 1925, ss. X + 444.
- II. 1471–1501. *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Wydawnictwa ródłowe Komisji Historycznej. T. VIII.* Poznań 1931, ss. VIII + 447.
- AS – *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis.*
- I. *Ab anno 1400 ad annum 1489.* (Ed.) B. Ulanowski. Cracoviae 1887, ss. XII + 294.
- II. *Ab anno 1490 ad annum 1515.* Editionem curavit A. Chmiel. Cracoviae 1892, ss. 160.
- B – J. Baudouin de Courtenay, *Roty przysięg z archiwum radomskiego 1415–1432. Materiały i Prace Komisji Językowej Akademii Umiejętności w Krakowie II.* 1907. s. 295–309.
- Ba – J. W. Bandtkie, *Jus Polonicum, codicibus veteribus, manuscriptis et editionibus quibusque collocatis.* Varsaviae 1831, ss. XXII + 472.
- Bar – I. T. Baranowski, *Spis rycerstwa powiatu wiskiego i wąsoskiego, które uczestniczyło w wyprawie wołoskiej 1497 r.* *Collectanea Biblioteki Ordynacji hr. Krasieńskich IV.* Warszawa 1913, ss. 50.
- Biał – Białkowski, *Wilkierze XV–XVII wieku. Materiały do monografii Lublina I.* Lublin 1928, ss. VIII + 37.
- Biecz – B. Ulanowski, *Najdawniejsza księga sądowa miasta Biecza.* AKPr V. 1897, s. 401–438.
- Bob – *Acta expeditionum bellicarum palatinatus Calissiensis et Posnaniensis in Valachos et in Turcas a. 1497–1498 in archivo regio Posnaniensi asservata.* Ed. M. Bobrzyński. StPPP VII, 1882, s. 1–165.
- Boch – *Rachunki żupne bocheńskie z lat 1394–1421.* Wyd. J. Karwasińska. AKH XV, 1939, s. 123–233.

- Bog – Kronika Boguchwała i Godysława Paska. Wyd. W. A. Maciejowski. MPH II 1872, s. 454–598.
- Bon – A. Boniecki, Kronika rodziny Bonieckich z przydomkiem Fredro, herbu Bończa. Warszawa 1875, ss. II + 86.
- Bre – Urkunden zur Geschichte des Bisthums Breslau im Mittelalter. Hg. v. G. A. Stenzel. Breslau 1845, ss. CII + 401.
- BSąd – J. Bubak, Słownik antropimów i elementów identyfikacyjnych Sądeczyny (XV–XVII w.). Maszynopis w posiadaniu autora, ss. 762.
- Ca – Liber cancellariae Stanislai Ciolek. Ein Formelbuch der polnischen Königskanzlei aus der Zeit der husitischen Bewegung. I–II. Hg. v. J. Caro.
I. Archiv für österreichische Geschichte XLV, Wien 1871, s. 319–545.
II. Archiv für österreichische Geschichte LII, Wien 1875, s. 1–273.
- CdP – Codex diplomaticus Poloniae. Kodeks dyplomatyczny Polski. I–IV.
I. Wyd. L. Rzyszczewski i A. Muczkowski. Warszawa 1848, ss. XXIII + 367 + LXXII.
II. Wyd. L. Rzyszczewski i A. Muczkowski. Warszawa 1848, ss. XXIII + 477.
III. Wyd. J. Bartoszewicz. Warszawa 1858, ss. VIII + XVIII + 484 + LXVI.
IV. Wyd. M. Bobowski. Warszawa 1887, ss. XIII + 237 + XI.
- CdSil – Codex diplomaticus Silesiae. Hg. vom Vereine für Geschichte und Alterthum Schlesiens. Breslau 1857 i nast.
I. Urkunden des Klosters Czarnowanz. Hg. v. W. Wattenbach. Breslau 1857, ss. XXII + 181.
II. Urkunden der Klöster Rauden und Himmelwitz, der Dominicaner und der Dominicanerinnen in der Stadt Ratibor. Hg. v. W. Wattenbach. Breslau 1859, ss. LXXV + 272.
III. Rechnungsbücher der Stadt Breslau. Hg. V. C. Grünhagen. Breslau 1860, ss. XVII + 172.
IV. Urkunden schlesischer Dörfer zur Geschichte der ländlichen Verhältnisse und der Flureintheilung insbesondere. Hg. v. A. Meitzen. Breslau 1863, ss. 391.
V. Das Formelbuch des Domherrn Arnold von Protzan. Hg. v. W. Wattenbach. Breslau 1862, ss. XX + 342.
VI. Registrum St. Wenceslai. Urkunden vorzüglich zur Geschichte Oberschlesiens nach einem Copialbuch Herzog Johans von Oppeln Und Ratibor in Auszügen mitgetheilt. Hg. v. W. Wattenbach u. C. Grünhagen. Breslau 1865, ss. VIII + 246.
VII/1. Regesten zur schlesischen Geschichte. Namens des Vereins für Geschichte Und Alterthum Schlesiens hg. v. C. Grünhagen. Bis zum Jahre 1250. Nebst Register. Zweite umgearbeitete und vermehrte Auflage. Breslau 1884, ss. 400.
VII/2. Bis zum Jahre 1280. Breslau 1875, ss. 295.
VII/3. Bis zum Jahre 1300. Nebst Register. Breslau 1886, ss. 347.
IX. Urkunden der Stadt Brieg. Urkundliche und chronikalische Nachrichten über die Stadt Brieg, die dortigen Kloester, die Stadt- und Stiftsgüter bis zum Jahre 1550. Hg. v. C. Grünhagen. Breslau 1870, ss. X + 237.
X. Urkunden des Klosters Kamenz. Hg. v. P. Pfothner. Breslau 1881, ss. VIII + 375.
XII. Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter. I. Urkundenbuch und Münztafeln. Hg. v. F. Friedensburg. Breslau 1887, ss. 112.
XIV. Liber fundationis episcopatus Vratislaviensis. Hg. v. H. Margraf U. J. W. Schulte. Breslau 1889, ss. XCIV + 211.

- XVI. Regesten zur schlesischen Geschichte 1301–1315. Namens des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens hg. v. C. Grünhagen u. K. Wutke. Breslau 1891, ss. 359.
- XVIII. Regesten zur schlesischen Geschichte 1316–1326. Namens des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens hg. v. C. Grünhagen u. K. Wutke. Breslau 1898, ss. 391.
- XX. Schlesiens Bergbau- und Hüttenwesen. Urkunden (1136–1528) Hg v. K. Wutke. Breslau 1900, ss. VII + 302.
- XXII. Regesten zur schlesischen Geschichte 1327–1333. Namens des Vereins für Geschichte Und Alterthum Schlesiens hg. v. C. Grünhagen u. K. Wutke Breslau 1903, ss. 281.
- XXIX. Regesten zur schlesischen Geschichte 1334–1337. Namens des Vereins für Geschichte Schlesiens und der Historischen Kommission für Schlesien hg. v. K. Wutke in Verbindung mit E. Randt u. H. Bellee. Breslau 1923, ss. 255.
- XXX. Regesten zur schlesischen Geschichte 1338–1342. Namens der Historischen Kommission für Schlesien bearb. v. K. Wutke u. E. Randt. Breslau 1930, ss. 380.
- CdUC – Codex diplomaticus Universitatis Studii Generalis Cracoviensis. I–III.
I. 1365–1440. Cracoviae 1870, ss. VII + 204 + VII + 23.
II. 1441–1470. Cracoviae 1873, ss. IX + 272 + 32.
III. 1471–1506. Cracoviae 1880, ss. VII + 27 + 245 + VII.
- CEp – Codex epistolaris saeculi decimi quinti. I–III.
I/1. Coll. opera A. Sokołowski, J. Szujski. MMAe IIa, 1876, ss. LXX + 158.
I/2. Coll. opera J. Szujski. MMAe IIb, 1876, ss. 368.
II. Coll. opera A. Lewicki. MMAe XII, 1891, ss. LXXXVII + 531.
III. Coll. opera A. Lewicki. MMAe XIV, 1894, ss. LXXX + 665.
- CEpV – A. Prochaska, Codex epistolaris Vitoldi, magni ducis Lithuaniae 1376–1430. MMAe VI, 1882, ss. XCVI + 1113.
- Chelm – Akty odnoszajszcziesja k istorii bywszej cholmskoj eparchii. Akty Izdawaemye Wilenskoju Archeograficzekoju Komissieju XIX. Wilno 1892, ss. CLXXVI – 405.
- Chl – Zbiór dokumentów znajdujących się w Bibliotece hr. Przeździeckich w Warszawie. Wyd. A. Chmiel. Kraków 1890, ss. XIX + 160.
- Chm – Księgi radzieckie kazimierskie. Acta consularia Casimiriensia 1369–1381 et 1385–1402. Wyd. A. Chmiel. Wydawnictwa Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa II. Kraków 1932, ss. VII + 671.
- Chod – Statuta synodalia dioecesis Wladislaviensis et Pomeraniae. Coll. et ed. Z. Chodyński. Varsaviae 1890, ss. 298 + XXXVIII.
- ChoS – H. Chodynicki, Sejmiki ziem ruskich w w. XV. Studia nad Historią Prawa Polskiego III/1. Lwów 1906, ss. 119.
- CNV – Przyjęcia do prawa miejskiego miasta Nowej Warszawy w latach 1477–1525. Opr. E. Koczorowska-Pielińska. Rocznik Warszawski IX. Warszawa 1969, s. 261–295.
- CrIm – J. Ptaśnik, Cracovia impressorum XV et XVI saeculorum. Monumenta Poloniae Typographica XV et XVI saeculorum. I. Lwów 1922, ss. 178–+1–456.
- Cruc – Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque Cruciferorum. I–III.
I. Wyd. I. Zakrzewski. Poznań 1890, ss. VIII + 461.
II. Wyd. I. Zakrzewski. Poznań 1892, ss. 482.
III. Wyd. J. Karwasińska. Warszawa 1935, ss. XLI + 257.
- CyzKłob – J. Fijałek, Cyzjojan polski z r. 1471. PrF XII, 1927, s. 428–448.
- CyzPło – J. Łoś, Dwa teksty staropolskie. II. Cisjojanus płocki. Materiały i Prace Komisji Językowej Akademii Umiejętności w Krakowie V, 1912, s. 436–443.
- CyzWr – P. Diels, Der älteste polnische Cisiojanus. Mitteilungen des Österreichischen Instituts Geschichtsforschung LI, 1937, s. 456–470.

- Czarn – Kronika Janka z Czarnkowa. Opr. J. Szlachetowski. MPH II, 1872, s. 601–756.
- Czer – Księga ziemi czerskiej. Liber terrae Cernensis 1404–1425. Najdawniejsze księgi sądowe. Wyd. T. L(ubomirski). Warszawa 1879, ss. CV + 357.
- Dą – P. Dąbkowski, Przewóz wodny. Studium z historii prawa polskiego. RWHF LVII, 1914, s. 196–301.
- Dąb – P. Dąbkowski, Ziemia sanocka w XV stuleciu. I–II.
 I. Wschód. Wydawnictwo do Dziejów Kultury Ziem Wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej XI. Lwów 1931, ss. 187.
 II. Wschód. Wydawnictwo do Dziejów Kultury Ziem Wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej XII. Lwów 1931, ss. 134.
- DbK – P. Dąbkowski, Wierna ręka, czyli pokład. Studia nad Historią Prawa Polskiego III/2. Lwów 1909, ss. 188.
- DkL – (J. G. G. Büsching), Die Urkunden des Klosters Leubus. I. Breslau 1821, ss. 193.
- DKI – Klejnoty Długosze. Opr. i wyd. M. Friedberg. RHer X, 1931, ss. 118.
- DłBen – J. Długosz, Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis. I–III. Ed. A. Przezdziecki.
 I. Ecclesia cathedralis Cracoviensis. Ecclesiae collegiatarum. Opera omnia VII – Cracoviae 1863, ss. X + 652 + LVI.
 II. Ecclesiae parochiales. Opera omnia VIII. Cracoviae 1864, ss. 576 + LXXXIV.
 III. Monasteria. Opera omnia IX. Cracoviae 1864, ss. 480 + LXXII.
- DłOp – J. Długosz, Opera omnia. I, X–XIV. Ed. A. Przezdziecki.
 I. Vita s. Stanislai. Vita b. Kunegundis. Vitae episcoporum Poloniae. Vita Sbignei de Olesnica cardinalis. Clenodia. Banderia Prutenorum. Epistolae. Ad fidem veterimorum librorum manuscriptorum recensuerunt I. Polkowski et I. Żegota Pauli. Cracoviae 1887, ss. XVI + 638 + XXVII.
 X. Historiae Polonicae libri XII. T. I. Libri I, II, III, IV. Instruxit I. Żegota Pauli cura et impensis A. Przezdziecki. Cracoviae 1873, ss. VII + XII + 565.
 XI. Historiae Polonicae libri XII. T. II. Libri V, VI, VII, VIII. Instruxit I. Żegota Pauli cura et impensis A. Przezdziecki. Cracoviae 1873, ss. 545.
 XII. Historiae Polonicae libri XII. T. III. Libri IX, X. Instruxit I. Żegota Pauli cura et impensis A. Przezdziecki. Cracoviae 1876, ss. 595.
 XIII. Historiae Polonicae libri XII. T. IV. Libri XI, XII. Instruxit I. Żegota Pauli cura et impensis A. Przezdziecki. Cracoviae 1877, ss. 733.
 XIV. Historiae Polonicae libri XII. T. V. Liber XII (XIII). Instruxit I. Żegota Pauli cura et impensis A. Przezdziecki. Cracoviae 1878, ss. 702.
- Dom – Zbiór formuł zakonu dominikańskiego prowincji polskiej z lat 1338–1411. AKH XII/2, 1938, s. 220–393.
- Dukl – A. Kamiński, Nieznane karty z przeszłości miasteczka Dukli (1358–1540). Prace z dziejów Polski feudalnej ofiarowane Romanowi Grodeckiemu w 70. rocznicę urodzin. Warszawa 1960, s. 401–430.
- Elem I – Elementa ad fontium editiones I. Polonica ex libris “obligationum et solutio num” Camerae Apostolicae ab a. 1373. Coll. J. Lisowski. Ed. Institutum Historiam Poloniam Romae. Romae 1960, ss. XV + 292.
- Elem II – Elementa ad fontium editiones II. “Liber disparata antiqua continens” Alexandra Masoviensi episcopo Tridentino dicatus. Praesentat E. Winkler. Ed. Institutum Historicum Poloniam Romae. Romae 1960, ss. XVII + 187 + XIX tablic.
- Erz – B. Erzepki, Urywek z księgi rozchodów podrzęctwa niepołomickiego... od 10 września 1388 do 13 t. m. i r. tudzież od 15 grudnia tegoż samego r. do 2 lutego 1389. Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego XVII/1, 1890, s. 405–429.
- Fed – K. Fedorowicz, Dostojnicy i urzędnicy świeccy województwa krakowskiego w latach 1374–1506. AKH VIII, 1898, s. 1–290.

- FG – Fotografia Gabinetu Nauk Pomocniczych Historii U. J.
- Fon – Towarzystwo Przyjaciół Nauk na Śląsku. *Fontes*. II, V.
 II. Staropolskie teksty z protokolarza miasta Woźniki w województwie śląskim. 1521–1570. Wyd. L. Musioł. Katowice 1936, ss. 63 (w przypisie 6 na s. 16 fragment najstarszego protokolarza miasta Pszczyny, protokół z r. 1495).
 V. Wędrynia, jedna ze wsi beskidzkich w pow. cieszyńskim. Jej dzieje i źródła historyczne z Archiwum zamkowego w Cieszynie. Wyd. F. Popiołek. Katowice 1938, ss. 85 (dokumenty z r. 1426 i 1440 na s. 26–28).
- Form – K. Górski, Formularz Jerzego pisarza grodzkiego krakowskiego ok. 1399–1415. Towarzystwo Naukowe w Toruniu. *Fontes* XXXV. Toruń 1950, ss. XXVIII + 106.
- Ga – K. Górski, Historia artylerii polskiej. Warszawa 1902, ss. 324.
- GHenr – Księga henrykowska. Liber foundationis claustris sancte Marie Virginis in Heinrichow. Z tekstu łacińskiego przetłumaczył R. Grodecki. Biblioteka Tekstów Historycznych II. Poznań–Wrocław 1949, ss. 439.
- Gj – K. Górski, Historia jazdy polskiej. Kraków 1894, ss. 363. Tekst poprawiony i uzupełniony na podstawie rękopisu z Archiwum Głównego Akt Dawnych.
- Gl – Glossy i drobne teksty polskie do 1550 roku. Z inkunabułów Kalisza, Kazimierza Biskupiego, Koła, Sieradza i Warty. Zebr. i wyd. J. Wojtkowski. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Wydział Filologiczno-Filozoficzny. Komisja Filologiczna. Zabytki Języka i Literatury Polskiej XXV. Poznań 1965, ss. 126.
- Głow – W. W. Głowacki, Przynależność organizacyjna aptekarzy w dawnym Poznaniu. Kronika miasta Poznania XV, 1937, s. 133–171.
- Gol – Akta sądu łeńskiego wyższego w Gródku Goleskim 1405–1546. Wyd. F. Piekosiński. StPPP IX, 1889, ss. XXXIV + 320.
- Górn – Górnictwo w Polsce. Opis kopalnictwa i hutnictwa polskiego pod względem technicznym, historyczno-statystycznym i prawnym skreślił H. Łabęcki II/4. Corpus juris metallici Polonici Antiquioris seu collectio statutorum, privilegiorum, mandatorum et laudorum, antiquum jus montanum et metallicum polonicum complectum. Warszawa 1841, s. 79–514.
- Gp – K. Górski, Historia piechoty polskiej. Kraków 1893, ss. 271. Tekst poprawiony i uzupełniony na podstawie rękopisu z Archiwum Głównego Akt Dawnych.
- GPozn – A. Gąsiorowski, Ludność napływowa w strukturze społecznej późnośredniowiecznego Poznania. *Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza XI/2*. Poznań 1975, s. 11–25.
- GrMark – Lehns- Und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter. Hg. v. C. Grünhagen und H. Markgraf.
 I. Leipzig 1881, ss. 10 + 555.
 II. Leipzig 1883, ss. 690.
- GUS – Urkundensammlung zur Geschichte des Ursprungs der Städte und der Einführung und Verbreitung deutscher Kolonisten und Rechte in Schlesien und der Ober-Lausitz. Hg. v. G. A. Tzschoppe u. G. A. Stenzel. Hamburg 1832, ss. XVI + 656.
- H – R. Hube, Roty przysięg krakowskich z końca wieku XIV. Redakcja Biblioteki Warszawskiej. Warszawa 1875, ss. 28.
- Hae – Urkundensammlung zur Geschichte des Fürstenthums Oels bis zum Aussterbender Piastischen Herzogslinie. Hg. v. W. Haeusler. Breslau 1883, ss. 192.
- Hb – R. Hube, Zbiór rot przysięg sądowych poznańskich, kościańskich, kaliskich, sieradzkich, piotrkowskich i dobrzyszyckich z końca wieku XIV i pierwszych lat wieku XV. Biblioteka Umiejętności Prawnych, seria IV, nr 67. Warszawa 1888, s. VI + 160.
- Heinr – G. A. Stenzel, Liber foundationis claustris sanctae Mariae Virginis in Heinrichow oder Gründungsbuch des Klosters Heinrichau. Breslau 1854, ss. XX + 220.

- Hel I – A. Z. Helcel, Wyimki z najdawniejszych ksiąg sądowych ziemi krakowskiej mianowicie z lat 1388, 1389 i 1390. StPPP I, 1856, s. 229–262.
- Hel II – A. Z. Helcel, Prawo polskie w praktyce sądowej XIV i XV wieku. Wyciągi z najdawniejszych ksiąg sądowych ziemi krakowskiej. StPPP II, 1870, s. 35–958.
- Hel III – (A. Z. Helcel), Wybór zapisek z ksiąg krakowskich. Dodatek. Wyciągi z księgi drugiej dawnych królewskich, wiecowych i ziemskich krakowskich sądowych roków (od r. 1451 do 1462). (Kraków 1867), ss. 312.
- Hu – R. Hube, Sądy, ich praktyka i stosunki prawne społeczeństwa w Polsce ku schyłkowi 14. wieku. Biblioteka Umiejętności Prawnych, seria IV, nr 38. Warszawa 1886, ss. IV + IV + 410.
- Hub – R. Hube, Kilka aktów oryginalnych sądowych z wieku XIV i XV. Biblioteka Warszawska 1873/IV, s. 219–240.
- HuDod – R. Hube, Dodatki do dzieła: Sądy, ich praktyka ... (por. wyżej skrót Hu) ss. 110 + V + 2.
- Ibrah – Relacja Ibrahima ibn Ja'kuba z podróży do krajów słowiańskich w przekazie al-Bekriego. Wydał, wstępem, komentarzem i przekładem opatrzył T. Kowalski przy współudziale J. Kostrzewskiego, K. Stołyhwy, K. Moszyńskiego i K. Nitscha. Pomniki Dziejowe Polski, seria II, t. 1. Kraków 1946, ss. 162.
- IBrzes – Inwentarz dóbr starostwa brzeskiego na Kujawach z roku 1494. <Opr. i wyd.> W. Posadzy i H. Kowalewicz. Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza II/2. Poznań 1957, s. 355–398.
- Imbr – Z. Budkowa-Kozłowska, Dokumenty klasztoru pp. norbertanek w Imbramowicach (1228–1450). AKH XVI, 1948, s. 77–126.
- Inc – W. Wisłocki, Incunabula typographica Bibliothecae Universitatis Jagellonicae Cracoviensis inde ab inventa arte imprimendi usque ad a. 1500. Cracoviae 1900 ss. XXXIV + 634.
- Inscr – Inscriptiones clenodiales ex libris iudicialibus palatinatus Cracoviensis. Collet ed. B. Ulanowski. StPPP VII, 1885, ss. XV + 277–626.
- Inw – Inwentarz rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej. Opr. A. Jałbrzykowska, J. Zathey, Z. Łagodowska, J. Tyszkowska, W. Bandura, J. Grzybowska.
Nr 6001–6500. Kraków 1962, ss. XIII + 283.
Nr 6501–7000. Kraków 1963, ss. 424.
Nr 7001–7500. Kraków 1966, ss. 184.
Nr 7501–7800. Kraków 1966, ss. 237.
Nr 7801–8000. Kraków 1967, ss. 233.
Nr 8001–8500. Kraków 1971, ss. 253.
Nr 8501–9000. Kraków 1972, s. 260–569.
Nr 9001–9500. Kraków 1977, ss. 318.
- IPłoc – Inwentarz starostwa płockiego z r. 1498. Lustracje województwa płockiego 1565–1789. Wyd. A. Sucheni-Grabowska, S. M. Szacherska. Warszawa 1965, s. 147–160.
- Jad – A. Semkowicz, Vita sanctae Hedwigis. MPH IV, 1884, s. 501–651.
- JA – Archiv für slavische Philologie. Hg. v. V. Jagić. Berlin 1876 i nast.
- JA X – 1887, s. 365–416: A. Brückner, Über die älteren Texte des Polnischen.
- JA XIV – 1892, s. 481–512: A. Brückner, Neue Quellen zur Geschichte der polnischen Sprache und Literatur.
- JA XVI – 1894, s. 603–606: A. Brückner, Zu den Gesta Romanorum.
- Jck – L. Ćwikliński, De vita et miraculis sanctilacchonis (Hyacinthi) ordinis fratrum Praedicatorum, auctore Stanislao, lectore Cracoviensi eiusdem ordinis. MPH IV, 1884, s. 818–903.
- JNow – J. Nowacki, Nieznane dokumenty z XIII wieku. Nasza Przeszłość IV, 1948, s. 279–294.
- JP – Język Polski. Organ Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego. Kraków 1913 i nast.

- JP XXXIII – 1953, s. 381–391: W. Kuraszkiewicz, Najdawniejszy przejaw zbieżności głosek rz i ż u pisarza pyzdrowskiego z lat 1410–1418.
- JP XXXVI – 1956, s. 32–35: A. Wolff, Teksty polskie najstarszej księgi ławniczej miasta Nowej Warszawy.
- JP XXXVII – 1957, s. 119–124: W. Kuraszkiewicz, *Niebożec – nieboszczyk, niebożę – nieborak*.
- JP XXXVII – 1957, s. 161–173: W. Kuraszkiewicz i H. Kowalewicz, Wybrane zapiski sądowe z poznańskich ksiąg ziemskich 1408–1419 r. Uwzględniono poprawki z JP XXXVIII 1958, s. 115.
- JurPędz – Stanisław Kuraś, Początki krakowskiej jurydyki Pędzichowa. *Małopolskie Studia Historyczne I/2*. Kraków 1958, s. 59–65.
- Kacz – Księgi przyjęć do prawa miejskiego w Krakowie. *Libri iuris civilis Cracoviensis 1392–1506*. Wyd. K. Kaczmarczyk. Wydawnictwa Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa V. Kraków 1913, ss. XXIV + 560.
- Kadł – Mistrza Wincentego Kronika polska. Wyd. A. Bielowski. MPH II, 1872, s. 191–453.
- Kal – B. Ulanowski, Wybór zapisek sądowych kaliskich z lat 1409–1416. AKH III. 1886, ss. IV + 153–269.
- Kat – L. Musioł, Materiały do dziejów Wielkich Katowic (1299–1799). *Pamiętnik Instytutu Śląskiego II*. Katowice 1936, ss. 219.
- Kb – J. Kobierzycki, Przyczynki do dziejów ziemi sieradzkiej I. Warszawa 1915, ss. 125.
- Kchn – J. K. Kochanowski, Trzy odczyty o Polsce. Warszawa (1917), ss. 134.
- KdTor – Księga długów miasta Torunia z okresu wojny trzynastoletniej. Wyd. K. Ciesielska, I. Janosz-Biskupowa. Towarzystwo Naukowe w Toruniu. *Fontes LV. ródła do Dziejów Wojny Trzynastoletniej II*. Toruń 1964, ss. XXIX + 318.
- Kęł – W. Kętrzyński, 30 dokumentów katedry plockiej. 1230–1317. Sprawozdanie z Czynności Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich za rok 1888. Lwów 1888.
- KHist – *Kwartalnik Historyczny*. Organ Towarzystwa Historycznego. Lwów 1887.
- KHist VI – 1892, s. 1–33: A. Prochaska, W sprawie zajęcia Rusi przez Kazimierza Wielkiego.
- KHist IX – 1895, s. 239–245: A. Lewicki, Pseudo-Warneńczyk.
- KHist IX – 1895, s. 477–478: F. Bostel, Do elekcji Jana Olbrachta.
- KHist IX – 1895, s. 648–656: F. Papee, Zatarg podatkowy Kazimierza Jagiellończyka z miastem Krakowem 1487 r.
- KHist IX – 1895, s. 657–663: A. Halban, Rozdział majątku klasztoru pomiędzy opata i mniichów w klasztorze Św. Krzyża na Łysej Górze w roku 1427.
- KHist X – 1896, s. 307–312: A. P(rocha)ska, Do krytyki opowiadania Długosza o Elżbiecie Granowskiej.
- KHist XII – 1898, s. 88–99: S. Kutrzeba, Przyczynek do dyplomatyki polskiej wieku XIII.
- KHist XII – 1898, s. 561–566: A. Semkowicz, Adelajda, Krystyna i Jadwiga, żony Kazimierza Wielkiego.
- KHist XIV – 1900, s. 447–453: W. Semkowicz, Zapiska herbowa przemyska z r. 1478.
- KHist XXIV – 1910, s. 66–97: W. Semkowicz, Nieznane nadania na rzecz opactwa jędrzejowskiego z XII w.
- KHist XXIV – 1910, s. 422–467: J. Friedberg, Zatarg Polski z Rzymem w czasie wojny trzynastoletniej.
- KHist XXIV – 1910, s. 528–532: W. Semkowicz, Nieznana zapiska o bitwie pod Koronowem w r. 1410.
- KHist XXIV – 1910, s. 532–536: W. Semkowicz, Kilka przyczynków do działalności Mikołaja Kornicz Siostrzeńca 1432–1434.
- KHist XXV – 1911, s. 1–34: M. Łodyński, Stosunki w Sandomierskiem w latach 1234–1239 (Przyczynek do dziejów Bolka Wstydlivego).
- KHist XXV – 1911, s. 81–96: A. Kłodziński, Recenzje prac J. Ptaśnika: 1) Gli Italiani a Cracovia del XVI secolo al XVIII, 2) Italia mercatoria apud Polonos saeculo XV ineunte, 3) Włoski Kraków za Kazimierza Wielkiego i Władysława Jagiełły.

- KHist XXV – 1911, s. 363–428: O. Górka, Przyczynki do dyplomatyki polskiej XII wieku.
- KHist XXXI – 1917, s. 15–46: J. Thumenówna, Rodzina ks. Stanisława Orzechowskiego.
- KHist XXXII – 1918, s. 473–477: W. Abraham, Akt fundacyjny króla Władysława Jagiełły dla biskupstwa chełmskiego. Korczyn 16 sierpnia 1417.
- KHist XXXVI – 1922, s. 142–146: L. Białkowski, Recenzja pracy: S. Kozierowski, Nieznane zapiski heraldyczne. Odbitka z Rocznika XLIII Tow. Przyj. Nauk Poznańskiego. Poznań 1915.
- KHist XXXVII – 1923, s. 125–129: K. Piekarski, Zawieszenie w wykładach Sentencji do dekretów Arnolda z Mirzyńca w latach 1465–1467.
- KHist XXXVIII – 1924, s. 456–159: K. Małczyński, Dwa nieznane dokumenty jędrzejowskie z XIII w.
- KHist XXXVIII – 1924, s. 460–463: A. Hirsberg, Dwa nieznane dokumenty łęczyckie z XIV w.
- KHist XXXIX – 1925, s. 70–80: J. Brustigerowa, Guarino a Polska.
- KHist XL – 1926, s. 185–196: K. Małczyński, Kilka nieznanych dokumentów z XIII w. przeważnie z archiwów poznańskich.
- KHist XL – 1926, s. 408–411: W. Rolny, Kiedy umarł arcybiskup lwowski Jan Wątróbka?
- KHist XLI – 1927, s. 519–579: K. Badecki, Zaginione księgi średniowiecznego Lwowa.
- KHist XLII – 1928, s. 67–69: A. Wolff, Nieznany dokument Ziemowita Trojdenowicza dla klasztoru w Czerwińsku z 31 I 1342 r.
- KHist XLIV – 1930, s. 176–180: Z. Zeimerówna, Nowe szczegóły do dziejów wczesnego renesansu w Polsce.
- KHist XLIV – 1930, s. 340–348: Z. Budkowa-Kozłowska, Płockie zapiski o cudach z r. 1148.
- KHist XLV – 1931, s. 16–24: J. Rafacz, Kara „chążyb” w Sieradzkim w XV wieku.
- KHist XLV – 1931, s. 254–259: K. Małczyński, Dwa nie drukowane akty przymierza Kazimierza Wielkiego z Danią z r. 1350 i 1363.
- KHist XLVI – 1932, s. 148–149: A. Liedtke, Nieznany list w. księcia litewskiego Witolda do Jana biskupa wrocławskiego z r. 1417.
- KHist XLVI – 1932, s. 371–377: M. Niwiński, Dokumenty Łokietka dla dóbr łączyckich opactwa wąchockiego.
- KHist XLVII – 1933, s. 73–77: P. Kałwa, Przywilej fundacyjny Władysława Jagiełły dla kapituły chełmskiej z r. 1429.
- KHist XLVIII – 1934, s. 65–69: Z. Budkowa-Kozłowska, Dokument z r. 1390 w sprawie „ruszycy”.
- KHist XLVIII – 1934, s. 595–598: F. Pohorecki, Recenzja pracy: L. Białkowski. Lubelska księga podkomorska XV wieku.
- KHist XLIX – 1935, s. 111–115: J. Seruga, Dokument z r. 1467 dla miasta Krosna.
- KHist LI – 1937, s. 712–716: Z. Kaczmarczyk, Nieznany dokument Kazimierza Wielkiego dla Mszany Dolnej i Górnej z 1365 r.
- KHist LII – 1938, s. 645–658: J. Mitkowski, Nieznane dokumenty Leszka Białego z lat 1217 i 1222.
- KHist LIII – 1939, s. 85–88: Z. Budkowa-Kozłowska, Recenzja pracy: A. Bochnak, Grób biskupa Maura w krypcie Św. Leonarda na Wawelu.
- Kkk – Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej Św. Wacława. I–II. Wyd. F. Piekosiński.
I. 1166–1366. MMAe I, 1874, ss. XLI – 375.
II. 1367–1423. MMAe VIII, 1883, ss. XXXVIII + 597.
- KkM – Kodeks dyplomatyczny Księstwa Mazowieckiego. (Wyd. T. Lubomirski). Warszawa 1863, ss. IV + 346 + X.
- KIJ – J. Fijałek. Zbiór dokumentów zakonu oo. paulinów w Polsce. I. 1328–1464 Kraków 1938, ss. 316.
- Kln – A. Kalina, Anecdota palaeopolonica. III. JA VI, 1882, s. 184–215.
- KMaz – J. K. Kochanowski, Zbiór ogólny przywilejów i spominków mazowieckich. I. Warszawa 1919, ss. XXVII + 573. Uwzględniono corrigenda w recenzji W. Semkowi-cza, KHist XXXVII, 1923, s. 134–166.

- KmK – Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa. 1257–1506. I–II. Wyd. F. Piekosiński.
I. MMAe V, 1879, ss. LXXX + 370.
II. MMAe VII, 1882, ss. XXXIV + 371–850.
- KMłp – Kodeks dyplomatyczny Małopolski. I–IV. Wyd. F. Piekosiński.
I. 1178–1386. MMAe III, 1876, ss. LIV + 552.
II. 1153–1333. MMAe IX, 1886, ss. LVI + 374.
III. 1333–1386. MMAe X, 1887, ss. XXXII + 480.
IV. 1386–1450. MMAe XVII, 1905, ss. L + 634.
- Kng – W. Kętrzyński. *Vita et miracula sanctae Kyngae ducissae Cracoviensis*. MPH IV, 1884, s. 662–744.
- Kniaz – Z. Kniaziółucki. Materiały do biografii Mikołaja Reja z Nagłowic. Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce VII, 1892, s. 241–641.
- Koch – Księgi sądowe brzesko-kujawskie 1418–1424. Opr. i wyd. J. K. Kochanowski. TP VII, 1905, ss. XXI + 631.
- KoG – S. Kozierowski, *Badania nazw topograficznych dzisiejszej archidiecezji gnieźnieńskiej*. Poznań 1914. ss. 440.
- KoP – S. Kozierowski. *Badania nazw topograficznych dzisiejszej archidiecezji poznańskiej*. I–II. A–O. Poznań 1916, ss. XX + 577. II. P–Ż. Poznań 1916, ss. 765.
- Korn – G. Korn, *Breslauer Urkundenbuch*. I. Breslau 1870, ss. VII + 277.
- KoRodz – S. Kozierowski. *Nazwiska, przezwiska, przydomki, imiona polskie niektórych typów słowotwórczych. Księga rodzaju ludu polskiego*. Poznań 1948, ss. XVI + 128.
- KoW I, II – S. Kozierowski. *Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej wschodniej Wielkopolski*. I–II. 1. A–O. Poznań 1926, ss. X + 325. II. P–Ż. Poznań 1928, ss. 413.
- KoZ I, II – S. Kozierowski, *Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej zachodniej i środkowej Wielkopolski*. I–II. I. A–Ł. *Roczniki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk XLVII*, 1920. Poznań 1921, ss. XXIV + 503. II. M–Ż. *Roczniki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk XLVIII*, 1921. Poznań 1922, ss. 616.
- KoZap – S. Kozierowski. *Nieznane zapiski heraldyczne ... z ksiąg ziemskich i grodzkich w Poznańskim Archiwum Państwowym złożonych*. *Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego XLIII*. Poznań 1915, s. 1–65.
- Kr I – B. Ulanowski, *Roty przysięg krakowskich z lat 1399–1418*. SKJ III, 1884 s. 185–197.
- Kr II – B. Ulanowski, *Kilka aktów polskich z Archiwum Krajowego w Krakowie*. SKJ III, 1884, s. 332–335.
- Krak – *Antiquissimi libri iudiciales terrae Cracoviensis*. Najdawniejsze księgi sądowe krakowskie. I–II. Editionem curavit B. Ulanowski. I. 1374–1390. StPPP VIII/1, 1884, ss. XXII + 362 + 24 + tabl. I–VI. II. 1394–1400. StPPP VIII/2, 1886, ss. II + 363–982 + 25–40 + tabl. VII–XII.
- Krot – K. Krotoski. *Dzieje miasta Krotoszyna*. I. *Miasto Krotoszyn i jego dziedzice za czasów polskich 1415–1779*. Krotoszyn 1930, ss. 399.
- Kryń – *Z papierów po A. Pawińskim*. II. *Roty przysięg checińskie*. Wyd. M. Z. Kryński. PrF VIII, 1916, s. 16–20.
- Krzyż – S. Krzyżanowski. *Podwoły kazimierskie 1407–1432*. AKH XI, 1909–1913, s. 392–465. *Rachunki wielkorządowe krakowskie z lat 1461–1462 i 1471*. *Ibid.*, s. 466–526.
- KSKr I – Z. Perzanowski i M. Karaś, *Nieznane czternastowieczne rotę polskie z ksiąg sądowych ziemskich krakowskich*. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego XVII*. *Filologia IV*. *Prace Językoznawcze II*. Kraków 1958, s. 237–255.
- KSKr II – Z. Perzanowski i M. Karaś, *Rotę polskie z ksiąg sądowych ziemskich krakowskich z początku XV wieku*. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego XXIV Filologia VI*. *Prace Językoznawcze III*. Kraków 1960, s. 233–253.

- KsMP – A. Warschauer, Stadtbuch von Posen. Sonder-Veröffentlichungen der Historischen Gesellschaft für die Provinz Posen. I. Posen 1892, ss. 198 + 527.
- KsOl – B. Wyrozumska, Fragmenty najstarszej księgi miejskiej Olkusza. *Małopolskie Studia Historyczne* II, 1959, s. 49–57.
- KsWar – Księga sądowa wsi Wary 1449–1623. Opr. i wyd. L. Łysiak. Instytut Historii PAN. Starodawne Prawa Polskiego Pomniki. Seria II. Pomniki Prawa Polskiego. Dział II. Prawo wiejskie. T. VIII. Wrocław 1971, ss. 129.
- KŚl – K. Maleczyński, Kodeks dyplomatyczny Śląska. Zbiór dokumentów i listów dotyczących Śląska. I–II.
I. 971–1204. Wrocław 1956, ss. XXXI + 387.
II. 1205–1220. Wrocław 1959, ss. XL + 357.
- KTn – Kodeks dyplomatyczny klasztoru tyńckiego. *Codex diplomaticus monasterii Tynecensis*. I–II.
I. 1105–1399. Wyd. W. Kętrzyński. Lwów 1875, ss. XLI + 1P3.
II. 1401–1506. Wyd. S. Smolka. Lwów 1875, ss. XXIX + 184–561 + LXIX.
- Ku – S. Kutrzeba, Materiały do dziejów pospolitego ruszenia z lat 1497 i 1509 zebrane w części przez śp. Adolfa Pawińskiego. *AKH* IX, 1902, s. 235–388.
- Kuj – B. Ulanowski, Dokumenty kujawskie i mazowieckie przeważnie z XIII wieku. *AKH* IV, 1888, s. 111–531.
- Kum – B. Kumor, Średniowieczne przyczynki źródłowe do dziejów Bractwa Literackiego Najśw. Maryi Panny w Bochni i do salin bocheńskich. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 1/2. Lublin 1960, s. 177–195.
- Kur – W. Kuraszkiewicz, Gramoty halicko-wołyńskie XIV–XV wieku. Studium językowe. Kraków 1934, s. 132–136.
- Kutrz – S. Kutrzeba, Sądy ziemskie i grodzkie w wiekach średnich. *RWHF* XL, 1901, s. 289–411; XLII, 1902, s. 75–236, 333–386.
- KW – Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski, obejmujący dokumenta tak już drukowane, jak dotąd nie ogłoszone, sięgające do roku 1400. I–V.
I. 984–1287. Wyd. I. Zakrzewski. Poznań 1877, ss. LXII + 589.
II. 1288–1349. Wyd. I. Zakrzewski. Poznań 1878, ss. LII + 629.
III. 1350–1399. Wyd. I. Zakrzewski. Poznań 1879, ss. LXI + 787.
IV. (1065)–1400. Wyd. I. Zakrzewski. Poznań 1881, ss. VIII + 389.
V. 1400–1444. Wyd. F. Piekosiński. Poznań 1908, ss. LXXIV + 842.
- KWiel – *Codex diplomaticus Vielicensis*. Kodeks dyplomatyczny wielicki. Spisał F. Wolański i W. Skrzydyłko. Lwów 1872, ss. 173.
- KZPozn – Księga ziemna poznańska 1400–1407. Wyd. K. Kaczmarczyk i K. Rzyski. *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk*. Wydział Historii i Nauk Społecznych. Wydawnictwa źródłowe Komisji Historycznej XV. Poznań 1960, ss. XIV + 595.
- Lb – (T. Lubomirski), Zabytki ustaw z wieku XV. 1386–1435. *Biblioteka Warszawska* 1861/II, s. 707–712.
- Lek – Die ältesten grosspolnischen Grodbücher. I–II. Hg. V. J. Lekszycki.
I. Posen 1386–1399. Publicationen aus den Königlichen Preussischen Staatsarchiven XXXI. Leipzig 1887, ss. XVIII + 417.
II. Peisern 1390–1400. Gnesen 1390–1399. Kosten 1391–1400. Publicationen aus den Königlichen Preussischen Staatsarchiven XXXVIII. Leipzig 1889, ss. XIII + 427.

Poprawki tekstu na podstawie komunikatu A. Kaletki i W. Kuraszkiewiczza. Uwagi i poprawki do wydania wielkopolskich rot sądowych w książce J. Lekszyckiego, *Die ältesten grosspolnischen Grodbücher* II. Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Akademii Umiejętności LII, 1951/8, s. 655–660.

- LF – B. Ulanowski, *Liber formularum, ad ius canonicum spectantium, ex actis Jacobi de Kurdwanow episcopi Plocensis maxima parte depromptarum*. AKPr I, 1895, s. 1–36
Liber formularum, ad ius Polonicum necnon canonicum spectantium, in codice Regiomontano asservatarum. Ibid., s. 169–256.
- LfLub – F. Papee, *Liber fraternitatis Lubinensis*. MPH V, 1888, s. 562–584. Poprawki według fotografii zabytku w Seminarium Nauk Pomocniczych Historii U.J.
- Lieg – F. W. Schirmacher, *Urkundenbuch der Stadt Liegnitz und ihres Weichbildes bis zum Jahre 1455*. Liegnitz 1866, ss. XV + 542.
- LKP – *Lubelska księga podkomorska piętnastego wieku*. Wyd. L. Białkowski. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego I. Lublin 1934, ss. XI + 160.
- LML – *Liber mortuorum monasterii Lubinensis ordinis sancti Benedicti, Uzupełnienia do wydania W. Kętrzyńskiego MPH V, 1888, s. 585–652, zrobione na podstawie fotografii zabytku z w. XV i jego opracowania przez Z. Perzanowskiego*.
- LMP – W. Kętrzyński, *Liber mortuorum monasterii sancti Vincencii ordinis Praemonstratensis*. MPH V, 1888, s. 667–718.
- LProm – *Statuta nec non Liber promotionum philosophorum ordinis in Universitate Studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad annum 1849*. Ed. J. Muczkowski. Zabytki z Dziejów Oświaty i Sztuk Pięknych wydawane staraniem Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Jagiellońskim złączonego I. Cracoviae 1849, ss. 19 + CCXL + 562.
- Lu – T. L(ubomirski), *Rolnicza ludność w Polsce od XV do XVI wieku*. I–IV.
I. Biblioteka Warszawska 1857/II, s. 791–840.
II. Biblioteka Warszawska 1858/I, s. 237–277.
III. Biblioteka Warszawska 1858/IV, s. 639–674.
IV. Biblioteka Warszawska. 1861/III, s. 1–51.
- Lub – J. T. L(ubomirski), *Jakub z Kobylan, kasztelan gnieźnieński, starosta brzeski. 1407–1454*. Biblioteka Warszawska 1860/II, s. 557–561. Dorota, kasztelanowa Czechowska. Ibid., s. 796–797.
- Ł – J. Łoś, *Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543*. Akademia Umiejętności. Kraków 1915, s. 537–538.
- Łag – F. Piekosiński, *Nieznane zapiski heraldyczne średniowieczne polskie, głównie sieradzkie*. Zebrał S. Łaguna. AKH VIII, 1898, s. 455–485.
- Łęcz – *Księgi sądowe łęczyckie od 1385 do 1419*. I–II.
I. TP III, Warszawa 1897, ss. 614.
II. TP IV, Warszawa 1897, ss. 800.
- Łg – S. Łaguna, *Pisma*. Warszawa 1915. ss. XLII + 606.
- Łk – *Księgi ławnicze krakowskie. Acta scabinalia Cracoviensia 1365–1376 et 1396–1397*. Wyd. S. Krzyżanowski. Wydawnictwa Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa I. Kraków 1904, ss. VII + 384.
- ŁNT – *Księga ławnicza Nowego Miasta Torunia (1387–1450)*. Wyd. K. Ciesielska. Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Fontes LXIII. Poznań 1973, ss. 387.
- ŁNW – *Księga ławnicza miasta Nowej Warszawy*. I. 1416–1485. Wyd. A. Wolff. Wrocław 1960, ss. XXXV + 309.
- Łp – *Księga ławnicza (przemyska)*. I–II. Wyd. J. Smółka i Z. Tymińska.
I. 1402–1452. Monumenta Premislae Historica. Librorum scabinalium I. Przemysł 1936, ss. IX + 429.
II. 1445–1452. Monumenta Premislae Historica. Librorum scabinalium II. 1445–1452. Przemysł 1936, ss. 168.
- Łw – *Księgi ławnicze miasta starej Warszawy z XV wieku*. I. Księga nr 525 z lat 1427–1453. MonIur III. Wyd. S. Ehrenkreutz. Warszawa 1916, ss. XV + 298.

- Ma – W. A. Maciejowski, Pamiętniki o dziejach, piśmiennictwie i prawodawstwie Słowian... Pamiętnik II. Petersburg (!) i Lipsk 1839, ss. 394.
- Mac – W. A. Maciejowski, Historia prawodawstw słowiańskich. VI. Obejmuje dawne pomniki prawodawstwa (r. 992–1573) z rękopisów starych wyjęte. Wyd. 2. Warszawa 1858, s. 2–19, 410–418.
- MacDod – W. A. Maciejowski, Piśmiennictwo polskie od czasów najdawniejszych aż do roku 1830. III. Dopelnienia. Dodatki do piśmiennictwa polskiego od czasów najdawniejszych aż do r. 1830. Warszawa 1852, ss. 403.
- Mal – K. Maleczyński, Studia nad dyplomami i kancelarią Odonica i Laskonogiego 1202–1239. Lwów 1928, ss. 268 + tabl. XXII.
- Mań – A. Mańkowski, Przywilej z r. 1441 dla kościoła w W. Radowiskach. Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu VIII, 1929–1931, s. 86–88.
- Matr – *Matricularum Regni Poloniae summaria. Contextuit indicesque adiecit T. Wierzbowski. I–IV.*
I. 1447–1492. Varsoviae 1905, ss. IV + 191.
II. 1492–1501. Varsoviae 1907, ss. VIII + 190.
III. Alexandri regis tempora complectens 1501–1506. Supplementum. Varsoviae 1908 (wykorzystano suplementa z lat 1227–1500, s. 186–214).
IV/3. Sigismundi I regis tempora complectens 1507–1548 Acta vicecancellariorum 1533–1548. Supplementum. Varsoviae 1915 (wykorzystano suplementa z lat 1153–1500, s. 337–425).
- Mącz – J. Mączynski, Nazwiska łodzian (XV–XIX). Łódzkie Towarzystwo Naukowe. Prace Wydziału I. Nr 71. Łódź 1970, ss. 278.
- MGall – K. Maleczyński, Anonima tzw. Galla Kronika, czyli dzieje książąt i władców polskich. Pomniki Dziejowe Polski, seria II, t. 2. Kraków 1952, ss. CXIV + 198.
- MGall Chr – Wariant rękopisu *Chronica principum Poloniae* z r. ca 1386.
- MGall H – Wariant rękopisu Heilsberskiego z r. ca 1460.
- MGall S – Wariant rękopisu Sędziwoja z Czechła z r. post 1466.
- MGall Z – Wariant rękopisu Zamoyskich z r. ca 1390.
- MHer – *Miesięcznik Heraldyczny. Organ Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie pod redakcją W. Semkowicza. Lwów 1908 i nast.*
- MHer I – 1908, s. 8–9: W. Semkowicz, Zawołania jako hasła bojowe.
- MHer I – 1908, s. 10–11: W. Semkowicz, Przyczyunki do rodowodu Oświęcimów z Kunowy na Siedliskach.
- MHer I – 1908, s. 17–18: A. Chmiel, Materiały sfragistyczno-heraldyczne. Herb Śreniawa.
- MHer I – 1908, s. 20–23: H. Polaczkówna, O Gieracie, Dzieracie i Cietrzewiu. Przyczynek do heraldyki średniowiecznej.
- MHer I – 1908, s. 33–35: L. Pierzchała, Materiały sfragistyczno-heraldyczne. Herb Pierzchała.
- MHer I – 1908, s. 35–37: W. Semkowicz, O rodzie Drągów – Sasów.
- MHer I – 1908, s. 98–104: W. Semkowicz, Gozdawa – Mozgawa – Goduła. Przyczynek do genezy zawołań.
- MHer II – 1909, s. 33–36: *Inscriptiones clenodiales. 1–3.* Wyd. Z. Dunin Kozicki.
1. Najdawniejszy wywód szlachectwa lubelski z r. 1348.
2. Zawołanie „Wali uszy”.
3. Zapiska gnieźnińska z lat 1440–1448.
- MHer II – 1909, s. 45–48: J. Drohojowski, *Rec: Złota księga szlachty polskiej. XXXI.* Poznań 1908.
- MHer II – 1909, s. 49–51: *Inscriptiones clenodiales. 4–5.* Wyd. W. Semkowicz.
4. Wywód szlachectwa Słociło z r. 1449.
5. Wywód szlachectwa Jaroszewskich z r. 1479.

- MHer II – 1909, s. 65–68: Inscriptioes clenodiales. 6–7. Wyd. Z. Dunin Kozicki.
6. Wywód szlachectwa Gościradowskich z r. 1477.
7. Wywód szlachectwa ks. Jana Lochińskiego z roku 1559.
- MHer II – 1909, s. 81–86: Inscriptioes clenodiales. 8. Wyd. Z. Dunin Kozicki.
8. Najdawniejsze zapiski herbowe chełmskie.
- MHer II – 1909, s. 129–133: S. Kutrzeba, Przywilej dla rodu Dębno z r. 1410.
- MHer II – 1909, s. 141–143: H. Polackówna, Polemika.
- MHer III – 1910, s. 98: Recomendacio Lelive. Najstarszy panegiryk polski z XV w.
- MHer – 1912, s. 120–128: S. Mleczko, Mleczko, Raczko, Saczko, Łyczko. Przyczynek do kwestii ustalania się nazwisk szlacheckich w XV w.
- MHer VI – 1913, s. 1–8: Z. Radziwiński-Luba, W obronie nazw i przydomków rodowych.
- MHer VI – 1913, s. 86–93, 162–169: K. Hartleb, Z Ocieszyna Ociescy herbu Jastrzębiec.
- MHer VII – 1914, s. 27–31: S. Karwowski, Leszczyńscy herbu Wieniawa.
- MHer VII – 1914, s. 41–51: M. Handelsman, Przywileje rodowe mazowieckie. Kilka uwag krytycznych.
- MHer VII – 1914, s. 89–95: M. Handelsman, Przywileje rodowe mazowieckie. Kilka uwag krytycznych.
- MHer X – 1931, s. 49–65, 73–87, 97–105, 145–168: H. Polackówna. Księga bracka św. Krzysztofa na Aarlbergu w Tyrolu.
- MHer X – 1931, s. 168–181: J. Nowacki, Gniazdo „Panicząt” – Doliwów. Uwagi na tle procesu o tożsamość i prawe pochodzenie Jana Szczyckiego w r. 1446/47.
- MHer X – 1931, s. 202–210: J. Dunikowski, O rodzie Świerczków na Rusi w wieku XV i początkach rodziny Dunikowskich.
- MHer X – 1931, s. 241–250: Z. Lasocki, Szkice z życia szlachty zawkrzeńskiej w XV i XVI wieku.
- MHer XI – 1932, s. 1–5: Z. Wdowiszewski, Inscriptioes clenodiales. Zapiski liwskie z XV w.
- MHer XI – 1932, s. 12–14: L. Pierzchała, Zagadkowa pieczęć.
- MHer XI – 1932, s. 50–57: Z. Lasocki, Szkice z życia szlachty zawkrzeńskiej z XV i XVI wieku.
- MHer XI – 1932, s. 213–215: A. Kamiński, Inscriptioes clenodiales. Zapiski heraldyczne krawkowskie z XIV i XV w.
- MHer XI – 1932, s. 217–219: L. Pierzchała, Jeszcze herb Roch.
- MHer XII – 1933, s. 49–55: S. Brzeziński, Panowie z Tomic.
- MHer XIII – 1934, s. 49–52: S. Kętrzyński, Nieznany dokument Kazimierza Wielkiego z r. 1344.
- MHer XIII – 1934, s. 118–123: S. Brzeziński, Karta z dziejów parafii mazowieckich.
- MHer XIV – 1935, s. 33–37: S. Brzeziński, Karta z dziejów parafii mazowieckich.
- MHer XIV – 1935, s. 111–119, 129–133, 146–148, 161–168: T. Piotrowski i Z. Wdowiszewski, Średniowieczne zapiski heraldyczne łączycze.
- MHer XV – 1936, s. 102–118: A. Gieysztor, Dwa dokumenty Kazimierza Wielkiego z lat 1336 i 1342.
- MHer XVII – 1938, s. 40–42: M. Haisig, Ciekawa pieczęć Stanisława z Dawidowa z połowy XV w.
- MHer XVII – 1938, s. 117–120: S. M. Kuczyński, Przynależność rodowa Abrahama Sochy wojewody płockiego.
- Mi – T. Milewski, Dwie bulle wrocławskie z lat 1155 i 1245. PrF XI, 1927, s. 430–461.
- Mierz – Mierzwy Kronika. Wyd. A. Bielowski. MPH II, 1872, s. 145–190.
- MkM – Metryka Księstwa Mazowieckiego z XV–XVI wieku. Wyd. A. Włodarski. I–II.
I. Księga oznaczona nr 333 z lat 1417–1429. Monlur V, 1918, ss. VIII + 218.
II. Księga oznaczona nr 334 z lat 1429–1433. Monlur VI. 1930, ss. VIII + 203.
- MLub – W. Wattenbach, Monumenta Lubensia. Breslau 1861, ss. 63.
- Mk – K. Małkowski, Przegląd najdawniejszych pomników języka polskiego Warszawa 1872, s. 116–119.

- MMaE – Monumenta Medii Aevi Historica res gestas Poloniae illustrantia. Pomniki Dziejowe Wieków Średnich. Kraków 1874 i nast. Wydawnictwa Komisji Historycznej Akademii Umiejętności w Krakowie.
- Mog – Monografia opactwa cystersów we wsi Mogile. II. Zbiór dyplomów klasztoru mogińskiego. Opr. Towarzystwo Naukowe Krakowskie. Kraków 1865, ss. XIX + 251.
- MonJur – Monumenta Iuris cura praepositorum Chartophylacio Maximo Varsoviensi edita. Pomniki Prawa wydawane przez Warszawskie Archiwum Główne. Warszawa 1912 i nast.
- MPH – Monumenta Poloniae Historica. Pomniki Dziejowe Polski. I–VI. Wyd. A. Bielowski.
I. Lwów 1864, ss. XXXII + 946.
II. Lwów 1872, ss. XXVI + 998.
III. Lwów 1878, ss. XI + 876.
IV. Lwów 1884, ss. X + 992.
V. Lwów 1888, ss. 1170.
VI. Kraków 1893, ss. 6 + 731.
- MPP – Monumenta Poloniae Palaeographica. Ed. S. Krzyżanowski.
I. Tabularum argumenta I–XXVII. Cracoviae 1907, ss. 11.
II. Tabularum argumenta XXVIII–LXVIII. Cracoviae 1910, ss. 16.
- MRP – Matricularum regni Poloniae codices saeculo XV conscripti. I. Liber distinctus numero 10 annorum 1447–1454. Ed. A. Mysłowski et W. Graniczny. MonJur II, 1914, ss. XXXIII + 282.
- Msb – A. Mosbach, Wiadomości do dziejów polskich z archiwum prowincji śląskiej. Wrocław 1860, ss. L + 403.
- MŚl – J. J. Menzel, Die schlesischen Lokationsurkunden des 13. Jhds. Studien zum Urkundenwesen zur Siedlungs- Rechts- u. Wirtschaftsgeschichte einer ostdeutschen Landschaft im Mittelalter. Quellen u. Darstellungen zur schlesischen Geschichte XIX. Im Auftrage der Historischen Kommission für Schlesien. Hg. v. L. Petery u. J. J. Menzel. Würzburg 1977, ss. XXXV + 482.
- MTor – Materiały dotyczące udziału Torunia w wyprawie krzyżackiej na Ziemię Dobrzyńską w 1409 r. Opr. I. Janosz-Biskupowa. Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Wydział Nauk Historycznych, Prawnych i Społecznych. Zapiski Historyczne XXV/2. Kwartalnik poświęcony historii Pomorza. Toruń 1960, s. 83–101.
- Mus – L. Musioł, Najstarszy protokół miasta Pszczyny. Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku III, 1931, s. 329–342.
- MVat – Monumenta Poloniae Vaticana. Kraków 1913 i nast. Wydawnictwa Komisji Historycznej Akademii Umiejętności w Krakowie.
I. Acta camerae apostolicae 1207–1344. Ed. J. Ptaśnik. 1913, ss. LVIII + 502.
II. Acta camerae apostolicae 1344–1374. Ed. J. Ptaśnik. 1913, ss. XXVIII + 585.
III. Analecta Vaticana 1202–1366. Ed. J. Ptaśnik. 1914, ss. LVI + 572.
VIII/I. Acta Bonifacii Papae IX 1389–1391. Ed. E. Długopolski. 1939–1946, ss. 200.
- Mysz – Listy i akta Piotra Myszkowskiego, generalnego starosty ziem ruskich króla Jana Olbrachta, zebr. przez śp. A. Pawińskiego. Wyd. A. Lewicki. AKH VIII, 1898, s. 291–377.
- Ne – W. Nehring, Das Wort *kry, krew* im Altpolnischen. JA III, 1879, s. 479–484. Ein Beispiel einer seltenen Adverbialbildung im Polnischen. Ibid., s. 525.
- Nest – Latopis Nestora. Wyd. A. Bielowski. MPH I, 1864, s. 521–834.
- Nh – W. Nehring, Altpolnische (Posener) Eidesformeln aus dem XIV Jahrhundert JA IV, 1880, s. 177–189.
- NHein – W. Wattenbach, Nekrologium des Stifts Heinrichau. Zeitschrift des Vereines für Geschichte und Alterthum Schlesiens IV. Breslau 1862, s. 278–307.

- NKam – W. Wattenbach, Nekrologium des Stifts Kamenz. Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens IV. Breslau 1862, s. 307–337.
- NLb – W. Wattenbach, Necrologium Lubense. Monumenta Lubensia. Breslau 1861. s. 35–59.
- Now – J. Nowacki, Nieznany dokument elekta gnieźnieńskiego Janusza z r. 1258. Collectanea Theologica XIII, 1932, s. 355–369.
- NwT – K. Baran, Prawa i przywileje królewskiego wolnego miasta Nowego Targu. Nowy Targ 1908, ss. 77.
- NZap – J. Nowacki, Zapiski historyczne z lat 1410–1530 (z ksiąg Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu). Studia ródloznawcze. Commentationes III. (Poznań) 1958 s. 153–183.
- Olk – W. Waśkowski, Z przeszłości Olkusza. (Aktów dyplomatycznych 43). Sprawozdanie dyrekcji gimnazjum w Bochni za rok szkolny 1891. Bochnia 1891, s. 3–63.
- On – A. Wolff, Nazwy miejscowe na Mazowszu. Onomastica I, 1955, s. 60–116; II, 1956, s. 69–94.
- Ord – Stanisław Kuraś, Ordynacje i ustawy wiejskie z Archiwów Metropolitalnego i Kapitulnego w Krakowie, 1451–1689. Polska Akademia Nauk. Oddział w Krakowie. Materiały Komisji Nauk Historycznych III, 1960, s. 1–4.
- Orm – O. Balzer, Sądownictwo ormiańskie w średniowiecznym Lwowie. Studia nad Historią Prawa Polskiego IV/1. Lwów 1909, ss. 187.
- OsvZat – R. Rauscher, Soudní knihy osvětimské a zatorské z r. 1440–1562. Prameny Učené Společnosti Safarikovy v Bratislavě III. Praha 1931. ss. 345 + 5 tablic (wykorzystano zapiski polskie do roku 1500 podane w transliteracji).
- Ośw – S. Kutrzeba, Prawa, przywileje, statuty i lauda księstw oświęcimskiego i zatorskiego. AKPr IX, 1913, s. 217–348.
- Paw – Liber quitantiarum regis Casimiri ab a. 1484 ad 1488 (Księga skarbowa króla Kazimierza Jagiellończyka). TP VII, 1897, ss. 198 + XLIII.
- PdLw – Pomniki dziejowe Lwowa z archiwum miasta. I–IV. Wyd. A. Czołowski.
I. Najstarsza księga miejska 1382–1389. Lwów 1892, ss. VII + 152.
II. Księga przychodów i rozchodów miasta 1404–1414. Lwów 1896, ss. V + 183.
III. Księga przychodów i rozchodów miasta 1414–1426. Lwów 1905, ss. 186.
IV. Księga ławnicza miejska 1441–1448. Lwów 1921, ss. XI + 361.
- Perl – M. Perlbach, Pommerellisches Urkundenbuch. I–II. Hg. v. Westpreussischen Geschichtsverein. Danzig 1881–1882, ss. 706.
- Pęc – J. Pęcowski, Chrzanów. Monografia. Chrzanów 1934, ss. 228.
- PHist – Przegląd Historyczny. Dwumiesięcznik naukowy wydawany pod redakcją J. K. Kochanowskiego. Warszawa 1905 i nast.
- PHist XI – 1910, s. 261–287: W. Semkowicz, Zyndram z Maszkowic.
- PHist XX – 1916, s. 44–59: K. Tymieniecki. Łowiectwo na Mazowszu w w. XV.
- PHist XXIV – 1924, s. 1–14: H. Paszkiewicz, W sprawie zhołdowania Mazowsza przez Kazimierza Wielkiego.
- PHist XXXVI – 1946, s. 96–119: B. Horodyski, Katalog dokumentów pergaminowych Biblioteki Ordynacji Zamojskiej.
- PHist XXXVII – 1948, s. 376–406: A. Gieysztor. Fragmenty zapisek herbowych piotrkowskich i radomskich województwa sieradzkiego XIV i XV w.
- PHist LI – 1960, s. 368–384: S. M. Szacherska, Nieznane przywileje warszawskie z XV i początków XVI wieku.
- Piek – F. Piekosiński, Wybór zapisek sądowych grodzkich i ziemskich wielkopolskich z XV w. I/1. Studia, Rozprawy i Materiały z Dziedziny Historii Polskiej i Prawa Polskiego VI/I. Kraków 1902, ss. XVI + 414. Uwzględniono artykuł W. Kuraszki-

- cza, Poprawki do wydania rot wielkopolskich Piekosińskiego. Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego V. 1957, s. 43–60.
- PKon – Przywileje Konina. <Wyd.> W. Maisel. Rocznik Koniński V. Poznań 1977. s. 99–164.
- Płoc – Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka I. 1065–1495. Wyd. S. M. Szacherska. Warszawa 1975, s. LI + 407.
- Płoń – Księga ziemka płońska 1400–1417. Wyd. M. Handelsman. Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Najdawniejsze księgi sądowe mazowieckie I. Warszawa 1920, ss. XXII + 278.
- PMp – A. Pawiński, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. IV. Małopolska. – ródła Dziejowe XV, 1886, s. 431–450.
- PNZK – A. Kłodziński, Najstarsza księga sądu najwyższego prawa niemieckiego na zamku krakowskim. AKPr X, 1936, ss. L-857.
- PodWr – W. Korta, Nieznana księga podatkowa księstwa wrocławskiego z r. 1425. Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka VIII, 1953, s. 223–256.
- Poh – F. Pohorecki, O dawnym szpitalu i kościółku Św. Krzyża w Poznaniu. Kronika miasta Poznania IX, 1931, s. 336–363.
- Pom – F. W. Hasselbach i J. G. L. Kosegarten, Codex Pomeraniae diplomaticus. Greifswald 1862, ss. XLVIII + 1092.
- Pot – K. Potkański, Zapiski herbowe z dawnych ksiąg ziemskich przechowanych w archiwach radomskim i warszawskim. AKH III, 1886, s. 119–151.
- Prand – W. Kętrzyński, Miracula venerabilis patris Prandotae, episcopi Cracoviensis. MPH IV, 1884, s. 438–500.
- PrF – Prace Filologiczne. Wyd. przez J. Baudouina de Courtenay, J. Karłowicza. A. A. Kryńskiego i L. Malinowskiego. Warszawa 1885 i nast.
- PrF I – 1885, ss. 207–231: S. Windakiewicz, Nieznane szczegóły o rodzinie Kochanowskich.
- PrF I – 1885, s. 467–540: L. Malinowski, Zabytki języka polskiego W rękopisie nr 2503 Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.
- PrF IV – 1893, s. 587–638: R. Lubicz, Kilka zabytków języka staropolskiego.
- PrF IV – 1893, s. 663–665: L. Malinowski, Spis rzeczy z wieku XV.
- PrF V – 1899, s. 1–52: A. Brückner, Z rękopisów petersburskich II. Średniowieczne słownictwo polskie.
- PrF V – 1899, s. 53–89: R. Lubicz, Kilka zabytków języka staropolskiego (dokończenie).
- PrF V – 1899, s. 354–392: A. Brückner, Z rękopisów petersburskich III. Powieści (materiał onomastyczny tylko na s. 370–371).
- Proch – A. Prochaska, Materiały archiwalne wyjęte głównie z metryki litewskiej od 1348 do 1607 roku. Lwów 1890, ss. 212.
- PrUr – Preussisches Urkundenbuch. Politische (allgemeine Abteilung).
 ///. Hg. v. R. Philippi in Verbindung mit C. P. Wölky. Königsberg 1882, ss. 240 + 9.
 //2. Bearb. v. A. Seraphim. Königsberg 1909, ss. XIII + 724. II. Hg. v. M. Hein u. E. Maschke. Königsberg 1932–1937, ss. 596.
 III. Nachtrage. Hg. v. H. Koeppen, s. 651–671. Register. Bearb. v. A. Triller. Marburg 1961, s. 673–771.
- Prz – J. Przyborowski, Znaczenie wsteczcy w sądownictwie polskim za panowania Władysława Jagiełły. Biblioteka Warszawska 1860/III, s. 67–88.
- Przyb – Vetustissimam adiectivorum linguae Polonae declinationem, monumentis ineditis illustravit J. Przyborowski. Poznań 1861, ss. 26.
- PSP – E. Długopolski, Przywileje sołtysów podhalańskich. Rocznik Podhalański I. 1904–1921, s. 1–47.
- PtCr – J. Ptaśnik, Cracovia artificum 1300–1500. Akademia Umiejętności. Wydawnictwo Komisji Historii Sztuki. ródła do Historii Sztuki i Cywilizacji w Polsce IV, Kraków 1917, ss. 482.

- Pułt – B. Ulanowski i S. Zachorowski, *Materiały do dziejów kolegiaty pułtuskiej*. AKH X, 1916, s. 306–415.
- PUr – *Pommersches Urkundenbuch*.
- I/1.* 786–1253. *Regesten, Besichtigungen und Ergänzungen zum Codex Pomeraniae diplomaticus von Hasselbuch und Kosegarten*. Bearb. u. hg. v. R. Klem pin. Stettin 1868, ss. VIII + 463.
- I/2.* *Annalen und Abt-Reihe des Klosters Colbatz, Tottenbuch und Abt-Reihe des Klosters Neuencamp, Personen- und Orts-Register*. Bearb. u. hg. v. R. Prümers. Stettin 1877, ss. XIII + 464–637.
- II/1.* 1254–1278. Bearb. u. hg. v. R. Prümers. Stettin 1881, ss. XX + 837.
- II/2.* 1278–1286. Bearb. u. hg. v. R. Prümers. Stettin 1885, ss. 388–619.
- III.* 1287–1300. *Mit Personen- Orts- und Sachregister für den II u. III Band*. Hg. v. Königlichen Staats-Archiv zu Stettin. Stettin 1891, ss. IV + 730.
- IV/1.* 1301–1307. Bearb. u. hg. v. G. Winter. Stettin 1902, ss. VI + 264.
- IV/2.* 1307–1310. Bearb. u. hg. v. G. Winter. Stettin 1903, s. 265–523.
- V/1.* 1311–1316. Bearb. v. O. Heinemann. Stettin 1903, ss. VI + 288.
- V/2.* 1317–1320. Bearb. v. O. Heinemann. Stettin 1905, s. 289–721.
- VI/2.* 1321–1325. *Nebst Nachträgen und Ergänzungen zu Band I–VI*. Bearb. O. Heinemann. Stettin 1907, ss. V + 581.
- VII.* 1326–1328. Hg. v. der Landesgeschichtlichen Forschungsstelle (Histor. Kommission) für die Provinz Pommern. Bearb. v. H. Frederichs. Stettin 1934, s. 1–497.
- VIII.* 1331–1335. Hg. v. E. Assmann. Köln-Graz 1961, ss. V + 501. IX. Register zu Band VII und VIII. 1326–1335. Bearb. v. B. Poschmann. Köln-Graz 1962, ss. 219.
- Pw – A. Pawiński, *O pojednaniu w zabójstwie według dawnego prawa polskiego*. Biblioteka Umiejętności Prawnych, seria IV, nr 59. Dodatki. Warszawa 1884, s. 75–123.
- RachKról – *Rachunki królewskie z lat 1471–1472 i 1476–1478*. Opr. S. Gawęda, Z. Perzanowski, A. Strzelecka. Polska Akademia Nauk. Oddział w Krakowie. *Materiały Komisji Nauk Historycznych II*, 1960, ss. XXI + 308.
- Raf – J. Rafacz, *Zranienie w prawie mazowieckim późniejszego średniowiecza*. *Studia nad Historią Prawa Polskiego XII/4*. Lwów 1931, s. 345–443.
- Rfcz – J. Rafacz, *Regale bartne na Mazowszu w późniejszym średniowieczu*. *Studia nad Historią Prawa Polskiego XVIII/1*. Lwów 1938, ss. 73.
- RHer – *Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie I–IV*. Lwów 1910–1913: V–XI. Kraków 1921–1931/1932.
- RHer IV – 1913, s. 1–77: O. Forst-Battaglia, *Wywód przodków Marii Leszczyńskiej*.
- RHer V – 1921, s. 1–38: S. Kozierowski, *Studia nad pierwotnym rozszedleniem rycerstwa wielkopolskiego*. VIII. *Ród Samsonów-Watów*.
- RHer VI – 1923, s. 23–37: *Pokłosie heraldyczne (praca zbiorowa)*.
- RHer VI – 1923, s. 81–115: L. Białkowski, *Ród Czamborów-Rogalów w dawnych wiekach*.
- RHer VII – 1926, s. 229–230: Z. Wdowiszewski, *Nieznane zapiski heraldyczne*.
- RHer VIII – 1928, s. 144–148: S. Kozierowski, *Nieznane zapiski heraldyczne*. I. *Zapiski siedzkie*.
- RHer VIII – 1928, s. 149–161: Z. Wdowiszewski, *Nieznane zapiski heraldyczne*. II. *Zapiski mazowieckie z XV i XVI w.*
- RHer IX – 1930, s. 1–96: Z. Wdowiszewski, *Ród Bogoriów w wiekach średnich*.
- RHer IX – 1930, s. 191–250: S. Mikucki, *Barwa w heraldyce średniowiecznej*. Cz. 1. *Herby rycerstwa zachodniego i polskiego*.
- RHer IX – 1930, s. 251–260: W. Semkowicz, *O litewskich rodach bojarskich*.
- RHer XI – 1932, s. 1–191: L. Wyrostek, *Ród Dragów Sasów na Węgrzech i Rusi Halickiej*.

- RHist – Roczniki Historyczne. Organ Towarzystwa Miłośników Historii w Poznaniu pod redakcją K. Tymienieckiego, K. Kaczmarczyka i H. Likowskiego. Poznań 1925 i na?..
- RHist II – 1926, s. 37–91: A. Lauferski, Ziemia nakielska w XV wieku.
- RHist II – 1926, s. 92–129: A. Eckstein, Dzieje Ponieca do połowy XVI w.
- RHist IV – 1928, s. 85–119: S. Machnikowski, Zdzież–Borek w średniowieczu. (Przyczynek do dziejów polskich miast prywatnych).
- RHist IV/2 – 1928, s. 129–130: K. Tymieniecki, Inwentarz majątkowy z r. 1447.
- RHist V – 1929, s. 170–200: K. Górski, Śmierć Przemysława II.
- RHist VI – 1930, s. 76–109: A. Hanyż, Krzywiń w wiekach średnich.
- RHist VI – 1930, s. 236–238: K. Tymieniecki, Uchwała gromadzka z początku XV w.
- RHist IX – 1933, s. 100–113: K. Tymieniecki, Z dziejów pospolitego ruszenia wielkopolskiego w czasach 13-letniej wojny pruskiej.
- RHist IX – 1933, s. 113–115: K. Tymieniecki, Gródek w Bytyniu.
- RHist IX – 1933, s. 226–233: K. Tymieniecki, Materiały do dziejów pospolitego ruszenia wielkopolskiego z pierwszej połowy wieku XV.
- RHist X – 1934, s. 248–278: J. Nowacki, Biskup poznański Andrzej Bniński w walce z husytami Zbąszynia. Nieznane karty z procesów husyckich roku 1439.
- RHist XI – 1935, s. 62–68: J. Nowacki, Analecta gnieźnieńskie XIV i XV wieku.
- RHist XII – 1936, s. 1–46: L. Koczy, Dagome iudex, Schinesge i Awbaba.
- RHist XII – 1936, s. 95–106: K. Tymieniecki, Widukind i Thietmar o wypadkach z r. 963.
- RHist XIII – 1937, s. 304–317: K. Górski, O Janie Bażyńskim w świetle dokumentów.
- RHist XIV – 1938, s. 48–65: Z. Kędzierska, Wsie na prawie niemieckim w powiecie sądowym poznańskim w latach 1400–1434.
- RHist XIV – 1938, s. 319–332: K. Tymieniecki, Akt hołdu w stosunkach dominialnych XV wieku.
- RHist XV – 1939, s. 49–82; XV, 1946, s. 207–249: A. Lauferski, Ludność wiejska powiatu pyzdrowskiego w świetle zapisek sądowych XIV i XV wieku.
- RHist XVI – 1947, s. 244–250: J. Widajewicz, Czy Bolesław Chrobry był w młodości zakładnikiem u Niemców
- RHist XVII – 1948, s. 1–67: K. Myśliński, Polska a Pomorze Zachodnie po śmierci Krzywoustego.
- Riab – Materiały do historii miasta Lublina 1317–1792. Opr. J. Riabinin. Lublin 1938. ss. 209.
- RJJ – Rachunki dworu króla Władysława Jagiełły i królowej Jadwigi z lat 1388 do 1420. Wyd. F. Piekosiński. MMAe XV, 1896, ss. VIII + 616.
- RKor – J. Karwasińska, Rachunki z prac budowlanych na zamku w Nowym Mieście Korczynie w latach 1403–1408. Kwartalnik Historii Kultury Materialnej IV/2, 1956, s. 409–485.
- RKr – Rocznik Krakowski. Wydawnictwo Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. Kraków 1898 i nast.
- RKr XIII – 1911, s. 49–109: J. Ptaśnik, Włoski Kraków za Kazimierza Wielkiego i Władysława Jagiełły.
- RKr XIII – 1911, s. 187–250: J. Dąbrowski, Kraków a Węgry w wiekach średnich.
- RKr XV – 1913, s. 23–95: J. Ptaśnik, Studia nad patrycjatem krakowskim wieków średnich. I.
- RKr XVI – 1914, s. 1–90: J. Ptaśnik, Studia nad patrycjatem krakowskim wieków średnich. II.
- RKr XVI – 1914, s. 163–203: A. Chmiel, Z hełmu wieży mariackiej.
- RmK – Najstarsze księgi i rachunki miasta Krakowa od r. 1300 do 1400. I–II. Wyd. F. Piekosiński i J. Szujski. MMAe IV, 1878, ss. LXXXIII + 247 + 354.
- Ro – J. Rozwadowski, Tekst dokumentu trzebnickiego z r. 1204. Materiały i Prace Komisji Językowej IV, 1909, s. 482–487.
- Roz – W. Rozow, Ukraiński hramoty. I. Kijów 1928, ss. 176 + 75 + IX.

- RSW – Księga radziecka miasta Starej Warszawy I 1447–1527. Wyd. A. Wolff. Instytut Historii PAN. Materiały do dziejów miast polskich. Wrocław–Warszawa–Kraków 1963, ss. LIV + 813.
- RUJ – W. Wisłocki, Katalog rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego. I–II Akademia Umiejętności. Kraków 1877–1881, ss. LI + 876 + 81
- RWF – Rozprawy i sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności. Kraków 1874–1891. Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny. Kraków 1892 i nast.
- RWF I – 1874 s. 40–48: J. Szujski, Trzy zabytki języka polskiego XIV i XV wieku.
- RWF VI – 1892, s. 304–372: A. Brückner, Średniowieczna poezja łacińska w Polsce. I.
- RWF XIX – 1893, s. I–475: M. Bobowski, Polskie pieśni katolickie od najdawniejszych czasów do końca XVI wieku.
- RWF XXII – 1895, s. 1–62: Brückner, Średniowieczna poezja łacińska w Polsce. II.
- RWF XXII – 1895 s. 230–318: L. Malinowski, Ewangelia św. Mateusza r. V, 1–2. Kazanie na dzień Wszech Świętych. Zabytki języka polskiego z wieku XV, z rękopisu DLII Biblioteki Kapitulnej w Pradze (materiał onomastyczny tylko na s. 231).
- RWF XXII – 1895, s. 350–391: L. Malinowski, Głosy polskie w rękopiśmie Biblioteki Zakładu Narodowego Ossolińskich z r. 1438, nr 379. Dodatek II. Akt sprzedaży łąki w języku polskim z r. 1463 na s. 382–383.
- RWF XXIII – 1894, s. 268–319: A. Brückner, Średniowieczna poezja łacińska w Polsce. III.
- RWF XXIV – 1895, s. 38–97, 317–390: A. Brückner, Kazania średniowieczne. I–II.
- RWF XXV – 1897, s. 115–205: A. Brückner, Kazania średniowieczne. III.
- RWF XXV – 1897, s. 206–291: A. Brückner, Drobne zabytki języka polskiego XV wieku. Pieśni, modlitwy, glosy.
- RWH – (R. Hube), Najdawniejsza księga ziemską krakowską i trzy późniejsze z wieku XIV i początku XV. RWHF III, 1875, s. 76–85.
- RWHF – Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności. Kraków 1874 i nast. Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny. Seria II. Kraków 1891 i nast.
- RwK – R. Grodecki, Rachunki wielkorządowe krakowskie z r. 1471. AKH XVI, 1951, s. 365–430.
- RWlcp – Wielkopolskie rotty sądowe XIV–XV wieku. I–II.
- I. Roty poznańskie. Zebr. i opr. H. Kowalewicz i W. Kuraszkiewicz. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Zabytki języka i literatury polskiej III. Poznań–Wrocław 1959, ss. 604.
- II. Roty pyzdrowskie. Zebr. i opr. H. Kowalewicz i W. Kuraszkiewicz. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Zabytki języka i literatury polskiej IV. Poznań–Wrocław 1960, ss. 538.
- III. Roty kościańskie. Zebr. i opr. H. Kowalewicz i W. Kuraszkiewicz. Komitet Językoznawstwa PAN. Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, ss. 630.
- IV. Roty kaliskie. Zebr. i opr. H. Kowalewicz i W. Kuraszkiewicz. Komitet Językoznawstwa PAN. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, ss. 488.
- V. A. Roty gnieźnieńskie. Roty konińskie. Zebr. i opr. H. Kowalewicz i W. Kuraszkiewicz. Komitet Językoznawstwa PAN. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981, ss. 533.
- Sand – F. Piekosiński, Zapiski sądowe województwa sandomirskiego AKPr VIIIa, 1907, s. 61–175. Termina sądów ziemskich województwa sandomirskiego. *Ibid.*, s. 175–232.
- SDO – Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preussen im 15. Jahrhundert. Hg. v. E. Weise.
- I. 1398–1437. Königsberg 1939, ss. 216.
- II. 1438–1467. Marburg 1955, ss. 296.

- Se – W. Semkowicz, Mazowieckie przywileje rodowe XIV i XV w. AKH XI, 1909–1913, s. 361–391.
- Sejm – A. Pawiński, Sejmiki ziemskie. Początek ich i rozwój aż do ustalenia się udziału posłów ziemskich w ustawodawstwie sejmu walnego 1374–1505. Warszawa 1895, ss. VIII + 240. Dodatki. Lauda i uchwały wieców sądowych, sejmików ziemskich oraz sejmów prowincjonalnych i in., ss. LXXII.
- Semk – Wywody szlachectwa w Polsce XIV–XVII w. Wyd. W. Semkowicz. RHer III, 1913, s. 1–42, 205–206, 233–241.
- Skarb – J. Senkowski, Księga skarbowa Janusza II księcia mazowieckiego z lat 1477–1490. Kwartalnik Historii Kultury Materialnej VII 3, 1959, s. 549–718.
- SKJ – Sprawozdania Komisji Językowej Akademii Umiejętności. Kraków 1880 i nast.
- Słota – Wiersz Słoty o zachowaniu się przy stole. Wyd. S. Vrtel-Wierczyński. Wybór tekstów staropolskich. Czasy najdawniejsze do roku 1543. Wyd. 2. Warszawa 1950, s. 187–190.
- Smb – Materiały do historii miasta Sambora 1390–1795. Wyd. A. Dörfler. Wydawnictwa Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Zabytki Dziejowe IV/2. Lwów 1936. ss. XVII + 238.
- Smol – S. Smolka, Archiwa w W. Ks. Poznańskim i w Prusiech. Sprawozdanie z podróży odbytej z polecenia Komisji Historycznej Akademii Umiejętności w lecie 1874 r. Odbitka z IV tomu Sprawozdań Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności. Kraków 1875, ss. 296.
- Sng – Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. I. 1366–1506. Wydane pod kierownictwem Z. L. Radziwińskiego przy współudziale P. Skobielskiego i B. Gorczaka. Lwów 1887, ss. XIV + 204.
- Sob XII – K. Maleczyński, Kilka dokumentów z pierwszej połowy XII wieku z Archiwum joanitów w Orliku, Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka XII, 1957 s. 361–372.
- Sob XIII – A. Skowrońska, Kilka nie drukowanych dokumentów biskupa Tomasza i z lat 1239–1259. Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka XIII, 1958, s. 305–317.
- SP – Specimina Palaeographica. Tabularum I–XXV argumenta. Ed. S. Krzyżanowski. Cracoviae 1913, ss. 12.
- Stmai – W. Kętrzyński, Vita sancti Stanislai, Cracoviensis episcopi (Vita maior). MPH IV. 1884, s. 319–438.
- Stmin – W. Kętrzyński, Vita s. Stanislai, episcopi Cracoviensis (Vita minor). MPH IV 1884, s. 238–285.
- Stmir – W. Kętrzyński, Miracula sancti Stanislai. MPH IV, 1884, s. 285–318.
- StPPP – Starodawne Prawa Polskiego Pomniki. I–II. Wyd. A. Z. Helcel, Warszawa 1856; III i nast. Komisja Historyczna Akademii Umiejętności. Kraków 1870 i nast.
- Strad – M. Mastalerzówna, Przedmieście Stradom w wiekach średnich. Studia nad przedmieściami Krakowa. Biblioteka Krakowska XCIV. Kraków 1938, s. 91–125.
- StW – Przywileje król. miasta stoł. Starej Warszawy 1376–1772. Wyd. T. Wierzbowski Warszawa 1913, ss. XXXII – 184.
- Sul – J. Mitkowski, Początki klasztoru cystersów w Sulejowie. Studia nad dokumentami, fundacją i rozwojem uposażenia do końca XIII w. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Prace Komisji Historycznej XV. Poznań 1949, ss. VIII + 408.
- Szr – E. Szramek, Szczegółowy (częściowy) wykaz dziesięcin archidiacona opolskiego z roku 1464. Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku II, 1930, s. 271–278.
- ŚW – Tłumaczenie polskie statutów ziemskich. Kodeks Świętosławów. Prawa Kazimierza Wielkiego i Władysława Jagiełły w przekładzie polskim Świętosława z Wocieszyna z r. 1449. Prawa książąt mazowieckich w przekładzie Macieja z Rożana z r. 1450, przepisane przez Mikołaja Suleda, pisarza i burmistrza wareskiego, w drugiej połowie XV w. Wyd. F. Piekosiński. AKPr III, 1895, s. 221–307, 307–334.

- Ta – Bulla z r. 1136. Wyd. W. Taszycki, Najdawniejsze zabytki języka polskiego. Biblioteka Narodowa, seria I, nr 104. Wyd. 3. Wrocław 1951, s. 64–82.
- Tasz – W. Taszycki, Najdawniejsze polskie imiona osobowe. RWF LXII, nr 3. Kraków 1925, ss. 124.
- Tęcz – Wiersz o zabiciu Andrzeja Tęczyńskiego. Wyd. S. Vrtel-Wierczyński, Wybór tekstów staropolskich. Czasy najdawniejsze do roku 1543. Wyd. 2. Warszawa 1950 s. 193–194.
- Thiet – Kronika Thietmara. Z tekstu łacińskiego przetłumaczył, wstępem poprzedził i komentarzem opatrzył M. Z. Jedlicki. Obok tłumaczenia tekst oryginału. Biblioteka Tekstów Historycznych III. Poznań 1953, ss. XCIV + 652.
- Ti – K. Tymieniecki, Łowiectwo na Mazowszu w w. XV. PHist XX, 1916, s. 44–59.
- Tmc – K. Tymieniecki, Z zagadnień historii Słowian w wiekach średnich. *Slavia Occidentalis* XIII, 1934, s. 129–166.
- Tmk – K. Tymieniecki, Wolność kmieca na Mazowszu w wieku XV. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Prace Komisji Historycznej I/2. Poznań 1921 ss. 87.
- Tmn – K. Tymieniecki, Prawo niemieckie a immunitet sądowy i jurysdykcja patrymonialna w Polsce średniowiecznej (Przyczynek do dziejów genezy poddaństwa chłopów). *Przegląd Prawa i Administracji* XLV. Lwów 1920, s. 117–141
- Tor – K. Kaczmarczyk, *Liber scabinorum veteri civitatis Thorunensis* 1363–1428. Toruń 1936, ss. IX + 516.
- TP – Teki A. Pawińskiego. Warszawa 1897 i nast.
- Trz – Najstarsza księga sądowa wsi Trześniowa 1419–1609. Wyd. H. Polaczkówna. Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Zabytki Dziejowe I. Lwów 1923, ss. 464.
- TTor – Tabliczki woskowe miasta Torunia ok. 1350 – I poł. XVI w. Wyd. K. Górski, W. Szczuczko. Towarzystwo Naukowe w Toruniu. *Fontes* LXIX. Warszawa 1980, ss. 236.
- Ty – K. Tymieniecki, Sądownictwo w sprawach kmiecych a ustalenie się stanów na Mazowszu pod koniec wieków średnich. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Prace Komisji Historycznej III/1. Poznań 1922, ss. 179.
- Tym – K. Tymieniecki, Procesy twórcze formowania się społeczeństwa polskiego w wiekach średnich. Warszawa 1921, ss. 359.
- U – Księgi sądowe wiejskie. I–II. Wyd. B. Ulanowski.
I. StPPP XI, 1921, ss. XIV + 879.
II. StPPP XII, 1921, ss. XIII + 760.
- Ua – B. Ulanowski, Materiały do historii prawa i heraldyki polskiej. AKH III, 1886, s. 271–471.
- UAC – B. Ulanowski, *Acta capitulorum Cracoviensis et Plocensis selecta* (1438–1523; 1438–1525). AKH VI, 1891, ss. IV + 295.
- UILub – B. Ulanowski, Wyjątki z najdawniejszej księgi miejskiej lubelskiej. AKH III, 1886, s. 45–60.
- UParl – B. Ulanowski, Trzy zabytki do historii parlamentaryzmu w Polsce w XV wieku. AKPr I, 1895, s. 145–167.
- UPL – Akta unii Polski z Litwą 1385–1791. Wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz. Polska Akademia Umiejętności i Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Kraków 1932, ss. LVI + 576.
- UPrak – Praktyka w sprawach małżeńskich w sądach duchownych diecezji krakowskiej w wieku XV. Zebr. i wyd. B. Ulanowski. AKH V, 1889. s. 87–181.
- Visit – Wizytacje dóbr arcybiskupa gnieźnieńskiego i kapituły gnieźnieńskiej z XVI wieku. Wyd. B. Ulanowski. Kraków 1920, ss. LIX + 862.
- Vizn – *Viznensis Terra. Exactio censuum ducalium de mansis districtus Viznensis. Anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto*. Archiwum Główne Akt

- Dawnych. Archiwum Skarbu Koronnego I ks. 38, k. 1–18v. (Maszynopis ss. 17 opracowany przez J. Wiśniewskiego znajduje się w Pracowni Antroponimicznej).
- Vlad – Monumenta Historica Dioeceseos Wladislaviensis, IV Hussitica. Vladislavia 1881, ss. 34.
- VPr – Codex diplomaticus Prussicus. I–VI. Hg. v. J. Voigt. Urkunden-Sammlung zur ältem Geschichte Preussens aus dem Königlichen Geheimen Archiv zu Königsberg.
- I.* Königsberg 1836, ss. XXXVIII + VI + 190.
- II.* Königsberg 1842, ss. XVIII + 221.
- III.* Königsberg 1848, ss. XXIV + 200.
- IV.* Königsberg 1853, ss. XXIV + 190.
- V.* Königsberg 1857, ss. XXXVI + 192.
- VI.* Königsberg 1861, ss. XXIV + 192.
- War – F. Piekosiński, Nieznane średniowieczne rotę przysięg wareckie AKPr VIII/1 1907, s. 43–59,
- Warsz – Zapiski i rotę polskie XV–XVI wieku z ksiąg sądowych ziemi warszawskiej. Wyd. W. Kuraskiewicz i A. Wolff. Polska Akademia Umiejętności. Prace Komisji Językowej XXXVI. Kraków 1950. ss. XXVIII + 557.
- Waw – A. Chmiel, Materiały archiwalne do budowy zamku. Wawel II. Teka Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej V. Kraków 1913, ss. III + 874.
- Wej – A. Wejnert, Starożytności warszawskie. I. Warszawa 1848, ss. 383.
- Wierz – T. Wierzbowski, Dwa fragmenty ksiąg kancelaryjnych królewskich z I. poł. XV wieku. Warszawa 1907, ss. 47.
- Wikar – Z. Leszczyńska, Średniowieczne statuta wikariuszów katedry krakowskiej Nasza Przeszłość. Studia z dziejów kościoła i kultury katolickiej w Polsce X. Kraków 1959, s. 391–408.
- Wiśl – F. Piekosiński, Nieznane zapiski heraldyczne z ksiąg wiślickich. Studia, Rozprawy i Materiały Dziedziny Historii Polskiej VII. Kraków 1907, s. 1–17.
- Wln – Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilmensis. Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej. I. 1387–1507. Wyd. J. Fijałek i W. Semkowicz. Wydawnictwa Komisji Historycznej Pol. Akademii Umiejętności Kraków 1938–1948, ss. 771.
- Włoc – Statuty kapituły katedralnej włocławskiej. Z materiałów S. Chodyńskiego. Wydał i bibliografią ustawodawstwa kapitulnego w Polsce poprzedził J. Fijałek Akademia Umiejętności. Kraków 1915, ss. CCXXI + 492.
- Woel – Urkundenbuch des Bistums Culm. I–II. Bearb. v. C. P. Woelky. Neuespreussisches Urkundenbuch. Westpreussischer Teil. Herausgegeben von dem Westpreussischen Geschichtsverein. II. Abteilung: Urkunden der Bistümer, Kirchen und Klöster.
- I/1.* Das Bistum Culm unter dem Deutschen Orden. 1243–1466. Urkunden Nr 1–357. Danzig 1884, ss. VI + 280.
- I/2.* Das Bistum Culm unter dem Deutschen Orden. 1243–1466. Urkunden Nr 358–641. Danzig 1885, s. 281–526.
- II.* Das Bistum Culm unter Polen. 1466–1774. Urkunden Nr 642–1237. Danzig 1887, s. 527–1277.
- Wozn – Protokolarz miasta Woźnik. Opr. L. Musioł i S. Rospond. Śląski Instytut Naukowy w Katowicach. Wrocław 1972, ss. 193.
- Wrm – Codex diplomaticus Warmiensis. I–IV.
- I.* 1231–1340. Hg. v. C. P. Woelky u. J. M. Saage. Monumenta Historiae Warmiensis I. Mainz 1860, ss. 603.
- II.* 1341–1375 nebst Nachträgen von 1240–1340. Hg. C. P. Woelky u. J. M. Saage. Monumenta Historiae Warmiensis II. Mainz 1860, ss. 672.
- III.* 1376–1424 nebst Nachträgen von 1261–1411. Hg. v. C. P. Woelky. Monumenta Historiae Warmiensis V. Leipzig 1874, ss. 658.

- IV. 1424–1435. Hg. v. V. Röhrich, F. Liedtke u. H. Schmauch. Monumenta Historiae Warmiensis IX. Braunsberg 1935, ss. 644.
- Zakr – Księga ziemiska zakroczymska. I–II.
- I. 1423–1427. Wydał i przypisami opatrzył A. Rybarski. Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Najdawniejsze księgi sądowe mazowieckie II/1. Warszawa 1920, ss. 258.
- II. 1434–1437. Wydał i przypisami opatrzył K. Tymieniecki. Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Najdawniejsze księgi sądowe mazowieckie III. Warszawa 1920, ss. 270.
- Zar XIV – L. Musioł, Dokument z r. 1454. Zaranie Śląskie XIV, 1938, s. 50–52.
- Zbkk – Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej.
- I. 1063–1415. Wyd. S. Kuraś. Materiały źródłowe do Dziejów Kościoła w Polsce I. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Lublin 1965, ss. XXII + 363.
- II. 1416–1450. Wyd. S. Kuraś. Materiały źródłowe do Dziejów Kościoła w Polsce IV. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Lublin 1973, ss. XXXIV + 634.
- ZbMłp – Zbiór dokumentów małopolskich I–VIII.
- I. 1257–1420. Wyd. S. Kuraś. PAN. Oddział w Krakowie. Materiały Komisji Nauk Historycznych V. Wrocław–Warszawa–Kraków 1962, ss. XL + 442.
- II. 1421–1441. Wyd. S. Kuraś. PAN. Oddział w Krakowie. Materiały Komisji Nauk Historycznych IX. Wrocław–Warszawa–Kraków 1963, ss. XXXIII + 388.
- III. 1442–1450. Wyd. S. Kuraś. Instytut Historii PAN. Wrocław–Warszawa–Kraków 1969, ss. XXXIV + 371.
- IV. 1211–1400. Wyd. S. Kuraś i Sułkowska-Kuraś. Instytut Historii PAN. Wrocław–Warszawa–Kraków 1969, ss. XXXI + 332.
- V. 1401–1440. Wyd. I Sułkowska-Kuraś i S. Kuraś. Instytut Historii PAN. Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, ss. XXXVI + 450.
- ZHer – Mazowieckie zapiski herbowe z XV i XVI wieku. Wyd. A. Wolff. Polska Akademia Umiejętności. Rody ziemiańskie XV i XVI wieku. Kraków 1937, ss. XX + 381.
- Ziel – G. i J. Zielińscy, Wiadomość historyczna o rodzie Świnków oraz rodowód pochodzącej od nich rodziny Zielińskich herbu Świnka. I. Od najdawniejszych czasów do r. 1600. Toruń 1880, ss. VII + 239.
- Zien – Zapiski Sewero-zapadnego Otdela Imperatorskiego Russkiego Geograficznego Obszczestwa. III–IV.
- III. A. F. Zenkowicz, Tri akta drogiczinskiego zemskiego suda XV w. k woprosu o położeniu krestjan. Wilno 1910, s. 209–218.
- IV. A. F. Zenkowicz, O mestnom sude v XV–XVI w. na Podljasie. Wilno 1910.
- ZP – Związek Pruski i poddanie się Prus Polsce. Zbiór tekstów źródłowych pod red. K. Górskiego. Instytut Zachodni. Biblioteka Tekstów Historycznych I. Poznań 1949, ss. XCV + 288.
- Żm – S. Kuraś, Dokument lokacyjny wsi Żmiącej z r. 1370. Małopolskie Studia Historyczne I/3 – 4, 1958, s. 85–88.
- Żyd – M. Bresohn, Dyplomatariusz dotyczący Żydów w dawnej Polsce na źródłach archiwalnych osnuty (1388–1782). Warszawa 1910, ss. 206 + XXXVII.

WYKAZ LITERATURY I SKRÓTÓW

- AMaz – Pałucki W. (red.), Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku, cz. II: Komentarz, indeksy, Warszawa 1973.
- ap. – apelatyw (wyraz pospolity)
- Bach A., 1952–1953, Deutsche Namenkunde I, Die Deutschen Personennamen, Heidelberg.
- bl – bez lokalizacji
- Boniecki A., 1899–1911, Herbarz polski, Warszawa.
- Borek H., Szumska U., 1976, Nazwiska mieszkańców Bytomia od końca XVI wieku do roku 1740, Warszawa.
- Borek H., 1978, Diachroniczne i synchroniczne klasyfikacje nazwisk polskich, (w:) Z polskich studiów slawistycznych 5, 447–455.
- Brech – Brechenmacher K., Etymologisches Wörterbuch der deutschen Familiennamen, I, II, Görlitz 1847.
- bs – bez określonej przynależności społecznej
- Bubak J., 1982, Socjologiczny i prawny aspekt zmiany nazwisk w Polsce, Onomastica 27, 91–108.
- Bubak J., 1983, Geneza nazwisk polskich równych imionom, (w:) III Ogólnopolska konferencja Onomastyczna. Warsztat współczesnego onomasty, red. D. Kopertowska, Kielce, 19–29.
- Bubak J., 1986, Proces kształtowania się polskiego nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego, Kraków.
- Budkowa Z., 1937, Repertorium polskich dokumentów doby piastowskiej (do końca wieku XII), Kraków.
- Bystroń J. St., 1936, Nazwiska polskie, wyd. 2, Lwów-Warszawa.
- Bystroń J. St., 1960, Dzieje obyczajów w dawnej Polsce, t. I i II, Warszawa.
- Cagara J., 1978, Imię i nazwisko w polskim prawie, Nowe Prawo XXXIV 3, Warszawa, 405–417.
- Cieślikowa A., 1990, Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe. Proces onimizacji, Kraków.
- Cieślikowa A., 1991, Derywacja paradygmatyczna w staropolskiej antroponimii, Kraków.
- Cieślikowa A., 1994, W sprawie sufiksu *-ota* w antroponimii, Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego, Prace Językoznawcze 19–20, 93–96.
- Cieślikowa A., (przy współudziale J. Szymowej i K. Rymuta), 2000, Odapelatywne nazwy osobowe, (w:) Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych, cz. 1, red. A. Cieślikowa, M. Malec, K. Rymut, Kraków.
- coll. – collectivum (nazwa zbiorowa)
- Cz – Czopek B., Nazwy miejscowe dawnej ziemi chełmskiej i bełskiej (w granicach dzisiejszego państwa polskiego), Wrocław 1988.
- czł. i. złoż. – człon imienia złożonego
- dem. – deminutivum (zdrobnienie)
- Dubisz S., 1985, O nobilitacji nazwisk mieszczańskich na Mazowszu w XVII i XVIII wieku, Prace Filologiczne XXXII, Warszawa.
- Dunaj B., 1975, Język polski najstarszej doby piśmiennej (XII–XIII w.), Kraków.
- etn. – etnonim
- Gala S., 1985, Polskie nazwy osobowe z podstawowym *-l-/-ł-* w części sufiksальной, Łódź.
- Gala, S., 1986, Rola antroponimicznego przyrostka *-ski* w kulturze nazewnictwa, Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Językoznawczego XXXI, 85–91.

- Gąsiorowski A., 1968, *Urzędnicy wielkopolscy: 1385–1500: spisy*, Poznań.
- Gieysztor A. (red.), 1972, *Polska dzielnicowa i zjednoczona. Państwo-społeczeństwo-kultura*, Warszawa.
- Gieysztor A. (red.), 1989, *Wejście w krąg kultury zachodniej w wieku IX–XII – państwo, społeczeństwo, Kościół*, (w:) *Uniwersalizm i swoistość kultury polskiej*, red. J. Kłoczowski, Lublin, 41–55.
- Gott – Gottschald M., *Deutsche Namenkunde*, 3. Auflage, Berlin 1954.
- Grzegorzczak A., 1983, *Próba treściowego opisu świata wartości i jej etyczne konsekwencje*, Wrocław.
- Grzegorzczak R., Puzynina J., 1999 (wyd. trzecie), *Morfologia 2*, (w:) *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, red. R. Grzegorzczak, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa.
- Grzybowski S., 1957, *Nazwisko i jego stałość jako elementy identyfikacyjne w dawnym prawie polskim*, *Onomastica* 3, 485–514.
- gw – gwarowy
- Heinz A., 1956, *Uwagi nad funkcją znaczeniową przymiotnika odrzeczownikowego*, *Język Polski* XXXVI, 257–274.
- Heinz A., 1963, *Zagadnienia derywacji przymiotników od imion własnych*, *Onomastica* 8, 19–59.
- i. chrz. – imię chrześcijańskie
- Ihnatowicz I., Mączak A., Zientara B., 1979, *Społeczeństwo polskie od X do XX wieku*, Warszawa.
- im. – imię
- i. pch. – imię pochodne (pochodzące od imienia pełnego)
- i. stpdw. – imię staropolskie dwuczłonowe
- Jabł – Jabłonowski A., *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. VII, cz. 1, *Ziemia Ruskie, Ruś Czerwona, ródła Dziejowe*, t. XVIII, Warszawa 1902.
- Jabł I – Jabłonowski A., *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. VIII, *Ziemia Ruskie, Wołyń i Podole, ródła Dziejowe*, t. XIX, Warszawa 1889.
- k – kopia
- Kaleta Z. – zob. Kowalik-Kaleta Z.
- Kaleta Z., 1991a, *Ewolucja nazwisk słowiańskich. Studium teoretyczno-porównawcze*, Kraków.
- Kaleta Z., 1991b, *Od predykcji do nominacji – samoistna tendencja historycznej ewolucji nazwisk słowiańskich*, *Prace Filologiczne* 36, 283–294.
- Kaleta Z., 1995, *Świat ludzkich wartości odzwierciedlony w nazwach własnych osób (Nazwiska zachodnioeuropejskie i słowiańskie)*, *Slavia Occidentalis* 52, 27–34.
- Kaleta Z., 1997a, *The surname as a cultural value and an ethnic heritage. Tracing your Polish roots*, Warszawa.
- Kaleta Z. (przy współudziale E. Supranowicz i J. Szymowej), 1997b, *Odmiejscowe nazwy osobowe*, (w:) *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 3, red. A. Cieślukowa, M. Malec, K. Rymut, Kraków.
- Kaleta Z., 1997c, *Językoznawstwo kognitywne i nauka o wartościach a nazwy własne*, *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej* 34, 157–177.
- Kaleta Z., 1998, *Nazwisko w kulturze polskiej*, Warszawa.
- Kaleta Z., 2003, *Wartości i antywartości w staropolskich odapelatywnych nazwach osób*, (w:) *Nazwy własne a kultura. Polska i inne kraje słowiańskie*, red. Z. Kaleta, Warszawa.
- Kamińska M., 1971, *Z dziejów kształtowania się nazwisk chłopskich w Wieluńskim*, *Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego* XVII, 65–91.
- Karolak S., 1984, *Składnia wyrażen predykatywnych*, (w:) *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*, red. Z. Topolińska, Warszawa.
- Karpluk M., 1957, *Z badań nad polskim nazewnictwem osobowym XV i początków XVI w.*, *Onomastica* 3, 179–187, 381–392.
- Kl – Kleszczowa K. (red.), *Słowotwórstwo języka doby staropolskiej. Przegląd formacji rzeczownikowych*, Katowice 1996.
- KL – Kosyl Cz., *Nazwy miejscowe dawnego województwa lubelskiego*, Wrocław 1978.
- Klim – Klimek Z., *Nazwy osobowe pochodzenia niemieckiego*, (w:) *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 5, red. A. Cieślukowa, M. Malec, K. Rymut, Kraków 1997.

- Klisiewicz E., 1985, Nazwiska mieszkańców parafii Rudawa k. Krakowa w rozwoju historycznym (na podstawie Ksiąg metrykalnych z lat 1570–1897), *Studia Językoznawcze* X, 7–39.
- Kłoczowski J., 1984, *Europa Słowiańska XIV i XV w.*, Warszawa.
- Kłoczowski J., 1989, Decydujący etap – wiek XIV i XV., (w:) *Uniwersalizm i swoistość kultury polskiej*, red. J. Kłoczowski, Lublin, 81–108.
- Kowalik-Kaleta Z. – zob. Kaleta Z.
- Kowalik-Kaleta Z., 1981, Staropolskie nazwy osobowe motywowane przez nazwy miejscowe, Wrocław.
- Kowalik-Kaleta Z., 1982, Miejsce kategorii nazw mieszkańców (*Polanin, Francuz, warszawiak*) oraz etnonimów (*Wiślanie, Litwini*) w systemie językowym, *Onomastica* 27, 39–54.
- Kowalik-Kaleta Z., 1983a, Strukturalistyczna a strukturalna klasyfikacja nazwisk, *Polonica* 9, 231–254.
- Kowalik-Kaleta Z., 1983b, Stabilizacja słowenskich prezimena kao samostalan proces istorijske semantičke evolucije, *Onomatološki prilozi* VIII, Beograd, 25–36.
- Kowalik-Kaleta Z., 1987, Typologia historycznych nazwisk słowiańskich w ujęciu stratygraficznym, (w:) *Z polskich studiów slawistycznych*, seria VII, Warszawa, 207–217.
- Kowalik-Kaleta Z., Przewiska i przydomki w średniowiecznej Polsce (XII–XV w.), w druku.
- Kowalik-Kaletowa Z., 1976, Sufiksy *-ita* w staropolskich nazwach osobowych i heraldycznych typu *Leopolita, Masovita, Grzymalita, Rogalita* oraz w formacjach apelatywnych *najmit(a), wróżbit(a)*, *Polonica* 2, 247–260.
- kr pd-wsch – kresy południowo-wschodnie
- kr pn-wsch – kresy północno-wschodnie
- KS – Kamińska M., *Nazwy miejscowe dawnego województwa sandomierskiego*, cz. I, II, Wrocław 1964, 1965.
- Kucała M., 1958, W sprawie etymologii nazwy *Kieltyki*, *Język Polski* XXXVIII, 129–131.
- L – Linde S. B., *Słownik języka polskiego*, t. I–VI, wyd. 3 fotoofsetowe (z 2. wyd., Lwów 1854–1860), Warszawa 1951.
- Litwin J., 1936, *Imię i nazwisko*, Łódź.
- LK – Lubaś W., *Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa krakowskiego*, Wrocław 1968.
- l. mn. – liczba mnoga
- l. p. – liczba pojedyncza
- łac. – łaciński
- Łepkowski T., 1967, *Polska – narodziny nowoczesnego narodu 1764–1870*, Warszawa.
- Łoś J., 1922, 1925, *Gramatyka polska*, I–II, Lwów.
- łuż. – łużycki
- m. – nazwa męska
- Malec M., 1974, Dwuczłonowe przewiska i przydomki staropolskie, *Onomastica* 19, 191–238.
- Malec M., 1975, Staropolskie nazwy osobowe z negacją *nie* oraz z przyimkami *b(i)ez, brzez, przez*, *Polonica* 1, 259–307.
- Malec M., 1986, Wpływ kultury zachodnioeuropejskiej na imiennictwo staropolskie, *Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego* XXXII, 177–182.
- Malec M., 2001, *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*, Kraków.
- Maz – Mazowsze
- Mącz – Mączyński J., *Lexicon Latino-Polonicum, Regiomonti Borussiae 1564*, reprint, R. Olesch, Köln–Wien 1973.
- Mączyński, J., 1970, *Nazwiska łodzian (XV–XIX w.)*, Łódź.
- MCh – Malec M., *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994.
- Młp – Małopolska
- Modzelewski K., 1975, *Organizacja gospodarcza państwa piastowskiego. X–XIII wiek*, Wrocław.
- MS – Makarski W., *Nazwy miejscowości dawnej ziemi sanockiej*, Lublin 1986.
- MSp – Malec M., *Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych*, Wrocław–Warszawa 1971.

- MSs – Malec M., Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych, Wrocław–Warszawa 1982.
- N – Nieckula F., Nazwy miejscowe z sufiksami *-ov-*, *-in-* na obszarze Wielkopolski i Małopolski, Wrocław 1971.
- niem. – niemiecki(e) (język lub pochodzenie nazwy)
- Niesiecki K., 1839–1846, Herbarz Polski, wyd. J. N. Bobrowicz, t. I–X, Lipsk.
- Nitsch K., 1921, O nazwiskach tzw. „polskich” i „szlacheckich”, *Język Polski* VI, 116–120.
- odap. – nazwisko odapelatywne
- odetn. – nazwisko odetniczne
- odim. – nazwisko odimienne (równe imieniu)
- odm. – nazwisko odmiejscowe
- odmęż. – nazwisko odmężowskie
- odojc. – nazwisko odojcowskie
- OP – Orzechowska A., Nazwy miejscowe dawnego powiatu pilzneńskiego oraz prawobrzeżnej części dawnych powiatów sandomierskiego i wiślickiego, Wrocław 1975.
- P – Pomorze
- Paprocki B., 1564/1858, Herby rycerstwa polskiego, wyd. K. J. Turowski, Biblioteka Polska, Kraków.
- par. – parafia
- part. praet. pass. – imiesłów bierny
- patr. – nazwisko patronimiczne, patronimikum
- Pisarkowa K., 1978, Hasło „honor” jako przedmiot analizy pragmatycznojęzykowej, *Polonica* 4, 117–136.
- pow. – powiat
- ps – prasłowiański
- Puzynina J., 1992, *Język wartości*, Warszawa.
- R – Reczek S., *Podręczny słownik dawnej polszczyzny*, Wrocław 1968.
- Raszewska-Żurek B., *Kształtowanie się nazwisk równych imionom w Polsce (wiek XIII–XVI)*, w druku.
- Reczek S., 1966, Nazwiska mieszczan rzeszowskich i najbliższej okolicy na przełomie XVIII i XIX wieku, (w:) *Z tradycji kulturowych Rzeszowa i rzeszowszczyzny*, Rzeszów, 317–426.
- RK – Rymut K., *Nazwy miejscowe północnej części dawnego województwa krakowskiego*, Wrocław 1967.
- Rokeach M., 1973, *The Nature of Human Values*, New York–London.
- Rospond S., 1948, Najstarsze polskie zdanie, z r. 1270, *Język Polski* XXVIII, 33–41.
- Rospond S., 1957a, Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych, Wrocław.
- Rospond S., 1957b, Posko-niemieckie substytucje graficzne i fonetyczne w najdawniejszych dyplomach i tekstach śląskich, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego* 5, *Językoznawstwo* 3 i n.
- Rospond S., 1960, *Nazwiska Ślązaków*, Opole.
- Rospond S., 1965, Struktura i klasyfikacja nazwiska słowiańskiego na podst. *Słownika nazwisk śląskich*, *Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego*, t.V, 9–53.
- Rospond S., 1969, Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem *-sk-*, Wrocław.
- RPM – Rymut K., *Patronimiczne nazwy miejscowe w Małopolsce*, Wrocław 1971.
- RS – Rymut K., *Nazwy miejscowe dawnego księstwa siewierskiego*, *Onomastica* 15 (1970), 5–35.
- Rymut K., 1991, *Nazwiska Polaków*, Wrocław.
- RZP I, II – Rospond S., *Słownik nazw geograficznych Polski zachodniej i północnej*, cz. I polsko-niemiecka, cz. II niemiecko-polska, Wrocław 1951.
- Sadowski J., 1902, *O imieniu i nazwisku. Studium prawne*, Warszawa.
- Samsonowicz H., 1978, *Społeczeństwo polskie XV wieku*, (w:) *Sztuka i ideologia XV wieku*, red. P. Skubiszewski, Warszawa.
- SCN – Knapski G. (Cnapius), *Thesaurus polono-latino-graecus*, wyd. F. Cezary, Kraków 1621 (mikrofilm).

- SEB – Brückner A., Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków 1927.
- SES – Sławski F., Słownik etymologiczny języka polskiego, t. I–V, Kraków 1952–1982.
- SET – Trubačev O. N., Etimologičeskij slovar' slavjanskich jazykow, I–XXXI, Moskwa 1974–2005.
- SEU – Etimologičnij slovník ukrains'koj movi, I–III, Kiiv 1982–1989.
- SEV – Vasmer M., Russisches etymologisches Wörterbuch, I–III, Heidelberg 1950–1958.
- SG – Sulimirski F., Chlebowski B., Walewski W., Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. I–XV, Warszawa 1880–1902.
- Sgw – Karaś M, od t. II Reichan J., Słownik gwar polskich, Wrocław 1977 i n.
- Skulina T, 1979, O pewnym marginalnym sposobie tworzenia nazwisk, *Studia polonistyczne* VII, Poznań, 151–158.
- Skulina T, 1988, O staropolskich formacjach marytonimicznych, (w:) V Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna. Poznań 1985. Księga Referatów, red. K. Zierhoffer, Poznań, 241–248.
- Skulina T., 1989, O ustalaniu się nazwisk mieszczańskich i chłopskich w Wielkopolsce XVII wieku, *Onomastica* 33, 184–208.
- SLJ – Jougan A., Słownik kościelny łacińsko-polski, wyd. 3, Poznań 1958.
- Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych, 1995–2000, cz. 1–6, red. A. Cieślíkowa, M. Malec, K. Rymut, Kraków.
- SŁŚ – Plezia M, Weyssenhoff-Brożkowska K., Słownik łaciny średniowiecznej, t. I–VII, Wrocław, Kraków 1953–2001.
- Sondel J., 1997, Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków, Kraków.
- SpC – w ten sposób zaznacza się dane ze *Słownika prasłowiańskiego*, pod. red. F. Sławskiego, t. I–VIII, Wrocław 1974–2001 oraz z kartoteki tego słownika, które zostały zaczerpnięte z pozycji: Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych, red. A. Cieślíkowa, M. Malec, K. Rymut, cz. 1 – Odapelatywne nazwy osobowe, opr. A. Cieślíkowa przy współudziale J. Szymowej i K. Rymuta, Kraków 2000.
- SSNO – Słownik staropolskich nazw osobowych, red. W. Taszycki, t. I–VI, Wrocław 1965–1983, Supplement – t. VII opr. pod kier. M. Malec, Wrocław 1984–1987.
- Sstp – Słownik staropolski, red. S. Urbańczyk, t. I–XI, Wrocław 1953–2002.
- Stieber Z., 1966, Historyczna i współczesna fonologia jęz. polskiego, Warszawa.
- StrP – Strutyński J., Polskie nazwy ptaków krajowych, Wrocław 1972.
- stwniem. – staro-wysoko-niemiecki
- Supr – Supranowicz E., Nazwy osobowe pochodzące od etników, (w:) Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych, cz. 4., red. A. Cieślíkowa, M. Malec, K. Rymut, Kraków 1997.
- SW – Słownik języka polskiego, red. Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W., t. I–VIII, Warszawa 1900–1927.
- SWil – Słownik języka polskiego [...], tzw. wileński, red. Olgerbrand M., t. I–II, Wilno 1861.
- SXVI – Słownik polszczyzny XVI wieku, red. M. R. Mayenowa, t. I–XXXII, Wrocław 1966–2004.
- Ś (Śl) – Śląsk
- śrwniem. – średnio-wysoko-niemiecki
- Taszycki W., 1924, Polskie nazwy osobowe, przedruk w: *Rozprawy i studia polonistyczne*, W. Taszycki, Wrocław 1968, t. IV, 21–40.
- Taszycki W., 1948, Polszczenie imion i nazwisk, przedruk w: *Rozprawy i studia polonistyczne*, W. Taszycki, Wrocław 1968, t. IV, 48–49.
- Taszycki W., 1975, Najdawniejsze zabytki języka polskiego, wyd. 5, Wrocław.
- Tazbir J., 1976, Próba określenia kultury szlacheckiej w Polsce przedrozbiorowej, (w:) *Tradycje szlacheckie w kulturze polskiej*, red. Z. Stefanowska, Warszawa.
- Tazbir J., 1983, *Kultura szlachecka w Polsce*, wyd. 3 zmienione, Warszawa.
- Tazbir J., 1986, *Szlaki kultury polskiej*, Warszawa.
- Tokarski R., 2004, Językowy obraz świata w metaforach potocznych, (w:) *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin, 65–81.
- ts – to samo (znaczenie, co współcześnie)

- Tymieniecki K., 1921, *Procesy twórcze formowania się społeczeństwa polskiego w wiekach średnich*, Warszawa.
- ukr. – ukraiński
- Wlk – Wielkopolska
- Wolnicz-Pawłowska E., Szulowska W., 1998, *Antroponimia polska na kresach południowo-wschodnich, XV–XIX wiek*, Warszawa.
- wschł. – wschodniosłowiański
- Zajączkowski A., 1961, *Główne elementy kultury szlacheckiej w Polsce. Ideologia a struktury społeczne*, Warszawa.
- Zajączkowski S., Zajączkowski S. M., 1966, 1970, *Materiały do słownika geograficzno-historycznego dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej do 1400 roku*, cz. I–II, Łódź.
- Zamojski A., 1874, *Zbiór praw sądowych przez ex-kanclerza Andrzeja ordynata Zamojskiego ułożony*, wyd. W. Dutkiewicz, Warszawa.
- Zaręba A., 1966–1967, *Formy nazwisk żon i dzieci w dialektach języka polskiego*, *Onomastica* 11, 320–344, 12, 232–275.
- Zientara B., 1989, *Wiek XIII – wielkie przemiany, obce wpływy i świadomość narodowa*, (w:) *Uniwersalizm i swoistość kultury polskiej*, red. J. Kłoczowski, Lublin, 57–78.
- Zierh – Zierhoffer K., Zierhofferowa Z., *Nazwy zachodnioeuropejskie w języku polskim a związki Polski z kulturą Europy*, Poznań, 2000.
- Zimand R., 1976, *Trzy pytania o przedmiocie szlachetczyzny*, (w:) *Tradycje szlacheckie w kulturze polskiej*, red. Z. Stefanowska, Warszawa, 95–119.
- zlat – zlatynizowane
- ZM – Zierhoffer K., *Nazwy miejscowe północnego Mazowsza*, Wrocław 1957.
- ż – nazwa żeńska
- * – forma nazwy osobowej rekonstruowana (nie poświadczona w źródłach)